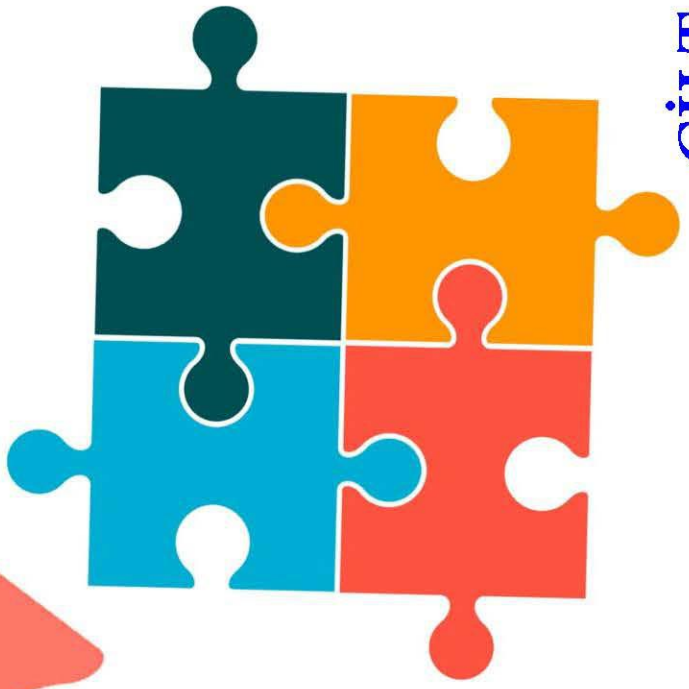
I. ULUSLARARASI BATTALGAZİ MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ
7-9 ARALIK 2018
MALATYA

KONGRE TAM METİN KİTABI

CİLT II

EDİTÖR
PROF. DR. MUSTAFA TALAS

ISBN 978-605-7923-57-8

ISBN 978-605-7923-57-8

I. ULUSLARARASI BATTALGAZİ MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

7-9 Aralık 2018
MALATYA

Sosyal Bilimler- Fen Bilimleri- Matematik- Mühendislik -Astronomi ve Astrofizik
Sağlık ve Spor Bilimleri-
Güzel Sanatlar- Ziraat ve Veteriner Bilimleri

Kongre Onur Konuğu
Abdül Kadir DURAN
Battalgazi Kaymakamı

Kongre Onursal Başkanı
Selahattin GÜRKAN
Battalgazi Belediye Başkanı

Kongre Başkanı
Prof. Dr. Mustafa TALAS
NİĞDE ÖMER HALİS DEMİR ÜNİVERSİTESİ

Düzenleme Kurulu Başkanı
Mustafa Latif EMEK
İKSAD Yönetim Kurulu Başkanı

Murahhas Üye
Sefa Salih BİLDİRİCİ
İKSAD Başdanışmanı

Genel Koordinatör
Ali SÖYLEMEZ
EJONS Coordinator Editor

Düzenleme Kurulu
Bircan TAŞKESER
Dr. Hasan AYDEMİR
Hesen SURXAYLİ
Dr.Hülya BERKTAŞ BİNGÖL
Dr. Munise DURAN
Şükrü BİNGÖL
Umsunay ZHUMASHEVA

ISBN 978-605-7923-57-8

DAVETLİ KONUŞMACILAR

PROF.DR. AHMET VECDİ CAN

PROF.DR. ATABEY KILIÇ

KONGRE BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. Ali Serdar Yücel
Fırat Üniversitesi

Dr. Alia R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Anatoliy LOGİNOV
Ukrayna Şevçenko Lugan Milli Üniversitesi

Dr.A.S. KIDIRŞAYEV
Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

Dr. Bahıt KULBAEVA
S.Baybeşev Aktobe Üniversitesi

Dr. Bakıt OSPANOVA
H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi

Dr. Bayram POLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA
K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi

Dr. Bekir KOCADAŞ
Adıyaman Üniversitesi

Dr. Bilal ÇOBAN
Fırat Üniversitesi

ISBN 978-605-7923-57-8

Dr. B.K. ZAYADAN
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Caner KARAVİT
Mimar Sinan Üniversitesi

Dr. Celal Taşkıran
İnönü Üniversitesi

Dr.Cem Koray OLGUN
Adıyaman Üniversitesi

Dr. Cemal Gündoğdu
İnönü Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. Cumali YAVUZ
Fırat Üniversitesi

Dr. Çetin YAMAN
Sakarya Üniversitesi

Dr. Çetin TAN
Fırat Üniversitesi

Dr. M. Çağlar KURTDAŞ
Adıyaman Üniversitesi

Dr. D.K. TÖLEGENOVA
Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Elvan YALÇINKAYA
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Faruk Yamaner
Hitit Üniversitesi

ISBN 978-605-7923-57-8

Dr. Fethi DEMİR
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi

Dr. G.I. ERNAZAROVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Gülten HERGÜNER
Sakarya Üniversitesi

Dr. Hasan AYDEMİR
İnönü Üniversitesi

Dr. Hakan Sunay
Ankara Üniversitesi

Dr.Hülya Bingöl
İnönü Üniversitesi

DR. İlkay ŞAHİN
Erciyes Üniversitesi

Dr. İsaevna URKİMBAEVA
Abılay Han Uluslararası İlişkiler Üniversitesi

DR. KASIM KARAMAN
Erciyes Üniversitesi

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Kulaş MAMİROVA

ISBN 978-605-7923-57-8

Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Kürşat Karacabey
Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Mahabbat OSPANBAEVA
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ
Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü

Dr. Malik YILMAZ
Atatürk Üniversitesi

Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR
Kırgızistan Elaralık Üniversitesi

Dr. Maira ESİMBOLOVA
Kazakistan Narkhoz Üniversitesi

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Mehmet Güllü
İnönü Üniversitesi

Dr. Mehmet İLKİM
İnönü Üniversitesi

Dr. Metin KOPAR
Adıyaman Üniversitesi

DR. MURAT USTAOĞLU
İstanbul Üniversitesi

DR. MUSTAFA AKSOY
Marmara Üniversitesi

Dr. Mustafa METE
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Mustafa ÜNAL
Erciyes Üniversitesi

Dr. Munise DURAN
İnönü Üniversitesi

ISBN 978-605-7923-57-8

Dr. Han Nadejda
E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi

Dr. Osman ERKMEN
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Özgür KARATAŞ
İnönü Üniversitesi

Dr. P.S. PANKOV
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Rustem KOZBAGAROV
M. Tınışbayev Kazak Araç ve İletişim Akademisi

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Salima N. KAİRJANOVA
Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi

Dr. Sefa Salih AYDEMİR
Adıyaman Üniversitesi

Dr. Serdar ORHAN
Fırat Üniversitesi

Dr. Suat KOLUKIRIK
Akdeniz Üniversitesi

Süreyya Yonca SEZER
Fırat Üniversitesi

Dr. Şara MAJITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi

Dr. Vedat Çınar
Fırat Üniversitesi

Dr. Vera ABRAMENKOVA
Rusya Aile ve Eğitim Çalışmaları Enstitüsü

Dr. Veysel BOZKURT
İstanbul Üniversitesi

ISBN 978-605-7923-57-8

Dr. Yang ZİTONG
Wuhan Üniversitesi

Dr. Yüksel SAVUCU
Fırat Üniversitesi

Dr. Zeynullina AYMAN
S. Toraygırov Pavlodar Devlet Üniversitesi

Dr. Zharkyn BALTABAEVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. Zongxian FEN
Xi`an Jiatong Üniversitesi

YABANCI KATILIMCILAR
AD SOYAD – ÜLKE

Dr. Aybeniz RAHİMOVA – AZERBAYCAN

Dr. Firoz FAOZİ-AFGANİSTAN

Дилноза Жамалова (Dilnoza Jamalova) – ÖZBEKİSTAN

Қымбат Нұрсұлтанқызы (Kımbat Nursultankızı) – KAZAKİSTAN

Лев Владимирович Мардахаев (Lev Vladimiroviç Mardahayev) – RUSYA

Червякова Кристина Сергеевна (Çervyakova Kristina Sergeevna)- RUSYA

К. М. Жайлыбай (K. M. Jaylıbay) – KAZAKİSTAN

Г. Н. Медеуова (G. N. Medeuova) -KAZAKİSTAN

Д. А. Садыкова (D. A. Sadıkova) – KAZAKİSTAN

Жолдасбеков Әбдиманат Әбдиразакулы(J. Abdimanat Abdirazakuli)KAZAKİSTAN

Данияров Талғат Әбубәкирулы (Daniyarov Talgat Abubakirulı) - KAZAKİSTAN

ISBN 978-605-7923-57-8

I. ULUSLARARASI BATTALGAZİ MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

7-9 Aralık 2018

MALATYA

KONGRE PROGRAMI

KONGRE GENEL KURALLARI (LÜTFEN DİKKATLİCE OKUYUNUZ)

Kongrenin ilk günü gelerek kayıt yaptırmanız **GEREKMEMEKTEDİR**.

Kayıt masası kongre süresince 08:30-18:00 saatleri arasında hizmet verecektir. Kayıt masasında yoğunluk ve sıkışıklık yaşanmaması için sunum gününüzde oturumunuzdan yarım saat öncesinden gelerek kayıt yaptırabilirsiniz.

Sunum sıralamasının belirlenmesi, ara verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda düzenleme kurulunu temsilen **OTURUM BAŞKANLARI tam yetkilidir**

Katılım belgeleri oturum sonunda, oturum Başkanı tarafından verilecektir Her bir sunum için 15 dk. ayrılmıştır.

Oturumlar programda belirtilen saatte başlayacaktır. Katılımcıların gecikmeksizin oturuma katılmaları gerekmektedir

Sunumlarınızda kitabi teorik bilgi ve tanımlardan kaçınarak, çalışmanızın özüne odaklanmanızı öneririz.

Sunumlarınızı (versiyon değişikliklerinden kaynaklanacak olumsuzluklardan etkilenmemeniz için) hem Power Point hem PDF olarak kaydederek yanınızda bulundurunuz.

Sunum bilgisayarlarına çok sayıda katılımcıya ait flaş bellekler takılacağı için Flaş Belleğinize virüs bulaşması ihtimali yüksektir. Bu sebeple içerisinde özel dosyalarınızın, tüm akademik çalışmalarınız, fotoğraflarınız vs. gibi bilgilerin olduğu Flaş Belleğiniz yerine başka bir flaş bellek kullanmanızı öneririz

Kongrelerde bazı flaş bellekler zaman zaman sunum bilgisayarları tarafından okunmayabilmektedir. Bu sebeple PPT ve PDF seklinde hazırladığınız sunumlarınızı aynı zamanda MAİL adresinizde de bulundurmanızı öneririz

Kongre yerleşkesinde YAZICI olmadığı için, sunum sırasında ihtiyaç duyacağımız belgeleri/notları önceden YAZDIRARAK yanınızda bulundurunuz

Bu programda sunumunuzun bulunduğu sayfanın çıktısını yanınızda bulundurunuz.

ISBN 978-605-7923-57-8

1.GÜN

7 ARALIK 2018 CUMA SAAT: 10:15-12:00
1.SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ,** **Dr. Öğr. Üyesi Hasan AYDEMİR**
Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ ÖĞRETMEN ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Burkay YAKAR, Arş. Gör. Dr. Mehtap GÖMLEKSİZ, Prof. Dr. Edibe PİRİNÇCİ BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİ POLİKLİNİĞİNE BAŞVURAN HASTALARIN SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER
Dr. Öğr. Üyesi Burkay YAKAR, Dr. Öğr. Üyesi Türkan ÖZTÜRK KAYGUSUZ, Prof. Dr. Edibe PİRİNÇCİ DİŞ HEKİMLİĞİ KLİNİĞİMİZE BAŞVURAN HASTALARDA DENTAL ANKSİYETE SIKLIĞI VE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI
Duygu ÖZELÇİ, Erdoğan ÇÖÇEN, Selçuk AVCI, Mehmet ÖZELÇİ, Ali Rıza ŞAHİNOĞLU, Remzi KOKARGÜL AĞVAN' DUTUNUN BİTKİSEL ÖZELLİKLERİ
Erdoğan ÇÖÇEN, Tahir MACİT, Cemil ERNİM, Remzi KOKARGÜL, Yılmaz UĞUR, Tuncay KAN MALATYA YÖRESİNDE YETİŞTİRİLEN KARAMEHMET ELMA ÇEŞİDİNDE KLON SELEKSİYONU
Ümmühan AKTÜRK, Funda KAVAK ADÖLESANLARDA YALNIZLIK VE SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Ümmühan AKTÜRK, Emine DERYA İSTER HOSPİTALİZE YAŞLILARDA DÜŞME RİSKİ: DÜŞME DAVRANIŞLARI DÜŞME ÖYKÜSÜNÜ VE DÜŞME RİSKİNİ ETKİLER Mİ?

7 ARALIK 2018 CUMA SAAT: 10:15-12:00
2. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. H. Özlem GÜNEY** **Prof. Dr. Sedat İLHAN**
Prof. Dr. H. Özlem GÜNEY, Prof. Dr. Sedat İLHAN FİBONACCİ SAYILARI İLE İLGİLİ BAZİLEVİC FONKSİYONLARININ ÜÇÜNCÜ HANKEL DETERMİNANTI İÇİN ÜST SINIR
Prof. Dr. H. Özlem GÜNEY, Prof. Dr. Sedat İLHAN FİBONACCİ SAYILARIYLA İLGİLİ KONVEKS FONKSİYONLAR İÇİN TOEPLITZ MATRİSLERİNİN DETERMİNANTLARININ HESAPLANMASI
Prof. Dr. H. Özlem GÜNEY, Prof. Dr. Sedat İLHAN k-FİBONACCİ SAYILARIYLA İLGİLİ KABUK EĞRİLERİ İLE BAĞLANTILI ANALİTİK FONKSİYONLAR İÇİN İKİNCİ HANKEL DETERMİNANTI
Prof. Dr. Sedat İLHAN, Prof. Dr. H. Özlem GÜNEY FİBONACCİ SAYILARIYLA İLGİLİ BAZILEVIC FONKSİYONLARININ İKİNCİ HANKEL DETERMİNANTI İÇİN ÜST SINIR
Prof. Dr. Sedat İLHAN, Prof. Dr. H. Özlem GÜNEY FİBONACCİ SAYILARIYLA İLGİLİ YILDIZIL FONKSİYONLAR İÇİN TOEPLITZ MATRİSLERİNİN DETERMİNANTLARININ HESAPLANMASI
Prof. Dr. Sedat İLHAN, Prof. Dr. H. Özlem GÜNEYBİR DİFERANSİYEL OPERATÖR İLE TANIMLANMIŞ, FİBONACCİ SAYILARI İLE İLGİLİ ANALİTİK FONKSİYONLARIN BELLİ BİR SINIFI İÇİN FEKETE-SZEGÖ EŞİTSİZLİĞİ
Prof. Dr. Sedat İLHAN BAZI SİMETRİK SAYISAL YARIGRUPLAR ÜZERİNE

ISBN 978-605-7923-57-8

7 ARALIK 2018 CUMA SAAT: 10:15-12:00
3. SALON
OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Bilal ÇOBAN
Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ, Serdar ŞAHİN YÜZME SPORCULARININ SPORA KATILIM MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ: DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ, Serdar ŞAHİN YÜZME SPORCULARININ YAŞAM DOYUMLARININ İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Dr. Leyla Zengin AYDIN, Arş. Gör. Hasan GENÇ SİMÜLASYON DESTEKLİ EĞİTİMİN ÖĞRENCİLERİN PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ İLE İLK KLİNİK ANKSİYETE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Öğr. Gör. Dr. Leyla Zengin AYDIN, Arş. Gör. Hasan GENÇ AÇIK KALP AMELİYATI SONRASI PROGRESİF GEVŞEME EGZERSİZİNİN AĞRI VE ANKSİYETE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Asst. Prof. Dr. Ömer Faruk DERINDAG, Prof. Dr. Neslihan DERIN ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN BUSINESS MANAGEMENT
Asst. Prof. Dr. Ömer Faruk DERINDAG, Prof. Dr. Neslihan DERIN GERİDE KALAN SENDROMUNUN İŞLETMELERE ETKİSİ
Dr. Neslihan ŞAHİN DİKLORO[1-(2-METİL-2-PROPENİL)-3-(4-İZOPROPİLBENZİLBENZİMİDAZOL-2-İLİDEN] PİRİDİN PALADYUM(II) KOMPLEKSİNİN SENTEZİ VE KATALİTİK AKTİVİTESİ

13:30-15:30
13:30- AÇILIŞ KONUŞMALARI SELAHATTİN GÜRKAN BATTALGAZİ BELEDİYE
14:00- AÇILIŞ KONFERANSI PROF.DR. AHMET VECDİ CAN
14:30- AÇILIŞ PANELİ PANEL BAŞKANI: PROF.DR. MUSTAFA TALAS PANELİST: PROF.DR. ATABEY KILIÇ “GÜNÜMÜZ GENÇLİĞİ İÇİN ROL MODEL OLARAK BATTALGAZİ HAZRETLERİ” PANELİST: PROF.DR. YAŞAR ERJEM “POPÜLER KÜLTÜR PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE’DE SİYASET”

ISBN 978-605-7923-57-8

7 ARALIK 2018 CUMA SAAT: 15:30-18:30
1.SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU** **Doç. Dr. Mehmet MURAT**
Dr. Öğr.Üyesi Mehmet ILKIM, Dr. Öğr.Üyesi Betül AKYOL, Arş. Gör. Burak CANPOLAT ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE FİZİKSEL AKTİVENİN BAZI YAŞAM BECERİLERİNE ETKİSİ
Dr. Öğr.Üyesi Mehmet ILKIM, Dr. Öğr.Üyesi Betül AKYOL, Arş. Gör. Burak CANPOLAT FİZİKSEL AKTİVİTENİN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN ÖFKE KONTROLLERİNE ETKİSİ
Gülnur ASLAN, Engin SAHNA THE ROLE OF MICRORNA-21 LEVELS IN THE PROTECTION OF MYOCARDIAL ISCHEMIC POSTCONDITIONING
Gülnur ASLAN, Merve YILMAZ BOZOGLAN PROTECTION OF ATORVASTATIN AGAINST OXIDATIVE STRESS IN RENAL HYPERCHOLESTEROLEMIA INDUCED BY HIGH CHOLESTEROL DIET
Doç. Dr. Mehmet MURAT, Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi H. İrem ÖZTEKE KOZAN, Prof. Dr. Şahin KESİCİ ÇOCUKLARDA İNTERNET BAĞIMLILIĞINI ÖNLEYEBİLİR MİYİZ? GERÇEKÇİ SINIRLAR KOYMAK
Doç. Dr. Mehmet MURAT, Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi H. İrem ÖZTEKE KOZAN, Prof. Dr. Şahin KESİCİ ÇOCUĞUM MÜKEMMEL OLMALI MI?
Öğr. Gör. Ahmet Kenan SAYIN, Öğr. Gör. Dr. Vedat YILMAZ TERÖRİZM VE ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ YÖNTEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
Öğr.Gör.Dr. Vedat YILMAZ, Öğr. Gör. Ahmet Kenan SAYIN 6360 SAYILI YASA SONRASI İLÇE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDEKİ NÜFUSDEĞİŞİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: MALATYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Dr. Gülşah GÜRKAN 6. SINIF ÖĞRENCİLERİN FEN BİLİMLERİ VE LABORATUVAR KAVRAMLARINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI
Dr. Gülşah GÜRKAN ÖĞRETMEN ADAYLARININ ORGAN BAĞIŞINA YÖNELİK GÖRÜŞLERi
Dr. Hatice KARAER YAĞMUR, Prof. Dr. İsmet KAYA PİRİDİN BİRİMİ İÇEREN İMİN POLİMERLERİNİN SENTEZİ, KARAKTERİZASYONU VE TERMAL ÖZELLİKLERİ
Yahya TASGIN KATALİZÖR OLARAK KATILAN MAGNEZYUM OKSİT, ALÜMİNYUM OKSİT ve FERRİKROMUN POLYESTER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN MEKANİK VE MİKRO YAPI YÖNÜNDEN ARAŞTIRILMASI

7 ARALIK 2018 CUMA SAAT: 15:30-18:00
2. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Zeki BOYRAZ,** **Dr. Öğr. Üyesi Murat Buğra TAHTALI**
Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa TAŞ BUHÂRÎ'NİN ET-TÂRÎHU'L-KEBÎR'İNDE BAZI TEFSİR RİVAYETLERİ
Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa TAŞ CERH-TA'DÎL ESERLERİNDE ON KIRAAT İMAMI HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELER
Arzu BOZDAĞ TULUM, Öğr. Gör. Cihanşah TULUM MALATYA'DA BATIL İNANÇLAR
Dr. Öğr. Üyesi Murat Buğra TAHTALI DEVLET MEMURLUĞUNU SONA ERDİREN HALLERDEN MEMURLUKTAN ÇEKİLMİŞ SAYILMANIN DEVLET ÜNİVERSİTELERİNDE GÖREV YAPAN AKADEMİK PERSONELE UYGULANABİLİRLİĞİ SORUNU
Dr. Öğr. Üyesi Sevgi DÖNMEZ NEOLİTİK DÖNEM'DE DAMGA MÜHÜR KULLANIMI, BELLEK VE ZAMAN
MUSAYE KONAK AYNI KUMAŞIN İKİ YÜZÜ: İLBER ORTAYLI'NIN PENCERESİNDEN TARİH-SOSYOLOJİ İLİŞKİSİ
Prof. Dr. Zeki BOYRAZ, Nurdane ATEŞ SANAYİ KURULUŞ YERİ VE GELİŞİMİNDE HUZURKENT (MERSİN) ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Zeki BOYRAZ, Nurdane ATEŞ ULAŞIM FONKSİYONUNA BAĞLI GELİŞEN BİR YERLEŞME: HUZURKENT (MERSİN)
Prof. Dr. Zeki BOYRAZ, Emre BUDAK KURUÇAY HAVZASI AŞAĞI ÇIĞIRI'NIN(MALATYA) YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

ISBN 978-605-7923-57-8

7 ARALIK 2018 CUMA SAAT: 15:30-18:00
3. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK** **Doç. Dr. Mihalis KUYUCU**
Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK BİR İKTİDAR BİÇİMİ OLARAK TÜKETİM
Doç. Dr. Mihalis Kuyucu RADYO BİTİYOR MU? Y KUŞAĞININ GÖZÜNDEN RADYO MECRASININ BUGÜNÜ VE GELECEĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Mehmet ARI, Dr. Öğr. Üyesi Faruk AKÇINAR, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜLLÜ UNUTULMUŞ GELENEKSEL GÜREŞLERDEN DUTLUK GÜREŞLERİNİN İNCELENMESİ (MALATYA BÖLGESİ)
Arş. Gör. Şule SAYAN GÜNÜMÜZ SANATINDA DEĞİŞEN MEKÂN ALGISI
Arş. Gör. Şule SAYAN POSTMODERNİZMİN EKLEKTİK ANLAYIŞI
Dr. Mutlu ÖZGEN TOKAT'IN ÇEYİZ SANDIKLARI
Doç. Dr. Muhammed Yasin DURGUN, Ahmet Hayrullah SEVİNÇ YÜKSEK DAYANIMLI BETONLARDA ÖĞÜTÜLMÜŞ ÇELİKHANE CÜRUFU VE UÇUCU KÜLÜN İNCE AGREGA YERİNE FİLLER MALZEME OLARAK KULLANIMI
Ahmet Hayrullah SEVİNÇ SİLİS DUMANI VE ZEOLİTİN BETONDA FİLLER MALZEME OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ
Tugay YILMAZ, Doç. Dr. Cemal GÜNDOĞDU SPOR İŞLETMELERİNDE ÇALIŞAN ANTRENÖRLERİN GENEL SİNİZM DURUMLARININ İNCELENMESİ (GAZİANTEP İLİ ÖRNEĞİ)
Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ, Tugay YILMAZ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN RİSK ALMA DAVRANIŞLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARADAĞ, Talha HÜSEYNİKLİOĞLU, Prof. Dr. Yüksel SAVUCU, Doç. Dr. Ercan GÜR SPOR TARAFTARLARININ TWITTER KULLANIM ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 09:15-11:15
1. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: Dr. Öğr. Üyesi Hasan AYDEMİR
Öğr. Gör. Yasemin OĞUZ GÜNER SON DÖNEM BÖBREK YETMEZLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNE FİLİAL OYUN TERAPİ DESTEĞİ VE BİR VAKA SUNUMU
Dr. Öğr. Üyesi Derya DEVECİ STREPTOZOTOSİNE SEKONDER GELİŞEN KARACİĞER HASARI VE BMP2 GEN EKSPRESYONU
Arş. Gör. Erman YILDIZ PSİKOZ SAĞALTIMINDA KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİNİN ETKİLERİ: SİSTEMATİK BİR DERLEME
Dr. Öğr. Üyesi Funda KAVAK BUDAK, Arş. Gör. Abdurrezzak GÜLTEKİN, Arş. Gör. Aysel ÖZDEMİR EVDE BAKIM GEREKSİNİMİ OLAN YAŞLILARDA SOSYAL DESTEK İLE ÖZBAKIM GÜCÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ
Arş. Gör. Erman YILDIZ SAĞLIKLI YAŞAM TARZI DEĞİŞİKLİKLERİNDE KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİNİN (ACT) ETKİLERİ: SİSTEMATİK DERLEME
Arş. Gör. Abdurrezzak GÜLTEKİN, Dr. Öğr. Üyesi Funda KAVAK BUDAK, Arş. Gör. Aysel ÖZDEMİR KARACİĞER NAKLİ OLAN HASTALARDA MANEVİ İYİLİK İLE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ
Araş. Gör. Şerafettin OKUTAN, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR, Araş. Gör. Hasan GENÇ KALP KAPAK AMELİYATLARI SONRASI GÜNCEL HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI
Emine YILMAZ, Funda KAVAK HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN YAŞLI AYRIMCILIĞINA İLİŞKİN TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 09:15-11:15
2. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN, Doç. Dr. Nevzat TETİK
Arş. Gör. Bertaç Şakir ŞAHİN, Prof. Dr. Sabri Burak ARZOVA TARIMIN FİNANSMANINDA SELEM YÖNTEMİ VE MUHASEBE KAYITLARI
Doç. Dr. Nevzat TETİK, Doç. Dr. Ahmet UĞUR, Doç. Dr. Mehmet KARAHAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Mehmet KARAHAN, Prof. Dr. Sait PATIR ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİREYSEL YENİLİKÇİLİK KAPASİTELERİNİN BELİRLENMESİ
Ramazan GÜNDEM BÖLGESEL KALKINMADA LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN ROLÜ: TR 22 BÖLGESİNDE BİR İNCELEME
Ramazan GÜNDEM SANAT ESERİ LOJİSTİĞİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÖRÜCÜ İSTİHDAMI ARTIRMA ARACI OLARAK KUPON SİSTEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÖRÜCÜ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÖRGÜTLENME SORUNU
Öğr. Gör. Mustafa AKSOĞAN, Öğr. Gör. Meral ÇALIŞ DUMAN AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARI; MALATYA ÖRNEĞİ

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ, SAAT: 09:15-11:15
3. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Ramazan BİÇER,** **Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL**
Dr. Öğr.Üyesi Gül GÜN, Burcu GÜN EVİN MOBBING OLGUSUNUN HUKUKI DEĞERLENDIRMESI
Prof. Dr. Ramazan BİÇER, Dr. Eda ALEMDAR İNSAN SAĞLIĞI AÇISINDAN BİYOLOJİK SAATİ ETKİLEYEN ÇEVRESEL FAKTÖRLER
Prof. Dr. Ramazan BİÇER, KUR'AN-I KERİM'DE KADINLAR HAKKINDA NEGATİF ALGI OLUŞTURMAYA YÖNELİK KULLANILAN ARGÜMANLAR
Dr. Öğr.Üyesi Hakiye ASLAN, Dr. Öğr.Üyesi İmran ASLAN HELAL GIDA SEKTÖRÜ: MALEZYA VE TÜRKİYE
Doç. Dr. Fatma FİDAN, Muhammed ŞAHİN İŞÇİ SENDİKALARININ ÖRGÜTLENMESİNİ ENGELLEYEN ETMENLER: TOKAT, SİVAS VE KAYSERİ'DE BİR ARAŞTIRMA
Prof. Dr. Lütfiye ÖZDEMİR, Dr. Öğr. Gör. Semiha KILIÇARSLAN GÜVENLİK KÜLTÜRÜNÜN GÜVENLİK PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ: BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL, Doç. Dr. Cemal GÜNDOĞDU, Arş. Gör. Şükrü BİNGÖL SPOR EĞİTİMİ VEREN KADIN AKADEMİSYENLERİN KARİYER ENGELLERİNİN MOBBİNGE MARUZİYET, ÖRGÜTSEL BAĞLILIK VE İŞ TATMİNİ DEĞİŞKENLERİNE GÖRE İNCELENMESİ
Dr. Öğr.Üyesi Gül GÜN YÖNETIMDE PYGMALION, GALATEA VE GOLEM ETKILERININ KURAMSAL BIR DEĞERLENDIRILMESI

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ, SAAT: 09:15-11:15
4. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Hasan Rıza ÖZÇALIK,** **Doç. Dr. Mustafa ŞEKKELİ**
Zuhal ERDEMİR, Dr. Öğr. Üyesi Arzu ERÇETİN LE CORBUSİER YAPILARINDA; LOFT
Öğr. Gör. Hasan POLAT, Dr. Öğr. Üyesi Meral OLTULU ANDEZİT ATIKLI POLİMER KOMPOZİTLERİN FİZİKO MEKANİK ÖZELLİKLERİ
Öğr. Gör. Hasan POLAT, Dr. Öğr. Üyesi Meral OLTULU POLİMER ve ÇİMENTOLU KOMPOZİTLER ÜZERİNE FERROKROM CÜRUFUNUN ETKİSİ
Arş. Gör. Tuba Nur OLĞUN GELENEKSEL YAPILARIN EKONOMİK GETİRİLERİNİN MİMARİ ÖZELLİKLER BAĞLAMINDA İRDELENMESİ
Arş. Gör. Sami ŞİT, Doç. Dr. Mustafa ŞEKKELİ, Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ, Prof. Dr. Hasan Rıza ÖZÇALIK ROBUST CONTROL OF THE THREE PHASE SQUIRREL-CAGE INDUCTION MOTOR USING ANFIS AND PID TYPE CONTROLLERS
Arş. Gör. Sami ŞİT, Doç. Dr. Mustafa ŞEKKELİ, Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ, Prof. Dr. Hasan Rıza ÖZÇALIK PERFORMANCE ANALYSİS OF SPEED CONTROL OF INDUCTİON MOTOR USİNG CLASSİC PID AND FUZZY LOGİC CONTROLLERS
Öğr. Gör. Selim TAŞKAYA, Semih TAŞKAYA ST 52 ÇELİK MODEL HACMİNİN ANSYS YAZILIMINDA EKSENEL KOORDİNATLARA GÖRE KUVVET VE BASINÇ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Selim TAŞKAYA, Semih TAŞKAYA MUSLUK MODEL HACMİNİN İÇİNDEN GEÇEN AKIŞKANIN ANSYS YAZILIMINDA GLOBAL KOORDİNATLARA GÖRE DAĞILIMININ SİMÜLASYONU

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ, SAAT: 09:15-11:15
5. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Dr. Öğr. Üyesi Yahya DOĞAR,** **Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ**
Arş. Gör. Esra MACİT, Arş. Gör. Sema NACAR, Ahmet Furkan GÖKTAŞ GÜNCELLENEN İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMI HAKKINDA ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİ
Arş. Gör. Esra MACİT, Arş. Gör. Sema NACAR, Ahmet Furkan GÖKTAŞ İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ MATEMATİKSEL ETKİNLİKLERİN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Kutluhan DEMİR, Doç. Dr. Savaş DUMAN BİREYLERİN SPOR YAPMA DURUMLARIYLA, BENLİK SAYGILARI VE MUTLULUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ
Prof. Dr. Yüksel SAVUCU, Mustafa HAN, Selim KELEŞ AMPUTE FUTBOL TAKIMLARINDA BENLİK SAYGISI VE SPORTİF PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ
Serpil YALÇIN, DR. Öğr. Üyesi Serkan DÜZ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN PES PLANUSLUK DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI VE VKI (VÜCUT KİTLE İNDEKSİ), CİNSİYET, BRANŞ DEĞİŞKENLERİNİN İNCELENMESİ
Zülfiye ÇAKIR, Serdar ORHAN, Ali Serdar YÜCEL 16-18 YAŞ ARASI FARKLI BRANŞ SPORCULARININ FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ
Özgür KARATAŞ, Mehmet GÜLLÜ, Savaş EREL RAKET SPORLARI BRANŞLARINDA OKUL SPORLARI MÜSABAKALARINA KATILIMLARIN İNCELENMESİ (2013-2018 YILLARI ARASI)
Öztürk AĞIRBAŞ DİRENÇ BANDI İLE YAPILAN DİNAMİK VE STATİK KUVVET EGZERSİZLERİNİN SOLUNUM FONKSİYONLARINA ETKİSİ

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 09:15-11:15
6. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Dr. Öğr. Üyesi Munise DURAN**
Dr. Öğr. Üyesi Munise DURAN OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN AİLE KATILIMI ÇALIŞMALARINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR
Öğr. Gör. Turgay KOLAÇ, Öğr. Gör. Perihan GÜRBÜZ, Öğr. Gör. Gülsüm YETİŞ, Doç. Dr. Z. Deniz ÇIRAK ECZANE ECZACILARININ VE ECZANE ÇALIŞANLARININ MAJİSTRAL İLAÇ HAZIRLAMA İLE İLGİLİ BİLGİ VE TUTUMLARININ BELİRLENMESİ
Arş. Gör. Erman YILDIZ ŞİZOFRENİDE MOTİVASYONUN GENEL DOĞASI
Arş. Gör. Aysel ÖZDEMİR. Dr. Öğr. Üyesi Funda KAVAK BUDAK, Arş. Gör. Abdurrezzak GÜLTEKİN KRONİK HASTALIKLARDA EVDE BAKIM VERENLERİN BAKIM YÜKÜ VE RUH SAĞLIĞINA ETKİSİ
Arş. Gör. Erman YILDIZ ŞİZOFRENİDE İŞLEVSEL İYİLEŞMENİN PARAMETRELERİ NELERDİR?
Öğr. Gör. Zeynep ÜNVER, Prof. Dr. Behice ERCİ 0-24 AYLIK ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN ANNE SÜTÜNÜ ARTIRMAYA YÖNELİK GELENEKSEL UYGULAMALARI
Dr. Öğr. Üyesi Tuba PARLAK AK, Prof. Dr. Mine YAMAN PREVENTIVE ROLE OF GINKGO BILOBA EXTRACT 761 ON DI-(2-ETHYLHEXYL) PHTHALATE-INDUCED KIDNEY DAMAGE IN PREPUBERTAL RATS
Doç.Dr. Aybeniz RAHİMOVA “Battal Qazi” dastanının AMEA Məhəmməd Fizuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanan əlyazma və çap nüsxələri

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 14:15-16:15
1. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Doç. Dr. Çetin GENÇER, Dr.** **Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR**
Arş. Gör. Aysel ÖZDEMİR, Dr. Öğr. Üyesi Funda KAVAK BUDAK Arş. Gör. Abdurrezzak GÜLTEKİN TİP II DİYABET HASTALARININ ALGILADIĞI SOSYAL DESTEK İLE ÖZETKİLİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ
Ramazan ALİOĞLU, Doç. Dr. Çetin GENÇER MAMOGRAFİ GÖRÜNTÜLERİNDE ŞÜPHELİ BÖLGELERİN TESPİTİ VE BU BÖLGELERDE GÖRÜNTÜ İYİLEŞTİRME
Ramazan ALİOĞLU, Doç. Dr. Çetin GENÇER MAMOGRAFİ GÖRÜNTÜLERİNİN ARKA PLAN, ETİKET VE DİĞER GÜRÜLTÜLERDEN ARINDIRILMASI
Araş. Gör. Şerafettin OKUTAN, , Araş. Gör. Hasan GENÇ Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR AMELİYAT SONRASI AĞRI KONTROLÜNE YÖNELİK HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI
Arş. Gör. Erman YILDIZ RUHSAL BOZUKLUKLARDA FİZİKSEL SAĞLIK KONUSUNDA LİTERATÜR NELER SÖYLÜYOR? BİR DERLEME ÇALIŞMASI
Emine YILMAZ, Funda KAVAK HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN OBEZİTEYE İLİŞKİN ÖNYARGILARININ BELİRLENMESİ
Op Dr. Emine DEMİREL, Op Dr. Emre EKMEKCİ AÇIK NÖRAL TÜP DEFEKTLİ FETÜSLERDE KARDİAK ANOMALİLER VE KROMOZOMAL ANALİZ SONUÇLARI
Arş. Gör. Hasan GENÇ, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR, Arş. Gör. Şerafettin OKUTAN KOLOREKTAL KANSER CERRAHİSİ SONRASI KOLOSTOMİLİ HASTALARDA BEDEN İMAJI, BENLİK SAYGISI VE CİNSEL YAŞAM SORUNLARINA TRANSKÜLTÜREL YAKLAŞIM

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 14:15-16:15
2. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Ferit KÜÇÜK,** **Dr. Öğretim Üyesi Yavuz ELİTOK**
Dr. Öğretim Üyesi Özge ERCAN, Arş. Gör. Nedim TEKİN SPOR PAZARLAMASINDA GÜNCEL BİR YAKLAŞIM: NÖROPAZARLAMA
Prof. Dr. Ferit KÜÇÜK, Arş. Gör. Erkan NUR DEMOGRAFİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM GÖRDÜKLERİ KURUMA YÖNELİK KURUMSAL İMAJ ALGI DÜZEYLERİNDEKİ FARKLILIKLAR
Arş. Gör. Erkan NUR. Prof. Dr. Ferit KÜÇÜK, DEMOGRAFİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARININ KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞLARINDAKİ FARKLILIKLAR
Prof. Dr. İsmail BAKAN, Buket SEZER, Öğr. Gör. Ayşegül AKMEŞE, Zehra ÇALIŞIR, Hüsne GÖZÜKARA YETENEK YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL SOSYALLEŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI
Prof. Dr. İsmail BAKAN, Buket SEZER, Öğr. Gör. Ayşegül AKMEŞE, Zehra ÇALIŞIR, Hüsne GÖZÜKARA İZLENİM YÖNETİMİNİN ÖRGÜTSEL İKLİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI
Dr. Öğretim Üyesi Yavuz ELİTOK, Arş. Gör. Uyum ELİTOK, Arş. Gör. Tahsin Galip TEKİN TÜKETİCİLERİN İNTERNET REKLAMLARINA YÖNELİK TUTUMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
İbrahim ARISAL, Mustafa Turan ASLAN YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMİ İLE TÜRKİYE'DEKİ KURU KAYISI İHRACAT MİKTARININ TAHMİNİ
Dr. Öğretim Üyesi Yavuz ELİTOK, Arş. Gör. Uyum ELİTOK, Arş. Gör. Tahsin Galip TEKİN BATMAN ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET REKLAMLARINA YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 14:15-16:15
3. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Hakan PARLAKPINAR,** **Dr. Öğr.Üyesi Tuncay ÖZDEMİR**
Öğr.Gör.Dr. Aydan AKSOĞAN KORKMAZ, Doç.Dr. İsmail BENTLİ ARGUVAN LİNYİTİNİN SIVILAŞTIRMA VERİMİNİN BELİRLENMESİ
Öğr.Gör.Dr. Aydan AKSOĞAN KORKMAZ. Doç.Dr. İsmail BENTLİ ARGUVAN LİNYİTİNİN PİROLİZ ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI
S.A. Aliyev, I.M. Askerov ELECTRİCAL CONDUCTİVİTY OF SOLİD SOLUTİONS TL (INS2) 1-X (FESE2) X NEAR THE PHASE TRANSİTİONS
Dr. Öğr.Üyesi Tuncay ÖZDEMİR Prof.Dr. Fernand CHOLLET Prof.Dr. Zeki ASLAN CERGA ASTROLABE İLE YAPILMIŞ GÜNEŞ GÖZLEMLERİNİN ANALİZİ VE FK5 SİSTEMİ
Dr. Öğr.Üyesi Tuncay ÖZDEMİR BAZI UZUN DÖNEMLİ YILDIZLARIN ROTSE GÖZLEMLERİ
Prof. Dr. Telhat ÖZDOĞAN, Öğr. Gör. Melek ERASLAN METAN MOLEKÜLÜNÜN MOMENTUM PROFİLİNİN HARTREE-FOCK-ROOTHAAN METODU KULLANILARAK HESAPLANMASI
Arş. Gör. Onur ALKAÇ, Arş. Gör. Dr. Mahmut PALUTOĞLU MALATYA KENT MERKEZİNİN DEPREMSELLİĞİ
Doç.Dr. Almula KÖKSAL, Hüseyin KARADADAŞ KARAYOLLARINDA YAP-İŞLET-DEVRET (YİD) MODELİ RİSKLERİNİN BULANIK ANALİTİK HİYEARŞİ YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 14:15-16:15
4. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Engin ŞAHNA,** **Doç. Dr. Fatih DENİZ**
Dr. Öğr. Üyesi Zennure Köseman SEMANTIC TREASURE OF THE SHORT SHORT STORIES IN THE HUSTLING WORLD
Dr. Öğr. Gör. Songül KARABATAK, Doç. Dr. Murat KARABATAK, Sultan LÖK YAZILIM MÜHENDİSLİĞİ TEMEL DERSLERİNDE ÖĞRENCİ BAŞARI DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
Oğuzhan KELEŞTEMUR, Erdinç ARICI TAGUCHİ METODU İLE TUFAL İLAVELİ HARÇLARIN KILCALLIK KATSAYISININ ANALİZİ
Oğuzhan KELEŞTEMUR, Erdinç ARICI GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMİ İLE TUFAL KATKILI HARÇLARIN OPTİMİZASYONU
Doç. Dr. Kazım TÜRK, Ceren KINA, Mahmut BAĞDİKEN ALKALİ-SİLİKA GENLEŞMESİNİ ÖNLEMEDE KİREÇTAŞI TOZU VE UÇUCU KÜLÜN ETKİSİ
Öğr. Gör. Dr. Mustafa EKEN, Dr. Öğr. Üyesi Ela B. G. AVŞAROĞLU SİLİS DUMANI, UÇUCU KÜL VE BAZALTİK POMZA KATKILI BETONLARIN BAZI MEKANİK ve FİZİKSEL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Fatih DENİZ, Öğr. Gör. Hakan YILDIZ MODEL BİR SENTETİK BOYANIN SULU SOLÜSYONDAN BİYOSORPSİYONU İÇİN YENİ BİR BİYOSORBENT MATERYALİ OLARAK YEŞİL BİR DENİZ MAKROALG FİKO-BİYOMASININ KULLANIMI
Doç. Dr. Fatih DENİZ, Öğr. Gör. Hakan YILDIZ ALG BAZLI ATIK BİYOMAS KULLANILARAK SUCUL SİSTEMDEN SENTETİK BOYA KİRLİLİĞİNİN BİYOREMEDİASYONU İÇİN YENİLENEBİLİR ETKİLİ BİR BİYOSORBENT MATERYALİ

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 14:15-16:15
5. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Fikriye KIRBAĞ ZENGİN,** **Dr. Öğr. Üyesi Celal TAŞKIRAN**
Doç. Dr. Serdar ORHAN, Doç. Dr. Ali Serdar YÜCEL, Bootan Jawhar SADEQ KİCKBOKS, TAEKWONDO VE MUAYTAİ SPORCULARININ EGZERSİZ BAĞIMLILIĞININ İNCELENMESİ
Doç. Dr. Serdar ORHAN, Doç. Dr. Ali Serdar YÜCEL SPOR MERKEZLERİNDE EGZERSİZ BAĞIMLILIĞININ İNCELENMESİ
Doç.Dr. EMİNE DURMUŞ, Betül DOĞAN ÇEVİRGEN SANAL ZORBALIK VE EBEVEYN İZLEMESİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Diyar Farooq Ahmed DALO, Yunus Emre KARAKAYA, Sebahattin DEVECİOĞLU SPORTS MANAGEMENT AND INFORMATION TECHNOLOGY
Dilfiraz ÖZTÜRK, Celal TAŞKIRAN, Mehmet GÜLLÜ, Yahya DOGAR TÜRKİYE'DE KADIN VE SPOR
Dr. Öğr. Üyesi Gonca KEÇECİ, Prof. Dr. Fikriye KIRBAĞ ZENGİN, Tuğçe KAVAK, Selin YILDIZ "KÜÇÜK BİLİM İNSANLARI ELAZIĞ HAZAR GÖLÜ EKOSİSTEMİNİ KEŞFEDİYOR" ADLI TÜBİTAK 4004 PROJESİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE SORUNLARINA YÖNELİK FARKINDALIKLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Gonca KEÇECİ, Prof. Dr. Fikriye KIRBAĞ ZENGİN, Selin YILDIZ, Tuğçe KAVAK DENGELİ BESLENME KONUSU BAŞARI TESTİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ARAŞTIRMASI
Arş. Gör. Şükrü BİNGÖL, Doç. Dr. Sabahattin DEVECİOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL, Öğr. Gör. Irşil DEMİRALP TÜRKİYE'DE SPOR SEKTÖRÜNDE YERLİ ÜRETİM SORUNSALI

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 14:15-16:15
6. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Atabey KILIÇ,** **Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜNDÜZALP**
Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜNDÜZALP AKADEMİSYENLERİN ÖĞRENCİ METAFORLARI
Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜNDÜZALP, Dr. Öğr. Üyesi Gönül ŞENER AKADEMİSYENLERİN ÜNİVERSİTELERDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ
Dr. Öğr. Gör. Songül KARABATAK, Doç. Dr. Murat KARABATAK PROBLEM TEMELLİ VE WEB TABANLI EĞİTİM SÜRECİNİN KATILIMCILARIN YÖNETSEL GÜÇLÜLÜKLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN VERİ MADENCİLİĞİ İLE İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜNDÜZALP AKADEMİSYENLERİN SINIF YÖNETİMİNE İLİŞKİN FARKINDALIK DURUMLARI
Arş. Gör. Özgür EKEN, Oğuzhan ADANUR FARKLI ISINMA PROTOKOLLERİNİN 11 YAŞ KIZ JUDOCULARDA ESNEKLİK, DENGE VE KUVVET ÜZERİNE AKUT ETKİSİ
Arş. Gör. Özgür EKEN, Oğuzhan ADANUR FARKLI GERME EGZERSİZİ PROTOKOLLERİNİN 12 YAŞ KIZ JUDOCULARDA SÜRAT, DİKEY SIÇRAMA VE ANAEROBİK GÜÇ ÜZERİNE AKUT ETKİSİ
Öğr. Gör. Dr. Sevde MAVİ VAR SPORCULARDA MAKSİMAL KUVVET ANTRENMANININ BAZI HEMATOLOJİK PARAMETRELER ÜZERİNDEKİ AKUT ETKİSİ

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 16:30-19:00
1. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Engin ŞAHNA**
Arş. Gör. Erman YILDIZ RUH SAĞLIĞINDA DEĞERLER NEDEN ÖNEMLİDİR? BİR DERLEME ÇALIŞMASI
Arş. Gör. Hasan GENÇ, Arş. Gör. Şerafettin OKUTAN , Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR, AÇIK KALP AMELİYATI SONRASI ROY ADAPTASYON MODEL ODAKLI BAKIMA BÜTÜNCÜL BAKIŞ
Öğr. Gör. Sümeyra TOPAL, Arş. Gör. Sinem YALNIZOĞLU ÇAKA, Arş. Gör. Özge ERTÜRK, Doç. Dr. Ayşe ÇEVİRME HEMŞİRELERİN KÜLTÜREL YETERLİLİK DÜZEYİ İLE MESLEĞİN FELSEFESİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ
Öğr. Gör. Arzuhan ÇETİNDAĞ, Öğr. Gör. Ayşe YILMAZ, Arş. Gör. Ezgi YILDIZ, Doç.Dr. Nilüfer TUĞUT HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN PROBİYOTİK ÜRÜNLER HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ İLE PROBİYOTİK BESİN TÜKETME DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ
Öznur TİRYAKİ, Öğr. Gör. Sümeyra TOPAL, Arş. Gör. Dr. Dilek MENEKŞE, Prof. Dr. Nursan ÇINAR SAĞLIK PROFESYONELLERİ VE ANNELERİN ÇOCUKLARA TABLET, KAPSÜL VE DAMLA ŞEKLİNDEKİ İLAÇLARI TARİFLEME VE UYGULAMA YÖNTEMLERİ: KALİTATİF ÇALIŞMA
Dr. Öğretim Üyesi Ulviye GÜNAY, Öğr. Gör. Abdullah SARMAN, Arş. Gör. Semiha DERTLİ SAĞLIK BİLİNCİ, SOSYAL ÖĞRENME, ÜNİTER İNSAN VE TRANSKÜLTÜREL HEMŞİRELİK TEORİLERİ TEMELİNDE SAĞLIĞIN KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ
Dr. Öğretim Üyesi Ulviye GÜNAY, Öğr. Gör. Abdullah SARMAN, Arş. Gör. Semiha DERTLİ SOSYAL ÖĞRENME TEORİSİ İLE ÇOCUĞUN SAĞLIK BİLİNCİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE ÇOCUK SAĞLIĞI HEMŞİRESİNİN ROLÜ
Arş. Gör. Seher ÇEVİK, Arş. Gör. Gürkan ÖZDEN, Dr. Öğr. Üyesi Seyhan ÇITLIK SARITAŞ E-SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ KALP YETERSİZLİĞİ OLAN HASTANIN ÖZBAKIMINA ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK, Arş. Gör. Hilal YILDIRIM WEB DESTEKLİ SAĞLIK EĞİTİMİNDE HEMŞİRENİN ROLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK, Arş. Gör. Hilal YILDIRIM HEMŞİRELİK MESLEĞİNDE İLETİŞİMİN ÖNEMİ
Doç. Dr. Emre BİRHANLI, Burak GÜÇLÜ BACİLLUS MEGATERİUM A1 İZOLATI KULLANILARAK FORON KAHVERENGİ VE FORON SİYAH BOYALARININ RENGİNİN GİDERİMİ
Doç. Dr. Emre BİRHANLI, Arş. Gör. Dr. Filiz BORAN BACİLLUS CEREUS KULLANILARAK ÇEŞİTLİ TEKSTİL BOYALARININ RENGİNİN GİDERİMİ

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 16:30-19:00
2.SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN**
Arş. Gör. Bulut DÜLEK MARKA FARKINDALIĞI OLUŞUMUNDA TELEVİZYON REKLAMLARININ ÖNEMİ
Arş. Gör. Koray YAPA TÜRKİYE ile KOMŞU ÜLKELERİN İNSANİ GELİŞMİŞLİKLERİNİN ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME TEKNİKLERİ YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ
Arş. Gör. Koray YAPA, Arş. Gör. İbrahim AKBULUT TÜRKİYE ve AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN İNSANİ GELİŞİM BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI
Arş. Gör. Koray YAPA, Arş. Gör. İbrahim AKBULUT BİST SPOR ŞİRKETLERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ REFERANS İDEAL METODU İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Arş. Gör. Bulut DÜLEK MARKALARA YÖNELİK OLUMSUZ BİR TUTUM: MARKA KAÇINMASI
Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN, Faruk Selahattin YOLCU STRATEJİK YÖNETİM YAKLAŞIMI: ÜÇ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STRATEJİK PLANLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME
Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN, Mehmet Seyda OZAN E-DEVLET HİZMETLERİNDE KAMU-ÖZEL ORTAKLIĞI MODELİ: DÜNYADAKİ BAZI UYGULAMALARA BİR BAKIŞ
Doç.Dr. Seyit TAŞER TOKAT'TA VAKIF GELİRLERİNDEN HİCAZ'A YAPILAN YARDIMLAR
Doç.Dr. Seyit TAŞER TARİHTE DEMOKRASİ İÇERİKLİ UYGULAMALARIN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDEKİ YERİ

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 16:30-19:00
3. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Yaşar ERJEM**
Akif ÇELEN ÜLKEMİZDE TERÖRÜN EĞİTİME ETKİLERİ VE BU ETKİLERİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER
Akif ÇELEN ALTINCI SINIF SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI (2005)'YLA İLGİLİ TEZLERİN İNCELENMESİ
Özlem ÇEVİK, Prof. Dr. Gökhan BAYRAKTAR BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNİN TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARININ İNCELENMESİ: IĞDIR İLİ ÖRNEĞİ
Dr. Songül KARABATAK, Müslim ALANOĞLU ÖĞRETMENLERİN SINIF YÖNETİMİ YETERLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Songül KARABATAK, Müslim ALANOĞLU ADAY ÖĞRETMENLERİN PROAKTİF KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ
Prof.Dr. Lutfiye ÖZDEMİR, Fidan ALHAS BELİREN YETİŞKİNLİK KURAMI: BİREY ERGEN MİDİR? YOKSA YETİŞKİN MİDİR?
Prof.Dr. Lutfiye ÖZDEMİR, Fidan ALHAS GEÇ ÇOCUKLUK DÖNEMİNE GÖRE HOLLANDIN KİŞİLİK KURAMI: TEORİK BİR YAKLAŞIM
Dr. Öğretim Üyesi Ezlam SUSAM, Dr. Öğretim Üyesi Ramazan ÖZBEK EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ YANSITICI DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK DAVRANIŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)
Dr. Öğretim Üyesi Ezlam SUSAM, Dr. Öğretim Üyesi Ramazan ÖZBEK EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK DAVRANIŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)
Dr. Öğretim Üyesi Ezlam SUSAM, Dr. Öğretim Üyesi Ramazan ÖZBEK PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK DAVRANIŞLARININDEĞERLENDİRİLMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)
Dr. Öğr. Üyesi Levent VAR BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 16:30-19:00
4. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Mehmet ERDEM,** **Doç. Dr. Funda OKUŞLUK**
Levent HARPUTLUGİL, Öğr. Gör. Mehmet ŞAHİN, Arş. Gör. Hatice ERDEM, Prof. Dr. Mehmet ERDEM TARIMSAL ATIK ESASLI YENİ BİR AKTİF KARBONLA SULU ORTAMLARDAN AMOKSİSİLİN GİDERİMİ
Arş. Gör. Dr. Koray SAYIN, Arş. Gör. Dr. Ayhan ÜNGÖRDÜ SU FAZINDA FLAVONOİD BAİSALİN ÜZERİNE KUANTUM KİMYASAL HESAPLAMALAR
Arş. Gör. Dr. Ayhan ÜNGÖRDÜ, Arş. Gör. Dr. Koray SAYIN CHARGE TRANSFER PROPERTY OF TRIS(3-NITRO-8-HYDROXYQUINOLINATO)ALUMINIUM
Arş. Gör. Dr. Koray SAYIN, Arş. Gör. Dr. Ayhan ÜNGÖRDÜ ISI ŞOK PROTEİNİ (HSP) İNHİBİTÖRLERİ ÜZERİNE DFT ÇALIŞMALARI
Arş. Gör. Dr. Ayhan ÜNGÖRDÜ, Arş. Gör. Dr. Koray SAYIN REORGANIZATION ENERGY OF TRIS(3-AMINO-8-HYDROXYQUINOLINATO)ALUMINIUM COMPLEX
Yrd. Doç. Dr. Ali ARSLANTAŞ, Prof. Dr. M. Salih AGIRTAŞ INVESTIGATION OF DNA BINDING ACTIVITIES OF COPPER (II) PHTHALOCYANINE COMPLEX CONTAINING 5-TERT-BUTYL-2-HYDROXYPHENOXY LIGANDS
Öğr. Gör. Dr. Onur ÖZGÜL, Doç. Dr. Funda OKUŞLUK HİDROTERMAL YÖNTEMLE MWCNT/TiO2 SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU
Öğr. Gör. Dr. Onur ÖZGÜL, Doç. Dr. Funda OKUŞLUK MWCNT/ZrO2 SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU
Öğr. Gör. Gamze MURATHAN, Arş. Gör. Mehmet KARTAL, Dr. Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN "FİZİKSEL AKTİVİTE" KONULU TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ (2002-2017)
Arş. Gör. Dr. F. Nilüfer KIVILCIM ATIK SELÜLOZLARIN ÇÖZÜNÜRLEŞTİRİLMESİ VE ELEKTROSPİNNİNG YÖNTEMİ İLE UYGULAMALARININ ARAŞTIRILMASI

ISBN 978-605-7923-57-8

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 16:30-19:00
5. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Raşit ZENGİN,** **Doç.Dr. İ. Bakır ARABACI**
Dr. Öğr.Üyesi Merve ÜNAL, Dr. Öğr.Üyesi Mehmet SAĞLAM MEB OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMINDAKİ KAZANIM VE GÖSTERGELERİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr.Üyesi Merve ÜNAL, Dr. Öğr.Üyesi Mehmet SAĞLAM MEB OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMININ ÖZELLİKLERİNİN ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Ceyda AKILLI, Doç.Dr. İ. Bakır ARABACI ÖĞRETMENE YÖNELİK ŞİDDET HABERLERİNİN ANALİZİ
Ceyda AKILLI, Doç.Dr. İ. Bakır ARABACI ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN STATÜ DURUMU VE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME KONUSUNDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ
Prof. Dr. Raşit ZENGİN, Burcu ALAN, Gamze GÜÇLÜ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLİM ŞENLİKLERİNE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ
Prof. Dr. Raşit ZENGİN, Burcu ALAN, Gamze GÜÇLÜ ÜSTÜN YETENEKLİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLİM İNSANINA YÖNELİK İMAJLARI
Nuri ERDEMİR, Aslı TUNCA, Ezgi SUMBAS, Zeynep UMUR ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN İDARECİ VE ÖĞRETMENLERİN PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK SERVİSİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Nuri ERDEMİR, Aslı TUNCA, Ezgi SUMBAS, Zeynep UMUR LİSE ÖĞRENCİLERİNİN OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARINA YÖNELİK ALGILARI BİR METAFOR ÇALIŞMASI MALATYA İLİ ÖRNEĞİ
Büşra BOZANOĞLU, Doç. Dr. Funda OKUŞLUK ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN FEN, TEKNOLOJİ, MATEMATİK VE MÜHENDİSLİK MESLEKLERİNE YÖNELİK İLGİLERİNE STEMM UYGULAMALARININ ETKİSİ
Elif ADEMOĞLU, Dr. F. Bilge EMRE, Dr. Öğr. Üyesi S. Tibet AKYÜREK SINIF ÖĞRETMENLİĞİ 2.,3. VE 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KİMYA DERSİNE YÖNELİK ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI
Şükran Uygun, Hasan Karataş A NEW GENERALIZATION OF PELL LUCAS NUMBERS (BI-PERİODİC PELL LUCAS SEQUENCE)

8 ARALIK 2018 CUMARTESİ SAAT: 16:30-19:00
6. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof.Dr. Rukuye AYLAZ, Dr.** **Öğr.Üyesi Serdar SARITAŞ**
Arş. Gör. Gürkan ÖZDEN, Arş. Gör. Seher ÇEVİK, Dr. Öğr. Üyesi Seyhan ÇITLIK SARITAŞ EMPATİ KANSER ALGISINI ETKİLER Mİ?
Dr. Öğretim Üyesi Cengiz Güven YÜZEYEL FEMORAL ARTER PSEUDOANEVRİZMASI İLE GELEN MARFAN SENDROMU; OLGU SUNUMU
Yeliz ARSLAN, Dr. Öğr. Üyesi Gülay YAZICI YOĞUN BAKIM ÜNİTELERİNDE KONSÜLTASYON LİYEZON PSİKİYATRİ HEMŞİRELİĞİ: NEDEN ÖNEMLİDİR?
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR, , Arş. Gör. Hasan GENÇ , Arş. Gör. Şerafettin OKUTAN BARİARTİK CERRAHİDE PERİOPERATİF HEMŞİRELİK BAKIMI
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR, Arş. Gör. Şerafettin OKUTAN, Arş. Gör. Hasan GENÇ YOĞUN BAKIM HASTALARININ UYKU KALİTESİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR
Arş. Gör. Gülçin NACAR, Prof. Dr. Sermin TİMUR TAŞHAN, Prof. Dr. Behice ERCİ ÖĞRENCİLERİN SİBER SALDIRI DENEYİMLERİ İLE ANKSİYETE DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
Arş. Gör. Gülçin NACAR, Prof. Dr. Sermin TİMUR TAŞHAN ANNE MİKROBİYOTASININ BEBEK SAĞLIĞI İÇİN ÖNEMİ
Dr. Öğr.Üyesi Serdar SARITAŞ, Nihal DOLANBAY ÜRİNER SİSTEM ENFEKSİYONU OLAN CERRAHİ ONKOLOJİ HASTALARININ UMUT DÜZEYİNİN YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİ
Prof.Dr. Rukiye AYLAZ ASKERLERDE SİGARA İÇME DAVRANIŞI
Prof.Dr. Rukuye AYLAZ, Mehmet UÇAR YAŞLILARDA YAŞAM KALİTESİ İLE SPİRİTÜALİTE (MANEVİYAT) ARASINDAKİ İLİŞKİ
Arş. Gör. Sedef AKYOL, Dr. Öğr. Üyesi Eda Didem YALÇIN ORAL LİKEN PLANUS LEZYONLARININ TEŞHİS VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

3.GÜN

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 09:15-11:15
1. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof.Dr. Edibe PİRİNÇCİ,** **Dr. Öğr. Üyesi Semih YAŞAR**
Dr. Öğr.Üyesi Evrim ÇELEBİ, Prof.Dr. Edibe PİRİNÇCİ, Öğr. Gör. Ayşe Birsen DURMUS TÜRKİYENİN DOĞUSUNDA BİR İLDE YAŞAYAN EVLİ KADINLARIN GEBELİKTE ŞİDDET DENEYİMLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER
Elif DEMİRDEN ERİŞTİ, Dr. Öğr. Üyesi Gülay YAZICI HEMŞİRELİKTE ELEKTROKARDİOGRAFİYİ YORUMLAMAK: NEDEN ÖNEMLİ?
Uzm. Dr. Ersoy ÖKSÜZ, Dr. Öğr. Üyesi Semih YAŞAR MIDAZOLAM VE TIYOPENTALIN YENI DOĞAN VE ERIŞKIN SIÇAN BEYNINDEKI OKSIDAN DÜZEYLERI ÜZERINE ETKILERI
Sibel ERDEM DİREK, Prof. Dr. Edibe PİRİNÇCİ TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞU
Öğr. Gör. Dr. Perihan GÜRBÜZ, Öğr. Gör. Gülsüm YETİŞ YAŞLANMA SÜRECİ FİZYOLOJİSİ VE SAĞLIKLI YAŞLANMA
Dr. Öğrt. Üyesi Hakime ASLAN, Prof. Dr. Behice ERCİ, Dr. Öğr. Üyesi Ümmühan AKTÜRK HEMŞİRE SPİRİTÜEL (MANEVİ) BAKIM TERAPÖTİK ÖLÇEĞİ'NİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ
Arş. Gör. Fatma KESKİN, Prof. Dr. Yurdagül YAĞMUR DOĞUM ŞEKLİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER
Öğr. Gör. Hatice PEKİNCE, Prof. Dr. Behice ERCİ ROY ADAPTASYON MODELİNE GÖRE EVDE VERİLEN BAKIMIN MULTİPL SKLEROZLU HASTALARIN HASTALIĞA UYUMUNA VE YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 09:15-11:15
2. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Banu Hatice GÜRCÜM,** **Doç. Dr. Cemal ORHAN**
Prof. Dr. Yusuf Cemalettin ÇOPUOĞLU, Özge ÖZTÜRK TEKNOKENT FİRMALARINDA ÇALIŞAN PERSONELİN TEKNOLOJİK VE SOSYAL YENİLİKÇİLİK ÖZELLİKLERİ: MALATYA TEKNOKENT ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep TUZCU, James R. KOMOROWSKI, Prof. Dr. Kazım SAHIN MACA TOZUNUN (MACA-N21) EGZERSİZ UYGULANAN RATLARDA NÖROTROFİK FAKTÖRLER ÜZERİNE ETKİSİ
Prof. Ahmet Hamdi AYDIN, Yasemin ÇELEBİ YERELİN DEĞİŞEN TERÖRİZM OLGUSU
Dr. Öğr. Üyesi Nihal Arda AKYILDIZ, Dr. Öğr. Üyesi Hasan POLAT MEKAN ANLAYIŞININ TOPLUMSAL YAŞAM TARAFINDAN EVRİLİŞİ
Dr. Öğr. Üyesi Hasan POLAT, Dr. Öğr. Üyesi Nihal Arda AKYILDIZ KAMU YAPIM İŞLERİNDE KULLANILAN SERAMİK DÖŞEME KAPLAMALARININ BİRİM FİYAT TARİFLERİNİN İNCELENMESİ VE MALZEMESEÇİM YÖNTEMLERİNİN TARTIŞILMASI
Prof. Dr. Banu Hatice GÜRCÜM, Esra YILMAZ, Melike Cansu KOÇ TEKSTİL KONFEKSİYON ATIKLARINDAN REJENERE PAMUK POLYESTER İPLİK İMALATI
Prof. Dr. Banu Hatice GÜRCÜM, Esra YILMAZ, Melike Cansu KOÇ ANTALYA İLİ DÖŞEMEALTI İLÇESİNDE KULLANIM SONRASI HALILARDA GERİ DÖNÜŞÜM SÜRECİ
Doç. Dr. Cemal ORHAN, James R. KOMOROWSKİ, Prof. Dr. Kazım SAHİN EFFECTS OF NOVEL ISOMERS OF CHROMIUM-HISTIDINATE ON INSULIN SENSITIVITY IN RATS FED A HIGH-FAT DIET

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 09:15-11:15
3. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ,** **Dr. Fatih MURATHAN**
Dr. Öğr. Üyesi Yahya DOĞAR TURGUT ÖZAL HÜKÜMETLERI DÖNEMINDE SPORDA YERINDEN YÖNETIM (13.12.1983- 30.10.1989)
Dr. Öğr. Üyesi Yahya DOĞAR BAZI FONKSİYONLARI İTİBARİYLE SOSYALLEŞME VE SPOR İLİŞKİSİ
Hulusi BÖKE, Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ, PARMAK VE MANŞET PAS BAŞARI TESTLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ
Hulusi BÖKE, Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ, BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETİM MODELLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN BETİMSEL ANALİZİ
Büşra ŞAHİN, Cemal GÜNDOGDU, Celal TAŞKIRAN, Mehmet GÜLLÜ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER IŞIĞINDA İNCELENMESİ
Dr. Saliha EMRE DEVECİ ÇALIŞANLARIN İŞ TATMİN DÜZEYLERİNİN İŞ PERFORMANSLARINA ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA
Dr. Saliha EMRE DEVECİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN SOSYAL ZEKA DÜZEYLERİNE ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA
Ediz ERDEM Dr. Öğr. Üyesi Serkan DÜZ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ENERJİ İÇECEĞİ TÜKETİM DAVRANIŞLARI VE RİSK ALMA TUTUMLARININ İNCELENMESİ
Dr. Abdullah DOĞAN MALATYA DÜĞÜNLERİNDE GELENEKSEL SPORLAR

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 09:00-11:15
4. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Şinasi YILDIRIMLI,** **Doç. Dr. Ömer KILIÇ**
Şükran UYGUN, Hasan KARATAŞ, Ersen AKINCI RELATIONS ON BI-PERIODIC JACOBSTHAL SEQUENCE
Elife GURSEL, Daniyal ISRAFILOV MAXIMAL CONVERGENCE PROPERTY IN GENERALIZED VARIABLE EXPONENT GRAND SMIRNOV CLASSES
Elife GURSEL, Daniyal ISRAFILOV CONVOLUTIONS AND BEST APPROXIMATION IN WEIGHTED VARIABLE EXPONENT LEBESGUE SPACES
Öğr.Gör.Dr. Ahmet KAZAN, Dr. Öğr.Üyesi Sema KAZAN SASAKIAN İSTATİSTİKSEL MANİFOLDLARIN ÖZEL BİR TÜRÜ ÜZERİNE
Dr. Öğr.Üyesi Sema KAZAN, Öğr.Gör.Dr. Ahmet KAZAN KUARTER-SİMETRİK METRİK KONNEKSİYONLU SASAKİYAN İSTATİSTİKSEL MANİFOLDLAR
Doç. Dr. Ömer KILIÇ, Prof. Dr. Şinasi YILDIRIMLI POTENTIAL ORNAMENTAL NATURAL PLANTS OF SANCAK (BİNGÖL) AND IT'S SURROUNDINGS
Doç. Dr. Ömer KILIÇ, Prof. Dr. Şinasi YILDIRIMLI AROMATIC PLANTS OF SANCAK (BİNGÖL) AND IT'S SURROUNDINGS
Doç. Dr. Ayşe Gül HARLIOĞLU, Mehmet BAL KABUKLULARDA METİL FARNESOATIN ÜREME ÜZERİNE ETKİSİ
Fırat Ege KARAAT ADIYAMAN İLİ BADEM YETİŞTİRİCİLİĞİNİN DURUMU, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 09:00-11:15
5. SALON
OTURUM BAŞKANI: **Doç.Dr. Erdoğan KAYGIN,** **Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kâmil KABAKUŞ**
Dr. Öğr. Üyesi Ceyda YERDELEN KAYGIN, Öğr. Gör. Tuncer YILMAZ, Doç. Dr. Erdoğan KAYGIN KARS İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN GİRİŞİMCİLERİN KULLANDIKLARI FON KAYNAKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Yunus ZENGİN, Doç.Dr. Erdoğan KAYGIN, Dr. Öğr. Üyesi Bayram KIRMIZIGÜL KOBİLERİN YENİLİK ANALİZİ: KARS İLİ ÖRNEĞİ
Öğr. Gör. Nuray DEMİREL AKGÜL YÖRESEL BİR SARAY KUMAŞI KUTNUDAN EVRENSEL GİYSİ TASARIMLARI
Dr. Öğr. Üyesi Yunus ZENGİN, Doç.Dr. Erdoğan KAYGIN, Dr. Öğr. Üyesi Bayram KIRMIZIGÜL GERİDE KALAN SENDROMUNUN ÖRGÜTSEL SİNİZME ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL MUHALEFETİN ARACI ROLÜ
Prof. Dr. Hüseyin Ali KUTLU, Öğr. Gör. Sevgül EKİNCİ, Öğr. Gör. Tuncer YILMAZ FİNANSAL RASYOLAR İLE HİSSE SENEDİ GETİRİSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİST KOBİ SANAYİ ENDEKSİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Sertaç HOPOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Hakan ERYÜZLÜ PETROL İTHALATININ DIŞ TİCARET DİNAMİKLERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ, 1998-2018
Dr. Öğr. Üyesi Hakan ERYÜZLÜ, Dr. Öğr. Üyesi Sertaç HOPOĞLU KONUT FİYAT ENDEKSİNİN, DIŞ TİCARET BİLEŞENLERİ İLE İLİŞİKİSİ: 2010:2018 TÜRKİYE ANALİZİ
Metin KOPAR SEVRES VE LOZAN ANTLAŞMASININ MALİ HÜKÜMLERİNİN MUKAYESESİ

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 09:15-11:15
6. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Ramazan SEVER,** **Dr. Öğr. Üyesi Hasan AYDEMİR**
Öğr. Gör. Aziz İLHAN, Öğr. Üyesi Dr. Tayfun TUTAK ORTAOKUL MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMLARINA YÖNELİK PROGRAM DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ
Öğr. Gör. Aziz İLHAN, Öğr. Üyesi Dr. Tayfun TUTAK MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN 2018 MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMINI DEĞERLENDİRMELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Murat TUNCER ÇOCUK SEVME TUTUMLARI VE MESLEĞE BAKIŞ AÇILARI BAĞLAMINDA OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARI
Arş. Gör. Murat TUNCER OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ DEYİM VE ATASÖZLERİNE YÖNELİK OLARAK EBEVEYNLERİYLE BİRLİKTE GELİŞTİRDİĞİ MATERYALLERİN İNCELENMESi
Dr. Öğr. Üyesi Burcu GEZER ŞEN EBEVEYNLİK STİLLERİNDE KUŞAKLARARASI BENZERLİK VE FARKLILIKLAR
Dr. Öğr. Üyesi Burcu GEZER ŞEN GELENEKSEL TOPLUMLARDAN MODERN TOPLUMLARA EĞİTİMDE ETİK
Ceyda AKILLI, Prof.Dr. Mukadder Boydak ÖZAN ÖĞRENCİ VELİLERİNİN OKULDA YAŞADIKLARI ÇATIŞMALAR VE ÇATIŞMA YÖNETİM STRATEJİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN ANALİZİ
Doç. Dr. Habip ÖZKAN, Ömer ÇOBAN OKULLARDA ÖRGÜTSEL MANEVİYATI ARTTIRMAK İÇİN NELER YAPILABİLİR

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 11:30-12:45
1. SALON
OTURUM BAŞKANI: **Prof. Dr. Behice ERCİ,** **Dr. Öğrt. Üyesi Hâkime ASLAN**
Öğr. Gör. Dr. Perihan GÜRBÜZ, Öğr. Gör. Gülsüm YETİŞ HAVA KİRLİLİĞİ İLE KARDİYOVASKÜLER HASTALIK İLİŞKİSİ
Dr. Öğrt. Üyesi Hâkime ASLAN, Prof. Dr. Behice ERCİ İNVAZİV GİRİŞİMLER İÇİN KULLANILAN MATERYALLERDEN OLUŞTURULAN OYUNCAKLAR İLE OYUN OYNAMA DENEYİMİNİN KANSERLİ ÇOCUKLARDA İNVAZİV GİRİŞİM AĞRISINA ETKİSİ
Öğr. Gör. Hatice PEKİNCE, Prof. Dr. Behice ERCİ ERGENLERİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ İLE SOSYAL AKTİVİTELERE KATILIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Dr. Zeliha CENGİZ, Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK HEMŞİRELİK VE EKİP ÇALIŞMASI
Arş. Gör. Fatma KESKİN, Prof. Dr. Yurdagül YAĞMUR GÜNEŞTEN GELEN SAĞLIK: D VİTAMİNİ

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 11:30-12:30
2. SALON
OTURUM BAŞKANI: **Prof. Dr. Nazım PAŞAYEV,** **Prof.Dr. Banu Hatice GÜRCÜM**
Prof.Dr. Banu Hatice GÜRCÜM, Mualla Gözde ÇALIŞKAN ÇOBAN, Sıla BİNGÖL TEKSTİL TASARIMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE BİYOPOLİMERLER
Prof.Dr. Banu Hatice GÜRCÜM, Mualla Gözde ÇALIŞKAN ÇOBAN, Sıla BİNGÖL REJENERE SELÜLOZ CUPRO LİFİ İLE PAMUKLU TEKSTİL ÜRETİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YAKLAŞIMI
Öğr. Gör. Müslüm EROL, Prof. Dr. Nazım PAŞAYEV TAVUK TÜYÜ LİFİ ÜRETİMİNDE ORTAYA ÇIKAN TÜY SAPI MATERYALİNİN MEKANİK ÖZELLİKLERİ
Öğr. Gör. Müslüm EROL, Prof. Dr. Nazım PAŞAYEV İKİ KATMANLI NONWOVEN MATERYALLERİN AKUSTİK PARAMETRELERİNE KATMANLARIN KALINLIK VE YOĞUNLUK DEĞERLERİNİN ETKİSİ

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 11:30-12:30
3. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Doç. Dr. Cemal GÜNDOĞDU, Dr.** **Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN**
Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL, Doç. Dr. Cemal GÜNDOĞDU, Arş. Gör. Şükrü BİNGÖL SPOR EĞİTİMİ VEREN KADIN AKADEMİSYENLERİN KARİYER ENGELLERİNDE DEMOGRAFİK VE MESLEKİ ÖZELLİKLERİN ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Talha MURATHAN, Dr. Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN CUMHURİYET DÖNEMİ KALKINMA PLANLARINDA SPOR'UN YERİ
Dr. Öğr. Üyesi Talha MURATHAN GELENEKSEL OYUNLARDA SPOR: ARDAHAN İLİ ÖRNEĞİ
İsmihan YİĞİT, Doç.Dr. Cemal GÜNDOĞDU ÜNİVERSİTE TOPLULUKLARINDA REKREATİF FAALİYETLERE KATILAN BİREYLERİN SERBEST ZAMAN TATMİN DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 11:30-12:30
4. SALON
OTURUM BAŞKANI: **Dr. Öğretim Üyesi Ürkiye AKAR TARIM**
Arş. Gör. Dr. Filiz BORAN, Doç. Dr. Emre BİRHANLI MEZOFİLİK BACILLUS SUBTILIS VE TERMOFİLİK BACILLUS CEREUS TÜRLERİNDE FORON NAVY İLE FORON SCARLET BOYALARININ RENGİNİN GİDERİMİ
Dr. Öğretim Üyesi Ürkiye AKAR TARIM NaI(Tl) DEDEKTÖRÜNÜN CEVAP FONKSİYONUNUN ANALİTİK OLARAK İNCELENMESİ
Arş. Gör. Dr. Faruk KARAHAN GELENEKSEL TEDAVİDE SİNDİRİM SİSTEMİ RAHATSIZIKLARINA KARŞI KULLANILAN BAZI TIBBİ BİTKİLERİN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ
Prof. Dr. Ahmet İLÇİM, Arş. Gör. Dr. Faruk KARAHAN, MERYEM GÜNENÇ BAZI ERODIUM L'HER (GERANIACEAE) TÜRLERİNİN ANATOMİK ÖZELLİKLERİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 11:30-12:30
5. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Neslihan DERIN**
Semran ÖZDEM GÜRTÜRK, Prof. Dr. Neşe YÜĞRÜK AKDAĞ AÇIK PLANLI OFİSLERDE GÜRÜLTÜNÜN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ-BİR ÖRNEK KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMELER
Ayşe TOTU KESKİN, Dr. Öğretim Üyesi Muhammet KURUCU GELENEKSEL VE MODERN KONUTLARIN MEKÂNSAL YAPISININ İRDELENMESİ MALATYA / DARENDE – AŞAĞIULUPINAR ÖRNEĞİ
Yıldırım TOSUN MİCROWAVE CRACKİNG PROCESS OF WOOD WASTE, SEWAGE SLUDGE WİTH COAL SLİMES PRO DİGESTİON
Yıldırım TOSUN MİCROWAVE CAUSTİC LEACHİNG OF COAL SLİMES FOR DESULFURİZATİON

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 11:30-12:30
6. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Doç. Dr. Ali Serdar YÜCEL,** **Dr. Öğr. Üyesi Yahya DOĞAR**
Oktay KIZAR, Harun GENÇ, İdris KAYANTAŞ, Gamze Yıldırım ARAZ, Mehmet KARGÜN BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRENCİLERİNİN DOĞA SPORLARI DERSİ İLE DOĞA YÜRÜYÜŞLERİNE KATILIMINI MOTİVE EDEN SEBEPLERİNİN BELİRLENMESİ (Bingöl İl Örneği)
Dr. Oktay KIZAR, Prof.Dr. Yüksel SAVUCU, Doç.Dr. Ali Serdar YÜCEL, Doç.Dr. Mehmet KARGÜN TÜRKİYE'DEKİ SPOR TESİSLERİNİN ENGELLİLER İÇİN YETERLİLİK DÜZEYLERİNİN KULLANICILAR AÇISINDAN ARAŞTIRILMASI
Serdar ORHAN, Ali Serdar YÜCEL, Baha Engin ÇELİKEL, Pınar DEMİRCİ TÜRKİYE AKARSU MİLLİ TAKIMI SPORCULARININ (K1-C1) ANTROPOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMALI İNCELENMESİ
Serdar ORHAN, Ali Serdar YÜCEL, Baha Engin ÇELİKEL, Ebru KENGER ÖZEL FİTNESS SALONUNA GELEN SEDANTER BAYANLARA UYGULANAN REFORMER EGZERSİZİNİN BAZI PARAMETRELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 13:00-15:15
1. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Sermin TİMUR TAŞHAN,** **Dr. Öğrt. Üyesi Murat Abdülhamit ERCİŞLİ**
Burak BUĞDAY SEREBRAL PALSİLİ ÇOCUKLARDA HİDROTERAPİ'NİN POSTÜRALKONTROL VE DENGE ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. Öğrt. Üyesi Murat Abdülhamit ERCİŞLİ HOLT-ORAM SENDROMU: OLGU SUNUMU
Arş. Gör. Dr. Mübeccel Bulut, Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman Bilen NORMAL GÖZLERDE SİRİUS TOPOGRAFİ, HEİDELBERG ÖN SEGMENT OCT VE NİDEK SPEKÜLER MİKROSKOPİ İLE ÖLÇÜLEN SANTRAL KORNEA KALINLIK DEĞERLERİNİN KIYASLANMASI
Simge ÖZTÜRK, Prof. Dr. Sermin TİMUR TAŞHAN DOĞUM SONU DÖNEMDE BEBEK VE EMZİRMEYE YÖNELİK GELENEKSEL UYGULAMALARLA SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ
Dr. Zeliha CENGİZ, Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK SAĞLIK TURİZMİNİN GELİŞİMİNDE HEMŞİRENİN ROLÜ
Dr. Öğr.Üyesi İlknur UCUZ ÇOCUK ve ERGEN RUH SAĞLIĞI TEDAVİSİNDE YATAKLI SERVİS DENEYİMİ
Öğr. Gör. Dr. Perihan GÜRBÜZ UYKU ALIŞKANLIKLARININ VÜCUT AĞIRLIĞI ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Burak ERDEMCİ YAYGIN KAPOSİ SARKOMLU HASTANIN FOTON IŞINLARIYLA RADYOTERAPİSİ: YENİ TEDAVİ TEKNİĞİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 13:00-15:15
2.. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Doç. Dr. Mevlüt ALATAŞ,** **Dr. Öğr. Üyesi Nihat PAMUK**
Dr. Öğr. Üyesi Nihat PAMUK YÜKSEK GERİLİM AKIM TRANSFORMATÖRLERİNDEKİ FARKLI BAĞLANTI GRUPLARINA GÖRE DİZAYN ÇALIŞMALARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Nihat PAMUK YÜKSEK GERİLİM YERALTI KABLO BAĞLANTILARINDA ASİMETRİK ARIZA BİLEŞENLERİNİN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Yusuf Eren ERDOĞDU, Arş. Gör. Engin Eren KORKMAZ, Öğr. Gör. Tuğberk ÖNAL, Dr. Öğr. Üyesi Yunus ÖNAL, Prof. Dr. Şemsettin TEMİZ EPOKSİ REÇİNEDE PARTİKÜL TAKVİYE ORANININ VİSKOZİTE VE SICAKLIK DEĞİŞİMİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Abdullah ÖĞRETMEN, Prof. Dr. Paki TURĞUT KALKER TOZU VE SİLİS DUMANLI HARÇLARDA OPTİMUM ÇİMENTO MİKTARI
Turan UYSAL SULU ÇÖZELTİDEN AĞIR METAL ve BOYAR MADDE GİDERİMİNDE VERMİKÜLİTİN KULLANILMASI
Turan UYSAL BİYOKÜTLE KÖMÜR KARIŞIMLARININ BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ
Doç. Dr. Mevlüt ALATAŞ, Doç. Dr. Tülay EZER, Doç. Dr. Nevzat BATAN TÜRKİYE İÇİN YENİ BİR EPİFİTİK BRİYOFİT ALTBİRLİĞİ
Doç. Dr. Mevlüt ALATAŞ, Doç. Dr. Tülay EZER, Doç. Dr. Nevzat BATAN TÜRKİYE İÇİN YENİ BİR EPİFİTİK BRİYOFİT BİRLİĞİ
Metin KOPAR DİYARBAKIR MİLLETVEKİLİ ZÜLFİ BEY'İN LOZAN KONFERANSINDA MUSUL SORUNUNA BAKIŞI

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 13:00-15:15
3. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL,** **Arş. Gör. Şükrü BİNGÖL**
Arş. Gör. Şükrü BİNGÖL, Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL, Dr. Öğr. Üyesi Nahit ÖZDAYI SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTELERİNDEKİ AKADEMİSYENLERİN ÖRGÜTSEL SİNİZM VE BAĞLILIKLARININ İNCELENMESİ
Doç. Dr. Cemal GÜNDOĞDU, Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ, Buğra Çağatay SAVAŞ BASKETBOL C KLASMAN HAKEMLERİNİN ÖZ YETERLİKLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ
Buğra Çağatay SAVAŞ, Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN İLETİŞİM BECERİLERİ VE EMPATİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Mine KOÇ, Mehmet Onur SEVER SPORCULARIN DUYGUSAL ZEKÂ İLE ZİHİNSEL DAYANIKLILIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (ADIYAMAN İLİ ÖRNEĞİ)
Dr. Firoz FAOZİ AFGANİSTAN'DA SU SORUNU
Ediz ERDEM, Doç. Dr. Fatma İ. KERKEZ TEKERLEKLİ SANDALYE KULLANAN BİREYLERDE YAŞAM KALİTESİNİ ETKİLEYEN ÇEVRESEL FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğretim Üyesi Özgür KARATAŞ, Abdullah BİNGÖLBALI DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ FUTBOL TARAFTARLARININ TAKIMLARIYLA ÖZDEŞLEŞME DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Ahmet ÖZDEMİR, Mahmut AÇAK 2017-2018 İLHAN CAVCAV SÜPER LİG SEZONUNDA EN ÇOK GOL ATAN ON OYUNCUNUN ANALİZİ
Baha Engin ÇELİKEL, Süreyya Yonca SEZER, Hasan Aykut AYSAN ERKEK OKÇULARDA REAKSİYON SÜRATİNİN HEDEF ATIŞ İSABET PUANINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 13:00-15:15
4. SALON
OTURUM BAŞKANI: **Doç. Dr. Ünal İMİK,** **Dr. Öğr. Üyesi Derya KARABURUN DOĞAN**
Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA, Arş. Gör. Caner ÇAKI KIBRIS BARIŞ HAREKATI'NDA MARŞLARIN PROPAGANDA AMAÇLI KULLANIMI: "MÜCAHİT MARŞI" ÜZERİNE İNCELEME
Yağmur Eylül DÖNMEZ, Doç. Dr. Ünal İMİK YEŞİLÇAM FİLMLERİNDE TÜRK SANAT MÜZİĞİ ESERLERİNİN KULLANIMI VE SÜRE UZUNLUĞUNUN İFADE BÜTÜNLÜĞÜNDEKİ ÖNEMİ
Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA, Arş. Gör. Caner ÇAKI ALMAN DEMOKRATİK CUMHURİYETİ'NDE NAZİZM KARŞITI PROPAGANDA FAALİYETLERİ: "TÜM SİLAHLAR HİTLER'E KARŞI" ŞARKISI ÜZERİNE İNCELEME
Yağmur Eylül DÖNMEZ, Doç. Dr. Ünal İMİK YEŞİLÇAM FİLMLERİNDE "MAKAM VE MAKAMSAL DİZİ" KULLANIMINA YÖNELİK TESPİTLER
Dr. Öğr. Üyesi Derya KARABURUN DOĞAN ANTAKYA ORTODOKS KİLİSESİ'NDE VAFTİZ VE MÜZİK
Dr. Öğr. Üyesi Derya KARABURUN DOĞAN MÜZİK VE RİTÜEL İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ANTAKYA SÜRYANİ ORTODOKSLARI
Dr. Öğr. Üyesi Derya KARABURUN DOĞAN, Öğr. Gör. Şakir Orçun AKGÜN MUSİKİ DERNEKLERİNİN YÖRE MÜZİK KÜLTÜRÜNE KATKILARI
Öğr. Gör. Yeşim AYDOĞAN RAFFAELLO'NUN "ATİNA OKULU" İSİMLİ ÇALIŞMASININ KÜLTÜR MİRASI BAĞLAMINDA İRDELENMESİ
Öğr. Gör. Yeşim AYDOĞAN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN TÜRK RESİM SANATINDA ESTETİKSEL BİR İMGE OLARAK KULLANILMASI

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 13:00-15:15
5. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Doç. Dr. Fatih ARSLAN, Dr.** **Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT**
Doç. Dr. Fatih ARSLAN KADINSI METİNLER, KADININ DEĞİŞİMİ: "MÜREBBİYE / ŞIPSEVDİ / BİLLUR KALP"TE OTOFEMİNEN EĞİLİMLER
Dr. Öğr. Üyesi Ömer DEMİRBAĞ DÎVÂN ŞİİRİNDE BİR MUTSUZ: NÂ'İLÎ-İ KADÎM
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT BU ÇAĞIN ADI'NDA EĞİTİME DAİR FİKİRLER
Dr. Öğr. Üyesi Ferda ATLI İBİŞ'İN RÜYASI TİYATRO METNİNDE OYUN HAYAT BENZERLİĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT KUTADGU BİLİG'TE DİNLEMEYE DÂİR GÖRÜŞLER
Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin TAŞ HÂFIZ ŞÂRİHLERİNE GÖRE ŞİRAZLI TÜRK
Arş. Gör. Ayşegül AKDEMİR SEKR" VE "SAHV" ISTILAHLARI ETRAFINDAKİ TARTIŞMALAR IŞIĞINDA ŞARAP VE KAHVENİN ÜSTÜNLÜK MÜCADELESİ
Esra BULDUK BİR MANSÛRN ME NÜSHASI: MANZÛME-İ HİK YE-İ MANSÛR
Arş. Gör. Sevda Çilem AYAR K MÎ DİVANI'NDA BAĞLAM BAKIMINDAN ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 13:00-15:30
6. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: Dr. Öğr. Üyesi M. Çağlar KURTDAŞ Dr. Öğr. Üyesi Emine Meliha KURTDAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Gonca KEÇECİ, Prof. Dr. Fikriye KIRBAĞ ZENGİN, Pelin YILDIRIM, Tuba AYDIN TÜBİTAK 4007 BİLİM ŞENLİKLERİNDE GÖREVLİ OLAN REHBER PERSONELİN BİLİM GÜNLERİNE KATILMA AMAÇLARI VE KAZANIMLARI
Dr. Öğr. Üyesi Gonca KEÇECİ, Prof. Dr. Fikriye KIRBAĞ ZENGİN, Pelin YILDIRIM, Tuba AYDIN TÜBİTAK 4004 "KÜÇÜK BİLİM İNSANLARI ELAZIĞ HAZAR GÖLÜ EKOSISTEMİNİ KEŞFEDİYOR" PROJESİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLİMSEL TUTUMLARINA ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Ferhat BAHÇECİ, Mustafa ÇINAR LİSE SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET BAĞIMLILIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ferhat BAHÇECİ, Mustafa ÇINAR ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLİŞİM ETİĞİ FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ
Leyla UŞENGÜL, Dr. Öğr. Üyesi Ferhat BAHÇECİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN 3 BOYUTLU YAZICIYA YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ
Fatma YAZAR, Doç. Dr. Funda OKUŞLUK STEMM UYGULAMALARININ ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLER ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Battal GÖLDAĞ MESLEK YÜKSEKOKULUDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN DİJİTAL VATANDAŞLIK ALGILARI
Dr. Öğr. Üyesi Battal GÖLDAĞ MESLEK YÜKSEKOKULUDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN MOBİL ÖĞRENMEYE YÖNELİK TUTUMLARI
Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN SOSYAL PROBLEM ANLAYIŞI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ: ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi M. Çağlar KURTDAŞ YAŞLILIK ve SOSYAL DIŞLANMA
Dr. Öğr. Üyesi Emine Meliha KURTDAŞ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN EĞİTİME YANSIMALARI

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 15:30- 18:00
1. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Hakan PARLAKPINAR**
Doç. Dr. Songül ÇERİBAŞI, Doç. Dr. Ali Osman ÇERİBAŞI, Prof. Dr. Abdurrauf YÜCE KARBON TETRAKLORÜR İLE KRONİK BÖBREK VE KALP HASARI OLUŞTURULAN RATLARDA NAR SUYUNUN KORUYUCU ETKİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Sencer KARAGÜL, Dr. Öğr. Üyesi Erdener BALIKÇI, Öğr. Gör. Ümit YÜCEL, Öğr. Gör. Zülfikar ALTUNKANAT, Öğr. Gör. Mehmet Ali GÜLCÜ HİPOTERAPİDE KULLANILAN ATLARIN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Seyhan POLAT, Yunus Emre GENÇ, Onural ÖZHAN,Yüksel TOPLU, Hakan PARLAKPINAR,Nigâr VARDI, Öztun TEMELLİ, Yusuf TÜRKÖZ, Şeyma YAŞAR, Ahmet ACET SIÇANLARDA RADYOTERAPİ UYGULAMASINA BAĞLI BURUN MUKOZASINDA OLUŞAN DEĞİŞİKLİKLER ÜZERİNE GENİSTEİN'İN KORUYUCU ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Op. Dr. Muhammet Serdar BUĞDAY BENİGN PROSTAT HİPERPLAZİSİ VE OBSTRÜKTİF UYKU APNE SENDROMU
Dr. Öğr. Üyesi Ebru İfakat ÖZCAN, Arş. Gör. Dr. Osman SERDAR KARASU NEHRİNDEKİ (ERZURUM-ERZİNCAN) SALMO TRUTTA MACROSTİGMA (KIRMIZI BENEKLİ ALABALIK)'NIN BAZI MERİSTİK VE MORFOMETRİK ÖZELLİKLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Ebru İfakat ÖZCAN, Arş. Gör. Dr. Osman SERDAR KARASU NEHRİ'NDEKİ BARBUS LACERTA (HECKEL, 1843)'NIN MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ
Lokman H. TANRİVERDİ, Nur Saadet TOSUN, Hakan PARLAKPINAR, Onural ÖZHAN, Nigar VARDI, Azibe YILDIZ, Alaaddin POLAT, Ahmet ACET SIÇANLARDA SİSPLATİN'E BAĞLI AKUT KARDİYOTOKSİK ETKİLERDE TALİDOMİD'İN TEDAVİ EDİCİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Belemir GÜLHAN, Necip ERMİŞ, Mehmet GÜNATA, Onural ÖZHAN, Hakan PARLAKPINAR, Nigar VARDI, Azibe YILDIZ, Ahmet ULU, Burhan ATEŞ, Şeyma YAŞAR, Ahmet ACET TİKAGRELORÜN SIÇANLARDA KARDİYOVASKÜLER SİSTEM ÜZERİNDE YAPTIĞI DEĞİŞİKLİKLERİN ARAŞTIRILMASI
Arş. Gör. Dr. Burak KARABULUT, Doç. Dr. Aydın ÇEVİK BİR KÖPEKTE İÇ ORGAN TUTULUMLU MALİGN LENFOMA OLGUSU
Dr. Öğr. Üyesi Burak ERDEMCİ MAKSİLLER SİNÜS TÜMÖRÜNDE VOLÜMETRİK YOĞUNLUK AYARLI RADYOTERAPİ
Dr. Öğr. Üyesi Burak ERDEMCİ GRANÜLOSİTİK SARKOM TANILI HASTADA VOLÜMETRİK AYARLI ARK TEDAVİSİ
Dr. Öğr.Üyesi Vedat BEYYAVAŞ FARKLI BİTKİ SIKLIĞI VE MEPİQUAT CHLORİDE UYGULAMASININ NORMAL VE GEÇ EKİMLERDE PAMUĞUN (Gossypium hirsutum L.) VERİM VE VERİM UNSURLARINA ETKİSİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 15:30- 18:00
2. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Prof. Dr. Abdurrahman EYMEN**
Prof. Dr. Abdurrahman EYMEN, Fatih Çağatay KAPLAN GAYRİMENKUL DEĞERLEMEDE PİYASA VERİLERİNİN ETKİN KULLANIMI VE GAYRİMENKUL BİLGİ SİSTEMİ
Prof. Dr. Abdurrahman EYMEN, Fatih Çağatay KAPLAN TAŞKIN VE RİSK ALANLARININ COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE İNCELENMESİ: MUŞ İLİ KARNİ DERESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KURUCU, Arş. Gör. Tuba Nur OLĞUN GELENEKSEL DARENDE KONUTLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ
Prof. Dr. Ramazan SEVER MALATYA'DAKİ INANÇ TURİZM VE REKREASYON ALANLARI
Prof. Dr. Ramazan SEVER MALATYA'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA DİNAMİKLERİNE COĞRAFİ BİR BAKIŞ
Muhammet KURUCU KERVANSARAY YAPILARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN BİR SELÇUKLU YAPISI: 'ELAZIĞ-KEBAN DENİZLİ KÖYÜ(MAKITHAN) KERVANSARAYI ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Berkan DEMİRAL, Doç.Dr. Hakan EVİN PARİS İKLİM SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE
İbrahim ARISAL, Reşat GEÇEN, Faruk KARAHAN AKÇADAĞ İLÇESİ'NİN (MALATYA) EKOTURİZM POTANSİYELİ
Dr. Öğr. Üyesi Yeliz İPEK ÇİNKO BORAT İLE İŞLEM GÖRMÜŞ PAMUKLU KUMAŞIN TERMAL DAVRANIŞI
Dr. Öğr. Üyesi Yeliz İPEK BORAKS VE ÇİNKO NİTRATIN PAMUKLU KUMAŞ ÜZERİNE ALEV GECİKTİRİCİ ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Yeliz İPEK ALEV GECİKTİRİCİ ÇİNKO BORAT SENTEZİNDE REAKSİYON SÜRESİ VE KARIŞTIRMA HIZININ ROLÜ
Gıyasettin AYTAŞ NEDİM GÜNDAŞ'TA ÂŞIK TARZI ŞİİRLER

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 15:30- 18:30
3. SALON
OTURUM BAŞKANI: **Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR**
Dr. Gülşen KIRPIK, Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR ALGILANAN KURUMSAL İTİBAR DÜZEYİNİN FARKLI KUŞAKLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ: TRC1 (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİ ÖRNEĞİ
Dr. Gülşen KIRPIK, Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR ALGILANAN KURUMSAL İTİBAR DÜZEYİ SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN FARKLILIK GÖSTERİR Mİ? TRC1 (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi İmran ASLAN TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI
Arş.Gör.Dr. Çağdaş CAZ, Prof.Dr. Hüseyin Can İKİZLER, Onur ÖZTÜRK BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK BEKLENTİLERE YÖNELİK STRES DÜZEYİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Gönül ŞENER AKADEMİK PERSONELİN MUTLULUK TANIMLARI
Dr. Gülşen KIRPIK, Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR ALGILANAN ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN FARKLI KUŞAKLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ: TRC1 (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİ ORGANİZE SANAYİ İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Tunay ASLAN, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DAĞ VERGİ VE MUHASEBE BOYUTLARIYLA SERVİS TAŞIMACILIĞINDA TEVKİFAT UYGULAMASINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Gülşen KIRPIK, Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞME DÜZEYLERİ FARKLILIK GÖSTERİR Mİ? TRC1 (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Gönül ŞENER MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER YÖNELİMLERİ
Prof. Dr. Zeki BOYRAZ, Sera KARAAĞAÇ DOĞANŞEHİR İLÇE MERKEZİNİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Arif ÖZYAZICI, Seval ELİŞ, Dr. Öğr. Üyesi Gülen ÖZYAZICI, Araş. Gör. Semih AÇIKBAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin TURAN FARKLI DALLI DARI (PANİCUM VİRGATUM L.) ÇEŞİTLERİNDEN ELDE EDİLEN SİLAJLARIN BAZI MAKRO BESİN MADDESİ KAPSAMI
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Arif ÖZYAZICI, Prof. Dr. Orhan DENGİZ ERUH YÖRESİNDE YER ALAN MİKRO HAVZADA YEM BİTKİLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPILAN TARIM TOPRAKLARININ BAZI MİKRO BİTKİ BESİN MADDELERİ DURUMLARININ İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN, Dr. Öğr. Üyesi Aykut DÜNDAR, Dr. Öğr. Üyesi Zait Burak AKTUĞ, Öğr. Gör. Dr. Hande İNAN FARKLI LİGLERDEKİ FUTBOLCULARIN ZİHİNSEL DAYANIKLILIK ÖZELLİKLERİ İLE FİZİKSEL UYGUNLUK DURUMLARININ İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN, Dr. Öğr. Üyesi Aykut DÜNDAR, Arş. Gör. Murat YILMAZ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SERBEST ZAMAN FİZİKSEL AKTİVİTE KISITLAYICILARI ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 15:30- 18:00
4. SALON
OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA, Arş. Gör. Caner ÇAKI LUSITANIA FACİASI'NIN PROPAGANDA AMAÇLI
Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA, Arş. Gör. Caner ÇAKI BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KULLANILAN İRLANDA PROPAGANDA POSTELERİ ÜZERİNE İNCELEME
Dr. Öğr. Üye. Derya KARABURUN DOĞAN, Öğr. Gör. Zafer KILINÇER ROMAN MÜZİSYENLERİN MÜZİKLİ MEK NLARDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR (MALATYA ÖRNEĞİ)
Dr. Öğretim Üyesi Mesut YAŞAR ANATOMİ BİLİMİNDEN SANATA: GUNTER VON HAGENS
Doç. Dr. Fatih ARSLAN SÜREKLİLİĞİN GÖLGESİNDE: "YERE DÜŞEN DUALAR" … POSTKARAKTER GÜDÜLENMELERİ
Öğr. Gör. Pınar BİÇİCİ ÇETİNKAYA OBVARA PİŞİRİM/ DEKOR TEKNİĞİNİN ARAŞTIRILMASI
Dr. Öğr.Üyesi Mahire ÖZÇALIK KENT İÇİN YOL AĞAÇLANDIRMASI VE YAŞAM KALİTESİNE KATKILARI
Dr. Öğr.Üyesi Mahire ÖZÇALIK TARİHİ PERSİFEKTİF İÇİNDE TÜRKLERDE YEŞİL ALAN KÜLTÜRÜ
Arş. Gör Murat ŞAHİN, Dr. Öğr. Üyesi Halil Sencer ERKMAN MALATYA HEKİMHAN (TAŞHAN) KERVANSARAYI MİMARİ YAPI PROGRAMI ÜZERİNE TARİHSEL TİPOLOJİK BİR İNCELEME
Arş. Gör. Murat ŞAHİN, Dr. Öğr. Üyesi Bahtiyar EROĞLU TARİHİ YAPILARIN YENİDEN İŞLEV VERİLMESİNE YÖNELİK BİR YAKLAŞIM 'MALATYA HEKİMHAN(TAŞHAN) KERVANSARAYI VE HEKİMHAN HAMAMI ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Arzu ERÇETİN, Zuhal ERDEMİR YENİ ÖZELLİĞİNİ KAYBETMEYEN BİR TARİHİ ÇEVRE UNSURU; KAPALI ÇARŞI
Öğr. Gör. Şemseddin BAYRAM BATTALN ME'DE KADIN TİPİ VE EVLİLİK KURUMU ÜZERİNE NOTLAR
Dr. Öğretim Üyesi RAMAZAN KAMİLOĞLU MALATYALI FAHRİ KAYAHAN VE BESTE TÜRKÜLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Öğr. Gör. Pınar BİÇİCİ ÇETİNKAYA MARDİN/MAZIDAĞI BÖLGESİ FOSFATLARININ
Nuray DEMİREL AKGÜL İPLİĞİN GİYSİ YÜZEYİNDEKİ TASARIMI HALİ

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 15:30- 18:00
5. SALON
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Dr. Ögr. Üyesi Hikmet Serdar MUTLU**
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT SEVDA SÖZLERİ'NDE KONUŞMA TEMASI
Dr. Fevziye ALSAÇ, Gönül ALSAÇ DEDE KORKUT HİKAYELERİ'NDE ANNE ARKETİPİ BAĞLAMINDA OTAĞ SEMBOLÜ
Dr. Fevziye ALSAÇ, Gönül ALSAÇ NASRETTİN HOCA FIKRALARINDA İLETİŞİM KODLARI
Şükrü AKKUŞ, Doç. Dr. Habip ÖZKAN OKULLARDA SOSYAL ADALETİN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ, ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ
Özden ŞAHİN OKUL ÖNCESİ ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK SERMAYELERİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA
Dilek KIRNIK, Oktay DÖNÜK, Yahya ALTUNKAYNAK ÖĞRENME ATÖLYELERİ EĞİTİMİNE KATILAN ÖĞRETMENLERİN EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ
Dilek KIRNIK, Oktay DÖNÜK, Yahya ALTUNKAYNAK OKUL AİLE İŞ BİRLİĞİNİN KURULMASINDA OKUL AİLE BİRLİĞİ BAŞKANLARININ ROLÜ
Dr. Öğretim Üyesi Fahrettin GEÇEN ÇOCUK RESİMLERİNDE YER ALAN KOPYANIN GELİŞİME OLUMLU-OLUMSUZ ETKİSİ
Dr. Öğretim Üyesi Fahrettin GEÇEN OKUL ÖNCESİ 4.5.6 YAŞ ÇOCUKLARININ ÇİZDİKLERİ RESİMLERDE YAZI, SAYI, HARF KULLANIMI
Dr. Öğr. Üyesi Ferhat BAHÇECİ, Öğr. Gör. Semih DİKMEN MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA İSG ALGISININ ARTMASI İÇİN UYGULAMA ÖNERİSİ
Doç.Dr. Emine DURMUŞ YARATICI DRAMANIN TERAPÖTİK SÜREÇTE KULLANILMASI
Doç.Dr. Emine DURMUŞ, Dr. Öğrt. Üyesi Hikmet Serdar MUTLU SANAT EĞİTİMİNİN TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN BİLİŞSEL VE SOSYAL ALANLARINA ETKİLERİ
Arş. Gör. Mehmet KARTAL, Öğr. Gör. Dr. Hande İNAN, Dr. Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN NOMOFOBİ DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Dr. Hande İNAN, Arş. Gör. Mehmet KARTAL, Dr. Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN EGZERSİZDE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 15:30- 18:30 **6. SALON**
OTURUM BAŞKANLIĞI: **Doç. Dr. Ali Serdar YÜCEL,** **Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK**
Arş. Gör. Gülsen KILINÇ RUH SAĞLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ VE TEŞVİKİ
Arş. Gör. Gülsen KILINÇ RUH SAĞLIĞININ KORUNMASINDA SAĞLIKLI DAVRANIŞLAR
Arş. Gör. Gülsen KILINÇ PSİKİYATRİ HASTALARINDA SOSYAL DESTEĞİN ÖNEMİ
Dr. Öğretim Üyesi Tuğba Raika KIRAN, Dr. Öğretim Üyesi Yeliz KAŞKO ARICI, Sevgi YILMAZ ENTAMOEBA COLİ, ENTEROBİUS VERMİCULARİS, VE TOXOPLASMA GONDİİ DEKİ SERUM NİTRİK OKSİT DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Uzm.Dr. Ayşegül ALTINTOP GEÇKİL OBSTRUK TİF UYKU APNE SENDROMUNDA HDL KOLESTEROL DÜZEYLERİ
Dr. Öğr. Üyesi İsa YUVACI, Uzm. Dr. Emine DOĞAN BÜYÜK OPTİK DİSK OLGULARINDA GLOKOM GELİŞİMİNİN OPTİK KOHERENS TOMOGRAFİ VE GÖRME ALANI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Arş. Gör. Hilal YILDIRIM, Phd. Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK SAĞLIK BAKIMINDA ÇÖZÜM ODAKLI YAKLAŞIMIN KULLANILMASININ DERLEMESİ
Arş. Gör. Hilal YILDIRIM, Phd. Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK ANNE- BABALIK BECERİLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN EBEVEYN, ÇOCUK VE DİĞER DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Hilal YILDIRIM, Phd. Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK BESLENME DAVRANIŞ BOZUKLUKLARININ PSİKOLOJİK SORUNLARLA İLİŞKİLENDİRİLMESİ
Selda SEZER, Ayşegül YÜCEL, Doç. Dr. Funda OKUŞLUK, Doç. Dr. Emre BİRHANLI, Dr. Arş. Gör. F. Bilge EMRE Dy-KATKILANMIŞ TİO2'LERİN E. COLİ BAKTERİLERİNE KARŞI ANTİBAKTERİYE ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Abdurrahman NALBANT, Prof.Dr. Bayram ÜNVER, Prof.Dr. Vasfi KARATOSUN DİZ OSTEOARTRİTLİ HASTALARDA TANDEM DURUŞ TESTİNİN GÜVENİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ
Yüksel SAVUCU, Derya COŞKUN, Ali Serdar YÜCEL, Mustafa KARADAĞ, Serdar ORHAN, Baha Engin ÇELİKEL 18-25 YAŞ ARASI ERKEK OKÇULARIN BAZI FİZİKSEL PARAMETRELERİNİN SEDANTER ERKEK SPORCULARLA KARŞILAŞTIRILMASI
Rukiye ÇİFTÇİ, Dr. Şeyma TOY, Arş. Gör. Deniz ŞENOL Dr. Fatma KIZILAY, , Doç. Dr. Hilal ERMİŞ SOMATOTİPİN UYKU APNE SENDROMLU HASTALAR VE SAĞLIKLI BİREYLERDE FİZİKSEL AKTİVİTE, KİNEZYOFOBİ VE YORGUNLUĞA ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Rukiye ÇİFTÇİ, Dr. Fatma KIZILAY, Dr. Şeyma TOY, Arş. Gör. Deniz ŞENOL, Dr. Öğr. Üyesi Betül AKYOL FİZİKSEL ENGELLİ ÇOCUKLARIN SOMATOTİP PROFİLLERİNİN BELİRLENMESİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 20.30-22.45
1. SALON
OTURUM BAŞKANI: **Ali SÖYLEMEZ**
Tahsin BOZDAĞ SERAMİK YÜZEYLERE EBRU SANATININ AKTARIMI VE UYGULANAN SERAMİK ÇALIŞMALARIN SIRLAMA VE PİŞİRİM SÜRECİ
Murat CANPOLAT, Güneş CANPOLAT GÖRME ENGELLİ BİREYLERDE ŞİFRELEME
Aydın DEMİRAL, Yusuf SÖYLEMEZ KADIN VE AFİŞ
Yusuf SÖYLEMEZ, Nurgül SÖYLEMEZ, Ali SÖYLEMEZ GÖRSEL İLETİŞİMDE ÇOCUK AFİŞLERİNİN HEDEF KİTLE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Nurgül SÖYLEMEZ, Yusuf SÖYLEMEZ GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETİM PROGRAMINDA BELİRTİLEN STRATEJİ VE TEKNİKLERİ UYGULAMADAKİ YÖNTEMLER
Dr. Deniz DEMİR, Dr. Nail KAHRAMAN TELENJEKTAZİK VARİS TEDAVİSİNDE SKLEROZAN AJAN OLARAK HİPERTONİK SALİNE'NİN ETKİNLİK VE GÜVENLİĞİ
Dr. Öğr.Üyesi Kasım KAYA KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARININ KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞLARI: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ
Dr. Öğr.Üyesi Kasım KAYA MOBBİNG: ŞANLIURFA KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE AMPRİK BİR ÇALIŞMA
Ahmet ALİCİ, Dr. Öğr. Üyesi Musa YILMAZ AKILLI ŞEBEKELERDE BİLGİ GÜVENLİĞİ VE SİBER GÜVENLİK RİSKLERİ
Öğr. Gör. Tural MEHMETOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Mehriban EMEK ANALYTİCAL ESTİMATES OF SPECİFİC HEAT CAPACİTY OF SEMİCONDUCTOR GAAS BY USİNG EİNSTEİN- DEBYE MODEL
Öğr. Gör. İlkay YILDIZ, Öğr. Gör. Esra GÜR 29. VERGİ HAFTASI AFİŞLERİNİN GÖRSEL İLETİŞİM KAPSAMINDA İNCELENMESİ
Öğr. Gör. İlkay YILDIZ, Öğr. Gör. Esra GÜR AŞIRI KİLOYLA MÜCADELEDE MALİYE POLİTİKASI ARACI: OBEZİTE VERGİSİ
Öğr. Gör. İlkay YILDIZ, Öğr. Gör. Esra GÜR MUHASEBE EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERDE MUHASEBE MESLEĞİNE BAKIŞ: MALİYE PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNDE BİR ARAŞTIRMA
Jumanazarov Khurshid Sirojiddinovich THE ROLE OF THE GREAT SILK ROAD ON THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TRADITIONS
Қымбат Нұрсұлтанқызы ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫНДАҒЫ ҚАСҚЫР БЕЙНЕСІ
Жолдасбеков Әбдіманат Әбдіразақұлы, Данияров Талғат Әбубәкірұлы Абай Құнанбайұлының ағартушылық идеялары
Mehmet MÜFTÜOĞLU DİN HİZMETLERİNİN VERİMLİLİĞİNİ ARTIRMADA MESLEKİ YETERLİLİĞİN VE MESLEKİ EĞİTİMİN ÖNEMİ

ISBN 978-605-7923-57-8

09 ARALIK 2018 PAZAR SAAT: 20.30-22.45
2. SALON
OTURUM BAŞKANI: **Sefa Salih BİLDİRİCİ**
Öğr. Gör. Tural MEHMETOĞLU ACCURATE ASSESSMENT METHOD OF THERMAL CONDUCTİVİTY OF THE URANİUM OXİDE NUCLEAR FUEL PLATES
Öğr. Gör. Tural MEHMETOĞLU ANALYTİCAL CALCULATİON OF THE MODİFİED HEAT TRANSPORT FUNCTİON ARİSİNG FROM ELECTRONİC THERMAL CONDUCTİVİTY EVALUATİONS
Öğr. Gör. Kemal ŞAŞA, Öğr. Gör. Erdem HİLAL TAKİPTEKİ KREDİLERİN DÖNEMSEL OLARAK İNCELENMESİ: MALATYA ÖRNEĞİ
Dr. Levent AKSU DÜNYADA İNANÇ TURİZMİ İLE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN PANEL VERİ TESTLERİ İLE EKONOMETRİK ANALİZLERİ
Uğur ERSOY, Melih KEKİK, Doç. Dr. Uğur ÖZSARAÇ, Prof. Dr. Salim ASLANLAR SAVUNMA SANAYİSİNDE CMT-MIG ROBOTİK VE GELENEKSEL MIG KAYNAK YÖNTEMLERİNİN UYGULANARAK BASINÇ DAYANIMININ VE DEFORMASYON DURUMUNUN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Kıvanç İRAK BETA-GLUKAN VE BİYOYARARLILIĞI
Dr. Öğr. Üyesi Özgür Yaşar ÇELİK KOYUNLARDA YAPAY GÜBRE KAYNAKLI AKUT NİTRAT ZEHİRLENMESİ
Öğr. Gör. Burcu DOĞAN, Öğr. Gör. Erdem HİLAL ADIYAMAN İLİNDEKİ ÖNCÜ SEKTÖRLERE GÖRE TAKİPTEKİ KREDİ MİKTARLARINA İLİŞKİN BİR ÇALIŞMA
Öğr. Gör. Burcu DOĞAN, Öğr. Gör. Erdem HİLAL MARDİN EKONOMİSİNİN BAŞAT SEKTÖRLERİN TAKİPTEKİ KREDİ MİKTARLARI VE ORANLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Öğr. Gör. Burcu DOĞAN, Öğr. Gör. Erdem HİLAL Türkiye De Bağımsız Denetim Alanında Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma
Dr. Öğr. Üyesi Elif Merve ALPAK, Doç. Dr. Serap YILMAZ, Dr. Emine TARAKÇI EREN ÇEVRESEL ALGI VE PEYZAJ TERCİHLERİ
Doç.Dr. Nihat GÜLTEKİN, Doç.Dr. Baran ARSLAN, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇAKIR SEKTÖREL İŞ AHLAKI
Doç.Dr. Nihat GÜLTEKİN, Doç.Dr. Baran ARSLAN, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇAKIR İÇSEL PAZARLAMANIN İŞ AHLAKI VE İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÖĞRETİM ELEMANLARI ÜZERİNDE BİR UYGULAMA
Дилноза Жамолова АМИР ОЛИМХОННИНГ 1917 ЙИЛГИ МАНИФЕСТИ ВА МУЛЛАЛАР
Лев Владимирович Мардахаев ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО ЗДОРОВОГО ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ
Червякова Кристина Сергеевна Основные характеристики и факторы привлекательности многопользовательских он-лайн игр
К.Н.Жайлыбай, Г.Ж.Медеуова , Д.А. Садыкова Проблемы улучшения экологии юга Казахстана, города Алматы и дешевый способ выращивания дуба, можжевельника, акации, клена, туи, сирени и других деревьев, воспитание молодежи экологическому патриотизму

ISBN 978-605-7923-57-8

İÇİNDEKİLER

CİLT I

Ahmet KAZAN, Sema KAZAN *SASAKIAN İSTATİSTİKSEL MANİFOLDLARIN ÖZEL BİR TÜRÜ ÜZERİNE*	1
Sema KAZAN, Ahmet KAZAN *KUARTER-SİMETRİK METRİK KONNEKSİYONLU SASAKİYAN İSTATİSTİKSEL MANİFOLDLAR*	9
H. Özlem GÜNEY, Sedat İLHAN *CALCULATE THE DETERMINANTS OF TOEPLITZ MATRICES FOR CONVEX FUNCTIONS RELATED TO FIBONACCI NUMBERS*	16
H. Özlem GÜNEY, Sedat İLHAN *SECOND HANKEL DETERMINANT FOR ANALYTIC FUNCTIONS RELATED TO A SHELL-LIKE CURVE CONNECTED WITH K-FİBONACCİ NUMBERS*	22
H. Özlem GÜNEY, Sedat İLHAN *UPPER BOUND FOR THIRD HANKEL DETERMINANT OF BAZILEVIC FUNCTIONS RELATED TO FIBONACCI NUMBERS*	27
Sedat İLHAN *ON SOME SYMMETRIC NUMERICAL SEMIGROUPS*	35
Sedat İLHAN, H. Özlem GÜNEY *FEKETE-SZEGÖ INEQUALITY FOR A CERTAIN CLASS OF ANALYTICFUNCTIONS RELATED TO FIBONACCI NUMBERS DEFINED BY A DIFFERENTIAL OPERATOR*	40
Sedat İLHAN, H. Özlem GÜNEY *CALCULATE THE DETERMINANTS OF TOEPLITZ MATRICES FOR STARLIKE FUNCTIONS RELATED TO FIBONACCI NUMBERS*	44
Sedat İLHAN, H. Özlem GÜNEY *UPPER BOUND FOR SECOND HANKEL DETERMINANT OF BAZILEVIC FUNCTIONS RELATED TO FIBONACCI NUMBERS*	50
Dilek KIRNIK, Oktay DÖNÜK, Yahya ALTUNKAYNAK *ÖĞRENME ATÖLYELERİ EĞİTİMİNE KATILAN ÖĞRETMELERİNEĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ*	55
Dilek KIRNIK, Yahya ALTUNKAYNAK, Oktay DÖNÜK *OKUL AİLE İŞBİRLİĞİNİN KURULMASINDA OKUL AİLE BİRLİĞİ BAŞKANLARININ ROLÜ*	64
Gülsen KILINÇ *RUH SAĞLIĞININ KORUNMASINDA SAĞLIKLI DAVRANIŞLAR*	72
Selim TAŞKAYA, Semih TAŞKAYA *ST 52 ÇELİK MODEL HACMİNİN ANSYS YAZILIMINDA EKSENEL KOORDİNATLARA GÖRE KUVVET VE BASINÇ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ*	81
Yeşim AYDOĞAN *RAFFAELLO'NUN "ATİNA OKULU" İSİMLİ ÇALIŞMASININ KÜLTÜR MİRASI BAĞLAMINDA İRDELENMESİ*	94
Gülsen KILINÇ *RUH SAĞLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ VE TEŞVİKİ*	104
Semih TAŞKAYA, Selim TAŞKAYA *MUSLUK MODEL HACMİNİN İÇİNDEN GEÇEN AKIŞKANIN ANSYS YAZILIMINDA GLOBAL KOORDİNATLARA GÖRE DAĞILIMININ SİMÜLASYONU*	114
Mesut YAŞAR *ANATOMİ BİLİMİNDEN SANATA: GUNTER VON HAGENS*	126
Gülsen KILINÇ *PSİKİYATRİ HASTALARINDA SOSYAL DESTEĞİN ÖNEMİ*	138

ISBN 978-605-7923-57-8

İlkay YILDIZ,Esra GÜR ***29. VERGİ HAFTASI AFİŞLERİNİN GÖRSEL İLETİŞİM KAPSAMINDA İNCELENMESİ***	**146**
Songül KARABATAK, Müslim ALANOĞLU ***ADAY ÖĞRETMENLERİN PROAKTİF KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ***	**155**
Şerafettin OKUTAN, Hasan GENÇ , Ahmet ÖZDEMİR ***AMELİYAT SONRASI AĞRI KONTROLÜNE YÖNELİK HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI***	**163**
Gönül ŞENER ***AKADEMİK PERSONELİN MUTLULUK TANIMLARI***	**171**
Gönül ŞENER, Seda GÜNDÜZALP ***AKADEMİSYENLERİN ÜNİVERSİTELERDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ***	**177**
Mustafa AKSOĞAN, Meral ÇALIŞ DUMAN ***AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARI; MALATYA ÖRNEĞİ***	**183**
Ebru İfakat ÖZCAN, Osman SERDAR ***KARASU NEHRİNDEKİ (ERZURUM-ERZİNCAN) SALMO TRUTTA MACROSTİGMA (KIRMIZI BENEKLİ ALABALIK)'NIN BAZI MERİSTİK VE MORFOMETRİK ÖZELLİKLERİ***	**203**
Hasan POLAT, Meral OLTULU ***ANDEZİT ATIKLI POLİMER KOMPOZİTLERİN MEKANİK ÖZELLİKLERİ***	**213**
Gülçin NACAR, Sermin TİMUR TAŞHAN ***ANNE MİKROBİYOTASININ BEBEK SAĞLIĞI İÇİN ÖNEMİ***	**223**
Ömer Faruk DERINDAG, Neslihan DERIN ***ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN BUSINESS MANAGEMENT***	**229**
Rukuye AYLAZ ***ASKERLERDE SİGARA İÇME DAVRANIŞI***	**237**
Esra GÜR, İlkay YILDIZ ***AŞIRI KİLOYLA MÜCADELEDE MALİYE POLİTİKASI ARACI: OBEZİTE VERGİSİ***	**246**
Funda KAVAK BUDAK, Abdurrezzak GÜLTEKİN, Aysel ÖZDEMİR ***EVDE BAKIM GEREKSİNİMİ OLAN YAŞLILARDA SOSYAL DESTEK İLE ÖZBAKIM GÜCÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ***	**260**
Aysel ÖZDEMİR, Funda KAVAK BUDAK, Abdurrezzak GÜLTEKİN ***TİP II DİYABET HASTALARININ ALGILADIĞI SOSYAL DESTEK İLE ÖZETKİLİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ***	**266**
Ayşe TOTU KESKİN, Muhammet KURUCU ***GELENEKSEL VE MODERN KONUTLARIN MEKÂNSAL YAPISININ İRDELENMESİ MALATYA / DARENDE – AŞAĞIULUPINAR ÖRNEĞİ***	**272**
Osman SERDAR, Ebru İfakat ÖZCAN ***KARASU NEHRİ'NDEKİ BARBUS LACERTA (HECKEL, 1843)'NIN MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ***	**287**
Banu Hatice GÜRCÜM, Esra YILMAZ, Melike Cansu KOÇ ***ANTALYA İLİ DÖŞEMEALTI İLÇESİNDE KULLANIM SONRASI HALILARDA YUKARI DÖNÜŞÜM SÜRECİ***	**294**
Nihat GÜLTEKİN, Baran ARSLAN, Ahmet ÇAKIR ***İÇSEL PAZARLAMANIN İŞ AHLAKI VE İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÖĞRETİM ELEMANLARI ÜZERİNDE BİR UYGULAMA***	**307**
Nihat GÜLTEKİN, Baran ARSLAN, Ahmet ÇAKIR ***SEKTÖREL İŞ AHLAKI***	**316**
Ahmet ÖZDEMİR, Hasan GENÇ, Şerafettin OKUTAN ***BARİATRİK CERRAHİDE PERİOPERATİF HEMŞİRELİK BAKIMI***	**320**
Yavuz ELİTOK, Uyum ELİTOK, Tahsin Galip TEKİN ***BATMAN ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET REKLAMLARINA YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA***	**326**

Ayhan ÜNGÖRDÜ, Koray SAYIN *REORGANIZATION ENERGY OF TRIS(3-AMINO-8- HYDROXYQUINOLINATO)ALUMINIUM COMPLEX*	332
Ayhan ÜNGÖRDÜ, Koray SAYIN *CHARGE TRANSFER PROPERTY OF TRIS(3-NITRO-8- HYDROXYQUINOLINATO)ALUMINIUM*	336
Mustafa Sencer KARAGÜL, Erdener BALIKÇI, Ümit YÜCELZülfikar ALTUNKANAT, Mehmet Ali GÜLCÜ *HİPOTERAPİDE KULLANILAN ATLARIN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ*	340
Battal GÖLDAĞ *MESLEK YÜKSEKOKULUDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN DİJİTAL VATANDAŞLIK ALGILARI*	347
Battal GÖLDAĞ *MESLEK YÜKSEKOKULUDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN MOBİL ÖĞRENMEYE YÖNELİK TUTUMLARI*	366
Gülşen KIRPIK, Bünyamin AKDEMİR *ALGILANAN ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN FARKLI KUŞAKLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ: TRC1 (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİ ORGANİZE SANAYİ İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ*	380
Gülşen KIRPIK, Bünyamin AKDEMİR *ALGILANAN KURUMSAL İTİBAR DÜZEYİNİN FARKLI KUŞAKLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ: TRC1 (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİ ÖRNEĞİ*	396
Gülşen KIRPIK, Bünyamin AKDEMİR *ALGILANAN KURUMSAL İTİBAR DÜZEYİ SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN FARKLILIK GÖSTERİR Mİ?: TRC1 (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİ ÖRNEĞİ*	419
Gülşen KIRPIK, Bünyamin AKDEMİR *SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞME DÜZEYLERİ FARKLILIK GÖSTERİR Mİ?: TRC1 (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS) BÖLGESİ ÖRNEĞİ*	441
Hilal YILDIRIM, Kevser IŞIK *ANNE- BABALIK BECERİLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN EBEVEYN, ÇOCUK VE DİĞER DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ*	463
Hilal YILDIRIM, Kevser IŞIK *SAĞLIK BAKIMINDA ÇÖZÜM ODAKLI YAKLAŞIMIN KULLANILMASININ DERLEMESİ*	471
Murat Buğra TAHTALI *DEVLET MEMURLUĞUNU SONA ERDİREN HALLERDEN MEMURLUKTAN ÇEKİLMİŞ SAYILMANIN DEVLET ÜNİVERSİTELERİNDE GÖREV YAPAN AKADEMİK PERSONELE UYGULANABİLİRLİĞİ SORUNU*	477
Nihat PAMUK *YÜKSEK GERİLİM AKIM TRANSFORMATÖRLERİNDEKİ FARKLI BAĞLANTI GRUPLARINA GÖRE DİZAYN ÇALIŞMALARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ*	491
Nihat PAMUK *YÜKSEK GERİLİM YERALTI KABLO BAĞLANTILARINDA ASİMETRİK ARIZA BİLEŞENLERİNİN İNCELENMESİ*	499
Vedat YILMAZ, Ahmet Kenan SAYIN *6360 SAYILI YASA SONRASI İLÇE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDEKİ NÜFUS DEĞİŞİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: MALATYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ*	511
Şemseddin BAYRAM *BATTÂLNÂME'DE KADIN TİPİ VE EVLİLİK KURUMU ÜZERİNE NOTLAR*	528
Yahya DOĞAR *BAZI FONKSİYONLARI İTİBARİYLE SOSYALLEŞME VE SPOR İLİŞKİSİ*	544
Tuncay ÖZDEMIR *BAZI UZUN DÖNEMLI YILDIZLARIN ROTSE GÖZLEMLERI*	549

ISBN 978-605-7923-57-8

Hulusi BÖKE, Mehmet GÜLLÜ *BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETİM MODELLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN BETİMSEL ANALİZİ*	559
Mehmet MÜFTÜOĞLU *DİN HİZMETLERİNİN VERİMLİLİĞİNİ ARTIRMADA MESLEKİ YETERLİLİĞİN VE MESLEKİ EĞİTİMİN ÖNEMİ*	569
Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ *ÖĞRETMEN ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIĞA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*	579
Şükran UYGUN, Hasan KARATAŞ *BI-PERIODIC PELL LUCAS SEQUENCE*	592
Ünal ŞENTÜRK *BİR İKTİDAR BİÇİMİ OLARAK TÜKETİM*	603
Yılmaz EVAT *BU ÇAĞIN ADI'NDA EĞİTİME DAİR FİKİRLER*	625
Mustafa TAŞ *BUHÂRÎ'NİN ET-TÂRÎHU'L-KEBÎR'İNDE BAZI TEFSİR RİVAYETLERİ*	629
İsa YUVACI, Emine DOĞAN *BÜYÜK OPTİK DİSK OLGULARINDA GLOKOM GELİŞİMİNİN OPTİK KOHERENS TOMOGRAFİ VE GÖRME ALANI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ*	644
Mübeccel BULUT, Abdurrahman BILEN *NORMAL GÖZLERDE SİRİUS TOPOGRAFİ, HEİDELBERG ÖN SEGMENT OCT VE NİDEK SPEKÜLER MİKROSKOPİ İLE ÖLÇÜLEN SANTRAL KORNEA KALINLIK DEĞERLERİNİN KIYASLANMASI*	648
Kazım TÜRK, Ceren KINA, Mahmut BAĞDİKEN *ALKALİ-SİLİKA GENLEŞMESİNİ ÖNLEMEDE KİREÇTAŞI TOZU VE UÇUCU KÜLÜN ETKİSİ*	657
Tuncay ÖZDEMIR, Fernand CHOLLET, Zeki ASLAN *CERGA ASTROLABE ILE YAPILMIŞ GÜNEŞ GÖZLEMLERININ ANALIZI VE FK5 SISTEMI*	668
Mustafa TAŞ *CERH-TA'DÎL ESERLERİNDE ON KIRAAT İMAMI HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELER*	689
Mukadder BOYDAK ÖZAN, Ceyda AKILLI *ÖĞRENCİ VELİLERİNİN OKULDA YAŞADIKLARI ÇATIŞMALAR VE ÇATIŞMA YÖNETİM STRATEJİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN ANALİZİ*	703
Nur Saadet TOSUN, Lokman H. TANRİVERDİ, Onural ÖZHAN, Nigar VARDI, Hakan PARLAKPİNAR, Azibe YILDIZ, Alaaddin POLAT, Ahmet Kadir ASLAN, Ahmet ACET. *DOES THALIDOMIDE HAVE BENEFICIAL OR HARMFULL EFFECTS ON CISPLATIN-INDUCED CARDIOTOXICITY IN RATS*	719
Talha MURATHAN, Fatih MURATHAN *CUMHURİYET DÖNEMİ KALKINMA PLANLARINDA SPOR'UN YERİ*	736
Merve ÜNAL, Mehmet SAĞLAM *MEB OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMININ ÖZELLİKLERİNİN ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*	741
Fahrettin GEÇEN *ÇOCUK RESİMLERİNDE YER ALAN KOPYANIN GELİŞİME OLUMLUOLUMSUZ ETKİSİ*	749
Fevziye ALSAÇ, Gönül ALSAÇ *DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE ANNE ARKETİPİ BAĞLAMINDA OTAĞ SEMBOLÜ*	756
Mehmet SAĞLAM, Merve ÜNAL *MEB OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMINDAKİ KAZANIM VE GÖSTERGELERİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*	765
Erkan NUR, Ferit KÜÇÜK, Baran ARSLAN *DEMOGRAFİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARININ KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞLARINDAKİ FARKLILIKLAR*	772

ISBN 978-605-7923-57-8

Ferit KÜÇÜK, Baran ARSLAN, Erkan NUR *DEMOGRAFİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM GÖRDÜKLERİ KURUMA YÖNELİK KURUMSAL İMAJ ALGI DÜZEYLERİNDEKİ FARKLILIKLAR*	**781**
Leyla ZENGİN AYDIN, Hasan GENÇ *AÇIK KALP AMELİYATI SONRASI PROGRESİF GEVŞEME EGZERSİZİNİN AĞRI VE ANKSİYETE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*	**793**
Leyla ZENGİN AYDIN, Hasan GENÇ *SİMÜLASYON DESTEKLİ EĞİTİMİN ÖĞRENCİLERİN PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ İLE İLK KLİNİK ANKSİYETE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*	**802**
Дилноза Жамолова *АМИР ОЛИМХОННИНГ 1917 ЙИЛГИ МАНИФЕСТИ ВА МУЛЛАЛАР*	**811**
Metin KOPAR *DİYARBAKIR MİLLETVEKİLİ ZÜLFİ BEY'İN LOZAN KONFERANSINDA MUSUL SORUNUNA BAKIŞI*	**820**
Burak ERDEMCI *YAYGIN KAPOSİ SARKOMLU HASTANIN FOTON IŞINLARIYLARADYOTERAPİSİ: YENİ TEDAVİ TEKNİĞİ*	**832**
Burak ERDEMCI *MAKSİLLER SİNÜS TÜMÖRÜNDE VOLÜMETRİK YOĞUNLUK AYARLI RADYOTERAPİ*	**836**
Selda SEZER, Ayşegül YÜCEL, Funda OKUŞLUK, Emre BİRHANLI, F. Bilge EMRE *DY-KATKILANMIŞ TİO2'LERİN E.COLİ BAKTERİLERİNE KARŞI ANTİBAKTERİYEL ETKİSİNİN İNCELENMESİ*	**843**
Elif Merve ALPAK, Serap YILMAZ, Emine TARAKÇI EREN *ÇEVRESEL ALGI VE PEYZAJ TERCİHLERİ*	**852**
Mustafa EKEN, Ela B. G. AVŞAROĞLU *SİLİS DUMANI, UÇUCU KÜL VE BAZALTİK POMZA KATKILI BETONLARIN BAZI MEKANİK VE FİZİKSEL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ*	**863**
Gürkan ÖZDEN, Seher ÇEVİK, Seyhan ÇITLIK SARITAŞ *EMPATİ KANSER ALGISINI ETKİLER Mİ?*	**873**
Yusuf Eren ERDOĞDU, Engin Eren KORKMAZ , Tuğberk ÖNAL, Yunus ÖNAL, Şemsettin TEMİZ *EPOKSİ REÇİNEDE PARTİKÜL TAKVİYE ORANININ VİSKOZİTE VE SICAKLIK DEĞİŞİMİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI*	**879**
Aysel ÖZDEMİR, Funda KAVAK BUDAK, Abdurrezzak GÜLTEKİN *KRONİK HASTALIKLARDA EVDE BAKIM VERENLERİN BAKIM YÜKÜ VE RUH SAĞLIĞINA ETKİSİ*	**886**
Ahmet İLÇİM, Faruk KARAHAN, MERYEM GÜNENÇ *BAZI ERODIUM L'HER (GERANIACEAE) TÜRLERİNİN ANATOMİK ÖZELLİKLERİ*	**891**
Faruk KARAHAN *GELENEKSEL TEDAVİDE SİNDİRİM SİSTEMİ RAHATSIZIKLARINA KARŞI KULLANILAN BAZI TIBBİ BİTKİLERİN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ*	**896**
Mehmet ILKIM, Betül AKYOL, Burak CANPOLAT *FİZİKSEL AKTİVİTENİN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN ÖFKE KONTROLLERİNE ETKİSİ*	**907**
Yeliz İPEK *BORAKS VE ÇİNKO NİTRATIN PAMUKLU KUMAŞ ÜZERİNE ALEV GECİKTİRİCİ ETKİSİ*	**914**
Tural MEHMETOĞLU, Mehriban EMEK *ANALYTICAL ESTIMATES OF SPECIFIC HEAT CAPACITY OF SEMICONDUCTOR GAAS BY USING EINSTEIN- DEBYE MODEL*	**920**
Evrim ÇELEBİ, Edibe PİRİNÇCİ, Ayse Birsen DURMUS *TÜRKİYENİN DOĞUSUNDA BİR İLDE YAŞAYAN EVLİ KADINLARIN GEBELİKTE ŞİDDET DENEYİMLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER*	**923**

Caner ÇAKI, Mehmet Ozan GÜLADA *ALMAN DEMOKRATİK CUMHURİYETİ'NDE NAZİZM KARŞITI PROPAGANDA FAALİYETLERİ: "TÜM SİLAHLAR HİTLER'E KARŞI" ŞARKISI ÜZERİNE İNCELEME*	931
Talha MURATHAN *GELENEKSEL OYUNLARDA SPOR: ARDAHAN İLİ ÖRNEĞİ*	940
Neslihan DERIN, Omer Faruk DERINDAG *GERİDE KALAN SENDROMUNUN İŞLETMELERE ETKİSİ*	944

CİLT II

Akif ÇELEN *ALTINCI SINIF SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI (2005)'YLA İLGİLİ TEZLERİN İNCELENMESİ*	953
Fatma KESKİN, Yurdagül YAĞMUR *GÜNEŞTEN GELEN SAĞLIK: D VİTAMİNİ*	980
Şule SAYAN *GÜNÜMÜZ SANATINDA DEĞİŞEN MEKÂN ALGISI*	985
Hande İNAN, Mehmet KARTAL, Fatih MURATHAN *BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN EGZERSİZDE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ*	992
Hasan GENÇ, Ahmet ÖZDEMİR, Şerafettin OKUTAN *AÇIK KALP AMELİYATI SONRASI ROY ADAPTASYON MODEL ODAKLI BAKIMA BÜTÜNCÜL BAKIŞ*	997
Hasan GENÇ, Şerafettin OKUTAN, Ahmet ÖZDEMİR *KOLOREKTAL KANSER CERRAHİSİ SONRASI KOLOSTOMİLİ HASTALARDA BEDEN İMAJI, BENLİK SAYGISI VE CİNSEL YAŞAM SORUNLARINA TRANSKÜLTÜREL YAKLAŞIM*	1007
Hatice PEKİNCE, Behice ERCİ *ERGENLERİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ İLE SOSYAL AKTİVİTELERE KATILIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*	1014
Hatice PEKİNCE, Behice ERCİ *ROY ADAPTASYON MODELİNE GÖRE EVDE VERİLEN BAKIMIN MULTİPL SKLEROZLU HASTALARIN HASTALIĞA UYUMUNA VE YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ*	1021
Perihan GÜRBÜZ, Gülsüm YETİŞ *HAVA KİRLİLİĞİ İLE KARDİYOVASKÜLER HASTALIK İLİŞKİSİ*	1029
Sümeyra TOPAL, Sinem YALNIZOĞLU ÇAKA, Özge ERTÜRK, Ayşe ÇEVİRME *HEMŞİRELERİN KÜLTÜREL YETERLİLİK DÜZEYİ İLE MESLEĞİN FELSEFESİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ*	1037
Hakime ASLAN, Ümmühan AKTÜRK, Behice ERCİ *HEMŞİRE SPİRİTÜEL (MANEVİ) BAKIM TERAPÖTİKLERİ ÖLÇEĞİ'NİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ*	1044
Kevser IŞIK, Hilal YILDIRIM *HEMŞİRELİK MESLEĞİNDE İLETİŞİMİN ÖNEMİ*	1050
Murat Abdulhamit ERCİŞLİ *HOLT-ORAM SENDROMU: OLGU SUNUMU*	1055
Jumanazarov Khurshid Sirojiddinovich *THE ROLE OF THE GREAT SILK ROAD ON THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TRADITIONS*	1058
Yahya TASGIN *KATALİZÖR OLARAK KATILAN MAGNEZYUM OKSİT, ALÜMİNYUM OKSİT VE FERRİKROMUN POLYESTER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN MEKANİK VE MİKRO YAPI YÖNÜNDEN ARAŞTIRILMASI*	1062

ISBN 978-605-7923-57-8

Filiz BORAN, Emre BİRHANLI *MEZOFİLİK BACILLUS SUBTILIS VE TERMOFİLİK BACILLUS CEREUS TÜRLERİNDE FORON NAVY İLE FORON SCARLET BOYALARININ RENGİNİN GİDERİMİ*	**1074**
Tuba PARLAK AK, Mine YAMAN *PREVENTIVE ROLE OF GINKGO BILOBA EXTRACT 761 ON DI-(2-ETHYLHEXYL) PHTHALATE-INDUCED KIDNEY DAMAGE IN PREPUBERTAL RATS*	**1082**
Mehmet MURAT, Mustafa BALOĞLU, H. İrem ÖZTEKE KOZAN, Şahin KESİCİ *ÇOCUKLARDA İNTERNET BAĞIMLILIĞINI ÖNLEYEBİLİR MİYİZ?: GERÇEKÇİ SINIRLAR KOYMAK*	**1093**
Mehmet Ozan GÜLADA, Caner ÇAKI *BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KULLANILAN İRLANDA PROPAGANDA POSTELERİ ÜZERİNE İNCELEME*	**1096**
S. A. ALIYEV, I. M. ASKEROV *ELECTRICAL CONDUCTIVITY OF SOLID SOLUTIONS TL (INS2) 1-X (FESE2) X NEAR THE PHASE TRANSITIONS*	**1106**
İbrahim GÖRÜCÜ *İSTİHDAMI ARTIRMA ARACI OLARAK KUPON SİSTEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*	**1109**
İsmail BAKAN, Buket SEZER, Ayşegül AKMEŞE, Zehra ÇALIŞIR, Hüsne GÖZÜKARA *İZLENİM YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL İKLİM ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI*	**1115**
Ramazan BİÇER *KUR'AN-I KERİM'DE KADINLAR HAKKINDA NEGATİF ALGI OLUŞTURMAYA YÖNELİK KULLANILAN ARGÜMANLAR*	**1124**
Şerafettin OKUTAN, Hasan GENÇ, Ahmet ÖZDEMİR *KALP KAPAK AMELİYATLARI SONRASI GÜNCEL HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI*	**1137**
S. Mustafa ÖNEN, Mehmet Seyda OZAN *E-DEVLET HİZMETLERİNDE KAMU-ÖZEL ORTAKLIĞI MODELİ: DÜNYADAKİ BAZI UYGULAMALARA BİR BAKIŞ*	**1142**
Hasan POLAT, Nihal Arda AKYILDIZ *KAMU YAPIM İŞLERİNDE KULLANILAN SERAMİK DÖŞEME KAPLAMALARININ BİRİM FİYAT TARİFLERİNİN İNCELENMESİ VE MALZEME SEÇİM YÖNTEMLERİNİN TARTIŞILMASI*	**1152**
Arzu ERÇETİN, Zuhal ERDEMİR *YENİ ÖZELLİĞİNİ KAYBETMEYEN BİR TARİHİ ÇEVRE UNSURU; KAPALI ÇARŞI*	**1166**
Songül KARABATAK, Murat KARABATAK *PROBLEM TEMELLİ VE WEB TABANLI EĞİTİM SÜRECİNİN KATILIMCILARIN YÖNETSEL GÜÇLÜLÜKLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN VERİ MADENCİLİĞİ İLE İNCELENMESİ*	**1184**
Mehmet KARAHAN, Sait PATIR *ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİREYSEL YENİLİKÇİLİK KAPASİTELERİNİN BELİRLENMESİ*	**1193**
Ceyda YERDELEN KAYGIN, Tuncer YILMAZ, Erdoğan KAYGIN *KARS İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN GİRİŞİMCİLERİN KULLANDIKLARI FON KAYNAKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*	**1205**
Hatice KARAER YAĞMUR, İsmet KAYA *PİRİDİN BİRİMİ İÇEREN İMİN POLİMERLERİNİN SENTEZİ, KARAKTERİZASYONU VE TERMAL ÖZELLİKLERİ*	**1217**
Mahire ÖZÇALIK *KENT İÇİN YOL AĞAÇLANDIRMASI VE YAŞAM KALİTESİNE KATKILARI*	**1232**
Mehmet Ozan GÜLADA, Caner ÇAKI *KIBRIS BARIŞ HAREKATI'NDA MARŞLARIN PROPAGANDA AMAÇLI KULLANIMI: "MÜCAHİT MARŞI" ÜZERİNE İNCELEME*	**1238**
Қымбат Нұрсұлтанқызы *ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫНДАҒЫ ҚАСҚЫР БЕЙНЕСІ*	**1244**

Yunus ZENGİN, Erdoğan KAYGIN, Bayram KIRMIZIGÜL ***KOBİ'LERİN YENİLİK ANALİZİ: KARS İLİ ÖRNEĞİ***	**1247**
Kasım KAYA ***KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARININ KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞLARI: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ***	**1257**
Yüksel SAVUCU, Derya COŞKUN, Ali Serdar YÜCEL, Mustafa KARADAĞ, Serdar ORHAN, Baha Engin ÇELİKEL ***18-25 YAŞ ARASI ERKEK OKÇULARIN BAZI FİZİKSEL PARAMETRELERİNİN SEDANTER ERKEK SPORCULARLA KARŞILAŞTIRILMASI***	**1264**
Yılmaz EVAT ***KUTADGU BİLİG'DE DİNLEMEYE DÂİR GÖRÜŞLER***	**1267**
Mustafa TALAS ***KÜRESELLEŞME TEORİLERİ***	**1271**
Seher ÇEVİK, Gürkan ÖZDEN, Seyhan ÇITLIK SARITAŞ ***E-SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ KALP YETERSİZLİĞİ OLAN HASTANIN ÖZBAKIMINA ETKİSİ***	**1281**
S Sultan LÖK, Songül KARABATAK, Murat KARABATAK ***YAZILIM MÜHENDİSLİĞİ TEMEL DERSLERİNDE ÖĞRENCİ BAŞARI DURUMLARININ BİRLİKTELİK KURALI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ***	**1288**
Caner ÇAKI, Mehmet Ozan GÜLADA ***LUSITANIA FACİASI'NIN PROPAGANDA AMAÇLI KULLANILMASI***	**1297**
Lutfiye ÖZDEMİR, Fidan ALHAS ***BELİREN YETİŞKİNLİK KURAMI: BİREY ERGEN MİDİR? YOKSA YETİŞKİN MİDİR?***	**1305**
Lutfiye ÖZDEMİR, Fidan ALHAS ***GEÇ ÇOCUKLUK DÖNEMİNE GÖRE HOLLANDIN KİŞİLİK KURAMI: TEORİK BİR YAKLAŞIM***	**1324**
Lutfiye ÖZDEMİR, Semiha KILIÇARSLAN ***GÜVENLİK KÜLTÜRÜNÜN GÜVENLİK PERFORMANSINA ETKİSİ: BİR ARAŞTIRMA***	**1346**
Ahmet ÖZDEMİR, Mahmut AÇAK ***2017-2018 İLHAN CAVCAV SÜPER LİG SEZONUNDA EN ÇOK GOL ATAN ON OYUNCUNUN ANALİZİ***	**1368**
Ümmühan AKTÜRK, Funda KAVAK ***ADÖLESANLARDA YALNIZLIK VE SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ***	**1376**
Vedat BEYYAVAŞ ***FARKLI BİTKİ SIKLIĞI VE MEPİQUAT CHLORİDE UYGULAMASININ NORMAL VE GEÇ EKİMLERDE PAMUĞUN (GOSSYPİUM HİRSUTUM L.) VERİM VE VERİM UNSURLARINA ETKİSİ***	**1388**
İ. Bakır ARABACI, Ceyda AKILLI ***ÖĞRETMENE YÖNELİK ŞİDDET HABERLERİNİN ANALİZİ***	**1400**
Ramazan ALİOĞLU, Çetin GENÇER ***MAMOGRAFİ GÖRÜNTÜLERİNİN ARKA PLAN, ETİKET VE DİĞER GÜRÜLTÜLERDEN ARINDIRILMASI***	**1411**
Diyar Farooq Ahmed DALO, Yunus Emre KARAKAYA, Sebahattin DEVECİOĞLU ***SPORTS MANAGEMENT AND INFORMATION TECHNOLOGY***	**1419**
Murat ŞAHİN, Halil Sencer ERKMAN ***MALATYA HEKİMHAN (TAŞHAN) KERVANSARAYI MİMARİ YAPI PROGRAMI ÜZERİNE TARİHSEL TİPOLOJİK BİR İNCELEME***	**1428**
Onur ALKAÇ, Mahmut PALUTOĞLU ***MALATYA KENT MERKEZİNİN DEPREMSELLİĞİ***	**1452**
Semran ÖZDEM GÜRTÜRK, Neşe YÜĞRÜK AKDAĞ ***AÇIK PLANLI OFİSLERDE GÜRÜLTÜNÜN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ-BİR ÖRNEK KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMELER***	**1465**

ISBN 978-605-7923-57-8

Burkay YAKAR, Türkan ÖZTÜRK KAYGUSUZ, Edibe PİRİNÇCİ ***DİŞ HEKİMLİĞİ KLİNİĞİMİZE BAŞVURAN HASTALARDA DENTAL ANKSİYETE SIKLIĞI VE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI***	**1473**
İsmihan YİĞİT, Cemal GÜNDOĞDU ***ÜNİVERSİTE TOPLULUKLARINDA REKREATİF FAALİYETLERE KATILAN BİREYLERİN SERBEST ZAMAN TATMİN DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ***	**1484**
Banu Hatice GÜRCÜM, Mualla Gözde ÇALIŞKAN ÇOBAN, Sıla BİNGÖL ***TEKSTİL TASARIMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE BİYOPOLİMERLER***	**1492**
Ramazan KAMİLOĞLU ***MALATYALI FAHRİ KAYAHAN VE TÜRKÜLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME***	**1507**
Muhammet KURUCU ***KERVANSARAY YAPILARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN BİR SELÇUKLU YAPISI: 'ELAZIĞ-KEBAN DENİZLİ KÖYÜ(MAKIT HAN) KERVANSARAYI ÖRNEĞİ***	**1524**
Лев Владимирович Мардахаев ***ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО ЗДОРОВОГО ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ***	**1546**
Mehmet KARTAL, Hande İNAN, Fatih MURATHAN ***BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN NOMOFOBİ DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ***	**1553**
Gönül ŞENER ***MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER YÖNELİMLERİ***	**1559**
Mihalis KUYUCU ***RADYO BİTİYOR MU? Y KUŞAĞININ GÖZÜNDEN RADYO MECRASININ BUGÜNÜ VE GELECEĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA***	**1567**
Kasım KAYA ***MOBBİNG: ŞANLIURFA KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE AMPRİK BİR ÇALIŞMA***	**1582**
Fatma FİDAN, Muhammed ŞAHİN ***İŞÇİ SENDİKALARININ ÖRGÜTLENMESİNİ ENGELLEYEN ETMENLER: TOKAT, SİVAS VE KAYSERİ'DE BİR ARAŞTIRMA***	**1592**
Muhammet KURUCU, Tuba Nur OLĞUN ***GELENEKSEL DARENDE KONUTLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ***	**1598**
Esra GÜR, İlkay YILDIZ ***MUHASEBE EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN MUHASEBE MESLEĞİNE BAKIŞI: MALİYE PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNDE BİR ARAŞTIRMA***	**1611**
Şahin KESİCİ, Mustafa BALOĞLU, H. İrem ÖZTEKE KOZAN, Mehmet MURAT ***ÇOCUĞUM MÜKEMMEL OLMALI MI?***	**1622**
Onur ÖZGÜL, Funda OKUŞLUK ***MWCNT/ZRO2 SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU***	**1625**
Fevziye ALSAÇ, Gönül ALSAÇ ***NASRETTİN HOCA FIKRALARINDA İLETİŞİM KODLARI***	**1635**
Sevgi DÖNMEZ ***NEOLİTİK DÖNEMDE DAMGA MÜHÜR KULLANIMI, BELLEK VE ZAMAN***	**1643**
Neslihan ŞAHİN ***DİKLORO[1-(2-METİL-2-PROPENİL)-3-(4-İZOPROPİLBENZİLBENZİMİDAZOL-2-İLİDEN]PİRİDİN PALADYUM(II) KOMPLEKSININ SENTEZI VE KATALITIK AKTIVITESI***	**1654**
Fahrettin GEÇEN ***OKUL ÖNCESİ 4.5.6 YAŞ ÇOCUKLARININ ÇİZDİKLERİ RESİMLERDE YAZI, SAYI, HARF KULLANIMI***	**1663**
Sedef AKYOL, Eda Didem YALÇIN ***ORAL LİKEN PLANUS LEZYONLARININ TEŞHİS VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ***	**1674**

İ. Bakır ARABACI, Ceyda AKILLI *ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN STATÜ DURUMU VE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME KONUSUNDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ*	**1679**
Songül KARABATAK, Müslim ALANOĞLU *ÖĞRETMENLERİN SINIF YÖNETİM YETERLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*	**1687**
Ömer KILIÇ, Şinasi YILDIRIMLI *SANCAK (BİNGÖL) VE ÇEVRESİNDE SÜS BİTKİSİ OLARAK KULLANILABİLME POTANSİYELİ OLAN DOĞAL BİTKİLER*	**1709**
Berkan DEMİRAL, Hakan EVİN *PARİS İKLİM SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE*	**1723**
Hulusi BÖKE, Mehmet GÜLLÜ *PARMAK VE MANŞET PAS BAŞARI TESTLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ*	**1740**
Serdar ORHAN, Ali Serdar YÜCEL, Baha Engin ÇELİKEL, Pınar DEMİRCİ *TÜRKİYE AKARSU MİLLİ TAKIMI SPORCULARININ (K1-C1) ANTROPOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMALI İNCELENMESİ*	**1744**
Aydan AKSOĞAN KORKMAZ, İsmail BENTLİ *ARGUVAN LİNYİTİNİN PİROLİZ ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI*	**1749**
Şule SAYAN *POSTMODERNİZMİN EKLEKTİK ANLAYIŞI*	**1756**
Serdar ORHAN, Ali Serdar YÜCEL, Baha Engin ÇELİKEL, Ebru KENGER *ÖZEL FİTNESS SALONUNA GELEN SEDANTER BAYANLARA UYGULANAN REFORMER EGZERSİZİNİN BAZI PARAMETRELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ*	**1762**
Erman YILDIZ *PSİKOZ SAĞALTIMINDA KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİNİN ETKİLERİ: SİSTEMATİK BİR DERLEME*	**1766**
Ramazan SEVER *MALATYA'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA DİNAMİKLERİNE COĞRAFİ BİR BAKIŞ*	**1774**
Banu Hatice GÜRCÜM, Sıla BİNGÖL, Mualla Gözde ÇALIŞKAN ÇOBAN *REJENERE SELÜLOZ CUPRO LİFİ İLE TEKSTİLDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YAKLAŞIMI*	**1790**
Şükran UYGUN, Hasan KARATAŞ, Ersen AKINCI *RELATIONS ON BI-PERIODIC JACOBSTHAL SEQUENCE*	**1803**
Erman YILDIZ *RUH SAĞLIĞINDA DEĞERLER NEDEN ÖNEMLİDİR? BİR DERLEME ÇALIŞMASI*	**1813**
Erman YILDIZ *RUHSAL BOZUKLUKLARDA FİZİKSEL SAĞLIK KONUSUNDA LİTERATÜR NELER SÖYLÜYOR?: BİR DERLEME ÇALIŞMASI*	**1820**
Öznur TİRYAKİ, Sümeyra TOPAL, Dilek MENEKŞE, Nursan ÇINAR *SAĞLIK PROFESYONELLERİ VE ANNELERİN ÇOCUKLARA TABLET, KAPSÜL VE DAMLA ŞEKLİNDEKİ İLAÇLARI TARİFLEME VE UYGULAMA YÖNTEMLERİ: KALİTATİF ÇALIŞMA*	**1830**
Erman YILDIZ *SAĞLIKLI YAŞAM TARZI DEĞİŞİKLİKLERİNDE KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİNİN (ACT) ETKİLERİ: SİSTEMATİK DERLEME*	**1843**
Saliha EMRE DEVECİ *ÇALIŞANLARIN İŞ TATMİN DÜZEYLERİNİN İŞ PERFORMANSLARINA ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA*	**1853**
Saliha EMRE DEVECİ *ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN SOSYAL ZEKÂ DÜZEYLERİNE ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA*	**1858**
ZEKİ BOYRAZ, NURDANE ATEŞ *SANAYİNİN KURULUŞ YERİ VE GELİŞİMİNDE HUZURKENT (MERSİN) ÖRNEĞİ*	**1864**

ISBN 978-605-7923-57-8

CİLT III

Emre BİRHANLI, Filiz BORAN *BACİLLUS CEREUS KULLANILARAK ÇEŞİTLİ TEKSTİL BOYALARININ RENGİNİN GİDERİMİ*	1874
Emre BİRHANLI, Burak GÜÇLÜ *BACİLLUS MEGATERİUM A1 İZOLATI KULLANILARAK FORON KAHVERENGİ VE FORON SİYAH BOYALARININ RENGİNİN GİDERİMİ*	1882
Yeşim AYDOGAN *SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN TÜRK RESİM SANATINDA ESTETİKSEL BİR İMGE OLARAK KULLANILMASI*	1892
Eda ALEMDAR, Ramazan BİÇER *BİYOLOJİK SAATİ YÖNLENDİREN HARİCİ FAKTÖRLERİN HASTALIKLARIN TEDAVİSİNDEKİ ROLÜ*	1902
Atabey KILIÇ *GÜNÜMÜZ GENÇLİĞİ İÇİN ROL MODELİ OLARAK BATTAL GÂZİ HAZRETLERİ*	1915
Ulviye GÜNAY, Abdullah SARMAN, Semiha DERTLİ *SAĞLIK BİLİNCİ, SOSYAL ÖĞRENME, ÜNİTER İNSAN VE TRANSKÜLTÜREL HEMŞİRELİK TEORİLERİ TEMELİNDE SAĞLIĞIN KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ*	1924
Ulviye GÜNAY, Semiha DERTLİ, Abdullah SARMAN *SOSYAL ÖĞRENME TEORİSİ İLE ÇOCUĞUN SAĞLIK BİLİNCİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE ÇOCUK SAĞLIĞI HEMŞİRESİNİN ROLÜ*	1930
Banu Hatice GÜRCÜM, Esra YILMAZ *KONFEKSİYON ATIKLARINDAN REJENERE PAMUK/POLYESTER İPLİK İMALATI*	1935
Levent HARPUTLUGİL, Mehmet ŞAHİN, Hatice ERDEM, Mehmet ERDEM *TARIMSAL ATIK ESASLI YENİ BİR AKTİF KARBONLA SULU ORTAMLARDAN AMOKSİSİLİN GİDERİMİ*	1954
Onur Özgül, Funda OKUŞLUK *HİDROTERMAL YÖNTEMLE MWCNT/TİO2 SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU*	1963
Abdurrahman EYMEN, Fatih Çağatay KAPLAN *GAYRİMENKUL DEĞERLEMEDE PİYASA VERİLERİNİN ETKİN KULLANIMI VE GAYRİMENKUL BİLGİ SİSTEMİ*	1974
İmran ASLAN *TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI*	1980
Zuhal ERDEMİR, Arzu ERÇETİN *LE CORBUSİER YAPILARINDA; LOFT*	1989
Ömer DEMİRBAĞ *DÎVÂN ŞİİRİNDE BİR MUTSUZ: NÂ'İLÎ-İ KADÎM*	1998
Abdurrezzak GÜLTEKİN, Funda KAVAK BUDAK, Aysel ÖZDEMİR *KARACİĞER NAKLİ OLAN HASTALARDA MANEVİ İYİLİK İLE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ*	2005
Ahmet Kenan SAYIN, Vedat YILMAZ *TERÖRİZM VE ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ YÖNTEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ*	2024
Ramazan SEVER *MALATYA'DAKİ İNANÇ TURİZM VE REKREASYON ALANLARI*	2030
Uğur ERSOY, Melih KEKİK, Uğur ÖZSARAÇ, Salim ASLANLAR *SAVUNMA SANAYİSİNDE CMT-MIG ROBOTİK VE GELENEKSEL MIG KAYNAK YÖNTEMLERİNİN UYGULANARAK BASINÇ DAYANIMININ VE DEFORMASYON DURUMUNUN İNCELENMESİ*	2050
Zennure KÖSEMAN *SEMANTIC TREASURE OF THE SHORT SHORT STORIES IN THE HUSTLING WORLD*	2056

ISBN 978-605-7923-57-8

Nihal Arda AKYILDIZ, Hasan POLAT ***MEKÂN ANLAYIŞININ TOPLUMSAL YAŞAM TARAFINDAN EVRİLİŞİ***	**2063**
Musaye KONAK ***AYNI KUMAŞIN İKİ YÜZÜ: İLBER ORTAYLI'NIN PENCERESİNDEN TARİH-SOSYOLOJİ İLİŞKİSİ***	**2079**
Serdar ORHAN, Ali Serdar YÜCEL, Bootan Jawhar SADEQ ***KİCKBOKS, TAEKWONDO VE MUAYTAİ SPORCULARININ EGZERSİZ BAĞIMLILIĞININ İNCELENMESİ***	**2100**
Serdar ORHAN, Ali Serdar YÜCEL ***SPOR MERKEZLERİNDE EGZERSİZ BAĞIMLILIĞININ İNCELENMESİ***	**2109**
Yılmaz EVAT ***SEVDA SÖZLERİ'NDE KONUŞMA TEMASI***	**2115**
Sevde MAVİ VAR ***SPORCULARDA MAKSİMAL KUVVET ANTRENMANININ BAZI HEMATOLOJİK PARAMETRELER ÜZERİNDEKİ AKUT ETKİSİ***	**2119**
Metin KOPAR ***"SEVRES VE LOZAN ANTLAŞMASININ MALİ HÜKÜMLERİNİN MUKAYESESİ***	**2125**
Aydan AKSOĞAN KORKMAZ, İsmail BENTLİ ***ARGUVAN LİNYİTİNİN SIVILAŞTIRMA VERİMİNİN BELİRLENMESİ***	**2138**
Gülçin NACAR, Sermin TİMUR TAŞHAN, Behice ERCİ ***ÖĞRENCİLERİN SİBER SALDIRI DENEYİMLERİ İLE ANKSİYETE DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ***	**2145**
Yunus Emre GENÇ, Seyhan POLAT, Onural ÖZHAN,Yüksel TOPLU, Hakan PARLAKPINAR,Nigâr VARDI, Öztun TEMELLİ, Yusuf TÜRKÖZ, ŞeymaYAŞAR, Azibe YILDIZ, Ahmet ACET ***SIÇANLARDA RADYOTERAPİ UYGULAMASINA BAĞLI BURUN MUKOZA DEĞİŞİKLİKLERİ ÜZERİNE GENİSTEİN'İN KORUYUCU ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI***	**2151**
Simge ÖZTÜRK, Sermin TİMUR TAŞHAN ***DOĞUM SONU DÖNEMDE BEBEK VE EMZİRMEYE YÖNELİK GELENEKSEL UYGULAMALARLA SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ***	**2161**
Leyla ZENGİN AYDIN, Hasan GENÇ ***AÇIK KALP AMELİYATI SONRASI PROGRESİF GEVŞEME EGZERSİZİNİN AĞRI VE ANKSİYETE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ***	**2167**
Leyla ZENGİN AYDIN, Hasan GENÇ ***SİMÜLASYON DESTEKLİ EĞİTİMİN ÖĞRENCİLERİN PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ İLE İLK KLİNİK ANKSİYETE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ***	**2176**
Seyit TAŞER ***TARİHTE DEMOKRASİ İÇERİKLİ UYGULAMALARIN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDEKİ YERİ***	**2185**
Червякова Кристина Сергеевна ***ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ФАКТОРЫ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ МНОГОПОЛЬЗОВАТЕЛЬСКИХ ОН-ЛАЙН ИГР***	**2192**
S. Mustafa ÖNEN, Faruk Selahattin YOLCU ***STRATEJİK YÖNETİM YAKLAŞIMI: ÜÇ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STRATEJİK PLANLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME***	**2195**
Burkay YAKAR, Mehtap GÖMLEKSİZ, Edibe PİRİNÇCİ ***BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİ POLİKLİNİĞİNE BAŞVURAN HASTALARIN SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER***	**2207**
Erman YILDIZ ***ŞİZOFRENİDE İŞLEVSEL İYİLEŞMENİN PARAMETRELERİ NELERDİR?***	**2221**
Erman YILDIZ ***ŞİZOFRENİDE MOTİVASYONUN GENEL DOĞASI***	**2228**
Abdullah ÖĞRETMEN, Paki TURĞUT ***KALKER TOZU VE SİLİS DUMANLI HARÇLARDA OPTİMUM ÇİMENTO MİKTARI***	**2235**

ISBN 978-605-7923-57-8

Nuray DEMİREL AKGÜL *İPLİĞİN GİYSİ YÜZEYİNDEKİ TASARIMI HALİ*	**2241**
Koray SAYIN, Ayhan ÜNGÖRDÜ *QUANTUM CHEMİCAL CALCULATİONS ON FLAVONOİD BAİSALİN İN WATER PHASE*	**2262**
Ezlam SUSAM, Ramazan ÖZBEK *EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK DAVRANIŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)*	**2270**
Koray SAYIN, Ayhan ÜNGÖRDÜ *DFT STUDİES OF HEAT SHOCK PROTEİN (HSP) INHİBİTORS*	**2275**
Ramazan ÖZBEK, Ezlam SUSAM *PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK DAVRANIŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)*	**2282**
Ezlam SUSAM, Ramazan ÖZBEK *EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ YANSITICI DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK DAVRANIŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)*	**2287**
Nuray DEMİREL AKGÜL *YÖRESEL BİR SARAY KUMAŞI KUTNUDAN EVRENSEL GİYSİ TASARIMLARI*	**2291**
Hilal YILDIRIM, Kevser IŞIK *BESLENME DAVRANIŞ BOZUKLUKLARININ PSİKOLOJİK SORUNLARLA İLİŞKİLENDİRİLMESİ*	**2315**
Hakime ASLAN, Behice ERCİ *İNVAZİV GİRİŞİMLER İÇİN KULLANILAN MATERYALLERDEN OLUŞTURULAN OYUNCAKLAR İLE OYUN OYNAMA DENEYİMİNİN KANSERLİ ÇOCUKLARDA İNVAZİV GİRİŞİM AĞRISINA ETKİSİ*	**2320**
Zeliha CENGİZ, Kevser IŞIK *SAĞLIK TURİZMİNİN GELİŞİMİNDE HEMŞİRENİN ROLÜ*	**2326**
Kevser IŞIK, Hilal YILDIRIM *WEB DESTEKLİ SAĞLIK EĞİTİMİNDE HEMŞİRENİN ROLÜ*	**2330**
Elife GURSEL, Daniyal ISRAFILOV *CONVOLUTIONS AND BEST APPROXIMATION IN WEIGHTED VARIABLE EXPONENT LEBESGUE SPACES*	**2334**
Elife GURSEL, Daniyal ISRAFILOV *MAXIMAL CONVERGENCE PROPERTY IN GENERALİZED VARIABLE EXPONENT GRAND SMIRNOV CLASSES*	**2343**
Zeki BOYRAZ , Sera KARAAĞAÇ *DOĞANŞEHİR İLÇE MERKEZİNİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ*	**2351**
Seda GÜNDÜZALP *AKADEMİSYENLERİN SINIF YÖNETİMİNE İLİŞKİN FARKINDALIK DURUMLARI*	**2363**
Sertaç HOPOĞLU, Hakan ERYÜZLÜ *PETROL İTHALATININ DIŞ TİCARET DİNAMİKLERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ, 1998-2018*	**2368**
Akif ÇELEN *ÜLKEMİZDE TERÖRÜN EĞİTİME ETKİLERİ VE BU ETKİLERİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER*	**2380**
Mehmet Arif ÖZYAZICI, Seval ELİŞ, Gülen ÖZYAZICI, Semih AÇIKBAŞ, Nizamettin TURAN *FARKLI DALLI DARI (Panicum virgatum L.) ÇEŞİTLERİNDEN ELDE EDİLEN SİLAJLARIN BAZI MAKRO BESİN MADDESİ KAPSAMI*	**2398**
Mehmet Arif ÖZYAZICI, Orhan DENGİZ *ERUH YÖRESİNDE YER ALAN MİKRO HAVZADA YEM BİTKİLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPILAN TARIM TOPRAKLARININBAZI MİKRO BİTKİ BESİN MADDELERİ DURUMLARININ İNCELENMESİ*	**2408**
Sabri Burak ARZOVA, Bertaç Şakir ŞAHİN *TARIMIN FİNANSMANINDA SELEM YÖNTEMİ VE MUHASEBE KAYITLARI*	**2418**

Murat ŞAHİN, Bahtiyar EROĞLU *TARİHİ YAPILARIN YENİDEN İŞLEV VERİLMESİNE YÖNELİK BİR YAKLAŞIM 'MALATYA HEKİMHAN(TAŞHAN) KERVANSARAYI VE HEKİMHAN HAMAMI ÖRNEĞİ*	2425
Abdurrahman EYMEN, Fatih Çağatay KAPLAN *TAŞKIN VE RİSK ALANLARININ COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE İNCELENMESİ: MUŞ İLİ KARNİ DERESİ ÖRNEĞİ*	2445
Yeliz İPEK *ÇİNKO BORAT İLE İŞLEM GÖRMÜŞ PAMUKLU KUMAŞIN TERMAL DAVRANIŞI*	2454
Tural MEHMETOGLU *ACCURATE ASSESSMENT METHOD OF THERMAL CONDUCTIVITY OF THE URANIUM OXIDE NUCLEAR FUEL PLATES*	2460
Belemir GÜLHAN, Necip ERMİŞ, Mehmet GÜNATA, Onural ÖZHAN, Hakan PARLAKPINAR, Nigar VARDI, Azibe YILDIZ, Ahmet ULU, Burhan ATEŞ, Şeyma YAŞAR, Ahmet ACET *TİKAGRELORUN SIÇANLARDA KARDİYOVASKÜLER SİSTEM ÜZERİNDE YAPTIĞI DEĞİŞİKLİKLERİN ARAŞTIRILMASI*	2464
Seyit TAŞER *TOKAT'TA VAKIF GELİRLERİNDEN HİCAZ'A YAPILAN YARDIMLAR*	2478
Tural MEHMETOGLU *ANALYTICAL CALCULATION OF THE MODIFIED HEAT TRANSPORT FUNCTION ARISING FROM ELECTRONIC THERMAL CONDUCTIVITY EVALUATIONS*	2483
Sibel ERDEM DİREK, Edibe PİRİÇCİ *TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞU POST TRAUMATİC STRESS DİSORDER*	2487
Erdinç ARICI, Oğuzhan KELEŞTEMUR *GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMİ İLE TUFAL KATKILI HARÇLARIN OPTİMİZASYONU*	2496
Oğuzhan KELEŞTEMUR, Erdinç ARICI *TAGUCHİ METODU İLE TUFAL İLAVELİ HARÇLARIN KILCALLIK KATSAYISININ ANALİZİ*	2507
Yahya DOĞAR *TURGUT ÖZAL HÜKÜMETLERI DÖNEMINDE SPORDA YERINDEN YÖNETIM (13.12.1983 - 30.10.1989)*	2515
Yavuz ELİTOK, Uyum ELİTOK, Tahsin Galip TEKİN *TÜKETİCİLERİN İNTERNET REKLAMLARINA YÖNELİK TUTUMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*	2518
Koray YAPA, İbrahim AKBULUT *TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN İNSANİ GELİŞİM BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI*	2525
İbrahim GÖRÜCÜ *MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÖRGÜTLENME SORUNU*	2536
Mahire ÖZÇALIK *TARİHİ PERSİPEKTİF İÇİNDE TÜRKLERDE YEŞİL ALAN KÜLTÜRÜ*	2543
Fatih DENİZ, Hakan YILDIZ *ALG BAZLI ATIK BİYOMAS KULLANILARAK SUCUL SİSTEMDEN SENTETİK BOYA KİRLİLİĞİNİN BİYOREMEDİASYONU İÇİN YENİLENEBİLİR ETKİLİ BİR BİYOSORBENT MATERYALİ*	2548
Fatih DENİZ, Hakan YILDIZ *MODEL BİR SENTETİK BOYANIN SULU SOLÜSYONDAN BİYOSORPSİYONU İÇİN YENİ BİR BİYOSORBENT MATERYALİ OLARAK YEŞİL BİR DENİZ MAKROALG FİKO-BİYOMASININ KULLANIMI*	2558
Ahmet Hayrullah SEVİNÇ, Muhammed Yasin DURGUN *UTILIZATION OF GROUND STEELMAKING SLAG AND FLY ASH AS FILLER MATERIALS INSTEAD OF FINE AGGREGATES IN HIGH STRENGTH CONCRETES*	2567
Ahmet Hayrullah SEVİNÇ *UTILIZATION OF SILICA FUME AND ZEOLITE AS FILLER MATERIALS IN CONCRETES*	2578
Perihan GÜRBÜZ *UYKU ALIŞKANLIKLARININ VÜCUT AĞIRLIĞI ÜZERİNE ETKİSİ*	2588

ISBN 978-605-7923-57-8

Mehmet ARI, Faruk AKÇINAR, Mehmet GÜLLÜ *UNUTULMUŞ GELENEKSEL GÜREŞLERDEN DUTLUK GÜREŞLERİNİN İNCELENMESİ (MALATYA BÖLGESİ)*	2594
Ümmühan AKTÜRK, Emine DERYA İSTER *HOSPİTALİZE YAŞLILARDA DÜŞME RİSKİ: DÜŞME DAVRANIŞLARI DÜŞME ÖYKÜSÜNÜ VE DÜŞME RİSKİNİ ETKİLER Mİ?*	2600
Tunay ASLAN, Mehmet DAĞ *VERGİ VE MUHASEBE BOYUTLARIYLA SERVİS TAŞIMACILIĞINDA TEVKİFAT UYGULAMASINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME*	2607
Yusuf Cemalettin ÇOPUOĞLU, Özge ÖZTÜRK *TEKNOKENT FİRMALARINDA ÇALIŞAN PERSONELİN TEKNOLOJİK VE SOSYAL YENİLİKÇİLİK ÖZELLİKLERİ: MALATYA TEKNOKENT ÖRNEĞİ*	2614
Emine DURMUŞ *YARATICI DRAMANIN TERAPÖTİK SÜREÇTE KULLANILMASI*	2628
Perihan GÜRBÜZ, Gülsüm YETİŞ *YAŞLANMA SÜRECİ FİZYOLOJİSİ VE SAĞLIKLI YAŞLANMA*	2633
Mehmet UÇAR, Rukuye AYLAZ *YAŞLILARDA YAŞAM KALİTESİ İLE SPİRİTÜALİTE (MANEVİYAT) ARASINDAKİ İLİŞKİ*	2641
Derya KARABURUN DOĞAN *ANTAKYA ORTODOKS KİLİSESİ'NDE VAFTİZ VE MÜZİK*	2647
Derya KARABURUN DOĞAN, Şakir Orçun AKGÜN *MUSİKİ DERNEKLERİNİN YÖRE MÜZİK KÜLTÜRÜNE KATKILARI (İSKENDERUN MUSİKİ DERNEĞİ ÖRNEĞİ)*	2655
Derya KARABURUN DOĞAN *MÜZİK VE RİTÜEL İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ANTAKYA SÜRYANİ ORTODOKSLARI*	2664
Derya KARABURUN DOĞAN, Zafer KILINÇER *ROMAN (ÇİNGENE) MÜZİSYENLERİN MÜZİKLİ MEKÂNLARDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR (MALATYA ÖRNEĞİ)*	2678
Şükrü BİNGÖL, Sabahattin DEVECİOĞLU, Hülya BİNGÖL, Irşil DEMİRALP *TÜRKİYE'DE SPOR SEKTÖRÜNDE YERLİ ÜRETİM SORUNSALI*	2687
Yağmur Eylül DÖNMEZ, Ünal İMİK *YEŞİLÇAM FİLMLERİNDE "MAKAM VE MAKAMSAL DİZİ" KULLANIMINA YÖNELİK TESPİTLER*	2694
Yağmur Eylül DÖNMEZ, Ünal İMİK *YEŞİLÇAM FİLMLERİNDE TÜRK SANAT MÜZİĞİ ESERLERİNİN KULLANIMI VE SÜRE UZUNLUĞUNUN İFADE BÜTÜNLÜĞÜNDEKİ ÖNEMİ*	2699
İsmail BAKAN, Buket SEZER, Ayşegül AKMEŞE, Zehra ÇALIŞIR, Hüsne GÖZÜKARA *YETENEK YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL SOSYALLEŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI*	2704
Ahmet ÖZDEMİR, Şerafettin OKUTAN, Hasan GENÇ *YOĞUN BAKIM HASTALARININ UYKU KALİTESİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR*	2711
Cengiz GÜVEN *YÜZEYEL FEMORAL ARTER PSEUDOANEVRİZMASI İLE GELEN MARFAN SENDROMU*	2717
К.Н.Жайлыбай, Г.Ж.Медеуова , Д.А. Садыкова *ПРОБЛЕМЫ УЛУЧШЕНИЯ ЭКОЛОГИИ ЮГА КАЗАХСТАНА, ГОРОДА АЛМАТЫ И ДЕШЕВЫЙ СПОСОБ ВЫРАЩИВАНИЯ ДУБА, МОЖЖЕВЕЛЬНИКА, АКАЦИИ, КЛЕНА, ТУИ, СИРЕНИ И ДРУГИХ ДЕРЕВЬЕВ, ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ ПАТРИОТИЗМУ*	2721
Жолдасбеков Әбдіманат Әбдіразақұлы, Данияров Талғат Әбубәкірұлы *АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫНЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫ*	2730

ISBN 978-605-7923-57-8

Mehmet ILKIM, Betül AKYOL, Burak CANPOLAT *ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE FİZİKSEL AKTİVENİN BAZI YAŞAM BECERİLERİNE ETKİSİ*	**2734**
Ali Serdar YÜCEL, Zülfiye ÇAKIR, Serdar ORHAN *16-18 YAŞ ARASI FARKLI BRANŞ SPORCULARININ FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ*	**2739**
Yasemin OĞUZ GÜNER *SON DÖNEM BÖBREK YETMEZLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNE FİLİAL OYUN TERAPİ DESTEĞİ VE BİR VAKA SUNUMU*	**2744**
Burcu DOĞAN, Erdem HİLAL *ADIYAMAN İLİNDEKİ ÖNCÜ SEKTÖRLERE GÖRE TAKİPTEKİ KREDİ MİKTARLARINA İLİŞKİN BİR ÇALIŞMA*	**2752**
Nevzat TETİK, Ahmet UĞUR, Mehmet KARAHAN *ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ*	**2772**
Zeliha CENGİZ, Kevser IŞIK *HEMŞİRELİK VE EKİP ÇALIŞMASI*	**2785**
Fatih ARSLAN *KADINSI METİNLER, KADININ DEĞİŞİMİ: "MÜREBBİYE / ŞIPSEVDİ / BİLLUR KALP"TE OTOFEMİNEN EĞİLİMLER*	**2790**
Hakan ERYÜZLÜ, Sertaç HOPOĞLU *TÜRKİYE'DE KONUT FİYAT ENDEKSİNİN, DIŞ TİCARET BİLEŞENLERİ İLE İLİŞKİSİ: 2010-2018 DÖNEMİ ANALİZİ*	**2798**
Levent AKSU *DÜNYADA İNANÇ TURİZMİ İLE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN PANEL VERİ TESTLERİ İLE EKONOMETRİK ANALİZLERİ*	**2805**
Burcu DOĞAN, Erdem HİLAL *MARDİN EKONOMİSİNİN BAŞAT SEKTÖRLERİN TAKİPTEKİ KREDİ MİKTARLARI VE ORANLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA*	**2855**
Elif ADEMOĞLU, Fatma Bilge EMRE, Sultan Tibet AKYÜREK *SINIF ÖĞRETMENLİĞİ 2., 3. VE 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KİMYA DERSİNE YÖNELİK ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI*	**2876**
Fatma YAZAR, Funda OKUŞLUK *STEMM UYGULAMALARININ ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLER ÜZERİNE ETKİSİ*	**2885**
Kemal ŞAŞA, Erdem HİLAL *TAKİPTEKİ KREDİLERİN DÖNEMSEL OLARAK İNCELENMESİ MALATYA İLİNDEKİ SEKTÖRLER ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA*	**2895**
Seda GÜNDÜZALP *AKADEMİSYENLERİN ÖĞRENCİ METAFORLARI*	**2913**
Burcu DOĞAN, Erdem HİLAL *TÜRKİYE DE BAĞIMSIZ DENETİM ALANINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*	**2920**
Hakiye ASLAN, İmran ASLAN *HELAL GIDA SEKTÖRÜ: MALEZYA VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRILMASI*	**2930**
Gıyasettin AYTAŞ *NEDİM GÜNDAŞ'TA ÂŞIK TARZI ŞİİRLER*	**2940**

ISBN 978-605-7923-57-8

ALTINCI SINIF SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI (2005)'YLA İLGİLİ TEZLERİN İNCELENMESİ

Akif ÇELEN

Öğretmen, Topsöğüt Akpınar İmam Hatip Ortaokulu Yeşilyurt/MALATYA,
akif_celen@hotmail.com

ÖZET

Bu araştırmada, ülkemizdeki altıncı sınıf sosyal bilgiler programı (2005)'yla ilgili, lisansüstü eğitim düzeyinde yapılan tez çalışmalarını çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmış olup tarama modelindedir. Veriler, doküman incelemesi sonucunda elde edilmiştir. YÖK tez veritabanından elde edilen otuz altı tez çalışması, tezlerin yıllarına, türüne, araştırma yöntemine, örneklem tipine, büyüklüğüne ve yerine göre, araştırma konusu, amacı ve sonucuna göre incelenerek frekansı bulunmuş ve tablolaştırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programı (2005)'yla ilgili çalışmaların en fazla 2008 yılında yapıldığı, tezlerin çoğunluğunu yüksek lisans tezleri olduğu, araştırmalarda daha çok nicel yöntemin, tarama modelinin kullanıldığı ve anketten verilerin elde edildiği, daha çok öğretmenlerin örneklem seçildiği, örneklem büyüklüğünün daha çok 0-200 arasında olduğu, araştırmaların daha orta ve batı bölgelerimizden alındığı, araştırmaların daha çok kavramlar ve programın genel incelenmesi/değerlendirilmesi üzerinde yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmalarda altıncı sınıf sosyal bilgiler programına yönelik olumlu sonuçlar olarak öğretmenler sosyal bilgiler programını olumlu karşıladığı, kazanımların öğrenci seviyesine uygun ve gerçekleştirilebilir olduğu, içeriğin güncel ve olumlu bulunduğu, öğretmenlerin programla birlikte daha fazla farklı yöntem ve tekniği kullandığı ve öğrencinin daha aktif olduğu, öğretmenlerin alternatif ölçme değerlendirme faaliyetlerini uyguladığı ve öğrencilerin derse karşı tutumunda olumlu etki yarattığı, öğrencilerin programda belirtilen becerileri genellikle orta düzeyde kazandığı, öğrencilerin ve öğretmenlerin programdaki değerler hakkında olumlu yaklaşımlarının olduğu ve değer eğitiminin faydalı bulunduğu, altıncı sınıf sosyal bilgiler programına yönelik olumsuz sonuçlar olarak program tanıtımlarının yetersiz olduğu ve öğretmenlerin program hakkında yeterli bilgilerinin olmadığı, programın bireysel farklılıkları dikkate almadığı, programda kazanım, beceri ve kavramlar arasında uyumsuzlukları olduğu, programdaki tarih ve coğrafya konularının yetersiz bulunduğu, programın uygulanmasında fiziki ve teknolojik altyapı eksikliklerinin olumsuz etkisinin olduğu, sosyal bilgiler ders saatlerinin yetersiz olduğu, öğrencilerin programda belirtilen alternatif ölçme değerlendirme faaliyetlerinde kaynak, ödev yapımı ve maliyet gerektirmesi gibi nedenlerden dolayı sıkıntıların olduğu, programda belirtilen becerilerle ilgili öğretmenlerin yeterli bilgilerinin olmadığı, öğrencilerin programda belirtilen kavramları tam olarak kazanamadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: altıncı sınıf, sosyal bilgiler programı, tez.

GİRİŞ

Sosyal bilgiler programı, 2005 yılında kabul edilerek 2006-2007 eğitim öğretim yılından itibaren altıncı sınıflardan başlayarak, kademeli olarak ülkemizde uygulanmaya başlamıştır. Sosyal bilgiler programı, okullarda kademeli olarak uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, araştırmalara konu olarak incelenmeye ve değerlendirilmeye başlanmıştır. 2006 yılından günümüze kadar programla ilgili

ISBN 978-605-7923-57-8

olarak, ülkenin farklı yerlerindeki araştırmacılar tarafından programla ilgili araştırmalar yapılmıştır. Aynı konu üzerinde yapılan birden çok araştırmanın hangi açılardan incelendiği ve ne gibi sonuçlara ulaşıldığını net olarak ortaya koymak için, yapılan araştırmaların analiz edilmesi zaruri hale gelmiştir. Herhangi bir konuda aynı amaçla birden çok araştırmanın olması elde edilen sonuçların kıyaslanmasını gerektirmektedir. Aynı konu üzerinde çalışılmış birden çok araştırmada birbirini destekleyen sonuçların ulaşılması, araştırma sonuçlarının genelliğini artırırken, birbirine aykırı sonuçların çıkması da yeni araştırmaların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan, altıncı sınıf sosyal bilgiler programı ile ilgili yapılan araştırmaların amaç ve sonuçlarını bir bütün olarak ortaya koymak, programın aksayan yönlerini görmede eğitimcilere faydalı olacaktır.

Son yıllarda ülkemizde eğitim alanında, herhangi bir konu hakkında yapılmış araştırmaların derlenip incelenmesi ihtiyaç haline gelmiştir. Herhangi bir konuda yapılmış araştırmaların analiz edilmesi, o alanda yapılmış araştırmaların istatistiksel olarak dağılımının görülmesini sağlamaktadır. Bu amaçla, Kabaca & Erdoğan (2007), fen bilimleri, matematik ve bilgisayar alanında; Karadağ (2009) eğitim bilimleri alanında; Gülbahar & Alper (2009), öğretim teknolojileri alanında; Karkın (2011), müzik bilimleri alanında; Elbir & Bağcı (2013), değerler eğitimi alanında; Ahi & Kıldan (2013), okul öncesi eğitimi alanında; Şahin, Calp, Bulut, & Kuşdemir (2013) ve Küçükoğlu & Ozan (2013) sınıf öğretmenliği alanında; ; Kazu & Aslan (2013) ölçme değerlendirme alanında; Gömleksiz & Bozpolat (2013) ve Ozan & Köse (2014), eğitim programları ve öğretim alanında; Ergün, Recepoğlu, Küçük, & Oğuz (2014) eğitim denetimi alanında; Yenilmez & Sölpük (2014), matematik öğretim programı alanında; Büyükikiz (2014) yabancılara Türkçe öğretimi alanında yapılmış araştırmaları çeşitli değişkenler açısından inceleyerek, ilgili alandaki araştırmaların istatistiksel dağılımını ortaya koymuşlardır.

Eğitiminin diğer alanlarında olduğu gibi, sosyal bilgiler eğitimi alanında da yapılmış araştırmalar çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

Türkiye'de sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan çalışmaları ilk değinen Oruç & Ulusoy (2008) olmuştur. Oruç & Ulusoy (2008), Türkiye'de 2000 ile 2007 yıları arasında sosyal bilgiler öğretimi ile ilgili yüksek lisans tezlerini, içeriğine göre analiz ederek tezlerin konu dağılımlarını ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda, tez çalışmalarında iki önemli eksiklik belirtilmiştir. Bunlar; araştırma yönteminin tam belirlenememesi ve konu seçiminde dikkat edilmemesidir (Oruç & Ulusoy, 2008, s. 123-129).

Tarman, Acun, & Yüksel (2010), 1994-2010 yılları arasında YÖK'ten ulaşılan yüksek lisans ve doktora tezlerini yıllara, üniversitelere, tez konularına, yöntemlerin nitel veya nicel olup olmadıklarına göre incelemişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda araştırmaların kaynakçalarında benzer konulu tezler görülmüş, benzer çalışmaların yapıldığı belirtilmiştir. Yapılan çalışmaların çoğunun nicel çalışmalar yaptığı sonucuna varılmıştır (Tarman, Acun ve Yüksel, 2010, s. 726-741).

Geçit & Kartal (2010), 2000-2010 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimi ile yapılan tez, makale ve bildirileri konularına göre belirlemiştir. Bu çalışmada yapılan araştırmaların dengeli dağılmadığı, makale çalışmalarının yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır (Geçit ve Kartal, 2010, s. 101-107).

Şahin, Göğebakan Yıldız, & Duman (2011)'ın 7-9 Ekim 2009 tarihlerinde MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü ile Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesinin birlikte düzenlediği Dördüncü Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde bildiri olarak sundukları çalışmanın güncel halini 'Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme' adıyla makale haline getirmişlerdir. Bu çalışmada 1990-2010 yılları arasında sosyal bilgiler ile ilgili yapılan tezlerin yıllara, üniversitelere, ulusal tez merkezinde okuyucuya açık olup olmadıklarına göre, temalarına göre dağılımı yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucuna göre 2000'li yıllardan itibaren tez sayısında artışlar meydana geldiği, önce kurulan üniversitelerin tez çalışmalarında ön sıralarda olduğu, yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun yüksek lisans tezinin oluşturduğu ve eğitim programları ve öğretim yöntemlerinin en çok çalışılan konular olduğu belirtilmiştir (Şahin, Göğebakan Yıldız, & Duman, 2011, s. 96-121).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tarman, Güven, & Aktaşlı (2011), Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılmış doktora tezlerini, ağırlıklı oldukları konulara, yapılış yıllarına, üniversitelere, kullanılan araştırma tekniğine, tezlerin danışman unvanlarına, hazırlanan tezlerin enstitü ve anabilim dallarına göre gruplandırıp incelemiştir. Araştırma sonucunda araştırmaların tekrar niteliğinde olmadığı, araştırmalarda farklı konulara değinildiği, araştırmaların diğer araştırmalara yol gösterici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin, Canpulat ve Zemin Hazar (2011), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ve Kanada'daki sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezleri, çeşitli değişkenlere göre içerik analizini yaparak, araştırmaların daha çok tarama modelinde olduğu, araştırmaların konularına göre öğretim programı-kitap-kişi inceleme konularının çoğunlukta olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan araştırmaları inceleyen araştırmalara bakıldığında, araştırmalarda genel olarak yıl, konu, araştırma yöntemi, üniversite gibi değişkenler çerçevesinde istatistikleştirdikleri görülmektedir. Yapılan araştırmalarda araştırma amaç ve sonuçlarına hiç değinilmediği görülmüştür. Bu bakımdan birbirinden farklı tezlerin derlenip değerlendirilmesinde, araştırma amaç ve sonuçlarını da değişkenler içerisine aldığımızda, sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan araştırmaların ortak amaç ve sonuçlarını görmemiz mümkün olacak ve bunlar eğitimcilere ışık tutacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de ilköğretim altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tez çalışmalarının yıllara, türüne, araştırma yöntemine, araştırma yerine, araştırmada kullanılan örneklem türü ve sayısına, araştırma amacına ve sonuçlarına göre dağılımını analiz etmektir. Belirtilen temel amaç çerçevesinde aşağıda verilen alt amaçlara ulaşılmak istenmiştir.

Alt Amaçlar

- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin yıllara göre dağılımını,
- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin türlerine göre dağılımını,
- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin araştırma yöntemine göre dağılımı,
- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerde kullanılan örneklem tipine göre dağılımını,
- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerde kullanılan örneklem büyüklüğüne göre dağılımını,
- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerde kullanılan örneklemin yerine göre dağılımını,
- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin konularına göre dağılımını,
- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin amaçlarına göre dağılımını,
- Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin sonuçlarına göre dağılımını ortaya koymaktır.

Araştırma Yöntemi

Araştırma tarama modeline uygun olarak hazırlanmıştır. Tarama modeli, geçmişte veya günümüzdeki mevcut durumu ortaya koymayı amaç edinmektedir (Karasar, 2012, s. 77). Tarama modeline uygun olarak bu araştırmada, veri toplama tekniği olarak belgesel tarama tekniği kullanılmıştır. Belgesel tarama tekniği, hâlihazırdaki belgeleri inceleyerek bilgi toplamayı ifade etmektedir. Belgesel tarama yapılırken kaynaklara ulaşma, kaynakları okuyarak not alma ve değerlendirme aşamaları izlenir. Belgesel tarama genel literatür taraması olarak yapılabileceği gibi belgenin belirli özelliklerinin

ISBN 978-605-7923-57-8

istatistikleştirilerek taraması olan içerik çözümlemesi olarak da yapılabilir (Karasar, 2012, s. 183-184). Bu araştırmada, belgesel taramalardan içerik analizi türü tercih edilmiştir.

Sağlam & Yüksel (2007), eğitim bilimleri alanında, bir konu üzerinde araştırma sonuçlarının birleştirilerek analiz edilmesinin, yeni sonuçlar doğurması bakımından önemli olduğundan bahsetmektedir. Bu araştırma altıncı sınıf sosyal bilgiler programını konun edinen çalışmaların sonuçlarını birleştiren bir yapıda olması nedeniyle, aynı zamanda meta analiz yöntemine benzer nitelik taşımaktadır. Meta analizi yöntemi, herhangi bir konu üzerindeki farklı araştırma bulgularının birleştirilmesidir (Akgöz, Ercan, & Kan, 2004, 107). Meta analiz sayesinde, araştırma sonuçlarından elde edilen sonuçların daha güvenilir biçimde genellemesi yapılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Türkiye'de altıncı sınıf sosyal bilgiler programının okullarda uygulanmaya başladığı 2006-2007 eğitim öğretim yılından itibaren 2014 yılının Kasım ayına kadar, YÖK tez veritabanında ulaşılabilen, sosyal bilgiler programını konu alan yüksek lisans ve doktora tezleriyle sınırlıdır.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Araştırmada kullanılan veriler, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tez veritabanından 'sosyal bilgiler', 'altıncı sınıf', '6. sınıf', 'II. kademe', 'ikinci kademe' vb. anahtar kelimeler girilerek taranmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenliği/eğitimi bilim dalı, eğitim bilimleri enstitüsü, eğitim programı ve öğretim gibi bilim ve anabilim dalları alanındaki tezler, YÖK tez arama sayfasından kısıtlama getirilerek tezler incelenmiştir. Kaynak taraması sonucunda, YÖK tez veritabanında sosyal bilgiler programı konusuyla ilgili 36 çalışma, araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmaya dahil edilen tezler, yıl, araştırma türü, araştırma yöntemi, örneklem tipi, örneklem büyüklüğü, örneklem yeri, araştırma konusu, araştırma amacı ve araştırma sonucuna göre ayrıştırılarak kodlanmıştır. Kodlama sonrası verilerin frekansı bulunmuş ve tablolaştırılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin yıllara göre dağılımını gösteren veriler aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo:1 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	**Toplam**
f	3	12	7	4	5	3	1	1	**36**

Tablo 1'e göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili 2013 ve 2014 yılında bir, 2007 ve 2012 yıllarında üç çalışma, 2010 yılında dört, 2011 yılında beş, 2009 yılında yedi ve 2008 yılında on iki çalışma yapılmıştır.

Tablo 1'e bakıldığında altıncı sınıf sosyal bilgiler dersiyle ilgili her yıl tez çalışması yapıldığı, özellikle araştırmaların 2008 ve 2009 yıllarında kümelendiği görülmektedir. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tez çalışmalarının en fazla 2008 yılında yapılmış olması, yeni uygulanmaya konulan sosyal bilgiler programının hemen araştırılmaya başlandığının göstergesidir.

Tarman, Acun, & Yüksel (2010) ve Tarman, Güven, & Aktaşlı (2011) yapmış oldukları çalışmalarda en fazla çalışmanın 2007 yılında olduğu belirtilmiştir. Tarman, Güven, & Aktaşlı (2011), araştırmaların 2006-2008 yılları arasında çalışmaların yoğunlaştığı dile getirmiştir. Bu araştırmada elde edilen sonuçla, önceki araştırmalarda elde edilen sonuca baktığımızda birbirine yakın sonuçların çıktığı görülmektedir.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Türüne Göre Dağılımı

ISBN 978-605-7923-57-8

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin türlerine göre dağılımı, aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo:2 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tezin Türü	f
Yüksek Lisans	32
Doktora	3
Toplam	**36**

Tablo 2'ye göre, toplam 36 araştırmanın 32'si yüksek lisans iken sadece üç araştırma doktora çalışması türündedir. Yani, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tez çalışmalarının büyük bir çoğunluğu yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır. Diğer bir deyişle, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili doktora çalışmaları çok azdır.

Tarman, Acun, & Yüksel (2010), araştırmaya dahil ettikleri tezlerin türlerine bakıldığında yüksek lisans tezlerinin çoğunlukta, doktora tezlerinin az olduğunun görülmesi, bu araştırmanın sonucunu desteklemektedir.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin araştırma yöntemine göre dağılımı, aşağıda Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo:3 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	f
Nicel	27
Nitel	4
Karma (Nitel+Nicel)	5
Toplam	**36**

Tablo 3'e göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda araştırma yöntemi olarak 36 çalışmadan 27'sinin nicel, 4'ünün nitel ve 5'inin karma yöntemin tercih edildiği görülmektedir. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda daha çok nicel yöntemler kullanılmıştır. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerde araştırma verilerini elde etme tekniğine göre dağılımı, aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo:4 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerde Veri Elde Etme Tekniklerinin Dağılımı

Veri Elde Etme Tekniği	f
Anket	21
Başarı Testi	4
Doküman İncelemesi	3
Anket + Görüşme + Gözlem + Doküman İncelemesi	2
Anket + Görüşme	1
Başarı Testi + Görüşme	1
Kavram Başatı Testi + Anket	1
Cloze Test	1
Gözlem	1
Anket + Görüşme + Doküman İncelemesi	1
Toplam	**36**

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 4'e göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda veri toplama tekniği olarak istatistiksel dağılım görülmektedir. Tablo 4'te belirtildiğine göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda daha çok anket kullanılmıştır. Araştırmalarda birden fazla veri elde yöntemlerinin kullanıldığı araştırmaların az olduğu görülmektedir.

Tarman, Acun, & Yüksel (2010), yaptıkları araştırmada yüksek lisans tezlerinde nitel, doktora çalışmalarında nicel çalışmaların çok olduğunu, Tarman, Güven, & Aktaşlı (2011), doktora tezlerinde daha çok nicel araştırmaların yapıldığını belirtmiştir. Gömleksiz & Bozpolat (2013), eğitim programları ve öğretim alanındaki lisansüstü tezlerde, tarama modelinin daha çok tercih edildiğini belirtmektedir. Yine, Şahin, Canpulat, & Zemin Hazar (2011), Amerika ve Kanada'daki tezlerde daha çok tarama modelinin kullanıldığını dile getirerek, bu araştırma sonucunu destekleyici sonuçlara ulaşmıştır.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerde Kullanılan Örneklem Tipine Göre Dağılımı

Aşağıdaki Tablo 5'te, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerde kullanılan örneklemin tipine göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo:5 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerde Kullanılan Örneklemin Tipine Göre Dağılımı

Örneklem Tipi	f
Öğretmen	18
Öğrenci	9
Öğretmen-Öğrenci	5
Öğretmen-Müfettiş	1
Diğer (doküman inc.)	3
Toplam	**36**

Tablo 5'e bakıldığında, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda kullanılan örneklemlerin en az oranla öğretmen ve müfettişin birlikte kullanıldığı araştırmalar olduğu, bunu beş araştırmayla öğretmen ve öğrencinin örneklem olarak kullanıldığı araştırmaların izlediği, dokuz araştırmada sadece öğrencinin örneklem olarak kullanıldığı ve en çok da on sekiz araştırmayla örneklem olarak öğretmenin alındığı araştırmaların olduğu görülmektedir. Tablo 5'teki verilerden hareketle, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda yoğun olarak öğretmenler örneklem olarak alınmıştır. Diğer bir ifade ile, altıncı sınıf sosyal bilgiler programı daha çok öğretmenlerin görüş ve düşüncelerine göre incelenmiştir.

Gömleksiz, & Bozpolat (2013), eğitim programları ve öğretim alanındaki lisansüstü tezlerde ve Kazu & Aslan (2013), 2004 ilköğretim programı ölçme değerlendirme alanındaki araştırmalarda, daha çok öğretmenin örneklem olarak alındığını belirtmesi, bu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerde Kullanılan Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerde kullanılan örneklemin büyüklüğüne göre dağılımı Tablo 'da gösterilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo:6 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerde Kullanılan Örneklemin Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	**f**
0-100	12
101-200	14
201-300	1
301-400	2
401-500	-
501-600	2
601-700	
701-800	1
801-900	-
901-1000	-
1000 ve Üstü	1
Diğer (Doküman İnc.)	3
Toplam	**36**

Tablo 6'da verilen altıncı sınıf sosyal bilgiler programını konu edinen araştırmalarda, kullanılan örneklemlerin büyüklüğüne göre verilen istatistiksel bilgilere bakıldığında, örneklemin 0-100 arasında olduğu araştırma sayısının on iki, örneklem sayısının 101-200 arasında olduğu araştırma sayısının on dört, örneklemin 201-300, 701-800 arasında olan araştırmaların bir, örneklemin 301-400, 501-600 arasında olan araştırmaların iki ve örneklemin 1000 ve üstünde olan araştırmaların bir tane olduğu görülmektedir.

Tablo 6'da verile bilgilerden hareketle, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda kullanılan örneklemin en fazla 101-200 arasında toplandığı, bunu örneklem sayısı 0-100 arasında olan araştırmaların izlediği sonucu çıkarılmaktadır. Yani, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla alakalı tez araştırmalarında örneklem büyüklüğü genellikle asgari düzeyde tutulmaktadır.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerde Kullanılan Örneklem Yerine Göre Dağılımı

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerde kullanılan örneklemin yerine göre dağılımı aşağıdaki Tablo 7'de verilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo:7 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerde Kullanılan Örneklemin Yerine Göre Dağılımı

Örneklem Yeri	f
Adana	2
Afyonkarahisar	1
Aksaray	1
Ankara	2
Aydın	1
Balıkesir	2
Bayburt	1
Bolu	1
Diyarbakır	1
Elazığ	1
Erzincan	1
Erzurum	2
Eskişehir	1
İstanbul	1
İzmir	1
Kastamonu	1
Kırşehir	3
Konya	3
Kütahya	1
Muğla	1
Sakarya	2
Samsun	1
Trabzon	1
Yozgat	1
Diğer (Doküman İnc.)	3
Toplam	**36**

Tablo 7'de, otuz üç araştırmanın örneklem yeri gösterilmiş ve otuz üç araştırmanın 25'inde kullanılan örneklem farklı illerdendir. En fazla örneklem alınan ilin Kırşehir ve Konya illeri olduğu, bunu iki araştırmayla Adana, Ankara, Balıkesir, Erzurum ve Sakarya illeri takip etmektedir. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda kullanılan örneklemin yerinin farklı çevrelerden olması, programın çeşitli açılardan bakılmasına fırsat verdiği için faydalı olmuştur. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili araştırmalarda her bölgemizden örneklemin alındığını görmekle birlikte, güney ve doğu illerimizden örneklem alınan araştırmalar, diğer bölgelerimize göre daha azdır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan araştırmaların inceleyen diğer araştırmalar, araştırmalarda örneklemin alındığı yerler açısından incelenmemiştir. Kazu & Aslan (2013), 2004 ilköğretim programının ölçme değerlendirme öğesine göre yapılan çalışmaların, daha çok büyük kentlerde ve iç ve batı bölgelerimizde yapıldığını belirtmesi, bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Sosyal Bilgiler Programının Öğelerine Göre Dağılımı

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin sosyal bilgiler programın öğelerine göre dağılımı aşağıdaki Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo:8 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Sosyal Bilgiler Programının Öğelerine Göre Dağılımı

Sosyal Bilgiler Programının Öğeleri	**f**
Programın Genel Değerlendirilmesi ve İncelenmesi	7
Amaçlar ve Kazanımlar	3
İçerik/Öğrenme Alanı	2
Öğrenme-Öğretme Süreçleri	6
Ölçme ve Değerlendirme	5
Kavramlar	8
Değerler	4
Beceriler	1
Toplam	**36**

Tablo 8'e göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin konusuna göre istatistiksel dağılımına bakıldığında, en az araştırmanın bir araştırmayla sosyal bilgiler programının beceriler, bunu iki araştırmayla içerik, üç araştırmayla amaç/kazanım, dört araştırmayla değerler, beş araştırmayla ölçme ve değerlendirme izlemektedir. Tablo 8'e bakıldığında sosyal bilgiler programının kavramlar öğesiyle ilgili araştırmaların sekiz araştırmayla en fazla orana sahip olduğu, bunu yedi araştırmayla sosyal bilgiler programının genel incelenmesi ve değerlendirilmesi yönündeki araştırmaların ve altı araştırmayla öğrenme-öğretmen süreçlerine yönelik araştırmaların izlediği görülmektedir. Sonuç olarak, altıncı sınıf sosyal bilgiler programı ile ilgili araştırmalar, program inceleme/değerlendirme, öğrenme öğretme süreci ve kavramlar etrafında toplanmıştır.

Oruç & Ulusoy (2008), Türkiye'deki sosyal bilgiler alanındaki tezlerin öğretim yöntem ve teknikleri konularına ağırlık verildiğini, Tarman, Acun, & Yüksel (2010), Türkiye'deki sosyal bilgiler tezlerinin, sosyal bilgiler konuları ve öğretim programları etrafında toplandığını, Geçit & Kartal (2010), 2000-2010 yılları arasındaki sosyal bilgiler alanındaki çalışmaların öğrenme etkinlikleri, ölçme değerlendirme ve program-kitap inceleme üzerinde yoğunlaştığını, Tarman, Güven, & Aktaşlı (2011), sosyal bilgiler alanındaki doktora tezlerinde, sosyal bilgiler konularının içeriği ve coğrafya bilgi sistemi temelli eğitim üzerinde kümelendiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Gömleksiz & Bozpolat (2013), eğitim programları ve öğretim alanındaki lisansüstü tezlerde, daha çok program değerlendirme üzerinde araştırmaların olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma sonucunun diğer araştırma sonuçlarıyla değerlendirildiğinde öğrenme-öğretme süreçlerinin ve sosyal bilgiler programının daha çok araştırmalara konu edinildiği söylenebilir. Bu araştırmada diğer araştırmalardan farklı olarak kavramlar üzerinde daha çok araştırma çıktığının belirtilmesidir.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Amaçlarına Göre Dağılımı

ISBN 978-605-7923-57-8

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin amaçlarına göre istatistiksel dağılımı konu başlıklarıyla birlikte Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo:9 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Amaçlarına Göre Dağılımı

Amaçlar	f
Programın Genel Değerlendirilmesi ve İncelenmesi	
Sosyal bilgiler programını öğretmen görüşlerine göre incelemek/değerlendirmek	5
Sosyal bilgiler programını öğrenci görüşlerine göre değerlendirmek	1
Sosyal bilgiler programının öğrenme öğretme sürecinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirmek	1
Sosyal bilgiler programını inceleyerek uygulanışını ve SBS ile ilişkisini belirlemek	1
Sosyal bilgiler programı hakkındaki müfettiş görüşlerini belirlemek	1
Sosyal bilgiler programının uygulamadaki etkiliğini ve karşılaşılan güçlükleri belirlemek	1
Amaç ve Kazanımlar	
Sosyal bilgiler programı kazanımlarının öğretmen görüşlerine göre gerçekleşme düzeyini belirlemek	1
Sosyal bilgiler programı genel amaçlarının ders kitaplarına ve öğretim ortamına uygunluğunu öğretmen görüşlerine göre incelemek.	1
Sosyal bilgiler programındaki Atatürkçülük kazanımlarıyla ilgili öğretmen görüşlerini belirlemek	1
İçerik	
Sosyal bilgiler programındaki Küresel Bağlantılar öğrenme alanına yönelik öğretmen görüşlerini belirlemek	1
Sosyal bilgiler programındaki coğrafya içerikli ünitelere ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemek	1
Öğrenme Öğretme Süreci	
Coğrafya konularının öğretim süreçlerine ait öğretmen görüşlerini incelemek	1
Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki öğrenme öğretme süreçlerinin nasıl olduğunu belirlemek	1
Ders kitaplarının okunabilirlik düzeyini belirlemek	1
Ders kitabındaki demokrasi ve insan haklarına ait sözlü ve sözsüz iletilere ait öğretmen görüşlerini belirlemek	1
Ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre incelemek	1
Sosyal bilgiler programındaki öğrenme öğretme süreçlerine yönelik öğretmen görüşlerini belirlemek	1
Ölçme ve Değerlendirme	
Sosyal bilgiler programındaki ölçme değerlendirme tekniklerini öğretmen görüşlerine göre incelemek/değerlendirmek	2
Ders kitaplarındaki soruları kategorilere ve ünitelere göre incelemek	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Ders kitaplarındaki ünite sorularının programa ve Bloom Taksonomisine göre incelemek	1
Ders kitaplarındaki değerlendirme sorularıyla ilgili öğretmen görüşlerini belirlemek	1
Beceriler	
Öğrencilerin harita ve küre kullanım becerilerini kullanma düzeylerini belirlemek	1
Kavramlar	
Sosyal bilgiler 3.(İpek Yolunda Türkler) ve 4. (Ülkemizin Kaynakları) ünitedeki tarih, coğrafya ve vatandaşlık kavramlarını öğrenme düzeylerini belirlemek	1
Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki coğrafya kavramlarının kazanma düzeyi/kavram yanılgı/kavram hatırlama düzeyini belirlemek	4
Kavramların ders kitaplarındaki metinlerde kullanma sıklıklarını belirlemek	1
Öğretmenlerin cumhuriyet ve demokrasi kavramıyla ilgili görüşlerini belirlemek	1
Coğrafi koordinatlarla ilgili kavramları öğrenme düzeylerini belirlemek	1
Değerler	
Değerler öğretimine ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemek	1
Doğrudan kazandırılacak değerlerin öğrenciler tarafından bilişsel kazanılma düzeyini belirlemek	1
Değerlerin uygulama düzeyini belirlemek	1
Sorumluluk değerine ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemek	1

Tablo 9'a göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programını konu edinen araştırmaların konularına göre genelde aynı amaç etrafında toplanmadığı görülmektedir. Tablo 8'deki verilere bakarak, sosyal bilgiler programını öğretmenlere göre incelemek ve değerlendirmek, araştırmalarda en fazla güdülen amaç olmuştur. Bunu, Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavram inceleme amacı takip etmektedir. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programının genel incelenmesi ve değerlendirilmesi, programın yeni olması nedeniyle genel bir değerlendirme yapma ihtiyacından kaynaklanmakta olduğu düşünülebilir. Tablo 9'a göre dikkat çeken hususlardan birisi, kavram incelemelerinin Yeryüzünde Yaşam ünitesi üstünde toplanmış olmasıdır. Tablo 9'daki verilere bakarak, altıncı sınıf sosyal bilgiler programını ele alan tezlerde, beceriler öğesine ait amacın az oluşu dikkat çekmektedir.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Sonuçlarına Göre Dağılımı

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin sonuçlarına göre dağılımı aşağıdaki Tablo 10'da konularına göre ayrıştırılarak verilmiştir.

Tablo:10 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Programıyla İlgili Tezlerin Sonuçlarına Göre Dağılımı

Sonuçlar	**f**
Programın Genel Değerlendirilmesi ve İncelenmesi	
Sosyal bilgiler programının uygulanmasında en çok zorluk ölçme ve değerlendirmede yaşanmıştır.	1
Öğretmenler, sosyal bilgiler programının planlama ve kazanımlarında sorun yaşanmamaktadır.	1
Öğretmenler, Sosyal bilgiler programında içerik ve eğitim durumlarında orta düzeyde güçlüklerle karşılaşmışlardır.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Sosyal bilgiler programının uygulanmasında lisansüstü eğitimli öğretmenler daha çok sorunla karşılaşmaktadır.	1
Sosyal bilgiler programının uygulanmasında mesleki kıdemi az olan öğretmenler daha çok sorunla karşılaşmaktadır.	1
Sosyal bilgiler programının uygulanmasında eğitim fakültesi mezunun olmayan öğretmenler daha çok sorunla karşılaşmaktadır.	1
Sosyal bilgiler programı hakkında öğretmenler, müfettişlere göre daha olumlu görüşe sahiptir.	1
Müfettişler, öğretmenlere göre sosyal bilgiler programı ile ilgili daha çok sorunla karşılaşmışlardır.	1
Sosyal bilgiler programı hakkında öğretmenlerin görüşü olumludur.	3
Sosyal bilgiler programındaki kazanımlar ile kavramlar uyumlu değildir.	1
Sosyal bilgiler programındaki kazanımlar ile kavramlar ve beceriler arasındaki en iyi uyum 'ülkemiz ve dünya' ünitesindedir. Diğer ünitelerde uyumsuzdur.	1
SBS'de sorulan sorular, programın kazanımlarıyla uyumludur.	1
Sosyal bilgiler programı ile ilgili hizmet içi eğitime katılan öğretmenler program hakkında daha olumlu görüşe sahiptir.	1
Sosyal bilgiler programının hazırlık aşamasında öğretmenlerden görüş alınmamıştır.	2
Öğrenciler, sosyal bilgiler programını benimsemiştir.	1
Kıdemi az olan öğretmenler, sosyal bilgiler programı hakkında daha olumsuz görüşe sahiptir.	1
Doktora mezunu öğretmenler sosyal bilgiler programına karşı daha olumlu düşünceye sahiptir.	1
Kıdemi az olan öğretmenler sosyal bilgiler programına karşı daha olumludur.	1
Sosyal bilgiler programı, öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almamaktadır.	3
Öğretmenler, sosyal bilgiler programı hakkında yeterli bilgiye sahip değildir.	2
Sosyal bilgiler program tanıtımları yetersizdir.	1
Sosyal bilgiler programı, amacına uygun hazırlanmamıştır.	1
Sosyal bilgiler programının hazırlanmasında bölgesel farklılıklar dikkate alınmamıştır.	1
Sosyal bilgiler programına geçişte öğretmenler zorlanmıştır.	1
Bayan öğretmenler sosyal bilgiler programına karşı daha olumlu görüşe sahiptir.	1
Öğretmenler, sosyal bilgiler programını laiklik ve dünyayla ilgili konulara duyarlılık konusunda yetersiz bulmuşlardır.	1
Eğitim fakültesi mezunu öğretmenlere göre sosyal bilgiler programı, vatandaşlık aktarımı konusunda yetersizdir.	1
Amaç ve Kazanımlar	
Sosyal bilgiler programındaki Atatürkçülük kazanımlarıyla ilgili hizmet içi eğitim alan öğretmenler daha fazla bilgilidir.	1
Öğretmenler, ders ve çalışma kitaplarının genel amaçlara uygun olduğunu düşünmektedir.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Eğitim fakültesi mezunu öğretmenler, demokratik sınıf oluşturmada yetersizdir.	1
Sosyal bilgiler programının genel amaçları, öğrenci ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermektedir.	1
Öğretmenler kazanımları gerçekleştirmektedir.	1
Küresel bağlantılar ve üretim, dağıtım, tüketim öğrenme alanındaki kazanımlar sınıf mevcudu az olan sınıflarda daha yüksek düzeyde kazandırılmaktadır.	1
Kazanımlar, öğrenci seviyesinin üstündedir.	1
İçerik	
Öğretmenler, Küresel Bağlantılar öğrenme alanına yönelik olarak olumlu görüş içerisindedir.	1
Öğretmenlere göre Küresel Bağlantılar öğrenme alanı yararlıdır.	1
Küresel Bağlantılar öğrenme alanı sayesinde öğrenciler küresel çevre sorunlarına karşı duyarlılıkları gelişmiştir.	1
Küresel Bağlantılar öğrenme alanı, sosyal bilgiler programının amaçlarına uygundur.	1
Öğretmenler, Küresel Bağlantılar öğrenme alanını yetersiz bulmuşlardır.	1
Eğitim fakültesi mezunu öğretmenler Küresel Bağlantılar öğrenme alanına karşı daha olumlu düşünmektedir.	1
Sosyal bilgiler programındaki coğrafya konuları kazanımlarla uyumludur.	1
Sosyal bilgiler programında coğrafya konuları yetersizdir.	2
Sosyal bilgiler programında coğrafya konuları başarılı bir şekilde belirlenmiştir.	1
Sosyal bilgiler programında coğrafya içerikli kazanım beceri ve kavramlar açık ve nettir.	1
Sosyal bilgiler programındaki coğrafya konularının değişimi olumlu karşılanmıştır.	1
Sosyal bilgiler programındaki coğrafya konularını kıdemli öğretmenler daha başarılı bir şekilde uygulamaktadır.	1
Sosyal bilgiler programındaki tarih konuları yüzeyseldir.	2
Coğrafya konularının tarih konularıyla birlikte ünitelere dağılmış olması konular arasındaki bağlantıyı koparmaktadır.	1
Coğrafya konuları sosyal bilgiler programına uygun olarak hazırlanmıştır.	1
Ders kitabında güncel coğrafya konularına yer verilmiştir.	1
Öğretmenlere göre coğrafya konularının sıralanışı uygun değildir.	1
Öğrenme Öğretme Süreci	
Sosyal bilgiler programındaki yöntem ve teknikler öğrenciyi aktif hale getirmeye yöneliktir.	1
Sosyal bilgiler programındaki yöntem ve teknikler yeterlidir.	1
Sosyal bilgiler programındaki yöntem ve teknikler kazanımları gerçekleştirmeye yöneliktir.	1
Sosyal bilgiler programının uygulanmasında fiziksel imkanlar ve teknolojik alt yapı yetersizdir.	6
Öğrenme sürecinde öğrenciler düşündüklerini rahat ifade edebilmektedir.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Öğrenme sürecinde öğrenciler aktiftir.	1
Etkinlikler öğrenciler arasındaki etkileşimi artıracak özelliktedir.	1
Öğrenciler programa uygun öğrenebilmektedir.	1
Öğrenmede öğrencinin ön bilgileri, ilgileri, merakı ve hazır bulunuşluk durumu dikkate alınmaktadır.	1
Öğrenciler öğrenme sürecinde isteklidir.	1
Öğrenme ortamı öğrenmeyi öğrenmeye yöneltmektedir.	1
Etkinlikler için kaynak ve materyal bulunamamaktadır.	1
Etkinlikler sınıf mevcutlarına uygun değildir.	2
Etkinlikler öğrenciye kırtasiye yükü getirmektedir.	1
Etkinlik materyallerini her öğrenci getirmemektedir.	1
Ders kitabındaki tüm etkinlikler uygulanmaya çalışılmaktadır.	1
Benzer etkinlikler öğrenciyi sıkmaktadır.	1
Etkinlikleri öğrenciler oyun gibi görmektedir.	1
Öğretmenler sosyal bilgiler programıyla birlikte daha fazla yöntem ve tekniği kullanmaya başlamıştır.	1
Sosyal bilgiler programıyla birlikte eskiye nazaran anlatım ve soru-cevap tekniğine az başvurulmaktadır.	1
Etkinlikler, sosyal bilgiler programındaki becerileri kazandırmaktadır.	1
Sosyal bilgiler programında uygulanmasında, ders saati yetersiz kalmaktadır.	6
Öğretmenler önceki programla ilgili geleneksel yönteme ait alışkanlıklardan vazgeçmek istememektedir.	1
Şehir merkezleri dışında görev yapan öğretmenler programla ilgili daha çok zorlukla karşılaşmaktadır.	1
Bayan öğretmenle sosyal bilgiler programındaki öğrenme öğretme sürecinde daha olumlu sonuçlara ulaşmıştır.	1
Kıdemi az olan öğretmenler öğrenme öğretme sürecinde daha olumlu sonuçlar görmektedir.	1
Öğretmenler ders kitabının hazırlık çalışmalarını ve yardımcı materyalleri açısından yetersiz bulurken diğer açılardan kitaplar yeterlidir.	1
Bayan öğretmenler ders kitabını daha yeterli bulmuştur.	1
Kıdemli öğretmenler ders kitabını daha yeterli bulmuştur.	1
Eğitim fakültesi mezunu öğretmenler ders kitabını daha yeterli bulmuştur.	1
Hizmet içi eğitime katılmayan öğretmenlere göre ders kitabı yeterlidir.	1
Süreli yayınları takip eden öğretmenler ders kitabını yetersiz bulmuştur.	1
Ders kitabında ayrımcılığa yer verilmemiştir.	1
Ders kitabında insan hakları ve devlet ilişkisine değinilmiştir.	1
20 yıl ve üstü görev yapan öğretmenlere göre ders kitabında ayrımcılığa yer verilmiştir.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Ders kitabında toplumsal kurum, değer ve kavramlara yer verilmiştir.	1
Ders kitaplarında en iyi okunabilirlik düzeyi öyküleyici anlatımlarda görülmüştür.	1
Ders kitaplarında açıklayıcı metinlerin okunabilirlik düzeyleri yetersizdir.	1
Meb yayınevine ait ders kitabının okunabilirlik seviyesi daha yüksektir.	1
Ders kitaplarında en çok açıklayıcı anlatıma dayalı metinlere rastlanmıştır.	1
Ders kitaplarında betimleyici anlatıma yer verilmemiştir.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken öğrencilerin merakını uyandıracak etkinlikler yapmamaktadır.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken kavram haritalarından faydalanmamaktadır.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken gezi gözlem gibi diğer yöntemlerden yararlanmamaktadır.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken harita, kılavuz kitaplara fazla başvurmaktadır.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken önemli yerlere vurgu yapmaktadır.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken daha çok sunuş yoluyla öğretim yapmaktadır.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken ders kitabındaki görsellerden başka görsele başvurmamaktadır.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken yazı tahtasını aşırı kullanmaktadır.	1
Öğretmenler 'Yeryüzünde Yaşam' ünitesini işlerken ünite sonlarında ünite değerlendirmesini öğrencilerle birlikte yapmaktadır.	1
Öğretmenler coğrafya etkinlikleri yeterli bulmaktadır.	1
Öğretmenler ders sırasında araç gereç ve bilgisayarlardan faydalanmaktadır.	1
Öğretmenler coğrafya ile ilgili ders kitabındaki görselleri yetersiz bulmuştur.	1
Coğrafya konuları öğrencinin derse katılmasını sağlar niteliktedir.	1
Coğrafya konularıyla ilgili ders kitabındaki sorular yetersizdir.	1
Coğrafya konularına ayrılan süre yetersizdir.	1
Coğrafya kavramları öğrenciye uygunluk açısından tekrar gözden geçirilmelidir.	1
Öğretmenler coğrafya konularında en çok anlatım tekniğini kullanmaktadır.	2
Öğretmenler coğrafya konularını işlerken harita ve grafiklerden yararlanmaktadır.	1
Öğretmenler coğrafya konularında kavram haritalarından az yararlanmaktadır.	1
Öğrenciler coğrafya konularına ilgi duymaktadır.	1
Öğrenciler coğrafya konularında 'ülkemizin kaynakları' bazen anlamakta sorun yaşamaktadır.	1
Öğretmenlere göre öğrenciler 'ülkemiz ve dünya' ünitesini bazen anlamamaktadır.	1
Coğrafya konularında öğrenciler derse katılmaktadır.	1
Coğrafya konuları için okullarda özel bir sınıf/salon yoktur.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Okullarda coğrafya ile ilgili araç gereç bulunmaktadır.	2
Okullarda coğrafya konularıyla ilgili üç boyutlu ve teknolojik araç gereçler yoktur.	1
Paralel, meridyen, ölçek, enlem, boylam, dönence, rezerv, bakı, grenvich, Grönland gibi kavramları anlamakta zorlanmaktadır.	1
Sosyal bilgiler programının uygulanmasında özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitiminde sorunlar yaşanmaktadır.	1
Sosyal bilgiler programında öğrencilerin ders dışındaki hazırlıkları yetersizdir.	1
Sosyal bilgiler programındaki etkinlikler SBS için yeterli değildir.	1
Öğretmenler, öğrenci merkezli eğitim diye ders kitabındaki etkinlikleri öğrencilere okutup soru cevap yapmaktadır.	1
Öğretmenler, yeni programla sınıfın gürültüsüne alışamamıştır. Sessiz sınıf ortamı istemektedir.	1
Tarih konularının öğrenilmesi zordur.	2
Öğrenciler, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabının ayrı olmasına karşıdır.	1
Öğrenciler sosyal bilgiler dersindeki etkinliklere karşı olumlu düşünmektedir.	1
Öğrenciler, sosyal bilgiler dersini sevmekte ve dersten memnundur.	1
Kitaplardaki etkinlikler, kazanımların kazandırılmasında yeterli değildir.	1
Öğretmenler genellikle coğrafya konularında araç gereç kullanmaktadır.	1
Öğretmenler coğrafya içerikli konularda yapılandırmacı yaklaşımı bazen kullanmaktadır.	1
Ölçme ve Değerlendirme	
Öğretmenler ölçme değerlendirme ile ilgili olarak yeterli eğitim almamıştır.	1
Öğretmenler öğrenci başarısını değerlendirirken, öğrencinin sınıf içindeki performansını en çok dikkate almaktadır.	1
Öğretmenler programdaki ölçme değerlendirme esaslarını dikkat etmektedir.	2
Öğretmenler yazılıda en çok çoktan seçmeli testler, kısa cevaplı sorular kullanmaktadır.	1
Alternatif ölçme değerlendirme araçları öğrencilerin bazı becerilerini geliştirmede faydalıdır.	2
Alternatif ölçme değerlendirmede ödevleri başkasının yapması, maddi açıdan masraflı olması ve değerlendirmenin çok zaman alması yaşanan zorluklardır.	2
Öğretmenler alternatif ölçme değerlendirmeye karşı olumlu düşünmektedir.	1
Alternatif ölçme değerlendirme öğrencileri internet kafelere bağımlı hale getirmiştir.	2
Alternatif ölçme değerlendirme faaliyetleri için ders saatleri yetersizdir.	2
Öğrenciler alternatif ölçme değerlendirme faaliyetlerinde kaynaklara ulaşmada sıkıntı yaşamaktadır.	3
Öğretmen kılavuz kitabında ölçme değerlendirme ile ilgili bilgiler yetersizdir.	1
Öğretmenlere göre alternatif ölçme değerlendirme faaliyetleri, öğrencinin başarısını etkili değildir.	1
Öğretmenler, alternatif ölçme değerlendirmenin, öğrencinin derse karşı olumlu tutum sergilemede faydalı olduğunu düşünmektedir.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Alternatif ölçme değerlendirme sayesinde öğrenciler derse katılmakta, kendilerine güvenmekte ve kendilerini rahatça ifade etmektedir.	1
Öğretmenler en çok performans görevini kullanmaktadır.	4
Öğretmenler kavram haritaları, akran ve öz değerlendirme ve proje ödevlerini tam uygulayamamaktadır.	1
Öğretmenlere göre, ders kitabındaki sorular konu bütünlüğünü bozmamıştır.	1
Öğretmenler, ders kitabındaki değerlendirme sorularının programa uygun olduğunu ve değerlendirmede başarılı olduğunu düşünmektedir.	1
Öğretmenlere göre, ders kitabındaki değerlendirme sorularının öğrencilerin bilgilerini hatırlamasında faydalıdır.	1
Öğretmenler ders kitaplarındaki değerlendirme sorularının Türkçe yazım kurallarına uygun olduğunu belirtmiştir.	1
Öğretmenler, kitaplardaki değerlendirme sorularının öğrenci seviyesine uygun ve öğrencinin becerilerini geliştirici olduğunu belirtmiştir.	1
MEB yayını ders kitabındaki ünite hazırlık ve ünite ortası soruların kapsam geçerliliği daha yüksek iken ünite sonunda ise özel yayınların daha yüksektir.	1
Ders kitaplarındaki sorular Bloom Taksonomisine göre yetersiz ve başarısızdır.	1
Özel yayınlar Bloom Taksonomisine göre daha iyi hazırlanmıştır.	1
Ders kitabındaki soruların çoğu bilgi ve kavrama düzeyindedir.	1
Ders kitaplarındaki sorular programın kazanımlarına yöneliktir.	1
Ders kitabında en fazla soru 3. ünitede sorulmuştur.	1
Öğretmenler en çok proje ödevi kullanmaktadır.	1
Öğretmenler en az dallanmış ağaç, tutumlar ve posterleri kullanmaktadır.	1
Öğretmenler geleneksel ölçme değerlendirme tekniklerini sık kullanmaktadır.	1
Öğretmenlere göre öğrenciler ürün dosyasını tam olarak hazırlayamamaktadır.	1
Bazı öğretmenler alternatif ölçme değerlendirmenin öğrenciye bir şey kazandırmadığını düşünmektedir.	1
Sınıf mevcutları alternatif ölçme değerlendirme için kalabalıktır.	1
Öğretmenler alternatif ölçme değerlendirmede zorlukla karşılaşmaktadır.	1
Öğrenciler alternatif ölçme değerlendirme faaliyetlerini zamanında teslim etmiyor.	1
Öğretmenler, alternatif ölçme değerlendirmede objektif davranmamaktadır.	1
Öğrenci alternatif ölçme değerlendirme faaliyetleriyle notunu yükselttiğinden yazılıya çalışmıyor.	1
Öğretmenlere göre, veliler alternatif ölçme değerlendirmeye olumsuz bakmaktadır.	1
Öğrencilere daha çok konu araştırması türünde ödevler verilmektedir.	1
Yıllık ödev anlayışı hala devam etmektedir.	1
Her öğrenciye aynı performans ve proje ödevi verilmektedir.	1
Veliler, alternatif ölçme değerlendirmenin SBS'ye faydasının olmadığı için olumsuz bakmaktadır.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Öğretmenler, alternatif ölçme değerlendirme yöntem ve teknikleri hakkında yetersizdir ve hizmet içi eğitime ihtiyaç duymaktadır.	1
Öğretmenler, alternatif ölçme değerlendirme yöntem ve tekniklerinde en çok proje ve ürün dosyasını da kullanmaktadır.	1
Beceriler	
Öğrencilerin harita ve küre kullanım beceri orta düzeydedir.	1
Öğrencilerin en yüksek düzeyde kazandığı beceri haritanın yorumlanmasıdır.	1
Öğrenciler harita ölçeği ve uzaklığın anlaşılması becerisinde düşük seviyededir.	1
Özel okulda okuyan öğrencilerin harita ve küre kullanım becerisi daha yüksektir.	1
Annesi çalışan, babası memur olan ve aile geliri yüksek olan öğrencilerin harita ve küre kullanım becerisi yüksektir.	1
Sosyal bilgiler programındaki beceriler hakkında öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip değildir.	1
Sosyal bilgiler programı, öğrencilerin araştırma becerisini geliştirmektedir.	1
Öğrencilerin tarihsel kanıtları sorgulama ve diğer toplumlarla etkileşimi fark etme becerileri yetersizdir.	1
Sosyal bilgiler programı öğrencilerin yansıtıcı düşünme becerisini geliştirmektedir.	1
Sosyal bilgiler programı, önceki programa göre coğrafya ile ilgili daha çok beceri içermektedir.	1
Öğretmenler, öğrencilerin sosyal bilgiler programındaki coğrafya ile ilgili becerileri kazandığını gözlemlemişlerdir.	1
Kavramlar	
Öğretmenler cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını ders kitabında yeterli görmektedir.	1
Öğretmenler, cumhuriyet ve demokrasi kavramının içeriğini yeterli bulmuştur.	1
Öğrenciler coğrafi koordinatlarla ilgili kutup noktası-kutup dairesi, enlem-paralel, meridyen-boylam kavramlarını karıştırmışlardır.	1
Çoğu öğrenci, coğrafi koordinatlarla ilgili kavramları anlayamamakta ve ifade edememektedir.	1
Ders işlenirken görsel materyal kullanılan öğrenciler, coğrafi koordinatlarla ilgili kavramları daha iyi kazanmıştır.	1
Programdaki birçok kavram, ders ve çalışma kitabında kullanılmamaktadır.	1
Programda olan kavramlardan ellinin üzerindeki kavram ders kitabı ve çalışma kitabında yoktur.	1
Altıncı sınıfta giriş düzeyinde verilen kavram yedinci sınıfta üst düzeyde verilmesi gerekirken bu kavramlar yoktur.	1
Programda yer alan gümrük ve teokrasi kavramlarına kitaplarda rastlanmamıştır.	1
Programdaki kavramlarla kitaplarda ünite başlarında verilen kavramlar uyumsuzdur.	1
Programa göre altıncı sınıfta olması gereken 80 kavram kitaplarda yoktur.	1
Özel okulda okuyan, şehir merkezindeki resmi okullarda okuyan öğrencilerin Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramları hatırlama düzeyleri daha yüksektir.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Ailesinin ekonomik durumu düşük olan öğrencilerin Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramları hatırlama düzeyleri daha düşüktür.	1
Anne ve babasının eğitim durumu yüksek olan öğrencilerin Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramları hatırlama düzeyleri daha yüksektir.	1
Öğrenciler Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramların çoğunda yanılgı içerisindedir.	1
Öğrenciler Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramlardan geoit, küre, özel konum, matematik konum, kroki, harita, özel harita, milat, çağ, kronoloji, arkeoloji kavramlarını karıştırmıştır.	1
Öğrenciler Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramları tam olarak kazanamamaktadır.	1
Öğrenciler Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramlardan paralel, meridyen, ekvator kavramlarını karıştırmıştır.	3
Öğrenciler Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramları tanımasına rağmen kavrayıp anlamlandıramamaktadır.	1
Öğrenciler Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramlardan mağara, göç, avcılık, harita, çöl, kutup paralel kavramlarını yüksek düzeyde kazanmıştır.	1
Öğrenciler Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramlardan körfez, gölet, bedevi, rasathane kavramlarını düşük seviyede kazanmıştır.	1
Öğrenciler Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramlardan en çok zorlandıkları coğrafya, kuş uçuşu, başlangıç meridyeni, bedevi, Eskimo kavramlarıdır.	1
Öğrenciler 3. ve 4. ünitedeki kavramları orta düzeyde kazanmıştır.	1
Öğrenciler 3. ve 4. ünitedeki kavramlardan en iyi kazandığı vergi, en düşük düzeyde kazandığı uygarlık kavramıdır.	1
Şehir merkezinde yaşayan ve anne/babası çalışan öğrenciler 3. ve 4. ünitedeki kavramları daha iyi kazanmıştır.	1
Anne babasının eğitim durumu yüksek olan öğrencilerin 3. ve 4. ünitedeki kavramları kazanma düzeyleri daha yüksektir.	1
Kız öğrenciler 3. ve 4. ünitedeki kavramları daha iyi düzeyde kazanmıştır.	1
Değerler	
Öğretmenler sorumluluk değerini öğretmede kendilerini yeterli görmektedir.	1
Öğretmenler değerler eğitiminde yeni yöntemleri kullanmaktadır.	1
Öğretmenlere göre, ders kitabı sorumluluk değerinin öğretiminde yetersizdir.	1
Öğretmenler ders kitabı ile çalışma kitabının sorumluluk değeri açısından birbirini tamamlamadığını belirtmiştir.	1
Öğrencilerin programdaki değerler ile ilgili olarak yüksek bilgisinin olduğu belirtilmiştir.	1
Kızlar, başarılı olanlar, anne/baba eğitim durumu yüksek olanlar, anne/baba memur olanlar, ekonomik durumu yüksek olanların değerleri bilme düzeyi daha yüksektir.	1
Öğretmenler değerler eğitimine yönelik olumlu düşünmektedir.	1
Öğretmenler değerler eğitiminin nasıl olacağını bilmemektedir.	1
Bayan öğretmenler değerler eğitimini daha fazla yetersiz bulmuştur.	1
Bayan öğretmenler değerler eğitimini daha fazla benimsemiştir.	1

ISBN 978-605-7923-57-8

Eğitim fakültesi mezunu öğretmenler, değerler eğitimiyle ilgili sivil toplum örgütlerinden daha fazla haberdardır.	1
Mesleğini 16-20 yıl arası yapan öğretmenler değerleri daha fazla benimsemiştir.	1
Coğrafya mezunu öğretmenler değerler eğitiminde ders dışı etkinlikleri daha fazla yapmaktadır.	1
Öğrencilerin kültürel mirasa duyarlılık değeri dışındaki diğer değerleri gerçekleştirme düzeyi yüksektir.	1
Öğrenciler, değerler eğitimi sayesinde dersin verimli ve eğlenceli geçtiğini belirtmiştir.	1
Değerler eğitimi öğrencilere faydalı olmaktadır.	1

Tablo 10'a göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerde, sosyal bilgiler programının genel incelenmesi ve değerlendirilmesi konusuyla alakalı olarak, sosyal bilgiler öğretmenlerinin program hakkında olumlu görüş olduğu, programın bireysel farklılıklara dikkate almadığı, programın hazırlık aşamasında öğretmenlerden görüş alınmadığı ve öğretmenlerin program hakkında yeterli bilgilerinin olmadığı araştırmalarda ortak bulunan sonuçlar olmuştur. Tablo 10'daki verilere bakarak, altıncı sınıf soysala bilgiler programının genel incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda, öğretmenlere program tanıtımlarının yetersiz olması ve öğretmenlerin program hakkındaki bilgilerinin yetersiz olmasına rağmen, öğretmenlerin programa yaklaşımı olumludur. Elde edilen sonuçlara göre, sosyal bilgiler programının hazırlanmasında öğretmenlerden görüş alınmamıştır. Sosyal bilgiler programında kazanım, kavram ve beceriler arasında uyumun az olduğu, öğrencilerin bireysel farklılıklarının dikkate alınmadığı gibi sonuçlar neticesinde öğretmenlerin programa geçişte birtakım sorunlarla karşılaştıkları belirtilmiştir.

Tablo 10'da belirtilen altıncı sınıf sosyal bilgiler programı amaç ve kazanımlarıyla ilgili sonuçlara bakıldığında, amaç ve kazanımlarla ilgili olarak aynı sonucu ifade eden birden fazla çalışmanın olmadığı görülmektedir. Tablo 10'daki bilgilerden hareketle, altıncı sınıf sosyal bilgiler programının amaç ve kazanımlarının gerçekleştirilebilir olduğu ve toplumun ihtiyaçlarına yanıt oluşturacak nitelikte olduğu, sosyal bilgiler kitaplarının da amaçlara uygun hazırlandığı sonucu çıkarılmaktadır. Öte yandan, Tablo 10'da kazanımların öğrenci seviyesinin üstünde olduğu yönünde olumsuz sonuçların da varlığı dikkat çekmektedir.

Tablo 10'a göre, altıncı sınıf sosyal bilgiler programının içeriği ile ilgili olarak, tarih ve coğrafya konularını yetersiz olduğu, dikkat çeken ve farklı araştırmalar tarafından dile getirilen sonuçlar olmuştur. Sosyal bilgiler programında içerik, öğretmenler tarafından olumlu karşılanırken aynı ünitede farklı bilim alanlarına ait konuların olması konular arasındaki bağlantıyı kopardığı belirtilmektedir. Aycıca sosyal bilgiler programının içeriğinde güncel coğrafya bilgilerine yer verilmesi programın içeriğinin çağdaş olduğunu ve Küresel Bağlantılar öğrenme alanı sayesinde öğrencilerin küresel sorunlara karşı duyarlı olduğunu göstermektedir.

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla alakalı tezlerin sonuçlarını gösteren Tablo 10'a bakıldığında en fazla sonucun programın öğrenme-öğretme sürecinde toplandığı görülmektedir. Tablo 10'a göre, sosyal bilgile programının öğrenme-öğretme süreciyle ilgili okulun fiziksel olanaklarının ve teknolojik altyapının yetersizliği ve sosyal bilgiler ders saatinin yetersizliği ortak bulunan sonuçlarda en başta olanlardır. Ayrıca, sosyal bilgiler programındaki etkinlikleri yapmak için sınıf mevcutlarının fazla olduğu, tarih konularının öğrenilmesinin zorlaştığı, geleneksel yöntemlerin kullanılmaya devam ettiği, öğrencilerin etkinlik için malzeme ve kaynak bulmada zorlandıkları belirtilen olumsuz sonuçlardandır. Tablo 9'daki öğrenme öğretme süreciyle ilgili olumsuz sonuçların yanında, sosyal bilgiler programındaki yöntem ve tekniklerin yeterli olduğu, öğrenme sürecinde öğrencinin istekli ve aktif olduğu, öğretmenlerin yeni yöntem ve teknikleri daha çok kullanmaya başladığı gibi olumlu sonuçlara da yer verilmiştir. Tablo 10'da öğrenme öğretme sürecine yönelik verilen bilgilerden hareketle, sosyal bilgiler programının öğrenme öğretme sürecinde en önemli sorun okul imkanlarının

ISBN 978-605-7923-57-8

ve ders saatlerinin yetersiz olması gelmektedir. Sosyal bilgiler programının dayandığı temel yaklaşım olan yapılandırmacı yaklaşımda olduğu gibi öğrenciler, sosyal bilgiler programıyla birlikte daha çok aktif rol oynamakta ve dersten memnun olmaktadır.

Tablo 10'da belirtildiği üzere, altıncı sınıf sosyal bilgiler programının ölçme değerlendirme öğesine göre elde edilen sonuçlara bakıldığında, öğretmenlerin alternatif ölçme değerlendirme esaslarını uyduğu, alternatif ölçme değerlendirme yöntemlerinin öğrencilerin bazı becerilerini geliştirmede faydalı olduğu, öğrencinin derse karşı tutumunda olumlu etkisinin olduğu, öğrencilerin derse katılımını artırdığı gibi olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Tablo 10'a göre, alternatif ölçme değerlendirme sürecinde öğrencinin ödevlerini başkasının yapması, ödevler için zaman ve maddi sıkıntıların oluşması, ders saatlerinin ölçme değerlendirme için yetersiz olması, sınıf mevcutlarının kalabalık olmasının ölçme değerlendirmeyi olumsuz etkilemesi gibi olumsuz sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 10'da belirtilen sosyal bilgiler programının becerileriyle ilgili sonuçlara bakıldığında, beceriler ile ilgili olarak öğretmenlerin yeterli bilgilerin olmadığı, öğrencilerin coğrafya becerilerini kazandığı, sosyal bilgiler programıyla birlikte daha çok coğrafya becerisinin kapsama alındığı, öğrencilerin programda belirtilen becerileri orta düzeyde kazandığı, bazı becerileri (harita ölçeği, uzaklığın anlaşılması, tarihsel kanıtları sorgulama ve diğer toplumlarla etkileşimi fark etme) düşük seviyede kazandığı görülmektedir.

Tablo 10'da sosyal bilgiler programının kavramlarıyla ilgili olarak, öğrencilerin programda belirtilen kavramları tam olarak kazanamadıkları, bazı ünitelerdeki kavramlarda yanılgı içerisinde oldukları, programdaki bazı kavramların ders ve çalışma kitaplarında yer almadığı, öğrencilerin özellikle paralel, meridyen ve ekvator kavramlarını tam kazanamadıkları belirtilmektedir.

Tablo 10'da sosyal bilgiler programının değerleriyle ilgili olarak, değerler eğitimi öğrencilere faydalı olmakta, öğretmen ve öğrenciler değerler eğitimine karşı olumlu düşünmekte ve programdaki değerleri kazanmaktadır. Öğretmenler değerler eğitiminde kendilerini yeterli görmekte ve çeşitli yöntemleri kullanmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Altıncı sınıf sosyal bilgiler programı ile alakalı tezler, en fazla 2008 yılında yapılmıştır. Sosyal bilgiler programının yenilenerek uygulamaya konduğu 2006 yılından sonra, program üzerine araştırmalar yoğunlaşarak, program ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmaların yıllara göre seyrine bakıldığında, son yıllarda program ile ilgili araştırmaların azaldığını görmek mümkündür. Türkiye'de sosyal bilgiler programının uygulanmaya konmasından sonra, üniversiteler bünyesinde yapılan araştırmalar tarafından incelenmesi ve değerlendirilmesi, eğitim araştırmacılarının güncel konulara eğilim gösterdiğini göstermektedir. Son yıllarda ise, önceki yıllara nazaran altıncı sınıf sosyal bilgiler programının araştırmalarda konu edinilmesi azalmıştır.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programını konu edinen tezlerin çoğunluğunu yüksek lisans tezleri oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile, ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili doktora tezleri yüksek lisans tezine göre az sayıdadır. Diğer araştırmalara bakıldığında, sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili tezlerin çoğunluk olarak yüksek lisans tezlerinden oluştuğunu gördüğümüzde, bunun temel nedeninin üniversitelerin sosyal bilgiler eğitimi alanında doktora programlarının az olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ülkemizde 1997 yılından sonra sosyal bilgiler eğitimi alanında akademisyenler yetiştirilmeye başlandığı dikkate alındığında, sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili üniversitelerin akademisyen açığı ve buna bağlı olarak doktora programlarının yüksek lisans programları kadar yaygın olmadığı dile getirilebilir.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tez çalışmalarında, araştırma yöntemi olarak daha çok tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırmada, analize dahil edilen çalışmalar belirlenirken programı inceleyen araştırmalar göz önüne alınmıştır. Bu nedenle, araştırmalarda daha çok tarama modelinin tercih edilmiş olması gayet normal bir sonuçtur. Çünkü, tarama modeli daha çok mevcut

ISBN 978-605-7923-57-8

bir durumu ortaya koymaya yarayan bir araştırma yöntemidir. Dolayısıyla, sosyal bilgiler programını inceleyerek durumunu ortaya koyan araştırmalarda tarama modelinin seçilmiş olması isabetli olmuştur.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tez çalışmalarında örneklem olarak daha çok öğretmenler tercih edilmiştir. Programın bizzat uygulayıcı olan, yani işin mutfağında olan öğretmenler, programı en iyi özetleyen ve uygulamada ortaya çıkan problemleri ortaya koyan kişiler olduğu içindir ki, araştırmalarda örneklem olarak ön planda tutulmuşlardır. Araştırmalarda örneklemin daha çok öğretmenlerden alınmış olması, araştırmacıların öğretmenlerin düşüncelerini önemsediğini ve programı daha çok onların gözüyle incelemeyi doğru bulduklarını ortaya koymaktadır.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programını konu alan tezlerde örneklem büyüklüğü 0-200 arasında kümelenmiştir. Araştırmalarda evreni temsil eden örneklemin büyüklüğünün büyük olması, elde edilen sonucun evrene genelleme düzeyini yani geçerliliğini artıracağını göz önüne aldığımızda, sosyal bilgiler programını ele alan tezlerde örneklemin asgari düzeyde tutulmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Araştırmalarda, örneklem sayısının asgari düzeyde tutulmak istenmesinin en önde gelen nedeni, örnekleme ulaşmada yaşanan güçlüklerden kaynaklanıyor olabilir. Sosyal bilgiler programını konu alan tezlerde daha çok öğretmenlerin örneklem alındığını da hesaba kattığımızda, okullardaki sosyal bilgiler öğretmenlerine ulaşmak ve araştırmaya katılmada istekli öğretmenleri bulmak kolay değildir. Ayrıca, bir ildeki sosyal bilgiler öğretmeni sayısını da dikkate aldığımızda araştırmalarda 0-200 arasında örneklemin seçilmesi normal karşılanması gereken bir durumdur.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla alakalı tezlerde örneklemin alındığı yere göre, ülkenin her bölgesinden örneklemin alındığını belirtmek mümkün olmakla birlikte daha çok büyük şehirlerden ve orta ve batı bölgelerimizden alınmaktadır. Üniversitelerde yapılan araştırmalar, daha çok üniversitenin bulunduğu il veya yakın çevreden gelen öğrenciler tarafından yapıldığını varsaydığımızda, lisansüstü eğitim veren üniversitelerin olduğu yerlerde araştırmalar daha çok yoğunlaşmıştır. Lisansüstü eğitim vermeyen yerlerde, araştırma için örneklem alınmamış olması gayet muhtemel bir durumdur.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programını konu alan tezler daha çok kavramlar ve programın genel incelenmesi/değerlendirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programını konu alan çalışmaların daha çok kavramlar öğesi üzerinde kümelenmesi, sosyal bilgiler programıyla birlikte ortaya konan kavramların daha çok araştırma konusu olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, sosyal bilgiler programındaki kavramlar, araştırmacıların dikkatini çektiği bir öğe olmuştur ki, araştırılmıştır. Araştırmalarda, programın genel incelenmesi/değerlendirilmesi yönündeki araştırmaların yoğunlaşması da programın bütün olarak ele alınmak istendiğini göstermektedir.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezler, genellikle farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programını konu edinen tezlerde, programın öğretmenlere göre incelenmesi/değerlendirilmesi ön sırada yer almaktadır. Ayrıca, Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramları inceleme amacını güden birden çok araştırmanın da varlığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Sosyal bilgiler programını oluşturan içeriğin farklı bilimlerden elde edilmiş olmasından dolayı, içerik çok geniştir. Bu nedenle, benzer amaçlar doğrultusunda fazla araştırmaya rastlamamak, şaşırtan bir sonuç olmamıştır. Ama, ilginç bir sonuç olarak daha çok Yeryüzünde Yaşam ünitesinin kavramlar öğesinde daha çok tercih olması karşımıza çıkmaktadır. Diğer ünitelerden ziyade Yeryüzünde Yaşam ünitesindeki kavramlar incelenmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili tezlerin olumlu sonuçlarına göre, öğretmenler sosyal bilgiler programını olumlu karşıladığı, kazanımların öğrenci seviyesine uygun ve gerçekleştirilebilir olduğu, içeriğin güncel ve olumlu bulunduğu, öğretmenlerin programla birlikte daha fazla farklı yöntem ve tekniği kullandığı ve öğrencinin daha aktif olduğu, öğretmenlerin alternatif ölçme değerlendirme faaliyetlerini uyguladığı ve öğrencilerin derse karşı tutumunda olumlu etki yarattığı, öğrencilerin programda belirtilen becerileri genellikle orta düzeyde kazandığı,

ISBN 978-605-7923-57-8

öğrencilerin ve öğretmenlerin programdaki değerler hakkında olumlu yaklaşımlarının olduğu ve değer eğitiminin faydalı bulunduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında, sosyal bilgiler programının ele aldığı temel yaklaşım olan, yapılandırmacı yaklaşımın uygulamada olumlu tepkiler aldığını görmek mümkündür.

Ülkemizde altıncı sınıf sosyal bilgiler programıyla ilgili göre, program tanıtımlarının yetersiz olduğu ve öğretmenlerin program hakkında yeterli bilgilerinin olmadığı, programın bireysel farklılıkları dikkate almadığı, programda kazanım, beceri ve kavramlar arasında uyumsuzlukları olduğu, programdaki tarih ve coğrafya konularının yetersiz bulunduğu, programın uygulanmasında fiziki ve teknolojik altyapı eksikliklerinin olumsuz etkisinin olduğu, sosyal bilgiler ders saatlerinin yetersiz olduğu, öğrencilerin programda belirtilen alternatif ölçme değerlendirme faaliyetlerinde kaynak, ödev yapımı ve maliyet gerektirmesi gibi nedenlerden dolayı sıkıntıların olduğu, programda belirtilen becerilerle ilgili öğretmenlerin yeterli bilgilerinin olmadığı, öğrencilerin programda belirtilen kavramları tam olarak kazanamadığı elde edilen olumsuz sonuçlardır. Sosyal bilgiler programını ele alan tezlerde elde edilen olumsuz sonuçlara bakıldığında, programın uygulanmasında ortaya çıkan sorunların temelinde okul imkanlarının azlığı dikkat çekmektedir. Çünkü, okullardaki fiziki ve teknolojik altyapı yetersizliği, programın önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, öğretmenler, program hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmektedir ki, bu da öğretenlere gerekli eğitimlerin verilme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Yine, öğretmenliğe yeni başlayan öğretmenlere de, program tanıtımları yapılarak bilgilendirilmelere gerektiği belirtilmesi zaruri bir durum olarak görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimde FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) Projesi'yle okullarda bilişim teknolojisi araçlarını temin ederek, teknoloji destekli öğretimi amaçlamaktadır. Eğitimde FATİH Projesiyle Milli Eğitim Bakanlığı, okulların altyapı yetersizliğini ortadan kaldırmayı planlamakta olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Temmuz 2014'de kabul ettiği Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde alternatif ölçme değerlendirme yöntemlerinden 'performans görevi'ni kaldırarak, bu alandaki yaşanan sorunları ortaya koyan araştırma sonuçlarını dikkate aldığını göstermektedir.

Ülkemizde 2005 yılında yayınlanan sosyal bilgiler öğretim programı, 2017 yılında güncellenerek taslak olarak yayınlanmış ve öğrenci, öğretmen, veli, sivil toplum kuruluşları gibi geniş alandan görüş ve öneri talep edilmiştir. 2018 yılında son halini alan program 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanmıştır. 2005 Sosyal bilgiler programının felsefesinin devam ettiği 2018 sosyal bilgiler programı, bir önceki programa göre daha sade olarak hazırlanmış ve kazanımlar azaltılmıştır (Tay, 2017).

ÖNERİLER

Araştırma bulgu ve sonuçlarından yola çıkarak, altıncı sınıf sosyal bilgiler programının uygulanması ile ilgili olarak şu öneriler dile getirilebilir. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programı tanıtımları, mesleğe yeni başlayan öğretmenlerden başlamak üzere öğretmenlere daha geniş bir şekilde verilerek öğretmenlerin programı iyi tanımaları sağlanmalıdır. Okullarımızda Fatih Projesi ile teknolojik altyapı sorunu giderilmiş bulunmaktadır. Teknolojinin derslerde kullanımı ile ilgili olarak gerekli eğitimler öğretmenlere verilmelidir. Sosyal bilgiler derslerinde birden fazla duyuya hitap edecek yöntemlerin kullanılabilmesi ve öğrencilerin bireysel farklılıklarının daha çok dikkate alınabilmesi için sosyal bilgiler ders saatleri artırılmalıdır. Altıncı sınıf sosyal bilgiler programında, öğrenciler tarafından karıştırılan ve tam anlaşılamayan kavramların doğru kavranabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Kavram karmaşalarının nedenleri araştırılarak, gerekli tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Ahi, B. ve Kıldan, A. O. (2013). Türkiye'de okul öncesi eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi (2002-2011). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 27. ss. 23 – 46.

ISBN 978-605-7923-57-8

Büyükikiz, K. K. (2014). Yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 11.Sayı: 25. s. 203-213.

Elbir B. ve Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies***.** Volume 8/1 Winter 2013, p.1321-1333.

Ergün, M., Recepoğlu, Z., Küçük Z. A. ve Oğuz, K..(2014). Türkiye'de üniversitelerde eğitim denetimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt:22, No:1. ss. 25-40.

Geçit, Y., Kartal, A. (2010). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi araştırma konuları üzerine bir inceleme. *İnternational Conference on New Trends in Education and Their İmplications.* Antalya.

Gömleksiz, M. N. ve Bozpolat, E. (2013). Eğitim programları ve öğretim alanındaki lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. Volume 6 Issue 7. p. 457-472.

Gülbahar, Y. ve Alper, A. (2009), Öğretim teknolojileri alanında yapılan araştırmalar konusunda bir içerik analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Cilt:42, Sayı:2. ss. 93-111.

Kabaca, T. ve Erdoğan, Y. (2007). Fen bilimleri, bilgisayar ve matematik eğitimi alanlarındaki tez çalışmalarının istatistiksel açıdan incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Sayı:22.

Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelemesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 10. Sayı 3. ss. 75-87

Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Karkın, A. M. (2011). Müzik bilimleri alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi.* Cilt:1 Sayı:2. ss.143-149.

Kazu, H. ve Aslan, S. (2013). 2004 İlköğretim programının "ölçme-değerlendirme" boyutu ile ilgili yapılan araştırmaların değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 12(1). ss. 87-108.

Küçükoğlu, A. ve Ozan, C. (2013). Sınıf öğretmenliği alanındaki lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:12.

Oruç, Ş., Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan tez çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 26. Konya. ss.121-132.

Ozan, C. ve Köse, E. (2014). Eğitim programları ve öğretim alanındaki araştırma eğilimleri. *SAÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü* 4/1. ss. 116-136.

Yenilmez, K. ve Sölpük, N. (2014). Matematik dersi öğretim programı ile ilgili tezlerin incelenmesi (2004-2013). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. Cilt:3, Sayı:2.

Şahin, D., Calp, Ş., Bulut, P. ve Kuşdemir, Y. (2013). Sınıf öğretmenliği eğitimi bilim dalında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli kriterlere göre incelenmesi. *Journal of World of Turks*. Volume 5. No:3.

Şahin, M. Canpulat, T. ve Zemin Hazar, S. (2011).ABD ve Kanada'da sosyal bilgiler eğitimi alanındaki hazırlanmış olan tezlerin değerlendirilmesi. *20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı.* 8-10 Eylül 2011, Burdur.

Şahin, M., Göğebakan Yıldız, D. ve Duman, R. (2011). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi.* 2(2). ss. 96-121.

Tarman, B., Acun, İ. ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezlerin değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(3). Gaziantep. ss. 725-746.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tarman, B. Güven, C. ve Aktaşlı, İ. (2011). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan doktora tezlerinin değerlendirilmesi ve alana katkıları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 32.ss. 391-410.

Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 8, Issue: 27, pp. (461-487). www.ijoess.com adresinden edinilmiştir.

EK: ALTINCI SINIF SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI TEZ ARAŞTIRMALARI

Akdağ, H. (2008). *İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programının öğretmen ve öğrenci açısından uygulama dönütleri (Konya İli Örneği).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Akdağ, Ş. (2010). *İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi 'yeryüzünde yaşam' ünitesindeki kavram yanılgıları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.

Akdeniz, N. (2008*). 6. Sınıf sosyal bilgiler yeni ders programının uygulanmasında karşılaşılan güçlükler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Akpınar, M. (2011). *İlköğretim altıncı sınıf sosyal bilgiler öğretim programı, uygulanması ve seviye belirleme sınavı ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.

Algan, S. (2008). *İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının ölçme ve değerlendirme öğesinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

Altunöz, S. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler programı hakkında öğretmen ve müfettiş görüşleri (Bolu İli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Arslan, G. S. (2008). *6. sınıf sosyal bilgiler dersi 'yeryüzünde yaşam' ünitesindeki kavramların hatırlanma düzeyleri üzerine bir araştırma (Sakarya ili örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.

Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin etkililiği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Başoğlu, M. (2009). *Sosyal bilgiler 6. ve 7. sınıf öğretim programlarının öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kütahya.

Bitlisli, N. (2014). *6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafi kavramları algılama düzeyleri ve kavram yanılgıları (Bayburt örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Giresun.

Ciritci, H. M. (2012). *Sosyal bilgiler programında yer alan kavramların 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki metinlerde kullanılma sıklıkları ile giriş, geliştirme ve pekiştirme düzeyleri açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa.

Çatak, K. (2008). *6. Sınıf yeni sosyal bilgiler öğretimi programındaki öğretme-öğrenme süreçlerine yönelik öğretmen görüşleri (Muğla İli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.

Çetin, A. (2008). *6. Sınıf yeni sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre incelenip değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.

ISBN 978-605-7923-57-8

Çiftçi, H. (2007). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler programında yer alan Atatürkçülük kazanımlarına dair öğretmen görüşleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

Erköse, E. (2007). *Yenilenen 6. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi (Sakarya İli Örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ertuğrul, Z. (2008). *İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin harita ve küre kullanım becerilerinin tespiti*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Günal, N. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilerin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

Habiboğlu, H. (2009). *İlköğretim 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler dersindeki 'Cumhuriyet' ve 'Demokrasi' kavramlarıyla ilgili içerik öğelerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

Hızarcı, S. H. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf yeni sosyal bilgiler ders kitaplarının okunabilirlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Kaçar, T. (2009). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarının gerçekleştirilme düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri (Diyarbakır ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ.

Kahriman, M. (2008). *6. Sınıf sosyal bilgiler programının coğrafya içerikli ünitelerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri (Konya İli Örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Kara, S. (2007). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler kitabında yer alan değerlendirme sorularının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayacan, Z. (2010). *İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin coğrafi koordinatlarla ilgili kavram yanılgıları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

Kılcan, B. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

Koluman, S. (2011*). İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan küresel bağlantılar öğrenme alanına yönelik öğretmen görüşleri (Balıkesir İl Örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

Özdemir, E. H. (2012). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersindeki öğrenme-öğretme süreçlerinin değerlendirilmesi: Yeryüzünde yaşam ünitesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Samsun.

Özkaya, F. (2010). *Altıncı sınıf sosyal bilgiler dersi 3. ve 4. ünitesinde bulunan kavramların bazı değişkenlere göre öğrenilme düzeyi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzincan.

Polat, L. (2012). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel amaçlarına ulaşma düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri (Elazığ İli Örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Elazığ.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sadıkoğlu, N. (2013). *6. sınıf sosyal bilgiler programında doğrudan kazandırılacak değerlerin öğrenciler tarafından bilişsel öğrenilmişlik düzeyleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırşehir.

Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Şenses, A. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki soruların kapsam-geçerlik ve Bloom taksonomisi'ne göre analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tokat.

Talay, F. (2011*). İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersi kapsamında işlenen yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafya kavramlarının kazanılmışlık düzeyi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kastamonu.

Turgut, A. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler 6. ve 7. Sınıf ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

Urçar, A. (2011). *Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan coğrafya konularının öğretim sürecine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi (Erzurum ili Aşkale ilçesi örneği*). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.

Yalçınkaya, E. (2009). *İkinci kademe sosyal bilgiler öğretim programındaki ölçme ve değerlendirme tekniklerinin incelenmesi (Erzurum örneği).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

Yavuz, İ. (2010). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler derslerinde karşılaşılan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

ISBN 978-605-7923-57-8

GÜNEŞTEN GELEN SAĞLIK: D VİTAMİNİ

Fatma KESKİN

Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, fatma.keskin@inonu.edu.tr

Yurdagül YAĞMUR

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, yurdagul.yagmur@inonu.edu.tr

GİRİŞ

D vitamini yağda çözülen, aynı zamanda endojen olarak üretilebilen hormon ve hormon öncüleri olarak adlandırılan bir grup prohormondur. D Vitamininin %80-90'ı cildin güneş ışığına maruz kalmasıyla endojen olarak üretilirken küçük bir kısmı beslenme takviyeleri ile elde edilebilir. Bundan dolayı hormonlar arasında eşsizdir (1, 2).

D vitamini yeterliliğinin değerlendirilmesinde, 25-Hidroksivitamin D'nin (25-OHD) biyokimyasal ölçümü en iyi parametre olarak kabul edilir. 25(OH)D düzeyi 20 ng/ml altına indiğinde yetersizlik olarak değerlendirilmektedir. Düzgün bir kemik metabolizması, kanser, tip 2 diyabet, otoimmün hastalıklar ve enfeksiyon gibi sekonder rahatsızlıkların oluşumunu engellemek için D vitamini düzeyinin 30 ng/ml'nin üzerinde olması gerektiği belirtilmektedir (2, 3).

Coğrafi konum, deri pigmentasyonu, bazı ilaçlar, giyim tipi, kültürel alışkanlıklar, güneş ışığına maruziyet, güneş koruyucuların kullanılması, ten rengi, beslenme ve takviye gibi birçok faktör D vitamininin metabolizmasını veya biyoyararlanımını etkileyebilir (4, 5). Türkiye' de yapılan kesitsel bir çalışmada 25(OH) D eksikliğinin kadınlarda erkeklerden daha fazla bulunduğu belirtilmiş ve bunun genellikle güneş ışığına maruz kalmayı engelleyici kıyafetlerden kaynaklandığı ileri sürülmüştür (5). Yine ülkemizde Ankara bölgesinde yapılan bir çalışmada; hastaneye başvuran hastaların %51.8'inde vitamin D eksikliği olduğu bulunmuştur (6).

D vitamininin genel olarak kas ve kemik gelişiminde ve kalsiyum fosfor dengesinde ki rolleri bilinmektedir. Son dönemlerde, D vitamini reseptörünün (VDR) ve vitamin D'nin aktif formunun üretimi için gerekli olan enzimlerin hemen hemen tüm hücrelerde ve dokularda bulunması ile D vitamininin kas-iskelet sistemi haricindeki etkilerine daha çok odaklanılmıştır (2). D vitamininin doğrudan ya da dolaylı olarak genlerin kontrolünde yer aldığı ve D vitamini reseptörleri aracılığıyla gen transkripsiyonunu düzenlediği ileri sürülmektedir. Özellikle D vitamininin obezite, diabet, hipertansiyon, otoimmün hastalıklar, kalp hastalığı ve kanserin önlenmesinde etkili olduğu düşünülmektedir (7, 8, 9). Ayrıca yetersizliği üreme sağlığı alanında kadınlarda infertilite ve polikistik over sendromu nedenleri arasında gösterilmektedir (1, 9).

Diyabet ve D vitamini: D vitamininin, insülin direncinde rol oynayan düşük dereceli kronik inflamasyonu azaltarak periferik insülin direncini artırabilen immüno-modülatör etkilere sahip olduğu düşünülmektedir (10). Bu doğrultu da D vitamini gebelik sırasında, anne ve bebek sağlığında olumsuz sonuçların önlenmesi için de gereklidir. Cho ve arkadaşları normal gebelerin %27.5'inin ve GDM'li gebelerin ise %85'inin D vitamini eksikliği olduğunu ve serum 25(OH)D seviyelerinin <20 ng/ml olduğunu bulmuştur (11). Zhang ve arkadaşlarının yaptıkları vaka kontrollü çalışmada 25(OH)D vitamini düzeyi ile GDM arasındaki ilişki incelenmiş, serum 25(OH)D vitamini eksikliğinin (< 20 ng/ml) GDM riskini 2,66 kat arttırdığı bulunmuştur (12).

Obezite ve D Vitamini: D vitamini yağda çözünebildiğinden dolayı yağ dokusu içinde kolayca sekestrasyonunu arttırır, bu durumda D vitamininin düşük biyoyararlanımına yol açmaktadır. Ayrıca obez bireylerin az hareket etmesine bağlı güneşe maruz kalabilecekleri alanlarda daha az bulunmaları da ciltte yetersiz D vitamini sentezlenmesine yol açabilmektedir (7). Ülkemizde

ISBN 978-605-7923-57-8

yapılan bir çalışmada D vitamini eksikliği ve yetersizliğinin kadınlar başta olma üzere aşırı kilolu ve obez bireylerde daha yaygın olduğu görülmüştür (13).

Üreme ve D Vitamini: Plesenta, endometriyum ve yumurtalık gibi kadın üreme dokularında D vitamini reseptörlerinin ve vitamini metabolize eden enzimlerinin bulunması, D vitamininin fizyolojik üreme sürecine etkisi olduğunu düşündürmektedir (1, 7). D vitamini eksikliğinin kadın infertilitesi ve IVF sonuçlarını etkileyen bir faktör olduğu ileri sürülmüştür (1). Li ve arkadaşları infertilite tedavisi için başvuran kadınların D vitamini düzeyini incelemiş, %68.6'sının D vitamini düzeyinin yetersiz, %22.2'sinin D vitamini düzeyinin ise eksik olduğunu saptamıştır (14). Kebapçılar ve arkadaşları vaka-kontrol çalışmasında primer ovarian yetmezliği olan kadınlarda D vitamini eksikliğinin, sağlıklı kadınlara göre daha yüksek olduğunu bulmuştur (15).

Polikistik Over Sendromu ve D Vitamini: Polikistik over sendromu (PKOS), kadınların %5-10'unu etkilemekte ve üreme çağındaki kadınlar arasında en sık görülen endokrin bozukluktur (9). PKOS'lu hastalarda vitamin D düzeyinin yaygın olarak düşük olduğu ileri sürülmektedir. Wehr ve arkadaşları, normal kadınların, PKOS'lu kadınlardan daha yüksek vitamin D düzeyine sahip olduğunu bildirmişlerdir (9). 24 hafta süren bir pilot çalışmada, haftalık olarak uygulanan 20.000 IU D3 vitamininin PKOS'lu kadınların çoğunluğunda glikoz metabolizması ve menstrüasyon düzeninde belirgin bir iyileşme sağladığı tespit edilmiştir (16). Düşük 25(OH)D seviyeleri, infertilite, obezite, insülin direnci, adet düzensizlikleri, hiperandrojenizm ve kardiyovasküler hastalık riskini artıran PKOS semptomlarını şiddetlendirebilir (7, 9).

Metobolik Sendrom ve D Vitamini: Kadınlarda fiziksel hareket yetersizliği ve obezite metobolik sendromun daha yaygın görülmesine neden olmaktadır (17). D vitamini reseptörleri endotel, pankreas beta hücreleri, osteoblastlar, vasküler düz kas, nöronlar ve kardiyomiyositlerde bulunduğundan D vitamini eksikliği metabolik sendrom gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. D vitamini eksikliğinin, renin-anjiyotensin sistemi etkileyerek kan basıncını ya da insülin direncini artırarak kardiyovasküler hastalık riskini artırdığı düşünülmektedir (2, 8). Burgaz ve arkadaşları kan 25(OH)D düzeyinin hipertansiyon ile ters ilişkili olduğunu saptamıştır (18). D vitamini ile kardıyovasküler hastalık ilişkisini araştıran bir çalışmada D vitamini düşük olan kadınların inme geçirme olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (9).

Preeklampsi ve D Vitamini: D vitamini, gebelik fizyolojisinde önemli değişikliklerle ilişkilidir. D vitamininin aktif formunun, plasental invazyon, normal implantasyon, hipertansiyon ve anjiyogenez ile ilişkili genlerin transkripsiyonunu ve fonksiyonunu doğrudan veya dolaylı olarak etkilemesi nedeniyle, eksikliğinin preeklampsi riskini artıracağı ileri sürülmüştür (19). Buchanan ve arkadaşları günlük olarak vitamin D alan gebelerin preeklampsi gelişme olasılığının, almayanlara göre daha düşük olduğunu belirtmiştir (20). Kurtoğlu ve arkadaşları da son trimester 25(OH)D düzeyi ile preeklampsi arasında anlamlı ilişki belirlemiştir (21).

Kanser ve D Vitamini: Vitamin D, kanser önleme konusundaki potansiyeli ile ilgi çekmektedir. D vitamini, hücre proliferasyonunu, farklılaşmasını ve apoptozu etkileyen genlerin ekspresyonunu düzenleyerek, hücre döngüsünün kontrolünde yer almaktadır. Bu nedenle kanser redüksiyonunda rolü olabileceği düşünülmektedir. D vitamini eksikliği, çeşitli kanser türlerindeki artmış risk ile ilişkili bulunmuştur (22). Shi ve arkadaşları, 1940 kanser hastasının %71'inde serum 25(OH)D seviyesinin yetersiz ya da eksik olduğunu bulmuştur (23). Garland ve arkadaşları 25(OH)D düzeyi yüksek olan bireylerde meme kanseri riskini daha düşük bulmuştur (24). Ülkemizde de meme kanserli hastalarda D vitamini yetersizliğinin yüksek olduğu gösterilmiştir (25).

Depresyon ve D Vitamini: D vitamini reseptörleri ve D vitaminini metabolize edici enzimler, merkezi sinir sisteminde yaygındır ve beyinde birçok fonksiyonda yer alırlar (26). Milaneschi ve arkadaşları düşük 25(OH)D seviyesinin depresyonla ilişkili olduğunu bulmuştur (27).

ISBN 978-605-7923-57-8

Bipolar bozukluk, şizofreni veya şizoaffektif bozukluğu olan hastaların genel nüfus ile karşılaştırıldığında D vitamini eksikliği 4,7 kat daha fazla bulunmuştur (26).

SONUÇ: D vitamini reseptörlerinin ve vitamini metabolize eden enzimlerin birçok doku yanında üreme organlarında da bulunmasından dolayı, D vitamini kadın sağlığı açısından oldukça önemlidir. Coğrafi konum olarak güneşli bir bölgede bulunan ülkemizde kadınların ve sağlık personelinin konu hakkındaki farkındalığı artırılmalıdır. Kadın sağlığı açısından D vitamini takibinin yapılması ve eksikliğinde güneşten yararlanma, D vitamininden zenginleştirilmiş yiyecekler ve D vitamini destek tedavisi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: D vitamini, D vitamini eksikliği, Kadın Sağlığı

KAYNAKÇA

1) Shahrokhi SZ, Ghaffari F, Kazerouni F. Role of vitamin D in female reproduction. *Clin Chim Acta* 2016, 455: 33-38.
2) Genç A, Sevim DG, Özen AT, Yılmaz G. D vitamininin çeşitli hastalıklardaki nadir kullanım alanları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 2015, 68*(2): 55-60.
3) Holick MF, Binkley NC, Bischoff-Ferrari HA, Gordon CM, Hanley DA, Heaney RP, Weaver CM. Evaluation, treatment, and prevention of vitamin D deficiency: an Endocrine Society clinical practice guideline. *Int J Clin Endocrinol Metab* 2011, 96(7): 1911-1930.
4) Alagöl F, Shihadeh Y, Boztepe H, Tanakol R, Yarman S, Azizlerli H, Sandalci Ö. Sunlight exposure and vitamin D deficiency in Turkish women. *J Endocrinol Invest* 2000, 23(3): 173-177.
5) Hekimsoy Z, Dinç G, Kafesçiler S, Onur E, Güvenç Y, Pala T, Özmen B. Vitamin D status among adults in the Aegean region of Turkey. *BMC Public Health* 2010, 10(1): 7.
6) Uçar F, Taşlıpınar MY, Soydaş AÖ, Özcan N. Ankara Etlik İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesine başvuran hastalarda 25-OH Vitamin D düzeyleri. *Eur J Basic Med Sci* 2012, 2(1): 12-1582.
7) Baysal I, Köseler E. Polikistik over sendromunda D vitamininin rolü. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi-BÜSBİD* 2017, 2(1): 25-26.
8) Agelii ML, Lehtinen-Jacks S, Zetterberg H, Sundh V, Björkelund C, Lissner L. Low vitamin D status in relation to cardiovascular disease and mortality in Swedish women–Effect of extended follow-up. *Nutr Metab Cardiovasc Dis* 2017, 27(12): 1143-1151.
9) Wehr E, Pilz S, Schweighofer N, Giuliani A, Kopera D, Pieber TR, Obermayer-Pietsch B. Association of hypovitaminosis D with metabolic disturbances in polycystic ovary 695 syndrome. *Eur J Endocrinol* 2009, 161(4): 575-82.
10) Krul-Poel YH, Ter Wee MM, Lips P, Simsek S. Management of endocrine disease: The effect of vitamin D supplementation on glycaemic control in patients with type 2

ISBN 978-605-7923-57-8

diabetes mellitus: A systematic review and meta-analysis. *Eur J Endocrinol* 2017, 176 (1): 1-14.

11) Cho GJ, Hong SC, Oh MJ, Kim HJ. Vitamin D deficiency in gestational diabetes mellitus and the role of the placenta. *Am J Obstet Gynecol* 2013, 209(6): 560e1-e8.
12) Zhang C, Qiu C, Hu FB, David RM, Van Dam RM, Bralley A, Williams MA. Maternal plasma 25-hydroxyvitamin D concentrations and the risk for gestational diabetes mellitus. *Plos One* 2008, 3(11): e3753.
13) Aypak C, Yıkılkan H, Dicle M, Önder Ö, Görpelioğlu, S. Erişkin obez hastalarda D vitamini düzeyinin vücut kitle indeksi ile ilişkisi. *Haseki Tıp Bülteni* 2013, 954: 95-98.
14) Li L, Schriock E, Dougall K, Givens C. Prevalence and risk factors of vitamin D deficiency in women with infertility. *Fertil Steril* 2012; 97(3): 26.
15) Kebapcilar AG, Kulaksizoglu M, Kebapcilar L, Gonen MS, Ünlü A, Topcu A, Taner CE. Is there a link between premature ovarian failure and serum concentrations of vitamin D, zinc, and copper?. *Menopause* 2013, 20(1): 94-99.
16) Wehr E, Pieber TR, Obermayer-Pietsch B. Effect of vitamin D3 treatment on glucose metabolism and menstrual frequency in pcos women-a pilot study. *J Endocrinol Invest* 2011, 34(10): 757–763.
17) Kitiş Y, Bilgili N, Hisar F, Ayaz S. Yirmi yaş ve üzeri kadinlarda metabolik sendrom sıklığı ve bunu etkileyen faktörler. *Anatol J Cardiol* 2010, 10(2): 111-119.
18) Burgaz A, Orsini N, Larsson SC, Wolk A. Blood 25-hydroxyvitamin D concentration and hypertension: A meta-analysis. *Journal of Hypertension* 2011, 29(4): 636-645.
19) Bodnar LM, Catov JM, Simhan HN, Holick MF, Powers RW, Roberts JM. Maternal vitamin D deficiency increases the risk of preeclampsia. *J Clin Endocrinol Metab* 2007, 92(9): 3517-3522.
20) Buchanan AS, Ebeling MD, Mateus JF, Wagner CL. 819: Maternal vitamin d deficiency and the risk of preeclampsia. *Am J Obstet Gynecol* 2018, 218(1): S488.
21) Kurtoğlu E, Perçin Z. Gebeliğin her üç trimesterindeki maternal serum kalsiyum ve 25-hidroksivitamin D düzeylerinin preeklampsi gelişimi ile ilişkisi. *J Exp Clin Med* 2012, 28(4): 145-149.
22) Duffy MJ, Murray A, Synnott NC, O'Donovan N, Crown, J. Vitamin D analogues: Potential use in cancer treatment. *Crit Rev Oncol Hematol* 2017, 112: 190-197.
23) Shi L, Nechuta S, Gao YT, Zheng Y, Dorjgochoo T, Wu J, Cai Q, Zheng W, Lu W, Shu XO. Correlates of 25-Hydroxyvitamin D among Chinese breast cancer patients. *Plos One* 2014; 9(1): e86467.
24) Garland CF, Gorham ED, Mohr SB, Grant WB, Giovannucci EL, Lipkin M, Garland FC. Vitamin D and prevention of breast cancer: Pooled analysis. *J Steroid Biochem Mol Biol* 2007, 103(3-5): 08-711.
25) Alco G, Igdem S, Dincer M, Ozmen V, Saglam S, Selamoglu D, Yenice S. Vitamin D levels in patients with breast cancer: importance of dressing style. *Asian Pac J Cancer Prev 2014, 15*(3): 1357-62.

ISBN 978-605-7923-57-8

26) Boerman R, Cohen D, Schulte PF, Nugter A. Prevalence of vitamin D deficiency in adult outpatients with bipolar disorder or schizophrenia. *J Clin Psychopharmacol* 2016, 36(6): 588-592.
27) Milaneschi Y, Hoogendijk W, Lips PTAM, Heijboer AC, Schoevers R, Van Hemert, AM, Penninx BWJH. The association between low vitamin D and depressive disorders. *Mol Psychiatry* 2014, 19(4): 444.

.

ISBN 978-605-7923-57-8

GÜNÜMÜZ SANATINDA DEĞİŞEN MEKÂN ALGISI

[1]Arş. Gör. Şule SAYAN
İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü
sule.sayan@inonu.edu.tr

ÖZET

İzleyicinin yapıtla etkileşim kurduğu, anlam yüklediği yer olarak sanat yapıtının sergilendiği mekanlar zaman içerisinde güncel durumlara paralel olarak değişime uğramış ve böylece sanat yapıtı da gerek maddi gerek manevi yönden farklılaşmaya başlamıştır. Postmodernist süreç içerisinde sanat yapıtının değişen yapısı ve kesin sınırlarla birbirinden ayrılamayan, melez disiplinler ve yaklaşımların ortaya çıktığı bir süreçten geçiyor olmamız; sergi mekânın da yapısının farklılaşmasına neden olur ve sergilemede yapıt-mekân ilişkisi önem kazanır. Bu disiplinlerarası ortam içerisinde, mekânın kendisini temel alarak kurgulanmış ya da alternatif mekanları sanatsal üretimlerinin merkezine alan çalışmalar günümüz sanatçıları tarafından sıkça kullanılır hale gelmiştir. Bu noktada, bir sanat yapıtının varlığı ve bulunduğu mekânın, nasıl ve hangi bağlamda bir kavramın odak noktası olabileceği sorusu yepyeni bir boyut kazanmış ve "mekân" kavramına yeni açılımlar sağlamıştır. Sanatta mekân kavramı ve mekâna özgü sanata ilişkin pratiklerin ele alındığı bu çalışmada da özellikle mekan kavramı sanatçı örnekleri altında analiz edilmiş ve güncel verilere ulaşılmıştır. Çalışmanın amacı güncel sanat dahilinde, sanatsal alanın kullanımına yönelik yeni mekânsal kurgular ve sergileme biçimlerini incelemek, ayrıca bu yeni alternatiflerin gerek biçimsel, gerekse kavramsal boyutta günümüz sanat anlayışına olan katkılarını ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Mekan, Sergileme, Yapıt, Güncel Sanat.

PERCEPTION OF CHANGING SPACE IN CONTEMPORY ART

ABSTRACT

The places where the artist interacted with the artwork and where the art work was displayed as the place where the audience loaded the meaning has changed in parallel with the current situations in time and thus the artwork has begun to differentiate both materially and spiritually. In the postmodernist process, we are going through a process in which hybrid disciplines and approaches cannot be separated from each other with the changing nature of the artwork and certain boundaries; the exhibition causes differentiation of the structure of the space and art-space relation becomes important in the exhibition. In this interdisciplinary environment, the works that have been constructed based on the place itself or which put the alternative places at the center of their artistic production have been used frequently by the artists of today. At this point, the question of the existence of a work of art and the space in which and where it is located can be the focal point of a concept, has gained a whole new dimension and provided new expansions to the concept of ğu space Bu. In this study, the concept of space and the practices related to space-specific art were analyzed and the concept of space was analyzed under the artist examples and the current data were reached. The aim of the study is to examine the new spatial constructs and display styles for the use of the artistic field in contemporary art and to reveal the contributions of these new alternatives to the contemporary art concept in both formal and conceptual dimensions.

Key Words: Space, Exhibition, Artwork, Contemporary Art.

ISBN 978-605-7923-57-8

GİRİŞ

Sergileme ve sunum yöntemleri, gereksinimlerin ve teknolojinin zaman içinde geçirdiği evrime bağlı olarak sürekli değişen ve yenilenen bir biçim alır. Günümüzde sergilerin oluşturulma düşüncesi ile nasıl oluşturulduğunun inceleneceği bu bildiride, örnekler üzerinden farklı sergileme tiplerine değinilecektir. Ağırlıklı olarak resim ve heykel gibi plastik sanat yapıtlarının, kısmen ise sanat ve teknolojinin birbirleriyle buluştuğu üretimlerin bir arada sunulduğu sergilerin nasıl gruplandırıldığı üzerinde durulacaktır.

Günümüzde sanat yapıtları, müze, galeri, fuar ve benzeri mekânlarda farklı sürelerde izleyici karşısına çıkartılabilmektedir. Fuarlarda sergileme ve sunum süreleri fuar mekânının kısa süreli kiralanmasından ötürü birkaç gün veya hafta olurken, galerilerde bu süre en az iki haftaya, müzelerde ise bir ay ve üzerine kadar çıkabilmektedir.

Günümüzden biraz geriye gittiğimizde koleksiyon biriktirme tutkusu Antik Yunan'a kadar uzandığı bilinmektedir. Toplanan nesnelerin bir araya getirilmesi ve muhafaza edilmesi bilinen en eski sergileme mekânı olan müzenin doğmasına zemin hazırlamıştır. Kabinelerin ve kraliyet koleksiyonlarının zamanla müzeye dönüşmesi ve kamuya açılması sergileme mekânlarının da nasıl olacağını belirlemiştir.

Bir sergileme alanı olarak geçmişten günümüze varlığını koruyan en eski yapı müzedir. Müzenin ve ya galerinin en önemli işlerinden biri olan sergileme TDK da verilen tanıma göre "Bazı şeyleri göstermek, tanıtmak veya satmak amacıyla herhangi bir biçimde, herkesin görebileceği bir yere yerleştirmek, teşhir etmek" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım nesne ve mekân çerçevesinde bir açıklamadır.

15. yüzyıl da Avrupa'da Rönesans döneminde; dini içerikli görsellerin sergilenebileceği mekânlara ihtiyaç duyması ve başta İtalya olmak üzere Rönesans sanatçılarının eserlerinin koleksiyonlara girmesi müzelerin kurumsallaşmalarına neden olur. "Floransa'da Medici egemenliğini başlatan Büyük Cosimo'nun 1440'larda inşa ettiği sarayı Palazzo Medici, ilk modern Avrupa müzesi sayılır (Artun, 2009: 20).

Önce Kabinelerden müzelere uzanan, daha sonra yerini galerilere bırakan sergileme serüveni, 20. yüzyılda, galeri mekânının stratejisiyle; kültür tarihini sanat yapıtları aracılığıyla sonraki yüzyıllara aktarmak, sanat mekânlarının görünmez görevidir şeklindedir. Sanat mekânının, bu steril yapısı, yapıta değer atfetmeyi kolaylaştırmak içindir.

Galerilerin üstlendiği görev, yapıtların statüsü, değeri ve kalıcılığı üzerinedir. Bir nevi insanlar tarafından kutsallaştırılan bu özel mekânlar, yapıtın bir sonraki duracağı kaidesine referans olmakta ve metalaşmasına yardım etmektedir. Dolayısıyla galeri fikri, eserin nasıl sergileneceğinden ziyade nasıl kutsallaştırılabileceğine odaklanmaktadır. Örneğin günümüzde, Damien Hirst'ün "Lullby Spring" (Bahar Ninnisi) (Resim 1) adlı işi, Sothebys'de 9,6 milyon sterline satılıyorsa bunun nedeni, sadece Charles Saatchi'nin onu "Kumarbaz / Gambler" adlı antrepo sergisinde keşfetmesi değil, bununla beraber Sothebys'e giden mekânlar (galeriler) zinciridir. Mekânın sanatçı için değeri

ISBN 978-605-7923-57-8

yadsınamaz. Sanat mekânının, aurayı ve tekilliği ön plana çıkaran bu steril yapısı, yapıta değer atfetmeyi kolaylaştırmak içindir. Böylece yapıt ile mekân arasında, hangisinin daha öncelikli olduğu muğlaklaşan düalist bir yapı ortaya çıkmıştır.

Resim 1. Damien Hirst "Lullby Spring" 2002,
Medicine Cabinets Ten foot wide steel cabinet with 6, 136 hand painted pills

Mekânın, yapıt üzerindeki bu sihirli gücünü göz ardı edilemez. Galeri mekânın arkasındaki bu ideolojik çerçeve; fuar ve bienaller gibi kapsamlı sergilerde, sanatsal ve kültürel bir popülerleşme hamlesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bir sanat yapıtını bir ekmek fırınına koymak ya da onu orada sergilemek, fırının işlevini değiştirmez ama fırın da sanat yapıtını bir dilim ekmeğe dönüştürmez. Bir dilim ekmeği bir müzeye koymak ya da orada sergilemek o müzenin işlevini değiştirmez ama müze, en azından sergi süresince, o bir dilim ekmeği bir sanat yapıtına dönüştürür (Buren, 2009: 314).

Zamanla değişen sistemler içerisinde Armory Show, Bienaller, Documenta gibi çok uluslu ve kapsamlı sergilerin ortaya çıkışı, kültür tarihi oluşturma macerasının da başlamasına neden olmuştur. Politik ve ekonomik stratejiler üzerine kurulu bu fikir, yani bir festival ve fuar oluşturma fikri, uluslararası sanat platformlarının hemen hepsinde görülmektedir. Bu büyük çaplı uluslararası sergiler çok boyutlu bir konudur. Ayrı bir çalışma konusu olarak incelenebilir. Ancak burada ki en büyük nokta bu sergilerin ulusların güç dengesi olduğunun unutulmamasıdır.

GÜNÜMÜZDE DEĞİŞEN SERGİLEME MEKÂNI

Yapıt ve mekan arasındaki görünmez bağı süreç içinde değiştiren unsurlardan bir tanesi sanat pratiklerinin zamanla değişim göstermesidir. Arazi sanatı, happening, yerleştirme (enstalasyon) ve video sanatı, melez yönelimler, eklektizm, taklit, öykünme gibi eğilimler sayesinde, sanatta malzeme kullanımı disiplinler arası bir hal almıştır. 1970 sonrasında postmodern süreçle birlikte bu sanat pratiklerinin zamanla değişim göstermesi sergileme mekânlarının yapısına da etki eder. Paralel bir

ISBN 978-605-7923-57-8

şekilde değişim gösterir. Çalışma kapsamında söz konusu olan sadece sergilerin biçim ve içerik olarak değişmesi değil, aynı zamanda sanatın bağlam olarak da değişmesidir. Bir durum değişirken bir diğerini de etkilemektedir.

Amsterdam'ın Museumplein bölgesinde yer alan Stadelijk Müzesinin müdürü Williem Sandberg, radikal bir girişimle sergi mekânını hem fiziksel hem de ideolojik anlamda değiştirip sergi mekanını alt üst eden bir sanatçıdır. 1962'de düzenlediği müzecilik geleneğini derinden sarsan "Dylaby" (Dinamik Labirent) başlıklı sergide sanatçı ile müze arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlarken, ziyaretçiyi mesafeli bir gözlemci olmaktan çıkarıp etkin bir katılımcı haline getirmeyi teşvik eder. Bu sergi doksan derece yan yatmış bir galeriden oluşmaktadır.

Ziyaretçinin de mesafeli bir gözlemciden, katılımcıya dönüştüğü sergide Spoerri, müze ve yapıt arasındaki hiyerarşiyi ve beyaz küp ideolojisini eleştirerek farklı bir sergileme modeli sunmuştur. Sergideki amaç; Müzelerdeki tüm geleneksel kuralların askıya alınmasını sağlayacak duyumlar sunmaktı (Grunenberg, 2006: 99-101).

Sandberg, ziyaretçilere yeni bakış açıları da sunmayı amaçlayan "Dylaby" sergisi ile sanat çevrelerinde Stedelijk Müzesi'nin yerini pekiştirir. Dinamik Labirent sergisi gelecek yirmi yıl içinde müzeler aracılığı ile sanat ve toplum arasında anlamlı bir ilişkinin yeniden kurulması yönündeki fikirleri hayata geçirir.

Resim 2. Daniel Spoerri, 1962, Stedelijk Müzesindeki Dylaby Sergisinde yer alan Daniel Spoerri'nin enstalasyonu

Alternatif sergi mekanlarıyla adını duyduğumuz Harald Szeemann, tematik sergiler oluşturan 20. yüzyılın en önemli küratörlerindendir. 1969'da gerçekleştirdiği Tutumlar Biçim Alınca sergisi (Resim 3) Çok sayıda sanatçı burada ortak bir atölyeye benzer şekilde sanat kavramının genişletilmesi üzerine çalıştı. Sergi, nesnelerin yan yana kurduğu ilişki yerine, sanatsal sürece odaklanmaktaydı.

Sergi işlerin ve mekanın, sanatçı ile küratörlerin ve birbiriyle iç içe geçtiği bir sergi olması açısından dönemin bir ilkidir. Sergilenen eserlerin çerçevesiz olması, seyircinin yapıta ve sürece dahil olması, sergi kataloğuna bazı sanatçıların sadece fikirlerinden oluşan bir takım taslaklar olması

ISBN 978-605-7923-57-8

açısından radikal bir sergidir. Szeemann, 1980'lerde hastaneler, ahırlar gibi alışılmadık mekânlarda sergiler açan sanatçıları mekânlara özel yapıtlar üretmeye teşvik eden ilk küratör oldu.

Resim 3. Tutumlar Biçim Alınca Sergisinden Görünüm 1969

Küratör Hans Ulbricht Obrist, ilginç yaklaşımlarıyla sergi mekanları ve sergi modellerine yeni bir tarz getiren bir başka isimdir. Düzenlediği "Kitchen Show" başlıklı sergisi için; "Mutfağım" Cevap Pragmatik oldu. Elbette, bir müze ya da sergi mekânına erişimim yoktu ama St Gallen'da eski bir daire kiraladım (Obrist, 2014).

Obris hiç yemek pişirmediğini, hatta kahve ya da çay bile yapmadığını çünkü her zaman dışarıda yediğini belirtmiş ve mutfak onun için sadece kitap ve makale yığınları için kullanılan bir alan olmuştur. Böylece bu atıl alanı kullanmakla, mutfağın kamu dışılığı sanatla kendi kamusallığına dönüştürülebilecekti ve özünde mutfak olmayan bir mutfak, işlevsel bir mutfağa dönüşmüş olacaktı.

Resim 4. FischlİŞ& Weiss, ve Richerd Wentworth, Mutfak Sergisinden Görünüm, 1991. Curated by Hans Ulrich Obrist St. Gallen, Switzerland, 1991.

ISBN 978-605-7923-57-8

Obrist'e göre bu sergide görülmeye değer bir şeyler beklemek yanlıştır. Ayrıca sergi mekânı olarak kullanılan mutfağa da büyük müdehaleler yapılmamıştır. Bunun yerine düşünülmüş eklemeler yapılarak mutfağın işlevini korumuştur(Obrist, 2014).

Sonuç olarak sergiler, statikten dinamiğe doğru değişmiştir. Bu değişimin, bütün müze tarihindeki en büyük devrim olduğu da tartışılmaktadır. Küratöryel sergiler, artık geçmişte olduğu gibi, taşa yazılmışçasına sabit değil, sürekli revizyon ve değişime tabidir. Bir koleksiyonu canlı tutmak, artık ona ekleme yaparak değil, içindeki nesneleri sürekli değişen ve beklenmedik sentezlerle birleştirerek, çeşitli anlamlarının araştırılmasıyla mümkünüdür (Karsten, 2004: 131).

Sergileme mekânlarının yapısal değişimi izleyici için mekan-yapıt diyaloğu sonucunda yapıtları tuval üzerinde geleneksel şekilde okumak yerine mekanı duyumsama ve mekan algısının önem kazanmasına neden olur.

SONUÇ

Sergileme mekânı anlatılmak istenen, odaklanılması gereken asıl konuya; ulaşılmak istenen hedef izleyici kitlesine ve sergilenen yapıtların niteliğine göre değişkenlik gösterir. Modernizim döneminde yapıtın biçimsel özelliklerinin öne çıkması sonucu değişen sanat eseri; galeri mekânında yapısını değiştirir. 1960 sonrasındaki süreçte ise yapıtın sergilenmesinde, mekânın arka plana atılması, resim yüzeyinin sergi mekânının duvarlarını aşması ve böylece resmin çerçeveyi aşarak mekânın dışına taşması önemli birer değişim olarak kabul edilir. Bu nedenle 1960 ve günümüze gelinceye kadar sergileme mekânlarında biçim ve içerik açısından önemli gelişmelere neden olur. Bu anlamda günümüzde yapıtın biçimsel özelliklerinin yanında özellikle kavramsal açıdan vurgulanmasına olanak tanıyan, eserin algılanma sürecinde kendisinden başka dikkat çekici her türlü unsurdan soyutlanmış sergi mekânı; yapıtın izlenmesinde ve algılanmasında sanat eserine odaklı bir yaklaşımı beraberinde getirir.

Sergi mekânı kendi biçimsel özellikleri ile birlikte de yapıtın algılanmasında izleyiciye farklılıklar sunar. Günümüzde yapıtların sergilendiği mekanlar anlamında kamusal alanlarda dahil sanatçının zihin sürecindeki bir çok mekan geniş bir çeşitlilik göstermekte ve bu sayede yapıt-mekan-izleyici etkileşiminde açık, çok katmanlı ilişkilerin gelişmesine olanak tanımaktadır.

KAYNAKÇA

- Artun, Çağdaş Sanat Konuşmaları 4, Koleksiyon, Koleksiyonerlik ve Müzecilik, (ed.Levent Çalıkoğlu) YKY, İstanbul, 2009, s.20.
- Buren, Daniel. (2009). Function of Architecture. Reesa Greenberg, Bruce W. Ferguson, Sandy Nairne (Ed.). Thinking About Exhibitions, s. 314-319. Londra & New York: Routledge
- Grunenberg, Christoph. (2006). Modern Sanat Müzesi, Beyaz Küpün Kökenleri. Ali Artun

ISBN 978-605-7923-57-8

- (Ed.). *Tarih Sahneleri Sanat Müzeleri 2 Müze ve Eleştirel Düşünce*, s. 49-84. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Obrist, Hans U. (2014). *The Kitchen Show.* Erişim:13.08.2015, http://www.theparisreview.org /blog/2014/12/18/the-kitchen show)
- Schubert, Karsten. (2004). *Küratörün Yumurtası* (R. Smith, Çev.). İstanbul: İstanbul Sanat Müzesi Vakfı.

İnternet Kaynakları

http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=417&RecID=4528 Müze, Saygınlık ve Bir Küvet: Stedelijk Müzesi

ISBN 978-605-7923-57-8

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN EGZERSİZDE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Dr. Hande İNAN

Adıyaman Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Adıyaman, Türkiye hinan@adiyaman.edu.tr

Arş. Gör. Mehmet KARTAL

Adıyaman Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Adıyaman, Türkiye m.kartal@adiyaman.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN

Adıyaman Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Adıyaman, Türkiye fmurathan@adiyaman.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin egzersizde temel psikolojik ihtiyaçlarının bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmaya 37 bayan 56 erkek olmak üzere toplam 93 öğrenci gönüllü olarak katılım göstermiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Vlachopoulos ve Michailidou (2006) tarafından geliştirilen ‘’Egzersizde Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği’’ ve araştırmacı tarafından geliştirilen ‘’Kişisel Bilgi Formu’’ kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde Mann Whitney U ve tanımlayıcı istatistiksel analizler kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi SPSS 15.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeyleri ile yaş ve cinsiyet değişkenleri arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeyleri ile egzersiz etkinliklerine katılım süresi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Egzersiz, Öğrenci, Beden Eğitimi, Psikolojik İhtiyaç

GİRİŞ

Spor yapmak yalnızca bir bedensel uğraş olmayıp, aynı zamanda bir sosyalleşme, bir topluma uyum sağlama sürecidir. Bireyler spor yapmak için, gelişmiş bir kas ve iskelet yapısı, hareketleri yapabilmek için yüksek koordinasyon, çeşitli ruhsal, fiziksel ve bedensel engel durumlarına rağmen başarabilme ve başarısızlık halinde pes etmemek için gerekli kişilik özellikleri, antrenman için yeterli motivasyona gereksinim duyulmaktadır (Horst, 1976).

Bireylerin farklı nedenlerden dolayı fiziksel aktivitelere katıldığı düşünüldüğünde, bireyi motive eden faktörlerin içsel veya dışsal olduğu söylenebilir. Birey kendi arzusu doğrultusunda egzersizlere katılıyor veya herhangi bir müsabakada mücadele ediyorsa içsel olarak güdülenmiştir. Kişinin oynamaktan keyif aldığı için futbol oynaması, basketbol maçı izlemesi ve ünlü bir yüzücünün rekorunu egale etmeye çalışması bu duruma örnek gösterilebilir (Kazak 2004).

İnsanların temel psikolojik ihtiyaçlarını anlamak için birçok kuramcı ve bilim adamı çeşitli çalışma yapmışlardır. Bu çalışmalara ilk başlayan kuramcı ise Mc Dougall olmuştur. Daha sonraları içgüdüler kuramında Freud ve insan ihtiyaçlarının hiyerarşisi üzerine çalışma yapan Maslow görüşlerini açıklamışlardır. Bu kuramcıları ve araştırmaları takiben Alderfer’in Erg kuramı, Eric Fromm’un İhtiyaçlar kuramı, Murray’ın İhtiyaçlar kuramı, Glasser’in Gerçeklik terapisi teorisi, Deci ve Ryan’ın Temel psikolojik ihtiyaçlar kuramı örnek olarak gösterilebilir (Türk, 2013).

ISBN 978-605-7923-57-8

Temel psikolojik ihtiyaçlar, öz belirleme kuramına göre insanın doğasında vardır ve doğuştan gelmektedir. İhtiyaçların doyurulması kişinin gelişimi, bütünlüğü ve sağlığı açısından önem taşımaktadır. Temel psikolojik ihtiyacın eksikliğinde sağlık ve kişisel bütünlüğün olumsuz bir şekilde etkileneceği, bu durumda kişinin egzersize olan devamlılığının olumsuz yönde etkilenebileceği düşünülmektedir (Sorhan 2014).

Öz-belirleme kuramında, , özerklik (autonomy), yeterlik (competence) ve ilişkili olma (relatedness) olarak adlandırılan üç temel psikolojik ihtiyaç yer almaktadır. Kuramda temel psikolojik ihtiyaçların evrensel olduğu kabul edilmektedir (Deci ve Ryan, 1985b; Ryan ve Deci, 2000; Coleman, 2000). Özerklik, bireyin kendi davranışlarını tamamıyla kabul etmesi, onaylaması ve davranışlarının arkasında durmasıdır (Deci ve Ryan, 1985a; 2000).Yeterlik ihtiyacı, bireyin çevresini iyi bir şekilde etkileme isteği (Kowal ve Fortier, 1999) ve çevreyle etkili bir biçimde etkileşimde bulunma kapasitesidir (Deci ve Ryan, 1985a). İlişkili olma ihtiyacı bireyin başkaları ile bağlantılı olma ihtiyacıdır. Bireyin içinde bulunduğu sosyal çevrede ait olma duygusunu yaşaması (Kowal ve Fortier, 1999), insanlara özen göstermesidir (Connell, 1986). Bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarını doyurmaları onların iyi olma düzeylerini yükseltmektedir. Bireylerin yaşam kalitelerini değerlendirmeleri ve iyi bir yaşamları olup olmadığına karar vermeleri kapsamında psikoloji literatüründe "iyi yaşam"; "öznel iyi olma" olarak adlandırılırken, günlük konuşma dilinde ise "mutluluk" olarak adlandırılmaktadır (Diener, 2000).

Tüm bu bilgiler ışığında, beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin egzersizde temel psikolojik ihtiyaçlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

2.YÖNTEM

2.1.Çalışma Grubu

Bu araştırmaya 2017-2018 öğretim yılında Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda öğrenim gören 56 erkek, 37 bayan olmak üzere toplam 93 gönüllü öğrenci katılmıştır.

2.2.Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, ''Egzersizde Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği'' kullanılmıştır. Egzersizde Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği, egzersize katılımda bireylerin ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Vlachopoulos ve Michailidou tarafından 2006 yılında geliştirilmiş olup, 12 madde ve üç alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek, 1 (Hiç Katılmıyorum) ile 5 (Tamamen Katılıyorum) arasında derecelenen 5'li Likert tipi bir ölçektir (Vlachopoulos ve Michailidou 2006). Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması, Vlachopoulos, Aşçı, Ersöz, Cutre, Murcia ve Moutao (2013) tarafından kültürlerarası bir çalışmayla 2013 yılında yapılmıştır.

2.3.Verilerin Analizi

Veri toplama işlemleri tamamlandıktan sonra elde edilen tüm veriler gerekli istatistiksel işlemlerin yapılması amacıyla hazır hale getirilerek SPSS 15.0 paket program kullanılmıştır. Verilerin analizinde Mann Whitney U Testi ve tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

BULGULAR

Tablo 1. Egzersizde Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Yaş	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
18-21	71	46,61	3309,50	753,500	,803
22-24	22	48,25	1061,50		

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinde farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan mann whitney u testine göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0,05).

Tablo 2. Egzersizde Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Bayan	37	43,84	1622,00	919,000	,358
Erkek	56	49,09	2749,00		

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinde farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan mann whitney u testine göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0,05).

Tablo 3. Egzersizde Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği Puanlarının Egzersize Katılım Yılı Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Yıl	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
1-3 Yıl	69	42,54	2935,00	520,000	**,007**
4-7 Yıl	24	59,83	1436,00		

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin egzersize katılım yılı değişkenine göre egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinde farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan mann whitney u testine göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (p<0,05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı, Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin egzersizde temel psikolojik ihtiyaçlarının bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmaya 37 bayan 56 erkek olmak üzere toplam 93 öğrenci gönüllü olarak katılım göstermiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Sarı ve diğ. (2011) spor yöneticiliği bölümü öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir araştırmada yaş değişkeni ile temel psikolojik ihtiyaçları arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırma bulgusu mevcut araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Ancak Aktürk (2017) yapmış olduğu araştırmada egzersize katılan bireylerin

ISBN 978-605-7923-57-8

temel psikolojik ihtiyaçlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını belirtmiştir. Bu araştırma bulgusu mevcut araştırma bulgusu ile çelişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinde olmadığı sonucuna varılmıştır. Benzer bir şekilde Sarı ve diğ. (2011) spor yöneticiliği bölümü öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir araştırmada cinsiyet değişkeni ile temel psikolojik ihtiyaçları arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırma bulgusu mevcut araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. İlgili alan yazında temel psikolojik ihtiyaçlardan özerklik ve yeterlik ihtiyaçları cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermezken, bağlılık ihtiyacının kadınların lehine anlamlı bir farklılık gösterdiğini belirten çalışmalar da mevcuttur (Çankaya, 2009). Aktürk (2017) yapmış olduğu araştırmada egzersize katılan bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının cinsiyet değişkenine göre Özerklik ve Yeterlik alt boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Alan yazın incelendiğinde egzersizde temel psikolojik ihtiyaçların cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmış çalışmaların olduğu görülmektedir (Kirkland vd., 2011; Goulimaris, vd., 2014; Molix & Nichols, 2013). Bu araştırma bulguları mevcut araştırma bulguları ile çelişmektedir.
Araştırmaya katılan öğrencilerin egzersize katılım yılı değişkenine göre egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Aktürk (2017) yapmış olduğu yüksek lisans tezinde araştırma grubunun egzersiz yapma yılı açısından egzersizde temel psikolojik ihtiyaçlarının tüm alt ölçek puanlarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırma bulgusu mevcut araştırma bulgusu ile çelişmektedir.

Sonuç olarak, öğrencilerin egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeyleri ile yaş ve cinsiyet değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin egzersizde temel psikolojik ihtiyaç düzeyleri ile egzersiz etkinliklerine katılım süresi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

Aktürk, A. (2017). Yaşlı Adayı ve Yaşlılarda Egzersiz Güdülenmesi ve Egzersizde Temel Psikolojik İhtiyaçların İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hareket ve Antrenman Bilimleri Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.

Coleman, P. (2000). Aging and The Satisfaction Psychological Needs. Psychological Inquiry, 11 (4), 291- 294.

Connell, J. (1986). Emotion and Social Interaction in the Strange Situation: Consistencies and Asymetric Influences in the Second Year. Child Development. 57 (3), 733-746.

Çankaya, Z.C. (2009). "Öğretmen adaylarinda temel psikolojik ihtiyaçlarin doyumu ve iyi olma", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(3), s.691-711.

Deci, E. ve Ryan, R. (1985a). Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York: Plenum Press.

Deci, E. ve Ryan, R. (1985a). Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York: Plenum Press.

Deci, E. ve Ryan, R. (1985b). The General Causality Orientations Scale: Self Determination in Personality. Journal of Research in Personality, 19, 109-134.

Diener, E. (2000). Subjective Well-Being. American Psychologist, 55 (1), 34-39.

Horst, M., Sportphysiologie, Tropon Werke Köln- München, 1976.

Kazak, Z. (2004) Sporda güdülenme ölçeği-SGÖ-'nin Türk sporcuları için geçerlik güvenirlik çalışması. Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi,15(4): 191- 206.

Kowal, J. ve Fortier, M. (1999). Motivational Determinants of Flow: Contrıbutions From SelfDetermination Theory. Journal of Social Psychology, 139 (3), 355-369.

Kowal, J. ve Fortier, M. (1999). Motivational Determinants of Flow: Contrıbutions From SelfDetermination Theory. Journal of Social Psychology, 139 (3), 355-369.

Ryan, R. ve Deci, E. (2000). Self – Determination Theory and The Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development and Well- Being. American Psychologist, 55 (1), 68-78.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sarı, İ., Yenigün, Ö., Altıncı E.E., Öztürk, A. (2011). Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmininin Genel Öz Yeterlik ve Sürekli Kaygı Üzerine Etkisi (Sakarya Üniversitesi Spor Yöneticiliği Bölümü Örneği), SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, IX (4) 149-156.

Sorhan, G. (2014) Üniversite Öğrencilerinin Düşünme İhtiyaçlarının Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Doyumuna Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Türk, S. (2013). Akademisyenlerin Temel Psikolojik İhtiyaçlarının ve Temel Doyum Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Kirkland, AR, Karlin, JN, Stellino, BM, Pulos, S. (2011) Basic psychological needs satisfaction, motivation, and exercise in older adults. *Activities, Adaptation & Aging*, 35:181-197.

Goulimaris, D, Mavridis, G, Genti, M, Rokka, S. (2014) Relationships between basic psychological needs and psychological well-being in recreational dance activities. *Journal of Physical Education and Sport*,14(2): 277-284.

Molix, LA, Nichols, CP. (2013) Satisfaction of basic phychological needs as a mediator of the relationship between community esteem and wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 3(1), 20-34.

ISBN 978-605-7923-57-8

AÇIK KALP AMELİYATI SONRASI ROY ADAPTASYON MODEL ODAKLI BAKIMA BÜTÜNCÜL BAKIŞ

HOLISTIC WIEV ON CARE OF GUIDED ROY ADAPTATION MODEL AFTER OPEN HEART OPERATION

Hasan GENÇ

Araş. Gör., Dicle Üniversitesi, hasan.genc@dicle.edu.tr

Ahmet ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ahmetozdemir@ksu.edu.tr

Şerafettin OKUTAN

Araş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, sokutan@beu.edu.tr

ÖZET

Günümüzde, kalp hastalıklarının cerrahi tedavisinde en çok kullanılan yöntem açık kalp cerrahisidir. Büyük ve riskli cerrahi girişimlerden biri olarak kabul edilen açık kalp ameliyatının tedavi edici ve olumlu etkilerinin yanı sıra, ameliyat sonrası dönemde hastalarda hematolojik, kardiyovasküler, renal, pulmoner ve nörolojik sisteme ilişkin olası sorunlar görülebilmektedir. Ameliyat sonrası hastalık seyri, hastane ortamı, cerrahi müdahale ve ameliyat esnasında kalp akciğer makinesine bağlanması gibi faktörlerden kaynaklanan bu sorunlar iyileşme sürecinde hastayı fiziksel, duygusal ve sosyal yönden olumsuz durumlar oluşturmakla birlikte hastanın adaptasyon sürecini negatif yönde etkilemektedir. Bu yüzden açık kalp ameliyatı cerrahi iyileşme döneminde başarısı için, iyi geçen bir operasyon kadar post operatif dönemde verilecek olan hemşirelik bakımı, eğitimi ve danışmanlık kalitesi de önem kazanmaktadır. Hemşire; hastanın gereksinimi olan bakımı vermeli, hastanın ve ailesinin ihtiyaç duyduğu danışmanlığı yapmalı, fiziksel ve sosyal faaliyetlerde bulunabilme yeteneklerini artırmalı, bireylerin yaşam biçimindeki değişikliklere ve hastalığa uyumlarında uygun baş etme yöntemi geliştirmelerini sağlamalı ve kaliteli bir yaşam düzeyine ulaşmalarına yardımcı olmalıdır.

Hemşirelerin araştırmacı, bakım verici, eğitici rollerini ön plana çıkararak profesyonel hemşirelik rollerinin güçlendirilmesi ve hemşireliğe özgü bilgi oluşuma katkı sağlaması açısından Sister Callista Roy tarafından geliştirilen Roy Adaptasyon Modeli' nin kalp ameliyatı olan hastalara yönelik yapılmış olan araştırmalar, lisansüstü tezler ve basılmış kitaplar incelenerek değerlendirilmiştir. Roy Adaptasyon Modeli'ne göre, hemşireliğin amacı, çevresel uyarıcılara karşı düzenleyici ve bilişsel-etkili başa çıkma mekanizmalarını kullanarak ve hastalara entegre olmak için fizyolojik, benlik kavramı, rol fonksiyonel ve karşılıklı bağımlılık modlarında etkili uyum davranışları geliştirmektir. Bu çalışmaya göre açık kalp ameliyatı sonrası hastaların sağlık sorunlarını için adaptasyon modelinin nasıl kullanıldığı bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilecek ve biyo-psikososyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir bakım planı standardı geliştirilmesinde gelinen düzey incelenerek analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Açık kalp ameliyatı, Roy adaptasyon modeli, hemşirelik bakımı

ISBN 978-605-7923-57-8

1. KALP HASTALIKLARI VE CERRAHİSİ

Kalp-damar hastalıkları; en sık görülen kronik hastalıklardan olup önlenebilmesine rağmen tüm ölüm nedenleri içinde ilk sıralarda yer almaktadır. DSÖ'ne (2015) göre 2012 yılında yaklaşık 17.5 milyon kişinin (tüm küresel ölümlerin %31'i) kalp-damar hastalıklarından öldüğü ve bu ölümlerin 7.4 milyonunun koroner kalp hastalığı nedeniyle olduğu tahmin edilmektedir. Kalp damar hastalıkları; koroner arter hastalıkları, hipertansiyon, serebrovasküler hastalıklar, periferik arter hastalıkları, romatizmal kalp hastalıkları, konjenital kalp hastalıkları, kalp yetmezliği, kalp kapak hastalıkları ve kardiyomiyopatileri içermektedir.

Kalp-damar hastalıklarının tedavisinde tıbbi ve cerrahi yöntemler uygulanmaktadır. Tıbbi tedaviler yeterli olmadığında, hastaların yaşam kalitesinin ve süresinin uzaması için cerrahi tedaviler önemini korumaktadır. En sık uygulanan erişkin kalp ameliyatları; kalbi besleyen koroner arterlerin tıkanıklıkları, kalp kapakçıklarının bozuklukları, kalpten çıkan büyük damarların hastalıkları ve son dönem kalp yetersizliğinin tedavisini içermektedir (1).

2. AÇIK KALP AMELİYATI

Kalp ameliyatları açık ve kapalı olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Kapalı kalp ameliyatı kalp akciğer makinesi kullanılmadan, kalp ve akciğer çalışır iken kalbe gerçekleştirilen cerrahi girişimdir. Kompleks ve uzamış kalp ameliyatlarında kalp akciğer makinesi desteğine ihtiyaç olabilir, bu durumda açık kalp ameliyatları tercih edilmektedir. Açık kalp ameliyatı, kalp kasının korunması ilkesine dayanarak geçici olarak kalbin durdurulması ile gerçekleştirilmektedir.

Potasyumdan zengin olan kardiyopleji solüsyonu, kalbi diyastolde durdurur ve kalbin metabolizmasını yavaşlatarak oksijen ihtiyacını azaltır. Kardiyopleji solüsyonu, koroner artere (antegrat yol) ve venlere (retrograt yol) uygulanır. Ameliyat süresince hem kalbe hem de vücuda hipotermi uygulanarak metabolizma yavaşlatılmaktadır. Her bir derecede, metabolizma %10 oranında yavaşladığı için sistemik hipotermi uygulanmaktadır. Açık kalp cerrahisinin en büyük avantajı, kalp dinlenme durumunda iken kansız ortamda kalbe doğrudan girişimde bulunulmasıdır. Bunun yanında kalp akciğer makinesinin; akciğer dinlenmedeyken bedenin tüm O2 gereksinimini ve gaz değişimlerinin sağlama, kanı soğutma, ısıtma ve filtreden geçirme, oksijenlenip filtreden geçmiş kanı arter sistemine verme gibi kullanım amaçları bulunmaktadır. Açık kalp ameliyatı; koroner arter bypass greft, kapak anomalileri ve konjenital kalp defektlerinin onarımında en fazla kullanılan yöntemdir (1).

Açık kalp ameliyatı sonrası gelişebilecek komplikasyonlar

Açık kalp ameliyatı sonrası görülebilen komplikasyonlar; kalp-akciğer makinesinin çoğunlukla ileri yaşa ve komorbid hastalığa sahip bireylere uygulanması sonucu görülebilmektedir (1). Bu komplikasyonlar aşağıda açıklanmıştır.

Kalp Disfonksiyonu: Ameliyat sonrası erken dönemde kardag fonksiyonların kötüleşmesi ölüm riskini arttırır. Disfonksiyon geliştiğinde, açıklanamayan hipotansiyon, taşikardi veya pulmoner ödem görülmektedir.

Mekanik Komplikasyonlar: Mekanik komplikasyonlar ekokardiyografi ve invaziv hemodinamik değerlendirme ile tespit edilir. Spazm, koroner arter grefti ve protez kapak yetersizliği, kardiyak tamponad, hematomdur. Mekanik komplikasyonların tedavisi cerrahi girişim ile yapılır. Kardiyak

ISBN 978-605-7923-57-8

olmayan mekanik komplikasyonlar ise pnömotoraks, hemotoraks ve endotrakeal tüp malpozisyonunu içermektedir.

Fizyolojik Komplikasyonlar: Mekanik komplikasyonlar dışında düşük kardiyak output sonucu görülen hemodinamik değişimlerdir. Genellikle hipovolemi, kardiyomiyopati sonucu izlenmektedir.

Düşük İnotrop Seviyesi: Ventrüikül fonksiyonunun bozulması sonucu, düşük ejeksiyon fraksiyonu, yüksek pulmoner arter basıncı ile görülür. Tamponat, iskemi, hava embolisi, koroner greft vasospazmı ve trombozu nedeniyle infarktüs sebebiyle oluşur.

Aritmi: Atrial fibrilasyon, Ventrikül aritmileri ve bradiaritmiler görülür. Miyokard İnfarktüsü: Perioperatif miyokard infarktüsü, postoperaif dönemde EKG de görülen yeni Q dalgası görülen hastaların %4-5 inde oluşur. Genellikle düşük distal perfüzyondan kaynaklanmaktadır

Vazodilatasyon Şoku: Kardiyopulmoner bypassın komplikasyonlarından biridir. Kalp debisi azalan hastalarda sistemik damar direncini telafi etmek için çaba artması sonucu gelişir.

Hematolojik Disfonksiyonu: Kalp cerrahisi geçiren hastalar kanama ve tromboz yönünden risk altındadır.

Pulmoner Disfonksiyonu: Akciğer fonksiyon bozukluğu, kalp cerrahisi sonrası önemli bir morbidite nedenidir. Pulmoner disfonksiyon yaygın türleri şunlardır; Pnömoni, plevral efüzyon, atelektazi, diyafram disfonksiyonudur.

Nörolojik Disfonksiyon: Nörolojik disfonksiyon, emboli, tromboz, mikroembolizm sebebiyle gelişebilir (2). Felç, deliryum, bilişsel (kognitif) süreçlerde bozulma kardiyak cerrahi sonrası görülen nörolojik komplikasyonlar arasında yer almaktadır. Bu komplikasyonlar hem erken hem de geç dönemde ortaya çıkabilmektedir (3).

Renal Disfonksiyon: Açık kalp ameliyat sırasında akım kaybı, renal arterlerde vazokonstriksiyona, ve ameliyat sonrası renal fonksiyon bozukluğuna yol açabilir. Renal perfüzyonun normalitesi için hipotansiyon ve hipovolemiden kaçınmak gerekmektedir (2)

Ağrı; torasik insizyonun tipine ve Açık kalp ameliyatı uygulanan hastalarda greft alınan bölgeye bağlı olarak ameliyattan sonraki ilk birkaç günde görülmekte ve genellikle oral analjeziklerle tedavi edilebilmektedir. Tedavi edilemeyen ve inspirasyon sırasında şiddetlenen ağrı, inspiratuar kapasiteyi azaltmakta ve solunum sistemi komplikasyonlarını ortaya çıkarmaktadır.

Enfeksiyon; kardiyak cerrahi sonrası yara yeri enfeksiyonu, sepsis, pnömoni, mediastinit, idrar yolu enfeksiyonu gibi komplikasyonlar meydana gelmektedir (3).

Hemşirelik bakımı

Açık kalp ameliyatının tedavi edici ve olumlu etkilerinin yanı sıra, ameliyat sonrası dönemde hastalarda fiziksel, emosyonel ve sosyal bazı değişiklikler görülmektedir. Bunun için hastanın ameliyatın getirdiği değişikliler ile günlük yaşam aktiviteleri arasındaki dengeyi kurabilmesi gerekmektedir. Açık kalp ameliyatı olan hastalarda, sıklıkla anksiyete, depresyon, cinsel işlev bozukluğu, ev ve iş yaşamında rol ve statü kaybı gibi sorunların görüldüğü literatürde ifade edilmektedir. Kalp cerrahisinde başarı oranının ve hastanın yaşam kalitesinin artmasını ameliyat sonrası verilen bakım da etkilemektedir. Hemşirenin sorumluluğunda olan ameliyat sonrası bakımın kalitesi ve hastanın taburcu olduktan sonraki kendi kendine bakımın yeterliliği ameliyatın başarısına

ISBN 978-605-7923-57-8

yansıyacak ve komplikasyonları önlemede önemli rol oynayacaktır. Açık kalp ameliyatından sonraki iyileşme döneminde hastanede verilen bakım, eğitim ve danışmanlık kadar hastanın iyileşme süresince evde kendisi için uygulayacağı önlemler de önemlidir.

Bu aşamada hemşirenin rolü; hastanın öz bakım gücünün arttırılmasına, bağımsızlığını kazanmasına ve komplikasyonların önlenmesine yardımcı olabilecek bilgiyi aktarmaktır. Hemşire; hastanın gereksinimi olan eğitimini vererek, hastanın ve ailesinin ihtiyaç duyduğu danışmanlığı yaparak, fiziksel ve sosyal faaliyetlerde bulunabilme yeteneklerini artırarak, bireylerin yaşam biçimindeki değişikliklere ve hastalığa uyumlarında uygun baş etme yöntemi geliştirmelerini sağlayarak, kaliteli bir yaşam düzeyine ulaşmalarına yardımcı olmalıdır (4).

3. ROY ADAPTASYON (UYUM) MODELİ

Roy'un Uyum Modeli, Callista Roy tarafından 1964-1966 yıllarında "karşılıklı etkileşim" dünya görüşüne dayalı geliştirilmiştir. Modelin kökeni; adaptasyon, genel sistem ve baş etme teorisi gibi yirmi birinci yüzyılda halen geçerli ve güvenilir kabul edilen teorilere dayanır. Roy'un Uyum Modeli, birey ve grupların uyumuna odaklanarak hemşirelik bilimine katkı sağlayabilen bir modeldir. Roy'a göre birey ve gruplar bütünüyle uyum yapabilen sistemlerdir. Model hemşireliğin; insan, çevre, sağlık ve hemşirelik metaparadigma kavramlarının tümünü açıkça tanımlar ve araştırmalarla da modelin kavramlarına ilişkin önermeler test edilebilir. Roy, modelini oluştururken tümdengelimi, modelindeki dört uyum alanını açıklarken ise tümevarımı kullanmıştır (5).

Roy modelde davranışı etkileyen uyaranları odak, durumsal ve olası uyaran olmak üzere üç kategoride sınıflandırmıştır. Odak uyaranlar bireyin ilk olarak yanıt verdiği uyaranlar; durumsal uyaranlar, odak uyaranın etkisine katkıda bulunan diğer tüm uyaranlar, olası uyaranlar ise henüz etkisi açıklanmamış ortaya çıkma olasılığı olan tüm uyaranlar olarak tanımlanır. Hemşire ilk olarak odak uyaranı, sonra durumsal uyaranı yönetmeyi hedefler. Roy'un Uyum Modeli'nin ana kavramı uyumdur. Modelde tanımlanan uyum alanları; fizyolojik, benlik kavramı, rol fonksiyonu ve karşılıklı bağlılık alanlarıdır. Uyum düzeyi bireyin uyaranlara pozitif yanıt verme yeteneğidir. Modelde uyum düzeyi; uzlaşmacı, dengeleyici ve mükemmel uyum olarak üç düzeyde ele alınmaktadır. Ayrıca uyum düzeyi bireyin baş etme mekanizmaları ve kontrol süreci tarafından düzenlenir. Roy, başetme mekanizmalarını düzenleyici ve bilişselduyusal mekanizmalar olarak ikiye ayırmıştır. Modele göre başetme mekanizmalarının sonucu etkili ya da etkisiz uyum davranışlarıdır. Etkili uyum davranışları uyaranlara pozitif yanıt verme yeteneğini yansıtmaktadır (6).

"Girdi", "çıktı", "kontrol" ve "geri bildirim" süreçleri ile karakterize, tam ve bütüncül bir yapı ortaya çıkarmak üzere bir dizi üniteden oluşur. Birey de yaşayan bir sistemdir. Roy, insanı sürekli değişen, dünyaya ve çevresine uyum sağlamak amacıyla adaptif yanıtlar üreten (adaptif) bir sistem olarak tanımlar. Roy Adaptasyon Modeline göre grubun bir üyesi ve bir birey olarak **kişi, adaptif bir** sistem olarak açıklanır. Birey içinde bulunduğu ortama fizyolojik psikolojik ve sosyal yönden uyum sağlamaya çalışır.

3.1. Yanıtlar

Yanıt, kişinin uyaranlara karşı oluşturduğu davranışlardır. İnternal ya da eksternal kaynaklı olabilir..

3.1.1. Adaptif Yanıt: Adaptif yanıtlar, adaptasyon amacına ve kişinin bütünlüğünün gelişmesine yardım eden sağlıklı yanıtlardır.

3.1.2. Etkisiz Yanıt: Etkisiz yanıtlar uzun süreli ve devamlı olursa kişinin bütünlüğünü bozabilir, hayatta kalması, büyüme, üreme ya da başarı gibi fonksiyonlarını tehdit edebilir.

3.2. Kişinin Başa Çıkma Mekanizmaları (Alt Sistemler): Kişi kendisine gelen uyanlara pasif olarak yanıt vermez. Adaptasyon düzeyi kişinin başa çıkma mekanizmaları ile belirlenir. Roy,

ISBN 978-605-7923-57-8

doğuştan olan ve sonradan kazanılan başa çıkma mekanizmalarını düzenleyici (regülatör) alt sistem ve bilişsel-duyuşsal (kognatör) alt sistem olarak iki şekilde açıklamaktadır.

3.2.1. Düzenleyici (Regülatör) alt sistem

Nöral, kimyasal ve endokrin başa çıkma mekanizmaları yoluyla otomatik olarak yanıt üretilir. Internal veya eksternal uyaranlar sonucu sinir sistemi, dolaşım sistemi ve endokrin sistem faaliyet gösterir. Örneğin; doğum, enfeksiyonlara karşı korunmada: lökositler. Bilgi uygun bir tarzda otomatik olarak yöneltilir ve bilinçsiz yanıt meydana gelir. Örneğin, bir anne için hamilelik ve doğum internal uyaranlardır. Hamilelik ve doğumda sayısız değişiklikler sonucu bebeğin gelişmesi ve doğumun gerçekleşmesi sağlanır. Eğer adaptif tepki olmazsa ölü doğum veya abortus olabilir.

3.2.2. Bilişsel-Duyuşsal (Kognatör) alt sistem

Kognatör alt sistem algısal/bilgi süreci, öğrenme, karar verme ve duygusallık gibi dört kavramsal-duygusal kanallar yoluyla cevap üreten-savunma mekanizmasıdır. Burada regülatör sistemdeki nöral, kimyasal, endokrin yanıtın yerini algısal/bilgi süreci, öğrenme, karar verme ve duygu alır. Fizyolojik, psikolojik ve sosyal faktörleri içeren içsel ve dışsal uyaranlar, kognatör alt sistemde girdiler olarak etki yapar. Örneğin: öğrenme, kodlama, anılar, heyecanı, anksiyeteden kurtulma, yeni bağlar kurmadaki çabasıdır. Örneğin, araba kullanan bir kişinin arabayı idare etme becerisini öğrenmesi gerekir. Yol işaretleri ve bu işaretlere uyulması algı ve bilgi sürecim kapsar. Kara tüm araba sürecini kullanmada gereklidir. Duygular ise diğer araba sürücülerinin hatalı davranışları sırasında oluşur.

3.3. Adaptif Biçimler

Regülatör ve kognatör alt sistemlerdeki süreçleri doğrudan tanımlamak mümkün olmasına rağmen, bu sistemlerin işlevselliğini doğrudan gözlemlemek mümkün değildir. Başa çıkma mekanizmalarının işlevselliğini gözlemleyemeyiz, yalnızca ortaya çıkan yanıtlar gözlenebilir. Roy, bu iki alt sistemdeki davranışsal yanıtların dört farklı adaptif biçimde gözlemlenebileceğini öne sürmüştür. Bunlar:

i. *fizyolojik (physiological),*

ii. *ben/benlikkavramı (self-concept),*

iii. *rolfonksiyon(rolefunction) ve*

iv. *karşılıklı bağlanma (interdependence) adaptif* biçimleridir.

Hemşirelik bakımının temel amacı, bireyin bu 4 gereksiniminin karşılanarak uyumuna yardım etmektir. Bunun için hemşire hangi gereksiniminin karşılanmadığı ve probleme neden olduğunu hastanın bu duruma nasıl uyum sağlayabileceğini araştırmalıdır.

3.3.1. Fizyolojik Biçim

Çevreden kaynaklanan uyaranlara karşı kişinin bedensel olarak verdiği yanıtlarla ilişkilidir. Bu biçimdeki davranış hücreler, dokular ve insan bedenini kapsayan sistemlerin tümünün fizyolojik aktivitelerinin belirtisidir. Uyaranlar adaptif ve etkisiz davranışı oluşturan başa çıkma mekanizmalarını aktive ederler. Kısaca beden yapısı ve onun işleyişiyle ilgili bir kavramdır. Roy, bütünlüğü sürdürmek için yerine getirilmesi zorunlu olan altı temel fizyolojik gereksinim tanımlamıştır. Bunlar:

-Egzersiz ve dinlenme,
-Beslenme,
-Boşaltım,
-Sıvı-elektrolitler,
-Solunum ve dolaşım,
-Isı düzenlemesi, duyular ve endokrin sistem.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 2: Roy'un Fizyolojik uyum sorunları ve nedenleri

Hemşirelerin her altı alan için, beden yapısı ve fonksiyonu, normal olarak kabul edilen oran veya standartlar ile .onları etkileyen stresler ve ortaya çıkan malâdaptif davranışlar hakkında bilgi sahibi olması gerekir.

3.3.2. Benlik Kavramı Biçimi

Kişinin belirli bir zaman süresi içinde kendisi hakkında edindiği inanç ve duygularının bileşimidir. Kişinin ruhsal yönü ile ilişkilidir. Ben kavramı biçiminin altta yatan temel gereksinimi psişik bütünlüktür. İki alt alana ayrılmış olarak ifade edilmektedir:

I-Fiziksel Ben, kişinin beden imajı (kişinin kendisini nasıl gördüğünü) ve beden duygusu (kişinin sözlü ifadelerini) düzeyi olarak tanımlanır.

II-Kişisel Ben; *Üçe ayrılır;*

1-Ben tutarlılığı: Kişinin sözel tepkisi ile gözlenir.

2-İdeal ben: Kişinin ne olacağını ve ne yapacağını gösterir.

3-Moral-Ahlaki-Ruhsal ben: Kişinin inanç ve değerlerini gösterir

3.3.3. Rol-İşlevi Biçimi

Roy, rolü "kişinin toplumdaki pozisyonundan dolayı (anne, öğrenci, çocuk vb.) pozisyonunu devam ettirebilmesi için toplumun beklediği davranışları göstermesi" olarak tanımlar. Her rol bir diğer rol ile ilişkisinin varlığını gösterir (işveren-işçi, hasta-hemşire gibi). Roy Adaptasyon Modelinde kullanım için primer, sekonder ve tersiyer gibi rol sınıflaması benimsemiştir. Bunlar:

1-Birincil (Primer) Rol: Kişinin yaşamında yer alan davranışların temelini oluşturur. Kişinin Erikson'a göre sınıflandırılan yaş, cins ve gelişim seviyesinin tanımlanmasıdır. Örnek: "26 yaşında genç erişkin kadın"

2-İkincil (Sekonder) Rol: Birincil rol ve gelişimsel durum ile ilgili görevlerin bileşimidir. Örnek: "26 yaşında genç erişkin kadın, anne, eş, memur olarak çalışıyor."

3-Üçüncü (Tersiyer) Rol: İkinci rol ile ilişkili rollerdir. Genellikle İrişinin seçimine bağlıdır. Geçici rollerdir ve zevk doğrultusunda değişir. Örnek: "26 yaşında genç erişkin kadın, eş, memur, spor kulübüne üye, sosyal derneklerde gönüllü çalışıyor."

3.3. 4. Birbirine Bağlanma Biçimi

Kişilerin yalan ilişkileri olarak tanımlanır. Sevgi, ilgi, değer verme yeteneği ve isteğini kapsar. Bu gibi duygular karşıdaki kişiye verilir. Birbirine bağlanma iki özel ilişki üzerinde odaklanır:

-En yakın kişi; En önem verdiği kişidir. Bu iki kişi arasında sevgi, ilgi ve değer verme vardır. Bu kişiler hayatları boyunca birliktedirler (Çocuğun anne ve babasıyla olan ilişkisi gibi).

-Destek sistemleri; Bu kişilere karşı da sevgi, ilgi ve değer verme gibi duygular geçerlidir. Fakat ilişkinin anlamı ve derinliği farklıdır. Yakın çevredeki kişiler, çalışma arkadaşları hatta evde beslenen evcil hayvanlar bu gruba girer (7,8)

Roy'un Uyum Modeline Göre Açık Kalp Ameliyatı Sonrası Bakım

1. Davranışların Değerlendirilmesi

Bireyin adaptif bir sistem olarak nasıl davrandığına bakarak davranışının tanımlanmasında ilk aşamadır. Hemşire ameliyat sonrası erken önemde bireyin fizyolojik, psikolojik ve sosyal bütünlüğünün tehdit altında olduğu durumlarda görülen davranışlarını değerlendirmek-için karşılıklı görüşme, gözlem ve ölçme becerileri kullanır. Ve geliştirilen bu değerlendirmede davranışın uyumlu, uyumsuz ya da potansiyel uyumsuz olup olmadığı hakkında bir yargıya varır. Birinci düzeydeki değerlendirme dediğimiz

ISBN 978-605-7923-57-8

bu aşamada bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal bütünlüğünün tehdit altında olduğu durumlarda görülen belirtiler gözlenir.

Fizyolojik Alanda Davranışların Değerlendirilmesi.

a. Oksijenlenme: Açık kalp ameliyatı sonrası erken dönemde hastanın mekanik ventilasyon gereksinimi vardır, cerrahi tedaviye bağlı olarak pnömohemotoraks eşlik eder ve hastada atelektazi, akut solunum sıkıntısı sendromu gibi tıbbi sorunlar gelişebilir. Bu durumda, oksijenlenme bölümü için hipoksi, ventilasyonda bozulma, gaz değişimi / taşınması ve doku perfüzyonunda bozulma, kompansasyonda yetersizlik gibi uyum sorunları görülebilir. Hastanın periferal oksijen satürasyonu, kan gazları, ortalama arter basıncı ve nabız sayısının normal sınırlarda sürdürülmesi de bu bölüm için gözlenebilen etkili uyum davranışlarıdır.

b. Beslenme: Açık kalp ameliyatı uygulanan hastalarda bulantı, kusma, yetersiz beslenme ve diyet kısıtlamasına uyumda güçlük olabilir. Bu bölüm için, diyetine uygun beslenme, sindirim ve emilimin yeterli olması, diğer nutrisyonel ve metabolik gereksinimlerin karşılanması etkili uyum göstergeleridir. Hastanın albumin düzeyinin normal olması, oral beslenmeyi tolere edebilmesi ve diyetine uyması gözlenebilen etkili uyum davranışları için örnek verilebilir.

c. Boşaltım: Ameliyat sonrası hastada, kardiyak out-put'ta değişiklik, anestezik ajanlar, ameliyata bağlı kan ve volüm kaybı, parasempatik sistemin baskılanması, immobilite, beslenememeye bağlı barsak ve üriner boşaltımda uyum sorunları görülebilir. Hastanın saatlik idrar çıkışının, barsak seslerinin, dışkılama sayısının ve şeklinin normal sınırlarda olması gözlenebilen etkili uyum davranışları olarak değerlendirilebilir.

d. Aktivite ve dinlenme: Hastada ejeksiyon fraksiyonunun düşük olması ve kardiyak output'un azalmasına bağlı huzursuzluk, yorgunluk; ağrı, anestezik ilaçlara bağlı bulantı, kusma ile konforda azalma; anksiyeteye bağlı uykuya dalmada ve derin uyku uyumada güçlük, ameliyata bağlı hareket kısıtlılığı gibi aktivite ve dinlenme bölümünde uyum sorunları görülebilir. Hastanın ameliyat sonrası döneme uygun derin soluma-öksürme egzersizi ve mobilizasyon gibi beklenilen aktiviteleri tolere etmesi/ katılabilmesi, yeterli uyuması ve dinlenmesi etkili uyum davranışlarıdır.

e. Korunma: Hastada cerrahi girişimin doğası gereği hipotermi, deri bütünlüğünde bozulma, invaziv girişimler sonucunda pnömoni, endokardit, üriner enfeksiyon, yara iyileşmesinde gecikme ve hipertermi gibi uyum sorunları görülebilir. Bu bölümde hastanın inflamasyon, immün yanıt, ısı regülasyonundaki etkili uyum göstergeleri; enfeksiyon belirtilerinin olmaması, normal vücut ısısı gibi gözlenebilen uyum davranışları olarak yansır.

f. Duyular: Hastalarda ameliyatı sonrası duyusal fonksiyonlarda bozulma, yaralanma riski, özbakım yetersizliği, duyusal yüklenme ya da yoksunluk, iletişimde bozulma, akut ağrı gibi uyum sorunları görülebilir. Duyusal uyaranların, düzenleyici ve bilişsel-duyuşsal başetme mekanizmalarıyla etkili algılanması, yorumlanması ve değerlendirilmesi bu bölüm için uyum göstergeleridir. Hastayla etkili iletişim kurma, primer duyusal fonksiyonlarının yeterli olması, bakıma katılabilmesi gözlenebilen etkili uyum davranışlarıdır.

g. Sıvı-elektrolit ve asit-baz dengesi: Ameliyat sonrası ilk 24 saatte hemoraji ve şok, hipovolemi ya da hipervolemi, ödem, elektrolit dengesizlikleri ve pH değişikliğinin düzenlenmesinde tampon sistemlerinin yetersizliği, solunum ve metobolik asidoz gibi etkisiz uyum davranışları görülebilir. Hastanın sıvı-elektrolit dengesinin korunması, kan pH'sının kimyasal tampon sistemleri ile

ISBN 978-605-7923-57-8

düzenlemesi ve asit-baz dengesinin sürdürülmesi, fizyolojik alanın bu bölümü için gözlenebilen etkili uyum davranışlarıdır.

h. Nörolojik fonksiyon: Hipoksiye bağlı serebral perfüzyonda bozulma ve bilinç düzeyinde azalma, deliryum, bilişsel-entelektüel fonksiyonda ve duygu durumunda bozulma hastada uyumun etkisiz olduğunu gösterir. Yetersiz kompansasyon sonucunda da kafa içi basınç artışı ve herniasyonlara bağlı pupil dilatasyonu, duyu ve motor kayıp ve epileptik nöbetler görülebilir. Nörolojik fonksiyon bölümü için uyarılma, algılama, bilginin işlenmesi, düzenlenmesi, depolanması, konuşma ve etkili motor yanıt uyum göstergeleridir. Hastanın glaskow koma skalasının 13-15 arasında olması ise gözlenebilen en etkili uyum davranışıdır.

ı. Endokrin fonksiyon: Kardiyak cerrahi sempatik yanıta bağlı stres hormonlarının ve endojen katekolaminlerin salgılanmasına neden olan büyük bir stresördür. Açık kalp ameliyatı uygulanan hastada hormonal sistemin düğüm/ kavşak/ döngüleri ve biyolojik ritimde etkisiz regülasyon/ düzenleme görülebilir. Açık kalp ameliyatı sonrası stresin kontrol edilememesi ve uzun sürmesi bireyde tükenmeyle sonuçlanabilir. Hastanın temel fizyolojik fonksiyonlarının korunması ve sempatik yanıtın ortadan kalkarak normal fizyolojik fonksiyonlara dönebilmesi, yaşam bulgularının normal sınırlarda sürdürülmesi etkili uyum davranışı olarak değerlendirilebilir.

Benlik Kavramı Alanında Davranışların Değerlendirilmesi

Hasta ameliyat sonrası; göğüs ön duvarı ve greft insizyonuna bağlı beden imajında bozulma, nörolojik değişikliklerle birlikte beden algısında değişiklik gibi, fiziksel benlikte etkisiz uyum davranışları yaşayabilir. Hastalar kişisel benlik kavramına ilişkin olarak, bilişsel ve entellektüel fonksiyonlarda bozulmanın etkisiyle benlik saygısında azalma, güçsüzlük, suçluluk duygusu, anksiyete ve depresyon gibi etkisiz uyum davranışları gösterebilir. Ayrıca hastalarda kaygı nedeniyle seksüel yetersizlik gözlenebilir. Bunlara ek olarak Açık kalp ameliyatı sonrası iyileşme dönemi özelliklerine göre hastanın grup kimlik kavramı boyutu (kişilerarası ilişki, sosyal çevre gibi) da etkilenebilir. Bireyin beden değişiklikleri, benliği tehdit eden unsurlar ve yaşadığı kayıplarla ahlaki-etikmanevi gelişim süreci içinde olumlu beden imajı, etkili cinsel fonksiyon, fonksiyonel benlik saygısı, fiziksel büyüme, gelişme ve olgunlaşmada bütünlüğü geliştirecek etkili baş etme stratejilerini kullanabilme benlik alanının uyum göstergeleridir.

Rol Fonksiyon Alanında Davranışların Değerlendirilmesi

Açık kalp ameliyatı uygulanan hastalar rol fonksiyon alanında tanımlanan rollerin her birinde sorun yaşayabilir; etkisiz rol değişimi, uzamış rol kaybı, üstlendiği roller arasında ya da bir rol içinde çatışma yaşaması ve rol karmaşası gibi uyum sorunları gösterebilir. Hastalarda erken dönemde, komplikasyonlar nedeniyle birincil rollerde cinsiyet, yetişkin rollerini yerine getirememe; ikincil rollerde aile reisliği, anne, baba, eş rollerini yerine getirememe, hastaneye tekrar yatışlar nedeniyle ev işlerini yürütememe, işe dönememe; üçüncül rollerde sosyal sorumlulukları sürdürememe (dernek vb.), özel gelişimsel beceri ve yetenekleri (resim yapma, yüzme) sürdürememe gibi etkisiz uyum davranışları gözlenebilir. Bireyin rollerinde açıklık, rollere hakim olma, etkili rol değişim süreci, rollerde bütünlük, rol değişimiyle birlikte etkili rol entegrasyonu ve performansı gösterebilme ve rolün yüklediği sorumluluğu üstlenme/ hesap verebilme bu alandaki uyum göstergeleridir.

Karşılıklı Bağlılık Alanında Davranışların Değerlendirilmesi

Açık kalp ameliyatı uygulanan hastalarda ameliyat öncesi ve sonrası dönemde bakımın güven ilişkisi içinde sürdürülmesi gerekir. Bireyler gereksinim duydukları anda sağlık çalışanlarından,

ISBN 978-605-7923-57-8

yakınlarından, değer verdiği kişilerden, sosyal gruplarından ve toplumsal kuruluşlardan destek alabileceklerini bilmek ve güven duymak ister. Güven ilişkisi oluşmayan ve yeterli desteklenmeyen hastalarda sosyal izolasyon, aile içi ilişkilerde bozulma gibi etkisiz uyum davranışları görülebilir.

Uyum Alanları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

Açık kalp ameliyatı uygulanan hastada insizyon yerine bağlı yara yeri enfeksiyonu (fizyolojik alan-korunma alanı) gelişirse, insizyon ve kötü kokulu akıntıya bağlı beden imajında bozulma (benlik alanıfiziksel benlik), hastaneye tekrar yatış, kanama nedeniyle revizyon, rollerini yerine getirmede değişiklik (rol fonksiyon alanı), anksiyeteye, rollerini yerine getirmede değişikliğe, beden imajında bozulmaya bağlı aile içi iletişimde bozulma (karşılıklı bağlılık alanı) bir arada görülebilir. Bu nedenle bakımı yürüten hemşire her bir davranışın diğer uyum alanlarındaki davranışlara etkisini de göz önünde bulundurmalıdır (9,10).

2. Uyaranı Tanılama

Fokal: açık kalp ameliyatı

Kontekstüel: Ameliyat sonrası erken dönemde fizyolojik alandaki oksijenlenme bölümüne ilişkin hipoksi için; öykü (> 60 yaş, diabetüs mellitus-DM, hipertansiyon-HT, geçirilmiş miyokard infarktüsü-MI), kullanılan greft tipi, EF4, kardiyopulmoner bypass >120 dk ve kross-klemp süresi >90 dk, anestezik ajanlar, koroner arterlerinin yapısı, kollateral dolaşımın durumu, hipotermi derecesi, tipi gibi

Rezidüel: obezite ve kros-klemp tekniğinin kullanılması

4. SONUÇ

Açık kalp ameliyatı sonrası özellikle kalp akciğer makinesine bağlanma sonucu hastalarda fizyolojik ve psikososyal açıdan bazı değişiklikler görülmektedir. Bu çalışmamızda ameliyat uygulanan hastaların komplikasyonları farklı boyutları ile ele alınmış ve hemşireler tarafından yapılacak bakım yönetiminin disiplinler arası teori, pratik ve deneyime dayalı sistematik bir bakım modeli olan Roy Adaptasyon Modeli ile ilişki kurularak incelenmiştir. Bakımın profesyonelleşmesi adına mevcut ve olası problemlerin çözümünde hastalar uyaranlar, düzenleyici ve bilişsel-duyuşsal başetme mekanizmalarıyla oluşan davranışlar, uyum alanları ve uyum düzeyine göre tartışılmış modelin uygunluğu değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

1. Budak E. AÇIK KALP AMELİYATI OLAN HASTALARDA AMELİYAT ÖNCESİ ANKSİYETELERİNİN GİDERİLMESİNİN AMELİYAT SONRASI ANKSİYETE VE AĞRI DÜZEYLERİNE ETKİSİ. BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ; 2015.
2. Akkuş GD. Açık kalp ameliyatı öncesi verilen solunum egzersizlerinin ameliyat sonrası dönemde gelişebilecek atelektazi ile incelenmesi ilişkisinin. Haliç Üniversitesi; 2015.
3. Yaman Ö. Açik kalp ameliyati öncesi hastalarin kaygi düzeylerinin ameliyat sonrasi ağri, dispne, bulanti -kusma ve tedaviye uyuma etkisinin değerlendirilmesi. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ; 2018.
4. Özcan H. Açik kalp ameliyati sonrasi hemşireler tarafindan verilen taburculuk eğitiminin hastalar tarafindan kullanilma oranlari. Trakya Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2008.
5. Çatal E. Koroner arter baypas greftli hastalarda hemşirelik girişimlerinin öğrenim

ISBN 978-605-7923-57-8

gereksiniminin karşılanması, iyileşme algısı, başetme-uyum ve yaşam kalitesine etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2015.

6. Çatal E, Dicle A. Teori-araştırma bileşeni: Roy'un uyum modeli örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektron Derg. 2014;7(1).

7. Velioğlu P. Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar. İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık; 2012. 395-431 p.

8. Erkal S. Sister Callista Roy'un Hemşirelik Adaptasyon Modeline Göre Bir Vak'a Çalışması. Hemşirelik Bülteni. 1991;5(21):39–50.

9. ÇATAL E, DİCLE A. Koroner Arter Bypass Greftli Hastalarda Erken Dönem Hemşirelik Bakımının Roy'un Uyum Modeline Göre Analizi. Turkish J Res Dev Nurs. 2011;13(3).

10. Kanan N. Kalp ve damar siteminin cerrahi hastalıkları ve bakımı. In: Akyolcu N, Kanan N, Aksoy G, editors. Cerrahi Hemşireliği 2. 1st ed. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi; 2018. p. 65–154.

ISBN 978-605-7923-57-8

KOLOREKTAL KANSER CERRAHİSİ SONRASI KOLOSTOMİLİ HASTALARDA BEDEN İMAJI, BENLİK SAYGISI VE CİNSEL YAŞAM SORUNLARINA TRANSKÜLTÜREL YAKLAŞIM

TRANSCULTURAL APPROACH TO BODY IMAGE, SELF ESTEEM AND SEXUAL LIFE PROBLEMS IN PATIENTS WITH COLOSTOMY AFTER COLORECTAL CANCER SURGERY

Hasan GENÇ

Araş. Gör., Dicle Üniversitesi, hasan.genc@dicle.edu.tr

Şerafettin OKUTAN

Araş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, sokutan@beu.edu.tr

Ahmet ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ahmetozdemir@ksu.edu.tr

ÖZET

İnsanlık tarihi kadar eski olan kanser; bu alanda yapılan sayısız araştırma ve yeni tedavi tekniklerine rağmen günümüzde ölüm oranı en yüksek olan hastalıklar arasında önemini korumaktadır. Hem kadınlarda hem de erkeklerde sık görülen kanser türlerinden biri de kolorektal kanserlerdir. Dünya Sağlık Örgütü' nün (DSÖ) global kanser oranlarını veren 2014 raporuna göre kolorektal kanser insidansı % 9,7, mortalite oranı % 8,5'tir. Kadınlarda % 6,9 mortalite oranı ile ikinci, erkeklerde % 10 mortalite oranı ile üçüncü sıradadır. Radikal cerrahi tedavi, bu sık görülen kanser türü için halen tedavi edici olma özelliğini korumaktadır. Kolorektal cerrahi sırasında bağırsağın geçici ya da kalıcı olarak dışarıya ağızlaştırılması (stoma) oldukça sık başvurulan bir yöntemdir. Kolorektal kanser sebebiyle açılan stoma bireyin fizyolojik, sosyokültürel, psikolojik sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kişiyi günlük yaşamından koparan ciddi bir durumdur. Bu durum bir yandan hastanın fiziksel sorunlar ile baş etmeye çalışmasına, diğer yandan geleceğe dair belirsizlik yaşamasına neden olur. Geçici ya da kalıcı stoma varlığı bireyin beden imajını değiştirerek benlik algısı ve cinsel yaşamını da olumsuz etkiler bırakmaktadır. Özellikle de beden imajının değişmesinden sonra pek çok hasta cinsel duygularını açıklamayı zor bulmaktadır. Hasta bu hassas konudaki düşüncelerini mahçup bir şekilde dile getirirken, hemşire hasta ile güvenli ve profesyonel bir iletişim kurarak, endişelerini ve korkularını rahat bir şekilde ifade etmesi için cesaretlendirmeli. Hastaların kişisel veya dini inançları, iyileşme algıları, hastalık sürecine yönelik tutum ve davranışları içeren kültürel arka plan hastaların yaşamlarında önemli bir rol oynar. Kültürel uygulamalar ve manevi inançlara göre yaşamları şekillenmiş bireylere, kaliteli ve nitelikli bakım verilebilmesi için; hemşirelerin kültürel olarak duyarlı ve kültürel açıdan bilgi sahibi olması gerekir. Bu derleme çalışmasında, stoma cerrahisi sonrası hastaların karşılaşabileceği potansiyel problemler açıklanmakta ve bu alanlardaki bilgi artışı hemşirelerin hasta bakımını ve memnuniyetini geliştirmelerine olanak sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Beden imajı, cinsel yaşam, stoma bakımı, transkültürel bakım

1. KOLOREKTAL

Kolorektal kanserler hem erkek, hem de kadınlar için en sık görülen ilk beş kanserin içindedir. Erkekte akciğer ve prostat kanseri, kadında akciğer ve meme kanserinden sonra ölüme yol açan kanserler arasındadır. Ülkemizde 2012 yılında ölüme sebep olan hastalıklar içerisinde %21,1 ile kanserler ikinci sırada yer almaktadır. Kolorektal kanserler, tüm kanserler içinde %7,6 oranında

ISBN 978-605-7923-57-8

bulunmakta ve tüm kansere bağlı ölümler içine %7,4 mortaliteden sorumludurlar. Sağlık Bakanlığı, ülkemiz için kolorektal kanser insidansını yüz binde 17 olarak bildirmektedir.

Kolorektal kanserlerin %60'ı dünyanın gelişmiş bölgelerinde gözlenmektedir. Ayrıca kentsel yörelerde kırsal yörelere göre daha yüksek riske sahip olduğu bildirilmektedir.

Kolorektal kanser gelişiminde rol oynayan risk faktörleri: 50 yaşın üstünde olmak, yağdan zengin posadan fakir diyet, şişmanlık, kırmızı ve işlenmiş et tüketimi, sigara ve alkol tüketimi, polipozisler, ülseratif kolit ve crohn hastalığı ve sürekli konstipasyon öyküsü sayılır. Genetik geçişi en çok olan kanser türüdür (1,2).

Kolorektal kanserler çeşitli yollarla yayılır:

- **"**Direkt İnvazyon" bu yolla doğrudan komşu organlara yayılır, Örneğin, transvers kolondan mideye direkt invazyon olur. Ayrıca mesane, üreterler ve üreme organlarına da direkt invazyon olabilir.
- "Lenfatik yol", kolorektal kanserlerin en sık yayılma yoludur (% 25-40), Hastaların yaklaşık yarısında lenf bezi metastazı vardır.
- "Hematojen yayılım", karsinom hücrelerinin kan dolaşımına geçmesiyle olur.
- "İmplantasyonla yayılım", bu tümörler peritona implante olarak *peritoneal karsinomatozise* yol açabilir.

Kolorektal Kanserlerin Tedavisi

Kolorektal kanser türleri arasında leiomyoma, adeno karsinom, polip, kolorektal karsinom yer almaktadır. Tedavisi cerrahidir.

- ✓ Hemikolektomi: Kanserli doku, kan damarları, lenf nodları ve lenfatiklerle beraber kalın bağırsağın yarısının çıkarılması ve kalın bağırsak bölümlerinin uç uca anastamoz yapılmasına denir.
- ✓ Anterior rezeksiyon: Anterior rezeksiyon terimi rektum rezeksiyonundan sonra anastomoz yapılan kısmın peritoneal refleksiyonun üzerinde kaldığı ameliyatlar için kullanılır.
- ✓ Low anterior rezeksiyon (LAR): Rektumun orta bölgesine yerleşen tümörlerde uygulanan sfinkter koruyucu cerrahi girişimdir.
- ✓ Abdominoperineal (anterior-posterior) rezeksiyon (APR): Etkilenen sigmoid kolon ile tüm rektum lenf bezleriyle çıkartılarak anüsün kapatılması kolon abdomene yapılan insizyondan rektum ise perineal insizyondan ağızlaştırılarak kalıcı kolostomi oluşturulur. Bu cerrahi girişime "***Miles ameliyatı***" da denir.

Kolorektal karsinomlar radyoterapiye dirençlidir. Ancak tümörün yayılmasını durdurmak ve tümörü küçültmek için radyoterapi uygulanabilir. Kolorektal karsinomlar kemoterapiye de dirençlidir. Sistemik kemoterapi ameliyat sonrasında metastaz görüldüğünde yada aynı yerde tekrar tümör oluştuğunda uygulanır. İmmünoterapi, hastanın immün tepkisini artırmak için uygulanabilir (3–5).

2. STOMA

Stoma; Yunancadan gelen bir kelime olup 'ağız' olarak ifade edilebileceği gibi, gastrointestinal kanalda hekimler tarafından iç organların cerrahi müdahale ile vücut dışına geçici veya kalıcı olarak ağızlaştırılması anlamında da kullanılmaktadır. İnce bağırsağın ağızlaştırılması ileostomi, kalın bağırsağın ağızlaştırılması kolostomi ve üreterlerin ağızlaştırılması ürostomi olarak tanımlanmaktadır. Stoma; inflamatuar bağırsak hastalıkları (crohn, ülseratifkolit), intestinal

ISBN 978-605-7923-57-8

obstrüksiyonlar ve travmalar, Familial Adenomatöz Polipozis koli (FAP) gibi gastrointestinal hastalıklar, yaygın olarak da kolorektal kanserler ya da mesane kanseri gibi üriner sisteme ilişkin hastalıkların cerrahi tedavisinde kullanılan yaygın bir girişimdir

. Stoma açılmasının en sık nedeni kolorektal kanser olmakla birlikte, kolon obstrüksiyonu, Founier gangreni gibi hastalıklarda da iyileşmeyi sağlamak için stomalar açılmaktadır.

İntestinal Stoma tipleri

İntestinal stomalar prognostik faktörlerine göre geçici ve kalıcı olarak ikiye ayrılırlar ;

Geçici stomalar; geçici önlem olarak gerçekleştirilen ve mevcut durum atlatıldıktan sonra tekrar kapatılan stomalardır. ***Kalıcı stomalar***; barsak devamlılığının tekrar sağlanmasının mümkün olmadığı, anüs ve rektumun çıkarılmasını gerektiren vakalarda gerçekleştirilen stomalardır. İntestinal stomalar anatomik lokalizasyonlarına göre ileostomi, jejunostomi ve kolostomi olarak üçe ayrılırlar; İleostomiler; İnce bağırsağın son kısmının karın duvarına ağızlaştırılmasıdır. Eğer kolon ve rektum tamamıyla çıkarıldıysa veya devre dışı bırakıldığı koşullar varsa, distalde korunması gereken anastomoz varsa açılmaktadır. İleostomide dışkı sıvı, yakıcı ve çok miktarda olduğu için stoma çevresinde deri sorunlarına ve beslenme problemlerine sebep olabilir.

İleostomi tipleri;

- ✓ Uç ileostomi (Brooke): Kalıcı veya geçici olarak yapılabilir. Kalıcı uç ileostomi, inflamatuar barsak hastalığı ya da famiyal polipozis koli nedeniyle yapılan proktokolektomilerden sonra, rekonstrüktif işlemlerinin tercih edilmediği olgularda kullanılabilir. Geçici uç ileostomi ise, genellikle acil koşullarda opere edilen ve primer anastomozun riskli olduğu olgularda uygulanabilir.
- ✓ Loop ileostomi: Aynı anda hem proksimaldeki intestinal akımın diversiyonu hem de distaldeki barsak segmentinin dekompresyonu gerektiğinde tercih edilir.
- ✓ Loop-uç ileostomi: İleum uç kısmının cilt düzeyine gerilimsiz bir şekilde taşınması mümkün olmayan hastalarda ve daha önceden mevcut olan loop ileostominin kalıcı ileostomiye çevrilmesi gereğininde kullanılan bir ileostomi tipidir.
- ✓ Bölünmüş (split) ileostomi: Eğer lup ileostominin fekal akımı tam olarak saptıramayacağı düşünülüyorsa, bu durumda ileum tam olarak ikiye bölünür. Proksimal uç end ileostomi haline getirilir. Distal uç ise kapatılır.
- ✓ Kontinent ileostomi: Proktokolektomi yapılan hastalarda, uç ileostomiye alternatif olarak geliştirilmiştir. Terminal ileumdan bir poş hazırlanıp, poşun efferent ansı ile bir valv sistemi oluşturulmaktadır (6).

Kolostomiler

Kolonun Açıldığı Bölgeye Göre Kolostomi Tipleri

- ✓ Çıkan (ascending) kolostomi: Stoma çevresinde bulunan deriyi tahriş edebilecek özelliktedir. Gaita sıvı veya yarı sıvı bir hale sahiptir.
- ✓ Transvers kolostomi: Gaita sıvıyla yarı koyu kıvama sahiptir. Nedeni ise bargırsağa gaita transvers kolonunun sol tarafına ilerlendiğinde enzim miktarında azalma görülür.
- ✓ Descending (inen kolon) Kolostomi: Dışkı tam veya yarı kıvama sahiptir. Nedeni ise sıvıların çoğu çıkan ve transvers kolon tarafından emiliminin olmasıdır.
- ✓ Uç (Sigmoid) kolostomi: Geçici yada kalıcı olmakla beraber kalın bağırsağın tam bir şekilde kesilmesi ve karın duvarına tüm lümenin ağızlaştırılması olarak belirtilir. Hartman prosedürü sonrasında oluşturulmuş uç kolostomiler fekal saptırma içerir ve genellikle geçicidir.

ISBN 978-605-7923-57-8

- ✓ Çekostomi: Kolon tıkanıklığının acil dekompresyonu, kolon psödoobstrüksiyonu (Ogilvie sendromu), sol kolon anastomozlarının korunması, çekum perforasyonu veya çekum volvulusunun tedavi aşamalarında kullanılabilmektedir.

Yapılış Şekillerine Göre Kolostomiler

- ✓ Cilt yüzeyli 'Blow-hole' kolostomi: Kolon distansiyonunun acil olarak azaltılması amacıyla, altta yatan nedenle uğraşılmadan uygulanan geçici ve hızlı bir açıklık oluşturulması işlemidir. İşlem çekum, transvers ve sigmoid kolonda uygulanabilir.
- ✓ Loop kolostomi: Uygun kolon bölümü tümüyle karın dışına alınır ve açılan karın duvarı katlarına tespit edilir. Genellikle transvers ve sigmoid gibi uzun mezentere sahip kolon segmentlerinde yapılır
- ✓ Mikulicz kolostomi (Çifte namlusu kolostomi): Sigmoid iskemilerde, volvulusta, tıkanmaya neden olmuş kolon tümörlerinde ve gecikmiş kolon yaralanmalarında uygulanır. Segment rezeksiyonu sonrası proksimal ve distal uç, tek bir delikten karın duvarına tespit edilir.
- ✓ Uç kolostomi: Tam dışkı saptırımı sağlayan kolostomi tipidir. Genellikle alt veya orta rektum kanseri nedeni ile uygulanan Miles ameliyatı sonrasında, Hartmann prosedüründe, ciddi inkontinans durumlarında yapılır (6).

3. STOMALI HASTALARIN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Stoma açılan bireylerin stomaya uyum süreci uzun ve zor olabilmektedir. Bireylerin beden imajındaki değişim ve bedenin bir kısmının kaybına bağlı acı yaşadıkları belirtilmektedir. Literatürde endikasyonu ne olursa olsun stoma açılmış bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan çeşitli problemler yaşadıkları bildirilmektedir. Bu problemler inkontinans, rektal akıntı, gaz çıkışını kontrol edememe, işe geri dönme zorlukları, cinsel aktivitede azalma ve seyahat ve boş zaman aktivitelerinde zorlanmayı içermektedir. Bununla birlikte yapılan bazı çalışmalarda da kolostomisi olan hastaların beden algısında değişme, benlik saygısında azalma, cinsel işlevlerde bozulma, eş uyumu sorunları, anksiyete ve depresyon gibi psikolojik sorunlar yaşadıkları ve yaşam kalitelerinde önemli değişikliklerin olduğu bulunmuştur.

Beden imajı ve benlik saygısı

Benlik saygısı, bireyin kendisi hakkındaki görüş ve algısını iyi veya kötü olarak değerlendirmesi ve saygı duymasıdır. Benlik saygısı bireyin kendini toplum tarafından kabul edilme isteğinden oluşmaktadır. Kişinin kendine duyduğu özgüven, kendini yeterli ve değerli hissetmesi, kendini sevmesi benlik saygısı olarak kendini değerlendirme ölçüsüdür.

Kişinin beden imajı ile benlik saygısı saygısı arasında bir bağ vardır. Kişi, fiziki olarak kendini yeterli buluyorsa, özgüveni artmakta ve kendine duyduğu saygı ve güven seviyesi yükselmektedir. Fiziksel sağlık problemleri, fiziksel görüntüde değişiklik, olumlu olmayan duygular benlik saygısını değiştirmektedir (7).

Stoma açılması bireyin tüm yaşantısını derinden etkileyerek o güne kadar alıştığı ve sürdürdüğünden farklı bir yaşam biçimine uyum sağlamasını gerektirir. Çünkü sağlıklı bireyde boşaltım istemli olarak kontrol edilebilen, bağımsızca gerçekleştirilebilen fizyolojik bir durum iken stoma; boşaltım biçimini değiştirerek bireyi bağımsız durumdan bağımlı duruma getirmekte, beden bütünlüğünü bozmakta, birçok fiziksel ve psikososyal sorunu da beraberinde getirebilmektedir. Literatürde; fiziksel görünümünün ve doku bütünlüğünün hastalık/travma nedeniyle değişmesinin beden algısını ve benlik saygısını negatif yönde etkilediği, bu nedenle de bireyde ruhsal sorunların ortaya çıkabildiği belirtilmektedir. Bu nedenle fiziksel görünümdeki değişiklikler ya da fonksiyon kaybına bağlı bireyde oluşan şekil bozuklukları olumsuz duygulara ve sosyal kısıtlamalara neden olmaktadır. Fiziksel görünümdeki değişiklikler ve fizyolojik sorunlar; bireyin beden imajı algısını olumsuz yönde

ISBN 978-605-7923-57-8

etkilemekte, kendini diğerlerinden farklı görmesine, kendinden utanmasına, aile ve arkadaşları tarafından reddedilme korkusu hissetmesine ve sosyal aktivitelerini sınırlamasına neden olabilmektedir (8).

Stomanın Cinselliğe Etkileri

Cinsel istek ve cinsellik insan yaşamının ve birey olmanın bir öğesidir. Bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gereksinimlerinin ana unsurlardan biri cinsel istektir. Cinsel istek bireyin yaşamı boyunca bütün varoluşunun bir öğesidir. Bireyin ruhsal toplumsal ve biyolojik unsurları mevcuttur. Biyolojik unsurlar üreme organlarını ve fiziksel görüntüyü, ruhsal unsurlar beden imajını, kişinin kendine duyduğu güveni, beden salgısını, toplumsal unsurlar ise cinsiyet unsurlarını, kültürel beklentileri, bireyleri bilindik biçimlerde yerine koymayı kapsamaktadır. Literatürde cinsel isteğin ve cinsel sağlığın yaşam kalitesi için önemli bir belirti olduğu ve birçok fiziksel, ruhsal etkenlerin cinsel sağlığı etkileyeceği görüşü bildirilmektedir.

Bireyin temel gereksinimlerinden biri olan cinselliğin karşılanması gerekmektedir. Cinsel istek, stoma uygulandığında olumsuz olarak etkilenmekte ve kişinin cinsel işlevi ve görevinde farklılıklar oluşmaktadır.

Yaşam süreci boyunca insan cinselliğini ve cinsel sağlığını etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Cinselliği etkileyen psikolojik faktörler arasında bireyin vücut imajı, özgüveni ve cinsiyet rolleri yer almaktadır. Eğitim düzeyi evlilik durumu ve sosyal konumu gibi faktörler de cinselliği etkileyen sosyo-kültürel faktörler arasındadır. Geçirilen hastalıklar ve cerrahi girişimler de bireyin cinsel sağlığını etkilemektedir.

Cinsel işlev, anatomik veya biyolojik bir nedene dayanmadan da olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Stoma uygulanması ile oluşan fiziksel görüntüdeki farklılık sebebiyle hasta cazibesinin düştüğünü, cinsel olarak eksiklik hissi yaşadığını ve stoma bakım malzemeleri ile bedenin kötü ve şekilsiz göründüğünü hissetmektedirler.

Hastalar, cinsel sorunların yanında cinsel ilişki esnasında torbanın açılabileği, feçes sızıntısı ve kötü koku oluşabileceği kaygısını ve sıkıntısınıda düşünmektedirler. Cinsellik ve cinsel işlevin stoma uygulamasının “gizli” sorunu olduğu belirtilmiştir.

Stoma uygulamalarında, rektum kanserleri için yapılan rektumun ve anüsün çıkarılması işleminden sonra parasempatik sinir zedelenmesi sonucu erkeklerde iktidarsızlık, sertleşme ve ejekülasyon sorunlarına, kadınlarda pelviste bulunan yaralı doku nedeni ile cinsel ilişki esnasında acı, vajinal salgıda azlık veya kesilme, cinsel istek ve haz alımında eksilme görülebilmektedir (7).

4. TRANSKÜLTÜREL BAKIM

Kültür belli bir toplumun öğrenilen ve kuşaktan kuşağa aktarılan değerleri, inançları, davranış kuralları ve yaşam şekli uygulamalarıdır. Leininger kültürü, sağlık-hastalık bakım örüntüsü ve davranışlarda karar vermeyi etkileyen dominant bir güç olarak tanımlamaktadır (9).

Transkültürel hemşirelik; “Hemşirelik bakımında kültürel evrensellik ve kültüre özgülük sağlayan, farklı kültürlerin karşılaştırmalı araştırma ve analizi üzerine temellenen, sağlık-hastalık, bakım, inanç ve değerlere saygılı bir şekilde, dünyada alt kültür ve kültürlerindeki farklılıkları analiz eden ve karşılaştırmalı çalışma üzerine odaklanan hemşireliğin bir kolu veya alt dalı” olarak tanımlamıştır. Transkültürel hemşireliğin amacı; birey, aile ve grupların kültürel gereksinimlerini karşılamada duyarlı ve etkili bir hemşirelik bakımı sunmak, hemşirelik bilgi ve uygulamalarını kültürel olarak kavramsallaştırarak kullanılmasını sağlamaktır. Hastaların gereksinimlerini etkili olarak karşılamada

ISBN 978-605-7923-57-8

bazı araştırmacılar kültürel değerlerin, inançların, uygulama ve tutumların önemini vurgulamış ve bunların bütüncül yaklaşım için gerekli olduğunu bildirmiştir (10).

Kültürel olarak çeşitlilik arz eden bir toplumda çalışan hemşireler bakımın zorluklarını karşılamada gittikçe yükselen transkültürel dünyasına yeterince hazırlıklı olmayabilir ve hastanın farklı bir kültürden davranışları hemşirenin kendi kültürünün standartlar içinde değerlendirilerek hemşirelikte etnik merkezciliğe neden olmaktadır. Günümüz hemşireler önemli sorumluluklarından biri çok etnik kökenli bir toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak yüksek kaliteli bir bakımı sunmak ve bireyin sağlığı onun yaşamı, kültürü, yetiştirilme biçimi veya inancının dışında ayrı tutulmamasıdır.

Bir etnik azınlık grubundan (suriye sığınmacı) stoma ameliyatı geçiren hastaya yönelik olarak, hastanın hemşirelik ve tıbbi personel tarafından stoma cerrahisi ile ilgili herhangi bir özel ihtiyacını anlamadaki başarısızlığı, hastanın hayal kırıklığı ve tecrit duyguları yaşayabilmesine yol açabilir. Stoma ameliyatı beden imajı değişecek olan müslüman hasta nihai kararını vermeden önce camide imamdan rehberlik isteyebilir. Çoğu hasta kirlilikle ilgili belirli inançlara sahip olabilir, bedensel atılımların kirletici olduğunu ve stoma atılımlarını ve cihazlarını dokunamayacağını düşünebilir. Burada hastanın stoma cihazını temizlemek ve değiştirmek için eldiven kullanması önerilebilir. Güney Asya ve Müslüman kültürlerinde, geleneksel olarak sol el temizlik ve hijyen kullanılırken, yemek tutmak ve temiz şeylere dokunmak için sağ el kullanılır. Bu, bir stoma cihazının kullanılmasında zorluk yaratabilir ve hemşirenin hasta ile birlikte çalışarak hastanın sol el ile kullanabileceği uygun bir cihaz bulması gerekecektir. Uygun dilde stoma bakımıyla ilgili yazılı bilgi gösterme ve verme, hasta otonomisine yardımcı olacaktır.

Hindu, Sih, Yahudi, Müslüman ve bazı Hristiyan gibi dini inanç sahibi hastalar için oruç önemlidir ve oruç hastaları, baryum gibi sindirimi içeren araştırmalara istekli olmayabilir. Bununla birlikte, çoğu dinde hasta hastalıkları sırasında oruç tutmak zorunda değildir ve muafiyetleri dini liderleri tarafından verilir. Müslüman hastalar, özellikle gün batımından gün batımına kadar saatlerde yemek yemedikleri veya içmedikleri zaman Ramazan'da oruç tutmayı isteyebilirler. Stoma olan hasta için bu, özellikle ileostomi ile çıkışın çoğalmasına, çıkışın arttırılmasına ve hastanın dehidrasyonuna neden olabilir. Hemşire hasta ile sıvı değişimini ve bunun neden olabileceği sorunları tartışmalıdır. Stoma hastası olan hastalar için süre oruç tutmak, hasta ile tam olarak tartışılmalı, böylece stomal çıktıda hangi değişikliklerin meydana gelebileceğini ve uygun yönetimin gerçekleştiğini anlatılabilmelidir (11).

5. SONUÇ

Hemşirelerin çoğu, stoma ameliyatı nedeniyle derin bir vücut görüntüsü değişikliği geçirmiş bir hastayı bakım verebilir. Kanser ve yaşamı sınırlayıcı bir hastalık tanısı olduğunda da varoluşsal kaygılar olacaktır. Stoma ameliyatından hemen sonra hastalar kendilerini psikolojik olarak gelecek açısından kaygılı ve fiziksel olarak bozulmuş hissedebilirler. Hemşirenin bu konuları ele alması ve hastayı beceri ve anlayışıyla desteklemesi gerekecektir.

Araştırmalarda stoma cerrahisine uyum sağlamadaki psikolojik faktörlerin, özellikle hemşire tarafından yapılması gereken özel olarak sorulmadıkça ve rutin olarak yapılmadıkça hastalar tarafından açıklanmadığını göstermiştir (12). Özellikle de beden imajının değişmesinden sonra pek çok hasta cinsel duygularını açıklamayı zor bulmaktadır. Hasta bu hassas konudaki düşüncelerini mahçup bir şekilde dile getirirken, hemşire hasta ile güvenli ve profesyonel bir iletişim kurarak, endişelerini ve korkularını rahat bir şekilde ifade etmesi için cesaretlendirmeli.Muhtemelen hemşire için stoma bakımının en zor bölgelerinden biri, farklı bir kültürden gelen hastanın, hemşirenin kendi kültürü standartlarına göre değerlendirildiği zamandır. Kültürel olarak yetkin bir bakım sağlarken, hemşire bireye uygun bakımı sağlamak ve teşvik etmek için çaba sarf etmelidir. Dil engelleri,

ISBN 978-605-7923-57-8

hastanın ve hemşirenin stoma bakımında kendi kendine bakımını zorlaştırır, ancak hemşirenin kendi kültürü içinde hastanın bakım gereksinimleriyle ilgili bazı bilgileri varsa, ilerleme kaydedilecektir. Kültürlerarası yetkinlik, hemşire tarafından gözlem ve yansıtma yoluyla elde edilebilecek bir beceri ve bilgi kümesidir ve hemşirenin çeşitli kültürlerde iyi etki göstermesini sağlar.

İyi iletişim becerilerine sahip bilgili ve yargılayıcı olmayan bir hemşire, hastanın etkin tedavi ve iyileşmesinde önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Ferlay J, Soerjomataram I, Dikshit R, Eser S, Mathers C, Rebelo M, et al. Cancer incidence and mortality worldwide: Sources, methods and major patterns in GLOBOCAN 2012. Int J Cancer [Internet]. 2015 Mar 1 [cited 2018 Nov 22];136(5):E359–86. Available from: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25220842
2. Saatçi E. Dünyada ve Türkiye'de Kanser Epidemiyolojisi. Turkiye Klin J Fam Med Spec Top. Turkiye Klinikleri; 2014;5(2):1–8.
3. Karagiannis S, Heras P, Hatzopoulos A, Georgopoulou A, Kritikos K. Colorectal cancer patients' informational needs about sexuality related issues. J Clin Oncol [Internet]. American Society of Clinical Oncology; 2006 Jun 20;24(18_suppl):18569. Available from: http://ascopubs.org/doi/abs/10.1200/jco.2006.24.18_suppl.18569
4. Terzi C, Ünek T. Kolon Kanserinde Cerrahi Tedavi. Turkiye Klin J Surg. Turkiye Klinikleri; 2004;9(1):71–80.
5. McGuire S. World Cancer Report 2014. Geneva, Switzerland: World Health Organization, International Agency for Research on Cancer, WHO Press, 2015. Adv Nutr [Internet]. 2016 Mar 1 [cited 2018 Nov 22];7(2):418–9. Available from: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/26980827
6. Mutlu S. Preoperatif stoma yerinin işaretlenmesinin, postoperatif stoma komplikasyonlari, stomaya adaptasyon ve hasta yaşam kalitesi üzerine etkisi [Internet]. Vol. 1, Journal of Personality and Social Psychology. BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ; 2017. Available from:https://osf.io/nf5me%0Ahttp://dx.doi.org/10.1016/j.tree.2015.01.012%0Ahttps://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1047840X.2017.1373546%0Ahttp://dx.doi.org/10.1016/j.lindif.2016.07.011%0Ahttp://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2017.06.011%0Ahttp://programme.exo
7. Vatansever G. Stomali hastalarda beden imaji ve benlik saygisi. Haliç Üniversitesi; 2014.
8. Emek A. Ostomili hastalarin depresyon düzeyi ve yaşam kalitesinin, bakim vericilerin depresyon düzeyi ile ilişkisinin araştirilmasi. Istanbul Üniversitesi; 2016.
9. Karaca SS. Leininger'ın Kültürel Bakımda Farklılık ve Evrensellik Modeli. In: Seviğ Ü, tanrıverdi gülbu, editors. Kültürlerarası Hemşirelik. 1. istanbul: İSTANBUL TIP KİTABEVİ ; 2012. p. 125–40.
10. Tortumluoğlu G. Transkültürel hemşirelik ve kültürel bakim modeli örnekleri. 2004;
11. Black PK. Psychological, sexual and cultural issues for patients with a stoma. Br J Nurs [Internet]. 2004;13(12):692–7. Available from: http://www.magonlinelibrary.com/doi/10.12968/bjon.2004.13.12.13254
12. White C. Psychological management of stoma-related concerns. Nurs Stand [Internet]. 1998 [cited 2018 Nov 22]; Available from: http://search.proquest.com/openview/a81c31f42352632edf9a5463a0683506/1?pq-origsite=gscholar&cbl=30130

ISBN 978-605-7923-57-8

ERGENLERİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ İLE SOSYAL AKTİVİTELERE KATILIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Hatice PEKİNCE

Öğretim Görevlisi, Fırat Üniversitesi, hatturk23@hotmail.com

Behice ERCİ

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, behice.erci@inonu.edu.tr

ÖZET

Amaç: Bu araştırma ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile sosyal aktivitelere katılmaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. **Gereç ve yöntem**: Tanımlayıcı nitelikte olan bu araştırmanın evrenini Elazığ il merkezinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı genel 11 liseden kura yöntemiyle seçilen 4 lisenin son sınıfında eğitim gören 1049 öğrenci oluşturmaktadır. Evrenin tümünün araştırmaya alınması hedeflendiği için herhangi bir örnekleme yöntemi kullanılmamıştır. Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, Saldırganlık Ölçeği ve Sosyal İşlevsellik Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin Değerlendirilmesinde yüzdelik, ortalama, t testi, Kruskal Wallis, Varyans, ANOVA ve Kolerasyon analizi kullanılmıştır. **Bulgular:** Araştırmaya katılan ergenlerin %58.5'inin 17 yaşında, %56'sının kız öğrenci ve % 61.8'inin orta düzey gelire sahip oldukları saptanmıştır. Ergenlerin sosyal öncül etkinliklere katılımlarının puan ortalaması 22.85±11.67, boş zamanları değerlendirme puan ortalamaları ise 18.02±7.08 olarak saptanmıştır. Araştırmada yer alan ergenlerin %45.3'ünün saldırgan olduğu, cinsiyet ve aile gelir düzeyine göre saldırganlık açısından gruplar arasında istatistiksel olarak fark olduğu, erkek ergenlerin ve gelir düzeyi iyi olanların diğerlerine göre daha saldırgan olduğu saptanmıştır($p<0.05$). Ergenlerde saldırganlık arttıkça sosyal aktivitelere katılımında arttığı saptanmıştır. **Sonuç:** Ergenlerin saldırganlık düzeylerini azaltmak için ergenlere ve ebeveynlere yönelik danışmanlık hizmetleri verilebilir.

Anahtar kelimeler: Ergenlik, Saldırganlık, Sosyal aktivite, Hemşirelik.

GİRİŞ

Ergenlik; insanoğlunun yaşamı boyunca karşılaştığı belki de en zor dönemlerden biridir. Bu dönem bir yandan coşku ve stres dönemi olarak tanımlanırken, diğer yandan ergenin bireyselliğinin ve sosyal yönünün geliştiği bir dönem olarak görülmektedir (1).

Ergenlikte artan fiziksel güce ve ergenin yaşadığı çevre koşullarına bağlı olarak şiddetten hoşlanma ve saldırganca davranma sıklığında artış görülmektedir (2). Günümüzde saldırganlık gerek aile, gerek çevre, gerekse de görsel medya nedeniyle hızla artan bir olgu olmaktadır (3). TÜİK'in 2012 verilerine göre ise 15-17 yaş grubu içersinde en çok işlenen suç türünün yaralanma olduğu ve erkeklerin kızlara göre 6 kat daha fazla, Durmuş ve Gürkan tarafından yapılan lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri adlı çalışmada okullarda en çok "okulun masa ve sandalyelerini kasıtlı olarak kıran, kazıyan, çizen, tekme atarak duvar boyalarını kirleten öğrencilerin %70.9 okul içinde meydana gelen

ISBN 978-605-7923-57-8

ve yaralanmayla sonuçlanan kavgaların %70.1, okulda çeşitli öğrenci grupları arasında meydana gelen toplu kavga olaylarının %70.1 ve okulda bazı öğrencilerin paralarının çalınması ya da özel eşyalarının kaybolması durumunun ise %63.7 oranında olduğu saptanmıştır (4,5).

Ergenlikte önemli bir diğer gelişim boyutu ise sosyal gelişmedir. Bilindiği gibi bireyin sosyalleşmesi ilk olarak ailede başlar ve ergenlik döneminde ailesinin dışına taşarak okul çevresi ve dolayısıyla arkadaş grupları ekseninde hızla devam eder (6). Literatürler incelendiğinde ergenlerde saldırganlığın ciddi boyutta işlenildiği ve önemli bir halk sağlığı sorunu olduğu vurgulanmaktadır. Fakat ergenlerde saldırganlığın engellenmesi, gerekli önlemlerin alınması ve sosyal aktivitelere yönlendirilmesi açısından yeterli çalışmaya rastlanılmamaktadır. Bu nedenle halk sağlığı hemşirelerine saldırgan eğilimi olan ergenleri erken teşhis edebilmesi, bu davranışların engellenmesi, aile ile işbirliğine girilerek aileye de gerekli eğitimin verilmesi ve önlemler alınması konusunda önemli görevler düşmektedir(6). Bu araştırmadaki amacımız ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile sosyal aktivitelere katılmaları arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Bu araştırma, Eylül 2011 - Haziran 2012 tarihleri arasında Tanımlayıcı-ilişkisel türde yapılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Elazığ il merkezinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı genel 11 liseden kura yöntemiyle seçilen, Karşıyaka, Hıdır Sever, Gazi ve Korgeneral Hulusi Sayın Liselerinin son sınıfında eğitim gören 1049 öğrenci oluşturmaktadır. Evrenin tümünün araştırmaya alınması hedeflendiği için herhangi bir örnekleme yöntemi kullanılmamıştır. Öğrencilerden 803 tanesi araştırmaya katılmıştır. Böylece evrenin %76.5'ine ulaşılmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, Saldırganlık Ölçeği ve Sosyal İşlevsellik Ölçeği (Sosyal Aktivitelere Katılım) kullanılarak toplanmıştır.

Kişisel bilgi formu: Bu form yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, anne-babanın eğitim düzeyi, anne-babanın meslek grubu ve aile gelir düzeyi gibi sosyo-demografi özellikleri içeren 8 sorudan oluşmuştur.

Saldırganlık Ölçeği: Saldırganlık Ölçeği; Kocatürk tarafından saldırganlık envanteri olarak oluşturulmuş ve Tuzgöl tarafından saldırganlık ölçeği olarak geliştirilmiştir. Saldırganlık Ölçeği gençlerde açık, gizli, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıkla ilgili davranışları ölçmeye yönelik 45 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte 30 saldırgan içerikli, 15 saldırgan olmayan içerikli madde vardır. Ölçekteki saldırgan olmayan ifadeler şunlardır: 2, 4, 8, 10, 13, 16, 24, 28, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 44, diğer maddeler saldırgan içerikli maddelerdir. Ayrıca 9 madde geçerlik puanı elde etmek üzere biri durumun o kişi için geçerli olduğunu diğeri olmadığını ifade edecek şekilde iki defa sorulmuştur. Ölçekteki geçerlik maddelerinin numaraları şöyledir: (4;20), (18;24), (10;26), (22;33), (8;36), (14;37), (19;39), (23,40), (34;44).

ISBN 978-605-7923-57-8

Ölçek 5'li derecelendirilmiş cevaplama sistemine sahiptir. Ölçekte bireylerin kendi duygu ve davranışlarını içeren maddeler yer almaktadır. Birey okuduğu ifadenin kendine ne derece uygun olduğunu belirtmek için (5) Her Zaman, (4) Sıklıkla, (3) Arasıra, (2) Nadiren, (1) Hiçbir Zaman şeklindeki seçeneklerden birini işaretlemektedir. Bireyin işaretlediği seçeneklere parantez içinde belirtilen puan değerleri verilmektedir. Ölçekteki saldırgan olmayan 15 maddenin puanlamaları tersine çevrilerek yapılmaktadır. Tersine çevrilen sayılar ve diğerlerinin toplamı kişinin saldırganlık puanını oluşturmaktadır. Aritmetik ortalamanın üstündeki puanlar yüksek saldırganlık düzeyini, altındaki puanlar düşük saldırganlık düzeyini temsil etmektedir. Ölçeğin Alfa katsayısı 0.71, bu araştırmanın alfa katsayısı ise 0.81'dir. Ölçeğin r güvenlik katsayısı 0.75 ve t değeri 3.25'dir.

Sosyal İşlevsellik Ölçeği: Sosyal İşlevsellik Ölçeği (SİÖ) kişinin bütün sosyal rolüne yapılan yargıyı gerektiren rol işlevlerini değerlendiren bir araçtır. SİÖ temel yetileri, sosyal davranışı nicelik yönünden değerlendirir.

SİÖ 1990 yılında Birchwood ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olup geçerlilik ve güvenirlilik çalışması 2001 yılında Erakay tarafından yapılmıştır (10). Toplam 7 alt boyuta sahip SİÖ anketinin ergenlerin boş zamanlarında en çok hangi alanlarda sosyal aktivitelere katılımının olduğunu saptamak amacıyla sosyal işlevsellik ölçeğinde yer alan öncül sosyal etkinlikler ve boş zamanları değerlendirme alt ölçekleri değerlendirmeye alınmıştır. 4'lü likert tipi olan ölçek toplam 38 maddeden oluşmaktadır. Birey okuduğu ifadenin ne derece kendine uygun olduğunu belirtmek için (0)Hiç, (1)Nadiren, (2)Bazen, (3)Sık sık şeklindeki ifadelerden birini işaretlemektedir. Bireyin işaretlediği seçenek parantez içersinde gösterilen puana karşılık gelmektedir. Boş zamanları değerlendirmek için en düşük 0, en yüksek 45; öncül sosyal etkinlikler için ise en düşük 0, en yüksek 66 puan alınabilmektedir. Alınan puanların yüksek oluşu sosyal aktiviteye katılımın arttığını temsil etmektedir. Ölçeğin güvenilirlik analizinde iç tutarlık katsayısı 0.807, araştırmamızın alfa katsayısı ise 0.88'dir.

Veriler araştırmanın toplandığı okullarda Kasım 2011- Aralık 2011 tarihleri arasında 4 hafta süre ile haftada 1 gün rehberlik saatleri içerisinde, rehber öğretmenleri eşliğinde, sınıf ortamında öğrencilerin başında beklenilerek toplanılmıştır. Ortalama 20-30 dakika süre tanınmıştır. Öğrencilerin anlamadığı sorulara yorum katılmadan açıklama yapılmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi:

Verilerin analizi SPSS 20 paket programında yapılmıştır. Sosyo-demografik veriler ve saldırganlık düzeyleri dağılımları sayı ve yüzde ile ifade edilmiştir. İstatistiksel değerlendirmede saldırganlık düzeyi ve sosyal aktivitelere katılım puanına kardeş sayısının, baba eğitimi-mesleği ve aile gelir düzeyinin etkisini saptamada ANOVA, saldırganlık düzeyi ve sosyal aktivitelere katılım puanına yaşın, anne eğitimi ve anne mesleğinin etkisini saptamada Kruskal-Wallis Varyans, cinsiyetin saldırganlık düzeyi ve sosyal aktivitelere katılım puanına etkisi için bağımsız gruplarda t testi, sosyal aktivitelere katılım puanı ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi saptamak için de pearson korelasyon analizi kullanılmıştır

Araştırmanın Etik İlkeleri

Çalışmaya başlamadan önce İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden yazılı izin alınmıştır. Araştırmanın yapıldığı okulların yönetimi bilgilendirilmiştir. Araştırmanın yapılabilmesi için Malatya Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan onay alınmıştır**.** Yanıtların doğru ve içten verilmesi gerektiğinden

ISBN 978-605-7923-57-8

araştırmaya katılan ergenlerin çalışmaya katılıp katılmamakta özgür oldukları açıklanmış ve sözlü onayları alınmıştır

BULGULAR

Araştırmadan elde edilen veriler bu bölümde sunulmuştur.

Tablo 1. ErgenlerinSosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı (n: 803)

Yaş Grupları	**Sayı**	**%**
16	18	2.2
17	470	58.5
18	263	32.8
19	52	6.5
Cinsiyet		
Kız	450	56.0
Erkek	353	44.0
Kardeş Sayısı		
1	86	10.7
2	235	29.3
3	217	27.0
4	122	15.2
5	64	8,0
6 ve üzeri	79	9.8
Anne Meslek		
Memur	15	1.9
Emekli	8	1.0
Ev hanımı	762	94.9
Serbest	18	2.2
Anne Eğitim Düzeyi		
İlkokul mezunu değil	242	30.1
İlkokul mezunu	371	46.2
Ortaokul mezunu	85	10.6
Lise mezunu	80	10.0
Üniversite mezunu	25	3.1
Baba meslek		
Memur	134	16.7
İşçi	93	11.6
Emekli	113	14.1
Serbest meslek	463	57.6
Baba Eğitim Düzeyi		
İlkokul mezunu değil	57	7.1
İlkokul mezunu	246	30.6
Ortaokul mezunu	182	22.7

ISBN 978-605-7923-57-8

Lise mezunu	221	27.5
Üniversite mezunu	97	12.1
Aile gelir düzeyi		
İyi	224	27.9
Orta	496	61.8
Kötü	83	10.3

Tablo 1'de görüldüğü gibi örneklem grubunun yaş dağılımı 16 – 19 yaşları arasında değiştiği, en fazla 17 yaş grubunda yoğunlaştığı, %56'sının kız öğrencilerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Ergenlerin çoğunun 2 kardeşe sahip olduğu, annelerin çoğunluğunun mesleğinin ev hanımı ve yarısına yakınının anne eğitim düzeyinin ilkokul olduğu saptanmıştır. Yine örneklem grubunun %57.6'sının baba mesleği serbest (çiftçi, şoför, esnaf vb.) meslek gruplarını oluştururken, baba eğitimini de % 30.6 ile ilkokul mezunları oluşturduğu ve örneklemin yarısından fazlasının gelir durumunun orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Ergenlerin Saldırganlık Düzeylerine Göre Dağılımları

		S	%
Saldırganlık Düzeyi	Saldırgan olan ergenler	364	45.3
	Saldırgan olmayan ergenler	439	54.7

Tablo 2'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında yer alan ergenlerin %45.3'ünün saldırgan, %54.7'sinin ise saldırgan olmadığı saptanmıştır.

Tablo 3. Ergenlerin Sosyal (Aktivite) İşlevsellik Ölçegi Puan Ortalamaları

Sosyal aktivitelere katılım	**Min.**	**Max.**	**X±SD**
Sosyal öncül etkinlikler	0.00	69.00	22.85±11.67
Boş zamanları değerlendirme	0.00	45.00	18.02±7.08

Tablo3'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında yer alan ergenlerin sosyal öncül etkinliklere katılım puan ortalamalarının 22.85±11.67, boş zamanları değerlendirme puan ortalamalarının ise 18.02±7.08 olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. Ergenlerin Saldırganlıkları İle Sosyal Aktivitelere Katılımları Arasındaki İlişki

Sosyal aktivitelere katılım	**Saldırganlık**
Sosyal öncül etkinlik	0.176**
Boş zamanı değerlendirme	0.084*

ISBN 978-605-7923-57-8

Genel toplam	0.156**

* p<0.01, ** p<0.001

Tablo 5'de yapılan korelasyon analizi ergenlerin saldırganlık puanları ile sosyal aktivitelere katılımları arasında pozitif yönde ilişki bulunduğunu göstermiştir. Yine sosyal öncül etkinliklerde pozitif yönde ilişki bulunurken, boş zamanları değerlendirme ile saldırganlık puanları arasında pozitif yönde zayıf ilişki olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA

Araştırma kapsamına giren ergenlerin %56'sı kız, %44'ü erkeklerden oluşmaktadır. Ergenlerin yarısından fazlasını (%58.5) 17 yaş grubu oluşturmaktadır. Ergenlerin annelerinin yarıya yakını (%46.2) okur yazar ve ilkokul mezunudur. Yaklaşık 1/3'ü ise (%30.1) ilkokul mezunu değildir. Ergenlerin babalarının %92.9'u okuma yazma bilmektedir. Annelerin %94.9'u ev hanımıdır. Araştırma kapsamında yer alan ergenlerin algılarına göre aile gelir düzeyinin yarısından fazlasını (%61.8) orta gelir oluşturmaktadır (Tablo1).

Araştırma kapsamına giren ergenlerin %45.3'ünün saldırgan olduğu, sosyal öncül etkinliklere katılımları 22.85±11.67, boş zamanları değerlendirme ortalamaları ise 18.02±7.08 olarak saptanmıştır (Tablo2 ve Tablo 3).

Araştırmamızda sosyal aktivitelere katılım ile ergen saldırganlığı arasındaki ilişki incelenmiş ve sosyal aktivite ile saldırganlık arasında ilişki olduğu, sosyal öncül etkinlikler ile pozitif yönde ilişki bulunurken (p<0.001), boş zamanları değerlendirme arasında pozitif yönde zayıf bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (p<0.01). Saldırganlık arttıkça sosyal aktivitelere katılım puanı da artmaktadır (Tablo 4). Kaya araştırmasında saldırganlık ile okul dışı hobi/uğraş durumları arasında anlamlı sonuçlar saptamazken, Gümüş okul dışında spor yapan, kahve/kafe gibi yerlere giden ergenlerin ders çalışan ve televizyon izleyen ergenlere göre daha saldırgan olduğunu saptamıştır. Balkaya ise boş zamanları değerlendiren ergenlerin diğer ergenlere göre daha olumlu kimlik gelişimine sahip olduklarını saptamıştır (11). Sağlam'ın yapmış olduğu araştırmasında saldırganlık düzeyleri yüksek olan öğrencilere boş zamanları değerlendirmeye yönelik hazırlanan grup rehberliği gibi etkili programlarla, öğrencilerin saldırgan davranışlarının azaltılmasında etkili olduğu sonucuna varmıştır (12). Araştırmamızda sosyal aktivitenin saldırganlıkla beraber artma sebebi olarak araştırma grubundaki saldırgan bireylerin büyük çoğunluğunun kahve/kahveye gitme ve televizyon izleme işlemlerini yüksek oranda yapmaları ve bunları da sosyal aktivite olarak algılamalarından kaynaklanabilir.

SONUÇ

Bu çalışmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, araştırma kapsamında yer alan ergenlerin %45.3'ünün saldırgan olduğu, cinsiyet ve ergenin algıladığı aile gelir düzeyine göre saldırganlık açısından gruplar arasında istatistiksel olarak önemli fark olduğu, erkek ergenlerin ve gelir düzeyi daha iyi olanların diğerlerine göre daha saldırgan olduğu saptanmıştır(p<0.05). Saldırganlık ile sosyal aktiviteler arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki olduğu, saldırganlık arttıkça sosyal aktivitelere katılımında arttığı saptanmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÖNERİLER

Ergenlere yönelik olarak öfke kontrolü ve stresle başa çıkma stratejileri hakkında danışmanlık hizmetlerinin verilmesi, ebeveynlere yönelik ise, ergenlerin sosyal aktivitelere yönlendirilmesi ve saldırganlığı önleme hakkında bilgi verilmesi için gerekli girişimlerde bulunulabilinir.

Yine ailelerin eğitim seviyesinin yükseltilmesi iyileştirilmesinin yanında ergene sosyal aktivitelere katılımları konusunda teşvik ve önerilerde bulunulabilinir.

KAYNAKLAR

1. Adams, J.F. (1995). Ergenliği Anlamak. B.Onur Ed. Ankara: İmge Yayıncılık.

2. Kulaksızoğlu, A. (2005). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi kitapevi.

3. Saldırganlık. Erişim Tarihi: 12.05.2014

e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/306/301

4. TÜİK 2013. İstatistiklerle Çocuk 2013. Çocuk, Şiddet ve Suç ‘’İsnat edilen Suç Türü , Yaş grubu ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen Veya Getirilen Çocuklar 2012. Ankara

5. Durmuş, E., Gürgan, U. (2005). Lise Öğrencilerinin Şiddet Ve Saldırganlık Eğilimleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi.* 3(3), Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.

6. Tel, H. (2002). Ev içi Şiddet ve Hemşirelik Yaklaşımları. *Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 6(2):1-9

10. Yavuzer, H. (1992). Çocuk ve Suç, İstanbul: Remzi Kitapevi.

11. Balkaya, A. (2005). Lise Öğrencilerinin Kimlik Duygusu Kazanım Düzeylerinin Bazı Kişisel-Sosyal Ve Ailesel Nitelikleri İle Suç Davranışı Düzeyi Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

12. Sağlam, P. (2008). Boş Zamanları Değerlendirmeye Yönelik Hazırlanan Grup Rehberliği Programının Öğrencilerin Saldırgan Davranışları Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

ISBN 978-605-7923-57-8

ROY ADAPTASYON MODELİNE GÖRE EVDE VERİLEN BAKIMIN MULTİPL SKLEROZLU HASTALARIN HASTALIĞA UYUMUNA VE YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİ

Hatice PEKİNCE
Öğretim Görevlisi, Fırat Üniversitesi, hatturk23@hotmail.com

Prof. Dr. Behice ERCİ
İnönü Üniversitesi, behice.erci@inonu.edu.tr

1.GİRİŞ

Hızla yaşlanan toplumumuzda ve dünyada kronik hastalıklar önemli bir yer tutmakta ve ciddi sorunlar doğurmaktadırlar. Kronik hastalıklar grubunda yer alan Multipl Skleroz özellikle genç nüfusu etkileyen, kadınlarda erkeklere oranla 2 kat daha fazla görülen, bireyin verimliliğini ve üretkenliğini etkileyen kronik bir hastalıktır (1,2).

Multipl Skleroz tedavisi ömür boyu sürdüğü, yaşam kalitesini zedelediği ve genç yaşta bireyleri etkilediği için rehabilitasyon aşamasında bireyin hastalığı kabullenmesinde ve uyum sağlamasında ciddi sorunlar oluşturmaktadır (3). Hastalığın kabullenilmediği, inkâr ve isyan evrelerinin yaygın görüldüğü hastalıkta depresyon, yalnızlık, ölüm düşüncesi en çok görülen psikolojik sorunlar arasında yer almaktadır (4,5).

Multipl Skleroz tanısı konulduktan sonra oluşacak her türlü olumsuzluklarla başa çıkabilmek önemlidir. Fiziksel yakınmalar medikal tedavi ile azaltılabilirken, psikolojik ve sosyal sorunlarla baş etmede bireyi tüm yönüyle ele alıp değerlendiren, yol gösteren bir hemşirelik modeliyle ilerlemek etkili olacaktır (6). Bakımda sıklıkla kullanılan ve bireylerin sağlık durumunu iyi yönde etkileyen modellerden biri olan ROY Adaptasyon Modeli; hastalığı kabullenme ve etkin başa çıkma yöntemleri için iyi bir yol göstericidir (7).

ROY Adaptasyon Modeli; insanın çevresiyle sürekli etkileşim içinde olduğunu ve uyaranlardan etkilendiğini savunmaktadır (7,8).

Bu araştırma Roy Adaptasyon Modeline göre evde verilen bakımın Multipl Sklerozlu hastaların hastalığa uyumuna ve yaşam kalitesine etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

MATERYAL VE METOD

Araştırmanın Türü

Bu araştırma Solomon Dört Gruplu Deneme modeli olarak yapılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmanın Yapılacağı Yer ve Zaman
Araştırmanın evrenini Elazığ Fırat Üniversitesi Hastanesi Nöroloji Kliniğine kayıtlı, Elazığ il merkezinde ikamet eden Multipl Skleroz tanısı konulmuş hastalar arasından çalışma kapsamına alınanların evlerinde Mayıs 2016 ile Şubat 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi
Araştırmanın evrenini Elazığ Fırat Üniversitesi Hastanesi Nöroloji Kliğine kayıtlı, Elazığ il merkezinde ikamet eden Multipl Skleroz tanısı konmuş 244 hasta oluşturmuştur. Evrenin tümünün araştırmaya alınması planlandığı için örneklem büyüklüğü belirlenmeyerek evrenin tümü araştırmaya alınmıştır. Hastalar randomize olarak sırayla deney grubu 1, kontrol grubu 1, deney grubu 2, kontrol grubu 2 ye alınarak her bir grupta 61 kişi yer alacak şekilde eşit dağıtılmıştır. Fakat deney 1 grubundan 1 kişi kendi isteğiyle araştırmadan ayrılmak istemesinden dolayı deney grubu 1, 60 kişi ile tamamlanılmıştır.

Araştırmaya Alınma Kriterleri
İletişime açık olması

En az 6 ay süreli Multipl Skleroz tanısı konmuş olması

Veri Toplama Araçları
Verilerin toplanmasında Multipl Sklerozlu hastaların sosyo-demografik özelliklerini belirleyen **Tanıtıcı Anket Formu**, MS hastalarının Roy Adaptasyon Modeline göre hastalığa uyumunu belirleyen **Hastalığa psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeği (PAIS-SR)** ve **Multipl Skleroz Yaşam Kalitesi Ölçeği (MSQL-54)** kullanılmıştır.

Tanıtıcı Anket Formu
Araştırmacı tarafından oluşturulan bu form Multipl Skleroz tanısı konulmuş hastaların tanıtıcı özelliklerinden; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk sayısı, çalışma durumu, mesleği, gelir düzeyi, kaç yıldır hastalığa sahip olduğu ve hastalığa dair en önemli şikayetlerinin neler olduğuyla ilgili olmak üzere toplam 10 sorudan oluşmaktadır.

Hastalığa Psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeği
Hastalığa Psikososyal Uyum - Öz Bildirim Ölçeği, Derogatis ve Lopez tarafından 1983 yılında geliştirilmiş ve ülkemizde Türkçeye uyarlaması Adaylar tarafından (1995) yapılmıştır.
Hastalığa psikososyal uyumu değerlendirmeyi amaçlayan ölçek 7 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; Sağlık Bakımına Uyum (8 madde); Mesleki Çevre (6 madde); Aile Çevresi (8 madde); Seksüel İlişki (6 madde); Geniş Aile İlişkileri (5 madde); Sosyal Çevre (6 madde); Psikolojik distres (7 madde) olmak üzere toplam 46 çoktan seçmeli sorudan oluşmaktadır. Ölçekte her bir soru için uyumun değişen seviyelerini belirleyen dört tanımlayıcı ifade kullanılmıştır. Birey kendi kişisel deneyimini en iyi – en yakın şekilde tanımlayan yanıtı seçebilmektedir. Ölçekte yer alan maddelere 0 ile 3 arasında değişen puanlar verilerek hesaplanmaktadır. Hastalığa Psikososyal Uyum- Öz Bildirim ölçeğinde 35'in altında puan alma "iyi psikososyal uyumu", 35 ile 51 arasında puan alma "orta derecede iyi psikososyal uyumu", 51'in üstünde puan alma ise "kötü psikososyal uyumu" ifade etmektedir. Puanın artması uyumda zorlanmanın, kötüye gitmenin göstergesidir (9). Ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı 0.94 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise Cronbach's Alpha katsayısı 0.83 bulunmuştur.

ISBN 978-605-7923-57-8

Multipl Skleroz (MSQL-54) Yaşam Kalitesi Ölçeği

Multipl Sklerozlu hastalar için özel olarak geliştirilmiş olan Multipl Sklerozlu hastaların yaşam kalitesini değerlendirmeyi hedefleyen ölçek Vickrey ve arkadaşları tarafından 1995 yılında İngilizce olarak geliştirilmiş ve Türkçe uyarlaması 2006 yılında Tülek tarafından yapılmıştır. . Bu ölçek, birçok hastalık için yaygın şekilde kullanılan genel yaşam kalitesi ölçeği SF-36 ölçeğine Multipl Skleroza has sorunlara ilişkin 18 maddenin eklenmesiyle oluşturulmuştur. MSQL-54 Yaşam Kalitesi Ölçeği, bileşik fiziksel ve bileşik mental sağlık olmak üzere 2 ana grup, 13 alt grup ve 2 bağımsız maddeden oluşmaktadır. MSQL-54 Yaşam Kalitesi Ölçeği Fiziksel sağlık skoru (MSQL-54 FSS):Fiziksel fonksiyon, sağlığın algılanması, enerji/yorgunluk, fiziksel kısıtlamaların etkisi, ağrı, cinsel işlev, sosyal işlev, sağlık sorunları puanlarının toplanması ile elde edilir.

MSQL-54 Yaşam Kalitesi Ölçeği Mental sağlık skoru (MSQL-54 MSS):Sağlık sorunları, genel yaşam kalitesi, duygusal mutluluk, duygusal kısıtlanmaların etkisi, bilişsel işlev puanlarının toplanması ile elde edilir.

Ölçekten 0-100 arası puan alınmaktadır ve puan arttıkça yaşam kalitesi artmaktadır. Ölçekte toplam 54 soru bulunmaktadır ve 1, 2, 21, 23, 26, 27, 30, 32, 33, 35, 37, 46, 52. maddeler ters puanlanmaktadır.

Vickrey'in 179 MS hastası ile gerçekleştirdiği geçerlik ve güvenirlik çalışmasında güvenirlik katsayıları 0.75-0.96 arasında, test-tekrar test güvenirlik katsayıları da 0.66-0.96 arasında bulunan ölçeğin, Tülek Cronbach alfa güvenirlik katsayısı bileşik fiziksel sağlık için 0.94- 0.89 arasında bulunmuştur (10). Bu çalışmada ise Cronbach's Alpha katsayısı 0.86 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler Elazığ Fırat Üniversitesi Nöroloji Kliğine kayıtlı Multipl Skleroz tanısı konmuş hastalara araştırmacı tarafından evlerinde yüz yüze görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Veri toplama formları hastalara okunarak ve verilen cevaplar hastalar tarafından yada araştırmacı tarafından formlara işaretlenerek doldurulmuştur. İlk ev ziyaretinde tüm örneklem grubuna tanıtıcı anket formu, deney grubu 1'e ve kontrol grubu 1'e ön test olarak Hastalığa psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeği (PAIS-SR) ve Multipl Skleroz Yaşam Kalitesi Ölçeği uygulanmıştır. Hemşirelik bakımı 6 hafta aralıklarla 3 defa uygulanıp bittikten sonra bakımın başlangıcından 15 hafta sonra ise tüm dört gruba da son test olarak Hastalığa psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeği (PAIS-SR) ve Multipl Skleroz Yaşam Kalitesi Ölçeği hastaların evlerinde uygulanmıştır.

Hemşirelik Girişimi

Deney 1 grubuna ön test uygulandık sonra, deney 2 grubuna ön test uygulanmadan, Roy Adaptasyon Modeline göre hazırlanmış bakım rehberi ile birinci haftada bakımın ilk bölümü, 6. ve 12. haftalarda bakımın ikinci bölümü, 12. haftada bakımın tekrarı yapılarak 3 kez girişim uygulanmıştır. 3. girişimden sonra ev ziyaretleri sonlandırılmıştır.

Girişim Materyali

Araştırmada girişim materyali olarak Roy Adaptasyon Modeline göre araştırmacı tarafından hazırlanan bakım rehberi kullanılmıştır. Bakım rehberinin içeriğinde; Multipl Sklerozlu hastalarda sık görülen fizyolojik gereksinimler, benlik kavramı, rol fonksiyonlarında görülen değişimler ve Multipl Sklerozlu hastalarda karşılıklı bağlılık alanları gibi ROY Adaptasyon Modelinin uyum basamaklarına göre hazırlanmış bakım yer almaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmanın Etik İlkeleri

Araştırma için İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurul'undan etik onay alınmıştır. Araştırmanın Elazığ Fırat Üniversitesi Hastanesi Nöroloji Kliğinde yapılabilmesi için kurumdan yazılı izin alınmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanarak katılımın zorunlu olmadığı ve istedikleri zaman araştırmadan ayrılabilecekleri ve araştırmadan elde edilen verilerin gizli tutulacağı konusunda bilgi verilmiştir. Araştırmada insan olgusunun kullanımı, bireysel hakların korunmasını gerektirdiğinden ilgili etik ilkeler olan "Bilgilendirilmiş Onam İlkesi", "Gönüllülük İlkesi" ve "Gizliliğin Korunması İlkesi" yerine getirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde Multpl Skleroz tanısı almış deney ve kontrol grubundaki hastalara ROY Adaptasyon Modeline göre verilen hemşirelik bakımının hastalarda yaşam kalitesinde ve hastalığa uyumundaki etkiyi değerlendirmek amacıyla verilerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

Tablo1. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Hastaların Tanıtıcı Özelliklerine Göre Dağılımı

Tanıtıcı Özellikler	Deney(1) Grubu (S=61)		Deney(2) Grubu(S=61)		Kontrol(1) Grubu(S=61)		Kontrol(2) Grubu(S=61)	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yaş Grupları								
18-28	14	23.3	10	16.4	12	19.7	10	16.4
29-39	25	41.7	33	54.1	36	59.0	35	57.4
40-50	16	26.7	14	23.0	10	16.4	12	19.7
51 ve üzeri	5	8.3	4	6.6	3	4.9	4	6.6
Cinsiyet								
Kadın	32	53.3	43	70.5	44	72.1	49	80.3
Erkek	28	46.7	18	29.5	17	27.9	12	19.7
Eğitim Düzeyi								
Okur- yazar	3	5.0	1	1.6	0	.0	2	3.3
İlkokul	4	6.7	7	11.5	5	8.2	2	3.3
Ortaokul	14	23.3	18	29.5	18	29.5	19	31.1
Lise	25	41.7	19	31.1	26	42.6	27	44.3
Üniversite	14	23.3	16	26.2	12	19.7	10	16.4
Medeni Durumu								
Evli	41	68.3	44	72.1	44	72.1	47	77.0
Bekâr	19	31.7	17	27.9	17	27.9	14	23.0
Çocuk Durumu								
Var	42	70.0	46	75.4	40	65.6	40	65.6
Yok	18	30.0	15	24.6	21	34.4	21	34.4
Çalışma Durumu								
Çalışıyor	30	50.0	30	49.2	33	54.1	32	52.5
Çalışmıyor	30	50.0	31	50.8	28	45.9	29	47.5
Meslek								
Ev hanımı	19	31.7	23	37.7	20	32.8	22	36.1
Memur	18	30.0	16	26.2	15	24.6	16	26.2
İşçi	5	8.3	5	8.2	7	11.5	6	9.8
Emekli	3	5.0	2	3.3	2	3.3	2	3.3
Diğer	15	25.0	15	24.6	17	27.9	15	24.6
Gelir Durumu								

ISBN 978-605-7923-57-8

0-1000 tl	4	6.7	2	3.3	1	1.6	5	8.2
1001-2000 tl	21	35.0	22	36.1	22	36.1	19	31.1
2001-3000 tl	21	35.0	20	32.8	23	37.7	23	37.7
3001 ve üzeri	14	23.3	17	27.9	15	24.6	14	23.0
MS tanı süresi								
1-3 yıl	18	30.0	17	27.9	23	37.7	16	26.2
4-6 yıl	14	23.3	14	23.0	20	32.8	16	26.2
7-9 yıl	12	20.0	13	21.3	9	14.8	12	19.7
10 yıl ve üzeri	16	26.7	17	27.9	9	14.8	17	27.9
Hastalığa dair şikayetler								
Ağrı	11	18.3	12	19.7	14	23.0	12	19.7
Yorgunluk	14	23.3	13	21.3	17	27.9	14	23.0
Halsizlik	15	25.0	18	29.5	15	24.6	16	26.2
Yürüme güçlüğü/ denge problemi	10	16.7	8	13.1	10	16.4	13	21.3
Uyuşma	10	16.7	10	16.4	5	8.2	6	9.8

Araştırma kapsamına alınan hastaların tanıtıcı özelliklerinin dağılımı Tablo 4.1'de görülmektedir. Deney(1) grubundaki hastaların %41.7 si 29-39 yaş grubunda, %53.3'ünün kadın, %68.3'ünün evli, %41.7'sinin lise mezunu, %35.0'ı 1001-2000 tl ve 2001-3000 tl arasında gelire sahip olduğu, hastaların %23.3'ünün 4-6 yıldır hastalık tanısını olduğu ve %25'inin en çok yakındığı şikayetlerin başında halsizliğin olduğu saptanmıştır. Deney(2) grubundaki hastalarda ise; %54.1'inin 29-39 yaş grubunda, %70.5'inin kadın, %72.1'inin evli, %31.1'ininlise mezunu, %36.1'i 1001-2000 tl arasında gelire sahip olduğu, %50.8'inin ise çalışmadığı tespit edilmiştir. Hastaların %75.4'ününen az 1 çocuğa sahip olduğu ve %37.7'sinin ev hanımı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca deney(2) grubundaki hastaların %27.9'unun hem 1-3 arası hem de 10 yıl üzeri hastalık tanısını olduğu ve %29.5'inin en çok yakındığı şikayetlerin başında yine halsizliğin geldiği saptanmıştır.

Kontrol(1) grubundaki hastaların %59.0'ı 29-39 yaş grubunda, %72.1'inin kadın, %72.1'inin evli, %42.6'sınınlise mezunu, %37.7'sinin 2001-3000 tl arasında gelire sahip olduğu, %54.1'inin çalıştığı tespit edilmiştir. Hastaların %65.6'sının en az 1 çocuğa sahip olduğu ve %32.8'inin ev hanımı olduğunu saptanmıştır. Ayrıca kontrol(1) grubundaki hastaların %37.7'sinin 1-3 yıl arası hastalık tanısını olduğu ve %27.9'unun en çok yakındığı şikayetlerin başında yorgunluk olduğu tespit edilmiştir. Kontrol(2) grubundaki hastaların ise%57.4'ünün 29-39 yaş grubunda, %80.3'ünün kadın, %77'sinin evli, %44.3'ünün lise mezunu, %37.7'sinin 2001-3000 tl arasında gelire sahip olduğu, %52.5'inin çalıştığı tespit edilmiştir. Hastaların %65.6'sının en az 1 çocuğa sahip olduğu ve %36.1'inin ev hanımı olduğunu saptanmıştır. Ayrıca kontrol(2) grubundaki hastaların %.27.9'unun 10 yıl ve üzeri süredir hastalık tanısını olduğu ve %26.2'sinni en çok yakındığı şikayetlerin başında halsizlik olduğu tespit edilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2. Deney(1) Grubundaki Hastaların Hastalığa Psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeği ve Multipl Skleroz Yaşam Kalitesi Ölçeği Ön Test-Son Test Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması (n=60)

Ölçekler	Ön test	Son test		
	X± SS	X± SS	t	P
Hastalığa Psikososyal Uyum-Öz Bildirim Ölçeği TOPLAM	71.51±6.8	71.43±6.6	0.476	0.636
HPU Sağlık Bakımına Oryantasyon	12.40±2.1	12.51±2.1	-1.123	0.266
HPU Meslek-Çevre	10.70±1.7	10.47±1.6	2.504	**0.015***
HPU Aile Çevresi	12.01±2.8	12.23±2.6	-2.519	**0.014***
HPU Seksüel İlişki	9.41±1.3	9.30±1.3	2.791	**0.007***
HPU Geniş Aile İlişkiler	6.55±1.4	6.48±1.5	1.426	0.159
HPU Sosyal Çevre	9.13±1.0	7.61±1.5	7.025	**0.000***
HPU Psikolojik Distres	11.30±1.9	11.30±1.9	0.000	1.000
MS Yaşam Kalitesi Ölçeği TOPLAM	176.43±14.4	176.21±14.5	1.032	0.307
Bileşik Fiziksel Sağlık	102.50±7.1	102.35±7.1	0.885	0.380
Bileşik MentalSağlık	68.70±10.9	68.66±10.7	0.322	0.749
Bağımsız Maddeler	5.23±1.5	5.20±1.5	1.426	0.159

Tablo 2'de gösterildiği gibi; deney 1 grubundaki hastaların Hastalığa Psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeği ve Multipl Skleroz Yaşam Kalitesi Ölçeği ortalamalarının ön test- son test puan ortalamalarının karşılaştırılması gösterilmiştir. Hastaların ön testte Hastalığa Psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeği toplam puan ortalaması 71.51±6.8, son test puan ortalaması 71.43±6.6 olarak belirlenmiştir. Son test – ön test puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı belirlenmiştir. Yapılan girişim sonucu son test toplam puan ortalamasının düşük olması hastaların psikososyal uyum düzeyinin daha yükseldiği ancak istatistiksel olarak ölçümler arası farkın önemli olmadığı bulunmuştur.

Hastalığa Psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeğinin Meslek-Çevre alt boyutunda ön test puan ortalaması 10.70±1.7, son test puan ortalaması 10.47±1.6 olarak belirlenmiştir Hastaların son test- ön test puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu belirlenmiştir (p=0.015). Son test puan ortalamasının olumlu yönde azaldığı ve girişimin etkin olduğu belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Ülkemizde ve dünyada Multipl Skleroz hastaları üzerine pek çok araştırma yapılmış olup, bunların çoğunluğunu yaşam kalitesi ve semptomlara yönelik çalışmalar oluşturmaktadır (10,11,12,13). Yapılan çalışmalardan farklı olarak ev ziyareti yoluyla ROY adaptasyon Modeline göre verilen bakımın hastalığa uyumuna ve yaşam kalitesine etkisini saptamak amacıyla elde edilen bulgular ilgili literatürle tartışılmıştır.

Deney 1 grubundaki hastaların son test – ön test psikososyal uyum-öz bildirim toplam puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak önemli olmadığı belirlenmiştir. Son test puan ortalamasında minimal bir düşüklüğün olduğu bu da hastaların hastalığa hala uyum sağlayamadıklarını göstermektedir. Buradan Multipl Sklerozun kronik bir hastalık olduğu, ataklarla progresif seyreden bir hastalık olduğundan hastaların hastalığa uyum sağlamada güçlük çektiği söylenebilir (Tablo 2).

ISBN 978-605-7923-57-8

Deney grubundaki hastaların Hastalığa Psikososyal Uyum- Öz Bildirim Ölçeği Meslek-Çevre, Seksüel İlişki ve Sosyal Çevre alt boyutlarından son test- ön test puan ortalamaları arasında hastalığa uyum sağladığı belirlenmiştir (Tablo 2). Son test puan ortalamasının düşük olması hastaların psikososyal uyum düzeyinin daha yüksek olduğunu ve girişimin etkinliğini göstermektedir. Uygulanan girişimin hastalar üzerinde olumlu sonuçlar yaratmasının nedenleri arasında hastalık hakkında bilgi edinme isteği, ileriki dönemlerde oluşabilecek sorunları kavrama ve bilinçlenme istekleri gelebilir. Literatür incelendiğinde Hastalığa Psikososyal Uyumda bizim çalışmamıza benzer sonuçlar olabileceği gibi farklı sonuçlarında yer aldığı görülmektedir. Vicdan Roy adaptasyon modeli ile hemodiyaliz hastaları üzerinde hastalığa uyuma baktığında seksüel ilişki alt boyutu dışındaki tüm alt boyut puanlarının ve toplam puanlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede düştüğü dolasıyla psikososyal uyumlarının arttığını bulmuştur (14).

Araştırmada Roy adaptasyon modelinin etkin olmadığı ‘**’Roy Adaptasyon Modeline göre evde verilen bakım Multipl Sklerozlu hastaların hastalığa uyumunu arttırır.’’** hipotezimizi kısmen desteklemediği görülmüştür. Elde ettiğimiz sonuç Öztürk’ün ROY adaptasyon modeline göre pospartum dönemdeki annelere verilen eğitimde annelerin bebeklerini algılama düzeylerini etkilemediğini saptamış ve bizim çalışmamızla benzer sonuçlara ulaşmıştır (15). İşbir çalışmasında ROY adaptasyon çoğu kronik hastalıklarda etkin olamayacağını iddia etmiştir (16). Multipl Skleroz gerek sağlıklı bireylere gerekse de kronik diğer hastalıklara göre yaşam kalitesi düşük hasta grubuna sahiptir.(17,18). Araştırmamızda deney ve kontrol gruplarının tümünde MSQL yaşam kalitelerinin düştüğü, deney ve kontrol grubunun karşılaştırılmasında deney grubunda önemli bir artışın olmadığı saptanmıştır. Yapılan girişim hastaların yaşam kalitesinde artışa neden olmamıştır. Bunun nedeni olarak özellikle Multipl Skleroz gibi ataklarla seyreden hastaların zaman zaman kendi yaşamlarını kaliteli sürdürmekte zorlandığı, hastalığa uyumun düşük olması nedeniyle yaşam kalitesinin girişimle artmayacağı düşünülebilinir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Roy adaptasyon modeline göre evde verilen bakımın Multipl Sklerozlu hastaların hastalığa uyumuna ve yaşam kalitesine etkisini belirlemek amacıyla yapılan solomon dört gruplu deneme modeli olarak gerçekleştirilen çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

Roy Adaptasyon Modeli bu hasta grubuna uygulanmaması önerilebilir.

Bundan sonra yapılacak hastalığa uyum ve yaşam kalitesi çalışmalarında Roy Adaptasyon Modelinin daha uzun süre kullanılarak takip edilmesi, ölçümlerin ataklar dışı dönemde yapılarak daha doğru sonuçlar elde edilmesi açısından önerilebilinir.

KAYNAKLAR

1.Multipl Skleroz Tanı ve Tedavi Kılavuzu
www.noroloji.org.tr/TNDData/Uploads/files/MS%27KILAVUZ(2).pdf 12.12.2016

2. Keklikoğlu HD, Yoldaş TK, Zengin O, Solak E, Keskin S. Erken Donem Relapsing-Remitting Multipl Skleroz Hastalarında Bilişsel İşlev Bozuklukları. *Nöropsikiyatri Arşivi*. 2010; 47: 88-90

3. Kaya N, Akpınar Z, Çilli A. Multipl Sklerozda Yaşam Kalitesinin Depresyon ve Anksiyete ile İlişkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg*. 2003; 4: 220-2245

4.Kurt S, Karaer H, Kaplan Y. İleri Yasta Multipl Skleroz Tanısı Alan Bir Olgu. *Fırat TıpDergisi*.2009;14(4): 293-296.

5.Toy Z. Multipl Sklerozun psikososyal etkilerinin değerlendirilmesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, 2009

ISBN 978-605-7923-57-8

6.Halper J. The evolution of nursing care in multiple sclerosis. İnternational Journal of MS Care, 2000: 3, 13-20.
7.Dixon, EL. Community Health Nursing Practice and The Roy Adaptataion Model. Public Health Nursing 1999;16: 90-98.
8.McKenna H. Theory and Research: The Releationship. Nursing Theories and Models. New York: Taylor & Francis Group; 2005. p. 190-221.
9.Adaylar M. Kronik hastalığı olan bireylerin hastalıktaki tutum, adaptasyon, algı ve öz-bakım yönelimleri. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Doktora tezi, İstanbul, 1995, 24.
10. Tülek Z. Multipl Skleroz Ölçeği Türkçe Formu Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, 2006
11. Akkuş Y. Multipl Sklerozlu Hastalarda Ev Ziyareti Yoluyla Verilen Bakım Hizmetinin Yaşam Kalitesine Etkisi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2008
12. McDonald I, Compston A. The symptoms and signs of multiple sclerosis. In: Compston A, editor.McAlpine's Multiple Sclerosis. 4th ed. London: Churchill Livingstone; pp. 2006, 287–347.
13. Siva A., Kantarcı O. Symptomatic therapy in multiple sclerosis: Big pharma should do more-YES.Multiple Sclerosis. 2015, Jun 17.
14. Vicdan K. A. ROY adaptasyon modeline göre verilen eğitimin hemodiyaliz tedavisi alan bireylerin uyumuna etkisinin değerlendirilmesi, Sağlık bilimleri enstitüsü, İstanbul: Marmara üniversitesi, 2013
15.Öztürk S. Roy adaptasyon modeline göre postpartum dönemdeki annelere verilen eğitimin anne duyarlılığına etkisi. Sağlık bilimleri enstitüsü, Doktora tezi, Erzurum: Atatürk üniversitesi, 2011.
16.İşbir G.G. Roy adaptasyon modeline dayalı danışmanlığın gebelikte bulantı kusmaya etkisi, Sağlık bilimleri enstitüsü, Doktora tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011
17.Hamidoğlu A. Multipl Sklerozlu Hastaların Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2002.
18.Henriksson F, Fredrikson S, Masterman T, Jonsson B. Costs, quality of life and disease severity in multiple sclerosis: a cross-sectional study in Sweden. Eur J Neurol 2001;8:27– 35.

ISBN 978-605-7923-57-8

HAVA KİRLİLİĞİ İLE KARDİYOVASKÜLER HASTALIK İLİŞKİSİ

RELATIONSHIP OF AIR POLLUTION AND CARDIOVASCULAR DISEASES

Perihan GÜRBÜZ

Öğr. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi, perihan.gurbuz@inonu.edu.tr

Gülsüm YETİŞ

Öğr. Gör., İnönü Üniversitesi, gulsum.yetis@inonu.edu.tr

ÖZET

Günümüz dünyasında; nüfus artışı, endüstrileşme ve hızlı kentleşme gibi demografik değişimler, hava kirliliğinin artışında önemli rol oynamaktadır. Hava kirliliği, havadaki karbondioksit ve küçük partiküllü taneciklerin artışı, küresel ısınma ve iklim değişiklilerine yol açması nedeniyle dünya çapında önemli bir sorun olarak görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, dünyadaki her dokuz ölümden birinin hava kirliliğine bağlı koşullar nedeni ile gerçekleştiğini bildirmiş ve hava kirliliğini sağlık açısından en büyük çevresel tehditlerden biri olarak değerlendirmeye almıştır.

Dünyada ve ülkemizde ölüm nedenleri arasında ilk sıralarda yer alan kardiyovasküler hastalıklar ile hava kirliliği arasında olumsuz yönde etkileşmeler olduğu yapılan çalışmalarla desteklenmiş ve bu konuda multidisipliner araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Hava kirliliğinin, -önemli bir parçasını hipertansiyonun oluşturduğu- 'metabolik sendrom' oranlarını anlamlı olarak arttırdığı ve bu durumun kardiyovasküler hastalık görülme riskini iki kata kadar yükselttiği gösterilmiştir. Hava kirliliğine yol açtığı tespit edilen, özellikle PM (partikül madde ağırlığı) $_{10}$ ve $PM_{2.5}$ olmak üzere, hemen hemen tüm maddelerin (CO, NO_2, and $SO_{2...}$), kardiyovasküler hastalık morbidite ve mortalitesini arttırdığı tespit edilmiştir. Hava kirliliği oranlarında sağlanacak 10-µg/m^3 düzelmenin kardiyovasküler hastalık nedenli morbiditeyi % 11, mortaliteyi % 6 oranında azaltacağı öngörülmektedir. Hava kirliliğine maruziyetin insan organizmasını; akciğerlerde oluşan proinflamatuar ve/veya oksidatif stres mediyatörlerinin sistemik dolaşıma yayılması, otonom sinir sistemi dengesizliği ve hava kirliliği nedeni olan parçacıkların ve/veya bileşenlerin doğrudan kardiyovasküler dokulara penetrasyonu şeklinde üç farklı mekanizma ile etkilediği gösterilmiştir. Moleküler ve hücresel olarak bu maddelere maruziyetin (kan yağları ve sigara gibi diğer risk faktörlerine benzer şekilde) immün reaksiyon ve anti-anjiojenik plazma profili oluşturduğu, endotelyal hücre apopitozunu, inflamatuar faktör ekspresyonunu ve düz kas proliferasyonunu arttırarak ateroskleroz ve akut koroner olaya neden olduğu gösterilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Dünya popülasyonunu etkileyen bu iki faktörün etkileşimi üzerinde yoğun çalışmalar yapılmaya devam etmektedir. Bu araştırmada, hava kirliliğinin kardiyovasküler hastalıklar üzerindeki etkileri ile ilgili güncel çalışmalar incelenmeye çalışılacaktır.

Bu sunum İnönü Üniversitesi BAPSİS tarafından TSA-2017-871 kodlu proje tarafından desteklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Hava Kirliliği, Kardiyovasküler Sistem, Hastalık

ABSTRACT

In today's world; changes in population growth, industrialization and rapid urbanization have led to a significant increase in air pollution. Air pollution, by causing; increased carbon dioxide and small particles in the air, global warming and climate changes constitutes a significant problem worldwide. The World Health Organization has reported that one out of every nine deaths in the world is caused by air pollution related conditions and has started to consider air pollution as one of the biggest environmental threats in terms of health.

Cardiovascular diseases are among the leading causes of death in the world and in our country. In the studies, it has been shown that there are negative interactions between air pollution and cardiovascular diseases and multidisciplinary researches on this topic have been started. It has been shown that air pollution by causing significant increament in metabolic syndrome rates –hypertension to be an important component- increases the risk of cardiovascular diseases up to two times. Almost all substances causing air pollution (CO, NO2, and SO2…), especially PM_{10} (particulate matter weight) and $PM_{2.5}$ have been found to increase the morbidity and mortality of cardiovascular diseases. It is predicted that 10-µg / m3 improvement in air pollution rates will decrease the morbidity due to cardiovascular disease by 11% and mortality by 6%. Exposure to air pollution has been detected to effect human organism by three different mechanisms including; release of proinflammatory and / or oxidative stress mediators formed in the lungs to systemic circulation, autonomic nervous system imbalance and direct penetration of airborne particles and / or components into cardiovascular tissues. Exposure to these substances in molecular and cellular manner has been shown to cause immune reaction and anti-angiogenic plasma profile (similar to other risk factors such as blood fats and cigarette) and lead to atherosclerosis and acute coronary events by; endothelial cell apoptosis, inflammatory factor expression and smooth muscle proliferation.

Intensive studies on the interaction of these two factors affecting the world population continue to be carried out. Current studies about the effects of air pollution on cardiovascular diseases will be evaluated in this research .

ISBN 978-605-7923-57-8

This presentation is supported by Inonu University BAPSIS project TSA-2017-871.
Key words: Air Pollution, Cardiovascular System, Disease

GİRİŞ

İnsan sağlığına ve ekosisteme zararlı olabilecek kirleticilerin yüksek düzeylerde, uzun süre havada bulunması hava kirliliği olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2018). Hava kirliliğine neden olan maddeler arasında; karbon dioksit (CO_2), karbon monoksit (CO), nitrojen oksitleri (NOx), sülfür dioksit (SO_2), ozon (O_3), kurşun, aktif ve pasif sigara içiciliği (ev içi hava kirliliğinin en önemli nedeni) ile PM ve kalıcı organik kirleticiler gibi kimyasal maddeler önemli yer tutmaktadır (Franklin, Brook, & Pope III, 2015; Thiering & Heinrich, 2015). PM, havada asılı halde bulunan katı parçacıkların ve sıvı damlacıkların bir karışımıdır. PM tanecikleri aerodinamik çap olarak; kaba (PM_{10}, 2.5-10 µm), ince ($PM_{2.5}$, <2.5 µm) veya ultra ince ($PM_{0.1}$, <0.1 µm) olarak sınıflandırılır (Thiering & Heinrich, 2015). İnce parçacıklar olarak da bilinen $PM_{2.5}$, partiküllerin akciğere derinlemesine ulaşmasını ve alveolar-kılcal epitelyuma nüfuz etmesini sağlayan küçük bir çapa sahiptir (Kim et al., 2017). PM tabiatta polenler ve orman yangınları nedenli oluşabiliyorken, insan kaynaklı nedenleri; ısınma amaçlı odun yakma, araç emisyonları, yol tozu, endüstriyel yanıklar, metal işleme, inşaat ve yıkım çalışmalarıdır (Franklin et al., 2015). Bu bileşikler dağılma, reaktivite ve toksisiteleri bakımından farklılık göstermektedir. Ülkemizde de özellikle büyük kentlerde kış mevsiminde artan, ciddi hava kirliliği problemleri yaşanabilmektedir (Yılmaz, 2018).

Ozon dışındaki tüm hava kirleticilerin kısa dönem akut miyokardial enfarktüs (AMI) riskini arttırdığı tespit edilmiştir (Franklin et al., 2015). Bu noktada yapılan çalışmalarda, hava kirliliğine neden olan maddelerden PM maruziyetinin; akut koroner sendrom, akut AMI ve KVH kaynaklı hospitalizasyon ve mortalite oranlarının diğer madde maruziyetlerine göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Cho et al., 2018; Franklin et al., 2015; Hu et al., 2018; Kim et al., 2017). PM ilişkili hava kirliliği, tütün dumanı (aktif ve pasif sigara içimi) ve katı yakıtlar nedenli evsel hava kirliliği, 'engellenebilir yaşam süresi kayıp faktörleri' arasındaki ilk 10 nedenden 3'ünü oluşturmaktadır (Franklin et al., 2015).

Hava kirliliği ve insan sağlığına etkisi konusunda yapılan çalışmalarda hava kirliliğinin -mevcut hava kalitesi standartlarının altında olsa bile-; kardiyovasküler hastalıklar, pulmoner sistem hastalıkları, kanser, doğumsal bozukluklar, obezite, diyabet gibi pek çok hastalıkta önemli risk faktörü olabileceği gösterilmiştir (Alshehri, 2010; Cho et al., 2018; Franklin et al., 2015; Raza, Forsberg, Johansson, & Sommar, 2018; Thiering & Heinrich, 2015).

KVH arasında morbidite ve mortalite oranı en yüksek olanların başında koroner damar hastalıkları gelmektedir. Koroner demar hastalıklarını önleme ve tedaviye yönelik girişimler; yaşam

ISBN 978-605-7923-57-8

alışkanlıklarındaki değişiklikler, obezite ve diyabet gibi kronik hastalıkların yaygınlaşması, beklenen yaşam süresinin artmasının yanı sıra hava kirliliği nedeni ile de olumsuz etkilenmektedir (Koh, 2010; Sistino & Fitzgerald, 2017).

KVH ve hava kirliliği ilişkisi gösterilmiş olsa da bu konunun fizyopatolojisi ve çevresel stres faktörlerinin organizma üzerindeki etkilerinin daha detaylı araştırılması gerekmektedir (Clearfield, Pearce, Nibbe, Crotty, & Wagner, 2014; Franklin et al., 2015). Bu çalışmada KVH ile hava kirliliği (özellikle $PM_{2.5}$) konusunda yapılan güncel çalışmaları incelemeye çalıştık.

Hava Kirliliğine Kısa ve Uzun Süreli Maruziyet Çalışmaları

Yapılan çalışmalar, kısa süreli $PM_{2.5}$ maruziyetinin neden olduğu mortalite oranı artışının %69'unun KVH nedenli olduğunu, uzun süreli maruziyetin ise KVH mortalite riskini %10- 20 oranında arttırdığını göstermiştir (Brook et al., 2010).

PM hava kirliliği ve diğer bazı hava kirleticileri (CO, NO2 ve SO2) MI riskini arttırmaktadır. Çalışmalar, bir günden kısa olsa da hava kirliliği maruziyetinin KVH ve ölümlerin artmasına neden olabileceğini göstermektedir. Çin'de 272 şehirde yapılan 2 yıl süreli bir çalışmada kısa süreli CO artışının başta koroner hastalıklar olmak üzere KVH mortalitesini arttırdığı saptanmıştır (Liu et al., 2018). $PM_{2.5}$'un havada 10 µg / m3 artışının tüm nedenlere bağlı mortalite oranını % 6 arttırdığı ve bu oranın % 11'inin KVH kaynaklı olduğu gösterilmiştir (Franklin et al., 2015). Fransa'da yapılan bir çalışmada daha çok $PM_{2.5}$'ta olmak üzere, uzun süreli $PM_{2.5}$ ve NO_2 maruziyetinin, KV ve pulmoner hastalıkların artışına yol açtığı tespit edilmiştir (Sanyal, Rochereau, Maesano, Com-Ruelle, & Annesi-Maesano, 2018). Pulmoner hastalıkların KVH patogenezinde önemli rol oynadıkları bilinmektedir. Bu açıdan pulmoner hastalıkların artışı KVH açısından da önemli bir sorundur.

Ayrıca hava kirliliğindeki PM seviyesi düşüşlerinin; beklenen yaşam süresini arttırdığı, inflamasyon ve trombozun çeşitli biyobelirteçlerinde önemli azalmalar sağladığı tespit edilmiştir (Franklin et al., 2015). Bu sonuçlar hava kirliliğine maruziyetin azalmasının kardiyopulmoner sağlık açısından önemini göstermektedir.

Ateroskleroz ve Vasküler Yanıt

Hava kirliliğinin, ateroskleroz ve ilgili hastalıkların oluşumu, prognozu ve tetiklenmesinde olumsuz etkileri gösterilmiştir. $PM_{2.5}$ maruziyetinin diyabet, kan yağları ve sigara benzeri diğer risk faktörlerine benzer şekilde immün reaksiyon ve anti-anjiojenik plazma profili oluşturmak, endotelyal hücre apopitozunu, enflamatuar faktörlerin ekspresyonunu ve düz kas proliferasyonunu arttırmak yoluyla ateroskleroz ve akut koroner olaya neden olduğu gösterilmiştir (Meng, Zhang, Yang, Yang, & Zhou, 2016; Pope III et al., 2016). Farklı bir çalışmada ise $PM_{2.5}$ maruziyetinin kalbin oksidatif

ISBN 978-605-7923-57-8

stresi ve aterosklerozda önemli rolleri olan; malondialdehid'i ve CD36 bağımlı 7-ketokolesterol birikimini önemli ölçüde arttırabildiği sonucuna ulaşılmıştır (Cho et al., 2018).

Kardiyometabolik Bozukluklar

Güncel epidemiyolojik çalışmalarda, $PM_{2.5}$ maruziyetinin kardiyometabolik hastalıkların gelişimine neden olabileceğine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Trafik kaynaklı hava kirliliği ile vücut kitle indeksindeki artış arasında önemli bir ilişki olduğu, $PM_{2.5}$ maruziyeti ile hipertansiyon riski, diyabet veya diyabet mortalite prevalansı arasında bağlantı olduğu saptanmıştır (Franklin et al., 2015; Wei et al., 2016). İnsülin sensitivitesinin hava kirliliği maruziyeti ile azaldığı tespit edilmiş ve bu durumun nedeninin; otonom sinir sistemi denge bozukluğu, insülin hassasiyeti olan dokuların inflamasyonu, adipositokin ekspresyon bozukluğu, hepatik steatoz ve endoplazmik retikulum stresi olduğu gösterilmiştir. Çalışma sonuçları kronik hava kirliliğine bağlı bu değişikliklerin kardiyovasküler bozukluklara neden olabileceğini göstermektedir (Franklin et al., 2015). Ayrıca obezite, dislipidemi, hipertansiyon ve insülin direnci beraberliğinin oluşturduğu 'metabolik sendrom' oranlarının hava kirliliği ile arttığı ve bu durumun da kardiyovasküler hastalık görülme riskini iki kat arttırdığı gösterilmiştir (Alshehri, 2010).

Hava Kirliliği ve KVH Oluşumu İlişkisindeki Biyolojik Mekanizmalar

Hava kirliliğinin insan organizmasını üzerine etkileri ile ilgili üç ana mekanizma üzerinde çalışmalar yapılmaktadır:

I. Akciğerlerde oluşan proinflamatuar veya oksidatif stres mediatörlerinin sistemik dolaşımı etkilemesi,

II. Otonomik sinir sistemi dengesizliği,

III. Parçacıkların veya bileşenlerin doğrudan kardiyovasküler dokulara penetrasyonu (Franklin et al., 2015).

Akciğerlerde Oluşan Proinflamatuar Veya Oksidatif Stres Mediatörlerinin Sistemik Dolaşımı Etkilemesi

$PM_{2.5}$'taki metal iyonlarının, oksidatif stres ve inflamasyon ile mitokondriyal apoptoz ve endotelyal hücre hasarına neden olduğu, ayrıca $PM_{2.5}$ ile indüklenen ROS, endotel hücrelerine monosit yapışmasına yol açan VCAM-1 ve ICAM-1 seviyelerini arttırdığı tespit edilmiştir (Cho et al., 2018).

Özellikle pulmoner sistemde oluşan bu cevabın sistemik dolaşımla tüm organizmaya yayılabileceği varsayılmaktadır (Franklin et al., 2015; Meo et al., 2015). Sistemik dolaşıma katılan faktörlerin çoğu; vasküler oksidatif stres ve endotelyal disfonksiyonu indüklemek gibi etkiler ile

ISBN 978-605-7923-57-8

kardiyovasküler sistem işleyişinde olumsuz rol oynamaktadır. Bu mekanizmanın subakut (birkaç saat ila günler arası) ve kronik (haftalar ila yıllar) KV problemlere (ateroskleroz, endotelyal disfonksiyon, ventriküler hipertrofi ve metabolik bozukluklar, vd.) yol açtığı düşünülmektedir (Franklin et al., 2015).

Otonomik Sinir Sistemi Dengesizliği ve Parçacıkların veya Bileşenlerin Doğrudan Kardiyovasküler Dokulara Penetrasyonu

Çeşitli akciğer reseptörleri (örn., transient reseptör potansiyeli) ve sinir uçlarının akciğerler içinde PM veya redoks-aktif bileşenleri algıladığı saptanmıştır. Çalışmalarda hava kirliliği maruziyetinin kardiyak otonomik dengeyi sempatik aktivite artışı yönünde bozarak; kalp hızı, HRV, kan basıncı (KB) ve elektrokardiyografik (örn., repolarizasyon anormallikleri) değişikliklere neden olduğu gösterilmektedir (Franklin et al., 2015; Shutt et al., 2017) (Weichenthal, Hatzopoulou, & Goldberg, 2014). Bavyera'da 60 sağlıklı denek üzerinde yapılan çalışmada hava kirliliğinin yüksek olduğu bölgede olanlarda HRV'deki değişkenliğin azaldığı saptanmıştır (Shutt et al., 2017). Kanada'da yapılan farklı bir çalışmada ise trafiğe maruz kalan deneklerde kan basıncı ile otonomik ve mikro-vasküler fonksiyonlarda akut değişiklikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Weichenthal et al., 2014). Bu durumun nedeninin sistemik stres yanıtı veya akciğer reseptör alt gruplarında vagal afferentlerin aktivasyonu ile oluşan entegre nöral refleks yanıtı olduğu düşünülmektedir. PM inhalasyonu sonucu bozulmuş HRV'nin mekanik detaylardan bağımsız olarak; aritmiyi, ani kardiyak ölümünü, miyokardiyal iskemiye neden olabilecek hemodinamik değişiklikleri tetiklediği düşünülmektedir (Franklin et al., 2015). İkinci yolun uzun vadede kronik KV hastalıklarda (örn., hipertansiyon, vasküler hipertrofi) rol oynayabileceği düşünülmektedir (Franklin et al., 2015).

Çalışmalar sonucunda PM ve/veya metaller gibi çözünebilir bileşenlerin akciğer dokusuna penetre olarak dolaşıma geçebileceği ve kardiyovasküler dokuları olumsuz yönde etkileyebileceği tespit edilmiştir (Franklin et al., 2015; Sturm, 2016). Bu etkiler hakkındaki bilgiler halen net değildir. Postmenopozal dönemdeki kadınlarda yapılan bir çalışmada inhale edilen $PM_{2.5}$ partiküllerinin alveollerden pulmoner dolaşıma geçip sistemik enflamatuar tepkiye neden oldukları saptanmıştır. Bunun yanı sıra enflamatuar faktörlerin artışı, kardiyovasküler olaylar ve $PM_{2.5}$ maruziyeti ile vücut kitle endeksi artışı ve bel- kalça oranı artışı arasında anlamlı bir ilişkili olduğunu gösterilmiştir (Miller et al., 2007). Havadaki PM miktarının yükselmesi ile koagülasyon potansiyeli ve venöz tromboz riskinin arttığı, hava kirliliği maruziyetinin artmış tromboz potansiyeli, aktive trombosit ve yüksek kan pıhtılaşması eğilimleri ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Franklin et al., 2015).

Bu üç mekanizma dışında ayrıca güncel çalışmalarda hava kirliliğinin anahtar sinyal yollarının aktivasyonuna yol açan epigenetik değişikliklere yol açabildiğine dair sonuçlara ulaşılmış, ancak bu konu daha net olarak araştırılmamıştır (Alfano et al., 2018; Thiering & Heinrich, 2015).

ISBN 978-605-7923-57-8

Sonuçlar ve Öneriler

Hava kirliliği maruziyetinin KVH morbidite ve mortalitesini arttırdığı ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. İncelenen çalışmalarda hava kirliliği etkenlerinden özellikle $PM_{2.5}$'in ciddi bir risk faktörü olduğu görülmektedir.

Ayrıca hava kirliliğindeki azalmanın toplum sağlığı üzerindeki olumlu etkilerine dair çalışmalar da bulunmaktadır. Önlenebilir hava kirliliği nedenlerinin en önemlilerinden biri sigara dumanı maruziyetidir. Güncel raporlar, dumansız hava sahasının benimsenmesinin, vatandaşların kardiyovasküler sağlık durumunu hızla iyileştirme potansiyeline sahip olduğunu ve hastane başvurularını azalttığını göstermektedir. Hava kirliliğinin günlük hayata etkisi konusunda değinilmesi gereken farklı bir nokta ise, sağlığın korunması amaçlı genel bir politika haline gelen toplumun fiziksel aktivite düzeylerini arttırma çalışmalarıdır. Bu amaçla tüm yaş gruplarından insanlar çoğunlukla açık hava aktivitelerine yönlendirilmektedir. Açık hava egzersizi için yer seçiminde hava kalitesinin göz önünde bulundurulması çok önemli bir faktördür. Özellikle riskli gruplar açısından egzersiz yapılacak zaman ve mekanın hava kirliliğinin az olduğu bölgeler ve saatlere göre ayarlanmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca potansiyel hava kirliliği nedenlerini (örn. araç emisyonları, sigara maruziyeti, endüstriyel yanma ve inşaat-yıkım faaliyetleri) azaltmaya yönelik politikaların daha yaygın olarak uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alfano, R., Herceg, Z., Nawrot, T. S., Chadeau-Hyam, M., Ghantous, A., & Plusquin, M. (2018). The Impact of Air Pollution on Our Epigenome: How Far Is the Evidence?(A Systematic Review). *Current environmental health reports*, 1-35.

Alshehri, A. M. (2010). Metabolic syndrome and cardiovascular risk. *Journal of Family and Community Medicine, 17*(2), 73.

Brook, R. D., Rajagopalan, S., Pope III, C. A., Brook, J. R., Bhatnagar, A., Diez-Roux, A. V., . . . Mittleman, M. A. (2010). Particulate matter air pollution and cardiovascular disease: an update to the scientific statement from the American Heart Association. *Circulation, 121*(21), 2331-2378.

Cho, C.-C., Hsieh, W.-Y., Tsai, C.-H., Chen, C.-Y., Chang, H.-F., & Lin, C.-S. (2018). In vitro and in vivo experimental studies of PM2. 5 on disease progression. *International journal of environmental research and public health, 15*(7), 1380.

Clearfield, M., Pearce, M., Nibbe, Y., Crotty, D., & Wagner, A. (2014). The "New Deadly Quartet" for cardiovascular disease in the 21st century: obesity, metabolic syndrome, inflammation and climate change: how does statin therapy fit into this equation? *Current atherosclerosis reports, 16*(1), 380.

Franklin, B. A., Brook, R., & Pope III, C. A. (2015). Air pollution and cardiovascular disease. *Current problems in cardiology, 40*(5), 207-238.

Hu, K., Guo, Y., Hu, D., Du, R., Yang, X., Zhong, J., . . . Zhao, Q. (2018). Mortality burden attributable to PM1 in Zhejiang province, China. *Environment international, 121*, 515-522.

Kim, H., Kim, J., Kim, S., Kang, S. H., Kim, H. J., Kim, H., . . . Youn, T. J. (2017). Cardiovascular effects of long-term exposure to air pollution: a population-based study with 900 845 person-years of follow-up. *Journal of the American Heart Association, 6*(11), e007170.

Koh, H. K. (2010). A 2020 vision for healthy people. *New England Journal of Medicine, 362*(18), 1653-1656.

ISBN 978-605-7923-57-8

Liu, C., Yin, P., Chen, R., Meng, X., Wang, L., Niu, Y., . . . Qi, J. (2018). Ambient carbon monoxide and cardiovascular mortality: a nationwide time-series analysis in 272 cities in China. *The Lancet Planetary Health, 2*(1), e12-e18.

Meng, X., Zhang, Y., Yang, K.-Q., Yang, Y.-K., & Zhou, X.-L. (2016). Potential harmful effects of PM2. 5 on occurrence and progression of acute coronary syndrome: epidemiology, mechanisms, and prevention measures. *International journal of environmental research and public health, 13*(8), 748.

Meo, S., Memon, A., Sheikh, S., Rouq, F., Usmani, A. M., Hassan, A., & Arian, S. (2015). Effect of environmental air pollution on type 2 diabetes mellitus. *Eur Rev Med Pharmacol Sci, 19*(1), 123-128.

Miller, K. A., Siscovick, D. S., Sheppard, L., Shepherd, K., Sullivan, J. H., Anderson, G. L., & Kaufman, J. D. (2007). Long-term exposure to air pollution and incidence of cardiovascular events in women. *New England Journal of Medicine, 356*(5), 447-458.

Pope III, C. A., Bhatnagar, A., McCracken, J. P., Abplanalp, W., Conklin, D. J., & O'toole, T. (2016). Exposure to fine particulate air pollution is associated with endothelial injury and systemic inflammation. *Circulation research, 119*(11), 1204-1214.

Raza, W., Forsberg, B., Johansson, C., & Sommar, J. N. (2018). Air pollution as a risk factor in health impact assessments of a travel mode shift towards cycling. *Global health action, 11*(1), 1429081.

Sanyal, S., Rochereau, T., Maesano, C., Com-Ruelle, L., & Annesi-Maesano, I. (2018). Long-Term Effect of Outdoor Air Pollution on Mortality and Morbidity: A 12-Year Follow-Up Study for Metropolitan France. *International journal of environmental research and public health, 15*(11), 2487.

Shutt, R. H., Kauri, L. M., Weichenthal, S., Kumarathasan, P., Vincent, R., Thomson, E. M., . . . Dales, R. (2017). Exposure to air pollution near a steel plant is associated with reduced heart rate variability: a randomised crossover study. *Environmental Health, 16*(1), 4.

Sistino, J. J., & Fitzgerald, D. C. (2017). Epidemiology of cardiovascular disease in the United States: implications for the perfusion profession. A 2017 update. *Perfusion, 32*(6), 501-506.

Sturm, R. (2016). Local lung deposition of ultrafine particles in healthy adults: experimental results and theoretical predictions. *Annals of translational medicine, 4*(21).

Thiering, E., & Heinrich, J. (2015). Epidemiology of air pollution and diabetes. *Trends in Endocrinology & Metabolism, 26*(7), 384-394.

Wei, Y., Zhang, J., Li, Z., Gow, A., Chung, K. F., Hu, M., . . . Jia, G. (2016). Chronic exposure to air pollution particles increases the risk of obesity and metabolic syndrome: findings from a natural experiment in Beijing. *The FASEB Journal, 30*(6), 2115-2122.

Weichenthal, S., Hatzopoulou, M., & Goldberg, M. (2014). *Exposure to Traffic-Related Air Pollution during Physical Activity and Heart Rate Variability, Endothelial Function, and Blood Pressure in Women: a Cross-Over Study.* Paper presented at the ISEE Conference Abstracts.

Yılmaz, B. (2018). Manisa'da partikül madde (PM10) kirliliğinin değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 20*(1), 626-633.

ISBN 978-605-7923-57-8

HEMŞİRELERİN KÜLTÜREL YETERLİLİK DÜZEYİ İLE MESLEĞİN FELSEFESİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ

Sümeyra TOPAL

Öğr. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, sumeyratopal@ksu.edu.tr

Sinem YALNIZOĞLU ÇAKA

Araş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, sinemyalnizoglu@sakarya.edu.tr,

Özge ERTÜRK

Araş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ozgekaynak@sakarya.edu.tr

Ayşe ÇEVİRME

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, acevirme@sakarya.edu.tr

ÖZET

Giriş ve Amaç: Kültür, sağlık ve hastalık için önemli bir faktör olarak kabul edilir. Sağlığı koruma ve hastalıkları tedavi etme kültüre özgü uygulamaları içerir. Hastanın kültürel değerleri, inançları ve uygulamaları bütüncül hemşirelik bakımının önemli bir parçasıdır. Bakım hemşirelik mesleğinde kültürel yeterlilik kadar mesleğe yönelik felsefi bakıştanda etkilenir. Bu bağlamda hemşirelerin kültürel yeterlilik geliştirmeye istekli olmaları, kültürel bilgilerini, becerilerini, farkındalıklarını ve duyarlılıklarını artırmak için çaba göstermeleri gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı, hemşirelerin kültürel yeterlilik düzeyi ile mesleğin felsefesine yönelik görüşleri ve arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı olarak planlanan araştırmanın evrenini bir ilin Eğitim Araştırma Hastanesinde görev yapan 800 hemşire oluşturmuştur. Çalışmanın örneklemini ise çalışma kriterlerine uyan 150 gönüllü hemşire oluşturmuştur. Çalışmaya başlanmadan önce gerekli izinler alınmıştır. Çalışmaya katılan hemşirelere, çalışmanın amacı ve bilgilerin gizli kalacağı belirtilerek güven verilmiş ve bu şekilde yanıtların doğruluğuna destek sağlanmıştır. Araştırmada, "Kişisel Bilgi Formu" ve "Hemşire Kültürel Yeterlilik Ölçeği (HKYÖ)" kullanılmıştır. HKYÖ, Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış, 5'li Likert tipi 20 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçeğin; kültürel beceri, kültürel duyarlılık, kültürel bilgi olmak üzere üç alt boyutu vardır. Ölçekten alınan toplam puanın artması bireyin kültürel yeterlilik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach's alpha değeri 0.96 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada da Cronbach's alpha değeri 0.95 bulunmuştur.

Bulgular: Katılımcıların % 36'sı 35 yaş ve üzerinde, %79.3'ü kadın, %63.3'ü lisans mezunu, %58.7'si evli, %86.7'si çekirdek aile yapısında idi. Hemşirelerin %24.7'si 6-10 yıllık, %39.6'sı klinikte çalışan ve %68.7'si çalıştığı birimden memnun olduğunu ifade etmiştir. Hemşirelerin %68.2'si yabancı bir dil konuşamadığını, ancak %60'ının yabancı hastalara bakım hizmeti sunma deneyiminin olduğu saptandı. Hemşirelerin, hemşirelik felsefesine ilişkin sorulara katılım durumları ile kültürel yeterlilik ölçeği arasındaki fark incelendiğinde; "Hemşirelik mesleği topluma hizmet götürme işlevinde diğer sağlık meslekleri ile sıkı bir iş birliğine inanır", "Hemşirelik kendine özgü bilgi ve olguları içeren bağımsız bir sağlık disiplinidir.", Toplumsal yapı ve sorunlar değiştikçe hemşireliğin işlev, rol, boyutları değişir", "Hemşirelik mesleğinin var olma amacı, insanın yapısı, kaderi, yaşamın orijinindeki gerçekleri, hayata geliş nedenini açıklama uğraşı veren bir çalışma alanıdır." sorularına olumlu cevap verenlerin kültürel yeterlilik ölçeğinden aldıkları puanların istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulundu ($p<.05$).

ISBN 978-605-7923-57-8

Sonuç: Hemşireliğin felsefesini doğru bir şekilde tanımlayan hemşirelerin kültürel yeterliliklerinin de yüksek olduğu saptandı. Günümüzde, bireylere bakım vermede birincil derecede öneme sahip olan hemşirelerin mesleki felsefelerine kültürel farklılıkları içeren bakış açısını dahil etmeleri bakımın kalitesini dolayısı ile hasta memnuniyetini olumlu yönde etkileyecektir.

Anahtar Sözcükler: Kültürel yeterlilik, hemşirelik felsefesi, hemşire

GİRİŞ

Kültür, bir grup insan tarafından öğrenilen, paylaşılan, nesilden nesile aktarılan değerler, inançlar, tutum ve davranışlar, örf ve adetler olarak tanımlanmaktadır. Kültür yaşamın dokusudur ve her insan bir kültüre sahiptir. Çok kültürlü toplumlarda kültürel çeşitliliğe dayalı karmaşık, benzer ve farklı kültürel anlayışlar yaygındır. Bu kültürel anlayışlar; yaş, cinsiyet, ırk, etnik özellikler, sosyoekonomik düzey, dinsel kimlik, cinsel davranışlar, eğitim, tarih gibi pek çok faktörle şekillenir (Bayık, 2006).

Gelişen ve değişen dünya şartları farklı kültürlerin bir arada yaşaması veya çeşitli sebeplerle etkileşim kurmasını gerektirir. Kültürel değişiklikler, demografik ve ekonomik değişimleri de getirdiğinden sağlık düzeylerindeki farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Kültürel değişikliklerin birey veya toplum üzerinde sağlıklı şekilde kabul görmesi için kültürel yeterlilik düzeyinde olmalıdır. Kültürel yeterliliği sahip birey, farklı değerlere, kültürel ve geleneklere saygı duymayı ve bireylerin bakımında duyarlı olmayı kazanmıştır (Gözüm ve arkadaşları, 2016; Perng & Watson, 2012).

Kültür, sağlık ve hastalık için önemli bir faktör olarak kabul edilir. Sağlığı koruma ve hastalıkları tedavi etme kültüre özgü uygulamaları içerir. Hastanın kültürel değerleri, inançları ve uygulamaları bütüncül hemşirelik bakımının önemli bir parçasıdır (Cowan, Norman, 2006). Kültürel gereksinimlere uygun bir bakım verilebilmek, ancak kültürel yeterliliğe sahip olmakla mümkündür. Sağlıkla ilgili temel bakım vericilerden biri olan hemşireler, etkin bir bakım vermek ve bakımın kalitesini arttırmak için toplum içerisindeki bireylerin kültürel farklılıklarına duyarlı olmalı ve kültürlerarası farklılıkları göz önünde bulundurmalı ve kültürel yeterlilik düzeyinde olmalıdır (Loftin ve arkadaşları, 2013; Tanrıverdi, 2016)

Bakımın mihenk taşını oluşturan hemşireler, mesleki felsefenin ışığında kültürel yeterliliği kazanmış şekilde bireylere sağlık hizmeti sunmaları bakımın kalitesini yüceltir. Bu bağlamda hemşirelerin kültürel yeterlilik geliştirmeye istekli olmaları, kültürel bilgilerini, becerilerini, farkındalıklarını ve duyarlılıklarını artırmak için çaba göstermeleri gerekmektedir (Loftin ve arkadaşları, 2013; Perng & Watson, 2012; Tanrıverdi, 2016). Bu araştırmanın amacı; Hemşirelerinin kültürel yeterlilik düzeyi ile mesleğin felsefesine yönelik görüşleri ve arasındaki ilişkinin belirlemektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı olarak planlanan araştırmanın evrenini Sakarya Üniversitesi Eğitim Araştırma Hastanesinde görev yapan toplam 800 hemşire oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleminde, evreni oluşturan tüm hemşirelere ulaşılması hedeflenmiş olup, anketin yapıldığı tarihte görev yerinde bulunmayan, araştırmaya katılmayı kabul etmeyen ve formu tam doldurmayan hemşireler dışında, araştırmanın örneklemini 150 hemşire oluşturmuştur. Çalışmanın yürütülebilmesi için Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Etik Kurul'undan onay (71522473/050.01.04/64) ve Sakarya Üniversitesi Eğitim Araştırma Hastanesi'nden kurum izni alınmıştır. Çalışmaya katılan hemşirelere, çalışmanın amacı ve bilgilerin gizli kalacağı belirtilerek güven verilmiş ve bu şekilde yanıtların doğruluğuna destek sağlanmıştır.

Araştırmada, "Kişisel Bilgi Formu", "Hemşire Kültürel Yeterlilik Ölçeği (HKYÖ)" kullanılmıştır. Örnekleme alınan hemşirelere gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, doldurmaları için verilmiş ve hemşireler tarafından doldurulduktan sonra geri alınmıştır. Hemşireleri Tanıtıcı Bireysel

ISBN 978-605-7923-57-8

Bilgi Formu, çalışma kapsamında yer alan hemşirelerin sosyodemografik özellikleri ve mesleğin felsefesine ilişkin soruları kapsamaktadır.

Hemşire Kültürel Yeterlilik Ölçeği (HKYÖ): Perng & Watson (2012) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Gözüm ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan, 5'li Likert 20 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçeğin; kültürel bilgi, kültürel duyarlılık, kültürel bilgi olmak üzere üç alt boyutu vardır. Ölçekten alınan en düşük puan 20, en yüksek puan 100 olarak değişmektedir. Ölçekten alınan toplam puan arttıkça bireyin kültürel yeterlilik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach's alpha değeri 0.96 olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR

Katılımcıların % 36'sı 35 yaş ve üzerinde, %79,3'ü kadın, %58,7'si evli, %53,7'si orta gelir düzeyinde, %63,3'ü lisans mezunu, %86,7'si çekirdek aile yapısında idi. Hemşirelerin %24,7'si 6-10 yıllık, %39.6'sı yataklı serviste çalışan ve %68.7'si çalıştığı birimden memnun olduğunu ifade etmiştir. Hemşirelerin %68.2'si yabancı bir dil konuşamadığını, ancak %60'ının yabancı hastalara bakım hizmeti sunma deneyiminin olduğu saptandı. Hemşirelerin %89,3'ü farklı kültürlerden gelen hastalara bakım vermenin profesyonel hemşirelik rolleri arasında olduğunu belirtmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Hemşirelerin sosyodemografik ve mesleki özelliklerinin dağılımı (n=150)

SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		n	%
Yaş	**20-24**	32	21,3
	25-29	45	30,0
	30-34	19	12,7
	35 ve üzeri	54	36,0
Cinsiyet	**Kadın**	119	79,3
	Erkek	31	20,7
Medeni Durum	**Evli**	88	58,7
	Bekar	62	41,3
Ekonomik durum	**Gelirim giderimden az**	4	2,7
	Gelirim giderime denk	80	53,7
	Gelirim giderimden fazla	65	43,6
Aile tipi	**Çekirdek Aile**	130	86,7
	Geniş Aile	16	10,7
	Parçalanmış Aile	4	2,7
Eğitim durumu	**Lise Mezunu**	19	12,7
	Önlisans Mezunu	28	18,7
	Lisans Mezunu	95	63,3
	Lisansüstü	8	5,3
Çalışma Yılı	**1 yıldan az**	23	15,3

ISBN 978-605-7923-57-8

	1-5 yıl	36	24,0
	6-10 yıl	37	24,7
	11-15 yıl	20	13,3
	16 yıl ve üzeri	34	22,7
Çalışılan birim	**Çocuk Yoğun Bakım Ünitesi**	6	4,0
	Yataklı Servis	59	39,6
	Poliklinik	3	2,0
	Diğer	81	54,4
Yabancı dil konuşma durumu	**Evet**	47	60,0
	Hayır	101	40,0
Yabancı hastaya bakım hizmeti sunma deneyimi	**Evet**	90	77,8
	Hayır	60	22,2
Farklı kültürlerden gelen hastalara bakım vermek sizce profesyonel hemşirelik rolleri arasında mıdır?	**Evet**	133	89,3
	Hayır	16	10,7

Hemşirelerin, hemşirelik felsefesine ilişkin sorulara katılım durumları ile kültürel yeterlilik ölçeği arasındaki fark incelendiğinde;

- "Hemşirelik mesleği topluma hizmet götürme işlevinde diğer sağlık meslekleri ile sıkı bir iş birliğine inanır",
- "Hemşirelik kendine özgü bilgi ve olguları içeren bağımsız bir sağlık disiplinidir.",
- "Toplumsal yapı ve sorunlar değiştikçe hemşireliğin işlev, rol, boyutları değişir",
- "Hemşirelik mesleğinin var olma amacı, insanın yapısı, kaderi, yaşamın orijinindeki gerçekleri, hayata geliş nedenini açıklama uğraşı veren bir çalışma alanıdır."

sorularına olumlu cevap verenlerin kültürel yeterlilik ölçeğinden aldıkları puanların istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulundu ($p<.05$) (Tablo 2).

Tablo 2. Hemşirelik felsefesine ilişkin soruların Hemşire Kültürel Yeterlilik Ölçeği toplam puanları ile karşılaştırılması (n=150)

Sorular	**Evet Ort±SS**	**Hayır Ort±SS**	**Test/ p**
Hemşirelik mesleği topluma hizmet götürme işlevinde diğer sağlık meslekleri ile sıkı bir iş birliğine inanır.	73,38±13,32	59,6667±17,56	Z:-2,062 **,039**
Hemşirelik kendine özgü bilgi ve olguları içeren bağımsız bir sağlık disiplinidir.	73,59±14,21	69,23±10,34	Z:-2,804 **,005**
Toplumsal yapı ve sorunlar değiştikçe hemşireliğin işlev, rol, boyutları değişmekte midir?	73,83±12,62	64,56±18,86	Z:-2,026 **,043**

ISBN 978-605-7923-57-8

Hemşirelik eğitimi hemşirelik standartlarına uygundur.	73,73±14,28	71,12±12,41	Z:-1,642 ,101
Hemşire insanın yeryüzündeki belirli süresini mutlu ve sağlıklı geçirmesinde, hayatı yaşamaya değer bulmasında, insanla doğa, insanla toplum, insanla çevre ve insanla insan arasındaki bağlantıları ahenkli düzenlere döndürmesinde önemli rol oynar.	73,28±13,79	67,67±12,26	Z:-1,807 ,071
Hemşirelik kendine özgü bilgi ve olguları içeren bağımsız bir sağlık disiplinidir.	73,15±14,55	71,79±10,67	Z:-1,665 ,096
Hemşirelik mesleğinin var olma amacı, insanın yapısı, kaderi, yaşamın orijinindeki gerçekleri, hayata geliş nedenini açıklama uğraşı veren bir çalışma alanıdır.	74,71±13,03	67,32±14,53	Z:-3,172 **,002**
Hemşirelik mesleği profesyonellikten çok insanın ve mesleğin sevilmesine paralel gelişir.	72,98±14,10	72,17±12,07	Z:-,773 ,439

TARTIŞMA

Kültürel yeterlilik farklı değer, inanç ve davranışlara sahip hastalara sosyal, kültürel ve dil ihtiyaçlarını karşılayan hizmeti sunma kabiliyeti olup dinamik bir süreçtir (Kirmayer 2012; Chen ve Wang 2015). Literatür, artan kültürel farklılıklar nedeniyle hem sağlık bakım sağlayıcılarının hem de sağlık bakım hizmeti alanların farklı kültürlerle karşı karşıya kaldığına işaret etmiştir (Davidson ve ark. 2003). Göç ve farklı nedenlerle sağlık bakım hizmeti alanların her geçen gün kültürel olarak çeşitlendiği dünyada bakım alanlar kadar bakım verenlerde kültürel olarak çeşitlenmektedir. Bu araştırmanın amacı ise, hemşirelerin kültürel yeterlilik düzeyi ile mesleğin felsefesine yönelik görüşleri ve arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.

Hemşirelerin Kültürel Yeterlilik Ölçeği'nden aldıkları toplam puanın artması bireyin kültürel yeterlilik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada hemşirelerin ölçekten aldıkları puan ortalaması 72,81±13,67 olarak bulunmuş olup bu çalışmaya katılan hemşirelerin kültürel yeterlilik düzeyinin ortalamadan yüksek olduğu bulunmuştur. Türkiye'de hemşire kültürel yeterlilik ölçeğinin kullanıldığı Türkçe literatür yok denecek kadar sınırlıdır. Bu çalışmanın bu anlamda önemli olduğu ve bu alanda bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda hemşirelikte kültürel yeterliğin zayıf olduğu belirlenmiştir (İz & Temel, 2009)**.**

Hemşirelik mesleğinin topluma hizmet götürme işlevinde diğer sağlık meslekleri ile sıkı bir iş birliği içinde olduğuna inanan hemşirelerin kültürel yeterlilik düzeylerinin yüksek olması hemşirelerin, etkili bir iletişim düzeyine sahip olduklarını göstermektedirler. İyi mesleki ilişkiler hemşirelik ve diğer sağlık disiplinleri için hayati öneme sahiptir (Milton, 2009). Toplumların, kültürel açıdan farklı grupların gereksinimlerine yanıt verecek sağlık bakımını düzenleyebilmeleri için, tüm sağlık ekibi üyelerinin gerekli bilgi ve beceriler kazandırılarak eğitilmeleri gerekmektedir.

Hemşireliğin kendine özgü bilgi ve olguları içeren bağımsız bir sağlık disiplini olduğunu düşünen hemşirelerin kültürel yeterlilik düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Genel olarak hemşireliğin odağında bütüncü sağlık kavramına dayanan humanistik yardım etme anlayışı yer almaktadır. Bu nedenle katılımcıların, hemşirelik mesleğinin bireylere anlamlı, uygun, kültürel değerlere ve yaşam biçimine saygılı, insana yakışır bir hizmet sunmayı amaçlayan transkültürel hizmet veren bir meslek olduğunu kabul ettiği anlamına geldiği söylenebilir.

Toplumsal yapı ve sorunlar değiştikçe hemşireliğin işlev, rol boyutunun değiştiğini düşünen hemşirelerin kültürel yeterliliğinin yüksek olduğu bulunmuştur. Yeterli kültürel veri toplayamayan hemşire, bakım verdiği bireyin davranışlarının altında yatan kültürel nedenleri analiz edememekte ve bireylerin sağlık hizmetini kabul etmeme, hizmetten etkili yararlanmama nedenlerini

ISBN 978-605-7923-57-8

değerlendirilememektedir (Tortumluoğlu ve ark., 2006, Tortumluoğlu ve ark. 2007). Çalışmaya dahil olan hemşirelerin toplumsal yapı ve sorunların değişmesinin dolayısıyla farklı kültürlerin etkisinin veri toplamada ve diğer hemşirelik girişimlerinde etkili olduğunu kabul ettikleri gözlemlenmektedir.

Hemşirelik mesleğinin var olma amacının, insanın yapısı, kaderi, yaşamın orijinindeki gerçekleri, hayata geliş nedenini açıklama uğraşı veren bir çalışma alanı olduğunu düşünen katılımcıların kültürel yeterliliğinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerin hizmet verdikleri bireyin kültürel varlığını ifade etmesine fırsat vermesi ve kültürel yapısını tanıması ve değerlendirmesi, vereceği hemşirelik bakım kalitesini yükseltecektir. Ayrıca hizmet edilen toplumun kültürel yapısı için etkili olduğu gösterilmiş hemşirelik girişimleri uygulanmalıdır.

SONUÇ

Hemşirelerin kültürel yeterliliğinin yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca hemşirelik felsefesinde yer alan 'Hemşire insanın yeryüzündeki belirli süresini mutlu ve sağlıklı geçirmesinde, hayatı yaşamaya değer bulmasında, insanla doğa, insanla toplum, insanla çevre ve insanla insan arasındaki bağlantıları ahenkli düzenlere döndürmesinde önemli rol oynar.', 'Hemşirelik kendine özgü bilgi ve olguları içeren bağımsız bir sağlık disiplinidir.' Ve 'Hemşirelik mesleği profesyonellikten çok insanın ve mesleğin sevilmesine paralel gelişir.' sorularına olumlu cevap verenlerin kültürel yeterlilik düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Hemşirelerin kültürel farkındalık ve kültürel değerlendirme becerileri artırılmalıdır. Bunun için kültür eğitimi hemşirelik eğitiminin mezuniyet öncesi ve mezuniyet sonrası programlarında, hizmet içi sunumlarda ve etkinliklere eklenmelidir. Tüm sağlık personelleri kültürel yeterlik becerilerini geliştirmek ve ayrımcı uygulamaları engellemek üzere daha fazla çaba göstermelidir (İz & Temel, 2009).

KAYNAKÇA

İz, A. G. F. B., & Temel, A. B. (2009). Hemşirelikte kültürel yeterlik. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17(17).

Bayık, A. (2008). Kültürlerarası (çok kültürlü) hemşirelik eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(2), 92- 101.

Cetişli, N. E., Gülşen, I. Ş. I. K., Öztornacı, B. Ö., Ardahan, E., Uran, B. N. Ö., Top, E. D., & Avdal, E. Ü. (2016). Hemşirelik Öğrencilerinin Empati Düzeylerine Göre Kültürlerarası Duyarlılıkları. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1).

Chen J, Wang Y (2015). Cultural competence experiences which Chinese nurses have in Finland. Degree Programme in Nursing Bachelor's Thesis. 01, 2015. Laurea University of Applied Sciences. Otaniemi, Finland.

Cowan, D. T., & Norman, I. (2006). Cultural competence in nursing: new meanings. Journal of Transcultural Nursing, 17(1), 82-88.

Davidson, P. M., Daly, J., Meleis, A., & Douglas, M. (2003). Globalisation as we enter the 21st century: reflections and directions for nursing education, science, research and clinical practice. Contemporary Nurse, 15(3), 162-174.

Gözüm, S., Tuzcu, A., & Kirca, N. (2016). Validity and reliability of the Turkish version of the nurse cultural competence scale. *Journal of Transcultural Nursing*, 27(5), 487-495.

Kirmayer, L. J. (2012). Rethinking cultural competence.*Transcultural Psychiatry*, 49(2):149.

Loftin, C., Hartin, V., Branson, M., & Reyes, H. (2013). Measures of cultural competence in nurses: An integrative review. *Scientific World Journal*, 2013, 289101. doi:10.1155/2013/289101

ISBN 978-605-7923-57-8

Mılton, C. L. (2009). Leadership and Ethics in Nurse-Nurse Realtionship. *Nursing Science Quarterly*, 22(2): 116-9.

Perng, S. J., & Watson, R. (2012). Construct validation of the nurse cultural competence scale: A hierarchy of abilities. *Journal of Clinical Nursing*, 21, 1678-1684. doi:10.1111/j.1365-2702.2011.03933.X

Tortumluoglu, G., Okanli, A., Ozyazicioglu, N., & Akyil, R. (2006). Defining cultural diversities experienced in patient care by nursing students in eastern Turkey. Nurse Education Today, 26(2), 169-175.

Tortumluoğlu, G., Okanlı, A., Şıpkın, S., Özyazıcıoğlu, N., & Akyıl, R. (2007). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin bakım verirken yaşadıkları kültürel deneyimler ve etkileyen faktörler. TSK II üncü Ulusal/Uluslar arası Katılımlı hemşirelik Kongresi, 8-11.

ISBN 978-605-7923-57-8

HEMŞİRE SPİRİTÜEL (MANEVİ) BAKIM TERAPÖTİKLERİ ÖLÇEĞİ'NİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ

Hakime ASLAN

Dr. Öğrt. Üyesi., İnönü Üniversitesi, hakime.aslan@inonu.edu.tr

Ümmühan AKTÜRK

Dr. Öğrt. Üyesi., İnönü Üniversitesi, ümmühan.akturk@inonu.edu.tr

Behice ERCİ

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, behice.erci@inonu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırma, "Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği"nin Türk toplumunda geçerlik ve güvenirliğinin değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Bu araştırma metodolojik olarak yürütülmüştür. Araştırma Ağustos-Ekim 2018 tarihleri arasında, Malatya Eğitim ve Araştırma hastanesinde çalışan hemşireler (249) ile yapılmıştır. Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği 15 maddeden oluşan ve tek faktörlü beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek İngilizceden Türkçeye ve daha sonra Türkçeden İngilizceye geri çevrildi. Elde edilen veriler Cronbach's alfa güvenirlik katsayısı (a), Pearson korelasyon katsayısı (r), faktör analizi, Bartlett's testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçütü kullanılarak değerlendirildi.

Çalışmamızda Kaiser-Mayer-Olkin-Measure of Sampling Adequecy test sonucu 0. 879 ve Barlett's Test of Speharicity Analizi test sonucu 1703.57 olarak saptanmış olup her iki test sonucunda $p<0.001$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Hemşire Spiritüel Bakım Terapötikleri Ölçeği Cronbach's alpha değeri 0.86, ölçeğin faktöryel yapısını belirlemek için yapılan analiz sonucunda toplam varyansının %41.45 olduğu bulunmuştur.

Hemşirelerin Spiritüel Bakım Terapötikleri ölçeğinin yapılan istatistiksel analizler sonucunda geçerlik ve güvenirliğinin sağlandığı ve Türk toplumunda kullanılabileceği bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Spiritüel Bakım, Hemşirelik, Geçerlik, Güvenirlik

GİRİŞ

Spiritualite (maneviyat) insanın kendisi ve çevresindekiler ile olan ilişkisini, yaşamını, dünyadaki yerini, hayatın manasını anlama ve kabul etme çabası olup, bugüne kadar kazanılmış olan bilgilerin sonucudur (Çetinkaya ve ark., 2007). Hemşirelik literatüründe yaygın olarak tanımlanan şekliyle maneviyat; dini bir bağlılığın ötesinde yaşamın anlamı, amacı, iç huzur için çaba sarf etmedir (Mcsherry, 2000).

Amerikan Holistik Hemşireler Birliği "iyi sağlığı", vücut, beyin ve ruh arasındaki uyum düzeyi olarak tanımlamaktadır. Bu uyumda temel öğelerden birisi maneviyat ve manevi bütünlüktür (Hutchinson,1997; Stranahan, 2001). Sağlık bakım hizmetlerinin sunumunda en kapsamlı yaklaşım olan holistik yaklaşıma göre birey bedensel, zihinsel, duygusal, sosyo-kültürel ve manevi boyutları olan bir bütündür. Bu boyutların herbiri diğeri ile ilişkili ve birbirine bağımlıdır (Baldacchino, 2006; Daştan ve Buzlu, 2010). Örneğin fiziksel alanda oluşan bir sorun, sosyal ve psikolojik alanı da etkileyebilmektedir (Akgün, 2007). Sağlık bakımının bireylere bütüncül yaklaşımla verilmeye başlanmasıyla birlikte bireylerin manevi boyutu da diğer boyutlar kadar önem kazanmıştır (Cox, 2003). Manevi boyut, dini inançların yanında hayatın anlam ve amacını kavramayı sağlayan hisleri de içerir. Günümüzde fiziksel ve psikososyal boyutun üstünde ve var olmanın daha ötesinde bir boyut olan manevi boyuta yönelik hemşirelik bakımı önem kazanmıştır (Baldacchino, 2002; Cox, 2003). Spiritüel bakımın hastaların anksiyete ve depresyon düzeylerini azaltarak, yaşadıkları stresle baş

ISBN 978-605-7923-57-8

etmelerine yardımcı olduğu ve memnuniyetlerini arttırdığı bildirilmektedir. Ayrıca hemşirelerin spiritüel farkındalıklarını geliştirdiği, meslek hayatı için anlam ve amaç verdiği, iş memnuniyetini arttırdığı ifade edilmektedir (Ramezani ve ark., 2014). Ancak, yapılan çalışmalarda maneviyat kavramına yeterli önemin verilmediği ve manevi bakımın yetersiz olduğu anlaşılmaktadır (Baldacchino, 2002; Narayanasamy, 2003).

Maneviyat ve manevi bakımın hastanın iyileşmesindeki gücü göz önünde alındığında bu araştırmanın hemşirelerin maneviyat ve manevi bakıma ilişkin algılarının değerlendirilmesinde önemli bir yer tutacağı, ayrıca sağlık bakım sistemi içerisinde spiritüel bakımın etkisini değerlendiren bir ölçme aracı olan "Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği" Türk toplumuna kazandırılacak ve hemşirelik literatürüne önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Amaç: Bu araştırma, "Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği"nin (HSBTÖ) Türk toplumunda geçerlik ve güvenirliğinin değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Bu araştırma, 'Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanarak, geçerlik ve güvenirliğini belirlemek amacıyla metodolojik olarak yapılmıştır.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma Malatya İl merkezindeki Malatya Eğitim ve Araştırma hastanesinde çalışan hemşireler ile Ağustos-Ekim 2018 tarihleri arasında yürütülmüştür.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Malatya Eğitim ve Araştırma hastanesinde çalışan hemşireler oluşturmaktadır. Literatürde, geçerlik ve güvenirliği yapılacak ölçekte var olan madde sayısının 5-10 katı kadar bir örneklemin ideal olduğu belirtilmektedir (Esin 2014). Bu çalışmada uyarlaması yapılacak ölçekte toplam 17 maddeden oluştuğu için ve tekrar testi aynı grupta yapılması mümkün olmaması da göz önüne alınarak 249 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden, gündüz mesai saatlerinde çalışan, son iki hafta içinde izin kullanmamış, tam mesai çalışan hemşireler ile araştırma yürütülmüştür.

Veri Toplama Araçları: Veriler, hemşirelere ait bilgileri içeren "Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği (HSBTÖ)" kullanılarak yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından oluşturulan 14 maddelik bilgi formu hemşirelerin sosyo-demografik özelliklerini ve spiritüel bakıma ilişkin soruları içermektedir.

Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği:

Mamier ve Taylor tarafından 2015 yılında geliştirilen ölçeğin amacı, hasta maneviyatını desteklemeyi amaçlayan hemşire terapötiklerinin veya uygulamalarının sıklığını ölçmektir. 15 madde tek alt boyuttan oluşan ölçek, beşli likert tipindedir. Yüksek puanlar, sık hemşirelik manevi bakım desteğinin göstergesidir. Düşük puanlar ise yetersiz hemşirelik manevi bakımını göstermektedir. Mamier ve Taylor ölçeğin Cronbach's Alfa katsayısını 0.93-0.94 bulmuşlardır (Mamier and Taylor, 2015).

ARAŞTIRMANIN UYGULAMA PLANI

İlk aşamada ölçeği geliştiren, Mamier and Taylor tarafından geliştirilen Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması konusunda gerekli yazışmalarla izin alınmıştır. İkinci aşamada ölçeğin Türkçeye çevirisi ve dil geçerliği yapılmıştır. Dil uyarlamasının ardından geçerliğini değerlendirmek için uzman görüşü yöntemi ile kapsam (içerik) geçerliği yapıldı. Kapsam geçerliğinin ardından ölçeğe son şeklini vermek amacıyla ölçümünün yapılacağı kişilerle

ISBN 978-605-7923-57-8

benzer özellik taşıyan, ancak örneklemde yer almayan 15 kişilik bir gruba ön uygulama yapıldı. Ölçeğin cevaplanma süresinin yaklaşık olarak 5-10 dakika sürdüğü saptandı. Pilot uygulama sonucunda deneme formunda mevcut olan maddelerde gerekli düzeltmeler yapıldı ve asıl uygulamaya geçilmiştir.

Verilerin toplanması

Araştırmaya başlamadan önce, tüm katılımcılardan sözlü izinler alındı. Veriler araştırmacılar tarafından hafta içi günlerde, gündüz mesaide çalışan hemşirelerden toplandı. Anket formları hemşire odasında gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra hemşirelere dağıtıldı ve bireysel olarak doldurmaları istendi.

Verilerin analizi

Veriler, bilgisayar ortamında SPSS 23.0 paket programı ile analizi edildi. Araştırmada katılımcıların tanıtıcı özelliklerinde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmıştır. Kapsam geçerliği için Kapsam Geçerlik İndeksi (KGİ) kullanıldı. Yapı geçerliği için varimaks rotasyonu ile Faktör Analizi yapıldı. Verilerin faktör analizi için uygunluğu Kaiser_Meyer-Olkin (KMO) değeri ve Barlett's testi ile incelendi. İç tutarlılık için Cronbach Alfa Katsayısı hesaplandı. Madde toplam puan korelasyonu ve zamana göre değişmezlik için Pearson Korelasyon Analizi yapıldı. Grup ortalamalarının karşılaştırılması için t testi kullanıldı.

Araştırmanın etik ilkeleri

Mamier and Taylor tarafından geliştirilen Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması konusunda gerekli yazışmalarla izin alınmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için Malatya Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan etik onay (2018/15-29) alınmıştır. Katılımcılara; araştırmanın amacı, planı ve elde edilen verilerin nerede kullanılacağına ilişkin bilgi verilerek 'İnsan onuruna saygı' ilkesi, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlerin alınması ile "Özerkliğe Saygı" ilkesi, araştırmada elde edilen bilgilerin gizli tutulacağı belirtilerek 'Gizlilik ve Gizliliğin Korunması' ilkesi yerine getirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan hemşirelerin tanıtıcı özelliklerini Tablo 1'de verilmiştir.

Table 1. Araştırmaya Katılan Hemşirelerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Demografik Değişkenler	**X±SS**	**Sayı**	**%**
Yaş	**38.37±25.4**		
Çalışma süresi	**15.06±8.30**		
Cinsiyet			
Kadın		227	91.2
Erkek		22	8.8
Medeni durum			
Evli		196	78.7
Bekar		46	18.5
Boşanmış		7	2.8
Eğitim seviyesi			
Sml		24	9.6
Ön lisans		69	27.7
Lisans		141	56.6
Lisansüstü		15	6.0

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmaya katılan hemşirelerin yaş ortalamasının 38.37±25.4 olduğu ve meslekte çalışma süresinin 15.06±8.30 yıl olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerin % 91.2'sinin kadın, %78.7'sinin evli ve %56.6'sının lisans mezunu olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Hemşirelerin Spiritüel Bakıma İlişkin Bulguları

Araştırmaya katılan hemşirelerin spiritüel bakıma ilişkin bilgileri Tablo 2'de verilmiştir.

Spiritüel bakıma ilişkin veriler	Sayı	%
Spiritüel bakımı duydunuz mu?		
Evet	165	66.3
Hayır	84	33.7
Spiritüel bakım ile ilgili herhangi bir yerden bilgi aldınız mı?		
Bilgi almadım	127	51.0
Lisans eğitimi sırasında	55	22.1
Hizmet içi eğitimde	21	8.4
Kongre-sempozyumda	4	1.6
Bilimsel yayınlardan	27	10.8
Kitle iletişim araçlarından	15	6.0
Sağlık bakımı sırasında hastanın manevi bakım gereksinimlerin belirlenmesi ve karşılanması size göre önemli midir?		
Evet	225	90.4
Hayır	24	9.6
Hastalarınızın spiritüel bakım gereksinimlerini belirlemede zorlanıyor musunuz?		
Evet	120	48.2
Hayır	129	51.8
Sizce spiritüel bakım konusunda eğitim almanın hastaların spiritüel bakım gereksinimlerini belirleme ve karşılamada etkisi var mıdır?		
Evet etkisi vardır	219	88.0
Hayır etkisi yoktur	30	12.0
Hemşirelik bakımında hastaların manevi bakım gereksinimlerinin karşılanması bakım kalitesini nasıl etkiler?		
Bakımın kalitesini etkilemez	44	17.7
Bakım kalitesini azaltır	9	3.6
Bakım kalitesini arttırır	196	78.7
Hastaların manevi bakım gereksinimlerini karşılayan hemşirelerin iş doyumu size göre nasıldır?		
İş doyumu ile bir ilişkisi yoktur	69	27.7
İş doyumu düşüktür	17	6.8
İş doyumu yüksektir	163	65.5

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmaya katılan hemşirelerin %66.3'ünün spiritüel bakımı duyduğunu, ancak %51'inin herhangi bir yerden bilgi almadıkları tespit edildi. Hemşirelerin %90.4'ünün sağlık bakımı sırasında hastanın manevi bakım gereksinimlerinin belirlenmesi ve karşılanmasının önemli olduğunu, %48.2'sinin hastaların spiritüel bakım gereksinimlerini belirlemede zorlandıklarını, %88'i eğitimin hastaların manevi bakım gereksinimlerini belirlemede ve karşılamada etkili olduğunu, %78.7'sinin hastaların manevi bakım gereksinimlerini karşılamanın bakım kalitesini artırdıklarını ve %65.5'inin iş doyumunu arttırdıklarını ifade etmişlerdir.

Faktör analizi öncesi örneklem sayısının faktör analizi için uygun olup olmadığının değerlendirilmesi için Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Barlett's testi yapılmıştır. Çalışmamızda Kaiser Mayer Olkin test sonucu 0. 879 ve Barlett's Test sonucu 1703.57 olarak saptanmış olup her iki test sonucunda $p<0.001$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulguya göre örneklemin faktör analizi için yeterli ve uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Table 3. Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği(HSBTÖ)'nin Bazı Maddelerinin Madde Toplam Puan Korelasyonları, Faktör Yükleri ve Cronbach Alfa Değerleri

Ölçek maddeleri	Factor Loadings	Cronbach's Alpha	Corrected İtem-Total Correlation
Madde 1	.455	.862	.368
Madde 2	.492	.860	.413
Madde 3	.705	.851	.629
Madde 4	.706	.850	.632
Madde 5	.749	.849	.661
Madde 6	.750	.848	.665
Madde 7	.835	.843	.765
Madde 8	.466	.863	.355
Madde 9	.478	.860	.421
Madde 10*	.213	.863	.183
Madde 11*	.236	.861	.246
Madde 12	.479	.897	.312
Madde 13	.749	.849	.676
Madde 14	.670	.852	.594
Madde 15	.689	.853	.592
Madde 16	.766	.849	.692
Madde 17	.600	.856	.519
Cronbach's Alpha		.864	
Kümütalif Variance = 41.45%			

Bu çalışmada, ölçeğin madde toplam korelasyon kat sayısı için 0.30 güvenirlik düzeyi kabul edilmiştir (Esin 2014). Madde toplam puan korelasyon kat sayısı 0.30'nin altında olan 10 ve 11. maddeler ölçekten çıkartılarak analizine devam edilmiştir. Ölçek maddelerinin madde-toplam korelasyon değerlerinin 0.312- 0.765 arasında değiştiği ve bu değerlerin ayırt edicilik özelliği bakımından iyi olduğu şeklinde değerlendirilmektedir (Tablo 3). Cronbach alfa katsayısı, Likert tipi ölçeklerin güvenilirliğinin sınanmasında sık kullanılan ve ölçme aracı içinde bulunan maddelerin iç tutarlığının bir ölçüsüdür. Bu çalışmada Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeğinin

ISBN 978-605-7923-57-8

(HSBTÖ) iç tutarlılığının ve homojenliğinin bir göstergesi olarak Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı 0.864 olarak saptanmıştır. HSBTÖ'nin iç tutarlılığının yüksek olduğu ve yüksek güvenirliğe sahip olduğu görülmektedir. Elde edilen tek boyutlu modelde, toplam varyansın % 41.4'ini açıkladığı ve faktör yüklerinin ne düşük ne de çok yüksek olduğu görüldü (0.45-0.83, Tablo 3).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hemşirelerin "Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği (HSBTÖ)" nin geçerlik ve güvenirliliğini değerlendirmek amacıyla Türkiye'nin doğusundaki bir hastanede çalışan toplam 249 hemşire üzerinde metodolojik olarak gerçekleştirilen bu araştırmanın sonucunda:

• Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği'nin Cronbach α güvenirlik katsayısı 0.86 bulunmuştur.

Hemşire Spiritüel (Manevi) Bakım Terapötikleri Ölçeği'nin yapılan istatistiksel analizler sonucunda geçerlik ve güvenirliğinin sağlandığı ve Türk toplumunda kullanılabileceği bulunmuştur.

KAYNAKLAR

1. Çetinkaya B, Altundağ S, Azak A. (2007). Spiritüel Bakım ve Hemşirelik. Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 8(1) : 47-50.
2. Mcsherry W. (2000). Education İssues Surrounding The Teaching of Spirituality, Nursing Standard, 14: 40-3.
3. Hutchinson M. Healing the whole person: the spiritual dimension of holistic care. 1997. URL: http:// Members.Tripod.Com/~Marg_Hutchison/Nurse-4.Html.
4. Stranahan S. Spiritual perception, attitudes about spiritual care practices among nurse practitioners. Western Journal of Nursing Research 2001: 23(1):90-104.
5. Baldacchino D. Nursing Competencies For Spiritual Care. J Clin Nurs, 2006;15 (7): 885-96.
6. Daştan NB, Buzlu S. Meme Kanseri Hastalarında Maneviyatın Etkileri ve Manevi Bakım. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi. 2010; 3 (1): 73-9.
7. Akgün KM. Hemşirelik Bakımının Spiritüel Boyutu. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2007;2(6):105-115
8. Cox T. Theory and examplars of advanced practice spiritual intervention. Complemantary Therapies in Nursing and Midwifery.2003; 9(1): 30-34.
9. Baldacchino D, Draper P. Spiritual coping strategies: a review of the nursing research literature. Journal of Advanced Nursing 2002; 34(6): 833-841.
10. Ramezani M, Ahmedi F, Mohammedi E, Kazemnejad A. Spiritual Care in Nursing: a Concept Analysis. International Nursing Review. 2014;61, 211-219.
11. Narayanasamy A. Spiritual Coping Mechanisms in Choronic İllness: A Qualitative Study. Br J Nurs 2003; 11: 1461-70.

ISBN 978-605-7923-57-8

HEMŞİRELİK MESLEĞİNDE İLETİŞİMİN ÖNEMİ

Kevser IŞIK

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, kevser_isik@hotmail.com

Hilal YILDIRIM

Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi,

heran_1213@hotmail.com

ÖZET

İletişim duygu, düşünce ve bilginin simgeler aracılığıyla aktarmasıdır. Sosyal bir varlık olan insanın kendini ifade etme aracıdır. İnsanoğlu çevresi ile iletişim kurarak yaşar. İletişim kurmada amaç; anlaşılır mesajlar vererek karşı tarafın tutum ve davranışlarında değişiklik oluşturabilmektir. İletişimin öğeleri; gönderici, mesaj, kanal, alıcı ve geribildirim olmak üzere beş basamaktan oluşmaktadır. Sağlıklı bir iletişimde önemli olan, aynı mesajı farklı kişilerin, özellikle de verenin ve alanın, aynı şekilde anlamasıdır. Sağlık çalışanlarında iletişim sözlü, sözsüz ve terapötik iletişim becerisi olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Literatürde, hasta memnuniyetini etkileyen en önemli faktörün iletişim becerisi ve hastayı yeterli bilgilendirme olduğu ifade edilmektedir. Hemşirelik mesleği, hasta bireyler ve aileleri, diğer sağlık personeli ve meslektaşları ile sürekli iletişimde olmayı gerektiren bir meslek grubudur. Hemşireler hastalarla en fazla etkileşim halinde bulunan sağlık çalışanlarıdır. Özellikle hemşirelerin, hastayı ve ailesini anlama, hastanın ve ailesinin kendi başına karşılayamadığı gereksinimlerini karşılama gibi yükümlülükleri vardır. Bu nedenle bir hemşirenin iletişim becerisinin gelişmiş olması büyük önem taşımaktadır. Hemşire ve hasta arasında kurulan ilişkide hastanın hastalık derecesi iletişimi önemli derecede etkilemektedir. Kronik ve ilerleyici hastalıklar hasta bireylerin psikolojilerini bozabilmekte ve bu durumda hasta veya hasta yakınının beklenmedik tutum ve davranış sergilemesine neden olabilmektedir. Bu nedenle hemşireler iletişim ilkelerine çok dikkat etmelidir. Örneğin vereceği bilgi (mesaj) hakkında bilgili olmalı, hastasını sosyal, ruhsal, fiziksel ve kültürel yönden tam değerlendirmeli, iletişimi engelleyecek faktörlerin olup olmadığına dikkat etmeli, ortamın sessiz olmasını sağlayıp ve mesajın anlaşılıp anlaşılmadığını mutlaka kontrol etmelidir. Fritz ve arkadaşları etkili iletişimin hasta ve hemşire arasında güven oluşumuna katkı sağlayacağını, yasal sorunların doğmasını önlenebileceğini ve mesleki doyumun artacağını ifade etmişlerdir. Hemşirelerin hastalarına daha kapsamlı ve bütüncül bakım verebilmeleri için iletişim becerilerini ön plana almaları büyük bir önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hemşire, İletişim, İletişim becerisi

ISBN 978-605-7923-57-8

GİRİŞ

İletişim

Bireyler, yaşamları süresince diğer bireylerle iletişim halindedirler. İletişim, "bilgi, düşünce, beceri ve duyguların sözcük, resim, grafik vb. semboller kullanılarak iletilmesidir. Sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilmek, doğru anlayıp kendini ifade edebilmek için güçlü bir iletişim becerisine sahip olmak gerekir. Sosyal bir varlık olan insanoğlu için iletişim kurmak nefes almak kadar önemlidir. İnsan çevresi ile iletişim kurarak yaşamını devam ettirir. Toplumsal yaşamda var olabilmek için etkili iletişim becerisine sahip olunması gerekmektedir. İletişim insan hayatını kolaylaştıran ve toplumsallaşma sürecinde etkili olan bir süreçtir (1, 2).

İnsanın olduğu her yerde; okulda, işyerinde, sosyal hayatta, aile içi ilişkilerde, toplumla olan genel ilişkilerinde iletişim faktörünü kullanarak varlığını devam ettirir. Bütün insanların ortak özellikleri vardır. Bu özelliklerin biride anlamak ve anlaşılmak istediğidir. Her insan bu isteğini yerine getirebilmeye çalışır. Bu ihtiyacını yerine getiremediğinde ise sorunlar yaşamaya başlar. Bu nedenle iletişimde en önemli amaç anlamak ve anlaşılmaktır. İletişimin beş temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar;

- Mesajı gönderen kaynak,
- Mesajdan etkilenecek olan alıcı ya da hedef,
- İletişim boyunca kaynak ve hedef arasında sürekli hareket eden duygu ve düşünceler olan mesaj,
- Mesajların iletildiği yol ve yöntem olarak kanal,
- Alıcının mesaja tepkisi olarak da geri bildirim kavramlarıdır (3).

Kaynak; Her iletişimde, mesajı gönderen bir kişi, küme, topluluk ya da kurum vardır. Kaynak bazen gerçek kişi olabildiği gibi bazen de bir gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları da olabilir.

Hedef; Her iletişim olgusunda kaynağın mesajın hedefi olarak seçtiği bir alıcı tarafı vardır. Alıcı tek birey olabildiği gibi topluluk ya da kurum olabilir. Alıcı ya da hedef olmadan iletişimden söz edilemez.

İleti; Verici ve alıcı arasında aktarılan bir ileti olması gerekir. İletilecek bir olgu olmadığında iletişim gerçekleşemez.

Kanal; İletinin aktarılmasında izlenecek yol kanaldır. Mesaj aktarımında kullanılacak araç radyo ve televizyon ise mesajın niteliği ve niceliği de değişir.

Geribildirim; Alıcının mesaja olan tepkisinin vericinin öğrenmesi ile ilgilidir. Bu özelliğin bulunmaması durumunda mesajın tek yönlü olarak aktarılmasından söz edilebilir. Mesajın alınıp alınmadığı, derecesi, bu mesaja olan tepki bilinemez. Geribildirim etkili bir iletişim için gereklidir (4).

ISBN 978-605-7923-57-8

İletişim Türleri

Sözel İletişim: Sözel iletişim, telefon konuşmaları, yüz yüze yapılan iletişim veya bir gruba yönelik olarak yapılan iletişimlerde kullanılır. Sözel iletişim, hızlı, daha samimi ve konuşan insanların anında geri bildirim alabildikleri bir iletişim türüdür. Sözel iletişimin en önemli avantajı, sözlü olarak iletilen sorular ve yapılan anlaşmalarda yüz ifadeleri ve jestler vasıtasıyla fikir alış verişi ve fikir desteğinin süratli bir şekilde gerçekleşmesine imkân sağlamasıdır. Yüz yüze konuşmalar geniş ipuçlarının ve derin duyguların anlaşılmasını kolaylaştırır. Çünkü birinin gözlerinin içine bakıp, gözlerindeki bakıştan ya da sesindeki vurgudan gerçek problemin, sorunun ya da cevabın ne olduğunu rahatlıkla anlamak olasıdır. **S**özlü iletişimin bazı sakıncaları da bulunmaktadır. Bunlar; zaman kaybına neden olabilme, kayıt edebilme zorluğu, yanlış kelime seçerek ve gerekli ayrıntıları atlayarak hatalara sebep olabilme şeklinde özetlenebilir.

Yazılı İletişim: Yazılı iletişim genelde ayrıntılıdır ve bilgi alışverişi kaydını tutmak mümkündür. Önemli detaylar olduğunda genelde yazılı iletişim tercih edilir. Zaman zaman her iki taraf için olup bitenin bir kanıtı olarak yazılı bir kaydın bulunması önem taşır. Diğer taraftan yazılı iletişimde mesaj üzerinde dikkatlice düşünebilme olanağı söz konusudur. Yazılı iletişimin en önemli sakıncaları ise, resmi nitelik taşıması, geri bildirim ve fikir alışverişini engellemesidir (5).

Sözsüz İletişim: Sözsüz iletişim temelde insanların yüz, göz, el kol hareketleriyle gerçekleştirdikleri iletişimdir. Bunun yanı sıra, giyim, kuşam, seçilen renkler, mekânsal düzenlemeler, dekorasyon vb. faktörlerde de sözsüz iletişim kategorisinde ele alınmalıdır. Sözsüz iletişim, diğer iletişim türlerine (sözlü, yazılı ve görsel) göre daha yereldir.

Görsel İletişim: Görsel iletişim doğrudan göze, görsel algıya seslenen bir iletişim biçimidir. Görsel iletişimin ilkel çağlardaki mağara resimlerinden, ateş ve duman kullanılan gerçekleştirilen iletişim biçimlerinden günümüzün sinema, televizyon ve internet teknolojisine kadar uzanan çok yönlü bir serüveni vardır. Görsel sanatlar, mekânsal düzenlemeler, renk kullanımına dayanan semboller, beden dili gibi iletişimin pek çok biçimi aynı zamanda görsel iletişim kapsamına girmektedir (3).

İletişimin Özellikleri

- ✓ Gönderici ve alıcı sürekli değişir,
- ✓ İletişimde süreklilik vardır,
- ✓ İletişim semboliktir,
- ✓ İletişim toplumsal bir olgudur,
- ✓ İletişim kültüreldir,
- ✓ İletişim sınıfsaldır (4).
- ✓

ISBN 978-605-7923-57-8

Hemşire ve Hasta İletişimi

İnsanın içerisinde bulunduğu koşullara göre önemi artan iletişim, özellikle insanın her açıdan başkalarına bağımlı olduğu hastalık dönemlerinde çok daha önemli artar. Hasta; hastalığı nedeniyle kendini tehdit altında hissedebilir, hastalığı ve geleceği ile ilgili sayısız sorular yaşayabilir. Aile içindeki ve toplumdaki konumu ile bağıntılı olarak aile bireylerinin geleceği, işi ve işini kaybetme olasılığı ile ilgili çeşitli kaygılar taşıyabilir. Hemşirelik mesleği bakım verme ve yardım etme üzerine temellenmiştir. Bu nedenle, hemşirelik teorileri kişilerarası süreçler üzerine kurulmuştur. Kişilerarası süreçte iletişimin önemli bir yeri vardır. Hemşirelik teorisyenleri iletişimi hemşireliğin kendine özel işlevlerinin özü olarak nitelendirmektedirler. Hemşireler hastalar ile en fazla etkileşim halinde bulunan sağlık çalışanlarıdır. Bu yüzden sağlık alanında en fazla önemsenen, eğitimler düzenlenen ve üzerinde yoğunlaşılan kişidirler. Bu bağlamda hasta ile iletişimin önemini fark eden, iyi bir iletişim ortamı sağlandığında tedavilerden daha verimli sonuçlar alındığını ve daha kalite hizmetler sunulduğunu gören sağlık kurumu yöneticileri halkla ilişkiler birimlerine önem vermeye ve sağlık çalışanlarına özellikle hemşirelere bu konuda eğitimler vermeye başlamışlardır. Hemşire ve hasta arasında kurulan ilişkide hastanın hastalık derecesi iletişimi önemli derecede etkilemektedir. Örneğin kronik ve ilerleyici hastalıklar bireylerin psikolojilerini bozabilmekte ve bu durumda hasta veya hasta yakınının beklenmedik tutum ve davranış sergilemesine sebep olabilmektedir. Bu yüzdem hemşireler iletişim ilkelerine çok özen göstermelidirler. Örneğin vereceği bilgi (mesaj) hakkında bilgili olmalı, hastasını sosyal, ruhsal, fiziksel ve kültürel yönden iyi tanımalı, iletişimi engelleyecek unsurların olup olmadığına dikkat etmeli, ortamın sessiz olmasını sağlayıp ve mesajın anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmelidir (6, 7).

Özellikle güven duygusunun oluşturulması, hasta ile konuşma ve hastanın konuşturulması ile iletişimin başlatıldığı basamakta bazı hususlara önem verilmesi gerekir. Hastayı içtenlikle ve iyi dinlemek, hastaya uygun sorular sormak, hastayı sağlık ekibiyle paylaşmaya hazır olmadığı konularda cevap vermesi için zorlamamak, alınan cevaplara doğru yorumlar getirmek, doğru ve içten tepki vermek, hastanın kendisine söylenilenleri anladığından emin olmak, hastanın tepkilerine yargılayıcı tavır takınmadan ve nesnellik ilkesine göre davranmak güven duygusu oluşturulması üzerinde özenle durulması gerekmektedir (6).

KAYNAKLAR

1. Pelit E, Karaçor M. (2015). Turizm Öğrencilerinin İletişim Becerileri Üzerine Bir Araştırma: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 14(4):847-872.

2. Karadağ M, Işık O, Cankul İ, Abuhanoğlu H. (2015). Hekim Ve Hemşirelerin İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1):160-179.

ISBN 978-605-7923-57-8

3. Dağ İ. (2014). Etkili İletişimin Eğitim Yönetiminde Rolü. Journal Of Qafqaz University- Philology And Pedagogy, 2(2): 199-214.

4. Aziz A. (2016). İletişime Giriş. Hiperlink Yayınları.

5.Şahin A. (2007). Türk Kamu Yönetiminde Yönetsel İletişim Ve Bu Konuda Düzenlenen Bir Anket Çalışmasının Sonuçları. Maliye Dergisi,152:81-102

6. Uyer G. (2000). Hemşire-Hasta İletişimi ve İletişimin Hasta Yönünden Önemi. T Klin J Med Ethics, 8:90-94.

7.Parlayan MA, Dökme S. (2016). Özel Hastanelerdeki Hemşire ve Hastaların İletişim Seviyelerinin Değerlendirilmesi: Bir Hastane Örneği. KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2):265-284.

ISBN 978-605-7923-57-8

HOLT-ORAM SENDROMU: OLGU SUNUMU

Murat Abdulhamit ERCİŞLİ

Adıyaman Üniversitesi Tıp Fakültesi, Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Kalp ve Damar Cerrahisi Kliniği, Adıyaman, Türkiye

Özet

Holt-Oram Sendromu ilk kez 1960 yılında Holt ve Oram tarafından üst ekstremite anomalileri ve kardiyak anomali varlığı izlenen bir ailede otozomal dominant kalıtılan bir sendrom olarak tanımlanmıştır. Burada üst ve alt ekstremite iskelet deformitesine eşlik eden atrial septal defekti olan otuz beş yaşında bayan Holt-Oram Sendromu olgusu sunuldu.

Giriş

Holt-Oram Sendromu, iskelet sistemi displazisi ve konjenital kardiyak anomaliler ile seyreden, otozomal dominant kalıtılan herediter bir hastalıktır. Subklinik radyolojik bulgulardan hayatı tehdit eden ciddi defektlere kadar geniş bir klinik spektruma sahiptir. Sıklıkla üst ekstremite anomalileri ve atrial ve ventriküler septal defektler ile karşımıza çıkar.Bu olgu sunumunda nadir görülen, kliniğimizce Holt-Oram Sendromu tanısı konulan ve düzeltici kalp ameliyatı yaptığımız bir olguyu tartıştık.

Olgu

Otuz beş yaşında bayan hasta kliniğimize çarpıntı yakınması ile başvurdu. Altı yaşında geçirdiği bilateral üst ve alt ekstremitelerde polidaktili operasyonu haricinde bilinen bir hastalığı ya da geçirdiği bir operasyon olmayan hastamızın aile öyküsünde şuanda 26 yaşında olan kız kuzeninin ventriküler septal defekt tanısı ile 8 yaşındayken opere olduğu ve onda da polidaktili olduğu öğrenildi. Ayrıca hastanın erken yaşta kaybedilen teyzesinde de polidaktili olduğu ve erken yaşlarda kalp yetmezliği tanısı ile exitus olduğu bildirildi. Yapılan fizik muayenesinde; oskültasyonda pulmoner odakta 3/6 sistolik ejeksiyon üfürümü ve 2. Kalp sesinde çifleşme duyuldu. Bilateral ayak 2.ve3. parmaklarında sindaktili bulgulandı. (Resim-1) Yapılan elektrokardiyografide normal sinüs ritmi ve sağ dal bloğu izlendi. Akciğer grafisinde anlamlı patolojıi bulgulanmadı. Yapılan görüntüleme tetkiklerinde eşlik eden başka bir iskelet sistemi patolojisi gözlenmedi. Yapılan transtorasik ve transözefageal ekokardiyografi'de 11 mm sekundum tipte ASD, ikinci derece triküspit yetmezlik, pulmoner arter basıncı 40 mmHg, membranöz interventriküler septumda anevrizma bulgulandı. Yapılan koroner anjiografi ve sağ kalp kataterizasyonunda; koronerler plaklı,11mm sekundum atrial septal defekt, hafif pulmoner hipertansiyon, interventriküler septum anevrizması bulgulandı. Ventriküler septal defekt ve torakal anjiografide patent ductus arteriosus izlenmeyen hasta operasyona alındı. Sağ atriotomi yapılarak defekt primer tamir ile onarıldı. İnotropik destek almadan pompadan çıkan hasta postop üçüncü saatinde esktübe edildi. Post op 1. gününde servis izlemine alındı. Fizik muayenesi, laboratuar testleri ve görüntüleme tetkikleri olağan olarak değerlendirilen hasta post op 5. gününde şifa ile taburcu edildi.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tartışma

Holt-Oram Sendromu (HOS), ilk olarak 1960 anormal elektrokardiyografi bulguları, atrial septal defekt ve eşlik eden üst ekstremite defektleri ile tanımlanmış bir sendromdur. İnsidansı 100.000 doğumda 0.95 olan HOS otozomal dominant kalıtılmakta ve kalıtıma 12. kromozomun uzun kolundaki gen (12p2) defektinin sebep olduğu düşünülmektedir.[1] HOS vakalarının büyük bir çoğunluğunu da aile öyküsü negatif olgular oluşturur. Bu tip hastalarının genetik durumu yeni gen mutasyonları ile açıklanabilir. [2] Bizim olgumuzda hastanın üçüncü derecede yakınlarında sendromun komponentlerine rastlanmış olması nedeni ile hastalığın kalıtımsal olduğunu düşündük. Hastanın aile bireylerine yapılan taramada yeni bir HOS olgusu ile karşılaşmadık.

Holt-Oram Sendromunda ekstremite displazileri geniş bir bir klinik spektrum ile karşımıza çıkabilir. Hastalar olgumuzda olduğu gibi polidaktili ile ya da en ağır formlardan olan fokomeli ile görülebilir. HOS'ta en yaygın ekstremite displazileri trifalangial başparmak ya da hipoplastik baş parmaktır. İskelet anomalileri bilateral ya da unilateral olabilir. Unilateral bulgularda sol taraf anomalileri daha sık bildirilmiştir.[3]

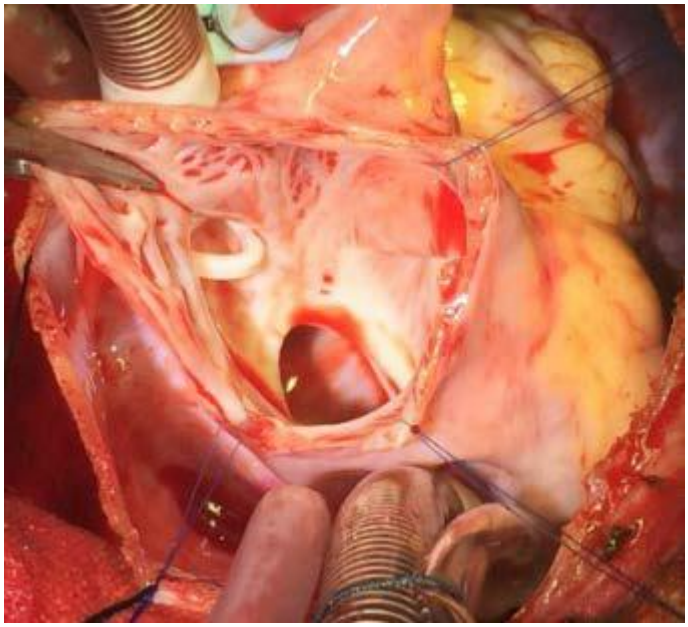
Holt-Oram Sendromu komponentlerinden konjenital kardiyak anomaliler sendromlu hastaların mortalite ve morbiditesinde belirleyicidir. Rapor edilen en yaygın kardiyak anomali sekundum tip atrial septal defekttir.[4] Tıpkı iskelet displazilerinde olduğu gibi kardiyak anomalilerin kliniği de karşımıza geniş bir yelpazede çıkabilir. Anatomik anomali bulgulanmayan olgularda ise elektrokardiyografi anormallikleri görülmektedir.

Bu sendromun tanısında hastanın aile öyküsü ve sendromun tipik klinik özelliklerinin ayırt edilmesi çok önemlidir. Ayrıca gelişmiş tıbbi genetik laboratuarlarında çalışılan TBX5 sekans analizi ile HOS taranması mümkündür. [5] HOS vakalarının tanı ve teşhisinde hastalar kalp ve damar cerrahisi, kardiyoloji, ortopedi, pediatri ve tıbbı genetik bilim dallarının multidisipliner bir yaklaşım ile değerlendirilmelidir. Sendromun herediter özellik göstermesinden ötürü tanı konulan olguların yakın akrabalarında sendromun komponentlerine yönelik araştırma yapılması faydalı olacaktır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 1. Sol ayak 2. ve 3. parmaklarda ‘’sindaktili’’

Resim 2. Sekundum ASD görünümü

1- Basson CT, Bachinsky DR, Lin RC, et al. Mutations in human TBX5 cause limb and cardiac malformation in Holt Oram syndrome. Nat Genet 1997;15(1):30-5.
2- Hurst J A, Hall C M, Braitser M. The Holt Oram syndrome. J Med Genet 1991;28(6):406-10.
3- James MA, Mc Carroll HR, Manske PR. Characteristics of patients with hypoplastic thumbs. J Hand Surg Am 1996;21(1):104-13.
4- Sletten LJ, Pierpont ME. Variation in severity of cardiac disease in Holt Oram syndrome. Am J Med Genet 1996;65(2):128-32.
5- Binboğa, Fatih, and Rukiye Eker Ömeroğlu. "Doğumsal kalp hastalıklarında risk faktörleri ve prenatal tanıda duyarlılık."

ISBN 978-605-7923-57-8

THE ROLE OF THE GREAT SILK ROAD ON THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TRADITIONS.

Jumanazarov Khurshid Sirojiddinovich
Senior research fellow
Department of "Ethnology and Anthropology"
of the Institute of History at National University
Of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek
(Tashkent, Uzbekistan)

Abstract: *This article is about Silk Road's role medicine science improving. Medical books trade, treatment ways and meditative herb's going away people which living around Silk Road are the reason developing eastern medicine.*

Аннотация: *Эта статья о роли науки медицине совершенствования Шелкового пути. Медицинские книги торговли, способы лечения и травы уезжает людей, которые живущих вокруг Шелкового пути являются причиной развития Восточной медицины*

Keywords: *trade, medicine sciences, Silk Road, medical book, drug plants, quack.*

Ключевые слова: *торговля, медицина наука, шелковый пут, медицинский книги, лекарственный растения, лекарь.*

Traditional medicine is considered as one of the ancient professions of mankind. As a result of studying the environment, people study the medicinal features of plants, animals as well as different kinds of minerals. The empirical knowledge, which was the result of different experiments and observations, caused the development of medical traditions.

While the main equipment of the representatives of medicine (physicians) is their hands, their means are various medicinal plants. One of the dominant features of the traditional medicine over modern medicine is particularly in using natural resources. The physicians knew the flora and fauna of their environment very well and could efficiently use them. As a result of studying various medicine related works, they familiarized themselves with unknown herbs and other medicinal plants which could cure different illnesses.

The significance of the Great Silk Road on the development of the knowledge of medicine in Central Asia is immeasurable. Major cities in Central Asia were built on major roads and as a result they had close relations with China, India, the countries of Central and Southern Europe [2:49]. The trade relations, carried out on the Great Silk Road, served as a base for nations to build mutual relations not only economically but also culturally. The following are the trade road's contributions to the development of the science of medicine:

- *The establishment of the trade of medical books throughout the Silk road*;

ISBN 978-605-7923-57-8

The trade caravans and trade relations played an important role on the development of the science of medicine. Books on different spheres were also brought by caravans and they were sold as goods [6:23]. As a result, among nations located along the trade road, the similarities in medical knowledge, traditions and using medicinal herbs can be observed. The trade of rare medical works written in different languages along the Great Silk Road had an impact on the medicine of different nations. Historical sources indicate that for the formation of "Medicinal plants", written during the Min dynasty, the works of Ibn Sino were broadly employed [5:47]. As a result of the study of these works by the representatives of medical sciences who knew Arabic, Persian, Greek and other languages, they explored the treatment methods and herbs unknown to us and implemented some of the methods adapting to the local conditions.

- propagation of local treatment methods to other countries by the merchants and travellers;

Historically, most cities of the countries of the East were built along the ancient caravan roads. That was the reason for the huge demand for building hospitals in these cities to provide medical treatment to merchants and travelers who got sick on the road [4:25]. The merchants, on the other hand, observed treatment methods and ways of preparing some drugs which had been unknown to them and brought them to their physicians after treatment. In a letter written to his father by a French patient, who was injured serving in the Crusade in the Middle Ages, the structure of the eastern hospital, some treatment methods and specific activities of the physicians were mentioned [7]. The reason for the patient to mention them was that he had experienced features that had been extraordinary and not present in the medical practices of his nation. The similarities in the medical knowledge of the nations located along the Silk Road were caused by the transformation of the treatment methods.

- *The trade of medicinal herbs as goods throughout the Great Silk Road.*

In addition to various products throughout the Great Silk Road, the trade of medicinal herbs, minerals was broadly established. The merchants usually practiced distributing medicinal herbs not found and did not grow in the country they were going to or can be found only in one territory. For instance, the significance of the Great Silk Road on the development of Khorezm traditional medicine was very huge. At that time, Urgench had trade relations with India, China, the Golden Horde states and Russian cities of Pskov, Novgorod, Ryazan [1:29]. As a result, the distribution of various drugs and sufficient amount of drugs created great opportunities for the physicians to treat patients. The medicinal herbs were in the forms of plant parts, animal organs and haberdashery items and such factors as distance and expiration period of the product were taken into account.

The contributions of the nations, located along the Silk Road, in the trade of medicinal herbs in the XVII centuries of Russia and Europe were huge. During this period, the Muslims from Central

ISBN 978-605-7923-57-8

Asia who traded medicinal herbs in Eastern Europe and several cities of Russia were collectively named “bukharians”[3:93].

The Great Silk Road plays an important role in political, economic and cultural development of nations. In medical traditions also, like in all spheres, as a result of broad distribution of views and knowledge specific to particular nation, medicine shifted to a new phase of development. The physicians were introduced with various scientific works, population gained an opportunity to buy herbs not available in their country and most importantly in addition to national views, new traditions and scientifically proven knowledge have arrived into the lives of nations.

Literature.

1. Sobirov R. The study of medicinal plant and their usage in the Khorezm traditional medicine. Khiva. “The publishing section of the Mamun Academy”. 2011
2. Gendlina Y. About medical schools and medical knowledge of Central Asia in the era of feudalism // Healthcare of Tajikistan. 1974. № 6.
3. Nanzatov B., Sodnompilova M. Medicines in trade and exchange operations among Russia, Mongolia and China in the XVII-XIX centuries // Bulletin of the Buryat Scientific Center of the Siberian Branch of the Russian Academy of Sciences 2014. № 4.
4. Urolov A. Hospitals before BC // Science and life. 2002. № 5-6.
5. Khujaev A. The impact of medicine of Turkistan on China // Voice from the Past. 2003. № 1.
6. Ganikhujayev F. Unique masterpieces// Sihat-salomatlik. 1991. № 5.
7. Sheikh Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Islamic miracle in the medical sphere. [Электронный ресурс]:http://tib.islom.uz/islomiy/464-maqola.html (16.10.2011).

Регистрационная карта участника международной конференции	
1. Фамилия, Имя, Отчество	Жуманазаров Хуршид Сирожиддинович
2. Ученая степень, звание	магистр
3. Должность	Страший научный сотрудник-исследователь
4. Полное название организации	Институт истории при Национальном университете Узбекистана имени Мирзо Улугбека
5. Страна, регион, город	Республика Узбекистан, город Ташкент.

ISBN 978-605-7923-57-8

6. Адрес организации	Ташкент, городок «Талабалар», улица Университет-4.
7. Телефон (с кодом города)	+99899 880 57 90
8. E-mail:	xurshid_mail.ru
9. Название статьи (доклада)	The role of the great silk road on the development of medical traditions
10. Соавторы	Нет
11. Необходимость бронирования гостиницы (да / нет)	Нет

ISBN 978-605-7923-57-8

KATALİZÖR OLARAK KATILAN MAGNEZYUM OKSİT, ALÜMİNYUM OKSİT ve FERRİKROMUN POLYESTER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN MEKANİK VE MİKRO YAPI YÖNÜNDEN ARAŞTIRILMASI

Yahya TASGIN

Munzur Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Makina Mühendisliği Bölümü, 62000 TUNCELİ

yahyatasgin@munzur.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, geleceğin üretim bandının en önemli malzemelerinden biri olan kompozite metal tozlarının etkileri üzerinde durulmuştur. Kompozitin plastik grubunda yer alan bu malzemelerin içeriğindeki ana matris malzemelerinin en önemlileri epoksi ve polyesterdir. İki malzemede sıvı (akışkan) halde olup bünyesine katılan kobalt (Reaksiyon hızlandırıcı) ve sertleştricilerle katı hale gelen bu malzemelerin bünyesine katılan metal tozlarının etkileri çalışılmıştır. Bu düşünceler ışığında polyester malzemeye. Magnezyum oksit (MgO), Alüminyum oksit (Al_2O_3) ve Ferrikromun ($FeCr_2O_4$) mikron mertebesinde ilave edilmesinin genel yapısını ve mekanik özellikleri nasıl etkilediği araştırılmıştır. On farklı bileşim kullanılarak numuneler hazırlanmıştır. Bu numuneler; polyestere, %5-10-20 ilaveli Magnezyum oksit, %5-10-20 ilaveli Alüminyum oksit (Al_2O_3) ve %5-10-20 ilaveli Ferrikromun ($FeCr_2O_4$) kullanılarak oluşturulmuştur. Daha sonra elde edilen bu numunelerin iç yapıları metalografik olarak incelenmiş ve yapılarındaki farklılıklar tespit edilmiştir. Üretilen numunelerin mukavemetlerinin belirlenmesi amacı ile çekme, basma ve üç noktadan eğme testlerine tabi tutulmuştur. Numuneler metalografik olarak taramalı elektron mikroskobu kullanılarak katalizörlerin yapı içerisindeki etkileri araştırılmıştır. Metalografik olarak oksitler metal bünyesine katılma nedenleri, yapı içerisinde karbür oluşumunu engelleyerek oksidin tane sınırlarında yer almasını sağlamaktır. Polyester içerisinde ise özellikle hafif malzemelerden oluşan ve ergime derecesi düşük Al ve Mg bulunduran oksitler seçilerek polyester içerisinde farklı bir yapının oluşup oluşmayacağı görülmek istenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda numunelerde Alüminyum oksidin (Al_2O_3) polyester üzerinde olumlu etkileri olurken, Ferrikromun ($FeCr_2O_4$) herhangibir etkisinin olmadığı ana malzemeyle birlikte hareket ettiği, magnezyum oksit (MgO) ise genel yapıyı bozarak olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler; Kompozit, Polyester, Mikroyapı

1. GİRİŞ

Literatürde birçok oksit içerikli metal tozu polyester malzemelere eklenerek yeni kompozit yapı elde edilmektedir. Fakat hangi metal tozunun hangi plastik malzemeye hangi oranlarda eklenmesi konusunda literatürde bazı çalışmalar yapılmış olsa da, her bir karışım oranlarında farklı özellikler elde edildiğinden araştırmacıların yoğunlaştığı alanlardan biri olmuştur.

Dünya üzerinde bulunan en genel kompozit malzemeler olan ağaç ve kemik doğal kompozit malzemelerdir. Diğer taraftan kompozit malzemeler, havacılık sanayinde, taşımacılıkta, yapı malzemeleri endüstrisinde, gemi yapımı endüstrisinde, korozyona dayanıklı ekipman yapımında,

ISBN 978-605-7923-57-8

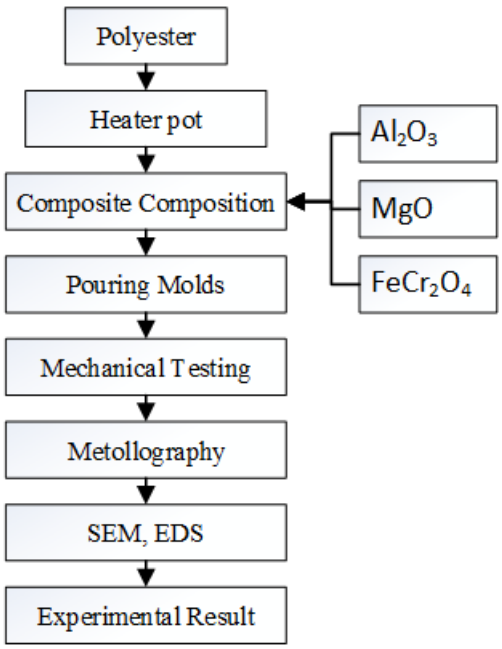
elektrik ve elektronik sektöründe, çok sayıda spor ekipmanında ve malzemesinde, tarımda, balıkçılıkta ve mekanik üretim sistemleri olmak üzere çok sayıda endüstride sahip olduğu üstün özellikler nedeniyle kullanım alanı bulmaktadır[1-2].

Doymamış polyester reçine genellikle II-A grubu metal oksit veya hidroksitlerle, özellikle MgO, reaksiyon başlatılarak katılaştırılır. Burada bu metaller öncelikle zincirde karboksilik asitler ile reaksiyona girer ve daha sonra diğer zincirdeki karboksilik asitleri tetikleyip bir karmaşık yapı oluşturarak vizkoziteyi düşürür. Burada kullanılan aktivatörün cinsi, miktarı reçine için aktivatör enerjisini belirler. Dolayısıyla farklı aktivatör ve farklı miktarlarda reaksiyon farklı miktarlarda ve farklı zamanlarda meydana gelecektir. Örneğin %1 MgO ile yapılan bir sertleştirmede aktivasyon enerjisi 67 kj/mol olarak ölçülmüştür. Aktivatörün reaksiyonu başlatmasıyla ortaya çıkan enerji polyester reçinenin çapraz bağlanması için gerekli eşik enerjisini aştığında reaksiyon ekzotermik olduğu için gerekli diğer enerji buradan karşılanarak reaksiyon devam etmektedir. Dolayısıyla sıcaklığın arttırılması ile de reaksiyonda arttırılmış olacaktır. Diğer taraftan yapıda sertleşme veya difüzyon zorlaşmasından dolayı polimerizasyon tam anlamıyla tamamlanmaz. Ancak belli süre devam eder (Lu ve ark. 2001)[3].

Kompozit hazırlanışı sırasında matrise eklenecek katı bir katkı maddesiyle fiziksel ve mekanik karakterler değiştirilebilir [4]. Parçacık katkılı polimer kompozitler genellikle mikro ya da nano düzeyde farklı boyut ve şekillerdeki katkı maddelerinin polimer matrisler içerisinde dağılımını içerir. Bu malzemelere olan ilgi son yıllarda kompozit malzemelerin sonucu olarak, mukavemet, darbeye karşı dayanım, enerji emilimi gibi mekanik özelliklerin kolayca kontrol edilebilmesinden dolayı artmıştır [5].

RAJU ve arkadaşları alüminyum oksitin (Al_2O_3) cam - epoksi (G-E) kompozitleri üzerindeki mekanik ve aşınma etkisini görmek için bir çalışma yapmıŞlardır. Çalışma neticesinde cam-epoksi (G-E) kompozitinde (Al_2O_3) oranı arttıkça çekme mukavemetinin arttığını, özgül aşınma oranının azaldığı gözlemlenmiştir [6].

Literatürde yapılan diğer çalışmalara bakıldığında polimer içerisine alüminyum [7-8], gümüş [9], nikel [10] vs gibi birçok metal tozları ve grafit gibi malzemeler [11,12] katıldığı ve bu metal tozlarının takviye oranına bağlı olarak malzemenin elektrik ve ısıl iletkenliğini önemli derecede artırdığı görülmektedir. Bunların yanında, alümina (alüminyum oksit), tenorit (bakır oksit) gibi metal oksitler de polimer esaslı kompozitlerin ısıl iletkenlik değerlerini artırdığı da belirtilmiştir [13].

Şekil 1. Çalışma Akış Şeması

ISBN 978-605-7923-57-8

2.GELİŞME

2.1. Kompozit Üretiminde Kullanılan Malzemeler

Numunelerin üretiminde katalizör olarak kullanılan (MgO), (Al_2O_3) ve ($FeCr_2O_4$) mikron mertebesinde kullanılmıştır. Matris malzemesi olarak ise 200 ml polyester, 200 x 0.04 = 8 ml Nutanox M-50 sertleştirici, 200x0.06= 12 ml Akcobalt CX1-6 kobalt (hızlandırıcı) dan oluşan toplamda 200+8+12=220 ml karışım kullanılmıştır. (Tablo 1, Tablo 2).

Tablo 1. Matris malzemesi

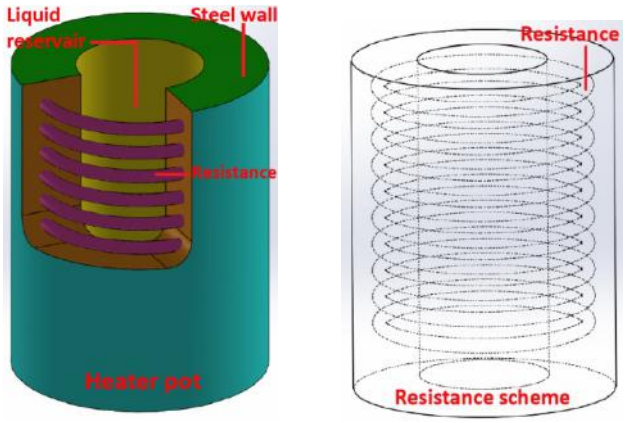
Polyester	**200 ml**
Sertleştirici	8 ml
Hızlandırıcı	12 ml
Toplam	220 ml

Tablo 2. Katalizör

MgO	**%5**	**%10**	**%20**
Al_2O_3	**%5**	**%10**	**%20**
$FeCr_2O_4$	**%5**	**%10**	**%20**

2.2. Deney Numunelerinin İmalat Aşamaları

Katalizör olarak katılan (MgO), (Al_2O_3) ve ($FeCr_2O_4$) matris malzemesi içerisinde homojen dağılarak daha etkili olabilmesi için, maksimum ısı dayanımı 204 ^{0}C olan polyestere katılaşması ve istenilen yapıyı oluşturabilmesi için % 1 oranında ilave edilen Akcobalt CX1-6 kobalt (hızlandırıcı) ve Nutanox M-50 sertleştiricinin de etkisiyle 80 ^{0}C lik bir ısı ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada matris malzemesi (polyester) bünyesinde istenmeyen boşlukların (hava kabarcıklarının) giderilmesi hem de katalizörün etkisini artırmak için çalışmanın 130-140 ^{0}C lik bir çalışma ortamının oluşturulması gerekmektedir. Bu çalışmaya yardımcı olacak düzenek; Şekil 2 de görülmekte olan çelik ısıtma potasıdır. Yüksek karbonlu çelikten yapılmış olan bu kap 20 mm cidar kalınlığına sahip ve iç kısmından geçen 2000 w lık rezistanslarla çepeçevre sarılmış, 600 ml malzeme alma kapasitesine sahip bir deney aparatıdır. Çelik deney setinin en alt kısmında rezistansın geçmesi gereken kısım iptal edilerek, setin ısısını istenilen derecede tutabilmek için bir termostat yerleştirilmiştir.

Şekil 2. Üretimde kullanılan ısıtma potasının çalışma sistemi ve rezistanslarının sistem içerisindeki dağılımı.

ISBN 978-605-7923-57-8

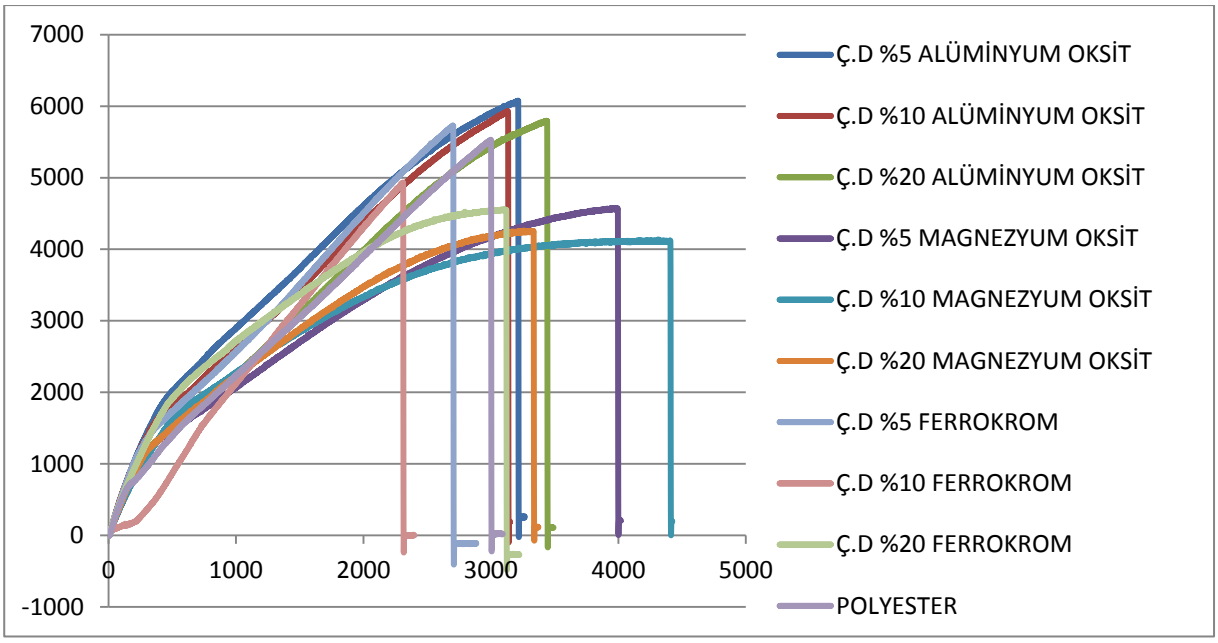
Deney numunelerinin imalatı için hazırlamış olduğumuz ısıtma potası (Şekil 2) kontrol edilerek 80 ^{0}C lik sabitleme sıcaklığının sağlanıp sağlanmadığı görmek için termostatla kontrollerinin yapılmasının ardından, matris malzemesi polyesterin her bir numune için 200 ml ve katalizör olarak katılan (MgO) in % 5 (10 mg), %10 (20 mg) ve % 20 (40mg) miktarlarda hazırlandı. İkinci katalizörümüz olan (Al_2O_3) yine (MgO) de olduğu gibi % 5 (10 mg), %10 (20 mg) ve % 20 (40mg) miktarlarda farklı bölmelere konuldu, üçüncü katalizörümüz olan ($FeCr_2O_4$) % 5 (10 mg), %10 (20 mg) ve % 20 (40mg) konularak hazırlığın ilk aşaması yapıldı.

Deney aparatı içerisine 200 ml polyester konularak üretim aşaması başlar, deney aparatının 140 ^{0}C ye kadar polyesterle birlikte çıkması sağlanır. Daha sonra önceden miktarlarını ayarladığımız katalizörlerden %5 (10 ml) MgO matris polyester içerisine katılarak homojen bir karışımın sağlana bilmesi için ısıtma potası içerisinde 6 dk karıştırıldı. Polyester ve MgO in karıştırılmasının ardından 8 ml sertleştirici ilave edilerek karıştırılarak bir sonraki aşama olan 12 ml kobalt ilave edilerek karıştırılarak karışımımız hazırlanır. Hazırlanan karışım önceden hazırladığımız silindirik kalıplara dökülerek oda sıcaklığında katılaşması sağlanır. Bu işlem sadece MgO oranlarının değiştirilmesiyle tekrarlanır, sertleştirici ve kobalt oranları değiştirilmez.

İkinci katalizörümüz olan Al_2O_3 içinde bu işlem tekrarlanır. Yine %5- %10- %20 oranlarında ilave edilir, karışımın homojen ve daha etkili olabilmesi için çok iyi karıştırılması sağlanır. Sertleştirici ve kobalt (Hızlandırıcı) oranları MgO deki oranlar ve miktarlar aynen uygulanmıştır. Kalıplar olarak yine silindirik kalıp kullanıldı.

Üçüncü katalizörümüz de ($FeCr_2O_4$) aynı yöntemle aynı oranlarda hazırlanarak silindirik kalıplara dökülmüştür. Katalizör ilaveli numunelerin hazırlanma aşamasının ardından mekanik ve metelografik testler için istenilen boyutlarda numuneler oluşturulmuştur.

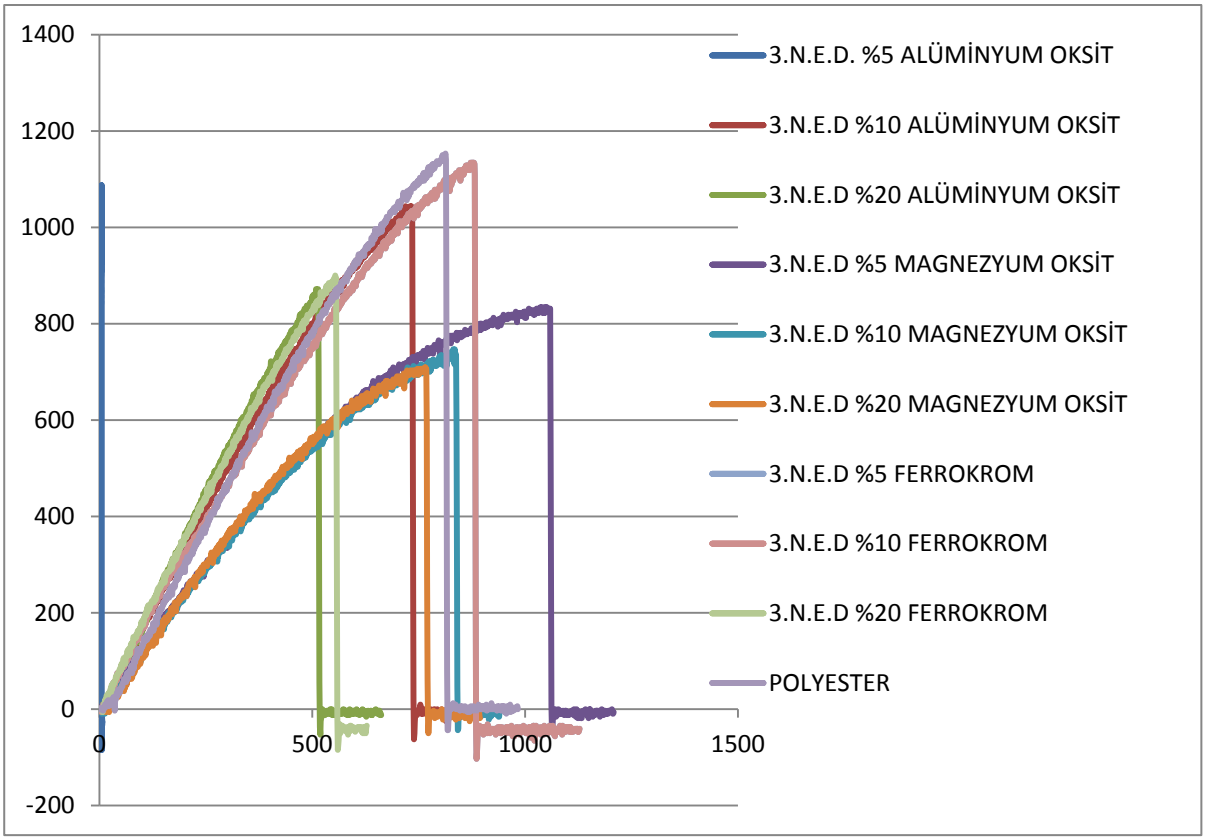
Bu çalışmada üç farklı katalizörle ürettiğimiz on farklı numunenin mekanik özelliklerini incelemek amacıyla çekme, basma ve üç noktalı eğme testleri uygulanmıştır. Bu testler Shimodzu AG-IC 100 kN test cihazında gerçekleştirilmiştir. Test cihazı birbirine göre aşağı ve yukarı hareket edebilen, deney parçasının bağlandığı iki çene ve bunlara hareket ve kuvvet veren, bu iki büyüklüğü zaman mesafe vs. değerlendiren ünitelerden oluşur. Çenelerden birisi sabit hızda hareket ettirilerek deney parçasına değişken miktarlarda çekme kuvveti uygulanır ve bu kuvvete karşılık gelen uzama ve gerilme kaydedilir.

Şekil 3. Farklı bileşimdeki numunelere (polyester, %5-10-20 MgO katkılı, %5-10-20 A_2O_3 katkılı, %5-10-20 $FeCr_2O_4$ katkılı) ait çekme eğrisi

ISBN 978-605-7923-57-8

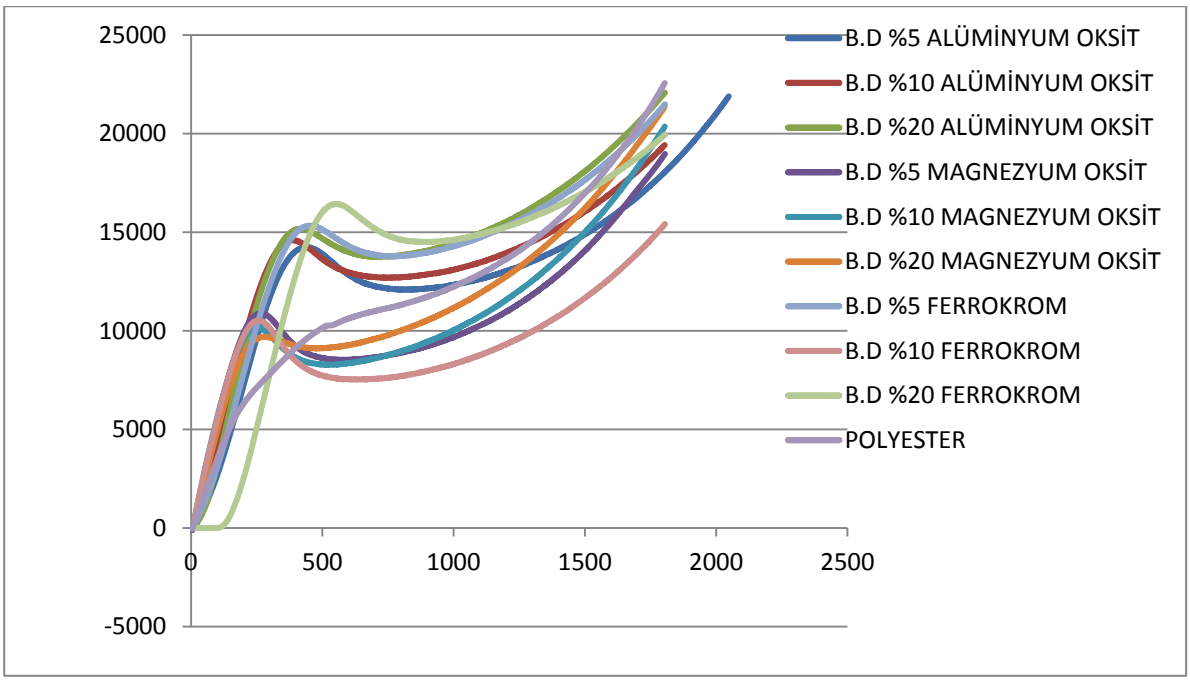
Şekil 3 de farklı katalizörlerin (Al_2O_3, MgO ve $FeCr_2O_4$) değişik oranlarda katılmasının çekme değerleri nasıl etkilediğine baktığımızda; çekme eğrisinde de görüldüğü gibi % 5-10-20 oranında ilave ettiğimiz Al_2O_3 ün polyester üzerinde olumlu etkiler yaratarak, çekme değerlerinde polyestere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Ana malzeme olan polyestere her ne kadar Al_2O_3 ün olumlu yönde etkisi görülsede % 5 Al_2O_3 katkısının mekanik olarak daha etkili olduğu bu oranın % 10-20 çıktıkça olumlu etkisinin azaldığı görülmüştür. $FeCr_2O_4$ un ise polyestere olumlu yada olumsuz yönde fazla bir etkisinin olmadığı. Bu durumların aksine polyestere MgO ilavesi olumsuz etki yaratarak çekme değerlerini düşürdüğü görülmüştür.

Şekil 4. Farklı bileşimdeki numunelere (polyester, %5-10-20 MgO katkılı, %5-10-20 Al_2O_3 katkılı, %5-10-20 $FeCr_2O_4$ katkılı) ait üç noktadan eğme testi eğrisi.

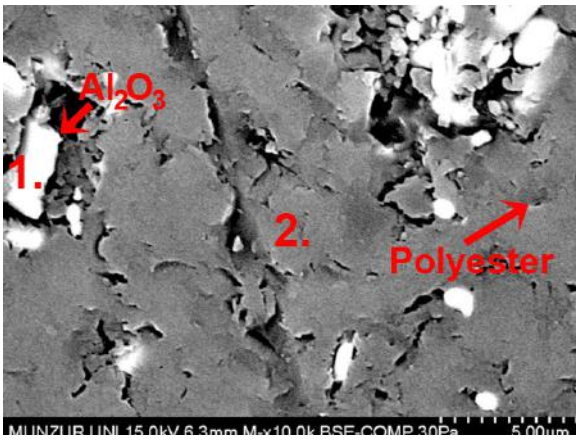
Sekil 4 de üç nokta eğme testine tabi tutulan numuneleri incelediğimiz de; katalizörlerin (Al_2O_3, MgO, $FeCr_2O_4$) polyestere olumlu etki yaratmayarak olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

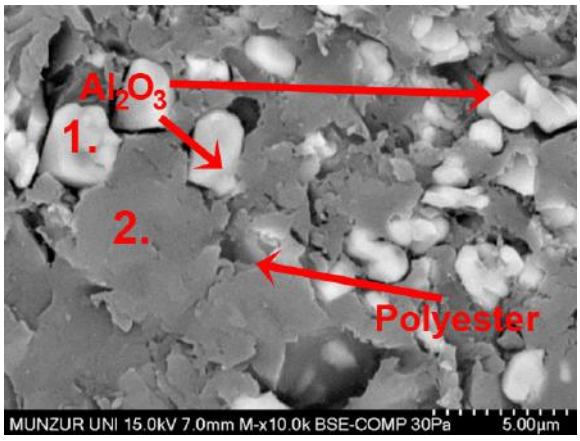

Şekil 5. Farklı bileşimdeki numunelere (polyester, %5-10-20 MgO katkılı, %5-10-20 Al_2O_3 katkılı, %5-10-20 $FeCr_2O_4$ katkılı) ait basma eğrisi

Basma testine ait eğrileri Şekil 5 de incelediğimizde elastik şekil değişim bölgelerinin dik bir eğri oluşturarak uygulanan kuvvete direnç gösterdiği, akma bölgesi sonrası plastik şekil değişiminin ise normal bir akış göstermiştir. Her bir numune için eğrileri incelediğimizde ise % 5 ve % 20 FeCr2O4 katkılı numuneler akma bölgesine kadar farklılık gösterdiği sonrasında polyestere yakın bir değerde hareket ettiği gözlenmektedir. MgO katkılı numunelerin ise polyesterin değerlerinin altında yer alarak olumlu katkısının olmadığı görülmektedir.

Şekil 6. % 5 Al_2O_3 katkılı polyestere ait SEM görüntüsü.

Şekil 7. % 10 Al_2O_3 katkılı polyestere ait SEM görüntüsü.

Table 3. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi.

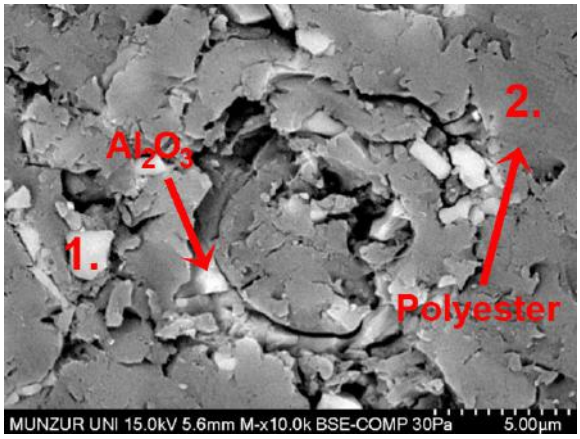
Position	Al	O	Si	C	Mg
1	48.68	45.17	0.85	5.29	0.01
2	1.37	18.66	1.13	78.61	0.23

Table 4. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi.

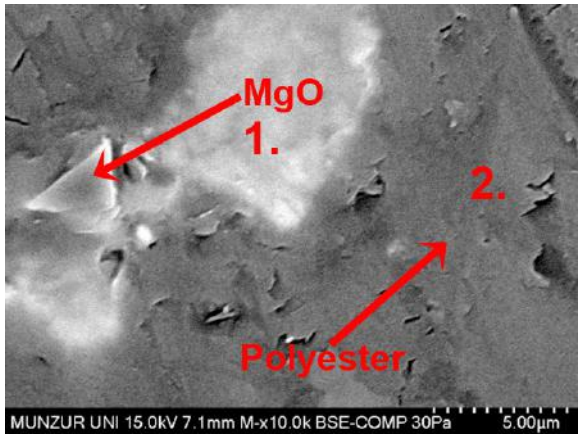
Position	Al	O	Si	C	Mg
1	48.91	46.82	0.79	3.47	0.01
2	1.6	21.08	1.29	75.86	0.17

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 6,7,8 de % 5-10-20 Al_2O_3 katkılı numunelere ait SEM görüntülerini metalografik olarak incelediğimizde; sünek bir malzeme olmasına rağmen yapı içerişinde çözünmeyip, polyesterin de etrafını sararak yapının içinde olmasını engelleyen bir pozisyon aldığı görülmektedir. Polyester matris içerisinde Al_2O_3 partikülleri köşeli (keskin uçlu) olduğu taktirde polyesterin aşınmaması yönünde etkili olabileceği düşünülmektedir. Tablo 3,4,5 deki verilen EDS analizlerini incelediğimizde ise; Polyesterin karbon ve oksijenden oluşmasından kaynaklı, hem de katalizör olarak katılan Al_2O_3 in de içeriğinde bulunan Oksijeninde bünyesine girerek matris de oksijenin % 20 lere çıkmasına yol açmıştır.

Şekil 8. % 20 Al_2O_3 katkılı polyestere ait SEM Görüntüsü.

Şekil 9. % 5 MgO katkılı polyestere ait SEM görüntüsü.

Table 5. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi

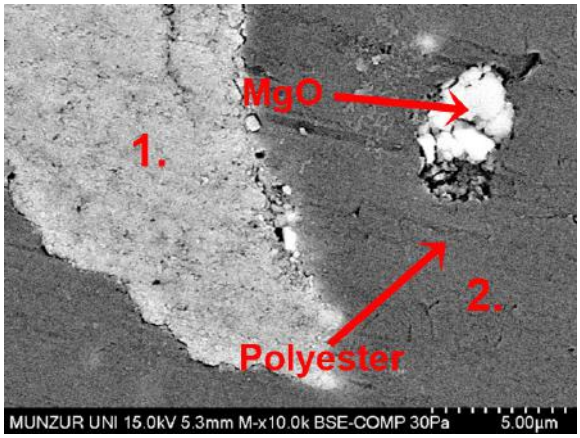
Position	Al	O	Si	C	Mg
1	49.28	46.72	0.71	3.28	0.01
2	1.71	22.63	1.43	74.04	0.19

Table 6. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi

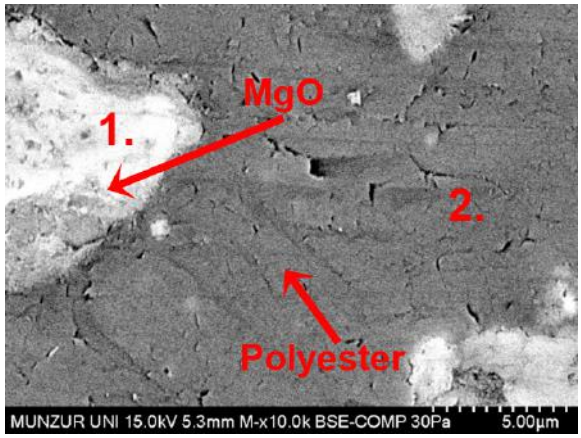
Position	Mg	O	C	Cl
1	57.25	40.31	2.23	0.21
2	0.48	18.48	81.03	0.01

Şekil 9,10,11 de ana malzemeyi oluşturan polyestere ilave edilen MgO in ise polyesterle az da olsa birlikte hareket ederek polyesterin yüzeyini sardığı, Al_2O_3 de olduğu gibi etrafında boşluk oluşturmayarak bir bütün halinde hareket ettiği görülmektedir.

Tablo 6,7,8 deki EDS analizinni incelediğimizde ise metal döküm de kullandığımız Mg un döküm esnasında oksijenle reaksiyona girmemesi için oksijensiz ortamda (vakum altında) döküm gerçekleştrilir . Isıtma potası içerisinde hazırladığımız bileşimde pota içerisinde en fazla 140 ^{0}C lik bir sıcaklık sağlanmasından dolayı MgO in polyesrer içerisinde sadece yerleştiği matris içerisinde neredeyse hiç bulunmadığı analiz sonuçlarında görülmüştür.

Şekil 10. % 10 MgO katkılı polyestere ait SEM

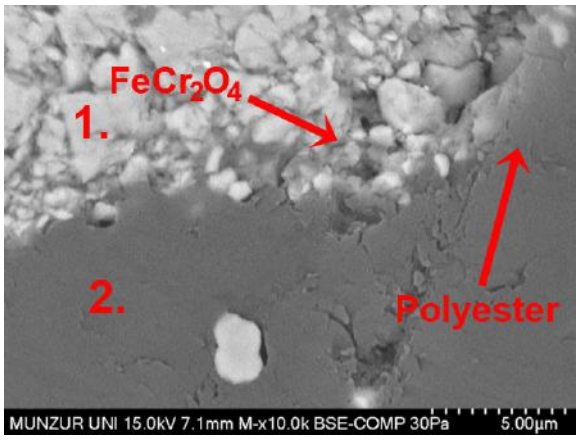
Şekil 11. % 20 MgO katkılı polyestere ait SEM

ISBN 978-605-7923-57-8

görüntüsü .

Table 7. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi

Position	Mg	O	C	Cl
1	57.16	40.82	1.75	0.27
2	0.25	21.93	77.81	0.01

Şekil 12. %5 $FeCr_2O_4$ katkılı polyestere ait SEM görüntüsü.

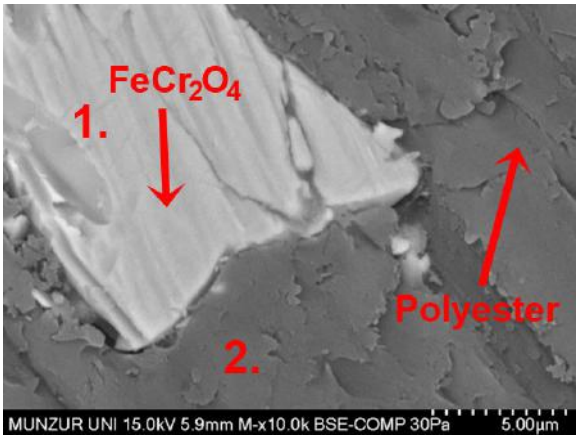
Table 9. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi

Position	Fe	Cr	O	C
1	23.37	45.83	28.66	2.14
2	1.55	0.02	17.09	81.34

görüntüsü.

Table 8. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi

Position	Mg	O	C	Cl
1	57.93	39.73	2.02	0.32
2	0.73	21.59	77.67	0.01

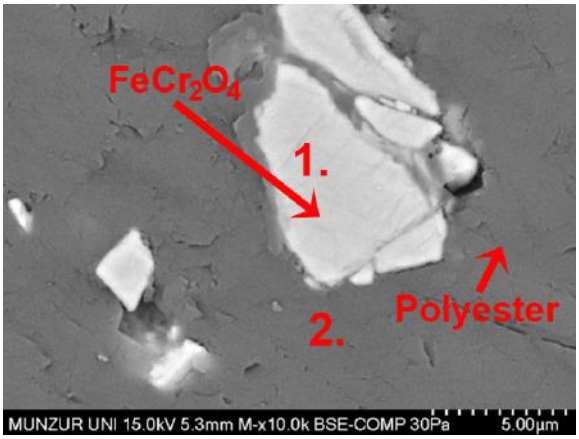

Şekil 13. %10 $FeCr_2O_4$ katkılı polyestere ait SEM görüntüsü.

Table 10. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi

Position	Fe	Cr	O	C
1	24.41	46.03	27.6	1.96
2	1.4	0.01	18.56	80.03

Şekil 12,13,14 de $FeCr_2O_4$ katkılı numunelere ait metalografik numuneleri incelediğimizde; Magnezyum oksid de olduğu gibi matris malzemesi olan polyesterin bünyesin de çözünmediği görülmüştür. Alüminyum oksit de, köşelerde gördüğümüz yuvarlak yapının burada biraz daha köşeli olmasının malzemenin aşınması açısından pozitif yönde etkisinin olacağı düşünülmektedir. Tablo 9,10,11 de EDS analizini incelediğimizde yüksek Cr oranı ön plana çıkmaktadır. Kromun birçok alaşıma kattığı sertlik, paslanmazlık gibi birçok özelliği bu malzemede görülmemiş olup sadece aşınma açısından fark yaratacağı düşünülmektedir.

Şekil 14. % 20 $FeCr_2O_4$ katkılı polyestere ait SEM görüntüsü.

ISBN 978-605-7923-57-8

Table 11. Bir nolu numunenin noktasal EDS analizi

Position	Fe	Cr	O	C
1	25.03	44.81	29.13	1.13
2	2.12	0.01	19.08	78.79

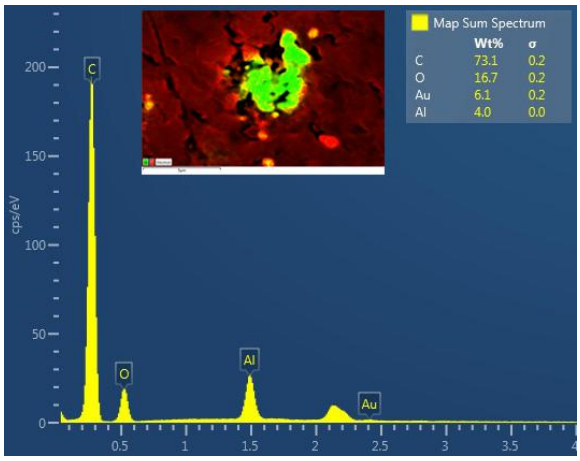

Fig. 15. Polyestere ilave edilen % 5 Al_2O_3 ün bölgesel EDS analysis

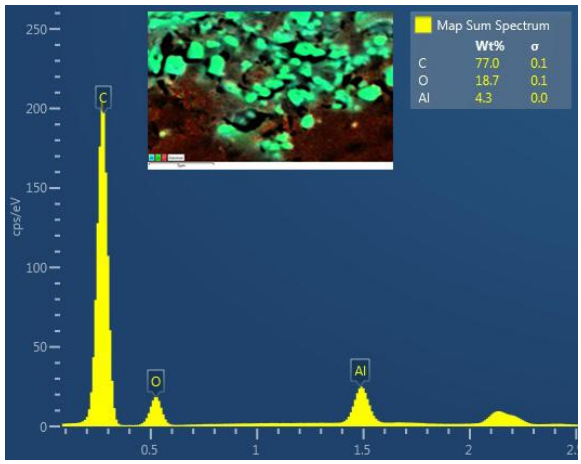
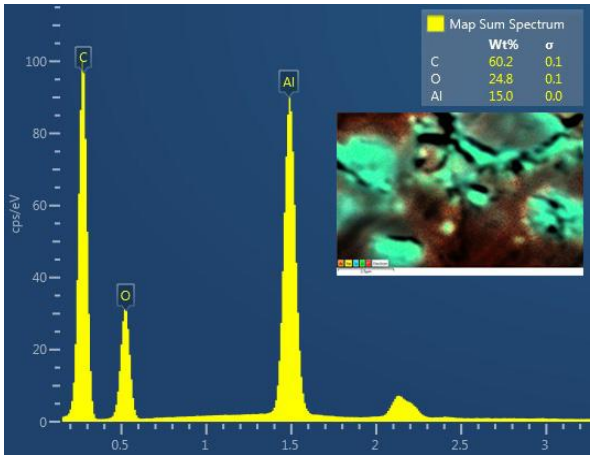
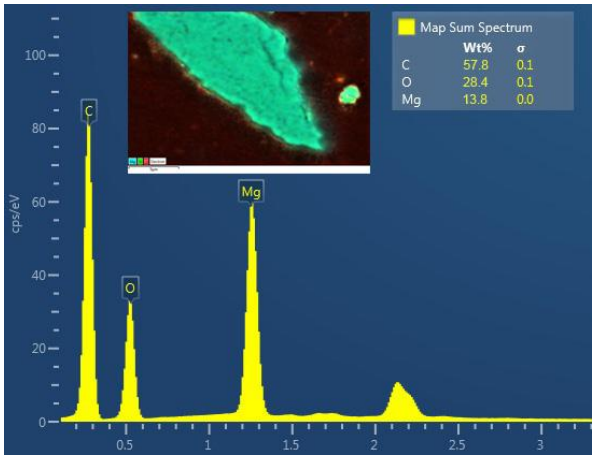

Fig.16 . Polyestere ilave edilen % 10 Al_2O_3 ün bölgesel EDS analysis

Şekil 15,16,17 de farklı oranlarda ilave edilmiş Al_2O_3 e ait EDS bölgesel analizlerini incelediğimizde; pikleri gruplar halinde incelememiz gereken bu durumda da görülmektedir ki Al polyesterle farklı bir pik gurubu içerisinde yer almaktadır. Yani tam bir bileşik oluşturmamaktadır. Şekil 15 ve 16 da Al ve O in totali % 20-22

civarındayken, şekil 17 de verilen bölgesel EDS analizinde % 35 lere çıktığı görülmektedir.

Fig. 17. Polyestere ilave edilen % 20 Al_2O_3 ün bölgesel EDS analysis

Fig.18 . Polyestere ilave edilen % 5 MgO in ün bölgesel EDS analysis

ISBN 978-605-7923-57-8

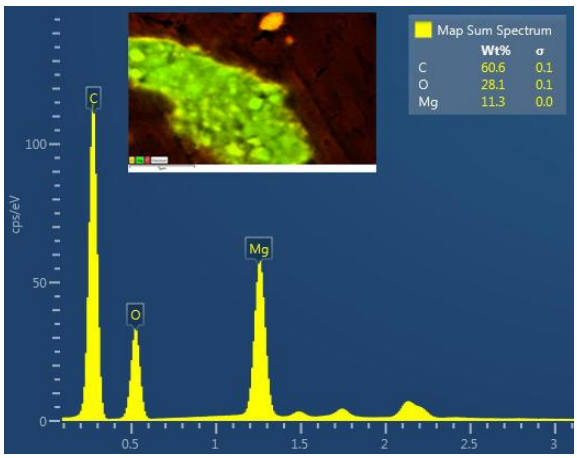

Fig. 19. Polyestere ilave edilen % 10 MgO in bölgesel EDS analysis.

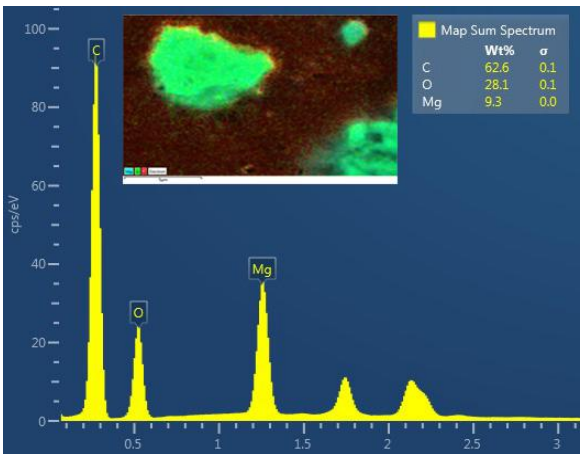

Fig.20 . Polyestere ilave edilen % 20 MgO in bölgesel EDS analysis.

Şekil 18,19,20 de ise farklı oranlarda ilave ettiğimiz MgO polyester karışımına ait bölgesel EDS analizlerini incelediğimizde; % MgO oranı arttıkça oksit in sabit kalıp Mg un düştüğü görülmüştür.

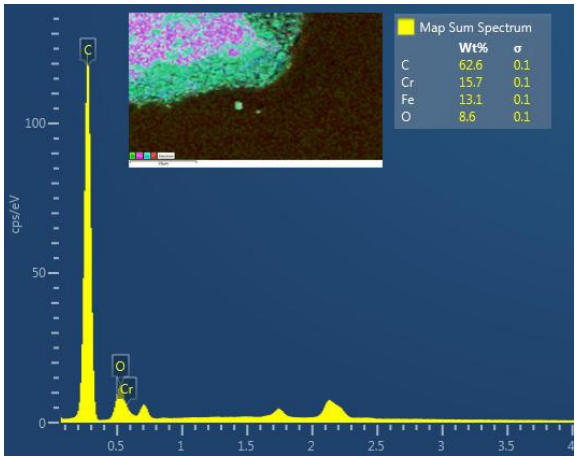

Fig. 21. Polyestere ilave edilen % 5 $FeCr_2O_4$ in bölgesel EDS analysis

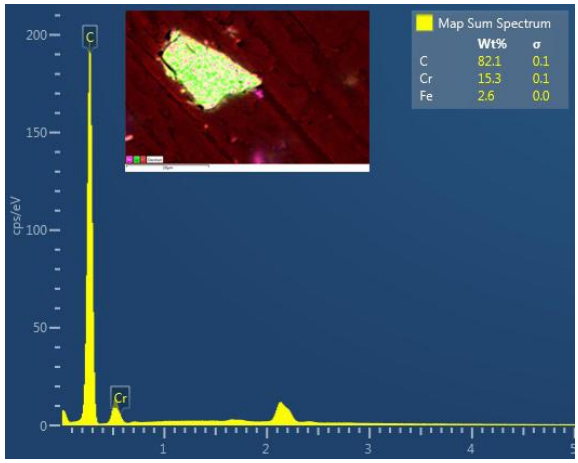

Fig.22 . Polyestere ilave edilen % 10 $FeCr_2O_4$ in bölgesel EDS analysis

Şekil 21,22,23 de verilen pik ve EDS oranlarını incelediğimiz de Cr oranının %10-15 civarında olduğu, Fe in ise C un etkisiyle MgO de olduğu gibi katalizör oranı arttıkca Fe oranının düştüğü görülmüştür.

ISBN 978-605-7923-57-8

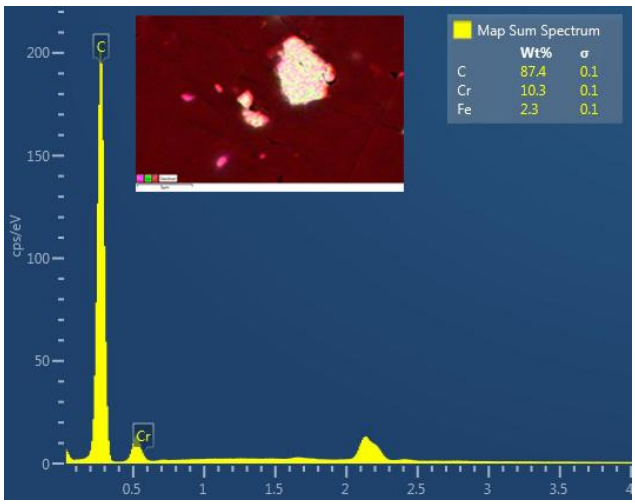

Fig. 23. Polyestere ilave edilen % 20 $FeCr_2O_4$ in bölgesel EDS analysis

SONUÇLAR

Bu çalışma da oksit içerikli metal tozlarının polyestere eklenerek, yeni kompozit yapı elde etmek için yaptığımız çalışmalar da; ana matris malzemesi olarak kullandığımız polyesterin üretim şartlarının zorluğunu ortadan kaldırmak için hazırladığımız ısıtma potası yapı içerisinde oluşması muhtemel hava kabarcıklarını ve katalizör olarak ilave edilen Al_2O_3, MgO, $FeCr_2O_4$ un homojen dağılarak yapı içerisinde az da olsa yapı içerisinde çözünmesine yardımcı olacağı düşünülürken, katalizörlerin çözünmediği ama hem homojen dağılım hem de başluk oluşumunu azalttığı görülmüştür.

Numuneleri mekanik olarak incelediğimiz de ise, çekme testi uygulanan numunelerde katalizör olarak kullanılan Al_2O_3 ün az da olsa olumlu yönde etkilerinin olduğu. Üç noktadan eğme testin de ise katalizörlerin olumlu etkilerinin olmadığı. Basma testinde ise ün $FeCr_2O_4$ akma bölgesine kadar etkili olduğu görülmektedir.

Metalografik olarak incelediğimiz de katalizörlerin (Al_2O_3, MgO, $FeCr_2O_4$)polyester içerisinde düzenli olmasa da yer aldığı ama yapı içerisinde hemen hemen hiç çözünmediği hem SEM görüntüleriyle hem de EDS analizleriyle tespit edilmiştir.

Sonuç olarak polyester bünyesine ilave ettiğimiz mikron mertebesindeki Al_2O_3, MgO ve $FeCr_2O_4$ ün mekanik ve metalografik olarak olumlu yönde fazla bir etki sağlamadığı görülmüştür

KAYNAKLAR

1. B. Harris, Engineering Composite Materials. London: The Institute of Materials, 1999.

2. A. B. Strong, Fundamentals of composites manufacturing: materials, methods and applications, Michigan: USA: Society of Manufacturing Engineers, 2008.

3. Lu, M., Shim, M., Kim, S. (2001) Reaction Mechanism of an Unsaturated Polyester System Containing Thickeners, European Polymer Journal, 37(5), 1075-1078.

ISBN 978-605-7923-57-8

4. Pukanszky, B. (1995). Particulate Filled Polypropylene: Structure and Properties. In: KargerKocsis, J. (ed.),Polypropylene: Structure, Blends and Composites, pp. 1–70, Chapman & Hall, London.

5. Kailash C. Jajam, Hareesh V. Tippur ,A study of nano- vs. micro-size filler and loading-rate effects, Part B 43 (2012) 3467–3481

6. Bhadrabasol Revappa Raju,Bheemappa Suresha,Ragera Parameshwarappa Swamy,Bannangadi Swamy Gowda Kanthraju ; Investigations on Mechanical and Tribological Behaviour of Particulate Filled Glass Fabric Reinforced Epoxy Composites, Journal of Minerals and Materials Characterization and Engineering, 2013, 1, 160-167, doi:10.4236/jmmce.2013.14027 Published Online July 2013

7. Kim, H.J., Jung, D.H., Jung, I.H., Cifuentes, J.I., Rhee, K.Y., Hui, D., , "Enhancement of mechanical properties of aluminium/epoxy composites with silane functionalization of aluminium powder", Composites: Part B, 43, 1743–1748, 2012.

8. Carson, J.K., "Measurement and modelling of the thermal conductivity of dispersed aluminium composites", International Communications in Heat and Mass Transfer, 38, 1024–1028, 2011.

9. Rybak, A., Boiteux, G., Melis, F., Seytre, G., "Conductive Polymer Composites Based on Metallic Nanofiller as Smart Materials for Current Limiting Devices", Composites Science and Technology, 70, 410–416, 2010.

10. Lebedev, S.M., Gefle, O.S., Tkachenko, S.N., "Metal-Polymer Pvdf/Nickel Composites and Evaluation of Their Dielectric and Thermal Properties", Journal of Electrostatics, 68, 122– 127, 2010.

11. Azeem, S., Abdein, M.Z., "Investigation of thermal conductivity enhancement in bakelite–graphite particulate filled polymeric composite", International Journal of Engineering Science, 52, 30–40, 2012.

12. Wang, S., Qiu, J., "Enhancing thermal conductivity of glass fiber/polymer composites through carbon nanotubes incorporation", Composites: Part B, 41, 533–536, 2010.

13. Moreira, D.C., Sphaier, L.A., Reis, J.M.L., Nunes, L.C.S., "Experimental Investigation of Heat Conduction in Polyester–Al2O3 and Polyester–CuO Nanocomposites", Experimental Thermal and Fluid Science, 35, 1458–1462, 2011.

ISBN 978-605-7923-57-8

MEZOFİLİK *BACILLUS SUBTILIS* VE TERMOFİLİK *BACILLUS CEREUS* TÜRLERİNDE FORON NAVY İLE FORON SCARLET BOYALARININ RENGİNİN GİDERİMİ

Filiz BORAN

Arş. Grv. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Malatya, Türkiye,

filiz.kuru@inonu.edu.tr

Emre BİRHANLI

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Malatya, Türkiye

emre.birhanli@inonu.edu.tr

ÖZET

Tekstil endüstrisi başta olmak üzere birçok sektörde her yıl büyük miktarlarda boya üretilmekte ve uygulanmaktadır. Sentetik boyalar, organik kirleticilerin bir grubudur. Renk, önemli bir kirlilik etmeni olduğundan dolayı renkli atık sular çevreye boşaltılmadan önce renginin giderilmesi gerekmektedir. Çıkış suyundaki boya sucul yaşamda ve insan sağlığının bozulmasında ciddi problemlere neden olmasının yanı sıra estetik açıdan da istenmeyen bir durumdur.

Çalışmada kullanılan Foron grubu boyalar dispers boyalar olup, sulu dispersiyondan hidrofobik ipliklerle olan uygulamalar için suda çözünmeyen iyonik olmayan boyalardır. Bu sınıftaki boyaların çoğu stilben, fitalosiyanin ve oksazinlerle birlikte poliazo bileşiklerdir. Dispers boyalar sucul ortamda iyonlaşmaz ve bazı dispers boyalar biyolojik birikim eğilimindedir. Kimyasal kararlılığı ve düşük biyolojik yıkım nedeniyle bu boyaları içeren atık suyun geleneksel biyolojik atık su arıtım sistemleri ile arıtılması verimli değildir.

Boyar maddeler biyolojik yıkıma dirençli olduğundan, geleneksel biyolojik yöntemler renk gideriminde yetersiz kalmaktadır. Bazı funguslar, bakteriler ve algler gibi birçok mikroorganizma renk giderim yeteneğine sahiptir. Çalışmada biri mezofilik (*Bacillus subtilis*) diğeri termofilik (*Bacillus cereus*) olmak üzere iki *Bacillus* türü seçilmiş ve bu bakterilerin 100 ve 200 ppm boya konsantrasyonları hazırlanarak renk giderim yeteneği belirlendi. En etkin renk giderimi 200 ppm konsantrasyona sahip olan Foron navy boyası için *Bacillus subtilis* ve *Bacillus cereus* için sırasıyla %73 ve %72 olarak belirlendi. Foron scarlet için ise en iyi renk giderimi 100 ppm boya konsantrasyonu için *Bacillus cereus* ile 24. saatte %48 olarak saptandı. Bunun yanında her iki boya eşit oranda karıştırılarak yapılan uygulama ise renk giderimi yine 200 ppm boya konsantrasyonunda *Bacillus subtilis* için %40 iken *Bacillus cereus* için %49 olarak tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: *Bacillus subtilis, Bacillus cereus,* Foron navy, Foron scarlet, Renk giderimi

GİRİŞ

Tekstil ve boya endüstrilerinde her yıl büyük miktarda boya kullanılmaktadır [1, 2]. Boyama işlemi esnasında bu boyaların % 10-15' i atık su olarak ortama verilmektedir. Çıkış suyunda bulunan boya estetik açıdan istenmeyen bir durum olmasının yanı sıra insanlar ve sucul canlılar için çevresel ve sağlık problemlerine neden olabilmektedir [3, 4]. Boya çıkış sularının boşaltıldığı sucul ortamlardaki canlılara üzerinde toksik, mutajenik ve karsinojenik etkileri olabilmektedir [5].

ISBN 978-605-7923-57-8

Ticari tekstil boyalarının arasında dispers ve reaktif boyar maddeler yaygın kullanımlarından ötürü büyük ölçüde çevresel kaygı yaratmaktadır [6]. Sentetik liflerin bulunmasından sonra tekstil endüstrisinde dispers boyaların kullanımı giderek artmıştır. Bu boyalar basit eksuzyon tekniği kullanılarak birçok sentetik liflere uygulanabilmektedir [7]. Dispers boyalar sucul ortamlarda iyonize olmaz ve biyobirikim eğilimindedirler. Kimyasal kararlılığı ve düşük biyolojik yıkım nedeniyle bu boyaların içeren atık suyun geleneksel biyolojik atık su arıtım sistemleri ile arıtılması etkin değildir [8, 9].

Tekstil fabrikaları çıkış suyundaki rengin uzaklaştırılması gerekmektedir. Renk gideriminde birçok yöntem kullanılmakla birlikte biyolojik işlemler kimyasal ve fiziksel metodlara karşın etkin, düşük maliyetli ve çevre dostu olmaları nedeniyle ilgi çekmektedir [10]. Mikrobiyal ve enzimatik aktivitelere dayalı biyolojik arıtım metodları, boya ile kontamine olan atık suların renginin gideriminde istenen alternatif bir yöntemdir. [11]. Bu yöntem kısmen ucuz, etkili ve daha az enerji gerektiren bir yoldur. Ayrıca, bu yöntem çevre dostu olup oluşan son ürün çoğunlukla kararlı ve toksik değildir.
Mikrobiyal renk gideriminin etkinliği seçilen mikroorganizmanın aktivitesine ve adaptasyonuna bağlıdır. [12]. Funguslar, bakteriler, mayalar ve algleri kapsayan birçok mikroorganizma renk giderimi çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır [13-20]. Bu mikroorganizmalardan bakteriler boyaların renginin gideriminde etkili olması ve düşük maliyetli olması dolayısıyla ilgi çekmektedir [20, 21].
Bu çalışmanın amacı, biri mezofilik diğeri termofilik iki *Bacillus* türü olan *Bacillus subtilis* ve *Bacillus cereus*' un dispers boyalar olan Foron navy ve Foron scarlet' in renginin giderimindeki etkinliklerinin belirlenmesidir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bakteri Kültürleri

Çalışmada biri mezofilik (*Bacillus subtilis*) diğeri termofilik (*Bacillus cereus*) olan iki bakteri türü kullanılmıştır. Kültürler nütrient agar plaklarına inokule edilip *Bacillus subtilis* 30 ºC' de, *B. cereus* ise 45 ºC' de 24 saat boyunca inkübe edildikten sonra örnekler +4 ºC' de muhafaza edilmiştir. 3-4 haftada bir stok bakteri kültürleri taze besiyerine transfer edilerek kültürlerin devamlılığı sağlanmaktadır.

Boyalar

Yapılan çalışmada dispers boyalar grubuna dahil olan iki boya Foron navy ve Foron scarlet kullanılmıştır. Stok halde 1000 ppm konsantrasyonda distile suda hazırlanan boyalar, son konsantrasyonları 100 ve 200 ppm olacak şekilde iki farklı konsantrasyonda ortamlara eklenmiştir. Ayrıca yine 100 ve 200 ppm son konsantrasyonda olacak şekilde 1:1 oranında bu iki boyanın karışımı da renk gideriminde test edilmiştir.

Kültür şartları

Plak kültürlerden bir miktar bakteri 20 mL nütrient broth besiyerine inokule edilip *Bacillus subtilis* 30 ºC' de, *Bacillus cereus* ise 45 ºC' de 24 saat boyunca inkübe edildikten sonra elde edilen sıvı kültürlerden 100' er µl taze sıvı besiyerine ekilmiş ve aynı sıcaklıklarda 24 saat inkübe edilmiştir. Hazırlanan 1000 ppm konsantrasyondaki boya stoklarından son konsantrasyonlar 100 ve 200 ppm ve son hacim ise 20 ml olacak şekilde nütrient broth ortamlarına transfer edilip kontrol hariç diğer ortamlara 1 ml bakteri ekilmiştir. Hazırlanan örneklerden *Bacillus subtilis* için 30 ºC' de *Bacillus cereus* için ise 50 ºC' de 24 ve 48 saat süreyle 150 rpm' de inkübe edilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

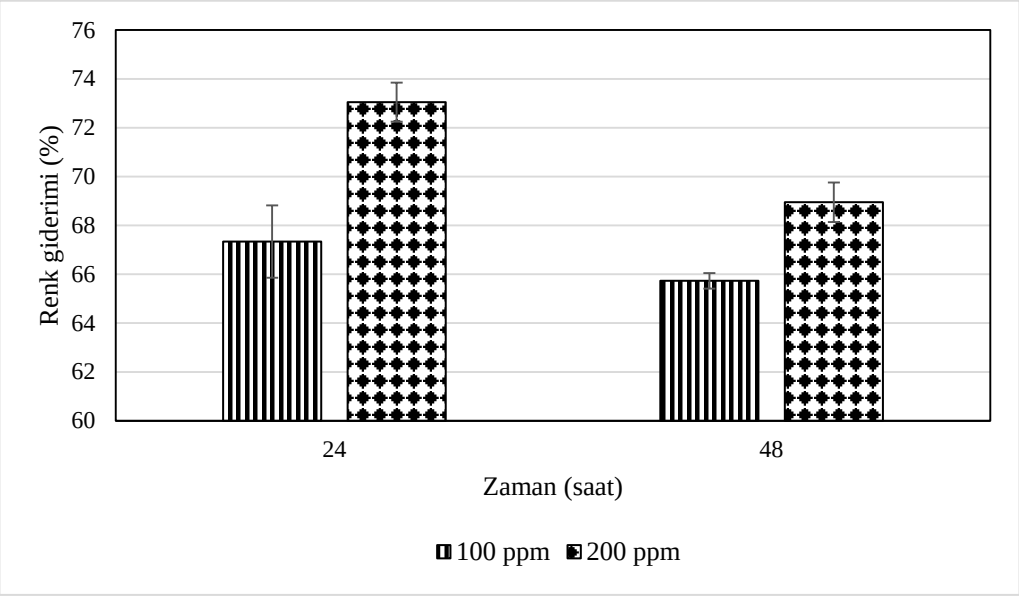
Renk Giderim Analizi

24 ve 48 saat sonunda örneklerin renk giderimi değerleri kontrole karşı ilgili dalga boyunda belirlenmiştir. Renk giderimi, boyaların maksimum absorbans verdiği dalga boyları olan için 611 nm (Foron navy) ve 445 nm' de (Foron scarlet) spektrofotometrik olarak ölçülmüştür. Renk giderimi kontrole karşı yüzde (%) olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Boyar maddelerin renginin giderimi boyanın yapısına, ortam ve uygulama koşullarına ve boyar madde miktarına göre değişmektedir. Birçok mikroorganizma renk giderimi açısından test edilmektedir. Bu doğrultuda termofilik ve termotolerant mikroorganizmalar renk giderimde oldukça dikkat çekmektedir. Dispers boyalar, polyester liflerin boyanmasında kullanılabilecek tek boyalar olduğundan tekstil endüstrisinde yaygın olarak kullanılmaktadır [22]. Bu nedenle bu boyaların bakteriler ile renk giderim yeteneği araştırılmıştır. Bu amaçla bu boya grubuna ait olan Foron navy ve Foron scarlet ve bu iki boyanın karışımı boyar madde olarak seçilmiş ve biri termofilik diğeri mezofilik olan iki *Bacillus* türü ile boyaların renk gideriminde sıcaklık, zaman, boyar madde konsantrasyonunun etkisi araştırılmıştır.

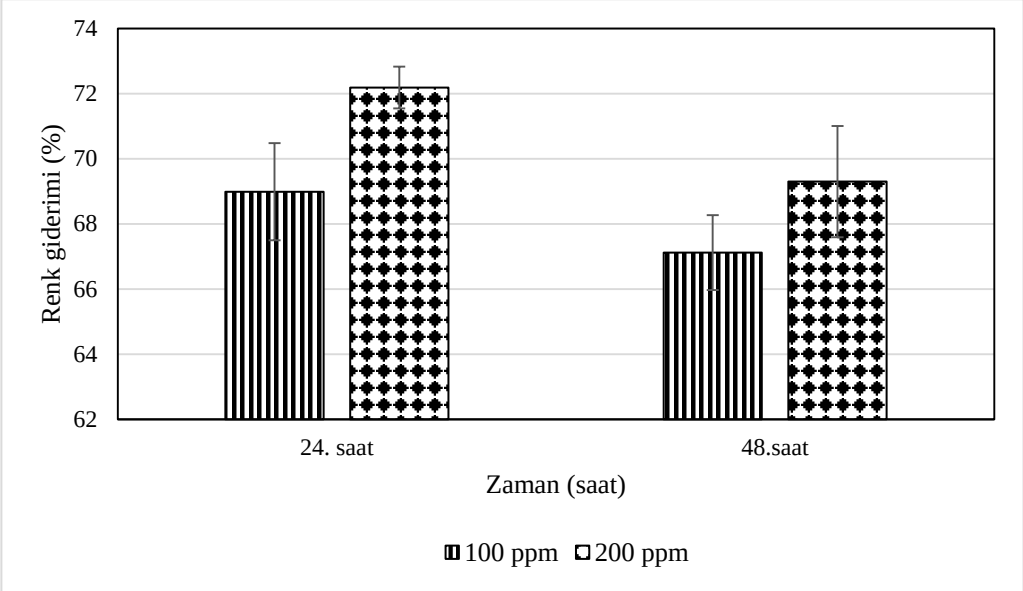
İlk olarak, mezofilik *Bacillus subtilis* ile 100 ve 200 ppm konsantrasyonlarındaki Foron navy boyasının renginin giderimi test edildi. Şekil 1' den görüldüğü gibi en etkin renk giderimi 200 ppm boya konsantrasyonunda 24. saatte 30 ºC' de %73 olarak belirlendi.

Şekil 1. Foron navy boyasının *Bacillus subtilis* ile renginin giderimi

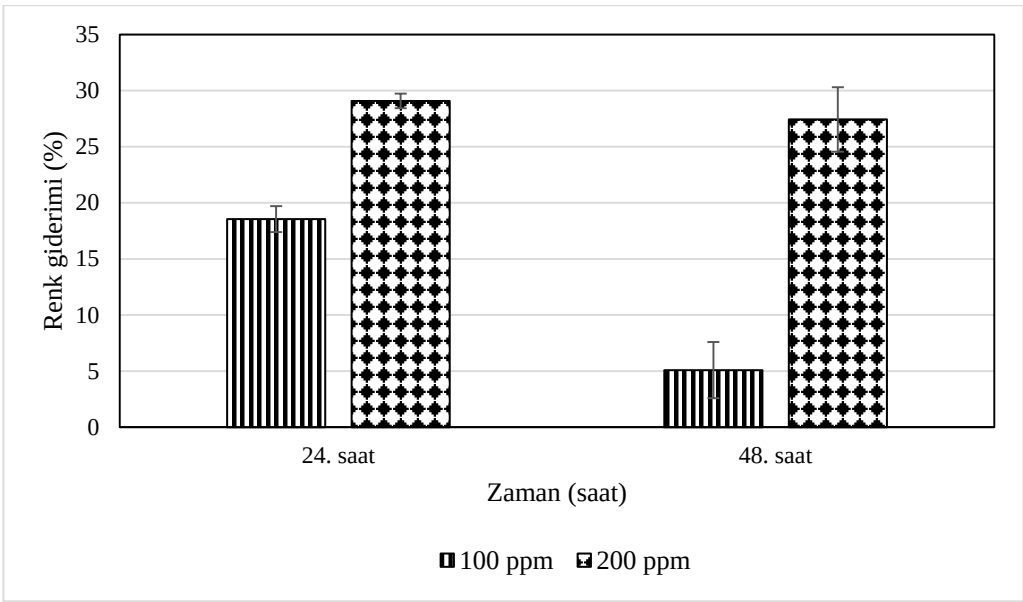
Bacillus cereus ile Foron navy boyasının renk giderim yüzdeleri ise 24. saatte 50 ºC' de 100 ppm ve 200 ppm boya konsantrasyonları için sırasıyla %69 ve %72 olarak tespit edildi (Şekil 2).

ISBN 978-605-7923-57-8

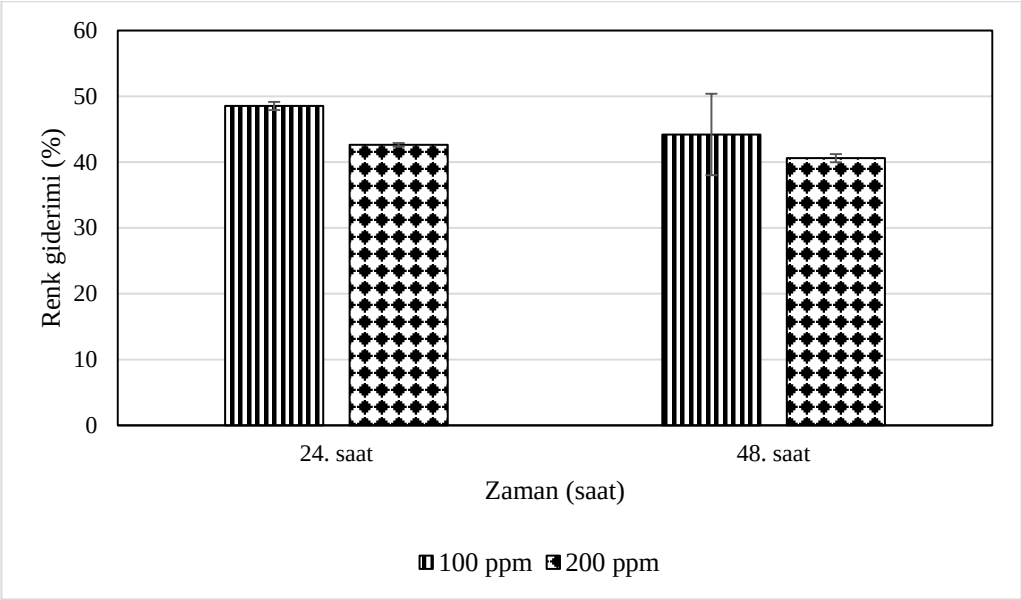
Şekil 2. Foron navy boyasının *Bacillus cereus* ile renginin giderimi

Foron scarlet boyasının renk giderimine etkisine bakıldığında *Bacillus subtilis* ile 30º C' de 200 ppm boya konsantrasyonunda en iyi renk giderimi 24. saatte %29 olarak belirlenirken (Şekil 3) *Bacillus cereus* için en etkin giderim 50 ºC' de 100 ppm konsantrasyonda %48 olarak belirlenmiştir (Şekil 4).

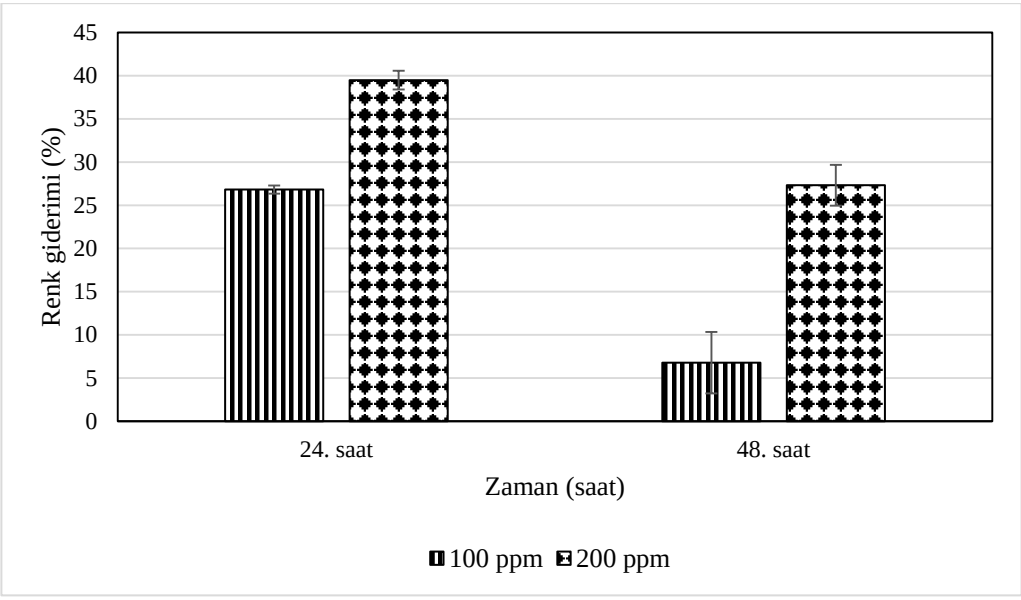
Şekil 3. Foron scarlet boyasının *Bacillus subtilis* ile renginin giderimi

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 4. Foron scarlet boyasının *Bacillus cereus* ile renginin giderimi

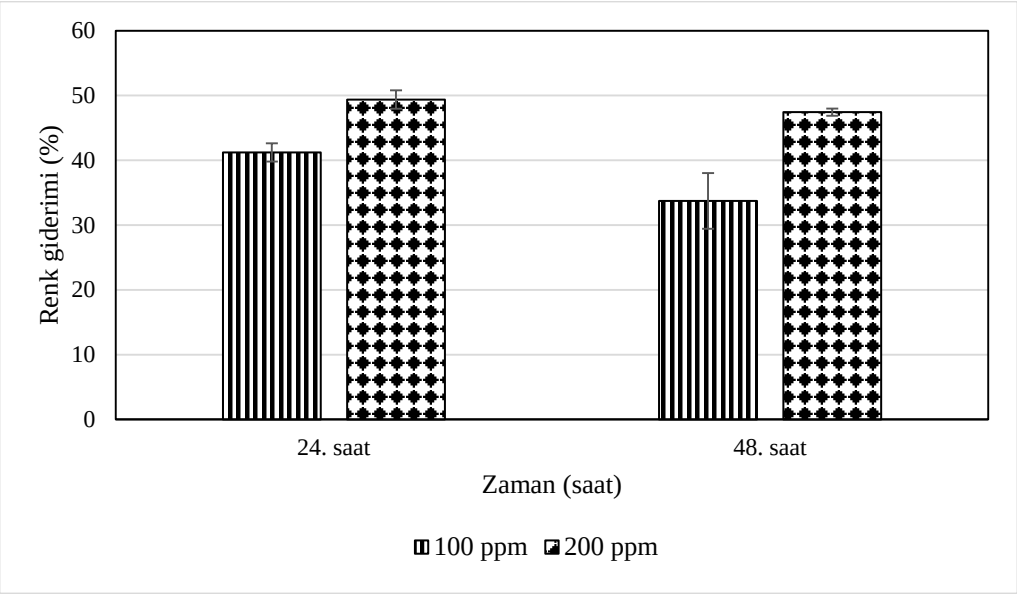
Çalışmada kullanılan iki boya ayrı ayrı test edildikten sonra bu boyalar 1:1 oranında karıştırılarak renk giderimi belirlenmiştir. Öncelikle 30 ºC' de *Bacillus subtilis*' in renk giderim etkinliği belirlenmiştir. Buna göre 24. saatteki renk giderimi 100 ve 200 ppm boya konsantrasyonları için sırasıyla %27 ve %40 olarak belirlenmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Foron navy ve Foron scarlet karışımının (1:1) *Bacillus subtilis* ile renginin giderimi

Aynı şekilde *Bacillus cereus*' un renk giderim yeteneğine bakıldığında ise Şekil 6' dan görüldüğü gibi boya karışımının en renginin etkin giderimi 200 ppm boya konsantrasyonda %49 olarak tespit edildi.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 6. Foron navy ve Foron scarlet karışımının (1:1) *Bacillus cereus* ile renginin giderimi

SONUÇ

Boyar maddelerdeki renk, tekstil endüstrisi çıkış suyunda ciddi problemlere neden olabilen önemli bir parametredir. Rengin giderimi ise oldukça önemlidir. Renk gideriminde mikroorganizmalar yaygın olarak kullanılmaktadır. Bakteriler bu amaç için kullanılan önemli bir mikroorganizma grubudur. Son zamanlarda termofilik ve termotolerant bakteriler de ilgi çekmektedir. Bunun yanı sıra dispers boyalar polyester liflerin boyanmasında kullanılan tek boya olduğundan tekstil endüstrisinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu amaçla, termofil ve mezofil olan iki *Bacillus* türü seçilmiş ve renk gideriminde sıcaklık, zaman ve boyar madde konsantrasyonunun etkisi belirlenmiştir. En yüksek renk giderimi *Bacillus subtilis* ile 200 ppm boya konsantrasyonunda Foron navy boyasında 24. saatte 30 ºC' de %73 olarak belirlenmiştir. Bu çalışma farklı mikroorganizmalar kullanılarak dispers boyaların kısa sürede renginin etkin şekilde giderebileceğini göstermektedir.

TEŞEKKÜR

Çalışmada kullanılan termofilik bakteri izolatının teminini sağlayan Doç. Dr. Sadin ÖZDEMİR' e teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

[1] Sadaf S., Bhatti H. Biosorption of Foron turquoise SBLN using mixed biomass of white rot fungi from synthetic effluents. Afr. J. Biotechnol. 10 (62), 13548-13554, 2011.

[2] Robinson T., McMullan G., Marchant R., Nigam P. Remediation of dyes in textile effluent: a critical review on current treatment technologies with a proposed alternative. Bioresource Technol. 77 (3) 247-255, 2001.

ISBN 978-605-7923-57-8

[3] Khataee, A.R., Kasiri, M.B. Photocatalytic degradation of organic dyes in the presence of nanostructured titanium dioxide: Influence of the chemical structure of dyes. J. Mol. Catal. A-Chem. 328: 8–26, 2010.

[4] Samchetshabam, G., Hussan, A., Choudhury, T.G. Impact of Textile Dyes Waste on Aquatic Environments and its Treatment. Environ. Ecol. 35 (3C) : 2349-2353, 2017.

[5] Husain, Q. Peroxidase mediated decolorization and remediation of wastewater containing industrial dyes: a review. Rev. Environ. Sci. Biotechnol. 9 (2) 117-140, 2010.

[6] Kim T.H., Park C., Shin E.B., Kim S. Decolorization of disperse and reactive dye solutions using ferric chloride. Desalination 161 (1) 29-58, 2004.

[7] Neamtu M., Yediler A., Siminiceanu I., Macoveanu M., Kettrup A. Decolorization of disperse red 354 azo dye in water by several oxidation processes—a comparative study. Dyes Pigm. 60 (1) 61-68, 2004.

[8] Banat, I.M., Nigam, P., Singh, D., Marchant, R. Microbial decolorization of textile-dye containing effluents: a review. Bioresource Technol. 58 (3) 217-227, 1996.

[9] Aksu, Z. Application of biosorption for the removal of organic pollutants: a review. Process Biochem. 40: 997-1026, 2005.

[10] McMullan G., Meehan C., Conneely A., Kirby N., Robinson T., Nigam P., Banat I.M., Marchant R., Smyth W.F. Microbial decolourisation and degradation of textile dyes. Appl. Microbiol. Biotechnol. 56: 81-87, 2001.

[11] Rai H.S. , Bhattacharyya M.S. , Singh J., Bansal T.K., Vats P., Banerje U.C. Removal of dyes from the effluent of textile and dyestuff manufacturing industry: a review of emerging techniques with reference to biological treatment. Crit. Rev. Environ. Sci. Technol., 35 (3) 219-238, 2005.

[12] Meerbergen K., Willems K.A., Dewil R., Impe J.W., Appels L., Lievens B. Isolation and screening of bacterial isolates from wastewater treatment plants to decolorize azo dyes. J. Biosci. Bioeng. 125 (4) 448-456, 2018.

[13] Fu, Y., Viraraghavan, T. Fungal decolorization of dye wastewaters: a review. Bioresource Technol. 79 (3) 251-262, 2001.

[14] Yesilada, O., Cing, S., Asma, D. Decolourisation of the textile dye Astrazon Red FBL by *Funalia trogii* pellets. Bioresource Technol. 81 (2) 155-157, 2002.

[15] Yesilada, O., Asma, D., Cing, S. Decolorization of textile dyes by fungal pellets. Process Biochem. 38 (6) 933-938, 2003.

[16] Yeşilada, O., Özcan, B. Decolorization of Orange II Dye with the crude culture filtrate of white rot fungus, *Coriolus versicolor*. Tr. J. of Biology. 22: 463-476, 1998.

[17] Yesilada, O., Yildirim, S.C., Birhanli, E., Apohan, E., Asma, D., Kuru, F. The evaluation of pre-grown mycelial pellets in decolorization of textile dyes during repeated batch process. World J. Microbiol. Biotechnol. 26: 33–39, 2010.

[18] Acuner, E., Dilek, F.B. Treatment of tectilon yellow 2G by *Chlorella vulgaris*. Process Biochem. 39 (5) 623–631, 2004.

[19] Wang, Z.W., Liang, J.S., Liang, Y. Decolorization of Reactive Black 5 by a newly isolated bacterium *Bacillus* sp. YZU1. Int. Biodeter. Biodegr. 76: 41-48, 2013.

ISBN 978-605-7923-57-8

[20] Li H.X., Xu B., Tang L., Zhang J.H., Mao Z.G. Reductive decolorization of indigo carmine dye with Bacillus sp. MZS10. Int. Biodeter. Biodegr. 103: 30-37, 2015.

[21] Kalyani D.C., Telke A.A., Dhanve R.S., Jadhav J.P. Ecofriendly biodegradation and detoxification of Reactive Red 2 textile dye by newly isolated *Pseudomonas* sp. SUK1. J. Hazard. Mater. 163: 735-742, 2009.

[22] Zhao X., Hardin I.R. HPLC and spectrophotometric analysis of biodegradation of azo dyes by *Pleurotus ostreatus*. Dyes Pigm. 73 (3) 322-325, 2007.

ISBN 978-605-7923-57-8

PREVENTIVE ROLE OF GINKGO BILOBA EXTRACT 761 ON DI-(2-ETHYLHEXYL) PHTHALATE-INDUCED KIDNEY DAMAGE IN PREPUBERTAL RATS

Tuba PARLAK AK*

Dr. Öğr. Üyesi, Munzur University, tubaparlakak@munzur.edu.tr

Mine YAMAN

Prof. Dr., Firat University, yaman@firat.edu.tr

ABSTRACT

This study aimed to investigate the protecting role of Ginkgo biloba extract 761 (EGb 761) that as a antioxidant on kidney damage and oxidative stress during di-(2-ethylhexyl) phthalate (DEHP)-induced renal toxicity. In this study, preventive effect of EGb 761's on kidney toxicity was analyzed by giving same dose DEHP which is a well-known nephrotoxin to rats at different times. A total of 72 male Wistar albino rats of 4 weeks old were randomly divided into four experimental groups (control, DEHP, DEHP+EGb 761 and EGb 761) of 18 animals each. At the 1th, 2th and 4th weeks of study, the animals were weighed and decapitated (into 3 sacrificed groups of six animals each) and then kidney tissues removed and weighed. These tissues were examined in terms of biochemical and histological evaluations. DEHP administration was determined to cause significant changes in body and kidney weights, malondialdehyde (MDA) and reduced glutathione (rGSH) levels, glutathione peroxidase (GSH-Px) and catalase (CAT) activities, apoptotic cell numbers and histological architecture in the kidney tissue when compared with the control group. EGb 761 to administration DEHP-treated rats was determined provide significant improvements in disturbed oxidant/antioxidant balance, in induced apoptotic status and in gradually broken down histopathological view of the kidney tissue. It was determined that DEHP is highly toxic to the kidney tissue for the application duration and dose and cause to severe structural damage and EGb 761 which has antioxidant effect and prevents largely this damage.

Key Words: Di-(2-Ethylhexyl) Phthalate, Kidney Damage, Ginkgo Biloba Extract 761, Histopathology, Apoptosis.

INTRODUCTION

Di-2-ethylhexyl phthalate (DEHP) is the most common member of the class of phthalates, which are used as plasticizers in polymer products to make plastic flexible [1]. DEHP is used as a plasticizer in many products, especially in medical devices, such as intravenous (IV) bags and tubing, umbilical artery catheters, blood bags and infusion tubing, enteral nutrition feeding bags, nasogastric tubes, and peritoneal dialysis bags, and is utilized in manufacturing a wide variety of consumer products, such as packed food and beverages; soft plastic products, such as toys and infant products [2], building and furniture materials, including furniture upholstery, mattresses, wall coverings, floor tiles, and vinyl flooring; and cosmetics and personal care products to carry fragrances [3,4]. Due to the overuse of DEHP in many products, it can be found in air, water, and soil. DEHP can bind to the dust particles in air and be carried back to earth when it is released; DEHP can also bind strongly to

ISBN 978-605-7923-57-8

soil and dissolves very slowly in groundwater [5]. Due to its ubiquity in the environment, DEHP has raised concerns pertaining to continuous exposure of the human population. When DEHP enters the body, it is metabolized into different metabolites [6].

It has been reported that both phthalates and metabolites have toxic effects and cause toxicity in many systems as a result of exposure [7]. DEHP is reported to be nephrotoxic in mice, and DEHP may exacerbate this pathological change and lead to chronic progressive nephropathy. Studies have shown that chronic progressive nephropathy was observed in male mice treated with DEHP. After DEHP exposure, kidney weights were significantly lower than those of the controls [8]. PPAR-alpha was shown to mediate the subacute-chronic toxicity of DEHP in kidneys [9]. DEHP can also cause nephropathy in male rats. DEHP exposure exacerbated age-, species-, or strain-related lesions such as mineralization of the renal papilla and chronic progressive nephropathy [10]. The mechanism of toxic effect of phthalates on the renal system is not yet fully known. However, in vivo studies have shown that DEHP induces oxidative stress in the kidneys [11,12].

Ginkgo biloba is a kind of medicinal herb used in traditional Chinese medicine for several thousand years. Ginkgo biloba extract 761 (EGb 761) is a compound extracted from Ginko biloba leafs that consists of two active components; a flavonoid glycoside and terpene lactone [13]. The toxicological and pharmacological properties of EGb 761 are well-characterized. A number of preclinical studies have suggested neuroprotective effects for EGb 761 [14,15], and it have been widely used in prevention and treatment of Alzheimer's disease and dementia in elder individuals [16]. The molecular mechanisms of neuroprotective effects of EGb 761 are of multiple-aspects, including anti-apoptosis, anti-inflammatory, protecting mitochondria [17], etc. Accumulating evidences also demonstrate that EGb 761 possesses good protective effect on cardiovascular diseases [18-20]. Recent study showed that EGb 761 exerts its anti-inflammatory effect by inhibiting several pro-inflammatory mediators and signaling pathways [21]. In addition, EGb 761 has been shown to be capable of reducing ischemia-reperfusion (I/R)-induced renal injury in rats model [22]. Song et al. have also demonstrated that EGb 761 possesses the protective effect against cisplatin-induced renal injury in rats model [23].

Based on this information, it has been detected the beneficial effect of EGb 761 on renal damage caused by several toxic chemicals. However, the protective effect of EGb 761 on DEHP induced renal toxicity is not yet known. In the current study, therefore, we investigated the preventive effect of EGb 761 on kidney damage and oxidative stress during DEHP-induced renal toxicity.

METHOD

Animals and Experimental Design

In this study, seventy-two healthy male Wistar albino rats, weighing 60-80 g and averaging 4 weeks old were used. The animals were obtained from Firat University, Experimental Research Centre (Elazıg, Turkey) and were housed under standard laboratory conditions (temperature 24 ± 3 ºC, humidity 40-60 %, a 12-hr light:dark cycle). A commercial pellet diet (Elazığ Food Company, Elazığ, Turkey) and fresh drinking water were given ad libitum. The experimental protocols were

ISBN 978-605-7923-57-8

approved by the local Animal Use Committee of Firat University (Elazig, Turkey): animal care and experimental protocols complied with the NIH Guide for the Care and Use of Laboratory Animals.

Di-2-ethylhexyl phthalate was dissolved in corn oil (5 ml/kg) and administered to the animals by gavage at a dose of 2 g/kg/ every other day. EGb 761 was administered 50 mg/kg by the same method one hour after DEHP treated. The rats were randomly divided into four experimental groups of 18 animals each. These groups were arranged as follows:

Group 1- Control: treated with 5 ml/kg corn oil during 4 weeks.

Group 2- DEHP: treated with 5 ml/kg corn oil + DEHP 2 g/kg during the first 2 weeks; treated with 5 ml/kg corn oil during the last 2 weeks.

Group 3- DEHP + EGb 761: treated with DEHP 2 g/kg + 50 mg/kg EGb 761 during the first 2 weeks; treated with 50 mg/kg EGb 761 during the last 2 weeks.

Group 4- EGb 761: treated with 50 mg/kg EGb 761 during 4 weeks.

Sample Collection and Homogenate Preparation

Experimental groups were weighed and killed under slight diethyl ether anaesthesia exactly 24h after the last administration at the end of 1th, 2th and 4th weeks (into 3 sacrificed groups of 6 animals each). Kidneys were removed and weighed. The right kidneys were used for the histopathological examination, the left kidneys were stored at -20 °C for biochemical analyses.

Biochemical Analysis

Lipid peroxidation (LPO) level was measured according to the concentration of thiobarbituric acid reactive substances, and the amount of produced malondialdehyde (MDA) was used as an index of LPO [24]. Catalase (CAT) activity was spectrophotometrically determined by measuring the decomposition of hydrogen peroxide (H_2O_2) at 240 nm according to the method of Aebi [25]. Reduced glutathione (rGSH) content of the liver homogenate was measured at 412 nm using the method of Sedlak and Lindsay [26]. Glutathione peroxidase (GSH-Px) activity was determined according to the method of Lawrence and Burk [27]. The protein content in the liver was measured by method of Lowry et al. [28].

Histological Examination

The kidney tissues were fixed in 10% neutral-formaline solution for 24h at 4ºC, embedded in paraffin wax, sectioned at 5 µm thickness and stained with Mayer's haematoxylin and eosin [29].

Determination of Apoptotic Cells in The Kidney

DNA strand breaks in apoptotic cells were defined in 4 µm thickness kidney paraffin sections by using terminal deoxynucleotidyl transferase (TdT)-mediated deoxyuridine triphosphate (dUTP) nick end labelling (TUNEL) assay with *In Situ* Cell Death Detection Kit, POD (Roche Applied Science, Mannheim, Germany) according to the manufacturer's instructions and our previous study

ISBN 978-605-7923-57-8

[30]. Briefly, the sections were deparaffinized in xylene, dehydrated in graded alcohol series and washed in PBS. After re-washing with PBS, the sections were then incubated with the TUNEL reaction mixture containing terminal deoxynucleotidyl transferase (TdT) enzyme and fluorescein digoxigenin-11-dUTP at 37 °C for 1 h in humidified chamber. After incubation, incorporated fluorescein was detected with an antifluorescein antibody conjugated with POD for 30 min in the humidified chamber. The immuncomplexed POD was visualized by a substrate reaction using the Diaminobenzidine (DAB) Peroxidase substrate kit. Negative controls were performed using distilled water in the place of the TdT enzyme. Finally, the sections were counterstained with Mayer's haematoxylin and then mounted.

The stained tissue sections were examined using a binocular-headed light microscope which have the feature of photomicroscope (Olympus BX-51, Olympus Optical Co., Ltd., Tokyo, Japan) and were taken photographs. The TUNEL positive apoptotic cells which in the sections were evaluated by a semi-quantitative scoring system.

Statistical Analyses

Data are presented as mean ± SEM. The degree of significance was set at $P<0.05$. Nonparametric Mann-Whitney-U test was used to determine the differences between the groups with respect to all parameters. All the analyses were carried out using the SPSS/PC (version 15.0; SPSS, Chicago, IL, USA) package program.

RESULTS

Body and Kidney Weights

A significant decrease in the body and kidney weights was observed in the rats treated with DEHP compared with the control groups ($P<0.05$).

Biochemical Parameters

A significant increase in the MDA levels whereas a significant decrease in the rGSH levels with the activities of GSH-Px and CAT was observed in the DEHP treated rats compared to the control groups ($P<0.05$).

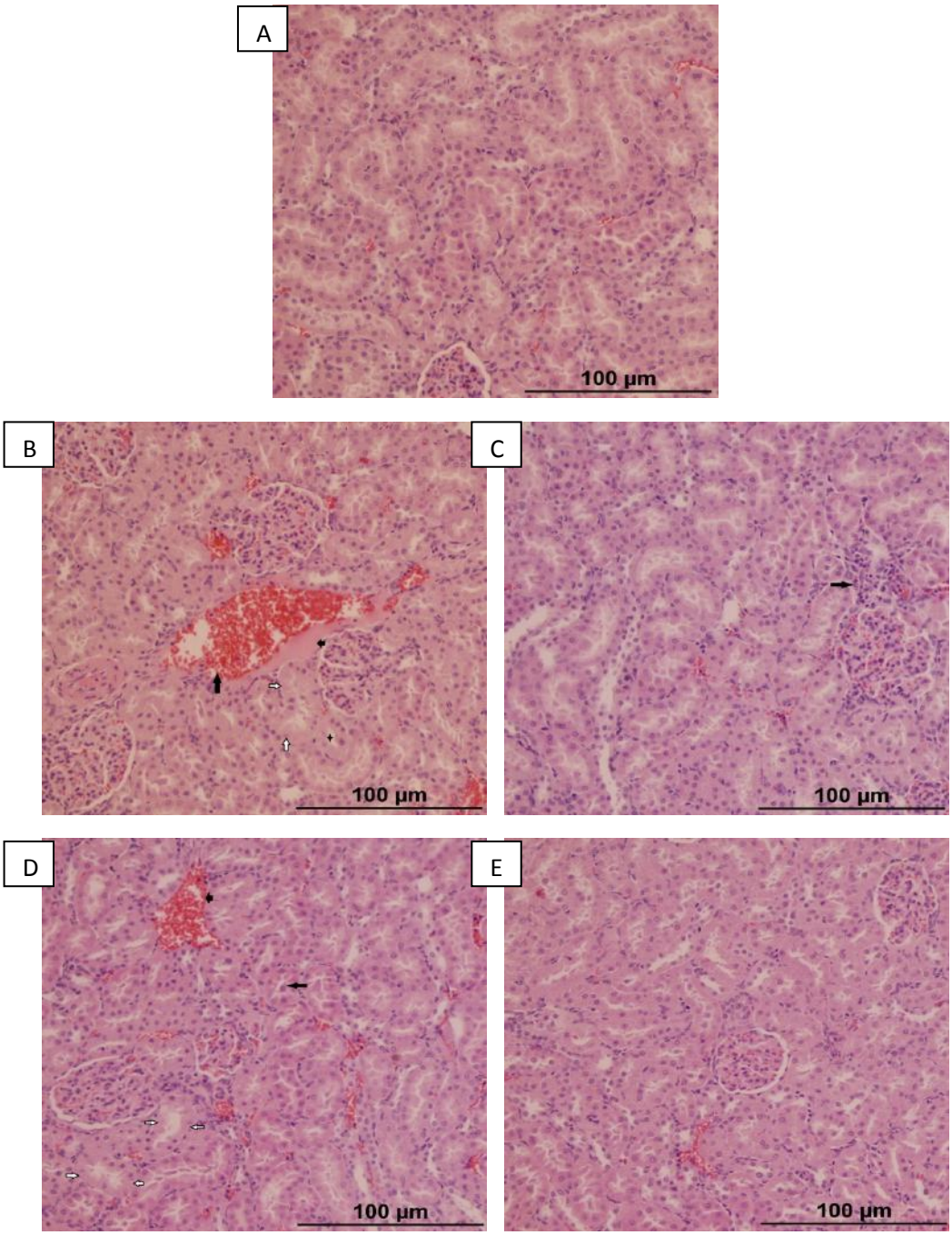
Histological and Apoptotic Findings

Compared to the control group animals, there were marked histopathological changes in the kidney tissues of the DEHP treated animals (Figure 1). Histological examination of the kidney sections from the control group rats exhibited normal and intact architecture (Figure 1A). In contrast, the kidney sections from the DEHP treated rats showed gradually progressed histopathological changes such as degeneration, dilatation, necrosis and swelling of tubular epithelial cells, loss of tubular brush borders, intratubular cellular desquamation, tubular destruction and atrophy. Also, it was determined that inflammatory cell infiltration where is in the glomerular, tubular, peritubular and intersititial areas as well as edema and hemorrhage intertubular areas (Figure 1B, 1D, 1F). But, the

ISBN 978-605-7923-57-8

kidney sections from EGb 761 treatment to the DEHP-induced rats demonstrated gradually progressed improvements in these histopathological changes (Figure 1C, 1E, 1G).

In comparison with the control group animals, there were marked apoptotic changes in the kidney tissues of the DEHP treated animals (Figure 2). The kidney sections from the control group rats showed a few TUNEL positive apoptotic cells at the end of all periods (Figure 2A). But, the kidney sections from the DEHP treated rats showed a marked increase in TUNEL positive apoptotic cells at the end of 1th week whereas gradually decrease in these cells at the end of 2th and 4th weeks (Figure 2B, 2D, 2F). In contrast, the kidney sections from EGb 761 treatment to the DEHP-induced rats demonstrated a more and more marked decrease in the TUNEL positive apoptotic cells at the end of all periods (Figure 2C, 2E, 2G).

ISBN 978-605-7923-57-8

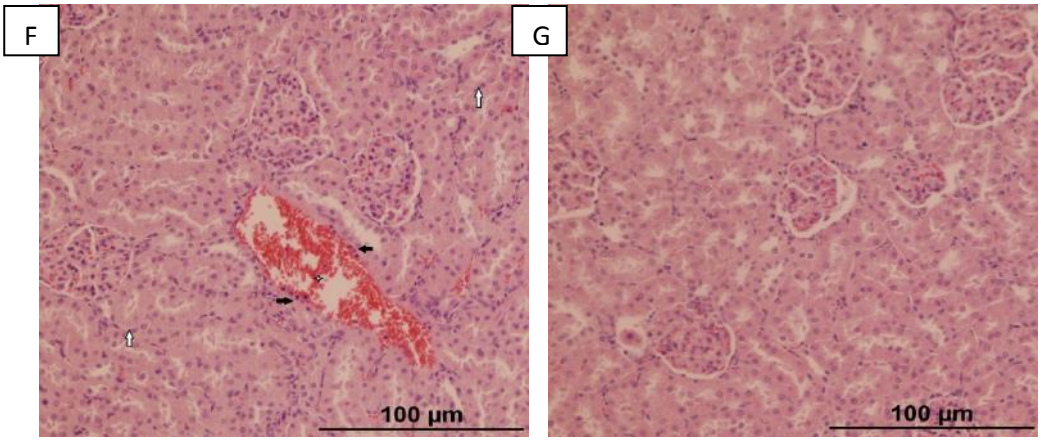
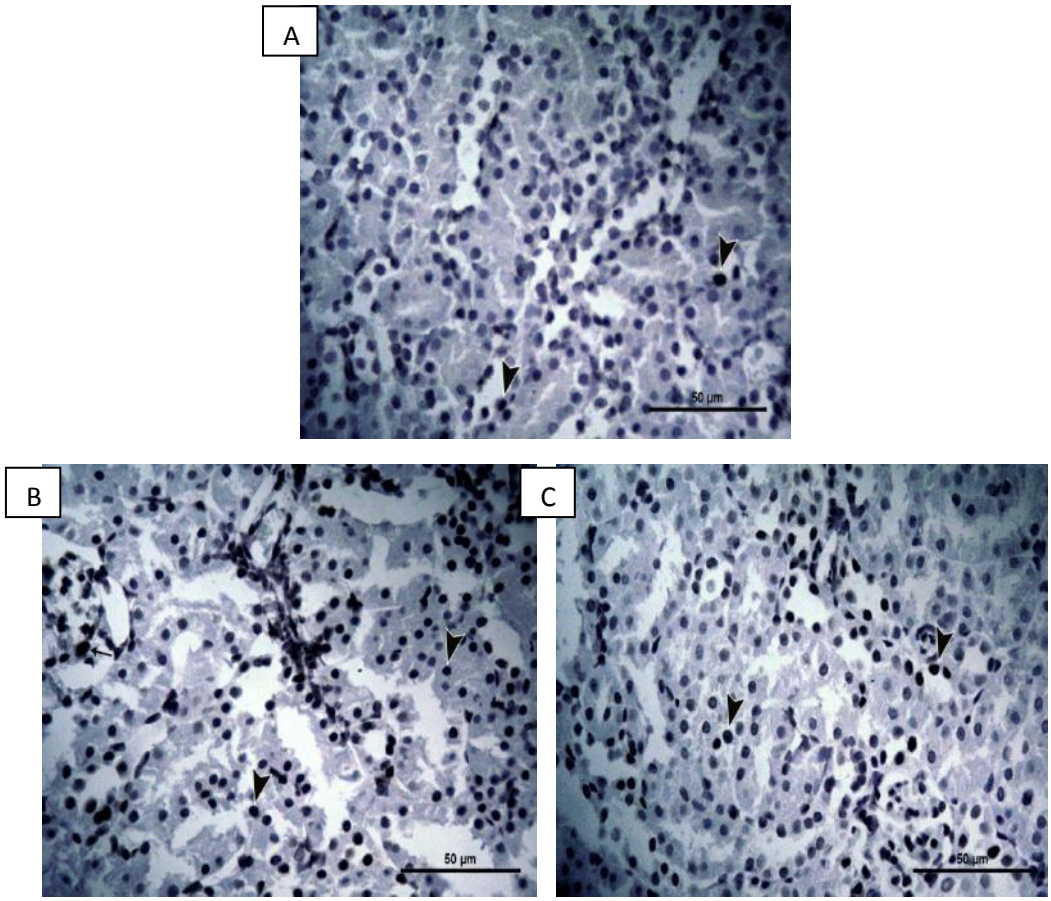

Figure 1. Histological changes in the kidney tissues of the control and experimental rats. **(A)** Normal morphology in the control group **(H&E staining) (B)** Tubule with degeneration, necrosis and swelling of epithelial cells (white arrows), tubular destruction (star), edema (small black arrow) and hemorrhage (big black arrow) intertubular areas in the DEHP group of 1th week **(H&E staining) (C)** Inflammatory cell infiltration (arrow) in the DEHP+EGb 761 group of 1th week **(H&E staining) (D)** Tubules with degeneration, necrosis, swelling of epithelial cells and loss of tubular brush borders (white arrows), intratubular cellular desquamation (big black arrow), hemorrhage (small black arrow) intertubular areas in the DEHP group of 2th week **(H&E staining) (E)** Decreased histopathological changes in the DEHP+EGb 761 group of 2th week **(H&E staining) (F)** Tubular destruction and atrophy (white arrows), inflammatory cell infiltration (black arrows), hemorrhage intertubular areas (star) in the DEHP group of 4th week **(H&E staining) (G)** Mild histopathological changes in the DEHP+EGb 761 group of 4th week **(H&E staining).**

ISBN 978-605-7923-57-8

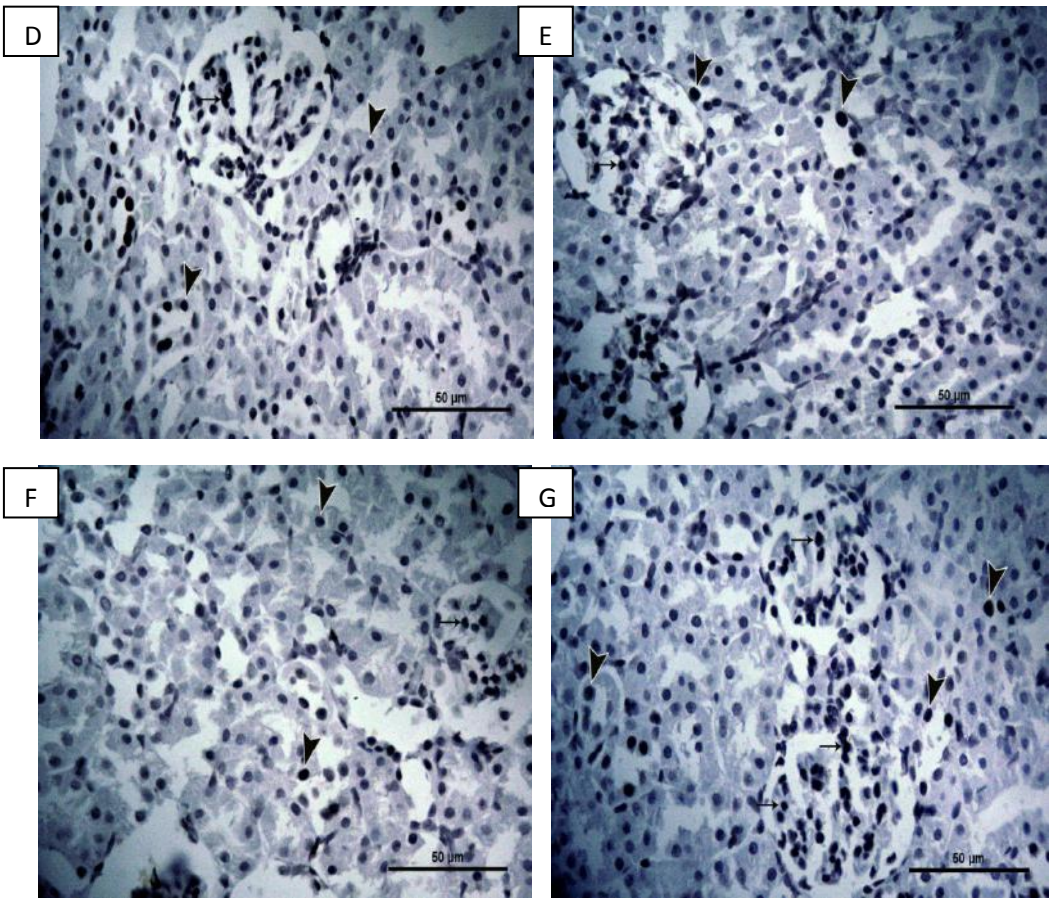

Figure 2. Apoptotic changes in the kidney tissues of the control and experimental rats. (A) Apoptotic cells (arrowheads) in the control group **(TUNEL staining) (B)** Apoptotic cells (arrowheads) in the DEHP group of 1th week **(TUNEL staining) (C)** Apoptotic cells (arrowheads) in the DEHP+EGb 761 group of 1th week **(TUNEL staining) (D)** Apoptotic cells (arrowheads) in the DEHP group of 2th week **(TUNEL staining) (E)** Apoptotic cells (arrowheads) in the DEHP+EGb 761 group of 2th week **(TUNEL staining) (F)** Apoptotic cells (arrowheads) in the DEHP group of 4th week **(TUNEL staining) (G)** Apoptotic cells (arrowheads) in the DEHP+EGb 761 group of 4th week **(TUNEL staining).**

DISCUSSION

Kidney consider the main site for DEHP excretion while liver the site of metabolism after absorption from intestines [31], which explain the severity of pathological changes in these two tissues. DEHP converts to mono (2-ethylhexyl) phthalate (MEHP) which is more toxic and more oxidative metabolite of DEHP in liver [32]. Studies have reported that DEHP causes PPARα dependent / independent renal and testicular toxicity [9, 33]. On the other hand, it was been showed that EGb had protective effect against cisplatin-induced nephrotoxicity [23]. In the present study, we investigated the preventive roles of EGb 761 in nephrotoxicity caused by DEHP. Experimental studies showed that exposure to DEHP caused decrease in body weights of rats [30,34]. Furthermore, Erkekoglu et al. reported that both absolute and relative kidney weights in DEHP group were lower than those of control group [11]. Similarly, in our study, the findings indicated that DEHP caused decrease in the body and kidney weights in the rats. Oxidative stress is the one of possible mechanisms of toxicity [35] and oxidative stress by DEHP exposure in rat kidney was suggested by

ISBN 978-605-7923-57-8

Dobashi et al. [36]. Oxidative stress results from an imbalance between the excessive formation of ROS and limited antioxidant defenses. When the oxidative homeostasis is damaged, excessive ROS are generated and caused LPO [37]. MDA is one of most important products of LPO [38]. In one study, it was suggested that renal oxidative stress was caused by induction of cytochrome P-450 enzymes; decrease which observed in glutathione peroxidase 3 was associated with oxidative stress in renal tubules [39]. In another study, it was reported that DEHP treatment induced oxidative stress in rat kidney, as evidenced by significant reduction in the activity of antioxidant enzymes and in the level of GSH as well as significant elevation in LPO levels [11]. But EGb 761 showed preventive effects on kidney against oxidative injury in several studies [23,40]. In paralell, our study showed that DEHP caused increase in the MDA levels whereas decrease in the rGSH levels with the activities of GSH-Px and CAT in the rats. However, EGb 761 treatment caused decrease in the MDA levels whereas increase in the rGSH levels with the activities of GSH-Px and CAT in the DEHP-treated rats. In a study of kidney epithelial cells, MEHP showed a significant nephrotoxic effect and chronic DEHP exposure was reported to cause chronic progressive nephropathy and renal tubular pigmentation in rats [10]. Furthermore, some studies also showed that the elevated levels of ROS result in oxidation of cellular components with unsaturated fatty acids and further induce cell apoptosis and degeneration [37,41]. Studies showed that DEHP treatment caused histopathological changes such as degenerative and necrotic changes in renal tubules of in mice, rats and poultry animals [42-44]. Also, another studies demonstrated that DEHP exposure created focal tubulointerstitial lesions with tubular atrophy and inflammatory cell infiltration [45] as well as tubular dilation [46]. But experimental studies proved that EGb 761 alleviated induced kidney damage [40,47], supressed apoptosis in kidney [23]. Similarly, in our study, the histopathological and apoptotical findings indicated that DEHP caused gradually progressed histopathological changes whereas the apoptotic findings indicated that it caused before increased and then decreased kidney apoptosis. In contrast, EGb 761 treatment caused gradually decrease in DEHP-induced these histopathological changes and increased apoptotic cells.

CONCLUSION

DEHP is highly toxic to the kidney tissue for the application duration and dose and cause to severe structural damage. EGb 761 which has antioxidant effect and preventive effect on renal damage and oxidative stress could be potentially useful for treatment of DEHP-induced renal toxicity. There are need for some researches on this subject in future.

ACKNOWLEDGMENT

This study was carried out from the PhD thesis supported by the Scientific Research Projects Unit of Fırat University (FÜBAP) (Project No: VF.11.01).

REFERENCES

[1] Huang, P. C., et. al., Occurrence of Phthalates in Sediment and Biota: Relationship to Aquatic Factors and the Biota-Sediment Accumulation Factor, *Chemosphere*, 73 (2008), 4, pp. 539-544

[2] Earls, A., et. al., Gas Chromatography-Mass Spectrometry Determination of the Migration of Phthalate Plasticisers From Polyvinyl Chloride Toys and Childcare Articles, *Journal of Chromatography A*, 983 (2003), 1-2, pp. 237-246

ISBN 978-605-7923-57-8

[3] Koniecki, D., et. al., Phthalates in Cosmetic and Personal Care Products: Concentrations and Possible Dermal Exposure, *Environmental Research*, 111 (2011), 3, pp. 329-336
[4]. Dobrzy´nska, M. M., Phthalates - widespread occurrence and the effect on male gametes. Part 1. General characteristics, sources and human exposure, *Roczniki Pa´nstwowego Zakładu Higieny*, 67 (2016), 2, pp. 97-103
[5] Roslev, P., et. al., Degradation of Phthalate and Di-(2-Ethylhexyl) Phthalate by Indigenous and Inoculated Microorganisms Insludge-Amended soil, *Applied and Environmental Microbiology*, 64 (1998), 12, pp. 4711-4719
[6] Koch, H. M., et. al., An Estimation of The Daily Intake of Di(2-ethylhexyl) Phthalate (DEHP) and Other Phthalates in the General Population, *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, 206 (2003), 2, pp. 77-83
[7] Yıldıztekin, G., et al., Plastikler Sağlık İçin Bir Tehdit mi? Ftalatlara Genel Bir Bakış, *FABAD J Pharm Sci*, 42 (2017), 2, pp. 111-123
[8] David, R. M., et. al., Chronic Toxicity of Di(2 ethylhexyl) Phthalate in Mice, *Toxicological Sciences*, vol. 58 (2000), 2, pp. 377-385
[9] Ward, J. M., et. al., Receptor and Nonreceptor-Mediated Organ-Specific Toxicity of Di(2-ethylhexyl) Phthalate (DEHP) in Peroxisome Proliferator Activated Receptorα- Null Mice, *Toxicologic Pathology*, 26 (1998), 2, pp. 240-246
[10] David, R. M., et. al., Chronic Toxicity of Di(2-ethylhexyl) Phthalate in Rats, *Toxicological Sciences*, 55 (2000), 2, pp. 433-443
[11] Erkekoglu, P., et. al., Di(2-ethylhexyl)Phthalate-Induced Renal Oxidative Stress in Rats and Protective Effect of Selenium, *Toxicology Mechanisms and Methods*, 22 (2012), 6, pp. 415-423
[12] Erkekoglu, P., et. al., The Effects of Di (2-Ethylhexyl) Phthalate on Rat Liver in Relation to Selenium Status, *International Journal of Experimental Pathology*, 95 (2014), 1, pp. 64-77

[13] Gertz, H., Kiefer, M., Review About Ginkgo Biloba Special Extract EGb 761 (Ginkgo), *Curr Pharm Des*, 2004, 10, pp. 261-264

[14] Wu, Y. et al., Study of Neuroprotective Function of Ginkgo Biloba Extract (EGb 761) Derived-Flavonoid Monomers Using a Three Dimensional Stem Cell-Derived Neural Model. *Biotechnol Prog*, 2016, 32, pp. 735-744
[15] Rojas, P., et. al., Ginkgo Biloba Extract (Egb 761) Modulates the Expression of Dopamine-Related Genes in 1-Methyl-4-Phenyl-1,2,3,6-Tetrahydropyridine-Induced Parkinsonism in Mice, *Neuroscience*, 2012, 223, pp. 246-257
[16] Montes, P., et. al., Ginkgo Biloba Extract 761: A Review of Basic Studies and Potential Clinical Use in Psychiatric Disorders, *Cns Neurol Disord Targets*, 2015, 14, pp. 132-149
[17] Shi, C., et. al., Ginkgo Biloba Extract in Alzheimer's Disease: From Action Mechanisms to Medical Practice, *Int J Mol Sci*, 2010, 11, pp. 107-123
[18] Akdere, H., et. al., The Protective Effects of Ginkgo Biloba EGb761 Extract Against Renal Ischemia-Reperfusion Injury in Rats, *Eur Rev Med Pharmacol Sci*, 2014, 18, pp. 2936-2941
[19] Aktürk, Z., et. al., Effect of Ginkgo Biloba on Brain Volume After Carotid Artery Occlusion in Rats: A Stereological And Histopathological Study, *Turkish J. Med. Sci*, 2014, 44, pp. 546-553
[20] Ran, K., et al., Ginkgo Biloba Extract Postconditioning Reduces Myocardial Ischemia Reperfusion Injury, *Genet Mol Res*, 2014, 13, pp. 2703-2708

ISBN 978-605-7923-57-8

[21] Lee, C. Y., et. al., Protective Effect of Ginkgo Biloba Leaves Extract, EGb 761, on Endotoxin-Induced Acute Lung Injury via a JNK- and Akt-Dependent NFκ B Pathway, *J Agric Food Chem*, 2014, 62, pp. 6337-6344
[22] Şener, G., et. al., Ginkgo Biloba Extract Ameliorates Ischemia Reperfusion-Induced Renal Injury in Rats, *Pharmacol Res*, 2005, 52, pp. 216-222
[23] Song, J., et. al., Protective Effect of Standardized Extract of Ginkgo Biloba Against Cisplatin-Induced Nephrotoxicity, *Evid Based Complement Alternat Med*, 2013, http://dx.doi.org/10.1155/2013/846126
[24] Placer, Z. A., et. al., Estimation of Product of Lipid Peroxidation (Malonyl Dialdehyde) in Biochemical Systems, *Anal Biochem*, 1966, 16, pp. 359-364

[25] Aebi, H., Catalase, in: *Methods in Enzymatic Analysis* (Ed. H. U. Bergmeyer), NewYork, NY, USA: Academic Press, 1983, pp. 276-286

[26] Sedlak, J., Lindsay, RH., Estimation of Total, Protein-Bound and Nonprotein Sülfhydryl Groups in Tissue With Ellman's Reagent, *Anal Biochem*, 1968, 25, pp. 192-205

[27] Lawrence, R. A., Burk, R.F., Glutathione Peroxidase Activity in Selenium-Deficient Rat Liver, *Biochem Biophys Res Commun*, 1976, 71, pp. 952-958

[28] Lowry, O. H., et. al., Protein Measurement with Folin Phenol Reagent, *J Biol Chem*, 1951, 193, pp. 265-275

[29] Luna, L. G., Manual of Histologic Staining Methods of the Armed Forces Institute of Pathology, New York, Third Ed., McGraw-Hill Book Company, 1968
[30] Parlak Ak, T., Yaman, M., Protective Effect of Ginkgo Biloba Extract 761 on Di-(2-ethylhexyl) Phthalate-Induced Testicular Toxicity in Prepubertal Rats, *FU Health Sci Vet J*, 30 (2016), 3, pp. 187-194
[31] Ito, Y., et. al., Species Differences in the Metabolism of Di(2-Ethylhexyl) Phthalate (DEHP) in Several Organs of Mice, Rats, and Marmosets, *Archiv Toxico*, 2005, 79, pp. 147-154
[32] Wittassek, M., Angerer, J., Phthalates: Metabolism and Exposure *Inter Andro*, 2008, 31, pp. 131-138
[33] Peters, J. M., et. al., Peroxisome Proliferator-Activated Receptor-A and Liver Cancer: Where Do We Stand?, *Journal of Molecular Medicine*, 83 (2005), 10, pp. 774-785
[34] Noriega, N. C., et. al., Pubertal Administration of DEHP Delays Puberty, Suppresses Testosterone Production and Inhibits Reproductive Tract Development in Male Sprague-Dawley and Long-Evans Rats, *Toxicol Sci*, 2009, 111, pp. 163-178
[35] Zhou, D. X., et. al., Di-n-butyl Phthalate (DBP) Exposure Induces Oxidative Stress in Epididymis of Adult Rats, *Toxicol Indust Health*, 2011, 27, pp. 65-71

[36] Dobashi, K., et. al., Effect of Peroxisome Proliferator on Extracellular Glutathione Peroxidase in Rat, *Free Radic Res*, 1999, 31, pp. 181-190
[37] Fujii, J., et. al., Cooperative Function of Antioxidant and Redox Systems Against Oxidative Stress in Male Reproductive Tissue, *Asian J Androl*, 2003, 5, pp. 231-242

[38] Ohkawa, H., et. al., Assay For Lipid Peroxides in Animal Tissues by Thiobarbituric Acid Reaction, *Anal Biochem*, 1979, 95, pp. 351-358

[39] Kertai, E., et. al., Effect of Glycerol-Induced Acute Renal Failure and Di-2-Ethylhexyl Phthalate on the Enzymes Involved in Biotransformation of Xenobiotixs, *Acta Physiologica Hungarica*, 87 (2000), 3, pp. 253-266

ISBN 978-605-7923-57-8

[40] Coskun, et. al., Protection of Endotoxin-Induced Oxidative Renal Tissue Damage of Rats by Vitamin E or/and EGb 761 Treatment, *J Appl Toxicol*, 2005, 25, pp. 8-12
[41] Aly, H. A., et. al., Aroclor 1254 Impairs Spermatogenesis and İnduces Oxidative Stress in Rat Testicular Mitochondria, *Food Chem Toxicol*, 2009, 47, pp. 1733-1738
[42] Schrader, M., Fahimi, H. D., Mammalian Peroxisomes and Reactive Oxygen Species, *Histochem Cell Biolo*, 2004, 122, pp. 383-393
[43] Jarasova, L., et. al., The Distribution and Accumulation of Phthalate in the Organs and Tissues of Chickens After the Administration of Feed Stuff with Different Phthalate Concentration, *Vet Med*, 54 (2009), 9, pp. 427-434
[44] Al-Mahmood, S. S., Al-Abady, S. M., Pathological Study of Subchronic Oral Toxicity Induced by Di(2-EthylHexyl) Phthalate in Japanese Quails, *Iraqi Journal of Veterinary Sciences*, 31 (2017), 2, pp. 67-71
[45] Kamijo, Y., et. al., Peroxisome Proliferator–Activated Receptor Protects Against Glomerulonephritis Induced by Long-Term Exposure to the Plasticizer Di-(2-Ethylhexyl) Phthalate, *J Am Soc Nephrol*, 2007, 18, pp. 176-188
[46] Wei, Z., et. al., Maternal Exposure to Di-(2-Ethylhexyl) Phthalate Alters Kidney Development Through the Renin-Angiotensin System in Offspring, *Toxicology Letters*, 2012, 212, pp. 212-221
[47] Li, Y., et. al., Ginkgo Biloba Extract EGb 761 Attenuates Brain Death-Induced Renal Injury by İnhibiting Pro-inflammatory Cytokines and the SAPK and JAK-STAT Signalings, *Scientific Reports*, 2017, DOI: 10.1038/srep45192

ISBN 978-605-7923-57-8

ÇOCUKLARDA İNTERNET BAĞIMLILIĞINI ÖNLEYEBİLİR MİYİZ?: GERÇEKÇİ SINIRLAR KOYMAK

Doç. Dr. Mehmet MURAT
Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Eğitim Fakültesi mmurat@gantep.edu.tr

Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi baloglu@hotmail.com

Dr. Öğrt. Üyesi H. İrem Özteke KOZAN
N. Erbakan Üniversitesi A. Keleşoğlu Eğitim Fakültesi iozteke@konya.edu.tr

Prof. Dr. Şahin KESİCİ
N. Erbakan Üniversitesi A. Keleşoğlu Eğitim Fakültesi sahinkesici@kanya.edu.tr

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak akıllı telefonlar, tabletler, bilgisayarlar ve playstationlar sadece ihtiyaç olmaktan çıkıp eğlence ve sosyal aktivite aracı olarak da kullanılmaktadır. Bu araçlara yönelik geliştirilen yeni programlar ve bu araçları tercih eden insanların sayısı arttıkça bireyler de vazgeçilmez olarak bu araçları kullanmaktadırlar. Bu kullanım o kadar hızlı artmaktadır ki insanlar artık ihtiyaçlarını karşılamaktan öte bunu bir alışkanlık ve tutku haline getirmektedirler. Hatta çoğu zaman bu araçlara erişim çeşitli nedenlerden dolayı engellendiği zaman bireyler aşırı sinirli ve gergin olmaktadırlar. Tam bu noktada bireylerin bu yaşadıkları durumun bağımlılık olup olmadığı konusunda teşhis koyabilmek için psikiyatrilerin karar vermesi gerekmektedir. Psikiyatrisiler bağımlılığı teşhis ettikten sonra onlarla birlikte psikolog ve psikolojik danışmanlar bu alanda birlikte çalışarak ilk önce bağımlılığın önlenmesi için çalışma yapmalılar. Daha sonra da bireye bağımlılık teşhisi konmuş ise bağımlılığı tedavi etmek için önce psikiyatri daha sonra yardımcı hizmet olarak ruh sağlığı çalışanları birlikte çalışmadırlar. Bu noktada biz uzmanların bağımlılık süreci ile ilgili üç kavram dikkatleri çekmektedir. Bu kavramlar tolerans, alışkanlık ve yoksunluk sendromudur. Bu kavramların çocuklarda nasıl geliştiği ile ilgili aşağıda ayrıntılı bir açıklama verilecektir.

Özellikle çocuklar interneti oyun oynamak amacıyla tablet, akıllı telefon ve playstationlarda kullanmaktadırlar. Bu kullanımdan dolayı çocuk, aşırı zevk almakta ve zevk aldıkça daha fazla oynamak istemektedir. Bu zevk oynadığı oyunun yapısından veya oynanılan ortamdan kaynaklanabilir. Çocuklar oyunda seviye atladıkça ve bunları daha çok grup oyunları içinde yaptıkları sürece oyunda kalma süreleri artar. Sonuç olarak çocuk internete ve oyunlara karşı tolerans geliştirebilir. Bu tolerans o kadar fazla kendini gösterir ki çocuk sadece kısa bir süre oynamak için bile internete girmek isteyebilir. Ama bir türlü internetteki oyundan ayrılamaz. Artık oyun oynamak bir alışkanlık haline gelmiştir ve çocuk oyunu her gün oynamaya başlamıştır. Çocuğun oyun

ISBN 978-605-7923-57-8

oynaması çeşitli nedenlerden dolayı aksadığı zaman çocukta yoksunluk sendromu diye adlandırdığımız huzursuzluk, tedirginlik, aşırı sinirlilik ve baş ağrısı gibi belirtiler ortaya çıkabilir. Tam bu noktada tolerans, alışkanlık ve yoksunluk sendromu gösteren çocuk internet bağımlısı haline gelmiş demektir. Psikiyatrilerden internet bağımlılığı teşhisi konulmuş bireyler ve çocuğunun aşırı internet kullanımından dolayı bağımlı olmaktan çekinen ebeveynler için yaptığımız çalışmalarda ilk önce karşılanmayan psikolojik ihtiyaçların belirlenmesi gerekmektedir. Bu psikolojik ihtiyaçlar sevgi, ait olma, saygı, özerklik, başatlık ve eğlence gibi ihtiyaçlar olabilir. Bu ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde karşılanması gerekmektedir. Bu ihtiyaçlar sosyal çevrede, aile ortamında veya internet ortamında karşılanabilir. Ama unutulmamalıdır ki bu ihtiyaçlar karşılanırken eğer internet ortamı tercih edilmişse ebeveynlerin çocuklarının bağımlı olmaması için çocuklarına gerçekçi sınır koymaları gerekmektedir. Bu gerçekçi sınırı ifade eden en önemli atasözü "Az verme hırsız edersin, çok verme arsız edersin" atasözüdür. Bu atasözünü yerine getirebilmek için, ebeveynler çocuklarına özellikle ilgi, şefkat, dinleme, onları anlama, onlara değer verme ve onlara adaletli davranma gibi alanlardaki ihtiyaçlarını karşılayarak onların kendilerini iyi hissetmeleri sağlamalılar. Eğer ebeveynler bu özelliklerini yerine getirmezlerse çocuklar bu ihtiyaçlarını karşılamak için interneti aşırı kullanabilirler. Bu kullanıma sınır koymada iki önemli husus vardır. Birinci husus çocuk internet ortamında bazı oyunları oynarken oyun süresi 2-3 saat veya daha fazla olabilir. Çocuğa günlük olarak internet ortamını sağlamadan ziyade oyun bitene kadar çocuğa süre ve imkân oluşturulmalıdır. Yoksa çocuk aşırı hırçın olabilir ve çevresine öfkeli davranabilirler. Bu da çocuğun duygu düzenleme becerisini ayarlamada sıkıntı yaşamasına yol açabilir. İkinci en önemli husus ise çocuğun sürekli internet kullanımına izin vermektir. Çocuğa izin verdiğimiz sürece çocuk bizi o anda rahatsız etmemekte bu da bizim hoşumuza gitmektedir. Ama ilerleyen süreçte baktığımızda çocuk aile ve okulla ilgili görevlerini aksatmakta ve bağımlılığa adım adım yaklaşmaktadır. Bu nedenle biz ebeveynler bu hassas noktaya dikkat etmeliler.

Çünkü ebeveynler çocuklarına aşırı izin verici tutum sergiledikleri ve çocuklarda da disiplinsizlik yani yetersiz özdenetim görüldüğü zaman bu çocukların internet bağımlısı olma ihtimalleri artmaktadır. Ebeveynler çocuklara gerçekçi sınırlar koyarak aşırı izin verici tutum yerine çocuğun kişilik özelliği, potansiyeli ve yetkinliğine göre düşük, orta ve yüksek düzeyde çocuğu kontrol etmelidirler. Daha sonra çocuğun öncelikli ihtiyaçlarını belirleyerek o ihtiyaçların karşılanması için çocuğa sorumluluk duygusu kazandırılabilir. Bununla birlikte ebeveynlerin çocuklarına gerçekçi sınır koyarken tutarlı davranmaları gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Arpaci, I., Kesici, Ş., & Baloğlu, M. (2018). Individualism and Internet addiction: the mediating role of psychological needs. *Internet Research, 28*(2), 293-314.

ISBN 978-605-7923-57-8

Baloğlu, M., Kozan, H. İ. Ö., & Kesici, Ş. (2018). Gender differences in and the relationships between social anxiety and problematic internet use: Canonical analysis. *Journal of medical Internet research*, *20*(1), e:33

Kozan, H. I. O., Kesici, S., Buyukbayraktar, C. G., & Yalcin, S. B. (2016). Prediction of problematic ınternet use by attachment ın university students. *Journal of Education and Training Studies*, *5(*1), 79-83.

ISBN 978-605-7923-57-8

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KULLANILAN İRLANDA PROPAGANDA POSTELERİ ÜZERİNE İNCELEME

Mehmet Ozan GÜLADA

Öğr. Gör. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, mehmet.gulada@ozal.edu.tr

Caner ÇAKI

Arş. Gör. İnönü Üniversitesi, caner.caki@inonu.edu.tr

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nda Büyük Britanya İmparatorluğu'nun tüm üye ülkeleri Almanya ve müttefiklerine karşı savaşmıştı. Bu ülkelerden biri de İrlanda olmuştu. İrlanda, 1914 yılında savaş başladığında Almanya'ya karşı savaşmak üzere askeri birliklerini göndermişti. Aynı dönemde İrlanda'da Büyük Britanya İmparatorluğu'na karşı bağımsız hareketleri de ortaya çıkmaya başlamıştı. Zaman içerisinde İmparatorluk, İrlanda'daki hakimiyetini kaybetmişti. Bunun üzerine İrlanda yönetimi 24 Nisan 1916 tarihinde İmparatorluk'a karşı tek taraflı bağımsızlığını ilan etmişti. İrlanda'nın bağımsızlığını tanımayan İmparatorluk, ülkede tekrar kontrolü sağlamayı başarmıştı. İmparatorluk, İrlanda'yı geçici olarak tekrar denetimi altına aldıktan sonra bağımsızlık hareketine katılanları ağır şekilde cezalandırmıştı. Bu süreçte İmparatorluk, İrlanda'nın desteğini almak ve bağımsızlık hareketlerinin yönünü başka bir yöne çevirmek amacıyla Birinci Dünya Savaşı'na yönelik ülke içerisinde propaganda faaliyetlerini arttırmıştı. Bu amaçla dönemin en etkili kitle iletişim araçlarından biri olan posterlerden propaganda amaçlı sıklıkla yararlanmıştı. Çalışma kapsamında Birinci Dünya Savaşı'nda İrlanda'daki posterlerin propaganda amaçlı nasıl ve ne yönde kullanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla WW1propaganda sitesi tarafından belirlenen propaganda posterleri içerisinden amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen 5 propaganda posteri nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir. Posterler Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın göstergebilim anlayışı ışığında ele alınmıştır. Çalışma sonucunda propaganda posterlerinde, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve müttefiklerine karşı mücadelenin Büyük Britanya İmparatorluğu içerisindeki tüm ülkelerin ortak meselesi olduğu ve savaşta zafer kazanabilmek için tüm ülkelerin birlik içerisinde hareket etmesi gerektiği vurgulandığı görülmüştür. Posterlerde Almanya'ya karşı inşa edilen nefret söylemi üzerinden İrlanda'nın İmparatorluk için savaşmasının telkin edildiği ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, İrlanda, Poster, Propaganda, Göstergebili

A EXAMINATION ON THE IRELAND PROPAGANDA POSTERS USED IN THE FIRST WORLD WAR

ABSTRACT

In the First World War, all member states of the British Empire fought against Germany and its allies. One of these countries was Ireland. Ireland sent troops to fight against Germany in 1914, when the war began. At the same time, independent movements against the British Empire began to emerge in Ireland. In time, the Empire lost control of Ireland. On April 24, 1916, the Irish administration declared unilateral independence against the Empire. The Empire, which did not recognize the independence of Ireland, managed to regain control in the country. The Empire severely punished those involved in the independence movement after temporarily rechecking Ireland. In this process, the Empire increased its propaganda activities within the country against the First World War in order to get the support of Ireland and to turn the direction of the independence movements in another direction. For this purpose, the posters, which were one of the most effective mass media tools of the

ISBN 978-605-7923-57-8

period, were frequently used for propaganda purposes. In the scope of the study, it was tried to show how and in what way the posters in Ireland were used for propaganda purposes in the First World War. For this purpose, 5 propaganda posters determined by using the sampling method within the propaganda posters selected in WW1propaganda site were examined using semiotic analysis method in the qualitative research methods. The posters were discussed in the light of the semiotics of the French Linguist Roland Barthes. As a result of the study, it was seen in the propaganda posters that the struggle against Germany and its allies in the First World War was a common issue of all countries within the British Empire and that all countries should act together in order to win a victory in the war. It was discovered that the posters were encouraged to fight Ireland for the Empire through hate speech against Germany.

Keywords: World War I, Ireland, Poster, Propaganda, Semiotics

GİRİŞ

Büyük Britanya İmparatorluğu, 4 Ağustos 1914 tarihinde Alman İmparatorluğu'na savaş ilan etmişti. Savaşın ilanından sonra imparatorluğun bünyesindeki tüm ülkeler de doğrudan Almanya ile savaşa girmişti. Bu ülkelerden biri de İrlanda olmuştu. İrlanda, İngiltere ile imzalanan anlaşmalar gereği, Almanya ile savaşmak zorunda bırakılmıştı. Buna karşın İrlanda içerisindeki bir gurup, İrlanda'nın İngiltere ile birlikte Almanya'ya karşı savaşmasından ziyade bağımsızlık mücadelesi içine girmesi gerektiğini savunmaktaydı. Bu amaçla İrlanda, Birinci Dünya Savaşı'nın en yoğun olduğu bir dönemde 24 Nisan 1916 tarihinde bağımsızlığını ilan etmişti. İngiltere, İrlanda'nın bağımsızlığını tanımayarak ülkeye asker göndermişti ve İrlanda'da tekrar kontrolünü kurmayı başardı. Yaşanan tüm bu süreçte İngiltere, Almanya'ya karşı İrlanda'nın desteğini elde edebilmek için yoğun bir propaganda faaliyetine girişmişti. Aynı zamanda yapılan propagandalar ile İngiltere, İrlanda'da İngilte'ye yönelik olumlu bir imajda oluşturmak istemişti. Bu çalışmada İngiltere'nin denetimindeki İrlanda'da Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılan propaganda posterleri göstergebilimsel analize tabi tutularak incelenmiştir.

Son yıllarda Türkiye'de propaganda posterlerinin göstergebilimsel analize tabi tutularak incelendiği alanda önemli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bunlar içerisinde; Çakı (2018), "İran-Irak Savaşı'nda Kullanılan İran Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada 1980 yılında başlayan İran-Irak Savaşı'nda kullanılan İran propaganda posterlerini Barthes'ın göstergebilimsel kavramları çerçevesinde analiz etmiştir. Elde edilen bulgularda İran posterlerinde, ABD ve Sovyetler Birliği karşıtı söylemler ile Irak'a karşı İran kamoyunun harekete geçirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Çakı ve Gülada (2018) "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası" adlı çalışmada 2. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'nın işgali altındaki Vichy Fransası'nda işgal propagandasının nasıl ve ne yönde uygulandığını incelemiştir. Çalışmada elde edilen bulgularda Vichy propagandasının doğrudan Nazi Almanyası'nın denetimi altında kaldığı ve Müttefik Devletleri'ne karşı nefret söylemi inşa etmeye çalıştığı ortaya çıkarılmıştır. Çakı ve Topbaş (2018), "Almanya İçin Alternatif Partisi'nin Göçmen Karşıtı Propaganda Faaliyetlerini 2017 Alman Federal Seçimleri Üzerinden Okumak" adlı çalışmada Almanya'daki göçmen karşıtı siyasi parti Almanya İçin Alternatif'in (AfD) göçmen karşıtı propaganda posterlerini Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden incelenmiştir. Çalışmada AfD'nin Almanya'nın göçmenlere ihtiyaç duymadığını belirten propaganda söylemleri ile Alman kamuoyunda göçmen karşıtı bir algı inşa etmeye çalıştığı bulunmuştur.

Alanda yapılan kapsamlı literatür taraması sonucunda İrlanda'da Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılan propaganda posterlerini göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak ele alan çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan çalışma alanda özgün olma niteliği taşımaktadır.

1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İRLANDA

ISBN 978-605-7923-57-8

Almanya'nın Rusya ve Fransa'ya savaş ilanı ve Belçika'yı işgale girişmesi üzerine Büyük Britanya İmparatorluğu 4 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmişti (Gülboy, 2004: 110). İmparatorluğun savaş ilanından sonra impatorluğa bağlı tüm ülkeler de doğrudan Almanya ile savaşa girmiş oldu. İrlanda'da imparatorluğa bağlı diğer ülkeler gibi Almanya'ya karşı savaşa katılmış ve İngiliz ordusuna asker göndermişti. İngiltere, imparatorluğa bağlı ülkelerdeki propaganda faaliyetlerini İrlanda üzerinde de uygulamıştı. İrlanda'daki propaganda faaliyetleri genel olarak Alman karşıtı bir kamuoyu oluşturularak, İrlandalıların imparatorluk ordusuna katılmasını sağlamayı amaçlamıştı.

İrlanda, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin yanında Çanakkale (1915), Sırbistan (1915), Yunanistan (1916), Filistin (1917), Fransa (1918) gibi pek pek çok farklı cephede savaşmıştı. İrlanda birlikleri savaşın en kritik bölgelerinde İngiliz ordusuna yönelik önemli yararlılıklar sağlamaktaydı (Hart, 2018: 420). İngiltere savaşın dördüncü yılına girildiğinde de Almanya'ya karşı üstünlük sağlayamamıştı. Savaşın uzaması İngilitere'yi yeni askeri kaynaklara yöneltmişti. Bu amaçla İngiltere, 1918 yılının Nisan ayında, İrlanda'da zorunlu askerlik uygulamasına geçilmesini talep etmişti. İngiltere'nin bu talebi ülke genelinde büyük eylemlere yol açmıştı.

2. İRLANDA BAĞIMSIZ SÜRECİNE GENEL BAKIŞ

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde bile İngiltere ve İrlanda arasında önemli siyasi krizler meydana gelmişti. Buna karşın İngiliz yönetimi uyguladığı politikalarla ülkede kısa süreli istikrarı sağlamaya çalışmıştı (Joll ve Gordon, 2018: 205). 1916 yılında bir grup İrlandalı cumhuriyetçi, imparatorluğa karşı bağımsızlık ilanı için ayaklanma başlattı. İrlanda'nın bağımsızlık isyanı zaman içerisinde tek taraflı olarak bağımsız ilanını da beraberinde getirmişti. Bir grup İrlandalı Dublin'de İngiltere'ye karşı hareke geçerek şehirdeki önemli stratejik noktaları ele geçirmişti. Paskalya Ayaklanması olarak tarihe geçen olayda İrlandalılar, bölgede kısa süreliğine egemenlik kurmayı başarmıştı. İrlandalılar, 24 Nisan 1916 tarihinde tek taraflı olarak imparatorluğa karşı bağımsızlıklarını ilan etmişti (Strachan, 2014: 306). İrlanda'nın bağımsızlığı İngiltere tarafından tanınmamış ve ülkeye gönderilen askeri birliklerle isyan sert bir şekilde batırılmıştı. İrlanda'nın bağımsızlık isyanına liderlik ettiği iddia edilen 15 kişi idam edilmişti. Paskalya Ayaklanması'nın sert bir şekilde bastırılması ülkede İngiltere'ye karşı olumsuz bir kamuoyunun oluşmasına neden olmuştu. İngiltere'nin isyanın bastırılmasından sonra da ülkede uzun süreli bir denetim kurması pek mümkün olmamıştı.

İngiltere ve İrlanda arasında yaşanan krizin sonucunda İrlanda 21 Ocak 1919 tarihinde ikinci kez bağımsızlık ilanında bulunmuştu. İrlanda'nın bağımsızlığı İngiltere'nin sert tepkisine yol açmıştı (Gilbert, 2011: 506). Buna karşın ilerleyen süreçte İrlanda, 6 Aralık 1922 tarihinde İngiltere ile imzalanan İngiliz-İrlanda Antlaşması gereği tam bağımsızlığını elde etmişti.

3. YÖNTEM

3. 1. Çalışmanın Amacı

Çalışmada, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda İrlanda'da propaganda posterlerini nasıl ve ne yönde kullandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece İngiltere'nin İrlanda'da denetim kurmak için savaş döneminde propagandadan nasıl yararlandığı ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma;

- Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin İrlanda'daki propaganda faaliyetlerini ortaya koyması,

ISBN 978-605-7923-57-8

- İrlanda'nın İngiliz propagandasında nasıl yansıtıldığını açıklaması,

- İngiliz propaganda posterlerinde hangi görsel ve yazılı kodlardan yararlanıldığını ortaya koyması,

- İngiliz propaganda posterlerinde hangi propaganda mitlerinin inşa edildiğinin gösterilmesi bakımından çalışma önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Birinci Dünya Savaşı'nda İrlanda'da propaganda amaçlı kullanılan posterlerin tümü çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın çalışma kapsamında tüm propaganda posterlerine ulaşmanın güçlüğünden dolayı çalışmada örneklem kullanılmıştır. Çalışmada WW1propaganda sitesi tarafından Birinci Dünya Savaşı'nda İrlanda'da kullanılan 5 propaganda posteri çalışmanın örneklemi olarak belirlenmiştir (WW1propaganda, 2018).

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın yalnızca beş propaganda posteri üzerinden yürütülmesi çalışmanın temel sınırlılığını meydana getirmektedir. Nitekim çalışmada elde edilen bulgularla çalışmada genellemelerde bulunulmaktadır. Diğer yandan çalışmanın yalnızca Barthes'ın göstergebilim kavramları üzerinden incelenmesi de çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığı olarak görülmektedir.

3. 5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamında aşağıdaki sorular oluşturulmuştur;

Birinci Dünya Savaşı'nda İrlanda da kullanılan propaganda posterlerinde;

- Hangi konular ön plana çıkarılmaktadır?

- Hangi propaganda mitleri inşa edilmektedir?

- İrlanda halkı İttifak Devletleri'ne karşı nasıl seferber edilmektedir?

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamından belirlenen propaganda posterleri Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın göstergebilim kavramları üzerinden incelenmiştir.

4. ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde "Lusitania", "Belçika", "İşgal", "Zafer" ve "Polonya" adlı propaganda posterleri göstergebilimsel analize tabi tutulmuştur.

4. 1. "Lusitania" Konulu Propaganda Posteri

"Lusitania" konulu propaganda posteri düzanlam boyutunda incelendiğinde posterde Almanya tarafından batırılan Lusitania gemisinin görseline yer verildiği görülmektedir. Görsel kodlarda hayatta kalmaya çalışan insanlar posterde resmedilmektedir. Posterde "İrlandalılar - Lusitania'nın intikamını al. Bugün İrlandalı bir alaya katılın" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 1. "Lusitania" Konulu Propaganda Posteri

ISBN 978-605-7923-57-8

(**Kaynak:** WW1propaganda, 2018)

Birinci Dünya Savaşı'nda sırasında Almanya, İngiltere'ye ait Lusitania adında yolcu gemisini batırmıştı. Saldırının ardından yüzlerce yolcu hayatını kaybetmişti. İtilaf Devletleri, Lusitania'nın batırılmasını propaganda amaçlı etkin bir şekilde kullanmış ve Almanlara yönelik kamuoyunda nefret söylemi inşa etmeye çalışmıştı. Poster yananlam boyutunda incelendiğinde, posterde Lusitania Faciası üzerinden İrlanda kamuoyunda da Almanya'ya karşı nefret söylemi inşa edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Görsel kodlarla yolcuların hayatta kalmaya çabalaması doğrudan Almanlara karşı öfkenin oluşturulmasına yol açmaktadır. Sunum kodlarında hayatta kalmaya çalışan insanlar, Büyük Britanya İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan tüm insanların metonomi olarak kullanılmıştır. Bu amaçla posterde resmedilen kişiler aynı zamanda İrlandalıları da temsil etmektedir. Böylece İngiltere, İrlandalıların yaşanan facianın öcünü almaları gerektiğini belirtmektedir. Posterde bulunan yazılı kodlarda doğrudan bu söylemi güçlendirmektedir. Posterde facianın öcünü İrlandalıların alması gerektiğine yönelik propaganda miti inşa edilmektedir. Böylece İrlandalıların en kısa sürede orduya katılması istenmektedir.

4. 2. "Belçika" Konulu Propaganda Posteri

"Belçika" konulu propaganda posteri düzanlam boyutunda incelendiğinde, posterde bir İrlandalı erkek ile kadının konuşmalarına yer verildiği görülmektedir. Görsel kodlar içerisinde kadının elinde bir tüfeğin olduğu resmedilmektedir. Sunum kodlarında ise erkeğin kadını dinlediği aktarılmaktadır. Kadın görseli eliyle arkasında yanmakta olan siyah ev görsellerini göstermektedir. Ev görsellerinin üzerinde de "Belçika" yazılı kodu yer almaktadır. Posterde "İrlanda'nın zaferi için. Sen mi gideceksin yoksa benim mi gitmem gerekir?" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 2. "Belçika" Konulu Propaganda Posteri

ISBN 978-605-7923-57-8

(**Kaynak:** WW1propaganda, 2018)

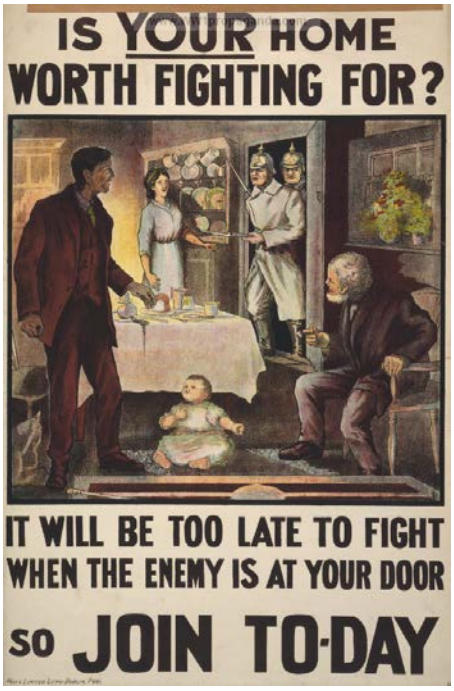
Almanya, Birinci Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde Belçika'yı işgal etmişti. Belçika'nın işgali sırasında yaşananlar İngiliz kamuoyunun uzun süre dikkatini çekmiş ve Belçika İşgali İngiltere tarafından Almanya karşıtı propaganda faaliyetleri için etkili bir şekilde kullanılmıştı. İngiliz propagandası, Belçika İşgali sırasında yaşananları kamuoyuna "zulüm propagandası" olarak yansıtmıştı. Poster yananlam boyutunda incelendiğinde, posterde İrlandaların Belçika İşgali'ne yönelik Almanya'ya karşı harekete geçmesi telkin edilmektedir. Posterde resmedilen kişiler ise İrlanda halkının metonimi olarak kullanılmıştır. Görsel kodlar içerisinde üstünde "Belçika" yazılı kodu bulunan evlerin yanması, Almanya'nın Belçika'ya zarar verdiği propaganda mitini inşa etmektedir. Sunum kodlarında kadının elinde tüfek bulunması, diğer eliyle Belçika'yı işaret etmesi, yazılı kodlarda da "Sen mi gideceksin yoksa benim mi gitmem gerekir?" belirtilmesi ile İrlandalılar Belçika İşgali'ne karşı harekete geçirilmeye çalışılmaktadır. Posterde İrlandalı kadının Almanya'ya karşı savaşmaya hazır olduğu, aynı şekilde İrlandalı erkeklerinde savaşa hazır olmaları gerektiği yananlamı verilmektedir. Böylece İngiliz propagandası Belçika İşgali üzerinden İrlanda halkını Almanya'ya karşı seferber etmeye çalışmaktadır.

4. 3. "İşgal" Konulu Propaganda Posteri

"İşgal" konulu propaganda posteri düzanlam boyutunda değerlendirildiğinde İrlandalı bir ailenin sıradan bir gününün konu edinildiği görülmektedir. Görsel kodlar içerisinde silahlı Alman askerlerinin evin içerisine girdikleri aktarılmaktadır. Posterde "Eviniz savaşmaya değer mi? Düşman kapınıza geldiğinde savaşmak için çok geç olacak, bu yüzden bugün katılın" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 3. "İşgal" Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** WW1propaganda, 2018)

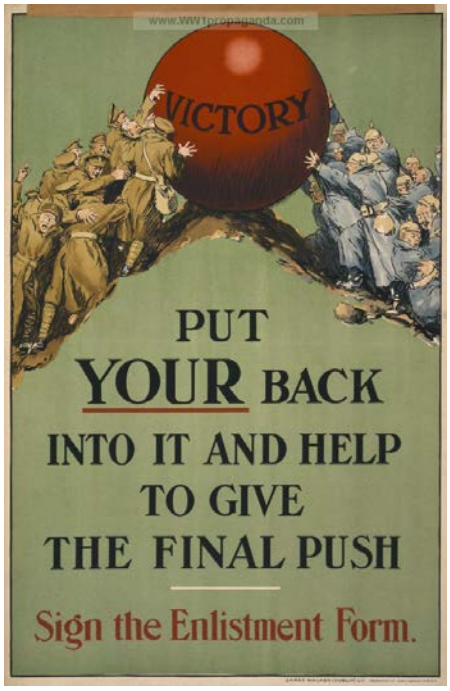
Poster yananlam açısında incelendiğinde, Almanya'nın İrlanda'yı işgal edeceğine yönelik bir algı oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Posterdeki görsel kodlar içerisinde resmedilen İrlandalı ailenin Alman askerleri ile karşılaşması, İrlandaların Almanlara karşı savaşmadıklarında başlarına gelebilecek nihai sonuç olarak yansıtılmaktadır. Posterde resmedilen aile tüm İrlandalı ailelerin metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki "Düşman kapınıza geldiğinde savaşmak için çok geç olacak, bu yüzden bugün katılın" yazılı kodu, İrlandalıların anavatanlarını savunmak için orduya katılmalarını telkin etmektedir. Böylece İngiliz propagandası, İrlandalıların imparatorluğun çıkarlarından ziyade vatanlarını korumak için savaştıkları propaganda mitini inşa etmeye çalışmaktadır. Propaganda posterinde oluşturulan korku ile İngiliz propagandası İrlandalıların orduya katılmasını amaçlamaktadır.

4. 4. "Zafer" Konulu Propaganda Posteri

"Zafer" konulu propaganda posteri düzanlam boyutunda incelendiğinde, posterde Alman ve İngiliz askerlerinin bir arada gösterildikleri görülmektedir. Görsel kodlarda, posterin merkezinde üzerinde "zafer" yazılı kodu bulunan büyük bir top yerleştirilmiştir. Topun bir ucunda Alman askerleri, diğer ucunda ise İngiliz askerleri resmedilmektedir. Her iki grubunda topu kendi üzerine atmaya çalıştığı görülmektedir. Posterde "Arkana koy ve son itmeye yardım et. Kayıt formunu imzala" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 4. "Zafer" Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** WW1propaganda, 2018)

Poster yananlam açısından değerlendirildiğinde, İngiliz propagandasının savaşın kazanılabilmesi için imparatorluğa bağlı tüm devletlerin Almanlara karşı seferber olması gerektiğini belirtmektedir. Posterde resmedilen askerler İngiliz ve Alman ordularının metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki görsel kodlarda Büyük Britanya ve Almanya'nın asker gücü olarak eşit oldukları bu açıdan savaşın kazanılması için imparatorlukta bulunan herkesin görevini en iyi şekilde yapması istenmektedir. Nitekim posterdeki yazılı kodlarda, görsel kodlarda verilen propaganda mesajı doğrudan yansıtmaktadır. Posterde İngilizlerin İrlandalı askerler olmadan savaşı kazanamayacağına dair propaganda miti inşa edilmek istenmiştir. Böylece İngiliz propagandası İrlandalıların da Almanlara karşı seferber olmasını istemiştir.

4. 5. "Polonya" Konulu Propaganda Posteri

"Polonya" konulu propaganda posteri düzanlam boyutunda değerlendirildiğinde, posterde İrlanda ve Polonya'yı karşıtlaştıran yazılı kodlara yer verildiği görülmektedir. Posterde "Almanlar Polonya'nın varlığını yok etmeye koyuldular. Şimdi, tüm bu dönemi durduran İngiliz Hükümeti, İrlanda halkını kendi topraklarında yeniden güçlendirmek ve köklerinden var etmek için çalışıyor. Almanya, İrlanda'ya Polonya'dan farklı davranacak mı? Orduya katılmak için asker yaştaki her genci çağırıyorum" yazılı kodu bulunmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 5. "Polonya" Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** WW1propaganda, 2018)

Almanya, 1914 yılının Ağustos ayında Rusya'yı Tannenberg Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğratmıştı. İlerleyen süreçte Polonya toprakları Almanların denetimine girmişti. Posterde yananlamda, İngiliz propagandası Almanya'nın Polonya İşgali sırasında ülkeye zarar verdiği propaganda mitini inşa etmektedir. Posterdeki yazılı kodlarda, benzer şeylerin İrlanda'nın da başına gelebileceği şeklinde bir algı oluşturulmak istenmiştir. Böylece İrlanda halkının Almanya'ya karşı mücadele etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

SONUÇ

Çalışma kapsamında incelen propaganda posterlerinde İngiliz propagandasının genel olarak Belçika İşgali, Lusitania Faciası, Polonya İşgali gibi konuları işlediği görülmektedir. İşlenen konularda İngiliz propagandasının, İrlanda kamoyunda Almanlara yönelik nefret söylemi inşa etmeye çalıştığı ortaya çıkarılmıştır. Posterdeki görsel ve yazılı kodlar üzerinden Almanların işgale ettikleri yerlerde halka zulm ettikleri ve masum insanların ölümlerine neden olduklarına yönelik propaganda mitleri inşa etmeye çalışılmıştır. İnşa edilen propaganda mitlerinde, Alman İmparatorluğu'nun İngiltere ve İrlanda'nın ortak düşmanı olduğu vurgulanmış ve bu düşmanın yenilebilmesi için de İrlanda'nın desteğinin gerektiği belirtilmiştir. Aksi taktirde İrlandalıların da, Belçika ve Polonya gibi büyük bir yıkıma uğrayabilecekleri aktarılmıştır.

İngiliz propagandasının posterler üzerinden İrlanda kamuoyunun ilgisini Almanlara yöneltmeye çalıştığı görülmektedir. Böylece İrlandalıların, İrlanda İç Savaşı üzerine yönelttikleri dikkatin ortadan kaldırılması ve İrlandalıların doğrudan imparatorluk ordusuna destek vermesi istenmiştir. Posterlerde, İrlandalılar için Alman işgalinin büyük bir tehlike olduğu ve bu tehlikenin de her geçen gün daha da kendilerine yaklaşmakta olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu yolla İngiliz propagandası, İrlandalıların imparatorluğun çıkarlarını korumak için değil, anavatanlarını işgal etmeye çalışan düşmanlara karşı vatanlarını korumak için savaşmaları gerektiğini İrlandalılara telkin etmiştir.

Çalışma kapsamında Birinci Dünya Savaşı'nda Büyük Britanya İmparatorluğu tarafından İrlanda'da kullanılan propaganda posterleri analiz edilmiştir. Böylece İngilizlerin, İrlanda Bağımsızlık Savaşı sırasında propaganda posterleri üzerinden nasıl yeni gündem oluşturarak İrlanda

ISBN 978-605-7923-57-8

kamuoyunu etkisi altına almaya çalıştığı ortaya konulmuştur. Çalışmada elde edilen veriler, İrlanda örneği üzerinden propagandanın gündem oluşturma gücünü ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Diğer yandan İrlanda İç Savaşı'nın en yoğun olduğu günlerde bile İngiliz kamuoyunun, İrlandalıların Almanya'ya karşı propaganda posterleri üzerinden nasıl seferber edildikleri de açıklanmaya çalışılmıştır. Gelecek çalışmalarda Büyük Britanya İmparatorluğu'nun bünyesindeki diğer ülkelerde uygulanan benzeri propaganda faaliyetlerinin, mevcut çalışmada elde edilen veriler ile karşılaştırmalı olarak incelenmesi alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Çakı, Caner (2018). İran-Irak Savaşı'nda Kullanılan İran Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi. İran Çalışmaları Dergisi, 2(1), 11-39.

Çakı, Caner & Gülada, Mehmet Ozan (2018). Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 53-80.

Çakı, Caner & Topbaş, Hasan (2018). Almanya İçin Alternatif Partisi'nin Göçmen Karşıtı Propaganda Faaliyetlerini 2017 Alman Federal Seçimleri Üzerinden Okumak. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 59-74.

Gilbert, Martin (2011). Churchill, Çeviren: Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Gülboy, Doğan (2004). Birinci Dünya Savaşı Tarihi İstanbul: Altın Kitap Yayınları. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Hart, Basil Liddell (2018). Birinci Dünya Savaşı Tarihi, (Çev. Kerim Bağrıaçık), 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Joll, James ve Gordon, Martel (2018). Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı? Çev. Orhan Dinç Tayanç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Strachan, Hew (2014). Birinci Dünya Savaşı, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul: Say Yayınları.

WW1propaganda (2018). "Birinci Dünya Savaşı'nda Kullanılan İrlanda Propaganda Posterleri", http://www.ww1propaganda.com/, Erişim Tarihi: 10.09.2018.

ISBN 978-605-7923-57-8

ELECTRICAL CONDUCTIVITY OF SOLID SOLUTIONS TL $(INS_2)_{1-X}$ $(FESE_2)_X$ NEAR THE PHASE TRANSITIONS

S. A. ALIYEV[1], I. M. ASKEROV[2]
[1]Azerbaijan State Marine Academy, Baku, Azerbaijan
[2]Giresun University, Department of Physics, Giresun, Turkey
Email: sabir.eliyev.1950@mail.ru

Özet

Tl $(InS_2)_{1-x}$ $(FeSe_2)_x$ kristallerinde ve $TlInS_2$ için karakteristik faz geçişlerinin, δ = f (T) ve $\varepsilon = f(T)$ sıcaklık bağımlılıklarında anormallikler tezahür ettiği bulunmuştur. x 'in değerleri olarak, faz geçiş sıcaklıklarının azaldığı ve uygun olmayan fazın bir bit sıcaklığı için sıcaklık aralığının arttığı gösterilmiştir. $\delta_T(T)$'nin sıcaklık bağımlılığı, içsel fotoiletkenliğin spektral dağılımından yasak bant genişliği ve çalışılan örnekler için maksimum spektral foto duyarlılık σ_c^{max}/σ_T büyüklüğü hakkında bilgi edinilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Fotosel; iletkenlik; faz geçişleri

Abstract

It is found that in Tl $(InS_2)_{1-x}$ $(FeSe_2)_x$ crystals and it is characteristic sequence of phase transitions, for $TlInS_2$, manifested in the form of anomalies in the temperature dependences of δ = f (T) and ε = f (T). It is shown that as the values of x laver, the phase transition temperatures decrease, and the temperature range for the existence of an incommensurate phase a bit increases. Information has been was obtained on the temperature dependence of δ (T), the width of the forbidden band from the spectral distribution of intrinsic photoconductivity, and the magnitude of maximum spectral photo sensitivity σ_c^{max}/σ_T for the samples studied.
Keywords: Photocurrent; conductivity; phase transitions

I. Giriş

Bloch'un çalışması, daha sonra Zener tarafından açıklığa kavuşturulan ve detaylandırılan, bağımsız bir elektrik alanına maruz kalan bağımsız elektronların, bundan sonra "Wannier-Stark elektronları" olarak adlandırılan bağımsız elektronların, zaman-periyodik titreşimler gerçekleşeceğini öne sürdü [1-2]. Sonralar, Esaki ve Tsu tarafından, yarı iletken süper tabakalardaki Bloch salınımlarına maruz kalan elektronların, bir a ve F 'nin sırasıyla 100 A ve 1 kV / cm mertebesinde olması koşuluyla, bir terahertz radyasyon kaynağı olarak kullanılabileceği öne sürüldü. Burada a örgü sabitidir F ise elektrik ala şiddetidir. Diğer durumlarda, elektron dalgası fonksiyonu Bloch salınımlarıyla birlikte var olan ve hatta perdeleyen çeşitli dinamik fenomenler sergileyebilir. (Tüm bu dinamik fenomenlerin kapsamlı bir tartışması başka bir yerde sağlanmıştır [3]. Bu nedenle, düzensiz katmanlı kristaller temelinde bir terahertz Bloch jeneratörü geliştirme olasılığı incelenmesi gerekir [4-7]. Bu noktadan itibaren $A^{III}B^{III}X_2$ ailesinin kristallerinin elektrofiziksel özelliklerinin incelenmesi çok önemlidir.

2. Sonuç ve tartışma

TlSe tip $A^{III}B^{III}X_2$'nin üçlü analogları temel olarak üç yapısal tipte -TeSe, MoS_2, $TIGaSe_2$ şeklinde kristalize edilir. $TIGaSe_2$ için, $TIGaSe_2$ tipi düşük sıcaklıklı monoklinik modifikasyon ve MoS_2 tipi bir yapıya sahip yüksek sıcaklık altıgen bir faz monte edilir. $TIGSe_2$ gibi $TlInS_2$ (monoclinic) [5] yapısının temeli, TI atomları ile dolu uzunlamasına prizmatik "kanallar" oluşturan birleşme sırasında tetrahedral yapılı In_4S_{10} 'u oluşturmalıdır. TI atomlarının daha büyük boyutundan dolayı, tetrahedralardaki Ga atomları ile karşılaştırıldığında, yapının daha az kararlı hale gelmesi ve dimorfik olması nedeniyle bazı gerilmeler oluşur. Bu çalışmada Tl $(InS_2)_{1-x}$ $(FeSe_2)_x$ kristallerinde faz geçişlerinin kıvamının TlInS2 için karakteristik olduğu, depend δ = f (T) ve ε = f (T) sıcaklık

ISBN 978-605-7923-57-8

bağımlılıklarında anormallik olarak ortaya çıktığı bulunmuştur, x değerleri arttıkça, faz geçiş sıcaklıklarının azaldığı ve bir uyumsuz fazın varlığı için sıcaklık aralığının biraz arttığını göstermektedir. $\delta_T(T)$ 'nin sıcaklığa bağlılığı (Şekil 1), gerçek fotoiletkenliğin spektral dağılımından gelen yasak bandın genişliği (Şekil 2) ve maksimum spektral foto duyarlılığın ($\sigma_c^{max} / \sigma_T$) büyüklüğü çalışılan örnekler için bu çalışmada elde edilmiştir.

Fig. 1. X-ray patterns of the oscillation around the axes a (a) and b (b) of Tl (InS_2) single crystals 0.985 ($FeSe_2$) 0.015

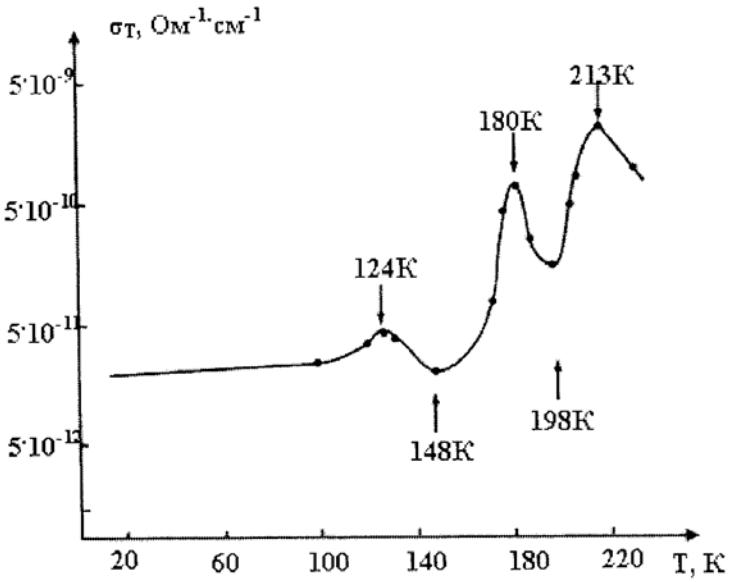
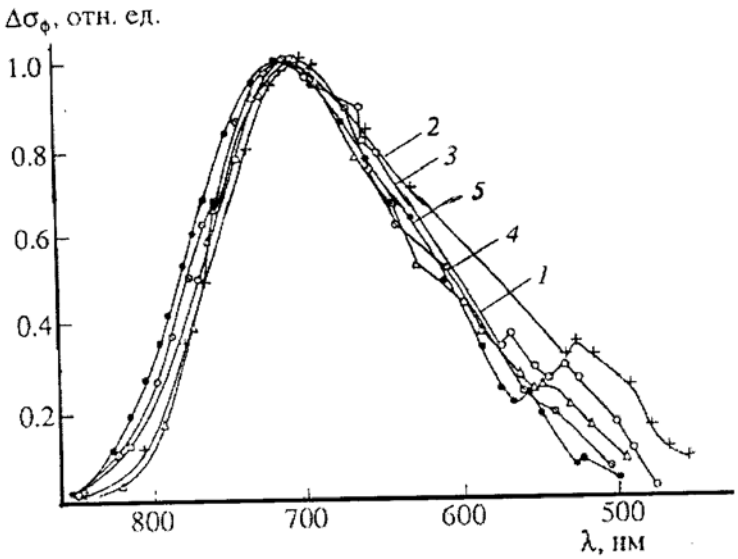

Fig. 2. Temperature dependence of the dark electrical conductivity σ_T of single crystals of Tl $(InS_2)_{1-x}$ $(FeSe_2)_x$ at x = 0,005.

3. Sonuç

Böylece, Tl $(InS_2)_{1-x}$ $(FeSe_2)_x$ kristallerinde, Tl'nin ($(InS_2$) karakteristik bir faz geçişi dizisinin meydana geldiği, sıcaklık bağımlılıkda bir anormallik olarak ortaya çıktığı bulunmuştur. Karanlık elektrik iletkenliğinin, yasak bandın genişliğinin ve fotoiletkenliğin spektral durumunun sıcaklık bağımlılığı incelenmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kaynaklar

1. J. Ziman, Principles ofthe Theory ofSoiids, 2nd ed. (Cambridge University Press, Cambridge, 1984), Chap. 6.
2. J. Feldmann, K. Leo, J. Shah, D. A. B. Miller, J. E. Cunningham, T. Meier, G. von Plessen, A. Schulze, P. Thomas, and S. Schmitt-Rink, Optical investigation of Bloch oscillations in a semiconductor superlattice, Phys. Rev. B46, 7252 (1992).
3. H. G. Roskos, M. C. Nuss, J. Shah, K. Leo, D. A. B.Miller, A. M. Fox, S. Schmitt-Rink, and K. Kohler, Coherent submillimeter-wave emission from charge oscillations in a double-well potential, Phys. Rev. Lett. 68, 2216 (1992).
4. T. Hyart, K. N. Alekseev, E. V. Thuneberg, Bloch gain in dc-ac-driven semiconductor superlattices in the absence of electric domains, Phys. Rev. B 77 (2008) 165330.
5. W. Hengel, H.D.,Hachheimer, C. Carlone, High pressure Raman Study of the ternary calcogenides$TlGaS_2$, $TlGaSe_2$,$TlInS_2$ and $TlInSe_2$. Phys.Rev. B.26 (1982) 3211.
6. С.Г. Абдуллаева, С.С. Абдинбекова, Г.Г. Гусейнов, О кристаллической структуре соединений $TIM^{III}X_2$(M^{III} In, Ga; X=S, Se), Докл.АН АзССР В. 26 (1980) 34-38.
7. T.J. Jsaacs, Determination of the ctystal Simmetry of the polymorphs of Thallium, İndium Disylphide $TlInSe_2$. Z. Grysallogr., 147 (1975) 104-108.

ISBN 978-605-7923-57-8

İSTİHDAMI ARTIRMA ARACI OLARAK KUPON SİSTEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON COUPON SYSTEM ESTABLİSHED TO INCREASE EMPLOYMENT

Dr.Öğretim Üyesi İbrahim GÖRÜCÜ

İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

İbrahim.gorucu@inonu.edu.tr

ÖZET

Kupon sistemi, gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır uygulanan bir sistemdir. Sistemin amacı; işgücü piyasasının istekleriyle uyumlu bir mesleği ya da mesleki bilgisi bulunmayan gençlerin bu eksikliklerini özel sektör tarafından verilen ve yeterliliği kamu tarafından denetlenen özel eğitim kurumları aracılığı ile tamamlayarak işgücü piyasasına katılımlarının sağlanması amacıyla kendi belirleyecekleri meslekte ve yine kendi seçecekleri eğitim kurumlarından eğitim masraflarının kamu tarafından karşılanması yoluyla eğitim almalarını ve istihdamlarını sağlamaktır.

Kupon sisteminin diğer mesleki eğitim kurslarından farklılıklarına bakıldığında şu özellikler ortaya çıkmaktadır.

-Kupon sistemine katılacak kişi alacağı eğitimi ve eğitim alacağı kurumu kendisini belirlemektedir.

Alınacak eğitim ve nereden alınacağı konusunda mali destek kamu otoritesi (Genellikle istihdam kurumlarınca) karşılanmaktadır.

-Eğitim masrafları; tamamen karşılama, indirim sağlama, belirli bir yüzdesinin karşılanması gibi farklı uygulamalarla yapılabilmektedir.

-Kişisel masrafların karşılanmasında ise; kişiye eğitimle ilgili harcamaların karşılanması, kişisel giderler konusunda destek sağlanması, sigortanın karşılanması gibi farklı uygulamalar şeklinde yapılmaktadır.

Ödemelerin eğitim kısmı doğrudan eğitim alacak kişiye verilmemekte, belge karşılığı eğitim verecek kuruma ödenmektedir.

Kupon sisteminden beklentilere bakıldığında; alınacak eğitim konusunda istihdam kurumlarının rehberliğinde ve bireyin seçeceği alanda eğitim alarak işgücü piyasasına katılımın kolaylaştırması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Uygulamanın karşılaşacağı muhtemel sorunlara bakıldığında şu sorunların ortaya çıkması muhtemeldir.

-Eğitim alacağı alan konusunda bireyin yeterli bilgiye sahip olmaması durumunda eğitimden beklentinin karşılanması sorun yaratacaktır.

Eğitim verecek kurumların yeterliliğinin kim ve nasıl sağlanacağı, eğitim verecek kişilerin deneyimleri, kullanılacak malzemelerin ve eğitim araç-gereçlerinin eğitim için yeterliliği,

-Eğitim verilecek alanın işgücü piyasası için gelecekteki yeri ve geçerliliğinin belirlenmesi,

-Özellikle eğitim verilecek kişilerin istedikleri eğitimi alma konusundaki bireysel yeteneklerinin durumunun yetersizliği,

ISBN 978-605-7923-57-8

- Eğitimde kamu kaynaklarının kullanılması nedeniyle başarısızlık ve uygun eşleşmenin yapılmaması, veya ülkenin başka yerinde eğitim alınacak alanda nitelikli işgücü bulunması durumunda kaynakların israfına yol açması,
- Eğitim sürecinin denetlenmesinde denetim elemanlarının konuya ilişkin bilgi ve yeterlilik durumlarının ve bu özelliklere sahip personelin bulunup bulunmaması bu alandaki karşılaşılması muhtemel sorunlar olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kupon Sistemi, Mesleki Eğitim, Aktif İstihdam Politikaları, İstihdam, İşsizlik

ABSTRACT

Coupon system has been implemented in developed countries for many years. The aim of the system; in order to ensure the participation of young people who do not have a profession or professional knowledge compatible with the demands of the labor market, to complete these deficiencies of young people in the field of their choice through private education institutions of their choice funded and supervised by the public sector.

The differences between the coupon system and other vocational training courses are as follows;

-The individuals that will participate in the coupon system will determine the institution to which they will receive training and education.

Financial support for the training and from where it will be provided will be funded by the public authority (usually by the employment agencies).

-Education costs; It can be done with various applications including providing a complete coverage, providing a discount, covering a certain percentage.

- In covering personal expenses; It is carried with various applications including covering the expenses related to education, providing support on personal expenses and covering the insurance.

The education part of the payments is not paid directly to the person who will receive training, but to the institution that provides the training against the submission of documents.

Regarding the expectations from the coupon system; In the field of education, coupon system will facilitate the participation in the labor market by receiving training in the chosen area with the guidance of employment institutions.

The following problems are likely to arise through the implementation of the system.

- In case the individual does not have sufficient knowledge about the field, the education they receive will not meet the expectations.

Who and how to provide the qualifications of the institutions that will provide training, the experience levels of the trainers, the adequacy of the materials and the training equipment for the training,

-To determine the future position and validity of the area in the labor market,

-Inadequacy of the skills of the individuals for receiving the training.

- Failure and or the lack of appropriate matching due to the use of public resources in education, or wasting the resources if there is a qualified workforce in the area elsewhere in the country,
- The knowledge and qualifications of the auditors on the subject and the presence of personnel with these characteristics in the supervision of the training process,

ISBN 978-605-7923-57-8

Keywords: Coupon System, Vocational Training, Active Employment Policies, Employment, Unemployment

GİRİŞ

İşsizlik sorunu, tüm dünyayı etkileyen sosyal sorunların başında gelmektedir. Bu sorun gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın ülkelerin ortak sorunudur ve çözümü konusunda sürekli yeni arayışların sürdüğü bir konudur. İşsizlik sorununun çözümü konusunda siyasal iktidarların uyguladığı politikalara bakıldığında iki temel başlık altında toplandığı görülmektedir. Bunlar;

Aktif istihdam politikaları,

Pasif İstihdam politikalarıdır.

Şüphesiz işsizlik konusunda uygulanan politikaları bunlarla sınırlamak mümkün değildir. İşsizlik sorununu çözmek yerine toplumun kabul etmesine yönelik politikalar sergilemek seçeneğini de unutmamak gerekir.

İşsizlik sorununun çözümünde uygulanan politikaların ilk uygulamaları pasif istihdam politikalarıdır. Bu politikaların amacı; işsizliğin birey ve toplum üzerindeki etkilerini en aza indirirken, bireyin tekrar işgücü piyasasına katılımına kadar destek sağlamaktır. İşsizlik sigortası, işsizlik yardımı, kıdem tazminatı, ihbar tazminatı, erken emeklilik gibi uygulamalar (Varçın,2004,16) pasif istihdam politikalarının en bilinenlerini oluşturmaktadır.

Aktif istihdam politikalarının amacı ise, işsizliğin yarattığı sorunlardan çok işsizliği azaltmak ve bireyin işgücü piyasasında kalmasını sağlamaya yönelik politikalardır. Eğitim Programları, İstihdam teşvikleri, İstihdam desteği, Doğrudan iş yaratma ve İş bulma yardımları aktif istihdam politikası araçlarının en yaygın olanlarıdır. Ülkemizde işsizliği önlemeye yönelik politikaların uygulayıcısı Türkiye İş Kurumudur.

Bu çalışmada ülkemizde de uygulanması düşünülen kupon sistemi incelenmiştir.

1.Kupon sistemi ve özellikleri

Kupon sistemi ilk kez ABD'de düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitim masraflarını karşılamak üzere 1989 yılında Wisconsin Eyaletinin Milwaukee şehrinde başlatılmıştır. Amaç düşük gelirli öğrencilerin eğitim hakkından yararlanmalarını sağlamaktır. Uygulama başlangıçta sınılı olarak uygulanmıştır. 2004 yılında George W.Bush beş yıllık bir pilot uygulama ile öğrenci başına 7.500 $ tutarında eğitim desteği kuponu uygulamasını düzenleyen yasa ile kupon sisteminin yaygınlaşmasını sağlamıştır.(educationnext.org)

2. Kupon sistemi Nedir?

Bireylerin belirli bir mal veya hizmet sağlayıcı nezdinde aldıkları veya alacakları mal veya hizmetin karşılığında nakde çevirme hakkı verilen bir sistemdir (Cave,2001,59).

Kupon;Satınalma gücü içeren ayni bir yeniden dağıtım aracıdır (West,Sparkes,2000,15).

Sadece belirli bir amaç için oluşturulmuş para yerine kullanılabilen sertifika (West,v.d.2000,15).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere kupon sistemi bir kamu otoritesi tarafından bireye kendisi tarafından belirlenen ve yine kamu otoritesince onaylanmış bir hizmet sağlayıcıdan alacağı hizmetin bedeli olarak aktarılan parasal değer olarak tanımlamak mümkündür.

3. Kupon sisteminin Yapısı

Kupon sistemi diğer meslek edindirme faaliyetleri gibi üçlü bir yapıya sahiptir.

Kupon desteğini sağlayan Kurum,

ISBN 978-605-7923-57-8

Eğitim Hizmetini veren Kurum
Eğitim Desteğinden Yararlanacak Birey

3.1. Kupon Desteği Sağlayan Kurum

Kupon desteğinin sağlayacısı kamunun kendisidir. Bu destek genellikle Çalışma Bakanlıkları veya İstihdam kurumlarınca sağlanmaktadır.

3.2. Eğitim Hizmeti Veren Kurumlar

Yasalarla eğitim hizmeti sunacak kurumların bu hizmeti sunabilmeleri için gerekli Bina, Ekipman ve insan kaynaklarına sahip olduklarının ilgili kamu otoritesince kabul edilmesi sonucunda eğitim hizmetini veren kuruluşlardır. Bu kuruluşlar genellikle özel girişimciler tarafından kurulan kurumlardır ve akredite edilmeleri dışında herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmamaktadırlar.

3.3. Kupon sisteminden Yararlanacak birey

Kupon sisteminin temel amacı dezavantajlı gruplar olarak tanımlanan ve işgücü piyasasına girişte sorun yaşayan ve bu sorunları aşması konusunda yetenek eksikliği yanında bu eksikliği giderecek eğitim alma konusunda maddi sıkıntısı olan gruplara destek sağlanarak istihdam edilmelerini kolaylaştırmaktır. Bu nedenle Kupon sisteminin hedef kitlesi şu kesimlerdir.

- Eğitim hayatını tamamlamış olmakla birlikte eğitim aldığı alanda uygulama yani deneyim eksikliği olan gençler,
- Mevcut mesleği ile iş bulamayan ve yeni bir meslek edinmek isteyenler,
- İşgücü piyasasına girme konusunda istekli olmasına rağmen piyasanın istediği nitelikler konusunda eksikliği bulunanlar,
- Mevcut işinde ilerlemek isteyen ve bunun için özel eğitime ihtiyaç duyanlar,
- İşgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu özel nitelik isteyen sektörlerde çalışmak isteyenler,
- Mesleğini değiştirerek yeni bir meslek edinmek isteyenlerdir.

3.4. Kupon Sisteminin Amacı Ve İşleyişi

3.4.1. Kupon Sisteminin Amacı

Sistemin farklı amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar ;

- Eğitim talebini teşvik etmek;Bireye kendisi için uygun bir eğitim fırsatı sağlayarak, eğitim için kaynak sıkıntısı çeken bireylerin eğitim taleplerini artırmaktır.
- Eğitime yatırımı arttırmak; Mesleki eğitime olan talebe bağlı olarak hizmet veren kurum ve kuruluşların sayısını artırarak bu alanda kaliteli eğitim hizmeti veren kuruluşların yatırımlarını canlandırmak,
- İşgücü piyasasındaki sorunların üstesinden gelmek;İşgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikli insangücü kaynağının temini yoluya işsizlik sorununu ve üretim kayıplarının önüne geçmek.
- İşgücü piyasasına girişlerde fırsat eşitliğini sağlamak, İşgücü piyasasına katılımda bireylerin gelir dağılımından kaynaklanan eşitsizliklerini gidererek yetenekli ve istekli olan bireylerin diğer kişilerle aynı fırsatlara ulaşmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir (West v.d.,2000,19).

3.4.2. Kupon Sisteminin İşleyişi

Kupon sistemi bu hizmeti veren kamu otoritesi (Genellikle istihdam kurumlarıdır) tarafından oluşturulmuş ve etkin bir iş ve meslek danışmanlığı ile birlikte yürütülmektedir. Sistemden yararlanmak isteyen kişinin geleceğe yönelik bir kariyer planlaması yapabilmesi için mutlaka mesleki danışmanlık hizmetinden yararlanması ve danışmanın kişinin almak istediği eğitimin bireye uygun olduğunu onaylaması esasına dayanmaktadır. Çünkü eğitim almak isteyen bireyin kariyer planlaması konusunda tam bir bilgiye sahip olması her zaman için sözkonusu olmamaktadır.

- Kupon kişiye özel olarak verilmektedir ve kişi bu kuponu ancak hizmet alacağı kuruma verebilir.
- Kullanılan kupon bazen çek, bazen belge, bazense kredi kartı veya kredi şeklinde verilebilmektedir. Önemli olan alınan hizmet için taşıdığı parasal değerdir.
- Kupon bazen eğitimin tüm süreci için toptan bir bedel olarak hesaplanabilirken, bazen de günlük veya saatlik olarak verilebilmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

- Sistem ilgili kurum tarafından iş piyasasına girişte zorluk çeken gruplar için farklı tuturlarda ödenebilir. Örneğin piyasaya girmekte zorluk çeken, engelliler, kadınlar ve yaşlılar için farklı ödeme tutarları belirlenebilmektedir.

4. Kupon Sisteminin Yararları

Kupon sistemi uygulaması doğru şekilde uygulanması durumunda işsizlik sorunun çözümünde önemli katkılar sağlayabilecek bir uygulamadır. Bu yararlar;

Mevcut mesleki eğitim uygulamasında İŞKUR tarafından kuruma kayıtlı işsizlere verilen mesleki eğitimlerin türleri işsizler dışında işverenler tarafından (İstihdam garantili Mesleki Eğitim kursları, veya kurum tarafından İl İstihdam kurullarınca belirlenmektedir. Bunun sonucu olarak işsizin ilgi ve becerilerinden çok işverenlerin istekleri veya kurslarda işsizlere sağlanan ekonomik katkılar (Cep harçlığı vb). etkili olmaktadır. Kupon sistemi kamu kaynaklarının israfını önlerken aynı zamanda bireyin istek ve becerilerine uygun eğitim almasını sağlayacaktır.

Mevcut MEK'ler genellikle istihdam garantisi sağlayan işverenlerin işyerlerinde ve eğitim verme konusunda yeterlilikleri tartışmalı bir ortamda veya İŞKUR tarafından belirlenen kamu kurumlarıyla ortaklaşa düzenlenmekte ve bu eğitimin yeterliliğini ölçmek mümkün olmamaktadır. Oysa Kupon sisteminde bu eğitimi verecek kurumların İŞKUR veya ilgili kamu otoritesince önceden belirlenmiş kriterlere uygun altyapı sağlama zorunluluğu bireylerin tercihlerinde etkili olacağından bu alanda rekabeti sağlayacaktır. Böylece eğitim de kalite yükseleceğinden bireylerin istihdamları daha kolay olacaktır.

Mevcut MEK'lerde işverenlerin kursiyerlerin belirlenmesinde etkili oldukları bir gerçektir. Bu durum işverenlerin bazen hileli yollarla kendi elemanlarını kursiyer olarak çalıştırma yoluyla işgücü maliyetlerini düşürme, bazense kurs süresinde kurumun yapacağı katkılardan yararlanma yolunu seçmelerinin önüne geçilecektir. Çünkü kupon sistemi işverenlerin değil işsizin istediği alanda ve piyasanın ihtiyaçlarına uygun ortamda verilmesini sağlamaktadır.

Mevcut MEK'lerde kursların açılması, denetlenmesi, işverene ve kursiyerlere yapılan ödemeler gibi birçok bürokratik işlem ortadan kalkacak, sadece bireyin almak istediği eğitimin belirlenmesine karar verildikten sonra bireyin eğitimi alıp almadığı denetlenecektir.

5. Kupon Sisteminin Olası Sakıncaları

Kupon sistemi her ne kadar olumlu katkı sağlayacağı görülse de her uygulama gibi önceden tedbir alınmaması durumunda istismar edilmesi veya sakıncalara yol açması muhtemel bir uygulamadır. Bu sakıncalar şu başlıklar altında toplanabilir.

-Mesleki eğitim veren kuruluşların sayıca kısıtlı olmasının bu alanda tekelleşmeye yol açması muhtemeldir.

-Kupon desteği sağlanacak kişilerin aldıkları eğitim ile işgücü piyasası ihtiyaçlarının uyumsuz olması durumu. Yani bireyin eğitim aldığı alanda işgücü talebinin yetersiz olması.

-Eğitim alınan alanda kurumda yeterli işgücü varken bu alanda destek sağlanması kaynak israfına yol açabilir.

-Destek verilecek bireyin bu eğitimi alma konusunda ekonomik ihtiyacı içinde olup olmadığının belirlenememesi durumu ortaya çıkması muhtemel sorunlardır.

SONUÇ

Ülkemizde İŞKUR tarafından yürütülen aktif istihdam politikalarından biri olan mesleki eğitim kurslarının amacı kuruma kayıtlı işgücü ile işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan alanlarda yetiştirilmelerini sağlayarak işsizlik sorununun çözümünü sağlamaktır. Fakat bu sistem uygulamasında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Nitekim İstihdam garantili kurslar ülkemizde önemli miktarlarda uygulanan bir yöntem olmakla birlikte işsizlik sorununun çözümüne katkı sağladığını söylemek mümkün görülmemektedir. Çünkü bir alanda açılacak kurs ile yetiştirilmesi düşünülen

ISBN 978-605-7923-57-8

işgücü kurum kayıtlarında mevcut olmasına rağmen yine de işverenlerin isteği doğrultusunda açılabilmektedir. Kurs sonucunda kursiyerlerin istihdam da kalma süreleri kurs maliyetleriyle karşılaştırıldığında oldukça düşük düzeydedir.

Kupon sisteminin ülkemiz açısından uygulanabilirliğine bakıldığında kurumsal düzeyde İŞKUR'un bu sistemi yürütebilecek altyapıya sahip olduğu görülmektedir. Şayet kurum kupon sistemini işsizlerin yetenek ve eksikliklerini piyasa ihtiyaçlarıyla dengeleyebilirse sistemin işsizlik sorunu konusunda ciddi katkılar yapacağı açıktır.

KAYNAKÇA

Cave,Martin,(2001), "Voucher Programmes and their Role in Distributing Public Services",OECD Journal on Budgeting,Vol,1/1, https://doi.org/10.1787/budget-v1-art5-en

Educationnext,(2018), "How Vouchers Came to DC" https://www.educationnext.org/howvoucherscametodc/

VARÇIN,Recep,(2004), İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları,Siyasal yayınevi, 1. Baskı, Ankara

West, Anne; Jo Sparkes; Todor Balabanov;,(2000), "**Demand-side financing – a focus on vouchers in post- compulsory education and training: discussion and case studies**"; Office For Official Publications Of The European Communities, 1. Baskı, Belgium http://www.cedefop.europa.eu/files/6003_en.pdf

ISBN 978-605-7923-57-8

İZLENİM YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL İKLİM ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

İsmail BAKAN
Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ibakan63@hotmail.com

Buket SEZER
Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, buketsezer86@gmail.com

Ayşegül AKMEŞE
Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, aakmese21@harran.edu.tr

Zehra ÇALIŞIR
Yüksek Lisans Öğrencisi,Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, zehracalisir.46@gmail.com

Hüsne GÖZÜKARA
Yüksek Lisans Öğrencisi,Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
husne.gozukara.46.80@gmail.com

Özet
Bu çalışma, izlenim yönetimi ve örgütsel iklim arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Birincil veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. İzlenim yönetimi için Bolino ve Turnley (1999) tarafından geliştirilen, Basım vd., (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek, örgütsel iklim ölçeği için Montes vd.'nin (2004), Koys ve Decotis'in (1991) yılında oluşturduğu ölçeği temel alıp yeniden düzenlenmesiyle geliştirdiği ölçek olan, İşcan ve Karabey'in (2007) ise çalışmalarında kullandıkları ölçekten yararlanılmıştır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nde çalışanlardan oluşan 200 katılımcıya anket çalışması uygulanmıştır. İlk olarak çalışmada, izlenim yönetimi ve örgütsel iklim değişkenleri ile ilgili yazın taramasına yer verilmiş olup, ölçeklerin güvenirlilikleri test edilmiş, frekans analizi, korelasyon analizi yapılmış, elde edilen araştırma bulguları sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, İzlenim Yönetimi, Örgütsel İklim

1.GİRİŞ

Çalışma hayatında çevresindeki kişiler tarafından nasıl algılandığını ve kendisi hakkında ne düşünüldüğünü önemseyen bazı kimseler, kendileri hakkında oluşabilecek bu algıları önceden bertaraf etmek ve olumsuz ön yargılar oluşmasını önlemek için izlenim yönetimi adı verilen bir tutum içine girmektedirler. İzlenim yönetimi, kısaca başkalarının algı ve karşı davranışlarını etkilemeye yönelik girişim ve kendisi hakkında oluşacak çeşitli izlenimleri etkilemek için kendi davranışlarına şekil vermek olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle kişiler olumsuz algılardan kurtularak, çevrelerinde kendileri hakkında olumlu bir algı yaratmaya çalışmaktadırlar. İzlenim yönetimi konusu ülkemizde de yok denilecek kadar az çalışılmıştır. Bunun nedeni ise bu tür davranışların ölçümüne yardımcı olacak geçerli ve güvenilir bir ölçeğin bulunmayışı olarak gösterilmektedir (Basım vd., 2006: 2).

Örgütsel iklim ise, bireylerin iş çevrelerine ilişkin algıları ve bunun bilişsel-duyuşşsal sonuçları olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan ortak değerler, normlar ve sembolik ifadelerin örgütlerce kabul edilmiş anlamları bulunmaktadır (İşcan ve Karabey, 2017: 105).

Dolayısıyla örgüt çalışanlarının kendileri hakkında olumlu bir hava yaratmak istemeleri ve olumsuz algılardan kurtulmak için izlenim yönetimini uygulamalarının örgütsel iklim ile ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, bireyin izlenim yönetimi taktikleri sergilemesi ile örgütsel iklim algısı arasında nasıl bir ilişki olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüzde bireyler ve işletmeler önceden beri bilinen fakat son zamanlarda önemi daha çok anlaşılan "ilk izlenim sonuna kadar sürer" yaklaşımına göre faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, ilişki devam ettiği müddetçe ilk edinilen olumlu izlenimin de etkisi devam etmektedir. Aynı şekilde olumsuz olarak edinilen ilk izlenim de akıllarda olumsuz olarak yer etmekte ve birçok ilişkide iletişim kurmak açısından önemli bir iletişim engeli şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2005: 52).

İzlenim yönetimi ile ilgili ilk çalışma Goffman (1959) tarafından yapılan The Presentation of Self in Everyday Life (Günlük Yaşamda Kendini İfade Etme) isimli çalışmasıdır ve bu çalışmaya göre insanlar yaşam sahnesinde rol alan aktörlerdir (Nartgün vd., 2013:1067). İzlenim; "herhangi bir durum veya olayın duyular aracılığı ile bireyler üzerinde bıraktığı ya da bireylerin edindiği etki, intiba ya da imajdır" (Schlenker, 1980, Akt. Yücel, 2013: 3).

Sosyal yaşamda genel bir özellik olarak karşımıza çıkan izlenim yönetiminde, bireyler bir yandan karşısındaki bireyin izlenimlerini incelerken, diğer yandan da kendi izlenimlerini olumlu olarak göstermeye çalışmaktadır. İzlenimleri kontrol etme durumu iş görüşmelerinde, arkadaş ve iş ortamlarında, duygusal beraberliklerde, aile bireyleri arasında, kısacası yaşamın bütün aşamalarında var olan bir eylemdir. İzlenim yönetimi bireylerin çevrelerindekileri etkilemek amacıyla yapmış oldukları fiziksel ve davranışsal girişimlerin tamamını kapsar (Özdevecioğlu ve Erdem, 2008: 33-54).

İş hayatında çalışanlar, üstleri, astları, çalışma arkadaşları, müşterileri ve daha pek çok kimseyle etkileşim içerisindedir. Dolayısıyla insanlar bu etkileşim ve iletişim esnasında çeşitli izlenimlere, karşı tarafın hakkında bazı yargılara varırlar. Ve sahip oluna bu yargı veya izlenim insanların davranışlarında da belirleyici rol oynar, dolayısıyla davranış ve yönetim konusunda önemli bir belirleyicidir (Caray ve Günsel, 2017: 578). Dolayısıyla örgütte sergilenen tavır, hissiyat, davranış biçimleri örgütsel iklimi de şekillendirmektedir (İşcan ve Karabey, 2017: 105).

Örgütsel iklim kavramı, kişilerin örgütlere, örgütlerin de kişilere olan karşılıklı etkilerini anlamaya yardımcı olan önemli bir kavramdır. Alan yazında birçok farklı örgüt iklimi tanımı bulunmaktadır. Yönetim bilimciler, kavramı farklı yönleriyle ele alarak kavramsallaştırmıştır. Uluslararası çalışmalara paralel olarak, ulusal yazında da örgüt iklimi konusunda ilk çalışmalardan birini yapan Ertekin (1978: 20), örgüt iklimi kavramını diğer tanımlamalara benzer şekilde, "örgüte kimliğini kazandıran iş görenlerin birtakım hareketlerini etkileyen ve yine iş görenler tarafından algılanan ve bu algıların neticesinde örgüte hâkim olan özellikler dizisi" şeklinde tanımlamıştır.

Bazı yazarlar örgüt iklimi kavramını örgütün kimliği olarak ta tanımlamaktadırlar (Tengilimoğlu, Yiğit, 2005: 375-400). Bu tanımlamaya göre örgüt üyelerinin amaçları, zaman anlayışları, değer yargıları, işe bakış açıları her örgütte farklılık göstermekte ve örgütlere kendine özgü bir özellik kazandırmaktadır (İşcan ve Karabey, 2007: 180-193). Buradan yola çıkarak denilebilir ki, her örgütün kendine has bir iklimi vardır. İş görenlerin davranış şekilleri de bu iklimden etkilenmektedir. Bir örgütteki örgütsel iklimin incelenmesi ile çalışanların davranışları ve örgütlerin ne ölçüde aktif oldukları incelenerek örgüt niteliği belirlenebilir (Varol, 1989: 195-222).

Örgütsel iklimi kuramsal olarak ele alan Ertekin'e (1978) göre iş görenler tarafından algılanan, iş görenlerin davranışlarını etkileyen, onlardan etkilenerek örgüte kimliğini kazandıran özellikler dizisidir. Örgüt iklim kavramı, yönetimsel uygulamaların, iş görenlerin ve örgütsel şartlarla ilgili kendi içinde dinamik bir çalışmanın etkisi olup iş görenlerin kendi çalışma alanlarını nasıl gördükleri ve nasıl algıladıklarıyla ilgilidir (Yahyagil, 2006: 77-104).

Litwin ve Stringer (1968: 1)'in yapmış olduğu tanımda örgüt iklimi; "iş çevresinin, bu çevrede yaşayan ve iş gören bireyler tarafından direk ya da dolaylı olarak anlaşılan ve çalışanların motivasyonlarına ve davranış şekillerine etki ettiği kabul edilen ölçülebilir özellikler toplamıdır" şeklinde tanımlanmaktadır. Örneğin iş görenler, üst düzey yöneticilerin politik davranışlar

ISBN 978-605-7923-57-8

sergilediklerini ve gösterdikleri bu davranışların örgüt tarafından ödülle karşılık verildiğini düşünüyorlarsa, o örgütte politik davranışları destekleyen bir iklimin var olduğu söylenebilir (Akt., Bozkurt ve Doğan, 2013: 413).

Örgütsel iklim kavramı ise, 1960'lardan bu yana incelenen bir kavram olarak birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Örgüt iklimini daha net anlayabilmek için şu örnek verilebilir. Örneğin, bir işyerinde herhangi bir zamanda örgüt içinde hâkim olan hava bazı sebeplerle farklı bir günde, öncekinden daha gergin ya da keyifli bir hal alabilir. Bu olağan dışı günde bir iş görenin sergileyeceği davranış, sıradan bir günden değişik olabilir ve iş görene konuyla ilgili sorulduğunda "O zamanki hava o şekilde davranış sergilememi gerektirdi (Ertekin, 1978: 1)" şeklinde bir cevap verebilir.

Örgüt iklimi, bir örgütün kişiliğini belirleyen, örgütleri birbirinden ayıran, örgüte hâkim olan, örgütü tanımlayan, örgütün kendi iç çevresinin oldukça istikrarlı, sürekli niteliğe sahip ve örgüt üyelerinin davranışlarını şekillendiren ve onlardan etkilenen, somut olmayan, ancak örgüt üyelerince hissedilip algılanabilen ve bütün bu özellikleri kapsayan psikolojik bir terimdir (Bakan, Büyükbeşe ve Bedestenci, 2004: 67). Kısaca örgütsel iklim, bir iş yerine hâkim olan ve ortamda hissedilen hava olarak tanımlanabilir. İş görenlerin, iş yerindeki uygulamaların ve uyulması gereken kuralların yansıttığı havayı algılama şekilleri, örgütsel iklimi yansıtır. Örgütsel iklim, örgütlerde gün geçtikçe oluşan algılar, üst düzey yönetimin, uyulması gereken kuralların ve yıllık raporların öngördüğü şartlardan çok yöneticilerin davranışları onay verdikleri eylemlerle ilgilidir (Balcı, 1985: 184).

3.ARAŞTIRMA AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Bu çalışma izlenim yönetimi ve örgütsel iklim arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda kurgulanan araştırma hipotezleri şu şekildedir:

H1: *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan üstün desteği arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır.*

H1a:*Kendini acındırmaya çalışma boyutu ile üstün desteği boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H1b:*Kendini sevdirmeye çalışma boyutu ve üstün desteği boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H1c: *Kendini örnek personel olarak göstermeye çalışma boyutu ve üstün desteği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H1d: *Kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma ve üstün desteği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H1e: *İşine sahip çıkmaya çalışma ve üstün desteği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H2: *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan tarafsızlık arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır.*

H2a:*Kendini acındırmaya çalışma boyutu ve tarafsızlık boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H2b:*Kendini sevdirmeye çalışma boyutu ve tarafsızlık boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H2c: *Kendini örnek personel olarak göstermeye çalışma boyutu ve tarafsızlık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H2d: *Kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma ve tarafsızlık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H2e: *İşine sahip çıkmaya çalışma ve tarafsızlık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H3: *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan bağdaşıklık arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır.*

ISBN 978-605-7923-57-8

H3a:*Kendini acındırmaya çalışma boyutu ve bağdaşıklık boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H3b:*Kendini sevdirmeye çalışma boyutu ve bağdaşıklık boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H3c: *Kendini örnek personel olarak göstermeye çalışma boyutu ve bağdaşıklık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H3d: *Kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma ve bağdaşıklık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H3e: *İşine sahip çıkmaya çalışma ve bağdaşıklık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H4: *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan içsel takdir arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır.*
H4a:*Kendini acındırmaya çalışma boyutu ve içsel takdir boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H4b:*Kendini sevdirmeye çalışma boyutu ve içsel takdir boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H4c: *Kendini örnek personel olarak göstermeye çalışma boyutu ve içsel takdir arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H4d: *Kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma ve içsel takdir arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H4e: *İşine sahip çıkmaya çalışma ve içsel takdir arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

H5: *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan baskı arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır.*
H5a:*Kendini acındırmaya çalışma boyutu ve baskı boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H5b:*Kendini sevdirmeye çalışma boyutu ve baskı boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H5c: *Kendini örnek personel olarak göstermeye çalışma boyutu ve baskı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H5d: *Kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma ve baskı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*
H5e: *İşine sahip çıkmaya çalışma ve baskı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.*

Araştırma hipotezlerini test etmek amacıyla araştırmanın ana kütlesini Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye'sinin oluşturduğu çalışanlar üzerinde anket uygulanarak araştırma verileri toplanmıştır Araştırma kapsamında 200 anket elden dağıtılmış olup; bu anketlerin uygun şekilde doldurulup doldurulmadığı denetlenmiştir. Toplamda 139 çalışan anketi araştırma kapsamına alınmıştır. Anketlerin geri dönüş oranı % 69,5' tir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket başlıca üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcılara ait demografik sorulara, ikinci ve üçüncü bölümde ise araştırma değişkenlerine dair ifadelere yer verilmiştir. Kullanılan anket formunda iki araştırma değişkenini ölçmek için güvenilirlikleri daha önce test edilmiş ölçekler kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin tamamında 5'li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme "kesinlikle katılmıyorum (5), katılmıyorum (4), kararsızım (3), katılıyorum ve (2) kesinlikle katılıyorum (1)" şeklinde yapılmıştır. Araştırmada kullanılan birinci ölçek; Bolino ve Turnley (1999) tarafından geliştirilen, Basım vd., (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan izlenim yönetimi ölçeği olup, ölçek kendini acındırmaya çalışma, niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye çalışma, kendini örnek bir personel gibi göstermeye çalışma, kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma ve işine sahip çıkmaya çalışma olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır. İkinci ölçek ise, Decotis'in (1991) oluşturduğu ölçek olan İşcan ve Karabey'in (2007) ise çalışmalarında kullandıkları örgütsel iklim ölçeği olup, üstün desteği, tarafsızlık, bağdaşıklık, içsel takdir ve baskı olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Anketler ile toplanan verilerin istatistiki analizleri için örneklem grubunun özelliklerinin tespit edilmesine ilişkin frekans ve yüzde hesaplamaları, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmada kullanılan anket formunda yer alan ölçeklerin her biri için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamına alınan değişkenlerin güvenilirlik analizine ilişkin sonuçlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmada Yer Alan Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Değişkenler	Cronbach Alfa Değeri	Önerme Sayıları
İzlenim Yönetimi		
-Kendini Acındırmaya Çalışma	0,866	5
-Kendini Sevdirmeye Çalışma	0,803	8
-Kendini Örn.Pers. Göstr. Çalışma	0,842	4
-Kendi Ön. Zorla Fark Et. Çalışma	0,829	3
-İşine Sahip Çıkmaya Çalışma	0,578	2
Örgütsel İklim		
-Üstün Desteği	0,762	4
-Tarafsızlık	0,783	2
-Bağdaşıklık	0,757	4
-İçsel Takdir	0,606	2
-Baskı	0,671	3

Araştırmada kullanılan anket formunda yer alan ölçeklerin her birinin güvenirliliklerinin test edilmesinde Cronbach Alfa kat sayısı kullanılmıştır. Literatüre göre, $0.00< \alpha <0,40$ olduğu zaman ölçek güvenilir değildir, $0,41< \alpha <0,60$ olduğu zaman ölçek düşük güvenirliktedir, $0,61< \alpha <0,80$ olduğu zaman ölçek orta düzeyde güvenilirdir$0,81< \alpha < 1,00$ olduğu zaman ölçek yüksek düzeyde güvenilirdir (Özdamar (1999), Akt., Yaşar, 2014: 63).

Buna göre, ankette yer alan izlenim yönetiminin ilk dört boyutuna ilişkin alfa değerlerinin oldukça yüksek düzeyde güvenilir, beşinci boyut olan işine sahip çıkma ölçeğinin ise düşük düzeyde güvenilir, örgütsel iklim alt boyutlarına ait ölçeklerin ise orta düzeyde güvenilir olduğu söylenebilmektedir (Tablo 1).

Araştırmaya katılan çalışanların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin, frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2'de verilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			**Medeni Durum**		
Kadın	58	41,7	Evli	82	59,0
Erkek	81	58,3	Bekar	53	38,1
			Diğer	4	2,9
Eğitim			**Aylık Ort. Geliri**		
Lise	50	36,0	1000-2000TL	47	33,8
Ön Lisans	32	23,0	2001-3000TL	41	29,5
Lisans	46	33,1	3001-4000TL	21	15,0
Yüksek Lisans	10	7,2	4001-5000TL	30	21,6
Doktora	1	,7			
Bel. Görev			**Yaş**		
Şube Müdürü	1	,7	20- 25 yaş	18	12,9
Müd. Yard.	1	,7	26-30 yaş	38	27,3
Şef	3	2,2	31-35 yaş	35	25,2
Memur	9	6,5	36-40 yaş	17	12,2
Kadrolu işçi	14	10,1	41-45 yaş	18	12,9
Sözl.Personel	32	23,0	46-50 yaş	8	5,8
İşçi Statüsü	79	56,8	51 -55 yaş	5	3,6
Çalışma Süresi					
1 yıldan az	18	12,9			
1-2 yıl	11	7,9			
2-3 yıl	8	5,8			
3-4 yıl	25	18,0			
4-5 yıl	77	55,4			

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Korelasyon Testi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Acındırma	1									
Sevdirme	0,758**	1								
Örn.Personel	0,836**	0,743**	1							
Ken.Ön.Zor	0,835**	0,614**	0,783**	1						
İşine Sah.Çk	0,301**	0,423**	0,260**	0,339**	1					
Üst Dest	0,334**	0,366**	0,345**	0,365**	0,177**	1				
Trafsızlık	0,366**	0,259**	0,351**	0,400**	0,094	0,423**	1			
Bağdaşıklık	0,334**	0,256**	0,322**	0,332**	0,063	0,622**	0,371**	1		
Baskı	0,364**	0,390**	0,372**	0,332**	0,377**	0,280**	0,132	0,196**	1	
İçsel Taktir	0,273**	0,344**	0,329**	0,312**	0,092	0,624**	0,495**	0,565**	0,277**	1

** p<0.01 düzeyinde anlamlılık ilişkisi

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 3'de yer alan korelasyon analizi sonuçlarına bakıldığında, izlenim yönetimi alt boyutları ve örgütsel iklim alt boyutu olan üstün desteği arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu görülmektedir. En güçlü ilişkinin ise kendini örnek personel olarak göstermeye çalışma ve üstün desteği boyutları arasında olduğu söylenebilmektedir (0,366). Dolayısıyla "***H1:*** *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan üstün desteği arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır."hipotezi ve* ***H1a, H1b, H1c,H1d*** *ve* ***H1e*** hipotezleri kabul edilmektedir.

Yine aynı şekilde korelasyon analizi tablosuna göre, izlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim boyutlarından biri olan tarafsızlık boyutu arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Sadece işine sahip çıkma ve tarafsızlık boyutları arasında pozitif yönlü fakat anlamsız bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla "***H2:*** *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan tarafsızlık arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır.", ve* ***H2a, H2b, H2c, H2d*** *hipotezleri kabul edilirken, "****H2e:*** *İşine sahip çıkmaya çalışma ve tarafsızlık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.", hipotezi red edilmektedir.*

Tablo 3'e göre, izlenim yönetimi alt boyutları ve örgütsel iklim alt boyutu olan bağdaşıklıkarasında pozitif ve anlamlı ilişkiler varken, sadece işine sahip çıkma ve bağdaşıklık boyutları arasında pozitif yönlü anlamsız ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, "***H3:*** *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan bağdaşıklık arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır.", ve* ***H3a, H3b, H3c, H3d*** hipotezleri kabul edlirken ***H3e:*** *İşine sahip çıkmaya çalışma ve bağdaşıklık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır,"* hipotezi ise red edilmektedir.

Tablo 3'e göre, izlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutu olan içsel takdir arasında anlamlı ve pozitif ilişki söz konusu iken, sadece işine sahip çıkma ve içsel takdir arasında pozitif yönlü, anlamsız ilişki söz konusudur. Dolayısıyla "***H4:*** *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan içsel takdir arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır." ve* ***H4a, H4b, H4c, H4d*** *hipotezleri kabul edilirken,* ***H4e:*** *İşine sahip çıkmaya çalışma ve içsel takdir arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır,"* hipotezi red edilmektedir.

Korelasyon analizi sonuçlarına göre, izlenim yönetimi alt boyutları ve örgütsel iklim alt boyutu baskı arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, *"****H5:*** *İzlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutlarından olan baskı arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır." hipotezi ve* ***H5a, H5b, H5c, H5d*** *ve* ***H5e*** hipotezleri kabul edilmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, izlenim yönetimi ve örgütsel iklim arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir. Araştırma sonucunda, ölçeklerin güvenirlilikleri kabul edilebilir düzeyde olduğu görülürken, sadece izlenim yönetimi alt boyutu olan işine sahip çıkma boyutunun güvenirliliğinin diğer boyutlara göre daha düşük düzeyde (0, 578) olduğu görülmektedir. Korelasyon tablosu incelendiğinde, H1 (H1a, H1b, H1c, H1d, H1e), H2 (H2a, H2b, H3c, H4d), H3 (H3a, H3b, H3c, H3d), H4 (H4a, H4b, H4c, H4d) ve H5 (H5a, H5b, H5c, H5d, H5e) hipotezleri kabul edilirken, H2e, H3e ve H4e hipotezleri red edilmektedir. Yani izlenim yönetimi alt boyutları ile örgütsel iklim alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler söz konusuyken, sadece izlenim yönetimi alt boyutu olan işine sahip çıkmaya çalışma ve örgütsel iklim alt boyutları olan tarafsızlık, bağdaşıklık ve içsel takdir arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

İş deneyimi ve aldığı eğitimden gururla söz eden, cana yakın görünmek için meslektaşlarına iltifat eden, onların başarılarını öven, mesai sonrası iş yerinde kalarak çok çalışkan olduğunu ispatlamaya çalışan, insanlara yeteneklerini duyuran, başkalarının yardımına ihtiyacı varmış ve gerçekte bildiğinden daha az biliyormuş gibi davranan, iş olmasa bile meşgul görünmeye çalışan, kendini işe adamış göstermek için mesaiye zamanından önce giden, iş yerinde kendisini engellediğini düşündüğü

ISBN 978-605-7923-57-8

meslektaşlarına şiddetli ve saldırgan bir tavır takınan çalışanların izlenim yönetimini uyguladıkları düşünülmektedir.

Kendini acındırma, kendini sevdirmeye çalışma, kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma, işine sahip çıkmaya çalışma, kendini örnek bir personel gibi göstermeye çalışmak gibi davranışların tümü izlenim yönetimi taktikleri olup, kendilik sunumu olarak tanımlanmaktadır (Çetin ve Basım, 2010:265).

İzlenim yönetimi davranışı sergileyen kimseler, örgütlerinde, üstün desteğinin olduğu, ihtiyaç duyduklarında yardım alabileceklerine dair güven olduğunu, işle ilgili sorunların rahatça dile getirilebildiği, hak edenin cezalandırıldığı, yüksek performansın takdir edildiği, çalışanların birbirine örnek gösterildiği ve yardım ettiği, çalışanlar arasında ayrım gözetilmediğine dair bir iklime sahip olduğu algısını taşımaktadırlar.

KAYNAKÇA

Bakan, İ., Büyükbeşe, T., ve Bedestenci, Ç. (2004), Örgüt Sırlarının Çözümünde Örgüt Kültürü Teorik ve Ampirik Yaklaşım, Aktüel Yayınları, Ağustos, İstanbul, ss.67.

Balcı, Ali (1985), Eğitim Yöneticisinin İş Doyumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, ss.184.

Basım, H. Nejat; İlker TATAR ve Nesrin H. ŞAHİN; (2006), "Çalışma Yaşamında izlenim Yönetimi: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması", Türk Psikoloji Yazıları, 9, (18), ss. 1-17.

Bolino, Mark C. ve William H. Turnley; (1999), "Measuring Impression Management in Organizations: A Scale Development Based on the Jones and Pittman Taxonomy", Organizational Research Methods, 2, ss. 187-206.

Bozkurt, Serdar, ve Doğan, Altan (2013), Örgütsel Davranış: 10.Bölüm "Güç ve Politika", Ed: E.Örücü, E. Üngören, Lisans Yayıncılık, İstanbul, ss.413.

Caray, A. Ve Günsel, A. (2017), "Beş Faktör Kişilik Özellikleri, İzlenim Yönetimi Taktikleri Ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kamu Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", International Journal of Economic and Administrative Studies, UİİİD-IJEAS, 2017 (16. UİK Özel Sayısı):527-546.

Çetin, F. Ve Basım, N. (2010), "İzlenim Yönetimi Taktiklerinde Öz Yeterlilik Algısının Rolü", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, Ocak-Temmuz, 255-269.

Doğan, Selen (2005), Çalışan İlişkileri Yönetimi, Kare Yayınları, 1. Baskı, Nisan, İstanbul, ss.52

Ertekin, Yücel (1978), "Örgüt İklimi", Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, ss.1-20.

İşcan, Ö. F. Ve Karabey, C. N. (2007), "Örgüt İklimi ile Yeniliğe Destek Algısı Arasındaki İlişki", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6 (2):ss.103-116.

Kan, Neslihan (2011), İzlenim yönetiminin performans değerlendirme üzerindeki etkisi: akdeniz bölgesi'nde faaliyet gösteren 4-5 yıldızlı otel işletmelerine yönelik bir araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek- Lisans Tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale, ss.8-9.

Montes, F. J., Moreno, A. R. and Fernandez, L. M. (2004). Assessing the organizational climate and contractual relationship for perceptions of support for innovation. International Journal of Manpower, 25 (2):167-180.

ISBN 978-605-7923-57-8

Nartgün, Ş.S., Güneş, D.Z., Kepekcioğlu, E. S., ve selvi, Ç. (2013), "Öğretim Elemanlarının İzlenim Yönetimi Taktiklerini Kullanma Düzeyi: Abant İzzet Baysal Üniversitesi- Sakarya Üniversitesi Örneği", The Journal Of Academic Social Science Studies", 6, (1), 1065-1090.

Özdevecioğlu, Mahmut ve Erdem, Fadime S. (2008), "İzlenim Yönetimi Davranışı: Örgütsel Açıdan Teorik Çerçeve", Mahmut Özdevecioğlu ve Himmet Karadal (Ed.), Örgütsel Davranışta Seçme Konular: Organizasyonların Karanlık Yönleri ve Verimlilik Azaltıcı Davranışlar, İlke Yayınevi, Yayın No: 11, Ankara, ss.33-54.

Tengilimoğlu, Dilaver ve Yiğit Arzu (2005), Hastanelerde Liderlik Davranışlarının Personel İş Doyumuna Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Alan Çalışması. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 8(3):375-400.

Varol, Muharrem (1989), Örgüt Kültürü ve Örgüt İklimi. Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi, Ankara, ss.195-222.

Yahyagil, Mehmet Y. (2006), The Fit between the Concepts of Organizational Culture and Climate, Journal of Organizational Culture, Communications and Conflict, Vol.10, No:2, ss.77-104.

Yaşar, M. (2014), "İstatistiğe Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36 (Temmuz/II), ss.59-75.

Yücel, İ. (2013), "Örgütlerde İzlenim Yönetimi ve Taktikleri Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 35, Mart-Nisan.

ISBN 978-605-7923-57-8

KUR'AN-I KERİM'DE KADINLAR HAKKINDA NEGATİF ALGI OLUŞTURMAYA YÖNELİK KULLANILAN ARGÜMANLAR

Ramazan BİÇER
Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
rbicer@sakarya.edu.tr

Giriş

Genelde semavî dinler, özelde ise İslam dininin temel amacı, insana yüce Tanrının kutsal buyruklarının ulaştırılıp, benimsenmesini sağlamaktır. Bu ise onların, ırk, cins, renk, dil ve kültür farklılıklarına bakmaz. Bütün amaç bireylerin, peygamber aracılığıyla gönderilen ilahi emirlerin uygulanmasıdır.

Öte yandan semavî dinler, evrensel nitelikte olsa bile, öncelikle belirli bir topluma gönderilmiştir. İlahî mesajları içeren kutsal kitaplar, o buyrukları insanlara sunan peygamberin yaşadığı kültürel ortam doğrultusunda algılanmış ve uygulanmıştır. Bu ise, peygamberin yaşadığı ortamın sosyo-kültürel verileri doğrultusunda söylemde ve harekette bulunduğu sonucunu doğurmaktadır.

Mesela Hıristiyanlık dininin sunucusu olan Hz. İsa, yaşadığı toplumun genel-geçer kuralları doğrultusunda hareket etmiştir. O, daha çok Yahudi kültürüne ait olan geleneklerden çok azını değiştirmeye teşebbüs etmiştir. Nitekim o bu gerekçesini "Sanmayın ki ben şeriatı veya peygamberleri yıkmaya geldim, ben yıkmaya değil, fakat tamam etmeye geldim" (Matta V, 17) şeklinde ifade etmiştir. Hz. İsa'nın üzerinde durduğu ve ıslah etmeye çalıştığı temel alan, inanç boyutu olmuştur.

Buna göre diğer peygamberlerde olduğu gibi, Hz. Muhammed de yaşadığı toplumun sosyo-kültürel verileriyle hareket etmiş; beğenmediği toplumsal kuralların, geleneksel kabullerin değişimi ve şekillendirilmesini zamana yaymıştır. Bu konudaki en belirgin örnek, içkiyi terk etmeye yönelik Kur'an'daki ayetler (en-Nahl 16/67, el-Bakara 2/219, en-Nisâ 4/43, el-Mâide 5/90, 91) ve kölelerin özgürlüğe kavuşmaları için uygulamış olduğu yöntemdir.

Hz. Muhammed'in bu metodu, psiko-sosyal açıdan önemli bir sunumdur. Nitekim dinî konuların bu şekildeki takdimi, başta dört halife olmak üzere İslam tarihinin bütün dönemlerinde görülebilir. Konuyla ilgili en önemli veri, İslam hukukunda önemli yaptırımlarıyla ön plana çıkan Hz. Ömer'in dönemindeki uygulamalarıdır. Onun dinî kaygılardan daha çok yerele dayalı uygulamaları, başta Ebû Hanife olmak üzere birçok İslam hukukçuları için örnek teşkil etmiştir. Nitekim o, köle olmayan özgür/hürre Arap kadınlarının, yalnızca hür Arap erkekleriyle evlenmeleri gerektiğini (küfüv) savunmuştur. Yine o, cariyelerin tamamen tesettüre uygun olmalarını da men etmiştir. Bir tür yarı çıplaklık olan bu giyim tarzı, onların adeta kimliği konumundaydı. Ziya Gökalp, sosyolojik açıdan konuyu incelerken bunun nedeni olarak, o devirde Arap olmayan Müslümanlara 'mevâlî' denilmesini ve onların özgür ve asil olarak kabul edilmemesini ileri sürmüştür. Ona göre bu durum bir tür ırkçılık olmayıp, sosyal ruh ve toplumsal hayat anlayışıyla alakalı idi. O zamanın örfüyle alakalı olan bu tutum, Hz. Ömer'in başarılı olmasını sağlamıştır. Oysaki Hz. Ali (r.a.) icraatlarında yerel örfe itibar etmediği için başarılı olamamıştır. Gökalp'a göre bazı sosyal şartlar, dinin algılanış biçimiyle düzenlenmesinin şekillenmesinde etkili olmuştur. (Gökalp 1981, 134–136)

Bu değerlendirmeden, peygamberlerin yerelliği sürdürdükleri, semavî dinlerin özellikle İslam'ın yerel anlam taşıdığı anlaşılmamalıdır. Zira evrensel değer ve kurallar, Kur'an'ın ana temasıdır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Ahlakî nitelikler gibi yerelliği de bağlayan bu veriler, öncelikli toplum olan Arapları kapsadığı gibi, bütün insanlığa da hitap etmektedir. Ancak bu evrensel veriler, yerel örneklerle takdim edilmiştir.

Mesela Kur'an, putperestleri suçlarken onların, "Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin?" (el-A'raf 70/39; İbrahim 10/72) ve "Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık" (el-Mü'minûn 74/24, el-Kasas 49/36) şeklinde mazeret uydurduklarını nakletmekte ve bunu yadırgamaktadır.

Buradaki kırmızıçizgi, vakıanın 'dinî' olup olmamasıyla bağlantılıdır. Zira genelde semavî dinler ve özelde İslam insanlara, inançlarına yönelik buyruklar sunmaktadır. Kur'an'ın ana hedefi de budur. O nedenle bütün olgulara, iman ve inanç boyutu bağlamında vurgu yapılmaktadır. Ancak iman ve inanç, insanî bir olgu olması nedeniyle, doğrudan veya dolaylı olarak insana yönelik bütün uygulamalar, dinin ilgi alanına girmektedir.

Kur'an, evrendeki gerçekler üzerinde durmuş ve hakka muvafık olmayan algıları reddedetmiştir. Yine Kur'an, öncelikle insanı muhatap kabul etmiş, onun gerçeklerle iletişimine önem vermiştir. Yegâne 'Hakk' olan Allah, hakikate uygun olmayan anlayış ve kabullerin insanî olmadığını vurgulayarak, kesinlikle karşı çıkılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu öncelikle inanç boyutunda gerçekleşmiş, ardından insanın bireysel ve toplumsal hayatına yönelik idrak biçimi ve uygulamalara yönelik olmuştur.

Kur'an yanlış inanç formlarını, gerçeklerin inkârı veya göz ardı edilmesi (küfür) olarak nitelendirirken, ferdî ve sosyal yanlışlıkları, realiteyle bağdaşmayan algılama ve uygulamaları da 'câhiliyyet' sıfatıyla nitelendirmiştir. (el-Mâide 5/50, el-Hucurât 13) Cahiliye(t), peygamberlerin gönderilmediği ara dönem olması nedeniyle 'dinî' olmayan anlamındadır. Bu aynı zamanda gerçeklerle bağdaşmayan algı sapması anlamındadır. Buna göre Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ilan edilmediği dönemdeki toplumun inanç ve kültürel statüsü de demek olan 'câhiliyye', birçok uygulamalarından dolayı bu nispete layık görülmüştür ki kadına yönelik tutum da bunlardan birisidir. Nitekim ayetlerde yer alan ifade bağlamında 'Câhiliyye' ile yalnızca Hz. Muhammed'den önceki tarihsel zaman değil, ama genelde, ahlakî bir kavrayış eksikliğinin ve bütün kişisel ve toplumsal olguların yalnızca 'yararlılık' ölçütüne teslim edilmesinin, yani, belli bir amacın veya eylemin, söz konusu kişinin veya mensup olunan toplumun (kısa vadede ve kelimenin pratik anlamıyla) menfaatleri açısından yararlı olup olmadığı endişesinin karakterize ettiği her türlü durum kasdedilmektedir. Bu 'yararlılık ilkesi', bütün ulvî dinlerin tebliğ ettiği ahlakîlik kavramına temelden ters düşmesi nedeniyle Kur'an'da 'câhiliyye kanunu' (hükm) olarak tanımlanmıştır. (Esed 2002, 163–164)

Kur'an, inanç, ibadet ve ahlak olmak üzere temelde üç ana tema üzerinde durmuştur. İman ve inanç konuları ve şekilleri, Kur'an'ın ana temasıdır. Ardından dinî edebiyatta 'salih amel' olarak nitelendirilen 'iyilikler' imanın tezahürü ve dinin üç sacayağından birisi olarak değerlendirilmiştir. Sosyal kurallar, insanlar arası ilişkiler ve doğa ile bağlantıları şeklinde özetlenebilecek olan ibadet ve muamelat, dinin olmazsa olmazlarındandır. Buna göre dinî bütünlük, inanç, ibadet ve ahlakın kesişim noktasında gerçekleşmektedir. Bu kutlu üçgen, aynı zamanda iyi bir insan ve bilinçli bir Müslüman oluşumunu sağlar. Bunlardan birisinin eksikliği, insanî ve İslamî noksanlığın da göstergesidir. Bu değerden dolayı olsa gerektir ki, ilkinin Allah'a inanmanın olduğu imanın altmış/yetmiş küsur şubesinin önemli bölümü, ahlakî niteliklerden oluşmaktadır. (Beyhakî 1986) Yine aralarındaki zorunlu bağlantının bir göstergesi olarak 'insanların en iyisi/hayırlısı' ve 'imanı en kâmil olan' şeklinde başlayan peygamber buyrukları arasında, "ahlakı en güzel olandır" ve "kadınlara en iyi davranandır' hükmünün bulunması (Tirmizi, "Radâ", 11) , iyi bir Müslüman imajının oluşmasını sağlamaya yöneliktir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Realitenin (mevcut olan) ıslahına yönelik peygamber yaptırımları, öncelikle inanç konuları üzerinde olduğundan Hz. Muhammed, iman nesnelerinde sıkı bir tavır içerisinde olmuşken, dinin ikinci boyutu olan 'sâlihât/iyilikler' hakkında, sosyal değer ve gelenekleri ıslaha yönelik, toplum psikolojisini göz önüne alan, ıslaha yönelik bir metodu benimsemiştir.

Hz. Muhammed sonrası Müslüman bilginlerin, birçok konuda olduğu gibi kadın konusundaki yaklaşımlarında, bulundukları zaman, zemin ve kültürün büyük etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle Ortaçağ düşüncesine kuş bakışı bakıldığında, hemen hemen bütün dünyada, kadın olgusuna bakış, değerlendirme ve uygulama, benzer bir konumdadır. O çağda yaşayan araştırmacı ve âlimler birer 'zamanın çocuğu'durlar. Bu nedenle onların Kur'an ayetleri ve sağlam hadisleri yorumlama biçimleri, o dönemlerin genel kanaati etrafında şekillenmiştir. Çok ender sıra dışı yaklaşımlar olmuşsa da, geleneğin dışında olduğu için mahalle baskısı nedeniyle itibar görmemiştir. Bu tarz algılamalar günümüzdeki kurgubilim türü bir değerlendirmeye maruz kalmıştır.

Bu makalenin doğrudan konusu olmadığı için, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi semavî dinlerin problemle ilgili yaklaşımlarına değinmeyeceğiz. Ayrıcı Hz. Muhammed'in peygamberliği öncesi (Câhiliye) Arap yarımadasındaki uygulamalara da doğrudan ele almayacağız.

Kadına yönelik değerlendirmelerde dini gerekçeler

Teoloji (kelam), inanç konuları üzerinde durur. Ancak muhatap kabul ettiği insanların inanç nesneleri üzerindeki değerlendirmelerini dikkate alarak, onlara sağlıklı bir iman ortamı oluşturmaya çalışır. Bireyin manevî kazanımlarının dinin özüyle bağdaşıp bağdaşmadığını irdeler. Böylece bu disiplin, mü'mine mensup olduğu dinin verileri doğrultusunda hareket edip etmediğini sorgulatmaya çabalarken, onun bilinçli bir müslüman olmasına katkıda bulunur. Bu arada iman objelerine yönelik eleştiri ve itirazları da değerlendirmek suretiyle, ana kaynaklardan ciddi çabalarla elde edilen iman konularını savunur.

Ana iman objesi olan Allah'ın nitelikleriyle (sıfât) bilinmesi gerektiğini savunan teoloji/kelam, aynı zamanda bir diğer iman konusu olan peygamber ve kutsal kitapların da söylem ve içeriklerinin Tanrının iradesine uygun ve dinin genel yapısıyla uyumlu olarak yorumlanması ve algılanması gerektiği tezine sahiptir. Buna göre kadın olgusu, yaratıcısı olması bakımında Allah ile yaklaşım, söylem ve değerlendirme bağlamında peygamber ve kitap; uygulanış ve algılanış biçimiyle de İslam dininin temel ilgi alanına girmektedir. Daha öz bir ifade ile insan için olan din, temel insanî değer olan kadın konusuyla doğrudan ilişkilidir.

Kadın olgusu insanî bir değer olduğu için onlar inanç bağlamında sorumlu tutulmuştur. Bu da onun insan için mümkün olan bütün alanlarda söz konusu edilmesine neden olmuştur. Nitekim kelam (İslam teolojisi) kitaplarında yer alan peygamberler arasında kadınların olup olamayacağı ile ilgili bir tartışma mevcuttur. Buna göre iki büyük Ehl-i sünnet ekolünden birisi olan Eş'arîlik anlayışı bunun imkânında bahsetmiş ve bu konuda ilgili Kur'an ayetlerini referans olarak kullanmıştır. Endülüslü bilgin İbn Hazm'ı (ö. 456/1064) da bu sınıfa katınca, konunun kabulü yönündeki yaklaşımlar ciddi güç kazanmaktadır.

Nitekim onlar, Hz. Havva'nın, Hz. İbrahim'in hanımları Hacer ile Sare'nin, Hz. Musa'nın annesinin, Firavun'un karısı Asiye'nin ve Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'in nebî olmalarının söz konusu olabileceğini söylemişlerdir. Gerek Eş'ârîler gerekse İbn Hazm, kadınlardan nebî gelmesini kabul ederlerken, Allah'ın kendilerine vahiyle konuştuğu kadınların olduğunun nasslarda bildirilmiş olmasını ve ilgili ayetleri delil olarak getirirler. (Serdar 2005, 257-263)

ISBN 978-605-7923-57-8

Burada önemle vurgulanması gereken hususu, İslam teolojisinde ayırım yapılmaksızın kadın-erkek olgusunun bir gerçekliğinin söz konusu olmasıdır. Bu problemin tartışıldığı dönem dikkate alınırsa, konunun önemi daha da iyi anlaşılabilir.

Konuyla ilgili teolojik tartışmalarda kadının özelikle kendisine özgü bazı durumları ön plana serilmektedir. Öncelikle bu tür haller, doğal bir oluşum olması nedeniyle bir kusur ve eksiklik olarak nitelendirilemez. Bireysel anlamda eksiklik ve aksaklık, erkek kadın herkes için mümkündür. Bu özel durumlar, fıkıh kitaplarında yer aldığı gibi, bazı durumlarda ibadete engel teşkil edebilir. Ancak bu kadının ibadetten uzaklaşması anlamında değildir. Zira asıl ibadet kalp ile olandır. Nasıl ki fıkıh kitaplarında yer aldığı gibi yolculuk ve hastalık oruç tutmamaya mazeret teşkil ediyorsa, fizyolojik ve psikolojik bağlamda kadınlara özgü haller, onların özellikle fizikî ibadetlerine ara vermelerine neden olabilir. Bu durum, ruhsal, kalbî ve düşünce boyutundaki ibadetlere engel olarak değerlendirilemez.

Bazı Müslüman bilginlerin konuya yaklaşımı, bireysel olup, kendi bilgi ve kültürü doğrultusunda şekillenmiştir. Nitekim "Kur'an'a ancak temiz olanlar dokunabilir" (el-Vâkıa 56/79) ayetindeki 'temiz' terimini, "özel günlerinde olan kadınlar Kur'an'a el süremez" şeklinde te'vil etmek gibi, Kur'an'ın evrenselliğine aykırı bir yorum, elbette çok da tutarlı olamaz. Nitekim "yalnızca temiz kalpli olanlar onu doğru olarak anlayabilir ve ondan bir fayda elde edebilirler" şeklinde, 'Kur'an'ın ruhuna dokunabilir', 'ulaşabilir' türü yaklaşımlar daha isabetli görünmektedir. (Zemahşeri, IV, 62) Zira buradaki Kur'an'a dokunmak, fizikî anlamda değerlendirilirse, yeryüzüne yayılmış bir şekilde, münafık-kâfir, ateist-deist, seküler-spritualist gibi her türlü insanın eline geçebilir, dokunabilir ve okuyabilir.

Üstelik ilgili ayetteki ibarenin 'mutahharûn' şeklinde eril ve çoğul olması da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Bu yaklaşımdan, cinsiyet ayırımı yapmaksızın "temiz olmayanlar" şeklinde bir mana çıkmaktadır. Daha farklı bir bakış açısıyla, "temiz olmayan erkekler" dokunamaz anlamı da yadırganamaz. İlgili ayetteki Kur'an'ın yeryüzündeki değil de Levh-i mahfuz'daki olduğu da düşünülebilir. Bu durumda ortaya atılan tartışmalar, anlamsız kalmaktadır.

Öte yandan Kur'an'da adı anılan peygamberlerin hepsinin erkek olduğu, bu nedenle kadın peygamber olamayacağı şeklinde tezler ileri sürülebilir. Öncelikle oradaki isimlerin hepsinin erkeklere ait olduğu ile ilgili sağlam verilere sahip değiliz. Zira önceki çağlara yönelik bu atıflar, isimlendirme yanında nitelendirme de (lakap) olabilir. Yine bizim muttali olamadığımız bir bayan isminin olması da mümkündür. Ayrıca günümüzde olduğu gibi bazı isimler her iki cins için ortak kullanılabilmektedir. Daha da önemlisi bir rivayette 124 diğerinde ise 224 şeklinde sayısı tespit edilen peygamberlerin, Kur'an'da adı geçenlere göre oran ciddi bir farkı göstermektedir. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 266)

Bir başka husus da, şeriatların değişken olmasıdır. Peygamberlerin ezici çoğunluğu milattan önce gelmiştir. Hz. Muhammed'e en yakın dönemde yaşayan Hz. İsa'nın bazı konularda Hz. Musa şeriatından farklı yaklaşımlarda bulunduğu bilinmektedir. Hz. Muhammed de Hz. İsa şeriatındaki bazı hususları farklı uygulamıştır. Buna göre şeriatları konusunda fazla bilgiye ulaşamadığımız ve milattan çok öncelerine kadar uzanan peygamberlik zincirinin bazı halkalarında, Müslümanların hukuk sisteminden farklı bir sistemleri olabilir. Yani İslamiyet'te haram veya helal olan bazı uygulamalar, o dönemlerde farklı bir statüde ele alınmış olabilir ki, dinin uygulama kısmının dinamik olması da bu sonucu doğurur. Nitekim "Her birisi için bir yöntem (şir'at) oluşturduk" (el-Mâide 5/48) ayeti doğrultusunda peygamberlerin hukuk sisteminde farklılıklar olduğu vurgulanmaktadır.

Bu nedenle İslam fıkhında kadınların özel hallerine yönelik bazı yasak ve engeller, çok önceki devirlerde, 'caiz' statüsünde değerlendirilmiş olabilir. Bu yaklaşıma göre, günümüzde bazı kesimlerin, kadınlardan peygamber gönderilmiş olamayacağı ile ilgili ileri sürülen 'kadınların özel

ISBN 978-605-7923-57-8

durumları' mazeretine, genellikle İslamî veriler doğrultusunda yaklaşılmaktadır ki, bu isabetli görünmemektedir. Zira 'ezmanın tagayyürüyle ahkâm tagayyür eder'. Bunun yanında "Bizden öncekilerin şeriatı, bizim de şeriatımızdır" şeklindeki bir söylemin, çok yönlü şartları olması, Kur'an ve hadislerde o hükmün bulunmaması yanında kesin bir bilgiyle (mütevatir) ulaşmış olması gibi şartlar nedeniyle çekinceli görünmektedir. (Gazzalî 2006, I, 347–353)

Yine Kur'an'da, Hz. Meryem gibi bazı kadınlar övülmüş ve 'sâlih/sâliha' olarak nitelendirilmiştir. Bu nitelik aynı zamanda peygamberler için de söz konusudur. (Âl-i İmrân 3/39, 46; es-Sâffât 37/112) Ayrıca konuyla ilgili "Erkek veya kadın, inanmış olarak salih amel işleyenler cennete gireceklerdir" (en-Nisâ 124) türü açık ayetler bulunmaktadır. Buna rağmen konunun tartışılması, daha çok gelenekselcilikten kaynaklanan yerellik olarak görülmektedir.

Buradaki temel dayanak, Kur'an verilerinin dinî bağlamda kadın-erkek ayırımına gitmemesidir. Söz konusu probleme açıklık kazandıran ilgili ayeti (Âl-i İmrân 3/195) yorumlayan Mu'tezile bilgini ve müfessir Zemahşerî'ye göre, bu ayette, erkek ve kadının tek bir asıldan olduğu, biri diğerinden ötekisi de berikisinden olduğu, yani ayrılık söz konusu olmayacağı, ayrıştırmanın imkânsız olduğu vurgulanmaktadır. (Zemahşerî, I, 238)

Bir başka önemli bilgin ve *Mefatihü'l-gayb,* diğer adıyla *Tefsirü'l-kebir* adlı eserin yazarı Fahreddin Razî, (ö. 606/1209) "Kesinlikle ben, içinizden gerek erkek, gerek kadın hiçbir iyilik yapanın işlediğini boşa çıkarmam, hep birbirinizdensiniz." (Âl-i imran, 3/195) ayetinde konuyla ilgili yaklaşımını sergiler. Ona göre Cenâb-ı Hakk'ın, "Gerek erkek gerek kadın olsun" buyruğunun anlamı, "Her iki tür de eşit olarak, Allah'a itaate sımsıkı sarıldıklarında, dualarının kabul edilerek kendilerine mükâfata vermek hususunda, erkekle kadın arasında bir fark yoktur" şeklindedir. Bu da, diğer sıfatlarına bakılmaksızın, din konusunda üstünlük ve faziletin iyi amellere göre olacağını gösterir. Çünkü onların bir kısmının erkek bir kısmının kadın veya soylu ya da soylu olmayan bir nesepten olmalarının din konusunda herhangi bir tesiri bulunamaz. (Razi VII, 287)

Kur'an'ın olmazsa olmaz kabul ettiği değer olan iman, hayatın bütün alanını kapsayacak ve insanın her türlü eylemlerinde etkin role sahip olabilecek bir değerdedir. Bu nedenle Kur'an bireysel ve toplumsal eylemleri, imana ve inanca yönelik boyutlarıyla değerlendirmektedir. Nitekim "Allah'ı inkâr eden kadınlarla, iman edinceye kadar evlenmeyin. İman eden bir cariye, hoşunuza giden müşrik bir kadından daha hayırlıdır" (el-Bakara, 2/221) şeklindeki ayet buna bir örnektir.

Başta Yahudi ve Hıristiyanlar olmak üzere Kitap sahibi dinlerle evlenmenin imkânından bahseden ayet de (el-Mâide, 5/5) söz konusu tezle ilgili başka bir referanstır.

Bunun yanında önceki dinlere oranla ciddi anlamda açılım yapmış olan Hz. Muhammed, daha önce görülmedik bir şekilde kadına hukuksal bir statü kazandırmıştır. Öncelikle Kur'an kutsal buyrukları sunduğu insanları, 'erkekler ve kadınlar' şeklinde vurgulamıştır. Nitekim "Ey erkekler ve kadınlar" şeklinde başlayan ayetler, bu tezin referanslarıdır. (Âl-i İmrân 3/195, en-Nisâ 4/124, et-Tevbe 9/72, el-Ahzâb 33/35, en-Nûr 24/30–31)

Câhiliye döneminde, yaşadıkları ortamdaki erkek hâkimiyetinden rahatsız olan kadınlar mevcuttu. Ancak o konumda bunu dillendirmelerinin imkânsızlığının da bilincinde idiler. Hz. Muhammed'in nübüvvetini ilan ile birlikte, yeni bir dini söylemle ortaya çıkan bir peygamberin bu konuda da duyarlılığının farkına vardıklarında, düşüncelerini dışa yansıtma ihtiyacı duymuş olsalar ki, bu konudaki rahatsızlıklarını Hz. Muhammed ile paylaşmaya başlamışlardır. Nitekim Kur'an'daki 'erkekler' ve 'kadınlar' şeklindeki hitabın kaynağının hanım sahabîlerin itirazı olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Peygambere, 'Ey insanlar' diye başlayan ayetlere dikkat çekilerek, "Ey Allah'ın Resulü, her şeyi erkekler için görüyoruz. Hiçbir şekilde kadınların muhatap alındığını görmüyoruz" şeklinde bir soru sorulmuştur. Bunun üzerine, "Doğrusu, erkek ve kadın Müslümanlar, erkek ve kadın

ISBN 978-605-7923-57-8

mü'minler, boyun eğen erkekler ve kadınlar, doğru sözlü erkekler ve kadınlar, sabırlı erkekler ve kadınlar, gönülden bağlanan erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, işte Allah bunların hepsine mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır" (el-Ahzâb 33/35) ayeti indirilmiştir. (Tirmizî, "Tefsir, Ahzâb" /3209; Zemahşerî, I, 234 "Âl-i İmrân 3/195)

Bu ve benzeri ayetlerin iniş sebebinin anlam ve mahiyetini bilmeyen bazı kimseler, bunun gibi ayetlerin 'sipariş' yoluyla nazil olduğunu sanmaktadırlar. Oysaki bir ayet hakkında ileri sürülen nüzul sebebi (esbab-ı nüzûl), gerçekliği kesinleşmiş bir kabul olmayıp, sadece bir görüştür. Bunun kesinliğinin söz konusu olmadığı, bir ayetin nüzul sebebi ile ilgili birden fazla farklı rivayetlerin bulunmasıdır. Söz konusu ayetin nüzul sebebinin ilgili rivayet olup olmadığından öte, bunun İslam kültüründe mevcut olması önemlidir. Bu nedenle anlatılan olayın ilgili ayet bağlamında doğruluğundan öte, bayan sahabîlerin böyle bir anlayışı sahip olduğunun bilinmesidir. Öte yandan bu söyleşi, ayetin iniş sebebi olarak aktarılsa da, önemli olan Müslüman kadınlara Allah'ın kutsal buyruğu hakkında itiraz edebilme cesaretinin verilmesi ve bu değerlendirmenin hem Allah hem de peygamber tarafından çabucak dikkate alınmasıdır.

Konu bağlamında dikkat çeken bir yaklaşım da kadınlar anlamına gelen Nisâ suresinin ilk ayetinde sergilenmiştir. Ayetin meali, "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın meydana getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının" şeklindedir.

Ortaçağda kaleme alınan klasik müfessirlerin çoğu, can, ruh, akıl, canlı varlık, canlı, insan, şahıs, kimlik (şahsî kimlik anlamında), insanlık, hayat özü, temel ilke ve diğerleri gibi 'nefs' terimine yüklenen pek çok anlam içerisinden, 'insan'ı tercih ederek, bundan Hz. Âdem'in kastedildiğini ileri sürerler. Ancak Muhammed Abduh bu yoruma karşı çıkar ve onun yerine, insan soyunun ortak kökenini ve kardeşliğini vurguladığı için, "insanlık" karşılığını tercih eder; ayrıca bunu Hz. Âdem ile Havva'nın yaratılması konusundaki Kitâb-ı Mukaddes'in tasvirlerine yersiz şekilde bağlamaz. Nefs'i bu bağlamda 'canlı' olarak çevirmemin mantığı da aynıdır. 'Bir çift', 'çiftten biri' veya 'bir eş' anlamlarına gelebilen zevc terimi, canlı varlıklarla ilgili olarak bir çiftin veya bir ikilinin hem erkek hem de dişi tarafı için kullanıldığından, insanlarla ilgili olarak da hem kadının eşini (kocasını), hem de kocanın eşini (karısını) ifade eder. Râzî'nin naklettiğine göre, Ebû Müslim ayette geçen 'Ondan (minhâ) eşini yarattı' ibaresini, "Onun kendi cinsinden (min cinsihâ) eşini (karşı cinsini) yarattı" anlamında yorumlar. Böylece Muhammed Abduh'un yukarıda işaret edilen görüşünü destekler. 'Minhâ'nın lafzen, 'ondan' şeklinde çevrilmesi, metin ile uyumlu olarak, her iki cinsin 'bir tek canlıdan' türetildiği biyolojik gerçeğini yansıtır. (Esed 2002, 107)

Zemahşerî de ilgili terimin muhtemel anlamlarını sıralarken, kendi tercihini Âdem olarak belirtir. Ancak o, Âl-i İmrân suresi 195. ayeti tevil ederken, yukarıdaki görüşlere benzer bir anlayış sergileyerek erkek ve kadının tek bir asıldan veya tek bir asıl olarak yaratıldığını vurgular.

Bu ve benzeri yaklaşımlar, diğer İslam bilginleri gibi Zemahşerî'nin anlayışının, bulunduğu çağda almış olduğu terbiyenin ve yetiştiği kültürün etkisiyle şekillendiğini göstermektedir. Her halükarda Müslüman bilginlerin farklı anlamları kaydetmesi seçenek ihtimallerini artırmaktadır. (Zemahşerî, I, 240–241) Bu ise, zaman ve zemine göre ayetlerin yorumlanabileceği ve bu yaklaşımlardan biri veya birkaçının tercih edilebileceğini göstermektedir.

Ortaçağ İslam düşüncesinde ele alınan kadınla ilgili konulardan birisi olan tesettür (örtünme) meselesi, o dönemin temel sorunlarından birisi olmamıştır. Zira örtünme o çağdaki din ve kültürlerde mevcuttu. Bu nedenle Müslüman âlimler, ilgili ayeti yorumlarlarken, daha çok örtünmenin şekli üzerinde durmuşlardır. Kadının örtünmesi ile ilgili tartışmalar, daha çok sekülerleşme çağı ile başlamıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kur'an'da örtünme ile ilgili ayet, kadınların gözlerini sakınmaları, ırzlarını korumaları ile başlar. (en-Nûr 24/31) Bir önceki ayette de aynı buyruklar erkeklere yöneltilmiştir. Ayet ifadesi şöyledir: "İnanan kadınlara söyle, onlar da gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler; iffetlerini korusunlar; [örfen] görünmesinde sakınca olmayan yerleri dışında, cazibe ve güzelliklerini açığa vurmasınlar ve bunun için, başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar".

Ayet ifadesi kadınların başlarını örtmelerinden daha çok, onun şekil ve boyutunu ifade etmektedir. Bu veriden, 'başı örtmeyi emretmiyor' sonucunu çıkarmak, sağlıklı bir yaklaşım değildir. Zira o dönemlerde başörtüsü diye bir sorun görünmemektedir. Başörtüsü zaten yaygın bir gelenek olduğu için, o vurgulanmamıştır. 'yakaları üzerine salsınlar' buyruğundan da anlaşılacağı gibi, başta kullanılan bir örtünün daha aşağıya salınması emri vardır.

Bu ayeti Esed, şu şekilde yorumlamaktadır: 'Örfen' sözcüğüyle yaptığımız ilave 'illâ mâ zahera minhâ' ifadesiyle ilgili olarak ilk İslam âlimlerinin ve özellikle, Râzî'nin kaydettiğine göre, el-Kiffâl'in yaptığı 'kişinin hâkim örfe (el-âdetu'l-câriyye: geçerli âdet) uyarak açık tutabileceği, yani örtmemesinde beis olmayan yerler' şeklindeki açıklamayı yansıtmaktadır. İslam Hukuku'nun geleneksel temsilcileri 'görünmesinde [örfen] sakınca olmayan' ifadesinin tanımını her ne kadar kadının yüzü, elleri ve ayaklarıyla sınırlı tutma eğilimini göstermişler -hatta sınırlamayı bazan daha da ileri götürmüşler- ise de, 'illâ mâ zahera minhâ' nın anlamı bizce çok daha geniştir. Nitekim kullanılan ifadedeki kasdî belirsizlik (yahut çok anlamlılık) da bu hususta, insanın ahlakî ve toplumsal gelişiminin gereği olarak ortaya çıkan zamana bağımlı değişikliklerin gözönünde bulundurulduğunu göstermektedir. Yukarıda, aynı kelimelerle hem erkeklere ve hem de kadınlara ulaştırılmak istenen mesajın özü, onların "haramdan gözlerini çevirmeleri ve iffetlerini korumaları" noktasında düğümlenmektedir; kişinin, yaşadığı çağda, Kur'an'ın toplumsal ahlak konusunda getirdiği ilkeleri gözönünde tutarak, dış görünüşünde, giyim kuşamında göstermek zorunda olduğu dikkatin sınırlarını da bu ölçü belirlemektedir. (Esed 2002, 598–599)

İslam dininin ilk muhatapları, Mekke ve Medine'de yaşayanlardır. O bölgenin geleneksel giysileri bağlamında örtünme buyruğu verilmiştir. Ayet ifadesinde yer alan 'himâr' (çoğulu humur), hem İslam'dan önce, hem de İslam'dan sonra Arap kadınlarının kullandıkları geleneksel başörtüsüdür.

Öncelikle bunun, Müslüman hür kadınlara yönelik bir buyruk olduğu anlaşılmaktadır. (Elmalılı 1975, V, 383) Birçok müfessirin köle ve cariyeleri bu emrin dışında değerlendirmesi ve Hz. Ömer'in de bu yönde uygulamada bulunması gösteriyor ki, konu cinsellikten öte bir hususdur. Birçok fıkıh bilginine göre cariye olan kadının tesettürü, erkeğin örtünmesi gibidir.

Kur'an'daki ilahî buyrukların bir kısmı zorunluluk bildirirken, bazıları da tavsiye niteliğindedir. Bunlar, farz, vacip, caiz türü kategoriler içerisinde değerlendirilmektedir. Nitekim büyük bilgin Gazâlî, fıkıh metodolojisine dair *el-Müstasfa* adlı eserinde, Kur'an'daki emir kiplerinin fıkıh açısından durumunu detaylı bir şekilde incelemektedir.

Emrin irşat için olması demek, dünyalık bir yararı temin etmek üzere uyarmak anlamındadır. İrşat için olan bir emri yerine getirmek, çok sevaba nail olmayı gerektirmediği gibi, böyle bir emri yerine getirmemek de sevap eksikliğini gerektirmez. (Gazzalî 2006, 122–124 vd., II, 47-66; Şâtıbî 1993, III, 118, 138, 144-145, 147-242)

Birçok İslam bilginine göre Kur'an'daki emirlerin büyük çoğunluğu terbiye ile bağlantılıdır. Buna göre Allah'ın zorunluluk (farz-vacip) bildiren buyruklarının, evrensel bir yapıda olan, bütün çağlara hitap eden ve her türlü ortamlarda uygulanabilen bir karaktere sahip olan İslamiyet'in bu yapısı dikkate alındığında, seküler nitelikli veya Ortaçağ fıkıh kitaplarındaki tasnife göre 'İslam yurdu' dışındaki bölgelerde de yaşabilen bir yapıda olmasını zorunlu kılar. Bu bağlamda Ortaçağ Müslüman bilginleri Kur'an'ı yorumlama ve İslam'ı algılama biçimlerinde, 'İslam devleti' statüsü içerisinde bir

ISBN 978-605-7923-57-8

mü'min tanımı ağır basmaktadır. Dolayısıyla İslam fıkhı da daha çok bu devlet tanımı doğrultusunda dinî konulara yaklaşımda bulunmuştur.

Bu sonuç doğaldır. Çünkü İslam coğrafyasının genişliği, Müslümanların Ortaçağdaki ezici üstünlüğü, âlimlerin dinî konulara yaklaşım ve değerlendirmelerinde etkin bir faktör olmuştur. XIX. Yüzyıldan itibaren İslam dünyasındaki düşüş, güç kaybı yanında birçok Müslüman ülkenin, seküler bir sisteme geçmesi, çağın Müslüman araştırmacılarını "Seküler bir devlette İslam'ı yaşamak" sorunu üzerinde düşünmeye itmiştir.

Buna göre Ortaçağ tefsir ve fıkıh kitaplarındaki kadının örtünmesine yönelik yaklaşımlar, o dönemin şartları içerisinde şekillendiği için, günümüzde çözüm getirici bir niteliğe sahip değildir. Çağdaş bazı araştırmacıların da sorunun halledilmesi yolundan Ortaçağda yazılmış eserleri referans kabul etmesi ise, yine sağlıklı bir çözüme fırsat vermemektedir.

Örtünme, İslam bilginlerinin Kur'an ve sahih hadislerden oluşturdukları imanın ve İslam'ın şartlarından birisi olarak görünmemektedir. Bu nedenle tesettür, bireyin inancını yansıtan İslamî bir ölçüt olarak değerlendirilemez. Hz. Peygamber ve dört halife döneminde köle ve cariyelerin durumu, bu tezin bir diğer referansıdır. Zira İslamiyet, geldiği çağdaki yalnız hür olan kimselere yönelik bir din değildir.

Kur'an'daki ilgili ayete bakıldığında, kadınlara başörtülerini elbisenin üst kısmının bittiği yer olan boyun-boğaz altı veya yaka üzerine kadar getirmeleri buyrulmaktadır. Kadının üzerindeki elbisenin boyutu, modeli ve şekli değişebilir. Burada önemle vurgulanan husus, öncelikle doğal bir sonuç kabul edilen başörtüsünün ebadı olmayıp, göğüs ve üzerinin kapatılmasıdır.

Tesettürün şekli ise, yerelliğe bırakılmıştır. Burada iklim şartları, dünyanı her tarafına yayılmış Müslümanların yaşadığı bölgenin sosyo-kültürel durumu gibi etkenler, şekillendirici bir rol oynamaktadır.

Konuyla ilgili bir başka husus, Kur'an'da cennet kadınlarının (huri) tasvirinde kullanılan üslup (el-Vâkıa 56/35–37, en-Nebe 78/32–34) cinsel bir tema olmaktan öte, sanatsal bir boyuta sahiptir. Zira kadın, güzelliğin sembolüdür. Her şeyi ve her yönüyle ileri boyutta güzellikleri barındıran cennetin tasvirindeki güzelliklerin sunumunda, belki de güzellik piramidinin doruk noktasında bulunan kadın yer almaktadır. Bu, bazı tabiat güzelliklerinin sunumundan sonra beklenen bir sonuçtur. Bu nedenle ilgili ayetlerdeki tasviri, bazı Ortaçağ tefsirlerinde yer aldığı şekliyle, cinselliğe indirgemek, isabetli görünmemektedir.

Cennette bulunan 'gılmân' ve 'vildân' erkek hizmetçilerin mevcudiyeti ve onların da güzellik boyutuyla ele alınması (et-Tûr, 52/24, el-Vâkıa 56/17, el-İnsân 76/19), yine cennet halkının güzelliğinin sanatsal boyutu ön plana çıktığını göstermektedir. Ana tema erkek, kadın, hûri, gılman gibi cennette bulunanların, güzellik boyutuyla ön plana çıkartılan varlıklar olduğu görülmektedir. *lehum fîhâ ezvâcun mutahharatun* (Onlar için temiz eşler vardır) ifadesinin manasını, birçok müfessir, erkekler için kullanılan '*hum*' zamirini tağlib olarak değerlendirmiş, kadınları da bu zamirin şümulüne dâhil etmiştir. (Güllüce 2006)

Ortaçağ İslamî kitaplarında yer alan kadının çalışması, ev tasarrufunda bulunması, miras hakkı, kamu idaresinde, idareci, hâkim, savcı, yönetici olması, eğiticilik ve öğreticilik işlerini üstlenmesi, şahitlikte bulunması gibi hususlar, tamamen İslam fıkhı ile bağlantılı olduğu için, içtihada yönelik işlerdir. (Bıltacî 1996, 345–413, 493–508) Bunlardan Kur'an'da açıkça bahsedilen konular, zaman ve zeminin şartları doğrultusunda Hz. Ömer'in uygulamaları doğrultusunda şekillenebilir. Bu nedenle İslam geleneğinde inanç konularında yapılan içtihatlarda hata ihtimali söz konusu olmaması gerektiği, zira bu alanda yapılan yanlış bir içtihat, günah statüsüne girmektedir. (Gazzalî 2006, II,

ISBN 978-605-7923-57-8

346) Bununla birlikte dinin uygulama (amelî) boyutuna yönelik içtihatlarda, hatalı bir sonuç çıksa bile, müçtehit sevap kazanmaktadır. Buradaki vurgu, bireysel ve sosyal sorunlara çözüm bulma çabasıdır. İsabetli olsun veya olmasın, bu gayret ödüllendirilmektedir.

Yukarıda tartışılan hususlar daha çok dinî anlayış ve uygulamalara yöneliktir. Bunlar farklı yorum ve değerlendirmelere fırsat veren hususlardır.

Doğrudan kadın ve erkeğe yönelik ayrı ayrı muhatap kabul edilerek, inançla bağlantılı Kur'an buyruklarının olmadığı dikkate alınırsa, problemin daha çok İslam tarihinde gerçekleşen hukuksal boyutu ön plana çıkmaktadır.

Kadının sosyal hayattaki statüsü, daha çok yerele bırakılmış, gelenekler ve görenekler dikkate alınmıştır. Zira burada, zaman, zemin, ortam ve kültür önemli bir şekillendirici etkendir. Hukuki boyutu ise, İslam hukukçularının görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir. İslam hukuku, "ezmanın tagayyürüyle ahkâm tagayyür eder" prensibiyle hareket etmektedir. Buna göre sosyal hukuk, beşeri münasebetler, bireysel hukuk, zaman ve zemine göre değişmekte, yerleşik yerel kültüre göre şekillenmektedir. Nitekim Müslüman fakihler, bir konuyla ilgili vermiş oldukları bir fetvayı, bir başka yer ve ortamda aynı konuda farklı şekilde vermişlerdir.

Buna göre kadınların sosyal konumu ve hukuksal statüsü hakkında önceki dönemlerde veriler fetvalar, yaşadıkları çağın ve ortamın şartlarına göre şekillendiği için, o döneme yöneliktir. Zaten İslam dininin statik olmayıp, dinamik olması da onun evrenselliğinin zorunlu bir sonucudur. Bu bağlamda içtihat kapısının sürekli açık olduğu düşünülmektedir. Bu kapının kapalı olduğunu ileri süren bazı düşünürlerin görüşlerini, kendi zaman ve zeminleriyle bağlantılı, o fetret dönemindeki şartlar doğrultusunda değerlendirmek gerekir.

Kadının "İslam dinindeki statüsü" şeklindeki bir söylemin isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Bu tür çalışmalar ancak dönem, kesim, grup veya bireyler hakkında olduğu zaman daha gerçekçi ve tutarlı olduğu düşünülmektedir.

İslam dininin temeli tevhid ilkesine göre Allah'a cinsiyet nispet edilemez. Zira o yaratılmışların niteliklerinden uzak olup, ne cevher ne de arazdır. O'nun tarifi ve tasviri mümkün değildir. Önceki dinlerin bazı mensupları ve puta tapan Arapların tanrılaştırdıkları nesnelere cinsiyet nispet ettikleri bilinmektedir. Bu hususu işleyen, "Yoksa kızlar O'nun, oğullar sizin mi?" (Tur, 39) şeklindeki ayeti yorumlarken Razi, "kızları da, erkekleri de Allah yarattığı halde, siz daha nasıl, kızları O'na nisbet ediyorsunuz. Kızları ve erkekleri, insan nesli sürsün diye yaratmıştır" diyerek (Razi 1995, XX, 448–449) Kur'an'ın öncelikle insan neslini ön plana aldığı, bu konuda ayırım yapmadığını değinmiştir.

Neslin ön plana alınması, evliliğin öncül gerekçelerinden olduğu, ortaçağ anlayışının genel yapısıdır. Kur'an'da bu kuralı dikkate almış ve poligamiye izin vermiş, ancak bunda bir sınır getirmiştir. Nitekim ilgili ayetin anlamı Razi'ye göre şöyledir: "O zaman bir tane ile yetinin veya bir kadını seçin, birden çok kadınla evlenmeyi terk edin. Çünkü bütün işler adaletle dönüp, dolaşır. Adaleti hangisinde bulursanız, onu yapın. Buna göre manası, "O takdirde bir tanesi yeter veya size bir hür kadın yahut sahip olduğunuz cariyeler kâfidir" şeklinde olur. (Razi 7, 333–34)

Kur'an'daki bazı buyruklar, tavsiye niteliğinde olup, herkesi kapsamaz. Durumu ve şartları müsait olanlar ve de zorunluluk duyanlar için geçerli olan emirler mevcuttur. Dörde kadar evliliğe izin verilmesi de, şartların oluşması doğrultusunda ve bazı kimselere aittir. Olay sadece cinsellik boyutuna indirgenemez. Zira o dönemin uygulamaları arasında cariyelik sisteminin mevcudiyeti bilinmektedir. Bazı Müslümanların bu konuda hassas olmaması ve kendi zevkine yönelik uygulamalarını 'sünnet' olarak nitelendirmeleri, bencilliğini dini kisve içerisinde ifade etmesinden öteye geçmez ve bireysel kalır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kur'an'daki bazı buyruklar, tavsiye niteliğinde olup, dinî bir bağlayıcılığı yoktur. Durumu ve şartları müsait olanlar ve de zorunluluk duyanlar için geçerli olan emirler mevcuttur. Dörde kadar evliliğe izin verilmesi de, şartların oluşması doğrultusunda ve bazı kimselere aittir. Olay sadece cinsellik boyutuna indirgenemez. Zira o dönemin uygulamaları arasında cariyelik sisteminin mevcudiyeti bilinmektedir. Bazı Müslümanların bu konuda hassas olmaması ve kendi zevkine yönelik uygulamalarını 'sünnet' olarak nitelendirmeleri, bencilliğini dini kisve içerisinde ifade etmesinden öteye geçmez ve bireysel kalır. Bu nedenle Ortaçağ İslam bilginlerinin evlenme konusunda kişilerin durumuna göre, farz-vacip, sünnet, caiz, haram ve mekruh gibi hükümler vermesi, bu tezin farklı bir referansıdır. (Gazzalî 1975, II, 92–94)

Konuyla ilgili ortaçağ Müslüman bilginlerin getirmiş oldukları yorum ve gerekçelerin, tamamen kendi yaşadıkları kültür (zaman ve zeminle) bağlantılı olduğu, o dönemin şartları doğrultusunda şekillendiği dikkate alındığında, günümüz açısından tutarlı olmayan sonuçlara ulaşmaları, hoş görülebilir.

Bazı konular, geleneksel dinlerin getirisi olup, İslam dinine özgü veya ait değildir. Başka din mensuplarıyla olan iletişim veya değiştirmiş olduğu önceki dini bilgilerin kalıntısı, ya da çevreden kaynaklanan ve dinî olarak nitelendirilen yerleşik kabullerin etkisiyle veya yerel bazı anlayışların dinî bir kisveye büründürülmüş haliyle sunumu gibi hususlar, Müslümanlar arasında da mevcuttur. Özellikle kadın konusundaki rivayetlerde bu tür bulguların varlığı inkâr edilemez.

İlk kadın olduğu rivayet edilen Havva'nın, Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğu ile ilgili haberler bu türdendir. Nitekim birçok sahih hadis kitabında ve muteber tefsir kaynaklarında yer almış olmasına karşın, Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı anlayışı, Kur'an verilerinde bulunmayıp, Kitab-ı Mukaddes ve İncil kaynaklı, daha da gerçeği Sümer menşelidir.

Haberin, Ehl-i Kitab kaynaklı olduğu bizzat *Taberî Tefsiri*'nde de aktarılırken, gerek *Sahîh-i Buharî*'de, gerekse *Sahîh-i Müslim*'de Ebu Hureyre (ö. 59/679).den naklen yer alan bu bağlamdaki haberler, Tevrat'ta şu pasajlarla geçmektedir: "Rab Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, 'İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir' dedi. Bunun bir göstergesi olmak üzere de, kadın cinsine, Erkek insandan, 'adam'dan sökülüp alınan anlamında 'nisâ' denildiği dile getirilmiştir. (Kılıç 2006, 8)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı gibi, İslam'ın ikinci kaynağı olan sahih hadislerde olay, Kitab-ı mukaddes'ten nakledilmiştir. Dolayısıyla sorun İslamî olmayıp, geleneksel bütün dinlerin problemidir. Bu konuda en az suçlanabilecek İslam dinidir. Zira temel kaynağında konu işlenmemiştir.

Her halükarda bazı Kur'an ayetlerinde geçen veya hadislerde yer etmiş olan, ancak İslam düşünürleri arasında zahiri mananın dışında yorumlanmak istenen ibareler mevcuttur. Bu tür yorumlanmalardaki ana sorun, söz konusu eylemin öncelikle 'zorunlu' bir emir olduğu şeklindeki telakkiden kaynaklanmaktadır. Öte yandan zikredilen durumun, genelleştirilmiş olması da işi daha da zorlaştırmaktadır.

Mesela Kur'an'da sadaka verilecek kimseler sıralanırken "Fakirler, yoksullar, o işte çalışan görevliler, müellefe-i kulûb (kalbleri İslâm'a ısındırılacaklar), köleler, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar" (et-Tevbe 9/60) olarak anlatılır.

Ayet ifadesi açık olmasına rağmen, seleften birçokları 'müellefetü'l-kulub' hissesinin ortadan kalkmış olduğu görüşünü savunmuşlardır ki, Hanefî mezhebi ile Malikî mezhebinin meşhur görüşü budur. Hanefî fıkıhçıları icma ile bunun artık düşmüş olduğu görüşünde olduklarından, bu olaya ashabın

ISBN 978-605-7923-57-8

bütününün icmaı şeklinde bakarlar ve derler ki: ‘Müellefetü'l-kulub hissesi, İslâm'ın başlangıcında ve Hz. Peygamber devrinde düşmanın çok, Müslümanların az oldukları zamana ait bir uygulamaydı. Daha sonra Hz. Ömer'in de dikkat çektiği şekilde Allah Müslümanları, müellefe-i kulub’un desteğine muhtaç olmayacak şekilde güçlü kılmıştır. (Elmalılı 1975, IV, 259)

Hz. Ömer’in bu tür uygulamasına başka örnekler bulunabilir. Bu uygulamadan Kur’an’ın ilgili hükmünün ortadan kalktığı düşünülmez ancak özellikle dinin uygulama (muamelat) yönüne ait olan Kur’an buyruklar, söz konusu şartların değişmesi nedeniyle uygulamadan kaldırılabilir ve rafa konabilir demektir. Tekrar aynı veya benzer koşullar oluştuğunda ilgili ayet hükmü yeniden gündeme gelebilir.

Ancak bu olayda dikkat çeken husus, açıkça ayet bildirisi olmasına rağmen dinin öncülerinden olan Hz. Ömer’in onu uygulama sahasına koymamasıdır.

Bu bağlamda konumuzla alakalı olması açısından, kadınlara yönelik bazı nassî hükümler, gerçekleştirme zorluğu nedeniyle, Hz. Ömer’in Kur’an’ı algılayış ve uygulayış statüsünde değerlendirilebilir.

Öte yandan, dinin temel kaynağı olan Kur’an’da bulunan bazı veriler de, Müslüman düşünürlerin kadına menfi yaklaşımının kaynağını oluşturmuştur. Öncelikle Kur’an ifadelerinin inkârı aydın bir Müslümanın şiarı olamaz. Burada problem, nassî ifadenin anlaşılması ve yorumlanması biçimidir. Bu ise daha çok Kur’an’ın tefsir ve te’villerinde yer almaktadır. Dolayısıyla Kur’an’daki ibare ve ifadeler Tanrısal, onun sunuş, aktarılış ve anlaşılma biçimi ise insanîdir. Bu nedenle yüzlerce tefsir ve te’vil kitapları bulunmakta ve yazılmaya devam edilmektedir. Bu tefsirlerin içeriğinde bulunan bilgiler, te’vil ve yorumlama anlamında tefsir, Kur’an’dan ayrıdır. Tefsir kitaplarındaki bilgiler içerisinde doğrular kadar yanlışlar da bulanabilir. (Nursi 1911, 26–27)

Öte yandan, dinin temel kaynağı olan Kur’an’da bulunan bazı veriler de, Müslüman düşünürlerin kadına menfi yaklaşımının kaynağını oluşturmuştur. Öncelikle Kur’an ifadelerinin inkârı aydın bir Müslümanın şiarı olamaz. Burada problem, nassî ifadenin anlaşılması ve yorumlanması biçimidir. Bu ise daha çok Kur’an’ın tefsir ve te’villerinde yer almaktadır. Dolayısıyla Kur’an’daki ibare ve ifadeler Tanrısal, onun sunuş, aktarılış ve anlaşılma biçimi ise insanîdir. Bu nedenle yüzlerce tefsir ve te’vil kitapları bulunmakta ve yazılmaya devam edilmektedir. Bu tefsirlerin içeriğinde bulunan bilgiler, te’vil ve yorumlama anlamında tefsir, Kur’an’dan ayrıdır. Tefsir kitaplarındaki bilgiler içerisinde doğrular kadar yanlışlar da bulanabilir. (Nursi 1911, 26–27)

Bu bağlamda, Kur’an’da geçen kadına yönelik ifadelerin anlaşılmasında bağlayıcılık yoktur. Çağa, topluma ve bireylere göre tercih gerekçesi değişebilir. Bu bağlamda erkeklerin kadınlar üzerinde kavvâm olduğunu vurgulayan (en-Nisâ 4/34) ayetteki ‘kavvâm’ kelimesi, ‘üstün’ ve ‘yönlendirici’ şeklinde yorumlansa da, ‘gözetici’ anlamının da tercih edilebileceği bilinmektedir. Yine cennette verilecek eşlerle ilgili olarak ‘ezvâc mutahharât/tertemiz eşler’ ibaresi cinsiyet belirtmesizin ‘eşler’ şeklinde yorumlanabilirken, dişilik niteliğiyle ön plana çıkartılması da yine bu tür eleştirilebilecek bir tercih sapmasıdır. (Alper 2004, 176–177, 179)

Sosyal adalet bazında düşünüldüğünde kavvâm teriminin, özellikle evlendiği kadının bütün ihtiyaçlarını üstlenene anlamında kullanılmış olabilir. Bu ise bütün insanlık için tarihsel bir realitedir. İlgili ayetin devamında yer alan “nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler” ifadesi, İslam bilginlerine, “Eğer erkek kadınını koruyup kollayabilecek bir konumda değilse, kendi kazandıklarından onun için bir harcama yapmıyor/yapamıyorsa, erkeğin kavvâmiyeti kırılmış olur ve böylece kadına boşanma talebi hakkı doğmuş olur” şeklinde bir kurala ilham vermiştir. (Kurtubî 1933, V, 169)

ISBN 978-605-7923-57-8

Sonuç

Kur'an Müslümanların dinî hüküm ve değerlendirmelerinin merkezidir. Ardından sahih hadisler gelmektedir. Kur'an'ın ana konusu tek ve eşsiz olan Allah'a imandır (tevhid). Kur'an verileri doğrultusunda inanç konuları, Müslüman bilginler tarafından tespit edilmiştir. Buna rağmen Müslümanlar arasında, farklı mezhep ve algılayış biçimine sahip olmakla birlikte, ana iman konularında bir birliktelik söz konusudur.

Aslî kaynak olarak kabul edilen Kur'an'da açıkça bulunmayan hususlar, bir Müslüman için bağlayıcı İslamî anlayışı olarak kabul edilemez. O bireysel veya bölgesel bir değerlendirme olup, 'din' adına bir hüküm olamaz, ancak o tespitin 'dinî' olduğu düşünülür. Her 'dinî' olan 'din' değildir. Birçok kimse 'dinî' olarak kabul ettiği bir düşünce ve eylemi, daha sonra değiştirebilir veya tamamen terk edebilir. Oysaki din değişmez.

Din, insanlar için bir fenomendir. Temelde İlahî olmakla birlikte, şekillendirme ve sunuş biçimi insanîdir. Bu ise dinin zaman ve zeminden oluşan kültüre göre biçim aldığını göstermektedir. Birden fazla itikadî ve özellikle fıkhî mezhebin varlığı bunun göstergesidir. Burada da konuyla ilgili 'dinsel bir hüküm olarak' karar veren şahsın bireysel sosyo-kültürel boyutu ve kapasitesi etkili olmuştur. Buna göre mesela Kur'an'da herhangi bir yasaklama olmamasına ve de Hz. Muhammed'in engellememesine rağmen, (Öztürk 2001) bazı Müslüman toplumlarında kadının sosyal hayattan soyutlanması, iş alanlarından uzaklaştırılması bunun bir göstergesidir. Buna göre yerel algılama ve gelenek, 'dinî' kisve içerisinde sunulmuştur.

Ortaçağ'da yaşayan ve günümüze kadar ulaşabilen eserlere sahip olan Müslüman bilginlerin Kur'an ve sağlam hadislere yaklaşım ve yorumlama biçiminde bulundukları dönemin kültürü, önemli bir etki ve yönlendirmeye sahip olmuştur. Zira her insan zamanının çocuğudur. Yazarın ilgi alanı, yetişme tarzı, almış olduğu eğitim şekli ve düzeyi gibi gerekçeler, onun din anlayışında önemli bir etkendir. Her dönemde Kur'an'a tefsirler yazılması, te'viller yapılması, Kur'an açıklamalarının da tasavvufî, fıkhî, itikadî, felsefî veya dilsel bağlamda yapılması şeklinde ortaya çıkan tefsir çeşitleri, bu tezin referanslarıdır.

Bu alanda çalışma yapan bütün yazarlar, ayetlerde Allah'ın muradının ne olacağı üzerinde durmuş ve ihtimalleri sıralamışlardır. Dolayısıyla her tefsir, yazarının Allah'ın muradının 'bu olabileceği' şeklindeki yaklaşımıdır. Yani Kur'an yorumlamaları, yazarın ilgili ayetlerden anladığının kaleme alınmasıdır. Elbette bu müellifler, alanlarında uzman, yetkinlikle donatılmış ve asırlar geçmesine rağmen bu bilimde öncüllüklerini korumuş kimselerdir. Kur'an tefsirleri ve diğer dinî/İslamî disiplinlere bakan okuyucuya da, Bu sonuç, 'âliminin Kur'an'ı algılayış biçimidir' şeklinde bir yaklaşım gerçekleştirmesini gerekli kılmaktadır. Aynı veya benzer alanda başka bilginler daha farklı sonuçlara ulaşabiliyorsa, bu değerlendirme zorunlu görünmektedir. Bu Kur'an'ın evrenselliği ve dinamik yapısı gereğidir. Burada okuyucu, özel bir sonuç çıkartabilecek konumda değilse, kendi durum ve şartları doğrultusuna bir tercihe gidebilir. Böyle bir durumda, o şahsın yaşadığı çağdaki alanında uzmanlaşmış araştırıcı ve âlimlere başvurması, daha sağlıklı ve uygulanabilir bir değerlendirmeye ulaştırması açısından, tavsiye edilir.

Kur'an'ın inanç konularında erkek ve kadınları eşit statüde kabul ettiği ve 'insan' olarak muhatap aldığı göz önüne alınırsa, dinî sorumluluk ve yükümlülük açısından herhangi bir ayırım söz konusu olmamaktadır. Sorun, bireysel ve sosyal hukuk kurallarında (fıkhî yaklaşımlar) ortaya çıkmaktadır. Bu ise zaman ve zeminin değişmesiyle değişebilecek bir statüdedir. Zira "ezmanın tagayyürüyle ahkâm tagayyür eder" hükmü İslam hukukunda bir kural olarak benimsenmiştir.

Bu nedenle Ortaçağda Kur'an ve sağlıklı hadislerin yorumlanış şekli, o çağın sosyo-kültürel verileri doğrultusunda şekillendiği için bağlayıcılığı yoktur. Bu yaklaşımda belli dönemlerde siyasî

ISBN 978-605-7923-57-8

otoritelerin de etkinliği de söz konusu olunca, bir sonraki devir ve çağ için bir zorunluluk yoktur. Bundan dolayı bazı fukahanın vermiş olduğu kadın konusundaki fetvalar, o dönemin zihin çarpıklığının ürünü olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

ALPER, Hülya (2004), "Ataerkil Zihniyetin Kur'an Meallerine Yansimasi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 22, 171–184.

BEYHAKÎ, Ebu Bekir (1986), **el-Câmi li-Şuabi'l-İmân**, nşr. A. Abdülhamid, Bombay: Darü's-Selefiyye.

BILTACÎ, Muhammed (1996), **Mekanetü'l-mer'e fi'l-Kur'ani'l-Kerim ve's-sünneti's-sahiha**, Kahire: Mektebetü'ş-şebab.

ELMALILI, Hamdi Yazır (1975), Hak Dini Kur'an Dili, Ankara: Akçağ Yayınları.

ESED, Muhammed (2002), **Kur'an Mesajı**, trc. C. Koytak-A. Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları

GAZZALÎ, Ebu Hamid (2006), **el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl**, trc. Y. Apaydın, İstanbul: Klasik Yayınları.

GAZZALÎ, Ebu Hamid (1975), **İhyâu ulûmi'd-dîn**, trc. A. Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi.

GÖKALP, Ziya (1981), **Makaleler V**, nşr. Rıza Kardaş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

GÜLLÜCE, Veysel (2006), Kur'an'da Cennet Çocukları İçin Kullanılan Vildan ve Gılman Kelimeleri", **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl 10, Sayı 27, 65–80.

KILIÇ, Sadık (2006), "Kadın Erkeğin Kaburga Kemiğine İndirgenecek İkincil bir Fenomen Değildir!", **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl 10, Sayı 27, 1–20.

KURTUBÎ, Ebu Abdullah (1933), **el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, Kahire: Darü'l-Kütibi'l-Mısriyye.

ÖZTÜRK, Levent (2001), **Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadının Yeri**, İstanbul.

RAZÎ, Fahreddin (1988–1995), **Mefâtihü'l-gayb: Tefsirü'l-Kebîr**, ed. Ahmet Hikmet Ünalmış, çev. Suat Yıldırım ve öte., Ankara: Akçağ Yayınları.

SERDAR, Murat (2005), **İbn Hazm'ın Kelamî Görüşleri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞATIBÎ, Ebu İshak (1993), **el-Muvâfakat**, İstanbul: İz yayıncılık

ZEMAHŞERÎ, Carullah (t.y), **el-Keşşaf**, Beyrut: Darü'l-Marife.

ISBN 978-605-7923-57-8

KALP KAPAK AMELİYATLARI SONRASI GÜNCEL HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI

Araş. Gör. Şerafettin OKUTAN

Bitlis Eren Üniversitesi, sokutan@beu.edu.tr

Araş. Gör. Hasan GENÇ

İnönü Üniversitesi, hasan.genc@inonu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ahmetdmr84@gmail.com

Kalp kapak ameliyatları açık cerrahi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Yapılan cerrahi teknik gereği hastalara ameliyat sırasında hipotermi uygulanması, mediansternotomi yapılması, biyonik-mekanik kapak yerleştirilmesi, tüp torakostomi uygulanması, ameliyat sonrası erken dönemde yoğun bakımda mekanik ventilasyon desteğine ihtiyaç duyulması gibi faktörler ameliyat sonrası dönemde bakımı zor ve komplike hale getirmekle beraber uygulanan hemşirelik bakımının önemini arttırmaktadır (1-4).

Kalp kapaklarında stenoz veya regürjitasyon varlığı durumunda anüloplasti, valvüloplasti gibi minimal invaziv girişimler uygulanabilmektedir. Bu yöntemlerin yetersizliği durumunda Transkateter aort kapak replasmanı (TAVR veyahut TAVİ= Transkateter Aortik Valv İmplantasyon) ve kommissürotomi gibi açık cerrahi yöntemleriyle kapak replasmanları yapılmaktadır (1, 5-7). Çalışmamızda TAVR sonrası güncel hemşirelik yaklaşımları üzerinde duracağız.

Aort darlığı, sol ventrikül çıkış yolu tıkanmasına neden olan aort kapak deliğinin daralmasıdır. En yaygın valvüler patoloji olarak, 75 yaşın üzerindeki yetişkinlerde aort darlığı yaygınlığı % 4'tür. Hastalık, stenoz ciddi hale gelene ve yaşlanan hastada semptomlar ortaya çıkana kadar genellikle sinsidir. Semptomatik olduktan sonra, prognoz müdahale olmaksızın oldukça zayıftır. İki yılda hayatta kalma oranı % 50'dir ve 5 yılda % 20'ye düşmektedir (1, 3, 8).

Transkateter aort kapak replasmanı (TAVR) ameliyat edilemeyen veya yüksek riskli hastalar olarak kabul edilen hastalar için mükemmel bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. 2016 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık 35.000 TAVR prosedürü gerçekleştirilmiştir. En iyi bakımı sağlamak ve hasta sonuçlarını iyileştirmek için bu hastaların karmaşık bakımını entegre etmek için gelişen TAVR popülasyonu ile birlikte hemşirelik bakımının gelişmesi ve büyümesi önemlidir. Bu makalede aort darlığının patolojisi, inoperabl, yüksek riskli ve orta riskli hastalar için tedavi ve post-operatif hemşirelik bakımı tartışılacaktır (5, 9, 10).

Patoloji

Aort darlığı'na bağlı üç ana neden vardır:

1) kalsifik hastalık,

2) konjenital biküspit kapak,

3) romatizmal kalp hastalığı.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kalsifik hastalık ve biküspit kapak en çok sanayileşmiş ülkelerde yaygındır ve biküspid kapakların % 2'sini oluşturur. Diğer daha az görülen nedenler arasında homozigot ailesel hiperkolesterolemi, konjenital kalp hastalığı, torasik bölgenin radyasyona maruz kalması, böbrek yetmezliği ve Paget hastalığı sayılabilir. Bu makale kalsifik aort darlığının yüksek prevalansına ve TAVR endikasyonlarına odaklanmaktadır (7, 11, 12).

Kalsifik aort darlığında, kalsiyum tortuları yaprakçıklar üzerinde nodül oluşturur ve bu da valf kalınlaşmasına yol açar. Normal bir valf alanı 3–4 cm^2'dir; Şiddetli aort darlığında boyutu <1 cm^2'ye düşer. Progresif kalınlaşma, yaprakçık hareketinde bir kısıtlama ve açıklık bölgesinde bir azalma yaratır. Valvüler kalınlaşma sırasında, kalbin kompansatuar mekanizmaları devreye girerek, hastalığın uzun bir süre sinsi kalmasına izin verir. Valvüler direnç, sol ventrikül içindeki sistolik basıncı arttıran, yükleme sonrası bir artışa neden olur. Telafi edici bir mekanizma olarak, sol ventrikül hipertrofiye olur. Sistolik kalp yetmezliği, miyokardiyal oksijen tüketiminde ve iş yükünde bir artışla azalan atım hacmine, kalp debisine ve ejeksiyon fraksiyonuna neden olan bir yol izler (3, 13, 14).

Aort darlığının üç klasik belirtisi şunlardır:

1) angina,

2) senkop,

3) kalp yetmezliği.

Diğer belirtiler ve semptomlar arasında şunlar sayılabilir:

1) egzersiz toleransının azalması,

2) zorlu baş dönmesi,

3) baş dönmesi,

4) sistolik üfürüm.

Tedavi

Mevcut kılavuzlara göre, TAVR cerrahi aort kapak replasmanına alternatif olarak inoperabl, yüksek riskli ve orta riskli cerrahi hastalar için bir endikedir. Kalp ekibi (konsey), hastanın TAVR için uygunluğunu düşünmekten sorumludur. Preoperatif değerlendirme, öngörülen mortalite skoru, kırılganlık, organ sistemi disfonksiyonu ve prosedüre özel engellerin değerlendirilmesini içerir. Birlikte, bu faktörler bir hastanın cerrahi riskini ve tedavi seçeneklerini belirler (1, 5, 15).

Halen, TAVR inoperabl ve yüksek riskli hastalarda kullanılmaktadır, ancak son çalışmalarda TAVR'nin orta riskli hastalarda cerrahi aort kapak replasmanına noninferior olduğu gösterilmiştir. Düşük riskli hastalarda TAVR sonuçlarını inceleyen güncel çalışmalar devam etmektedir (4, 5).

Transtorasik ekokardiyografi, transözofageal ekokardiyografi, akciğer grafisi, elektrokardiyogram, kardiyak bilgisayarlı tomografi, kardiyak manyetik rezonans görüntüleme,

ISBN 978-605-7923-57-8

kardiyak kateterizasyon ve stres testi gibi, hastalara prosedürlerden önce çoklu tanı testleri uygulanır (1, 8, 16).

Prosedür genel olarak genel anestezi altında bir hibrit ameliyathanede hazırlanır. Ancak, kalp cerrahları teknolojik imkanlar daha ileri düzeyde geliştikçe, bilinçli sedasyon altında minimalist bir yaklaşım benimsemeyi ve kardiyak kateterizasyon ile TAVR işlemini gerçekleştirmeyi seçebilirler.

TAVR implantasyonu için en yaygın iki yaklaşım transapikal ve transfemoral (TF) yaklaşımlardır. Bu makale sadece TF yaklaşımını kapsayacaktır. Femoral arterleri kanüle etmek için büyük kılıflar, 14-Fr -20-Fr kullanılır. Geleneksel olarak, hastalar iki taraflı kasık erişimine sahiptir; Alt ekstremite vasküler anatomisi elverişsiz ise bazı cerrahlar alternatif erişimi kullanabilirler. Günümüzde kullanılan TAVR kapakları, kılıf içerisine yerleştirilen ve aort anülüsüne yerleştirilen metal bir kafese demirlenmiş biyoprotez dokuya sahiptir. Kapak floroskopi altında yerleştirilir ve sonrasında transtorasik ekokardiyogram ile paravalvüler sızıntı açısından değerlendirilir. Kılıflar prosedürün sonunda çekilir ve hemostaz sağlamak için kapatma cihazları yerleştirilir (10, 11, 17).

Post-Operatif Hemşirelik Bakımı

İşlem sonrası dönem, akut / kritik bakım hemşiresinin en fazla etkiye sahip olabileceği yerdir. Komplikasyonları öngörmek ve izlemek ana odak alanıdır. Yapacağımız post-operatif dönemin komplikasyonları; vasküler komplikasyonlar, inme, akut böbrek yetmezliği ve yeni başlangıçlı atriyal fibrilasyondur (AF).

Vasküler komplikasyonlar TAVR'de en sık karşılaşılan post-operatif komplikasyonlardır. Artan morbidite, mortalite, kalış süresi ve yaşam kalitesinde azalma ile ilişkilidir. En sık uygulanan post-provural vasküler komplikasyonlar, erişim bölgesine doğrudan bağlı olan hematom ve psödoanevrizma formasyonudur. Bunlar büyük çaplı kılıflar ve hastanın vasküler anatomisi ile ilgilidir. Tanı tipik olarak erişim bölgesinin sık sık muayenesinden ve hemodinamiğin dikkatli bir şekilde izlenmesinden kaynaklanabilir. Daha da nadir olarak, aort diseksiyonu, hastanın keskin karın ağrısı veya hızlı hemodinamik düşüşle birlikte göğüs ağrısı şikayeti olduğu zamana kadar fark edilemez (3, 10, 11).

Bu komplikasyonlar teşhis edildiğinde veya hatta şüphelenildiğinde, titiz gözlem ve agresif müdahale önemlidir. Hematomlar genellikle aşırı basınçta manuel basınç, ağrı kesici ilaçlar ve cerrahi tahliye yoluyla hemostaz sağlanarak yönetilir. Psödoanevrizmalar, hacim desteği, ağrı yönetimi, ultrason kılavuzluğunda kompresyon, trombin enjeksiyonu ve / veya cerrahi onarım ile tedavi edilir. Aort diseksiyonu, diseksiyonun tipine ve ilgili damar sistemine bağlı olarak agresif hemodinamik stabilizasyon ve acil cerrahi gerektiren yaşamı tehdit edici olabilir.

İnme TAVR sonrası önemli bir olumsuz etki olmaya devam etmektedir. İnme, aortik ark boyunca büyük kateterleri manipüle ederken plakların yerinden oynaması nedeniyle oluşur. Nörolojik değerlendirme, işlem sonrası dönemde rutin olarak yapılmalı ve başlangıç değerlendirmesi ile karşılaştırılmalıdır. İnme riskini artırabileceğinden, yeni başlangıçlı AF'yi değerlendirmek için hastaların kalp ritmini gözlemlemek de uygundur.

ISBN 978-605-7923-57-8

Birçok TAVR hastası, prosedürlerinden önce kronik böbrek yetmezliğine sahiptir. Akut böbrek yetmezliği -nefropatiye neden olan- işlem sırasında gerekli olan kontrast madde enjeksiyonları nedeniyle oluşur. Renal laboratuvar değerlerinin ve yeterli prehidrasyonun bilinçli gözlenmesi, kronik böbrek yetmezliği olan hastalarda akut böbrek yetmezliğinin önlenmesine yardımcı olabilir. Yeni başlangıçlı AF, TF-TAVR sonrası hastaların % 7,2'sinde görülür. İnme insidansında artış ile birlikte, 1 yıldaki mortalitede bir artış sözkonusudur (2, 3, 12, 14, 15).

Hastalar Ve Aileler İçin Taburculuk Eğitimi

Taburcu olduktan sonra, hastalar ve aile üyeleri evde bakım ve aktivite kısıtlamalarına ilişkin birçok sorunla karşılaşmaktadır. Hasta ve ailesinin tüm sorularına cevap verilmeli, yazılı ve görsel araçlarla taburculuk eğitimi desteklenmelidir.

En sık sorulan sorular hastane iletişim numaraları ve evdeki aktivite kısıtlamaları ile ilgilidir. Hastaya işlem sırasında femoral bölgesinden giriş yapıldığı için, hastanın doktoru tarafından aksi belirtilmedikçe, yaklaşık 1 hafta boyunca ağır kaldırma gibi yorucu aktivitelerden kaçınmalıdır. Femoral bölge kanamaya, şişmeye veya ağrılı hale gelirse, tıbbi müdahaleye hemen başvurulmalıdır. İyileşme ve evde bakım için ilaç uyumu önemlidir. Tüm ilaçlar, özellikle antikoagülanlar, doktorların reçete ettiği doza göre kesinlikle alınmalıdır (11, 14, 15).

Sonuç

TAVR merkezlerindeki ve prosedürlerindeki artışla birlikte hemşireler, bu hastaları tedavi etmek için bilgi ve kapsamlarını genişletmelidir. Prosedür ve olası komplikasyonların daha iyi anlaşılması, hızlı tespit ve müdahale yoluyla daha nitelikli hemşirelik bakımı ve daha iyi hasta sonuçlarına yol açar.

Kaynaklar

1. Ozkan A, Kapadia S, Tuzcu M, et al. Assessment of left ventricular function in aortic stenosis. Nat Rev Cardiol 2011; 8(9):494-501.

2. Leon MB, Smith CR, Mack M, et al. Transcatheter aorticvalve implantation for aortic stenosis in patients who cannot undergo surgery. N Engl J Med 2010;363(17):1597-607.

3. Ball L, Costantino F, Pelosi P. Postoperative complications of patients undergoing cardiac surgery. *Curr Opin Crit Care*. 2016;22(4):386-92. Doi: 10.1097/MCC.0000000000000319

4. Nishimura RA, Otto CM, Bonow RO, Carabello BA, Erwin JP, Fleisher LA. AHA/ACC Focused Update of the 2014 AHA/ACC Guideline for the Management of Patients with Valvular Heart Disease. *JACC*. 2017 doi:10.1016/j.jacc.2017.03.011

5. Lopes CT, Dos Santos TR, Brunori EHFR, Moorhead SA, Lopes JL and Barros ALBL. Excessive bleeding predictors after cardiac surgery in adults:integrative review. *J Clin Nurs.* 2015, 24, 3046–3062, doi:10.1111/jocn.12936

6. Grimard BH, Larson JM. Aortic stenosis: diagnosis and treatment. Am Fam Phycision 2008;78(6):717-24.

ISBN 978-605-7923-57-8

7. Cary T, Pearce J. Aortic stenosis: pathophysiology, diagnosis, and medical management of nonsurgical patients. Crit Care Nurse 2013;33(2):58-70

8. Helgadottir S, Sigurdsson MI, Ingvarsdottir IL, Arnar DO, Gudbjartsson T. Atrial fibrillation following cardiac surgery: risk analysis and long-term survival. *J Cardiothorac Surg.* 2012; 7:87. Doi:10.1186/1749-8090-7-87

9. Sarı C, Köseoğlu C, Ayhan H. Current approaches in atrial fibrillation treatment. *Dicle Medical Journal / Dicle Tip Dergisi*. 2014;41(3):614–622.

10. Cogan J. Pain management after cardiac surgery. *Semin Cardiothorac Vasc Anesth*. 2010;14(3):201-204 doi: 10.1177/1089253210378401.

11. Badır A, Demir Korkmaz F. Koroner Arter Hastalıkları. Karadakovan A, Eti Aslan F (Editörler). Dahili ve Cerrahi Hastalıklarda Bakım. 3. Baskı." Kitabında p. 431-471 Adana: Nobel Tıp Kitabevi (2014)

12. Korkmaz FD, Okgün Alcan A, Karacabay K. Do patients with mechanical heart valves have the appropriate knowledge regarding warfarin therapy and can they adhere to the correct dosage? *Turk Gogus Kalp Dama.* 2015;*23*(1):58–65. Doi:10.5606/tgkdc.dergisi.2015.10390

13. Hamm CW, Mollmann H, Holzhey D, et al. The German Aortic Valve Registry (GARY): in-hospital outcome. Eur Heart J 2014;35:1588-98.

14. Raiten JM, Gutsche JT, Horak J, et al. Critical care management of patients following transcatheter aortic valve replacement. F1000Res 2013;2:62.

15. Tarantini G, Mojoli M, Windecker S, et al. Prevalence and impact of Atrial Fibrillation in patients with severe aortic stenosis undergoing transcatheter aortic valve replacement. JACC Cardiovasc Interv 2016;9(9):938-46.

16. Shi YD, Qi FZ, Zhang Y. Treatment of sternal wound infections after open-heart surgery. *Asian J Surg*. 2014;37:24e29 doi:10.1016/j.asjsur.2013.07.006

17. Glaser N, Jackson V, Holzmann MJ, Franco-Cereceda A, Sartipy U. Prosthetic valve endocarditis after surgical aortic valve replacement. *Circulation*. 2017;*136*(3):329–331.

ISBN 978-605-7923-57-8

E-DEVLET HİZMETLERİNDE KAMU-ÖZEL ORTAKLIĞI MODELİ: DÜNYADAKİ BAZI UYGULAMALARA BİR BAKIŞ

S. Mustafa ÖNEN
Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, mustafa.onen@inonu.edu.tr

Mehmet Seyda OZAN
Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, mseydaozan@gmail.com

ÖZET

Günümüzde e-devlet hizmetleri sayesinde kurumlar arasında iletişim hızlanmakta ve vatandaşlar hizmetlerden daha çok bürokratik engellere takılmadan pratik ve konforlu bir biçimde yararlanabilmektedirler. E-devlet uygulaması, bürokraside sadece kırtasiyeciliği ve formaliteleri azaltmamakta; aynı zamanda gereksiz masraf ve harcamaları da ortadan kaldırmaktadır. Vatandaşların e-devlet vasıtasıyla kamu hizmetlerine daha kolay ve hızlı ulaşması mümkün hale gelmektedir. Ayrıca Yeni Kamu Yönetimi anlayışı kapsamında toplumda açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik gibi modern ilke ve değerler, e-devlet uygulaması ile daha çok anlam ve işlerlik kazanmaktadır. Vatandaşların e-devlet uygulaması ile kamu yönetiminin faaliyetlerini daha hızlı takip etmesi ve denetlemesi de kolaylaşmaktadır. Bir ülkede e-devlet ağının geliştirilmesi; her şeyden önce ülkenin bilgi ve iletişim teknolojilerinin alt yapı yatırımlarına ağırlık vermesine ve bu konuda ülkenin yeni bilişim teknoloji ve girişimlerini öncelikle uygulamasına bağlıdır. İşte kamu kesiminin gücünün yetmediği noktada kamu hizmetlerinin yapımı ve sunumunda kamu-özel ortaklığı modelinin devreye girmesi kaçınılmazdır. E-devlet hizmetleri açısından kamu-özel ortaklığı modeli, e-devlet hizmetlerinin ülkede daha etkili ve verimli sunulabilmesi için kamu ile özel sektörün üzerinde anlaştıkları ve bu sayede hizmetlerin özel sektöre aktarıldığı alternatif bir hizmet sunma yöntemidir. Kamu-özel ortaklığı ile e-devlet hizmetlerinin alt yapı yatırımlarının finansmanı, yenilenmesi, yapılması ve işletilmesi özel sektöre bırakılmakta ve bu hizmetlerin sağlanması sırasında ortaya çıkabilecek kamu kesiminin üzerindeki ciddi mali yük de ilk başta özel sektöre aktarılmış olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, e-devlet hizmetlerinde kamu-özel ortaklığı modelini genel olarak yararlı ve sakıncalı yönleriyle birlikte açıklamak ve dünyada e-devlet hizmetlerinin sunumunda kamu-özel ortaklığı modelini uygulayan belli başlı ülke örneklerini incelemektir. Çalışmada önce e-devlet hizmeti ile kamu-özel ortaklığı kavramı kuramsal açıdan irdelenmiş; sonra dünyada e-devlet hizmetlerini kamu-özel ortaklığı modeli kapsamında etkili bir biçimde uygulayan ve dünyada bu modele genellikle örnek gösterilen belli başlı ülke deneyimleri ele alınmıştır. Türkiye'de e-devlet hizmetlerinde kamu-özel ortaklığı modeli uygulaması ise, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: E-Devlet, Kamu-Özel Ortaklığı Modeli, Kamu Hizmeti, Bilgi ve İletişim Teknolojileri.

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MODEL IN E-GOVERNMENT SERVICES: A GLANCE ON SOME EXAMPLES IN THE WORLD

Abstract

Today, thanks to e-government services, communication between institutions accelerate and citizens can benefit from services more easily and comfortably without bureaucratic obstacles. The practice of e-government does not only reduce paperwork and formalities in bureaucracy;

ISBN 978-605-7923-57-8

but also eliminates unnecessary costs and expenses. It becomes possible for citizens to reach public services more easily and quickly through e-government. In addition, modern principles and values such as openness, participation and accountability within the scope of the New Public Administration approach gain more meaning and functionality through e-government application. It is also ease the citizens to follow and supervise the activities of public administration faster with e-government application. Development of e-government network in a country; First of all, the information and communication technologies of the country depends on the infrastructure investments and the country's application of new information technologies and initiatives in this regard. Public-private partnership model in the construction and delivery of public services seems inevitable when the power of public sector is not enough. The Public-Private Partnership model in terms of e-government services is an alternative method of transferring services to the private sector in order to provide e-government services more effectively and efficiently in the country. The Public-Private Partnership and the financing, renewal, construction and operation of infrastructure investments of e-government services are left to the private sector and the financial burden that may arise during the provision of these services is transferred to the private sector. The aim of this study is to explain the Public-Private Partnership model in e-government services in general with its beneficial and objectionable aspects and to examine some examples of the country that implement the model of Public-Private Partnership in the provision of e-government services in the world. In the study, firstly the concept of e-government service and public-private partnership was examined theoretically; after that, the some country experiences in the world, which implement e-government services effectively in the context of Public-Private Partnership model and which was often exemplified in this model, was discussed. The Public-Private Partnership model in the implementation of e-government services in Turkey was excluded from the scope of the study.

Keywords: E-Government, Public-Private Partnership Model, Public Service, Information and Communication Technologies.

1.GİRİŞ

Hızlı bir küreselleşme süreci geçiren günümüz dünyasında hükümetler, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kalkınmadaki önemini kabul etmektedirler. Her geçen gün bu konu birçok kesimin ilgisini daha çok çekmektedir. Kamu hizmetlerinin sunumunun iyileştirilmesi ve küresel değişime ayak uydurması bağlamında yeni teknolojilerin benimsenmesi, hükümetlerde görülen en yaygın eğilimlerdendir. Hükümetlerin hizmet işleyişini geliştirme gayesi, hükümetleri elektronik devlet girişimlerine odaklanmasını sağlamaktadır. Ayrıca e-devlet hareketi, dünya çapında bilgi ve iletişim teknolojilerine olan rağbet sayesinde kamu kurumları ve kamu yönetimi önderliğinde gittikçe ivme kazanmaktadır. Bu doğrultuda elektronik devlet uygulamaları ile vatandaşlara, işletmelere ve devlet kurumlarına kamu hizmetlerinin sunumunda büyük kolaylıklar sağlanmaktadır. Elektronik hizmet ve işleyişin faydaları; yer ve zaman yönünden tasarruf, şeffaflık, işlevsellik, yolsuzlukların önlenmesi, gelir artışı ve maliyetin azaltılması olur iken; bilişim altyapısındaki eksiklik, mali kaynakların yetersizliği ve sınırlı hükümet kapasitesi ise bu tür hizmetlerin önündeki büyük engellerden sayılmaktadır.

Bu bağlamda, hükümetlerin özel sektör ile ortaklık sağlaması, e-devlet hedefleri önündeki engellere belli ölçüde çözüm sunabilmektedir. Kamu-Özel Ortaklığı (KÖO) modeli ile elektronik devlete ve bu kapsamdaki kimi projelere önemli faydalar sağlanabilir. Bunların başlıcası; altyapı ve bilişim sistemlerinin geliştirilmesi, yatırımın minimal seviyelerde tutulması, nakit akışının temini, teknolojiyi yakından takip edebilme, hız kazanımı ve yönetim etkinliği olarak özetlenebilir. Ayrıca

ISBN 978-605-7923-57-8

KÖO modeli ile hem kamu hem de özel sektör müşterilerine daha etkin ve verimli hizmetler kolayca sunulabilmektedir. Fakat tüm bunların yanında KÖO modelinin potansiyel sorunları olduğu da bilinmektedir. Bu çalışmanın esas amacı, e-devlet hizmetleri sunumunda KÖO girişimlerinin önemini ve etkisini genel anlamda özellikle dünya örneğinde incelemektir. Çalışmada önce, her iki kavrama yönelik kavramsal çerçeveye değinilmiş; sonra dünya çapında bilişim sistemlerine ilişkin örnek uygulamalar kapsamında "E-Devlet hizmetlerinde KÖO modelinin kullanılması kamu kesimi için faydalı mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmanın yöntemi ise, olgular arası ilişkiyi tanımlama, açıklama ve çözümleme esasından oluşan nitel bir araştırmaya dayanmaktadır.

2. E-DEVLET VE KAMU-ÖZEL ORTAKLIĞI İLİŞKİSİ

Bir ülkedeki en tepe yönetimin devlet olduğu düşünüldüğünde, ülke vatandaşlarına sunulan hizmet niteliğinin iyi olması da ayrı bir önem arz etmektedir. Dünyanın hızla değişmesi ve bu değişime bağlı meydana gelen toplum taleplerine duyarsız kalmamak devletlerin asli görevlerindendir. Bu talepleri karşılayabilmek ise, değişime açık olmayı zorunlu kılmaktadır. Geleneksel devlet anlayışının kamu hizmetlerinin sunumu konusunda yetersiz kalması, açıklığı ve hesap verebilirliği daha çok esas alan Yeni Kamu Yönetimi anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Bilişim alanındaki yenilikler ve sürekli bilgi akışı devletleri çağa uygun bir yapılanmaya itmektedir. Ayrıca bu yeniliklerin kamu işleyişine entegrasyonu da oldukça önemlidir.

Tüm bu işlevsel değişiklikler ile internet kullanımının artması, yönetim bilgi sistemlerinin sürekli iyileştirilmesi gibi gelişmeler, kamu-vatandaş ilişkisine yeni bir perspektif altında elektronik hizmet ve işleyişini esas alan e-devlet kavramını ortaya çıkarmıştır. E-Devlet, ülke vatandaşlarına devletçe sağlanan hizmetlerin ulaşılabilir, verimli, güvenli ve kesintisiz bir şekilde bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla elektronik ortamda sunulmasıdır (E-Devlet, 2018). 1980'li yıllarda ivme kazanan Yeni Kamu Yönetimi anlayışının bir ürünü olan elektronik hizmet ve işleyiş sistemi yalnızca teknik bir konu olmaktan ziyade siyasi, iktisadi, hukuki ve toplumsal etkileşimi de kapsayan tekno-sosyal bir sahadır (Sobacı ve Yıldız, 2012: 649). Etkileşimi esas alan bu sosyal boyutun aynı zamanda Yeni Kamu Yönetimi anlayışına hizmet etmesi, e-devlet kavramının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bürokratik işleyişin iyileştirilmesi, vatandaş katılımının sağlanması, minimal fakat etkin bir yönetim oluşturma amacıyla ortaya çıkan Yeni Kamu Yönetimi anlayışı, devlete yeni görevler yüklemiştir. Bu doğrultuda elektronik hizmet ve işleyişin de bu anlayış sonucu ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kamunun değişime ayak uydurması ile birlikte altyapısal çalışmalar hız kazanmış ve elektronik devlet kavramı adını sıkça duyurmaya başlamıştır.

Günümüz bankacılık sektörü ve sanal ticaret gibi alanlara bakıldığında, birçok kuruluşun yıllardır süren işleyişlerini elektronik ortama borçlu oldukları da bilinmektedir (Claessens vd., 2002: 254). Kamuya baktığımızda ise, toplumsal açıdan son yıllarda artan internet kullanımı, bireylerin gündelik işlerini elektronik ortam yoluyla gerçekleştirmesi gibi birçok faktörün kamu kurumlarında elektronik işleyiş ve hizmetin ortaya çıkmasına sebep olduğu söylenebilir (Eryılmaz, 2008: 15). Kamu kurumlarının elektronik işleyişe geçişi ve hizmetleri elektronik platformda sunması, bazı ülkeler için yeni bir alışkanlık gibi görünse de dünya genelindeki değişim süreci göz önüne alındığında yakın zamanda sıradanlaşan kavramlardan biri olması da kuvvetle muhtemeldir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Elektronik devletin istenen seviyeye ulaşmasında tüm paydaşların katılımını esas alan etkileşimci anlayış kilit rol üstlenmektedir. Bu bağlamda elektronik devleti geliştirme ancak bu paydaşları gözetip, sürece dahil etmekle mümkün olabilmektedir. Ayrıca vatandaş merkezli bilinçli bir girişim olan e-devlet anlayışı, sistematik ve anlaşılır olmasıyla devletin işleyişini geliştirilebilir. Bu doğrultuda gerekli iyileştirmeler için etkileşimi esas alan iyi bir geri bildirim mekanizmasının varlığı da önemlidir. Kamu işleyişinin elektronik bilgi sistemleri yoluyla yapılması ile kamu kurumları arasında bilgi paylaşımı geleneksel anlayışın hantallığından ziyade hız ve verimliliği esas alan Yeni Kamu Yönetimi anlayışına doğru kaymaktadır. E-devlet işleyişi ve hizmetleri için önem arz eden hususlardan biri de standartlaşmadır. Kurumlar adına farklı sistemlerin kullanılması yerine tek bir sistemin kullanılması, mali külfeti azalttığı gibi standartlaşmayı da sağlamaktadır.

Başarılı bir elektronik devlet sistemi için teknolojik altyapının ve kapasitenin yeterliliği ile paydaş katılımının sağlandığı vatandaş odaklı bir anlayış oldukça önemlidir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında, bu sistemlere yönelik yüksek hızda internet ağı ve güvenlik adına altyapısal faaliyetler dikkat çekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu yatırımlar için gerekli finansman kaynağı gerekse de teknolojik altyapı gibi sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada olası problemlerin önlenmesi ve daha iyi bir hizmet işleyişi için KÖO modeli gündeme gelmektedir. KÖO modelinin dünya genelinde birçok tanımı olmasına karşın Kalkınma Bakanlığı'nın yapmış olduğu bir tanıma göre; KÖO yatırım ya da hizmetlerin bir sözleşmeye dayanarak ve proje kapsamındaki maliyet, risk ve getirilerin kamu ile özel sektör arasında denge gözetilerek paylaştırılması ve gerçekleştirilmesi olarak ifade edilmektedir (T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2017).

KÖO modeli aynı zamanda "Kamu Özel Sektör İşbirliği" modeli olarak da anılmaktadır. 1990'lı yıllar itibariyle yoğun kullanılmaya başlayan bu modelin tek tanımından bahsetmek ise zordur. Bir tanıma göre, kamu kesiminin hizmet yapma anlayışının özel sektörün kâr elde etme amacıyla uzlaştırılmasını öngören bir anlaşmadır (OECD, 2008: 12). Aslında KÖO kavramının tanımı konusunda karşılıklı bir uzlaşmaya varılmasa da bu kavram, genellikle geleneksel olarak kamu sektörü tarafından sunulan kamuya ait yatırım ve hizmetlerin para, teknoloji, uzmanlık ve itibar gibi nedenlerle aynı zamanda risklerin ve kârların kamu ve özel sektör girişimleri arasında rasyonel olarak dağıtılmasını sağlamak ve kullanıcılardan gelirin toplanmasını ve kamu sektörünün harcamalarının azaltılmasını gerçekleştirmek üzere kamu ve özel sektör girişimleri arasında yasal olarak en azından 15 ile 30 yıllık uzun sürelerle yapılan bir yetkilendirme olarak tanımlanabilir (Jasiukevicius & Vasiliauskaite, 2018: 32). KÖO modeli kısaca, devletin kamu hizmeti nedeniyle çekilmek istemediği, özel sektörün ise hizmeti tek başına yapmaya katılmadığı hizmetin devlet ile özel sektörün birlikte ortaklaşa yaptığı alternatif bir hizmet gerçekleştirme yöntemidir. Günümüzde kamu hizmetlerinin sunumunda enerji, haberleşme, ulaşım, eğitim, sağlık, turizm, inşaat gibi birçok sektörde bu modele başvurulmaktadır.

Kamu hizmetlerinin etkin ve verimli sunulması için açıklık, katılımcılık ve hesap verebilirliğin artırılarak demokrasinin geliştirilmesi ve hizmette kalitenin sağlanması amacıyla birçok ülkede ve ülkemizde E-devlet hizmetlerinin geliştirilmesi öngörülmektedir (DPT, 2005: 1). Günümüzdeki altyapı sistemlerine yönelik yapılan yatırımlar kamu kaynaklarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Haliyle gelişmekte olan ülkelerde altyapı yatırımları için büyük ölçüde mali kaynağa ihtiyaç vardır. Bu kapsamda KÖO modeli kamunun yaşamış olduğu mali soruna bir

ISBN 978-605-7923-57-8

çözüm aracı ve alternatif sayılabilecek bir finansman kaynağı olarak önem kazanmaktadır. Zamanın, insanın ve mali kaynakların kısıtlı olduğu kamuda E-devlet gibi bilişim tabanlı teknolojilere yatırım yapılmasının bir de fırsat maliyeti vardır (Howard, 2001: 8). Bu bilişim alanına yapılan büyük yatırımların vatandaşlara sağlanacak altyapı hizmetlerini etkilemesi kaçınılmazdır. Haliyle bu yatırımlar stratejik ve optimal şekilde gerçekleştirilmelidir. Bu kapsamda KÖO yaklaşımı, yüksek kalitede altyapı kurmak, kamu kaynakları yetersizliğini azaltmak, özel sektör verimliliği ve iş kalitesini kamuya ve kamudaki bilişim teknolojilerine yansıtmak açısından önemlidir.

E-Devlet hizmetlerinde KÖO kurulmasının sebepleri kriz faktörü, yönetici inisiyatifi, inovatif düşünce ve uluslararası katalizörler olarak özetlenebilir (Sharma, 2007: 205). Kriz, herhangi bir hizmetin tamamen veya kısmi bir şekilde aksaması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda kamu sektörü için olası bir kriz KÖO modelini gündeme getirebilmektedir. Yönetici inisiyatifi, yöneticilerinin kaynak kullanımlarında israf veya hizmet sunumunda verimsizlik sezmesi durumunda modelin düşünülmesi söz konusudur. Ayrıca KÖO modelinin üstünlüğü inovatif düşünce, teknolojinin etkin kullanımı ve farklı hizmetlerin kolayca sağlanabilmesi olarak sıralanabilir.

3. E-DEVLET HİZMETLERİNDE KAMU-ÖZEL SEKTÖR ORTAKLIĞI (KÖO) MODELİNİN OLASI FAYDALARI VE PROBLEMLERİ

E-Devlet hizmetlerinde KÖO modelinin potansiyel faydaları kamu, vatandaş/müşteri ve özel sektör kapsamında değerlendirilebilir. KÖO modelini faydalarına kamu sektörü açısından bakılacak olursa;

- Yatırımı en az düzeye indirgeme,
- Risk ve maliyet paylaşımı,
- Teknolojinin yakından takip edilmesi,
- Teknoloji transferi,
- Altyapı ve bilişim sistemlerinin geliştirilmesi,
- Müşteri odaklılık,
- Şeffaflık

olarak özetlenebilir. Ayrıca işlevsel bir yönetim, süreçlerinde hız kazanımı, iş verimliliği ve performansı, kamu personelinin tecrübe kazanması ve daha iyi bir geri bildirim mekanizması da bu faydalara eklenebilir.

Vatandaş/müşteri ve toplum açısından;

- Zamandan ve mekandan tasarruf,
- Daha iyi ve güvenilir bir hizmet,
- Hizmet maliyetinden tasarruf,
- Bilişim çağına uygun teknolojik alt yapıdan faydalanma,
- Vatandaşın/müşterinin daha güçlü konumlandırılması

şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca kamu ile etkileşimin artması, hızlı çözüm ve geri bildirim olanakları bu faydalara eklenebilir. Hizmet kullanıcılarına sağlanan bu kolaylıklar ile teknoloji kullanımına dair genel heves artışı da gerçekleşebilmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Modelin özel sektöre faydaları ise;

- Güvenilir gelir kaynağı,
- Öğrenme deneyimleri,
- Daha geniş bir topluluğa hizmet imkanı,
- Yetkinlik ve becerilerin geliştirilmesi,
- Uluslararası ticaret fırsatı

şeklinde sıralanabilir. Ayrıca özel sektör kurumlarının aşamalı bir şekilde itibar kazandıkları gerçeğinden hareketle kamu sektörü ile kurulan ortaklıklar kurum itibarını da olumlu ya da olumsuz anlamda etkilemektedir (Karatepe ve Ozan, 2017: 90). Bu kapsamda başarılı ve istikrarlı bir ortaklıkta özel sektörün itibarını geliştirmesi mümkündür.

Başarılı bir KÖO'nın kurulması, bu faydaları getirebilir iken; ortaklığın kurulma aşamasındaki potansiyel sorunları da şu şekilde ortaya çıkabilmektedir:

- Ödeme miktarının belirlenmesi,
- Örgütlenme ve eşgüdüm,
- Amaç farklılıkları,
- Zaman israfı,
- Dengesiz güç paylaşımı,
- Güven sorunudur.

Ortaklığın kurulma aşamasındaki uzlaşı, kamu ve özel sektörün amaç farklılıklarından ötürü süreci geciktirerek zaman israfına neden olabilmektedir. Ayrıca dengesizliğe yol açacak güç talepleri ve güven sorunu da ortaklık için potansiyel problemler olabilmektedir. Tüm bu potansiyel problemleri aşmak için hedeflerin uyumlu olması önemlidir. Kamu ve özel sektörün hedeflerinin aynı olması beklenemese de her iki sektörün uyumlu çalışabilmesi ortaklığın sürdürülebilirliğini etkileyen kilit bir faktördür. Ortaklığın hukuki altyapısının olması ve bir mevzuata dayandırılması, kamuoyunun pozitif algısı kapsamında sosyal ve politik açıdan kabul, şeffaflık ve sorumluluk bilincinde olunması ise, ortaklıkları kalıcı kılan etkenlerin başında yer almaktadır.

4. DÜNYA ÇAPINDA BİLİŞİM SİSTEMLERİNE DAİR KAMU-ÖZEL ORTAKLIĞI (KÖO) MODELİ ÖRNEKLERİ

Bu başlık altında Hindistan, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Tayvan ve Şili ülkelerindeki bilişim sistemlerine dair 5 farklı KÖO modeli örnekleri incelenmiştir.

4. 1. Hindistan: e-Seva

2000 yılında Hindistan'ın Andhra Pradesh Eyalet Hükümeti tarafından başlatılan KÖO projesi ile vatandaşlara web ortamında vergi ve fatura ödeyebilme, sürücü lisansı ve pasaport başvurusu yapabilme imkanları sağlanmıştır. Pilot proje olarak başlayan e-Seva uygulamasıyla bir ay içerisinde 3 milyon kadar vatandaşa ulaşılmış ve aylık ortalama 3 milyar Rupi vergi ve fatura ödemesi alınabilmiş; bu sistemin görülen başarısı üzerine önce 8 daha sonra da 45 merkezde e-Seva aktif olarak kullanılmıştır. Ayrıca Andhra Pradesh hükümetinin "şeffaflık, hesap verebilirlik ve hız kazanımı" hedefiyle başlatmış olduğu uygulama ile doğum ve ölüm kayıtları da elektronik ortama

ISBN 978-605-7923-57-8

taşınmıştır (TBD, 2009: 14). Birçok proje arasından e-Seva projesinin tercih edilme sebebi; yerel, yapısal ve sosyal ihtiyaçları karşılayacağı düşüncesi olmuştur (Basettihalli vd., 2010: 17). Bu uygulama sonucunda KÖO modeli kullanımıyla elde edilen gelir, her iki kesimin de beklentilerini fazlasıyla tatmin etmiş ve özel sektör yapmış olduğu yatırımın maliyetini kısa sürede karşılamıştır (Kaliannan vd., 2015: 215). E-Seva dünya çapında KÖO modelinin başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

4. 2. Avustralya: Centrelink

1997 yılında faaliyete geçen KÖO uygulaması ile Avustralya vatandaşlarının almış olduğu hizmet kalitesinin artırılması hedeflenmiştir (Mulgan, 2002: 52). Avustralya Toplum Hizmetleri Departmanının bir parçası olan Centrelink Avustralya vatandaşlarına çeşitli hizmetler sunmaktadır (Australian Government Department of Human Services Centrelink, 2018). Bugün de aktif olarak kullanılan uygulama sayesinde özel sektör kuruluşları arasındaki işlemler (business to business) ile kamu kurumları arasındaki işlemler (government to government) yapılabilmektedir. Ayrıca günde 10 milyona yakın işlem yapılan sistem ile emeklilik ve işsizlik maaşı dağıtımı da gerçekleştirilmektedir. KÖO anlaşmasına göre her yıl ortakların almış olduğu komisyon oranı da düşürülerek elde edilen bu fark ile hizmetin iyileştirmesi daha çok sağlanmaktadır (TBD, 2009: 15). Bu hizmet iyileştirmeleri ile potansiyel müşteri kazanımının hedeflendiği görülmektedir.

4. 3. Amerika Birleşik Devletleri: The Synergy

Bu KÖO projesinin kamu tarafında San Diego şehir belediyesi yer alırken, özel sektör tarafında ESRI–GIS ve SAP şirketleri yer almaktadır. Proje sayesinde kentte yaşayan bireylere altyapı problemleri ile ilgili talepte bulunma ve süreci takip etme olanağı tanınmaktadır. Bu sayede kullanıcılar yol tamiri, bozuk lambalar vb. altyapı problemlerine yönelik talep ve isteklerini çevrimiçi olarak (text şeklinde veya coğrafi bilgi cihazları yoluyla) kent yönetimine ulaştırabilmektedir. Ayrıca ulaştırılan bu taleplerin durumu veya sonucu da sistem üzerinden takip edilebilmektedir. Bu işbirliğinde kent belediyesi ile ESRI ve SAP şirketleri stratejik ortaklık yapmış ve sonuç itibariyle belediye hesaplamalarına göre 5 milyon Amerika dolarlık proje, KÖO modeli ile 1.8 milyon Amerika Dolarına düşürülmüştür (TBD, 2009: 16). Bu uygulama KÖO modeli ile yatırımın minimal seviyelerde tutulmasına iyi bir örnek teşkil etmektedir.

4. 4. Tayvan: M-Tayvan

Proje, Tayvan toplumunun elektronik kullanım kabiliyetini geliştirme ve elektronik ortamın avantajlarından yararlanabilen bir ağ toplumu oluşturmak hedefiyle başlatılmıştır (IGI Global, 2018). Proje ile mobil bir ağ oluşturularak vatandaşların gereksinimlerine cevap vermek hedeflenmiştir. Pilot şehir olarak Taipei seçilmiş ve kısa sürede kablosuz bir ağ kurularak 5 milyon kişiye kamu hizmeti sağlanmıştır. KÖO modelinin tercih edilme sebebi; finansman kaynağı oluşturma, Wi-Fi altyapısının sağlama ve daha güvenli bir sistem kurma amaçlarından kaynaklanmıştır. Ayrıca hükümetin daha önceki olumsuz tecrübeleri de KÖO modeli tercihinde etkili olmuştur. Proje kısa sürede olumlu bir ivme gösterse de projenin özellikle karar verme aşamasında bazı belirsizlikleri içinde barındırması dikkat çekmiştir (TBD, 2009: 16). Bu süreçte kamu ile özel sektör arasındaki düşünce farklılığı ve performans beklentilerinin de çeşitli problemlere sebebiyet verdiği söylenebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

4. 5. Şili: ChileCompra e-Kapısı

ChileCompra Şili Maliye Bakanlığı bünyesinde ademi merkeziyetçi bir kamu hizmeti olarak şeffaflık, verimlilik, evrensellik, erişilebilirlik ve ayrımcılık temelinde faaliyet göstermektedir. 2003 yılında faaliyete geçen "ChileCompra e-Kapısı" ile Şili'deki kamu alım ve ihaleleri web ortamına taşınmıştır (Direccion ChileCompra, 2018). 5 yıl içerisinde uygulama ile şirketlerin büyük bir bölümüne ulaşılmış ve ihalelere katılım bu platform üzerinden sağlanmıştır. Ayrıca devlet hazinesine önemli boyutlarda maliyet tasarrufu sağlanmış ve uygulama geniş kitlelerce kabul görmüştür. 2003 yılına gelindiğinde ise, ülke genelindeki tüm kamu alımlarının bu platform yoluyla gerçekleştirilmesi yasal olarak zorunlu hale gelmiştir. Tüm bu olumlu tabloya rağmen, küçük işletmelerin teknolojiden uzak olmaları bu ihalelere katılamamalarına sebebiyet vermiştir. Bu durum ChileCompra programına erişimin, eğitim ve altyapı eksikliklerinden ötürü sekteye uğradığını ve bir iş birliğine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda 2006 yılı içinde Microsoft Teknoloji Erişimi Ortaklık Birimi ve programı yürüten Şili Maliye Bakanlığı, problemin çözümü için KÖO modelini hayata geçirmiştir. Bu kapsamda Microsoft ile Şili Maliye Bakanlığı görevlileri binlerce KOBİ'yi e-Devlet uygulamalarından faydalanabilecek seviyeye ulaştırmak üzere harekete geçirerek eğitim paketleri ve bilinçlendirme faaliyetlerini uygulamışlardır (TBD, 2009: 20). ChileCompra e-Kapısı, KÖO modelini gerektiren "kriz" faktörüne örnek verilebilecek bir uygulama türüdür.

5. SONUÇ

Dünyadaki nüfus artış hızının fazla olduğu bilinmekte ve bunun önümüzdeki yıllarda da devam edeceği öngörülmektedir. Bu durumda kamu kesiminin, hızlı nüfus artışından dolayı gelecek yıllarda hizmet sunumunda ve finansmanında bazı problemler ile karşılaşılması mümkündür. Bu kapsamda hizmet sunumunun elektronik ortama taşınması küresel değişimin bir gerekliliği olarak görülürken bu hizmetlerin kalitesi, altyapısı ve finansmanı ise, KÖO modelini ön plana çıkarmaktadır. KÖO modeli ile altyapı ve bilişim sistemlerinin geliştirilmesi, yatırımın ve riskin paylaşılması, yönetim etkinliği ve karşılıklı öğrenme süreçlerinin etkililiği sağlanmaktadır. Ayrıca gerek kamu gerekse de özel sektörün, ortaklığın her aşamasında uzlaşmacı bir anlayış benimsemesi önemlidir. Fakat amaçların farklı olması, gizli hedefler, dengesiz güç paylaşımı ve uygun ortamın bulunmaması potansiyel problemler olarak göze çarpmaktadır. Çalışmada bahsedildiği üzere dünya çapındaki bilişim sistemleri olarak KÖO uygulamalarından Hindistan'da e-Seva, Avusturalya'da CentreLink ve ABD'de The Synergy başarılı kabul edilebilecek modellerdir. Bu uygulamalar ile hem kamu hem de özel sektör yatırımları en aza indirgenmiş ve riski beraber paylaşarak her iki kesim kârlı duruma geçmişlerdir. Buna karşın Tayvan'da M-Tayvan ile Şili'de ChileCompra e-Kapısı uygulamaları ise, amaç farklılıkları, performans beklentileri, uygulama için elverişli ortamın sağlanamaması ve kriz faktörü gibi sebeplerden dolayı başarıları sekteye uğramıştır. Verilen tüm bu örneklerden hareketle ortaklıkların sağlam bir zemin üzerine kurulması, dengeli faydayı gözetmesi ve şeffaf olması modeli kalıcı ve başarılı kılan etkenler olarak göze çarpmaktadır. Bu kapsamda E-Devlet hizmetlerinde KÖO modelinin kurulması, kamu kesiminin özel kesim ile ortaklık hükümlerini ve sürecini iyi analiz edip kamunun çıkarlarını koruyacak dengeli güç paylaşımını sağlaması durumunda faydalı olabilecektir.

ISBN 978-605-7923-57-8

KAYNAKÇA

Australian Government Department of Human Services Centrelink (2018), https://www.humanservices.gov.au/individuals/centrelink, Erişim Tarihi: 27.04.2018.

Basettihalli, R., - Kim, H. W., - Lee, H. L., - Noh, S. E. (2010), "Structural Analysis of E-government in India", Asia Pacific Journal of Information Systems, 20(2), s. 1-21.

Claessens, J., - Dem, V., - De Cock, D., - Preneel, B., - Vandewalle, J. (2002), "On The Security Of Today's Online Electronic Banking Systems", Computers & Security, 21(3), s. 253-265.

Direccion ChileCompra (2018), http://www.chilecompra.cl/que-es-chilecompra, Erişim Tarihi: 14.09.2018.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı) (2005), E-Devlet Proje ve Uygulamaları, Bilgi Toplumu Dairesi.

E-Devlet Sıkça Sorulan Sorular (2018), https://www.turkiye.gov.tr/bilgilendirme?konu=sikcaSorulanlar, Erişim Tarihi: 27.04.2018.

Eryılmaz, B. (2008), Kamu Yönetimi Düşünceler Yapılar Fonksiyonlar, Okutman Yayıncılık, Ankara.

Howard, M. (2001), "E-government Across the Globe: How will "E" Change Government. ?",https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/30927075/eGovGFRAug01.pdf?AWS AccessKeyId, Erişim Tarihi: 27.04.2018.

IGI Global - Disseminator of Knowledge – What is M-Taiwan (2018), https://www.igi-global.com/dictionary/m-taiwan/17644, Erişim Tarihi: 14.09.2018.

Jasiukevicius, L. & Vasiliauskaite, A. (2018), "The Assesment of Public-Private Partnership's Possibilities to Optimize Investments in Public Infrastructure", Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 29 (1), p. 32-45.

Kaliannan, M., - Awang, H., - Raman, M. (2010), "Public-Private Partnerships for E-government Services: Lessons from Malaysia", Institutions and Economies, s. 207-220.

Karatepe, S., - Ozan, M. S. (2017), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal İtibar İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 8(2), s. 80-101.

Mulgan, R. (2002), "Public Accountability of Provider Agencies: The Case of the Australian 'Centrelink", International Review of Administrative Sciences, 68(1), s. 45-59.

OECD (2008), Public-Private Partnerships: In Pursuit of Risk Sharing and Value for Money, France: OECD Publishing.

Sharma, S. (2007), "Exploring Best Practices in Public–Private Partnership (PPP) in e-Government through Select Asian Case Studies", The International Information & Library Review, 39(3-4), s. 203-210.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sobacı, M.Z., - Yıldız, M. (2012), E-Devlet Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

TBD (Türkiye Bilişim Derneği), http://eski.tbd.org.tr/usr_img/cd/kamubib12/RaporlarPDF/RP3-2009.pdf, Erişim Tarihi: 27.04.2018.

T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2017), http://www.sbb.gov.tr/KamuOzelIsbirligiYayinlar/KAMU-OZEL_ISBIRLIGI_RAPORU_2017.pdf, Erişim Tarihi: 27.04.2018.

ISBN 978-605-7923-57-8

KAMU YAPIM İŞLERİNDE KULLANILAN SERAMİK DÖŞEME KAPLAMALARININ BİRİM FİYAT TARİFLERİNİN İNCELENMESİ ve MALZEME SEÇİM YÖNTEMLERİNİN TARTIŞILMASI

Hasan POLAT

Dr. Öğr. Üyesi, Elazığ Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Yapı Bilgisi ABD, e-posta: hpolat@firat.edu.tr

Nihal Arda AKYILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi, Elazığ Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Bina Bilgisi ABD, e-posta: nihalardaa@hotmail.com

ÖZET

Ülkeler ekonomisinin önemli ve kritik iş kollarından bir tanesi inşaat sektörüdür. Sektör genel olarak tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kısmen kamu eliyle kısmen özel sektör eliyle yürütülmektedir. Kamu eliyle yapılan yapım işlerinde kamunun belirlemiş olduğu ihale mevzuatına göre istekli firmalara ihale edilen işler, devletin kontrol ve denetiminde uygulanmaktadır. İhale sürecinde proje, teknik ve idari şartnameler hazırlanıp, ihale sonrası sözleşme imzalanması ile birlikte uygulanmaya konmaktadır. Yapım esnasında devlet kontrollük teşkilatı ya da müşavirler kanalıyla, yüklenicinin projeler, teknik ve idare şartnamelere göre işi yapıp yapmadığını, istenilen malzemelerin kullanılıp kullanılmadığını denetlemektedir. Bu çalışmada kamu yapım işlerinde döşeme kaplaması olarak kullanılan seramiklerin seçimi incelenmiş, bu seçim yöntemlerinin olumlu ve olumsuz yönleri tartışmaya açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yapım İşleri, Seramik, Birim Fiyat Tarifi, Malzeme Seçimi

INVESTIGATION OF UNIT PRICE RECEIPT OF CERAMIC FLOOR COVERINGS USED IN PUBLIC CONSTRUCTION WORKS AND DISCUSSING MATERIAL SELECTION METHODS

Abstract

Construction sector is one of the important and critical business lines of the countries' economy. In general, the sector is carried out partly by the public sector in the private sector as well as in the whole world. According to the procurement legislation set forth by the public in construction works carried out by the public sector, the works contracted to the willing firms are implemented under the control and supervision of the state. In the tender process, technical, technical and administrative specifications are prepared and implemented with the signing of the contract after the tender. During the construction, the government supervises whether the contractor is doing the work according to the projects, technical and administrative specifications and whether the required materials are used. In this study, the selection of ceramics used as floor covering in public works was examined and the positive and negative aspects of these selection methods were discussed.

Key Words: Public Works, Ceramics, Unit Price Directions, Material Selection

Giriş

Dünyada ve Türkiye'de inşaat sektörü, tüm sektörler arasında oldukça önemli bir paya sahiptir. Sektör, doğası gereği oldukça dinamik ve karışık bir yapıdadır. Artan piyasa yarışları, rekabet gücü, bilgi ve teknolojiye ulaşım kolaylığı, yatırım destekleri gibi faktörler de devreye girdiğinde malzeme üretimi

ISBN 978-605-7923-57-8

yapan çok sayıda firma ortaya çıkmıştır. Malzeme satış kabiliyeti/fiyat endeksi kullanıcılar açısından oldukça yüksek bir seçim parametresi olduğundan firmaların satış kabiliyetlerini artırmak açısından düşük fiyat uygulama politikasının uygulandığı aşikârdır. Düşük fiyat uygulaması, maliyet fiyatlarının da maksimum ölçüde düşürülmesini tetiklemekte ve ortaya çıkan son ürünlerde kalite açısından son derece farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Bu yüzdendir ki, inşaat sektörü ile ilgili olarak yürürlükte olan birçok mevzuat bulunmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yapım işlerinin bir kısmı özel sektör eliyle bir kısmı da kamu tarafından yapılmaktadır. Özel sektör kanalıyla yapılan işlerde, yapım sürecinde mal sahibi aktif olarak işin yapımında ya da denetiminde bulunurken kamu işlerinde kamu kurumlarında istihdam edilen teknik elemanlar ya da son yıllarda proje bazlı uygulanmaya başlayan müşavir firmalar aracılığı ile yapılmaktadır.

Bilindiği üzere bireyler mal ve hizmet ihtiyaçlarını mal ve hizmet sunucularından doğrudan piyasada temin ederler ve bireylerin anılan ihtiyaçları değişen ve gelişen dinamik bir yapıya sahiptir. Dün yoğun bir şekilde talep edilen bazı mal veya hizmetlerin yerini bugün başka mal veya hizmetler almıştır ve en önemlisi de gelişen teknolojik imkânlar dolayısıyla ihtiyaçların temin metotları da süratle değişmektedir. Tıpkı bireylerin ihtiyaçlarında olduğu gibi kamu kurumlarının da ihtiyaçları değişen ve gelişen dinamik bir yapıya sahiptir ki kamu ihale kanunları ve tamamlayıcı mevzuatı ise kamu kurumlarının ihtiyaçlarının teminine yönelik kurallar manzumesidir. Kamu alımlarında kullanılan kaynağın kamu kaynağı olması hasebiyle kamu ihale mevzuatının, kamu kaynağının en iyi şekilde kullanılmasına matuf sıkı kurallar içermesi tabi ve beklenen bir durum olmakla beraber bu kurallar aynı zamanda dinamik ve değişime paralel olmalı ki kamu kurumları da ihtiyaçlarını hızlı ve kolay temin edebilsinler. Bu özellikleri nedeniyle kamu ihale kanunları çok temel düzenlemelerdir ve bu kanunları uygulayacak kurumların da çok dikkatle ve özenle yapılandırılmaları elzemdir (Kaplan S., 2012).

İnşaat yapım süreci, ciddi bir planlama, tedarik ve kalite yönetim sürecini gerektirir. Özel sektör eliyle yapılan özellikle büyük bütçeli yapılarda, bu süreç son derece titiz ve uzman ekip ile başarılı bir şekilde yürütülmektedir. İnşaat sürecindeki en önemli görevlerden biri de planlı bir şekilde yapı malzemeleri seçimidir. İnşaat malzemeleri çoğunlukla yapının proje mimari tarafından tasarım aşamasında belirtilmektedir. Ancak bu belirleme, kamu yapılarında çoğu zaman kamu kurumlarının denetim ve teftiş esnasında problem yaşamaması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Birim Fiyat kitabından seçilmektedir. Bir imalatın resmi pozu var ise eğer, özel poz ve özel teknik şartname koyulmasından genellikle kaçınılmaktadır.

Daha projelendirme aşamasında kısıtlanan malzeme seçimi dolayısıyla, gelişen teknolojiye paralel olarak sürekli değişen ve gelişen malzemelerin seçimini olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla, malzeme seçimi beton, demir, tuğla, bimsblok, gazbeton gibi kaba yapı malzemelerinin dışında kalan

ISBN 978-605-7923-57-8

diğer ince yapı malzemeleri (döşeme ve duvar seramik kaplama malzemeleri, parke, boya, alçı, alçı paneller, alüminyum asma tavan malzemeleri, kapılar, pencereler, çatı kaplama malzemeleri, ısı yalıtım malzemeleri, su yalıtım malzemeleri, ses yalıtım malzemeleri, korkuluklar) sağlıklı olarak seçilememektedir.

Oysa özel sektör tarafından yapılan işlerde malzeme seçimi yapılırken malzemenin maliyeti, estetiği, firesiz oluşu, kalite ve performansının yüksek oluşu, yedek tedarikinin mümkün olması, uzun garanti süreçleri gibi kriterleri bir arada barındıran malzemeler arasından seçilmektedir (url-1). Yine özel sektör malzeme seçimi aşamasında en iyi malzemeyi temin etmek amacıyla fuarlardan, piyasa araştırmalarından, meslektaş önerilerinden, daha önceki deneyimlerinden, web üzerinden, malzeme satış firmalarından, bayilerden, malzeme kataloglarından detaylı bir araştırma yaparak sonuca ulaşmaktadır (url-1).

Kamu yapım işlerinde yapı denetim elemanlarının ya da müşavirin yapım esnasında projeye ve şartnamelere uygunluk açısından kontrol etme, yapım-maliyet kontrollerini gerçekleştirme, malzeme uygunluk kabulleri, geçici kabul, kesin kabul gibi görevleri bulunmaktadır. Malzeme seçim sürecinde, bir yapı denetim görevlisinin yetkileri kanunlarla belirtilen ve imalatın tariflendiği pozda bulunan rayiçteki malzemenin dışına çıkamamaktadır. Bu durum uygulamada, aynı poz tarifi ile tanımlanmış imalatın, farklı yükleniciler tarafından farklı kurumlara yapılan inşaatlarda farklı malzemeler kullanmasına yol açmaktadır.

Amaç ve Kapsam

Bu çalışmada gününüz koşullarında devlet eliyle yapılan inşaat işlerinde, tasarımcının ve uygulayıcının, denetim mekanizmasının kısıtlandığı sistemi inceleyerek, ortaya çıkan kamu zararının azaltılması ya da kaldırılması için öneriler yapılması ve konunun tartışılması amaçlanmıştır. Çalışma kaynak taraması ile gerçekleştirilmiştir. Yapım işlerinin devlet kanalıyla yapılan işlerinde iç mekânlarda döşeme ve duvar kaplaması olarak kullanılan seramiklerin seçilmesi konuları araştırılmıştır.

Dünyada İnşaat Sektörü

İnşaat sektörünün dünya ekonomisindeki büyüklüğünün 3,5 trilyon Amerikan doları civarında olduğu tahmin edilmektedir ve bu rakam dünyadaki toplam GSMH'nın yaklaşık %8'lik bir kısmını oluşturmaktadır (Özdemir ve Kılıç, 2011). Önümüzdeki 10 yıl içerisinde inşaat sektöründe küresel anlamda %67'lik bir büyüme ve 7,2 trilyon dolarlık üretimin 12 trilyona ulaşacağı öngörülmektedir. Bu artışta Çin, Hindistan ve ABD'nin %54'luk payı olacağı tahmin edilmektedir (Özorhon B., 2012).

2009 yılı rakamları dâhilinde, dünya inşaat sektörünün %46'sını oluşturan yükselen ekonomilerin 2020 yılı itibariyle %55'lik orana sahip olacakları öngörülmektedir (Global Construction Perspectives,

ISBN 978-605-7923-57-8

2012). Küresel inşaat pazarına ABD, Çin ve Japonya'nın hâkim olduğu görülmektedir. Bu ülkeleri Almanya, İspanya, Fransa ve İtalya izlemektedir (YEM, 2010).

Türkiye'de İnşaat Sektörü

İnşaat Sektörü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında öncelikle demiryolu hatları ve büyük su projeleriyle başlamıştır. Bu hamle, 2. Dünya Savaşı'nın sona erip, dünyada liberalleşme rüzgârlarının esmeye başladığı 1950'lere kadar devam etmiştir. İnşaat sektörünün 50'ler ve 60'lardaki gelişiminin ardındaki temel etken, kamu altyapı yatırımlarıdır. İnşaat ve taahhüt sektörünün gelişimi bu dönemde hız kazanırken, Türkiye'nin 1952'de NATO'ya girişi, altyapı yatırımlarını artırıp, firmalara hem yabancılarla çalışıp tecrübe kazanma, hem de düşük maliyetlerle makine parkına sahip olma şansı vermiştir. Söz konusu dönemde sanayi yatırımları daha çok özel sektöre terk edilmiş, toplam yatırımların yaklaşık yarısını teşkil eden kamu yatırımları ise ağırlıklı olarak altyapı yatırımlarından oluşmuştur. Kamu ihalelerini kazanan Türk firmaları, bu alanda edindikleri tecrübeyle daha sonraki yıllarda yurtiçinde ve yurtdışında önemli projelere imza atmaya başlamışlardır. Başta barajlar, hidroelektrik santralleri, karayolları ve NATO ihaleleri olmak üzere bu hamle Müteahhitlik Sektörü için de büyük bir deneyim ve atılım anlamına gelmiştir. 1980'lerde Türkiye, bir yandan önceki dönemlerden devreden kentleşme ve konut sorunlarına, bir yandan da yeni dönemin sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. 1980'den sonraki dönemde kentsel alanlarda yaşanan değişimlerden birisi, gecekondulaşmanın değişen niteliğidir. Kullanıcıların başkalarının arsaları üzerinde kendi emekleri ile ürettikleri tek ya da az gecekonduların yerini, kullanıcı dışındaki gruplarca üretilen çok katlı yapılaşma almıştır. Ayrıca, kentlerin imarlı kesimlerinde de benzer gelişmeler yaşanmış, orta ve üst gelir gruplarına yönelik seçeneklerin, kooperatiflerin konut üretimindeki payı artmıştır. Bunun nedeni de Toplu Konut İdaresi'nin kooperatiflere açtığı kredilerdir. Kooperatiflerin üretimden aldığı payın artması, arsa gereksinimini artırmış ve arsa alarak konut üretimini buralarda yapmalarına yol açmıştır. Ayrıca konut üretiminin kent dışına taşınmasında Emlak Bankası ve Toplu Konut İdaresi uygulamalarının da etkisi olmuştur (url-2).

Türkiye ekonomisi gittikçe büyüyen bir ekonomidir. Türkiye, küresel ekonomik krizden en hızlı çıkan ve son dönemlerde küresel ekonomik belirsizlikten en az etkilenen ülkelerden biri olarak Avrupa'nın en hızlı büyüyen ekonomisi durumundadır. 2002-2011 döneminde ortalama büyüme oranı %5,4 oranında olurken, 2011 yılında Türkiye ekonomisi %8,5 oranında büyümüştür (IMF, 2012).

Büyüyen ekonomi içerisinde de çeşitli sektörler büyümeye farklı katkılar yapmaktadırlar. Son yıllarda özellikle ticaret, turizm, yatırım ve inşaat sektöründeki büyümenin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Yıllık büyüme oranları ekonomideki eğilimlerin belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yıllık büyüme oranlarına bakılarak sektördeki hareketlilikler de tespit edilebilmektedir (Özorhon B., 2012).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2.2, 2004-2011 yılları arasında ekonomideki genel gelişme hızını ve Türk inşaat sektörünün gelişme hızını göstermektedir.

Yıllar	Genel gelişme hızı (%)	İnşaat sektörü gelişme hızı (%)
2004	9	14
2005	8.4	9.3
2006	6.9	19
2007	4.7	5.7
2008	0.7	-8.1
2009	-4.8	-16.1
2010	9.2	18.3
2011	8.5	11.2

Tablo 2.2. Genel ve Sektörel Gelişme Hızı (İNTES, 2011)

Tablo 2.2'ye göre inşaat sektöründeki en büyük gelişme hızının 2010 yılında gerçekleştiği gözlenmektedir. İnşaat sektörünün GSYİH içerisindeki payı önemlidir. Ancak sektör milli gelirden yeterince pay alamamaktadır. Sektörün ekonomiye katkı payı aşağı yönlü bir eğilim izlemektedir. Tablo 2.3, GSMH gelişme hızını ve inşaatın GSYİH içindeki yerini göstermektedir. Tablo 2.3'e göre, inşaat sektörün GSYİH içerisindeki payı 2005-2011 yılları arasında %3,8 ile %4,9 arasında değişim göstermektedir. En yüksek değer olan %4,9 2007 yılında gerçekleşirken, 2009 yılında sektörün milli gelir içerisindeki payı %3,8'e düşmüştür. 2010 yılında ekonominin gelişme göstermesi nedeniyle sektörün payı yeniden artarak %4,1'e yükselmiştir. İlerleyen yıllara bakıldığında yükselişin devam ettiği ve payın 2010 II. çeyrekte %4,4'e, 2011 I. çeyrekte %4,5'e çıktığı görülmektedir (Özorhon B., 2012).

Devlet Yapım İşleri Kavramı, Tarihçesi ve Mevzuatı

Türk Dil Kurumu resmi web sitesinde Yapım; Yapma işi, inşa, imal, konstrüksiyon olarak tanımlanmaktadır (url-3). 4734 sayılı Kamu İhale Kanununda ise; "Bina, karayolu, demiryolu, otoyol, havalimanı, rıhtım, liman, tersane, köprü, tünel, metro, viyadük, spor tesisi, alt yapı, boru iletim hattı, haberleşme ve enerji nakil hattı, baraj, enerji santrali, rafineri tesisi, sulama tesisi, toprak ıslahı, taşkın koruma ve dekapaj gibi her türlü inşaat işleri ve bu işlerle ilgili tesisat, imalat, ihzarat, nakliye, tamamlama, büyük onarım, restorasyon, çevre düzenlemesi, sondaj, yıkma, güçlendirme ve montaj işleri ile benzeri yapım işleri" olarak tanımlamaktadır (KİK, 2003).

Kamu kaynaklarının yönetimi, eskiden beri, özel sektörün kaynak yönetimine nazaran daha sıkı ve ayrıntılı kurallara tabi kılınmıştır. Bu düzenlemeler, söz konusu kurallar vasıtasıyla harcamaların kontrolünü elde tutarak kamu kaynaklarının kullanımındaki usulsüzlük ve yolsuzlukların önüne geçmek ve ilerde bu harcamaların usulüne uygun yapılıp yapılmadığını denetlemek açısından da önem taşımaktadır. Bu kapsamda, Osmanlı İmparatorluğu döneminde bilinen ilk düzenleme 1857 tarihli Nizamname'dir. Cumhuriyetin ilanını takiben ise kamu alımları alanına yönelik ilk düzenleme 1925

ISBN 978-605-7923-57-8

yılında 661 sayılı Müzayede, Münakasa ve İthalat Kanunu ile yapılmıştır. Müteakiben; devlet alımlarını daha modern esaslara bağlayan 2490 sayılı Artırma Eksiltme ve İhale Kanunu 1934 yılında uygulamaya sokulmuş, Cumhuriyetin ilk yıllarının ihtiyacına cevap veren bu Kanunun da zaman içerisinde yetersiz kalması üzerine 01.01.1984 tarih ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu yürürlüğe girmiş ve yaklaşık 20 yıl uygulanmıştır. Bununla birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere, kamu alımlarının artan önemi, uluslararası ekonomik ilişkilerdeki gelişmeler ve Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefi çerçevesinde AB müktesebatına uyum sağlanması gereği karşısında, kamu alımları sistemimizdeki bu eksiklikler IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ile AB Komisyonu tarafından da dile getirilmeye başlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, kamu alımları sistemimizdeki temel eksiklikleri gidermek amacıyla hazırlanan 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu 2002 yılında kabul edilerek 1.1.2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir (Gül H., 2010).

Son olarak yürürlüğe giren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile temel olarak, ihalelerde saydamlığın, rekabetin, eşit muamelenin, güvenirliğin, gizliliğin, kamuoyu denetiminin, ihtiyaçların uygun şartlarla ve zamanında karşılanmasının ve kaynakların verimli kullanılmasının en geniş şekilde sağlanması, kamu kurum ve kuruluşlarının kullanımlarında bulunan her türlü kaynaktan yapacakları ihalelerde tek bir yasal düzenlemeye tâbi olmaları, tahmini bedel baz alınarak indirim yapılmak suretiyle ihaleye çıkılması yerine, işlerin istekliler tarafından piyasa rayiçlerine uygun fiyatlara göre tespit ve teklif edilen gerçekçi bedeller üzerinden ihale edilmesi amaçlanmıştır (Ecevit B.,2001).

Yapım işlerinde, idarelerce yeterli etüt ve fizibilite çalışmaları yapılmadan ön proje ile ihaleye çıkılması nedeniyle yatırım maliyetleri gerçekçi bir şekilde belirlenemediğinden, işler öngörülen bedellerin üzerinde ve daha uzun sürede tamamlanmaktadır. Bu durumun önlenmesi amacıyla, doğal afetler veya arazi ve zemin etüdü gerektirmesi nedeniyle ihale öncesinde uygulama projesi yapılamayanlar hariç, yapım işlerinin uygulama projeleri yapılarak ihale edilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Kamu Yapım İşleri Uygulama Mevzuatı

4734 sayılı Kamu İhale Kanununa dayanılarak ilgili kurumca çıkarılan Yapım İşleri İhaleleri Uygulama Yönetmeliği ile Kamu kurumlarınca yapılacak yapım işlerinde, ihale öncesi arsa temini, ödenek temini sürecinden başlayarak, etüt ve projelerin hazırlanması, birim fiyatların tespiti ve yaklaşık maliyetin hazırlanması gibi konular ayrıntılı olarak bu yönetmelik ile tarif edilmiştir. Söz konusu yönetmeliğin birinci bölümünde bulunan tanımlar kısmında Yaklaşık Maliyet; "İhale onay belgesi düzenlenmeden önce idarece her türlü fiyat araştırması yapılarak, katma değer vergisi (KDV) hariç olmak üzere hesaplanan ve dayanakları ile birlikte bir hesap cetvelinde gösterilen, ihale konusu işin öngörülen bedeli" olarak ifade edilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

İkinci bölüm, "Yaklaşık maliyetin hesaplanmasına esas miktarların tespiti" kısmının 9. Maddesi a fıkrasında "Bina işlerinde uygulama projesi, diğer işlerin uygulama projesi yapılabilen kısımları için uygulama projesi, yapılamayan kısımları için kesin proje; doğal afetler nedeniyle uygulama projesi yapılması için yeterli süre bulunmayan işler ile ihale konusu işin özgün nitelikte ve karmaşık olması nedeniyle teknik ve malî özelliklerinin gerekli olan netlikte belirlenemediği durumlarda ise ön ve/veya kesin projenin hazırlanması ve yaklaşık maliyetin söz konusu projelere dayanılarak hesaplanması gerekir" hükmü yer almaktadır. Aynı maddenin b fıkrasında; "Ön, kesin veya uygulama projelerine dayalı olarak, işin bünyesindeki imalat kalemlerinin adını ve yapılacağı yerleri gösteren ve yaklaşık maliyetin hazırlanmasına esas teşkil eden mahal listeleri hazırlanır" hükümleri bulunmaktadır.

Anılan yönetmeliğin 10. Maddesi "Yaklaşık maliyet hesabına esas fiyat ve rayiçlerin tespiti" başlığında, idarelerce, ihale konusu işin yaklaşık maliyetine ilişkin fiyat ve rayiçlerin tespitinde;

> a) İhaleyi yapan idarenin daha önce gerçekleştirdiği, ihale konusu işe benzer nitelikteki işlerin sözleşmelerinde ortaya çıkan fiyatlar,
> b) Kamu kurum ve kuruluşlarınca belirlenerek yayımlanmış birim fiyat ve rayiçler,
> c) İlgili meslek odaları, üniversiteler veya benzeri kuruluşlarca belirlenerek yayımlanmış fiyat ve rayiçler,
> ç) Yüklenici veya alt yüklenici olarak faaliyet gösteren, konusunda deneyimli kişi ve kuruluşlardan alınacak, ihale konusu işe benzer nitelikteki işlere ilişkin maliyetler,
> d) İdarenin piyasa araştırmasına dayalı rayiç ve fiyat tespitleri esas alınır, denmektedir. İdareler, yaklaşık maliyete ilişkin fiyat ve rayiçlerin tespitinde (a), (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde belirtilen fiyat ve rayiçlerin birini, birkaçını veya tamamını herhangi bir öncelik sırası olmaksızın kullanabilirler şeklinde hüküm bulunmaktadır (KİK, 2003).

Her ne kadar yönetmelikte birim fiyatların tespiti ve seçilecek malzemelerin tespiti için farklı alternatiflere yönelme hakkı verilmiş olsa da, Bakanlığın (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 180 Sayılı Kararname'nin 'Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yükümlülüğü' başlıklı 32 inci maddesinde 'Kamu Kurum ve Kuruluşları; katma bütçeli daireler, il özel idareleri, belediyeler; 2 inci maddenin n bendinde belirtilen tüzük, yönetmelik, tip sözleşme, şartname, rayiç, fiyat analizleri ve birim fiyatlarına uymak ve uygulamakla yükümlüdürler" hükmü mevcuttur.

Bu nedenle uygulamada idarelerin Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca her yıl yayımlanan birim fiyat kitabında var olan pozlar seçilmekte, orada olmayan pozlar Milli Savunma Bakanlığı pozlarından, TEDAŞ, Türk Telekom, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İller Bankası, Karayolları, Devlet Su İşleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi resmi kurumların pozlarından seçilmektedir. En nihayetinde sayılan kurumların her yıl yayınlanan pozlarında bulunmayan pozlar idarelerin teknik elemanlarınca yeni birim fiyat analizi yapılmak suretiyle hazırlanmaktadır. Bu uygulamanın temel nedeni, idarenin olağan teftiş ve denetimlerde sıkıntı yaşamaması ve mevzuatı devletçi bir mantıkla uygulamasıdır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Birim Fiyat Tarifleri

İnşaat sektöründe, teknolojik gelişmelere paralel ortaya çıkan yeni malzeme ve yapı elemanları ile yapım teknikleri, yapı maliyet tahminlerinin her aşamada yapılmasını gerekli kılmaktadır. Ülkemizde, maliyet belirleme yönteminin, başta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmak üzere kamu tarafından üretilen birim fiyat sistemine dayanmakta olduğu ve sektörün maliyet analizlerini büyük oranda bu sistemle yaptığı bilinmektedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yüksek Fen Kurulunca her yıl yayınlanan İnşaat ve Tesisat Birim Fiyatları, tarif ve analizleri ile yapı yaklaşık birim maliyetleri ve fiyat artış oranlarının tarihçesi, hukukî dayanağı, oluşturma yöntemi, kullanım süreçleri ve diğer ülkelerde birim fiyat uygulamaları bu çalışmaların kapsamını oluşturmaktadır.

Bakanlık bünyesinde yer alan Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı (YFK) tip sözleşme, şartname, rayiç, analizleri ve birim fiyatları hazırlamak ve yayımlamak, bayındırlık ve iskân işleri ile ilgili şartnamelerle, tip sözleşme, yıllık rayiç, birim fiyat, birim fiyatlara ait analiz ve tariflerini hazırlamak ve yayımlamak' hükmü çerçevesinde üstlenmiş bulunmaktadır.

Bakanlık tarafından yayımlanan İnşaat ve Tesisat Birim Fiyatları ile İşçilik, Taşıtlar, İnşaat Makine ve Araçları ile Gereç Rayiçleri; ham madde fiyatları dâhil bütün parametrelerin gözetildiği, gerçek piyasa verileriyle desteklenen ve belgelendirilen bir çalışmanın sonucunda bütün bir yıl boyunca geçerli olan, optimum şartları taşıyan ve tespit tarihi itibariyle piyasa fiyatlarını yansıtan niteliktedir (Arabacı ve Duyguluer, 2011).

Temel Problem

Bakanlığın Birim Fiyat Tarifleri uygulaması, idarelerin yaklaşık maliyet hazırlarken ve yapım işini ihale ederken, ihale sonrası hak edişleri düzenlerken ortak bir uygulamanın yapılmasını amaçlamaktadır. Bu uygulama, hafriyat, hazır beton, nervürlü inşaat demiri, karkas demir profil uygulamaları, tuğla duvarlar, bimsblok duvarlar, gaz beton duvarlar gibi uygulamalarda, Ülkenin en doğusundan en batısına hemen hemen aynı kalitede ürünlerin ortaya çıkmasına olanak verebilmektedir. Ancak, seramik, boya, kapı, pencere, alüminyum doğrama ve giydirmeler, çatı kaplamaları, ısı, su ve ses yalıtımları, alçı panel uygulamaları, alüminyum panel uygulamaları (asma tavanlar), ahşap kaplamalar (lamine, laminant, masif parkeler) gibi ürünlerde aynı pozlar ile aynı kalitede ürünü satın almada farklılıklar yaşamaya elverişlidir.

Bu çalışma, seramik duvar ve döşeme kaplamaları açısından incelendiğinden çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, Bakanlık Birim Fiyat Tariflerinde yer alan seramik duvar ve döşeme kaplamaları birim fiyat tarifleri incelenerek sakıncalar tartışılacaktır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Seramik Birim Fiyatları

Seramik en basit tarifiyle "çok yüksek sıcaklıkta pişirilmiş toprak" demektir (url-4). Bakanlık Birim Fiyat Listesinde Karo Seramik Döşeme ve Duvar Kaplamaları 26.000 pozlarından itibaren başlamaktadır.

Seramik yer karoları ile döşeme kaplaması yapılması işleri Y.26.005/302 nolu poz ile başlar ve Y.26.005/404 nolu poz ile biter. Seramik duvar karoları ile duvar kaplaması yapılması işleri Y.26.006/303 nolu poz ile başlar ve Y.26.006/407 nolu poz ile biter. Sırlı porselen karolar ile döşeme ve duvar kaplaması yapılması işleri Y.26.007/304A pozu ile başlar ve Y.26.007/410B ile biter. Sırsız porselen karolar ile döşeme ve duvar kaplaması yapılması işleri Y.26.008/304A pozu ile başlar ve Y.26.008/410B ile biter.

Pozlar incelendiği zaman ebatların 20X20, 20X25, 20X50, 20X60, 25X33, 30X30, 30X45, 30X60, 33X45, 40X40, 42,5X42,5, 60X60 ebatlarında olduğu görülmektedir (url-5).

Y.26.005/302 poz nolu (30X30) veya (33X33) anma ebatlarında her türlü desen ve yüzey özelliğinde, 1.kalite, beyaz seramik yer karoları ile döşeme kaplaması yapılması (karo yapıştırıcı ile) pozu incelendiğinde, yapım şartları; onaylanmış detay projesine uygun düzgün yüzeyin, yapışmayı engelleyici kir, toz, çapak ve benzeri kalıntılardan arındırılması ve nemlendirilmesi, yüzey üzerine çimento esaslı, standart performanslı, kayma özelliği azaltılmış karo yapıştırıcının sürülmesi ve özel tarak ile yivlendirilmesi, (30 x 30 cm) veya (33 x 33 cm) anma ebatlarında her türlü desen ve yüzey özelliğine sahip, 1.kalite, beyaz seramik yer karosunun, mastar ve tesviyesine uygun olarak, 3 mm derz aralıkları bırakılarak döşenmesi, derzlerin istenilen renkte çimento esaslı, standart performanslı derz dolgu malzemesi ile doldurulması, kaplama yapılan yüzeyin temizlenmesi, her türlü malzeme ve zayiatı, işçilik araç ve gereç giderleri, iş yerinde yükleme, yatay ve düşey taşıma, boşaltma, müteahhit genel giderleri ve karı dahil 1 m² fiyatı olarak tanımlanmıştır. Söz konusu imalatın birim fiyat analizi incelendiğinde ise;

Rayiç No	Malzeme	Birimi	Miktarı
04.390/302	**Her türlü desen ve yüzey özelliğinde, beyaz, yer karosu (30 x 30 cm - 33 x 33 cm anma ebatlarında)**	**m²**	**1.050000**
04.380/001	Çimento esaslı, standart performanslı, kayma özelliği azaltılmış karo yapıştırıcı (TS EN 12004 - C1T)	kg	4.000000
04.380/051	Çimento esaslı, standart performanslı derz dolgusu (TS EN 13888 - CG1)	kg	0.400000
04.031	Su	m³	0.002000
	İşçilik:		
01.004	Seramik kaplama ustası	Saat	0.600000
01.501	Düz işçi	Saat	0.500000
	(İnşaat yerindeki yükleme, yatay ve düşey taşıma, boşaltma dâhil)		

Y.26.005/302 nolu poz birim fiyat analizi (url-6)

ISBN 978-605-7923-57-8

şeklindedir. Burada esas olan seramik malzemesinin seçiminin yapıldığı 04.390/302 rayiç nolu "Her türlü desen ve yüzey özelliğinde, beyaz, yer karosu (30x30cm-33x33cm anma ebatlarında) dur. 30x30cm-33x33cm ebatlarında beyaz yer karosunu ülkenin çeşitli yerlerinde çeşitli firmalardan oldukça farklı fiyatlarla satın almak mümkündür. Farklı üretici firmaların 1.kalite olarak ürettikleri seramiklerin farklı kalitede olduğu bilinmektedir.

Bu durumu açıklayabilmek için piyasada 3 farklı firmadan fiyat teklifi alınmıştır. 33X33 anma ebatlarında, beyaz 1.kalite karo seramik (nakliye ve KDV hariç) fabrika teslimi 18,5 TL/ m2'den başlayıp 38 TL/m2 ye kadar çıkabilmektedir. Fiyatı alınan tüm malzemeler TSE belgeli ve standartlara uygundur.

Yine Y.26.007/405A poz nolu 40X40 anma ebatlarında her türlü desen ve yüzey özelliğinde, 1.kalite, renkli, sırlı, porselen karo ile döşeme kaplaması yapılması (karo yapıştırıcı ile) pozu incelendiğinde, yapım şartları; Onaylanmış detay projesine uygun düzgün yüzeyin, yapışmayı engelleyici kir, toz, çapak ve benzeri kalıntılardan arındırılması ve nemlendirilmesi, yüzey üzerine çimento esaslı, yüksek performanslı, kayma özelliği azaltılmış, açık bekletme süresi uzatılmış karo yapıştırıcının sürülmesi ve özel tarak ile yivlendirilmesi, 40 x 40 cm anma ebatlarında her türlü desen ve yüzey özelliğine sahip, 1.kalite, renkli, sırlı porselen karonun, mastar ve tesviyesine uygun olarak, 3 mm derz aralıkları bırakılarak döşenmesi, derzlerin istenilen renkte çimento esaslı, yüksek performanslı, yüksek aşınma dayanımlı, su emilimi azaltılmış derz dolgu malzemesi ile doldurulması, kaplama yapılan yüzeyin temizlenmesi, her türlü malzeme ve zayiatı, işçilik araç ve gereç giderleri, iş yerinde yükleme, yatay ve düşey taşıma, boşaltma, müteahhit genel giderleri ve karı dahil 1 m² fiyatı olarak tanımlanmıştır. Söz konusu imalatın birim fiyat analizi incelendiğinde ise;

Rayiç No	Malzeme	Birimi	Miktarı
04.392/405	**Her türlü desen ve yüzey özelliğinde, renkli, sırlı porselen karo (40 x 40 cm anma ebatlarında)**	**m²**	**1.060000**
04.380/005	Çimento esaslı, yüksek performanslı, kayma özelliği azaltılmış, açık bekletme süresi uzatılmış karo yapıştırıcı (TS EN 12004 - C2TE)	kg	4.000000
04.380/054	Çimento esaslı, yüksek performanslı, yüksek aşınma dayanımlı, su emilimi azaltılmış derz dolgusu (TS EN 13888 - CG2AW)	kg	0.400000
04.031	Su	m³	0.002000
	İşçilik:		
01.004	Seramik kaplama ustası	Saat	0.600000
01.501	Düz işçi	Saat	0.500000
	(İnşaat yerindeki yükleme, yatay ve düşey taşıma, boşaltma dâhil)		

Y.26.007/405A nolu poz birim fiyat analizi (url-6)

Burada esas olan seramik malzemesinin seçiminin yapıldığı 04.392/405 rayiç nolu "Her türlü desen ve yüzey özelliğinde, renkli, sırlı porselen karo (40 x 40 cm anma ebatlarında) dur. 40X40cm

ISBN 978-605-7923-57-8

ebatlarında sırlı, renkli porselen yer karosunu ülkenin çeşitli yerlerinde çeşitli firmalardan oldukça farklı fiyatlarla ve farklı kalitelerde satın almak mümkündür. Farklı üretici firmaların 1.kalite olarak ürettikleri seramiklerin farklı kalitede olduğu bilinmektedir. Bu durumu açıklayabilmek için piyasada 3 farklı firmadan fiyat teklifi alınmıştır. 40X40 anma ebatlarında, renkli ve sırlı 1.kalite porselen karo (nakliye ve KDV hariç) fabrika teslimi 17 TL/ m2'den başlayıp 80 TL/m2 ye kadar çıkabilmektedir. Fiyatı alınan tüm malzemeler TSE belgeli ve standartlara uygundur. İhale dosyası eki olan Genel Teknik Şartnamede istenilen ürünün;

- Projeye,
- Mahal listesine,
- Genel teknik şartnameye,
- Özel teknik şartnameye,
- TSE standartlarına,
- Fen ve Sanat kurallarına uygun olması beklenir.

Yukarıda anılan pozlar için Bakanlık birim fiyat tarifi ve analizi olduğundan, poz ile ilgili olarak özel teknik şartname ve özel birim fiyat analizi oluşturulamamaktadır. Projede, mahal listesinde ve genel teknik şartnamede de söz konusu poz ile ilgili olarak özel tarif ve malzeme tarifi yapılamadığından dolayı malzemenin sadece TSE standartlarına uygun ve birinci kalitede olması beklenmektedir. Yapılan iş ister anahtar teslim götürü bedel olsun ister birim fiyat sözleşme olsun, işin ihale aşamasında mahal listesinde ve projesinde belirtilen poza göre fiyat teklifini vermektedir. Dolayısıyla, uhdesi altında işi yapan yüklenici yasal sorumluluk olarak TSE standartlarında, birinci kalite beyaz seramiği tedarik etmek ve birim fiyatındaki tarifi gibi uygulamakla mükelleftir.

Yüklenici pozunda tarif edilen malzemeyi tedarik edip, pozundaki tarifi gibi uyguladıktan sonra bütün sorumluluğunu yerine getirmiş sayılmaktadır. Bu noktada idarenin malzeme seçiminde bütün inisiyatifi ortadan kalkmaktadır. Ayrıca birim fiyat analizi incelendiğinde poz içinde kenar profilleri (pvc ya da metal), yatay ya da düşey kuşakların (estetik amaçlı desenler) olmadığı da görülmektedir. Bu noktada, işi yapan yüklenicinin işe yaklaşımına göre temin edilen malzeme seçimi de değişkenlik arz etmektedir. Bu durum hem seçilen malzeme kalitesinde, hem görsel ve estetik kalitesinde hem de aynı paraya aynı işi farklı kurumlara yapan yükleniciler arasında haksız rekabete neden olmaktadır.

Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler

İnşaat sektörü ülkeler ekonomisinin önemli ve kritik iş koludur. Dünyada ve Türkiye'de inşaat sektörü, tüm sektörler arasında oldukça önemli bir paya sahiptir. Sektör genel olarak tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kısmen kamu eliyle kısmen özel sektör eliyle yürütülmektedir.

Kamu eliyle yapılan yapım işlerinde kamunun belirlemiş olduğu ihale mevzuatına göre istekli firmalara ihale edilen işler, devletin kontrol ve denetiminde uygulanmaktadır. İster özel sektör, ister kamu tarafından yapılsın, inşaat yapım sürecinde ciddi etüt ve projelendirme, yapım tekniği, kullanılacak malzemelerin ve uygulayıcı ekiplerin seçimi, yapım süreci, maliyet planlaması ciddi bir çalışma süresini

ISBN 978-605-7923-57-8

ve niteliğini gerektirir. İnşaat sürecindeki en önemli görevlerden biri de planlı bir şekilde yapı malzemeleri seçimidir.

Özel sektör tarafından yapılan işlerde, mal sahibi yapımın her aşamasında ciddi bir şekilde sürecin içine dâhil olmakta ve yapımın her aşamasında yerinde müdahale etmekte/edebilmektedir. Devlet tarafından yapılan işlerde etüt, proje, yatırım bütçesi ve planı bürokratik nedenlerden ve kamu işleyiş modellerinden dolayı yavaş olarak yapılsa da detaylı ve titiz olarak planlama yapılmaktadır. Ancak, yürürlükte olan mevzuat gereğince, yapım işi ihale edildikten sonra projesinde ve mahal listesinde belirtilen pozların dışına pek çıkılamamakta, zorunlu nedenler olmadıkça poz değişiklikleri yapılmamaktadır. Zaten mevzuat ta bunu engellemektedir. Bayındırlık ve İskân işlerini yürüten, yönlendiren ve üst ölçekte kararlar alarak süreci yöneten Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ülkemizde kamu yapım işlerinde lokomotif ve otorite olarak yer almaktadır. Bir yapım işinin daha ihale öncesinde arsa temininin gerçekleştirilmesinden ödenek teminine, yaklaşık maliyetin hazırlanmasından ihale sürecine, işin yapım aşamasındaki uygulama kurallarından kesin kabul sürecine kadar olan süreci detaylı olarak tanımlamıştır.

Bu makalenin konusu olan kamu yapım işlerindeki döşeme ve duvar seramiklerinin seçimi de bakanlığın yürürlükte olan mevzuatına göre yapılabilmektedir. Özel sektör tarafından yapılan yapım işlerinde, kullanılacak yapı malzemeleri çoğunlukla yapının proje mimari tarafından tasarım aşamasında belirtilmektedir. Ayrıca uygulama aşamasında herhangi bir hukuksal engel olmadığından, uygulayıcı önerileriyle ya da mal sahibi kararlarıyla fiyat, kalite, denenmişlik, estetik, temin süresi, firesizlik gibi faktörler dikkate alınarak malzeme seçimi yapılabilmektedir.

Kamu yapılarında sistem farklı çalışmaktadır. İhale sürecinde proje, teknik ve idari şartnameler hazırlanıp, ihale sonrası sözleşme imzalanması ile birlikte uygulanmaya konmaktadır. Yapım esnasında devlet kontrollük teşkilatı ya da müşavirler kanalıyla, yüklenicinin projeler, teknik ve idare şartnamelere göre işi yapıp yapmadığını, istenilen malzemelerin kullanılıp kullanılmadığını denetlemektedir.

4734 sayılı Kamu İhale Kanununa dayanılarak ilgili kurumca çıkarılan Yapım İşleri İhaleleri Uygulama Yönetmeliği ile yaklaşık maliyetin nasıl hesaplanması gerektiği ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Ayrıca bakanlığın (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 180 Sayılı Kararnamesi ile birim fiyat tespiti ve analizleri yapma yetkisi verilmiş, aynı kararname ile kamu kurum ve kuruluşların; tüzük, yönetmelik, tip sözleşme, şartname, rayiç, fiyat analizleri ve birim fiyatlarına uymak ve uygulamakla yükümlü olduğunu belirtmiştir.

Bu nedenle kamu kurum ve kuruluşları projelendirme aşamasında kullanılacak malzemeleri ve yapım tekniğini Bakanlık birim fiyat kitabında var olan pozlar arasından seçmektedir. Bu durum daha projelendirme aşamasında kısıtlanan malzeme seçimi dolayısıyla, gelişen teknolojiye paralel olarak sürekli değişen ve gelişen malzemelerin seçimini olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla, malzeme seçimi

ISBN 978-605-7923-57-8

beton, demir, tuğla, bimsblok, gazbeton gibi kaba yapı malzemelerinin dışında kalan diğer ince yapı malzemelerinde (döşeme ve duvar seramik kaplama malzemeleri, parke, boya, alçı, alçı paneller, alüminyum asma tavan malzemeleri, kapılar, pencereler, çatı kaplama malzemeleri, ısı yalıtım malzemeleri, su yalıtım malzemeleri, ses yalıtım malzemeleri, korkuluklar), sağlıklı olarak seçilememektedir.

Kamu yapım işlerinde yapı denetim elemanlarının ya da müşavirin yapım esnasında projeye ve şartnamelere uygunluk açısından kontrol etme, yapım-maliyet kontrollerini gerçekleştirme, malzeme uygunluk kabulleri, geçici kabul, kesin kabul gibi görevleri bulunmaktadır. Malzeme seçim sürecinde, bir yapı denetim görevlisinin yetkileri kanunlarla belirtilen ve imalatın tarif edildiği pozda bulunan rayiçteki malzemenin dışına çıkamamaktadır.

Yapılan iş ister anahtar teslim götürü bedel olsun ister birim fiyat sözleşme olsun, işin ihale aşamasında mahal listesinde ve projesinde belirtilen poza göre fiyat teklifini vermektedir. Dolayısıyla, uhdesi altında işi yapan yüklenici yasal sorumluluk olarak TSE standartlarında, pozunda belirtilen renk ve kalitede döşeme ya da duvar seramiğini tedarik etmek ve birim fiyatındaki tarifi gibi uygulamakla mükelleftir. Yüklenici pozunda tarif edilen malzemeyi tedarik edip, pozundaki tarifi gibi uyguladıktan sonra bütün sorumluluğunu yerine getirmiş sayılmaktadır. Bu noktada idarenin malzeme seçiminde bütün inisiyatifi ortadan kalkmaktadır.

Bu noktada, işi yapan yüklenicinin işe yaklaşımına göre temin edilen malzeme seçimi de değişkenlik arz etmektedir. Bu durum hem seçilen malzeme kalitesinde, hem görsel ve estetik kalitesinde hem de aynı paraya aynı işi farklı kurumlara yapan yükleniciler arasında haksız rekabete neden olmaktadır. En nihayetinde uygulamada, aynı poz tarifi ile tanımlanmış imalatın, farklı yükleniciler tarafından farklı kurumlara yapılan inşaatlarda farklı malzemeler kullanmasına yol açmaktadır.

Bu sorunu çözmek için, idare projelendirme aşamasında estetik, maliyet ve kalite odaklı olarak özel poz kullanabilmeli ve mahal listesine ekleyebilmelidir. Ayrıca özel sektördeki gibi pozların yapım esnasında değiştirilebilmesi sağlanmalı yapı denetim elemanlarının malzeme seçimi konusunda yaptırımı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Arabacı F., Duyguluer F., *Tarif, Analiz ve Birim Fiyatlar*, Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2011

Ecevit B., *Kamu İhale Kanunu Tasarısı Gerekçeleri*, TBMM, Ankara, 01.11.2001

Global Construction 2020, *Global Construction Perspectives and Oxford Economics*, London, UK., 2011

Gül H., *Türk Kamu Alımları Sisteminde Kamu İhale Kurumunun Yeri ve Artan Önemi*, Dış Denetim Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık, 2010, Ankara

ISBN 978-605-7923-57-8

IMF (International Monetary Fund), *World Economic Outlook*, USA., April 2012

İNTES (Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası), *Genel Ekonomik Veriler: İnşaat Sektörü Sorunları ve Çözüm Önerileri*, 2011

Kamu İhale Kanunu (4734 Sayılı), 2003

Kaplan S., *İdeal Bir Kamu İhale Kanunu ve İdeal Bir Kamu İhale Kurumu ve Kurulu Nasıl Olmalıdır? Fonksiyonel Bir Model Çalışması*, Maliye Dergisi, Sayı 162, Ocak-Haziran 2012, Ankara

Özdemir, E., Kılıç. S., *2008 Küresel Ekonomik Krizi ve İnşaat Sektörü: Pazarlama Açısından Bir Alan Araştırması*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, II (2), 43-68, 2011

Özorhon B., *Türkiye'de İnşaat sektörü ve Dünyadaki Yeri, Sektörel Etütler ve Araştırmalar*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No 2012-31

Türk Yapı Sektörü Raporu 2010, YEM, İstanbul.

url-1 https://www.gninsaat.com.tr/insaat-malzemeleri

url-2 http://www.istekobi.com.tr

url-3 www.tdk.gov.tr

url-4 http://www.cigdemyapi.com.tr

url-5 http://www.osbuk.org

url-6 http://www.birimfiyat.com

ISBN 978-605-7923-57-8

YENİ ÖZELLİĞİNİ KAYBETMEYEN BİR TARİHİ ÇEVRE UNSURU; KAPALI ÇARŞI

Arzu ERÇETİN

Dr.Öğr. Üyesi / İstanbul Kültür Üniversitesi / Mimarlık Fakültesi / İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, a.eceoglu@iku.edu.tr
Zuhal ERDEMİR

Yüksek İç Mimar, AR – AL İnşaat / zuhalnurerdemir@gmail.com

ÖZET

Günümüzde özellikle hızlı tüketim toplumlarında, sosyal, kültürel, toplumsal etkiler sonucu değişim gösteren gereksinimleri karşılayabilmek ve bu hızlı gelişime ayak uydurabilmek için mevcut tarihi eserlere yeni yüz yani işlev kazandırmak kaçınılmaz sonuçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniden işlevlendirme, değişime uğrama gibi arayışlar veya farklı rant beklentileri sonucunda mevcut binalar yakılıp yıkılarakya yerlerine yenileri inşa edilmekte veya yeniden işlevlendirme adı altında birçok restorasyon hataları ile toplum kullanımına geri kazandırılmaktadır. Kimi zaman ise işlevi devam etse de zamana karşı koyan ancak kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bu yapılar kendi içlerinde değişimlere uğramaktadırlar. Öyle ki özellikle tarihi yapılar ile ilgili gerçekleştirilen müdahaleler son dönemler de genel anlamda antrepolar, sanayi yapıları, anıtsal özellik taşıyan yapılar ve ahşap konaklar gibi döneminin ve yapılış amacının ihtişamını taşıyan eserler üzerinde gerçekleştirilmektedir. Tarihi yapıların geçirdiği evrimsel değişimler, bozulmalar ve yeniden işlevlendirilmeleri genel anlamda incelendiğin de ise, özgün plan şemalarına sadık kalındığı, tasarım sistematiklerinde benzer şemalar işlendiği, yapısal elemanların,sistemlerin ve mimari unsurların birçoğunda özgün kaldığı dikkatleri çekmektedir.

Tartışma süreci çok eskiye dayansa da günümüzde bir tasarım problemi olarak karşımıza çıkan geleneksel dokuya yeni bir şey ekleme yada sadece yeni bir işlev yükleme süreci tarihi değerleri (yapıların, alanların, çevrelerin v.b.) farklı bir özellik kazanma, değişime uğrama gibi bazı özellikleri bünyesinde toplama sürecini ortaya çıkaran bir süreçtir. Tarihi miras; yeni kavramının doğduğu her dönemde (dün, bugün, yarın) yaşamak, varoluşu ortaya koymak, ilerlemek için kendini, kendinden önceki dönemde var olmuş olan değere yeni bir "şey" ekleyerek geliştirmek durumundadır.

Bu bildirinin amacı dünyanın gözlerini üzerine çevirdiği İstanbul ilinde, Bizans döneminden bu yana varlığını sürdüren ve her dönem kendine yeni kelimesinin işlevsel karşılığını katıp, ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalan "Kapalı Çarşı" nın tarihsel süreçte mekânsal açıdan iç ve dış etkenler ile nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler; Mekan Tasarımı, Tarihi Çevre, Tarihsel Süreç, Tasarım Yaklaşımları

ISBN 978-605-7923-57-8

GİRİŞ

Tüketimin özellikle lüks tüketim kelimesinin insanoğlunun yaşamında hızlı bir şekilde önem kazanması sonucu AVM olarak adlandırılan toplanma noktaları yaşamlarımızın büyük bir kısmını içerisinde harcadığımız yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyleki insanlar günümüzde buluşma, toplanma, ihtiyaçlarını karşılama gibi günlük rutin tüm alışkanlıklarını planlarken bu merkezleri baz almaktadır. İnsanları yanlızlığa yada temelde asosyalliğe yönlendiren bu merkezlerin seçilmesinde ki en önemli nedenelerden birisi olarak tüm ihtiyaçların aynı alanda karşılanabiliyor olma özelliği kendini göstermektedir.

Reel de alışveriş kavramı tüm dünya toplumlarında öncelik kazanan bir kavramdır. İlkel toplumların yaşam biçimleri "değiş- tokuş" ile farklılaşmıştır. Üretim kaynaklarının artı değere geçmesiyle beraber, biriken malların olmayan değeri ile paylaşımı ve ortaya çıkan " *değiş- tokuş"* olgusunun hiç şüphesiz en önemli kırılma noktası "değer" dir. Hangi malın ne ile ölçüleceğine o toplumun ihtiyaçları karar verir. Alışveriş aynı zamanda sosyal bir oluşumun da göstergesidir. Bu çalışmada ihtiyaçların tarihsel süreç içerisinde nasıl değişim gösterdiği ve toplumların yaşam, üretim araçlarında nasıl büyük bir etki yarattığı gerçeğinden yola çıkılarak Alışveriş merkezlerinin yeni bir şey olarak değil de bu sürecin içerisinde bir değişim olarak kabul edilmesi söz konusudur.

İşte bu ticaret merkezlerinin içerisinde en önemli ve bozulmamış bölgesi olarak Büyük Çarşı(Kapalı Çarşı) karşımıza çıkmaktadır. Büyük Çarşı Fetihten beri kent yaşamı ile kendini sürdürmüştür. Bu sürdürülebilirliğin nedeni olarak kendi karakteristik yapısına sahip olması en önemli etken olmuştur. Böylelikle Kapalı Çarşı kurulduğu 1461 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti' nin giyim, kuşam, mücevher ve kıymetlerle ilgili yaşamını yansıtan ve anlatan bir tarihi belge olmuştur. İmparatorluk devrinde doğu' dan, batı' dan ve yurdun çeşitli yerlerinden gelen teknil giyim kuşam eşyaları bu çarşıda sergilenir, servet, altınlar ve mücevherler burada saklanır ve satılırdı. Bu suretle çarşı bir bakıma, İmparatorluğun sosyal,kültürel ve ekonomik kalbi idi (Akozan, 1979).

Osmanlı' dan günümüze Türk Aile Yapısı ve Bu Yapıda AlışverişKavramı

Osmanlı kentinin hayat damarları gerçekten, başka hiçbir yerde olmadığı kadar, çarşıda atar; orada, her tabakadan erkek ve kadın karşılaşır, çok farklı diller ve yerel ağızlar (dialekt) orada bir araya gelir. Aslında, Maurice M. Cerasi'nin de 'Osmanlı Kenti' başlıklı yapıtında (YKY, Şubat 1999) vurguladığı gibi, levanten Osmanlı kenti tek ve temsilî bir merkeze sahip olmasa da, 'çarşı' kent cemaatinin ve gündelik yaşamdaki hemen her şeyin iç içe geçip 'kaynaştığı' yerdir. Osmanlı'nın 'millet' sistemine dayanan 'polietnik' imparatorluk yapısı çerçevesinde, dinî ve kültürel etkinlikler

ISBN 978-605-7923-57-8

bir tür belirsizlik içinde kalmış olsalar da, çarşı, kent sakinlerinin bütünü için 'özel' bir yerdir. Yani günümüzün bakış açısıyla 'kamusal' bir alandır. Çarşıda, sadece ticaret değil, siyaset de vardır; iş tartışmaları kadar, devlet dedikoduları da buralarda yapılır. Cerasi'nin 'Osmanlı Kenti' adlı yapıtında belirttiği gibi, "Osmanlı kentinin hayat damarları, başka hiçbir yerde olmadığı kadar, 'merkez-çarşı'da atar…

Geleneksel Türk aile yapısı içinde en önemli unsur kadındır. Annelik özelliğinden dolayı gerek aile içindeki gerek toplumdaki statüsü, gerekse üretim fonksiyonu ile bu durum orantılı değildi. Kadının aile ve toplum içindeki önemi çocuk sayısı ve yaşına göre yükselirdi. Kadın evlenmeden önce ve evlendikten sonra evin erkeğine bağlı ve şehirlerde yaşayan hemcinslerine oranla, kırsal bölgelerde yaşayanlar bir aileden diğer aileye nakledilen bir nesne konumundaydı. Osmanlı toplumunda olmayan unsur kadın ve erkeğin beraberliğidir. Geçmişte kadın ve erkek ayrı eğlenmekteydi. Erkekler için orta oyunu oynanırdı. Bu orta oyunu çocuklar için oynanandan farklıydı. Çünkü mühtehcen diyaloglar içerirdi. Kadınlar ise erkeklerden ayrı ve dansörler, dansözler oynatarak eğlenirdi.

Osmanlı toplumunda ailenin günlük yaşamı, her yerde her zaman olduğu gibi çocuk odaklı idi. Çocuğun doğumu itibari ile evin idaresi, beslenme, tüketim ve gündelik ihtiyaçların karşılanması gibi durumlar ortaya çıkmakta ve bu sorunların çözümü aynı zamanda bir toplumun kültürel hayatını ve kurumlarını oluşturmaktadır. Çocuk aileyi oluşturan temel unsurdur. Osmanlıda çocuk babanın velayeti altında yer almaktaydı. Çocuğun babanın aidiyeti altında olmasının yanında eğitimi ile ilgili hususlar annenin sorumluluğu altında idi. Çocuk aile için önemli bir unsurdu ve aileyi bir arada tutardı. Günümüzde de çocuk kavramı aile kavramında önemli bir yere sahiptir. Osmanlı döneminde olduğu gibi aidiyeti ile ilgili günümüzde hukuki açıdan değişiklikler gözlemlense de çocuk aile kavramını var eden bireydir.

Türkiye' de ailenin tarih içindeki gelişimi deyince iki menkıbevi yorum göze çarpardı. 1) İslam öncesi göçebe Türk toplumu ailesi veya 2) Sadece İslam hukukunun bir kısmı ictihadlarına göre bir aile çizmek. Bu ikisinin de belirli kıstas ve sağlam verilere dayanmayan tahminlerle bir model halinde ortaya konduğu ve sosyolojik, hukuki, tetkiklerin önüne çıkıp onların varsayım ve neticelerini, saptanmış bulgu ve izahlarını inkar eden iki farazi model olduğu açıktır. İkisi de belirli bir dünya görüşüne, vaziyet alışa göre çizilen modellerdir ve toplumu anlamak isteyen, sorunlara teşhis koymak isteyen bilimsel araştırmalara engeldir[1].

[1] Ortaylı, İ. Osmanlı Toplumunda Aile, Pan Yayıncılık, Beşiktaş, s. 52

ISBN 978-605-7923-57-8

Osmanlı imparatorluğunun tebaası, yaşam düzeyi ve kültürü açısından birbirine çok benzerdi. Osmanlı hayatında tüketim kısıtlıydı. Örneğin ayna lüks tüketim eşyası sayılırdı. Açıkcası 19. yüzyılda giyim, tuvalet eşyası ve mobilyada yeni talebleri karşılayacak yeni tip dükkanlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tip dükkanlar İzmir, Bursa, Selanik ve İstanbul gibi liman kentlerinde yenilik sayılmaktaydı. Bu yeniliklere karşın Osmanlı ailesi demek, mümkün mertebe tükettiğini kendi üreten bir birim demektir; imparatorluğun birçok kenti ve köyü hemen hemen otarşik bir düzen içinde yaşıyor ve bu yüzden ailenin kadınları yüksek düzeyde bir üretim faaliyetinde bulunuyordu[2]. Şehirlerde yaşayan birçok halk yazlarını bağ evlerinde geçirmekte idi. Tabi bu husus daha çok kadınlar ve çocuklar için geçerliydi. Çünkü evin erkeği esnaf yada memur olmasından dolayı çalışmak ve işleri devam ettirmek mecburiyetindeydi. Özellikle Osmanlı' da 18. Yüzyılda dış ticaretin artması ile birlikte Ankara, Kayseri ve Konya gibi birçok şehirde zenginlik oluşmaya başlamıştır. Zenginleşen bu kentlerde konut mimarisin de değişiklikler gözlenmiştir. İmparatorlukta, başkentten taşralara kitap, dergi gibi yayınlar fazla akmıyordu. Bu nedenle düzenli bir okuyucu yada düzenli bir kitap kulübü bulunmamaktaydı. Bu konuda ilk girişim İttihak Terakki[3] tarafından Ankara' da kurulan kulüp ile gerçekleştirilmiştir. Burada halk birçok kentte olduğu gibi birbirlerini ziyaret ederek ve bu ziyaretlerde yaptıkları muhabbetler ile bilgi alışverişini sağlamaktaydı. Akrabalar bile ailenin etrafindaki ikincil grup yani komşu grubunu oluşturmaktaydı. Osmanlı da tüm Anadolu ve Balkan halklarının dillerinde, çarşı ve pazar sözcükleri – kamusal ve herkese açık olma anlamında – eşanlamlı – dır. "Merkez – çarşı" da Osmanlı kentinin hayat damarları atmaktadır. Kadın, erkek ve tüm sosyal gruplara, tüm dil ve şiveleriyle buralarda rastlanmaktaydı. Bedesten, halles, dükkan da Venedik' teki dogana modelinin uzantısıdır[4].

[2] A. D. Mordtmann, Anatolien – Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850- 1859), Hannover 1925, sh. 376 and 380

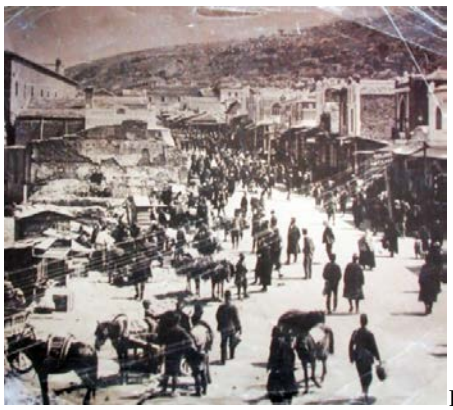
[3] Yurtiçinde İTC'nin ilk nüvesini 1889'da Askeri Tıbbiye Mektebi'nde kurulan İttihad-ı Osmanî Cemiyeti adlı gizli örgüt oluşturdu. Bu örgütü İshak Sükûti (1868-1902), İbrahim Temo (1865-1939), Abdullah Cevdet (1869-1932), Mehmed Reşid ve Hikmet Emin adlarında beş öğrenci kurdu. Örgütün bazı üyeleri tutuklandı, bazıları ise Paris'e kaçtı ve anayasanın yeniden yürürlüğe girmesi taraftarı diğer Osmanlı muhacirleriyle bir araya geldiler. [1] Ahmet Rıza Bey'in önderliğindeki bu grup, II. Abdülhamit rejimine karşı mücadele etmek amacıyla yurtiçi ve yurtdışında örgütlenen iki veya daha fazla grubun birleşmesiyle oluşan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adlı örgütü kurmuş ve 1895'ten itibaren Osmanlıca ve Fransızca yayımlanan Meşveret adlı gazeteyi çıkarmaya başlamıştır. 1896'da yapılan kongrede, daha liberal ve İngiliz yanlısı görüşleriyle tanınan Mizan gazetesinin editörü Mizancı Murat Bey cemiyet başkanlığına getirildi. 1897 başlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezi Cenevre'ye taşındı.

[4] Bedesten Osmanlıda içinde hertürlü iş alanının bulundugu büyük çarşıya verilen isimdir. Osmanlı'da bedesten; tipik olarak kare veya dikdörtgen şeklinde, kurşun kaplı kubbeleri olan, en kullanışlı şekilde bölümlere ayrılmış, kalın taş duvarlı bir yapıdır. Şehrin merkezinde bir kale gibi yükselir, kuleleriyle şehre tepeden Bakar, uzaktan hemen tanınır. Genellikle bir veya iki, bazen de dört ayrı kapısı vardır. Bu kapılar çarşıdan şehre ana cadde şeklinde devam eder. Bedestenin içi, taş duvarlarla her birinin tepesinde bir kubbe bulunan kare biçiminde 4 ila 20 arasında değişen bölümlere ayrılmıştır. Işık, bedesten duvarlarının tepe bölümünde yer alan minik pencerelerden girer. Dışarıda ise bedestenin duvarlarına dayalı dükkânlar vardır. İşyerleri bedestenden çıkan caddelerin iki yanına dizilmiştir. Bu kompleks çevresinde de kare veya dikdörtgen şeklinde ilâve dükkânlar bulunurdu.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kapalı Çarşı

Resim 1

Resim 2 Manisa Çarşısı

İstanbul doğumlu M. Cerasi Osmanlı çarşılarıyla ilgili çarşı düzenlemesi özelliklerinden bahsederken şöyle bir konuya değinir;

- Ticaret merkezi, 16. – 19. yüzyıl döneminde Osmanlı kent sistemi içinde toplumsal ve ekonomik ilişkilerdeki değişimleri en çok hisseden yerlerden birisi arasında yer alır. Bu dönemde kentin ekonomik ağırlığı, zanaatten ticaret etkinliklerine kayar. Çarşı, bir üretim ve ekonomik değer alışveriş strüktüründen daha fazlasıdır. O, esnafın başkahraman olduğu kent kültürü bağlamında, bir sentez potasında, kültürel ifadesini bulan, tutarlı bir bütündür. Kapitalizm öncesine ait bir model olarak, burada ekonomik değerleri ve faktörleri, kültürel olanından ayırt etmek, umutsuz bir çabadır[5]. Çarşı, Osmanlı ticaretini parakende satış yapılan merkezidir. Toptancılar, malları "kapan" denilen yerlere getirirler ve dağıtımları burada yaparlardı[6]. Şehre kapanlar yoluyla giren mal, perakende satışların yapıldığı hanlara dağıtılırdı. G. Öndeş "Türk Çarşısı" isimli doçentlik tezinde çarşılar ve pazarlardan şöyle bahseder;

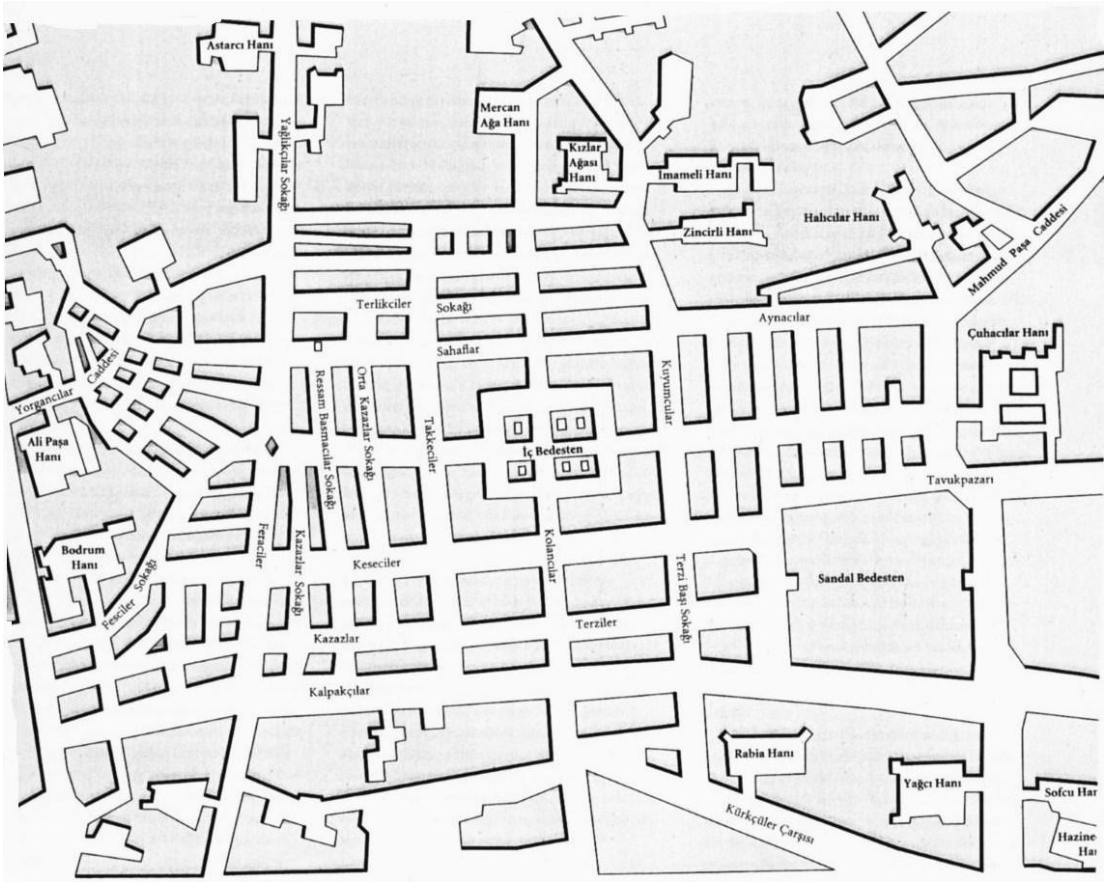
- Türk kentlerinde yalnız dükkanların var olduğu çarşılarda, yapı adaları çok küçüktür. Makul sayıda ve yeterli boyutlardaki dükkanlar bitişik olarak sıralanır. Genelde iki ila dört metre genişlikte dükkanların oluşturduğu adalar, dört ila sekiz metre derinliktedir. Altı metreden geniş dükkan örneği bulunmamaktadır. Ancak amaca uygunluğun ebat ve ölçülerden çok, oranlarla sağlanması, Türk mimarisinin genel özelliğidir. Çarşılarda gereksiz ayrıntılardan kaçınılır.

Osmanlı' da bir başka ticaret merkezi olarak karşımıza "arasta" lar çıkmaktadır. Kökeni Farsça olan arasta kelimesinin anlamı Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmış olan Lehçe-i Osmani' de hazırlanmış, tezyin olunmuş, donanmış ordu pazarı olarak geçmektedir. Arastalar eş ölçü ve yükseklikle sahip, doğrusal ve düzgün bir ada yapısına oturtulmuş dükkanlar dizisidir. 19. yüzyıl

[5] Ortaylı, İ. Osmanlı Toplumunda Aile, Pan Yayıncılık, Beşiktaş, s. 107
[6] Kapan, Arapça "kabban" yani büyük terazi anlamına gelmektedir. Mal buraya gelir, tartılıp kayıtlara geçtikten sonra piyasaya dağıtımı yapılırdı. Uz, zeytinyağı, bal, reçel gibi yiyecek maddeleri toptan olarak buralara indirilir ve geçici olarak buralarda depolanırdı.

ISBN 978-605-7923-57-8

itibari ile "hafta pazarı" ve "panayırlar" ortaya çıkmaya başlamıştır. Fiziki anlamda birbirinden ayrılan bu iki isim halk tarafından oldukça ilgi görmekteydi[7]. Özellikle kapalı çarşı kültürü Osmanlı döneminde alışveriş kavramını en belirgin halde ortaya koyan kavramdır. İmparatorluğun kapladığı sınırlar içerisinde birçok şehirde kurulan kapalı çarşılar içerisinde özellikle istanbulda yer alanı günümüze kadar bozulmadan taşınmıştır. Dev ölçülü bir labirente benzeyen ve 60 kadar sokağı, üç binden fazla dükkânı olan çarşı, İstanbul'un görülmesi gereken, benzersiz bir merkezidir. Adeta bir şehri andıran, bütünü ile örtülü bu site zaman içerisinde gelişip büyümüştür.

Şekil 1: Osmanlı Dönemi Pazar Bölgesi Ayrıntılı Planı

Eskiden esnafa olan güven duygusu halkın birikmiş parasını, bir banka gibi onlara verilmesine ve işletilmesine neden olurdu. Günümüzde birçok sokaktaki dükkânlar fonksiyon değişikliğine uğramıştır. Yorgancılar, terlikçiler, fesçiler gibi meslek grupları sadece sokak ismi olarak kalmıştır. Çarşının ana caddesi sayılan sokakta çoğunlukla mücevher dükkânları, buraya açılan yan bir sokakta altıncılar bulunur. Oldukça küçük olan bu dükkânlar değişik fiyat ve pazarlıkla satış yaparlar. Kapalı Çarşı renk ve atraksiyon olarak her ne kadar eski canlılığını koruyor ise de, 1970'li yıllardan itibaren

[7] Panayır, yılda bir yada iki kez kurulmaktaydı. Genel olarak senenin temmuz – eylül ayları arasında kurulan bu alışveriş yerleri 15 gün süre ile açık kalırdı. Hafta pazarı ise haftada iki üç kez kurulurdu. Günümüzdeki semt pazarlarına benzeyen hafta pazarları "Osmanlı yönetiminin yasak- tembih nidalarını duyurduğu yer" olarak bilinmekteydi.

ISBN 978-605-7923-57-8

İstanbul'u ziyarete gelen turist gurupları için alışveriş olanakları, çarşının ana girişindeki modern ve büyük kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Haliç kıyısındaki Mısır Çarşısı da daha küçük ölçüde bir kapalı çarşıdır. Galata semtindeki diğer bir 15. yy. küçük kapalı çarşısı da halen kullanılmaktadır. Kuruluşundan bu güne kadar ayakta kalan ve Osmanlı halkı için büyük önem taşıyan, alış – veriş kültürünün zihnimizde tam olarak oturmasını sağlayan Kapalıçarşı ile ilgili olarak Kenan Mortan ve Önder Küçükerman "Çarşı, Pazar, ticaret ve Kapalıçarşı" adlı eserlerinde yazar Halit Refik Karay' ın yarım yüzyıl öncesi düştüğü kayıt' a şöyle yer vermiştir;

> *"Kapalıçarşı yalnız eşya alışverişi bakımından değil, İstanbul' un kadın erkek münasebetleri dolayısı ile cemiyet tarihimizde iz bırakmıştır. Çarşı sayısız nesilleri asırlarca damı altında toplayıp, yakınlaştırarak gönüller alınıp verilen bir muhabbet pazarı olması cihetinden de bir başka çeşit abide ve yadigardır. Kapalıçarşı, İstanbul'un hayatı boyunca sürüp gitmiştir. Hatta ben o fikirdeyim ki şimdiki yarı çökmüş ve güzelliğin camisi yıkılıp, ancak mihrabı yerinde kalmış olan büyük abidemiz çarşıdan, cinsi cazibe elini eteğini henüz çekmiş sayılmaz. Orada hala ılık ılık bir şeyler olduğunu, tatlı tatlı bir şeyler döndüğünü duyuyorum."*

Fuat Semay ise Kapalı Çarşı isimli romanın da Çarşı' nın insanları nasıl kaynaştırdığını;

> *"Artık üstü kagir kaplı çarşıda halılar alındı, vazolar satıldı. Altınlar, gümüşler işlendi, el değiştirdi. Doğu' dan Batı'dan tüccarlar geldi gitti. Kumaşlar alındı, ipekler satıldı, sikkeler, akçeler ödendi, kendine Müslüman olmayan ustalar iş öğretti, hatta hayırlı çıraklar iş öğrendi. Tüccarın, loncanın ve biteviye akan hayatın kalbi burada atardı.*
>
> *Çarşının dükkanlarında bir yandan da İstanbul' un türlü havadisi anlatıldı, saraylı hanımların dedikodusu yapıldı, çeyizler için bulunmaz Hint kumaşları, saf ipekler beğenilirken "Filanca Bey' e Filanca Hanım münasip midir? Diye fikirler alınıp verildi. Ve bu dükkanların kuytu köşelerinde en çok merak edilende ay parçası gibi güzel, bir fidan gibi narin, iffetve namus timsali kızların kime eş olacağı mevzusuydu, fakat bazı bahtsız kızlar, yaşları da geçmesine rağmen bu sohbetlere asla mevzubahis olamıyorlardı."*

olarak anlatmaktadır.

Günümüze baktığımızda ise Osmanlı aile yapısından biraz daha farklı olarak özellikle Cumhuriyet dönemi itibari ile kadınlara tanınan özgürlükler ve haklar aile yapısında iş bölümlerinin

ISBN 978-605-7923-57-8

artmasına ve kadının günlük hayattada etkin rol üstlenmesine zemin hazırlamıştır. Kadın artık hem iş hayatında söz sahibi olmuş hemde kazandığı para ile eve katkıda bulunmaya başlamıştır. Böylelikle alışverişi kendisi yapar ve alışveriş yapacağı yeri kendisi seçer hale gelmiştir. Çocuk geçmişteki gibi aileyi aile yapan birey olduğu için önem taşımaktadır. Gündelik yaşamda genel olarak annenin çocuk ile vakit geçirir olması, kadının alışveriş yapacağı, gezeceği yeri seçmesinde belirginleştirici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile' de baba rolünü üstlenen erkek artık arkadaşları ile vakit geçirmek, ihtiyaçlarını gidermek ya da ailesi ile eğlenmek amaçlı alışveriş merkezlerini tercih etmeye başlamıştır. Bunu belirginleştirici eleman olarak Türkiye' nin ilk büyük alış – veriş merkezi olan "Galleria" karşımıza çıkmaktadır. Turgut Özal döneminde İstanbul Bakırköy semtinde kurulan alışveriş merkezi, Türk aile yapısında büyük değişim ve gelişimlere mekan hazırlamıştır. Osmanlı döneminde sadece ihtiyaçları karşılamak amaçlı kurulan bedesten, Pazar v.b. alışveriş mekanlarının yerini artık hem spor etkinliği gerçekleştirebilecekleri, acıktıklarında yemek yiyebilecekleri, çocuklarını oynatabilecekleri, günlük bakımları yanı sıra ev ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir kompleks olarak "AVM" adı verilen ve öncülüğünü galleria' nın yaptığı kompleksler almıştır.

Carousel Avm

Resim 4 Optimum Outlet Avm

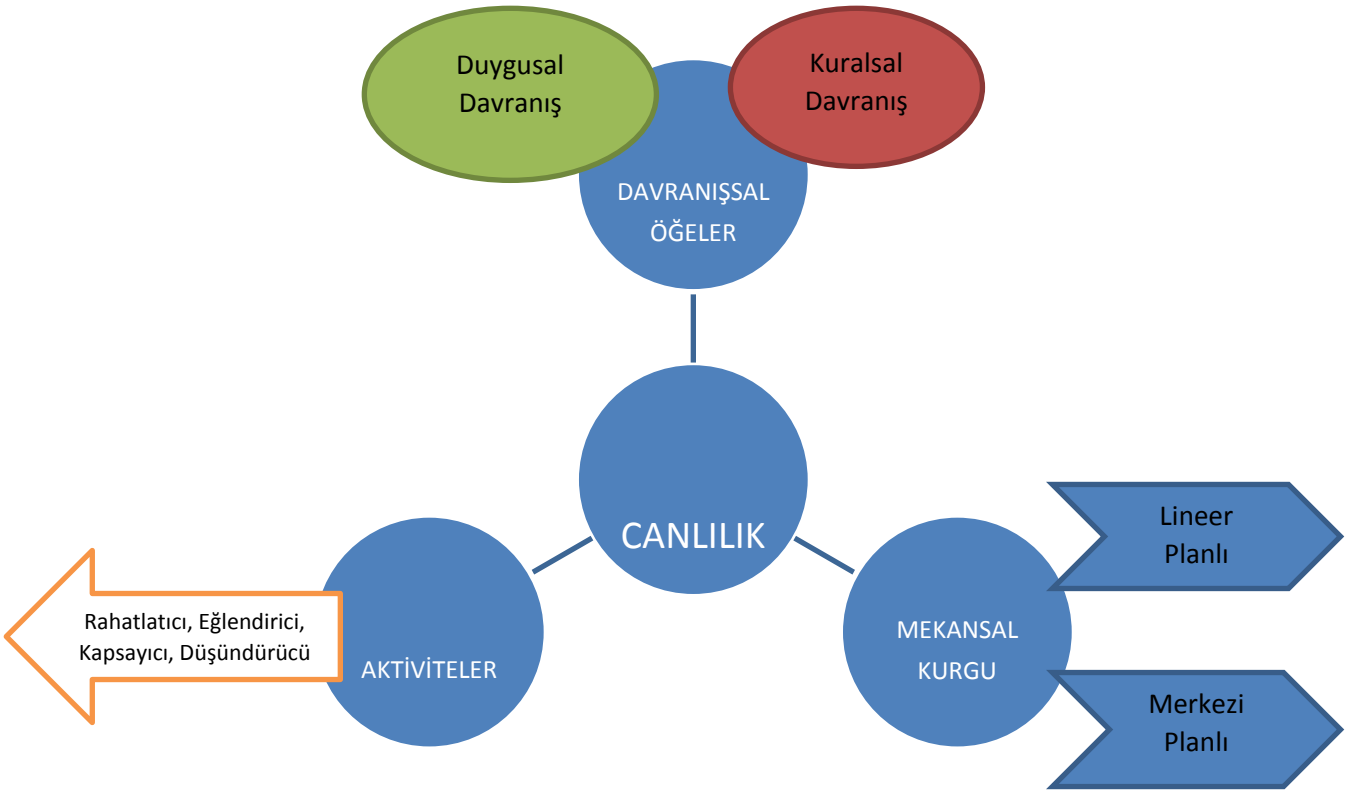

Resim 5 Capıtol Avm

Resim 3

Her geçen gün bir yenisi açılan bu avm' ler tüm yaş gruplarına hitap etmekte ve bireylerin uğrak noktası durumundadır. İnsanların tüm ihtiyaçlarını karşılayabildikleri bu yapılar kentlerde Osmanlı bedestenleri gibi merkezi noktalara konumlandırılmıştır. Ancak farklı olarak bu mekanlar artık dairesel formlardan türemiş ve tamamıyla lüks' ü simgeleyen, tüm teknolojik gelişmelerden yararlanarak inşa edilmişlerdir. İmparatorluk dönemi kapalı çarşısını anımsatan bu yapılar o dönemden farklı olarak günümüzde çok katlıdır. Bu kompleksler de bulunan dükkanlar birbirinden farklı metrekarelerde bulunmaktadır. Günümüzde alışveriş merkezleri' nde uygulanabilir mekanlar, kullanımda esneklik sağlayarak kentsel çevrenin fiziksel dokusundaki değişimi en az düzeyde tutmaya yardımcı olurken, mekanları sahiplenilmesi ve aidiyet duygularının gelişmesinede yardımcı olur(Bkz. Şekil 2).

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 2 Alışveriş merkezinde hareketliliği oluşturan öğeler

Tarihi Yapıların Şekillenmesinde veya İşlev Değişikliğine Uğramasında Etken Faktörler

Tarihi bir yapının yapısal dayanımı yapının strüktürel sistemi, geometrik formu ve kullanılan malzemenin karakteristik dayanımı olmak üzere üç etmene bağlıdır. Bu nedenle, benzer bir taşıyıcı sistem ve geometrideki yapılarda aynı tür yükler altında farklı yapısal hareketler ortaya çıkabilir. Tarihi yapılarda kullanılan yapı malzemelerinin ve yapım tekniklerinin çeşitliliği, onların yapısal bütünlüğünü anlamayı oldukça karmaşık bir hale getirmektedir. Özellikle yığma sistemlerde kullanılan malzemelerin homojen bir özellik göstermemesi, aynı yapı elemanı üzerinde farklı dayanımda noktalar oluşmasına neden olmakta ve bunların yapısal deformasyonlarının modellenmesini zorlaştırmaktadır. Çoğu tarihi yapıda göz önüne alınacak ana yükler yapının kendi ağırlığıyla, deprem nedeniyle oluşan ve/veya diğer doğal afetlerin neden olduğu yüklerdir. Ancak başka bir dış etki olmaksızın, tarihi bir yapının kendi ağırlığı altında çökmesi çok nadir görülen bir durumdur. Yapıların yıkılmasının temelinde, doğal veya yapay dış yükler ile diğer çevresel etkilere bağlı yapısal sorunlar yatmaktadır. Tarihi yapılar zemin oturmaları, seller, fırtınalar, yıldırım düşmeleri gibi birçok soruna bağlı olarak yapıldığı dönemdeki yapısal dengesini kaybedebilir. Bunların başında en tehlikeli ve kalıcı hasarlara neden olan sismik hareketler gelmektedir. Depremler, bir yapının belirli bir bölgesinin yük taşıma kapasitesi aşıldığında, o bölgedeki bir yapısal elemanın önemli ölçüde hasar görmesine neden olabilecek büyüklükte iç gerilmeler oluşturur. Bu, yapının kısmen veya tamamen yıkılmasına sebep olabilir (ÖRMECİOĞLU, 2010).

ISBN 978-605-7923-57-8

İşlev değişikliği ise genel olarak; tarihi yapıların mimari, estetik, sosyal ve kültürel değerlerini koruyarak, bu yapılarda kullanıcı gereksinimlerine cevap verecek şekilde, mekânsal gereklilikleri yerine getirecek müdahaleleri de içeren yeni kullanım olanaklarının oluşturulmasıdır. Tarihi yapılarda işlev değişikliği, çağdaş bir koruma anlayışıdır. Bu koruma anlayışı, kullanım dışı kalmış, çağın ya da kullanıcılarının ihtiyaçlarına karşılık veremeyen yapıları yok olmaktan kurtarmakta; kullanılamaz durumdaki yapılara, mekânsal ve yapısal özellikleri ile örtüşen yeni kullanım olanakları oluşturmakta ve böylece tarihi yapıların varlığının devam etmesini ve kentsel yaşama katılmasını sağlamaktadır. Diğer bir değişle, işlev değişikliği, toplumun geçmişiyle etkileşim kurmasını sağlayan tarihi değerlerin, yeniden hayat bulmasını da sağlama araçlarından biridir. Tarihi yapılarda işlev değişikliğini gerektiren nedenler;

Binaların özgün işlevini kaybetmesi, Çevresel Faktörler, Ekonomik Nedenler, Sosyo-Kültürel Değişimler şeklinde sınıflandırılabilir. Tarihi yapılarda işlev değişikliği yapılmadan önce, öncelikle müdahalenin sınırları kesin olarak belirlenmelidir. Verilecek müdahale kararlarında; yapının mimari ve estetik özelliklerini etkileyecek ve değiştirecek, geri dönülmez uygulamalardan kaçınılmalı; tarihi yapının farklı bir işleve cevap verecek niteliği kazanmasının sağlanmasına önem verilmelidir. Mevcut yapının özellikleri değiştirilmeden, yapıdan maksimum derecede yararlanılmalıdır (Uğursal, 2011).

Tarihi yapılara yeni işlev vererek koruma anlayışını içeren yasalar incelendiğinde geriye dönülebilir müdahalelerin olmasının temel hedef olduğu görülmektedir. Yasal mevzuat tarafından ilkeleri çok tanımlı olmasa da işlev değişikliği uygulamaları ulusal ve uluslararası düzlemde son yıllarda yaygınlaşmıştır. Tarihi yapıların korunması esasına yönelik olarak ülkemizde “Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu” kanun numarası 2863 ve kabul tarihi 21/71983, 5880-2 numaralı bölümde taşınmaz kültür varlıklarına yönelik:

> “*Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları:*
>
> **Madde 6 –** Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:
>
> a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
>
> b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
>
> c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
>
> d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.
>
> Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.
>
> Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve isihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe

ISBN 978-605-7923-57-8

taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoklar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir. (1)

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir."

kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda görülmektedir ki tarihi yarımada içerisinde kalan ve tarihe ışık tutar bir belge niteliğinde olan Kapalı Çarşı doğru restorasyon ve restütüsyon müdahaleler ile korunmak zorundadır.

Günümüzde çarşı içerisinde yer alan dükkanlara yapılan müdahaleler pekde kanuna uygun nitelikte olmasada çarşı genel yapısında gerçekleştirilen müdahaleler genel strüktüre zarar vermeden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Resim 6-7-8: Kapalı Çarşı da dükkanların tavan örnekleri

TARİHİN ESKİTEMEDİĞİ KAPALIÇARŞI

Osmanlı kentinin hayat damarları gerçekten, başka hiçbir yerde olmadığı kadar, çarşıda atar; orada, her tabakadan erkek ve kadın karşılaşır, çok farklı diller ve yerel ağızlar (dialekt) orada bir araya gelir. Aslında, Maurice M. Cerasi'nin de 'Osmanlı Kenti' başlıklı yapıtında (YKY, Şubat 1999) vurguladığı gibi, levanten Osmanlı kenti tek ve temsilî bir merkeze sahip olmasa da, 'çarşı' kent cemaatinin ve gündelik yaşamdaki hemen her şeyin iç içe geçip 'kaynaştığı' yerdir. Osmanlı'nın 'millet' sistemine dayanan 'polietnik' imparatorluk yapısı çerçevesinde, dinî ve kültürel etkinlikler bir tür belirsizlik içinde kalmış olsalar da, çarşı, kent sakinlerinin bütünü için 'özel' bir yerdir. Yani günümüzün bakış açısıyla 'kamusal' bir alandır. Çarşıda, sadece ticaret değil, siyaset de vardır; iş tartışmaları kadar, devlet dedikoduları da buralarda yapılır. Cerasi'nin 'Osmanlı Kenti' adlı yapıtında

ISBN 978-605-7923-57-8

belirttiği gibi, Osmanlı kentinin hayat damarları, başka hiçbir yerde olmadığı kadar, 'merkez-çarşı'da atar…

Tabiri caiz ise Osmanlı'nın kalbinin attığı ve günümüzde bile tüm özelliklerini koruyan, her geçen yüzyıla ayak uydurmaya çalışan, yapım için temeli 1461 yılında atılmış ve mimarlığı Mimar Hayreddin tarafından yapılmış olan Kapalıçarşı, dev ölçülü bir labirent gibi, 30.700 metrekarede 66 kadar sokağı, 4.000 kadar dükkânı ile İstanbul'un görülmesi gereken, benzersiz tarihi merkezlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmış olan bu eser, adeta bir şehri andıran, bütünü ile üst örtülü bu site zaman içerisinde gelişip adeta yeni kelimesini karşılarcasına büyümeye devam etmiş ve popülaritesini korumuştur. İçinde son zamanlara kadar 5 cami, 1 mektep, 7 çeşme, 10 kuyu, 1 sebil, 1 şadırvan, 24 kapı, 17 han bulunan çarşı 15. yüzyıl'dan kalan kalın duvarlı, bir seri kubbe ile örtülü eski iki yapının etrafı sonraki yüzyıllarda, gelişen sokakların üzerleri örtülerek, ekler yapılarak bir alışveriş merkezi haline gelmiştir[8].

[8] **Kapılar:** Beyazıt, Çarşıkapı, Çuhacıhan, Kuyumcular, Mahmutpaşa, Nuruosmaniye, Örücüler, Sepetçihan, Takkeciler, Tavukpazarı ve Zenneciler.
Hanlar: Ağa, Alipaşa, Astarcı, Balyacı, Bodrum, Cebeci, Çukur, Çuhacı, Hatipemin, İçcebeci, İmamali, Kalcılar, Kapılar, Kaşıkçı, Kebapçı, Kızlarağası, Mercan, Perdahçı, Rabia, Safran, Sarnıçlı, Sarraf, Sepetçi, Sorguçlu, Varakçı, Yağcı, Yolgeçen, Zincirli ve Evliya.
Sokaklar: Acıçeşme, Ağa, Altuncular, Aminçiler, Araracıoğlu, Aynacılar, Basmacılar, Çuhacıhanı, Bitpazarı, Fesçiler, Ganiçelebi, Hacıhasan, Hacıhüsnü, Hacımemiş, Halıcılar, Hazırelbiseciler, İplikçiler, Kahvehane, Kalpakçılar, Karakol, Karamanlıoğlu, Kavaflar, Kazazlar, Keseciler, Kilitçiler, Kolancılar, Koltukçu, Kürkçüler, Lütfullahefendi, Mercançıkmazı, Muhafazacılar, Mühürdaremin, Ortakazazcılar, Örücülerhamamı, Parçacılar, Perdahçılar, Püskülcüler, Reisoğlu, Ressam, Sahaflarbedesteni, Sandal, Sandalbedesteni, Serpuççular, Sıraodalar, Sipahi, Tacirler, Takkeciler, Tavukpazarı, Terlikçiler, Terzibaşı, Terziler, Tuğcular, Varakçıhan, Yağlıkçılar, Yarımtaşhan, Yeşildirek, Yorgancılar, Yüncühasan ve Zenneciler.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 9: Kapalıçarşı Hava Fotoğrafı

Dönemin en ünlü taş ustası Nazar Usta ve yetiştirdiği çıraklar tarafından taş işçilikleri yapıldığı bilinen Çarşıda Marmara Bölgesinden çıkartılan beyaz, El – Aziz' den getirtilen vişne rengi ve Germiyan ilinden getirtilen yeşil mermerler kullanılmıştır. Öyleki çarşının her yerinde kullanılan bu taşların bereket iksiri ile yıkandığı tarih boyunca dilden dile gezen bir söylenti olmuştur. Bu söylentiler yine Fuat Sevimay' ın Kapalı Çarşı romanında "Kapalı Çarşı' nı bedestenleri ayağa kalkmış, yolları bereket iksirlerine bulanmış mermerlerle kaplanmış, çeşmesinden gürül gürül sular akmaya başlamış, dükkanları esnafı ağırlamak üzere hazır hale gelmişti. Yine cihanın en görkemli ..." şeklinde kaleme alınmıştır.

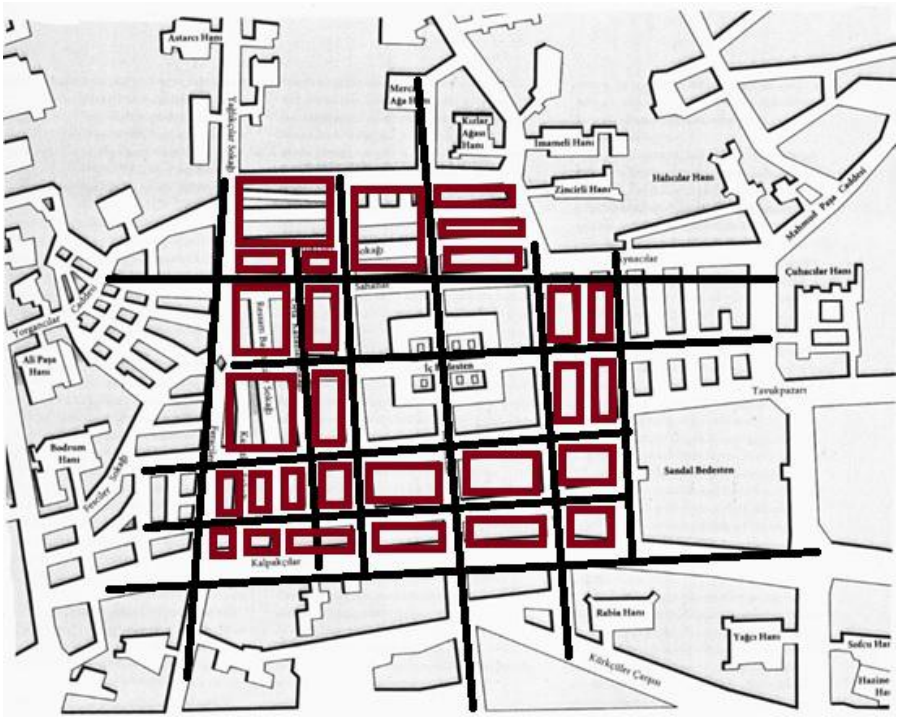
Geçmişte burası her sokağında belirli mesleklerin yer aldığı ve bunların da, el işi imalatının (manifaktür) sıkı denetim altında bulundurulduğu, ticari ahlak ve törelere çok saygı gösterilen bir çarşı idi. Her türlü değerli kumaş, mücevherat, silah, antika eşya, konusunda nesillerce uzmanlaşmış aileler tarafından, tam bir güven içinde satışa sunulurdu. Geçen yüzyılın sonlarında deprem ve birkaç büyük yangın geçiren Kapalıçarşı eskisi gibi onarılmışsa da, geçmişteki özellikleri değişikliğe uğramıştır.

Bütün dükkânların genişliği aynı olacak şekilde inşa edilmiştir. Her sokakta ayrı ürünün ustaları loncalar halinde bulunurdu (yorgancılar, terlikçiler vs.) Satıcılar arasında rekâbet kesinlikle yasaktı. Hatta bir usta, tezgâhını dükkânın önüne çıkarıp kalabalığa göstererek ürün işleyemezdi. Ürünlere devletin belirlediğinden yüksek fiyat konulamazdı.

ISBN 978-605-7923-57-8

Evliya Çelebi burayı muazzam güçlü bir kale gibi tanımlamıştır. Geçmişte burası her sokağında belirli mesleklerin yer aldığı ve bunların da, el işi imalatının sıkı denetim altında bulundurulduğu, ticari ahlak ve törelere çok saygı gösterilen bir çarşı idi. Her türlü değerli kumaş, mücevherat, silah, antika eşyalar, konusunda nesillerce uzmanlaşmış aileler tarafından, tam bir güven içinde satışa sunulurdu. Çarşının cadde ve sokakları o zaman aynı işi yapan insanların toplandığı yerler olduğu için Kalpakçılar, Kuyumcular, Aynacılar, Fesçiler, Yağlıkçılar gibi iş kollarına göre isim almıştır. Bugün bu meslek grupları sadece sokak isimlerinde kalmıştır.

Günümüz de de bir alışveriş kenti niteliğinde varlığını sürdüren bu dev mimari eser, kendi iç yapısında oluşan çizgisel ve kümesel mekan organizasyonu formuyla yaşamına devam etmektedir. Ancak bu yaşam kentin hızlı nüfus artışı ve çok fazla turist ilgisi çekmesi nedeni ile kendisine has olan birçok mekansal özelliği kaybetmiş ve kaybetmeye mahkum bırakılmış durumdadır. Dünya listelerinde 15 milyon turistin ziyaret etmesi ile 11. Sırada görülmesi gereken mekanlar listesinde yerini alan çarşı bu ziyaretçi yoğunluğundan çevresinde ki yapılanma nedeni ilede darbe almaktadır.

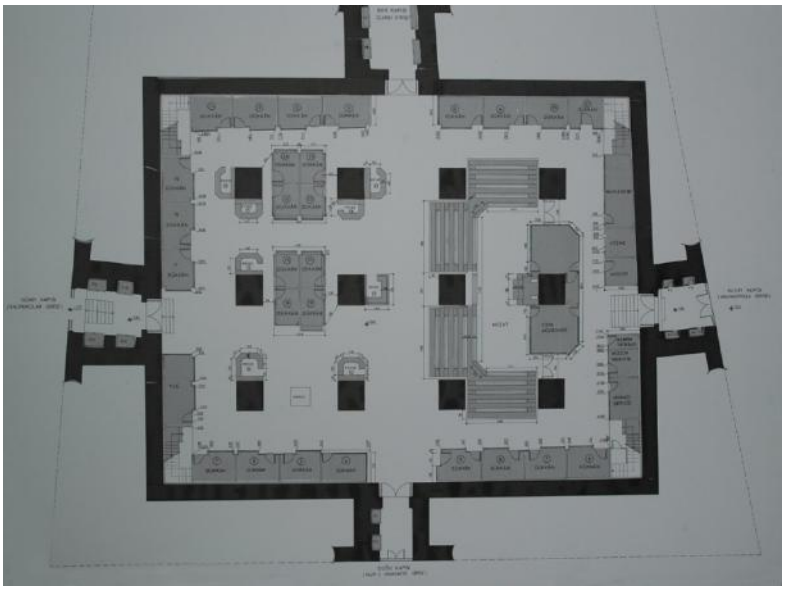

Resim 10 : Kapalı Çarşı Mekan Org. Çizgisel ve Kümesl Mekan Organizasyonları

Çünkü insanlar tüketmeye ihtiyaç duymaktadır, çünkü insanlar hayatlarını sürdürebilmek için bu tüketime karşılık vermek zorundadır. Çarpık kentleşme, yasaların yeteri kadar koruyucu olamaması 500 yılı aşkın süredir yangınlara depremlere karşı durmuş çarşının adeta duruşunu bozmak istercesine şekillenmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bunun yanısıra çarşı' nın günümüz kullanıcıları da tarihi dokunun ihtişamını görmezden gelmekte ve marka kimliğini yansıtmak, müşteri çekmek amacı ile dükkanlara zarar vermektedir. İlk planlanma ve inşa safhasında eşit dükkanlardan oluşan bu organizma tarih içerisinde kullanıcıların değişmesi ile metrekare bazında dazarar görmüş bulunmaktadır. Bugün çarşıda 1metrekareden – 200 metrekareye kadar farklı ölçülerde kullanılan, farklı ürünlerin satış ve sunumlarının gerçekleştirildiği dükkanlar bulunmaktadır. Farklı kültürlerden misafirlerin getirilerinin yanı sıra rant, ün, ego gibi kendi bünyesinde hiçbir zaman barındırmadığı kötü özelliklerden de nasibini alarak duruşunu korumaya çalışmaktadır. Yapının oluşumunun belki de en önemli taşı olarak yer alan Sandal Bedesteni bugün bir restoran zincirinin misafirlerini ağırlamaktadır[9].

Resim 11 : Sandal Bedesteni Orjinal Planı (http://www.avundukmimarlik.com.tr/tr/istanbul-kapalicarsi-sandal-bedesteni-2051/)

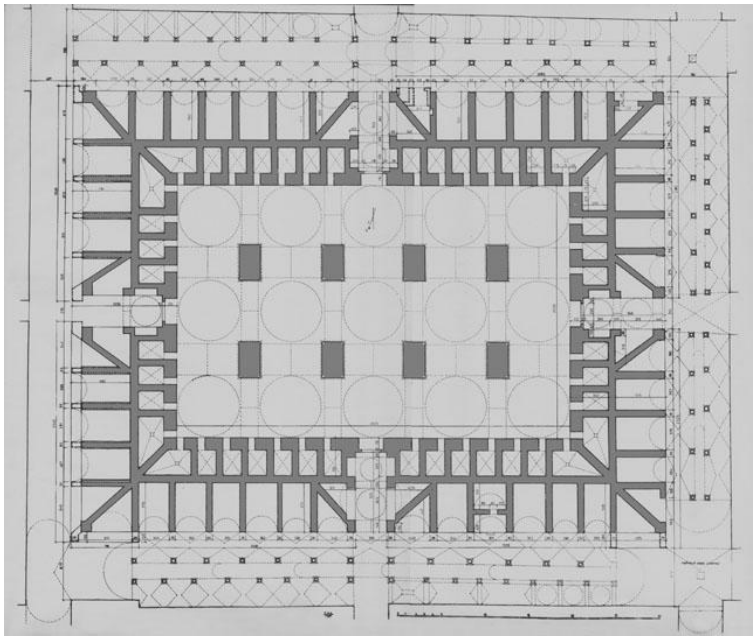
[9] İstanbul-Yeni Bedesten (Sandal Bedesteni). İstanbul'un ikinci bedesteni öncekinin pek az ilerisinde, tahmin edildiğine göre Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde değerli dokumaların satış yeri olarak yapılmıştır. Sandal, Asya'nın güneyinden Hint'ten ithal edilen yollu, çizgili bir tür kumaştır. Bedesten de adını bundan almıştır. Gerek Evliya Çelebi gerekse Fransız seyyahı Du Loir burada kumaş satıldığını bildirirler. Du Loir seyahatnâmesinde eski bedestende güzel koşumlar, kılıçlar ve değerli kaplar, diğerinde ise halı ve kumaş satıldığını yazar. İkinci bedestenin yakınında Esirpazarı'nın da bulunduğunu kaydetmesi, burasının yeni bedesten olduğunda hiçbir şüpheye yer bırakmamaktadır. Gerçekten geçen yüzyılın ortalarına gelinceye kadar Esirpazarı bu bedestenin komşusu idi. Yapının içinde bulunan on iki masif pâye, binayı yirmi tuğla kubbe ile örtülü yirmi eşit bölüme ayırır. İç mimarisi çok heybetli olan Yeni Bedesten uzun yıllar İstanbul Belediyesi'nin mezat salonu olarak kullanılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 12-13-14: Sandal Bedesteni günümüzdeki kullanım şekli

Bir diğer yapının önemli unsuru Cevahir Bedesteni ise günümüzde çarşının her köşe ve duvarını saran dükkanlar nedeni ile net olarak algılanamamaktadır[10].

[10] İstanbul-Büyük Bedesten (İç Bedesten). Fâtih Sultan Mehmed tarafından hayratına gelir sağlamak üzere 1453-1481 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Kaynaklar ve belgeler bunu açıkça belirtmesine rağmen bedestenin Bizans yapısı olduğu yolunda ilmî ciddiyetten uzak bir iddia vardır. Dört kapısından birinin üstünde süs unsuru olarak kullanılmış yukarıda adı geçen kartal kabartmalı bir devşirme parça, binanın Bizans yapısı olduğuna dair efsanenin doğmasına yol açmıştır. Halbuki plan, inşa tekniği ve yapı sistemiyle nisbetleri, Cevâhir Bedesteni de denilen bu eserin tamamen Türk yapısı olduğunu açık olarak göstermektedir. Sekiz masif pâye yapının içini on beş eşit bölüme ayırır. Bunların her birini bir kubbe örter. Yakın yıllara gelinceye kadar geç döneme ait olmakla beraber yapısına ve eski geleneğe uygun teşhir ve satış camekân ve "dolap"larını muhafaza eden bedesten, 1959'dan sonra yapının asıl mimarisini bozan vitrinli modern dükkânların inşası ile iç görüntüsünün haşmetini kaybetmiştir. Etrafı tamamen Kapalı Çarşı ile sarıldığından dış mimarisini görmek imkânı artık kalmamıştır. Sadece çevre duvarlarının muntazam işlenmiş taşlardan örüldüğü tesbit edilebilmiştir. Evvelce etrafında dış duvarlarına bitişik dükkânların bulunduğu da anlaşılmaktadır. Son yıllarda yapılan değişikliklerden önce iç duvarlarda dolaplar sıralanıyordu. Bugün bunların hepsi modern dükkânların içinde kalmıştır. Muhteşem ve çok geniş tuğla kemerlerle bunların taşıdığı yine tuğla kubbeler bu büyük yapıya heybetli bir görünüm verir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim15: Cevahir Bedesteni plan şeması (https://archnet.org/sites/3472/media_contents/8563)

Sonuç

Geleneksel toplumlarda "mekan" ve "yer" kavramlarının aynı anlama geldiği söylenebilir. Modern öncesi dönemin yalıtılmış dünyalarında "yer" kabaca belirlenmiş sınırlar içindeki toplumsal ilişkilere işaret eder. Bu dünyalara ait mekansal organizasyonlar yine birebir ilişkiler ile kurulan ekonomik, politik ve hukuki yükümlülük ve hakların karışımından oluşmaktadır. Giddens (1985) yer kavramını coğrafi olarak konumlandırılmış toplumsal eylemin fiziksel ortamına işaret eden mekan fikri şeklinde tanımlar. Modernlik öncesi toplumlarda mekan ve yer çakışır. Toplumsal yaşamın mekansal boyutu yerel etkinlikler ile belirlenir. Orada bulunma geleneksel toplumların mekansallığını, sıradan insan bedenlerinin çoğu kez dolayımsız kapasiteleri tarafından örgütlenmesini sağlar. Geleneksel eylem anlayışında eylemleri tasvir etmek için genelde organik metaforlara başvurulur. Çatışma burun buruna, kavga göğüs göğüse yapılır. Adalet göze göz, dişe diştir. Görüşmelerde kalp kalbe karşıdır. Dayanışma omuz omuzadır. İnsanlar yüz yüze bakar. Dostluk kol kola yürür ve değişim adım adımdır (Luke, 1996).

İnşası' nın başladığı an itibari ile farklı kültürleri, inanışları, meslek erbaplarını bünyesinde bulundurmayı başarmış olan çarşı insanların kaynaştığı, birbiri ile diyalog içinde yaşadığı, bireylerin meslek öğrendiği ve ürettiklerini belirlenen genel kurallar dahilinde alıcıların huzuruna, satışa sunduğu bir tarihi belge olarak karşımızda durmaktadır. Günümüzde toplu ulaşımdan, konut imarına kadar bölgedeki kamusal ve genel tüm alanlar çarşı merkez alınarak şekillendirilmektedir. Yaşadığı onca yangın, deprem ve benzeri felaketlere (1512, 1565, 1618, 1622, 1645, 1652, 1658, 1750, 1766 yıllarında gerçekleşen yangın ve depremler çarşıya en fazla zararı veren olaylardır) karşılık geçirdiği restorasyonlar, yenilenmeler ve eklenmeler ile varlığını sürdüren yapı tüm dünyanın göz bebeği niteliğinde bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- A. D. Mordtmann, Anatolien – Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850- 1859), Hannover 1925, sh. 376 and 380

- Akozan, F., İstanbul' un Kapalı Çarşısı, Tarih Dergisi / Turkish Journal of History, 0 (32), 759-770. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/iutarih/issue/9604/119903

- Atasoy, N. , Walter B., Louise W., Tezcan H., İpek Osmanlıda Dokuma Sanatı, TEB Yayınları.

- Dumont, P. (ed.), Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak, İletişim, İstanbul 2008

- Erginöz, M. Aykaç, İlk Çağdan Günümüze Mimarlık ve Şehircilik Tarihi, Arıon Yayınevi, Kadıköy

- Giddens, A., (2000). Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi, Paradigma.

ISBN 978-605-7923-57-8

- Luke, T. W., (1996). Identity, Meaning and Globalization: Detraditionalization in Postmodern Space-Time Compression, der: Paul Heelas, Scott Lash ve Paul Morris, Blackwell, Oxford.

- Mortan, K., Küçükerman Ö., Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Beyoğlu

- Ortaylı, İ., Osmanlı Toplumunda Aile, Pan Yayıncılık, Beşiktaş, s. 52

- Ortaylı, İ., Bazı 16. yüzyıl Alman Seyahatnameleri..., A. Ü. S. B. Fak. Dergisi., C. XXVII-No:4, 1973, s.144

- ÖRMECİOĞLU, T. H.,(2010). Politeknik Dergisi, Journal of Polytechnic, Cilt:13 Sayı: 3 s. 233-237, 2010

- Sözen, M., İstanbul' da Bir Kent : Kapalıçarşı, Kapalıçarı dergisi, 1 (2001)

- **https://archnet.org/sites/3472/media_contents/8563**
- http://www.wardom.com.tr/osmanli-da-carsilar-t184218.html
- http://www.avundukmimarlik.com.tr/tr/istanbul-kapalicarsi-sandal-bedesteni-2051/

ISBN 978-605-7923-57-8

PROBLEM TEMELLİ VE WEB TABANLI EĞİTİM SÜRECİNİN KATILIMCILARIN YÖNETSEL GÜÇLÜLÜKLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN VERİ MADENCİLİĞİ İLE İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF PROBLEM BASED AND WEB-BASED TRAINING PROCESS ON THE MANAGERIAL RESOURCEFULNESS OF PARTICIPANTS BY USING DATA MINING TECHNIQUES

Songül KARABATAK
Dr. Öğr. Gör., Fırat Üniversitesi, s_halici@hotmail.com

Murat KARABATAK
Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, mkarabatak@firat.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı, okul yöneticilerinin eğitimi için kuramsal bilgi ağırlıklı programlara alternatif, uygulamalardan ve deneyimlerden öğrenmeyi sağlayan bir okul yöneticisi eğitimi modelinin okul yöneticilerinin yönetsel güçlülük düzeylerine etkisini belirlemektir. Bu amaçla, araştırma nicel araştırma desenlerinden deneysel model ile yürütülmüştür. Bu nedenle araştırma sürecinde bir deney grubu ve bir kontrol grubu kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının katılımcıları amaçlı örneklem ile belirlenmiştir. Çalışma gruplarından verilerin toplanması için Yönetsel Güçlülük Ölçeği kullanılmıştır. Analizler sırasında betimsel analizin yanısıra veri madenciliği sınıflandırma algoritmalarından da faydalanılmıştır. Sınıflandırma çalışması sonucunda ise çeşitli sınıflandırma algoritmaları kullanılarak deney grubu ile kontrol gruplarının tahmin başarımları incelenmiştir. anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonunda deney grubuna verilen eğitimin okul yöneticilerinin yönetsel güçlülüklerine daha fazla katkı sağladığı ve veri madenciliği sınıflandırma algoritmalarından Naive Bayes ve YSA'nın grupları tahmin etmede yani eğitim sonunda deney ve kontrol grupları arasındaki anlamlı farklılığın ortaya konmasında kullanılabileceği ortaya çıkmıştır.

Anahtar sözcükler: Okul Yöneticisi Eğitimi, Web Tabanlı Öğrenme, Problem Temelli Öğrenme, Yönetsel Güçlülük

Abstract

The purpose of this study is to determine the effect of a school administrator education model on the managerial resourcefulness levels of school administrators, which provides learning from experience, as an alternative to theoretical knowledge based programs for the education of school administrators. For this purpose, the study was conducted with experimental model from quantitative research designs. Therefore, an experimental group and a control group were used in the research process. The participants of the experiment and control groups were determined with a sample. Managerial Resourcefulness Scale was used to collect data from the study groups. During analysis of data, association rule method and classification methods which are data mining techniques were used. As a result of the association rule analysis, the rules with meaningful lift values were determined and these rules were given in the study. As a result of the classification study, it was investigated whether there was a significant difference between the experimental group and the control group by using

ISBN 978-605-7923-57-8

various classification algorithms. As a result of the study, it was concluded that the results obtained by data mining techniques are significant.

Keywords: School Administrator Training, Web Based Learning, Problem Based Learning, Managerial Resourcefulness

Giriş

Yönetim karmaşık bir süreçtir ve bazı özel yetenekler gerektirir. Yönetsel güçlülük, bir yöneticinin yönetsel işleri gerçekleştirmesi için sahip olması gereken duygusal, bilişsel ve davranış odaklı yetenekler setidir (Şahin, 2009) ve etkili bir yönetim için yöneticinin bu yeteneklere sahip olması gerekir. Yönetsel güçlülük, ilk kez Kanungo ve Misra (1992) tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Bu kavram yurt içi alanyazında da ilk kez Doğan ve Şahin (2011) tarafından ele alınmıştır ve araştırmacılar yaptıkları çalışma ile yönetsel güçlülüğü tanıtmaya çalışmışlardır. Araştırmacılara göre, örgütlerin çevreye uyum sağlamaları, gerek durağan gerekse karmaşık ve değişken çevre şartlarına uygun yönetsel tepkiler vermelerinin yönetimi etkili kıldığını, hem yönetsel beceriler hem de yönetsel yeteneklerin etkili yönetim için gerekli olduğunu fakat ikisi arasında ayrım yapmanın gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Kanungo ve Menon'a (2004) göre de yönetsel güçlülük düzeyi yüksek olan yönetici işe odaklı ve gayretlidir; işlerine sakin ve ihtiyatla yaklaşır ve herhangi bir engel ya da ilgi dağıtan durum karşısında azminden bir şey kaybetmez.

Ersözlü'nün (2012) çalışmasında da okul yöneticilerinin yönetsel güçlülük düzeylerinin öğretmenlerin örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışları ve iş doyumuna etkisi incelenmiştir. Çalışmada azimli, tedbirli ve temkinli ve iyi ruh haline sahip bir yöneticinin, örgüte ve öğretmenlere daha fazla güven verdiği ve bu nedenle de öğretmenlerin çalıştıkları okula daha çok duygusal olarak bağlandıkları ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını arttırdıkları görülmüştür. Çalışmada ayrıca okul yöneticilerinin yönetsel güçlülük düzeylerinin cinsiyet, öğrenim durumu, yaş ve kıdeme göre anlamlı değişimin olmadığı görülmüştür. Araştırmacı bu durumun Türkiye'de bir okul yöneticisi yetiştirme programı olmaması ve yönetici olacakların yönetme işini bizzat yönetici olduktan sonra tecrübe etmelerinden kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca araştırma sonuçları, okul yöneticilerin yönetsel güçlülük yeterliklerinin "orta" düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumda okul yöneticilerinin yönetsel güçlülük yeterliklerini geliştirmek için okul yöneticilerini yetiştirmeye yönelik eğitim seminerleri, hizmet içi eğitimler düzenlenmesi önerilmiştir.

Turhan, Karabatak, Şengür ve Zincirli (2018) de çalışmalarında okul yöneticilerinin yönetsel güçlülük düzeyleri arttıkça, stres ve depresyon düzeyleri azaldığı ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar, okul yöneticilerin yönetimsel davranışlarında yönetsel güçlülüğün önemli olduğuna değinmişler ve özellikle son yıllarda yöneticilerin belirlenmesi sürecinde adayların sahip oldukları yönetsel güçleri belirli davranışlar dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Araştırmacılar ayrıca seçilen yöneticilerin görevlerinin ilk dönemlerinde olmak kaydıyla yönetsel güçlülük ile ilgili teori ile uygulamanın harmanlandığı eğitim ve seminerlere katılmalarının, yöneticilerin öğrenilmiş güçlülüklerinin ve dolayısıyla yönetsel güçlülüklerinin arttırılmasına önemli katkılar sağlayacağını belirtmişlerdir.

Yöneticiler, yönetim sürecinde etkililiği ve verimliliği sağlamak için bilgi birikimlerinden faydalanırlar. Bu nedenle yönetim ve ilgili disiplin alanlarında oluşturulan bilgi birikimi sayesinde

ISBN 978-605-7923-57-8

yönetim biliminin öğrenilebilir yanı söz konusudur. Çünkü birçok yönetim problemine rasyonel, sistematik, objektif, bilimsel bir yaklaşımla bakılması gerekir. Ancak bu öğrenmenin gerçekleşebilmesi için düzenlenecek eğitimlerin uygun zamanlarda ve ortamlarda ve etkili öğrenme yöntemleri ile gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Problem temelli öğrenme (PTÖ) de problem çözmek için yapılandırmacıdan bilişsele kadar uzanan pek çok yaklaşım tarafından desteklenen bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Ancak, PTÖ'nün yönetici yetiştirme programlarında etkililiğinin arttırılması için yenilikçi yöntemlerle desteklenmesi daha faydalı olmaktadır. Bu yöntemlerden web tabanlı öğrenme (WTÖ), yetiştirme programlarında okul yöneticilerine daha esnek, daha eğlenceli ve daha özerk bir ortam sunabilmektedir.

Bu çalışmada gerçek yönetsel sorunlardan esinlenerek hazırlanmış problemlerin ele alındığı bir web tabanlı bir ortam hazırlanmıştır. Daha sonra da düzenlenen eğitimin okul yöneticilerinin veya adaylarının yönetsel güçlülük düzeyleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle de araştırma kapsamında "Web tabanlı problem temelli eğitim (WTPTE) sürecinin katılımcıların yönetsel güçlülük düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır. Bu soru kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır?

1- Katılımcıların WTPTE süreci öncesinde ve sonrasında yönetsel güçlülük düzeyleri nedir?
2- Yönetici eğitimi sürecine katılanların öntest ve sontest puanlarına göre eğitim grubunu tahmin etmede veri madenciliği sınıflandırma algoritmalarının başarım oranı nedir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Web tabanlı bir ortamda gerçekleştirilen problem temelli öğrenmenin okul yöneticilerinin yönetsel güçlülük düzeyleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada bir deney grubu bir de kontrol grubundan yararlanılmıştır. Çalışma nicel araştırma modeli ile gerçekleştirilmiş ve deneysel olarak yürütülmüştür. Çalışmada deneysel desenlerden gerçek deneysel desen kullanılmıştır. Gerçek deneysel desenler, belirlenen denek havuzundan seçkisiz atama ile grupların oluşturulmaya çalışıldığı için en titiz ve güçlü deneysel tasarımlardır (Creswell, 2012). Gerçek deneysel desenler, deneklerin gruplara seçkisiz olarak yerleştirildiği çalışmalar olarak tanımlanır ve gruplardan biri kontrol diğeri ise deney grubu olarak rasgele belirlenir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011). Çalışmada kullanılan deneysel desenin görünümü Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Gerçek Deneysel Desen

Grup	Öntest	İşlem	Sontest
Deney grubu	Yönetsel Güçlülük Ölçeği	Web tabanlı ve problem temelli eğitim süreci	Yönetsel Güçlülük Ölçeği
Kontrol grubu	Yönetsel Güçlülük Ölçeği	Kuramsal eğitim süreci	Yönetsel Güçlülük Ölçeği

Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubunu oluşturan katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, özellikle araştırmanın amacına uygun olarak daha fazla bilgiye ulaşabilmek için kullanılır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2011) ve böylece araştırmanın amacına en uygun katılımcılarla

ISBN 978-605-7923-57-8

çalışılmış olur (Balcı, 2011). Çalışma grubu belirlenirken hala görevde olan yöneticiler ile okul yöneticisi olmayı isteyen öğretmenlerin eğitim sürecine katılmaları sağlanmıştır. Katılımcıların özellikleri Tablo 2'de gösterildiği gibidir.

Tablo 2. Katılımcıların Özellik Tablosu

Grup	Öğretmen	%	Yönetici	%	Yöneticilik Deneyimi	Toplam
Deney Grubu	21	68	10	32	13	31
Kontrol Grubu	20	65	11	35	15	31

Tablo 2'de görüldüğü gibi, hem deney grubu hem de kontrol grubu 31 katılımcıdan oluşmaktadır. Deney grubunda 21 katılımcı öğretmen, 10 katılımcı ise okul yöneticisidir. Kontrol grubundaki 20 katılımcı öğretmen, 11 katılımcı da okul yöneticisidir. Deney grubunun 13 ve kontrol grubunun 15 katılımcısı idari tecrübeye sahiptir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Kanungo ve Misra (1992) geliştirdikleri üç faktörlü (görev odaklı olma, temkinli ve tedbirli olma ve azimli olma) ölçeğin yönetsel güçlülük kavramını ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu belirterek; yönetici eğitmede, yetiştirmede ve işe almada kullanılmasının yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu nedenle bu çalışmada Yönetsel Güçlülük Ölçeği kullanılarak düzenlenen bir eğitim programının okul yöneticilerinin veya adaylarının yönetsel güçlülük düzeylerine etkisinin olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ölçek 2004 yılında Kanungo ve Menon tarafından geliştirilmiş ve Ersözlü (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır. Ölçek, 15 maddeli ve üç faktörlü (*görev odaklı olma, temkinli ve tedbirli olma ve azimli olma*) yapıya sahip olan ölçeğin Cronbach Alpha değeri .78 ve KMO değeri .80 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin analizi sürecinde SPSS 22 ve WEKA programları kullanılmıştır. Demografik verilerin ve öntest ve sontest puanlarının analizi için ilk olarak betimsel analizlerden faydalanılmıştır. Betimsel analizler için ortalama, standart sapma, yüzde işlemleri kullanılırken, verilerin normal dağılıp dağılmadıklarını kontrol etmek için çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılmıştır.

Çalışmada eğitimin etkililiğinin ortaya çıkarılması için veri madenciliği kullanılmıştır. Veri madenciliği, pek çok analiz aracı kullanımıyla bir veri kümesi içerisinde örüntüyü ve ilişkileri keşfederek, bunlarla ilgili geçerli tahminler yapmak için kullanan bir süreçtir ve 3 temel modelden oluşmaktadır: (a) Sınıflandırma ve Regresyon, (b) Kümeleme, (c) Birliktelik Kuralı (Özkan, 2008).

Bu çalışmada öntest ve sontestlere göre katılımcıların hangi grupta olduklarının tahmin edilmesini sağlamak için sınıflandırma algoritmalarından faydalanılmıştır. Bu sayede uygulanan eğitimlerin başarı durumlarının ortaya konması amaçlanmıştır. Sınıflandırma, bir veri seti üzerindeki sınıflara verilerin uygun bir şekilde dağıtılmasını sağlayan işlemlerdir. Sınıflandırma algoritmalarından literatürde en yaygın kullanılanlar ise Naive Bayes, Yapay Sinir Ağları (YSA), K – En Yakın Komşu (IBK), K-Star, C4.5 (J48) ve Random Forest algoritmalarıdır (Tanyıldızı, Karabatak, Yıldırım ve Özpolat, 2018). Çalışma kapsamında LogitBoost, AdaBoost ve SMO algoritmaları da denenmiştir. Bu algoritmaların özellikleri aşağıdaki gibidir:

ISBN 978-605-7923-57-8

J48: C4.5 algoritmasının Weka'ya uyarlanmış halidir. Bu algoritmanın amacı karar ağacını optimize etmektir. (Coşkun ve Baykal, 2011; Patil ve Sherekar, 2013; Quinlan, 1986).

Random Forest: en başarılı sınıflandırma yöntemlerinden biri olarak bilinir. Bu algoritma, doğası gereği çok farklı disiplinlere hitap ettiğinden dolayı, farklı alanlarda çalışan araştırmacılar tarafından da tercih edilmektedir (Akar ve Güngör, 2012).

Naive Bayes: Temeli Bayes teoremine dayanmaktadır. Olasılıksal hesaplamalarla verilerin kategorilerini belirleyen algoritmadır. Naive Bayes algoritmasında önemli olan nokta bilginin nasıl sınıflandırıldığıdır (Patil ve Sherekar, 2013).

YSA: insan beyninden esinlenerek ortaya çıkmış bir algoritmadır. Veri setiyle yapılan eğitim sonucunda öğrendiği sistemle, ağa farklı girişler uygulandığında nasıl tepkiler vereceğine karar verir (Kıyan ve Yıldırım, 2003).

IBK: Çapraz doğrulama kullanarak, bilinmeyen bir örneğin dahil olduğu sınıfı belirlemek için, bu örneğe en yakın olan k örneklemi bulan algoritmadır. Mesafeleri ağırlıklandırabilme özelliğine de sahiptir (Aha, Kibler, ve Albert, 1991).

K–Star: benzerlik fonksiyonlarıyla belirlenebilen örnek tabanlı bir algoritmadır. K–star algoritması, eğitim sınıfına ait olan örneklere dayanarak aynı verilerle test sınıfını da oluşturur. Mesafe hesaplamasını, entropi tabanlı yaparak diğer örnek tabanlı öğrenenlerden ayrılır (Cleary ve Trigg, 1995).

LogitBoost: Bu algoritma son yıllarda geliştirilen destekleyici algoritmalardan biridir. Söz konusu destekleme sınıflandırma performansını geliştirmek için birkaç zayıf sınıflandırıcıyı birleştirmek için yapılmaktadır (Cai, Feng, Lu, ve Chou, 2006).

AdaBoost: Uygulamaları daha iyi hale getirmek için başka algoritmalarla birlikte kullanılabilen meta bir algoritmadır (Zhang, 2004).

SMO: Sıralı minimum optimizasyon algoritması olarak belirtilir. Bir fonksiyonun algoritmasıdır ve Destek Vektör Makinesinin (SVM) eğitiminde optimizasyon problemini çözmek için yaygın olarak kullanılır (Platt, 1998).

Verilerin sınıflandırılması sürecinde deney grubuna "1" ve kontrol grubu ise "2" olarak kodlanmıştır. Sınıflandırma için yapılan analizler sırasında öntest ve sontest puanları giriş olarak, grup numaraları ise çıkış olarak belirlenmiştir. Sınıflandırma ile ilgili sonuçlar yorumlanırken %50 üzerinde olan tahminler katılımcıların hangi grupta olduklarının ayırt edilmesi için yeterli yüzde değer olarak varsayılmıştır. %50'nin altında kalan tahminler ise katılımcıların gruplarının belirlenmesi için yeterli olmadığı şeklinde yorumlanmıştır.

Bulgular

Web tabanlı bir ortamda gerçekleştirilen problem temelli öğrenmenin katılımcıların yönetsel güçlülük düzeylerine etkisini belirlemek amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Tablo 3' teki gibidir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Gruplarının Öntest ve Sontest Puanlarına ilişkin Bulgular ve Normallik Dağılımları

ISBN 978-605-7923-57-8

Grup	Boyut	Test	N	$\overline{X}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Deney Grubu	Görev Odaklılık	Öntest	31	2.19	0.679	0.691	0.461
		Sontest	31	1.99	0.554	0.06	-1.12
	Temkinli ve Tedbirli Olma	Öntest	31	3.41	0.583	-0.414	-0.509
		Sontest	31	3.03	0.833	-1.102	0.773
	Azimli Olma	Öntest	31	2.6	0.959	0.016	-0.889
		Sontest	31	2.06	0.701	0.095	-0.703
Kontrol Grubu	Görev Odaklılık	Öntest	31	2.41	0.925	1.487	1.505
		Sontest	31	3.31	0.541	0.936	0.573
	Temkinli ve Tedbirli Olma	Öntest	31	2.62	0.917	0.85	0.93
		Sontest	31	2.45	0.92	1.074	0.984
	Azimli Olma	Öntest	31	3.3	0.572	0.478	-0.402
		Sontest	31	2.64	0.816	0.985	0.829

Tablo 3'te deney ve kontrol grubundaki katılımcıların öntestleri ve sontestleri arasında değişimin olduğu görülmektedir. Elde edilen bulguya göre deney grubundaki katılımcıların ortalama puanları arasında görev odaklılık boyutu için ($\overline{X}_{ot\text{-}st}$ = .20), temkinli ve tedbirli olma boyutu için ($\overline{X}_{ot\text{-}st}$ = .37) ve azimli olma boyutu için de ($\overline{X}_{ot\text{-}st}$ = .54) sontest lehine bir yükselme olduğu görülmektedir. Kontrol grubundaki katılımcıların öntest ve sontest ortalama puanları arasındaki farka bakıldığında ise görev odaklılık boyutu için ($\overline{X}_{ot\text{-}st}$ = -.90) sontest aleyhine bir düşüş varken, temkinli ve tedbirli olma boyutu için ($\overline{X}_{ot\text{-}st}$ = .17) ve azimli olma boyutu için de ($\overline{X}_{ot\text{-}st}$ = .66) sontest lehine bir yükselme olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Gruplarının Test Puanları Arasındaki Farkı

Testler	Boyut	Grup	N	$\overline{X}$	KG-DG
Öntest	Görev Odaklı Olma	Deney Grubu	31	2.20	**0.22**
		Kontrol Grubu	31	2.42	
	Temkinli ve Tedbirli Olma	Deney Grubu	31	3.41	-0.10
		Kontrol Grubu	31	3.31	
	Azimli Olma	Deney Grubu	31	2.61	0.02
		Kontrol Grubu	31	2.62	
Sontest	Görev Odaklı Olma	Deney Grubu	31	1.99	0.47
		Kontrol Grubu	31	2.45	
	Temkinli ve Tedbirli Olma	Deney Grubu	31	3.03	0.27
		Kontrol Grubu	31	3.30	
	Azimli Olma	Deney Grubu	31	2.07	**0.57**
		Kontrol Grubu	31	2.64	

Tablo 4'te deney ve kontrol gruplarının eğitim süreci öncesinde ve sonrasındaki test puanları arasındaki farklar görülmektedir. Eğitim süreci öncesinde deney ve kontrol gruplarının ortalamaları arasında görev odaklılık boyutu için ($\overline{X}_{KG\text{-}DG}$ = .22), temkinli ve tedbirli olma boyutu içi ($\overline{X}_{KG\text{-}DG}$ = .10) ve azimli olma boyutu için de ($\overline{X}_{KG\text{-}DG}$ = .02) fark olduğu görülmektedir. Eğitim süreci sonrasında bu farkların biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Bu farklar görev odaklılık boyutu için

ISBN 978-605-7923-57-8

($\overline{X}_{KG-DG}$ = .47), temkinli ve tedbirli olma boyutu içi ($\overline{X}_{KG-DG}$ = .27) ve azimli olma boyutu için de ($\overline{X}_{KG-DG}$ = .57) olduğu görülmektedir.

Hem Tablo 3 hem de Tablo 4 incelendiğinde deney grubuna verilen eğitimin okul yöneticilerinin yönetsel güçlülüklerine daha fazla katkı sağladığı belirtilebilir. Eğitimlere katılan okul yöneticilerinin öntest ve sontest puanlarına gruplarının tahmin edilmesine ilişkin yapılan sınıflandırma işlemine ilişkin bulgular Tablo 5'teki gibidir.

Tablo 5. Test Puanlarına Göre Katılımcı Gruplarını Tahmin Etme Başarım Oranı

Sınıflandırıcı	OT	ST	GOOT	GOST	AOOT	AOST	TTOOT	TTOST
SMO	55	66	61	61	47	60	60	58
AdaBoost	53	58	61	61	53	60	47	56
LogitBoost	60	58	60	60	45	60	52	55
J48	39	45	47	40	58	52	58	56
Rnd Forest	56	56	56	48	56	56	56	53
Naive Bayes	47	58	44	56	45	60	55	56
YSA	56	63	53	56	50	66	50	66
IBK	58	47	56	48	48	58	58	50
K-Star	58	44	60	50	53	60	61	52

YG: Yönetsel Güçlülük; **GO:** Görev Odaklılık; **TTO:** Temkinli ve Tedbirli Olma; **AO:** Azimli Olma

Tablo 5'ten görüldüğü üzere katılımcıların hangi grupta eğitim aldıkları ile ilgili tahmin etmek için yapılan sınıflandırma işleminde en iyi tahmin yapan algoritmaların Naive Bayes ve YSA olduğu görülmektedir. Naive Bayes özellikle deney ve kontrol gruplarının eğitim süreci öncesinde aynı düzeyde yönetsel güçlülüğe sahip olduklarını ve grup tahmin etme başarımının (<%50) zor olduğunu gösterirken, eğitim süreci sonrasında grupların tahmin etme başarımının (>%50) mümkün olduğunu göstermiştir. YSA algoritmasında ise tahmin etme başarımları eğitim öncesinde de mümkün iken (>%50) eğitim sonrasında bu başarımın biraz daha arttığı görülmüştür. Elde edilen bu bulguya göre Naive Bayes ve YSA'nın grupları tahmin etmede yani eğitim sonunda deney ve kontrol grupları arasındaki anlamlı farklılığın ortaya konmasında kullanılabilecek iki algoritma olarak belirtilebilir. Buradan başarımı yüksek olan algoritmaların eğitim sürecinin etkililiğinin ortaya konmasında daha fazla yardımcı olduğu ve grup tahmin başarımının düşük çıkmasının grupların birbirlerine (nerdeyse) denk özelliklerde olduğunu anlamına gelmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada okul yöneticilerinin katıldıkları web tabanlı ve problem temelli bir yönetici eğitim programının etkililiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan analizlerde gerçekleştirilen eğitim sürecinin, kuramsal eğitim sürecinden daha fazla okul yöneticilerinin yönetsel güçlülüklerine katkı sağladığı ortaya çıkmıştır. Karabatak ve Turhan (2017a) ve Karabatak ve Turhan (2017b) tarafından yapılan çalışmalarda da web tabanlı problem temelli okul yönetici eğitimi programının katılımcıların tutum ve davranışlarında olumlu etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle katılımcıların karar vermelerinde, öğrenmeye yönelik tutumlarında, mesleğe ilişkin tutumlarında ve öz-yeterlik

ISBN 978-605-7923-57-8

inançlarında meydana gelen olumlu gelişmelerin okul yöneticilerinin yönetsel güçlülüklerine de yansımasının doğal bir sonucu olarak belirtilebilir.

Çalışmada ayrıca veri madenciliği sınıflandırma algoritmalarından literatürde en yaygın kullanılan Naive Bayes, Yapay Sinir Ağları (YSA), K – En Yakın Komşu (IBK), K-Star, C4.5 (J48) ve Random Forest, LogitBoost, AdaBoost ve SMO algoritmaları kullanılarak deney grubu ile kontrol gruplarının tahmin başarımları incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda bu sınıflandırma algoritmalarından Naive Bayes ve YSA'nın grupları tahmin etmede yani eğitim sonunda deney ve kontrol grupları arasındaki anlamlı farklılığın ortaya konmasında daha etkili oldukları görülmüştür. Şengür, Turhan ve Karabatak (2018) tarafından gerçekleştirilen deneysel çalışmada, eğitim sürecine katılan okul yöneticisi ve adaylarının karar vermelerindeki anlamlı değişikliklerin veri madenciliği teknikleri ile yüksek doğrulukla belirlendiği görülmüştür.

Bu çalışma sonunda grup tahmin başarımının düşük çıkmasının grupların birbirlerine (nerdeyse) denk özelliklerde olduğunu gösterdiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapılacak deneysel çalışmalarda deney öncesi deney ve kontrol gruplarının eş özelliklere sahip katılımcılardan oluşmaların sağlamak için veri madenciliğinin sınıflandırma algoritmaları kullanılabilir.

Bu çalışmada deney grubunda yapılan eğitimin etkili olduğu ve eğitim sonrasında grupların tahmin edilmesinde başarım yüzdelerinin arttığı ve yeterli olduğu görülmüştür. Bu çalışmadaki verilerin bağımlı ve bağımsız gruplar t-testi ile karşılaştırmalarının yapılmasının ve veri madenciliği sınıflandırma algoritmaları kullanılarak yapılan tahmin başarım yüzdelerinin yorumlarının, t-testleri ile karşılaştırılarak yapılmasının eğitim alanında veri madenciliğini kullanmak isteyen araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Aha, D. W., Kibler, D., & Albert, M. K. (1991). Instance-based learning algorithms. *Machine Learning, 6*(1), 37-66.

Akar, Ö., & Güngör, O. (2012). Classification of multispectral images using Random Forest algorithm. *Journal of Geodesy and Geoinformation, 1*(2), 105-112.

Balcı, A. (2011b). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler.* Ankara, PegemA Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Cai, Y. D., Feng, K. Y., Lu, W. C., & Chou, K. C. (2006). Using LogitBoost classifier to predict protein structural classes. *Journal of theoretical biology*, *238*(1), 172-176.

Cleary, J. G., & Trigg, L. E. (1995). K*: An instance-based learner using an entropic distance measure. In *Machine Learning Proceedings 1995* (pp. 108-114).

Coşkun, C., & Baykal, A. (2011). Veri madenciliğinde sınıflandırma algoritmalarının bir örnek üzerinde karşılaştırılması. *XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri,* 51-58.

Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative.* Fourth Edition. New Jersey: Upper Saddle River.

ISBN 978-605-7923-57-8

Doğan, S., & Şahin, F. (2011). Yönetsel güçlülük ve etkililik: kavramsal bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *25*(2), 61-85.

Ersözlü, A. (2012). *Okul yöneticilerinin yönetsel güçlülük düzeylerinin öğretmenlerin örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışları ve iş doyumuna etkisi*. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Kanungo, R. N., & Menon, S. T. (2005). Managerial Resourcefulness Measuring a Critical Component of Leadership Effectiveness. *Journal of Entrepreneurship*, 14(1), 39-55.

Kanungo, R. N.. & Misra, S. (1992). Managerial Resourcefulness: A Reconceptualization of Management Skills. *Human Relations*, *45*(12), 1311-1332.

Karabatak, S., & Turhan, M. (2017). Effect of Web-Based Problem Based Learning on School Administrators' Self-Efficacy Beliefs and Attitudes Towards Principalship Profession. *Egitim ve Bilim*, *42*(191), 1-29.

Karabatak, S., & Turhan, M. (2017b). Effectiveness of web-based problem-based school administrator training program and its effect on participants' attitudes towards web-based learning. *Pegem Journal of Education and Instruction*, *7*(4), 663-712.

Özkan, Y. (2008). *Veri madenciliği yöntemleri.* İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Patil, T. R., & Sherekar, S. S. (2013). Performance analysis of Naive Bayes and J48 classification algorithm for data classification. *International Journal of Computer Science and Applications*, *6*(2), 256-261.

Platt, J. (1998). Sequential minimal optimization: A fast algorithm for training support vector machines. https://www.microsoft.com/en-us/research/publication/sequential-minimal-optimization-a-fast-algorithm-for-training-support-vector-machines/

Quinlan, J. R. (1986). Induction of decision trees. *Machine Learning*, *1*(1), 81-106.

Şahin, F. (2009). *Yönetsel güçlülük: etkili liderlik ve yönetim bileşeni olarak kavramsallaştırılması ve ölçülebilmesine ilişkin bir araştırma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Şengür, D., Turhan, M. & Karabatak, S. (2018). Eylem Öğrenmenin Okul Yöneticileri ve Yönetici Adaylarının Karar Vermelerine Etkisinin Veri Madenciliği Teknikleri ile İncelenmesi, *Fırat Üniv. Müh. Bil. Dergisi*, *29*(1), 1-10.

Tanyılıdızı, E., Karabatak, M., Yıldırım, G., & Özpolat, Z. (2018). Siğil tedavisinde sınıflandırma algoritmalarının performans analizi. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *30*(2), 249-256.

Turhan, M., Karabatak, S., Şengür, D., & Zincirli, M. (2018). Managerial resourcefulness in school administrators: association with stress and depression. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, *47*(1), 216-232.

Zhang, T. (2004). Statistical behavior and consistency of classification methods based on convex risk minimization. Annals of Statistics, 56- 85.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİREYSEL YENİLİKÇİLİK KAPASİTELERİNİN BELİRLENMESİ[11]

DETERMINANTS OF INDIVIDUAL INNOVATIVENESS CAPACITY OF UNIVERSITY STUDENTS

Mehmet KARAHAN
Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, m.karahan@firat.edu.tr

Sait PATIR
Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi, spatir@bingol.edu.tr

Özet

Küreselleşme ile birlikte hızlı değişimlerin yaşanması bireylerin de yeni durumlara uyum sağlamasını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bireyin gerek iş hayatında gerekse öğrenim hayatında rakipleri arasından sıyrılabilmesi ve rekabette öne çıkabilmesi için yenilikçilik kapasitesi önemli bir araçtır. Bu çalışma ile üniversite eğitimi gören öğrencilerin bireysel yenilikçilik kapasiteleri belirlenerek, yenilikçilik yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 312 üniversite öğrencisinin bireysel yenilikçilik kapasitesi, kendine güven ve risk alma düzeyi ile demografik özellikleri incelenmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerinin cinsiyetleri ile bireysel yenilikçilik ölçeği boyutlarından yalnızca risk alma boyutu arasında anlamlı bir fark olduğu, yani bayanlara göre erkeklerin kendine güven, yenilikçilik ve risk alma puanlarının nispeten biraz daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer bir sonuca göre öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara göre yapılan karşılaştırmada kendine güven, yenilikçilik ve risk alma boyutları arasında anlamlı bir fark bulunamamış ancak öğrencilerinin üniversiteye geldikleri ilk yılda kendilerine güvenleri, yenilikçilikleri ve risk alma düzeylerinin nispeten daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel yenilikçilik, yenilikçilik kapasitesi, yenilikçilik eğitimi.

Abstract

Along with globalization, rapid changes require individuals to adapt to new situations. Therefore, innovation capacity is an important tool for the individual to be able to stand out in the business life, in the education life, among the competitors and to stand out in the competition. This study aims to determine the individual innovation capacities of the university students and to develop suggestions for the development of innovation abilities. In this context, the individual innovation capacity, self-confidence, risk taking level and demographic characteristics of 312 university students were examined. According to the results obtained from the research, it was determined that there was a meaningful difference between the students 'genders and the individual innovativeness scale only the risk taking dimension, that is, the males' self-confidence, innovation and risk taking scores were slightly higher than females. According to another result, there was no significant difference between self-esteem, innovation and risk-taking in comparison with the classes in which students were educated, but it was determined that students had higher self-confidence, innovativeness and risk-taking levels in the first year they came to university.

Keywords: Individual innovativeness, innovation capacity, innovation education

1. GİRİŞ

Küreselleşme olgusunun bir sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik baskılar, yerel unsurları tehdit etmektedir. Günümüzde böylesi bir tehdidi bertaraf etmenin en gerçekçi yollarından birisi geleneksel ürün arzını gerçekleştiren yerel firmaların yeni fikirleri iş hayatında uygulamaya

[11] Bu çalışma İİBF.18.01 nolu FUBAP projesinde elde edilen bilgilerden türetilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

geçirmesidir. Yenilik yapan yerel bir firma, öncelikle manevra kabiliyetini artıracak, yetenek ve becerilerini geliştirerek rekabet gücünü artıracaktır.

Yenilikçilik yeteneği, bir işletmenin veya ürünün yenilenebilmesi için anahtar mekanizmadır. Yenilik yapma yeteneği; firma ve paydaşların faydaları doğrultusunda bilgi ve fikirlerin yeni ürün, süreç ve sistemlere dönüştürülme yeteneğidir. Yenilik yeteneği, yalnızca yeni kurulan işyerlerinde yeni bir işlem yürütmek veya ana yetenekleri yönetmek değil, mevcut işletmelerde de aynı süreçleri yönetmektir (Lawson ve Samson, 2001).

Yenilikçilik yeteneği, pazar ihtiyaçlarını karşılayacak yeni ürünler, daha yeni teknolojilerin uygulanmasına imkân sağlayan, gelecekte yeni ürünler ve teknolojik süreçler geliştirip benimsenebilecek ve öngörülemeyen teknolojik değişikliklere faliyetlere cevap verebilecek yeni ürünler geliştirme yeteneği olarak tanımlanır.

Yenilik kapasitesi bireysel veya şirket düzeyinde ölçülebilir. Bir şirketin yenilik yeteneğini denetlemek için bireysel yaratıcılığın ve mekanizmanın ölçülmesi gerekmekte, yenilik için doğru zamanda fırsatların değerlendirilmesi gerekmektedir. Yenilik yapma kabiliyetinin geliştirilmesinde bilgi paylaşımının önemi büyüktür. ekip veya organizasyonda çalışanlara, işletmeye katkıda bulunma fırsatı tanıyan, destek veren bir işletmenin, çalışanlarının yeni fikirler ve yeni işler geliştirmede daha fazla şansa sahip olduğu, bu yaklaşımın yenilik yeteneğini artırdığı belirlenmiştir (Aulawi vd., 2009).

Yenilikler, çoğunlukla tüketicilerin hayatlarını kolaylaştırmada önemli bir rol oynamakla birlikte, tüm yenilikler gerekli veya tüketiciler tarafından istenen nitelikte olmadığı ve bunun sonucu olarak, kimi yeniliklere karşı tüketici direncinin geliştiği, hatta bazen kimi tüketici gruplarının yenilikleri hiç benimsemedikleri bilinmektedir (Uzkurt, 2008).

2. BİREYSEL YENİLİKÇİLİK KAPASİTESİ

Bireysel olarak yenilikleri arayıp bulma arzusu olarak ifade edilen bu terim, insanların hayatı boyunca karşılaştığı yeni şeyleri ve fikirleri çabukça kabul etme, benimseme düzeyidir. Bireysel yenilikçilik; risk alma, deneyimlere açık olma, yaratıcılık, fikir liderliği gibi kavramların özelliklerini de içerisinde barındıran bir kavramdır. Aynı zamanda, bir sosyal sistem içerisinde bulunan bireylerin herhangi bir yeniliği diğerlerine göre daha önce benimseme derecesidir. Bireylerin bir yeniliği benimsemesi için yeniliğin kullanım kolaylığının olması, denenebilir olması, sonuçlarının açıkça görülebilir olması veya gözlemlenebilir olması oldukça önemlidir. Bu şekilde, bireyde yarar algısı uyandırılabilecek ve yeniliği daha çabuk benimseyebilecektir.

Yenilik, birey ve ait olduğu topluluk tarafından yeni olarak tanımlanan her türlü düşünce, nesne ve uygulamadır (Demiralay vd, 2016). Bireysel yenilikçilik ise, yeni olana aitlik hissederek onu geliştirmek ya da uygulamak olarak tanımlanabilmektedir. Bireysel yenilikçilik, bireylerin yeni olan durum, olay, mal veya hizmete adapte olabilme, risk alma, benimseme, hoşgörü gösterme ve yeniye özgü tecrübelere açık olma gibi durumlarını belirtmektedir (Korucu ve Olpak, 2015). Bireysel yenilikçilik bir disiplin, öğrenme ve öğrendiğini uygulayabilme becerisi olarak değerlendirilmektedir (Drucker, 1985).

Literatürde bireysel yenilikçilik kavramı, bireylerin yeniliği özümseyerek benimseyebilme kapasitesi, diğer bireylere oranla kapasitesinin ne kadar fazla olduğuyla ilgili bir kavramdır

ISBN 978-605-7923-57-8

(Demiralay vd, 2016). Bireyler sahip olduğu nitelikler açısından yenilikçilik noktasında birbirlerinden ayrışmaktadır. Bu ayrışmalar içinde birey herhangi bir yeniliği daha önce veya geç kabul etmekte, daha çok veya daha az değişime istekli olmakta, daha çok veya az risk alabilen bir yapıda kendini göstermektedir (Işık ve Türkmendağ, 2016). Yenilik yapabilme özelliğine sahip bireyler, bu özelliğe sahip olmayan bireylere kıyasla daha özgün fikir ve bakış açısına sahipken bu bireyler genellikle yeniliğin getirdiği karmaşıklıkla başa çıkmada mücadele edebilen bireyler olarak gösterilir. Bireylerin yaratıcı düşünce kapasitelerinin, özgüvenlerinin, tasarladıkları ürün veya hizmeti sunuş derecelerinin yüksek olması yenilik için önemli bir avantajdır. Buna ek olarak, bireyin öğrenme, yaratıcı olma eğitme ve eğitilme gibi özellikleri de yenilik için kazanılabilecek fırsatların başında sayılmaktadır.

Bireysel yenilikçilik, bireylerin hayatlarını daha iyi bir şekilde geçirmelerine ya da sosyal yapılarını yeniden şekillendirmelerine katkıda bulunur. Aynı zamanda bireylerin ihtiyaçlarını gidermesini, yaşam standartlarını sürekli olarak geliştirilmesini ve bireysel niteliklerinin zenginleşmesini sağlar. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, toplumdan önce tek tek bireyleri değişmeye ve yenileşmeye zorlamaktadır. Bireysel ve toplumsal hedeflere ulaşmak için öncelikle bireysel anlamda yenilikçi olmak gerekmektedir. Bu nedenle bireyler, sürekli olarak yeni iş yapma yöntemleri geliştirmek ve kendilerini sürekli farklı düşünmeye alıştırmak durumundadırlar (Sarıoğlu, 2014: 28).

Bireylerin yenilikçilik anlayışları, toplumsal, kültürel değerler ve evrensel özellik taşıyan yaşam alanlarındaki değişiklikler arasında, sağlıklı bir dengenin kurulması açısından önem teşkil eder. Bu bağlamda yenilik; toplumsal, kültürel ve idari anlamda yeni yöntem ve yaklaşımların kullanılması anlamında kullanılsa da, aslında yenilik kavramının, toplumu oluşturan bireylerin sosyal yaşamdaki tüm davranışları ile ilgili olduğu söylenilebilir (Ünal, 2014).

Bireysel yenilikçilik konusunda çalışan araştırmacılar, bireylerin ancak algılayabildikleri bir yeniliği benimsediklerini ve bu yüzden bireylerde yenilikle ilgili bir önyargı oluşturmanın, en önemli adımlardan biri olduğunu ileri sürmüşlerdir (Rogers 2003). İnsanların, yenilikleri benimseme düzeyleri farklı seviyelerde ortaya çıkmaktadır (Bhatnagar vd., 2000). Buna göre, bireyler sahip oldukları özellikler bakımından, yenilikçilik bağlamında birbirlerinden farklı özellikler gösterirler. Bu farklılaşmalar nedeniyle bireyler yenilikleri daha erken veya daha geç benimsemekte ve daha çok veya daha az risk almaktadırlar (Kılıçer ve Odabaşı, 2010).

Rogers (2003) bireysel yenilikçiliği; erken uyum sağlayanlar, daha erken önceliklerine alanlar, önceliklendirmede gecikenler ve geç kalanlar olarak beş sınıfa ayırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de yapılan bazı araştırmalar incelenmiş; Çoklar (2012: 104) okul müdürleriyle yaptığı çalışmada benzer sonuçlar elde ederek, örneklem gurubundaki yöneticilerin %63'ünün yenilikçi ve erken benimseyenler oldukları tespit edilmiştir. Benzer şekilde, öğretmen adayları üzerinde Çuhadar vd., (2013) tarafından yapılan çalışmada, araştırmaya katılan adayların ortalama puanlarına bakılarak erken önceliklendiren kategorisinde oldukları belirlenmiştir. Adıgüzel (2012) tarafından öğretmen adaylarıyla yapılan bir diğer araştırmada da araştırmaya katılan adayların %55'inin erken önceliklendirenler katagorisinde oldukları belirlemişlerdir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yenilikçilik açısından bireylerin sahip oldukları özellikler birbirlerinden farklı olmaktadır. Bu farklılık nedeniyle bazı bireyler yenilikleri daha erken benimserken diğerleri daha geç benimseyebilir ve değişime daha az istekli olabilirler. Bireysel olarak farklılaşabilen bu özellikler beş gruba ayrılmıştır. Bunlar baskın özellikleri bakımından; yenilikçiler, öncüler, sorgulayıcılar, kuşkucular ve gelenekçiler grubu olarak isimlendirilmektedir (Kılıçer ve Odabaşı, 2010: 153; Sarıoğlu, 2014: 27). Yapılan bu çalışmada da, üniversite öğrencilerinin bireysel yenilikçilik kapasiteleri ölçülerek sözkonusu bu beş gruptan hangisine dahil oldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda yapılan bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerin bireysel yenilikçilik kapasitelerinin ölçülmesi olup öğrencilerin cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri fakülte, bölüme ve yenilikçilikle ilgili bir programa, faaliyete katılıp katılmama durumlarına göre bireysel yenilikçilik kapasitelerinin etkilenmesi durumları incelenmiştir. Bu bağlamda, çalışmada esas olarak üniversite öğrencilerinin bireysel yenilikçilik kapasitelerinin artırılması, yenilik kapasitesini etkileyen faktörlerin belirlenmesine çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışmanın özgün bir değer taşıdığı varsayılmakta, hem literatüre katkıda bulunabileceği hem de gelecekte yapılacak araştırmalara ışık tutulabileceği ümit edilmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin yenilikçilik kapasitelerinin belirlenmesi yoluyla tespit edilecek eksiklik ve sorunlara çözüm bulunması, günümüzde ülke ekonomilerinin gelişmesini sağlayacak yenilikçilik kapasitelerinin artırılmasına katkı sağlamaktır. Yenilikçiliğinin ölçülmesi pek çok açıdan önem arz eder. Yenilikleri kimlerin tüketme eğiliminde olduğunun bilinmesi, karar vericilere önemli bir yol gösterici olarak düşünülebilir. Çalışmadan elde edilecek bilgilerle yeniliğin neler içermesi gerektiği, nasıl konumlandırılacağı, nasıl dağıtılacağı, nasıl fiyatlandırılacağı, planlamaların nasıl yapılacağı gibi pek çok sorunun cevabı bulunabilir.

Araştırmanın evreni İnönü Üniversitesinde öğrenim görmekte olan tüm öğrenciler olup bu evrenden örneklem grubu olarak, 2016-2017 öğretim yılında İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim görmekte olan 312 öğrenci rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve bu öğrencilerin İnönü üniversitesinde öğrenim görmekte olan tüm öğrencileri temsil ettiği varsayılmıştır.

3.1. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi seçilmiştir. Anketin hazırlanmasında öncelikle ilgili yazın taranmış, daha önceki araştırmalarda kullanılan anketler incelenmiş (Hurt, Joseph ve Cook, 1977; Kılıçer ve Odabaşı 2010; Eren, 2010; Sarıoğlu, 2014; Karahan, 2016) ve bu bilgiler ışığında "Öğrencilerin Bireysel Yenilik Kapasitelerini Belirleme Anket Formu" geliştirilmiştir. Hazırlanan bu anket dört bölümden oluşmakta olup bunlar; demografik özellikler, kendine güven, bireysel yenilikçilik ve risk alma bölümleridir. Soruların değerlendirilmesinde öğrencilere beşli likert tipi seçenekler sunulmuş ve öğrencilerin verdikleri cevaplar gerekli hesaplamalar yapılarak puana dönüştürülmüştür.

Ankette toplam 38 soru yer almakta olup, bunlardan 8 tanesi öğrencilerin demografik bilgilerine ait, 5 tanesi öğrencilerin kendine güvenlerini ölçmeye, 20 tanesi bireysel yenilikçilik kapasitelerini ölçmeye ve 5 tanesi de öğrencilerin risk alma durumlarını ölçmeye yönelik sorulardır. Ankette bulunan BYÖ ölçeğine ait 30 madde üzerinde yapılan Alfa güvenirlik katsayısı 0,85 olarak

ISBN 978-605-7923-57-8

bulunmuştur. Bu sonuca göre ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Anket uygulaması sonunda, öğrencilerden elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve SPSS 18 paket programıyla istatistiksel değerlendirmeleri yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

Bu kısımda sırasıyla, araştırmaya katılan ve Fırat üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin demografik özellikleri, kendine güven düzeyleri, bireysel yenilikçilik kapasiteleri ve öğrencilerin risk alma durumlarıyla ilgili anketlerden elde edilen bulgular analiz edilip gerekli yorumlar yapılacaktır.

3.2.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan 312 üniversite öğrencisinin ortalama kendine güven seviyeleri 4,09(82), bireysel yenilikçilik kapasiteleri 3,57(71) ve risk alma düzeyleri 3,97(79) puan olarak hesaplanmıştır.

Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin büyük çoğunluğu 293(%94)'ü 19-25 yaş gurubunda, öğrencilerin 157'si (%50) bayan, 155'i (%50) baydır. Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıflara göre dağılımı ise 154 öğrenci (%49) üçüncü sınıf, 91 öğrenci (%29) ikinci sınıf, 44 öğrenci (%14) birinci sınıf, 18 öğrenci (%6) dördüncü sınıf ve 5 öğrenci (%2) uzatmalı öğrencidir. Öğrenci ailelerinin yaşadığı yerler ise 179 (%57) öğrenci il merkezinde, 77 (%25) öğrenci ilçede, 44 (%14) öğrenci köyde ve 12 (%4) öğrenci de kasabada yaşamaktadır. Elde edilen bu bulgulara göre araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu 19-25 yaş gurubunda, bayan, İİBF'li, üçüncü sınıfta ve ailelerinin büyük çoğunluğunun il merkezinde yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

3.2.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kendine Güven Düzeyleri

Araştırmaya katılan 312 üniversite öğrencisinin ortalama kendine güven seviyeleri 4,09(82) puan olarak hesaplanmıştır. Beş tam puan ve yüz üzerinden yapılan bu değerlendirmelere göre araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama olarak kendine güven seviyelerinin çok iyi bir durumda olduğu ifade edilebilir.

Tablo 1. Öğrencilerin Kendine Güven Düzeyleri

	Kendine Güven Düzeyi Ortalama puan 4,09 (82)	X	S
1	Bir işte başarılı olmada yeteneklerine güvenme	4,35	0,71
2	Yeni ve denenmemiş durumlarla baş etmede yeteneklerime güvenme	3,99	0,82
3	İşleri en az herkes kadar iyi yapma	4,24	0,84
4	Eleştirilerin davranışları olumlu etkilemesi	3,83	1,23
5	İşle ilgili karşılaşılan kriz, tehdit ve tehlikelerin üstesinden gelme	4,04	0,87

Tablo 1'de görüldüğü gibi; araştırmaya katılan öğrencilerin "bir işte başarılı olmada yeteneklerine güvenme" konusundaki puan ortalamasının beş tam puan üzerinden (4,35) olması, öğrencilerin yeteneklerine güven konusunda çok iyi bir düzeyde oldukları şeklinde yorumlanabilir. Öğrencilerin "yeni ve denenmemiş durumlarla baş etme konusunda bireysel yeteneklerine güven duyma" konusundaki puan ortalamalarının beş tam puan üzerinden (3,99) olması, koyla ilgili bireysel yeteneklerine güvenlerinin çok iyi bir düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Öğrencilerin "işlerini en az herkes kadar iyi yapacağına güven duyma" konusundaki puan ortalamalarının beş tam puan

ISBN 978-605-7923-57-8

üzerinden ortalama (4,24) olması öğrencilerin bu konuda çok iyi bir düzeyde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "eleştirilerin davranışları olumlu etkilemesi" konusundaki puan ortalamasının beş tam puan üzerinden (3,83) olması bu konuda kendilerine güvenlerinin iyi düzeyde olduğu ancak azda olsa eleştirilerden hoşlanmadıkları (ortalama 4'ün altında olduğundan), eleştirilerden yeterince dersler aldıkları yorumu yapılabilir. Araştırmaya katılan öğrencilerin "işleriyle ilgili karşılaşacakları kriz, tehdit ve tehlikelerin üstesinden gelebilme" yeteneklerine güven konusunda hesaplanan ortalama puanlarının beş tam puan üzerinden (4,04) olması, öğrencilerin bu konuda kendilerine güvenlerinin çok iyi bir düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir (Tablo 1).

3.2.3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri

Araştırmaya katılan 312 üniversite öğrencisinin bireysel yenilik düzeyi puan ortalaması 3,57(71) puan olarak hesaplanmıştır. Beş tam puan ve yüz üzerinden yapılan bu değerlendirmelere göre araştırmaya katılan öğrencilerin genel olarak oldukça yenilikçi olduğu değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Bireysel Yenilikçilik Kapasiteleri

	Bireysel Yenilikçilik Kapasiteleri Ortalama 3,57(71) puan	X	S
1	Yenilikleri takip ettiğinden kendisinden bilgi ve öneri alınması	3,40	1,10
2	Yeni şeyleri denemekten hoşlanma	4,44	0,81
3	Bir şey yaparken, yeni yollar olup olmadığının araştırılması	4,24	0,87
4	Yeni fikirleri kabul etme konusunda dikkatli davranma	3,79	0,94
5	Problemleri çözmek için genellikle yeni yöntemler bulma	3,79	0,94
6	Yeni bakış açıları ve yeni buluşlara şüphe ile bakma	2,90	1,28
7	Çevredeki insanların kabul ettiğini görene kadar yeni fikirleri benimsememe	2,52	1,33
8	Yenilikçilik konusunda insanları kolay etkileyen bir kişi olduğunu düşünme	3,53	1,05
9	Düşünce ve davranışlarının yaratıcı ve özgün olduğunu düşünme	3,99	0,89
10	Çevredeki insanlar arasında yeniliği kabul eden en son kişi olduğunu düşünme	2,27	1,39
11	Yaratıcı bir kişi olduğunu düşünme	3,89	1,02
12	Yenilikler konusunda gruba liderlik etmekten hoşlanma	3,71	1,17
13	Çevredeki insanların işine yaradığını görünceye kadar yenilikleri kabul etmede isteksizlik	2,70	1,27
14	Düşünce ve davranışlarıyla çevredekileri özgün olmaya teşvik etmek	3,90	0,94
15	Eski yaşam tarzının ve işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yol olduğunu düşünme	2,77	1,30
16	Problemlere ve belirsizliklere karşı mücadele etme	4,27	0,85
17	Yenilikleri dikkate almadan önce diğer insanların o yeniliği kullandığını görme isteği	3,37	1,29
18	Yeni fikirlere açık olma	4,44	0,89
19	Cevaplanmamış soruları çözüme isteği	4,07	0,92
20	Yeni fikirlere karşı şüpheci davranma	3,05	1,37

Tablo 2'de görüldüğü gibi; araştırmaya katılan öğrencilerin "yenilikleri takip edenlerden bilgi ve öneri alındığı" konusundaki puan ortalamalarının beş tam puan üzerinden (3,40) olması, öğrencilerin yenilikleri takip etme konusunda iyi bir düzeyde olduğunu (öncü), ancak genel olarak değerlendirildiğinde ise aldıkları puanların nispeten düşük olduğu (4'ün altında) şeklinde yorumlanabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yeni şeyleri denemekten hoşlanma” konusundaki ortalamaları (4,44) ve öğrencilerin "bir şey yaparken, yeni yollar olup olmadığının araştırılması" konusundaki ortalamaları (4,24), öğrencilerin bu konularda iyi bir düzeyde (yenilikçi) olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "yeni fikirleri kabul etme konusunda dikkatli davranma" konusunda (3,79) puan alınması, öğrencilerin bu konuda kendilerine güvenlerinin iyi bir düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, öğrencilerin yeni fikirleri kabul etme konusundaki seçicilik düzeylerinin iyi bir düzeyde (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “problemlerin çözümü için genellikle yeni yöntemler bulma” konusundaki düzeyleri beş tam puan üzerinden (3,79) puan olması, öğrencilerin bu konusundaki düzeylerinin iyi bir düzeyde (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yeni bakış açıları ve yeni buluşlara şüphe ile bakma” ifadesine katılım konusunda; beş tam puan üzerinden (2,52) puan olması, öğrencilerin yeniliklere şüpheyle bakma konusunda nispeten düşük bir düzeyde (sorgulayıcı) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “çevredeki insanların kabulünü görene kadar yeni fikirleri benimsemem” ifadesine katılma konusunda; beş tam puan üzerinden (2,52) puan olması, öğrencilerin yeni fikirleri benimserken çevreden etkilenme konusunda nispeten düşük bir düzeyde (kuşkucu) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yenilikçilik konusunda insanları kolay etkileyen bir kişilik olduğu” ifadesine katılma konusunda, insanları etkileme düzeyleri beş tam puan üzerinden (3,53) puan olması, öğrencilerin yenilikçilik konusunda insanları etkileme düzeylerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir. Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun yenilikçilik konusunda insanları kolayca etkilediklerini söylemek mümkündür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “düşünce ve davranışlarının yaratıcı ve özgün olduğu” düşüncesine katılma konusunda düşünce ve davranışlarının yaratıcı ve özgün olduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin düşünce ve davranışlarının yaratıcı ve özgün olma düzeyinin, beş tam puan üzerinden (3,99) puan olması, öğrencilerin yaratıcı ve özgün olma düzeylerinin çok iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “çevremdeki insanların arasında yeniliği kabul eden en son kişi olduğu” ifadesine göre araştırmaya katılan öğrencilerin yarıdan çoğu yeniliği kabul eden en son kişi olduğunu kabul etmemektedir. Ayrıca öğrencilerin yeniliği kabul eden en son kişi olma düzeyinin beş tam puan üzerinden (2,27) puan olması, öğrencilerin bu konudaki düzeylerinin düşük (gelenekçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yaratıcı bir kişilik oldukları” görüşüne inanma düzeyi beş tam puan üzerinden (3,89) puan olması, öğrencilerin bu konudaki düzeylerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “yenilikler konusunda gruba liderlik etmekten hoşlandıkları” ifadesine katılma durumlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin yarıdan fazlası yenilikler konusunda gruba liderlik edebileceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yenilikler konusunda

ISBN 978-605-7923-57-8

liderlik yapma seviyelerinin beş tam puan üzerinden (3,71) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "çevredeki insanların işine yaradığını görünceye kadar yenilikleri kabul etmekte isteksiz davranırım" ifadesine katılma durumları; Bu bilgilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu çevredeki insanların yeniliği kabul etmelerinde etkili olduğu düşüncesine katılmamaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin yenilikleri kabul etmede isteksizlik seviyelerinin beş tam puan üzerinden (2,70) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin düşük (kuşkucu) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "düşünce ve davranışlarıyla çevresindekileri özgün olmaya teşvik ettikleri" ifadesine göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu çevresindekileri özgün olmaya teşvik ettiklerine inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin çevrelerindekileri özgün olmaya teşvik etme düzeylerinin beş tam puan üzerinden (3,90) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yol olduğu" ifadesine göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yöntem olduğu, yeniliğe gerek olmadığı fikrine katılmamaktadır. Ayrıca öğrencilerin işleri eski yöntemlerle yapma düzeyleri beş tam puan üzerinden (2,77) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin düşük (sorgulayıcı) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "problemlere ve belirsizliklere karşı mücadele ettiği" ifadesine katılma durumları; göre araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu problemlerin ve belirsizliklerin çözümü için mücadele etmek gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca öğrencilerin problem ve belirsizliklerle mücadele etme düzeyleri beş tam puan üzerinden (4,27) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "yenilikleri dikkate almadan önce yeniliğin kullandığının görülmesi gerektiği" ifadesine göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu yeniliğin kabul edilmesinden önce başkaları tarafından kullanıldığının görülmesi gerektiğine, denenmiş olması gerektiğine inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin yeniliğin başkalarınca kullanıldığını görme istek düzeyleri beş tam puan üzerinden (3,37) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin nispeten iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "yeni fikirlere açık olma" ifadesine katılma durumlarına göre; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu kesinlikle yeni fikirlere açık olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yeni fikirlere açık olma seviyeleri beş tam puan üzerinden (4,44) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "cevaplanmamış soruları çözme isteği" konusundaki düşüncelerine göre; öğrencilerin büyük çoğunluğu sorunların çözümü konusunda istekli ve yetenekli olduklarına inanmakta, ayrıca öğrencilerin cevaplanmamış soruları çözme istek seviyeleri beş tam puan üzerinden (4,07) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu şeklinde yorumlanabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmaya katılan öğrencilerin "yeni fikirlere karşı şüpheci davranma" konusunda; öğrencilerin çoğunluğu kararsız olmakla birlikte yarıya yakını da şüpheci davrandıklarını kabul etmektedirler. Ayrıca öğrencilerin yeni fikirlere şüpheci davranma seviyeleri beş tam puan üzerinden (3,05) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin nispeten düşük (sorgulayıcı) olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.2.4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Risk Alma Düzeyleri

Üst yönetimin yeniliğe istekliliği, risk üstlenmeyi de beraberinde getirecektir. Çünkü yenilikçilik sürecinin sonucu önemli ölçüde belirsizdir ve başarı kadar hatayı da içerisinde taşır. Ancak bu belirsizlik ve hatalar örgütün öğrenme ve gelişimi için oldukça önemlidir (Uzkurt, 2008). En basit ifade ile risk, yönetilemeyen bilginin, risk faktörlerinin ve bunlarla meydana gelen değişmelerin örgütte sebep olacağı olumsuz etkilerdir. Risk alma ise zorluklarla karşılaşıldığında çözüm için yeni fikirleri ileri sürme kabiliyetidir.

Araştırmaya katılan 312 üniversite öğrencisinin risk alma seviyeleri ortalama 3,97(79) puan olarak hesaplanmıştır. Beş tam puan ve yüz üzerinden yapılan bu değerlendirmeye göre araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama olarak risk alma seviyelerinin iyi bir durumda olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3. Öğrencilerin Risk Alma Düzeyleri

	Risk Alma Düzeyleri Ortalama 3,97(79) puan	**X**	**S**
1	Görevin başarısına inanılırsa her türlü riski üstlenebilme	4,22	0,96
2	Başarı ihtimalinin % 40 ve daha düşük olması durumunda risk alma	3,51	1,13
3	Başkası için çalışmak yerine kendi işini kurmayı tercih etme	4,03	1,16
4	Nasıl bir tepki alınacağından emin olmadan da yeni fikirler teklif etmek	4,08	0,92
5	Fırsatları artırmak için tekrar risk almaya eğilimli olmak	4,01	1,03

Tablo 3'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin "görevin başarısına inanırsam her türlü riski üstlenebilirim" ifadesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu görev başarısı için her türlü riski üstlenebileceklerine inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin görev başarısı için risk alma düzeyleri beş tam puan üzerinden (4,22) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "başarı ihtimalinin %40 ve daha düşük olması durumunda risk alınamaz" ifadesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu başarı ihtimalinin düşük olduğu durumlarda risk almanın uygun olmadığı fikrini taşımaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin başarı ihtimalinin düşük olduğu durumlarda risk alma seviyeleri beş tam puan üzerinden (3,51) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin orta düzeyde (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "başka biri için çalışacağıma, kendi işimi kurmayı yeğlerim" ifadesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin yarıdan çoğu, başka biri için çalışmaktansa kendi işini kurmayı tercih edeceklerini belirtmişleridir. Ayrıca öğrencilerin kendi işini kurmayı tercih seviyeleri beş tam puan üzerinden (4,03) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "ne gibi bir tepki ortaya çıkacağından emin olmasam da yeni fikirler teklif etmeyi severim" ifadesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu sonucundan

ISBN 978-605-7923-57-8

emin olmasalar da yeni fikirleri teklif etmekten hoşlandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yeni fikirleri teklif etme seviyeleri beş tam puan üzerinden (4,08) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin "fırsatları değerlendirmek üzere tekrar risk almaya eğilimli olmak" düşüncesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu fırsatları değerlendirmek için tekrar risk almak konusunda kararlıdırlar. Ayrıca öğrencilerin fırsatları artırmak için tekrar risk almaya eğilimli olma düzeyi beş tam puan üzerinden (4,01) puan olması, öğrencilerin bu konudaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu yorumu yapılabilir.

4. SONUÇ

Küreselleşen dünyada ekonomik kalkınmayı sağlamak, bilim ve teknolojide yüksek seviyelere çıkmak için toplumsal gelişmenin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalara öncelikle toplumu oluşturan bireylerden başlanması gerekmektedir. Eğitim hayatını tamamlayarak iş hayatına katılmak üzere olan üniversite öğrencilerinin bireysel yenilikçilik düzeylerini artırmaya yönelik yapılan bu çalışamadan elde edilecek bulgular bu açıdan oldukça önemlidir.

Günümüzde ülke ekonomilerinin ve teknolojik gelişmenin motoru olarak kabul edilen yenilikçilik kapasitesinin artırılmasına yönelik gerekli stratejilerin belirlenmesine, daha etkili bir yenilikçilik eğitim programının hazırlanmasına katkı sağlamak amacıyla yapılan bu uygulama çalışmasının sonuç ve değerlendirmeleri aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencisinin ortalama kendine güven düzeyi 4,09 (82) puan, bireysel yenilikçilik düzeyi 3,57 (71) puan, risk alma düzeyi 3,97 (79) puan olarak hesaplanmıştır. Yapılan bu değerlendirmelere göre araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama olarak kendine güven seviyelerinin çok iyi bir durumda olduğu, öğrencilerin bireysel yenilikçilik kapasitelerinin iyi düzeyde olduğu, genel olarak da öğrencilerin oldukça yenilikçi oldukları ve ortalama olarak risk alma düzeylerinin de iyi bir durumda olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kendine güven düzeyi ölçeğine verdikleri cevaplara göre; bireysel yeteneklerine güvenlerinin, işlerini en az herkes kadar iyi yapacaklarına olan güvenlerinin çok iyi düzeyde olduğu, yapılan eleştirilerin davranışlarını olumlu olarak etkilediği, yaptıkları işlerle ilgili karşılaştıkları kriz, tehdit ve tehlikelerin üstesinden gelebilme konusunda kendilerine olan güvenlerinin çok iyi bir düzeyde olduğu yorumu yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin bireysel yenilikçilik kapasitelerini belirleme ölçeğine verdikeri cevaplara göre; öğrencilerin yenilikleri takip edenlerden bilgi ve öneri alma konusunda iyi düzeyde olduğu (öncü) yorumu yapılmıştır. Öğrencilerin yeni fikirleri kabul ederken daha dikkatli olmaları konusundaki özgüvenlerinin iyi düzeyde olduğu, problem çözümlerinde genellikle yeni yöntemler bulmada iyi düzeyde (öncü) oldukları, yenilikçilik konusunda insanları etkileme düzeylerinin iyi (öncü) düzeyde olduğu, yaratıcı ve özgün olma düzeylerinin çok iyi (öncü) olduğu, yaratıcı bir kişilik olduklarına inançlarının iyi düzeyde (öncü) olduğu, yenilikler konusunda bulundukları gruba liderlik yapabilme yeteneklerinin iyi düzeyde (öncü) olduğu yorumu yapılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu problemlerin ve belirsizliklerin çözümü için mücadele etmek gerektiğini düşünmekte, bu konudaki yeteneklerinin çok iyi düzeyde (yenilikçi) olduğu, yeni fikirlere açık olma seviyelerinin de çok iyi (yenilikçi) olduğu, sorunların çözümü konusunda istekli ve yetenekli (yenilikçi) oldukları, yenikleri denemekten hoşlandıkları ve yeni birşeyler yaparken yeni yolları arama konusunda da iyi düzeyde (yenilikçi) oldukları, yeni fikirleri kabul etme konusundaki seçicilik düzeylerinin de iyi bir düzeyde (yenilikçi) olduğu yorumu yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu; yeniliği kabul etme konusunda çevrelerindeki insanlardan etkilenmemekte, yeni buluşlara şüphe ile bakmamakta (sorgulayıcı), yeni fikirleri benimserken çevreden etkilenmemekte (kuşkucu), öğrencilerin yarıdan çoğu yeniliği kabul eden en son kişi olduğunu kabul etmemekte, bu konudaki bilgi düzeylerinin düşük (gelenekçi) olduğu yorumu yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden yeni fikirlere karşı şüpheci davrananların, işleri eski yöntemlerle yapmanın en iyi yöntem olduğunu ve yeniliğe gerek olmadığı fikrine katılanların yenilik düzeylerinin düşük (sorgulayıcı) olduğu yorumu yapılmıştır.

Öğrencilerin risk alma düzeylerini belirleme ölçeğine verdikeri cevaplara göre; öğrencilerin büyük çoğunluğu görev başarısı için her türlü riski üstlenebileceklerine inanmaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin görev başarısı için risk alma konusundaki yeteneklerinin çok iyi (yenilikçi) olduğu yorumu yapılmıştır. Öğrencilerin çoğunluğu başarı ihtimalinin düşük olduğu durumlarda risk almanın uygun olmadığı fikrini taşımaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin başarı ihtimalinin düşük olduğu durumlarda risk alma seviyelerinin orta düzeyde (öncü) olduğu, öğrencilerin yarıdan çoğunun başka biri için çalışmaktansa kendi işini kurmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu sonucundan emin olmasalar da yeni fikirleri arkadaşlarına teklif etmekten hoşlandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yeni fikirleri teklif etme konusundaki yeteneklerinin iyi (öncü) olduğu, fırsatları değerlendirme ve tekrar risk alma konusunda iyi (öncü) oldukları belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, A. (2012). The relation between candidate teachers' moral maturity levels and their individual innovativeness characteristics: A case study of Harran University Education Faculty. Educational Research and Reviews, 7(25), 543-547.

Aulawi, Hilmi; Iman Sudirman, Kadarsah Suryadi, Rajesri Govindaraju (2009). Knowledge Sharing Behavior, Antecedent and Their Impact on the Individual Innovation Capability, *Journal of Applied Sciences Research*, 5(12): 2238-2246.

Bhatnagar, A., Mısra, S., Rao, H.R., (2000). "On Risk, Convenience, and Internet Shopping Behavior". Communications of The Acm, 43 (11): 98-105.

Çoklar, A.Naci (2014). Individual Innovativeness Levels of Educational Administrators, Digital Education Review, Number 22, December 2012, p.100-110 http://greav.ub.edu/der/

Çuhadar, C., Bülbül, T., & Ilgaz, G. (2013). Öğretmen adaylarının bireysel yenilikçilik özellikleri ile teknopedagojik eğitim yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. İlköğretim Online,12(3), 797-807.

Demiralay, R., Bayır, E. A., ve Gelibolu, M. F. (2016). Öğrencilerin Bireysel Yenilikçilik Özellikleri ile Çevrimiçi Öğrenmeye Hazır Bulunuşlukları İlişkisinin İncelenmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi.5(1),161-167.

ISBN 978-605-7923-57-8

Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship*. Harper ve Row Publishers: New York.

Eren, Hakan (2010). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Yenilikçilik Kapasitelerinin Teknolojik Yenilikçilik Eğilimlerine Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Model Önerisi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Teknoloji Yönetimi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara).

Hurt, H. Thomas, Joseph, Katherine, & Cook, Chester. D. (1977). Scales for the measurement of innovativeness. Human Communication Research, 4, p.58-65.

Işık, C. ve Türkmendağ, T. (2016). Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Algılarının Belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*. (2016): 70-99. http://tfd.gazi.edu.tr/index.php/tfd/issue/view/8

Karahan, M. (2016). İşletmelerde Yenilik Süreci Yönetimi, Atlas Akademi, Konya.

Kılıçer, K. ve Odabaşı, H.F., (2010). "Bireysel Yenilikçilik Ölçeği (BYÖ): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38, 150-164.

Korucu, A. T. ve Olpak, Y. Z. (2015). Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Özelliklerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, *5*(1).111-127.

Lawson, Benn and Samson, Danny (2001). Developing Innovation Capability In Organisations: A Dynamic Capabilities Approach, International Journal of Innovation Management, Vol. 5, No. 3 (September 2001) pp. 377–400.

Rogers, Everett M. (2003). Diffusion of Innovations (5th Edition), Free Press.

Sarıoğlu, Ayşegül (2014). Bireysel Yenilikçilik Ölçeğinin Hemşirelikte Geçerlik ve Güvenirliği, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Uzkurt, C., (2008). "Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü", İstanbul: Beta Yayıncılık.

Ünal, Hakan (2014). Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Kategorilerinin Belirlenmesi, Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık Ve Tıp Bilimleri Dergisi *Nisan / Mayıs / Haziran 2014 Sayı: 11 Cilt: 4 İlkbahar Dönemi, s.*68-74.

ISBN 978-605-7923-57-8

KARS İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN GİRİŞİMCİLERİN KULLANDIKLARI FON KAYNAKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ceyda YERDELEN KAYGIN
Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Kars, ceydayerdelen@gmail.com

Tuncer YILMAZ
Öğr. Gör., Kafkas Üniversitesi, Kars, yilmaz-tuncer@hotmail.com

Erdoğan KAYGIN
Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Kars, erdogankaygin@hotmail.com

ÖZET

Girişimcilik faaliyeti girişimcinin sahip olduğu kaynaklar sayesinde gerçekleşmektedir. Bu anlamda fırsat tanımlamak tek başına yeterli olmamaktadır. Fırsatlarla birlikte eşsiz nitelik taşıyan kaynakların bilinçli, sistemli ve tutarlı bir şekilde bir araya getirilmesi gerekmektedir. Girişimci bireyin kendisinde yeterli düzeyde sermaye varsa sermayesini üretim faktörlerine yatırabilir fakat bireyde sermaye yoksa bu durum girişimci bireyde önemli sorunların olduğunu göstermektedir. Çünkü sermaye temin etmek girişimcilik faaliyetinde en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Bu düşünceden hareketle bu araştırmada Kars'ta faaliyette bulunan girişimcilerin fon kaynaklarını nasıl temin ettikleri, gelirlerini nasıl değerlendirdikleri ve fon kaynakları hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde girişimcilerin fon kaynaklarıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve önemli bir bölümünün ihtiyaç duyduğu fonu ticari kredi kullanarak sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Fon Kaynakları, Kredi, Kars.

A RESEARCH ON THE FUND RESOURCES ENTREPRENEURS OPERATING IN KARS USED

ABSTRACT

Entrepreneurial activity takes place thanks to the resources entrepreneurs have.In this sense, determining opportunities is not enough by itself. Uniquely qualified resources should be brought in a conscious, systematic and consistent manner together with the opportunities. An entrepreneur or an

ISBN 978-605-7923-57-8

individual who wants to be an entrepreneur can invest his capital in production factors if he has enough capital in himself, but if there is no capital in the individual,it shows that there are important problems in the entrepreneur individual. Because capital procurement is among the most important problems in the activity of entrepreneurship. From this approach, this study aimed to determine how entrepreneurs operating in Kars provided funding sources, how they assessed their incomes, and whether they had knowledge about fund resources. When the obtained results were evaluated, it was seen that the entrepreneurs did not have sufficient knowledge about the fund resources and that a significant portion of them provided the needed funds by using commercial credit.

Keywords: Entrepreneurship, Fund Resources, Credit, Kars**.**

1. GİRİŞ

Günümüzde bağımsız çalışma arzusunda olan her bireyin aslında bir işletme sahibi olmayı hayal ettiği bilinen bir gerçektir. Girişimcilik ruhunun doğuştan var olan bir özellik olduğu ve sonradan geliştirilebildiği göz önüne alındığında bir işletme sahibi olmak aslında herkesin istediği ancak sadece fırsatları değerlendirebilen, riski göze alabilen, araştırmayı seven ve istekli insanların başarabildikleri bir faaliyettir. Bilindiği üzere girişimciler hem kuruluş aşamasında hem de kurulduktan sonra çeşitli faaliyetleri yerine getirmek için fona gereksinim duyarlar. Bu nedenle gereksinim duyduklar fonu gerek uygun şartlar altında temin etmek gerekse etkin bir şekilde kullanmak işletmeler için oldukça önem arz etmektedir.

İşletmeler gereksinim duydukları sermayeyi ortaklık haklarını satarak temin ediyorsa öz kaynak finansmanı, borçlanarak temin ediyorsa borçlanma finansmanı başka bir değişle borç-yabancı kaynak finansmanı olmak üzere iki kaynaktan sağlamaktadırlar (Erol, 1999: 306). Girişimci birey, ödeme gücüne, borcunu geri ödeme zamanına, borçlanma maliyetine ve benzeri hususlara göre değerlendirmelerde bulunarak sermaye temin etmeye çalışır. Girişimcilik faaliyetinde en önemli sorunlar arasında görülen finansman sorunu yapılan bir çok araştırmada vurgulanmış ve araştırmalara konu olmuştur. Bu öneminden dolayı Kars'ta faaliyetini sürdüren işletmeler üzerinde yapılan bu araştırmayla işletmelerin finansman sorununu nasıl çözdükleri ve sermaye konusunda alternatif fon kaynakları hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla Kars'ta faaliyetini sürdüren 70 işletmeyle yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle veriler elde edilmiş ve elde edilen veriler içerik analiziyle yorumlanmıştır.

2. ALTERNATİF FON KAYNAKLARI

2.1. Kişisel Birikimler

Belirli bir bilinç ve bilgi düzeyine ulaşan bireyler küçük miktarlarda olsa da birikim yapmak isteyebilirler. Girişimcilik faaliyeti ile tasarruflarını birikime dönüştüren bireyler, birikimlerini de yatırıma dönüştürme fırsatı elde edebilirler. Kişisel birikimler işletmenin ihtiyaç duyduğu fonu

ISBN 978-605-7923-57-8

karşılamakta çoğu zaman yetersiz kaldığı bilinmektedir. Ancak borçlanmaktan kaçınma, işletmenin kontrolünün kaybedilmemesi, fon bulmak için bir çaba ve zamanın harcanmaması bu fon kaynağının tercih edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

2.2. Aile ve Arkadaşlardan Alınan Borçlar

Dış finansman kaynaklarından yararlanmak istemeyen, dış borçlanmanın doğuracağı yükümlülüklerden kaçınan ve bir girişimde bulunmak için yeterli düzeyde birikime sahip olmayan bireyler gereksinim duydukları fonu eş, dost, aile ve arkadaş gibi yakın ilişkili olduğu kişilerden borç alarak elde etmektedirler. Aile ve arkadaş birikimlerinden elde edilen fonun elde edilmesinde yasal prosedürlerin ve faiz yükünün olmaması, geri ödeme süresinin esnek olması gibi yararlarının yanı sıra sahiplenme, kârdan pay alma, yönetime karışma gibi sakıncaları mevcuttur.

2.3. Ticari Krediler

Literatürde satıcı kredileri olarak da bilinen ticari krediler nakit ödeme olmaksızın satıcının alıcıya belirli bir ödeme süresi tanıyarak açmış olduğu kısa vadeli bir kredi şeklidir (Berk, 2003:232; Özdemir,1997:264).

2.4. Banka Kredileri

Ticari kredilerden sonra en çok tercih edilen kredi şeklidir. Ticari bankaların işletmelere sundukları kısa vadeli kredilerdir (Özdemir,1997:265).

2.5. Finansman Bonosu

Büyük ölçekli işletmelerin kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak için belirli bir vade ile ihraç ettikleri teminatsız borç senetleridir (Kacperczyk ve Schnabl, 2009:29). Finansman bonoları, banka kredilerine alternatif olarak daha düşük maliyetli fon kaynağı sağlarlar (Hahn, 1993:79).

2.6. Varlık Dayalı Menkul Kıymetler (VDMK)

Varlık Dayalı Menkul Kıymetler, gelecekte bir nakit girişi sağlayacak ipotekler, kredi kartı alacakları, otomobil kredileri, konut kredisi, ticari krediler gibi alacaklardan oluşan finansal araçları bir araya toplayarak havuz oluşturulması ve bu havuzları teminat göstererek ihraç edilebilecek ve sermaye piyasalarında alım satımı yapılabilecek menkul kıymete dönüştürülmesi şekilde tanımlanabilir (Sabarwal, 2006:258; Jonsson and Schoutens, 2009:1; Fermanian, 2011:2). Menkul kıymetleştirme olarak da adlandırılan Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin ihracının işletmeye; düşük maliyetli fon sağlama, likiditeyi artırma, finansman kaynaklarını çeşitlendirme, aktif pasif dengesini sağlama, sermayeyi güçlendirme, riski azaltma ve gelir artışı sağlama gibi birçok yararı bulunmaktadır (Özdemir, 1997:272; Vatansever, 2000:260; Erdönmez, 2006:75).

2.7. Faktoring

Mal veya hizmet satışından doğan vadeli alacakların "factor" adı verilen bir aracı vasıtasıyla rücu hakkı olmaksızın satın alınmasıdır (Aydın, 1994:1). Faktoring bir kredi değildir ve işletme sermayesi finansmanı sağlasa da, firmanın bilançosunda ek yükümlülükler yoktur. Ayrıca, faktoring

ISBN 978-605-7923-57-8

genellikle "rücu hakkı olmadan" yapılır, yani alacakları satın alan faktörün, alıcının ödeme kabiliyeti için kredi riskini üstlendiği anlamına gelir. Bu nedenle, faktoring, kredi koruması, alacak hesapları, tahsilat hizmetleri ve finansmanı içeren kapsamlı bir finansal hizmettir (Klapper, 2006:2).

2.8. Forfaiting

İhracattan doğan orta vadeli alacakların bir banka tarafından garanti altına alınarak ve rücu edilmemek şartı ile satılarak alacağın tüm risklerden arınmış olmalarını sağlayan bir ticaret finansmanı yöntemidir (Berk, 2003:253; Das,2009: 320).

2.9. Leasing

Firmaların ihtiyaç duyduğu makine, teçhizat ve vasıta gibi aktif varlıkların belirli bir süre ve belirli bir ücret karşılığında kiracı (lesee) tarafından seçilip kiraya veren (lessor) tarafından satın alınan aktif varlıkların mülkiyetini kiralayana, kullanımın hakkının ise kiracıya veren bir finansman tekniğidir (Okka, 2009:716).

2.10. Risk Sermayesi

Risk sermayesi, sermaye finansmanında güçlük yaşanan yeni girişimleri veya büyüme hızı yüksek olan işletmeleri desteklemek için girişimcilere fon sağlayan bir finansman şeklidir (İpekten, 2006:368). Risk sermayesi, yeni teknoloji tabanlı firmaların gereksinimlerine uygun özel bir finans türüdür (Christofidis ve Debande, 2001:1).

2.11. Melek Yatırımcılar

İş melekleri olarak da adlandırılan melek yatırımcılar yeni bir girişimde bulunan veya mevcut girişimini büyütmek isteyen girişimcilere sadece sermaye sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bilgi, tecrübe ve çevreleri ile yardımcı olan kişilerdir (Ulusoy, 2008: 49-50).

2.12. Kitlesel Fonlama

Kültürel, sosyal ve ticari projeler için fon sağlayanları ve fon arayanları, bir kitle fonlaması platformunun aracı rolünü üstlendiği internet aracılığıyla bir araya getiren ve çok sayıda insandan çok küçük miktarlarda fon birikimi elde edilmesine olanak tanıyan bir finansman kaynağıdır (Belleflamme, Lambert ve Schwienbacher, 2014: 602).

2.13. Barter

Mal veya hizmet alımının bedelinin en eski ticaret modeli olan bir malın başka bir malla değişimi olarak adlandırılan takas ile ödenmesidir (Tekin, 1999:151). Barter, dış ticaret açısından oldukça önemli bir finansman kaynağı olarak görülmektedir (Aksu ve Gürbüz, 2017: 579).

2.14. Türkiye'de Girişimci Adaylarına ve KOBİ'lere Destek Sağlayan Kuruluşlar

Girişimci sayısını artırmak ve mevcut girişimlerin sürekliliğini sağlamak gelişmekte olan ülkeler de olduğu gibi Ülkemizde de önem arz etmektedir. Bu nedenle bir takım kurum ve kuruluşlar hem yeni açılacak hem de mevcut işletmelere destek vermektedir. Söz konusu kurum ve kuruluşlar aşağıda verilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

- ✓ Avrupa Yatırım Bankası,
- ✓ Avrupa Bilgi Merkezleri (ABM),
- ✓ Birleşmiş Milletler Sinai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO),
- ✓ Dünya KOBİ Destekleme Derneği (WASME),
- ✓ Avrupa KOBİ Destekleme Derneği (UEAPME),
- ✓ Uluslararası KOBİ Ağı (INSME),
- ✓ EUREKA (Avrupa Araştırma ve Koordinasyon Ajansı),
- ✓ KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi),
- ✓ Türkiye Bilim ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK),
- ✓ Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) Destekleri,
- ✓ Teknoloji Yatırım A.Ş.,
- ✓ İstanbul Risk Sermayesi Girişimi (IVCI),
- ✓ Kredi Granti Fonu İşletme ve Araştırma AŞ (KGF),
- ✓ Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri (ABİGEM),
- ✓ GAP Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GAP-GİDEM),
- ✓ Türkiye İş Kurumu.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı; Kars'ta faaliyette bulunan girişimcilerin alternatif finansman kaynaklarından haberdar olup olmadığı ve gereksinim duydukları fonu karşılamak için hangi finansman kaynaklarını tercih ettiklerini belirlemeye çalışmaktır.

3.2. Araştırmanın Örneklem ve Verilerin Toplanması

Araştırma, tanımlayıcı ve açık uçlu sorular yoluyla keşfedici nitelik taşımaktadır. Kars ili merkezinde faaliyetini sürdüren, çeşitli sektörlerde halen faaliyet göstermekte olan 70 girişimciden veri toplanmıştır.

Çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Görüşme formunda toplam 17 soru yer almaktadır. İlk sorular girişimcinin demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı sorulardan oluşmaktadır. Soruların ikinci kısmı girişimcilerin finansal fon kaynakları bilgilerini ölçmek ve kullandıkları fon kaynaklarını belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

3.3. Verilerin Analizi

Görüşmeler araştırmacılar tarafından öncelikle Excel ortamında yazılı hale getirilmiştir. Ardından ayrı ayrı içerik analizi yöntemi ile cevaplar çözümlenerek benzerlikler bakımından yorumlanmış ve sonrasında uzlaşılan temalar çerçevesinde gruplandırmalar yapılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

4. BULGULAR

Katılımcıların %21,4'ü kadın, %78,6'si erkeklerden oluşmaktadır. %12'si 23-29, %44,3'ü 30-39, %28,6'sı 40-49, ve %10'u ise 50 ve üstü yaş aralığında bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların önemli bir bölümü (%44,3) 30-39 yaş aralığındadır. Bunu 40-49 yaş aralığı izlemektedir. Araştırmaya katılanlara ilişkin bazı tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	55	78,6
	Kadın	15	21,4
	Toplam	70	100,0
Yaş	23-29	12	17,1
	30-39	31	44,3
	40-49	20	28,6
	50 ve Üstü	7	10,0
	Toplam	70	100,0
Eğitim Durumu	İlkokul	6	8,6
	Ortaokul	9	12,9
	Lise	27	38,6
	Önlisans	3	4,3
	Lisans	25	35,7
	Toplam	70	100,0

Araştırmaya katılan girişimcilerin çoğunluğunun (%60) eğitim seviyesi ilköğretim ve lise düzeyindedir. Ön lisans ve lisans düzeyinde olan girişimci sayısı 28 (%40) olarak tespit edilmiştir.

Eğitim seviyesi bakımından Kars'ta faaliyette bulunan girişimciler arasında sektör bakımından çok fazla bir farklılığın olmadığı görülmüştür. İlkokul mezunlarının inşaat, kaşar ve bal üretimi, restorant, gıda ve kafe alanlarında faaliyette bulunduğu; ortaokul mezunlarının ayakkabı, kafe, inşaat, kuaför, market, gıda alanlarında; lise mezunlarının terzi, mobilya, market, peynir, kuyumcu, ayakkabı, fotoğraf, çeyiz, gıda, kafe alanlarında; üniversite mezunlarının ise GSM, tüp bayii, optik, terzi, beyaz eşya, kafe, giyim, inşaat, gıda, süt, peynir parfüm gibi alanlarda faaliyette bulundukları görülmüştür.

Tablo 2. İş ve Faaliyet Alanı

Sektör	Frekans	Yüzde
Gıda	17	24,3
Tekstil	11	15,7
Kafe	7	10,0
Elektronik	5	7,1
İnşaat ve Otomotiv	6	8,6
Diğer (Otel, Terzi, Kuaför vb.)	24	34,3
Toplam	70	100,0

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmaya katılanların %24,3'ü gıda, %15,7'si tekstil, %10'u kafe, %7,1'i elektronik, %8,6'sı inşaat ve otomotiv sektöründe faaliyette bulunmaktadır. Otel, terzi, kuaför vb. alanlarda faaliyette bulunanların oranı ise %34,3 olarak tespit edilmiştir.

23-29 yaş aralığında bulunan girişimcilerin genellikle parfüm, optik, giyim, dürüm, ayakkabıcılık, cafe, hediyelik eşya, market gibi işlerde; 30-39 yaş aralığında bulunan katılımcıların peynir, terzi, tüp bayii, beyaz eşya, market; 40 ve yaş üstü grupta ise inşaat, gıda, restoran, kaşar ve bal üretimi gibi alanlarda çalıştığı görülmüştür.

Tablo 3. İşletmeyi Kurabilmek İçin Sermayenin Nerden Finanse Edildiği

Verilen Cevaplar	Frekans	Yüzde
Kendi Birikimim	26	37,1
Aile Desteği	21	30,0
Banka Kredisi	18	25,7
Tanıdıklardan Borç Alarak	5	7,1
Toplam	70	100,0

Araştırmaya katılanların önemli bir bölümü iş kurarken kendi birikimleriyle iş kurduklarını ifade etmişlerdir. Aile desteği ile iş kuranların oranı %30 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla aile desteği ile iş kuranların oranı ve kendi birikimiyle işletme kuranların oranı katılanların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu durum Kars'ta faaliyette bulunan girişimciler için olumlu bir durumdur. Çünkü çok fazla borçlanarak iş kuran girişimciler işletmenin ilk zamanlarında oldukça zorlanabilmektedirler. Banka kredisi ve tanıdıklarından borç alarak işletme kuranların oranı %32,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4. Sermaye Bulmanın En Önemli Sorunlardan Birisi Olup Olmadığı

Verilen Cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet	63	90,0
Hayır	4	5,7
Kararsızım	3	4,3
Toplam	70	100,0

Katılanların çok büyük çoğunluğu (%90) sermaye bulmak girişimcilikteki en önemli sorunlardan birisi olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna evet cevabını vermiştir. Hayır cevabını verenler ve kararsızım diyenlerin oranı ise %10 oranındadır.

Girişimcilik süreci; fırsat, kaynak, organizasyon ve girişimci unsurlarından meydana gelmektedir. Kaynak, işletmenin faaliyeti için gerekli unsurdur, işletmenin hareket etmesi için zorunluluk arz etmektedir. Dolayısıyla borçlanarak veya kendisine ait sermayeyle işletme kurulabilir. Şayet girişimcinin kendisine ait bir sermayesi yoksa borçlanarak sermaye bulmak zorundadır ve büyük bir sorun teşkil etmektedir. Başkalarından borç alarak sermaye temin etmenin faizli olması,

ISBN 978-605-7923-57-8

belirli bir zaman içerisinde ödenmesinin gerekli olması, zamansız bir şekilde istenmesi, borç verenin yönetime ortak olmak istemesi, karı paylaşmak istemesi gibi sorunlar sermayeden kaynaklı sorunlardır ve bu sorunlar girişimcileri sıkıntıya sokan sorunların başında gelmektedir.

Tablo 5. Gelirlerin Nasıl Değerlendirildiği

Verilen Cevaplar	Frekans	Yüzde
Gayrimenkul alarak	15	21,4
Stok yaparak	15	21,4
Masraflarımı ancak karşılıyor	18	25,7
İşletmeye harcıyorum	18	25,7
Bankaya yatırıyorum	4	5,7
Toplam	70	100,0

Araştırmaya katılanların çoğunluğu gelirlerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Sorusuna masraflarını karşıladığı, işletmeye harcadığı ve bankaya yatırdığını ifade etmiştir. Kaynak bulmak önemli olduğu kadar elde ettiğiniz gelirleri de değerlendirmek girişimcilikte önem arz etmektedir. Araştırmaya katılan girişimcilerden her beş kişiden birisi gayrimenkul aldığını ifade etmiştir. Aslında istenen durum bu oranın çok daha yüksek düzeyde olmasıdır.

Tablo 6. Finansman İhtiyacının Hangi Kaynaktan Karşılandığı

Verilen Cevaplar	Frekans	Yüzde
Bankadan	41	58,6
Gelirlerimden	24	34,3
Tanıdıklardan Borç Alarak	5	7,1
Toplam	70	100,0

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu (%58,6) girişimcilikte en çok kullanılan fon kaynaklarından olan banka kredilerini kullandıklarını ifade etmiştir. Banka kredileri en çok bilinen ve en yaygın kullanılan fon kaynaklarından birisidir.

Tablo 7. Ticari Kredilerden Yararlanma Durumu

Verilen Cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet	46	65,7
Hayır	24	34,3
Toplam	70	100,0

Araştırmaya katılan girişimcilerin %65,7'si ticari kredilerden yararlandığını ifade ederken %34,3'ü bu kredileri kullanmadığını belirtmiştir. Büyük bir çoğunluk kredi kullanarak girişimcilik faaliyetinde bulunmaktadır. Dolayısıyla girişimcilerin yeteri düzeyde gelir elde etmediklerini diğer bir ifadeyle faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak için kredi kullanmak zorunda kaldıklarını söylemek mümkündür.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 8. Finansman Bonosundan Yararlanma Durumu

Verilen Cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet	14	20,0
Hayır	56	80,0
Toplam	70	100,0

Finansman bonosundan yararlanıyor musunuz? sorusuna hayır yanıtını verenlerin oranı (%80) oldukça yüksek çıkmıştır. Finansman bonosu yerli ya da yabancı büyük ölçekli işletmelerin ihraç ettikleri teminatsız borç senetleridir ve bu borç senetleri vasıtasıyla işletmelerin kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak amaçlanmaktadır.

Tablo9. Faktöring ve Forfaiting Hakkında Bilgi Sahipliği ve Yararlanma Durumu

Faktöring ve Forfaiting hakkında bilginiz var mı?	Frekans	Yüzde	Yararlanıyor musunuz?	Frekans	Yüzde
Evet	19	27,1	Yararlanıyorum	1	1,4
Hayır	51	72,9	Yararlanmıyorum	69	98,6
Toplam	70	100,0	Toplam	70	100,0

Faktöring ve Forfaiting hakkında bilginiz var mı? Sorusuna hayır diyenlerin oranı yüksek düzeyde çıkmıştır (%72,9). Evet diyenlerin oranı ise %27,1'dir. Yararlananlar ise çok düşük düzeyde olduğu görülmüştür (%1,4).

Tablo 10. Risk Sermayesi ve Melek Yatırımcı Kavramlarını Bilme ve Yararlanma Durumu

Risk sermayesi ve melek yatırımcı kavramlarını duydunuz mu?	Frekans	Yüzde	Hiç yararlandınız mı?	Frekans	Yüzde
Evet	26	37,1	Evet	6	8,6
Hayır	44	62,9	Hayır	64	91,4
Toplam	70	100,0	Toplam	70	100,0

Risk sermayesi ve melek yatırımcı kavramlarını duydunuz mu? Hiç yararlandınız mı? Sorusuna evet diyenlerin oranı %37,1 hayır diyenlerin oranı %62,9 çıkmıştır. Faktöring ve Forfaiting hakkında bilginiz var mı sorusuna evet diyenlerin oranından daha yüksek çıkmıştır. Hiç yararlanmadığını söyleyenlerin oranı ise %91,4 gibi yüksek bir oranda olduğu görülmüştür.

Tablo 11. Finansal Kiralamayı Bilme ve Yararlanma Durumu

Leasing) hakkında bilginiz var mı?	Frekans	Yüzde	Bu kaynaktan hiç yararlandınız mı?	Frekans	Yüzde
Evet	30	42,9	Evet	11	15,7
Hayır	40	57,1	Hayır	59	84,3
Toplam	70	100,0	Toplam	70	100,0

Finansal kiralama (leasing) hakkında bilginiz var mı? Bu kaynaktan yararlandınız mı? Sorusuna evet diyenlerin oranı %42,9 hayır diyenlerin oranı %57,1 çıkmıştır. Bu fon kaynağıyla ilgili

ISBN 978-605-7923-57-8

olarak bilgi sahibi olanların oranı oldukça yüksek çıkmıştır. Buna rağmen bu fon kaynağından yararlananların oranı (%15,7) istenen düzeyde değildir.

Diğer taraftan finansal kiralama tekstil sektörü, bilgisayar, gemi, deniz taşıtları, enerji, otomobil ve iş makineleri gibi sektörlerde finansal kiralama durumu daha çok söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla finansal kiralamaya daha çok konu olan bu sektörlerde faaliyette bulunan işletmeler Kars ilinde bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu fon kaynağından yararlananların oranının düşük düzeyde çıkması beklenen bir sonuçtur.

Tablo 12. Kitlesel Fonlama, Barter Gibi Fon Kaynakları Hakkında Bilgi sahibi Olma ve Yararlanma Durumu

Kitlesel fonlama, barter gibi fon kaynakları hakkında bilginiz var mı?	Frekans	Yüzde	Varsa kullanıyor musunuz?	Frekans	Yüzde
1	14	20,0	Evet	0	0
2	56	80,0	Hayır	70	100,0
Toplam	70	100,0	Toplam	70	100,0

Kitlesel fonlama, barter gibi fon kaynakları hakkında bilginiz var mı? Varsa kullanıyor musunuz? sorusuna yanıt verenlerin büyük bir kısmı hayır cevabını vermiştir ve bu fon kaynaklarını kullanan girişimcinin olmadığı görülmüştür. Girişimciliğin çok gelişmediği ilimizde yine böyle bir sonucun çıkması çok şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte kitlesel fonlama teknolojiye bağlı olarak gelişen yeni bir fon kaynağı olduğunu da söylemek gerekmektedir.

Tablo 13. Aile-Eş, Dosttan Sermaye Yardımı Alma

Verilen Cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet	35	50,0
Hayır	35	50,0
Toplam	70	100,0

Aile-eş, dosttan sermaye yardımı aldınız mı? Sorusuna araştırmaya katılanların yarısı evet cevabını verirken yarısı da hayır cevabını vermiştir. Bu fon kaynağı yönteminin faiz durumunun olmaması girişimci için olumlu bir durumken borcun zamanında ödenmemesi de borç verenin işletmeye ortak olmak istemesi, işletme üzerinde söz sahibi olması gibi bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 14. Kredi Kullanımında Borçlanma Zamanı

Zaman Dilimi	Frekans	Yüzde
1 yıla kadar	22	31,4
2 yıla kadar	17	24,3
3 yıla kadar	14	20,0
4 yıl ve üstü	8	11,4
Hiç kredi kullanmadım	9	12,9
Toplam	70	100,0

Araştırmaya katılanların %31,4'ü 1 yıla kadar, %24,3'ü 2 yıla kadar, %20'si 3 yıla kadar ve %11,4'ü ise 4 yıl ve üstü bir zaman diliminde borçlandıklarını ifade etmişlerdir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Girişimcilik finansmanında sermaye bulmanın en önemli sorunlardan birisi olduğu, araştırmaya katılan girişimcilerin büyük bir çoğunluğu tarafından teyit edilmiştir.

Kars'ta faaliyette bulunan girişimcilerin çoğunlukla işletmeyi kurabilmek için sermayeyi kişisel birikim, aile desteği ve banka kredileri kullanarak temin ettiği belirlenmiştir. İşletme sahipleri gelirlerinin büyük bir bölümünü işletmeye ve masraflara harcadığı ve gayrimenkul aldığını ifade etmiştir. Finansman ihtiyacının bankalardan karşılandığı, çoğu girişimcinin finansman bonosu, faktöring ve forfaiting, risk sermayesi ve melek yatırımcı, risk sermayesi ve melek yatırımcı, finansal kiralama, kitlesel fonlama, barter gibi fon kaynakları hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve bu kaynaklardan yararlanmadıkları görülmüştür.

Araştırmada ortaya çıkan bulgular bir bütün halinde değerlendirildiğinde istenen bir takım sonuçların çıktığı görülmüştür. Bununla birlikte araştırmaya katılan girişimcilerin fon kaynaklarıyla ilgili geniş çaplı bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bu eksikliğin bir takım eğitimler yoluyla giderilip girişimcilerin bilgilendirilmesi girişimcilerin başarısı ve kaynakların etkili ve verimli kullanılması açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

Girişimcilikte kullanılan fon kaynaklarının belirlenmesini ele alan bu çalışma girişimcilik yönünden çok da ileri düzeyde olmayan bir ilde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte araştırma sınırlı düzeyde işletmelerle gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan sonuçlar bu sınırlılıklar içerisinde ortaya çıktığı göz önünde bulundurulmalı ve daha geniş yelpazede ele alınan çalışmaların sonuçlarıyla bir arada değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Aksu, M., ve Gürbüz, A. (2017). D8 Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret İşlemlerinde Barter Yönteminin Uygulanabilirliği. Journal of History Culture and Art Research, 6(6), 578-592.

Belleflamme, P., Lambert, T. and Schwienbacher, A. (2014). Crowdfunding: Tapping the Right Crowd. Journal of Business Venturing, 29, 585–609.

ISBN 978-605-7923-57-8

Berk, N. (2003).Finansal Yönetim, (7. Baskı), Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Christofidis, C. and Debande, O. (2001). Financing Innovative Firms Through Venture Capital, European Investment, Bank Sector Papers.

Das, S. (2009). Perspectives on Financial Services, Allied Publishers, New Delhi.

Erdönmez, P. A. (2006). Aktif Menkul Kıymetleştirmesi. Bankacılar Dergisi, 75-84.

Erol, C. (1999). İşletmelerde Finansal Yönetim, İmge Kitabevi, Ankara.

Fermanian, J., (2011), A Top-Down Approach for Asset-Backed Aecurities: A Consistent Way of Managing Prepayment, Default and Interest Rate Risks, The Journal of Real Estate Finance and Economics, 46(3), 1-42.

Hahn, Thomas K. (1993). Commercial Paper, Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly 79(2), 45–67.

İpekten, B.O. (2006). "Risk Sermayesi Finansman Modeli" , Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 367-384.

Jonsson, H. and Schoutens, W.(2009). Asset Backed Securities: Risks, Ratings and Quantitative Modelling, Technical Report - EURANDOM, (50), 1-62.

Kacperczyk, M. and Schnabl, P. (2009). " When Safe Proved Risky: Commercial Paper during the Financial Crisis of 2007–2009", Journal of Economic Perspectives, 24(1), 29-50.

Klapper, L. (2006). "The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises", Journal of Banking and Finance, 30, 1-38.

Okka, O. (2009). Analitik Finansal Yönetim, (1. Baskı), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Özdemir, M. (1997). Finansal Yönetim, (2. Baskı), Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Sabarwal, T. 2006. Common Sructures of Asset-Backed Securities and Their Risks. Corporate Ownership and Control, 4(1), 65-258.

Tekin, A. (1999). "Yeni Bir Finansman ve Pazarlama Tekniği: Barter (Finansal Takas)". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksek Okulu Dergisi(3), 151-156.

Uluyol, O. (2008). "Girişimcilikte Alternatif Bir Finansman Modeli Olarak Melek Finansman Yöntemi", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 3(2), 43-68.

Vatansever, N. (2000). "Varlığa Dayalı Menkul Kıymet Uygulaması", Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 259-274.

ISBN 978-605-7923-57-8

PİRİDİN BİRİMİ İÇEREN İMİN POLİMERLERİNİN SENTEZİ, KARAKTERİZASYONU VE TERMAL ÖZELLİKLERİ

Hatice Karaer YAĞMUR

Dr., Dicle Üniversitesi, Fen Fakültesi, Kimya Bölümü, 21280 Diyarbakır,
profhatice23@hotmail.com

İsmet KAYA

Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kimya Bölümü, Polimer Sentez ve Analiz Lab., 17020 Çanakkale, kayaismet@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada 2-hidroksi-1-naftaldehit monomerinden sulu bazik ortamda yükseltgeyici olarak NaOCl oksidantı varlığında oksidatif polimerizasyon yöntemi kullanılarak polialdehit (poli-2-hidroksi-1-naftaldehit) bileşiği sentezlendi. Sentezlenen polialdehit bileşiğine 2-amino-3-metil piridin (3MP), 2-amino-6-metil piridin (6MP) ve 2-amino-4-metil piridin (4MP) gibi piridin grupları içeren üç farklı amin bileşikleri aşılanarak imin polimerleri sentezlendi. Sentezlenen bu polimerlerin yapıları FT-IR, ^{1}H-NMR, ^{13}C-NMR, SEC ve SEM analizleri ile yapısal karakterizasyonu ve ısısal davranışları ise TG, DTA, DSC ölçümleriyle belirlendi. CV tekniği ve dört nokta prob yöntemiyle iletkenlik değerleri hesaplandı

SEC analizine göre sentezlenen polimerlerin sayıca ortalama molekül ağırlığı (Mn), ağırlıkça ortalama molekül ağırlığı (Mw) ve polidisperslik indeksi (PDI) değerleri bulundu. Mw, Mn ve PDI değerler, P-2NAF polimeri için sırasıyla; 43400, 35600 ve 1.22 olarak bulundu.

Anahtar Kelimeler: *Oksidatif polimerizasyon, Poli(imin), Schiff bazı*

GİRİŞ

Poli(iminler), poli(azometinler) ya da Schiff bazı polimerleri olarak bilinirler ve konjuge polimerlerin bir örneğidirler(1). Poli(azometinler) (PAMs), faydalı özellikleri ile şimdiye kadar araştırmacıların çok dikkatini çekmiştir (2). Poli(azometinler) yüksek termal kararlılık, yüksek mekaniksel dayanım, metal şelat oluşturma yeteneği, yarı iletkenlik, kristalin ve doğrusal olmayan optik özelliklerden dolayı polimerlerin önemli bir sınıfını oluştururlar. (3). Poli(azometinler) çoğunlukla şelat ajanları veya yarı iletken malzemeler olarak kullanılmaktadır (4).

Son yıllarda polimer bilimcilerin özellikle ilgisini çeken polimer sınıfı "polikonjuge yapılı" polimerlerdir. Bu polimerler sadece yüksek performanslı fiber, film haline gelebilme, termal kararlılık ve yüksek dayanıklılıklarından değil aynı zamanda ümit verici elektronik malzemelerle birlikte yarı iletkenliklerinden dolayı da cezbedici olmuştur (5).

ISBN 978-605-7923-57-8

MATERYAL VE METOT

Kullanılan Kimyasal Maddeler

2-hidroksi-1-naftaldehit (2NAF), 2-amino-3-metil piridin (3MP), 2-amino-6-metil piridin (6MP) ve 2-amino-4-metil piridin (4MP) bileşikleri, etanol, metanol, KOH, HCl (%37) polimerik Schiff bazı sentezlerinde kullanıldılar. GPC ölçümlerinde kullanılan kromatografik saflıkta N,N-dimetilformamit (DMF) Fluka'dan, % 30'luk sodyum hipoklorit (NaOCl) çözeltisi Paksoy Firması'ndan alınarak oksidatif polikondenzasyon reaksiyonlarında yükseltgen olarak kullanıldı.

Metot

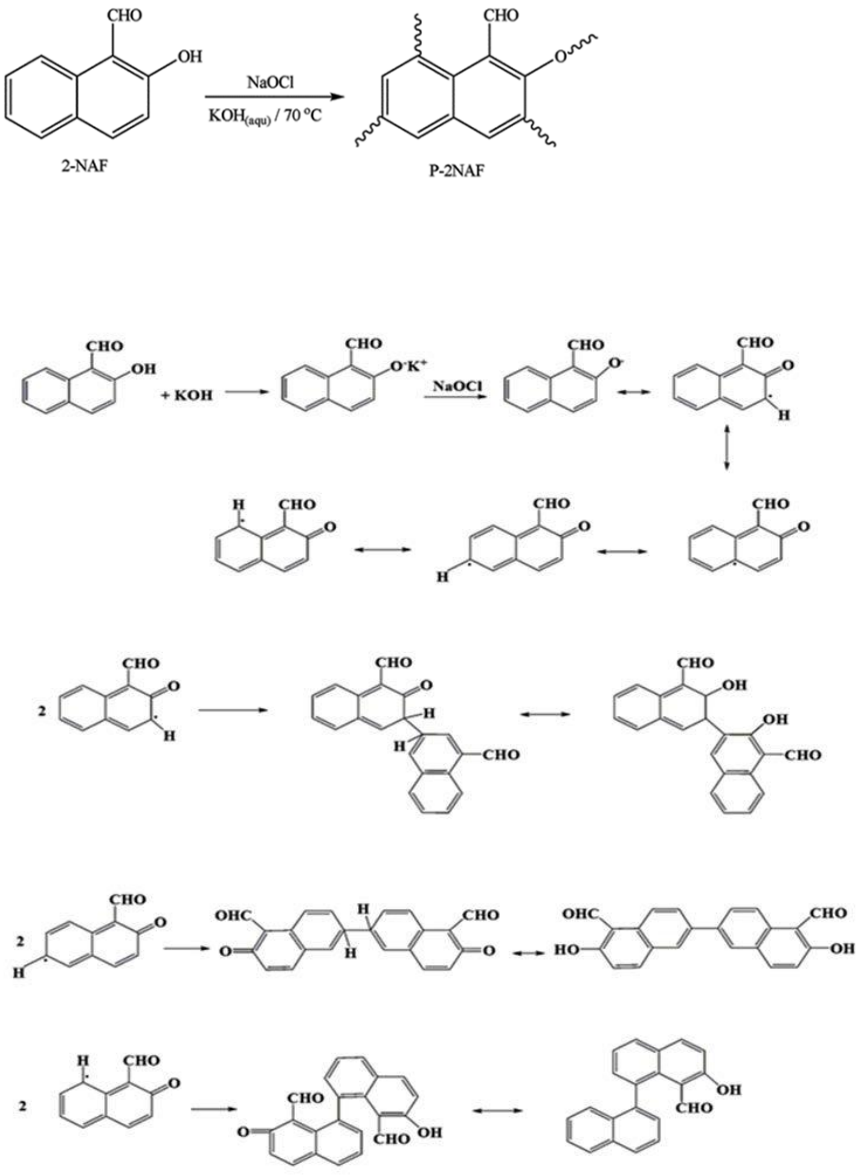
Polialdehit bileşiklerinin sentezi

2 hidroksi-1-naftaldehit (2-NAF) bileşikleri ise NaOCl oksidantı varlığında oksidatif polikondenzasyon reaksiyonu ile polialdehit bileşikleri sentezlendi. Şekil 1'de polimerleşmenin gerçekleştiği reaksiyon mekanizmasını göstermektedir. 5 g 2-NAF 10 ml saf su ile birlikte ayrı ayrı iki boyunlu balona alındı. Balona geri soğutucu bağlandı. Çözünmesi için içerisine 15 mL KOH (%10) ilave edildi. Karışım homojen hale geldikten sonra bir saat içinde belli aralıklarla damla damla NaOCl (%30) ilave edildi. Yükseltgeyici ilavesiyle karışım koyu kahve veya siyah renklere dönüştü. Karışım 96 saat boyunca 70 ^{o}C sıcaklık altında riflaks edildi. Karışım bir behere alınarak oda sıcaklığında soğutuldu. Polimeri çöktürmek için HCl (%10) damla damla ilave edildi. Oluşan çökelek süzüldükten sonra oluşan tuzları gidermek için birkaç kez ılık su ile yıkandı. Çökelek 1 gün boyunca 35 ^{o}C'de vakum etüvünde kurutuldu. Poli aldehit sentezine ait reaksiyon şeması Şekil 1'de gösterilmektedir (6,7).

Poli Schiff Bazlarının Sentezi

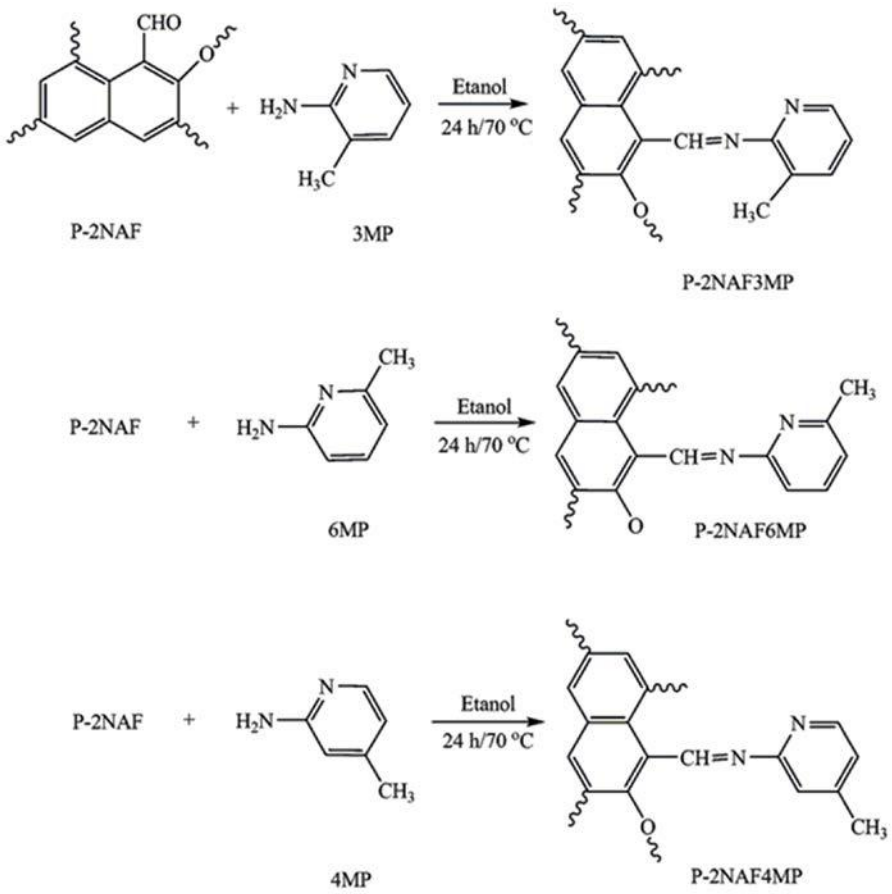
Poli Schiff bazlarının sentezlerinde; P-2NAF (1.72 g, 1x10^{-2} mol) 6 farklı amin bileşiği; 2-amino-3-metil piridin(3MP) (1.08 g, 1x10^{-2} mol), 2-amino-6-metil piridin (6MP)(1.08 g, 1x10^{-2} mol), 2-amino-4-metil piridin (4MP) ile 250 mL'lik farklı reaksiyon balonlarında 30 mL etanol içerisinde çözülerek 24 saat boyunca riflaks edildi. Oluşan ürün petri kabına alınarak çözücünün uçması sağlandı ve ortamda oluşan safsızlıklar giderildi. Vakum etüvünde 35°C'de 24 saat kurutuldu. 2-NAF'ın NaOCl ile oksidatif polimerizasyonu ve rezonans yapıları Şekil 1'de verildi. P-2-NAF'ın poli Schiff bazlarının reaksiyonları ise Şekil 2'de verildi.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 1. 2-NAF'ın NaOCl ile oksidatif polimerizasyonu

ISBN 978-605-7923-57-8

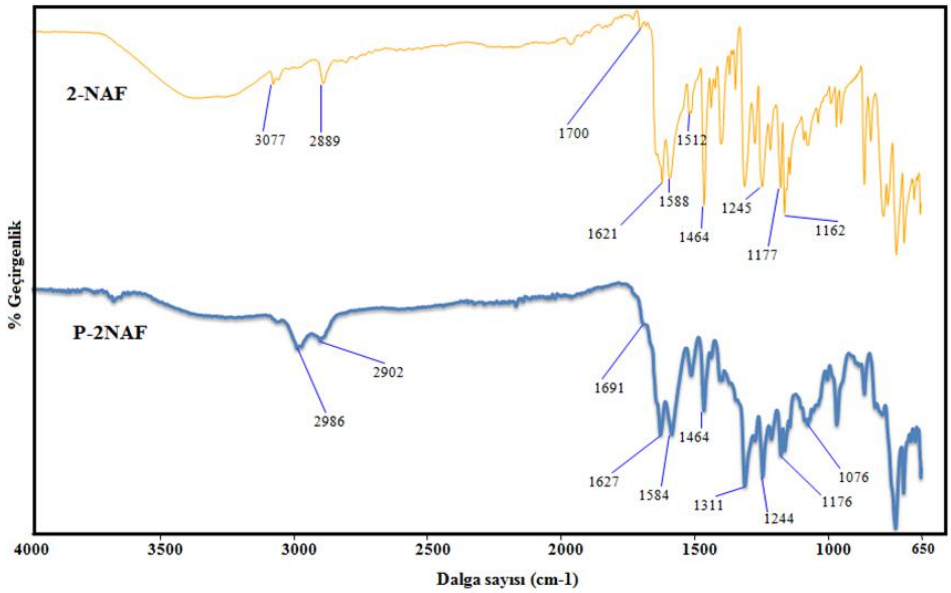

Şekil 2: P-2NAF serisine ait poli Schiff bazlarının sentez şemaları

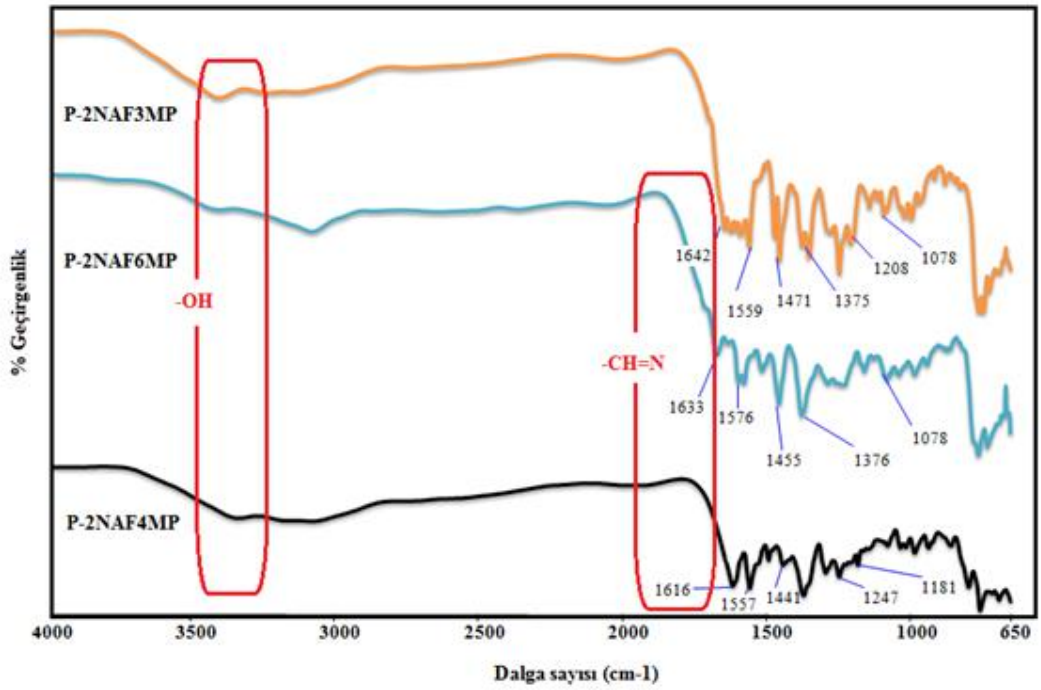
SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Sentezi yapılan NAF ve P-2NAF bileşiklerinin FT-IR spektrumlarına bakıldığında NAF (monomer) ve P-2NAF'ın spektrumlarının benzerlik gösterdiğini bu da oksidatif polimerizasyon işleminden sonra yapının bozulmadığını göstermektedir. Ayrıca monomere (2-NAF) ait keskin piklerin polimerizasyon reaksiyonundan sonra genişlemiş (yayvanlaşması) ve sayıca azalmış olması molekül ağırlığının arttığını, dolayısıyla polimerleşmenin gerçekleştiğini göstermektedir (8). Polimerlerin FT-IR spektrumlarının bantlarca fakirleşmesi, onun uzun konjuge bağ düzenine bağlıdır (9). 2-NAF, P-2NAF ve P-2NAF seri polimerlerinin FT-IR spektrumları sırasıyla Şekil 3 ve Şekil 4'de verildi.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 3. 2-NAF ve P-2NAF'ın FT-IR spektrumları

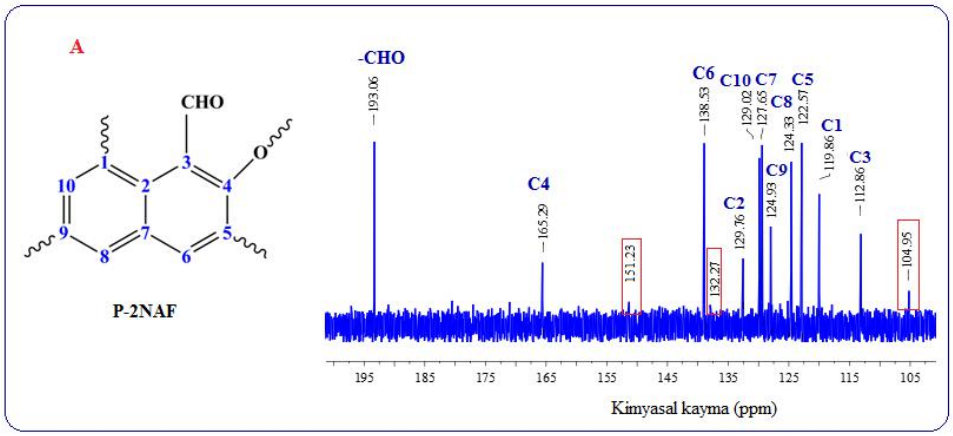
Şekil 4. P-2NAF seri polimerlerinin FT-IR spektrumları

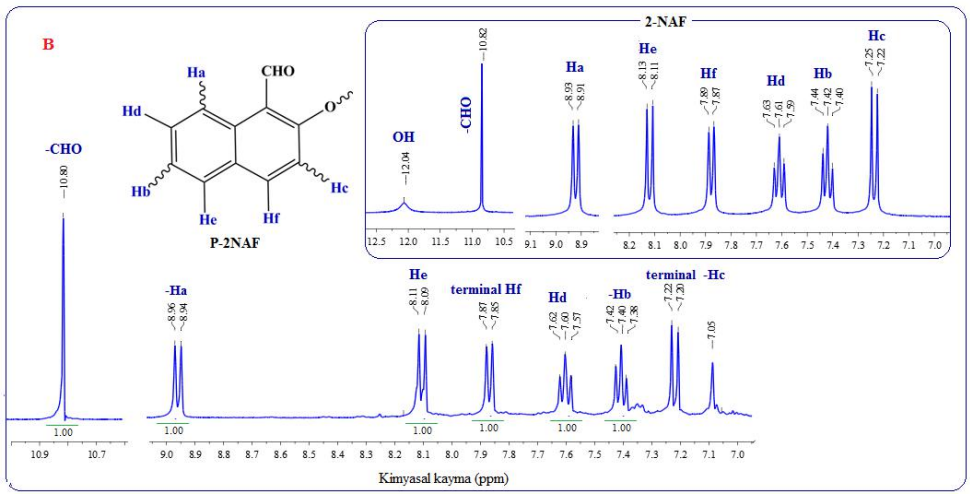
2-NAF ve P-2NAF'ın FT-IR spektrumlarını göstermektedir. 2-NAF ve P-2NAF için 3300 cm^{-1}'de –OH gerilmesi, 3070 cm^{-1}'de aromatik –CH gerilmesi ve 2900 cm^{-1}'de aldehit -CH gerilmesi, 1691-1700 cm^{-1}'de C=O gerilmesi, 1600 cm^{-1}, 1580 cm^{-1} ve 1464 cm^{-1}'de aromatik C=C gerilmesi ve 1300 cm^{-1}'de C-O gerilmesi gözlendi. P-2NAF'taki piklerin 2-NAF 'a göre daha yayvan gelmesi ve pik sayısının azalması 2-NAF'ın polimerleştiğini gösterir. Hidroksi grubuna (-OH) ait gerilme titreşimi polimerizasyonun sonlanması sonucunda polimerin terminal(uç) pozisyonlarında bulunan –OH fonksiyonel gruplarının varlığını göstermektedir (10). Poli(iminler)in FT-IR spektrumuna göre

ISBN 978-605-7923-57-8

piridin grupları 1642 cm^{-1}'de P-2NAF3MP' e, 1633 cm^{-1}' de P-2NAF6MP'E, 1616 cm^{-1}' de P-2NAF4MP'e ait –CH=N pikleri gözlendi.

P-2NAF ve onun Schiff bazı polimerinin ^{13}C-NMR ve ^{1}H-NMR spektrumları Şekil 5 (A) ve Şekil 5 (B)'de verildi.^{13}C-NMR spektrumuna göre bileşiğin yapısına ait on bir farklı karbon gözlenmektedir. C4 (ipso) ile belirtilen karbona ait –OH üzerinden meydana gelen fenoksi radikalinin polimerizasyona katılarak oksifenilen birimlerinden (C-O-C) oluşan polimer yapısını oluşturduğu azalan pik şiddetinden anlaşılmaktadır. Çünkü polimerizasyonda monomer birimlerinin birbirine bağlandıkları noktalardaki karbonlar üzerlerindeki proton eliminasyonu nedeniyle ipso karbona dönüşmekte ve bu da spektrumda yüksek oranda pik azalması olarak karşımıza çıkmaktadır (11).

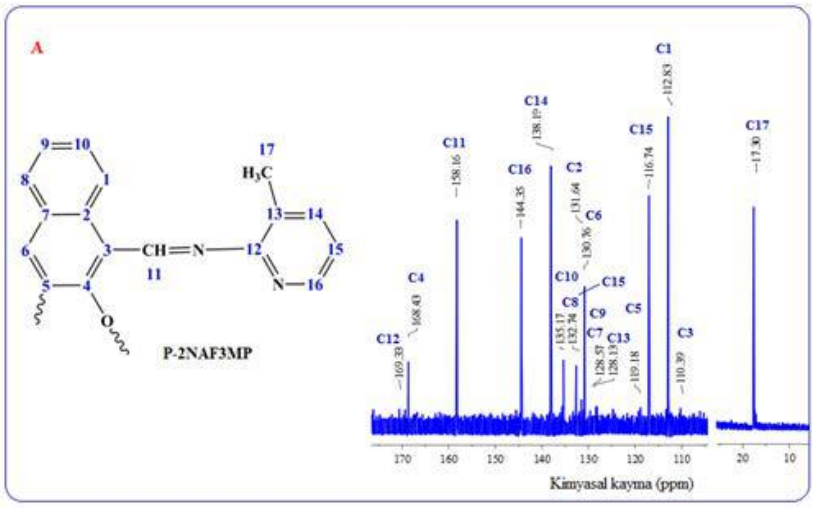

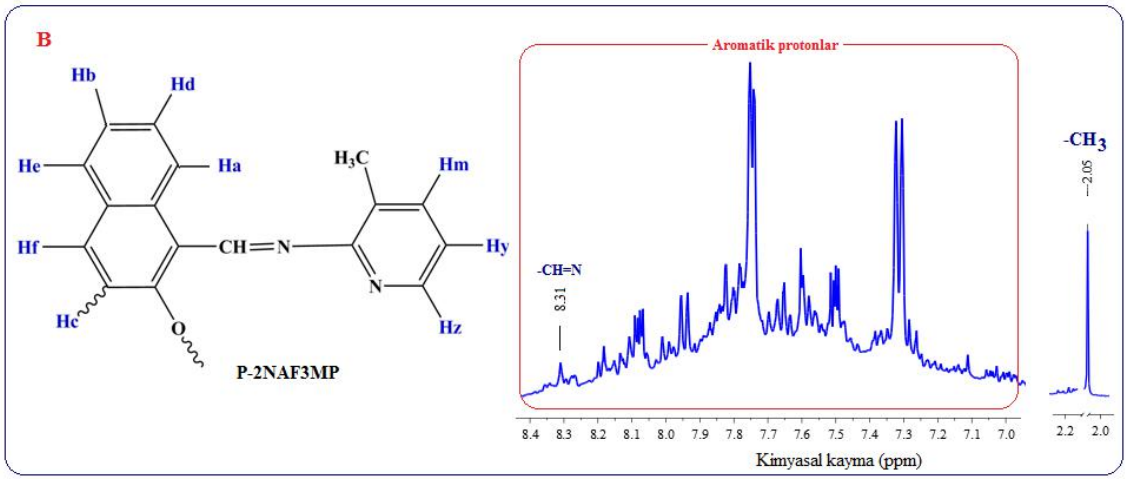
Şekil 5 A. P-2NAF polimerinin ^{13}C-NMR (A) ve ^{1}H-NMR (B) spektrumu

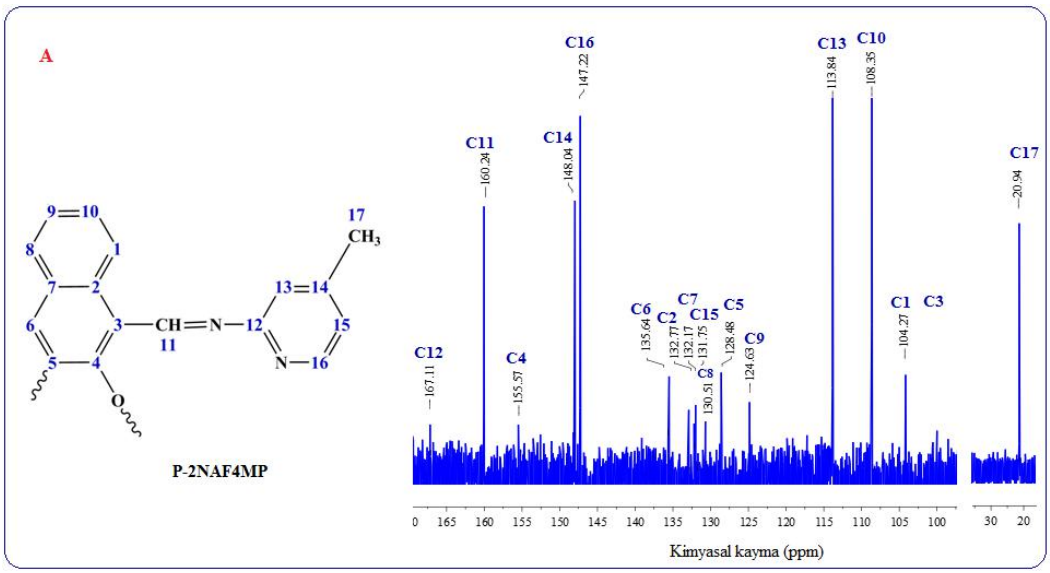
P-2NAF'ın (Şekil 5(B)) ^{1}H-NMR spektrumuna göre, monomer (2-NAF) 12.04 ppm'de görülen –OH protonuna ait pikin polimerde kaybolması polimerizasyonun yüksek oranda –OH üzerinden giderek C-O-C bağlanmasını gösterir. –Ha ve –Hb protonlarına ait piklerin polimerizasyon

ISBN 978-605-7923-57-8

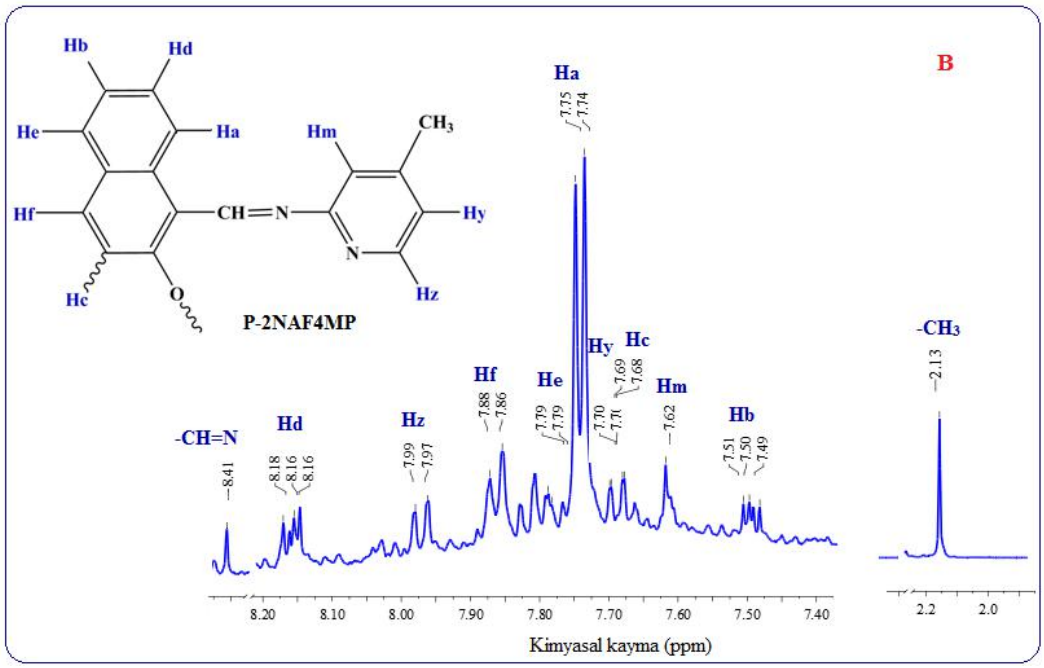
sonrası şiddetlerinin fazla düşmemesi polimerleşmenin daha çok –OH üzerinden ve *orto* konumunda bulunan -Hc protonu üzerinden gerçekleştiğini desteklemektedir.

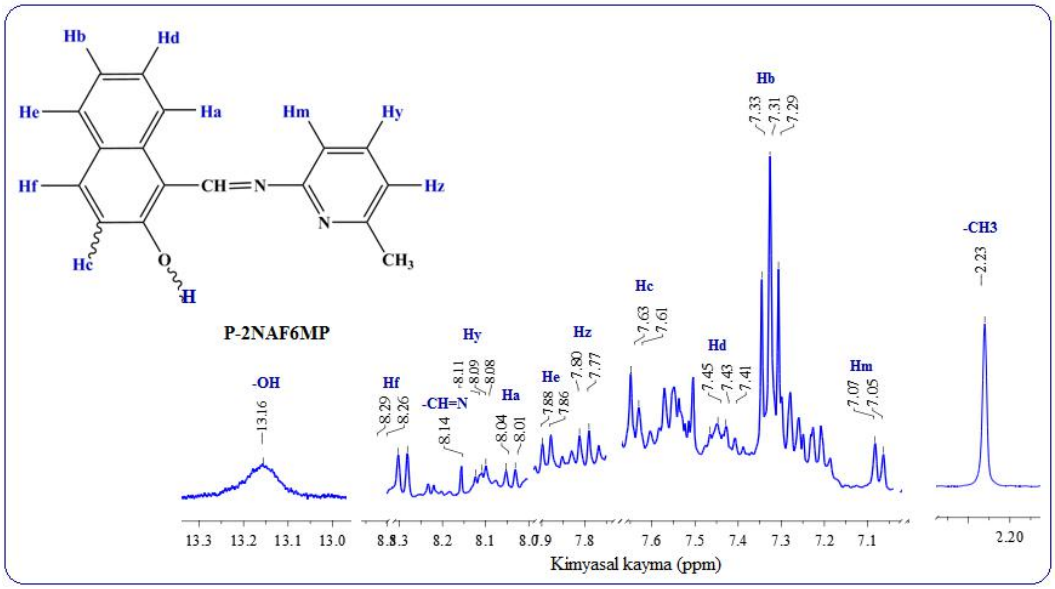

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 5 B. Poli Schiff bazlarının ^{13}C-NMR (A) ve ^{1}H-NMR (B) spektrumu

Sentezlenen polialdehit bileşiklerine aminin aşılanmasıyla elde edilen poli(iminlerin) ^{1}H NMR spektrumundan beklenilen karakteristik, imin protonu (–CH=N-), aromatik protonlar ve yapıda serbest halde kalan terminal –OH protonu spektrumlarda görülmektedir. İmin protonu sırasıyla poli iminler için P-2NAF3MP için 8.31 ppm'de, P-2NAF6MP için 8.14 ve P-2NAF4MP için 8.41 ppm'de ^{1}H NMR spektrumlarında görülmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Polimer	Total			1.Fraksiyon				2.Fraksiyon			
	Mw	Mn	PDI	Mw	Mn	PDI	%	Mw	Mn	PDI	%
P-2NAF	43400	35600	1,219	-	-	-	-	-	-	-	-
P-2NAF3MP	71100	60300	1,179	--	--	--	--	--	-	--	--
P-2NAF6MP	73600	54200	1,358	--	--	--	--	--	-	--	-
P-2NAF4MP	30840	25515	1,209	68400	57200	1,196	80	34800	26350	1,321	20

Polimerlerin Ortalama Mol Kütleleri

Schiff bazı polimerlerinin, SEC analizlerine göre ortalama mol kütleleri ve heterojen indeks değerleri Çizelge 1'de verildi.

Çizelge1. Tüm seri polimerlerin SEC analizlerinden hesaplanan Mn, Mw, PDI ve % değerleri

Sentezlenen Polimerleri TGA ve DSC Analizleri

Polimerlerin TGA ve DSC termogramları Şekil 6'da verilmekte olup, analiz sonuçları Çizelge 2.'de gösterilmektedir. Polimerlerin T_{20} ve T_{50} sıcaklıkları, TG eğrilerinden; T_{on} sıcaklıkları ve bozunma basamak sayıları, TG'nin türevi olan DTG eğrilerinden yararlanılarak belirlendi. DTG eğrilerindeki pik değerleri, maksimum bozunma hızına karşılık gelen sıcaklık (T_{max}) değerlerini ifade etmektedir. DTA eğrilerine göre, ekzotermik ve endotermik pikler belirlenmektedir.

Çizelge 2'de ve Şekil 6 incelendiğinde, P-2NAF'ın ilk bozunmaya başladığı sıcaklık TG eğrisine göre 162 ^oC (T_{on}), 1. maksimum bozulmanın gözlendiği sıcaklık (T_{max}) 217 ^oC, 2. maksimum bozulmanın gözlendiği sıcaklık (T_{max}) 565 ^oC ve 3. maksimum bozulmanın gözlendiği sıcaklık (T_{max}) 679 ^oC olup; % 20 ve % 50'lik kütle kayıplarının gözlendiği sıcaklıklar sırasıyla 219 ve 546 ^oC olarak hesaplandı. İlk bozulmanın 101-354 ^oC arasında % 35, ikinci bozulmanın 355-613 ^oC arasında % 32 ve üçüncü bozulmanın 614-1000 ^oC arasında % 31 olduğu ve 1000 ^oC'deki kalıntı miktarının % 1 olarak hesaplandı. DTA eğrisinde 566 ve 683 ^oC'de ekzotermik ve 619 ^oC' de endotermik bir pik gözlendi.

P-2NAF3MP'nin ilk bozunmaya başladığı sıcaklık TG eğrisine göre 178 ^oC (Ton), 1. maksimum bozulmanın gözlendiği sıcaklık (T_{max}) 204 ^oC, 2. maksimum bozulmanın gözlendiği sıcaklık (T_{max}) 286 ^oC olup; % 20 ve % 50' lik kütle kayıplarının gözlendiği sıcaklıklar sırasıyla 240 ve 575 ^oC olarak hesaplandı. İlk bozulmanın 100-230 ^oC arasında % 17, ikinci bozulmanın 230-996 ^oC arasında

ISBN 978-605-7923-57-8

% 37 olduğu ve 1000 ºC' deki kalıntı miktarı ise % 45 olarak hesaplandı. DTA eğrisinde 568 ekzotermik ve 166 ºC' de ise endotermik bir pik görüldü.

P-2NAF6MP'ın ilk bozunmaya başladığı sıcaklık TG eğrisine göre 163 ºC (T_{on}), maksimum bozulmanın gözlendiği sıcaklık (T_{max}) 223 ºC olup; % 20 ve % 50' lik kütle kayıplarının gözlendiği sıcaklıklar sırasıyla 207 ve 343 ºC olarak bulundu. Bozulmanın 100-1000 ºC arasında % 64 olduğu ve 1000 ºC'deki kalıntı miktarı % 36 olarak hesaplandı. P-2NAF6MP'nin DTA eğrisinde 296 ºC'de ekzotermik pik görüldü.

P-2NAF4MP'nin ilk bozunmaya başladığı sıcaklık TG eğrisine göre 145 ºC (Ton), 1. maksimum bozulmanın gözlendiği sıcaklık (T_{max}) 162 ºC, 2. maksimum bozulmanın gözlendiği sıcaklık (T_{max}) 278 ºC olup % 20 ve % 50' lik kütle kayıplarının gözlendiği sıcaklıklar sırasıyla 199 ve 495 ºC olarak hesaplandı. İlk bozulmanın 100-232 ºC arasında % 23, ikinci bozulmanın 235-1000 ºC arasında % 33 olduğu 1000 ºC'deki kalıntı miktarı ise % 41 olarak hesaplandı. P-2NAF4MP'nin DTA eğrisinde 331 ºC'de ekzotermik bir pik görüldü.

TG analizlerine göre 1000 ºC'deki kalıntı miktarı ve %50 kütle kaybının olduğu sıcaklık değerleri dikkate alındığında P-2NAF seri polimerlerinin termal kararlılık sırası büyükten küçüğe doğru sırası ile:

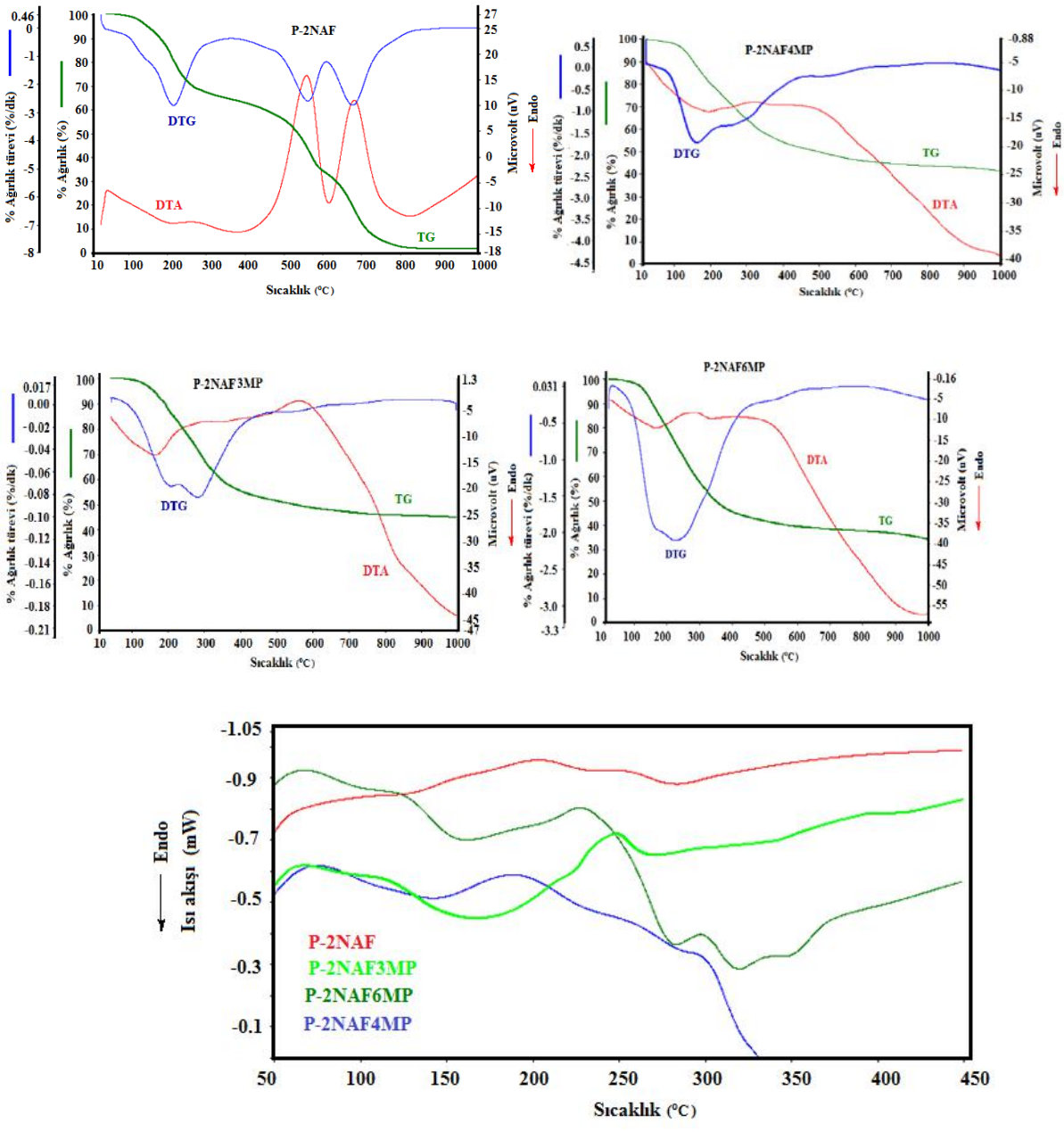
P-2NAF4MP > P-2NAF3MP > P-2NAF6MP şeklinde değişti.

Sentezlenen poli iminlerin P-2NAF'a göre termal açıdan daha kararlı oldukları gözlendi (Çizelge 2). 1226

Çizelge 2. Polimerlerinin termal analiz sonuçları

Polimer	T_{on} (ºC)	T_{max} (ºC)	T_{20} (ºC)	T_{50} (ºC)	Kalıntı (%) (1000 ºC)	DTA Exo/Endo	DSC Tg (ºC) /ΔC_P(J/g ºC)
P-2NAF	162	217, 565, 679	219	546	1.0	566,683 / 619	118 / 0.020
P-2NAF3MP	178	204, 286	240	575	45	568 / 166	127 / 0.165
P-2NAF6MP	163	223	207	343	36	296 / -	139 / 0.237
P-2NAF4MP	145	162, 278	199	495	41	331 / -	125 / 0.102

ISBN 978-605-7923-57-8

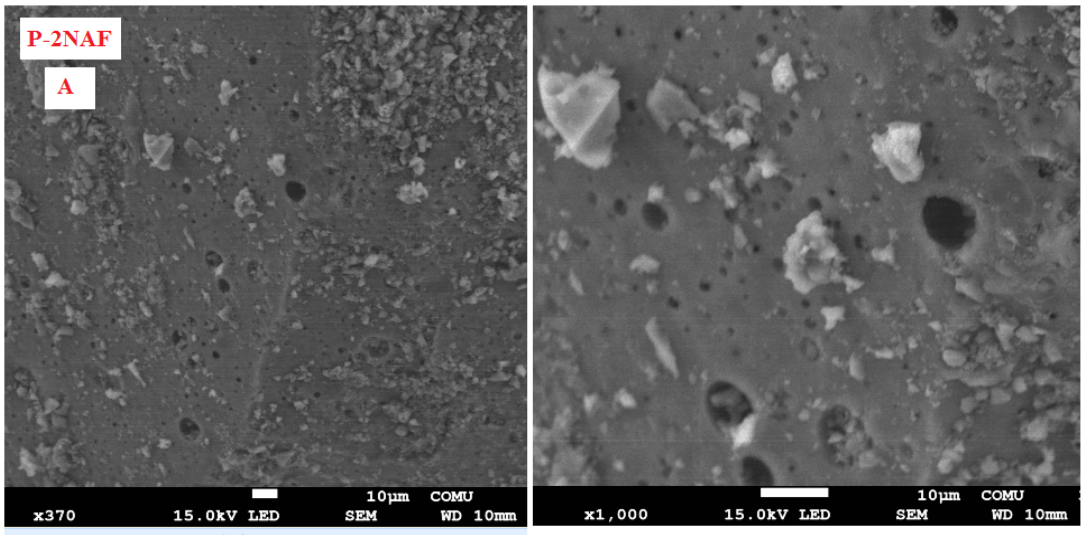

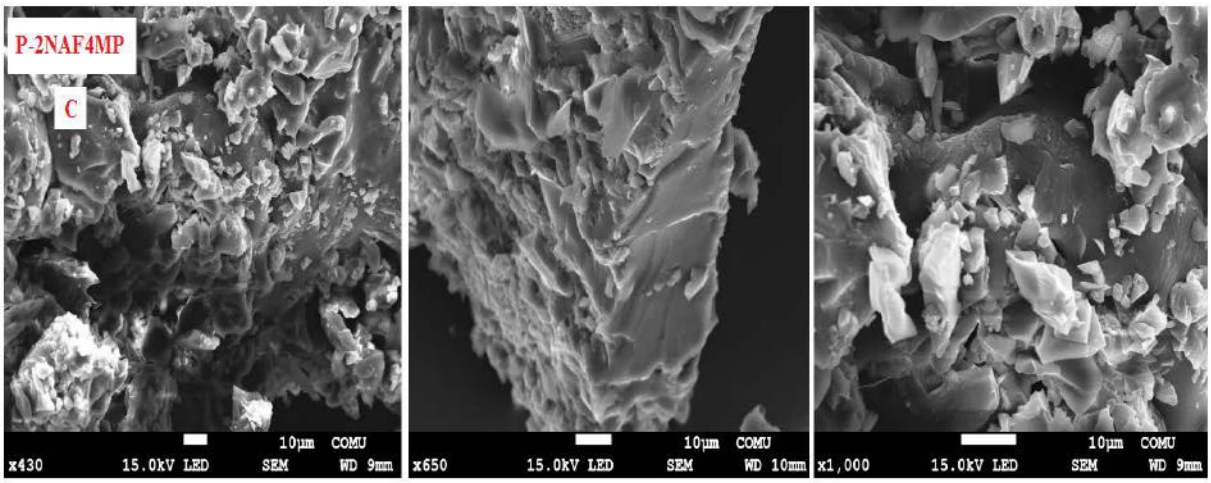
Şekil 6. Polimerlerinin TG-DTG, DTA ve DSC termogramları

Polimerlerin Yüzey Morfolojisi (SEM Görüntüleri)

P-2NAF ve P-2NAF4MP'nin SEM görüntüleri Şekil 7'de verildi. P-2NAF4MP'nin tane boyutu birbirinden farklı olan heterojen yüzeylere sahip partiküllerden oluştuğu, P-2NAF'ın ise gözenekli bir yapıya sahip olduğu gözlendi.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 7. P-2NAF (A) ve P-2NAF4MP (B) polimerlerinin SEM görüntüleri

Elektrokimyasal Özellikler

Polimerlerin döngüsel voltametri(CV)'leri camsı karbon elektrot (GCE) kullanılarak ölçüldü. Çözücü olarak $TBAPF_6$'nın, asetonitrildeki çözeltisi kullanıldı. Sentezlenen polimerlerinin CV tekniği kullanılarak, elektrokimyasal özellikleri incelenmiş, potansiyel-akım voltamogramlarına ait yükseltgenme-indirgenme pik potansiyelleri piridin ve pirimidin grubu içeren polimerler için ayrı ayrı çakışık olarak verildi. HOMO (en yüksek enerjili dolu molekül orbitali), LUMO (en düşük enerjili boş molekül orbitali) ve E'g (elektrokimyasal band boşluğu / LUMO-HOMO) değerleri voltamogramlarda görülen yükseltgenme ve indirgenme piklerinin başlangıç değerlerinden yararlanılarak hesaplandı.

$E_{HOMO} = - (4{,}39 + E_{ox})$ ifadesinden hesaplanırken yükseltgenme pik potansiyeline ait değer,

ISBN 978-605-7923-57-8

E_{LUMO} = - (4,39 + E_{red}) ifadesinden hesaplanırken indirgenme pik potansiyeline ait değer kullanıldı. Sonuç olarak E'g = E_{LUMO}– E_{HOMO} farkından bulundu (12).

Çizelge 3 ve Şekil 8'e göre P-2NAF seri polimerlerinin elektrokimyasal bant boşluğu sıralaması;

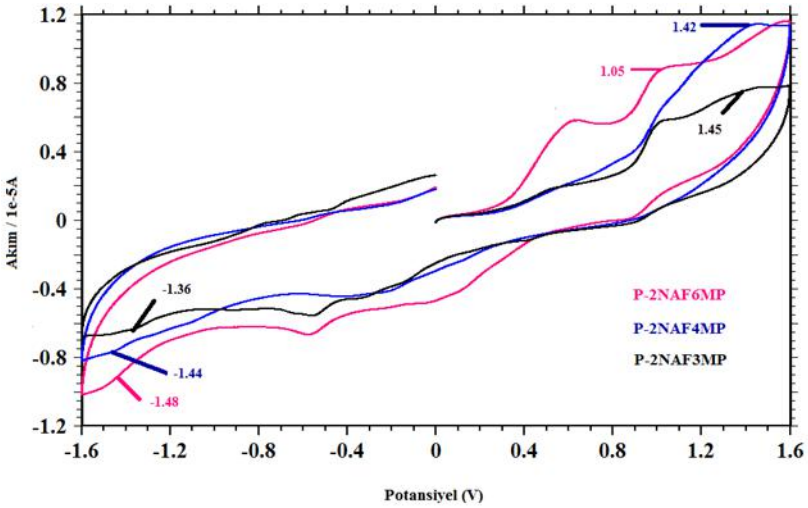
P-2NAF6MP > P-2NAF3MP > P-2NAF4MP şeklinde değişim gösterdi.

"Band kuramı"na göre dolu molekül orbitalleri ile boş molekül orbitalleri arasındaki enerji düzeyinin (E'g) artışı elektronların dolu molekül orbitallerinden boş molekül orbitallerine geçişini zorlaştırdığından iletkenliğin azalmasına neden olmaktadır (13).

Çizelge 3. Polimerlerin elektrokimyasal analiz sonuçları

Polimer	$E_{yükseltgenme}$	$E_{indirgenme}$	E_{HOMO}	E_{LUMO}	Eg'
P-2NAF3MP	1.45	-1.36	5.84	-3.03	2.81
P-2NAF6MP	1.05	-1.49	5.44	-2.90	2.54
P-2NAF4MP	1.42	-1.45	5.81	-2.94	2.87

HOMO: Yüksek enerji seviyesi, LUMO: Düşük enerji seviyesi, E'g: Elektrokimyasal bant boşluğu (eV)

Şekil 8. P-2NAF serisine ait piridin grubu içeren polimerlerin döngüsel voltamogramları

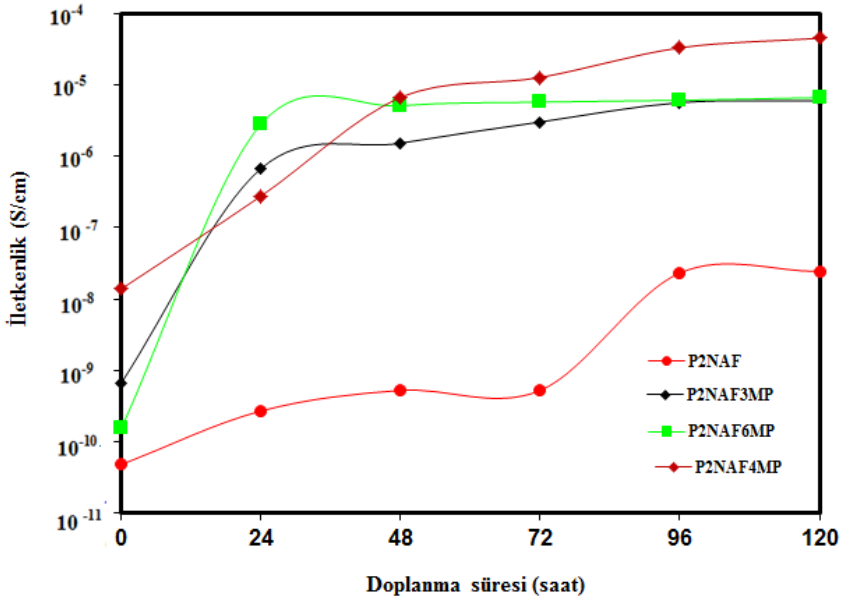
Elektriksel İletkenlik Ölçümleri

Sentezlenen polimerlerin iletkenlik ölçümleri, bu polimerlerden hazırlanan peletler kullanılarak, dört nokta prob tekniği ile ölçüldü. Saf haldeki iletkenlikleri ölçülen polimerler, bir desikatörde iyot buharlarına maruz bırakılarak, zamanla doplama ile iletkenliklerindeki değişim belli zaman aralıklarında takip edildi. Doplama öncesi polimerlerin iletkenlik ölçümlerinin çok düşük olduğu, ancak 120 saat doplama sonrasında da iletkenliklerinde artış olduğu Şekil 9'da zamana karşı çizilen iletkenlik grafiğinde verildi.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 9'a göre P-2NAF seri polimerlerine ait iletkenlik sıralaması;

P-2NAF4MP > P-2NAF6MP > P-2NAF3MP > P-2NAF4MP şeklinde bulundu.

Şekil 9. P-2NAF seri polimerlerinin iyotla doplanma süresine bağlı iletkenlik değerlerinin değişimi

SONUÇ

Bu çalışmada 2-hidroksi-1-naftaldehit monomerinden sulu bazik ortamda yükseltgeyici olarak NaOCl oksidantı varlığında oksidatif polimerizasyon yöntemi kullanılarak polialdehit (poli-2-hidroksi-1-naftaldehit) bileşiği sentezlendi. Sentezlenen polialdehit primidin grupları içeren üç farklı amin bileşikleri aşılanarak poli Schiff bazları sentezlendi. Sentezlenen tüm polimerlerin yapısal karakterizasyonu FT-IR,^{1}H-NMR ve ^{13}C-NMR teknikleri kullanılarak aydınlatıldı. Jel geçirgenlik kromatografisi(GPC) ile ortalama mol kütleleri ve heterojenlik indeksi değerleri hesaplandı. CV tekniği ve dört nokta prob yöntemiyle iletkenlik değerleri hesaplandı

Kaynaklar

1. Adams R., Bullock R.E. ve Wilson W. C., 1923. Contribution to the structure of benzidine. J. Am. Chem. Soc., 45: 521-527.

2. Kaya, İ., Yıldırım, M., Avcı, A. 2010. Synthesis and characterization of fluorescent polyphenol species derived from methyl substituted aminopyridine based Schiff bases: The effect of substituent position on optical, electrical, electrochemical, and fluorescence properties. Synthetic Metals, 160: 911-920.

3. Kaya İ., Bilici A. ve Saçak M., 2009. New conjugated azomethine oligomers obtained from bis-(hydroxyphenyl)methylenediamine via oxidative polycondensation and their complexes with metals. Synthetic Metals, 159: 1414–1421.

ISBN 978-605-7923-57-8

4.Vlad A., Cazacu M., Munteanu G., Airinei A. ve Budrugeac P., 2008. Polyazomethines derived from polynuclear dihydroxyquinones and siloxane diamines. European Polymer Journal, 44: 2668–2677.

5.Aly A.A. ve El-Shaieb K.M., 2004. Reaction of 1,8-diaminonaphthalene with Some selected π-acceptors; prospective optically active non-linear cyanovinylated naphthalenes as well as synthesis of novel perimidin and pleiadene derivatives. Tetrahedron, 60: 3797–3802.

6. Kaya, İ., Şenol, D. 2003. Synthesis and characterization of oligo-2-hydroxy-1-naphthaldehyde and its Schiff base oligomers. Journal of Applied Polymer Science, 90: 442–450.

7. Kaya, İ.,Vilayetoğlu, A.R., Mart, H. 2001. The Synthesis and proporties of oligosalicylaldehyde and its Schiff base oligomers. Polymer, 42: 4859-4865.

8. Özbülbül, A.2006. Oligofenol esaslı yeni tip oligomer Schiff bazlarının sentezi ve karakterizasyonu. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana,108.

9. Karakaplan, M. 2008. Yeni tip oligomer Schiff bazlarının ve metal komplekslerinin sentezi ve karakterizasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 102.

10. Yılmaz, T. 2011. Aromatik birim içeren azometin polimerlerinin sentezi ve karakterizasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 67.

11. Yıldırım, M. 2012. Poli (aminotiyazol)ler ve azometin türevlerinin sentezi ve karakterizasyonu. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 180.

12. Cervini, R., Li X. C., 1997. Spencer G. W. C., Holmes A. B., Moratti S. C., Friend R. H., Electrochemical and optical studies of PPV derivatives and poly(aromatic oxadiazoles). Synthetic Metals, 84: 359-360.

13. Yıldırım, M. 2007. 4-[(o-tolilimino)metil]fenol ve 4-[(p-tolilimino)metil]fenol'ün azometin polimerlerinin sentezi ve karakterizasyonu, Yüksek Lisans, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 107.

ISBN 978-605-7923-57-8

KENT İÇİN YOL AĞAÇLANDIRMASI VE YAŞAM KALİTESİNE KATKILARI

Dr.Oğr. Üy. Mahire ÖZÇALIK
KSÜ Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Türkiye
mahira.me@gmail.com

ÖZET

Kentler tarihine bakıldığında kent içindeki taşıt yollarına, meydanlara ve gezinti yollarına ağaç dikme alışkanlığının çok eski tarihi dönemlere uzandığı görülmektedir. Yol ağaçları görsel özelliklerinin yanı sıra kent kimliğine katkıları, yaşayanlar için psikolojik yararlar vb birçok işlevsel özellikleriyle de değerlendirilmeye başlanmış ve ağacın doğan-kent ve insan arasındaki uyumlu bağlantıyı sağlayan çok önemli bir materyal olduğu kabul edilmiştir. Bu çerçevede çalışmada, kent içi yolların tanımı yapılarak, kent içi yol ağaçlandırılmasının yaşam kalitesine farklı yönlerden katkısı irdelenecek, kent peyzajına etkisi vurgulanacaktır ve ağaçların estetik özelliklerine göre ağaç türü önerisinde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Yol, Ağaçlandırma, Yaşam Kalitesi

ROAD AFFORESTATİON FOR THE CİTY AND İTS CONTRİBUTİONS TO QUALİTY OF LİFE

Assistant professor Mahire ÖZÇALIK
Kahramanmaras University Faculty of Forestry Department of Landscape Architecture / Turkey
E_mail: mahira.me@gmail.com

Abstract

When we look at the history of cities, it is seen that the tree planting habits in the urban roads, squares and navigation paths extend to very old historical periods. Alongside the visual characteristics of road trees, their contribution to urban identity, psychological benefits for the inhabitants, etc. have also started to be evaluated and it has been accepted that the tree is a very important material that provides a harmonious connection between born-city and human. In this context, in the study, the definition of urban roads will be examined, the contribution of urban road forestation to the quality of life will be examined in different ways and its impact on urban landscape will be emphasized and tree species will be suggested according to the aesthetic characteristics of the trees.

Key words: City, Road, Afforestation, Quality of life

1. Giriş

Ağaçlar; doğa, insan ve kent arasında uyumu sağlayan çok önemli bir doğal materyal olup, görsel özelliklerinin yanı sıra kent iklimine katkı sağlamakta ve psikolojik yararları gibi bir çok işlevsel özellikleriyle değerlendirilmektedir.

Kentiçi yol ağaçları işlevsel ve görsel etkileri ile kentsel tasarımın vazgeçilmez elemanlarıdır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kendilerinden beklenen bu etkilerin elde edilmesi ise yol ağaçlaması çalışmalarının kent ekolojisine ait ve ağaçlar için çoğunlukla uygun olmayan ortam koşullarının analizine dayalı özgün planlama, tasarım, uygulama bakım ve onarım ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmesi ile olasıdır (Aslanboğa 1986). Bu çalışmanın amacı, kent içi yolların tanımı yapılarak, kent yollarındaki ağaçlandırma çalışmalarını, kent içi yol ağaçlandırılmasının yaşam kalitesine farklı yönlerden katkısı irdelenecek, kent peyzajına etkisi vurgulanacaktır ve ağaçların estetik özelliklerine göre ağaç türü önerisinde bulunulmuştur. Çalışmanın önemi, kentsel mekanlarda sürdürülebilir yaşam, kentin doğal peyzaj ile olan ilişkisinin yeniden gözden geçirilmesi ve yeni fikirlerin üretilmesi açısından önem teşkil etmektedir.

1. Kentiçi Yolları ve Kentiçi Yol Ağaçlarının Yaşam Kalitesine Katkıları

Kentiçi yollar, kenti oluşturan bölgeleri işlevlerine göre öncelikle bölge içlerinde, sonra bölgeler arasında ve kent bütününün yakın ve uzak çevre ile bağlantısını kurarlar (Şahin 1989).

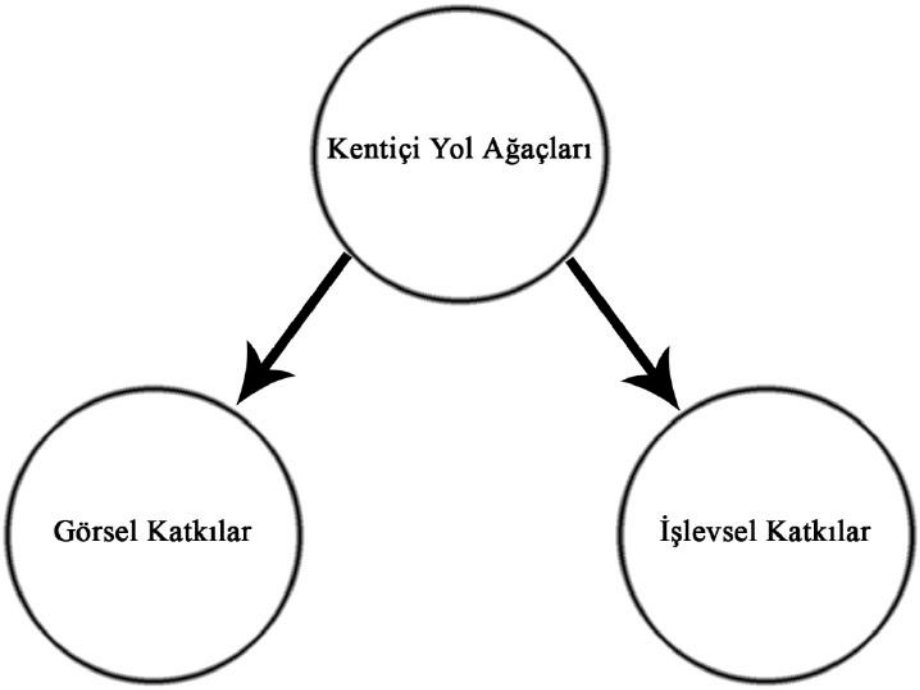
Yollar kent içinden, yakınından, dışından geçerek kentleri, kent ile kenti, kent bölgelerini, kent ile diğer kent bölgelerini ve bölgeleri bir birine bağlama işlevine göre; oto yol, kent içi yolu, ana yol, tali yol, yaya yolu, bisiklet yolu, çevre yolu, deniz yolu, hava yolu gibi birçok türe sahiptir. Günümüzde nüfus artışına bağlı olarak araç sayısıda gün geçtikçe artmaktadır ve bu durum yolların tamamlayıcı elemanlarından biri olan peyzaj ile bir bütünlük içinde daha dikkatlı planlanmasını gerektirmektedir.

Insan çevre sisteminin bir parçasıdır ve bu nedenle yaşadığı çevrenin karakteristiklerinin davranışlarında yansıtır. Ekolojik sisteminin bozulduğu bir çevre içinde yaşadığı insanlara psikolojik, fiziksel ve morfolojik etki etmektedir. Günümüzde hızlı gelişmekte olan teknoloji fiziksel çevremizin düşmesine neden olmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Açık-yeşil alanların önemli bir bölümünü oluşturan yol ağaçlarının yaşam kalitesine etkilerini Aslanboğa (1980) şöyle göstermiştir: Görsel Katkılar

Yol ağaçlarının yaşam kalitesine katkıları şematik olarak aşağıda belirtilmiştir.

- Ölçek etkisi
- Mekan etkisi
- Kontrast ya da harmonik uyum
- Çeşitlilik
- Perdeleme

A- Trafik yönünden
- Yönlendirme
- Vurgulama
- Güvenlik
- Duran trafiğin gölgelenmesi

B- Kent sağlığı açısından
- Kent iklimini iyileştirme etkisi
- Gürültüyü azaltma
- Psikolojik yönden etkileri
- Kent peyzajına etkisi

1234

Görsel etkisi:

Günümüzde nüfusun hızlı artmasına bağlı olarak konut ihtiyacının giderilmesi amacıyla kentleşme olgusu hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Kentleşmenin sonucu olarak doğamız tahrip edilmekte ve doğadan uzaklaşarak, betonlar arasında sıkışıp kalmaktadır. Ardı ardına dizilmiş yapılar kentsel çevreye monoton bir görünüm sunmaktadır.

Yol boyundaki ağaçlar, gölge sağlamak, gürültü perdelemek gibi işlevlerinin yanında yüksek yapı kuleleri arasında kaybolan insan ölçeğini yaratmada vazgeçilmezdir (Yılmaz, 1998).

Ağaçlarının yaprak, çiçek, gövde renkleri ve mevsimlere göre değişen kalografik özellikleri kentin

ISBN 978-605-7923-57-8

monoton görünümlerine çeşitlilik, hareketlilik, canlılık sağlar .istenmeyen görüntüleri perdeleme, yol boylarındaki gerek bina, gerek işaret levhaları ve diğer kent donatılırının oluşturduğu görsel kirliliği perdelemede başarılı bir malzemedir. Aslanboğa (1980)'nın da belirttiği gibi, yol ağaçları istenmeyen görüntüleri perdeleyerek sürücünün dikkatının dağılmasını engeller. Taşıtların herhangi bir nedenle yayaların kullandığı şeride kayması yayalar için büyük tehlike oluşturur. Yaya ve taşıt trafiğini sınırlayan ağaçlar yoldan çıkan araçların hızını keser ve durdururlar. Böylece bir perdenin varlığı bile yayaların kendilerini araç trafiğinin dışında güvenlik içinde hissetmelerini sağlar.

İşlevsel etkisi:

Yol ağaçlarının yaya ve taşıt trafiğine de birçok olumlu katkısı bulunmaktadır. Kent içinde hareketlilik sağlayan ve mekânı algılamada etkin bir rol oynayan yollar, sadece çevresindeki bireyler tarafından tanınmakla kalmaz, diğer kentsel doku öğelerinin yerlerini belirlemede de bir görev üstlenirler. Yol güzergahında yapılacak olan ağaçlandırma bir yönü ile yolun içinden geçtiği peyzajı ilgilendiren, diğer taraftan da trafik emniyeti, araba kullanma zevki ile yolun kendisini içine alan kompleks bir konudur (Ateş 1998).

Yol ağaçlarının işlevsellik açısından katkılarını özetlersek:

- Ağaçlar form, renk, doku gibi özelliklerinden dolayı insanın dikkatını çeker ve merak uyandırır.
- Yayalar için rahat ve güvenilir ortam sağlar.
- Trafiği yönlendirir, sürücülerin dikkatını toplamasıda katkı sağlar.
- Mekan ayırma özelliği vardır.
- Mekana görsellik kazandırır.
- Mekanı gölgelendirir. Işının gözü almasını engeller
- Gürültü kaynağının gücünü azaltır, kent iklimini iyileştirir, hava kirliliğini azaltır.
- Kişi üzerinde pisiolojik olarak olumlu etki yaratır.

Kısacası, yol ağaçları yukarıda özetlediğimiz gibi işlevsel özelliklere sahip olup, bu özelliklerinden yararlanabilmek için ağaçlandıracağımız yolun türüne göre, ağacın biçim, renk, yaprak ve çiçek açma özelliği dışında boyu, ağacın estetik ve fiziyolojik özellikleri, ekolojik istekleri göz ardı edilmeksizin tür seçimi yapılmalıdır.

3. Kentiçi Yol Ağaçlandırmasının Kent Peyzajına Katkıları

20 yüzyılın çağdaş kentlerinde yol ağaçları estetik işlevleri yarından artık kabul edilen birçok fiziksel işlevleri nedeniyle de, kent planlamasıyla beraber düşünülmektedir ve yol ağaçlarına ilişkin ilkeler büyük gelişme göstermektedir. Yoğun bir yeşil dokuya sahip olan cadde ya da sokak sessizliği, güzelliği ve yeşilliği ile insanlara rahatlıkla yürüyebileceği, trafik akışının düzenli olduğu bir mekan

ISBN 978-605-7923-57-8

sunar. Gerek fiziksel gerek psikolojik olarak insanların kendilerini iyi hissetmelerine neden olur. Ağacın yaprak ve gövde organlarına ait renk özelliğinden yararlanmak kent caddelerini hareketli ve canlı alanlara dönüştürebilir. Ağaçların ölçü özelliklerinden yararlanılarak mekanın etkisi, harmonik ya da kontras bir uyum içerisinde kuvvetlendirebiliri (Çelem ve Şahin, 1996).

Endütri ve sanayileşmenin hızlı artması, binaların çokluğu, yolların artması yeşil alanlarımınız hızlı yok olmasıyla ekolojik kirizle karşıkarşıya gelmekteyiz. Böyle bir çağda yaşam mücadelesi vermekte olan insanlar yaşanabilir mekan yaratma çabasına girmiştir ve "kentsel peyzaj" adı altında yeni bir uzmanlık alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sürdürülebilir kentsel peyzaj planlama çalışmalarının amacı insanlar için yaşanabilir, etkileyici, ilgi çekici, dinlendirici mekanlar yaratmaktır.

4. Sonuç

Hızlı kentleşme ve sanayileşme sonucu çevre sorununun yoğun yaşandığı kentler hızlı ortaya çıkmaktadır. Kentsel mekanların daha yaşabilir hale getirilmesi için yol ağaçlandırmaları imar planı oluşturulurken alt yapı, kentsel donatılar, cadde-sokaklar bir bütün içinde ele alınarak değerlendirilmelidir. Çalışma yapılırken peyzaj mimarı ile diğer ilgili meslek disiplinleri iletişim ve dayanışma içerisinde olmalıdır. Her tip yol için ağaçlandırma hedefi ana planı hazırlanmalıdır. Hedeflere ulaşabilmek için gerekli bilgiler toplanmalı ve doküman oluşturulmalıdır.

Kentlerde yaşam kalitesinin arttılırmasına, eğitim ve iş olanaklarına, ulaşımın yeterliliğine, yaşamı destekleyen ve sürdüren çevre kaynaklarına, estetik nitelikleri baskın bir peyzaj ile gerçekleştirmek mümkündür. Bu sorunlar bölgeden bölgeye, kentten kente değişebilmesine rağmen birçok ortak özelliği vardır. Bu nedenle bir ülkede geliştirilen başarılı modelleri araştırmak, uygulamak ve yeni yöntemleri üretmek herkesin görevidir.

Yukarıda yol ağçalandırılmasının yaşam kalitesine katkılarından bahsetmişti. Burda da kısaca değinirsek, ağaçların yeşil rengi insanlarda rahatlık huzur duygusu uyandırır, bulunduğu ortama canlılık verir, güven verir, kente güzellik, estetik görünümüne, kent iklimine, halkın sağlığıan katkı sağlar. Yol ağaçlarının beklenen işlevlerinin gerçekleşmesi için, ekolojik istekleri yönünden kullanıldığı ortama uygun türlerin seçilmesine dikkat edilmeli ve bitkilerin bütün özelliklerini bilmek gerekmektedir. Kent yollarına dikilecek olan ağaçlar, sık dallı, kötü kokolu, ezilen dağılan mevyelere sahip olmayan, taç yapısı simetrik olan, güzel görünümlü, kente değer katan, cadde ve sokaklarda etkili, çekici, gölge yapan türler olmasına dikkat edilmelidir. Ağaçların gölgeleme özellikleri genel olarak istenmektedir. Ancak yoğun ve koyu bir gölgeleme istenmeyen caddelerde açık dallanma yapan Çınar ağacı (*Platanus spp.),* Meşe *(Quercus spp.),* Ihlamur *(Tilia spp.),* Oya ağacı *(Lagerstromia)* Dışbudak (*Fraxinus excelsior*), Yalancı çınar yapraklı akçaağaç (*Acer pseudoplatanus*) gibi türler kullanılmalıdır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Son olarak, kentsel kaliteyi arttıran en önemli unsurlardan biri olan yol ağaçlandırılmasına gereken önem verilmeli, akılca bir çalışma yolu ile ağaçlandırmanın sağlıklı sonuç vereceği ve kente katacağı değer ile ilgili, ilgili ve sorumlu birimlere eğitim sağlanmalı ve ilgili meslek disiplinleri ile ortak hareket etmeye önem verilmelidir.

Kaynaklar:

1. Aslanboğa, İ. 1980, Kent Planlaması Açısından Yeşil Alanların Kent İklimini İyileştirme Yetenekleri, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, İstanbul
2. Aslanboğa, İ. 1986, Kentlerde Yol Ağaçlaması, Tübitak Yayınları, Ankara.
3. Ateş, A. 1998, Yol PeyzajıNA Etki Eden Planlama Elemanı Olarak Yol Ağaçlandırmaları Barborus Bulvarı ve TEM-Bayramoğlu karayolu Örneği, Yüksek lisans tezi, İTÜ.
4. Çelem, H. Ve Şahin, Ş. 1996. "Kent içi Yol Ağaçlarının Görsel ve İşlevsel Etkileri, Kent ağaçlamalar ıve İstanbul'95 Sempozyumu, İ.Ü. Orman Fakültesi ve İBB İşbirliğiyle, Sayfa 41-54, İstanbul.
5. Şahin, Ş. 1989, Ankara Kent İçi Yol Ağçlarının Sorunları ve Peyzaj Mimarlığı Açısından Alınması Gerekli Önlemler, Y.L.tezi. Ankara Üniversitesi.
6. Yılmaz,B.1998, Kentiçi Yol Ağaçlandırma Kriterleri, İstanbul'daki Örnek Caddelerin İrdelenmesi, Y.L.tezi,. İTÜ.

ISBN 978-605-7923-57-8

KIBRIS BARIŞ HAREKATI'NDA MARŞLARIN PROPAGANDA AMAÇLI KULLANIMI: "MÜCAHİT MARŞI" ÜZERİNE İNCELEME

Mehmet Ozan GÜLADA

Öğr. Gör. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, mehmet.gulada@ozal.edu.tr

Caner ÇAKI

Arş. Gör. İnönü Üniversitesi, caner.caki@inonu.edu.tr

Özet

13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması ile Kıbrıs, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun denetimi altında girmiş ve üç asırdan fazla süren Türk egemenliği Kıbrıs'ta son bulmuştu. Buna karşın Türkiye, adadaki Türk halkı ile ilişkilerini sürdürmüş ve uluslararası alanda haklarını savunmuştu. Bu amaçla, 1958 yılında Yunan EOKA örgütüne karşı mücadele etmesi için Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adında bir direniş grubu oluşturulmuştu. Adada yaşayan Türk halkını EOKA'dan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı müdafaa etmek için kurulan TMT, 20 Temmuz 1974 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekatı'nda da etkin bir şekilde rol oynamıştı. TMT, Kıbrıslı Türk halkını kendi bünyesine katmak amacıyla ada genelinde propaganda faaliyetleri yürütmüştü. Bu amaçla TMT, "Mücahit Marşı" adı verilen propaganda marşını, Kıbrıslı Türk halkının Türkiye ile olan bağlarını korumak aynı zamanda da kendisine destekçi bulmak amacıyla etkili bir şekilde kullanmıştı. Bu çalışmada TMT'nin, Kıbrıslı Türklerin öz kimliklerini korumaları ve Türkiye olan bağlarını kuvvetlendirmeleri amacıyla "Mücahit Marşı"'nı nasıl ve ne yönde kullandıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada marş, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz metoduna tabi tutularak incelenmiştir. Marşın sözleri İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada, marşta Türklüğün ön plana çıkarılarak, Kıbrıs'ın hiç bir zaman Yunanistan'a ilhak edilmemesi gerektiğinin vurgulandığı ortaya çıkarılmıştır. Böylece marş üzerinden Kıbrıslı Türklerin, Türkiye ile bağlarının koparılmasının engellenmeye çalışıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Propaganda, Marş, Türk Mukavemet Teşkilatı, Göstergebilim

THE USE OF THE MARCHES IN TURKISH PEACE OPERATION FOR THE PURPOSE OF PROPAGANDA: AN EXAMINATION ON "MUJAHİD MARCH"

Abstract

With the Treaty of Berlin signed on July 13, 1878, Cyprus was under the control of the British Empire and the Turkish sovereignty, which lasted for more than three centuries, ended in Cyprus. However, Turkey, maintained its relationship with the Turkish people in the island and defended their rights in the international arena. To this end, a resistance group called the Turkish Resistance Organization (TMT) was formed in 1958 to fight against the Greek EOKA organization. TMT, which was established to defend the Turkish people living on the island against any attack from EOKA, played

ISBN 978-605-7923-57-8

an active role in the Cyprus Peace Operation carried out by the Turkish Armed Forces on July 20, 1974. TMT carried out propaganda activities across the island in order to bring the Turkish Cypriot people into its structure. For this purpose, TMT effectively used the propaganda march called as "Mujahid Anthem", in order to that the Turkish Cypriots maintain its ties with Turkey. In this study, it was managed to find how and in what way the TMT used the "Mujahid March" in order to reinforce the ties between the Turkish Cypriots and Turkey to preserve self-identity of the Turkish Cypriots. For this purpose, the anthem was examined with the semiotic analysis method in the qualitative research methods. The lyrics of the anthem were analyzed via the Indicators Model of the Swiss Language Scientist Ferdinand de Saussure. In the study, it was revealed that Turkishness was emphasized in the march and that Cyprus should never be annexed to Greece. Thus, it was observed that it was tired to prevent the cleavage of the bond Turkey and Turkish Cyprus.

Keywords: Cyprus, Propaganda, March, Turkish Resistance Organization, Semiotics

GİRİŞ

Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin haklarını korumak amacıyla kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adadaki Türkleri bünyesinde toplamayı ve Kıbrıslı Türkler ile Türkiye'nin bağlarını sıkı tutmayı amaçlamıştı. Bu amaçla TMT, adada Kıbrıslı Türklere yönelik Türkiye lehine propaganda faaliyetleri yürütmeye başlamıştı. TMT tarafından yürütülen propaganda faaliyetlerinde en öne çıkan unsurlardan biri de teşkilatın kullandığı propaganda müzikleri olmuştu. Bu müzikler içerisinde teşkilat tarafından en sık kullanılan propaganda müziklerinin başında da "Mücahit Marşı" gelmişti. Çalışma kapsamında TMT'nin Kıbrıslı Türklere yönelik yürüttüğü propaganda faaliyeti "Mücahit Marşı"nın özelinde yapılan göstergebilimsel analiz ile ortaya konulmaya çalışmaktadır.

Propaganda amaçlı kullanılan müziklerin göstergebilimsel analizinin yapıldığı çalışmalar incelendiğinde; Çakı vd. (2018), "Horst-Wessel Propaganda Marşı Üzerinden Nazizm İdeolojisinin İnşası" adlı çalışmada Nazi Almanyası'nda Nazizm ideolojisinin inşa edilmesi amacıyla propaganda müziklerinin nasıl kullanıldığı Naziler tarafından de facto milli marşı olarak kullanılan *Horst Wessel* marşının göstergebilimsel analizi yapılarak ortaya konulmaya çalışmıştır. Çalışmada marş Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularda marşta Nazizm ideolojisini kitlelere benimseten sözlere yer verildiği ve marşın müziğinin kitleleri Nazizm ideolojisine yönelik motive edici olduğu saptanmıştır. Karaburudoğan vd. (2017), "1999 Türkiye'deki Genel ve Yerel Seçimleri'nde Siyasal Partilerin Seçim Müzikleri ve Propaganda Afişleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada Türkiye'deki siyasi partilerin 18 Nisan 1999 tarihinde gerçekleştirilen Genel ve Yerel Seçimler'de propaganda müziklerini ne amaçla kullandığını göstergebilim ve müzik analizleri bağlamında incelemiştir. Çalışma sonucunda siyasi partilerin seçim müziklerinin sözlerini ideolojileri bağlamında şekillendirdiği ortaya konulmuştur.

Alanda yapılan literatür taramasında TMT'nin propaganda faaliyetlerini doğrudan inceleyen her hangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu açıdan çalışma kapsamında *Mücahit Marşı* üzerinden yapılacak göstergebilimsel analiz ile sınırlı da olsa TMT'nin propaganda faaliyetlerine ışık tutulması amaçlanmıştır.

1. TÜRK MUKAVEMET TEŞKİLATI

1960 yılında Kıbrıs, Büyük Britanya İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını elde etmeyi başarmıştı. Kıbrıs'ta Türk ve Rum halklarının ortak yönetiminde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştu. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü korumak amacıyla

ISBN 978-605-7923-57-8

da garantör devlet olmuştu. Buna karşın adada 1955 yılında Kıbrıs'ı İngiltere'den bağımsızlığına kavuşturmak amacıyla Kıbrıslı Yunanlılar tarafından kurulan Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü (EOKA), bu sefer adanın Yunanistan'a ilhakı için Kıbrıslı Türkler ile mücadele içine girmişti (Tosun, 2001: 101). EOKA'nın adada tehlikeli bir güce ulaşması üzerine Kıbrıslı Türkler, Türkiye'nin desteğiyle 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adında silahlı bir örgüt kurmuştu. TMT'nin geçmişi daha önceki dönemlere denk gelse de resmileşmesi 1958 yılında olmuştu. TMT üyelerine ise "mücahit" denmekteydi. TMT'nin marşı ise "Mücahit Marşı"ydı. TMT'nin amacı EOKA örgütüne karşı mücadele ederek Kıbrıslı Türklerin haklarını korumaktı (Manisalı, 2004: 24). Teşkilatın liderliğini ise daha sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Cumhurbaşkanı olacak olan Rauf Denktaş yapmıştı. TMT, Kıbrıs Barış Harekatı'nda da doğrudan rol almış ve TSK'ya önemli faydalar sağlamıştı (Yüksel, 2009: 180). TMT, 1 Ağustos 1976 tarihinde Kıbrıs Türk Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na dönüştürülmüştür.

2. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NA GENEL BAKIŞ

15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan'ın desteğinde Kıbrıs'ta yönetime karşı bir darbe düzenlenmişti (Tarakçı, 2010: 95). Darbenin hemen ardından Türkiye, 1960 yılında imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti Garanti Antlaşması'ndaki garantör devlet hakkını kullanarak duruma müdahale etme kararı almıştı. Başbakan Bülent Ecevit, adadaki durum ile ilgili bir diğer garantör devlet İngiltere'ye giderek bir takım temaslarda bulunmuştu. 19 Temmuz 1974 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla adaya Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kesin olarak müdahalede bulunmasına kararı verilmişti. Türkiye, müdahalenin "Barış Harekâtı" olarak gerçekleştirileceğini belirtmişti. Bakanlar kurulunun emri üzerine 20 Temmuz 1974 tarihinde TSK adaya çıkarma harekatına başlamıştı. Türkiye'nin adaya müdahalesinden sonra Yunanistan'daki askeri yönetim ile Kıbrıs'taki Nikos Sampson liderliğinde darbe hükümeti görevlerini bırakmıştı. Harekattan kısa bir süre sonra ateşkes ilan edilmişti. Cenevre'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin dışişleri bakanları adada kalıcı bir barışın tesis edilebilmesi için görüşmelere başladılar. Yapılan görüşmelerden netice elde edilemeyeceği düşüncesinde olan Türkiye, harekat sonrası adada elde ettiği üstünlüğü kaybetmemek ve barış görüşmeleri sırasında Kıbrıslı Türklere yöneltilebilecek herhangi bir saldırıyı önlemek için adaya ikinci bir müdahalede bulunma kararı almıştı (Demir, 2005: 351). Bu amaçla Türkiye 14 Ağustos 1974 tarihinde, 2. Kıbrıs Barış Harekatı'nı gerçekleştirmişti. 2. Harekat'ın sonunda TSK adanın %38 civarını ele geçirmeyi başarmıştı.

Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra yapılan görüşmelerden sonuç çıkmayınca Türkiye'nin desteğinde Kıbrıs'ın kuzeyinde 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştu. İlerleyen süreçte Kıbrıslı Türkler, 15 Kasım 1983'te TSK tarafından Kıbrıs'ta kontrol altında tutulan bölgede Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmişti.

3. YÖNTEM

Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Kıbrıs'taki Türklerin, Türkiye ile bağlarını sürdürmek ve Türklük şuurunu kaybetmelerini önlemek amacıyla müziği propaganda amaçlı nasıl kullandığı Mücahit Marşı özelinde ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışma, Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Kıbrıslı Türklerin Türklük şuurunu korumalarında müzikten ne yönde yararlandıklarını göstermesi ve EOKA'ya karşı verilen mücadelede slogan haline gelen söylemleri açıklaması bakımından önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır;

- Mücahit Marşı'nda hangi konular ön plana çıkarılmaktadır?

ISBN 978-605-7923-57-8

- Mücahit Marşı'nda gösterilen boyutta hangi mesajlar verilmektedir?

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimsel analiz metodu kullanılmıştır. Mücahit Marşı'nın sözleri İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden incelenmiştir.

4. ANALİZ

4. 1. Mücahit Marşı

Bir kıvılcım parlıyor

Mücahidin içinde

Türklük ateşidir bu

Yoktur dünya yüzünde

Kıbrıs Yunan olamaz

Türk mücahit duramaz

Ya Türk Kıbrıs var olur

Ya mücahit yaşamaz

Gelse Yunan dizilse

Dünya peşinden gelse

Mücahitler ölmeden

Bu topraklar verilmez

Kıbrıs Yunan olamaz

Türk mücahit duramaz

Ya Türk Kıbrıs var olur

Ya mücahit yaşamaz

(**Kaynak:** Talim Terbiye, 2018)

4. 2. Mücahit Marşı'nın Göstergebilimsel Analizi

Mücahit Marşı'nın ilk satırı "Bir Kıvılcım Parlıyor" sözel kodu ile başlamaktadır. Bu kodda, Kıbrıslı Türklerin haklarını savunabilmek için EOKA'nın faaliyetlerine karşı harekete geçtiği

ISBN 978-605-7923-57-8

vurgulanmaktadır. Gösterilen boyutta, Türklerin EOKA'nın Kıbrıs'a ilhak planına karşı Kıbrıslı Türklerin mücadele edeceği mesajı verilmektedir. "Türklük Ateşidir Bu" sözel kodu ile Kıbrıslı Türklerin, EOKA'ya karşı ulus bilinci içerisinde mücadele verdiği aktarılmaktadır. Gösterilen açıdan marşta Kıbrıslı Türklerin, Türk kimlikleri ön plana çıkarılarak EOKA'ya karşı mücadele verilmesi gerektiğini vurgulanmaktadır. "Kıbrıs Yunan Olamaz" sözel kodu, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesine Kıbrıslı Türklerin hiç bir zaman müsaade etmeyeceğini belirtmektedir. Gösterilen açıdan Kıbrıs'ın Yunanistan'ın bir parçası olmadığı aktarılmak istenmektedir. "Türk mücahit duramaz" sözel kodu ile Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi durumunda harekete geçecekleri aktarılmaktadır. Gösterilen açıdan Kıbrıslı Türklerin adadaki haklarının savunulması için uluslararası verilen mücadeleye de atıfta bulunulmaktadır. "Ya mücahit yaşamaz" sözel kodu ile Kıbrıslı Türklerin adadaki haklarından vazgeçmelerinin söz konusu olmadığı vurgulanmaktadır. Bu amaçla son ana kadar Kıbrıslı Türklerin mücadelelerini sürdürmeye kararlı oldukları aktarılmaktadır.

Marşın üçüncü kıtasında "Gelse Yunan dizilse" sözel kodu ile Yunanistan'ın adaya muhtemel müdahalesi konu edilmektedir. Gösterilen açıdan EOKA'nın adada üstünlük sağlaması durumunda, Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhak edilebileceği belirtilmektedir. "Dünya peşinden gelse" sözel kodu ile Birleşmiş Milletleri'nin Kıbrıs ile ilgili Yunan tarafı lehine alabileceği karar ihtimali ön plana çıkarılmaktadır. Gösterilen açıdan marşta Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumların Birleşmiş Milletleri'nin desteğini alsa bile mücadelelerini sürdürecekleri belirtilmektedir.

Tablo 1. Mücahit Marşı'nın Göstergebilimsel Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Metafor	Kıvılcım	Kıbrıslı Türklerin, EOKA'ya karşı harekete geçmesi
Durum	Türklük Ateşi	Kıbrıslı Türklerin milli şuur içerisinde kimliklerini koruması
Eylem	Kıbrıs Yunan Olamaz	Kıbrıslı Türklerin, EOKA'nın Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak planını gerçekleştirmesine izin vermemesi
Eylem	Mücahitler Ölmeden	Kıbrıslı Türklerin son ana kadar EOKA ile savaşması
Eylem	Gelse Yunan Dizilse	Yunanistan'ın EOKA'ya destek için adaya çıkarma yapabilmesi ihtimali
Eylem	Dünya Peşinden Gelse	Birleşmiş Milletleri'nin EOKA lehine karar alabilmesi ihtimali

SONUÇ

TMT'nin Mücahit Marşı üzerinden yürüttüğü propaganda faaliyetlerinde doğrudan milliyetçilik söylemlerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Marşta Kıbrıslı Türklerin, Türklük şuuru içerisinde hareket ettikleri ve Kıbrıs'ın hiç bir zaman Yunan olmayacağı vurgulanmaktadır. Diğer yandan marşta gösterilen boyutta herhangi bir dinsel göstergenin bulunmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle marşta İslamiyet'in Hıristiyanlığa karşı müdafaa edilmesini isteyen sözel kod bulunmamaktadır. Buna karşın marştaki sözel kodlarda doğrudan Kıbrıslı Türklerin, Türklüğü korumak için mücadele vermesi istenmektedir. Özellikle "Ya Türk Kıbrıs var olur" ve " Türklük

ISBN 978-605-7923-57-8

ateşidir bu" sözel kodları ile adadaki Türklerin, doğrudan milli kimlikleri üzerine vurgu yapılmaktadır.

Marşta genel olarak herhangi bir gösterge ile ifade edilmese de EOKA'ya karşı söylemlerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Nitekim marşta yer alan "Kıbrıs Yunan Olamaz" sözel kodu EOKA'nın Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etme girişimine atıfta bulunmaktadır. Marşta olası bir ilhak girişimine karşı Kıbrıslı Türklerin son ana kadar buna engel olmak için çalışacakları vurgulanmaktadır. Diğer yandan "Dünya peşinden gelse" yazılı kodu ile gösterilen açıdan doğrudan Birleşmiş Milletleri'nin Kıbrıslı Rumlar lehine alabileceği olası bir olumlu karar dahilinde bile Kıbrıslı Türklerin mücadelelerini kararlılıkla sürdürecekleri aktarılmaktadır.

Çalışma kapsamında TMT'nin Kıbrıslı Türklere yönelik yürüttüğü propaganda faaliyetleri, teşkilatın Mücahit Marşı özelinde yapılan göstergebilimsel analiz ile bir ölçüde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gelecek çalışmalarda, TMT tarafından yürütülen propaganda faaliyetlerinin gazete, dergi, radyo, poster gibi farklı kitle iletişim araçları üzerinden incelenmesi alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Çakı, C., Doğan, D. K., & Yılmaz, N. (2018). "Horst-Wessel" Propaganda Marşı Üzerinden Nazizm İdeolojisinin İnşası. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 2018 (46), 89-110.

Demir, N. (2005). Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1), 347-367.

Manisalı, E. (2004). Avrupa Kıskacında Kıbrıs, 2. basım, İstanbul: Derin Yayınları.

Karaburun Doğan, D., Sayan, Ş., & Çakı, C. (2017). The Analysis on Election Music and Propaganda Posters of Political Parties in 1999 General and Local Elections in Turkey, 2. Researches on Science and Art in 21st Century Turkey, Ed. Hasan Arapgirlioğlu, Atilla Atik, Robert L. Elliott, Edward Turgeon, Ankara: Gece Publishing.

Talim Terbiye (2018). "Kıbrıs Mücahit Marşı" http://talimterbiye. mebnet.net /Kitaplar/2008-2009/ milliguvenlik /milli%20 guvenlik.pdf, Erişim Tarihi: 25.11.2018.

Tarakçı, M. (2010). Kıbrıs Barış Harekâtı. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Tosun, R. (2001). Kıbrıs Meselesi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(10), 95-107.

Yüksel, D. Y. (2009). Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958). Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 8(18), 161-184.

ISBN 978-605-7923-57-8

ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫНДАҒЫ ҚАСҚЫР БЕЙНЕСІ

Қымбат Нұрсұлтанқызы
Қазақстан Республикасы Журналистер одағының мүшесі
Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы
nurkyz999@mail.ru

Түйіндеме: Фольклор – халық өмірінің айнасы іспеттес, өте ерте замандарда туып, жазба мәдениеттен бұрын қалыптасқан мәдени құбылыс. Ауыздан-ауызға, атадан-балаға, ұрпақтан-ұрпаққа жетіп, ел аузында сақталып келген көркем сөз өнері. Кез келген фольклор үлгісі – нақты бір халықтың ортақ рухани-мәдени мұрасы. Ол халықтың көркем ойлау ерекшеліктерін – эстетикалық және тарихи талап-талғамдарын аңғартады.

Алғашқы қауымдық құрылыс кезінде пайда болған фольклор дамыған қоғамның этностарында да сақталған. Ол нақты тарихи фактілер мен тұлғаларды бейнелеуге ғана арналмай, өткен тарихтың басты-басты мән-мазмұнын көркемдік бейнесі тұрғысынан да суреттейді. Фольклор – рухани мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі, халық бұқарасының, этностардың көркемдік ой-толғамының пәрменді нысаны, эстетикалық талғамының, адамгершілік қағидаларының шоғырлы көрінісі болып табылады. Фольклордағы көркемдік жинақтама бейнелер арқылы халық қоғамдық өмірдің әр түрлі құбылыстарына өз көзқарасын білдірген.

Соның бірі – халық шығармашылығындағы бөрі бейнесі. Көшпелілердің көне мифтік көзқарастары жыр-аңыздарында көрініс тапқан. Көшпелілер мәдениетінің ең бір көне нұсқалары – миф пен әпсаналар. Миф – фольклордың ең көне жанры. Оның түп-тамыры сонау алғашқы қауымдық құрылыстан басталады. Адам баласы өзін қоршаған орта, табиғат, жан-жануарлар, өмір, өлім, өсіп-өну туралы ерте заманнан-ақ өз түсініктерін қалыптастырған.

Көк бөрі тотемі түркілер өмірінде үлкен орын алды. Тотем түсінігі – халықтың өз тегіміз, туысымыз деп жан-жануарды қастерлеуі, оларға сиынуы. Түркілер өздерінің ата-тегі қасқыр деп санаған. Осы қайратты да ерікті, айлакер де ақылды түз тағысы жаулардың шабуылынан қырғынға ұшыраған тайпаның ең соңғы ұрпағын – кішкентай сәбиді желеп-жебеуші, асыраушы, құтқарушы болып танылған. Аңыз бойынша, түркі халқының көсемі Ашина өзінің осы тектік ерекшелігін білдіру үшін ордасының қақпасына бөрі басының суреті бар ту байлаған. Бұл аңыздың бұлыңғыр сілемі кейінгі қазақтарға дейін жеткен. Қазақта бөріні «тәңір серісі» деп құрметтеген. Қасқыр бейнесі – қазақ халқының діни наным-сенімін, дүниетанымын, рухани деңгейін аңғартатын танымдық тұлға, ерлік пен қайсарлықтың, күштілік пен еркіндіктің символы. Қазіргі уақытта да қасқыр, көкжал, бөрі деген сөздер қазақта жігітке мақтау ретінде айтылады. «Бөрілі байрақ – ұраным!» деген сөзбен ұрпағына рух берген ата-бабамыз бауыр еті – балаларына қасқыр есімін беруді әлі күнге дейін үрдіс етіп келеді. Бұған ел арасында кең таралған Бөрібай, Бөріқұл, Бөлтірік, Қасқырбай, Бөрі тәрізді

ISBN 978-605-7923-57-8

есімдер мысал бола алады. «Алпамыс батыр» жырындағы басты кейіпкердің әкесінің Байбөрі аталуы да – сол үрдістің бір көрінісі.

Осындай қасиетті де қадірлі Көк бөрі бейнесі – түркі халықтарының ежелгі дәуір әдебиетінде, фольклорында есте жоқ ескі заманнан келе жатқан образ. Оны көне түркі жазба ескерткіштерінен де кездестіре аламыз. Соның бірі – XIII-XV ғасырларда жазылған, түркі халықтарына ортақ көне мұрағат «Оғызнама» дастаны. Дастандағы «Ұранымыз Көк бөрі болсын» деген тіркестің үлкен мәні бар. Мұндағы ұран дәрежесіне дейін көтерілген Көк бөрі – түркі тілді халықтардың аса қадір тұтып, табынатын киелі де қасиетті аңыз.

Кілт сөздер:

THE IMAGE OF WOLF IN KAZAKH FOLKLORE

Kymbat Nursultankyzy
Member of the Journalists Union of the Republic of Kazakhstan
Almaty, Republic of Kazakhstan
nurkyz999@mail.ru

Abstract: Folklore – a mirror of the people's life, it was born in very early times and is a cultural phenomenon before printing. It's a literary style that reached from mouth to mouth, from father to child, from generation to generation. Any kind of folklore is a common spiritual-cultural heritage of a specific nation. It refers to the peculiarities of the artistic-literary thinking of the people – aesthetic and historical taste.

The folklore that emerged during the first community building was also preserved in the cultures of a developed society. It does not only represent specific historical facts and figures, but also illustrates the main point of view of the past in the context of its artistic image. Folklore – an important component of spiritual culture, is the effective form of artistic thought of the ethnos, of the people's masses, a consolidated view of aesthetic taste and moral principles. Through the artistic-literary collectional images in folklore, people express their own views on various aspects of social life.

One of them is the image of wolf in folk art. Ancient mythical views of nomads are reflected in legends. One of the oldest versions of nomadic culture is myths and epics. Myth is the oldest genre of folklore. Its origins begin with the very first community society. Human beings have formed their own understanding of the environment, nature, animals, life, death, reproduction from the earliest times.

The totem of gray wolf has a great place in the life of the Turks. The notion of Totem – is the respect for the animals, praying on them as poeople's family, relatives. Turks believed that their ancestors were wolves. This courageous and voluntary, cunning and clever wild animal depicting as a supporter, a feeder, a rescuer of a child, the last generation of the tribe that has been attacked and slaughtered by enemies. According to the legend, Ashina, the leader of the Turkic people, hangs a picture of the head of the wolf to the gate of the horde to express her originality. This legend reached

ISBN 978-605-7923-57-8

the Kazakhs of later time. The Kazakh people respected as a «god knight». The image of a wolf is a symbol of the cognitive personality of the Kazakh people, which reflects the religious beliefs, world outlook, spirituality, heroism and fortitude, strength and freedom. At the present time, the words «қасқыр, көкжал, бөрі» are spoken as praise to the Kazakh guy. Giving the spirit to the generation by «Wolf flag is my motto!» («Бөрілі байрақ – ұраным!») our ancestors continue giving the name of wolf to their children. Examples of such names are Boribay, Burikul, Boltyrik, Kaskyrbai and Bori. The main character in the Alpamys batyr poetry is the father of Baibori - a reflection of that process.

The image of this holy and honorable Gray wolg - an old-fashioned image of ancient Turkic literature and folklore. It can be found in the ancient Turkic inscriptions. One of them is the legend of the common to all of the Turkic peoples archive «Oqiznama», written in XIII-XV centuries. The phrase in the poem «Our motto is Gray wolf» is of great importance. Here the Gray wolf, which has been promoted to the slogan, is an honorable and sacred legend of the Turkic-speaking peoples.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гумилев Л. Древние трюки. –М.:АН СССР. Институт народов Азии, 1967. – 504 с.
2. Акишев А. Искусство и мифология саков. –Алма-Ата: Наука, 1984. -176 с.
3. Оғыз-наме. – Алматы: Ғалым, 1986. – 207-б.
4. Қазақ ертегілері. –Алматы: Қазмемкөркемәдеббас, 1957. -443-б.
5. Урманчеев Ф. По следам белого волка. Ранние этнокультурные связи тюрко-татарских племен. – Казань: АН Татарстан, Инс-т языка, литературы и истории им. Г.Ибрагимова, 1994. -125 с.

ISBN 978-605-7923-57-8

KOBİ'LERİN YENİLİK ANALİZİ: KARS İLİ ÖRNEĞİ

INNOVATION ANALYSIS OF SMEs: THE CASE OF KARS PROVINCE

Dr.Öğr. Üyesi Yunus ZENGİN

Kafkas Üniversitesi, yunuszengin23@gmail.com

Doç.Dr. Erdoğan KAYGIN

Kafkas Üniversitesi, erdogankaygin@hotmail.com

Dr.Öğr. Üyesi Bayram KIRMIZIGÜL

Munzur Üniversitesi, bayramkgul@hotmail.com

ÖZET

Yaratıcılık neticesinde ortaya çıkan yenilik, bir fikre ticari bir değer kazandırmak olarak tanımlanmaktadır. Yenilik, günümüz yaşam koşullarında işletmelerin yaşam kaynağı olmuştur. Bu yüzden işletmeler müşterilerin talep ettiği yenilikleri yapma gayret ve isteği içerisindedirler.

Araştırma bu kapsamda ele alınmıştır. Kars'ta daha önce benzeri yapılmayan bu çalışmada Kobiler araştırma evreni olarak seçilmiştir. Girişimcilerin yaptıkları yenilikleri, yeniliğin rekabeti nasıl etkilediği, yaptıkları en son yenilikleri ve yenilikten ne anladıkları sorunsalları araştırmanın cevap bulmaya çalıştığı hususlardır.

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımından yararlanılmıştır. Bu yöntemin kullanılmasının temel sebebi; sınırlı sayıda bulunan katılımcıların görüşlerinin derinlemesine incelenmek istenmesidir. Araştırmada kullanılan nitel yöntemin görüşme tekniğine ek olarak gözlem de yapılmıştır. Veri analizi yöntemi olarak da içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma yöntemi iki unsurdan oluşmaktadır. İlk unsur; Ulusal ve uluslararası alanda Kobi'lere ait mevcut durum ve araştırmaların incelenmesi, ikinci unsur ise verilerin toplanması ve analiz edilmesidir.

Mülakat tekniği ile yapılan araştırma sonucunda araştırmaya katılan girişimcilerin yenilik yaptıkları görülmüştür. Araştırmada işletmelerin, müşterilerin istediği doğrultuda yenilik yaptıkları ortaya çıkarılmıştır. Yine işletmelerin yenilik yapmakta istekli oldukları görülmüştür. Araştırmada beklenen bulgulardan birisi de Kars'ta yapılan yenilik faaliyetlerinin yeterli görülmemesidir. Nitekim yenilik faaliyeti sonu gelmeyen bir faaliyettir. Araştırmada ortaya çıkan önemli bir bulgu da müşterilerin işletmeleri tercih nedenlerinin yenilik olduğunun bilincinde olmalarıdır.

Araştırma sonucunda bazı işletmelerin yenilik kavramı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve uygulamadıkları görülmüştür. Değişimi ve dönüşümün ortaya çıkmasını ifade eden yenilik, Kars Kobilerinin daha fazla çaba, zaman ve gayret göstermesiyle anlamlı hale gelecektir. Bu bağlamda işletmeler için gerekli yorumlar geliştirilmiştir. Bu noktada eksiklik olarak ortaya çıkan

ISBN 978-605-7923-57-8

hususlar hakkında gerekli öneriler sunulmuştur. Araştırmada ayrıca buna benzer çalışmaların yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yenilik, Kobi, İşletme, Rekabet, Yaratıcılık, Kars.

ABSTRACT

Innovation as a result of creativity is defined as giving a commercial value to an idea. Innovation has been the source of life for businesses in today's living conditions. Therefore, businesses are in desire and willing to make the innovations demanded by customers.

The research is discussed in this context. In this study, which was not previously done in Kars, SMEs were chosen as the research universe. The research is trying to answer the issues; the innovations made by entrepreneurs, how innovation affects competition, the latest innovations they made and the problems they understand from innovations.

Qualitative research approach has been used in this research. It is desired to examine the views of the participants in a limited number. In addition to the interview technique of the qualitative method used in the research, observations were made. Content analysis was used as data analysis method. The research method consists of two elements. The first element; the analysis of the current situation and researches on SMEs in the national and international area, and the second component is the collection and analysis of data.

As a result of the research conducted with the interview technique, it was seen that the entrepreneurs participating in the research made innovations. In the research, it was revealed that the enterprises made innovations in the direction that the customers wished. Again, it is seen that enterprises are eager to innovate. One of the expected findings is that the innovation activities in Kars are not considered sufficient. As a matter of fact, innovation activity is an endless activity. An important finding that emerged in the research is that the customers are aware of the reasons why they prefer innovation.

As a result of the research, it is seen that some enterprises do not know and apply the concept of innovation sufficiently. Innovation, which expresses the change and the emergence of the transformation, will make sense with more vim, time and effort of Kars SMEs. In this context, necessary comments have been developed for the enterprises. In this research, it is also emphasized the need for similar studies.

Key words: Innovation, SME, Business, Competition, Creativity, Kars.

1.GİRİŞ

Yenilik, günümüzde işletmelerin sürdürülebilir olmalarında, toplumların ileri düzeyde gelişmelerinde tartışmasız en önemli vasıtalardan birisidir. İşletmeler ve toplumlar yenilik konusunda birbiriyle yarışır hale gelmiştir. Yenilik bu önemi dolayısıyla yöneticilerin, girişimcilerin ve araştırmacıların gündemini meşgul etmektedir. Hatta işi sadece yenilik yapmak olan birimlerin kurulduğu görülmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Girişimcilik alanında da en güçlü vasıtalar arasında olan yenilik, işletme yöneticilerinin ayakta kalmak, sürekliliği sağlamak ve ortalamanın üzerinde bir kar elde edebilmek amacıyla üzerinde uğraş verdikleri, yapmaya ve uygulamaya koymak istedikleri ve öncelik verdikleri konular arasındadır.

Günümüzde müşteri memnuniyetini sağlamak ve daha fazla müşteriye sahip olmanın yolu yenilik yapmaktan geçmektedir. Değişimleri ve dönüşümleri ortaya çıkaran yenilik sadece mal ve hizmetlerde değil süreçlerde, yapıda, işleyişte de ele alınmaktadır. Özellikle son zamanlardaki yok edici rekabet işletmeleri yenilik yapmaya zorlamaktadır. Yenilik sürecini başarıyla gerçekleştiren işletmeler başarılı olurken, gerçekleştiremeyenler faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmaktadırlar. Büyük ya da küçük olsun bu bilinçle hareket eden işletmeler yenilik yapmak arzusu içerisinde oldukları görülmektedir. Tüm toplumlarda işletmelerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturan Kobiler de, yenilik yaparak faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Ülkemizdeki diğer şehirlerdeki gibi Kars'taki işletmelerin çoğunluğu da Kobilerden oluşmaktadır. Ekonomilerin lokomotifi olarak ifade edilen Kobilerin başarılı olması, her yerde olduğu gibi toplumumuz içinde önemli oldukça görülmektedir.

Bu çalışmanın çıkış noktası da Kars ilinde faaliyetini sürdüren Kobilerin yenilik durumlarını ortaya koymaktır. Bu amaçla tasarlanan çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile 51 Kobi sahibinden veriler elde edilmiştir. Kars'ta bu konuda yapılan ilk çalışma özelliği gösteren bu çalışmada elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

2. KÜÇÜK İŞLETME VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETME (KOBİ)

19/10/2005 tarihli ve 2005/9617 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan ve 24 Haziran 2018 Tarihli ve 30458 Sayılı Resmî Gazetede yeniden düzenlenerek ilan edilen Küçük ve orta ölçekli işletmeler "*"İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yüzyirmibeş milyon Türk Lirasını aşmayan ve bu Yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ve kısaca "KOBİ" olarak adlandırılan ekonomik birimler"* olarak tanımlanmaktadır (resmigazete.gov.tr). KOBİ'lerin mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılması ise şu şekilde yapılmıştır.

Mikro işletme; On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 3 milyon Türk Lirasını aşmayan çok küçük ölçekli işletmeler, *Küçük işletme;* Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 8 milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler, *Orta büyüklükteki işletme ise;* İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 125 milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler olarak gruplandırılmıştır.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomilerin kalkınmasında önemli bir görev üstlenmektedir. Emek yoğun işletmelerden, teknoloji yoğun işletmelere kadar birçok sektörde küçük işletmelerin varlığını görmek mümkündür (Döm 2006: 63). Günümüzde ABD dahil olmak üzere hemen hemen tüm ülkelerde KOBİ'lerin gerek işyeri, gerek istihdam ve gerekse üretimdeki payları genel ekonomi içinde her geçen gün ihmal edilemez boyutlara ulaşmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

KOBİ'ler konusunda yapılan çalışmalar bu işletmelerin istihdama katkı, bölgelerarası dengeli büyüme, esnek üretim yapısına sahip olma, ülkelerin teknik eğitim politikasına da yardımcı olma, işçi ücret ve güvenlik sorunlarını minimize etme, butik üretim sayesinde ürün farklılaşması, girişimciliği teşvik etmesi ve ekonomiye dinamizm kazandırma gibi çok önemli özellikleri taşıdığını ortaya koymuştur. Bu nedenle başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm ülkeler KOBİ'lerin doğması, büyümesi, gelişmesi ve korunabilmesi için gerekli şartları hazırlayacak politikaları geliştirmek ve yürürlüğe koymak adına çaba sarf etmektedirler (Şamiloğlu ve Uygun 2001, Bayülken, 2017:15; Demirel ve Tohum,2017:8-9; Müftüoğlu, 2002:51-55; Erdoğmuş, 2004:47-48; Zengin,2008:20). Ancak son dönemlerde her alanda meydana gelen gelişmeler karşısında özellikle bu işletmelerin gerek varlıklarını sürdürmek gerekse var olan değişimlere uyum sağlayabilmek çabaları eskiye oranla daha da artmıştır.

Teknoloji ve bilgide yaşanan hızlı ilerlemeler beraberinde değişimin de hızını etkilemiş ve artırmıştır. Özellikle küreselleşme ve piyasalardaki ihracat ve ithalatın serbest bırakılması yada var olan kısıtların kaldırılması başka bir ifadeyle devlet müdahalelerinin azalması, firmaların sayı ve özelliklerindeki gelişmeler, bu özelliklerin müşteri istek ve beklentilerindeki yarattığı değişimler faaliyette bulunan işletmeler arasında yoğun bazen de yıkıcı olan yarışın oluşmasına yol açmıştır (Deniz, 2008:142). İşletmeler bu büyük yarış içerisinde yaşamlarını sürdürebilmek ve beklentileri her geçen gün yükselen müşterilerin isteklerini karşılayabilmek adına belli beceriler ile birlikte sürekli olarak yaratıcı ve yenilikçi bir strateji izlemeleri zorunluluk halini almıştır.

3. YENİLİK

Günümüz koşullarında işletmelerin yenilik yapabilme ve yeni ürün ve hizmetler geliştirebilme kapasiteleri rekabet edebilme durumlarını belirlemektedir. Rekabet, müşterinin sadakatini yaratabilmek ve onun örgüte karşı olan bağlılığını arttırabilmek için işletmeler arasında yaşanan bir mücadele olarak ifade edilebilir. Bu mücadelede örgütlerin rekabet üstünlüğü elde edebilmesi için geniş bir şekilde mal ve hizmet üretebilme çabasının yanında yenilik yaratabilme yeteneğine sahip olma becerisini göstermesi bir zorunluluk haline gelmiştir (Elçi, 2006: 2). Dolayısıyla işletmelerin bu süreçte rekabet avantajı elde etmek ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamak adına faaliyetlerinde yeniliğe yer vermesi, tercih edilme olasılığını arttıracaktır.

Türkçeye "yenilik" olarak çevrilen ve Latince "innovare" sözcüğünden gelen "inovasyon" kelimesi 'yeni yapma', 'değiştirme', gibi değişik anlamlara gelmektedir (Naktiyok,2007:213). Schumpeter'e göre yenilik, "yaratıcı yıkım" olarak tanımlanmaktadır (Karahan ve Dinç, 2015: 251).

Yenilik alanında çalışmalar yapan Peter Drucker yeniliği "organizasyonlarda bir arada yaşayan farklı bilgi ve yeteneğe sahip çalışanları daha verimli hale getirebilmek için kendilerine ilk defa olanak sağlayacak olan yararlı bilgi" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımla Drucker yeniliği, girişimsel eylemin özel bir aracı ve tüketicilerin ihtiyaçlarını giderecek ve tatmin düzeyini arttıracak aynı zamanda yeni kaynaklara ulaştıracak bir eylem olarak görmektedir. (Drucker, 1985: 30-31; Sabuncu, 2014:104). Porter (1990) ise yeniliği, hem rekabet sürecinde pazarda göreceli üstünlük sağlama hem de yeni iş yapma yöntemleri ile ilişkilendiren bir araç olarak görmektedir (Bulut, Fiş, Aktan ve Yılmaz, 2008). Tschmuck (2006:133) ise yeniliği, icat sonrası aşama olarak tanımlamaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

İşletmelerin faaliyetlerinde gerçekleştirdikleri yenilikler, rekabetçi piyasalarda kendilerine sürdürülebilir bir avantaj sağlamak ve diğer işletmelere göre lider olabilme fırsatları sağlayabilmektedir. Bu durumun oluşabilmesi işletmenin ürün ve hizmetlerinde gerçekleştirdikleri iyileştirmeler vasıtasıyla mümkün olacaktır.

Avrupa Birliği ve OECD literatürüne göre yenilik eylemi bir süreç olmanın yanında aynı zamanda bir sonuçtur. Süreç olarak yenilik eylemi, işletmelerde yaşanan değişimin özel bir durumunu ve yeni bir ürün yaratmak için gerçekleştirilen faaliyetleri içerir. Sonuç anlamı ise, yapılan yenilik faaliyetlerinin neticesinde elde edilen yeni ürün ve hizmetlerin pazarlanabilir, yeni ya da geliştirilmiş ürün, yöntem, ya da hizmeti ifade etmektedir (Narayanan, 2001:68; Akyos vd., 2003: 23; Şahin2009:261).

Küresel rekabet, teknoloji, kıt kaynaklar ve bilginin hızlı bir değişim neden olduğu bir yapının içerisinde yaşamını sürdürmeye çalışan işletmeler, büyümek etkili olmak ve hatta varlıklarını sürdürebilmek adına sürekli olarak yenilik yapmak zorundadırlar. Çünkü yoğun rekabetin hüküm sürdüğü, belirsizlik ve karmaşık pazar koşulları ile karakterize edilen bir ortamda işletmelerin sürdürülebilirliği yenilik yapmaktan geçmektedir (Naktiyok,2007:214). Yeniliğin işletmelere sürdürülebilir rekabet avantajı sağlama gibi çok önemli bir ayrıcalık yaratmasının yanında fırsat tanımlama, değer yaratma olanakları oluşturma gibi başarıya etki edebilecek bir çok yararlarda sağlamaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır (Mische, 2001:129; akt., Naktiyok,207:215):

- Çevreyi yeniden dizayn etme becerisine ve tekniklerine sahip yüksek performanslı bir örgüt oluşturmayı sağlar,
- Çalışanların becerisini ve öz yeterliliğini arttırır ve onları heyecanlandır,
- Öğrenme ve paylaşımı teşvik eder,
- Çalışanların araştırıcı ve sorgulayıcı bir yapıya sahip olmalarının önünü açarak keşif, öğrenme, kişisel gelişim ve stratejik değişimle ilgili olarak deneyim sahibi olmalarını sağlar.

Oslo Kılavuzu'nda (OECD, 2005) yenilik, *"...işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet), veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesi*" olarak ifade edilmektedir. Yapılan tanımda da ifade edildiği gibi yenilikler ürün, hizmet, süreç, pazarlama ve organizasyonel olarak sınıflandırılmakla birlikte gerçekleştirilecek bir yenilik için asgari koşul ise; ürün, süreç, pazarlama yöntemi veya organizasyonel yöntemin işletme için yeni (veya önemli derecede iyileştirilmiş) olması gerekmektedir (OECD, 2005:50). Yenilik kavramına yönelik olarak Oslo kılavuzunda yer alan tanımda ileri sürülen ürün, süreç, pazarlama ve organizasyonel yenilik kavramlarına yönelik açıklayıcı tanımlama yine aynı kılavuzda şu şekilde yer almaktadır:

Ürün yeniliği "Mevcut özellikleri veya öngörülen kullanımlarına göre yeni ya da önemli derecede iyileştirilmiş bir mal ye da hizmetin ortaya konulmasıdır. Ürünlerde gerçekleştirilen bu eylemler, teknik özelliklerde, bileşenler ve malzemelerde, kullanıcıya kolaylığında ve diğer işlevsel özelliklerinde önemli derecede iyileştirmeleri içermektedir" şeklinde açıklanmaktadır. Burada ifade edilen "ürün" kavramı hem mal hem de hizmetleri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. *Süreç*

ISBN 978-605-7923-57-8

yeniliği "yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir üretim veya teslimat yönteminin gerçekleştirilmesidir. Bu yenilik, teknikler, teçhizat ve/veya yazılımlarda önemli değişiklikleri", *pazarlama yeniliği*, "ürün tasarımı veya ambalajlaması, ürün konumlandırması, ürün tanıtımı (promosyonu) veya fiyatlandırmasında önemli değişiklikleri kapsayan yeni bir pazarlama yöntemi" olarak ifade edilmektedir. Son olarak *organizasyonel yenilik ise*, firmanın ticari uygulamalarında, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerinde yeni bir organizasyonel yöntem uygulanması" olarak tanımlanmaktadır (Oslo Kılavuzu, 2005: 52, 53,55).

4.ARAŞTIRMA

4.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüz yaşam koşullarında işletmelerin yaşam kaynağını oluşturan yenilik, işletmelere farkındalık yaratarak tüketiciler tarafından tercih edilme olanağı sağlamakta ve bu sayede işletmeler sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etmektedirler. Yaşanan değişim ile birlikte gerek ürünlerin gerekse sunulan hizmetlerin bazen homojen bazen çeşitlilik kazanması, müşterilerin sadık müşteri olma durumunu ortadan kaldırmakta ve en çok faydayı elde edecekleri işletmeleri tercih etmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum girişimcilerin mevcut durumlarından ziyade ürün, hizmet, pazar ya da süreçlerde, sahip oldukları olanaklara bağlı olarak yaratıcılık yeteneğini kullanıp farklılıklarını ortaya koymalıdırlar. Bu düşünceden hareketle örgütlerde uygulanmasının yaratacağı etkiyi ve girişimcilerin yeniliğe bakış açılarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada Kars ilinde üretim ve hizmet alanında faaliyette bulunan girişimcilerin yenilikçilik algılarını ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ekonomik yapı olarak tarım ve hayvancılığa dayanan ve sanayi olarak az gelişmiş bir özelliğe sahip Kars ilinde bu çalışmanın kısıtlı imkan ve olanaklara sahip girişimcilerin yenilik algı ve düşüncelerini ortaya koymak adına önem arz ettiği söylenebilir.

4.2.Araştırmanın Yöntemi

Nitel veri toplama teknikleri ile ele alınan bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, ürünlerden ya da çıktılardan daha çok süreç ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla nitel araştırmalar da anlamlar önem taşımaktadır (Yılmaz ve Altınkurt, 2011:638). Yarı yapılandırılmış görüşmeler ise sahip olduğu belli düzeydeki standartlığı ve esnekliği nedeniyle, yazmaya ve doldurmaya dayalı testler ve anketlerdeki sınırlılığı ortadan kaldırması ve belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olması nedeniyle araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilen bir tekniktir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnektir, iki uç arasında yer almaktadır. Bu çalışmada da girişimcilere bu esnekliği sağlamak adına yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır (Altunay vd., 2014:64).

4.3.Araştırmada Kullanılan Soru Seti ve Uygulanışı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan 12 soru araştırmacılar tarafından literatür incelenerek hazırlanmıştır. Mülakat soruları Kars İli merkezinde faaliyette bulunan üretim ve hizmet sektörlerinde faaliyette bulunan ve Kars'ta başarılı olduğu düşünülen 51 girişimciye uygulanmıştır. Araştırma bal kaşar, restoran ve lokanta, Cafe, konaklama, mobilya, giyim ve perde alanında faaliyette bulunan sektörler seçilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Görüşmelerde araştırmacı ile birlikte araştırmacı tarafından yetkilendirilmiş bir kişi görev almıştır. Sorular herhangi bir veri kaybının yaşanmaması ve verilerin araştırma sorularına uygunluğunu sağlamak açısından araştırmacılar tarafından sorulmuş ve girişimciler tarafından açıklanması talep edilmiştir.

4.4.Araştırmada Elde Edilen Bulgular

Çalışmada girişimcilere yönelik olarak sorulan sorular ve sorulara ilişkin elde edilen bulgular şöyledir;

Hangi ürünlerinizde yenilikler yaptınız. Hangi ürünlerinizde yenilikler yapmayı düşünüyorsunuz? Sorusuna; girişimcilerin geneli işletmelerinin mevcut ana faaliyetlerini zenginleştirici ürün ve hizmet yenilikleri yapma arzusu içeresinde oldukları görülmektedir. Özellikle kendilerine rekabet avantajı sağlayacak ve müşteri memnuniyeti yaratacak ve farklılık oluşturacak eylemlere yönelik yenilikler yaptıkları görülmektedir.

Yaptığınız yenilik rekabeti nasıl etkiledi? Pazar payınız ne kadar arttı? Sorusuna; girişimcilerin tamamı yapılan yeniliklerin müşteriler tarafından fark edildiğini ve bunun satışlara yansıyarak pazar paylarında bir genişleme olanağı sağladığını ifade etmişlerdir.

Mevcut olan ürününüze yenilik yaparken ne kadar zaman ayırdınız? Sorusuna; girişimciler faaliyette bulundukları sektöre bağlı olarak yenilik konusunda oldukça hassas ve itinalı bir davranış sergilediklerini ifade etmektedirler. Yapılacak olan değişimin rekabet sürecine etkisi ve müşteri memnuniyeti baz alındığında bu eylemin faaliyet durumuna göre 1 ay ile 1 yıl arasında değişen bir süreyi kapsadığını ifade etmişlerdir.

Ürünlerinizde niçin yenilik yapma gereği duydunuz? Sorusuna; müşteriler nezdinde tercih edilebilir bir işletme olmak ve sürekliliği sağlamak adına yenilik yapma ihtiyacı hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Yenilik yaptığınız ürün piyasadaki arz ve talep grafiğini nasıl etkiledi? Sorusuna; görüşmeye katılan girişimcilerden %25'i mevcut ürün ve hizmetleri ile devam ettiklerini bu nedenle satışlarında herhangi bir değişim olmadığını ifade etmişlerdir. Diğer girişimcilerin ise ürün ve hizmet yenilikleri sayesinde satışlarında ve tercih edilebilirlik seviyelerinde gözle görülebilir bir artışın olduğunu ifade etmişlerdir.

En son yenilikle ilgili neler yaptınız? Sorusuna; araştırmaya katılan girişimcilerin %75'i müşteri memnuniyetini sağlamak adına yaptıkları işle ilgili olarak ürün ve hizmet çeşitliliğine gittiklerini ifade etmişlerdir.

Bir müşteri olarak işletmenizi niçin tercih etmeliyiz? Sorusuna; araştırmaya katılan girişimcilerin %80'i müşterilerin kendilerini tercih etme nedenleri olarak, kaliteli mal ve hizmet sunumunu ifade etmişlerdir. Diğer nedenler arasında uygun fiyat, dürüstlük ve karşılıklı güven unsurları tercih edilme nedenleri arasında sayılan etkenlerdir.

Yenilikleri nasıl yapıyorsunuz? Yenilik yaparken nelere dikkat ediyorsunuz? Sorusuna; girişimcilerin müşteri odaklı hareket ettiklerini, bu nedenle yaptıkları yeniliğin temelini müşterilerin istek ve ihtiyaçlarına göre yaptıklarını ifade etmişlerdir. Kars ilinin serhat şehri olması ve sahip olduğu coğrafi

ISBN 978-605-7923-57-8

konumu nedeniyle diğer illerimizden gelen ürünlerin maliyet ve geliş süreleri yenilik sürecinde etkili olduğundan ayrıca dikkate alınan diğer faktörler arasında sayılmaktadır.

Yenilik denilince ne anlıyorsunuz? Sorusuna; araştırmaya katılan girişimcilerin yenilik algıları teknolojiye ayak uydurmak, farklı ürün ve hizmetler sunmak, daha kaliteli sunumlar gerçekleştirmek, ürün ve hizmet çeşitliliği, modası geçen ürünlerin günümüze uyarlamak farklılık oluşturmak, var olanda değişiklik yapmak gibi hususlar akıllarına gelmektedir. İfade edilen bu hususları yenilik olarak kabul etmekle birlikte girişimcilerin genel olarak köklü değişimlerden bahsetmemeleri konuyla ilgili bir eksiklik olduğu izlenimi vermektedir.

Bir girişimci neden yenilik yapma gereği duyar? Sorusuna; araştırmaya katılanların %70 oranı kar elde etme yolunun yenilik ile olabileceğini ifade etmişlerdir. Müşteri talebini karşılamak şeklinde cevaplar verenlerin oranı %60 dır. Piyasada farklılık oluşturmak, pazar oranını büyütmek, marka oluşturmak ve işletmenin ayakta kalabilmesi ve sürdürülebilir rekabet gibi girişimcilikte önemli olan konulara vurgu yapan katılımcılarda bulunmaktadır. Bu yanıtlardan hareketle girişimcilerin faaliyetlerinin sürekliliğinde yeniliğin çok önemli bir yerinin olduğu çıkarımı yapılabilir.

Yaratıcılık ve yenilikle nasıl bir ilişkinin olduğunu düşünüyorsunuz? Sorusuna; yaratıcılığın yenilik ile ilişkisi nasıldır sorusuna; Girişimcilerin %50'si yaratıcılığın yeniliğin temeli olduğunu söylemişlerdir. Geriye kalan diğer katılımcıların yaratıcılık ve yenilik kavramını algılama şekillerinin aynı olduğu ve birbirlerinin yerine kullanılan kelimeler olduğu görülmüştür.

Türkiye genelinde ve Kars bağlamında yenilik düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sorusuna; Türkiye genelinde ve Kars bağlamında Yenilik düzeyi ile ilgili düşünceniz nedir? Sorusuna katılımcıların %90 gibi büyük bir oranı Kars ilinde yenilik seviyesinin en alt sınırda hatta yok denilebilecek kadar düşük olduğu vurgulanmıştır. Türkiye genelinde ise yeniliğin oransal olarak %50 civarında olduğu ifade edilmiştir. Çağdaş bir girişimcinin en önemli fonksiyonu yeniliktir. Ortaya çıkan sonuçlar bu bağlamda değerlendirildiğinde yenilik yapma sorumluluğunu üstlenen bireylerin bu şekilde düşünmeleri ve yenilik yaptıklarını belirtmeleri çelişkili bir durumdur. Oysaki Girişimcilik yenilikler vasıtasıyla ilerleyen ve toplumları farklılaştırarak güçlü toplum kılan vasıtalardır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm toplumlarda işletmelerin çoğunluğunu teşkil eden ve vazgeçilmez unsurlar olan Kobiler ve kobiler için yaşam kaynağı olan yenilik araştırmalara konu olmuş ve son zamanlarda oldukça çok araştırılmaya devam etmektedir. Kobilerde yeniliğin farklı boyutlarını ele alan bu çalışma Kars'ta yapılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan girişimciler faaliyetleriyle ilgili ürün ve hizmetlerde yenilik yaptıklarını, yenilik yaparken müşterinin istediği ve kendilerine rekabet avantajı sağlayacak yenilikler yapmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılanların yenilik yoluyla varlıklarını yarınlara taşıyacaklarının bilincinde olduğu söylenebilir.

Katılımcılar yaptıkları yeniliklerin kendilerini olumlu yönde etkilediğini, müşterilerin yenilikleri fark ettiklerini ve bu sayede Pazar paylarını arttırdıklarını belirtmişlerdir. Yenilik yapmanın tercih edilebilir bir işletme olmak için gerekli olduğunu ifade eden girişimciler, yenilik yoluyla tercih edilebilirlilik düzeylerinin arttığını belirtmişlerdir. Günümüzde yenilik yapmanın bir zorunluluk olduğu ve bunu gerçekleştirmeyen işletmelerin başarısız olacağı göz önüne alındığında

ISBN 978-605-7923-57-8

araştırmaya katılan girişimcilerin küçük de olsa yenilik yapmalarının olumlu bir durum olduğu ve bunun sürekliliğinin sağlanması gerektiği söylenebilir. Belki de daha da önemli nokta yapılan yeniliklerin daha da büyük çaplı olmasıdır.

Araştırmaya katılan girişimcilerin müşterilerin kendilerini tercih etme nedenleriyle ilgili bulgulara bakıldığında kaliteli mal ve hizmetin, dürüstlüğün ve güvenin önemli faktörlerin kendilerini tercih nedenleri olarak sıralamışlardır. Girişimcilikte dürüstlük, güven, kaliteli mal ve hizmet en önemli faktörler arasındadır. Günümüzde sosyal medya ve iletişim araçlarının etkinliği sayesinde bahsi geçen bu hususlar adından bahsettirmekte ve işletmeler bu özelliklere göre kaliteli mal ve hizmet sunan, güvenilir, dürüst işletme veya tam tersi olarak duyurulmakta ve etiketlendirilmektedir. Bu bağlamda işletmelerin sonsuz kalite yolculuğunun ve güvenilir bir işletme olmalarının kendi yararlarına olacağı ifade edilebilir.

Katılımcılar Kars özelinde yenilik faaliyetlerinin oldukça düşük olduğunu, Türkiye genelinde ise yenilik düzeyinin orta seviyede olduğunu söylemişlerdir. Kendi işlevleri arasında yenilikler yapmak olan girişimcilerin kendi alanlarıyla ilgili seviyenin düşük olduğunu belirtmeleri aslında söylemleriyle çelişen bir durumdur. Her yerde ve her zaman geçerliliğini koruyan bir takım hususlar söz konusudur. Dolayısıyla Kars veya diğer illerimize yenilik faaliyetlerini diğer bir söylemler Araştırma geliştirme faaliyetlerini en üst düzeye çıkarmamız gerektiğini söylemek mümkündür. Toplumlar arasında güçlü bir ülke olmak için tüm illerimizde yenilik faaliyetlerini gerçekleştirmek ve yaygınlaştırmak durumunda olduğumuz aşikârdır. Bu nedenle yeniliği yaşam tarzı olarak benimsemek gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bulgular bir bütün halinde değerlendirildiğinde kobilerde bir yenilik faaliyetinin olduğu fakat bunun yeterli olmadığı söylenebilir. Kars tarım, hayvancılık, turizm potansiyeli (özellikle susuz şelalesi, çamçavuş köyü barajı) bakımından gerekli yenilik faaliyetlerini gerçekleştirecek potansiyele sahip bulunmaktadır. Yapılması gereken girişimcilerimizin daha büyük hayallerle ve yeniliklerle yola çıkarak faaliyetlerini ülke geneline hatta yurt dışına taşıma düşüncelerinin yeşermesidir. Kars ilinin ve ülkemizin arzuladığımız düzeye gelmesinde bahsi geçen husus önemli durumu ifade etmektedir.

Bu çalışma Kars'ta faaliyetini sürdüren Kobilerdeki yenilik durumlarını analiz eden ilk çalışmadır. Dolayısıyla Kars ili ve 51 işletme ile sınırlıdır. Çalışmanın en büyük kısıtları bu iki unsurdur. Dolayısıyla çalışmanın sonuçları bu kısıtlar dahilinde şekillenmiştir. Aynı konuların daha büyük örneklemlerle ele alınması bu çalışmanın devamı niteliğinde olacaktır.

KAYNAKÇA:

Akyos, M., Durgut, M., Göker, A. (2003). Ulusal inovasyon sistemi (Kavramsal çerçeve, Türkiye incelemesi ve ülke örnekleri), İstanbul, TÜSİAD.

Altunay, E., Oral, G., & Yalçınkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, *4*(1), 62-80.

Bayülken Y., (2017). Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri (Kobi'ler), TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Yayın no: 667 Ankara

Deniz, M. (2008). Kobi'lerde yenilik, yenilik stratejileri ve bir uygulama. *Sosyal Ekonomik*

Araştırmalar Dergisi, *11*(22), 141-176.

Döm S.(2006). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği, Detay Yayıncılık, Ankara

Elçi, Ş.,(2006)., Inovasyon Kalkınmanın ve Rekabetin Anahtarı Ankara: Pelin Ofset

Erdoğmuş N., (2004). Aile işletmeleri: ikinci kuşağın yetiştirilmesi. İstanbul: İGİAD Yayınları

Karahan, M., Dinç, H. (2015). Türkiye'deki İşletmelerin Yenilik Faaliyetleri Ve Karşılaştıkları Sorunların Belirlenmesi, İnovasyon 2023 Sempozyumu, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Müftüoğlu T., (2002). Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmeler. Ankara: Turhan Kitabevi.

Naktiyok, A. (2007). Yenilik yönelimi ve örgütsel faktörler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *21*(2).

Narayanan, V.K. (2001), Managing Technology and Innovation for Competitive Advantage, Prentice Hall Inc., New Jersey.

OECD (2005) Oslo Manual, Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data,3. Versiyon, OECD: Paris.

Sabuncu, B. (2014) KOBİ'lerde Yenilik ve Engellerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, İşletme Araştırmaları Dergisi, 6/1. 103-123

Şahin, A. (2011). Mersin'de faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yenilik faaliyetlerinin ölçülmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *10*(2), 259-271.

Şamiloğlu F., Uygun U., (2001) KOBİ'lerde Ekonomik Kriz Yönetimi, İSMMMO Yayınları, Sayı: 57

Tohum, E. U., & Demirel, Y. Kobi'lerdeki Yenilik Uygulamaları ve Yenilik Engellerinin Belirlenmesi ve Analizi Üzerine Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *17*(3), 7-27.

Tschmuck Peter, (2006). Creativity and Innovation in the Music Industry, Springer.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2011). Göreve Yeni Başlayan Özel Dershane Öğretmenlerinin Kurumlarındaki Çalışma Koşullarına İlişkin Görüşleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11 (2), 635-650.

Zengin Y. (2008). KOBİ'lerde Finansal Sorunlar ve Basel II'nin KOBİ'lere Etkisi: Kars İlinde Bir Araştırma, Kafkas Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi

http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180624.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180624.htm Erişim: 20.11.2011

ISBN 978-605-7923-57-8

KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARININ KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞLARI: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Kasım KAYA
Dr.Öğr.Üyesi, Harran Üniversitesi, kkaya@harran.edu.tr

Son dönemlerde literatürde alışverişkoliklik, alışveriş çılgınlığı, aşırı tüketim, tüketim bağımlılığı ve kompulsif satın alma kavramları sıkça yer almaya başlamıştır. Farklı renklerde alışveriş çantaları ile alışveriş merkezlerinden geldiği görülen ve bu davranışı sık tekrarladığı bilinen kişilerle ilgili alışverişkolik, alışveriş hastası gibi farklı yakıştırmalar yapılsa da, son yıllarda özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfusun önemli bir kesiminin satın alma davranışlarını kontrol edemeyen bu alışverişkolik kesime dahil olduğu ve durumun ciddi boyutlara ulaştığı söylenebilir. Bireylerin yaşadıkları olumsuzluklara karşı bir tepki şeklinde ortaya çıkabilen, tekrarlayan, gerçekleştiğinde bireyde rahatlama sağlayan, gerçekleşmediğinde huzursuzluk veren ve istem dışı oluşan bu satın alma davranışı; hem bireyi hem ailesini ve çevresini hem de genel olarak toplumu ve ekonomiyi olumsuz şekilde etkilemektedir. Bireylerin alışveriş yapmaya yönelik davranışlarının kontrol edilemez boyuta çıkması ve aşırıya kaçması, kompulsif satın alma davranışının akademik ve profesyonel alanda tartışılmasına neden olmaktadır. Kompulsif satın alma davranışının sıklıkla kadınlarda görüldüğü ve giyim, ayakkabı, makyaj malzemesi ve mücevher gibi ürünlere yönelik bir satın alma tutumu sergilendiği söylenebilir. Kompulsif satın alma davranışının; kişisel özellikler, ailevi faktörler, biyolojik faktörler ve çalışma ortamı faktörleri gibi çeşitli nedenlerden etkilendiği çok sayıda çalışmada ortaya konmuştur. Bu çalışmanın amacı, kadın sağlık çalışanlarının kompulsif satın alma davranışlarında farklılık olup olmadığını belirlemektir. Araştırma amacı doğrultusunda oluşturulan anket Şanlıurfa genelinde sağlık sektöründe çalışan 384 kadına gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler, SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada ölçeğin tek boyutluluk özelliğini araştırmak amacıyla Faktör Analizinden yararlanılmıştır. Güvenilirliğin belirlenmesi için Cronbach Alpha Testinden yararlanılmıştır. Kompulsif satın alma açısından medeni durum bağlamında farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla T-testi yapılmıştır. Kompulsif satın alma açısından eğitim durumu, yaş ve gelir durumu bağlamında bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla Anova Testi analizinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, eğitim düzeyi, yaş durumu ve aile gelir düzeyi bağlamında, kompulsif satın alma davranışlarında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kompulsif Satın Alma, Kadın Çalışanlar, Sağlık

GİRİŞ

Tüketici davranışlarının yeterince anlaşılabilmesi, tüketicileri satın almaya iten sebepleri araştıran çalışmaların yapılmasına bağlıdır (Golsmith, Flynn ve Clark, 2012, s.103). Günümüz tüketim toplumlarında, tüketim çılgınlığının bireysel iflasla sonuçlanan borçlanmalara neden olduğu bu durumun ekonomik sonuçları olduğu kadar intihara varabilen sosyal boyutlarda da olumsuzluklar doğurduğu görülmektedir (Koran vd., 2006:1806). Bireylerin plansız alışverişler yapması ve aşırıya kaçması, bu kavramların akademik ve profesyonel alanda araştırmalara konu olmasını sağlamaktadır. Alışverişte kontrolün kaybedilmesi tüketiciler açısından ekonomik, sosyal ve psikolojik sonuçları olan bir durumdur (Altunışık vd., 2010: 51). Bireyler ürün alırken ihtiyaçlarını karşılayacak ürünler yerine gösteriş, moda, ilgi görme gibi faktörlere göre tüketime yönelir. Özellikle kompulsif bozukluk, depresyon ve dürtüsel kontrol bozukluğu gibi rahatsızlıklara sahip kişiler kendilerini alışveriş

ISBN 978-605-7923-57-8

yapmaktan alıkoyamazlar (Ünsalver, 2011: 110- 121). Bazen tüketicilerin iyi zaman geçirmek, diğer insanlarla iletişimde bulunmak, kendilerini çevrelerine ifade etmek ve daha iyi hissetmek için bir yöntem olarak kullandıkları satın alma davranışı aşırı boyutlara ulaşarak tüm yaşamına hakim olabilmektedir (Faber ve O'Guinn, 1988;99). Kompulsif satın alma davranışı, tüketim kültürünün olumsuz yöndeki bir çıktısıdır (Roberts ve Martinez 1997;7; Roberts ve Sepulveda, 1999;55).

1. LİTERATÜR

1.1 Kompulsif Satın Alma Kavramı ve İlgili Çalışmalar

Tüketici davranışının gizli kalmış tarafı olan kompulsif satın alma, tüketici davranışları yazınında 1980'li yılların sonuna kadar göz ardı edilmiş bir konudur (Hanley ve Wilhelm 1992;5).Kompulsif tüketimin bir türü olan kompulsif satın alma ilk olarak (O'Guinn ve Faber, 1989 ;147, Kraepelin, 1915; 408 ve Bleuler, 1924; 538) tarafından psikiyatrik bir hastalık kabul edilen oniomania olarak adlandırılmıştır. Araştırmacıların bir kısmı kompulsif satın almayı obsesif kompulsif bozukluk, bir kısmı dürtü kontrol bozukluğu ve bağımlılık, bir diğer kısmı da depresyon olarak tanımlamaktadır (Dittmar, 2004; 431). Sebep olacağı olumsuzluklar dikkate alınmadan, önemsendiğinde bile kişinin yapmaktan kendini alıkoyamadığı, aslında ihtiyaç hissedilmeyen ürünleri, tekrarlı ve fazlasıyla satın alma ve pişmanlıkla sonuçlanan bu satın alma şekli, pazarlama yazınında farklı şekillerde tanımlansa da, ilgi duyanların gerçekte aynı tüketim davranışını incelediği görülmektedir. Kompulsif satın almanın, tüketicilerin sahip olma duygusundan ve ihtiyaç duymasından çok psikolojik, sosyal ve çevresel nedenlere bağlı olarak gerçekleştiği ortaya konmuştur (Dittmar, 2005; Park ve Burns, 2005).

Faber ve O'Guinn (1989) ABD'de nüfusun %2 ve %8 arasında, Koran vd. (2006) nüfusun %5,8, Magee (1994) nüfusun %12, Hassay ve Smith (1996) nüfusun %16 oranlarında kompulsif satın alma davranışında bulunduğunu belirtmişlerdir. Faber ve O'Guinn, (1992); McElroy vd. (1994); Schlosser vd, (1994) kompulsif satın alma davranışında bulunanların %80 ile %95 oranları arasında kadın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Christenson vd., (1994); Schlosser vd., (1994); Koran vd., (2006) kompulsif satın alma davranışının çoğunlukla yirmili yaşlarda başladığı sonucunu elde etmiştir. Schlosser vd., (1994) kompulsif satın davranışında bulunan tüketiciler, yaşanan problemin farkında olduklarını %85'i oluşan borçlarından, %74'ü satın alma esnasında kontrolü kaybetmekten şikayetçi olduklarını belirtmiştir. Miltenberger vd. (2003) kompulsif satın alıcılarla yaptıkları çalışmalarında, katılımcıların %68'i bu durumun özel hayatlarını olumsuz yönde etkilediğini söylemiştir. Christenson vd. (1994) çalışmalarında katılımcıların %92'si satın alma isteklerine karşı direnmeye çalıştıklarını maalesef pek başarılı olamadıklarını belirtmişlerdir.

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, kadın sağlık çalışanlarının kompulsif satın alma davranışlarında farklılık olup olmadığını belirlemektir.

2.2.Örnekleme Süreci

Araştırmanın ana kütlesini Şanlıurfa'da çalışan kadın sağlık çalışanları oluşturmaktadır. Araştırma için gerekli olan birincil veriler, anket metodu uygulanarak toplanmıştır. Verilerin toplanmasında tesadüfi örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anketler 20.08.2018 ile 20.09.2018 tarihleri arasında bir ay süre ile Şanlıurfa'da görev yapan kadın sağlık çalışanlarına yapılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

2.3.Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırma için hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Ridgway ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen 6 maddelik "Richmond Kompulsif Satın Alma Ölçeği" yer almaktadır. İkinci bölümde ise medeni durum, yaş, ortalama gelir düzeyi ve eğitim düzeyi gibi 4 demografik faktör sorusu yer almaktadır. Hazırlanan anket Şanlıurfa'da sağlık sektöründe görev yapan 384 kadın çalışana gönüllü katılımlı olarak uygulanmıştır.

2.4.Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacı doğrultusunda geliştirilen hipotez şu şekildedir:

H1: Kadın sağlık çalışanlarının kompulsif satın alma davranışları demografik faktörler bağlamında farklılık gösterir.

2.5.Verilerin Analizi

Araştırma amacı doğrultusunda oluşturulan anket Şanlıurfa genelinde sağlık sektöründe çalışan 384 kadına gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler, SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada ölçeğin tek boyutluluk özelliğini araştırmak amacıyla Faktör Analizinden yararlanılmıştır. Güvenilirliğin belirlenmesi için Cronbach Alpha Testinden yararlanılmıştır. Kompulsif satın alma açısından medeni durum bağlamında farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla T-testi yapılmıştır. Kompulsif satın alma açısından eğitim durumu, yaş ve gelir durumu bağlamında bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla Anova Testi analizinden yararlanılmıştır.

2.6. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri

	Sıklık	Yüzdelik		Sıklık	Yüzdelik
Medeni Durum			**Eğitim Durumu**		
Evli	171	44,5	Lisans	194	50,5
Bekar	213	55,5	Yüksek Lisans	102	26,6
Toplam	**384**	**100**	Doktora	88	22,9
			Toplam	**384**	**100**
Yaş			**Aylık Gelir**		
22-28	80	20,8	2500-3000 TL	10	2,6
29-35	168	43,8	3001-4000 TL	66	17,2
35-41	113	29,4	4001-5000 TL	86	22,4
42 ve üstü	23	6,0	5001-6000 TL	49	12,8
Toplam	**384**	**100**	6001 TL ve üstü	173	45,1
			Toplam	**384**	**100**

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri incelenecek olursa, katılımcıların 171'i (%44,5) evli, 213'ü (%55,8) bekar bireylerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumu incelendiğinde 194'ü (%50,5) lisans düzeyinde, 102'si (%26,6) yüksek lisans düzeyinde ve 88'i (%22,9) doktora düzeyinde eğitim aldıkları görülmektedir. Ankete katılanların yaş dağılımı ise 80'i (%20,8) 22-28 yaş, 168'i (%43,8) 29-35 yaş, 113'ü (%29,4) 35-41 yaş ve 23'ü (% 6) 42 ve üstü yaş aralığındadır. Gelir grupları içerisinde en büyük payı 6001 TL ve üstü gelire sahip olanlar oluşturmaktadır (%45,1).

2.7.Araştırmanın Güvenirliliği ve Faktör Analizi

Kompulsif satın alma ile ilgili olan veri setinin faktör analizine uygunluğunu test eden KMO değeri (0,875) faktör analizi yapılabilmesi için uygun ve mükemmel bir değerdir. Yine aynı amaca hizmet eden Bartlett testi significance = 0,00 olduğundan ve $p<0.05$ olması koşulunu sağladığından verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda, kullanılan ölçekteki ifadelerin tek boyut altında toplandığı görülmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2: Kompulsif Satın Alma Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi ve Güvenirlilik Analizi

Maddeler	Açıklanan Varyans %	Cronbach's Alfa (,821)
Kompulsif Satın Alma	65,124	,821
Dolabımda açılmamış alışveriş poşetleri vardır.		
İnsanlar beni alışverişkolik olarak tanımlar.		
Hayatımın merkezinde genellikle alışveriş yapmak vardır.		
Kendimi anlık alışveriş yapan biri olarak tanımlarım.		
İhtiyacım olmayan şeyler satın alırım.		
Satın almayı planlamadığım şeyler satın alırım.		

2.8.Hipotezlerin Test Edilmesi

Tablo 3: Medeni Duruma Göre Kompulsif Satın Almaya İlişkin t-Testi Sonuçları

	N	Mean	T	Sig.
Evli	171	1,8558	-1,598	,111
Bekar	213	2,0039		

Şanlıurfa'daki sağlık kurumlarında çalışan kadınların medeni durumlarına göre kompulsif satın alma davranışlarında fark olup olmadığını ölçmek için bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Medeni duruma göre yapılan t-testi analizi sonucunda p= ,111> ,05 olmasından dolayı katılımcıların medeni durumları açısından kompulsif satın alma davranışlarında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4: Eğitim Düzeyine Göre Kompulsif Satın Almaya İlişkin Anova Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	24,378	2	12,189	16,063	,000
Gruplar İçi	289,115	381	,759		
Total	313,493	383			

Şanlıurfa'daki sağlık kurumlarında çalışan kadınların eğitim düzeyine göre kompulsif satın alma davranışlarında fark olup olmadığını ölçmek için Anova Testi yapılmıştır. Eğitim düzeyine göre yapılan Anova Testi sonucunda ulaşılan değer p= ,000 < ,05 olmasından dolayı katılımcıların eğitim düzeyi bağlamında, kompulsif satın alma davranışlarında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 5: Yaşa Göre Kompulsif Satın Almaya İlişkin Anova Testi Sonuçları

Yaş	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	21,168	3	7,056	9,172	,000
Gruplar İçi	292,325	380	,769		
Total	313,493	383			

Şanlıurfa'daki sağlık kurumlarında çalışan kadınların yaş durumuna göre kompulsif satın alma davranışlarında fark olup olmadığını ölçmek için Anova Testi yapılmıştır. Eğitim düzeyine göre yapılan Anova Testi sonucunda ulaşılan değer p= ,000 < ,05 olmasından dolayı katılımcıların yaş durumu bağlamında, kompulsif satın alma davranışlarında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: Aylık Gelir Düzeyine Göre Kompulsif Satın Almaya İlişkin Anova Testi Sonuçları

Aylık Gelir Düzeyi	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	10,287	4	2,572	3,215	,013
Gruplar İçi	303,206	379	,800		
Total	313,493	383			

Şanlıurfa'daki sağlık kurumlarında çalışan kadınların aylık gelir düzeyine göre kompulsif satın alma davranışlarında fark olup olmadığını ölçmek için Anova Testi yapılmıştır. Aylık gelir düzeyine göre yapılan Anova Testi sonucunda ulaşılan değer p= ,013 < ,05 olmasından dolayı katılımcıların aylık gelir düzeyine bağlamında, kompulsif satın alma davranışlarında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, kadın sağlık çalışanlarının kompulsif satın alma davranışlarında farklılık olup olmadığını belirlemektir.

Verilerin toplanmasında tesadüfi örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anketler 20.08.2018 ile 20.09.2018 tarihleri arasında bir ay süre ile Şanlıurfa'da sağlık sektöründe görev yapan 384 kadın çalışana gönüllü katılımlı olarak uygulanmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların 171'i (%44,5) evli, 213'ü (%55,8) bekar bireylerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumu incelendiğinde 194'ü (%50,5) lisans düzeyinde, 102'si (%26,6) yüksek lisans düzeyinde ve 88'i (%22,9) doktora düzeyinde eğitim aldıkları görülmektedir. Ankete katılanların yaş dağılımı ise 80'i (%20,8) 22-28 yaş, 168'i (%43,8) 29-35 yaş, 113'ü (%29,4) 35-41 yaş ve 23'ü (% 6) 42 ve üstü yaş aralığındadır. Gelir grupları içerisinde en büyük payı 6001 TL ve üstü gelire sahip olanlar oluşturmaktadır (%45,1).

Kompulsif satın alma değişkenleri açısından medeni durum bağlamında farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla T-testi yapılmıştır. Medeni duruma göre yapılan t-testi analizi sonucunda katılımcıların medeni durumları açısından kompulsif satın alma davranışlarında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kompulsif satın alma değişkenleri açısından eğitim durumu, yaş ve gelir

ISBN 978-605-7923-57-8

durumu bağlamında bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla Anova Testi analizinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, eğitim düzeyi, yaş durumu ve aile gelir düzeyi bağlamında, kompulsif satın alma davranışlarında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın kısıtlarından biri araştırmada yöntem olarak anket yönteminin kullanılmış olmasıdır. Bir diğer kısıt ise örneklemin sağlık sektöründe çalışan kadın bireyleri kapsamasıdır. İleriki çalışmalarda farklı yöntemler ile farklı sektörlerde çalışan kadınlar üzerinde yapılması sonuçların genelleştirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırmanın bilimsel katkısı, belirleyecekleri stratejilerde pazarlama uygulayıcılarına ve konu ile yakından ilgilenen akademisyenlere elde edilen bulgular ile rehberlik edilebilecek olmasıdır.

KAYNAKLAR

Altunışık, R., Bora, B. ve Sarıkaya, N. (2010). "Alışveriş Çılgınlığı: Tüketici Gözüyle Alışveriş Çılgınlığı Olgusunun İncelenmesi Üzerine Bir Nitel Araştırma", 15. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiri Kitabı, ss. 50-59.

Bleuler, E. (1924). Textbook of psychiatry. New York: MacMillan.

Christenson, G., R.J.Faber, M. de Swaan, N.C.Raymond vd., (1994). "Compulsive Buying: Descriptive Characteristics and Psychiatric Comorbiditiy", Journal of Clinical Psychiatry, 55/1, 5-11.

Dittmar, H. (2004). Understanding and Diagnosing Compulsive Buying. R. H. Coombs (Ed).(2004). Handbook of Addictive Disorders: A Practical Guide to Diagnosis and Treatment içinde. New Jersey: Hoboken, s.412-452.

Dittmar, H., (2005). "A New Look at 'Compulsive Buying': SelfDiscrepancies and Materialistic Values as Predictors of Compulsive Buying Tendency", Journal of Social and Clinical Psychology, 24/5, 832-859.

Faber, R.J. ve T. C. O'Guinn. (1988). Compulsive Consumption and Credit Abuse. Journal of Consumer Policy. 11. 1, 97-109.

Faber, R.J. ve T.C.O'Guinn, (1992). "A Clinical Screener for Compulsive Buying", Journal of Consumer of Consumer Research, 19, 459-469.

Goldsmith, R. E.,L. R. Flynn ve R. A. Clark. (2012). Materialistic, Brand Engaged and Status Consuming Consumers and Clothing Behaviors. Journal of Fashion Marketing and Management. 16. 1, 102-119.

Hanley, A. ve M. S. Wilhelm. (1992). Compulsive Buying: An Exploration Into SelfEsteem and Money Attitudes. Journal of Economic Psychology.13. 1, 5-18.

Koran, L.M., R.J. Faber, E. Aboujaoude, M. Large ve R.T. Serpe, (2006). "Estimated Prevalence of Buying Behaviour in the U.S.", The American Journal of Psychiatry, 10, 1806

Kraepelin, E. (1915). Psychiatrie. Leipzig: Verlag Von Johann Ambrosius Barth

ISBN 978-605-7923-57-8

McElroy, S., P.Keck, H.Pope, J.Smith ve S.Strakowski, (1994). "Compulsive Buying: A Report of 20 Cases", Journal of Clinical Psychiatry, 55, 242-248.

O'Guinn, T.C. ve R. J. Faber. (1989). Compulsive Buying: A Phenomenological Exploration.Journal of Consumer Research. 16. 2, 147-157.

Park, H.J. ve L.D. Burns, (2005). "Fashion Orientation, Credit Card Usage, and Compulsive Buying", Journal of Consumer Marketing, 22/3, 135-141.

Roberts, J. A. ve C. J. M. Sepulveda. (1999). Money Attitudes and Compulsive Buying. Journal of International Consumer Marketing. 11. 4, 53-74.

Roberts, J. A. ve C. R. Martinez. (1997). The Emerging Consumer Culture in Mexico. Journal of International Consumer Marketing. 10. ½, 7-31.

Schlosser, S., D.W.Black, S.Repertinger ve D.Freet, (1994). "Compulsive Buying: Demography, Phenomenology, and Comorbidity in 46 Subjects", General Hospital Psychiatry, 16, 205-212.

Ünsalver, B. Ö.(2011). Alışverişkolik, Timaş Yayınları, İstanbul.

ISBN 978-605-7923-57-8

18-25 YAŞ ARASI ERKEK OKÇULARIN BAZI FİZİKSEL PARAMETRELERİNİN SEDANTER ERKEK SPORCULARLA KARŞILAŞTIRILMASI

Yüksel SAVUCU
Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ Email: ysavucu@hotmail.com

Derya COŞKUN
Okçuluk Antrenörü, Elazığ Email: coskunderya761@gmail.com

Ali Serdar YÜCEL
Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ Email: alsetu_23@hotmail.com

Mustafa KARADAĞ
Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ Email: kent00023@hotmail.com

Serdar ORHAN
Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ Email: sorhan23@gmail.com

Baha Engin ÇELİKEL
Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Doktora Öğrencisi, Elazığ, bahaecelikel23@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 18-25 yaş arası erkek okçuların bazı fiziksel parametrelerinin sedanter erkek sporcularla karşılaştırılmalı incelenmesidir. Çalışmada Elazığ Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü Okçuluk Kulübüne devam eden okçular (n:23) ile daha önce herhangi bir spor branşında yer almamış aynı yaş grubu sedanter bireylerin (n:23) bazı fiziksel karşılaştırmaları yapılmıştır. Gruplara; yaş, boy, kilo, vücut kitle indeksi (VKİ), el pençe kuvveti, esneklik ve denge testleri uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde aritmetik ortalama ve t testi kullanılmıştır. Çalışmada erkek okçuların boy, kilo ve beden kitle indeksi ortalamaları 179.0 ± 7.71 cm, 74.3 ± 9.44 kg ve 23.2±2.49, sedanter bireylerde ise 178.5 ± 5.57 cm, 71.8 ± 9.10 kg ve 22.7±2.45 olarak bulunmuştur. Ayrıca erkek okçuların sağ el kavrama kuvveti, sol el kavrama kuvveti, sırt kuvveti değer ortalaması ve bacak kuvveti değer ortalaması sırasıyla 46.3 ± 7.52, 43.8 ± 7.72, 116.9 ± 17.7 ve 110.8 ± 25.9 derece, sedanter bireylerin ise sırasıyla 39.9 ± 6.75, 38.8 ± 6.19, 97.2 ± 24.7 ve 82.5 ± 24.2 derece olarak tespit edilmiştir. Çalışma sonunda erkek okçuların sağ el kavrama kuvveti, sol el kavrama kuvveti, sırt ve bacak kuvveti değerlerinin sedanter bireylere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Branşa özgü olarak uygulanan denge ve kuvvet çalışmaları ile teknik antrenmanın sporcularda el kavrama, sırt ve bacak kuvvetini artırdığı ve olumlu etki sağladığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Okçuluk, Sedanter, Fiziksel Parametre, Erkek.

GİRİŞ

Orta Asya steplerinde doğan Türk Okçuluğu, Türklerle birlikte dünyaya yayılmış ve sadece bir savaş ve avlanma aracı değil, bir eğlence unsuru olarak yaşatılmıştır. Böylece hem düzenlenen yarışmalarda hoşça vakit geçirilmiş hem de iyi savaş teknik ve taktiklerini geliştirme olanağı bulunmuştur (Atabeyoğlu, 1988).

Okçuluk temel olarak biyomotorik özelliklerden üst ekstremite kuvvet ve vücudun bütünün denge özelliğinin ön plana çıkaran bir branş niteliğindedir. Bir ok atış sırasında, basit bir harekette birçok nöromosküler aktivite vardır. Nörofizyolojik olarak, bir ok atma hareketi, tipik tonik boyun refleksinde stabil bir durumdur (Ertan, 2003).

ISBN 978-605-7923-57-8

Okçulukta birden fazla etken yarışma performansını etkilemektedir. Bir ok atışı yayı tutma, çekme tam çekiş, nişan alma, bırakış ve izleme safhalarından oluşmaktadır. Bu safhalarda kendi aralarında ince teknik detaylar oluşturmaktadır. Örneğin yarışmada iyi puan elde edebilmek için verili zamanı iyi kullanabilme, dengeli ve aynı şekilde tekrar edilebilen bir bırakış ve sağlam bir duruş çok önemlidir; bununla birlikte bırakışı yaparken nişangâhın hedef üzerinde bulunduğu yer okun gideceği noktayı belirler. Nişangâhın hedefe kilitlenmesi ile yani statik kolun sabit oluşu ve iyi bir bırakışın altında bazı fiziksel, psikolojik ve fizyolojik süreçler yatmaktadır (Kolayiş ve Mimaroğlu, 2008).

Performans, sporcunun fiziksel, fizyolojik, biyomotorik, psikolojik, mental, teknik ve taktik faktörlerin bileşkesi sonucu somut olarak ortaya koymuş olduğu skordur. Sporcunun elde ettiği bu skoru birden çok faktör etkilemektedir. Birçok araştırma, okçuluğun hafif şiddetli sporlar kapsamına girdiğini ortaya koymaktadır. Çok fazla enerji tüketimi ve kuvvet gerektirmeyen bu sporda yukarıda bahsettiğimiz çeşitli iç ve dış etkenler performansın belirleyeni olabilmektedir (Kılınç, 2008; Paish, 1998; Angyan et al., 2003).

Bu araştırmada; 15-25 yaş arası erkek okçuların bazı fiziksel parametrelerinin sedanter erkek sporcularla karşılaştırılmalı incelenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmada Elazığ Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Okçuluk Kulübüne devam eden 18-25 yaş arası erkek okçular (n:23) ile daha önce herhangi bir spor branşını yapmamış aynı yaş grubu sedanter bireylerin (n:23) bazı fiziksel özelliklerinin karşılaştırmaları yapılmıştır.

Gruplara; yaş, boy, kilo, vücut kitle indeksi (VKİ), el pençe kuvveti, esneklik ve denge testleri uygulanmıştır. Araştırma sonucunda veriler, SPSS 17.0 (Statistical Package for the Social Science) istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde aritmetik ortalama ve t testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Elde edilen bulgular sonucunda erkek okçuluk branşı sporcularının boy uzunluğu ortalamaları 179.0 ± 7.71 cm, vücut ağırlığı ortalamaları 74.3 ± 9.44 kg olarak, bulunmuştur. Erkek sedanter bireylerin boy uzunluğu ortalamaları 178.5 ± 5.57 cm, vücut ağırlığı ortalamaları 71.8 ± 9.10 kg olarak bulunmuştur.

Erkek okçuluk branşı sporcularının VKİ değer ortalamaları 23.2±2.49 tespit edilmiştir. Erkek sedanter bireylerin VKİ değer ortalamaları 22.7±2.45 olarak tespit edilmiştir.

Erkek okçuluk branşı sporcularının sağ el kavrama kuvveti ele alındığında 46.3 ± 7.52 derece, erkek sedanter bireylerin sağ el kavrama kuvveti 39.9 ± 6.75 derece olarak bulunmuştur.

Erkek okçuluk branşı sporcuları sol el kavrama kuvveti 43.8 ± 7.72 derece, erkek sedanter bireylerin sol el kavrama kuvveti 38.8 ± 6.19 derece olarak bulunmuştur.

Erkek okçuluk branşı sporcularının sırt kuvveti değer ortalaması 116.9 ± 17.7 derece, erkek sedanter bireylerin sırt kuvveti değer ortalaması 97.2 ± 24.7 derece olarak bulunmuştur.

Erkek okçuluk branşı sporcularının bacak kuvveti değer ortalaması 110.8 ± 25.9 derece, erkek sedanter bireylerin bacak kuvveti değer ölçümleri 82.5 ± 24.2 derece olarak bulunmuştur.

Aşağıdaki tabloda çalışmaya alınan okçuların ve sedanterlerin fiziksel parametrelerinin karşılaştırılması verilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1. Gruplar arası karşılaştırmalar.

Değişken	Gruplar	n	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Boy	Sedanter	23	178,52	5,57	0,285	0,77
	Sporcu	23	179,09	7,71		
Vücut ağırlığı	Sedanter	23	71,83	9,10	0,922	0,36
	Sporcu	23	74,35	9,44		
VKİ	Sedanter	23	22,73	2,45	0,704	0,48
	Sporcu	23	23,24	2,49		
Sağ el kavrama kuvveti	Sedanter	23	39,97	6,75	3,033	,004
	Sporcu	23	46,36	7,52		
Sol el kavrama kuvveti	Sedanter	23	38,86	6,19	2,423	0,02
	Sporcu	23	43,86	7,72		
Sırt kuvveti	Sedanter	23	97,23	24,91	3,096	,003
	Sporcu	23	116,99	17,79		
Bacak kuvveti	Sedanter	23	82,58	24,29	3,810	0,00
	Sporcu	23	110,80	25,92		
Yaş	Sedanter	23	19,96	1,18	2,354	0,02
	Sporcu	23	21,04	1,87		

SONUÇ

Çalışmamızdan elde ettiğimiz veriler sonucunda, okçuluk branşında aktif olarak spor yapan bireylerin sedanter bireylerin ölçümleriyle karşılaştırılmasında; fiziksel parametrelerinin olumlu yönde anlamlı olduğu görülmüştür. Özellikle okçuların sağ el kavrama kuvveti, sol el kavrama kuvveti, sırt ve bacak kuvveti değerlerinin sedanter bireylere oranla daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

1. Angyan L, Teczely T, Zalay Z, Karsai Ý. Relationship of anthropometrical, physiological and motor attributes to sport-specific skills. Acta Physiology Hung 2003;90(3):225-231.
2. Atabeyoğlu, C. Okçuluk Tarihi. Ankara: Türk Spor Vakfı Yayınları, 1988
3. Ertan H. Okçulukta Endislerin Kullanılması: Bir Derleme Çalışması, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 2003; 8(2): 1-9.
4. Kılınç F. An Intensive Combined Training Program Modulates Physical, Physiological, Biomotoric And Technical Parameters In Basketball Player Women. The Journal of Strength and Conditioning Research 2008;22(6):1769-1170.
5. Kolayiş İ.E, Mimaroğlu E. (2008). Okçuluk Milli Takımının antrenman ortamında kalp atım hızı ve nişan alma süresinin atış puanı üzerindeki etkileri. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt: 5, Sayı:1.
6. Paish W. The Complete Manual of Sports Science. A&C Black Published in. 1998.

ISBN 978-605-7923-57-8

KUTADGU BİLİG'DE DİNLEMEYE DÂİR GÖRÜŞLER

Yılmaz EVAT

Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

yilmazevat@hotmail.com

Özet

Yûsuf Has Hacib'in 1069 yılında yazdığı "Kutadgu Bilig" isimli şaheser kitabı hikmetli sözleriyle güncelliğini korumaktadır. Yûsuf Has Hacib'in, eserinde dinlemeyle ilgili çok kıymetli görüşleri vardır. Sözgelimi şâir; bilgili, akıllı, aziz, mübârek, âlim, büyükler, bilgeler, keskin gözlü, doğru sözlü, merhametli, faziletli, yetenekli, gözü tok, cömertlerin meşhuru, çocuk sahibi, iyilik dileyen, işin aslını bilen, diline hâkim olan, takva sahipleri, ölümü önceden anlamış, sabırlı, vefalı, samimi, sözünü bilerek ve anlayarak söyleyen kişilerin, iyi devlet yöneticilerinin ve ömrünü çeşitli tecrübelerle geçirmiş yaşlı insanların dinlenilmesi görüşündedir. Şâir ayrıca sözü çiçek gibi binlerce renge bürünen gönlü uyanık insanlara kulak kabartılmasını istemektedir.

"Kutadgu Bilig"de kusurlarının farkına varmış ve pişman olmuş ayrıca dünyanın noksan ve hatalı taraflarını bilen, dünya üzerine düşünmüş insanlara kulak verilmesi vurgulanır. Bilge şâir ayrıca dinleme bağlamında söylenen her sözün dinlenilmesini; fakat hemen inanılmamasını tavsiye eder. Ölümü anlayarak doğru yola girmiş insanların sözlerinin kıymetini vurgulayan Yûsuf Has Hacib ölmek üzereyken nasihat eden ve pişman olarak ölen insanların konuşmalarının dinlenilmesinin gerektiğini de ifâde edilmektedir.

Bu çalışmada; tümdengelim yöntemi kullanılarak Yûsuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" isimli eserinde dinlemeye dair görüşleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, Edebiyat, Eğitim, Dinleme.

GİRİŞ

Sanatçıların insana ve kâinata dair derin gözlemleri vardır. Bundan dolayı sanatçıların eserlerinde çok çeşitli fikirler bulunur. Okur bu fikirlerle düşünür, kendini yeniler, gelişir. Yusuf Has Hâcib de *Kutadgu Bilig*'de işlediği fikirlerle yaklaşık bin yıldır, okuyucularını düşündürmektedir. Eserde işlenilen fikirlerden biri dinlemedir. Kitap dinleme bağlamında oldukça ufuk açıcıdır. Bu çalışmada şarin dinlemeye dair görüşleri tespit edilecektir.

1.METNİN İNCELENMESİ

1.1. Akıllı İnsanları Dinlemek

Kutadgu Bilig'de bilgiden üretilen akıl kavramına çok değer verilir. Akıllı insanların sözlerine kulak verilmelidir: "Dinle, şimdi akıllı ne der" (Hacib,1985: 45). Akıllı insanların sözlerinin akılsızlar için bir göz olmasının önemine işaret edilir ve akıllı insanların sözlerinin tutulmasının ise işlerin rast gitmesine vesile olacağı söylenir: "akıllının sözü tutulursa, faydası çoktur" (Hacib,1985: 76).

ISBN 978-605-7923-57-8

1.2. Tecrübeli İnsanları Dinlemek

Kitapta dinleme bağlamında bilgi ve tecrübeye çok değer verilir: "Bilgili ve dünyada tecrübe ile ömrünü geçirmiş olan insan ne der dinle" (Hacib,1985: 30). İşin aslını bilmek olarak tarif edilen tecrübe kelimesi bazen yaş ve aksakal ifadeleriyle birleştirilir: "Tecrübeli, başından çok iş geçmiş ve yaşını-başını almış insan ne der, dinle." (Hacib,1985: 41). Ayrıca tecrübeli ihtiyarların sözü mayaya benzetilir. Aziz ve mübarek insanların tecrübesine ayrı bir değer verilir: "Aziz ve mübârek bir insanın tecrübe ile söylediği şu söz, dikkat edilirse, çok yerindedir." (Hacib,1985: 41).

1.3. Gönlü Uyanık İnsanları Dinlemek

Gönlü uyanık insanların sözlerine şöyle değer verilir: "Şimdi dinle, gönülü uyanık insan ne der; bak, onun sözü, çiçek gibi, binlerce renge bürünmüştür." (Hacib,1985: 42).

1.4. İyi İnsanları Dinlemek

Yusuf Has Hacip iyi insanların dinlenilmesini şöyle tavsiye eder: "Dinle insanların iyisi ne der" (Hacib,1985: 28).

1.5. Dikkatli Dinleme

Dinleme çok büyük dikkatle yapılmalıdır: "Bu hâcip onun sözünü dikkatle dinledi" (Hacib,1985: 46).

1.6. Arzusuna Kavuşmuş İnsanları Dinlemek

Bilge şâir, dünyada dileğine kavuşmuş insanların sözlerinin ufuk açıcı olacağı kanaatindedir:

"İkbâl ile yükselmiş ve istediğine-dileğine kavuşmuş olan insan ne der, dinle." (Hacib,1985: 55).

1.7. Savunmaları Dinlemek

Faydalı sözleri dinlemeyi salık veren Yûsuf Has Hacib, "vur, fakat dinle" misali insanların suçlarının söylendikten sonra, savunmalarının sabırla tamamen dinlenilmesi gerektiğini ifade etmektedir: "Acabâ günâhım nedir, kendim bilmiyorum; bana bunu söyle, sonra bir de benim sözümü dinle." (Hacib,1985: 57).

1.8. Emekle Yükselen Şahsiyetli İnsanları Dinlemek

Yusuf Has Hâcip emek sonucu yükselmiş güçlü şahsiyetlerin sözlerinin dinlenilmesine şöyle dikkat çeker: "Ila ülkesinin hizmet ederek, ikbâle ermiş şöhret kazanmış kudretli şahsiyeti ne der, dinle." (Hacib,1985: 71).

1.9. Doğru İnsanları Dinlemek

Kutadgu Bilig'de doğruluğa çok değer verilir ve doğru insanların can kulağı ile dinlenilmesi tavsiye edilir: "Doğru insan ne kadar güzel söz söylemiş; değerli söze temel atan doğru insanların dilidir." (Hacib,1985: 77). Doğru sözler ruha inşirah veren sözler olduğu için aşırı önemsenmelidir: "rûhun nâsibi ise, doğru sözdür ve kulaktan girer." (Hacib,1985: 82).

ISBN 978-605-7923-57-8

1.10. Dilini Tutabilen İnsanları Dinlemek

Eserde dinleme bağlamında bir başka fikir dilini tutan insanların dinlenilmesidir: "Diline hâkim olan insan ne der dinle." (Hacib,1985: 80).

1.11. Az Konuşup Çok Dinlemek

Bilge şair, insanlara az konuşup çok fazla dinlemeyi tavsiye eder: "Çok dinle, fakat az konuş" (Hacib,1985: 84).

1.12. Çok Dinlemenin İşlevi

Yusuf Has Hâcip çok dinlemenin insanı âlim yapacağını belirtir: "Çok söylemekle insan âlim olmaz; çok dinlemekle âlim baş-köşeyi bulur." (Hacib,1985: 84). Sağlıklı bir kulağın önemine ise şöyle dikkat çekilir: "İnsan, dilsiz de olsa, bilgili olabilir; fakat sağır olursa, bilgiyi elde edemez." (Hacib,1985: 84).

1.13. Büyük Sözü Dinlemek

Büyüklerin sözlerini dinlemenin önemi şöyle ifade edilir: "Lüzumlu sözü büyüklerden dinlemeli ve ona göre hareket etmeleri için, küçüklere söylemelidir." (Hacib,1985: 84).

1.14. Takva Sahiplerini Dinlemek

*Kutadgu Bilig'*de dinlenilmesi gereken insanlar arasında ileri gelenlerden olduğu belirtilen takva sahipleri sayılır: "Takvâ sâhibi insan ne der, dinle; takvâ sâhibi olanlar, dâimâ ileri gelen insanlardır." (Hacib,1985: 87).

1.15. Kaliteli ve Bilge Yöneticileri Dinlemek

Yusuf Has Hacip milletin başında bulunan, kaliteli insan ve bilge olan yöneticilere kulak verilmesini salık verir: "Halkın başında bulunan ve insanların iyisi olan, hakîm il beyi ne der, dinle." (Hacib,1985: 88). Dinleme bağlamında bilgi ve anlayışla iş üreten, memleket işlerini bilen yöneticilerin sözlerine kulak verilmesi tavsiye edilmektedir.

1.16. Şairleri Dinlemek

Kutadgu Bilig'de şairlerin işaretlerden yola çıkarak gelecek zamanlara dair iyi tespitlerde bulundukları belirtilir. Bu vasıflarından dolayı şairler eserde dinlenilmesi gereken insanlardandır: "Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; ey iyi insan, sen bunu dinle." (Hacib,1985: 90).

1.17. Merhametli ve İleri Görüşlü İnsanları Dinlemek

Merhamet ve ileri görüşlülük önemli vasıflardır. Bu vasıflardaki insanların sözü dinlenilmelidir: "Bak, keskin gözlü, doğru sözlü ve merhametli insan ne der." (Hacib,1985: 92).

ISBN 978-605-7923-57-8

1.18. Cömert İnsanları Dinlemek

Eserde gözü tokluk ile cömertlik övülür ve bunların meşhur olanlarının sözünün dinlenilmesi gerektiği şöyle ifade edilir: "Gözü tok, başkaları üzerinde tuz-ekmek hakkı olan, cömertlerin nâmlısı ne der, dinle." (Hacib,1985: 96).

1.19. Yaşlı ve Çocuk Sahibi Kimseleri Dinlemek

Bilge şair yaşlı ve çocuk sahibi kimselerin sözlerinin insanlar için ufuk açıcı olduğu kanaatindedir: "Tecrübeli, yaşını başını almış ve çocuk sâhibi insan ne der, dinle." (Hacib,1985: 98).

1.20. Konuşmacının Sözünü Kesmeden Dinlemek

Dinleme esnasında konuşanın sözünün mümkün mertebe kesilmemesi gerekir. Bu duruma şöyle dikkat çekilir: "Benden sonra ne yapacağını sana anlatabildiğim kadar söyleyeyim, dinle." (Hacib,1985: 102).

1.21. Sabırlı İnsanları Dinlemek

Sabırlı olmak nitelikli insanların şiarlarındandır. Sabırlıların sözleri değerlidir: "Sabreden insan ne der, dinle; insan sabrederse, bozulmuş olan işler düzelir." (Hacib,1985: 104).

1.22. Bilgeleri Dinlemek

Eserde kulak verilmesi gereken insanlardan bir başkası bilgi ve hikmet sahibi hakîmlerdir: "Hakîmlerin sözünü dinle" (Hacib,1985: 33).

1.23. Hayasız ve Kötü İnsanları Dinlememek

Yusuf Has Hâcip hayasız, iki yüzlü, dedikoducu ve kötülerin sözünün dinlenilmemesini güvenilir insanların sözlerine kulak kabartılması kanatindedir: "Tecrübe edilmiş ve güvenilir insana iyice yapış; böyle, insandan zevk duyarsın." (Hacib,1985: 103).

SONUÇ

Bu çalışmada Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* isimli eserindeki dinlemeye dair görüşleri araştırıldı. Şairin görüşleri özetle şöyledir. İnsan az konuşmalı çok dinlemelidir. Çok fazla dinlemek insanı âlim yapar. Akıllı, bilgili, iyi, tecrübeli, güvenilir, gönlü uyanık, sabırlı, doğru, merhametli, ileri görüşlü, bilge ve cömert insanları dinlemek gerekir. İnsan konuşmacının sözünü bölmeden dikkatle dinlemelidir. Ayrıca yaşlı ve çocuk sahibi kimseler, dileğine kavuşmuş insanlar, emekle yükselmiş şahsiyetli insanlar, kaliteli ve bilge yöneticiler, takva sahipleri, şairler, dilini tutanlar ve büyüklerin dinlenilmesi gerekir. Savunmaları sonuna kadar dinlemeyi önemseyen Yusuf Has Hâcip; hayâsız, ikiyüzlü, dedikoducu ve kötü insanların sözlerini ise dinlememeyi tavsiye eder.

KAYNAKÇA

Yusuf Has Hacip (1988), *Kutadgu Bilig*, Çeviren: Reşit Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ISBN 978-605-7923-57-8

KÜRESELLEŞME TEORİLERİ

Prof. Dr. Mustafa TALAS
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
E-Posta: mtalas44@gmail.com

Giriş

Kavram olarak, küreselleşme, dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılanma bilincinin artışı olarak tanımlanmaktadır.

Toplumsal yapıları, kültürleri, ekonomileri, sanatsal faaliyetleri ve idolojik anlayışları çok derin bir biçimde etkileyen küreselleşmenin, süreç olarak ve eylemsel bakımdan bir kaç yüz yıldır devam ettiği söylenebilse de, küreselleşme tartışmalarının temel odak noktasını günümüz göndermeli gelişmelerin oluşturduğunu kabul etmeliyiz.

Ünlü küreselleşme teorisyenlerinden Waters da, üçüncü bin yılda sosyal değişmeyi açıklayacak anahtar kavram olarak küreselleşmenin öne çıkacağını belirtmekle yoğunlaşmanın son dönemlere olduğunu kabul etmektedir(Aslanoğlu,1998:124-125).

Küreselleşme Teorileri ismiyle hazırlanan bu çalışma üç ana başlıktan oluşmaktadır. Birincisi küreselleşme, ikincisi teori ve üçüncüsü küreselleşme teorileri ismiyle hazırlanmıştır.

Çalışmanın bu aşamasında, öncelikle kavramsal olarakm küreselleşme konusunun sosyolojik analizinin yapılması gerekmektedir.

1.Kavramsal Olarak Küreselleşme

Küreselleşmenin kelime olarak kaynağı İngilizce'dir. "Globalization" kelimesinin kökü "globe"dan gelmektedir. "Globe", top şeklinde anlamında sıfat olan bir kelime iken, dünya modeli anlamında da isimdir. "The Globe" kelimesi ise, dünya, küre, yeryüzü anlamına gelmektedir. "Globe" kelimesinden türeyen "global" ise bütün dünyayı etkileme, yani dünya çapında anlamındadır. "Kirlenmenin global etkileri, global uyarı" şeklinde örneklendirilebilir."Global" kelimesinin bir diğer anlamı ise, "bir bütün olarak olayları ve olabilirlikleri (ihtimal) etkileme" şeklindedir (Oxford Wordpower Dictionary, 1993:273). Buna göre globalleşme kelimesi de global sıfatından türeyerek , bir olayın ya da bir nesnenin dünya çapında bir etkiye sahip olur bir hal alması anlamına gelmektedir.

Küresel sıfatı, (güçlü anlamıyla dünya çapında ya da daha gevşek olarak bütün anlamında) "uzun bir süredir kullanımda olmasına rağmen, küreselleşmeye günümüzde gösterilen ilgiyle beraber kullanımında yaygınlık söz konusu olmaya başlamıştır. Oxford Yeni Sözcükler Sözlüğü de, küreseli yeni bir sözcük olarak tanımlar. Aynı sözlük 'küresel bilinci' de, bir kültürün diğer kültürleri değerlendirmesinin bir parçası olarak tanımlar. Sözlük, bu tür bir kullanımın, Marshall Mc. Luhan'ın İletişimdeki İncelemeler (1960) adlı kitabında ortaya attığı 'küresel köy' düşüncesinden etkilendiğini

ISBN 978-605-7923-57-8

ileri sürer. Küçülme ya da 'daralma' anlayışı, günümüzün medya, özellikle de tele-görsel deneyiminin ortaklaşa eş zamanlılığını ele alan bu etkili kitapta bulunmaktadır."(Robertson, 1999:22)

Küreselleşme kavramı, yaygın ve modern anlamda ilk olarak 1961'de kullanılmıştır. İtalya'nın araba ithalatında uyguladığı kotayı arttırdığını ilân etmesinin ardından, Webster Sözlüğü, "küresel" ve "küreselleşme"yi kullanmıştır(Gürlek, 2001:27).

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)'nin bir yayınına göre ise, terim ilk kez, 1983 yılında Theodore Levit tarafından "Piyasaların Küreselleşmesi" şeklinde kullanılmıştır(Kantrow, 1985:53). Levit, uluslararası ekonomide hızlı ve büyük bir şekilde mal, hizmet, sermaye ve teknolojinin üretim, tüketim ve yatırımını kapsayan, son yirmi yılda meydana gelmiş olan büyük değişmeleri karakterize etmek için kullanmıştır(Levit, 1983:92-102).

Küresel terimi, sözlük anlamıyla üzerinde yaşanılan dünyayı ifade etmiş olsa da, küreselleşme bir olgu olarak aslında öznelere gönderme yapar. Yani, dünyayı etkisi altına alan küreselleşme süreci dünya üzerinde yaşayan her ulusun, her toplumun ve her insanın hep beraber gerçekleştirmekte karar kıldığı bir olgu değildir. Küreselleşme, küreselleşmeyi fikrî, kültürel ve ekonomik bir proje olarak tasarlayıp uygulamaya yönelenlerin olayıdır(Erkızan, 2002:65-66).

Küreselleşme düşünceleri, kavramın kullanılma maksatlarına göre yerleşti ve süreç, hızlı bir değişim fikriyle açıklandı. Bazıları için, küreselleşme kapitalizmin gücünü temsil ederken, bazıları için de dünyanın batılılaşmasını ifade etmektedir. Bazıları küreselleşmenin yoğunluk ve artan melezleşmeyle birlikte heterojenite yarattığını düşünürken, bir diğer grup homojeniteyi arttırdığını düşünmektedir. Devlet harici sosyal organizasyonlar küreselleşmeyi, çevre hareketi, demokratikleşme ve insanileştirme gibi pozitif sosyal gayeleri sağlayacak kaldıraç olarak görürken, iş adamları için artan kar ve güç stratejisi ve hükümetler için çok sık olarak devlet gücünde artış sağlamanın yerine kullanılmaktadır. Küreselleşme terimi, aynı zamanda çağdaş sosyal teorinin merkezi çatışma ve tartışma konularından olmaktadır. Yirminci yüzyılın son on yılından beri, teknolojik yeniliğin ve global yeniden yapılanmanın en önemli süreci vuku bulmaktadır. Teknokapitalizmin yeni düzeyi, "büyük transformasyon"un temel yeniden yapılanması ve dünya ekonomisi, politikası ve küreselleşmenin anahtar kelimesi olan kültürden oluşmaktadır. Postfordizm, postmodernizm geçmişle önemli bağlantısını kendi kendine koparan diğer bütün postlar dizisi üzerine tartışmalar da aynı türden sayılır(Kellner, 2000).

Diğer yandan küreselleşme olgusunun emek piyasalarını etkisiz hale getirmek amacıyla, uluslararası sermaye tarafından geliştirildiğini savunanlar da bulunmaktadır. Üzerinde fikir birliği oluşturulamayan küreselleşmeye sosyal politikacılar tepkili şekilde yaklaşırken, işletmeci ve sermaye sahipleri olumlu yaklaşıyor görünmektedir. Hatta olumlu yaklaşanlar, küreselleşmeyi tarihî bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Son yirmi yıldır, işletmecilerin uluslararası piyasalarda başarılı bir

ISBN 978-605-7923-57-8

şekilde rekabet edebilmek, piyasa hakimiyeti sağlamak ve uluslararası kimliklerini kurumlaştırabilmek için yoğun bir faaliyet gösterdiklerine şahit olunmaktadır. Söz konusu faaliyet, "küreselleşme" şeklinde algılanmakta ve "emek piyasalarının etkisizleştirilmesi" olarak görülmektedir. Bu sayede sendikalar, uluslararası şirketlerin küreselleşmeye dayanan rekabet anlayışı, emeğin depolitize edilmesi, endüstri ilişkilerinin zayıflatılması ve iş hukukunun esnekleştirilmesi sebebiyle, küreselleşmeye yoğun bir şekilde, tepki göstermektedirler(Keser, 2002).

Bir başka açıdan ise, küreselleşme, modernitenin sosyal, kültürel, fikrî ve ekonomik boyutta kendini dünya çapında yeniden kurmasıdır. Bu anlamda da "IMF, BM, NATO, AB gibi oluşumlar küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri ekonomik, politik, kültürel ve düşünsel bağlamda bir nesne, efendinin (master) bir nesnesi (slave) durumuna getirecektir. Kendini etkin olarak bilginin üretiminde gösteren küresel özne, yine kendini ekonomik özne olarak etkin kılarak bu etkinliğini askeri düzenle korumayı amaçlar. Buna örnek olarak ise, Bosna-Hersek Savaşı ve son olarak da Afganistan verilebilir. Her iki olayda da Batı, yerel olanı evrensel bir boyuta taşımıştır. Afganistan olayı ile birlikte, Batı, kendini etik bir özne olarak da meşrulaştırmaya girişmiştir. Küresel bağlamında kendini etkin kılan küresel özne, artık salt ekonomik hegemonya ile varlığını daim kılamayacağının bilincinde görünmektedir. Küresel özne, kadın hakları, çocuk hakları, insan hakları ve demokrasi bağlamında etkinliğini yayma çabası içindedir. Bu çabanın bir sonucu olarak modern söylemin düşünsel devamı olan Post-Modern teoriler cinsiyet, etnik ayrım ve farklılığı evrensel bağlamda kurarak gelişmekte olan ülke insanlarına kendilerini nasıl görmeleri gerektiği konusunda da telkinde bulunmaktadırlar. Etnik, politik ve cinsiyet ayrımına dayalı mücadele veren Üçüncü Dünya ülkelerinin vatandaşları bunun bir Avrupa Projesi olduğunun bilincinde gözükmüyor. Hatta az gelişmiş ülkelerin aydınları bile kendi düşünsel gündemlerinin kendileri tarafından belirlenmediğinin farkında değil gibiler. Küresel öznenin tuzağına düşen az özneler kendi kimliklerini bile küresel özneye borçlu gibidirler. Gerçekte ülkemizdeki entellektüel tartışmaların içeriğini belirleyen de bu post ya da küresel kılığa girmiş modern öznedir."(Erkızan, 2002:70). Yukarıdaki izahlardan da anlaşılacağı gibi, sosyal bilimlerin her dalında yaygın kullanım alanı bulan küreselleşme, bahsedilen yönleriyle bir durumdan çok bir zihniyeti ima eder hale gelmiştir(Keyman, 1998:7). Kısacası yoksul gurubun ve zengin gurubun mevcut hallerinin devamını sağlamak için uluslar arası tedbirler alınıp, uygulamaya konulması, büyük ölçüde küreselleşme ile temin edilmektedir.

Sonuç olarak küreselleşmenin manasının bugün gelinen noktada, sözlük anlamından çok uzak hale geldiği ifade edilebilir. Bugün küreselleşme, daha çok Kuzeyli zengin ülkelerin siyasî, sosyal ve kültürel anlamda yoksul ülkeler karşısındaki hegemonyacı üstünlükleri manasında kullanılmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu ülkelerin koydukları kurallara uyanların küreselleşme çerçevesi içerisinde değerlendirileceği, uymayanların ise, dışlanıp yok sayılacağı mantığı ağırlık kazanmaktadır.

2.Teori

Çeşitli bilim alanlarındaki biliminsanlarının herhangi bir mesele ile ilgili belirli bir görüş açısı, bakış açısı mevcut olmaktadır.

Sosyal gerçekliğin , şekillenmesinde, değişiminde ve gelişiminde hangi faktörlerinrol oynadığını anlama çabası içerisinde kullanılan kavramsal şemaya teori denilmektedir(Doğan-Yanık, 2015:49).

Bir anlamda gerçekliğin biliminsanı tarafından algılanan biçimine teori ya da kuram adı verilmektedir. Hemen her bilim alanında bu türden farklı görüşleri yansıtan modeller vardır. Bu modellere teori denmektedir.

Bir başka ifadeyle sosyal gerçekliğin algılanan kısmı ile ilgili doğruluğu ya dayanlışlığı ispatlanabilecek durumda olan tezlerine teori adı verilmektedir.

3.Küreselleşme Teorileri

Genel anlamda siyasî, iktisadî ve kültürel olarak uluslararasılaşma ve yeniden yapılanma şeklinde ifade edilen küreselleşme ile ilgili tanım ve teorileri birkaç guruba ayırabiliriz. Bunlar; ekonomiye ağırlık verenler, kültüre ağırlık verenler, sistemciler ve iletişimciler şeklinde sıralanabilir.

3.1. Ekonomiye Ağırlık Veren Görüşler

M. Castells, küreselleşmeyi gezegen çapında zamanda birlik şeklindeki çalışma kapasitesiyle donatılmış ekonomi olarak tarif ediyor. O, bu tanımlamayı yaparken, global ekonominin gayri resmi tezahürlerini vurgulamaktadır(Castells, 1996:2).

Stephan Kobrin küreselleşmeyi yabancı ticaret ve yatırımla değil fakat teknolojik düzey, firmalar arası ittifaklarla ve bilgi akışıyla açıklamaktadır(Korbin, 1997:147-148). Yani küresel planda bloklaşmalar ve firmalararası teknik bilgi birikimi ile küreselleşme arasında doğrusal bir ilişki kuran bir yaklaşım sergilemektedir

Wood'a göre küreselleşme,kapitalizmin evrenselleşmesi sürecidir(Wood, 1998:6-7). Buna göre, kapitalist ekonomi ve kültürünün dünya çapında yaygınlık kazanmaya başlaması küreselleşme olarak ifade edilmektedir

Gencay Şaylan küreselleşmeyi, pazarın egemenliği, devletin küçülmesi ve özelleştirme, uluslararasılaşmış sermayenin sınırsız hareketi biçiminde tanımlamaktadır. O, ayrıca küreselleşmenin yeniden yapılanmanın hegemonyacı düşünce düzeninin örnekleri arasında sayılabileceğini ifade etmektedir(Şaylan, 1995:208).

ISBN 978-605-7923-57-8

Francis Fukuyama'ya göre, refaha ulaşmış ve mutlu bir hayat için eskiden beri süregelen arayışların son noktasına komünizm ve faşizmin yıkılmasıyla ulaşılmıştır. Bu nokta, liberalizm ve özgürlükçü serbest pazar düzeninin bir hayat tarzı olarak hakim olmasıdır. Bu anlayışın ideal devlet şeklini de "homojen evrensel devlet" temsil etmektedir. Ona göre bu anlayışın içine dahil olanlar tarihi aşanlardır, ancak haricinde kalanlar ise, tarihe gömülüp kalacak olan toplumlar olacaklardır(Fukuyama, 1999:67-80). Tarihin sonu ile ilişkilendirilen "yeni dünya düzeni"nde uluslararası ilişkiler, özellikle de çesitli bakımlardan çevre(periferi) konumundaki ülkelerle Büyük Güçler arasındaki ilişkiler, pek iç açıcı olmayacaktır. Fukuyama'ya göre, "Üçüncü Dünya" ülkelerinin büyük çoğunluğu hala tarihlerinin çamurlarına batmış durumdadır ve bu ülkeler, önümüzdeki yıllarda pek çok sürtüşmenin yaşandığı ülkeler olma özelliğini devam ettireceklerdir. İbrahim Canbolat'a göre, aslında, "tarihin sonu" kavramı/düşüncesi Fukuyama'ya ait bir yenilik değildir. Ona göre, , Fukuyama'nın kendisi, bunu Hegel, Marks ve Nietzche'ye çok sık atıfta bulunarak da gösteriyor. Canbolat, daha sonra şunları ilâve eder: "Tarihin sonu, Hegel'e göre özgürlük bilincinin toplumda yerleşmesiyle, Marks'a göre ise sınıfsız komünist toplum oluşumuyla gelecekti. Nietzche'nin tasavvurunda, sorumluluk duygusu yerine güçlülük ve eşitsizlik ile kendini kabul ettirecek bir üst-insan vardı. Tarihin sonu, kültür değerlerini ters yüz ederek yeni bir kültür çevresi yaratacak olan bu üst-insan sayesinde gerçekleşecekti."(Canbolat, 2002:21-24).

3.2.Kültüre Ağırlık Veren Görüşler

Roland Robertson'a göre küreselleşme**,** kavram olarak hem dünyanın küçülmesine, hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine karşılık gelir. Küreselleşmenin tek bir biçimde kavranamayan modernliğin doğrudan bir sonucu diye görülemeyeceğini vurgulamak gerekir.ÇRobertson, küreselleşmenin modernliğin sonucu olmadığını düşünmektedir. Ona göre, küreselleşme, bu özel anlamında farklı yaşam biçimlerinin çoğunluk sorunlu biraradalığına gönderme yapmaktadır. Bu durum, küreselleşme "modernliğin sonucudur" yollu basit önerme içinde bütün yönleriyle ele alınamaz. Giderek küreselleşen dünyada uygarlık, toplum, ırk, din ve gerçekte birey düzeyinde bir bilinç yükselişi söz konusudur(Robertson, 1998:21-22).

Martin Albrow, küreselleşmeyi insan yaşamı üzerinde dünya çapında etkiye sahip olan pratikler, değerler ve teknolojinin yayılması olarak tarif ediyor(Albrow, 1997:88).

Mario Guillen, aktörler arasında ve dünyadaki ekonomik, siyasi ve sosyal bütünleşmelerin arasındaki daha büyük bağımsızlık ve yaygın farklılığa yol açan süreç olarak küreselleşme üzerine odaklanmak için Albrow ve Robertson'un bakış açılarını birleştirmeyi öneriyor. Böylece, Guillen'e

ISBN 978-605-7923-57-8

göre küreselleşme; mal, hizmetler, para, insan ve kültürün karşı sınırlarda akışında artışla sonuçlanan bir yakıt ikmali sürecidir8Guillen, 2002).

Fuat Keyman'a göre küreselleşme ile kastedilen veya betimlenen "durum" çok net bir görünüme sahip değildir. Kavram bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini, buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkmasını, bazen de toplumların, toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama sürecinde kullanılabilmektedir. Küreselleşme, birbirine benzeyen toplumlardan oluşan ya da toplumların ortaya çıkardığı bir global kültür ve toplulukların kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama süreçleridir. Bu iki nitelikte, yani küreselleşen kültürel yapılar ile farklılıkları, yerelliği ve tikelliği yaşama geçiren kültürel pratiklerin eş zamanlılığı, beraberliği ve birbirlerini tamamlayıcılığı küreselleşmenin tam da kendisidir. Küreselleşme, bu anlamda, sosyal hayat içinde "yeni bir durumu" simgeler(Keyman-Sarıbay, 1998:9-10).

Rana Aslanoğlu'na göre küreselleşme kültürel bir karışım alanıdır. Aslanoğlu, küreselleşmeye bakışını şu şekilde ifade eder:"Modernite projesinin krizi ve aynı zamanda bu krizi aşacak mekanizmaların ne olacağı üzerinde hem ulusal hem de global ilişkilerde bir fikir birliğinin, bir toplumsal sözleşmenin olmaması, Antonio Gramsci'nin deyimiyle eskinin ölmekte olduğu fakat yeninin doğmadığı bir durumun sosyal hayatı tanımlaması da küreselleşme olarak değerlendirilmektedir"(Aslanoğlu, 1998:126).

Alain Touraine, dünyanın bir tür geriye dönüş yaşadığını düşünmektedir. Ona göre güçlülerle halk ayrı evrenlerde yaşamaktadır. Fetih yapan savaşçılar bir tarafta, sıradan insanlarsa bundan ayrı, kapalı yerel bir toplumda yer almaktadır. Yani zengin olan Kuzey iktidarın egemenliğinden başka bir şey düşünmezken, fakir olan Güney yitik kimliğinin endişesindedir(Touraine, 2000:17-18). Ona göre küreselleşme bu belirsizlik halini ifade etmektedir.

Anthony Giddens ise, küreselleşmeyi modernliğin sonucu olarak görmektedir. Bu çerçevede küreselleşme, uzak yerleşimlerin birbirleri ile ilişkilendirildiği yerel oluşumların kilometrelerce uzaklıktaki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki sosyal münasebetlerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. O, küreselleşmeyi Batı ile bağlantılı görmektedir(Giddens, 1998:25-28). Giddens, modernliğin zaten küreselleştirici bir doğası olduğunu düşünmektedir. Giddens, ayrıca, modern dünya görüşünde birbiriyle içinden çıkılmaz bir şekilde sürdürülen iki boyutlu zaman ve mekan arasında uzaklık –mesafe- olarak küreselleşmeyi tarif ediyor(Giddens, 1991:21).

Samuel P. Huntington, Batının sahip olduğu kültür ile öteki kültürler arasında öngördüğü çatışmaları başlıca konu olarak ele almaktadır(Huntington, 2000:28). Huntington'a göre, "Sovyetlerin dağılmasından sonra, olası savaşlar artık millî devletler veya ideolojiler arasında değil,

ISBN 978-605-7923-57-8

farklı medeniyetlere mensup olup bileşen ve kaynaşan devlet toplulukları arasında olacaktır. Daha bugünden millî devlet her alanda geri plana çekilmiştir. Artık insanlar, kendi kimliklerini etnik veya dinî adlarla tanımlamaya başlamışlardır. Huntington'a göre, bu, küre ölçüsünde meydana gelen hızlı etkileşim ve sosyal hareketliliğin bir sonucu olarak gelmiştir. Ona göre, medeniyet veya kültür(O bu iki kavramı aynı anlamda kullanıyor) en yüksek ve en derin kimliği ifade etmektedir. Genelde Arnold Toynbee'yi izleyen yazar, farklı medeniyet veya kültürleri meydana getiren ve belirleyen en kuvvetli etken olarak din ögesini ileri sürmektedir. O, insanlığı din-medeniyet esasına göre, İslâm, Konfüçyan, Batı hıristiyan, Doğu hıristiyan gibi tasnif etmektedir. Huntington'a göre, din veya medeniyet kimliği en geniş, en derin ve en güçlü kimliktir. Huntington, bugün dünyada bu anlamda altı veya yedi medeniyet sayabiliriz, diyor. Ona göre, dinlerin bu önemi şuradan kaynaklanmaktadır: Dinler, devlet gibi yalnız siyasî değil, Tanrı-birey, birey-gurup, aile, karı-koca ve çocuklar, fert ve toplum arasındaki ilişkileri düzenler veya düzenlemek iddiasındadır. Huntington'a göre günümüzde gittikçe zayıflayan millî devlet çerçevesinde her yerde dinî kimlik öne çıkmaktadır. Yalnız güçsüz ve nasipsiz halk kitlelerinde değil, aydınlar arasında da böyle bir gelişmenin gözlenir olduğunu ifade etmektedir."(İnalcık, 2002:117-118).

3.3. İletişime Ağırlık Veren Görüşler

David Harvey ve James Mittelman küreselleşmeyi dünyayı küçültücü zaman ve mekan ifadesi olarak incelemektedir(Harvey, 1989). Waters da dünyada küreselleşme ile birlikte coğrafi farkların ortadan kalktığını ileri sürerek dünyanın küçülmesi fikrine atıfta bulunmuştur(Waters, 1995:3).

Yine iletişime ağırlık verenlerden olan Marshall Mc Luhan, bu değişim sürecini "küresel köy" kavramıyla izah etmektedir. Ona göre, bilgilenmenin artışıyla dünya küçülmüştür(Luhan, 1964). Radikal iletişim fikirlerinden ötürü "iletişim peygamberi şeklinde de takdim edilen Mc Luhan, tarihî, siyasî, ekonomik, ve bilimsel değişmelerin temel sebebinin iletişim teknolojisi olduğunu düşünmektedir. Ona göre "dünya kültüründe görülen değişmelerin motoru yazı, baskı, radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarıdır. Modern bürokrasinin ve modern bilimin gelişmesinde baskı tekniğinin çok önemli bir yeri vardır. Bu baskı teknolojisi yüzünden insan, işitme ve dokunma duyusunu büyük ölçüde yitirmiş, sadece görme duyusuna indirgenmiştir. Ancak basılı kültürden elektronik çağının iletişim araçlarına geçişle birlikte insan deneyimleri de değişmiş, doğrusal düşüncenin yerini mozaik düşünce, ardışık düşüncenin yerini eşzamanlı yaşantılar almış ve işitme, dokunma gibi duyular yeniden canlılık kazanmıştır." Ayrıca Mc Luhan, dünyanın "evrensel köy"e dönüşmesiyle beraber cemaat duygusunun yeniden kazanıldığını ileri sürmektedir(Konuk, 1991:22-23).

ISBN 978-605-7923-57-8

Yukarıda da izah edildiği gibi, haberleşme imkânlarında meydana gelen yeni fırsatlarla dünyada artık mesafelerdeki uzaklıkların bir önemi kalmamıştır. İnsanlar çok kısa sürelerde birbirleriyle bağlantı kurup birbirlerinden haber alabilmektedirler.

3.4. Sistem Yaklaşımlı Tanımlar

J. Burton örümcek ağına benzettiği dünyada birbiriyle rekabet eden çok sayıda toplumsal, siyasal, ticari ve ekonomik etkinlik sahibi gurup ve kuruluşun varlığına işaret eder. Bireysel ve toplumsal anlamda beşeri davranışlar, dünya toplumu olarak dünya modelinin kalkış noktasını oluşturur. Bu model, pratikte uluslararası ilişkileri ve dünyayı sahici biçimde kavramayı amaçlasa da, birçok durumda henüz mevcut yapıta alternatif sayılabilecek yetkinlikte değildir."(Burton, 1971:70).

Wallerstein, "dünya sistemi" yaklaşımı ile modern dünya ekonomilerinin ortaya çıkışını açıklamaktadır. Merkez ve çevrenin birlikte ve aynı anda formasyonu ile ilgili olarak Wallerstein bir durum tespiti yapmaktadır: Modern dünya ekonomisinin kapitalizm adı ile ortaya çıkmasıyla, ekonomik açıdan tek bir dünya ekonomisi söz konusu olmuştur. Ancak, bu süreçte siyasal ve kültürel yapıda görülen çeşitlilik aynı madalyonun iki yüzü gibi belirginleşmektedir.. Bu durum devletlerin özerkliklerine farklı bir boyut getirmektedir. Wallerstein'e göre, modern devlet hiçbir zaman özerk olamamıştır. Devletler, işleyişlerinde bir dizi kurallara uymak zorunda kalmış ve devletlerarası bir sistemin ayrılmaz parçaları olarak meşrulaştırılmış bir zeminde işlemişlerdir. Devletlerarası sistemin varlığı her devlet için bir takım kısıtlamaları gündeme getirir. Bu kısıtlamaları diplomasi uygulamalarında, yargı ve sözleşmelerin tabi olduğu uluslararası kurallarda askeri gücün kullanım koşullarında görülebilir(Wallerstein, 1996:48). Özellikle zayıf konumda bulunan azgelişmiş ülkelerde devlet yapıları ve rolleri, tarihsel olarak uluslararası ekonomik ve siyasal ilişkiler sistemine dayalı bir dünya sistemi içerisinde belirlenmekte ve gelişmektedir. Bundan başka Wallerstein, dünya sistemini, biyolojideki hücre sistemi gibi yorumlamaktadır. "Merkez" konumundaki ülkelerin hücrenin çekirdeği olduğunu ve bunlarında en merkezî konumundaki ABD olmak üzere G7 ülkeleri olduğunu ifade etmektedir. İkinci dereceden ülkelerin ise "yarı çeper" konumunda bulunduğunu ve en dıştaki Üçüncü Dünya ülkelerinin bulunduğu kalabalık grupta ise "çeper" konumundaki ülkelerin bulunduğunu düşünmektedir(Ragin-Chirot, 1999:290-298).

Parsons, toplumu-dünyayı yaşamını devam ettirmesi için kesin bir işlevsel zorunluluğu yerine getiren alt sistemlerden oluşmuş fakat bu alt sistemlere asla indirgenemeyecek olan daha büyük, bütünsel bir sistem olarak görür(Kömeçoğlu, 2002:11). Bu yönleriyle küreselleşmeyi evrenselleşme ve tek dünya sistemi olarak algılayan yaklaşımlara örnek teşkil etmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sonuç:

Biliminsanları tarafından gerçeğin algılanan kısmı diye izah edebileceğimiz teorilerin küreselleşme için geçerli olanlarının ele alındığı bu çalışmayla farklı eksenlerde küreselleşme görüşleri değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Küreselleşmenin temelinde ekonomi yer aldığı için ekonomiye ağırlık veren tezler ağırlık kazanmaktadır. Bu sebeple öncelikle ekonomi olan küreselleşme tezleri analiz edilmiştir.

Toplumsal yapının bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle, ekonomi dışındaki toplumsal alt sistemlerle bağlantılı olan küreselleşme teorilerinin de belirgin bir ağırlığı bulunmaktadır. Özellikle kültürü merkeze alan teorilerin küreselleşme kavramsallaştırmaları içindeki ağırlığı fazladır.

Küreselleşme bir elektronik iletişim devrimi ürünü olduğu için iletişimi merkeze alan tezler de değerlendirilmiştir. Sonuçta iletişimin etkisiyle toplumların ekonomi, kültür ve sistemleri birbirlerine eklemenmekte ve birbirini çok derin bir tarzda etkilemektedir. Bu çalışma ile de bu tablonun bir özeti yapılmıştır.

Kaynaklar

Albrow, Martin (1997) The Global Age, Stanford CA: Stanford University Press,.

Aslanoğlu, Rana (1998) Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Bursa.

Burton, John W. (1971) The Study of World Society: A London Perspective , International Studies Canbolat, İbrahim (2002) Küreselleşen Dünya ve Türkiye, Vipaş Yay., Bursa,

Castells, Manuel (1996) The Rise of the Network Society, Cambridge, MA, Blackwell, 1996. Association Occasional Papers, No:1.

Doğan, Şahin-Yanık, Celalettin (2015) "Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri", Sosyoloji, Editörler: Feridun Merter-Mustafa Talas, Lisans Yayıncılık, İstanbul.

Erkızan, Hatice Nur (2002) "Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine", Doğu Batı Dergisi, Yıl:5, Sayı:18, Şubat-Nisan, s.61-75.

Gürlek, Serhat (2001) "Küreselleşme ve Milli Devletin Geleceği Bağlamında Türk Milliyetçiliğini Yeniden Düşünmek", Türkiye ve Siyaset, Küreselleşme ve Milliyetçilik Özel Sayısı, Kasım-Aralık 2001, s.27-42.

Levıt, Theodore (1983) "The Globalisation of Markets", Harvard Bussiness Review, 61(3), May-June.

Kellner, Douglas (2000) "Globalisation and Postmodern Turn", Douglas Kellner'in İnternet Sitesi, internet adresi: www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/dk/GLOBPM.htm, Alındığı Tarih: 15.12.2000.

Keser, Aşkın (2002) "Küreselleşme Sürecinin Sendikalar Üzerindeki Etkisi" internet adresi: http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/6/askin.html Alındığı tarih: 03.04.2002, s.1-2

Keyman, E. Fuat – Sarıbay, A. Yaşar (1998) Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam, Vadi Yay., İstanbul, 1998.

Kobrın, Stephen J. (1997) "The Architecture of Globalisation: State Sovereignity in a Networked Global Economy" in Governments, Globalization and International Business, edited by John H. Dunning, New York:Oxford University Press, 1997, s.147-148

Fukuyama, Francis (1999) Tarihin Sonu ve Son İnsan (Çev. Zülfü Dicleli), 2. Baskı, İstanbul.

Giddens, Anthony (1998) Modernliğin Sonuçları, (Çev.Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.

Giddens, Anthony (1991) Modernity and Self – Identity, Cambridge, MA:Polity Press, 1991.

Guillen, Mauro F. (2002) "Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble", Institute for Advanced Study, Princeton University of Pennsylvania, internet:

ISBN 978-605-7923-57-8

http://www.gsm.uci.edu/econsoc/Guillen.html Alındığı tarih: 15.02.2002, s.1
Huntington, Samuel P. (2000) Medeniyetler Çatışması, (Derleyen: Murat Yılmaz), Vadi Yay., Ankara.
İnalcık, Halil (2000) "Kültür Etkileşimi, Küreselleşme", Doğu Batı, Yıl:5, Sayı:18, Şubat-Nisan.
Harvey, David (1989) The Condition of Postmodernity Oxford:Blackwell, 1989,
Kantrow, A.M. (1985) "Sunrise-sunset which changes the Mhytos of the Industrial Becoming Old", New York, John Wiley and his sons.
Konuk, Osman (1991) Kültür Değişmesi ve Televizyon (Malatya Uygulaması), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
Kömeçoğlu, Uğur; "Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik", Doğu Batı Dergisi, Yıl:5, Sayı:18, Şubat-Nisan 2002, s.19-23.
Luhan, Marshall Mc.(1964) Understanding Media, London, Routledge.
Mittelman, James H.(1996) "The Dynamics of Globalisation", in Globalisation: Critical Oxford
Wordpower Dictionary (1993) Oxford University Press,
Robertson, Roland (1999) Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
Ragin, Charles-Chirot, Daniel (1999) "Immanuel Wallerstein'in Dünya Sistemi: Tarih Olarak Siyaset ve Sosyoloji", Tarihsel Sosyoloji içinde, Editör: Theda Skocpol (çev. Ahmet Fethi Tonak), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, s.290-298
Şaylan, Gencay (1995) Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi,İmge Kitabevi, Ankara.
Touraine, Alain (2000) Modernliğin Eleştirisi (Çev. Hülya TUFAN), Yapı Kredi Yay., İstanbul.
Wallerstein, Immanuel (1996) Tarihsel Kapitalizm (çev. Necmiye Alpay), Metis Yay., İstanbul.
Waters, Malcolm (1995) Globalisation, New York:Routledge.
Wood, E. M. (1998) "Globalisation or Globaloney", Monthly Reviev, Jenuary.

ISBN 978-605-7923-57-8

E-SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ KALP YETERSİZLİĞİ OLAN HASTANIN ÖZBAKIMINA ETKİSİ

Seher ÇEVİK

Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, seherrcvk@gmail.com

Gürkan ÖZDEN

Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, gurkan.ozden@yandex.com

Seyhan ÇITLIK SARITAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, seyhan.saritas@inonu.edu.tr

ÖZET

Amaç: Araştırma e-sağlık okuryazarlığının kalp yetersizliği olan hastanın özbakımına etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı olarak planlanmıştır. Araştırma Nisan- Temmuz 2018 tarihleri arasında Türkiye'nin doğusunda bulunan bir üniversite hastanesinde yapıldı. Araştırmanın evrenini hastanede kalp yetersizliği nedeni ile tedavi gören, New York Heart Association (NYHA) sınıflamasına göre fonksiyonel kapasitesi sınıf II ve üzeri olan hastalar ile bu hastaların bakım vericileri oluşturdu. Araştırmanın örneklemini güç analizi ile 0.05 yanılgı, 0.95 güven aralığıyla, evreni 0.95 temsil gücüyle 180 bakım verici oluşturdu. Verilerin toplanmasında Kişisel Tanıtım Formu, Kalp Yetersizliği Özbakımında Bakım Veren Katkısı Ölçeği ve E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği kullanıldı. İstatistiksel değerlendirmede; tanımlayıcı istatistikler, bağımsız gruplarda t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Kruskal Wallis analizi, bonferoni, multiple linear regresyon analizleri ve cronbach alfa güvenirlik analizi kullanıldı.

Bulgular: Araştırmada bakım vericilerin e-sağlık okuryazarlığı ölçeği ortalaması 22.8±7.8 olduğu görüldü. Aynı zamanda kalp yetersizliği özbakımına bakım veren katkısı ölçeği, özbakım sürekliliğine katkı, özbakım yönetimine katkı ve özbakım sürekliliğine katkı alt boyut ortalamaları sırasıyla 23.2±7.8, 14.2±3.2 ve 13.7±4.2 olduğu bulundu.

Sonuç: Araştırmada bakım vericilerin e-sağlık okuryazarlığı ve KY özbakımına katkılarının orta düzeyde olduğu bulundu. KY hastaları ve bakım vericilerinin e-sağlık okuryazarlık düzeyleri değerlendirilmeli, bakım vericilerin KY hastalarının özbakımına katkıları geliştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kalp yetersizliği, bakım verici, E-sağlık okuryazarlığı, özbakım Katkısı

GİRİŞ

Kalp yetersizliği (KY) yaşla beraber artan önemli bir morbidite ve mortalite sebebidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 5.8 milyondan fazla kalp yetersizliği hastası olup, her yıl bu sayıya

ISBN 978-605-7923-57-8

65 yaş ve üzeri olan yaklaşık 825 bin yeni vaka eklenmektedir (Go ve ark., 2014). Avrupa'da bu sayının 15 milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir (Hwang ve ark., 2011). Türkiye'de ise HAPPY çalışmaları sonucunda KY prevalansı %6.9 bulunmuştur. Buna göre ülkemizde yaklaşık 2 milyon 424 erişkin KY hastası bulunmaktadır (Değertekin ve ark., 2012).

Günümüzde internet bütün yaş grupları ve her eğitim seviyesinden insanlar tarafından kullanılmaktadır. Bu nedenle internet hastaların sağlıkla ilgili bilgi edindikleri ve hastalık durumlarıyla başa çıkarken başvurdukları bir araç haline gelmiştir (Renahy ve ark., 2008). İnternet hastalara sadece sağlık ya da hastalık konularında değil aynı zamanda diyabet, hipertansiyon, kalp hastalıkları gibi kronik hastalıklarda eğitici egzersizler, yaşam şekli ve ilaç kullanımı gibi konularda da bilgi sağlar (Tekin ve ark., 2009; Erdem ve Walker, 2006). Ancak internetten bilgi edinmek etkin bir sağlık-okuryazarlığını gerektirir (Renahy ve ark., 2008). Bazı çalışmalar e sağlık okuryazarlığının hastaların internetten aldıkları tıbbi bilgiyi yanlış yorumlama ya da değerlendirememe gibi dezavantajları olduğunu göstermektedir (Ahmad ve ark., 2006). Bunun yanı sıra bireyler internet üzerinden bilgi arayarak kendi bedenleri, hastalıkları ve özellikle kronik hastalıkları nasıl yönetecekleri hakkında kendilerini eğitirler (Neuhauser ve Kreps, 2003). Bu doğrultuda, e-sağlık okuryazarlığı dezavantajlara sahip olma riskiyle beraber doğru yönetildiğinde hastalar için oldukça kullanışlıdır (Çizmeci ve Deniz, 2017).

KY tanısı konulan birey, tanının konduğu andan itibaren bu tanıyla yaşamayı öğrenmeli ve etkili bir özbakım sağlamalıdır. KY' yi etkili bir şekilde yönetmenin temel koşullarından biri özbakımdır (White ve ark., 2014). Kalp yetersizliği olan bireylerin özbakımına bakım veren katkısı, hasta bireye zaman, güç sağlama ve özbakımında başka biri tarafından desteklenmesidir. Ev ortamında bakım verici eşliğinde verilen özbakım üçüncü basamak hastane yatışlarını azaltmaktadır (Buck ve ark., 2015). Cajita ve arkadaşlarının çalışmasında KY hastalarının hastalık, tedavi rejimi ve ilaçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve bununda tekrarlı hastane yatışlarına sebep olduğu bulunmuştur (Barutcu, 2017; Cajita, 2016).

Literatüre bakıldığında kalp yetersizliği özbakımına bakım veren katkısı ve e-sağlık okuryazarlığıyla ilişkisini inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, e-sağlık okuryazarlığının kalp yetersizliği olan hastanın özbakımına etkisini belirlemektir.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Tipi ve Hastalar

Araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı olarak yapıldı. Araştırma Türkiye'nin doğusunda bulunan bir üniversite hastanesinde yürütüldü. Araştırmanın evrenini en az altı aydır KY tanısı konmuş olan, hastanede kalp yetersizliği nedeni ile tedavi gören, New York Heart Association (NYHA) sınıflamasına göre fonksiyonel kapasitesi sınıf II ve üzeri olan yetişkin hastalar ile bu hastaların bakım vericileri oluşturdu. Araştırmanın örneklemini güç analizi ile 0.05 yanılgı, 0.95 güven aralığıyla, evreni 0.95 temsil gücüyle 180 bakım verici oluşturdu. Araştırmaya alınma kriterlerine uyan, herhangi bir psikiyatri tanısı ve iletişim engeli bulunmayan hastalar evrenden

ISBN 978-605-7923-57-8

olasılıksız rastlantısal örnekleme yöntemi ile örnekleme sayısına ulaşılıncaya kadar araştırmaya alınmaya devam edildi.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri Nisan- Temmuz 2018 tarihleri arasında, araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak toplandı. Veriler araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Tanıtım Formu, Kalp Yetersizliği Özbakımında Bakım Veren Katkısı Ölçeği ve E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği kullanılarak toplandı. Her bir görüşme hasta odalarında ve yaklaşık 15 dakika sürdü.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Tanıtım Formu; Kişisel tanıtım formu, kalp yetersizliği bulunan hastaların sosyodemografik verilerinin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bu formdaki sorular 2 ana bölümden oluşturuldu. 1. Bölümde; kalp yetersizliği olan bireyin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, mesleği, tanı alma süresi ve kalp yetersizliğinin hangi sınıflamada olduğu ile ilgili toplam 8 soru bulunmaktadır. 2. Bölümde; bakım verenin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, mesleği, hasta ile yakınlık derecesi ve günlük kaç saat bakım verdiği ile ilgili toplam 8 soru bulunmaktadır.

Kalp Yetersizliği Özbakımında Bakım Veren Katkısı Ölçeği; Vellone ve arkadaşları tarafından 2013 yılında geliştirilmiştir (Vellone ve ark., 2013). Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışması Akbıyık ve Enç tarafından 2016'da yapılmış ve ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.81 dir (Akbıyık ve Enc, 2016). Bu çalışmada da ölçeğin cronbach alfa değeri 0.81 bulundu. 22 maddeden oluşan "Kalp yetersizliği öz bakımında bakım veren katkısı ölçeği" 3 ayrı skaladan oluşmaktadır. A. Bölümünde; kalp yetersizliğinin hasta özbakım sürekliliğini sağlamaya bakım veren katkısında; semptom yönetimi, fiziksel aktivite, medikal tedavi uyumu, sodyum alımı kontrolünü değerlendiren 4 alt boyut bulunmaktadır. B. bölümünde; bakım verenlerin hasta öz bakım yönetimine katkısında; otonom ve yönlendirici bağımlı yönetimini değerlendiren 2 alt boyut bulunmaktadır. C. bölümünde; bakım verenlerin güvenirliğinin hasta öz bakımına katkısında; gelişmiş düzeyde ve temel düzeyde güveni değerlendiren 2 alt boyut bulunmaktadır (Akbıyık ve Enc, 2016).

E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği; E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği; Norman ve Skinner tarafından 2006 yılında geliştirilmiştir (Norman ve Skinner, 2006). Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışması Gencer tarafından 2017' de yapılmış ve ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.91 olarak hesaplanmıştır (Gencer, 2017). Bu çalışmada ise ölçeğin cronbach alfa değeri 0.92 bulundu. Bu ölçek; internet kullanmayla ilgili 2 madde ve internet tutumunu ölçen 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri; 5'li likert tipi ölçekleme yöntemi ile "1= kesinlikle katılmıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum" şeklinde düzenlenmiştir. Ölçekten en düşük 8 puan, en yüksek 40 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan, e-sağlık okuryazarlığının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Gencer, 2017).

ISBN 978-605-7923-57-8

Etik İlkeler

Araştırmaya başlamadan önce, Hastanenin Başhekimliği' nden yazılı izin, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan etik onay ve araştırmaya başlarken katılımcılardan sözlü onamları alındı.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesinde, tanımlayıcı istatistikler, bağımsız gruplarda t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Kruskal Wallis analizi, Bonferoni, Multiple linear regresyon analizleri ve Cronbach Alfa güvenirlik analizi kullanıldı. Sonuçlar %95'lik güven aralığında, anlamlılık $p<0.05$ düzeyinde değerlendirildi.

BULGULAR

Araştırmada KY hastalarının yaş ortalamasının 62.2±16.1 yıl, %38.8' inin lise veya daha üst eğitim durumuna sahip, %79.8' inin çalışmadığı, %57.4'ünün 13-24 ay önce tanılandığı, %39.9' unun KY' nin NYHA III evresinde olduğu tespit edildi. Ayrıca çalışmada bakım vericilerin yaş ortalamasının 48.4±11.1 yıl, %74.3' ünün lise ve üzeri eğitime sahip, %48.1' inin hastanın eşi olduğu bulundu (Tablo 1).

Tablo 1. Hastaların ve bakım verenlerin sosyo-demografik özellikleri

Hasta Bireye ait özellikler		**Sayı (N)**	**%**
Yaş (62.2±16.1)		183	
Cinsiyet	Kadın	85	46.4
	Erkek	98	53.6
Medeni durum	Evli	112	61.2
	Bekar	71	38.8
Eğitim durumu	Okur-yazar	52	28.4
	İlkokul	60	32.8
	Lise ve üzeri	71	38.8
Çalışma durumu	Çalışıyor	37	20.2
	Çalışmıyor	146	79.8
Meslek	Ev hanımı	72	39.3
	Emekli	66	36.1
	Diğer	45	24.6
KY tanısı aldığı süre	0-12 ay	23	12.6
	13-24 ay	105	57.4

ISBN 978-605-7923-57-8

	25 ay ve üzeri	55	30.1
KY Tanı evresi	NYHA II	63	34.4
	NYHA III	73	39.9
	NYHA IV	47	25.7
Bakım veren bireye ait özellikler		**Sayı (N)**	**%**
Yaş (48.4±11.1)			
Cinsiyet	Kadın	112	61.2
	Erkek	71	38.8
Medeni durum	Evli	172	94
	Bekar	11	6
Eğitim durumu	Okur-yazar	14	7.7
	İlkokul	33	18
	Lise ve üzeri	136	74.3
Çalışma durumu	Çalışıyor	76	41.5
	Çalışmıyor	107	58.5
Meslek	Ev hanımı	75	41
	Emekli	32	17.5
	Diğer	76	41.5
Hastaya yakınlık derecesi	Kızı	31	16.9
	Oğlu	28	15.3
	Eşi	88	48.1
	Diğer	36	19.7

Araştırmada bakım vericilerin e-sağlık okuryazarlığının orta düzeyde olduğu (22.8±7.8) bulundu. Aynı zamanda kalp yetersizliği özbakımına bakım veren katkısı ölçeği, özbakım sürekliliğine katkı, özbakım yönetimine katkı ve özbakım yönetimine katkı alt boyut ortalamaları sırasıyla 23.2±7.8, 14.2±3.2 ve 13.7±4.2'dir. Bakım vericilerin hastaların özbakımına katkılarının orta düzeyde olduğu görüldü (Tablo 2).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2. Bireylerin kalp yetersizliği özbakımına bakım veren katkısı ve e-sağlık okuryazarlığı ölçeği puan ortalamaları

	X̄±SS	**Alınan Min.-Max. Puanlar**
E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği	22.8±7.8	8-40
Kalp Yetersizliği Özbakımına Bakım veren Katkısı Ölçeği		
Özbakım sürekliliğine katkı	23.2±7.8	10-40
Semptom Yönetimi	3.67±1.57	2-8
Fiziksel Aktivite	3.87±1.56	2-8
Medikal tedavi uyumu	13.5±2.9	5-20
Na alımı kontrolü	4.6±1.38	2-8
Özbakım Yönetimine Katkı	14.2±3.2	8-22
Otonom yönetim	8.5±2.2	3-14
Yönlendirici bağımlı yönetim	5.59±1.39	2-8
Bakım veren güvenirliğinin hasta özbakımına katkısı	13.7±4.2	6-24
Gelişmiş düzeyde güven	6.61±2.28	3-12
Temel düzeyde güven	7.1±2.2	3-12

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda bakım vericilerin kalp yetersizliği özbakımına katkısının ve e-sağlık okuryazarlığı düzeyinin orta düzeyde olduğu bulundu.

Bu doğrultuda, sağlık personellerinin KY hastaları ve bakım vericilerine KY tanısı ve yönetimi ile ilgili eğitim programları düzenlemesi, bakım vericilerin hasta bakımına katkısını sorgulaması ve eksik kalan yönleri geliştirmesi, internet üzerinden sağlıklı bilgi arama konusunda danışmanlık yapması, kanıta dayalı sonuçlar üretebilmek için alanda daha çok çalışması ve çalışma sonuçlarını paylaşması, ayrıca aynı çalışmanın daha büyük ve farklı gruplarla yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Go AS, Mozaffarian D, Roger VL et all. Heart disease and stroke statistics. *A report from the American Heart Association. Circulation* 2014; 129(3):280-92.

2. Hwang B, Fleischmann KE, Howie-Esquivel J, Stotts NA, Dracup K. Caregiving for patients with heart failure: impact on patients' families. *American Journal of Critical Care* 2011;20:431-42.

ISBN 978-605-7923-57-8

3. Değertekin M, Çetin Erol D, Ergene O, Tokgözoğlu L, Aksoy M, Erol MK, et al. Türkiye'deki kalp yetersizliği prevalansı ve öngördürücüleri: HAPPY çalışması. *Türk Kardiyol Dern Arş* 2012;40:298-308.
4. Renahy E, Parizot I, Chauvin P. Health information seeking on the Internet: a double divide? Results from a representative survey in the Paris metropolitan area, France, 2005–2006. *BMC Public Health* 2008;8:69.
5. Tekin A, Ersin K, Demirel M, Yazici SÖ. Güçlendirme Bağlamında İnternetin Hasta-Hekim İlişkilerine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 2009;6:23-36.
6. Erdem SA, Harrison-Walker LJ. The role of the Internet in physician–patient relationships: The issue of trust. *Business Horizons* 2006;49:387-93.
7. Ahmad F, Hudak PL, Bercovitz K, Hollenberg E, Levinson W. Are physicians ready for patients with Internet-based health information?. *Journal of medical internet research* 2006;8.
8. Neuhauser L, Kreps GL. Rethinking communication in the e-health era. *Journal of Health Psychology* 2003;8:7-23.
9. Cizmeci E, Deniz S. Chronically searching online: e-health literacy of diabetes patients and healthy individuals in Turkey. *UHIVE* 2017;15:71-86.
10. White MF, Kirschner J, Hamilton MA. Self-care guide for the heart failure patient. *Circulation* 2014;129:e293-e4.
11. Buck HG, Harkness K, Wion R, Carroll SL, Cosman T, Kaasalainen S, et al. Caregivers' contributions to heart failure self-care: a systematic review. *European Journal of Cardiovascular Nursing* 2015;14:79-89.
12. Barutcu CD. Kalp Yetersizliğinde Deri Bütünlüğünün Korunması. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2017;7:108-11.
13. Cajita MI, Cajita TR, Han HR. Health literacy and heart failure: a systematic review. *The Journal of cardiovascular nursing* 2016;31:121.
14. Vellone E, Jaarsma T, Strömberg A, Fida R, Årestedt K, Rocco G, Alvaro R. The European Heart Failure Self-care Behaviour Scale: New insights into factorial structure, reliability, precision and scoring procedure. *Patient education and counseling*, 2014; 94: 97-102.
15. Akbıyık G, Enç N. Kalp Yetersizliği Öz Bakımında Bakım Veren Katkısı Ölçeği Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Journal of Cardiovascular Nursing* 2016;7(14):169-177.
16. Norman D, Skınner HA. eHEALS: the eHealth literacy scale. *Journal of medical Internet research*, 2006, 4; 1-7. Norman
17. Gencer, ZT. Norman ve Skınner'ın E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin Kültürel Uyarlaması İçin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 2017; 1:131-145.

ISBN 978-605-7923-57-8

YAZILIM MÜHENDİSLİĞİ TEMEL DERSLERİNDE ÖĞRENCİ BAŞARI DURUMLARININ BİRLİKTELİK KURALI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

EVALUATION OF STUDENT SUCCESS IN SOFTWARE ENGINEERING CORE COURSES BY USING ASSOCIATION RULE: EXAMPLE OF FIRAT UNIVERSITY

Sultan LÖK
Yazılım Mühendisi, Fırat Üniversitesi, loksultan31@gmail.com

Songül KARABATAK
Dr. Öğr. Gör., Fırat Üniversitesi, s_halici@hotmail.com

Murat KARABATAK
Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, mkarabatak@firat.edu.tr

ÖZET

Veri Madenciliği, son yıllarda bilgi çıkarımı için yaygın olarak kullanılan alanlardan biridir. Bu çalışmada da, veri madenciliği yöntemleri ile Yazılım Mühendisliği öğrencilerinin başarı durumları ile bölümün temel dersleri arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu sayede öğrencilerin başarı düzeylerinin arttırılması da amaçlanmıştır. Bu amaçla, çalışmada 2016-2017 eğitim yılında Yazılım Mühendisliği bölümü birinci sınıf öğrencilerinden veri toplanmıştır. Veri setini Bilgisayar Bilimlerine Giriş dersini alan 308 öğrencinin dersin sınavında sorulan sorulara verdikleri cevaplar oluşturmuştur. Veri seti düzenlenirken ilk olarak gürültülü veriler temizlenmiştir. Daha sonra öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar düzenlenerek veri seti oluşturulmuştur. Ayrıca sınav soruları konularına göre kategorilere ayrılmıştır. Derslerin birbirinden farklı soru sayısı içermesinden dolayı normalizasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Düzenlenmiş veri setleri birliktelik kuralı yöntemlerinden Apriori algoritması ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda destek, güven ve lift değerleri esas alınarak birliktelik kuralları oluşturulmuştur. Bu kurallar doğrultusunda öğrencilerin başarı durumları ders konularına göre ölçülmüştür. Ayrıca bölüm temel derslerinin aralarındaki ilişkiler de tespit edilerek öğrenci başarısını arttırmaya yönelik kurallar çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yazılım mühendisliği, Öğrenci başarısı, Veri madenciliği, Birliktelik kuralı, Apriori algoritması

ABSTRACT

In recent years, data mining is one of the most widely used areas for information extraction in recent years. In this study, it is aimed to reveal the relationship between the success of Software Engineering students and core courses of software engineering by using data mining methods. In this way, it is aimed to increase the students' levels of success. For this aim, data were collected from first year students in Software Engineering department in 2016-2017 academic year. The data set of the study was consisted of 308 students' answers to the questions in the Introduction to Computer Science course exam. Firstly, the noisy data is cleaned. Then, the answers of the students to the questions were arranged and dataset is prepared. In addition, the exam questions are divided into courses according

ISBN 978-605-7923-57-8

to the subject category. Finally, because the courses have different number of questions, normalization process was performed. Regulated data sets were analyzed by Apriori algorithm, which is one of the algorithm of association rule. As a result of the analysis, association rules have been obtained based on support, confidence and lift values. Thanks to these rules, the success of the students was measured according to the course subjects. Moreover, the relationships between the core courses of department were determined and the obtained rules were used to increase the success of the students.

Keywords: Software engineering, Student success, Data mining, Association rules, Apriori algorithm

GİRİŞ

Günümüzde sayısal ortamlarda bulunan veri yığınlarının artması ve bu verilerden kullanılabilir bilgiler elde etme ihtiyacı ile veri madenciliği yöntemleri geliştirilmiştir. Bu sayede büyük veri yığınları içerisinden kullanıcılar için çok faydalı ve değerli bilgilerin elde edilmesi kolaylaşmıştır. Ayrıca veri ve veri gruplarının depolaması ve bu depolama işleminde kullanılan bellek miktarı gün geçtikçe artmaktadır. Depolanan bu verilerin kolaylıkla kullanılamaz olması insanları bu konuda düşünmeye yöneltmiştir. Bu depolama verilerinin insanlara fayda sağlaması için kullanılması ve veriden bilgiye dönüşüm sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedefle veri madenciliği yöntem ve algoritmaları geliştirilmiştir. Veri madenciliği, sistem kayıtları içerisinden insanlara fayda sağlayacak modelleri oluşturma sürecidir. Veri madenciliği, algoritmaları yardımı ile verilerden tahmini ve tanımlayıcı bilgi elde etmemizi sağlamaktadır [1].

Veri madenciliği, insan yaşamına fayda sağlayan birçok alanda uygulanmıştır. Bu alanlarda biri de eğitim-öğretim birimleridir. Eğitimde elde edilen bilgiler ışığında tedbirler alınmış ve öğretimdeki kalite artışına fayda sağlanmıştır [2]. Bu amaçla, Güngör, Yalçın ve Yurtay, eğitim alanında, öğrencilerin seçmeli ders seçme durumlarını incelemişlerdir [3]. Bu araştırma sonucunda, öğrencilerin ders seçme durumlarını etkileyen sebepleri belirlemiş ve eğitim düzenlemelerine katkı sağlamışlardır. Gülen ve Özdemir, üstün yetenekli öğrencilerin ilgi alanlarını analiz etmişlerdir [4]. Çalışma sonucunda, bir model geliştirerek %85,8 oranında üstün yetenekli öğrencilerin ilgi duyduğu alanları tespit etmektedirler. Bu model doğrultusunda öğrencilerin ders saatlerinin düzenlemesini önererek öğrenci eğitimlerine katkı sağlamışlardır. Aydın ve Özkul, Anadolu üniversitesi açık öğretim sisteminde bir uygulama geliştirmişlerdir [5]. Gelecek dönem öğrenci kayıtlarında düşüş-artış durumlarını incelemişler. Veri madenciliğinde oluşan tahminler ile alınması gereken önlemler için önerilerde bulunmuşlardır. Karabatak ve İnce, öğrenci başarı analizi yaparak, bir derste başarılı olan öğrencilerin diğer derslerde başarısız olma durumlarına ilişkin destek oranı %25, güven oranı %100 olan kurallar üretilmiştir [1]. Şengür ve Karabatak [6] tarafından yapılan çalışmada da öğrenci başarısı ile öğrenci notları, demografik, sosyal bilgiler ve okulla ilgili veriler gibi çeşitli öğrenci verileri arasında herhangi bir bağlantı olup olmadığını belirlemek için veri madenciliği teknikleri kullanılmıştır ve araştırmanın sonuçlarının alana katkı sağladığı görülmüştür. Yapılan bu çalışmalar doğrultusunda eğitimde eksikliklerimizin olduğu anlaşılmıştır. Veri madenciliğinden edinilen kurallar doğrultusunda eğitim sisteminde iyileştirmeler yapılabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yazılım veya Bilgisayar Mühendisliği gibi bölümlerin birinci sınıf birinci döneminde Bilgisayar Bilimlerine Giriş ve benzeri dersler yer alır ve bu dersler sayesinde öğrencilere mühendislik alanının temel dersleri ile ilgili içerik sunulması amaçlanır. Bu yolla öğrenciler ilk yarıyılda, öğrenim görecekleri mühendislik alanını tanımakta ve temel dersleri hakkında bilgi edinmektedirler. Böylece öğrenciler kendi alanlarında önemli bir yere sahip olan Algoritma, Veri Yapıları, Ayrık Matematik, İşletim Sistemleri, Yazılım Mühendisliği gibi temel dersleri tanımış olmaktadırlar. Bilgisayar Bilimlerine Giriş dersi kapsamında yapılan yarıyıl sonu sınavında ise bu konulardan sorular sorulmakta ve öğrencilerin hangi konuları ne derece öğrendikleri değerlendirilmektedir. Bu çalışmada da Yazılım Mühendisliği öğrencilerinin Bilgisayar Bilimlerine Giriş dersi yarıyıl sonu sınavı sonuçları analiz edilmiştir. Veri Madenciliği yöntemlerinden olan birliktelik kuralı ile öğrencilerin sorulara verdiği cevaplar değerlendirilmiş ve ayrıca bölümün temel dersleri arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılarak öğrencilerin başarı düzeylerinin arttırılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, olay, birey ya da nesneleri var olan durumları ile tanımlanmaya çalışılan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2008, s. 77).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örneklem, çalışmanın amacına göre en uygun özelliklere sahip katılımcıların görüşlerinin alındığı örneklem türüdür Amaçlı örneklem kapsamında 2016-2017 eğitim yılında Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği Bölümü'nde Bilgisayar Bilimlerine Giriş dersini alan 308 öğrenciden veri toplanmıştır.

Veri Seti

Çalışmanın veri setini Bilgisayar Bilimlerine Giriş dersinin sınavında öğrencilerin sorulara verdiği cevaplar oluşturmuştur. Toplamda 308 öğrenci bu sınava katılmış ve 35 sorudan oluşan çoktan seçmeli sorulara cevap vermişlerdir. Veri seti hazırlanırken ilk olarak gürültülü verilere sabit bir değer atanmıştır.

Sınav soruları, bölümün temel dersleri olan Temel Bilgisayar Bilimleri (TBil), Algoritma ve Programlama (AlgPro), Yazılım Mühendisliği (YMüh), Programlama Dilleri(ProgDil), Ağ Sistemleri (AgSis), Veri Yapıları (YeriY), Veri Tabanı Yönetim Sistemleri (VTYS) ve İşletim Sistemleri (İşSis) konularından oluşmaktadır. Her konuya ait kaç soru olduğu Tablo 1'de verilmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 3: Konulara Göre Soru Dağılımları

Ders Adı	Soru Sayısı	Ders Adı	Soru Sayısı
Temel Bilg. Bilimleri (TBil)	8	Ağ Sistemleri (AgSis)	5
Algoritma Programlama (AlgPro)	2	Veri Yapıları (VeriY)	2
Yazılım Mühendisliği (YMuh)	6	Veri Tabanı Yön. Sist. (VTYS)	4
Programlama Dilleri (ProgDil)	5	İşletim Sitemleri (İsSis)	3

308 öğrencinin her biri 5 şıktan (A, B, C, D, E) oluşan ve 8 farklı konudan oluşan 35 soruya verdiği cevaplar düzenlenerek çalışmada kullanılan veri seti oluşturulmuştur. Veri setinde öğrencilerin şıklara verdiği cevaplar yerine o soruyu doğru (1) ya da yanlış (0) cevap verdiği bilgisi kullanılmıştır. Böylece 308 satır 35 sütunlu bir veri matrisi elde edilmiştir. Bu veri seti kullanılarak sorular arasındaki doğru veya yanlış cevaplamaya ait ilişkilerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Çalışmada dersler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesine yönelik olarak ise veri setinde soruların konuları gruplandırılarak veri seti oluşturulmuştur. Böylece her bir öğrencinin hangi konuda kaç doğru cevabının olduğuna yönelik olarak 308 satır ve 8 sütundan oluşan öğrencilerin doğru cevap sayılarını tutan veri seti hazırlanmıştır. Bu sayede öğrencilerin hangi konulara birlikte doğru veya yanlış cevap verdikleri tespit edilerek dersler arasındaki ilişkilerin tespiti hedeflenmiştir.

Çalışmada kullanılan veri setindeki konulara ait soru dağılımları dengeli olmadığı için veri setine ayrıca normalizasyon işlemi uygulanmış ve veri seti yeniden düzenlenmiştir. Böylece öğrencilerin konu bazında kaç soruya doğru cevap verdikleri yerine, o konularda doğru cevaplama durumları, "İYİ", "ORTA" ve "KÖTÜ" olmak üzere üç kategoride toplanmıştır. Bu normalizasyon işlemi ile ders konuları arasındaki ilişkilerin daha iyi bulunabilmesi hedeflenmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için veri madenciliği yöntemleri kullanılmıştır. Veri madenciliği, veri topluluklarından anlamlı bilgiler elde etme yöntemidir. Veri madenciliğinde verileri bilgiye dönüştürmek için birçok yöntem ve algoritma vardır. Veri madenciliği yöntemleri; sınıflama, kümeleme, tahmin edici modelleme, veri görselleştirme, değişim ve sapma tespiti analizi ve birliktelik kuralından oluşmaktadır [8]. Verileri gruplandırıp hangi yönteme uygunsa algoritma ona göre tercih edilmektedir. Bu çalışmada da veriyi bilgeye dönüştürme yöntemleri, hedeflenen çıktıya göre seçilmiştir. Öğrenci başarımını derslerin birbiriyle olan ilişki durumları inceleneceği için birliktelik kuralı kullanılmıştır. Birliktelik kurallarını oluşturmak için yapılacak analizler Apriori algoritması ile gerçekleştirilmiştir.

Birliktelik Kuralı

Birliktelik kuralları, veri tabanındaki kayıtlar arasında aynı zamanda gerçekleşen, sık tekrarlanan ilişkileri bulmak için kullanılan veri madenciliği yöntemidir. Birliktelik kuralı, pazar-sepet analizi olarak da bilinmektedir. Örneğin; İnternet üzerinde aradığınız bir ürünün reklam olarak karşınıza çıkması, telefon alan insanın aynı alışveriş de kılıf alması vb. Birliktelik kuralları; eğitim,

ISBN 978-605-7923-57-8

ekonomi, bankacılık, e-ticaret, pazarlama, tıp, mühendislik, telekomünikasyon gibi birçok kurum ve kuruluşlarda kullanılmaktadır [9]. Market uygulamalarında sıkça rastlanmaktadır. Markette, müşterilerin bir alışverişte satın aldıkları ürünlerin eş zamanlı olarak hangi sıklıklarla gerçekleştiğini analiz etmektedir [3]. Örneğin; Bir markette bir müşteri peynir aldığında muhakkak zeytinde almaktadır. İlişkisini yapılan analizler ile doğru orantılı olarak tespit edilmiştir. Bu ilişki doğrultusunda market düzenlemesi yapılarak şarküteri reyonunda bu ürünler birleştirilmiştir.

Birliktelik kuralında ilişki çıkarımları yapabilmek için durumun belirli durumları sağlaması gerekmektedir. Bu durumlar destek, güven ve lift ölçütleridir. Destek değeri, veri setinde a ve b gruplarını birlikte içeren bağıntı sayısını gösterir. Güven değeri, veri setinde a grubunun bulunduğu bağıntılarda b grubunun bulunma sıklığıdır. Lift değeri, a ve b gruplarının bağımsız olduğu durumlarda birlikte olma sıklığıdır. Destek, güven ve lift değerlerinin hesaplaması aşağıda gösterildiği gibidir [10]:

$$N = Toplam\ bağıntı\ sayısı$$

$$sayı(a,b) = a\ ve\ b'nin\ birlikte\ olduğu\ bağıntı\ sayısı$$

$$sayı(a,b) = a\ gurubunun\ olduğu\ bağıntı\ sayısı$$

$$Destek(a \rightarrow b) = sayı(a,b)/N$$

$$Güven(a \rightarrow b) = \frac{sayı(a,b)}{sayı(a)}$$

$$Lift(a \rightarrow b) = \frac{Destek(a,b)}{Destek(a)x\ Destek(b)}$$

Birliktelik kuralında ilişkileri ortaya çıkarmamızı sağlayan algoritmalar kullanılmaktadır. Apriori, bölümleme, örnekleme, AIS, SETM, DIC ve CHARM birliktelik kuralı algoritmalarıdır [6]. SETM algoritması, birleştir-tara ve sırala işlemleri olarak tek döngüde ve iki elemanlı kümelerde uygulanır. AIS algoritması, birçok nesneden oluşan kümeler için kullanılır [11]. Apriori algoritması, AIS ve SETM algoritmalarının iyileştirilmiş halidir. İşlem kolaylığı, işlem hızı ve doğruluk oranı diğer algoritmalara göre daha yüksek olduğundan dolayı bu çalışmada apriori algoritması tercih edilmiştir.

Apriori Algoritması

Apriori algoritması, adını önceki adım durumlarını inceleyerek ilerlediği için önceki anlamına gelen "apriori" kelimesinden almaktadır [3]. Bu algoritma, bağıntıların sıklığını belirlemek için veri tabanlarını birçok kez taramaktadır. Her taramada minimum destek metrikleri sağlayan, sıkça tekrarlanan bağıntıları bulmaktadır. Bir sonraki adımda ilk adımda oluşan bağıntıları aynı olanları işleme tabi tutmaktadır. Bu işlem minimum metrik değerlerini sağlayamaz oluncaya kadar veya sık tekrarlanan bağıntı kalmayana kadar devam etmektedir [1].

Apriori algoritmasının temel yaklaşımı, "Eğer k-öğe kümesi minimum destek kriterini sağlıyorsa, bu kümenin alt kümeleri de minimum destek kriterini sağlar." şeklindedir [1]. Algoritma bu anlamda ağaç şeklinde kabul edilebilir. K elemanlı bir arama dizininde tüm elemanlara bakıldıktan

ISBN 978-605-7923-57-8

sonra destek metriği yetersiz olan elamanlar elimine edilip kalan elemanlar üzerinden işlemler devam ettirilmektedir [6].

Algoritmanın işlem adımları aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır [12]:

1. En küçük destek değeri ve en küçük güven değeri belirlenmelidir.
2. Küme içerisindeki her bir elemanın destek değeri ölçülmelidir.
3. En küçük destek değerini sağlamayan elemanlar tarama kümesinden elenmelidir.
4. Oluşan tekli birlikteliklerden ikili birliktelikler oluşturulmalıdır.
5. İkili birlikteliklerin en küçük destek değerleri belirlenmeli ve düşük olanları elenmelidir.
6. Üçlü birliktelikler oluşturulmalı ve işlemler tekrar edilmelidir.
7. Bu işlemler oluşturulan birlikteliklerin en küçük destek değerini sağlayamayıncaya kadar devam ettirilmelidir.

BULGULAR

İstatistiki Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, öğrencilerin sorulara ve konulara göre verdiği cevapların istatistiki sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre Tablo 2'de her bir sorunun hangi konuda olduğu ve doğru cevaplanma yüzdeleri görülmektedir. Doğru cevaplanma yüzdelerinin bilinmesi sorular arasındaki ilişkilere ait birliktelik kurallarını daha anlamlı hale getirecektir.

Tablo 2: Sorulara ait konu ve doğru cevaplanma yüzdeleri

Soru No	İlgili Konu	Cevaplanma Yüzdesi	Soru No	İlgili Konu	Cevaplanma Yüzdesi	Soru No	İlgili Konu	Cevaplanma Yüzdesi
1	YMuh	61.36	13	TBil	19.81	25	VeriY	43.18
2	TBil	22.40	14	AlgPro	61.69	26	İsSis	61.36
3	YMuh	22.73	15	YMuh	11.36	27	YMuh	53.25
4	AlgPro	77.27	16	YMuh	72.73	28	TBil	23.05
5	ProgDil	82.14	17	VeriY	42.21	29	TBil	39.29
6	ProgDil	81.82	18	ProgDil	48.05	30	AgSis	47.08
7	ProgDil	51.95	19	VTYS	28.57	31	İsSis	34.42
8	AgSis	28.25	20	VTYS	51.95	32	YMuh	65.91
9	ProgDil	89.29	21	VTYS	18.51	33	TBil	22.08
10	AgSis	79.55	22	VTYS	46.10	34	İsSis	34.74
11	AgSis	36.36	23	TBil	43.18	35	TBil	53.25
12	AgSis	61.69	24	TBil	73.70			

Tablodan görüldüğü üzere Programlama Dilleri konusundaki 9. soru en çok doğru cevaplanan soru (%89.29) olmakla birlikte Yazılım Mühendisliği konusundaki 15. soru ise en az doğru cevaplanan soru (%11.36) olmaktadır. Soru bazında bakıldığında kolay ve zor konuların ayırt edilmesi doğru olamayacağından konulara ait sorular gruplandırılmış ve istatistiki veriler Tablo 3'te sunulmuştur.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 3: Sorularda Ortalama Doğru Sayısı ve Yüzdelik Oranları

	TBil	AlgPro	YMuh	ProgDil	AgSis	VeriY	VTYS	İsSis	Toplam
Soru Sayısı	8	2	6	5	5	2	4	3	35
Ortalama Doğru Sayısı	2.96	1.38	2.87	3.53	2.52	0.85	1.45	1.30	16.9
Ortalama Doğru Yüzdesi	37.09	69.48	47.88	70.64	50.58	42.69	36.28	43.50	48.29

Tablo 3 incelendiğinde soruların tamamında ortalama doğru cevaplanma yüzdeleri %48.29 olarak hesaplanmıştır. Ancak konu bazında incelendiğinde, öğrencilerin en başarılı olduğu konunun programlama dilleri konusu, en başarısız oldukları konunun ise Veri Tabanı Yönetim Sistemleri konusu olduğu görülmektedir.

Birliktelik Kuralı ile Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, öğrencilerin sınav sonuçlarından elde edilen veri setine, veri madenciliği yöntemlerinden olan birliktelik kuralı uygulanmıştır. Veriler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak için kullanılan yöntem olan birliktelik kuralı sayesinde, hem sınav soruları arasındaki ilişkiler hem de ders konuları arasındaki ilişkiler bu bölümde tespit edilmiştir. Bu amaçla hazırlanan veri setleri Weka yazılım aracı formatı olan .arrf formatına dönüştürülmüş ve çalışmalar bu yazılım aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak her bir sorunun öğrenciler tarafından doğru ya da yanlış ve cevaplanması durumuna ait veri setine birliktelik kuralı uygulanarak hangi soruların birlikte doğru ya da yanlış cevaplanma durumları tespit edilmiştir. Bu aşamada, Weka yazılımı içerisinde bulunan birliktelik kuralı algoritması olan Apriori algoritması veri setine uygulanmış ve sorular arasındaki ilişkileri gösteren kurallar elde edilmiştir. Elde edilen kurallardan bazıları aşağıda verilmektedir.


```
                Sorulara Göre Elde edilen Bazı Kurallar
1. Soru5=1 Soru10=1 Soru24=1 164   ==> Soru9=1 154              güv:0.94
2. Soru12=1 Soru15=0 170           ==> Soru10=1 159             güv:0.94
3. Soru12=1 190                    ==> Soru10=1 176             güv:0.93
4. Soru2=0 Soru3=0 184             ==> Soru15=0 169             güv:0.92
5. Soru12=1 190                    ==> Soru10=1 Soru14=1 125    lift:1.28
6. Soru10=1 Soru14=1 158           ==> Soru12=1 125             lift:1.28
7. Soru12=1 Soru24=1 145           ==> Soru10=1 Soru15=0 129    lift:1.26
```

Yukarıda verilen kurallar incelendiğinde, örneğin 1 nolu kuralda 5. soru, 10. soru ve 24. soruyu doğru cevaplayanların yüzde 94 oranla 9. soruyu da doğru cevapladığı görülmektedir. Bu nedenle 9. sorunun aslında testten çıkarılabileceği bu soru ile ölçülmek istenen bilginin aslında diğer sorular tarafından da sağlandığı görülmektedir. Ayrıca lift değeri yüksek çıkan kurallar için de sorular arasında pozitif bir ilişki olduğu, ilişkili soruların testten çıkarılabileceği yargısına varılabilmektedir.

Bu çalışmada yapılan bir diğer analiz ise, bilişim alanındaki temel konular arasındaki ilişkilerin tespit edilmesine yöneliktir. Bu amaçla veri setinde bulunan sorular konu başlıkları altında

ISBN 978-605-7923-57-8

gruplanmış ve yine bu veri seti üzerinde birliktelik kuralı yöntemi ile kurallar üretilmiştir. Elde edilen kurallardan bazıları aşağıda verilmektedir.

```
1. AlgProg=2 150        ==> VTYS=3 32          lift:(1.43)
2. VTYS=3 46            ==> AlgProg=2 32       lift:(1.43)
3. AgSis=2 99           ==> VTYS=0 31          lift:(1.36)
4. VTYS=0 71            ==> AgSis=2 31         lift:(1.36)
```

Bu kurallardan örneğin 1 nolu kural incelendiğinde, Algoritma sorularının 2'sini de doğru cevaplayanların Veri Tabanı sorularında 4 sorunun 3'ünü bildikleri 1.43 lift değeri ile gözlemlenmiştir. Bu durum Algoritma ve Veri Tabanı derslerinin pozitif anlamda ilişkili dersler olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Konulara göre soru sayılarının eşit olmayışı dolayısı ile kurallar büyük oranda kısıtlı çıkmaktadır. Bu nedenle veri setine normalizasyon işlemi uygulanarak tüm konulardaki soru cevaplanma oranları "kötü", "orta" ve "iyi" olarak düzenlenmiş ve tekrar birliktelik kuralları uygulanarak değerli birçok kural elde edilmiştir. Bu kurallardan da yine bir kısmı aşağıda verilmektedir.

```
1.TBil=KOTU YMuh=KOTU 51      ==> IsSist=KOTU 45    conf:0.88 lift:1.4
2.TBil=KOTU ProgDil=ORTA 50   ==> IsSist=KOTU 42    conf:0.84 lift:1.33
3.YMüh=KOTU AgSist=ORTA VTYS=KOTU 48  ==> IsSist=KOTU 40 conf:0.83 lift:1.3
4.AgSis=ORTA VeriY=ORTA VTYS=KOTU 43  ==> IsSis=KOTU 35  conf:0.81 lift:1.3
5.YMüh=KOTU ProgD=ORTA 56     ==> IsSis=KOTU 45   conf:0.8 lift:1.28
6.AgSis=IYI 78                ==> VTYS=ORTA 50    conf:0.64 lift:1.44
```

Elde edilen bu kurallar incelendiğinde, Temel Bilgisayar Bilimleri ve Yazılım Müh konularında başarısız olan öğrencilerin büyük oranda İşletim sistemleri dersinden de başarısız olduğu %88 güven ve 1.4 lift değeri ile görülmektedir. Bu kurallar sayesinde hangi derslerin birbirleri ile kolaylık ve zorluk açısından ilişkili olduğu tespit edilebilmekte ve öğrenciler bu doğrultuda yönlendirilebilmektedir.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde, birikmiş veri yığınları içerisinde anlamlı ve faydalı bilgileri elde etmek için kullanılan veri madenciliği algoritmaları, bu çalışmada da öğrencilerin sınav sonuçlarına uygulanarak anlamlı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla veri madenciliği algoritmalarından birliktelik kuralları yöntemi ve Apriori algoritması öğrencilerin sınav verilerine uygulanmıştır. Böylece hem sorular arasında hem de dersin konuları arasındaki ilginç ilişkiler ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmada, Yazılım Mühendisliği Bölümü'nde okutulan Bilgisayar Bilimlerine Giriş dersinin sınav verileri kullanılmıştır. Bu dersin konuları, bölümün temel derslerini içerdiği için, bölümün temel dersleri arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Bu sayede bölümde okutulan derslerin kendi aralarındaki ilişkiler doğrultusunda öğrencilerin yönlendirilmesi ve daha başarılı olmaları sağlanabilecektir.

Ayrıca yapılan sınavdaki sorular arasındaki ilişkiler de yine bu çalışma kapsamında incelenmiş ve değerlendirme açısından birbirine paralellik gösteren sorular tespit edilmiştir. Böylece

ISBN 978-605-7923-57-8

ölçme ve değerlendirme açısından daha verimli sınav sorularının hazırlanması sağlanabilecek ve gerekirse daha başarılı bir değerlendirme yapılabilmesi için sınav soruları belirlenebilecektir.

KAYNAKÇA

[1] M. KARABATAK ve M. C. İNCE. (2004). "Apriori algoritması ile öğrenci başarısı analizi." Elektrik Elektronik Bilgisayar Mühendisliği Sempozyumu, 8-12.

[2] D. ŞENGÜR, ve Ahmet TEKİN. (2013) "Öğrencilerin mezuniyet notlarının veri madenciliği metotları ile tahmini." International Journal Of Informatics Technologies 6.3, 7-16.

[3] E. GÜNGÖR, N. YALÇIN, ve N. YURTAY. (2013). "Apriori algoritması ile teknik seçmeli ders seçim analizi." UZEM 2013 Ulusal Uzaktan Eğitim ve Teknolojileri Sempozyumu, 01-03.

[4] Ö. GÜLEN, ve S. ÖZDEMİR. (2013). "Veri Madenciliği Teknikleri İle Üstün Yetenekli Öğrencilerin İlgi Alanlarının Analizi." Üstün Yetenekliler Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi (UYAD), 1.3

[5] S. AYDIN ve A. E. ÖZKUL. (2015). "Veri madenciliği ve Anadolu üniversitesi Açık öğretim sisteminde bir uygulama." Journal of Research in Education and Teaching, 4.3, 36-44.

[6] D. ŞENGÜR ve S. KARABATAK. (2018). "Data Mining Techniques Based Students Achievements Analysis". Turkish Journal of Science & Technology, 13.2, 53-59.

[7] P. CİHAN, O. KALIPSIZ, M.Ö. CİNGİZ ve M. DOKSÖZ. (2013). "Yazılım Geliştirme Dersleri Öğrenci Projelerinin Birliktelik Kuralı ile Değerlendirilmesi ". YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

[8] [URL-1] E. ARSLAN. (2012). Veri madenciliği yöntemleri, https://emraharslanbm.wordpress.com/2012/07/17/veri-madenciligi-yontemleri/

[9] [URL-2] D. GÜNDÜZ. (2015). Pazar Sepeti Analizi ve Birliktelik Kuralları, http://deryagunduz.com/?tag=birliktelik-kurallari

[10] [URL-3] M. USLU. (2016). Birliktelik kuralı. https://www.slideshare.net/uslumetin/birliktelik-kurallar-kullanlarak-pazar-sepeti-analizi-market-basket-analysis-using-association-rules

[11] M. E. BİÇER, R. OKTAŞ ve G.KAYHAN.(2001). "Apriori algoritması ile Türkiye'deki örnek uygulamaları". 3. Akademik Bilişim Konferansı, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

[12] [URL-4] N. YALÇIN ve E. GÜNGÖR. (2012). Veri madenciliği uygulamaları: Apriori algoritması, https://www.slideshare.net/nesibeyalcin/apriori-algoritmas

ISBN 978-605-7923-57-8

LUSITANIA FACİASI'NIN PROPAGANDA AMAÇLI KULLANILMASI

Caner ÇAKI

Arş. Gör. İnönü Üniversitesi, caner.caki@inonu.edu.tr

Mehmet Ozan GÜLADA

Öğr. Gör. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, mehmet.gulada@ozal.edu.tr

Özet

Lusitania Gemisi, 20. yüzyılın başlarında üretilen İngiltere'ye bağlı bir yolcu gemisiydi. Gemi, 7 Mayıs 1915 tarihinde Almanya tarafından batırılmış, gemideki 1959 yolcudan 1198'i hayatını kaybetmişti. Geminin batırılışı ile ilgili gazete haberleri uzun süre uluslararası gündemi meşgul etmişti. Lusitania Faciası olarak adlandırılan olay, İtilaf Devletleri'nde Almanya'ya karşı sert söylemlerin oluşmasına neden olmuştu. Diğer taraftan Lusitania Faciası, İtilaf Devletleri tarafından Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı önemli bir propaganda malzemesi haline getirilmişti. İtilaf Devletleri, gemide hayatını kaybeden sivilleri ön plana çıkararak kamuoyunda Almanya'ya karşı nefret söylemi inşa etmeye çalışmıştı. Böylece olayın kamuoyunda unutulmasının engellemesi amaçlanmıştı. Özellikle İngiliz propagandası, posterler üzerinde Alman karşıtı bir algının oluşması için yoğun bir çaba göstermişti. Lusitania Faciası zaman içerisinde propaganda tarihinde en etkili kullanılan olaylardan biri haline gelmişti. Nitekim 1917 yılında ABD'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesinde Lusitania Faciası'nın rolü de etkili olmuştu. Bu çalışmada Lusitania Faciası'nı konu alan İngiliz propaganda posterlerinin kamuoyu oluşturmada nasıl ve ne yönde kullanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışma kapsamında WW1 propaganda sitesi tarafından belirlenen propaganda posterleri içerisinde amaçlı örneklem metodu kullanılarak seçilen 3 propaganda posteri nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Posterler, Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın göstergebilimsel anlayışı üzerinden analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda posterlerde yaşanan facianın intikamının alınması ve bir daha benzer bir durumla karşılaşılmaması için Almanya'ya karşı İngiliz halkının harekete geçmesi gerektiğinin telkin edildiği ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lusitania, Propaganda, Birinci Dünya Savaşı, İngiltere, Poster

THE USE OF LUSITANIA DISASTER FOR THE PURPOSE OF PROPAGANDA

Abstract

The Lusitania Ship was a passenger ship that was built in the early 20th century. The ship was sunk by Germany on May 7, 1915, and 1198 of the 1959 passengers were killed. News of the sinking of the ship long occupied the international agenda. The event, called the Lusitania Disaster, caused harsh discourses against Germany in the Entente Powers. On the other hand, the Disaster of Lusitania was turned into an important propaganda material against Germany in the First World War by the Entente States. The Allies tried to build a hate speech against Germany in the public opinion, highlighting the lives of civilians who lost their lives on board. Thus, it was aimed to prevent the event from being forgotten in public. British propaganda, in particular, made an intense effort to create an anti-German perception on posters. Over time, the Lusitania disaster became one of the most effective events in the history of propaganda. As a matter of fact, the role of the Lusitania Disaster was also influential

ISBN 978-605-7923-57-8

in the US's war against Germany in 1917. In this study, it was tried to reveal how and in what way the British propaganda posters about Lusitania Disaster were used in public opinion. For this purpose, within the scope of the study, 3 propaganda posters selected by using the sampling method within the propaganda posters selected in WW1 propaganda site were examined using semiotic analysis method in qualitative research methods. The posters were analyzed through the semiotic approach of the French Linguist Roland Barthes. As a result of the study, it was revealed that the tragedy in the posters had to be taken revenge and that the British people should act against Germany in order to avoid a similar situation.

Keywords: Lusitania, Propaganda, First World War, England, Poster

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nda Alman İmparatorluk donanmasına ait gemiler Atlas Okyanusu'nda kontrolü sağlamak amacıyla İtilaf Devletleri'ne ait gemilere zarar vermekteydi. Bu süreçte, Alman gemileri ve denizaltıları kimi zaman sivil gemilere de zarar vererek sivil kayıplara yol açabilmekteydi. Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda zarar verdiği en büyük sivil gemilerden biri de 7 Mayıs 1915 tarihinde batırılan İngiliz bandıralı Lusitania Gemisi olmuştu. Gemide bulunan yolculardan yüzlercesi hayatını kaybetmişti. Lusitania Faciası olarak tarihe geçen olay, başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri'nce Almanya karşıtı bir propaganda malzemesi olarak kullanılmaya çalışılmıştı. Bu amaçla İtilaf Devletleri'nce Lusitania Faciası'nı konu alan propaganda amaçlı posterler hazırlatılmış ve kamuoyunun Almanya aleyhine şekillenmesi amaçlanmıştı. Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri tarafından Almanya aleyhine kullanılan ve Lusitania Faciası'nı konu alan propaganda posterleri göstergebilimsel analiz yöntemi ile incelenmeye çalışılmıştır.

Son yıllarda Türkiye'de Birinci Dünya Savaşı'nda yürütülen propaganda faaliyetlerini göstergebilimsel analiz yöntemi kullanarak inceleyen alanda önemli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bunlar içerisinde; Çakı (2018), "Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergebilimsel Açıdan İncelenmesi" adlı çalışmada Birinci Dünya Savaşı'nda Alman İmparatorluğu tarafından kullanılan kartpostallarda Türklerin nasıl temsil edildiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışma sonucunda Alman kartpostallarında Türklerin "cesur", "kahraman" ve "güçlü" metaforları üzerinden sunuldukları ortaya çıkarılmıştır. Çakı ve Gülada (2018), "Birinci Dünya Savaşı'nda Kanada Propaganda Posterlerinde Almanların Sunumu" adlı çalışmada Birinci Dünya Savaşı'nda Kanada Propaganda Posterleri'nde Almanların ne şekilde yansıtıldığını açıklamaya çalışmıştır. Elde edilen bulgularda Almanların "korkaklık" ve "despotluk" soyut kavramları üzerinden somutlaştırıldığı bulunmuştur. Gülada ve Çakı (2018), "Rusya Çarlığı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda Propaganda Amaçlı Kullandığı Posterlerin Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda kullandığı propaganda posterlerini incelemiştir. Çalışmada Rus propagandasının posterleri ekonomik yönden ağırlaşan savaş şartlarında Rus halkından destek almak ve Rusya'nın İngiltere ve Fransa ile müttefikliğini güçlendirmek amacıyla kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında Lusitania Faciası konu alan propaganda posterleri kullanılarak Almanya karşıtı kamuoyunun nasıl inşa edildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. LUSITANIA FACİASI

Büyük Britanya İmparatorluğu, 4 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmişti. Savaş ilanından sonra Almanya, İngiliz karasularını kuşatma altına almıştı. Savaşın ilk günlerinden

ISBN 978-605-7923-57-8

itiberen Almanya ve İngiltere arısında yoğun bir şekilde denizlerde üstünlük kurma mücadelesi başlamıştı (Gilbert, 2011: 325). Bu süreçte Alman donanmasına ait gemi ve denizaltılar, İtilaf Devletleri'ne ait gemileri batırmaya başlamıştı. Bu gemilerden biri de İngiliz bandıralı RMS Lusitania adlı gemi olmuştu. Gemi 7 Mayıs 1915 tarihinde Almanya tarafından saldırıya uğramıştı. Bir Alman U-20 denizaltısı tarafından torpillenen gemi saldırının etkisiyle 18 dakika içerisinde batmıştır. Saldırı sonucunda gemide bulunan 1959 kişiden 761 kişi kurtulurken, 1198 kişi ise hayatını kaybetmişti. Hayatını kaybeden yolculardan önemli bir kısmını da ABD vatandaşları oluşturmaktaydı. Geminin batırıldığı tarihte ise ABD savaşta tarafız bir ülkeydi. Geminin büyüklüğü ve yaşanan sivil kayıplar nedeniyle, Lusitania Faciası uzun bir süre uluslararası basının gündemini meşgul etmişti.

2. LUSITANIA FACİASI'NIN PROPAGANDA ARACI OLARAK KULLANILMASI

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İngiltere, Almanya'ya karşı yürütülen propaganda faaliyetlerinin profesyonel bir şekilde hazırlanabilmesi için 1914 yılında Savaş Propaganda Bürosu (bir diğer adıyla Wellington House) adında bir propaganda birimi oluşturmuştu. Wellington House, 1914 yılından itibaren İngiliz kamuoyunda Almanya karşıtı propaganda faaliyetlerini yönetmişti. Bu süreçte Wellington House, Almanya'yı konu alan en küçük bir haberi bile propaganda faaliyetlerine kullanabilmekteydi. 1914 yılında Wellington House'un en sık kullandığı propaganda konusu 1914 yılında Almanya'nın Belçika'yı işgal etmesi olmuştu. Propaganda birimi, Almanya'nın Belçika İşgali'nde yaşananları zulüm propagandası olarak kitlelere sunmuştu. 7 Mayıs 1915 tarihinde Almanya tarafından batırılan Lusitania Gemisi zaman içerisinde İtilaf Devletleri tarafından etkili bir şekilde propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştı. Geminin Almanlar tarafından batırılması, ABD- Almanya ilişkilerinde tamir edilemez bir krizin patlak vermesine yol açmıştı (Strachan, 2014: 262). Özellikle gemide 300 ABD vatandaşının da hayatını kaybetmesi, Wellington House'un ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılması için yürütülen propaganda faaliyetlerinde Lusitania Faciası'nın ön plana çıkarılmasına neden olmuştu. 1915 yılında İtilaf Devletleri'nin, Almanya'ya karşı yürütülen iki zulüm propagandası konusundan biri Belçika İşgali, ikincisi ise Lusitania Faciası olmuştu.

ABD genelinde yapılan propaganda faaliyetlerinde Lusitania Faciası'nın Almanya tarafından işlenen bir insanlık suçu olduğu vurgulanmış ve doğrudan Almanya'ya karşı nefret söylemi inşa edilmeye çalışılmıştı (Gülboy, 2004: 254). Zaman içerisinde Lusitania Faciası'na yönelik yürütülen propaganda faaliyetleri o kadar başarılı olmuştu ki, ABD kamuoyu Belçika'nın İşgali'nden daha çok Lusitania Faciası ile ilgilenmeye başlamıştı (Hart, 2018: 98-99). İlerleyen süreçte İngiliz propagandası meyvesini vermeye başlamış ve ABD'de Almanya karşıtı güçlü bir kamuoyu oluşmuştu. Nihayetinde Almanya'nın gemilere yönelik yürüttüğü saldırıların devam etmesi üzerine 6 Nisan 1917 tarihinde ABD, Almanya'ya karşı savaş ilan etti.

3. YÖNTEM

3. 1. Çalışmanın Amacı

Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin Lusitania Faciası'nı konu alan propaganda posterleri üzerinden, yaşanan bir facianın propaganda aracı olarak nasıl ve ne yönde kullanılabileceğinin çalışma kapsamında ortaya konulması amaçlanmıştır. Böylece propaganda posterleri üzerinden bir ülkeye yönelik yaşanan bir trajedi üzerinden nasıl nefret söylemi inşa edilebileceğinin gösterilmesi planlanmıştır.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma;

ISBN 978-605-7923-57-8

- Birinci Dünya Savaşı'nda Lusitania Faciası'nı konu alan posterlerin propaganda amaçlı ne şekilde kullanıldığını açıklaması,

- Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı yapılan İtilaf Devletleri'nin propaganda faaliyetleri hakkın bilgi vermesi,

- Bir trajedi üzerinden propaganda faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğünü ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nce Lusitania Faciası'nı konu alan tüm propaganda posterleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın çalışma kapsamında tüm posterlere ulaşmanın güçlüğünden dolayı çalışmada örneklem kullanılması yoluna gidilmiştir. Çalışmada WW1propaganda sitesi tarafından belirlenen üç Lusitania Faciası'nı konu alan propaganda posteri çalışmanın örneklemi olarak seçilmiştir (WW1propaganda, 2018)

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın yalnızca üç propaganda posteri üzerinden yürütülmüş olması ve posterlerden elde edilen bulgular kapsamında genellemeler yapılması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Diğer yandan propaganda posterlerinin yalnızca Barthes'ın düzanlam, yanlam ve mit kavramları üzerinden incelenmesi de çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığını meydana getirmektedir.

3. 5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

Birinci Dünya Savaşı'nda Lusitania Faciası'nı konu alan propaganda posterlerinde;

- Hangi konular ön plana çıkarılmaktadır?

- Almanlara yönelik inşa edilen nefret söyleminde hangi kodlardan yararlanılmıştır?

- Hangi propaganda mitleri inşa edilmektedir?

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Lusitania Faciası'nı konu alan propaganda posterleri Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın göstergebilimsel analiz yöntemi ışığında ele alınmıştır.

4. ANALİZ

4. 1. "Adalet" Konulu Propaganda Posteri

"Adalet" konulu propaganda posteri düzanlam boyutunda incelendiğinde, posterde Lusitania gemisinin batması resmedilmektedir. Görsel kodlarda gemiye ait yolcuların hayatlarını kaybettikleri gösterilmektedir. Posterin merkezinde ise elinde kılıç olan bir kadın figürünün olduğu aktarılmaktadır. Sunum kodları içerisinde kadın görselinin elindeki kılıcı bir yöne doğru uzattığı görülmektedir. Posterde koyu tonlar ağırlık olarak kullanılmıştır. Posterde "Adalet kılıcını kaldır" yazılı kodu bulunmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 1. "Adalet" Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** WW1propaganda, 2018)

Propaganda posteri yananlam boyutunda incelendiğinde, posterde yer alan kadın figürünün adalet kavramının metaforu olarak kullanıldığı görülmüştür. Posterde, Almanların merhamet göstermeksizin sivillerin içinde bulunduğu Lusitania Gemisi'ni batırdığı konu edinilmiştir. Geminin batmasıyla birlikte de sivillerin hayatlarını kaybettikleri vurgulanmıştır. Posterde gerek yazılı gerekse görsel kodlarda Almanları çağrıştıran herhangi bir göstergenin bulunmadığı görülmektedir. Buna karşın, propaganda posterinde Lusitania Faciası'nın sorumlusu olarak Almanlar gösterilmekte ve "Adalet kılıcını kaldır" yazılı kodu ile de kitlelerin Almanlardan intikam alması için harekete geçmesi gerektiği telkin edilmektedir. Posterde hayatlarını kaybetmiş olarak resmedilen kişiler, Almanların savaşta zarar verdiği sivillerin metonimi olarak kullanılmıştır. Böylece benzer durumun diğer sivillerin de başına gelebileceği propaganda miti inşa edilerek, Almanlara karşı kitleler mücadeleye çağırılmıştır. Kadın figürünün elinde tuttuğu kılıç, İtilaf Devletleri'nin askeri gücünü temsil eden bir metafor olarak kullanılmıştır. Bu yolla kitlelerin gerek Lusitania'da yaşananların öcünü alması, gerekse benzer durumun başlarına gelmemesi için harekete geçmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

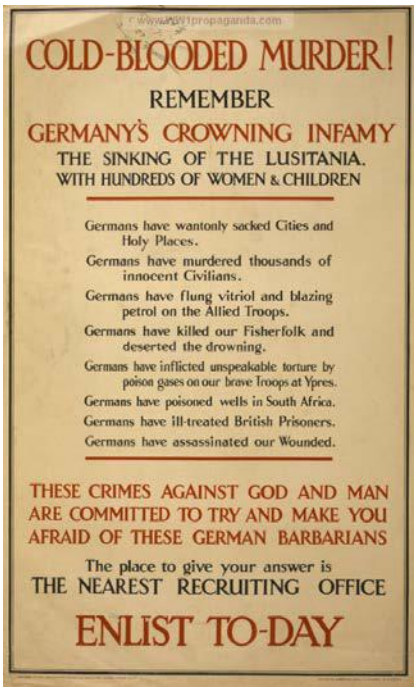
4. 2. "Cinayet" Konulu Propaganda Posteri

"Cinayet" konulu propaganda posteri düzlanlam boyutunda incelendiğinde, posterde doğrudan Almanlara yönelik olumsuz söylemlere yer verildiği görülmektedir. Posterde yalnızca yazılı kodlar üzerinden propaganda mesajı verilmektedir. Posterde "Soğukkanlı Cinayet! Almanya'nın yüzlerce kadın ve çocuk ile, Lusitania'nın batırılmasından gururlandığını unutma, Almanlar, şehirleri ve kutsal yerleri ahlaksızca yağmaladılar. Almanlar binlerce masum sivili öldürdü. Almanlar İtilaf Birlikleri'ne vitriyol ve yanan petrol ile saldırmaktadır. Almanlar bizim balıkçılarımızı öldürdüler ve boğulmaya bıraktılar. Almanlar, Ypres'teki cesur askerlerin üzerinde zehirli gazlar ile ifade edilemez işkenceler yaptılar. Almanlar, Güney Afrika'da zehir saçmakta.

ISBN 978-605-7923-57-8

Almanların kötü muamele gören İngiliz mahkumları var. Almanlar, yaralılarımızı öldürdü. Tanrı'ya ve insanlığa karşı işlenen bu suçlar, sizi Alman barbarlarından korkmaya itmektedir. Cevabınızı vereceğiniz yer, bugün en yakın askere alım bürosu" yazılı kodları bulunmaktadır.

Resim 2. "Cinayet" Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** WW1propaganda, 2018)

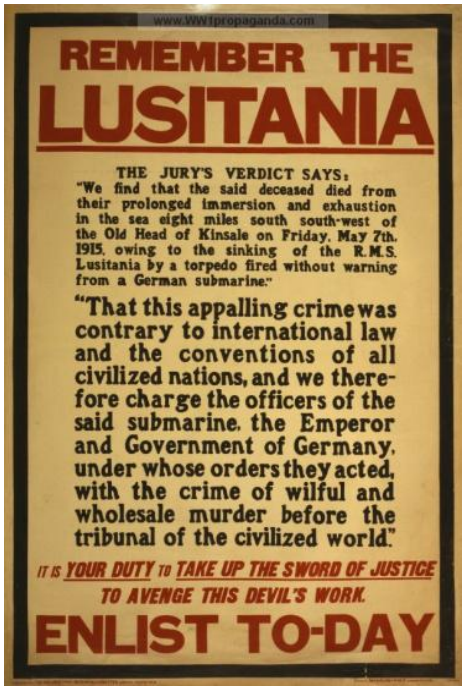
Propaganda posteri yananlam boyutunda incelendiğinde, posterde doğrudan Lusitania Faciası'nın meydana getirdiği olumsuz sonuçlar hatırlatılarak kitleler Almanlara karşı harekete geçirilmeye çalışılmıştır. Posterdeki yazılı kodların başında ilk olarak Lustinia Faciası'na yer verilmiş, ardından Almanlar tarafından yapıldığı iddia edilen diğer olumsuzluklardan bahsedilmiştir. Lusitania Faciası posterde, "soğuk kanlı cinayet" olarak adlandırılarak, facianın doğrudan Almanlar tarafından işlenen bir insanlık suçu olduğu dile getirilmiştir. Posterde Almanlar aynı zamanda "barbar" metaforu olarak temsil edilmiştir. Posterde Almanların iddia ettikleri insanlık suçlarının cezasını çekmeleri için kitlelerin İtilaf Devletleri'nin ordusuna katılmaları istenmiştir. Lusitania Faciası'nda hayatında kaybeden siviller, İtilaf Devletleri bünyesindeki tüm sivillerin metonimi olarak kullanılmıştır. Böylece Lusitania Faciası, İtilaf Devletleri'nin ortak bir meselesi haline getirerek, Alman askerlerine karşı kitlelerin harekete geçmesi istenmiştir.

4. 3. "Almanya" Konulu Propaganda Posteri

"Almanya" konulu propaganda posteri düzanlam boyutunda incelendiğinde, posterde doğrudan Almanya aleyhine olumsuz söylemlerin kullanıldığı görülmektedir. Posterde yalnızca yazılı kodlar kullanılmıştır. Posterde "Lusitania'yı hatırlayın, bu korkunç suçun uluslararası hukuka ve tüm uygar ulusların sözleşmelerine aykırı olduğunu hatırlayın, bu nedenle, Alman İmparatoru ve Hükümeti'ni, kasıtlı ve cinayet suçuyla hareket eden denizaltının mürettebatını, uygar dünyanın mahkemesinden önce biz yargılayalım. Bu şeytan işinin intikamını almak için adaletin kılıcını ele almak görevinizdir. Bugün orduya katılın" yazılı kodu bulunmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 3. "Almanya" Konulu Propaganda Posteri

1303

(**Kaynak:** WW1propaganda, 2018)

Poster yananlam boyutunda incelendiğinde, posterde diğer propaganda posterlerinde olduğu gibi doğrudan Almanlara karşı nefret söylemi inşa edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Diğer yandan propaganda posterinde tüm Alman askerlerini temsil eden metonimlere yer verilmediği de tespit edilmiştir. Böylece posterdeki yazılı kodlarda, yalnızca Lusitania Faciası'ndan doğrudan Alman İmparatoru, Alman hükümeti ve gemiyi batıran Alman mürettebatı sorumlu tutulmuştur. Almanların Lusitania Gemisi'ni batırarak doğrudan bir insanlık suçu işledikleri miti inşa edilmiştir. Yazılı kodlarda Almanların işledikleri insanlık suçlarının cezasını savaşın sonunda ödeyecekleri bildirilmiştir. Buna karşın İtilaf Devletleri'nin savaşın sonunu beklemeden, Lusitania Faciası'nın sorumlularını cezalandırmaları gerektiği vurgulanmıştır. Posterde konu edilen kılıç, adalet metaforu olarak sunulmakta ve kitlelerin adaleti sağlayabilmek için Almanlara karşı harekete geçmeleri gerektiği bildirilmiştir.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya karşıtı hazırlanan İtilaf Devletleri'nin Lusitania Faciası'nı konu alan propaganda posterlerinde doğrudan sivillerin ölümü üzerinden Almanya'ya karşı nefret söylemi içerisine girildiği görülmektedir. Posterlerde Lusitania Faciası'nda hayatını kaybeden siviller, İtilaf Devletleri'ndeki tüm sivillerin metonimi olarak kullanılmıştır. İtilaf Devletleri'nin Almanya'ya karşı harekete geçmediği müddetçe Almanya'nın benzeri eylemlere devam edeceği vurgulanmıştır. Böylece İtilaf propagandası, kitlelerin Almanlara karşı seferber olmasını ve en kısa süre içerisinde askere yazılarak cepheye gitmesi gerektiğini telkin edilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Posterde Almanlar, "barbarlık" metaforu olarak sunulmuş, Lusitinia Gemisi'ni batırmaları ise insanlık suçu olarak değerlendirilmiştir. Posterlerdeki yazılı kodlarda, Almanların sivilleri öldürdüğü, şehirleri yağmaladıkları, esirlere eziyet ettiklerine dair olumsuz propaganda mitleri inşa edilmiştir. Bu mitlerinin en başında ise Lusitania Faciası konumlandırılmıştır. İnşa edilen propaganda mitleri ile doğrudan Almanlara karşı nefret söylemi meydana getirilmeye çalışılmıştır. Böylece Almanların işledikleri iddia edilen insanlık suçlarının en büyüğü olarak Lusitinia Faciası aktarılmıştır. İtilaf propagandası, Almanların savaş sonunda uluslararası adalete hesap verecekleri vurgulanmış, buna karşın İtilaf Devletleri'nin daha önceden Almanları cezalandırmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu amaçla posterlerde intikam söylemleri ön plana çıkarılmıştır. İntikam alınabilmesi için de genel bir seferberlik içerisinde erkeklerin askere yazılması istenmiştir.

Çalışma kapsamında Lusitania Faciası özelinde, bir facia üzerinden kamuoyunda bir ülkeye yönelik nasıl olumsuz bir kamuoyu inşa edilebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece elde edilen bulgularda, faciaların yol açtığı yıkımın propaganda aracı olarak kilelere nasıl ve ne yönde sunulduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Gelecek çalışmaların güncel örnekler üzerinden facialarının propaganda amaçlı kullanımlarını, mevcut çalışmada elde edilen bulgular ile karşılaştırmalı olarak ele almaları alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Çakı, C. (2018). Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergebilimsel Açıdan İncelenmesi. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (29), 73-94.

Çakı, C., & Gülada, M. O. (2018). Birinci Dünya Savaşı'nda Kanada Propaganda Posterlerinde Almanların Sunumu, II. Uluslararası GAP Sosyal Bilimler Kongresi, Şanlıurfa, 4-14.

Gülada, M. O. & Çakı, C., (2018). Rusya Çarlığı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda Propaganda Amaçlı Kullandığı Posterlerin Göstergebilimsel Analizi, II. Uluslararası GAP Sosyal Bilimler Kongresi, Şanlıurfa, 15-24.

Gilbert, Martin (2011). Churchill, Çeviren: Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Gülboy, Doğan (2004). Birinci Dünya Savaşı Tarihi İstanbul: Altın Kitap Yayınları. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Hart, Basil Liddell (2018). Birinci Dünya Savaşı Tarihi, (Çev. Kerim Bağrıaçık), 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Strachan, Hew (2014). Birinci Dünya Savaşı, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul: Say Yayınları.

WW1propaganda (2018). "Birinci Dünya Savaşı'nda Lusitania'yı Konu Alan Propaganda Posterleri", http://www.ww1propaganda.com/, Erişim Tarihi: 10.09.2018.

ISBN 978-605-7923-57-8

BELİREN YETİŞKİNLİK KURAMI: BİREY ERGEN MİDİR? YOKSA YETİŞKİN MİDİR?

Lutfiye ÖZDEMİR
Prof.Dr., İnönü Üniversitesi, lutfiye.ozdemir@inonu.edu.tr
Fidan ALHAS
İnönü Üniversitesi, fdalhas@gmail.com

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dördüncü endüstri devrimi, teknolojik alanda hızlı bir değişim ve gelişimin yaşanmasına ve bilginin öneminin artmasına neden olmuştur. Bu değişme ve gelişmeler, toplumsal ve bireysel dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Çünkü toplumların varlıkları dördüncü endüstri devrimine uyum sağlayabilmelerine bağlıdır.

Toplumların çağ aşabilmelerinin bilgi üretip üretilen bilgiyi satabilmelerine bağlı olduğu bu dönemde kuşkusuz ki eğitim kurumlarının yeri yadsınamaz. Eğitimin önem kazanması ve eğitim kurumlarının sayısının artması, bireylerin eğitim düzeylerinin yükselmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum, bilgi toplumu olabilmenin bir gerekliliğidir. Çünkü artık toplumdaki kurum ve işletmeler, bilgi üretebilir yeteneğe sahip bireyler istihdam etmektedirler. Bu nedenle iş yaşamına girebilmek ve kariyer yapabilmek için bireylerin eğitim düzeylerini yükseltmeleri ve sürekli bir gelişim içinde bulunmaları gerekmektedir. Çünkü bilgi üretimi ancak iyi alınan bir eğitim ile gerçekleştirilebilir.

Bilginin önem kazanması ve eğitim düzeylerinin yükselmesi, bireylerin yaşamlarında yeni bir dönemin (beliren yetişkinlik dönemi) oluşumuna neden olmuştur. Bireylerin yaşamları; doğum (bebeklik, çocukluk ve ergenlik), yetişkinlik, emeklilik ile ölüm ve yas olmak üzere dört döneme ayrılmaktadır. Doğum dönemi; bebeklik, çocukluk ve ergenlik olarak üçe ayrılmakta olup ergenlikte yeniden ilk ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik olarak sınıflandırılmaktadır. Bir sonraki aşama olan yetişkinlik ise ilk yetişkinlik, orta yetişkinlik ve geç yetişkinlik olarak üç alt sınıfa ayrılmaktadır. İşte beliren yetişkinlik dönemi geç ergenlik ile ilk yetişkinliğin birleşiminden oluşan ve 18-25 yaş aralığını kapsayan bir dönemi açıklamaktadır. Bu dönemde bireyler, ne tam olarak ergenliğin özelliklerini ne de tam olarak yetişkinliğin özelliklerini taşımaktadır.

Beliren yetişkinlik döneminin varlığı toplumların kültürlerine bağlı olarak oluşmaktadır. Çünkü bu dönem, genellikle gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde oluşum sergilemektedir. Bu çalışma, beliren yetişkinlik ülkemizde bireylerin yaşam dönemleri içinde henüz yeni oluşum sergilemesi nedeniyle yapılmıştır. Gelişmekte olan bir ülke olarak toplumumuzdaki yaşam dönemlerinde meydana gelen bu yeni oluşumun bireysel olarak insanları toplumsal olarak onların yaşam biçimlerini nasıl etkilediğini incelemek gerçekten büyük önem taşımakta olup literatüre önemli bir katkıda bulunmaktadır. Bu

ISBN 978-605-7923-57-8

bağlamda çalışmada ergenlik dönemi, yetişkinlik dönemi, beliren yetişkinlik dönemi, beliren yetişkinlik döneminin ortaya çıkışı ve oluşumu, beliren yetişkinlik döneminin özellikleri, beliren yetişkinliğin bireyler üzerine etkileri, beliren yetişkinlik döneminin diğer dönemlerden farkı, beliren yetişkinlik döneminde kariyer, beliren yetişkinliğin kültürel bağlamda değerlendirilmesi, beliren yetişkinlik dönemiyle ilgili yazın taraması ve Türkiye bağlamında beliren yetişkinlik dönemi konuları irdelenmektedir.

2. ERGENLİK DÖNEMİ

Ergenlik, bireylerin içindeki bulundukları gelişim sürecinde çocukluk dönemini bitirdikleri ve fizyolojik olarak gelişim sağladıkları yetişkinliğe kadar devam eden bir dönem olarak ifade edilmektedir (Koç, 2004: 233).

Ergenlik dönemi bireyin içinde bulunduğu duruma bağlı olarak üç aşamada gerçekleşen bir süreçtir: İlk ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik.

İlk ergenlik; 10-14 yaşları arasında olan ergen bireylerin biyolojik, fizyolojik ve psikolojik açıdan farklı değişimlere maruz kaldıkları ve bu değişimlere uyum sağlamaya çalıştıkları ve üstesinden gelmek için çaba sarf ettikleri bir dönemdir.

Orta ergenlik; 15-17 yaş aralığına denk gelen bu dönemde bireyler, genellikle bağımsız olmak isterler ve cinsellikle ilgili konularla ilgilenirler. Orta ergenler, soyut düşünürler ve genelleme yapmak isteyebilirler.

Geç ergenlik ise, 18-21 yaş aralığına tekabül eden bir dönemdir. Geç ergenler için verilen bu yaş aralığının üst sınırı, bireylerin içinde bulundukları toplumun ekonomik, kültürel ve eğitsel yapısına bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Ergenlerin soyut düşünebilme yeteneklerinin gelişimi bu dönemde tamamlanmıştır. Çünkü bu dönemde ergenler, geleceklerini şekillendirmeye yönelik seçimler yapabilmekte ve uygulayabilmektedirler (Parlaz vd., 1999: 11).

Ergenlik dönemiyle ilgili olarak yapılan bu sınıflandırmaya karşın, "ergenlik ne zaman son bulur?" ve "ilk yetişkinlik ne zaman başlar?" gibi soruların genel ve evrensel tek bir cevabı bulunmamaktadır. Çünkü her kültürün kendine özgü cevabı vardır. Bu nedenle cevap, kültürlerdeki sosyalleşmenin niteliğine gör değişmektedir (Arnett ve Taber, 1994: 532).

3. YETİŞKİNLİK DÖNEMİ

Yetişkinlik dönemi, toplum içindeki bireylerin kendi yaşantılarını yönetebilme sorumluluklarını üstlenebilmeleri olarak ifade edilmektedir (Yazar, 2012: 25). Arnette (2003: 73) göre ise yetişkin olmak bireylerin kendi-kendilerine yeter kişiler olarak yalnız başlarına kalmayı öğrenmeleri anlamına gelmektedir. Yetişkin kimliğine yönelik ilk geçici adımlar, ergenlik döneminde atılır; fakat kimlik

ISBN 978-605-7923-57-8

araştırmaları beliren yetişkinlikte daha önemlidir (Arnett, 2007b: 24). Yetişkinlik döneminin biyolojik, yasal, toplumsal ve psikolojik unsurları kapsayan bir süreç olduğu belirtilebilir. Buna göre, biyolojik olarak üretme yaşına gelen ve ilk ergenlik dönemine giren bireyler, yetişkin olmaktadır. Fakat ergenlikten yetişkinliğe geçiş, basit olarak biyolojik bir değişim değildir; çünkü geçişin sosyal ve kültürel yönü de vardır ve kültürler birbirlerinden farklıdır (Arnett, 2003: 73).Yasal açıdan ise oy kullanabilir, sürücü belgesi alabilir ve başkalarının rızası olmadan evlenebilir yaşa geldiklerinde bireyler yetişkin olmaktadır. Toplumsal olarak da tam zamanlı çalıştıkları, eş, anne-baba oldukları, oy kullanabildiklerinde yetişkin rolleri üstlenebilmektedirler. Son olarak psikolojik açıdan bireyler kendi yaşantılarından sorumlu olduklarında ve öz yönetimli olmaya ilişkin bir benlik kazandıklarında yetişkin olmaktadırlar (Yazar, 2012: 25). Görüldüğü gibi, toplumsal ve psikolojik açıdan bakıldığında yetişkinlik döneminde bireylerde kendilerini yönetebilmeye ilişkin bir benlik oluşmaktadır. Bireyler, kendi yaşamlarına ilişkin birçok sorumluluğun farkına varabilmekte ve kendi yaşamlarının sorumluluğunu üstlenebilmektedirler (Turan Özdemir, 2003: 26).

Bilim adamları yetişkinlik dönemini erken yetişkinlik, orta yetişkinlik ve geç yetişkinlik dönemi olmak üzere üç grupta incelemektedirler (Pekel Uludağlı, 2017: 264).

İlk yetişkinlik olarak da ifade edilen erken yetişkinlik dönemi 20-35 yaş aralığına işaret etmektedir. Bu dönem, bireylerin psikolojik açıdan en fazla doyuma ulaştıkları ve en çok yıprandıkları dönem olarak kabul edilmektedir (Aktu, 2016: 162). Orta yetişkinlik dönemi ise, 36-45 yaş aralığını kapsamaktadır. Bu dönemde bireylerin bedensel ve düşünsel olarak yaptıkları işlerde azalma olmasına karşın ilk yetişkinlikte görülen faaliyetleri de yaptıkları görülmektedir. Orta yetişkin bireylerin geleceğe ilişkin bakış açıları gençlere göre farklıdır (Köylü, 2010: 273).

Geç yetişkinlik döneminde ise, 60-65 yaş aralığı geç yetişkinlik olarak kabul edilmektedir. Bireylerin kendilerini artık yavaş yavaş emeklilik dönemine hazırladıkları bir zaman olup genellikle gençlik dönemindeki kayıpların üzerinde düşünülür (Aktu, 2016: 164).

4. BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİ: BİREY ERGEN MİDİR? YOKSA YETİŞKİN Mİ?

Kuramların ortaya çıkışından beri bireylerin yaşamlarının; doğum (bebeklik, çocukluk ve ergenlik), yetişkinlik (ilk, orta ve geç yetişkinlik), emeklilik ile ölüm ve yas dönemlerinden oluştuğu ifade edilmektedir. Ancak son 14 yıldır bireylerin yaşamlarında -kültüre bağlı olarak ortaya çıkan- bir dönemin daha var olduğu ileri sürülmektedir. Bu dönem, bireylerin ergenlikten yetişkinliğe geçerlerken içinde bulundukları zamana işaret etmekte ve beliren yetişkinlik dönemi olarak ifade edilmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Beliren yetişkinlik, yaşam döngüsünün 18-25 yaş aralığına denk gelen karanlık ve kasvetli bir dönem (Arnett, 2007b: 24) olup bireylerin yetişkinliğe geçtikleri zamanı açıklamaktadır (Doğan ve Cebioğlu, 2011: 12). Tuncere (2017) göre beliren yetişkinlik, 18-25 yaş aralığında bulunan bireylerin ergenlik sürecinden ayrıldıkları, yetişkinliğe henüz girdikleri; ancak yetişkinliğe ait sorumlulukları üstlenmeye daha hazır olmadıkları bir dönemdir. Levinsona (1986) göre ise beliren yetişkinlik 17-22 yaş aralığında bulunan bireylerin bir sonraki aşamaya geçtikleri dönemdir.

Bireyler çocukluk zamanlarında öncelikle ebeveynleriyle sonrasında ise çevreleriyle bağlanma ilişkisi kurmaktadırlar. Bu bağlamda diğer kişilerle kurulan ilişkiler bireylerin duygularını, düşüncelerini, zihinsel şemalarını ve dünya görüşlerini yaşam boyunca etkilemektedir. Gerçekleşen değişmeler bağlamında bireyler değişik ilişkiler geliştirmektedir.

Bireylerin bu süreçte temel olarak bağlanma ve ebeveynler ile yakın ilişkiler kurdukları görülmektedir. Çocuğun doğduğu andan bugüne kadar yaşadığı tüm dönemler bir arada ele alındığında, ergenlikten yetişkinliğe geçiş arasında yer alan bölüm, beliren yetişkinlik dönemi olarak ifade edilmektedir (Başbuğ vd., 2017: 262).

Başka bir yazar ise beliren yetişkinliği; bireylerin ergenlikten çıktıktan sonra kendilerine odaklandıkları, kendilerini "iki arada bir derede hissettikleri", kimliklerine ilişkin keşiflerde bulundukları, olasılıkları deneyimleyerek farklılıklar ve değişimler yaşadıkları dönem olarak ifade etmektedir (Vural, 2016: 166). 18-25 yaş aralığını kapsayan bu dönem ne ergenlik ne de yetişkinlik dönemidir; bu dönem teorik ve ampirik olarak her ikisinden de farklılaşmaktadır. Beliren yetişkinlik, hem sosyal rollerden hem de normatif beklentilerden göreli bağımsızlık ile ayırt edilir. Beliren yetişkinler, kendilerini ergen olarak görmezler; fakat onların pekçoğu ayrıca kendilerini yetişkin olarak da görmezler. Bu, pekçok beliren yetişkinler için sübjektif bir anlamın olduğunu gösterir; çünkü beliren yetişkinler, ergenliği terk ettiklerini fakat henüz tam olarak ilk yetişkinliğe girmediklerini belirtmişlerdir.

5. BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE OLUŞUMU

İkinci dünya savaşından sonra toplumlar; ekonomik, sosyal ve endüstriyel açısından önemli değişimler yaşamışlardır (Terzi ve Özbay, 2016: 171). Bu değişimler, toplumlardaki bireyleri de etkilemiş ve farklı bireysel özelliklerin ve yaşam dönemlerinin gelişmesine sebep olmuştur. Örneğin, önceki zamanlarda bireyler, ergenlik döneminden hemen sonra yetişkinlik dönemine geçmekteydiler. Ancak son yıllarda sosyal yaşamın çeşitlenmesi, bireylerin eğitime daha önem vermeleri ve kadınların iş yaşamına girmeleri vb. gibi sebeplerle toplumda önemli değişimler yaşanmıştır.

Beliren yetişkinlik döneminin genellikle sanayileşmenin gerçekleştiği (genellikle üst ve orta sosyo-ekonomik düzeye sahip toplumlar), yetişkinliğe ilişkin bağlanmanın ve sorumlukların ağırdan

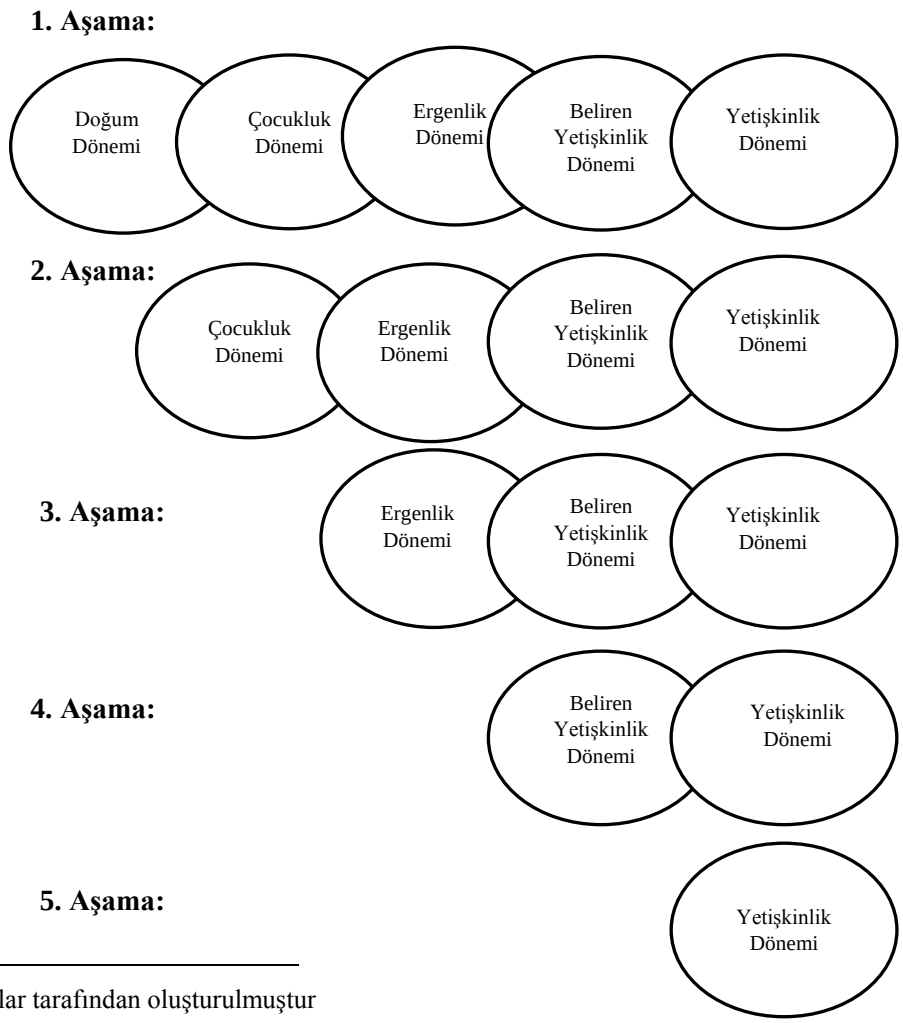
ISBN 978-605-7923-57-8

alındığı, bireylerin içinde bulundukları toplumlarda sergilemeleri gereken rollerin çok olmadığı ve bireylerin göstermeleri gereken rollere ilişkin daha az sıkıntılar yaşadıkları kültürlerde ve toplumlarda ortaya çıktığı (Murat ve Gülkanat, 2018: 251) ifade edilebilir.

Bireylerin daha yüksek eğitim almak istemeleri, kadınların kariyer yapma istekleri ve erkekler ve kadınların evliliği ötelemeleri sonucunda ne ergenlik dönemine uyan ne de yetişkinlik dönemine giren yeni bir kavram ortaya çıkmıştır (Siyez vd., 2017: 83). Çünkü ergenlik dönemi 10-18 yaş aralığında olup erken, orta ve geç ergenlik olmak üzere üç dönemde yaşanmaktadır. Yetişkinlik ise 25-64 yaş aralığına denk gelen ve ilk, orta ve geç yetişkinlik olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır. İşte bu durumda tam olarak her iki döneme girmeyen ama kendi başına bir dönem olan ve 18-25 yaş aralığına tekabül eden bu dönem, beliren yetişkinlik dönemi olarak ifade edilmiştir (Terzi ve Özbay, 2016: 171).

Beliren yetişkinlik dönemi dört aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamaların oluşumu Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1: Beliren Yetişkinliğin Oluşumu[12]

[12]Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 1'de görüldüğü gibi, bireylerin yaşam boyu gelişim dönemleri öncelikle doğumla başlamaktadır. Doğum döneminden sonra çocukluk dönemi gelmektedir. Çocukluk dönemi; ilk çocukluk, orta çocukluk ve geç çocukluk dönemlerinden oluşmaktadır. Bu dönemleri biyolojik, fizyolojik ve psikolojik olarak başarıyla tamamlayabilen çocuklar bir sonraki aşama olan ergenlik dönemini yaşamaktadırlar.

Ergenlik dönemi, hem çocukluğun hem de yetişkinliğin izlerini taşımaktadır. Ancak bireyler, bu aşamada daha çocuksu hareketlerde ve eylemlerde bulunmaktadırlar. Ergenlik döneminde huzursuzluk, kargaşa ve çatışma yaşayan bireyler, bu dönemden hemen sonra yetişkinliğe geçememektedirler. Ergenlik döneminden sonra bireyler -beliren yetişkinlik dönemine- girmektedirler. Beliren yetişkinlik dönemi, bireylerin ne tam olarak ergen olduklarını ne de tam olarak yetişkin olduklarını ifade etmek için geliştirilmiş bir kavramdır.

Bireyler, ergenlik dönemlerinden sonra beliren yetişkinlik dönemlerini sağlıklı bir şekilde yaşarlarsa gelecekte meslek seçimlerinde ve sosyal yaşamlarında herhangi bir sorunla karşılaşmazlar ya da karşılaşma olasılığı daha düşük olur. Ancak bireylerin ergenlik döneminden hemen sonra yetişkin oldukları düşünülürse, işleri daha karmaşık olabilir. Çünkü beliren yetişkinlik, bireylerin hem ergenliğin karmaşasından kurtulmalarına hem de yetişkinliğin sorumluluklarına hazırlanmalarına yardımcı olan bir dönemdir.

Bireyler beliren yetişkinlik dönemlerini rahat, özgür ve sorumluk sahibi olmadan geçirirlerse, bunun bireylerin gelecekte yaşayabilecekleri sorunları arttırdığı söylenmektedir. Bu nedenle bireyler, belirgin yetişkinlik dönemlerini biyolojik, fizyolojik ve psikolojik açıdan başarılı bir şekilde tamamlarlarsa, gelecekte yaşayacakları dönem olan yetişkinlik ve bir sonraki emeklilik döneminde herhangi bir problemle karşılaşmayacakları söylenebilir.

6. BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNİN ÖZELLİKLERİ

Bireylerin içinde bulundukları her dönemde olduğu gibi beliren yetişkinliğin de kendine özgü temel özellikleri vardır (Doğan ve Cebioğlu, 2011: 15):

1. Kimlik Arayışı: Eriksona (1950) göre bireylerin kimlik keşfi ergenlik dönemlerinde başlar. Ergenlik 10 yaşından 18 yaşına kadar devam eden bir dönem ise ve beliren yetişkinlik, 18 yaşından başlayarak 25 yaşına kadar devam etmekte ise, kimlik keşfi ergenlikten çok beliren yetişkinlikte gerçekleşmektedir. Bireylerin içinde bulundukları bu dönem kimliğe karşı kimlik karmaşası olarak ifade edilmektedir. Eriksona (1968) göre sanayileşmiş toplumlarda bariz biçimde ortaya çıkan uzatılmış ergenlik, bunlardan biridir. Diğeri ise,

ISBN 978-605-7923-57-8

toplumda küçük bir grup içinde yer alan bireylerin kendilerine özgü davranışlarda bulunabildikleri, özgür bir şekilde davranabildikleri ve kendi kişiliklerine ilişkin rolleri keşfetmelerine izin verebilen bir süreç olan psiko-soysal maratoryumdur. Beliren yetişkinliğin bireylere bir yaşam dönemi olarak sunulabilmesi için üç boyutta ele alınması gerekir. Bu boyutlar; kariyer, romantik ilişkiler ve dünya görüşüdür. Bireylerin yetişkinlik dönemindeki kariyerleri, romantik ilişkileri ve dünya görüşleri ile gösterdikleri gelişimsel özellikleri ergenlik döneminkinden daha önemlidir (Atak, 2011: 172). *Bireylerin iş yaşamlarını ele aldığımızda* ergen bireyler sadece geçici işlerde ve belirli bir süreliğine çalışmaktadırlar. Oysa beliren yetişkinler için daha ilginç bir durum söz konusudur. Beliren yetişkinler seçtikleri meslekleri ilgi duydukları, sevdikleri ve kapasiteleri buna yettikleri için yapmak isterler. Yetişkinler ise, tercih ettikleri meslekleri sürekli olarak devam edebilecekleri şekilde seçmektedirler. Yetişkinler, diğer bireylerden farklı olarak yaptıkları işlerden ücret elde etmektedirler.

Romantik ilişkilere baktığımızda ise ergenler için çift olmak daha çok beraber parka gitmek, sokakta gezmek olarak kavramsallaştırılırken beliren yetişkinler için çok daha farklı olarak gelecekte yaşamlarını paylaşabilecekleri ve çocuk sahibi olabilecekleri kişiyi seçmek olarak kavramsallaştırılmıştır. Beliren yetişkinlik döneminde, aşkla ilgili keşifler, daha ciddi ve daha samimidir. Ergenlerde çıkma çoğu zaman parti, dans gibi gruplarda gerçekleşir. Beliren yetişkinlikte ise çıkma, muhtemelen çiftler şeklinde gerçekleşir: Odaklanma, daha az eğlence daha fazla duygusal ve fiziksel yakınlaşmayı keşfetme şeklindedir. Beliren yetişkinlikte romantik ilişkiler ergenlikten daha uzun sürer ve muhtemelen seksüel birliktelik gerçekleşir ve evlenmeden birlikte yaşanır. Bu şekilde ergenlikte aşka dair keşifler, geçici olma eğilimindedir ve örtülü soru; "burada ve şimdi kiminle eğleneceğim". Buna karşılık, beliren yetişkinlikte aşka dair keşif, daha derinden yakınlaşmayı gerektirir ve örtülü soru, kimliğe daha fazla odaklanma .Yetişkinler ise artık eşini seçmiş, çocuk sahibi olmuş ve bunları devam ettirmeye çalışmaktadır.

Dünya görüşünü ele aldığımızda, ergenlerin dünya görüşü somut düşünceden soyut düşünceye ulaşmaktadır. Dolayısıyla ergen bireylerin dış dünyayı algılamaları devamlı olarak değişikliğe uğramaktadır. Bireyler daha çok etraflarında gelişen olayları sorgularlar ve yaşama farklı açılardan bakmaya başlarlar. Bireyler kendileri ve içinde bulundukları dünya hakkında daha fazla düşünerek idealist ve eleştirel yaklaşmaktadırlar (Avcı, 2010: 41). Beliren yetişkinlerin dünya görüşleri ise, sürekli olarak değişmektedir. Bunun nedeni, gelecekte içinde bulunacakları yetişkinliğin bir özelliğidir. Dünya görüşlerindeki değişimlerin kaynağı bireylerin bilişsel yapılarında meydana gelen değişikliklerdir (Atak, 2011: 174). Arnette (2004) dünya görüşündeki değişmeleri bireylerin çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki düşüncelerini üniversite yaşamlarında öğrendikleriyle geliştirmelerine

ISBN 978-605-7923-57-8

dayandırmaktadır. Bireylerin dünya görüşleri üniversite eğitimleri bittiğinde tamamlanmış olmaktadır. Yetişkinlerin dünya görüşlerine göre bireyler yeni sorumluluklar alırlar ve derin bağlanmaları kabul ederler. Bireyler kendilerini mesleklerine ve ailelerine adarlar. Yetişkin bireyler düşledikleri hedeflerin birçoğuna erişemeyeceklerinin farkına varırlar ve daha çok başarabilecekleri işlere odaklanarak uyum sağlamaya çalışırlar (Lindzey vd., 1988).

2. İstikrarsızlık: Diğer gelişim dönemleriyle karşılaştırıldığında beliren yetişkinlik döneminin çok fazla karışık bir dönem olduğu söylenebilir. Beliren yetişkinlik döneminde bireyler, geleceğe ilişkin çok fazla plânlar yapmaktadırlar Ancak bireylerin yaptıkları bu plânlar sürekli değildir; çünkü geçici bir nitelik taşımaktadır. Aslında beliren yetişkinlik kararsızlık dönemidir (Doğan ve Cebioğlu: 2011: 16). Örneğin, beliren yetişkinlik döneminde yüksek lisansa başlayan bir birey, kendisi için neler yapabileceğini araştırır. Ancak bir süre sonra sürekli ders çalışmaktan sıkılan bu birey, kendisi için farklı bir meslek veya uğraş aramaya çalışabilir. Meselâ sadece memur olarak çalışmak isteyebilir; günün belirli saatlerinde aynı işi yapıp, kalan vakti kendisi için kullanmak isteyebilir.

3. Kendine Odaklanma: Arnette (2010) göre bireylerin yaşamlarında kendilerine en fazla odaklandıkları ve kendilerini en çok dinledikleri zaman bu dönemdir. Bireyler, günlük yaşamlarında sadece birkaç zorlukla karşılaşmaktadırlar. Beliren yetişkinlikte kendine odaklama durumu geçici bir dönemdir ve bu durum olumlu olarak görülür. Beliren yetişkinler, kendilerinin ne olduklarına ve ne yapabileceklerine odaklanırlar. Bu şekilde yetişkin bireyler olduklarında, kendilerine yetebilmenin temellerini atarlar. Örneğin; ergenler her gün okula gitmek, ödev yapmak vb. işlerle uğraşırlarken beliren yetişkinlerin bu şekilde sorumlulukları çok azdır. Yetişkinlerin ise her gün işe gitmek, çocuklara bakmak vb. gibi sorumlulukları vardır (Doğan ve Cebioğlu, 2011: 16).

4. Arada Kalmışlık: Bu dönemde bireyler, kendilerini hem ergen hem de yetişkin olarak görürler. Bireylerin kendilerini tam olarak ifade etmekte zorlandıkları bir dönemdir. Aslında beliren yetişkinler, ergen olduklarının ve zamanla yetişkinlik özelliklerini kazanacaklarının farkındadırlar. Arnette (2007a) göre bireylerin tam olarak yetişkin olmaları 20li yaşların ortalarında gerçekleşmektedir. Bir başka ifadeyle birey 20li yaşlarda olsa dahi hala ergendir; tam olarak yetişkin değildir.

5. Sonsuz Olanaklar: Beliren yetişkinler bu dönemde artık kendileri için her olayda her şeyin sınırsız olduğunu düşünürler. Ayrıca bu dönemde beliren yetişkinler, gerek kariyer gerekse evlenecekleri yer olsun her türlü seçenekleri denemekte özgürdürler. Beliren yetişkinler gelecekle ilgili hem büyük umutlar beslemekte hem de çok hayal kurmaktadırlar

ISBN 978-605-7923-57-8

(Doğan ve Cebioğlu, 2011: 17). Çünkü onlar için herhangi bir sınır ve kural yoktur. Onlara göre her şey denenebilir veya her şeyden bilgi alınıp geleceğe öyle yön verilebilir.

7. BELİREN YETİŞKİNLİĞİN BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Genç yetişkinlik dönemi son zamanlarda araştırmacılar tarafından yoğun olarak araştırılmaktadır. Yapılan araştırılmaların odak noktası, yetişkinliğe geçişteki zamandır. Başka bir deyişle araştırmacılar "bireylerin ergenlikten yetişkinliğe hemen mi geçtikleri yoksa başka bir dönemi yaşadıktan sonra mı geçtikleri?" sorusunun cevabını araştırmaktadırlar. Ergenlikten yetişkinliğe geçiş aşamasında toplumun bireylere taktıkları bir sosyal saat vardır. Bu sosyal saat; bireylerin iş yaşamlarına atılmaları, evlenmeleri, çocuk sahibi olmaları vb. gibi sosyal görevlerden oluşmaktadır. Bireylerin bu sosyal görevleri yerine getirmeleri beklenmektedir. Son zamanlarda bireyler toplumun kendilerinden bekledikleri bu sosyal görevleri gecikmeli olarak gerçekleştirmektedirler. İşte bu noktada bireylerin topluma karşı olan görevlerini yerine getirmekte artık zorlandıkları ya da yerine getiremedikleri görülmektedir (Pekel Uludağlı, 2017: 264-265). Çünkü bireyler yükseköğretim yaparken bu döneme girmektedirler; dolayısıyla bu durum, bireylerin yetişkinliğe geçmelerini geciktirmektedir. Üstelik hem geçişin vermiş olduğu stres hem de gelecek yıllarda yaşanabilecek olan sorunlarla ilgili stres, bu geçişi yani beliren yetişkinliği riskli ve rahatlıktan uzak bir dönem haline getirmektedir (Göğüş, 2013: 71).

8. BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNİN DİĞER DÖNEMLERDEN FARKI

Allahverdiyevaya (2017) göre bireylerin ergenlik dönemindeki ileri ergenlik kavramı yerine bazen gençlik kavramı bazen de yetişkinlik kavramı kullanılmaktadır. Ancak kullanılan bu kavramların hiçbiri beliren yetişkinlik kavramını tam olarak karşılayamamaktadır.

Arnette (2004) göre geç ergenlik, genç yetişkinlik, yetişkinliğe geçiş ve gençlik gibi kavramlar bu dönemi yeterince karşılayamamaktadır. Kurta (2016) göre *genç ergenlik* kavramı 18-25 yaş arasına tekabül ettiği için 10-18 yaş arasında bulunan bireylerin yaşam özelliklerinden farklılık göstermektedir. Çünkü bu dönemdeki bireylerin çoğu aileleriyle yaşamaktadırlar.

Beliren yetişkinler ise yalnız başlarına yaşamaktadırlar. Yetişkinliğe geçiş kavramı ise bireyin ergenlikten yetişkinliğe geçişini ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak bu dönem 18-25 yaş arasını kapsadığı için yedi yıl sürmektedir. Bu nedenle bireylerin yaşadıkları bu yedi yıllık süreci geçiş kavramıyla değerlendirmek yanlış olabilir. Gençlik kavramı ise, çocukluk ve ergenlik gibi dönemleri kapsadığı için bireylerin bu grupta ele alınması ve bu kavramla değerlendirilmesi hatalı olabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

9. BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE KARİYER

Beliren yetişkinlikte bireylerin kariyer tercihi süreklilik arz etmemektedir. Başka bir deyişle bireyler, bu dönemde seçtikleri kariyerle ilgili olarak çok zaman geçmemesine karşılık sıkıldıkları için bırakabilirler. Örneğin; bir öğrenci, gelecekte seçeceği meslekle ilgili deneyim kazanmak amacıyla bir yerde staj yapabilir. Staj sonrasında işe karşı ilgilisi azabilir veya bu mesleği tamamen terk edebilir. Öte yandan gelişimsel yapısı nedeniyle kariyer arzusu bireylerde sürekli olarak yeni ve değişik meslekler seçme şeklinde kendini göstermektedir. İşte bu arzu, bireylerin beliren yetişkinlik dönemlerinde daha fazla ortaya çıkmaktadır (Seymenler vd., 2015: 910). Bir başka örnek ise bireyler ergenlik dönemlerinde yazları geçici işlerde sadece düşük bir ücret karşılığında çalışabilirken, beliren yetişkinlik döneminde ücret olmaksızın sadece kendine uygun mesleği seçmek için deneme yanılma yöntemine başvurmaktadırlar. Yetişkinler ise zaten mesleklerini seçmişler ve icra etmektedirler.

10. BELİREN YETİŞKİNLİĞİN KÜLTÜREL BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Beliren yetişkinlik dönemine kültür açısından baktığımızda, ilk olarak söyleyebileceğimiz şey, sadece yetişkin olma yolunda bulunan bireylerin karşılaşabilecekleri bir dönem olup yetişkinlik rolleri bir süreliğine ertelenmektedir (Atak, 2005: 24). Beliren yetişkinlik dönemi, yetişkin rollerinin gösterilmesine izin verilmeyen ya da bir başka ifadeyle ergen bireyleri henüz yetişkin kişiler olarak görmeyen toplumlarda görülmektedir.

Arnette (2000) göre beliren yetişkinlik dönemi sadece bireylerin geç ergenlik dönemi geçene kadar yetişkinlik rollerini ve sorumluluklarını erteledikleri kültürlerde ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle beliren yetişkinlik dönemi sanayileşmiş veya endüstrileşmiş ülkelerde bireylerin yüksek düzeyde eğitim gerektiren ve bilgiye dayanan mesleklere girebilmek amacıyla normal koşullarda mezuniyet sonrasında üstlenmeleri gereken sorumlulukları erteledikleri, evliliği ve ebeveynliği öteledikleri zaman aralığında gerçekleşir.

Arnette (2000) göre ortalama evlenme yaşı genel olarak ülke bazında hesaplanmasına rağmen beliren yetişkinlik döneminin en iyi olasılıkla ülkeden ziyade kültürlerin bir özelliği olarak anlaşılması gerekmektedir. Son derece sanayileşmiş olan bazı ülkelerde, azınlık kültürlerinin üyeleri, kısa süreli olarak ortaya çıkan yetişkinlik dönemine uyum sağlayabilirler ya da hiçbir yeni yetişkinlik dönemine yol açmayan kültürel uygulamalara da sahip olabilirler. Örneğin; Amerika Birleşik Devletlerinde, Mormon kilisesinin üyeleri kısaltılmış ve yüksek ölçüde yapılandırılmış yeni yetişkinliğe sahip olma eğilimindedir.

Evliliği yasaklayan kültürel inançlardan dolayı cinsiyete ilişkin vurguların yapılması ve geniş ailelerin arzu edilebilirliğinin vurgulanması, genç Mormonların erken evlenme ve çocuk sahibi olmayı başlatma konusunda önemli bir sosyal baskıdır. Sonuç olarak, Mormonlarda ortalama evlilik

ISBN 978-605-7923-57-8

ve ilk doğum yaşı Amerikan nüfusuna göre daha düşük olup genç Mormonların yetişkin rollerini üstlenmeden önce çok daha kısa bir keşif dönemine sahip olmaları olasıdır.

Arnette (2000, 2004) göre son yıllarda bilgiye olan ihtiyacın artması ve toplumların bilgiye daha değer vermeleri, bireylerin aldıkları eğitimlerin 20li yaşlardan 30lu yaşlara kadar devam etmesine neden olmuştur. Böylece evlilik yapma, aile kurma ile anne ve baba gibi roller üstlenme gereksinimi azalmaktadır. Bu nedenle beliren yetişkinlik döneminin daha çok endüstrileşmiş ve sanayileşmeye devam eden toplumlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, Japonya, Güney Kore ve Çin gibi ülkelerde böyle bir dönemin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Yüzbaşı Vurala (2012) göre beliren yetişkinlik döneminin ortaya çıkmasının bir diğer sebebi toplumlarda yaşanan kültürel değişim ve dönüşümdür. 1950li yıllardan günümüze kadar yurtdışında evlilik yaşı ortalama olarak 20li yaşlara tekabül ederken 2000li yıllardan beri bu, ortalama 25e yükselmiştir. Buna göre sanayileşmemiş toplumlarda eğitim düzeyi yüksek işgücüne duyulan gereksinimin artması sonucu beliren yetişkinlik dönemi ortaya çıkmıştır.

Pehlivana (2017) göre belirgin yetişkinlikle ilgili ölçütlerin bireyler tarafından algısının kültürden kültüre değiştiği ve bu döneminin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıktığı görülmektedir.

Atak ve Çoka (2010) göre gelişmekte olan ülkelerin kırsal ve kentsel bölgelerinde yaşayan insanlar arasında önemli kültürel farklılıkların olduğu görülmektedir. Örneğin, Hindistan ile Çini ele aldığımızda, bu ülkelerde kentsel bölgelerde yaşayan bireylerin beliren yetişkinlik dönemini yaşamaları ihtimali kırsal nüfusta yaşayanlara göre çok daha yüksektir. Eğer bireyler gelişmiş ülkelerde yaşamaktaysalar, az gelişmiş ülkelerde yaşayan bireylere göre daha geç evlenmekte ve daha geç çocuk sahibi olmaktadırlar. Çünkü gelişmiş ülkelerde bireyler, eğitim yaşamlarına devam etmektedirler. Buna karşın kırsal kesimde yaşayan bireylerin eğitim olanakları daha kısıtlı olduğu için genel olarak erken evlenerek erken çocuk sahibi olmaktadırlar.

11. BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİYLE İLGİLİ YAZIN TARAMASI

Facio ve Micoccinin (2003) Arjantinde yaptıkları çalışmada beliren yetişkinlik döneminin 25-27 yaş aralığına denk geldiğini saptamışlardır. Gaudetin (2007) ise Kanadada yapmış olduğu çalışmada beliren yetişkinlik dönemini 25-30 yaş aralığı ile sınırlandırmıştır. Macek ve arkadaşları (2015) da Çek Cumhuriyetinde araştırma yapmışlar ve bu dönemi 18-29 yaş aralığı olarak ifade etmişlerdir.

Mayseless ve Scharfin (2003) ise İsrailde yaptıkları araştırmada beliren yetişkinlik döneminin 20-24 yaş aralığında yer aldığını saptamışlardır. Sirsch ve arkadaşları (2009) tarafından Avusturyada yapılan çalışmaya göre, bu dönemin 20-29 yaş arasına denk geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Arnett (2001) yaptığı çalışmada beliren yetişkinliğin Amerikada 18-25 yaş arasında olduğu sonucuna

ISBN 978-605-7923-57-8

ulaşmıştır. Yine Amerikada (2004, 2007a) tarafından yapılan bir başka çalışmada 18-29 yaş aralığı, beliren yetişkinlik dönemi olarak ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi, aynı kültür olmasına karşın Amerikan toplumunda beliren yetişkinlik dönemine ilişkin yaş aralığı farklılık göstermektedir. Bu farklılık, zamanla, araştırmanın yapıldığı bölgeyle ya da zamana bağlı olarak kültürel değişimle ilişkili olabilir. Nelson (2003) da yaptığı çalışmada Amerikadan tamamen farklı bir kültüre sahip olan Mormenlarda beliren yetişkinlik döneminin 18-20 yaş arasında olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Nelson (2009) Romanya kültürüyle ilgili olarak yaptığı çalışmada ise 18-27 yaş aralığını beliren yetişkinlik dönemi olarak kabul etmiştir. Finlandiyada Salmela-Aro ve Helvenin (2006) tarafından yapılan çalışmada da bu dönemin 21-28 yaş aralığını kapsadığı saptanmıştır.

Atak (2005) ve Atak ve Çok (2007) tarafından Türkiyede yapılan araştırmada ise beliren yetişkinlik döneminin 19-26 yaş aralığında olduğu bulgulanmıştır. Son olarak Çin (Nelson ve Chen, 2007), Japonya (Rosenberger, 2007) ve Latin Amerika (Galambos ve Martinez, 2007) gibi ülkelerde beliren yetişkinlik döneminin olmadığı; ancak yeni oluşmaya başladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Görüldüğü gibi, beliren yetişkinlik döneminin alt sınırı 18-25 yaş arasında üst sınırı ise 24-30 yaş arasında değişmektedir. Ülkeler arasındaki bu farklılık, toplumun bölgeleri arasında ve hatta şehirler arasında dahi görülebilir.

12. TÜRKİYE BAĞLAMINDA BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİ

TNSAnın (2013) sonuçlarına göre, beliren yetişkinlik döneminde bulunan bireylerin evlenme yaş oranlarında bir artış vardır. Bir başka ifadeyle, belirgin yetişkinlik dönemine giren bireyler, evliliklerini ileri bir yaşa ertelemektedirler. Araştırma sonuçları evlilik yaşının giderek yükselmekte olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Erişilen bulgulara göre, evlenme yaşının yükselmesiyle birlikte eğitim düzeyinde de bir artış yaşandığı görülmüştür. Bunun nedenlerinden biri, yaşanan değişme ve gelişmelerin bir sonucu olarak görülebilen bireylerin yaşam dönemlerinde ortaya çıkan beliren yetişkinlik döneminin olduğu düşünülmüş olabilir.

25-49 yaş aralığında bulunan kadınlardan eğitimsiz olanlar ile en az lise mezunu olanlar arasında evlenme yaşının yaklaşık altı yıl arttığı görülmüştür. Bu durum, Türkiyede de beliren yetişkinlik döneminin oluşumuyla birlikte evlilik yaşının yükselmesine neden olmuştur. Ayrıca son yıllarda beliren yetişkinlik döneminin Türkiyede görülmeye başlanmasıyla birlikte yükseköğrenim gören kadın ve erkek sayısının yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Beliren yetişkinlik döneminde bireyler; okumak isteyen kadın ve erkekler, evlilik düşüncelerini biraz daha ötelemektedirler. Zaten Türkiye'de yükseköğrenime başlayan bireylerin yaşı 18-24 yaş aralığına tekabül etmektedir. Bu yaş aralığı bireylerin beliren yetişkinlik döneminde bulundukları zaman dilimidir. O halde Türk toplumunda bireylerin beliren yetişkinliklerini yükseköğrenim boyunca yaşadıkları ifade edilebilir. Bu nedenle

ISBN 978-605-7923-57-8

eğitim yaşamına odaklanan beliren yetişkinlerin evlenme ve aile kurma düşüncelerini daha çok yetişkinliğin ortalarına doğru öteledikleri söylenebilir.

Türkiyede 20li yaşlardaki erkek vatandaşlar zorunlu askerlik hizmetine tabidir. Askerlik hizmeti erkeklerin beliren yetişkinlik dönemini henüz yaşamaya başladığı zamanı kapsamaktadır. Ancak, zorunlu eğitim süresinin uzaması, beliren yetişkinlerin askerlik hizmetini yapacakları zamanı da değiştirmektedir. Bu nedenle düşük eğitim düzeyli genç beliren yetişkinler daha uzun süreli askerlik hizmeti yaparken, eğitim düzeyi yüksek genç beliren yetişkinler ise daha kısa süreli askerlik yapmaktadırlar. Diğer taraftan askerlik hizmeti eğitimin bitişiyle başlamaktadır. Bu nedenle köy, kasaba gibi yerlerde yaşayan insanlar, askerliğini yapmamış bireyleri henüz tam olarak yetişkin kabul etmemektedirler (Çok ve Atak, 2015: 50-51). Bir başka ifadeyle kırsal kesimde yaşayan insanlar için askerlik hizmetini yapmış olmak, bireylerin yetişkin olduklarının kanıtıdır. Eğer insanlar, askerlik görevini tamamlamamışlarsa onlar henüz ne yetişkin birey ne de çocuk konumundadırlar. İşte bu tür bireylere beliren yetişkin denilebilir. Çünkü onlar, henüz ne sorumluluk üstelenebilecek ne aile hayatını yönetebilecek ve ne de baba olabilecek düzeye gelmişlerdir. Nitekim beliren yetişkinin ailesi de evlatlarını henüz bu unvanları taşıyabilecek kadar yeterli görmemektedir.

TNSAnın (2013) araştırmalarına göre eski dönemlerde Türkiyede 14-15li yaşlar anne-baba olma yaşı olarak kabul edilmekteydi. Ancak son yıllarda beliren yetişkinlik kavramıyla birlikte eğitim yaşamına daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Eğitim düzeyinin yükselmesi da beliren yetişkinlerin evlenme ve çocuk sahibi olma yaşlarının artmasına neden olmuştur. Bu kültürel değişim, beliren yetişkinlerin eğitimi daha ön plana çıkarmalarına ve beliren yetişkin kadınların eğitim yaşamına daha çok atılmalarına neden olmuştur. Ayrıca geçmişten günümüze kadar Türkiye'de doğum yapılan yaş aralığı en çok 25-29 olsa da, doğum yapma yaşı beliren yetişkinliğin gözlenmesiyle birlikte daha ileri yaş grubuna itilmiştir.

Son zamanlarda Türkiyede beliren yetişkinliğin görülmesiyle birlikte evlenmemiş kadınlar ile evlenmiş kadınlar değerlendirildiğinde, genç yaşlarda evlenen kadınların oranında bir düşme olduğu görülmüştür. Tüm kadınların sadece %16sının 15-19 yaş arasında, %14ünün ise 20-24 yaş aralığında, evlenen kadınların ise %2sinin 15-24 yaş aralığında ve %9unun 20-24 yaş aralığında evlendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun en önemli sebebinin; eğitim düzeyinin yükselmesi, sosyo-kültürel yapının değişmesi ve kadınların kariyerlerinde ilerlemek istemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Diğer taraftan Türkiyedeki tüm kadınların önemli bir kısmının beliren yetişkinlik dönemlerinde evli olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır (TNSA, 2013: 43).

Evlenme yaş ortalamasının genel popülasyonda kadınlar için 21, buna karşılık erkekler için ise 24 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak eğitimli bireylerde bu yaşın biraz daha geç olduğu görülmüş; çünkü kadınlar için 23, erkekler için ise 27 olduğu sonucu elde edilmiştir (Çok ve Atak, 2015: 51).

ISBN 978-605-7923-57-8

Bunun sebebinin geçmişten farklı olarak Türk toplumunda meydana gelen yeni bir dönem olarak bilinen beliren yetişkinlik dönemi olduğu söylenebilir. TNSAya (2003) göre Türkiyede 25-49 yaş arasında bulunan evlenmemiş kadınların yaş aralığına bakıldığında, evliliğin orta yaşlarda gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla evlenme yaşının eskiden farklı olarak orta yaşa kaymasının temel sebebi, bireylerin beliren yetişkinlik dönemine girmeleri olarak gösterilebilir.

Türkiyenin son yıllardaki sosyo-ekonomik yaşamına bakıldığında, gözle görülebilir değişimlerin yaşanmakta olduğu söylenebilir. Çünkü artık kız çocuklar evlendirilmek yerine okula gönderilmektedir. Erkek çocuklar ise askerlikten sonra dahi kariyer yaşamlarına devam etmektedirler. Kariyer yaşamlarına devam eden kadın ve erkekler devamlı daha fazla eğitim almak ve kendilerini daha fazla geliştirmek yoluna gitmektedirler. Çünkü artık ailelerin eğitim düzeylerinin artmasıyla birlikte yaşama bakış açıları değişmektedir. Ayrıca toplum ekonomik açıdan büyük dönüşümler yaşamaktadır. Bu toplumsal ve bireysel değişim ve dönüşümler, beraberinde bireylerin yaşamlarına ergenlik ve yetişkinlik arasında kalan ve yeni bir dönem olarak karşımıza çıkan beliren yetişkinlik döneminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Beliren yetişkinlik dönemini yaşayan bireylerin ne ergenliğe ilişkin sorunları ne de yetişkinliğe ilişkin sorumlulukları vardır. Çünkü beliren yetişkinlik döneminde bireyler için iş bulma sorunu ortaya çıkmıştır. Beliren yetişkinlik döneminin aslında bir keşif dönemi olduğu da ifade edilebilir. Çünkü beliren yetişkinlik döneminde bireyler, gelecekle ilgili olarak evlenmek, geçimlerini sağlamak ve çocuklarına daha iyi bir yaşam sürdürebilmek için iş bulmak gibi konularla ilgilenirler. Sonuç olarak bu dönemde bireyler, gelecekte ne yapmak istediklerini tam olarak kararlaştırarak iş bulana kadar ve eşlerini seçene kadar, evlilik ve çocuk yapma gibi durumları ertelemektedirler (Çok ve Atak, 2015: 49-50).

12. SONUÇ

Teknolojinin ve bilginin önemli bir güç kaynağı olduğu bu dönemde toplumsal ve bireysel açıdan değişim, kaçınılması neredeyse imkansız bir süreç haline gelmiştir. Bireylerin yaşam dönemlerine kadar sirayet etmiş olan bu değişim, beliren yetişkinlik adı verilen yeni bir dönemin oluşumuna yol açmıştır. Daha çok sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerin yaşam dönemlerinde görülen bu oluşum, gelişmekte olan bir ülke olarak bizim toplumumuzda da yer edinmeye başlamıştır.

Gerçekte dünyada yaşanan değişme ve gelişmelerin bir yansıması olarak karşımıza çıkan ve beliren yetişkinlik dönemi olarak isimlendirilen bu dönem, bireylerin yaşam evrelerinin önemli bir yerinde yer almaktadır. Aslına bakıldığında, diğer dönemlerden tamamen bağımsız olarak ortaya çıkan bir evre değildir. Çünkü beliren yetişkinlik, 18-25 yaş aralığında olan geç ergenlik ile ilk yetişkinliğin karışımında oluşan bir dönemdir. 18-21 yaş aralığına tekabül eden geç ergenlik

ISBN 978-605-7923-57-8

döneminde bireylerin soyut düşünebilme yeteneklerinin gelişiminin tamamlanmış olduğu ve geç ergenlerin bu dönemde gelecekle ilgili önemli kararlar alarak planlar hazırladıkları saptanmıştır. Yetişkinlik döneminde ise bireylerin biyolojik, yasal, toplumsal ve psikolojik açıdan önemli değişimler yaşadıkları bilimsel çalışmalarla ispatlanmıştır. Çünkü yetişkinlik döneminde bireylerde kendi-kendilerini yönetebilmeyle ilgili bir benlik oluşmuştur. Artık bireyler, yaşamlarıyla ilgili sorumlulukların farkına varabilmiş ve yaşamlarının sorumluluğunu üstlenebilmişlerdir. İşte ergenlikten yetişkinliğe geçerken içinde bulunulan zamanı ifade eden beliren yetişkinlik dönemi, bireylerin ergenlik sürecinden ayrıldıkları, yetişkinliğe henüz girdikleri; ancak yetişkinliğe ait sorumlulukları üstlenmeye daha hazır olmadıkları zamanı göstermektedir. Bu dönemde yer alan bireyler, yoğun şekilde kendilerine odaklanmakta ve kimlik keşfinde bulunmaktadırlar.

Toplumsal değişimler nedeniyle bireylerin eğitime daha fazla önem vermeleri, kadın ve erkekler açısından kariyerin daha değerli olması ve iş yaşamında çalışan kadın sayısının artması sebebiyle insanların evliliklerini ve çocuk yapma sorumluluklarını ötelemelerinin beliren yetişkinlik döneminin oluşumunda etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca yapılan yazın taraması sonunda 18-25 yaş aralığı olarak ifade edilen bu dönemin alt ve üst yaş sınırlarının topluma, kültüre, gelişmişlik düzeyine ve zamana göre farklılık gösterdiği de bulgulanmıştır. Biyolojik, fizyolojik ve psikolojik açıdan belirgin yetişkinlik dönemi başarılı bir şekilde tamamlandığında, sonraki dönemlerde -yetişkinlik ve emeklilik- sorunlarla karşılaşılmadığı ve bu dönemlerin daha rahat geçirildiği görülmüştür.

Sonuç olarak ülkemiz bu dönem bağlamında değerlendirildiğinde, kadın ve erkekler için eğitim düzeylerinin yükseldiği, kariyerin öneminin arttığı, çalışan kadın sayısının arttığı ve bu değişmelere bağlı olarak erkeklerin askerlik sürelerinin değiştiği, evlilik yaşlarının yükseldiği ve çocuk yapma sorumluluğunun ertelendiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Aktu, Y., "Levinson'un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry,* (2016), 8(2), ss. 162-177.

Allahverdiyeva, L., (2017), "Ergenlerin Evden Kaçma Nedenleri Üzerine Bir Araştırma: Azerbaycan/Bakü Örneği", *I. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, 02-03 Aralık, İstanbul.

Arnett, J. J. ve S., Taber, "Adolescense Terminable and Interminable When Does Adolescense End?", *Journal of Young and Adolescense*, (1994), 23 (5), ss. 517-537.

Arnett, J. J., "Emerging Adulthood: A Theory of Development from The Late Teens through The Twenties", *American Psychologist*, (2000), (55), ss. 469-480.

ISBN 978-605-7923-57-8

Arnett, J. J., (2001), "Adolescent and Emerging Adulthood: A Cultural Approach", New Jersey: Prentice-Hall.

Arnett, J. J., "Conceptions of the Transition to Adulthood Among Emerging Adults in American Ethnic Groups", *New Directions for Child and Adolescent Development*, (2003), (100), ss. 63-75.

Arnett, J. J., (2004), "Emerging Adulthood: The Winding Road From The Late Teens Through The Twenties", Oxford University Press, New York.

Arnett, J. J., "Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For?", *Society for Research in Child Development*, (2007a), 1(2), ss. 68-73.

Arnett, J. J., "Suffering, Selfish, Slackers? Myths and Reality About Emerging Adults", *J Youth Adolescence*, (2007b), (36), ss. 23-29.

Arnett, J. J., "Oh, Grow up! Generational Grumbling and the New Life Stage of Emerging Adulthood-Commentary on Trzesniewski and Donnellan", *Perspectives on Psychological Science*, (2010), 5(1), ss. 89-92.

Atak, H., (2005), "*Beliren Yetişkinlik: Yeni Bir Yaşam Döneminin Türkiye'de İncelenmesi*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.

Atak, H. ve F., Çok, (2007), "Emerging Adulthood and Perceived Adulthood in Turkey", *3rd Conference on Emerging Adulthood*, 15-16 February, USA.

Atak, H. ve F., Çok, "A New Period in Human Life: Emerging Adulthood" , *Journal of Childhood and Adolescence Mental Health*, (2010), 17(1), ss. 39-50.

Atak, H., "Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, (2011), 3(1), ss. 163-213.

Avcı, M., "Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2010), 7(1), ss. 39-63.

Çok, F. ve H., Atak, "Emerging Adulthood in Turkey: Does It (Yet) Exist?", *The Online Journal of Counseling and Education*, (2015), 4(3), ss. 46-75.

Başbuğ, S., G., Cesur ve A., Durak Batıgün, "Algılanan Ebeveynlik Biçimi ve Yetişkin Ayrılma Anksiyetesi: Kişilerarası Bilişsel Çarpıtmaların Aracı Rolü", *Türk Psikiyatri Dergisi*, (2017), 28(4), ss. 255-267.

Doğan, A. ve S., Cebioğlu, "Beliren Yetişkinlik: Ergenlikten Yetişkinliğe Uzanan Bir Dönem", *Türk Psikolojileri Yazısı*, (2011), 14(28), ss. 11-21.

Erikson, E. H., (1950), "Childhood and Society", New York: Norton.

ISBN 978-605-7923-57-8

Erikson, E. H., (1968), "Identity, Youth, and Crisis", New York: Norton.

Facio, A., ve F., Micocci, (2003), "Emerging adulthood in Argentina", New Directions for Child and Adafescent Development, (Ed.), J., Arnett ve N., Galambos. New York: Wiley Periodicals.

Galambos, N. L. ve L. M., Martinez, "Poised for Adulthood in Latin America: A Pleasure for The Privileged", *Child Development Perspectives*, (2007), 1(2), ss. 109-114.

Gaudet, S., "How the Ethical Experience Defines Adulthood: A Sociological Analysis". *Advances in Life Course Research*, (2007), (12), ss. 335-357.

Göğüş, A., "Üniversite Öğrencilerinin Kimlik Oluşumu ve Demografik Bilgileri", *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, (2013), 3(2), ss. 59-90.

Koç, M., "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2004), (2), ss. 231-256.

Köylü, M., "Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (2010), 11(2), ss. 269-275.

Kurt, D., (2016), "*Gelişimsel Düzenleme Modelleri Çerçevesinde Beliren Yetişkinlerde Gelişimsel Hedefler ve İyilik Halinin İncelenmesi*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.

Levinson, D. J., "A Conception of Adult Development", *American Psychologist*, (1986), 41(1), ss. 3-13.

Lindzey, G., F., Thompson ve B. J., Spring, (1988), "Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik", (Ed.), F., Çok, Psychology, New York, Worth Pulb. Inc.

Macek, P., S., Ježek, L., Lacinová, O., Bouša, L., Kvitkovičová, R., N., Michalčáková ve J., Širůček., "Emerging Adults in the Czech Republic: Views Into and Across Different Domains of Life", *Emerging Adulthood in The Czech Republic*, (2015), ss. 1-37.

Mayseless, O. ve M., Scharf, "What Does It Mean to Be an Adult? The Israeli Experience", *New Directions for Child and Adolescent Development*, (2003), 2003(100), ss. 5-20.

Murat, M. ve G., Gülkanat, "Onomastik Bilimi ve Eğitim", *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2018), 5(28), ss. 247-256.

Nelson, L. J., "Rites of Passage in Emerging Adulthood: Perspectives of Young Mormons", *New Directions for Child and Adolescent Development*, (2003), 2003(100), ss. 33-50.

Nelson, L. J. ve X., Chen, "Emerging Adulthood in China: The Role of Social and Cultural Factors", *Child Development Perspectives*, (2007), 1(2), ss. 86-91.

Nelson, L. J., "An Examination of Emerging Adulthood in Romanian College Students", *International Journal of Behavioral Development*, (2009), 33(5), ss. 402-411.

ISBN 978-605-7923-57-8

Parlaz, E. A., N., Tekgül, E, Karademirci ve K., Öngel, "Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci", *Turkish Family Physician*, (1999), 3(4), ss. 10-16.

Pekel Uludağlı, N., "Psikolojik Sağlık Açısından Yetişkin Olma", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approacahes in Psychiatry*, (2017), 9(3), ss. 263-283.

Pehlivan, R., (2017), "*Erken Evlenen ve Çocuk Sahibi Olan Ergen ve Beliren Yetişkin Kimlik Statülerinin İncelenmesi*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı, Ankara.

Rosenberger, N., "Rethinking Emerging Adulthood in Japan: Perspectives from Long- Term Single Women", *Child Development Perspectives*, (2007), 1(2), ss. 92- 95.

Salmela-Aro, K. ve H., Helve, (2006), "Emerging Adulthood in Finland", In J., Arnett (Eds.), Routledge International Encyclopedia of Adolescence, New York: Routledge, Taylor and Francis Group.

Seymenler, S., E., Küçü ve D. M., Siyez, (2015), "Beliren Yetişkinler için Kariyer Arzusu Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması", 13. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, 7-9 Ekim, Mersin.

Sirsch, U., E., Dreher, E., Mayr, ve U., Willinger, "What Does It Take to be an Adult in Austria? Views of Adulthood in Austrian Adolescents, Emerging Adults and Adults". *Journal of Adolescent Research*, (2009), 24(3), ss. 275-291.

Siyez, D. M., E., Esen, S., Seymenler ve B., Öztürk, (2017), "Beliren Yetişkinler için İyilik Hali Ölçeği'nin Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması", *2. Avrasya Pozitif Psikoloji Kongresi*, 12-14 Mayıs, İstanbul.

Yazar, T., "Yetişkin Eğitiminde Hedef Kitle", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2012), 4(7), ss. 21-30.

Terzi, S. ve Y., Özbay, "Romantik İlişkilerde Bağlanma Yaralanmaları Ölçeğinin Geliştirilmesi", *Eğitim ve Toplum Dergisi*, (2016), 5(13), ss. 169-185.

Turan Özdemir, S., "Tıp Eğitimi ve Yetişkin Öğrenmesi*", Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, (2003), 29 (2), ss. 25-28.

Tuncer, N., (2017), "*Bir Grup Üniversite Öğrencisinin Belirlenen Sosyal Anksiyete Düzeylerine Göre Bilinçli Farkındalık ve Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Programı, İstanbul.

TNSA, (2003), "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması", Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.

TNSA, (2013), "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması", Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.

ISBN 978-605-7923-57-8

Vural Yüzbaşı, D., (2012), "*Türkiye'de Beliren Yetişkinlik: Yetişkinlik Kriterlerinin ve Yetişkinlik Statülerinin İncelenmesi*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gelişim Psikolojisi Ana Bilim Dalı, İzmir.

Vural, Ö., (2016), "Yetişkinliğe Geçişteki Toplumsal Rollerin Yetişkin Bireyler ve Yetişkinliğe Geçmekte Olan Bir Grup Öğrenci Tarafından Tanımlanması", *13. Ulusal PDR Öğrencileri Kongresi,* 1-3 Ağustos, Muğla.

ISBN 978-605-7923-57-8

GEÇ ÇOCUKLUK DÖNEMİNE GÖRE HOLLANDIN KİŞİLİK KURAMI: TEORİK BİR YAKLAŞIM

Lutfiye ÖZDEMİR
Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, lutfiye.ozdemir@inonu.edu.tr
Fidan ALHAS
İnönü Üniversitesi, fdalhas@gmail.com

1. GİRİŞ

Bilgi üretiminin neredeyse bir zorunluluk olduğu günümüz dünyasında "düzgün kişilikli birey" terimi ile açıklanmaya çalışılan kişilik, kişinin kendine özgü niteliklerini ifade etmektedir. Sınıflandırılmış kişiliğin niteliklerinin tam olarak bir kişide ortaya çıkabilmesi çocukluk döneminin sağlıklı yaşanmasına bağlıdır. İşte bu sebepten kişilik konusunu araştıran Hollandın kuramı bireylerin geç çocukluk dönemi bağlamında irdelenmiştir. Geç çocukluk dönemine göre Hollandın kişilik kuramının irdelenmesini amaçlayan bu çalışma, yetişkinlerin sağlıklı bireyler olabilmeleri, kişiliklerine uygun mesleklere yerleşebilmeleri, işyerinde yaptıkları işten doyum sağlayabilmeleri, yaratıcılıklarını açığı çıkarabilmeleri ve dolayısıyla iş yaşamlarında mutlu olabilmeleri açısından önemlidir.

Geç çocukluk dönemi, 6-12 yaş aralığını kapsayan bir zaman dilimidir. Bu dönem kişiliğin temelinin atıldığı çocuğun hem çevresini hem de kendisini ve diğerlerini tanımaya çalıştığı bir zamandır. Çevre olarak aile, akraba ve okul, çocuk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Hollandın kişilik kuramına göre, bu çevre çocuğun kişiliğinin oluşumu ve gelişimi açısından önemlidir. Çünkü Hollanda göre, çevre altı grup (gerçekçi, araştırmacı, sanatçı, girişimci, sosyal ve geleneksel) altında sınıflandırılmaktadır. Çocuk hangi çevrede büyürse, o çevreye uygun kişilik biçimi oluşturur. Çocuk oluşan bu kişilik türüne uygun meslek seçmeyi planlar. Ancak seçilen bu meslekle ilgili kararlı olabilmek, yine çevrenin takdir ve desteğine bağlıdır. Eğer çevre, çocuğun yapmayı düşündüğü meslek seçimini uygun bulursa, çocuk o meslekle ilgili olarak verdiği kararda ısrar ederken tam tersi durumda başka mesleklere yönelebilir.

Aileler çocuklarını yetiştirirken ergenliğe geçişin bir önceki aşaması olan geç çocukluk döneminin oluşumlarını çocuğun doğuştan getirmiş olduğu kalıtımsal özelliklerini de dikkate alarak çocuğun kişiliğinin açığa çıkartılmasına ve gelişimine katkıda bulunabilecek şekilde çevreyi biçimlendirebilirler veya uygun çevresel ortam oluşturabilirler.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sonuç olarak mutlu yetişkin bireylerin oluşumu bağlamında Hollandın kişilik kuramından yararlanılabilir. Çünkü kuram meslek ve kariyer seçiminde danışmanlar tarafından kullanıldığı için hala güncelliğini korumaktadır.

Çalışmada öncelikle geç çocukluk dönemi ele alınmış, ardından Hollandın kişilik kuramı açıklanmış, sonuç bölümde ise geç çocukluk dönemine göre Hollandın kişilik kuramı tartışılmıştır.

2. GEÇ ÇOCUKLUK DÖNEMİ

Geç çocukluk dönemi, bireyin altı yaşından 12 yaşına kadar olan dönemini kapsamaktadır (Aybey, 2016: 75). Geç çocukluk, bireyin karakteristik özelliklerinin oluşmaya başladığı, sosyal ve bilişsel olarak yeteneklerinin geliştiği, değişik düşünce ve düşünce yöntemlerinin oluştuğu bir dönemdir. Ayrıca bireyin diğer bireylerle ilişkilerinin daha sembolleştirildiği ve karmaşık bir hale geldiği bir dönemi ifade etmektedir (Kırımer vd., 2014: 47).

Bu dönem çocuğun geleceği hakkında endişelendiği, yaşamında daha fazla kontrol edebileceği durumların ortaya çıktığı, okulunda meydana gelen değişimlerin kendi hayatında önemli bir yere sahip olduğu, alışkanlıklarının ve davranışlarının oluştuğu ve belirli şekillerde davranması gerektiği durumların farkında olduğu dönem olarak adlandırılmaktadır (Palladino Schulthesis, 2008: 8).

Geç çocukluk dönemi; çocuğun okuma, yazma, aritmetik gibi becerilerinin geliştiği aynı zamanda çocuğun dünyaya ve içinde bulunduğu kültüre karşı algısal bir gelişme gösterdiği dönemi ifade etmektedir (Eryılmaz, 2011: 57). Geç çocukluk döneminde bulunan çocuklar olayları ve bazı şeyleri zihinsel olarak temsil etmenin, ilkeleri kullanmanın, koruyucu ilkeleri anlamanın ve sayılar ile baş etmenin gerekli olduğunu bilirler ve bunları kendi zihinlerinde sınıflandırma yapmanın önemini kavrarlar (Papalia ve Wenkods Olds, 1982: 407).

"Hayal döneminde çocuğun zaman algısı kategoriktir. Çocuk için gelecek şimdi olmayandır. Çocuk geçmişi, şimdiki zamanı ve geleceği bir devamlılık halinde göremez. Bu dönemde meslek seçimleri gerçeklikten uzak olup hayal, fantezi ve arzularla doludur. Deneme dönemi yaklaştıkça gerçeklik faktörünün rolü artar ve çocuk meslek seçme sorumluluğunun bilincine varır" (Serenbay, 2008: 11-12).

Geç çocukluk döneminde çocuğun kendi kendini denetimi artmakta ve çocuk için başarılı olmak önemli bir konu olmaktadır (Eryılmaz, 2011: 57). Geç çocukluk dönemi çocukların bilişsel, sosyal ve motor gelişiminin olduğu döneme denk gelmektedir. Bu dönemdeki çocukların motor hareketlerinin gelişimi için yaşıtlarıyla ilişki içerisinde bulunmaları ve onlarla oyun oynamaları gerekmektedir. Bu durum çocukların kişisel ve sosyal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlamaları açısından önemlidir (Çöteli, 2017: 59).

Bu dönemde çocuklar, ailelerine veya çevrelerine bağlamakta ve onlardan çok etkilenmektedir. Çünkü çocuk, ailesinin, akrabalarının ve ebeveynlerinin düşünce ve görüşlerini almaktadır. Bu

ISBN 978-605-7923-57-8

dönemde çocuk ailesinden, akrabalarından kopma veya ayrılma duygusu yaşamaya başlamaktadır. Örneğin çocuğun anneden ayrılması veya onun düşüncelerine karşı gelmekten korkması, onun hayvanlara karşı fobi geliştirmesine sebep olabilir (Özdoğan, 1983: 329).

Bu dönem çocuğun en hassas olduğu bir dönemdir. Birey bu dönemden sonra ergenlik çağına girmektedir. Eğer birey bu dönemde iyi bir çocukluk geçirmezse bir sonraki dönemde büyük sorunlarla karşılaşabilir (Şar, 2008: 3). Bu durum da bireyin gelecekte seçeceği meslek veya kariyer tercihini olumsuz etkileyebilir. Bu dönemdeki çocuklar özel bir olayı genel bir olayla ilişkilendirerek tümevarım yöntemini kullanırlar (Hamamcı ve Hamamcı, 2015: 125). Örneğin, çocuk seçmeyi düşündüğü mesleğe babasından olumsuz bir tepki alırsa, diğer aile fertlerinin de bu mesleği beğenmeyeceğini düşünmeyerek bu meslekten uzak durabilir. Onun yerine bu mesleğe daha yakın olan bir mesleği tercih edebilir ya da bambaşka bir mesleği seçebilir. Geç çocukluk döneminde çocuğun bilişsel becerileri artar. Bununla ilişkili olarak çocuklar anne ve babalarının hedeflerini, güdülerini ve duygularını daha iyi anlarlar.

Çocuk amaç, hedef ve beklentilerini ebeveynlerininkine uygun şekilde düzenleyebilirler ya da ayarlayabilirler (Sümer ve Anafarta Şendağ, 2009: 87). Çünkü çocuk gelecekte seçmeyi düşündüğü meslekle ilgili anne ve babasının tepkisinden korkmaktadır. Bu korku onun hatalı davranışta bulunarak ailesinden tepki almak istemeyişinden kaynaklanmaktadır (Gözcü Yavaş, 2012: 119). Bu da çocuğun geçirmiş olduğu gelişim dönemleri ile ilgilidir. Geç çocukluk döneminin gelişim dönemleri: 1) Bilişsel gelişim, 2) sosyal gelişim, 3) ahlaki gelişim ve 4) duygusal gelişim olmak üzere dört başlıkta incelenmektedir (Erhun, 2010: 5):

1. **Bilişsel Gelişim:** Geç çocukluk döneminde edinilen bilgiler, bir sonraki ergenlik ve yetişkinlik dönemini etkilemekte olduğundan bu dönem bireyler açısından çok önemlidir. Bilişsel gelişim ile ilgili kavramlar; şema, olgunlaşma, örgütleme, adaptasyon, özümleme, uyumsama, dengeleme.

a) Şema: Şema, çocuğun çevresi ile etkileşiminin sonucunda ortaya çıkardığı ve geliştirdiği bir kavram olup örgütlenmiş düşünce ve davranış kalıpları olarak ifade edilmektedir. Bu şemalar çocuğun gelecekte meslek seçiminde veya kariyer tercihinde karşılaşabileceği sorunların üstesinden gelebilmesini, anlayabilmesini ve bu sorunları çözmesine yardımcı olmaktadır (Güngör, 1998: 45).

b) Olgunlaşma: Çocukların bedensel olarak gelişimini ifade etmektedir. Bedensel gelişimi sağlıklı çocuklarda ve sağlıklı olmayan çocuklarda farklı bilişsel yapılar ortaya çıkmaktadır. Bu da çocuğun meslek veya kariyer tercihine ilişkin farklı kararlar almasına yol açabilmektedir (Erhun, 2010: 6).

ISBN 978-605-7923-57-8

c) ***Örgütleme:*** Çevrede, akrabalarda ve ailelerde görülen ve yaşanan olaylar sonucunda çocukların zihinlerinde birtakım kavramlar oluşmaktadır. Çocuklar bu kavramları veya olayları zihinlerinde bir bütün halinde düşünerek kariyer tercihi veya kararı vermeye çalışmaktadır (Taş, 2002: 532).

d) ***Adaptasyon:*** Adaptasyon, çocuğun çevresi ile olan etkileşimi sonucunda karşılaşmış olduğu değişikliklere uyum sağlama süreci olarak ifade edilmektedir. Buna göre çocuğun seçtiği meslek eğer çevresindekiler tarafından beğenilip onaylanmazsa birey, bu mesleği ya terk ederek başka bir meslek seçmekte ya da bu mesleğe yakın bir meslek tercih edebilmektedir (Karaeminoğulları vd., 2009-332-333).

e) ***Özümleme:*** Yeni ortaya çıkan durumları önceden yaşanılan deneyimlerle karşılaştırma ve sindirme olayıdır. Çocuğun meslek veya meslek tercihine ilişkin önceden deneyimlemiş olduğu olaylar ile ortaya çıkan yeni durumları karşılaştırarak bilişsel olarak içine sindirmesi durumudur (Doğan ve Koçyiğit, 2015, 266).

f) ***Uyumsama:*** Önceden var olan şemaları sürekli olarak kapsam ve nitelik bakımından değiştirerek veya güncelleyerek bireyin kendisi için yeni bir şema oluşturması ifade edilmektedir. Buna göre birey daha önceden kendisi için seçtiği meslek kendi kişilik özelliklerine uymuyorsa ve çevresinin takdirini almıyorsa birey kendisi için yeni bir meslek seçimi veya kariyer tercihinde bulunmaktadır (Akuysal Aydoğan, 2007: 1).

g) ***Dengeleme:*** Çocuğun daha önceden yaşamış olduğu deneyimler ve bilgiler ile yeni karşılaşmış olduğu deneyim ve bilgiler arasında denge kurmak amacıyla zihninde birtakım işlemler yapmasıdır. Buna göre eğer çocuk seçtiği mesleği kendine uygun görmezse veya yetersiz görürse önceki deneyimlerine dayanarak bir karşılaştırma yapar ve bu iki deneyimi bir dengede tutmaya çalışır (Erhun, 2010: 8).

2. **Sosyal Gelişim:** Birey, sosyal varlık olarak başkalarından etkilenen, tek başına yaşaması zor olan, yaşamak için başkalarına ihtiyaç duyan bir varlıktır. Bu durumda bireyin tek başına yaşaması mümkün değilken, henüz tek başına ayakta duramayan kendisinden büyüklerine ihtiyaç duyan çocuk için durum daha da zordur (Erhun, 2010: 11). Bu nedenle çocuğun yaşam boyunca içinde bulunduğu toplumun istek, beklenti, düşünce ve önerilerini dikkate alması ve uyum sağlaması gerekmektedir. Böylece çocuk toplumla özdeşleşerek uygun roller sergilemektir. Çocuğun sosyal gelişiminde ailenin, akranlarının, oyunun ve okulun çok önemli bir yeri bulunmaktadır:

a) ***Aile:*** Çocuğun sosyalleşmesinde toplumun en küçük birimi olan ailenin önemi çok büyüktür. Çünkü aile çocuğun sosyal yeterlilik kazanmasında temel rol oynamaktadır. Nitekim ailenin çocuğa sevgi ve saygı duyması, güven vermesi ve hoşgörü göstermesi gibi faktörler çocuğun sosyalleşmesine yardımcı olmaktadır. Ancak ailenin çocuğa karşı sert ve anlayışsız

ISBN 978-605-7923-57-8

davranması, baskı altında tutması, ilgisiz davranmaları vb. gibi durumlar ise çocuğun hırçınlaşmasına, içine kapanmasına, kural tanımamasına neden olmaktadır (Kandır ve Alpan, 2008: 36). Bununla birlikte çocuğun özgüveni kırıldığı için aileyle iletişim kuramamakta ve toplum içine girememektedir. Bu nedenle çocuk gelecekte meslek seçimi veya tercihinde bulunacağı zaman daha çok arka planda kalan meslekleri tercih edebileceği söylenmektedir.

b) **Akran:** Çocuklarda sosyal gelişim önce aile içinde başlar; daha sonra akranları aracılığı ile gelişir. Sosyal becerisi gelişen çocuk çevresindekilerle uyum sağlayabilen, çatışmalardan kaçınan ve diğer bireylerle iyi iletişim kurabilen bireylerdir (Özyürek vd., 2014: 118). Bu çocuklar gelecekte meslek seçiminde veya tercihinde girişimcilik, realistlik ve araştırmacılık gibi yönlerini kullanabilirler. Ancak çocuğun sosyal becerileri gelişmemişse, akranları tarafından dışlanmakta, okulda, evde sorun çıkarmakta ve bir birey olarak iş yaşamına atıldığında işinde de problem yaşamaktadır (Özyürek vd., 2014: 118). Bu tarz çocuklar, geleneksel, sosyal ve sanatçılık gibi yönlerini kullanan bireyler olabilirler.

c) ***Oyun:*** Bu dönemde çocuk artık yalnız başına oyun oynamayı bırakır ve akranlarıyla oynamaya başlar. Eğer çocuk sosyal gelişimini iyi bir şekilde gerçekleştirmişse akranları ile oynayan çocuk grup içerinde yer alır ve içinde bulunduğu gruba uyum sağlar (Erhun, 2010: 15). Aksi takdirde çocuk bir gruba girememekte ve tek başına kalarak içine kapanmaktadır. Bu durum, çocuğun ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Ayrıca çocuğun gelecekteki meslek seçimi veya tercihine ilişkin durumda ya kendine uygun olmayan mesleği tercih etmesine ya da doğru mesleği seçip psikolojik sorunlar sebebiyle icra edememesine neden olabilmektedir.

d) ***Okul:*** Çocukların en çok sosyalleştikleri ortamdır. Bu ortam sayesinde çocuklar farklı duygu deneyimleri yaşayabilmektedirler; örneğin empati gibi. Empati, bireyin kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun gibi düşünebilme yeteneğidir (Kaya ve Siyez, 2010: 113).

3. **Ahlaki Gelişim:** Çocuğun kişilik gelişimindeki önemli unsurlardan biridir. Çocuğun topluma girme sürecinde neyin iyi, neyin kötü, neyin doğru ve neyin yanlış olduğu konusunda bir farkındalık geliştirmesiyle ilgilidir (Akandere vd., 2009: 60). Çocukta ahlak gelişimi, oyunlardaki kurallara uyup uymama, kurallara uymadığı zaman cezalandırılacağı ya da kuralların değişmezliği ile ilgilidir. Bu dönemde eğer çocuğun karşında yalan söylenmişse ve bunun için bir cezalandırma uygulanmışsa, çocuk bunun doğru olduğuna inanır (Ekinci Vural, 2006: 26).

Çocuk, gelecekte meslek seçiminde bulunduğunda, bu durumu mesleğini icra ederken kullanabilir. Ancak çocuk yalan söylemişse ve cezalandırılmışsa bunun kötü bir şey olduğunu düşünür ve gelecekte meslek seçiminde bulunduğunda ve mesleğini icra ettiğinde bunun yanlış olduğuna

ISBN 978-605-7923-57-8

kanaat getirebilir. Buna göre çocuk geç çocukluk döneminde bazı hataları affedebilir. Çünkü çocuk bilişsel düşüncesinin gelişmesi ile birlikte ayrıntılara da odaklanmaya başlamıştır (Sözer Çapan, 2005: 13). Çok önemli olaylara cezai kuralların uygulanması gerektiğini düşünürken basit ve hafif hataların göz ardı edilebileceğinin farkına varmaya başlamıştır.

4. **Duygusal Gelişim:** Bireylerin sahip oldukları duygular**,** kişisel özellikler, diğer bireylerle olan ilişkileri ile aile ve toplum içinde sergiledikleri roller sosyal ve duygusal değişimlere girer (İşmen Gazioğlu, 2011: 16). Bireylerin neyin doğru, neyin yanlış olduğuna dair duyguları vardır. Bu duygular, davranışlara ya da düşüncelere yansıyabilir veya yansımayabilir (Sözer Çarpan, 2005: 32). Buna göre gelecekteki bir zaman diliminde yetişkin olacak çocuk, eğer sağlıklı bir şekilde duygusal gelimini tamamlamışsa, içinde bulunduğu ortamlara uyum sağlayabilir. Bu şekilde çocuğun duygusal gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlaması gelecekte sağlıklı bir birey olmasını sağlar. Ayrıca mesleki tercih veya seçim kararı vermesi gerektiğinde, gerçekçi ve doğru kararlar almasına yardımcı olur (Kabataş, 2017: 196). Diğer taraftan çocukluk döneminde çocuğa sevgi verilirse, çocuğun gelişimi olumlu yönde etkilenir. Bu durum, çocuğun kendine olan özgüvenini arttırmaktadır. Çocuğun duygusal gelişiminin en önemli destekçisi ailedir. Çünkü birey ilk olarak aileden duygusal destek alır. Daha sonra akran, öğretmen vb. gelir. Çocuk daha sonra bu desteği ailesi, akranları ve öğretmenleriyle paylaşarak içinde bulunduğu grupta pozitif bir izlenim uyandırır. Bu dönemde çocuğun kendini algılayışı, onun çocukluk ve yetişkinlik dönemindeki başarısını, sosyal etkileşimini ve duygusal durumunu etkiler (Erhun, 2010: 33). Ayrıca geç çocukluk döneminde önceki dönemlerden farklı olarak çocuk okula başlamıştır ve sürekli olarak hem sosyal hem de akademik zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu dönemin olumlu yanı ise, çocukken yapmış olduğu davranışlar için büyüklerinin takdirini toplamaya çalışmasıdır. Bununla ilişkili olarak çabaları ya da davranışları başkaları tarafından beğenilen çocuk bu başarıyı sürdürmek istemekte ve daha başarılı ve yetenekli olmak için ne yapması gerektiğine ilişkin daha reel beklenti içine girmektedir (Erhun, 2010: 32-33).

3. HOLLANDIN KİŞİLİK KURAMI

Bireylerin meslek seçimine yardımcı olan psikolojik danışmanların yararlandıkları bir kaynak olmasına karşın Hollandın kişilik kuramı üzerinde en fazla çalışılan kuramdır.

Hollandın kişilik kuramı bireylerin meslek seçimine yardımcı olması nedeniyle hala psikolojik danışmanlar tarafından yararlanılmaktadır; bu nedenle üzerinde çok çalışılan ve güncelliğini koruyan bir konudur. Kuram, günümüzde de ilgi uyandıran alanlardan biridir (Yılmaz ve Ergene, 2014: 121). Kuramın çok çalışılmış olmasının nedenlerinden biri de kariyer seçimiyle ilgili olması ve yaşamsal yönünü bulunması olabilir. Bu çalışmada öncekilerden farklı olarak kişilik kuramının geç çocukluk

ISBN 978-605-7923-57-8

dönemine göre açıklanmaya çalışılmasıdır. Çünkü geç çocukluk döneminde verilen kararlar, bireylerin bütün yaşamlarını biçimlendirebilmektedir (Çalık ve Ereş, 2006: 47).

Hollandın kişilik kuramı, özellik-faktör teorisini geliştirerek çocuğun sahip olduğu kişisel özellikleri sınıflandırmış ve mesleğe ilişkin özellikleri de meslek-çevre bağlamında ele almıştır (Kırdök, 2010: 61). Kurama göre bireyin sahip olduğu kişilik tipi ile üstlendiği meslek arasında uyum vardır (Dolapçıoğlu vd., 2016: 338). Bu uyumun çocuğun beceri ve yeteneklerini göstermesine olanak sağladığı, tutumunu ve değerlerini anlatmasına imkân verdiği, uzlaşılabilecek problemler ile zorunlu sorunları üzerine almasına imkan verdiği ileri sürülmektedir (Atli ve Keldal, 2017: 74).

Çalışkan ve Harmancıya (2014) göre çocukların seçmeyi düşündükleri mesleklerle ilgili detaylı bilgiye sahibi olmaları, onların kendilerine uygun meslekleri seçmelerine yardımcı olmaktadır. Burada önemli olan artık geç çocukluğun son dönemini yaşayan çocuk için, içinde bulunduğu çevre ve bu çevreden aldığı tepkilerdir (Çetin Gündüz ve Tarhan, 2017: 1290). Çünkü çocuk, önceki çocukluk dönemlerinden değişik olarak toplumun içinde yer aldığının farkındadır ve kendisinin de bu toplumda önemli rol oynadığını düşünerek kararlı bir davranış dizisi göstermektedir (Gander ve Gardiner, 2004, 337).

Yavuz ve Özmeteye (2012) göre geç çocukluk dönemi bireyin ergenliğe oradan da yetişkinliğe geçeceği dönem olup bireyin artık yavaş yavaş meslek seçimine ilişkin kararlarını bir düzene oturtmaya başladığı dönemdir. Çocuğun seçmeyi düşündüğü meslek; kendi kişiliğine ait özelliklerin, çalışma hayatına yansıması olarak kabul edilmekte ve bu kişiliğin oluşumu sürecinde sosyal sınıf, cinsiyet ve zekânın çok önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir (Atli ve Kaya, 2017: 333).

Holland (1959) tipoloji kuramının iki temel varsayıma dayandığını ifade etmektedir: 1) Benzer mesleği tercih eden çocukların aynı kişilik özelliği gösterdikleri ve 2) çocukların seçtikleri meslekleri kendi kişilik özelliklerine göre seçtikleridir (Çelebi ve Ülker, 2013: 128).

Gülbahçe ve Özkurta (2016) göre belirli kişiliğe sahip çocukların bellirli türdeki çevrede yoğunlaştıkları görülmekte ve bunlar için en iyi çevre şartlarının kendi kişiliğine en yakın olan çevre olduğudur. Hollanda (1959, 1997) göre çocuğun kişiliği ve seçtiği meslek arasında bir uyum vardır. Ayrıca bu uyum çocuğun sahip olduğu değerleri, ihtiyaçları ve motivasyonunu etkilemekte ve buna bağlı olarak da seçeceği mesleği etkilemektedir (Akpınar, 2017: 41).

Hollandın kişilik kuramında çocuğun seçmeyi düşündüğü mesleğe ilişkin üç temel özellik yer almaktadır (Isır, 2006: 63):

1) Geç çocukluk döneminde çocuklar farklı tipteki meslekleri farklı çevrelerde yaşadıkları için değişik şekilde seçebilmektedirler.

2) Bireyler geç çocukluk döneminde o anda içinde bulundukları çevre şartları ve kişilik özelliklerine uygun işleri seçmeyi düşünmektedirler. Düşündükleri meslekleri kendilerine örnek

ISBN 978-605-7923-57-8

aldıkları kişilerle özdeşleştirerek seçmektedirler. Çocuklar bu şekilde hoşlarına giden meslekleri tercih ettiklerinde ve toplum tarafından onaylandığında, daha başarılı ve mutlu olmaktadırlar.

3) Geç çocukluk döneminde çocuklar meslek tercihinde bulunurken geçmişten getirdikleri aile yapısı, çevre, yaşam şartları, içinde bulundukları sosyo-ekonomik düzeyleri, önceki çocukluk yaşantısı ve deneyimleri ile beraber kalıtımsal özellikleri kullanırlar ve bu faktörler de bireyin meslek seçimini etkilemektir.

Hollandın kişilik kuramının merkezinde ise dört temel varsayım vardır (Polatcı ve Gültekin, 2017: 338):

1) Geç çocukluk dönemini yaşayan çocuk için altı kişilik tipi vardır ve çocuk bunların birinin içinde yer alır. Bunlar; gerçekçi, araştırmacı, sanatçı, sosyal, girişimci ve gelenekseldir.

2) Geç çocukluk dönemini yaşayan çocuk için altı çevre tipi vardır ve çocuk bunların birinin içinde yer alır. Bunlar; gerçekçi, araştırmacı, sanatçı, sosyal, girişimci ve gelenekseldir.

3) Geç çocukluk döneminde bulunan her çocuk, kendi yeteneğini ve becerisini icra edebileceği, kendi tutumlarını ve görüşlerini dile getirebileceği, kişisel özellikleriyle uyumlu olan ve bu kişisel özellikleri ile çalışabilecekleri uygun çevreyi ararlar.

4) Geç çocukluk döneminde çocukların davranışları sahip olunan kişilik özellikleri ile içinde bulunulan çevre arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Buna göre geç çocukluk döneminde bulunan çocuk için kişilik ve çevresi ile uyumlu altı kişilik yapısı ve altı çevre vardır (Toker, 2013: 104):

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1: Hollandın Altı Kişilik Türü ve Çevresi

Kişilik Tipleri	İlgi Alanları	Belirgin Özellikleri	Baskın Etkinlikleri	Tipik Meslekler
Gerçekçi	Tipik olarak el ile yapılan işleri severler, makineleri ya da araçları kullanırlar ve dışarıda çalışmayı severler.	Sabırlı ve hoşgörülü, pratik, maddeci, erkeksi, anti-sosyal, uyumlu, içten, doğal, sabırlı, içgörüleri ve başarma güdüsü fazla	Kas etkinliği, motor koordinasyonu gerektiren işler, açık havadaki işler, mekanik, sistematik çalışmalar	Otomobil tamircisi, araç teknisyeni, elektrikçi, mühendis, ziraat ile ilgili meslekler, beden eğitimi öğretmeni
Araştırmacı	Soru sormayı ve problem çözmeyi, araştırmayı ve gözlemlemeyi fikirleri araştırmayı ve keşfetmeyi severler.	Entelektüel, analitik düşünce yapısına sahip, rasyonel, eleştirel, titiz, sabırlı, yöntemci, bağımsız, popüler olmaktan hoşlanmayan	Analitik gözlem yapma, sistematik deneysel çalışma, fiziksel, biyolojik ve kültürel olguları araştırma	Biyolog, genetikçi, matematikçi, kimyager, fizikçi,,astronot, antropolog, tıp teknisyeni
Sanatçı	Bir şeyleri tasarlamayı veya yaratmayı severler, ve kelime, müzik, sanat ya da dramayı kullanarak düşüncelerini ifade ederler.	Heyecan ve coşkuları dengesiz, hayalci, fevri, karmaşık, sezgileri güçlü, bağımsız, duygusal, uyumlu olmayan, duyarlı ve etkileyici.	Estetik faaliyetler yapar, tutkulu, bağımsız, sistematik olmayan aktiviteler, sanatsal etkinlik ve ürünler yaratma.	Yazar, ressam, aktör, tiyatro sanatçısı, müzisyen, kompozitör, dekoratör ve mimar.
Sosyal	İnsanlara yardım etmeyi, öğretmeyi, eğitmeyi, hizmet ve minnettar olmayı severler.	Yardımsever, sorumluluk sahibi, sosyal işbirliğine yatkın, empatik, arkadaş canlısı, içten, sabırlı, nazik, anlayışlı.	İnsanlarla birlikteliği saptayan aktiviteler, başkalarını eğiterek geliştirmek, yardım etmek.	Sosyal hizmet uzmanı, rehabilitasyon danışmanı, psikolog, psikolojik danışman, halkla ilişkiler uzmanı, üniversite öğretim üyesi, öğretmen.
Girişimci	İnsanlarla konuşmayı, onlara yol göstermeyi insanlarla tanışmayı, diğerlerini cesaretlendirmeyi severler.	Dışa dönük, enerjik, kendine güvenen, atılgan, fevri, ikna yeteneği yüksek, sabırsız, meraklı, maceracı, iyimser.	Başkalarını ikna etmeye yönelik faaliyetler, sosyal eğlendirici etkinlikler, organize edilmiş çalışmalar.	Satıcı, pazarlamacı, komisyoncu, menajer, politikacı, avukat.
Gelenekçi	Bireyler işyerinde görevleri ve bu görevlerin gerektirdiği önceden planlanmış işleri ve olayları, bilgileri ya da sayıları tam olarak prosedürlere uygun olarak yaparlar.	Dikkatli, titiz, itaatkâr, tutarlı, esnek olmayan, düzenli, sabırlı, vicdanlı, öz denetimli, hayal gücünden yoksun, dengeli.	Sistemli kurallara bağlı aktiviteler, nesnelerle ilgili sistematik çalışmalar, kayıt tutma, hesaplama, kontrol işlemleri, veri işleme.	Banka veznedarı, kütüphaneci, daktilograf, postacı, muhasebeci, kitapçı, finans elemanı.

Kaynak: www.careers.govt.nz'den yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Kuzguna (2003) göre aynı çevrede bulunan çocukların kişisel özellikleri birbiri ile benzerlik gösterir. Ayrıca nitelik bakımından birbirine benzeşen çocuklar kendilerine has ilgi, yetenek ve eğilimleriyle tutarlılık gösteren sorunları aramak isteyerek eğilim gösterdikleri olayların ve nesnelerin olduğu ortamlara girmeye çalışırlar (İbiş, 2011: 24). Buna göre çocukların sahip olduğu altı kişilik tipi ve altı tane de mesleki çevreleri vardır (Yavuz, 2006: 85; Porzak, 2018: 14). Böylece çocuklar kendi kişilik özelliklerine uygun bir çevre meydana getirirler ve bu çocuklar kendi yarattıkları çevre içerisinde değerlendirilmeye tabi tutulurlar (Kuzgun, 2003: 74). Bu çevrede çocuğun oynadığı oyunlar da seçtiği kariyerini veya mesleki tercihini etkiler (Eryılmaz ve Mutlu, 2017: 233). Çünkü geç çocukluk döneminde çocuğun meslek tercihine ilişkin olarak vermiş olduğu karar sadece çocuğun kişiliği üzerinde değil aynı zamanda çevreyle olan ilişkilerini etkilemesi açısından da önem arz etmektedir (Erdem ve Kayran, 2013: 83).

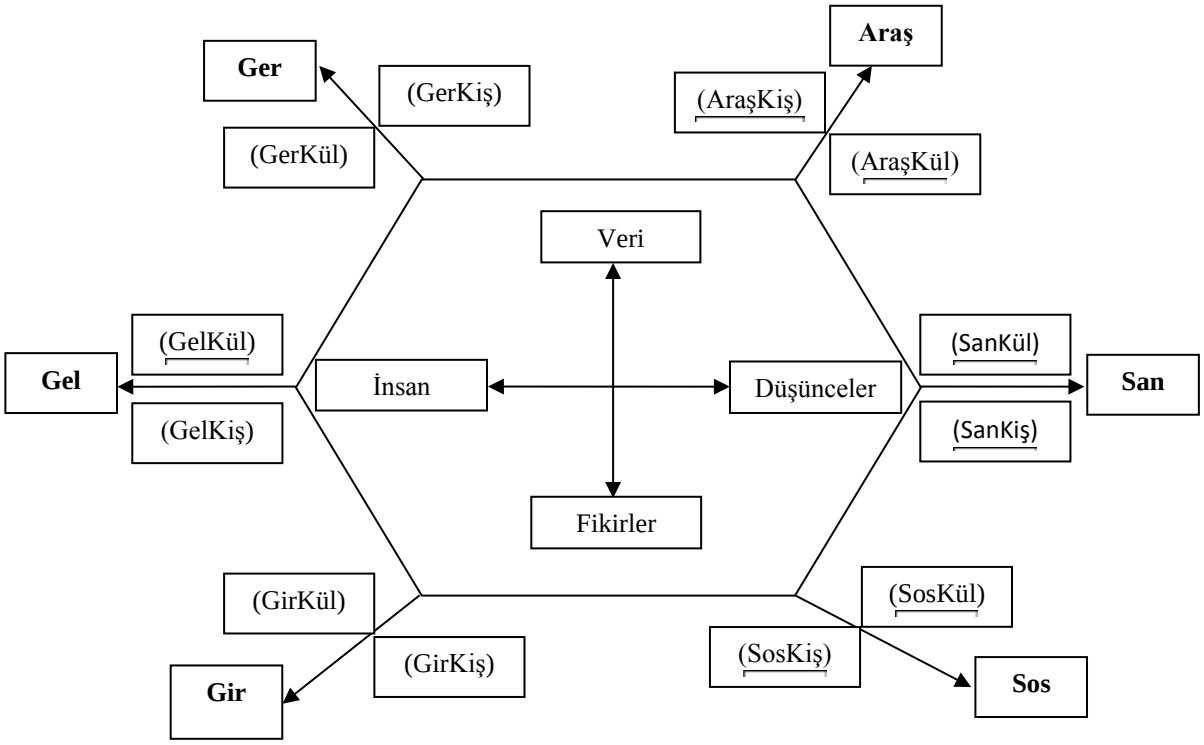
"Teorideki her bir kişilik tipi, biyolojik özellikler, aile, sosyal sınıf, kültür ve fiziksel ortam gibi bireysel ve çevresel etkenler etrafında şekillenmektedir. Birey önce, bazı aktiviteler arasında seçim

ISBN 978-605-7923-57-8

yapmaktadır. Zamanla bu aktiviteler onun özel ilgi alanlarını ve yeteneklerini oluşturmakta ve daha sonra bu ilgi ve yetenekler bireyin kişiliği haline gelmektedir" (Dursun vd., 2015: 57).

Hollandın kişilik kuramında sadece çocuklara ilişkin özellikler değil aynı zamanda çevreye ait özellikler de belirli bir gruplandırmaya tabi tutulmuştur. Bunlar da sırasıyla gerçekçi, araştırmacı, sanatçı, sosyal, girişimci ve geleneksel çevredir. Bu çevreler, baş harfleriyle R, I, A, S, E ve C olarak ifade edilmektedir (Gencür, 2011: 2; Kuzgun, 2003: 75).

Şekil 1: Hollandın Altıgen Bahçesi (Uzdil Ceritden, 2007: 11; Holland, 1957)[13]

Şekil 1'de Hollandın kuramında bulunan altıgene yer verilmektedir. Bu altıgenin her bir ucunda bir kişilik tipi bulunmaktadır. Bunlar ise, baş harfleriyle Türkçe Araş, San., Sos., Gel., Ger. ve Gir. olarak kodlanmıştır. Buna göre bu şekilde birbirine yakın olan kişilikler genelde aynı çevrede yoğunlaşırlar. Birbirine benzeyen kişilik tiplerinin dışında kalan tipler de benzer şekilde bir arada toplanmaktadırlar. Örneğin; bir birey araştırmacı kişilik türüne sahipse bu kişilik tipi araştırmacı çevrede oluşmaktadır. Buna göre araştırmacı kişilik tipinin kendisine yakın olan tiplerle aynı çevrede bulunması gereklidir. Bu tipler genellikle birbirine yakın yerlerde bulunan tiplerden ve çevrelerden oluşmaktadır. Başka bir örnek verecek olursak eğer bir birey gerçekçi tip özelliğine sahipse, bu tip gerçekçi çevrede şekillenmektedir. Bu kişilik tipine yakın çevreler ise geleneksel ve araştırmacı tiplerdir. Benzer şekilde sanatçı kişiliğe sahip bireye yakın tipler ise araştırmacı ve sosyal kişilik

[13]Uzdil Ceritden ve Hollanddan yararlanılarak yazarlar tarafından geliştirilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

tiplerdir. Burada önemli olan bir diğer nokta, bu tiplerin birbirine yakın olmaları hususudur. Bireyler çocuk oldukları zamanlarda kimlikleri bir ayrışmaya uğrar. Bu ayrışma sonucunda belirli bir tipe yakınlaşırken bir diğer tipe uzak kalabilmektedirler. Bu durum, çoğunlukla çocukların kimlik keşfine başladıkları zaman olan geç çocukluk dönemine rast gelmektedir. Kendi kimliğini keşfetmeye başlayan çocuk bazı mesleklere kendini yakın hissederken bazılarına ise uzak hissedebilir. Çocuk, kimlik keşfinin yoğun olarak yaşandığı geç çocukluk döneminde çevresinden etkilenerek (mesleğe ilişkin ret alma veya onaylanma durumuna bağlı olarak) bir mesleği tercih edebilir veya reddebilir. Örneğin, bir kız çocuk sağlıkla ilgili bir meslek olan doktorluğu seçmek isteyebilir; ancak ailesi, çevresi veya kız çocuğunun kendi özellikleri buna izin vermeyebilir. Bu kız çocuğu, tıp alanı ile ilgili olan ancak doktorluk olmayan bir mesleği seçmesi gerektiğinin farkına varır. Bu durumda kız çocuğu doktor olamayacağını bildiği için hemşireliği seçebilir. Çünkü hemşirelik de doktorluğa yakın olan, aynı grupta bulunan ve benzer özellikler gerektiren bir meslektir. O halde çocuklar kimlik keşfi ve ayrışması sırasında ailesinden, anne-babasından, akrabalarından vb. etkilenerek aynı meslek grubunda yer alan mesleklere yönelebilirken bunlar arasından kendilerine en uygununu seçmeye karar verirken aynı grupta bulunmayan mesleklerden uzak durduklarını söylemek mümkündür.

Tablo 2: Kişilik ve Çevre Tipleri

Kişilik Tipleri	**Çevre Tipleri**
I=Investigate=Araştırmacı Kişilik	I=Investigate=Araştırmacı Çevre
A=Artistic=Sanatçı Kişilik	A=Artistic=Sanatçı Çevre
R=Realistic=Gerçekçi Kişilik	R=Realistic=Gerçekçi Çevre
S=Social=Sosyal Kişilik	S=Social=Sosyal Çevre
C= Conventional= Gelenekçi Kişilik	C= Conventional= Gelenekçi Çevre
E=Enterprising=Girişimci Kişilik	E=Enterprising=Girişimci Çevre

Şekil 2'de görüldüğü gibi, çevreler (Realistic, Investigative, Artistic, Social, Enterprising and Conventional) RIASEC olarak adlandırılmaktadır (Alves Lamas, 2017: 721). Buna göre altı kişilik türü olup bu altı tip kişilik altı tür çevrede icra edilmektedir. Ancak kişilik özelliğine göre seçilen meslek kesin sınırlarla ayrılmamıştır. Bu nedenle henüz ortaokul seviyesinde olan öğrenciler kendilerine en yakın veya en uygun mesleği seçmeye yönelmekte ve daha sonra ise bu meslekler hakkında bilgi edinebilmektedirler (Işık, 2010: 67). Edindikleri bilgilere göre çocukların meslek seçimi sürekli olarak değişmekte ve çevre, aile, akraba, okul vb.den gelen uyarıcılar sebebiyle sürekli olarak değişebilmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Çocukların, kişilikler pek çok kişilik tipine yakın olabilmekte ve bu nedenle çocuklar çok farklı özelliklere sahip olsalar dahi bir diğer tipin özelliklerini de kişiliklerinde barındırabilmektedirler (Kuzgun, 2003: 75). Altıgen içerisinde birbirine yakın olan kişilik tiplerine sahip olan çocuklar birbirine benzerken zıt yöndeki köşelerde bulunan kişilik tiplerini taşıyan çocuklar ise birbirlerine benzememektedirler (Topcu, 2015: 63).

Çalık ve Ereşe (2006) göre, girişimci ve sosyal tipler birbiri ile benzeşirlerken aynı şekilde girişimci ve geleneksel tip de birbiri ile benzeşmektedir. Çocuğun sahip olduğu kişilik ile çevrenin taşıdığı özellikler için meslekler ve kişilik arasında üç haneli bir kodun belirlenmesi mümkündür (Gökçöl vd., 2010).

3.1. Hollandın Kişilik Kuramını Açıklayıcı Yapılar

Hollandın kişilik kuramını açıklamada kullanılan dört kavram bulunmaktadır:

1. **Uyum:** Çocuğun çevresiyle uyumu konusundaki çalışmaların ilki, kişinin sahip olduğu tutum, biliş ve davranışının çocuğun içinde bulunduğu çevreyle etkileşiminin bir sonucu olduğunu düşünen etkileşimciler tarafından ortaya atılmıştır (Irak, 2012: 13). Bireyin sahip olduğu yetenekler ve mesleğin gerektirdikleri arasında intibakın sağlanması durumu uyum olarak ifade edilmektedir (Polatçı ve Gültekin, 2017: 101; Atli ve Kayaya (2017) göre çocukların sahip oldukları kişilik yapısı; çocukların meslek seçiminde ve kendilerine uygun çevrede uyum göstermesinde önemli bir yere sahiptir. Çocuk eğer kişiliğiyle uyumlu olmayan meslekleri tercih ederse, düşük motivasyon ve daha az tatminle işini yaparak potansiyelinin altında çalışmaktadır (Akpınar, 2017: 41). Buna göre Hollandın kişilik kuramındaki altı tipin bazıları birbiri ile uyumlu iken bazıları uyumsuzdur (Çalışkan ve Harmancı, 2014: 188). Örneğin; girişimci tipe sahip olan bireyler kendilerini girişimci çevrede daha rahat ve verimli hissedebilirler. Girişimci tipe sahip olan bireyler içinde bulundukları çevrede yani girişimci çevrede insanlarla konuşma yeteneklerini, iyimserliğini, eğlendiricilik yönünü, satıcı, pazarlamacılık vb. gibi işlerdeki mahareti gösterebilirler.
2. **Ayrışma:** Ayrışma kavramı ilgilerin belirgin bir biçimde ortaya çıkıp çıkmadığının bir ölçümüdür. Bu kavram hem bireylere hem de mesleki çevrelere uygulanabilir (Kırdök, 2010: 65). Kuzguna (2003) göre ayrışma aslında çocuğun kişilik profilinde yer alan altı tür kişilik tipinin birinin ya da ikisinin ötekilerden daha fazla bir puana denk gelmesidir.

   Gerçekçi, araştırmacı, sanatçı, sosyal, girişimci ve gelenekselliğe ilişkin ölçeklerden çocuğun aldığı en yüksek ve en düşük puanlar arasındaki farkın mutlak değerleri arasında bir farkın bulunması demektir. Çocuğun kişiliği iyi bir şekilde ayrıma uğramışsa çocuğun gelecekteki kişilik profili keskin bir şekilde sivri olmakta; ancak çocuğun kişiliği iyi bir şekilde ayrışmamışsa çocuğun kişilik profili daha çok yayvan bir şekil almaktadır (Kuzgun, 2003:

ISBN 978-605-7923-57-8

75). Bu nedenle çocuğun kişiliği ne kadar çok ayrışma gösterirse, çocukken seçtiği mesleği icra etmesi o kadar kolaylaşmakta ve bir o kadar da tatmin ve motivasyon düzeyi artmaktadır.

3. **Tutarlılık:** Çocuğun içinde bulunduğu kişilik tipiyle uyumu olarak ifade edilmektedir; bir diğer ifadeyle bireyin kişilik profilindeki açık farklılık anlamına gelmektedir (Çelebi ve Ülker, 2013: 128). Hollandın kişilik kuramında her altı tipten biri bir diğerine göre birbirine daha yakın olmaktadır. Bu yakınlık, bir tipin diğer tipin özelliklerine sahip olduğunu göstermektedir.

   Altıgen içerisindeki iki tip arasındaki mesafe ne kadar az ise çocukların kişisel özellikleri ve bulundukları çevre o kadar çok birbirine benzemektedir. Bir profilde en fazla puanı alan tipler; sanatçı, sosyal ve araştırmacı ise bu kişilik tiplerinin zaman içerisinde değişme olasılığı en az olmaktadır. Çünkü bu kişilik tipleri birbiri ile tutarlılık göstermektedir. Ancak çocuğun sahip olduğu kişilik tipi sosyal, girişimci ve araştırıcı olarak yer edinmişse bu profile ilişkin kişilik çevresi değişmektedir; çünkü bu tip kişilik yapısı birbiriyle uyum göstermemektedir (Kuzgun, 2003: 75).

4. **Kimlik:** Çocuğun kendisiyle ilgili sahip olduğu ilgi, beceri ve hedefleri kesin bir şekilde anlayabilme seviyesi olarak ifade edilmektedir (Çelebi ve Ülker, 2013: 128). Hollanda (1957) göre çocuğun ve çevrenin sahip olduğu kimliğe ilişkin kararlılığını ve açıklığını ortaya koymayı sağlar.

   Eğer çocuk kesin bir kimlik sahibiyse kendi kişilik özelliğine uygun bir meslek tercih etmesi veya bulması kolaylaşmaktadır (Kırdök, 2010: 66). Çünkü çocuk kendine uygun bir mesleği tercih ederse, ancak o zaman mesleğini daha kolay sürdürebilir. Eğer kesin bir kimliğe sahip değilse, çocuk kendi kişilik özelliklerine uygun bir meslek seçememekte veya tercihte bulunmakta zorlanmaktadır. Bu nedenle çocuk seçmeyi düşündüğü mesleği uzun süre yürütemez duruma gelmektedir. Çünkü bu durumda çocuğun motivasyonu, iş tatmini ve performansı düşebilmektedir.

3.2. Tiplerin Birleşimi

Hollandın kişilik kuramında, çocukların belirli kalıtsal özelliklerle dünyaya geldikleri ve çocuğun sahip olduğu bu kalıtsal özelliklerin çevrenin özellikleri ile etkileşime uğradıkları zaman geliştiği ifade edilmektedir (Kuzgun, 2003: 76). Örneğin, anne ve baba gelenekçi tiplere sahiplerse çocuklar da buna göre yetişmektedir. Çünkü çocuklar, anne ve babalarından hesap yapma, belirli işleri belirli sürede yapma vb. işleri öğrenmektedirler. Sonuç olarak çocuk da artık annesi ve babası gibi belirli işleri yapmaktan hoşlanmaktadır. Bu hoşlanma bir süre sonra eyleme geçirilerek çocuğun davranışlarında ve eylemlerinde görülmektedir. Çocuk kendine özgü kalıtımsal özellikler ve yaşamış

ISBN 978-605-7923-57-8

olduğu deneyimler sonucu bazı meslekleri tercih etmekte bazılarını ise terk etmektedir (Kuzgun, 2003: 76).

Saviye (2008) göre çocuk geç çocukluğunu yaşadığı için bazen bir mesleği tercih edebilecekken diğerini tercih edebilir; bunda da bireyin içinde bulunduğu çevre, akraba ve ailenin etkisi olmaktadır. Çünkü çocuk tam olarak karar vermemiştir veya verememektedir. Ergin ve Köseoğluya (2016) göre geç çocukluk döneminde çocuk kendisinden büyüklere yardım etmek ve kendisinin de büyüklerin yapabildikleri işleri yapabileceklerini göstermek isterler.

Bireyin çocukken tercih etmeyi düşündüğü meslek eğer başkaları tarafından beğenilmekteyse, çocuk o mesleği seçme konusunda kararlıdır; aksi halde çocuk, o mesleği terk ederek başka meslekler aramaya başlamaktadır. Hollandın kişilik kuramında çocuğun ilgilendiği mesleğin veya tercih etmeyi düşündüğü mesleğin doğuştan gelmediğini aksine toplumun çocuğun seçtiği mesleğe göre takdir edip etmemesi ve bu yönde desteklememesine bağlı olduğu görüşü vardır (Kuzgun, 2003: 76).

Yelkene (2008) göre bireyin geç çocukluğunda tercih ettiği meslek veya meslekler aslında kendi bünyesinde barındırdığı ilgi, yetenek ve değerlerden kaynaklanmakta; bu faktörler birbirinden ayrışmaya başladığı zaman bireyin kişiliği ortaya çıkmakta ve çocuk belirli bir kişilik tipine eğilim göstermeye başlamaktadır.

3.3. Hollandın Kişilik Kuramında Ulaşılan Sonuçlar

Hollandın kişilik kuramına göre, çocuğun kişisel özelliklerine uygun olmayan bir mesleği seçmesi, çoğu zaman onun seçtiği meslekle ilgili çevresi tarafından eleştirilmesine neden olmakta ve bunun sonucu olarak çocuk çoğunlukla stres ve huzursuzlukla karşılaşmaktadır (Keser, 2014: 72).

Çocuğun seçmeyi düşündüğü meslek ile kişisel özellikleri arasında daha fazla uyumun olması, bireyin gelecekte tercih edeceği işte yüksek iş tatminine erişeceği sonucuna ulaşılmıştır (Derin, 2007: 20). Çocuğun sahip olduğu kişilik özellikleri ile seçmeyi düşündüğü meslek arasında uyum varsa ve yetişkin olduğunda o meseleği yaparsa, kariyerini değiştirme durumu çok nadir gözlemlenir (Arifoğlu, 2015: 20; Sarı, 2011: 37). Hollandın kişilik kuramında, çocukların hangi tip içerisinde bulunduklarını veya hangi çevre içerisinde yer aldıklarını göstermek amacıyla Self Directed Search (Kendini Araştırma Envanteri) adlı bir ölçek geliştirilmiştir (Sansarcı, 2011: 32).

Çocuğun hangi mesleği yapacağını düşünmesi, gelecekteki hayatına yön vermektedir. Örneğin; sosyo-ekonomik yaşam tarzı ile ileride evleneceği kişiyi seçmiş olabilir (Demirci, 2017: 2). Çocukların sahip oldukları kişilik tipi ile çevre arasında bir uyumsuzluğun olması durumu, bireyde memnuniyetsizliğe, birbiri ile alâkası olmayan kariyerlere yönelmeye ve performansının azalmasına neden olabilmektedir (Yılmaz, 2016: 3).

Hollandın kişilik kuramı ile ilgili elde edilen bir diğer sonuç ise, çocuğun sahip olduğu kişilik türünün, onun meslek seçimi için en iyi belirleyicisi olduğudur. Buna göre çocuk içinde bulunduğu

ISBN 978-605-7923-57-8

çevredeki insanların yüzdelik dilimine bakarak en başat olduğu özelliğe göre kendini belli bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır (Şengün, 2013: 23). Ayrıca çocuğun sahip olduğu kişilik ve seçmeyi meslek arasında uyumun olması, çocuğun seçtiği meslekte devam edip/etmeyeceğini anlamına gelmektedir (Çalık ve Ereş, 2006: 62).

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Geç çocukluk dönemi çocuğun ailesine en çok bağlı olduğu bir zaman aralığıdır. Bu dönemde çocuk çevresinin, akrabalarının ve ailesinin görüş ve önerilerine değer vermektedir. Çünkü çocuk için içinde bulunduğu bu çevrenin önemi büyüktür. Çocuğun gelecekte seçmeyi düşündüğü meslek, eğer çevresi tarafından onaylanmazsa veya takdir etmezse, çocuk bu mesleği terk ederek gelecekte başka bir mesleği seçme eğilimi göstermektedir. Bu bağlamda Hollandın kuramına bakıldığında, birey geç çocukluk döneminde ileride yapmak istediği mesleği seçme konusunda çevresindeki insanların görüş, öneri ve düşüncelerini önemsemektedir. Çünkü çocuğun gelecekte seçmek istediği meslek içinde bulunduğu çevre koşullarına göre şekillenmektedir. Bu çevre çocuğun etrafında bulunan akrabaları ve ailesi vb. dir. Örneğin, çocuk gerçekçi bir çevrede yetişirse, gelecekte seçeceği meslek de kendi kişilik özelliklerine uygun olarak gerçekçi nitelikler taşımak durumundadır. Bu durumda geç çocukluk döneminde gerçekleşen bu oluşum, Hollandın kişilik kuramının içeriğini desteklemektedir.

Geç çocukluk döneminde çevrede, akrabalarda ve aile içinde görülen ve yaşanan olaylar sonucunda çocukların zihninde birtakım kavramlar oluşmaktadır. Çocuklar bu kavramları zihinlerinde bir bütün halinde düşünerek kariyer tercihi yapmaya çalışmaktadırlar. Hollandın kuramı bu bağlamda değerlendirildiğinde; çocuklar yetişkinlik dönemine girdiklerinde ve kariyer tercihi yapmaları gerektiğinde, geçmişte yaşamış oldukları deneyimlerden büyük ölçüde etkilenmektedirler. Diğer bir ifadeyle bireyin çevresinin yapısı, içinde bulunduğu yaşam koşulları, çocukluk döneminde ailesinin özellikleri, kişinin ekonomik düzeyi, bir önceki çocukluk deneyimleri ve biyolojik olarak aileden gelen nitelikler bireyin meslek ve kariyer seçimini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu durumda geç çocukluk döneminde yaşanan bu olgu, Hollandın kişilik kuramının içeriği ile örtüşmektedir.

Geç çocukluk döneminde birey, gelecekte yapmayı düşündüğü mesleği seçerken bilişsel olarak zihninde şemalar oluşturmaktadır. Aslında birey, öncesinde var olan şemaların üzerine sürekli olarak yeni davranış, düşünce ve bilgiler ekleyerek veya değiştirme ve güncelleme yaparak kendisi için tamamen yeni bir şema oluşturur. Bu durumda birey, gelecekte yapmak istediği mesleğin özelliklerinin kendisine uymadığına kanaat getirirse ve bu konuda çevresindekilerin onayını alamazsa, çocuk seçtiği meslekten farklı bir mesleğe yönelir. Hollandın kuramına göre geleneksel ailede yetişen bir kız çocuğu popstar olmak isteyebilir. Ancak çocuğun içinde bulunduğu geleneksel çevre bu durumu kabul ve takdir etmezse, çocuk bu mesleğin kendisine uygun olmadığını düşünür. O halde çocuklar, kimlik keşfi ve ayrışması sırasında ailesi, anne-babası ve akrabalarından

ISBN 978-605-7923-57-8

etkilenerek aynı meslek grubunda yer alan mesleklere yönelebilirken ve bunlar arasından kendilerine en uygun olanı seçmeye karar verirken, aynı grupta bulunmayan mesleklerden uzak durduklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle geç çocukluk döneminde yaşanan bu durum, Hollandın kişilik kuramı ile açıklanabilir.

Geç çocukluk döneminde çocuk, geçmiş dönemde yaşamış olduğu deneyimlerden yararlanarak önceki ve yeni durum arasında bir karşılaştırma yapmakta ve bir denge kurmaya çalışmaktadır. Çocuk önceden yapmak istediği mesleğin ailesi, çevresi ve akrabaları tarafından onaylanmaması durumda yeni bir meslek arayışına girmektedir. Hollandın kişilik kuramına göre, çocuğun gelecekte yapmak istediği meslek, içinde bulunduğu çevre tarafından onaylanmazsa, çocuk bu mesleğe yakın olan bir mesleği tercih etmektedir. Bu şekilde çocuk, geçmiş deneyimlerinden yararlanarak dengeli bir seçim yapmış olmaktadır. Geç çocukluk dönemindeki bu oluşum, Hollandın kişilik kuramı ile desteklemektedir.

Geç çocukluk döneminde eğer birey, çocukluk zamanlarında ailesinden sevgi, ilgi ve hoşgörü görürse, psikolojik, sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimini sağlıklı bir biçimde tamamlar. Gelişimini sağlıklı biçimde tamamlayan çocuğun özgüveni yüksek olur, akranları ile oyun oynarken gruba uyum sağlar ve içinde bulunduğu toplumun kurallarını benimseyerek neyin iyi, neyin kötü, neyin doğru, neyin yanlış olduğunun farkına varır. Buna göre kişisel gelişimini sağlıklı biçimde tamamlayan çocuk, gelecekte meslek tercihinde veya kariyer seçiminde bulunduğunda, daha aktif olunabilecek mesleklere yönelir. Karşıt olarak eğer birey çocukluk zamanlarında ailesinden şiddet, baskı, kötü davranış ve hakaret gibi davranışlar görürse, bu durumda çocuk içine kapanık, a-sosyal ve grup içinde arkadaşlarına uyum sağlayamayan bir birey olur ve bu durum, gelecekte meslek seçimine veya kariyer tercihine yansır. Hollandın kişilik kuramına göre de, eğer bireyler çocukluk zamanlarında rahat, özgür, ailesi tarafından sevilen ve sayılan, çevresi tarafından değer verilen bir birey olarak büyürlerse, onlar daha çok girişkenlik, araştırmacılık ve gerçekçilik yönü ağır basan bir kişilik tipi sergilerler. Bu tür bireyler, kendileriyle aynı özellik gösteren çevrelerde (girişimci, araştırmacı ve gerçekçi çevreler) yoğunlaşırlar. Karşıt olarak bireyler çocukluk zamanlarını sert, baskıcı, katı, huzursuz, ailesi tarafından umursanmayan ve çevresi tarafından saygı gösterilmeyen bir kişi olarak geçirirlerse, bu çocuklar daha çok sosyal, sanatsal ve geleneksel yönleri ağır basan bir kişilik tipi sergileyebilirler. Bu tür bireyler, kendileriyle aynı özellik gösteren çevrelerde (sosyal, sanatçı ve geleneksel çevreler) yoğunlaşırlar. Bu nedenle geç çocukluk dönemi, Hollandın kişilik kuramının içeriğini açıklamaktadır.

KAYNAKÇA

Akandere, M., G., Baştuğ ve E. D. Güler, "Orta Eğitim Kurumlarında Spora Katılımın Çocuğun Ahlaki Gelişimine Etkisi", *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2009, 3(1), ss. 59-68.

Akuysal Akdoğan, S., (2007), "*6 Yaş Çocuklarının Geometrik Şekil ve Sayı Kavramlarının Gelişiminde Kavram Eğitim Programının Etkisi*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Aydın.

Akpınar, H., (2017), "*Beş Büyük Kişilik Modeli Kapsamında Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri Aracılığıyla İşgören Sınıflandırma*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Alves Lamas, K. C., "Concept and Relevance of Vocational Interests in Career Development: A Theoretical Study", *Trends in Psych*ology, 2017, 25(2), ss. 719-732.

Arifoğlu, S., (2015), "*Türk İlaç Sanayiinde Kariyer Yönetimi Uygulamaları Üzerinde Bir Çalışma*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eczacılık İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Ankara.

Aybey, S., "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi", Turkish Studies: International Periodical for The Languages, *Liteature and History of Turkish or Turkic*, 2016, 11(5), ss. 69-84.

Atli, A. ve Keldal, G., "Mesleki Kişilik Tipleri Envanterinin Geliştirilmesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, 18(1), ss.73-93.

Atli, A. ve M. Kaya, "Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Kişilik Tipleri", *4. Uluslarası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi (Ejer)*, 2017, ss. 331-342.

Çalık, T. ve F., Ereş, (2006), "Kariyer Yönetimi", (1. Baskı), Gazi Kitabevi, Ankara.

Çalışkan, A. ve F. M., Harmancı, "Personel Kariyer Teorisine Göre Polislerin Mesleki İlgi Alanlarının İncelenmesi", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, 12(2), ss. 183-205.

Çelebi, N. ve N. Ülker, "Yükseköğretim Kurumlarında Eğitimci Bireylerin Uyum ve Algı Davranışlarını Etkileyen Unsurlar", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2013, 2(1), ss. 127-139.

Çetin Gündüz, H. ve S., Tarhan, "İlkokul Öğrencilerinin Meslek Seçimlerine Yönelik Tutumlarında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi", *Elementary Education Onl*ine, 2017, 16(3), ss. 1287-1300.

Çöteli, S., "Relation Levels of School Age Children (6-12 Years) with İnternet", *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 2017, 7(3), ss. 57-66.

Demirci, A., (2017), "*Holland'ın Mesleki Tipleri İle Beş Faktörlü Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Konya.

Derin, N., (2007), "*Devlet Hastanelerinde Çalışan Sağlık Personelinin İş Doyum Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler*", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Ana Bilim Dalı, Eskişehir.

Doğan, H. ve S., Koçyiğit, "Beş-Ondört Yaş Arası Çocuklarda Temel Korunum Becerilerinin İncelenmesi", *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 2015, 1(2), ss. 266-282.

Dolapçıoğlu, N., G., Güneş ve G. Özçelikay, "Serbest Eczanelerde Çalışan Personelin Davranış Modelleri", *Marmara Pharmatical Journal*, 2016, (20), ss. 333-340.

Dursun, S., U., Kaya ve E. İştar, "Kişilik- İş Uyumunun Duygusal Tükenmişlik ile İş ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Uygulama", *KTU SBE Sos. Bil. Derg.*, 2015, (9), ss. 55-59.

Erdem, B. ve M. F., Kayran, "Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma", *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2013, 14(1), ss. 81-106.

Ergin, H. ve S. A., Köseoğlu, (2016), "Gelişim Psikolojisi", (7. Baskı), Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım, Ankara.

Erhun, H., (2010), "*7-12 Yaş Çocuklarda Paylaşma ve Yardımlaşma Değerlerinin Hadisler Işığında Öğretimi*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Konya.

Ekinci Vural, D., (2006), "*Okul Öncesi Eğitim Programındaki Duyuşsal ve Sosyal Becerilere Yönelik Hedeflere Uygun Olarak Hazırlanan Aile Katılımlı* Sosyal Beceri Eğitim Programının Çocuklarda Sosyal Becerilerin Gelişimine Etkisi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, İzmir.

Eryılmaz, A., "Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı Life-Span Developmental Approach", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 2011, 3(1), ss. 49-66.

Eryılmaz, A ve T., Mutlu, "Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı Perspektifinden Kariyer Gelişim ve Ruh Sağlığı", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Psychiatry*, 2017, 9(2), ss. 227-249.

Gander, M. ve H. W., Gardiner, (2004), Çocuk ve Ergen Gelişimi, (Ed.) Bekir Onur, (5. Baskı), İmge Kitabevi, İstanbul.

Gencür, A. S., (2011), "*İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Kişilikleriyle Bölüm Memnuniyetleri Arasındaki İlişki*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Balıkesir.

Gökçöl, O., T., Bozbura, D., Arslanbaş, Ş., Bağdemir-Güven ve B., Gürün, "Lise Öğrencilerinin Mesleki Yönlendirilmeleri için Bir Model ve Öğrencilerin Bilgi Teknolojileri Mesleklerine

ISBN 978-605-7923-57-8

Olan İlgilerinin Ölçülmesi", *Akademik Bilişim'10-XII Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri,* 2010, 10-12 Şubat, Muğla.

Gözcü Yavaş, C. Ö., "Orta ve Geç Çocukluk Dönemindeki Ergenlerde Tutum ve Davranış Farklılıkları", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, 3(2), ss. 113-138.

Gülbahçe, A. ve S., Özkurt, "Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programını Tercih Edecek Olan Öğrencilerin Empatik Eğilim ve Empatik Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2016, 7(1), ss. 1-15.

Güngör, E., (1998) "Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar", Ötüken Yayınları, İstanbul.

Hamamcı, Z. ve E., Hamamcı, "Çocuk Gelişim Kuramları ve Dil Öğretmenleri için Yansımaları", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2015/4, 1(13), ss. 125-134.

Holland, J. L., "Undergraduate origins of American Scientists", *Science*, 1957, (126), ss. 433-437.

Holland, J. L., "A Theory of Vocational Choices", *Journal of Counseling"*, 1959, 6 (1), ss. 35-45.

Holland, J. L., (1997), "Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments", (3rd ed.), Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

Isır, T., (2006), "*Örgütlerde Personel Seçme Süreci: Bir Kamu Kuruluşundaki Yönetici Personelin Kişilik Özelliklerinin Tespit Edilerek Personel Seçim Sürecinin İyileştirilmesi Üzerine Bir Araştırma*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Işık, E., (2010), "*Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi Temelli Bir Grup Müdahalesinin Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Kararı Yetkinlik ve Mesleki Sonuç Beklenti Düzeylerine Etkisi*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Adana.

Irak, D. U., "İşyerinde Birey-Çevre Uyumu: Kuramsal Yaklaşımlar ve Örgütsel Psikolojideki Yeri", *Türk Psikoloji Yazıları*, 2012, 15(30), ss. 12-22

İbiş, E., (2011), "*Öğrencilerin Üniversite Bölüm Tercihleri ve Kariyer Yönelimleri Arasındaki İlişkiye Dair Bir Araştırma*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

İşmen Gazioğlu, A. E., (2011), "Hayatın İlk Çeyreği: 0-1 Yaş Gelişimi", (1. Baskı), Nakış Ofset, Ankara.

Kabataş, M., "Çocuğun Motor, Algısal, Sosyal, Duygusal, Bilişsel ve Dil Gelişimi Dönemlerinde Müziğin Önemi", *INESJOURNAL*, 2017, 4(11), ss. 192-202.

Kandır, A. ve Y., Alpan, "Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi", *Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, (2008), 10(4), ss. 33-38.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kaya, A. ve D. M., Siyez, "KA-Sİ Çocuk ve Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği: Geliştirilmesi Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması", *Eğitim ve Bilim*, 2010, 35(156), ss. 110-125.

Karaeminoğulları, A., A., Doğan ve S., Bozkurt, "Kültürlerarası Adaptasyon Envanteri (Cross-Cultural Adaptability Inventory-CCAI) Üzerine Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2009, 14(1), ss. 331-349.

Keser, A., (2014), "İş Stresi Kaynakları Geleneksel ve Güncel Boyutlarıyla ", (1. Baskı), Türk Metal Yayınları, Ankara.

Kırdök, O., (2010), "*Bilişsel Bilgiyi İşleme Yaklaşımına Göre Geliştirilen Mesleki Karar Verme Programının Sınanması*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Adana.

Kırımer, F., E., Akça ve N., Sümer, "Orta Çocuklukta Anneye Kaygılı ve Kaçınan Bağlanma: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II Orta Çocukluk Dönemi Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması", *Türk Psikoloji Yazıları*, 2014, 17(33), ss. 45-57.

Kuzgun, Y., (2003), "Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş", (1. Baskı), Nobel Yayın, Ankara.

Özdoğan, B., "Orta Çocukluk (6-12) Yaşlar Döneminde Cinsel Gelişim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1983, 2(16), ss. 327-335.

Özyürek, A., Z., Begde ve N. F., Yavuz, "Okul Öncesi Çocukların Sosyal Becerileri ile Yakın Çevresindeki Yetişkin Etkileşimleri Arasındaki İlişki", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, 16(2), ss. 115-134.

Palladino Schulthesis, D. E., "Current Status and Future Agenda for Theory, Research, and Practice of Childhood Career Development",*The Career Development Quarterly*, 2008, (57), ss. 7-24.

Papalia, D. E. ve S., Wenkods Olds, (1982), "A Children's World Infancy Through Adolescence", McGraw-Hill Book Company, USA.

Polatcı, S. ve Z. Gültekin, "Meslek Yüsekokulunda Seçtiğim Mesleğe Uygun Muyum?", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, 9(21), ss. 384-396.

Porzak, R., (2018),"Kariyer Rehberliği: Teoriler ve Örnekler", WSEI, Lublin.

Sarı, S., (2011), "*Çalışanların Kişilik Özellikleri ile İş Doyumu Arasındaki İlişkiler: Bankacılık Sektörü Antalya Örneği*", Adanan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Aydın.

Sansarcı, T., (2011), "*Holland Sistemi ve Türkiye'de Kariyer Eğilimleri*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Programı, İstanbul.

ISBN 978-605-7923-57-8

Savi, F., (2008), "*12-15 Yaş İlköğretim Öğrencilerinin Davranış Sorunları ile Aile İşlevleri ve Anne-Baba Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkisinin İncelenmesi*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İzmir.

Serenbay, R., (2008), "*Lise Öğrencilerinin Mesleki Değerlerinin İncelenmesi (Ankara İli Polatlı İlçesi Liseleri Örneği*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sözer Çapan, A., (2005), "*3-11 Yaş Çocuklarının Ahlak Gelişimlerinin Piaget'in Ahlaki Gelişim Kuramı'na Göre İncelenmesi*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Şar, A. H., "Son Çocukluk Çağı Depresyonlarının (7-11 Yaş) Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *S.A. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2008, ss. 9-15.

Şengün, G., (2013), "*Lise Öğrencilerinin Alan Seçimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı, Ankara.

Sümer, N. ve M., Anafarta Şendağ, "Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı", *Türk Psikoloji Dergisi*, 2009, 24(63), ss. 86-101.

Taş, H., "Yaratıcı Örgüt Kültürün Oluşturulmasında Yönetim Süreçlerinin Yönetimi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 2002, (32), ss. 532-555.

Toker, Y., "Fen Bilimleri, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Alanlarında Sembol İçeren Aktivitelere İlgiler: Kadın ve Erkek Farkları", *I. Uluslarası İş ve Meslek Danışmanlığı Kongresi*, 2013, 28-29 Kasım.

Topcu, M. K., (2015), "*Çalışanların Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Özdeşleşme ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisinde Psikolojik Sözleşme Algısının Rolü*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kara Harp Okulu, Savunma Enstitüsü, Savunma Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara.

Uzdil Cerit, Ö., (2007), "*İşletmelerde Kariyer Planlaması ve Çalışanların Mesleki Tükenme Düzeyi*", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Aydın.

Yavuz, S. ve E. Özmete, "Türkiye'de Genç Bireyler ve Ebeveynleri Arasında Yaşanan Sorunların "Aile Yapısı Araştırması" Sonuçlarına Göre Değerlendirilmesi", *Sosyal Politika Çalışmaları*, 2012/12, 7(29), ss. 9-27.

Yavuz, Ç., (2006), "*Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali, Psikiyatrik Belirtiler ve Bazı Kişilik Özellikleri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yaz, İ., (2013), "*Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerin Çoklu Zeka Alanları İle Holland Kişilik Tipleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Ankara.

Yelken, K., (2008), "*Orta öğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Tercihlerini ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler: Sakarya İl Merkezi Örneği*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sakarya.

Yılmaz, O. ve T., Ergene, "Holland'ın Kişilik Tipleri Kuramının Türk Kültüründe Geçerliliğine Bir Kanıt", *II. Uluslararası İş ve Meslek Danışmalığı Kongresi*, 2014, 26-27 Kasım, Antalya-Türkiye.

Yılmaz, O., (2016), "*Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Yönelimlerinin "Kariyer Dünyası Haritası", Üzerinde Karma Desenle İncelenmesi: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Örneği*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.

ISBN 978-605-7923-57-8

GÜVENLİK KÜLTÜRÜNÜN GÜVENLİK PERFORMANSINA ETKİSİ: BİR ARAŞTIRMA

Lutfiye ÖZDEMİR
Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, lutfiye.ozdemir@inonu.edu.tr
Semiha KILIÇASLAN
Öğr. Gör.Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, semiha.kılıçaslan@ozal..edu.tr

1. GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte özellikle üretim işletmelerinde makine kullanımının yaygınlaşması, işletmelerde yaşanan yaralanma ve kaza oranlarının da artmasına neden olmuştur. İnsanların sağlığına daha da önemlisi yaşamlarına etki eden bu tür olayların en aza indirilmesi, tüm işletmeler için önem arz etmektedir. Bu tür istenmeyen olayların önüne geçmek ise gerekli teknik ve fiziki önlemleri almanın yanısıra örgüt yönetimi ve çalışanlarının güvenlik konusuna verdiği öncelik ve önemle de yakından ilişkili görünmektedir. Çalışma ortamının sağlık ve güvenlik açısından insana uygun hale getirilmesi, işletmelerde sağlık ve güvenlik kültürünün oluşturulmasına bağlıdır (Şerifoğlu ve Sungur, 2007: 3).

Güvenlik kültürü, Uluslararası Nükleer Güvenlik Danışma Grubu (INSAG, 1991) tarafından çalışanların güvenlikle ilgili paylaştıkları değerler, algılar, inançlar ve tutumların bir yansıması olarak ifade edilmektedir. Söz konusu inanç ve tutumlar yönetim ve çalışanların güvenlik bakış açısına da yansımaktadır. Güvenlik konusu örgüt için önemli bir değer olarak kabul edildiğinde bu önem tüm çalışanlar tarafından algılanarak, güvenlik konusu her zaman ve her durumda örgüt çalışanları için öncelik taşımaktadır. Yapılan araştırmalar, güvenlik kültürünün pozitif olarak algılandığı örgütlerde kaza ve yaralanmaların daha az olduğunu göstermektedir. Güvenliğin, örgüt kültürünün bir parçası olması için her yönetsel uygulamada olduğu gibi güvenlik konusunda da yöneticilerin öncülük etmesi gerekmektedir. Smith ve arkadaşları (1978), kaza oranlarının en düşük olduğu şirketlerde kaza önleme planlarından daha çok yönetimin güvenlik konusuna gösterdiği bağlılığın ve katılımının, bu sonuca neden olduğunu ifade etmişlerdir (Oliver vd., 2002: 474). Hinze (1997) de ifade edildiği üzere özellikle inşaat sektöründe birçok firmanın kapsamlı güvenlik planlarına sahip olmaları, tek başına şirketlerin güvenlik performansını açıklayamamaktadır. Yazılı planlar şirketlerin güvenlik yönetimi için etkili olsa da gerçek bir güvenlik kültürünün varlığına her zaman ihtiyaç duyulmaktadır (Molenaar vd., 2009: 488). İşyerlerinde yaşanan kaza ve yaralanmalar çoğunlukla çalışanların güvenli olmayan davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir. Çalışanların güvenli davranışları güvenlik

ISBN 978-605-7923-57-8

performanslarına işaret etmektedir. Güvenlik performansı; çalışanların güvenlik kurallarına uyumu ve güvenlik programlarına katılımı şeklinde iki boyut içinde açıklanmaktadır (Neal ve Griffin, 2006: 947). Güvenlik kültürünün çalışanların güvenlik performansları üzerinde etkili olduğu çok sayıda araştırmada ifade edilmiştir (Çelik, 2014; Dursun ve Keser, 2014; Yıldız ve Yılmaz, 2017; Uslu, 2014; Dursun; 2011; Zahoor, 2017; Wiegmann, 2007; Molenaar vd., 2009). Bu çalışma doğrultusunda, güvenlik kültürü ve güvenlik performansı teorik olarak incelenmeye çalışılmış ve araştırma sonunda elde edilen bulgular istatistiki olarak değerlendirilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Güvenlik Kültürü

Örgütlerin başarısında en önemli etkenlerden biri de insan kaynaklarının verimli kullanımıdır. İnsan kaynaklarının verimli kullanımı, çalışanların sağlıklı ve güvenli bir iş çevresinde çalışmalarıyla sağlanabilmektedir. İş güvenliği denildiğinde, öncelikli olarak akla kaza ve yaralanmalar gelmektedir. Kaza ve yaralanmalar, işyerlerinde sık karşılaşılan olumsuzluklardır. Bu nedenle işletme güvenliği için işyerinin çalışma koşullarına uygun biçimde düzenlenmesi ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir (Tozkoparan ve Taşoğlu, 2011: 183).

İş kazalarının azaltılabilmesi amacıyla ilk yapılan çalışmalarda genellikle mühendislik bakış açısıyla teknik ve fiziksel tehlikelerin önlenmesinin yeterli olabileceği düşünülmüş fakat kazaların önlenmesinde yalnızca teknik düzeydeki önlemlerin yetersiz kaldığı anlaşıldığında araştırmacılar, "insan faktörüne" önem vermeye başlamışlar ve iş kazalarının en önemli nedenlerinden birinin çalışanların güvensiz davranışlarından kaynaklanabileceğini gözlemlemişlerdir (Tomas, Melia ve Oliver, 1999'den akt. Dursun, 2011: 26).

Kazaların neden meydana geldiği kolay bir soru olarak algılanmasına karşın cevabı oldukça karmaşıktır. Tarihsel süreç içinde kazaların meydana gelişi farklı nedenlere bağlanmaktadır. Önceleri mekanik sistemlerdeki arızalar ve kullanılan ekipmanlar kazaların oluşumuna neden olarak gösterilirken, sonrasında sırasıyla insan hataları, ergonomik olarak insan-araç gereç arasındaki uyumsuzluk ve son olarak güvenlik kültürü kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Wiegmann ve arkadaşları (2002) güvenlik kültürünü; örgütün her seviyesinde, her grupta ve herkes tarafından işgörenlerin ve kamunun güvenliğine verilen öncelik ve kalıcı bir değer olarak ele almaktadırlar (Wiegmann ve Von Thaden, 2007: 3).

Güvenlik kültürü kavramı; özellikle risk düzeyinin yüksek olduğu işlerde insan faktörünün güvenliği sağlamada önemli bir rolü olduğunun anlaşılmasıyla ortaya çıkmıştır (Özkan ve Arpat, 2016: 196). Güvenlik kültürü kavramı 1986 yılında yaşanan çernobil nükleer kazasından sonra ilk kez Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) tarafından yazılan raporda dile getirilmiştir (Cox ve

ISBN 978-605-7923-57-8

Flin, 1998: 190). Ardından İngilterede Piper Alfa petrol şirketinde yaşanan kazanın sonucunda yazılan soruşturma raporlarında, kazaların en önemli nedenlerinin zayıf güvenlik kültürü ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Güvenlik kültürü Turner ve arkadaşları (1989: 4) tarafından "toplum üyelerini, müşterileri, yöneticileri, çalışanları tehlikeli ya da yaralanmalı olaylara maruz kalmalarını minimize eden inançlar, normlar, tutumlar, roller ile sosyal ve teknik uygulamalar dizisi" olarak tanımlanmaktadır. Uttal (1983) ise güvenlik kültürünü; davranış normları üreten, örgüt yapısı ve kontrol sistemleri ile etkileşimde bulunan paylaşılan değer ve inançlar olarak ifade etmektedir (Cooper, 2000: 113).

Bunların dışında güvenlik kültürü ile ilgili yazında pek çok tanıma rastlanabilir. Cooper (2000: 114) de ifade edildiği üzere, İngiliz Endüstri Konfederasyonu (CBI, 1991) güvenlik kültürünü, hastalık, kaza ve riskler hakkında örgütün bütün üyeleri tarafından paylaşılan inançlar ve düşünceler olarak tanımlamaktadır. Hale (2000: 7) de: risk kontrol sistemleri ve risklerle ilişkili olarak nasıl davranılması ve nasıl hareket edilmesi gerektiğini belirleyen ve doğal gruplar tarafından paylaşılan algı, inanç, tutum, norm ve değerler olarak açıklamaktadır.

Güvenlik kültürü ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde, güvenlik kültürünün örgüt kültürünün bir alt sistemi olduğu, çalışanların ve yönetimin güvenlik konusuna bakış açısının onların inanç, tutum ve davranışlarına yansıdığı ve güvenlikle ilgili örgüt üyeleri arasında paylaşılan bir algı olduğu anlaşılmaktadır.

Schein (1984: 3) örgütsel kültürü, "belirli bir grubun dışsal uyumu sağlamak ve içsel problemlerle başa çıkmak için öğrendiği, geliştirdiği, keşfettiği ve icat ettiği temel varsayımların bir örüntüsü" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama örgütsel kültürün zaman içinde oluştuğunu ve sürekli bir gelişim gösterdiğini ifade etmektedir. Güvenlik kültürünün örgütsel kültürün bir alt bileşeni olduğu düşünüldüğünde, güvenlik kültürü oluşumunun da bir süreç içinde gerçekleştiği söylenebilir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA, 2002) da bu bağlamda güvenlik kültürü gelişiminin üç aşamalı olduğunu ifade etmektedir. Her aşamada insanların güvenlik konusundaki tutum ve davranışlarının farklı olduğu belirtilmektedir. İlk aşamada kuruluşlar güvenlik konusunu kendilerinin başarılı olmalarını sağlayabilecek bir uygulama değil, dışsal bir gereklilik olarak görürler. İkinci aşamada kuruluşlar, güvenlik konusunu dış gerekliliğin yokluğunda dahi önemli örgütsel amaçlar içinde ele alırlar. Son aşamada ise kuruluşlar, güvenlik konseptini uygulayarak devamlı geliştirilmesi düşüncesini benimsemektedirler (Filho vd., 2010: 615-616). Bu aşamalar, örgütsel düzeyde güvenlik konusunun öneminin zaman içinde anlaşıldığını sonrasında ise bir değer olarak kabul edilerek sürekli geliştirilmesi gereken bir düşünce ve uygulama biçimine dönüştüğü söylenebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Choudhry ve arkadaşları (2007: 996) Nisan 1986 daki Çernobil kazasıyla birlikte örgütsel güvenlik konusunun öneminin anlaşıldığını ve bu sonuca teknolojik yetersizliklerin neden olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca bu bilim adamları çalışanların işyerindeki güvenlik kültürünü pozitif olarak algılamalarının yaşanabilecek kaza ve yaralanmaların en aza indirilmesinde katkı sağlayabileceğini belirtmişlerdirler. Bu nedenle güvenlik kültürünün önemli örgütsel amaçlar arasında yer alması gerektiği söylenebilir.

Güvenlik kültürünün amacı; işyerinde var olan riskler hakkında farkındalığı sağlamak ya da sürekli olarak tehlikelerin gözetildiği normlar geliştirmek olarak açıklanmaktadır (Ostrom vd., 1993: 164). Güvenlik kültürünün çalışanların tutum ve davranışlarına odaklanarak güvenli davranışları teşvik etmesi, güvenlik kültürünün bir program olarak değil süreç içinde düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü güvenlik kültürünün uygulanabilmesi ancak kolektif bir çaba gerektirir (Vrendenburgh, 2002: 260). Örgütlerde güvenlik kültürünün geliştirilmesi önemlidir; çünkü çalışanların işlerini yaparken güvenliği ön planda tutan bir tutum ve davranış içinde bulunmaları sağlanmalıdır. Bunun için örgütlerde pozitif güvenlik kültürünün yerleşmesi gerekmektedir.

Örgütlere pozitif güvenlik kültürünün yerleştirilmesi ise; etkili önleyici tedbirlerin alınması, güvenlik konusunun öneminin tüm çalışanlar tarafından kabul edilmesi ve çalışanlar arasında dürüstlük esasına dayalı karşılıklı iletişimin kurulmasıyla sağlanabilir (Coper, 2000: 31). Clarke (1999: 186) da benzer şekilde örgütlerde pozitif güvenlik kültürünün yaşanmasının bir dizi faktöre bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu faktörler; "yönetici personelin iletişim kalitesi, güvenlik konusunun öneminin örgütün bütün hiyerarşik seviyelerde kabul edilmesi ve çalışanlar arasında örgütsel güvenlik önlemlerinin yeterliliğine duyulan güven" şeklinde sıralanabilir.

Reason (1997, 2000) güvenlik kültürünü, "bireylerin ya da organizasyonların hasar ve kayıplardan kaçınmak için risk ve tehlikelerle başa çıkarak amaçlarına ulaşma yeteneği" olarak tanımlamakta ve etkili güvenlik kültürünün özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır.

a) Örgütte kazaya neden olabilecek olaylarla ilgili bilgi toplayan, analiz eden, elde ettiği bu bilgiyi dağıtan bir güvenlik bilgi sisteminin kurulmasına ek olarak çalışanların hata, yanlış ve ihlallerini raporlayan bir raporlama kültürünün oluşturulması.
b) Çalışanlar arası güvenin örgütsel kültürün bir parçası olması, güvenlikle ilgili bilgileri sağlamaya yönelik; davranışların desteklenmesi ve ödüllendirilmesi ayrıca "kabul edilebilir ve kabul edilemez" davranışlar arasındaki çizginin açıklıkla belirlenmesi.
c) Dinamik görev çevresiyle karşılaşıldığında, örgüt yapısının bu yeni duruma uyum sağlayabilecek şekilde esnek olması.

ISBN 978-605-7923-57-8

d) Güvenlik sistemi vasıtasıyla elde edilen doğru sonuçların altını çizme konusunda istekli ve yetenekli olmak, reform gerektiğinde, uygulama konusunda gönüllü olmak (Parker vd., 2006: 552).

Hale (2000: 12-13) göre ise iyi bir güvenlik kültürünün bileşenleri şunlardır:

- Özellikle üst düzey yöneticiler tarafından güvenlik konularına önem verilmesi, zaman, para ve kıt kaynaklara mal olsa dahi güvenlik gerektiren eylemlerin uygulanması, güvenlik konusunun amaç olarak görülmesi.
- Güvenlik konusunun ortak amaç olarak anlaşılması, riskin belirlenmesi, öncelik verilmesi ve kontrol edilmesi sürecinde örgütteki bütün tarafların katılımının sağlanması.
- Hata ve yanlışlardan ders çıkarılması, bunların açık iletişim yoluyla tartışılması, olası risklerin neler olduğunun düşünülmesi ve diğer çalışanlarla paylaşılması
- Güvenlik kültürünün gelişimine fırsat oluşturabilecek ya da yaralanmalara neden olabilecek olayların nedenleri sadece bireysel davranışlarla değil günlük pekçok faktörün etkisi bağlamında değerlendirilmelidir.

Mearns ve arkadaşlarına (2003: 644) göre ideal güvenlik yönetiminin uygulamaları şunlardır; 1) yönetimin tutarlı bir şekilde güvenliğe bağlı olması, 2) güvenlik konusunda iletişimin sağlanması ve 3) güvenlikle ilgili olası çalışmalara çalışanların katılımının sağlanması.

Örgütlerde pozitif güvenlik kültürünün oluşturulmasına yönelik getirilen diğer öneriler ise; çalışanların tutum ve davranışlarının değiştirilmesi, yönetimin güvenlik konusuna olan bağlılığının sağlanması, çalışanların katılımı, strateji geliştirme, eğitim ve seminerler, işe alım kriterleri, ödüllendirme sistemi ile iletişim ve geribildirim şeklinde açıklanmaktadır (Vecchio-Sadus vd., 2004: 608-610; Chodhry, 2007: 1004-1005; Vrendenburgh, 2002: 260-264):

- ***Tutum ve davranışların değiştirilmesi:*** Çalışanlardan beklenen güvenli davranışlar, sözlü iletişim, eğitim ve çalışma alanında yer alan uyarı işaretleri yoluyla geliştirilebilir. Fakat çalışanlar, görevlerini erken bitirdiklerinde, para ile ödüllendirilmekteyseler, bu durumda onlar güvenlik kurallarına dikkat etmeyebilir ve bireysel koruyucu ekipmanlar kullanmayabilirler. Fakat güvenli davranışlar bir değer olarak kabul edilerek kalıcı hale getirilirse, hem çalışanlar kaza ve yaralanmalara maruz kalmazlar hem de aile ve şirket bu durumdan kazançlı çıkar. Tehlikelerden korunmak için herkesin desteğini alarak uygun yöntemler belirlemek, aynı zamanda dürüstlük ve işbirliğine dayalı örgüt kültürüne de katkı sağlamaktadır.
- ***Yönetimin bağlılığı:*** İşletme yönetimi pozitif güvenlik kültürünü artırmada ve teşvik etmede anahtar rol oynamaktadır. Yönetimin güvenlik konusuna olan bağlılığı, kaynak

ISBN 978-605-7923-57-8

dağıtımı ve zaman planlaması yaparak risk değerlendirmesinde bulunması ve uzmanların düzenlediği güvenlik toplantılarına katılması olarak ifade edilebilir. Zohar (1980: 101), güvenlik konusuna yönetimin bağlılık göstermesinin, örgütün güvenlik başarısı için en önemli faktör olduğunu belirtir. Bu bağlılık güvenlik komisyonlarına katılım, iş tasarımında güvenlik değerlendirmesi, iş temposunun gözden geçirilmesi gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır.

- ***Çalışanların katılımı:*** Pozitif güvenlik kültürü için bir diğer unsur da çalışanların güvenlik konusunu sahiplenmesi ve katılım göstermesidir. Kişisel koruyucu önlemler almak, eğitimlere katılmak gibi.
- ***Strateji geliştirme:*** Çalışanlar arasında güvenlik konusunda farkındalığı sağlamak için misyon ifadeleri, sloganlar, logolar, basılı materyaller (istatistik vb.), medya (poster, sergi, İnternet), seminer ve eğitimler (grup toplantıları, kısa konuşmalar), özel kampanyalar (sağlık ve güvenlik haftası, kaza ve yaralanmalarla ilgili raporlar) kullanılmalı.
- ***Eğitim ve seminerler:*** Grup toplantıları, hijyen, güvenlik için alınması gereken sorumluluklar, kural ve düzenlemelere uyum, tehlike tanımları, risk değerlendirmeleri, iş güvenliği analizleri konularında eğitimler verilmeli. Güvenlik eğitimi ayrıca performans bildirimi ve hedef belirleme temelli bir programı izlemelidir.
- ***İşe alım uygulamaları:*** İşe alma kriterleri işyerinde güvenli davranışları sergilemeye yatkın insanların seçimini içerirse, güvenlik kültürünün gelişimine yardımcı olabilir.
- ***Ödüllendirme sistemi:*** Çalışanların arzu edilen sonuçlara yol açan davranışları ödüllendirilmeli, kazaları önlemek için güvenli davranışlarda bulunmaya özendirilmeli, kazalardan sonra cezalandırılmamalıdır. Bilgilendirme (geribildirim), sosyal (tanınma takdir) ve somut ödüller ile maddi olmayan ayrıcalıklar kullanılmalıdır.
- ***İletişim ve geribildirim:*** Çalışanların performansları konusunda geribildirim almaları kritik bir öneme sahiptir. Performansla ilgili düzenli geribildirim, çalışanlara verilen çizelgeler aracılığıyla ve güvenlik toplantılarında davranışların yeniden gözden geçirilmesi yoluyla iletilebilmektedir.

Pozitif güvenlik kültürü oluşumunda yönetimin güvenlik konusuna gösterdiği duyarlılık en önemli güvenlik bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışanların güvenlik programlarına katılması, iletişim sağlanması, güvenlik eğitimi alması gibi tüm bileşenler yöneticilerin çalışanlara karşı sorumlulukları arasında yer almaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Örgütlerde güvenli çalışmayı destekleyen bir kültür yaratılması iyi bir planlama, iyi bir organizasyon ve işe girişilmeden önce yapılan detaylı çalışmalar yoluyla yaratılabilir. Kuruluşlar, çalışanlarına iş güvenliği eğitimleri verirlerse ve güvenli davranışların en önemli performans kriteri olduğu konusunda bir yaklaşım geliştirirlerse, işyerinde yaşanabilecek olası kazaların önemli ölçüde önüne geçebilirler (Şerifoğlu ve Sungur, 2007: 4).

Güvenlik kültürünün boyutları şunlardır:

a) ***Yönetimin Bağlılığı:*** İşletme yöneticilerinin çalışanların güvenliğine verdiği öneme işaret eden bir boyuttur. Yönetimin bağlılığı, güvenlik yönetimine dikkat göstererek ve güvenlikle ilgili konularda olumlu tutum ve davranışlarda bulunarak kendini göstermektedir (Muniz vd., 2007: 631).

b) ***Güvenlik Önceliği:*** Güvenlik konusuna verilen önemin çalışanlar tarafından nasıl algılandığı ölçülmektedir (Cox ve Cheyne, 2000).

c) ***Güvenlik iletişimi:*** Çalışanlar ve yöneticiler arasında güvenlik konuları hakkında iletişimi değerlendiren bu ölçek Neal, Griffin ve Hart (2000) tarafından geliştirilmiştir.

d) ***Güvenlik eğitimi:*** Neal, Griffin ve Hart (2000) tarafından geliştirilen ölçek çalışanlara verilen güvenlik eğitimi ile ilgili çalışan algısını ölçmektedir.

e) ***Güvenlik farkındalığı:*** Çalışanların işyerindeki güvenlikle ilgili kural ve düzenlemeler konusunda bilgili olmaları, sorumluluklarının farkında olmaları ve güvenlikle ilgili sorunlarla başa çıkabilmelerine yönelik tutumları ölçmektedir (Lin vd., 2008: 1044).

f) ***Çalışanların katılımı:*** Çalışanların güvenlik prosedürlerine uyum derecelerini ve güvenlikle ilgili programlara katılım derecelerini açıklayan bir ölçektir (Muniz vd., 2007: 631).

g) ***Kadercilik:*** İşyerinde yaşanan kaza ve yaralanmaların kaçınılmaz olduğunu, bu kazaları önlemek için yapılabilecek çok az şey olduğuna dair çalışanların paylaştıkları algıyı değerlendirmek amacıyla geliştirilen ölçektir (Rundmo ve Hale, 2003: 564).

h) ***Raporlama kültürü:*** İşyerinde meydana gelen kaza ve yaralanmaların rapor edilmesine yönelik soruları içeren bir ölçektir (Havold ve Nesset, 2009: 308).

2.2. Güvenlik Performansı

Birleşik Krallıkta sağlık ve güvenlik icra kurulu (Health and Safety Executive) (HSE) gibi düzenleyici kurullar, işletmeleri "başarılı sağlık ve güvenlik yönetimi" anlamına gelen pozitif güvenlik kültürü geliştirmeleri için şirketleri teşvik etmektedirler. Üst düzey yöneticilerin algıları, tutumları, davranışları, güvenlikle ilişkileri, işgücünün esenlik ve mutluluğu çalışanların güvenli davranışları için temel oluşturduğu kabul edilmekte ve tüm bu unsurların şirketin güvenlik performansının oluşumuna katkı sağladığı ifade edilmektedir (Clarke, 1999: 185).

ISBN 978-605-7923-57-8

Güvenlik performansı, "gözlemlenebilir güvenli davranışların bir çıktısı"dır (Dursun, 2011: 33). Neal ve Griffin (1997), iş performansı kavramından yola çıkarak güvenlik performansı modelini geliştirmişler ve bu modelde performansın bileşenleri, belirleyicileri ve öncülleri arasında bir fark gözeterek, güvenlik performansını iki boyut altında açıklamışlardır. Bu boyutlar; güvenlik uyumu ve güvenliğe katılımdır.

a) ***Güvenlik uyumu***: Neal, Griffin ve Hart (2000) tarafından geliştirilen güvenlik performansı modeli içinde yer alan güvenlik uyumu ölçeği, çalışanların güvenlik kurallarına bağlılığını dolayısıyla güvenli davranışlarda bulunmalarına işaret etmektedir.

b) ***Güvenliğe katılım:*** Çalışanların iş arkadaşlarına yardım etmesi, güvenlik programlarının geliştirilmesine katkıda bulunması, inisiyatif alması ve güvenlikle ilgili programların oluşumuna ve gelişimine katkı sağlamak için çaba sarf etmesini ifade eden güvenlik katılımı ölçeğidir (Neal, Griffin ve Hart, 2000).

Güvenli davranışlar aynı zamanda kişisel koruyucu donanımların doğru kullanımı potansiyel tehlike ve yaralanmaları azaltmak için uygun çalışma, güvenlik politika ve prosedürlerine uyma gibi davranışları içerir (Fugas vd., 2012'den akt.Dursun ve Keser, 2014: 2).

Burke ve arkadaşları (2002: 432), genel güvenlik performansını; çevrenin, toplumun, müşterilerin ve çalışanların sağlık ve güvenliği sağlamaya yönelik tüm işlerde sergiledikleri davranış ve hareketler olarak tanımlamışlar ve güvenlik performansı için dört boyutlu bir model geliştirmişlerdir.

- Kişisel koruyucu ekipmanları kullanmak
- Risk azaltıcı iş uygulamalarına bağlı kalmak
- Sağlık ve güvenlik bilgisi iletişimi
- İnsan hak ve sorumluluklarının uygulanması

Bu boyutlar birlikte ele alındığında güvenlik performansının, çalışanların kaza ve yaralanmalardan korunmak için hem önlem almalarına hem de bu konularla ilgili bilgili ve eğitimli olmalarına bağlı olduğu görülmektedir. Çalışanların güvenli davranışlarda bulunabilmeleri için öncelikli olarak örgütün etkili bir güvenlik politikasına sahip olması gerekmektedir. Güvenlik politikasının başarısı için güvenlik uygulamalarının izleneceği bir sistem kurulması, yetki ve sorumluluklarla birlikte görevlerin her düzeyde iyi tanımlanması geçerli performans ölçütlerinin açıkça belirlenmesi ve güvenli davranışlarda bulunarak iyi bir performans gösteren çalışanların ödüllendirilmesi gerekmektedir (Ocaktan, 2009: 24).

2.3. Güvenlik Kültürü ve Güvenlik Performansı Arasındaki İlişki

ISBN 978-605-7923-57-8

Örgütsel kültürün bir alt boyutu olarak güvenlik kültürünün örgüt üyelerinin güvenlikle ilgili davranış ve tutumlarını etkilediği düşünülmektedir. Güvenlik kültürünün çalışanların güvenli davranışlarını geliştirdiği ve teşvik ettiği için örgütler için önemli bir konu olduğu ifade edilmektedir.

Güvenlikle ilgili yazın incelendiğinde, işyerinde güvenlik performansının (güvenliğe uyum ve güvenlik katılımı) güvenlik kültüründen etkilendiğine yönelik çalışmalara rastlanmaktadır. Yıldız ve Yılmaz (2017: 147-148) güvenlik performansının güvenlik kültürü değişkenlerinden; güvenlik önceliği, iletişimi, farkındalığı, katılım ve raporlama kültürü tarafından anlamlı olarak açıklandığını göstermişlerdir. Uslunun (2014: 84) çalışmasında, güvenlik performansı boyutlarından olan güvenli davranış ile güvenlik kültürü arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çelik (2014: 145) de benzer şekilde, güvenlik kültürünün güvenlik performansına anlamlı şekilde etki ettiğini bulgulamıştır. Dursun (2011: 144) araştırmasında güvenlik performansı boyutlarından güvenlik katılımı ve güvenlik uyumu değişkenlerinin, kadercilik dışındaki diğer tüm güvenlik kültürü değişkenleri ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişki içinde olduğunu saptamıştır.

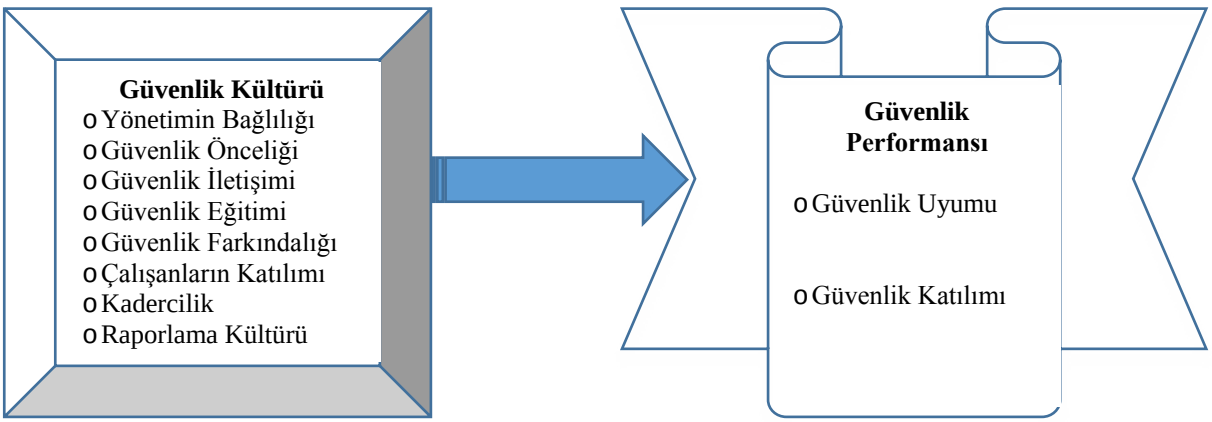
Diğer yandan güvenlik kültürünün alt bileşeni olan güvenlik ikliminin de benzer şekilde güvenlik performansı ile önemli derecede ilişkili olduğu rapor edilmiştir (Clarke, 2006: 322; Zahoor, 2017: 13). Güvenlik iklimi, örgütsel iklimin alt boyutu olarak görülürken benzer şekilde güvenlik performansı da örgütsel performansın alt sistemi olarak değerlendirilir. Güvenlik iklimi algısının düşük düzeyde olmasının, örgütlerde yaşanan kazalarla ilişkili olduğu belirlenmiştir. (Coyle vd., 1995: 253).

Örgütsel güvenlik iklimi ve kaza oranları arasındaki ilişki, çalışanların davranışlarına rehberlik etmektedir. Güvenlik konularıyla ilgili çalışanların algıları ne kadar olumlu olursa (pozitif güvenlik iklimi) bu algı örgütsel ödüller aracılığıyla güvenli davranışları teşvik etmektedir. Aksi takdirde negatif güvenlik iklimi, özellikle güvenlik önceliği üretim artışının gerisinde kalırsa, güvenliksiz davranışları güçlendirmektedir. Oliver ve arkadaşları (2002; 486) ile Tomas ve arkadaşlarının (1999: 56) çalışmalarında, çalışanların güvenliksiz davranışlarının neden olduğu kazalar ile güvenlik iklimi arasında önemli bir ilişki olduğu görülmüştür. Clarke (2006: 322) ise araştırmasında, güvenlik ikliminin güvenlik performansı (özellikle güvenlik katılımı boyutu) ile önemli derecede ilişkili olduğu saptamıştır. Wiegmann ve arkadaşları (2007: 2-3) da araştırmaları sonucunda, endüstrinin her alanında güvenlik kültürünün çalışanların güvenli davranışlarıyla ilişkili olduğunu ve iş yaralanmaları ve kaza oranlarının meydana gelmesinde tahmin edici etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Son olarak Zahoor ve arkadaşları (2017: 13-14), güvenlik performansı boyutlarından güvenlik katılımının; güvenlik performansı ile daha güçlü pozitif ilişkiye sahip olduğunu bulgulamıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

3. ARAŞTIRMANIN AMACI, MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Bu çalışma, örgütlerdeki güvenlik kültürünün güvenlik performansı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Cooper (2000: 119), Bandura'nın (1986) Sosyal Bilişsel Teorisinden (Social Cognitive Theory) üretilen "Karşılıklı Belirleyicilik" (Reciprocal Determinism) modelini kullanarak güvenlik kültürü kavramını açıklamaya çalışmıştır. Sosyal bilişsel teori; öğrenmenin sosyal bir ortamda oluştuğunu, kişinin, dinamik ve karşılıklılık esasına dayalı olarak çevresiyle kurduğu etkileşimler sonucunda belli başlı bilişsel kalıplar geliştirdiğini ve bu bilişsel kalıpları davranışlarına yansıttıklarını belirtir (Yıldız ve Arda, 2018: 153). Karşılıklı belirleyicilik modeli ise, bireyin davranışlarına etki eden en önemli faktörün, kendisi ve çevresi arasındaki "karşılıklı etkileşim" olduğunu vurgular. İnsanlar ve sosyal çevreler karşılıklı olarak etkileşen sistemler olarak görülürler (Bayrakçı, 2007: 204). Karşılıklı belirleyicilik modelinden yola çıkan Cooper (2000: 120), güvenlik kültürünün sadece bireyin inançları, değerleri ve tutumları ile açıklanamayacağını belirtmiş ve geliştirdiği karşılıklı güvenlik kültürü modelinde (Reciprocal Safety Culture) güvenlik kültürünün; psikolojik (bireysel algı), durumsal (güvenlik yönetim sistemi) ve davranışsal (güvenlikle ilgili davranışlar) unsurların karşılıklı etkileşimi sonucunda oluştuğunu belirtmiştir. Cooper'ın (2000) modeli ele alındığında, kişilerin güvenlikle ilgili davranışları üzerinde, kendi inanç, değer ve algılarının tek başına etkili olmadığı, tüm bu kişisel değerlerin yanında, örgütün güvenlikle ilgili yönetim anlayışının da etkili olduğu görülmektedir. Bu bakış açısıyla, örgütün güvenlik yönetim sistemi ile ilgili; çalışanlar arasında paylaşılan algı, inanç, tutum ve davranış olarak tanımlanan güvenlik kültürünün, çalışanların güvenlik performansı (güvenlik uyumu ve güvenlik katılımı) üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Belirtilen bu kuramlardan ve kavramsal çerçeveden hareketle, örgütlerdeki güvenlik kültürünün, çalışanların güvenlik uyumunu ve güvenlik katılımını pozitif yönde etkileyebileceği düşünülerek, belirtilen araştırma hipotezleri geliştirilmiş ve araştırma modeli oluşturulmuştur. Oluşturulan model Şekil 1'de yer almaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 1. Güvenlik Kültürünün Çalışanların Güvenlik Performansına Etkisiyle İlgili Model

Şekil 1'deki model esas alınarak, iki temel hipotez oluşturularak test edilmiştir:

H1: Örgütlerdeki güvenlik kültürü çalışanların güvenlik uyumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H2: Örgütlerdeki güvenlik kültürü çalışanların güvenlik katılımı üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Araştırmanın Örneklemi

Araştırma, 2018 yılında Malatya Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet göstermekte olan üç firmada uygulanmıştır. Bu firmalar farklı alanlarda (patlayıcı madde üretimi, otomotiv üretimi ve tekstil üretimi) faaliyet göstermektedir. Firmaların faaliyet alanlarının farklılığı bilinçli olarak tercih edilmiştir. Çünkü firmaların faaliyetlerindeki farklılığın değişik güvenlik kültürünün oluşumu açısından önem arz ettiği düşünülmüştür. Üç firma çalışanlarından oluşan ana kütleden kolayda örneklem yöntemi ile seçilen toplam 139 çalışan, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan 139 katılımcının demografik niteliklerine ilişkin bulgular şunlardır; %12,9'u (18) kadınlardan %84,9'u (118) erkeklerden oluşan çalışanların %10,1'i (14) 25 ve altı yaş grubunda, %37,4'ü (52) 26-35 yaş aralığında, %27,3'ü (38) 36-40 yaş arasında olup son olarak %23,7'si (33) de 41 yaş veya üzerinde bulunmaktadır. Medeni duruma göre ise katılımcıların %80,6'sının (112) evli ve %18,7'sinin (26) bekar olduğu saptanmıştır.

4.2.Veri Toplama Araçları

Araştırmada güvenlik kültürü ve güvenlik performansı ölçekleri veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

4.2.1. Güvenlik Kültürü Ölçeği

Örgüt çalışanlarının firmadaki güvenlik algılarını ölçmek için Dursunun (2011) literatür taraması yaparak geliştirmiş olduğu ölçek kullanılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda çalışanların güvenlik kültürü algıları sekiz boyuttan oluşan ölçekle ölçülmeye çalışılmıştır. Bu ölçeğin boyutları; yönetimin bağlılığı (Muniz, Peon ve Ordas, 2007), güvenlik önceliği (Cox ve Cheyne, 2000), güvenlik iletişimi (Neal, Griffin ve Hart, 2000), güvenlik eğitimi (Neal, Griffin ve Hart, 2000), güvenlik farkındalığı (Lin vd., 2008), çalışanların katılımı (Muniz, Peon ve Ordas, 2007), kadercilik (Rundmo ve Hale, 1999) ve raporlama kültürü (Havold ve Nesset, 2009) olarak isimlendirilmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yönetimin bağlılığı boyutu; "yöneticiler, çalışanların katılımlarını güvenlik için temel olarak görmektedirler", "yöneticiler güvenlik konuları için toplantılar düzenlemeyi teşvik etmektedirler" vb. toplam sekiz maddeden oluşmaktadır. Güvenlik önceliği boyutunda ise "yönetim, çalışanların güvenliğinin önemli olduğunu düşünmektedir", "güvenlik prosedürleri dikkatli bir şekilde takip edilmektedir" gibi toplam dört madde bulunmaktadır. Güvenlik iletişimi boyutu da "bu işyerinde güvenlik konuları hakkında yoğun bir iletişim vardır", "çalışanlardan düzenli olarak işyeri sağlık ve güvenlik konuları hakkında fikir alınır" şeklinde toplam beş maddeden oluşmaktadır. Dört maddeden oluşan güvenlik eğitimi boyutunda ise "eğitim programlarında güvenlik konularına yüksek bir öncelik verilir" ve "güvenlik eğitimi çalışanların işlerinde karşılaştıkları çeşitli durumları kapsar" gibi sorular yer almaktadır. Güvenlik farkındalığı boyutunda "işyerimde güvenlik konusunda sorumluluklarımın ne olduğunu biliyorum" ve "işimin gerektirdiği güvenlik kurallarını anlıyorum" gibi toplam beş madde bulunmaktadır. Çalışanların katılımı boyutu ise "çalışanlar talimatnameler ve prosedürler için yönetmeliğin hazırlanmasına katılmaktadırlar" ve "çalışanlar güvenlik yönetmeliklerine uymaktadırlar" vb. dört sorudan oluşmaktadır. Altı maddeden oluşan kadercilik boyutunda, "kazalar aniden olur ve önlemek için yapabilecek çok az şey vardır" ve "çalışırken başınıza ne geleceği büyük ölçüde şans meselesidir" gibi sorular yer almaktadır. Son olarak raporlama kültürü boyutunda "biz, her zaman şirketimize kazaları ve olayları bildiririz" ve "çalışanlar kazaları bildirmeye isteklidirler" gibi toplam beş madde bulunmaktadır. Güvenlik kültürü ölçeği 41 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki ilk 30 madde "hiç katılmıyorum"dan, "tamamen katılıyorum"a kadar giden yanıt seçenekleri olan beş aşamalı likert tipindedir. Anketteki 31 ile 41 arasındaki maddeler ise "hiç katılmıyorum"dan "tamamen katılıyorum"a kadar giden yanıt seçenekleri olan altı aşamalı likert tipindedir.

4.2.2. Güvenlik Performansı Ölçeği

Çalışmada çalışanların güvenli davranışlarını ölçebilmek için Neal, Griffin ve Hart (2000) tarafından geliştirilmiş olan ölçek kullanılmıştır. Ölçek, güvenlik uyumu (üç soru) ve güvenlik katılımı (üç soru) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Güvenlik uyumu boyutu; çalışanların güvenlikle ilgili kural ve prosedürlere uymaları ile ilgili davranışları açıklarken, güvenliğe katılım boyutu ise çalışanların güvenlikle ilgili çalışmalara (güvenlik eğitimi, programları gibi) verdiği destek ve katılımı açıklamaktadır. Güvenliğe uyum boyutu "işimi yaparken uygun güvenlik prosedürlerini kullanırım" ve "işimi yaptığım esnada bütün gerekli güvenlik ekipmanlarını kullanırım" gibi toplam üç maddeden, güvenliğe katılım boyutu da "işyeri güvenliğinin iyileştirilmesi için fazladan çaba harcarım" ve "işyeri içinde güvenlik programlarını teşvik ederim" vb. toplam üç maddeden oluşmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

4.3. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Araştırmada iki değişken kullanılmış olup, güvenlik kültürü bağımsız değişken olarak güvenlik performansı ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bağımsız değişken olan güvenlik kültürünün bağımlı değişken olan güvenlik performansı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu bağlamda güvenlik kültürünü oluşturan sekiz boyutun tamamının birlikte güvenlik uyumu ve güvenlik katılımı üzerindeki etkisi incelenmekle birlikte güvenlik kültürü boyutlarının tek tek etkisi de irdelenmiştir.

4. 4. Verilerin Toplanması

Araştırma, 2018 yılında Malatya Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan ve güvenliğin oldukça önemli olduğu üç farklı işletmede (otomotiv, elektrik ve patlayıcı maddeler üreten işletmeler) yürütülmüştür. Bu üç işletmede yüzyüze yapılan görüşmelerle çalışanlara anketler doldurtulmuştur. Dağıtılan 180 anketin 139 tanesinin değerlendirilebilir nitelikte olduğu kararlaştırılmıştır. Çalışanların anket formunu doldurmaları yaklaşık olarak 25 dakikalık bir sürede gerçekleşmektedir.

4.5. Verilerin Değerlendirilmesi

Anket verilerinin kodlanması ve bilgisayar ortamında değerlendirilmesi işlemi, SPSS 22 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İstatistiki analiz yapılırken güvenlik kültürü ve alt boyutları ile güvenlik performansı ve alt boyutlarının puan ortalamaları ile standart sapmalardan yararlanılmıştır. Güvenlik kültürü ve alt boyutları ile güvenlik performansı ve alt boyutları arasındaki ilişkileri inceleyebilmek amacıyla önce Pearson Korelasyon Analizi ardından hipotezleri test edebilmek için Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışanların örgütlerindeki güvenlik kültürü algılarının alt boyutlarından yönetimin bağlılığının 3,55 (ss= 1,07), güvenlik önceliğinin 3,39 (ss= 0,96), güvenlik iletişiminin 3,38 (ss= 1,13), güvenlik eğitiminin 3,61 (ss= 1,03), güvenlik farkındalığının 4,05 (ss= 0,91), çalışanların katılımının 3,56 (ss= 0,98), kaderciliğin 3,14 (ss= 1,36), raporlama kültürünün 4,41 (ss= 1,22) ve güvenlik kültürünün genel puan ortalamasının 3,63 (ss= 0,84) olduğu saptanmıştır. Bağımlı değişken olarak güvenlik performansının alt boyutlarından olan güvenlik uyumunun 4,00 (ss= 1,02), güvenlik katılımının 4,01 (ss= 0,99) ve güvenlik performansının genel puan ortalamasının 4,00 (ss= 0,93) olduğu bulunmuştur.

Güvenlik kültürü ve güvenlik performansının alt boyutlarına ilişkin madde sayıları ve güvenilirlik sonuçları Tablo 1'de yer almaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1: Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi Bulguları

Değişkenler	**N**	**Madde Sayısı**	**Cronbach Alpha[14]**	**Cronbach Alpha[15]**	**Cronbach Alpha**
Güvenlik Kültürü					
Yönetimin Bağlılığı	139	8	0,84	0,90	0,96
Güvenlik Önceliği	139	4	0,72	0,89	0,77
Güvenlik İletişimi	139	5	-	0,93	0,94
Güvenlik Eğitimi	139	4	-	0,95	0,90
Güvenlik Farkındalığı	139	6	0,83	0,90	0,90
Çalışanların Katılımı	139	4	0,76	0,88	0,83
Kadercilik	139	6	0,76	0,90	0,82
Raporlama Kültürü	139	4	0,76	0,89	0,86
Güvenlik Performansı					
Güvenlik Uyumu	139	3	0,94	0,93	0,91
Güvenliğe Katılım	139	3	0,85	0,83	0,87

Tablo 1'de görüldüğü gibi, hem bu araştırmanın hem de önceki çalışmaların güvenlik kültürü ve güvenlik performansı alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alpha değerleri birlikte ele alınmıştır. Bu araştırmada Alpha değerinin 0,77-0,96 arasında değiştiği görülmüştür. Yıldız ve Yılmaz (2017: 142) tarafından yapılan araştırmada güvenilirlik katsayılarının 0,83-93 arasında yer aldığı saptanmıştır. Orijinal çalışmada ise boyutların Cronbach Alpha değerlerinin 0,72-0,94 arasında bulunduğu görülmüştür. Cana (2013: 343) göre Cronbach Alpha değeri 0,40 ya da daha düşük ise ölçek "güvenilir değildir". Sonuç olarak bu araştırmada en düşük Alpha değerinin 0,77 olduğu bulunmuş olup Cana (2013: 343) göre bu değer, oldukça güvenilirdir.

Güvenlik kültürü ve güvenlik performansının boyutları arasındaki ilişkilerle ilgili korelasyon analizi bulguları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Güvenlik Kültürü ve Güvenlik Performansı Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

Boyutlar	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
Yön. Bağ.	1									
Güv. Önce.	,827**	1								
Güv. İlet.	,858**	,783**	1							
Güv. Eğit.	,798**	,748**	,832**	1						
Güv. Far.	,524**	,486**	,489**	,598**	1					
Çal. Kat.	,748**	,715**	,745**	,788**	,593**	1				
Kadercilik	,237**	,352**	,250**	,207*	,117	,333**	1			
Rap. Kül.	,492**	,492**	,497**	,496**	,591**	,568**	,327**	1		
Güv. Uyum	,414**	,387**	,416**	,492**	,672**	,541**	,121	,626**	1	
Güv. Kat.	,400**	,385**	,408**	,520**	,658**	,575**	,173	,555**	,712**	1

** p< 0,01, * p< 0,05

[14] Boyutlara ait Alpha değerleri ölçeklerde yer alan özgün kaynaklardan alınmıştır.

[15] Yıldızın araştırma bulgularından alınmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2'de görüldüğü gibi, hem güvenlik uyumunun hem de güvenlik katılımının kadercilikle hiçbir ilişkisinin olmadığı bulunmuştur (p> 0,05). Güvenlik uyumunun en fazla güvenlik farkındalığı (r= 0,672, p< 0,01) ve raporlama kültürü (r= 0,626, p< 0,01) ile ilişkili olduğu, buna karşılık en az güvenlik önceliği (r= 0,387, p< 0,01) ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Güvenlik katılımının ise en fazla güvenlik farkındalığı (r= 0,658, p< 0,01) ile en az güvenlik önceliği (r= 0,385, p< 0,01) ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Güvenlik katılımı ve güvenlik farkındalığı arasındaki ilişki, pozitif yönlü ve orta düzeydedir.

Büyüköztürke (2010: 32) göre iki değişken arasındaki korelasyon katsayısı 0,70-0,30 arasında yer alırsa, bu iki değişken arasında orta düzeyde bir ilişki vardır. Bu bağlamda hem güvenlik uyumunun hem de güvenlik katılımının kadercilik hariç güvenlik kültürünün bütün boyutlarıyla orta düzeyde pozitif ilişkinin bulunduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle iş yerinde yönetimin güvenliğe olan bağlılığı, güvenliğe verilen öncelik, güvenlik iletişimi, güvenlik eğitimi, güvenlikle ilgili farkındalık, güvenlik konusuna çalışanların katılımının sağlanması ile kaza ve yaralanmaların raporlanması ne kadar fazlaysa, güvenlik uyumu ve güvenliğe katılım o derece yüksek olmaktadır.

Örgütlerdeki güvenlik kültürü boyutlarının çalışanların güvenlik uyumu davranışlarına etkisini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Güvenlik Kültürü Boyutlarının Güvenlik Uyumu Davranışına Etkisi

Bağımsız Değişken: Güvenlik Kültürü	**Bağımlı Değişken: Güvenlik Uyumu**			**t**	**Sig**
	B	**Std. Hata**	**Beta (β)**		
Sabit	,572	,320		1,785	,077
Yönetim Bağlılığı	-,077	,136	-,080	-,564	,574
Güvenlik Önceliği	-,009	,132	-,009	-,070	,944
Güvenlik İletişimi	-,048	,129	-,054	-,376	,707
Güvenlik Eğitimi	,063	,131	,064	,479	,633
Güvenlik Farkındalığı	,441	,098	,394	4,483	,000
Çalışan Katılımı	,183	,121	,176	1,511	,134
Kadercilik	-,060	,054	-,078	-1,108	,270
Raporlama Kültürü	,315	,071	,375	4,421	,000
R^2= 0,562	Düzeltilmiş R^2= 0,531		F= 18,420	P< 0,05	

Tablo 3'de görüldüğü gibi, ANOVA sonucuna göre örgütlerdeki güvenlik kültürünün çalışanların güvenliğe uyum davranışları üzerindeki etkisinin bulunduğuna ilişkin model (F= 18,420, p< 0,05) anlamlı bulunmuştur. Güvenlik kültürü boyutlarının tamamı bir arada güvenlik performansının güvenlik uyumu boyutunu olumlu etkilemektedir. Bu bağlamda güvenlik kültürünün tüm boyutları çalışanların güvenlik uyumu davranışlarındaki değişimin %53'ünü (düzeltilmiş R^2= 0,531) açıklamaktadır. Ancak güvenlik kültürü boyutlarının her biri tek tek değerlendirildiğinde, sadece güvenlik farkındalığının ve raporlama kültürünün çalışanların güvenlik uyumu

ISBN 978-605-7923-57-8

davranışlarında anlamlı bir katkısının bulunduğu diğer boyutların ise anlamlı bir katkısının olmadığı saptanmıştır.

İşyerinde çalışanlar, ne kadar güvenlikle ilgili kural ve düzenlemeler hakkında bilgili ve bu konuda sorumluluklarının bilincinde olurlarsa ve ayrıca güvenlik sorunlarıyla başa çıkabilirlerse, o derece güvenlikle ilgili süreçlere bağlı kalarak güvenli davranışlarda bulunabilirler. Ayni şekilde raporlama kültürünün etkisi değerlendirildiğinde; işyerinde ortaya çıkan kazaların ve yaralanmaların rapor altına alınması, çalışanların güvenlik konulu süreçlere bağlı kalmalarına ve güvenli davranışlarda bulunmalarına katkıda bulunmaktadır.

Örgütlerdeki güvenlik kültürü boyutlarının çalışanların güvenliğe katılım davranışlarına etkisini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Güvenlik Kültürü Boyutlarının Güvenliğe Katılım Davranışına Etkisi

Bağımsız Değişken: Güvenlik Kültürü	**Bağımlı Değişken: Güvenlik Katılımı**			**t**	**Sig**
	B	**Std. Hata**	**Beta (β)**		
Sabit	0,718	0,322		2,231	0,028
Yönetim Bağlılığı	-0,044	0,137	-0,048	-0,320	0,750
Güvenlik Önceliği	0,012	0,132	0,011	0,088	0,930
Güvenlik İletişimi	-0,130	0,129	-0,150	-1,002	0,318
Güvenlik Eğitimi	0,133	0,132	0,140	1,005	0,317
Güvenlik Farkındalığı	0,448	0,099	0,416	4,529	0,000
Çalışan Katılımı	0,244	0,122	0,245	2,004	0,047
Kadercilik	-0,016	0,054	-0,021	-0,291	0,771
Raporlama Kültürü	0,164	0,072	0,202	2,282	0,024
R^2= 0,520 Düzeltilmiş R^2= 0,487		F= 15,577	P< 0,05		

Tablo 4'de görüldüğü gibi, ANOVA sonucuna göre örgütlerdeki güvenlik kültürünün çalışanların güvenliğe katılım davranışları üzerindeki etkisinin bulunduğuna ilişkin model (F= 18,420, p< 0,05) anlamlı bulunmuştur. Güvenlik kültürü boyutlarının tamamı birlikte güvenlik performansının güvenlik katılımı boyutunu olumlu etkilemektedir. Bu bağlamda güvenlik kültürünün tüm boyutları çalışanların güvenlik katılımı davranışlarındaki değişimin %49'unu (düzeltilmiş R^2= 0,487) açıklamaktadır. Ancak güvenlik kültürü boyutlarının her biri tek tek değerlendirildiğinde, sadece güvenlik farkındalığı, çalışan katılımı ve raporlama kültürünün çalışanların güvenlik katılımı davranışlarında anlamlı bir katkısının bulunduğu diğer boyutların ise anlamlı bir katkısının olmadığı saptanmıştır.

Çalışanlar işyerindeki güvenlikle ilgili kural ve düzenlemeler hakkında bilgili olduklarında, sorumluluklarının bilincinde olduklarında ve ayrıca güvenlik sorunlarıyla başa çıkabildiklerinde, o derece güvenlikle ilgili programların geliştirilmesine katkıda bulunabilmekte, inisiyatif alarak çaba

ISBN 978-605-7923-57-8

harcamakta ve iş arkadaşlarına yardım etmektedirler. Çalışanların güvenlik prosedürlerine ve programlara katılım dereceleri de onların güvenlikle ilgili programların geliştirilmesine katkıda bulunabilmelerini, inisiyatif alarak çaba harcamalarını ve iş arkadaşlarına yardım etmelerini etkilemektedir. Son olarak kaza ve yaralanmalarla ilgili raporların tutularak raporlama kültürünün oluşturulmasının da çalışanların güvenlikle ilgili programların geliştirilmesine katkıda bulunabilmeleri, inisiyatif alarak çaba harcamaları ve iş arkadaşlarına yardım etmeleri üzerinde etkilidir.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Sağlık ve güvenlik konuları yaşamın her alanında olduğu gibi iş yaşamında da oldukça önemlidir. Sağlık ve güvenlikle ilgili yaşanabilecek sorunların hem insan sağlığını ve yaşamını tehdit etmesi hem de işletmelerin verimliliğini olumsuz yönde etkilemesi, sağlık ve güvenlik konularını tüm işletmeler için önemli kılmaktadır. Faaliyet alanlarına göre değişmekle birlikte çeşitli risk ve kaza olasılıkları her işletme için söz konusudur. Bu nedenle mevcut çalışma, güvenlik kültürünün güvenlik performansı (güvenlik uyumu ve güvenlik katılımı) üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamıştır.

Yapılan analizler sonucunda ilk olarak güvenlik performansı boyutlarından; hem güvenlik uyumunun hem de güvenlik katılımının güvenlik kültürü boyutlarından olan "kadercilik"le hiçbir ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Güvenlik uyumunun en fazla güvenlik farkındalığı ve raporlama kültürü ile ilişkili olduğu, buna karşılık en az güvenlik önceliği ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Güvenlik katılımının ise en fazla güvenlik farkındalığı ile en az güvenlik önceliği ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Analiz kapsamında ikinci olarak, güvenlik kültürü boyutlarının güvenlik uyumu davranışına etkisini incelemek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Güvenlik kültürü boyutlarının tamamı bir arada güvenlik performansının güvenlik uyumu boyutunu olumlu etkilemektedir. Ancak güvenlik kültürü boyutlarının her biri tek tek değerlendirildiğinde, sadece güvenlik farkındalığının ve raporlama kültürünün çalışanların güvenlik uyumu davranışlarında anlamlı bir katkısının olduğu, diğer boyutların ise anlamlı bir katkıda bulunmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Güvenliğe uyma değişkeninin en güçlü ilişki içinde olduğu değişken; güvenlik farkındalığı ve raporlama kültürü değişkenidir. Buna göre, çalışanların güvenlik farkındalığı ve meydana gelen kazaları bildirme ve kayıt altına alma anlamına gelen raporlama kültürü arttıkça, daha fazla güvenliğe uyma davranışları sergilemektedirler.

Regresyon analizinden elde edilen bir diğer sonuç ise, güvenlik kültürü boyutları ile güvenliğe katılım davranışı arasındaki sonuçlara yöneliktir. Buna göre, güvenlik kültürü boyutlarının tamamı

ISBN 978-605-7923-57-8

birlikte güvenlik performansının güvenlik katılımı boyutunu olumlu etkilemektedir. Ancak güvenlik kültürü boyutlarının her biri tek tek değerlendirildiğinde, sadece güvenlik farkındalığı, çalışan katılımı ve raporlama kültürünün; çalışanların güvenlik katılımı davranışlarına anlamlı bir katkıda bulunduğu diğer boyutların ise anlamlı bir katkıda bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre ise; çalışanların güvenlik konusunun önemine dair farkındalığı arttıkça, güvenlikle ilgili konulara katılım gösterdikçe ve meydana gelen kaza ve yaralanmaları rapor altına alma kültürü geliştikçe, güvenliğe katılım davranışlarında da artış gözlenmektedir. Elde edilen bulgular güvenlik yazınındaki diğer çalışmalarla da benzerlik göstermektedir. Dursun (2011) araştırmasında, güvenlik farkındalığı, çalışanların katılımı ve raporlama kültürünün güvenliğe uyma ve güvenliğe katılma davranışını arttırdığını bulgulamıştır. Yıldız ve Yılmaz (2017) da güvenlik performansındaki değişimlerin, güvenlik kültürü değişkenlerinden; güvenlik önceliği, güvenlik iletişimi, güvenlik farkındalığı, çalışanların katılımı ve raporlama kültürü tarafından anlamlı oranda açıklandığını göstermiştir. Çelik (2014) benzer şekilde güvenlik kültürünün güvenlik performansına anlamlı şekilde etki ettiğini saptamıştır. Molenaar ve arkadaşları (2009), işletmenin güvenlik kültürünün güvenlik performansının önemli bir belirleyicisi olduğunu belirten bir sonuca ulaşmıştır. Benzer sonuçlara güvenlik iklimi ile güvenlik performansı arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalarda da rastlanmaktadır. Griffin ve Neal (2000), Neal, Griffinin ve Hart (2000), Cooper ve Phillips (2004) araştırmaları sonucunda güvenlik ikliminin güvenlik performansını (güvenlik uyumu, güvenliğe katılım) doğrudan etkilediğini ifade etmişlerdir. Özdemir ve arkadaşları (2016) güvenlik ikliminin, çalışanların iş tatmin düzeylerini ve iş performanslarını pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediğini belirtmişlerdir. Muniz ve arkadaşları (2007), yöneticilerin işyerinde kaza oranlarını azaltma konusundaki tutum ve davranışlarının bir diğer ifadeyle güvenlik konusuna gösterdikleri bağlılığın, çalışanların işyeri güvenliği konusundaki tutum ve davranışlarına etki ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Wu ve arkadaşları (2008: 314) ise araştırmalarında güvenli liderlik davranışlarının güvenlik performansı üzerinde pozitif yönlü ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Örgütsel başarının sağlanmasında, dış çevre koşulları ile birlikte örgütün içinde bulunduğu koşullar da etkili olmaktadır. Örgütler kıt kaynaklarını verimli kullanmak için olağanüstü çaba harcarken, iş başarımını sağlamak için gerekli sağlık ve güvenlik önlemlerini de almaları gerekmektedir. Bu durum hem yasal bir zorunluluk hem de meslek etiği açısından işletmeler için bir yükümlülük olarak ortaya çıkmaktadır. Örgütler güvenlik için gerekli teknik ve fiziki önlemleri alarak ve güvenlik yönetmelikleri hazırlayarak, sağlıklı ve güvenli çalışma ortamını yaratsalar dahi, bu koşullar tek başına işyeri ve çalışan güvenliğini sağlamak için yeterli olmamaktadır. Güvenliğin öneminin çalışanların inanç, tutum ve değerlerine yansıtılarak işyerinde pozitif güvenlik kültürü algısının oluşması sağlanmalıdır. Yönetim kademesinde olanların güvenlik konularına bağlılık

ISBN 978-605-7923-57-8

göstermesi, güvenliğin her zaman ve her koşulda öncelik taşıması, çalışanlara güvenlikle ilgili konularda eğitim verilmesi, güvenlik konulu çalışma ve programlara katılımının sağlanması ve bunun için teşvik edilmesi, güvenlikle ilgili farkındalık yaratılması, işyerinde oluşan kaza ve yaralanmaların bildirilmesi ve rapor edilmesi gibi yönetsel uygulamalar aracılığıyla, işyerinde pozitif güvenlik kültürü yaratılarak güvenli bir çalışma ortamı sağlanabilir. Güvenlik konusunun örgüt için öncelik taşıdığını algılayan çalışanlardan da; güvenlik kural ve prosedürlerine dikkat etmeleri, güvenliğin sağlanması konusunda katılım göstermeleri daha genel bir ifadeyle güvenli davranışlarda bulunmaları beklenebilir. Bu araştırmanın tek bir ilde ve sınırlı sayıda firma üzerinde uygulanması, araştırmanın sonuçları için sınırlılık olarak kabul edilebilir. Elde edilen bulguların genel kabul görmesi amacıyla farklı sektörler ve daha fazla sayıda firma üzerinde araştırma yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Bayrakçı, M. (2007): "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması". *SAU Eğitim Fakültesi Dergisi*. 14: 198-210.

Burke, M. J. ; Sarpy, S. A.; Tesluk, P. E. ve Crowe, K. S. (2002). "General Safety Performance: A Test Of A Grounded Theoretical Model". *Personnel Psychology*. 55: 429-457.

Büyüköztürk, Ş. (2010). "Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı". 11.Baskı. Ankara: Pegem.

Can, A. (2013). "SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi". Ankara : Pegem Akademi.

Choudhry, R.M. ; Fang, D. ve Mohamed, S. (2007) "The Nature Of Safety Culture :A Survey of The State-of-the-art." *Safety Science*. (45) : 993- 1012.

Clarke, S. (1999). "Perceptions Of Organizational Safety : Implications For The Development Of Safety Culture." *Journal Of Organizational Behavior*. (20) : 185-198.

Clarke, S. (2006). The Relationship Between Safety Climate And Safety Performance: A Meta – Analytic Review. *Journal Of Occupational Health Psychology*. 11(4) : 315-327.

Cox, S.ve Flin, R.(1998). "Safety Culture: Philosopher's Stone or Man of Straw?" Work & Stress. 12(3) : 189-201.

Coyle, I.R.; Sleeman, S.D. ve Adams, N. (1995). "Safety Climate". *Journal of Safety Research*. 26(4): 247-254.

Cox, S.J. ve Cheyne, A.J.T. (2000). "Assessing Safety Culture in offshore environments". *Safety Science*. 34: 111-129.

Cooper, M. D. (2000). "Towards a Model of Safety Culture." *Safety Science*. (36) : 111-136.

Cooper, M.D.; Phillips, R.A. (2004). "Exploratory Analysis of The Safety Climate and Safety Behavior Relationship". *Journal of Safety Research*. 497-512.

ISBN 978-605-7923-57-8

Çelik, E. (2014). "Güvenlik Kültürünün Güvenlik Performasına Etkisi : İş Tatminin Aracılık Rolü". Doktora Tezi . *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensititüsü*. Ankara.

Dursun, S. (2011)."Güvenlik Kültürünün Güvenlik Performansı Üzerine Etkisine Yönelik Bir Uygulama". Doktora Tezi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Bursa.

Dursun, S ve Keser, A. (2014). "İş Güvenliği Farkındalığı ve İş Güvenliği Davranışları Arasındaki İlişkilerin Araştırılması: Uygulamalı Bir Araştırma." *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 5(2) :1-9.

Filho, A. P. G. ; Andrade, J. C. S. ve Marinho, M. M. O. (2010). "A Safety Culture Maturity Model For Petrochemical Companies In Brazil." *Safety Science. (*48) : 615-624.

Griffin, M. A. ve Neal, A. (2000). Perceptions of Safety At Work: A Framework For Linking Safety Climate to Safety Performance, Knowledge, and Motivation. *Journal of Occupational Health Psychology*. 5(3): 347-358.

Hale, A. R. (2000). " Culture's Confusions." *Safety Science*. (34) : 1-14.

Havold, J.I. ve Nesset, E. (2009). "From Safety Culture to Safety Orientation: Validation and Simplification of a Safety Orientation Scale Using a Sample of Seafarers Working for Norwegian Ship Owners". *Safety Science*. 47: 305-326.

Lin, S.H.; Tang, W.J.; Miao, J.Y.Wang, Z.M. ve Wang, P.X. (2008). "Safety Climate Measurement at Workplace in China: A Validity and Reliability Assessment". *Safety Science*. 46: 1037-1046.

Mearns, K.; Whitaker, S.M. ve Flin, R. (2003). "Safety Climate, Safety Management Practice and Safety Performance in Offshore Environments. Safety *Science*. 41: 641-680.

Molenaar, K.R.; Park, J. ve Washington, S. (2009). "Framework for Measuring Corporate Safety Culture and Its Impact on Construction Safety Performance". *Journal of Construction Engineering and Management.* 488-496.

Muñiz, B.F.; Montes-Peon, J.M.; Vázquez-Ordás, C.J. (2007). "Safety Culture: Analysis of The Causal Relationships Between its Key Dimensions". *Journal of Safety Research*. 38: 627-641.

Neal, A. ve Griffin, M.A. (2006). "A Study of the Lagged Relationships Among Safety Climate, Safety Motivation, Safety Behavior, and Accidents at the Individual and Group Levels". *Journal of Applied Psychology*. 91(4): 946-953.

Neal, A.; Griffin, M.A. ve Hart, P.M. (2000). "The Impact of Organizational Climate on Safety Climate and Individual Behavior". *Safety Science. 34*: 99-109.

Ocaktan, M. E. (2009). "Bir Otomotiv Fabrikasında Güvenlik Kültürünün Değerlendirilmesi." Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.

Oliver, A. ; Cheyne, A. ; Tomas, J. M. ve Cox, S. (2002). "The Effects of Organizational and Individual Factors on Occupational Accidents". *Journal of Occupational and Organizational Pyschology*. (75) :473- 488.

ISBN 978-605-7923-57-8

Ostrom, L.; Wilhelmsen, C. ve Kaplan, B. (1993). "Assessing Safety Culture". *Nuclear Safety*. 34(2): 163-172.

Özdemir, L.; Erdem, H. ve Kalkın, G. (2016). "Kamu Çalışanlarının Güvenlik İklimi Algılarının İş Tatmini ve İş Performansı Üzerine Etkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi.* 7(5): 55-69.

Özkan, Y. ve Arpat, B. (2016). "İşletmelerde Uygulanan Yönetim Sistemlerinin Güvenlik Kültürü Üzerine Etkisi: Denizli İli–Metal Sektörü Örneği". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi.* 4(4) : 195-221.

Parker, D. ; Lawrie, M. ve Hudson, P. (2006). "A Framework For Understanding The Development Of Organisational Safety Culture." *Safety Science.* (44) : 551-562.

Rundmo, T. ve Hale, A.R. (2003). "Managers' Attitudes Towards Safety and Accident Prevention". *Safety Science*. 41: 557-574.

Schein, E. H. (1984). Coming to A New Awareness of Organizational Culture." *Sloan Management Review.* 25(2) : 3-16.

Şerifoğlu, U.K. ve Sungur, E. (2007). "İşletmelerde Sağlık ve Güvenlik Kültürünün Oluşturulması; Tepe Yönetimin Rolü ve Kurum içi İletişim Olanaklarının Kullanımı". *İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi*. 58: 1-17.

Tomas, J . M . ; Melia, J. L. ve Oliver, A. (1999). "A Cross-Validation of A Structural Equation Model of Accidents: Organizational and Psychological Variables As Predictors of Work Safety". *Work & Stress.*13(1): 49-58.

Turner, B.A.; Pidgeon, N. ve Blockley, D. (1989). "Safety Culture: Its Importance in Future Risk Management". *The Second World Bank Workshop and safety Control and Risk Management.Karlstad Sweeden. 6-9 November 1989.*

Tozkoparan, G. ve Taşoğlu, J. (2011). "İş Sağlığı Ve Güvenliği Uygulamaları İle İlgili İşgörenlerin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* Cilt:XXX Sayı: 1 : 181-209.

Uslu, V. (2014). İşletmelerde İş Güvenliği Performansı ve İş Güvenliği Kültürü Algılamaları Arasındaki İlişki : Eskişehir İli Metal Sektöründe Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.* Eskişehir.

Vecchio-Sadus, A. M. ve Griffiths, S. (2004). " Marketing Strategies For Enhancing Safety Culture." *Safety Science.* (42) : 601-619.

Vredenburgh, A. G. (2002). Organizational Safety: Which Management Practices are Most Effective In Reducing Employee Injury Rates? " *Journal Of Safety Research.* (33) :259-276.

ISBN 978-605-7923-57-8

Wu, T.C.; Chen, C.H. ve Li, C.C. (2008). "A Correlation Among Safety Leadership, Safety Climate and Safety Performance". *Journal of Loss Prevention in the Process Industries.* 21: 307-318.

Wiegmann, D.A. ve Thaden, T.L. (2007). "A Review of Safety Culture Theory and its Potential Application to Traffic Safety" https://www.researchgate.net/publication/242695085 (30.11.02018).

Yıldız, B. ve Ayaz Arda, Ö. (2018). "İyi Bir Asker Mi? İyi Bir İllüzyonist Mi? Kariyerizm ile Zorunlu Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkide İşten Ayrılma Niyetinin Rolü". *Business and Economics Research Journal.* 9(1): 151-167.

Yıldız, S. ve Yılmaz, M.(2017). Türk İnşaat Sektöründe Çalışanların Güvenlik Kültürü Düzeyinin ve Güvenlik Performansı İle İlişkisinin İncelenmesi. Politeknik Dergisi, 20 (1): 137-149.

Zohar, D. (1980). "Safety Climate in Industrial Organizations: Theoretical and Applied Implications". *Journal of Applied Psychology.* 65(1): 96-102.

Zahoor, H. ; Chan, A.P.C. ; Utama , W.P. ; Gao, R. ve Zafar, I. (2017). Modeling The Relationship Between Safety Climate And Safety Performance In A Developing Construction Industry: A Cross –Cultural Validation Study. *International Journal Of Environmental Research And Public Health.*(14) : 351. 1-19.

INSAG (1991) https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub882_web.pdf. (23.11.2018).

ISBN 978-605-7923-57-8

2017-2018 İLHAN CAVCAV SÜPER LİG SEZONUNDA EN ÇOK GOL ATAN ON OYUNCUNUN ANALİZİ

Ahmet ÖZDEMİR
Evkur Yeni Malatyaspor Altyapı Maç ve Performans Analisti

Mahmut AÇAK
İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2017-2018 İlhan Cavcav Süper Lig sezonunda en çok gol atan on oyuncunun bazı kriterlere göre analiz edilmesidir. Maçlar video kayıt sistemiyle seyredilerek oluşturulan maç izleme gol analiz kriterleri yöntemiyle el notasyon sistemiyle analiz edilmiştir. Maçlar bilgisayardan seyredilerek oluşturulan maç izleme kriter cetveli yöntemi ve el notasyon sistemi ile analiz edilmiştir. El notasyon sistemiyle elde edilen veriler daha sonra bilgisayarda SPSS istatistiksel analiz programında değerlendirilmiştir. Gol zamanı değişkenine göre, gollerin oluşumlarının dağılımı, gol vuruşu yapılan bölge, gol vuruş tekniği-sayısı ve temas sayısında anlamlı sonuç bulunmuştur. Gol başlangıç bölgesi ve organize hücum sonucunda anlamlı sonuç bulunmamıştır. Gol biçiminde en çok geçiş hücumuyla gol atıldı bu da topu kazandıktan sonra hızlı oynamanı önemini bir daha göstermiştir. Gollerin büyük bölümü tek temasla atıldığı ve yine gollerin büyük bir bölümü ceza sahası içinden atılmıştır. Elde edilen verilerin antrenörlere kendi takım futbol taktiğini belirlemede ve maçlarda yapılan analizler doğrultusunda antrenman programı hazırlamada takıma büyük faydalar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Gol, Analiz, 2017-2018 İlhan Cavcav Süper Ligi.

GİRİŞ

Futbol; belirli bir alan içerisinde hücum ve müdafaa arasında oynanan gol atıp gol yememe esasına dayanan ve sonucun kalelere atılan gollerle belirlendiği, oyun alanı içerisinde el harici vücudun her yeri ile oynanabilen bir oyundur (Emre T, 2000). Aynı zamanda dünyanın önde gelen en popüler ve en çok ilgi çeken spor dallarından biridir. Kolay oynanabilirliği, heyecan ve seyir zevkinin olması, futbolun dünyada milyonlarca insan tarafından ilgi odağı haline gelmesine neden olmuştur. Futbolun kitleler tarafından bu derece ilgi görmesi, spor branşı olmanın yanı sıra başlı başına kazançlı bir sektör halini almasına yol açmıştır (Yüksel ve ark. 1998 ; Apaydın A, Akkurt S. ,1996). Analiz; Video ve Bilgisayar aracılığı ile bir futbol oyuncusunun ya da bir futbol takımının doğrularının ve yanlışlarının tespit edilmesidir. (Michailidis ve ark., 2012).

Futbolun hem ulusal hem de uluslararası alanda önemli bir potansiyele ulaşmasıyla beraber bilimsel alanda yapılan araştırmalar futbolu daha da ileri seviyeye götürmüştür. Futbol oyunu genellikle subjektif gözlemlerle değerlendirilmektedir. Gözlemler yoluyla bir takımın iyi veya kötü yönleri belirlenip, elde edilen görüşler ışığında antrenmanlarına yön verilmelidir. Subjektif gözlemler; izleme şartları, insan limitleri, ön yargılar, şahsi düşünceler ve duyguların etkileri gibi nedenlerden dolayı yanıltıcı fikirler verebilmektedir (Smith ve ark.1996). Futbolun ilk zamanlarında taktiklerin soyut biçimde düşünülmesi, belirli semboller ile taktiklerin tablolara çizilmesi düşünülemezdi. Gelişen spor bilimi ve takımların kazanma arzusu taktik ve analizleri gerekli kılmaya başlamıştır (Wilson J. 2017). Maç sırasında oyunda meydana gelebilecek hareketlerin, objektif bir

ISBN 978-605-7923-57-8

şekilde gözlenmesi ve hafızada tutulması oldukça zordur. Bu gibi sorunların çözümlenmesinde birçok gözlemci ve yöneticiler kendilerine uygun analiz yöntemleri geliştirmişlerdir. En basit yöntem olarak kâğıt kalem yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemle, frekans uzunlukları ve veri bilgileri kaydedilir (. Ziyagil ,M.A., Çebi, M., 2000)

Böylesine popüler bir spor dalı olan futbolda kitleleri bağlayıcı nokta ise 'goldür. Tüm dünyada ve ülkemizde popüler olan futbol oyunun temeli 'gol atmak' ve 'gol yememeye' dayanmaktadır. Gol, milyarlarca insanın futbola bağlanma noktasıdır. Ancak izleyenin, son vuruştaki estetiği ve topun ağlarla buluştuğu anın öncesini göz ardı etmesi, sadece sonuç bölümü ile ilgilenmesi büyük yanılgılara neden olmaktadır. Bu yanılgılar teknik direktörlerde bile görülmektedir. Bu yanılgıdan uzaklaşabilmenin yollarından birisi analizdir (Apaydın A, Akkurt S. , 1996 ; Apaydın, A. ,1998)

Bu çalışmanın amacı, 2017-2018 İlhan Cavcav Süper Ligde gol krallığı listesindeki ilk 10 futbolcunun attığı gollerin teknik ve taktik kriterlere göre analiz edilmesidir. Atılan gollerde fark yaratan etkenlerin belirlenmesi ve futbol adamlarının bu etkenlere göre bireysel ve yıllık antrenman planlarını daha verimli hazırlaması için bilimsel olarak verilerin sunulması amaçlanmıştır.

MATERYAL- METOD

Araştırma Modeli

Çalışma nitel bir durum çalışmasıdır. Bu araştırma türünde, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algılandığı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini 2017-2018 İlhan Cavcav Süper Lig Sezonunda çok gol atan oyuncular oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunu ise bu sezonunda en çok gol atan on oyuncu oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Maçlar video kayıt sistemiyle seyredilerek oluşturulan maç izleme gol analiz kriterleri yöntemiyle el notasyon sistemiyle analiz edilmiştir. Maçlar bilgisayardan seyredilerek oluşturulan maç izleme kriter cetveli yöntemi ve el notasyon sistemi ile analiz edilmiştir (El notasyon sisteminde veriler manuel olarak bir forma el ile yazılır).

Verilerin Analizleri

Maçlar canlı yayında ve sonradan video kayıt sistemiyle seyredilerek oluşturulan maç izleme gol analiz kriterleri yöntemiyle el notasyon sistemiyle analiz edilmiştir. Analizde kullanılan

ISBN 978-605-7923-57-8

parametreler: Golün atıldığı 1-15, 16-30, 31-45, 45+, 46-60, 61-75, 76-90, 90+ dakikalardaki zaman aralığı, gol biçimi golün organize hücumla sağ, sol veya merkezden mı oluştuğu, gollerin geçiş hücumlarıyla hızlı hücumla veya uzun-dönen topla mı oluştuğu, gollerin duran topla korner, serbest vuruş- direk, serbest vuruş- endirekt, taç- uzun taç, penaltı ile mi oluştuğu, gollerin başlangıç bölgesi kendi yarı sahasında mı yoksa rakip yarı sahada mı atağın başladığı, gollerin kafa, ayakla mı atıldığı, gollerin tek temas, iki temas ve 3+ temas ile mi atıldığı, gollerin ceza sahası içinde mi yoksa ceza sahası dışında mı atıldığı ve gollerin bölgelere göre dağılımı, gol atılan rakip kale ile orta saha çizgisi arasında ki alan 16 parçaya bölünerek atılan gollerin hangi bölgeden atıldığı çalışmada yer almaktadır.

Gözlemlerdeki güvenirlilik ve gözlemcilerin tutarlılık kontrolü Inter Observer Agreement (IOA=Gözlemlerde uyuşma/Gözlemlerde uyuşma ve uyuşmama) formülüyle hesaplanmıştır. Video görüntülerinden kriterlerin doğru şekilde kodlanması için 3 araştırmacının farklı zamanlardaki kayıtları karşılaştırılmıştır. Gözlemciler arası uyuşma % 100'dür.

BULGULAR

2017-2018 İlhan Cavcav Süper Lig sezonunda gol krallığı listesinde ilk 10'da yer alan futbolcuların attığı gollerinin toplamı 168 dır.

Tablo 1. 2017-2018 İlhan Cavcav Süper Liginde En çok Gol Atan 10 sporcu

Sıra	Futbolcunun Adı Soyadı	Takımı	Maç	Gol
1	Bafétimbi Gomis	Galatasaray	33	29
2	Burak Yılmaz	Trabzonspor	25	23
3	Adis Jahović	Göztepe / Konyaspor	33	19
4	Emmanuel Adebayor	İstanbul Başakşehir	30	15
5	Giuliano	Fenerbahçe	30	14
6	Emre Akbaba	Alanyaspor	32	14
7	Umut Bulut	Kayserispor	32	14
8	Talisca	Beşiktaş	33	14
9	Vágner Love	Alanyaspor / Beşiktaş	24	13
10	Arouna Kone	Sivasspor	30	13

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1: 2017-2018 İlhan Cavcav Süper Lig Sezonunda Gol Krallığı Listesinde İlk 10'da Yer Alan Futbolcuların Attığı Gollerinin Zamana Göre Dağılımı

Kriterler	Parametre	Sıklık	%	Ki kare
Gol Zamanı	1-15	19	11,31	,000*
	16-30	24	14,29	
	31-45	30	17,86	
	45+	5	2,98	
	46-60	30	17,86	
	61-75	20	11,90	
	76-90	29	17,26	
	90+	11	6,55	

Tablo 2: Gollerin Oluşumlarının Dağılımı

Kriterler	Parametre		Sıklık	%	Ki kare
Gol Biçimi	Organize Hücum	Merkez	17	10,12	0,145
		Sağ Kanat	23	13,69	
		Sol Kanat	17	10,12	
	Geçişler	Hızlı Hücum	50	29,76	,000*
		uzun- Dönen Top	16	9,52	
	Duran Toplar	Korner	7	4,17	,000*
		Sebest Vuruş - Direkt	3	1,79	
		Sebest Vuruş - Endirekt	2	1,19	
		Taç-Uzun Taç	0	0,00	
		Penaltı	33	19,64	

*p<,01

Tablo 4: Gol Vuruşunun Hangi Bölgede Yapıldığını Gösteren Dağılımı

Kriterler	Parametre	Sıklık	%	Ki kare
Gol Vuruşu Yapılan Bölge	Ceza Sahası İçi	122	90,37	,000*
	Ceza Sahası Dışı	13	9,63	

Tablo 5: Gol Vuruşu Tekniğini Ve Temas Sayısını Gösteren Dağılım

Kriterler	Parametre	Sıklık	%	Ki kare
Gol Vuruş Tekniği-Sayısı	Ayak	138	45,54	,000*
	Kafa	30	9,90	
Temas Sayısı	Tek Temas	89	29,37	,000*
	İki Temas	25	8,25	
	Üç ve Üzeri	21	6,93	

ISBN 978-605-7923-57-8

***p<,01**

TARTIŞMA ve SONUÇ

2017-2018 Spor Toto Süper Ligde en çok gol atan 10 oyuncu 305 maçta 168 (1.81) gol attı. Atılan 168 golün 57 tanesi (% 33.93) organize hücumla gerçekleşti. Organize hücumla atılan gollerin 23 tanesi sağ kanat,17 tanesi sol kanat, 17 tanesi ise merkezden atıldı. Gollerin 66 tanesi (% 39.28) geçiş hücumlarıyla atıldı. Geçiş hücumuyla atılan gollerin 50 tanesi hızlı hücum, 16 tanesi ise uzun-dönen topla atıldı. Gollerin 45 tanesi (% 26.79) duran toplardan gerçekleşti. Duran toplardan en fazla gol 33 tane penaltı golü ile atıldı, duran toplardan atılan gollerin 7 tanesi korner, 3 tanesi Serbest vuruş-direkt, 2 tanesi Serbest vuruş-endirekt ile atıldı. 2014-2015 Süleyman Seba Sezonunda atılan 306 müsabaka sonucuna atılan gollerin 873 golün %41,6'sı organize hücum şeklinde gerçekleşirken %21,3'ü ise geçişler şeklinde gerçekleşmiştir. Ligdeki gollerin %11,7'si kornerden atılırken, %12,6'sı serbest vuruş, %8,0'ı penaltı ve %4,8'i de taç atışı aracılığıyla atılmıştır (Akgül ve Pepe, 2017). 2010 Dünya kupasında gollerin %16,6'sı direk atış ve penaltı atışından gerçekleşmiştir(Tablo-4). Acar ve ark. (2007), 2006 Dünya Kupası analizinde 147 golden; 63% (92 gol) olgun ataktan, %16 (24 gol) frikikten, %9 (13 gol) penaltı atışından, % 8 (12 gol) köşe atışından ve %4 (6 gol) taç atışından kazanıldığını belirtmişlerdir. (İmamoğlu ve ark, 2011). 1990 ve 1986 Dünya Kupalarının gollerini karşılaştırdıkları çalışmalarında kanatlardan yapılan hücumların merkezden yapılan hücumlara oranla daha başarılı olduğunu belirlemişlerdir. Yine 14. Dünya kupasında 32 golün % 27.8 kanatlardan geldiği bildirilmiştir (Çakıroğlu ve ark, 2004; İmamoğlu ve ark, 2007).

Atılan gollerin 122 tanesi (% 90.37) ceza sahası içinden atılırken gollerin 13 tanesi (% 9.63) ceza sahası dışından atılmıştır. Futbolcuların ceza sahası içinden daha fazla gol attıkları görülmektedir. Futbolcuların gol vuruşlarında kaleye yakın yerleri tercih etmesinin sebebi isabet oranın yüksek olması ve yakın gol vuruşlarının kaleciler tarafından bir dezavantaj meydana getirdiği için tercih sebebi olarak sayılabilir (İmamoğlu, O., Çebi, M., Kılçıgil, E. 2007) . Atılan 33 penaltı golü bu istatistiğe dahil edilmemiştir. 2006 Dünya kupasında gol vuruş yerinde; % 82,5 ile goller ceza sahası içinden iken 2010'da %82,06 ceza sahası içinden, 2006'da %17,5 ile ceza sahası dışından atılan gol oranı 2010'da 17,93 ile hemen hemen aynıdır. Gol vuruş yerlerindeki farklılık istatistiksel olaraktan anlamlıdır (p<.001). 1998 Dünya kupasında gol vuruşu % 87,1 ile goller ceza sahası içinden iken %12,9 ile ceza sahası dışından olmuştur (İmamoğlu ve ark, 2007). UEFA şampiyonlar Ligi'nde gol ile sonuçlanan hücumlar incelendiğinde atılan gollerin 2004–2005 (%76,4), 2005–2006 (%77,5) ve 2006–2007 (%77) sezonlarında daha çok ceza sahası içinden atıldığı belirlenmiştir (Sönmeyenmakas, 2008). 2000 Avrupa Futbol şampiyonası gollerin analizlerinde kaydedilen gollerde 68 gol %81,1 ceza alanı içerisinde ve 15 gol %18,9 oranında ceza alanı dışından

ISBN 978-605-7923-57-8

olmuştur(Işık ve ark. 2001). 2000 Avrupa Futbol şampiyonası çeyrek final, yarı final ve final maçlarında kaydedilen gollerin analizinde kaydedilen gollerin %85'inin ceza sahası içinden olduğu tespit edilmiştir (Egesoy ve ark, 2001).

2016-2017 Spor Toto Süper Ligde en çok gol atan ilk 10 oyuncu 284 maçta 154 gol atmıştır (http://www.tff.org/default.aspx?pageID=1413.)

Atılan gollerin 138 tanesi ayak (% 82.15) ve 30 tanesi kafa (% 17.85) ile atıldı. Atılan gollerin 122 tanesi (% 72.37) tek temas ile atılırken 25 tanesi (% 14.88) iki temas, 21 tanesi (% 12.5) ise 3 ve daha fazla temas ile atılmıştır. 2014-2015 Süleyman Seba Sezonu takımları incelendiğinde 306 müsabaka sonunda Süleyman Seba sezonunda atılan gollerin gol vuruş tekniğine bakıldığında gollerin %81,2'si ayak ile atılırken %18,8'i ise kafa ile atıldığı görülmektedir. Bunun yanında temas sayıların bakıldığında da gollerin %69,3'ünün 1 temas ile atıldığı, %20,4'ünün 2 temas ile ve %10,3'ünün de 3 ve üzeri temas ile atıldığı görülmektedir (Akgül ve Pepe, 2017). Kafa ile atılan goller;1998 FİFA Dünya Futbol Kupası %19,3 iken 2002 de % 22, 2006 yılında %21,7 bulunmuştur (Işık ve ark, 2001; İmamoğlu ve ark, 2007).

En fazla gol 30 gol ile 31 - 45 ve 46 - 60 dakikaları arasında atılmıştır. 1 - 15 dakikaları arasında 19 (% 11.31), 16 - 30 dakikaları arasında 24 (% 14.29), 61 - 75 dakikaları arasında 20 (% 11.90), 76 - 90 dakikaları arasında 29 gol (% 17.26), 90 ve uzatma dakikalarında ise 11 (% 6.55) gol atılmıştır. 2014-2015 Süleyman Seba sezonunda atılan gollerin %10,9'u "1-15" dakikaları arasında, %13,4'ü "16-30" dakikaları arasında, %14,0'ı "31-45" dakikaları arasında, %1,2'si "45+" (ilave süre) dakikaları arasında, %17,3'ü "46-60" dakikaları arasında, %17,6'sı "61-75" dakikaları arasında, %20,6'sı "76-90" dakikaları arasında ve %5,0'ı ise "90+" (ilave süre) dakikaları arasında atılmıştır, ligde atılan gollerin %60,5'i ikinci devrede atılırken %39,5'i ise birinci devrede atılmıştır. Ligde atılan gollerin atılma zamanına bakıldığında en çok "76-90" dakikaları arasında gol kaydedilmiştir. Bunun yanın da birinci devreden ziyade ikinci devrede daha çok gol atılmıştır (Akgül ve Pepe, 2017). 2010Dünya kupasında en fazla gol atılma zaman aralığı % 24,83 ile 76-90 dakika zaman aralığıdır. Onu % 17,93 ile61-75 dakika arası zaman aralığı izlemiştir. En az gol atılan zaman aralığı ise normal sürede %9,66 ile 1-15 dakika zaman aralığıdır. 2006 Dünya kupasında en fazla gol atılma zaman aralığı %29,25 ile 76-90 dakika zaman aralığıdır. Onu %17,69 ile 16-30 dakika arası zaman aralığı izlemiştir. En az gol atılan zaman aralığı ise %6,80 ile 61-75 dakika zaman aralığıdır Başka bir araştırmada 2006 Dünya kupasında I. devrede atılan gollerin oranı % 48,98 iken II devrede atılan gollerin oranı %51,02 bulunmuştur (İmamoğlu ve ark 2007).

UEFA şampiyonlar Liginde gol ile sonuçlanan hücumların daha çok 76–90dakika arasında olduğu belirlenmiştir (Sönmeyenmakas,2008).

ISBN 978-605-7923-57-8

2016- 2017 Spor Toto Süper Lig sezonunda en çok gol atan oyuncu Vagner Love 28 maçta 23 gol atarken maç başına 1.22 ortalama, 2017 -2018 sezonunda en çok gol atan oyuncu Bafetimbi Gomis ise 33 maçta 29 maç başına 1.14 gol atmıştır.

Uygulanacak antrenman modellerinde dikkate alınarak gol vuruşlarının daha çok ceza sahası içinden yapılacak şekilde düzenlenmesi ve topa tek temas gol vuruşunun daha çok çalıştırılması başarıyı olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Atılan gollerdeki hücum organizasyonlarının yapısının belirlenmesine yönelik yaptığımız çalışmada elde edilen verilerin antrenörlere kendi takım futbol taktiğini belirlemede ve maçlarda yapılan analizler doğrultusunda antrenman programı hazırlamanın takıma büyük faydalar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1-Emre T. Niğde İli Profesyonel ve Amatör Futbolcuların Kuvvet Parametrelerinin Ölçülüp Kıyaslanması. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi, 2000.

2-Yüksel H, Doğan B, Moralı S ve Acar MF. Futbolda şiddetin toplumsal boyutları. Hacettepe Üniversitesi, Futbol Bilim ve Teknolojisi Dergisi, 1998, Sayı: 8- 22.

3- Apaydın A, Akkurt S. Profesyonel Futbol Takımlarında Maç Analizi. 1. Futbol ve Bilim Kongresi, İzmir, 1996.

4- Smith, N., Handford, C., Priestly, N., “Sport Analysis in Coaching”. Department of Exercise and Sport Science, Crewe and Algeser Faculty, The Manchester Metropolitan University, Manchester, 1996.

5- Wilson J. Futbol taktikleri tarihi: 1-2-7’ den tiki-taka ve ötesine, İthaki Yayınları, 2017. s:35.

6- Ziyagil, M.A., Çebi, M., “1998 Fransa Futbol Dünya Kupasındaki Gollerin Lateralite, Teknik ve Taktik Kriterlere Göre Analizi”, Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, yıl:7, sayı:4, s.18-23, Ankara, 2000.

7-Apaydın, A., “Futbolda Performans Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Yapı İle İlgisi”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1998

8-İmamoğlu, O., Çebi, M., Kılçıgil, E. (2007). 2006 FIFA Dünya Futbol Kupası'ndaki gollerin teknik ve taktik kriterlere göre analizi, Spormetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi Cilt: V, Sayı: 4, s.

157-16.

9-Spor Toto Süper Lig Süleyman Seba Sezonunda Atılan Gollerin Analizi Bed. Eğt. Öğrt. Fatih AKGÜL, Yozgat Özel Çözüm Koleji Doç. Dr. Hamdi PEPE Selçuk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Sağlık Ve Spor Bilimleri Araştırmaları 2017

ISBN 978-605-7923-57-8

10-İmamoğlu, O., Çebi, M., Eliöz, M. (2011) Dünya Kupasındaki Gollerin Teknik Ve Taktik Kriterlere Göre Analizi, Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi Volume: 4, Sayı:2, Ocak, 2011

11-Çakıroğlu, M., Kızılet, A., Erdem, K., Atmaca, Ö., Toksöz, İ., Canikli, A. (2004) Euro 2004 Şampiyonu Yunanistan'ın Başarılı Hücum Organizasyonlarının Analizi, The 10th Ichper•Sd Europe Congress & The Tssa 8th International Sports Science Congress , November 17-20, • Antalya.

12-İmamoğlu, O., Çebi, M., Kılçıgil, E. (2007). 2006 FIFA **Dünya** Futbol **Kupası**'ndaki gollerin **teknik** ve taktik kriterlere göre analizi, ***Spormetre***, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* Cilt: V, Sayı: 4, s. 157-165

13- Sönmeyenmakas, A. (2008). UEFA Şampiyonlar Liginde Atılan Gollerin Analizi, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne

14-Işık, O., Toksöz, I., Çakıroğlu, M. (2001). 2000 Avrupa Futbol Şampiyonası Gollerin Analizleri, 2. Futbol ve Bilim Kongresi, İzmir, 16-18 Ekim 2001, s.27

15-Egesoy, H., Bizati, O., Şenkibar, B., Tavlı, H. (2001). 2000 Avrupa Futbol Şampiyonası Çeyrek Final, Yarı Final ve Final Maçlarında Kaydedilen Gollerin Analizi, 2. Futbol ve Bilim Kongresi, İzmir, 16-18 Ekim 2001, s.28

16-(http://www.tff.org/default.aspx?pageID=1413. 2018)

17- Mıchaılıdıs Y, Mıchaılıdıs C, Prımpa E (2013). Analysis Of Goals Scored İn European Championship 2012. Journal Of Human Sport & Exercıse. 8(2):367-375.

ISBN 978-605-7923-57-8

ADÖLESANLARDA YALNIZLIK VE SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Ümmühan AKTÜRK

Funda KAVAK

İnönü Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye

ÖZET

Amaç: Bu araştırma, adölesanların sosyal destek düzeyleri ve yalnızlık düzeyini belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Bu çalışma, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Malatya il merkezinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı liseler oluşturmuştur. Malatya il Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Yeşilyurt ve Battalgazi Merkez İlçe Milli Eğitimden ayrı ayrı kura yöntemiyle seçilen iki lise araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini belirlemek için yapılan güç analizi ile 0.05 yanılgı düzeyi, 0.95 güven aralığında, 0.6 etki büyüklüğü ve 0.95 evreni temsil etme yeteneği ile örneklem büyüklüğü Lise okullarında 600 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın yapıldığı tarihlerde öğrencilerin devamsızlıklarını kullanmak istemeleri ve araştırmaya katılmak istememelerinden dolayı Liselerde 500 öğrenciye ulaşılmıştır. Verilerin toplanmasında Anket Formu, Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeği ve Kısa Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ortalama, yüzdelik dağılım, bağımsız gruplarda t testi, varyans analizi, korelasyon uygulanmıştır.

Bulgular: Araştırmaya katılan adölesanların bazı tanımlayıcı özellikleri ile sosyal destek ölçek toplam puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca araştırmada Yalnızlık ölçek puanı ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve alt boyut ölçek puanları arasında anlamlı negatif bir ilişki saptanmıştır.

Sonuç: Adölesanlarda algılanan sosyal destek arttıkça, yalnızlıklarının azaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Destek, Yalnızlık, Adölesan.

INVESTIGATION ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVELS OF SOCIAL SUPPORT AND LITERARY IN ADOLESCENTS

ABSTRACT

Purpose:

This research was conducted to determine the level of social support and loneliness of adolescents and to determine the relationship between them.

Method: This study was conducted as a descriptive and relationship searcher. The universe of the research was established by the Directorate of National Education, located in the city center of Malatya. Yeşilyurt and Battalgazi Central District National Education of Malatya provincial National Education Directorate formed the universe of two high school researches selected by way of lottery separately. The power analysis to determine the sample of the study included 0.05 error level, 0.95 confidence interval, 0.6 effect size and sample size with the ability to represent 0.95 universe. Because of the desire to use the absences of the students on the dates of the research and not to participate in the research, 500 students were reached in the High Schools. Survey Form, Multidimensional Social

ISBN 978-605-7923-57-8

Support Scale and Short Loneliness Scale were used in the data collection. In the evaluation of the data, mean, percentage distribution, independent t test, variance analysis and correlation were applied.

Results: There was a statistically significant difference between some descriptive characteristics of the adolescents participating in the survey and the social support scale total score average. In addition, a significant negative correlation was found between the Loneliness scale score and the Multidimensional Perceived Social Support Scale and subscale scale scores in the study.

Conclusion: As the perceived social support increased in adolescents, the loneliness decreased.

Keywords: Social Support, Loneliness; Adolescent.

GİRİŞ

Ergenlik dönemi, bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişme evresi olarak tanımlanan ve biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Ergen bedensel, cinsel, sosyal ve duygusal anlamda farklı bir döneme girmekte, bu gelişim alanlarında yaşadığı süreçler nedeni ile ergen kendisini farklı hissetmekte ve çoğu zaman aile ve çevresindeki bireylerle iletişimde güçlükler çekmektedir. [1] Bu farklılıkların yarattığı gerginlik, ergenin depresif olmasına dolayısıyla yalnızlık duygusu yaşamasına neden olmaktadır. Bu nedenle ergen bu dönemde özellikle içinde yaşadığı karamsarlık, huzursuzluk ve iç sıkıntı gibi hoşa gitmeyen duygulardan bunalarak kendisine güven verecek anne-babaya ihtiyaç duymaktadır. Anne-baba desteğinden yoksun olan ergen ise kaygı, korku ve yalnızlık duygusu yaşayabilmektedir. [2] Yalnızlık, literatürde hemen her zaman kaçınılan ve kaygı, öfke, üzüntü ve diğerlerinden kendini farklı hissetme duygularının eşlik ettiği istenmeyen ve hoş olmayan bir deneyim olarak açıklanmakta ve bilinenin aksine ileriki yaşlardan çok ergenler ve genç yetişkinler arasında sık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. [3] Yalnızlık duygusu bireylerin yaşamlarının hemen her döneminde görülebilen bir duygu olmakla birlikte ergenlikte daha yoğun yaşandığı gözlenebilmektedir. Bireylerin çevrelerinde samimi, içten ve güvende olacakları sosyal bir grubun desteğine ihtiyaç duyduklarında bunu karşılayacak bireylere ya da başkaları ile uygun sosyal ilişkiler kurma olgunluğuna sahip değiller ise, yalnızlık hissedebilmektedir.

Sosyal destek kavramı, bireylerin sevildiklerine, korunduklarına inandıkları bir sosyal sisteme bağlanması, gerçek kabul ettikleri yardımı sağlamaları veya önemli, değerli bulduğu sosyal gruba bağlılık geliştirmeleri olarak açıklanmıştır. [4] Sosyal destek kavramı tanımlamalarında ve ilgili açıklamalarda, algılanan ve sağlanan sosyal destek kavramları öne çıkmaktadır. Algılanan sosyal destek, bireyin diğerleri ile güvenilir bağları olduğuna ve desteği sağlayacağına dair bilişsel algılamasıdır. Bir anlamda kişinin destekleyici etkileşimleri yorumlama, bağlı olduğu kişilere kişisel anlamlar vermeye dayalı öznel değerlendirmesidir. Belli bir zaman sürecinde destek kaynaklarından elde edilen sosyal destek miktarıdır. [5]

Sosyal ilişkilerine istenilen düzeyde devam edebilmesinde, yalnızlığını giderme, çevreye uyum sağlaması ve psikolojik iyilik halini sürdürebilmesinde sosyal destek, genç için vazgeçilmez temel bir ihtiyaç özelliğini taşımaktadır. [6]

Algılanan sosyal destek konusunda öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalar, algılanan destek seviyesinin öğrencilerin stresle başa çıkmalarını, akademik performanslarını, psikolojik sağlamlıklarını yaşam doyumlarını, yalnızlık ve umutsuzluk düzeylerini etkilediğini ortaya koymaktadır. [7-9]

ISBN 978-605-7923-57-8

AMAÇ

Bu araştırma, adölesanların sosyal destek düzeyleri ve yalnızlık düzeyini belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Türü

Bu çalışma, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte yapılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Malatya il merkezinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı liseler oluşturmuştur. Malatya il Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Yeşilyurt Merkez ilçe Milli Eğitimden 8 Lise (Toplam öğrenci sayısı= 3000) ve Battalgazi Merkez İlçe Milli Eğitimden 7 lise (Toplam öğrenci sayısı= 2700) bulunmaktadır. Her iki ilçe Milli eğitim müdürlüklerinden ayrı ayrı kura yöntemiyle seçilen iki lise (N=1000) öğrenci araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini belirlemek için yapılan güç analizi ile 0.05 yanılgı düzeyi, 0.95 güven aralığında, 0.6 etki büyüklüğü ve 0.95 evreni temsil etme yeteneği ile örneklem büyüklüğü Lise okullarında 600 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın yapıldığı tarihlerde öğrencilerin devamsızlıklarını kullanmak istemeleri ve araştırmaya katılmak istememelerinden dolayı Liselerde 500 öğrenciye ulaşılmıştır.

Ölçüm Araçları

Araştırmanın verilerini toplamak için *Anket Formu, Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeği ve Kısa Yalnızlık Ölçeği* kullanılmıştır.

Anket Formu

Anket Formu araştırmacılar tarafından literatür taranarak oluşturulan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini içeren toplam 10 sorudan (yaş, cinsiyet, vb…) oluşmaktadır.

Kısa Yalnızlık Ölçeği

Yalnızlık ölçeğini ilk defa Russel, Peplau ve Ferguson tarafından 1978 yılında geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkiye'de geçerlilik ve güvenilirliği 2011 yılında Demir ve ark. tarafından yapılmıştır. Ölçeğin kısa formunun Türkiye'de geçerlilik ve güvenilirliği 2014 yılında Yıldız ve Duy tarafından yapılmıştır. [10] UCLA-KF'nin yanıtlama biçimi "(1) Hiç, (2) Nadiren, (3) Bazen ve (4) Her zaman" şeklinde dört dereceli bir yapıda düzenlenmiştir. Ölçeğin *5. maddesi olan, "İstediğim zaman arkadaş bulabilirim" maddesi tersten puanlanmaktadır. Ölçeğin 7 maddesinin toplanmasıyla genel yalnızlık puanı elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 7 iken en yüksek puan 28'dir. Buna göre ergenlerin puanlarının düşüklüğü yaşanılan yalnızlık duygusunun azlığına işaret ederken, puanın yükselmesi ise yaşanılan yalnızlık duygusunun yoğunluğunun artmasına işaret etmektedir. Ölçeğin cronbachalpha kat sayısı 0.96 olarak bulunmuştur. [10] Araştırmada ölçeğin cronbach alpha kat sayısı 0.94'tür.

ISBN 978-605-7923-57-8

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Smith et al. tarafından geliştirilen ölçeğin Eker ve Arkar (11) Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. [13] Toplam 12 maddeden oluşan ölçek "kesinlikle hayır" ile "kesinlikle evet" arasında değişen 7 dereceli (1–7puan) likert tipi bir ölçektir. Ölçek bir toplam puan ve aile ile ilgili algılanan sosyal desteği, arkadaşlar ile ilgili algılanan sosyal desteği ve birey için özel olan kişi ile ilgili algılanan sosyal desteği ölçen üç alt ölçek puanlarını içerir. Alt ölçeklerden alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan 28'dir. Ölçeğin tamamından elde edilecek en düşük puan 12, en yüksek puan 84'tür. Elde edilen puanın artışı, algılanan sosyal desteğin artışını göstermektedir. [13] Güvenirlik bulgularında ise iç tutarlık katsayısının 0.80–.0.95 arasında olduğu ve ölçek ve alt ölçekler için kabul edilebilir düzeyde iç tutarlık gösterdiği görülmüştür. Araştırmada ölçeğin cronbach alpha kat sayısı 0.84- 0.92'dir.

Verilerin Toplanması

Veriler Aralık 2017-Mart 2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Veri toplama formları lise öğrencilerine sınıflarda okul yönetiminin uygun gördüğü zamanlarda araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Veri toplama formunu öğrenciler kendileri doldurmuştur. Veri toplama formunun uygulanma süresi ortalama 15-20 dk sürmüştür. Öğrencilerin anlamadığı sorulara yorum katılmadan açıklama yapılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan onay (Etik Kurul No=2018/1-12) ve araştırmanın yapılacağı kurumlardan yasal izin alınmıştır. Çalışmaya başlamadan önce İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden yazılı izin alınmıştır. Araştırmada Lise öğrencilerin 18 yaş altı olmaları nedeniyle velilerine araştırmanın amacı açıklanıp yazılı onamları alınmıştır. Öğrencilere verdikleri bilgilerin gizli tutulacağı ve istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin analizinde (SPSS) 21.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ortalama, yüzdelik dağılım, bağımsız gruplarda t testi, varyans analizi, korelasyon uygulanmıştır.

ARAŞTIRMA SINIRLILIKLARI

Araştırmanın sadece iki lisedeki öğrencileri ile yapılmış olması sınırlılığıdır. Farklı liselerdeki öğrencileri ile tekrarlanabilir. Sonuçlar tüm adölesanlara öğrencilerine genellenemez.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın bulguları verilmiştir.

Tablo 1. Adölesanların Tanımlayıcı Özellikleri

Araştırmada lise adölesanların %47.4'ü 17 yaşında, %59 unun 3. sınıf öğrencisi, %50.6 sının kız, %45.8 inin başarı durumunun orta, %8.8 anne-babanın yaşadığını, %41.0 annelerin ilkokul mezunu,

ISBN 978-605-7923-57-8

%32 babaların üniversite mezunu, %88.4'ü annelerin çalışmadığını, %91.8 babaların çalıştığını, %86.6'sı çekirdek aile yapısında, %42 inin gelir durumunun iyi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Adölesanların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçek ve Yalnızlık Ölçek Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan adölesanların sınıf, başarı durumu, anne- baba yaşama durumu, anne eğitim durumu, aile yapısı ile sosyal destek ölçek toplam puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.05$). Araştırmada lise adölesanların tanımlayıcı özelliklerine göre yalnızlık ölçek toplam puan ortalaması karşılaştırıldığında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$).

Tablo 3. Adölesanların Sosyal Destek Ölçeği İle Yalnızlık Ölçek Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Araştırmada öğrencilerinin Yalnızlık ölçek puanı ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Aile destek, özel biri alt boyut ölçek puanı arasında anlamlı negatif bir ilişki saptanmıştır ($p<0.05$).

TARTIŞMA

Adölesanlarda Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek düzeyi ile yalnızlık arasındaki ilişkinin karşılaştırılması amacıyla ilişkisel tanımlayıcı olarak yapılmış olan araştırmanın bulguları literatür bilgileri doğrultusunda tartışılmıştır.

Araştırmada adölesanların öğrenim gördüğü sınıfları ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Literatürdeki çalışmalarda araştırmamızla benzer bulgular saptanmıştır. [13-17]

Araştırmada adölesanların cinsiyet ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Ayrıca araştırmada kız öğrencilerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeği ve alt boyutlarında erkek öğrencilere göre daha yüksek bir puana sahip oldukları tespit edilmiştir. Literatürdeki çalışmalarda araştırmamızla benzer bulgular saptanmıştır. [13,17,18] Kızların problemlerini erkeklere göre daha çok paylaşma isteğinde olmaları ve aile içi ilişkilerine daha çok önem vermeleri sebebiyle, bu araştırmada öğrencilerin çevrelerinden algılamış oldukları sosyal desteğin daha yüksek olduğu düşünüldü.

Araştırmada adölesanların okul başarı durumları ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Kahriman ve Yeşilçiçek çalışmasında akademik yönden kendini başarılı bulan öğrencilerin aile ve arkadaş destek puanlarının daha yüksek olduğu

ISBN 978-605-7923-57-8

saptanmıştır. [19] Literatürde öğrenciler arasında yapılan çalışmalarda düşük sosyal desteğin akademik algılarını azalttığı ve mental sağlık sorunlarına neden olduğu görülmüştür. [20-22]

Araştırmada adölesanların anne baba yaşama durumlarıyla ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Ayrıca araştırmada anne babası yaşamayan öğrencilerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeği daha düşük puan aldıkları tespit edilmiştir. Anne baba sevgi ve desteğinde yoksun kalan adölesanlar için bu durum beklenen bir bulgudur.

Araştırmada adölesanların anne eğitim düzeyi ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Ayrıca araştırmada anne eğitim düzeyi üniversite olan adölesanların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeği daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada adölesanların aile yapısı ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Ayrıca araştırmada geniş aile yapısında olan öğrencilerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeği daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Yılmaz ve ark. çalışmasında da geniş aile tipinde olan öğrencilerin ölçek puanlarının daha yüksek olduğu belirlemiştir. [18] Parçalanmış aile yapısında sahip adölesanların anne baba destek sistemlerinden yoksun olması, aile içi çatışmalar ve uyum sorunları onların destek sistemlerinden yararlanmaları azaltırken geniş aile yapısında adölesanlar için çok sayıda destek mekanizmalarının oluşması bu duruma neden olmuş olabilir.

Araştırmada adölesanların gelir düzeylerine göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Ayrıca araştırmada gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeği ve alt boyutlarında daha düşük puan aldıkları tespit edilmiştir. Literatürdeki çalışmalarda araştırmamızla benzer bulgular elde edilmiştir. [13,23] Ekonomik durumun yetersiz olması, öğrencilerin çevresiyle olan ilişkilerine olumsuz yönde yansıyarak sosyal destek algısını azalttığı düşünülmektedir.

Araştırmada adölesanların tanımlayıcı özelliklerine göre yalnızlık ölçek toplam puan ortalaması karşılaştırıldığında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Literatürdeki çalışmalarda da araştırmamızla benzer bulgular saptanmıştır. [17,18,24]

Araştırmada adölesanların Yalnızlık ölçek puanı ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Aile destek, özel biri alt boyut ölçek puanı arasında anlamlı negatif bir ilişki saptanmıştır. Öztürk ve arkadaşlarının Literatürdeki çalışmalarda araştırmamızla benzer şekilde yalnızlık ve sosyal destek ve sosyal destek alt ölçek puan ortalamaları arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. [17,18,25,26]

ISBN 978-605-7923-57-8

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmaya katılan adölesanların sınıf, başarı durumu, anne- baba yaşama durumu, anne eğitim durumu, aile yapısı ile sosyal destek ölçek toplam puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Araştırmada adölesanların sosyal destek ve yalnızlık durumları ve bunları etkileyen tanımlayıcı özelliklerine göre yalnızlık ölçek toplam puan ortalaması karşılaştırıldığında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ayrıca araştırmada Yalnızlık ölçek puanı ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve alt boyut ölçek puanları arasında anlamlı negatif bir ilişki saptanmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

- Adölesanlara atılganlık yönlerinin geliştirilmesi, girişken-aktif olmalarının desteklenmesi,
- Sosyal desteklerin, sevgi, şefkat, benlik saygısı, bir gruba ait olma gibi temel sosyal gereksinimleri karşılayarak fizik ve ruhsal sağlığı olumlu etkilediği yalnızlığı azalttığı için sosyal destek sistemlerinin geliştirilmesi
- Adölesanların sosyal aktivitelere motive edilmesi, araç-gereç, alt yapı olanaklarının arttırılması

KAYNAKLAR

1. Yavuzer H. (2007). Çocuk psikolojisi (20. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

2. Aral N, Gürsoy F, Yıldız-Bıçakçı M. Yetiştirme yurdunda kalan ve kalmayan kız ergenlerin yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 2016; 15:10-19.

3. Russell D, Peplau LA, Cutrona CE. The revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant validity evidence. Journal of Personality and Social Psychology 1980; 39:472-480.

4. Lee K., Kım S, Yoo Ym, Han Jj, Jung Jh, Jang Jy. Dependency on Smartphone Use and Its Association with Anxiety in Korea Kyung Eun". Public Health Reports 2016; 131:411-419

5. Kef S. The personal networks and social supports of blind and visually ımpaired adolescents. Journal of Visual Impairment And Blindness 1997; 91:236–244.

6. Kozaklı H. Üniversite öğrencilerinde yalnızlık ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkilerin karsılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, 2006.

7.Topkaya N, Kavas A. Perceived social support, life satisfaction, Attitudes towards psychological help and Intentıon to seek help: a model study. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 2015; 979–996.

8. Haskan AÖ, Yıldırım İ. Violence tendency, loneliness and social support among adolescents. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2014; 29:157–168.

9. Baş A, Kabasakal Z. Despair acroos teacher candidates and percieved social support". Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi 2013; 2:19–26.

10. Yıldız M.A, Duy B. Adaptation of theshort-form of the UCLA lonelinessscale (ULS-8) to Turkish for the adolescents. Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences 2014; 27:194-203.

11. Eker D, Arkar H. Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı Geçerlilik ve Güvenirliği. Türk Psikoloji Dergisi 1995; 10:45-55.

12. Eker D, Arkar H,Yaldız H. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlilik ve Güvenilirliği. Türk Psikiyatri Dergisi 2001; 12:17-25.

13. Dikmen Y, Yılmaz D Usta Y. Examining the association between submissive behaviors and perceived social support in nursing students. European Journal of Therapeutics 2017; 23:12-18.

14. Özkahraman Ş, Demir Y, Gökdoğan F. Üniversite öğrencilerinde algılanan sosyal destek düzeyi ve ilişkili faktörler". Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi 2010; 19:7-12.

15. Ünsar S, Sadırlı SK, Demir M, Zafer R, Erol Ö. Üniversite öğrencilerinin sosyal destek düzeyleri ve etkileyen etmenler. DEUHYO ED 2009; 1:17-29.

16. Park KH, Kim D, Kim SK, Yi YH, Jeong JH, Chae J, Hwang J, Roh H. The relationships between empathy, stress and social support among medical students. International Journal of Medical Education 2015; 6:103-108.

17. Elkin. Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyal Destek ve Yalnızlık Durumlarının Değerlendirilmesi". Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 2017; 7:89-96.

18. Yılmaz E, Yılmaz E, Karaca F. Üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. Genel Tıp Derg 2008; 18:71-79.

19. Kahriman İ, Yeşilçiçek Ç. Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Aile Ve Arkadaşlarından Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2007; 10:1-6.

ISBN 978-605-7923-57-8

20. Jeong Y, Kim JY, Ryu JS, Lee KE, Ha EH, Park H. The associations between social support, health-related behaviors, socioeconomic status and depression in medical students. Epidemiol Health 2010; 32:1-7.

21. Haldorsen H, Bak NH. Dissing A, Petersson B. Stress and symptoms of depression among medical students at the University of Copenhagen. Scand J Public Health 2014; 42:89-95.

22. Silva AG, Cerqueira AT, Lima MC. Social support and common mental disorder among medical students. Rev Bras Epidemiol. 2014; 17:229-242.

23. Baran M, Küçükakça G, Ayran G. Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek Düzeyinin Sigara Kullanımı Üzerine Etkisi. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi 2014; 15:9 – 15.

24. Karaoğlu N, Avşaroğlu S, Deniz ME. Yalnız mısın? Selçuk Üniversitesi Öğrencilerinde Yalnızlık Düzeyi ile İlgili Bir Çalışma. Marmara Medical Journal 2009; 22:19-26.

25. Öztürk H, Sevindik FN, Yaman S. Öğrencilerde Yalnızlık ve Sosyal Destek ile bunlara etki eden faktörlerin incelenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2006; 16:383-394.

26. Arkar H, Sarı Ö, Fidaner H. Relationships between quality of life, perceived social support, social network and loneliness in a Turkish sample. Yeni Symposıum 2004;42 :20-27.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1. Adölesanların Tanımlayıcı Özellikleri

Tanımlayıcı Özellikler	Lise Öğrencileri	
Yaş	n	%
14	27	5.4
15	58	11.6
16	155	31.0
17	237	47.4
18	23	4.6
Sınıf		
1.sınıf	83	16.6
2.sınıf	122	24.4
3.sınıf	295	59.0
4.sınıf	0	0.0
Cinsiyet		
Kız	253	50.6
Erkek	247	49.4
Başarı Durumu		
Zayıf	60	12.0
Orta	229	45.8
İyi	169	33.8
Pekiyi	42	8.4
Anne-Babanın Yaşama Durumu		
Anne-baba yaşıyor	444	88.8
Anne yaşamıyor	41	8.2
Baba yaşamıyor	9	1.8
Anne-baba yaşamıyor	6	1.2
Annenin Eğitim Durumu		
Okur-yazar değil	38	7.6
İlkokul	205	41.0
Ortaokul	107	21.4
Lise	106	21.2
Üniversite ve üzeri	44	8.8
Babanın Eğitim Durumu		
Okur-yazar değil	12	2.4
İlkokul	105	21.0
Ortaokul	103	20.6
Lise	120	24.0
Üniversite ve üzeri	160	32.0
Anne Çalışma Durumu		
Çalışıyor	58	11.6
Çalışmıyor	442	88.4
Baba Çalışma Durumu		
Çalışıyor	459	91.8
Çalışmıyor	41	8.2
Aile Yapısı		
Çekirdek	433	86.6
Geniş	54	10.8
Parçalanmış	13	2.6
Gelir Durumu		

ISBN 978-605-7923-57-8

Çok iyi	26	5.2
İyi	210	42.0
Orta	209	41.8
Kötü	55	11.0

Tablo 2. Adölesanların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçek ve Yalnızlık Ölçek Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Tanımlayıcı Özellikler	Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçek Toplam			Yalnızlık Ölçeği		
	ORT±	Test değeri	P değeri	ORT±	Test değeri	P değeri
Yaş						
14	56.58±16.96	KW^2=1.654	p=0.799	12.52±5.8	KW^2=1.137	p=0.888
15				12.71±5.4		
16	56.15±15.49			12.16±4.7		
17	53.99±15.38			12.63±5.3		
18	54.16±16.83			13.45±4.8		
	53.18±18.69					
Sınıf						
1.sınıf	58.33±14.80	F=3.175	**p=0.043**	14.66±0.57	F=0.340	p=0.716
2.sınıf	57.76±15.71			12.00±5.65		
3.sınıf	53.15±16.68			14.23±3.94		
Cinsiyet						
Kız	55.05±15.29	t=2.118	**p=0.034**	13.50±5.68	*t*=0.553	p=0.587
Erkek	53.80±17.15			14.42±2.17		
Başarı Durumu						
Zayıf	49.48±19.80	F=2.924	**p=0.034**	14.00±1.73	F=1.442	p=0.264
Orta	51.03±20.18			12.12±3.09		
İyi	54.34±15.85			15.40±4.24		
Pekiyi	58.53±16.45			17.00±1.34		
Anne-Babanın Yaşama Durumu						
Anne-baba yaşıyor	68.00±11.69	KW^2=11.745	**p=0.005**	14.88±3.56	KW^2=2.635	p=0.098
Anne yaşamıyor	52.53±18.38			11.66±2.51		
Baba yaşamıyor	61.20±15.68			10.59±2.11		
Anne-baba yaşamıyor	35.62±23.27			10.00±0.00		
Annenin Eğitim Durumu						
Okur-yazar değil	44.73±19.87	F=2.451	**p=0.045**	11.00±0.00	F=2.118	p=0.123
İlkokul	50.68±17.83			17.00±4.69		
Ortaokul	51.58±22.87			10.00±2.82		

ISBN 978-605-7923-57-8

Lise	54.72±20.10			13.70±2.75		
Üniversite ve üzeri	55.99±16.54			13.33±2.08		
Babanın Eğitim Durumu						
Okur-yazar değil	44.66±30.21	F=0.662	P=0.619	10.00±0.00	F=1.870	p=0.171
İlkokul	51.23±19.13			11.33±1.52		
Ortaokul	52.91±20.11			16.42±4.57		
Lise	53.77±16.94			14.50±2.42		
Üniversite ve üzeri	53.98±18.64			13.20±3.11		
Anne Çalışma Durumu						
Çalışıyor	54.97±17.03	*t*=0.285	p=0.776	12.00±0.00	*t*=-1.048	p=0.307
Çalışmıyor	54.28±16.10			14.42±3.86		
Baba Çalışma Durumu						
Çalışıyor	54.61±16.06	*t*=-0.082	p=0.935	14.05±3.77	*t*=-0.118	p=0.907
Çalışmıyor	54.39±18.03			14.33±4.16		
Aile Yapısı						
Çekirdek	53.95±16.19	KW^2=7.263	**p=0.026**	14.57±3.68	KW^2=1.282	p=0.301
Geniş	58.15±13.73			10.50±3.53		
Parçalanmış	44.41±27.99			12.00±0.00		
Gelir Durumu						
Çok iyi	56.83±16.00	KW^2=15.254	**p=0.004**	14.00±0.00	F=0.866	p=0.436
İyi	54.85±18.22			14.85±3.82		
Orta	52.37±15.69			12.57±3.59		
Kötü	41.00±12.72			0.00		

Tablo 3. Adölesanların Sosyal Destek Ölçeği İle Yalnızlık Ölçek Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçek		Yalnızlık Ölçeği
Aile Desteği	r	-.216
	p	.000
Arkadaş Desteği	r	-.230
	p	.000
Özel Biri Desteği	r	-.215
	p	.000
Toplam	r	-0.17
	p	0.000

ISBN 978-605-7923-57-8

FARKLI BİTKİ SIKLIĞI VE MEPİQUAT CHLORİDE UYGULAMASININ NORMAL VE GEÇ EKİMLERDE PAMUĞUN (*Gossypium hirsutum* L.) VERİM VE VERİM UNSURLARINA ETKİSİ*

Vedat BEYYAVAŞ

Araştırma, 2006 ve 2007 yıllarında, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi deneme alanlarında yürütülmüştür. Çalışmada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi standart pamuk çeşitlerinden Stoneville-453 ile ümitvar Fantom (*Gossypium hirsutum* L) çeşitleri materyal olarak kullanılmıştır.

Tarla denemelerini, normal ve geç ekim zamanlarında (15 Mayıs ve 15 Haziran), çeşitleri ana parsellere, mepiquat chloride uygulamaları (kontrol, taraklanma başlangıcı 50 cc + çiçeklenme başlangıcı 50 cc) alt parsellere, bitki sıklıkları ise alt alt parsellere (70x20 cm, 70x5 cm, 35x5 cm) gelecek şekilde kurulmuştur. Denemede her parsel 4'er sıralı ve 10 metre uzunluğunda düzenlenmiştir. Çalışmada; kütlü pamuk verimi, bitki boyu, koza sayısı, koza ağırlığı, koza kütlü ağırlığı, 100 tohum ağırlığı, birinci el kütlü oranı ve çırçır randımanı özellikleri incelenmiştir.

Araştırma sonucunda, En yüksek kütlü pamuk veriminin normal ekimden (15 Mayıs) (513.6 kg/da ve 562.1 kg/da) alındığı, geç ekimin (15 Haziran) kütlü pamuk verimini düşürdüğünü; dekara bitki sayısının artmasıyla dar sıra ekiminin (35x5 cm), diğer iki sıklığa göre daha fazla kütlü pamuk verimi sağladığı; mepiquat chloride'nin normal ekimde (15 Mayıs) kütlü pamuk verimini arttırdığını, geç ekimde (15 Haziran) azalttığını; ayrıca mepiquat chloride'nin, önemli oranda bitki boyunu kısalttığı saptanmıştır.

Birinci el kütlü pamuk oranında normal ekimin geç ekime; Fantom çeşidinin ise, Stoneville-453 çeşidine göre daha yüksek oranda erkencilik sağladığı, dar sıra ekiminin (35x5 cm) diğer iki sıklığa göre daha geç hasada geldiği tespit edilmiştir. Mepiquat chloride'nin erkencilik ve lif kalite özelliklerine etkisi önemsiz bulunmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Verim, Ekim Zamanı, Çeşit, Bitki Sıklığı, Mepiquat Chloride

THE EFFECT OF DIFFERENT PLANT DENSITIES AND MEPIQUAT CHLORIDE APPLICATIONS ON COTTON (*Gossypium hirsutum* L.) YIELD AND YIELD COMPONENTS IN NORMAL AND LATE PLANTING PERIODS

This study was carried out between 2006 and 2007 in the experimental areas of Harran University, Faculty of Agriculture. Stoneville-453, a standard cotton cultivar of South East Anatolia Region, and Fantom (*Gossypium hirsutum* L.) were used as plant materials.

Field experiments were conducted in normal and late planting periods (15 May and 15 June) in such a way that main plots were cultivars; mepiquat chloride applications (control, 50 cc mepiquat chloride applied at the beginning of each squaring and flowering stage) were for subplots (70x20 cm, 70x5 cm, 35x5 cm). In the experiments, each plot was arranged, in four rows and 10 m long. In the study, seed cotton yield, plant height, number of bolls, weight of bolls, boll seed, boll seed cotton weight, 100 seed weight and gin turnout were evaluated.

The following results were obtained from this study; the highest seed cotton yield was obtained from normal planting (15 May) (513.6 kg/da and 562.1 kg/da); late planting (15 June) decreased seed cotton yield; with the increase in plant number/da, narrow row planting (35x5 cm) yielded more seed cotton yield compared with the other two densities; mepiquat chloride enhanced seed cotton yield in normal planting (15 May) and lastly mepiquat chloride reduced plant height significantly.

Compared with late planting, normal planting and compared with Stoneville-453 cultivar, Fantom cultivar gave more earliness percentage for first picking seed cotton and also narrow row

ISBN 978-605-7923-57-8

planting (35x5 cm) came late to harvest compared with the other two densities. Mepiquta chloride was found to have insignificant effect on earliness and fiber quality properties.

KEYWORDS: Cotton Yield, Planting Date, Cultivars, Plant Density, Mepiquat Chloride

*Bu çalışma, vedat BEYYAVAŞ'ın Farklı Bitki Sıklığı ve Mepiquat Chloride Uygulamasının Normal ve Geç Ekimlerde Pamuğun (*Gossypium hirsutum* L.) Verim ve Verim Unsurlarına Etkisi[1] adlı Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim alı, Doktora Tezi, 2009 çalışmasından türetilmiştir.

GİRİŞ

Pamuk; lifi, yanında gıda ve yem ürünlerinin üretimi için yetiştirilen önemli bir bitkidir (Mert, 2009). Pamukta verim; kullanılan çeşidin genetik yapısına, çeşidin sahip olduğu genetik verim potansiyeline ve bu potansiyelin ortaya çıkmasında etkili olan üreticilerin uyguladığı bakım işlerine ve yetiştirildiği yerin çevre koşullarına bağlı olarak değişmektedir (Kıllı, 2005).

Ülkemizde buğday sonrası pamuk üretimine yönelik olarak yapılan çalışmalarda, erkenci çeşitlerin ekimlerinin başarılı bir şekilde yapılabileceği (Gençer ve ark., 2003), ana ürün ekimlerine göre verimin düştüğü ve lif teknolojik özelliklerin olumsuz yönde etkilendiği belirtilmektedir (Kıllı ve Bölek, 2005).

Kısa sezon pamuk sisteminin asıl amacı, düşük maliyette kaliteli ve yüksek verimin oluşturulabilmesi açısından, uygun yetiştirme döneminin en iyi biçimde kullanılabilmesini sağlamaktır. Sistemin esas unsurları hızlı koza tutma, erken olgunlaşan çeşitler, dar sıra aralığı ve yüksek bitki sıklığıdır (Karataş, 2007).

Bitki sıklığının pamuğun büyümesi, gelişmesi ve verimi üzerindeki etkileri konusunda çok sayıda araştırma yürütülmüştür. Bazı araştırıcılar bitki sıklığındaki değişimler nedeniyle toplam kütlü veriminde önemli farklılıklar oluşmadığını belirtirken (Jones ve Wells 1997; Bednarz ve ark., 2000); diğerleri aşırı ya da noksan bitki sıklıklarında verim azalmaları olduğunu belirtmişlerdir (Smith ve ark., 1979).

Lif verimi yönünden optimum bitki sıklığının pamuk bitkisinin yetiştirildiği çevre koşullarına ve yetiştirilen çeşide bağlı olduğu Halemani ve Hallikeri, 2002; Wang ve ark., 2004; Dong ve ark., 2005; Mao ve ark., 2015, tarafından ortaya koymuştur

Bitki sıklığı, lif verimini etkilemesinin yanı sıra pamuk morfolojisini de önemli ölçüde etkilemektedir. Yapılan çalışmalar, belirli bir noktaya kadar, sıklık arttıkça, pamukta bitki boyunun arttığını ortaya koymuştur (Kaggvwa-Asiimwea ve ark., 2013). Özdemir (2007) yaptığı çalışmada; çeşitler arasında koza kütlü ağırlığı, lif uzunluğu ve inceliği dışında incelenen diğer özellikler yönünden önemli farklılıkların olduğu; bitkideki koza sayısı, koza kütlü ağırlığı, çırçır randımanı, lif uzunluğu, lif inceliğinin dar sıra ekim yönteminden (35x20 cm) etkilenmediği, en yüksek kütlü pamuk veriminin Aktaş-3 çeşidinde (218 kg/da) dar sıra ekiminden alındığı; Mao ve ark., 2015; bitki sıklığının verim artışına (% 40.7) olumlu etki yaptığı; Ren ve ark., (2013) ise bitki sıklığının verime etkisinin olmadığını saptamışlardır.

Pamuk indeterminate büyüme habituslu çok yıllık bir bitki olup, çevre koşullarındaki değişikliklere ve amenajman sistemlerine oldukça tepkimelidir. Bu nedenle üreticiler ve araştırmacılar bitkide vejetatif ve generatif büyümenin ayarlanması ve pamuk veriminin arttırılması açısından bitki büyüme düzenleyicileri ile uzun süredir ilgilenmektedirler. Bitki büyüme düzenleyicileri, bitki büyümesinin düzenlenmesi, lif verimi ve lif kalitesinin arttırılması amacıyla pamuk üretiminde yaygın olarak mepiguat chloride kullanılmaktadır (Ren ve ark., 2013; Mao ve ark., 2014; Mao ve ark., 2015). Mepiquat chloride (N,N-dimethylpiperidinium) bitki büyüme düzenleyicisidir ve bir gibberillin biyosentez inhibitörüdür (Rademacher., 2000).

Mepiquat chloride uygulanan pamuk bitkileri daha kompakt yapılı (Walter ve ark., 1980; Ren ve ark., 2013), daha az boğumlu (Reddy ve ark., 1992), boğum araları daha kısa (Heilman, 1981) ve daha az meyve dalı oluşturmaktadır. Ayrıca, mepiquat chloride'in bitki boyunu azaltıcı (Walter ve

ISBN 978-605-7923-57-8

ark., 1980; Heilman, 1981) ve erkenciliği arttırıcı (Briggs, 1980) etkisi vardır. Diğer yandan bitki büyüme düzenleyicilerinin verime etkisinin oldukça değişken olduğunu bildirilmektedir (Oosterhuis ve Zhao, 1998). Nitekim bazı araştırıcılar Mepiquat chloride uygulaması ile verim artışları (Briggs, 1980; Walter ve ark., 1980; Williford, 1992) olduğunu saptarken, diğer bazı araştırıcılar verim azalmaları olduğunu ya da etkili olmadığını tespit etmişlerdir (Cathey ve Meredith, 1988; O'Berry ve ark., 2009; Haliloğlu, 2010; Ren ve ark., 2013).

Johnsen ve Pettigrew (2006), Mepiquat pentaborate uygulamasıyla çeşitler arasında önemli farklılıklar bulunduğunu, bitki boyu ve boğum sayısının azaldığını; Karataş (2007), bitki sıklığının bitki boyunu; Mepiquat chloride uygulamalarının ise bitki boyu, odun dalı sayısı, meyve dalı sayısı, kütlü pamuk verimi, koza ağırlığı ve lif verimini etkilediğini; ancak bitki sıklığı ve Mepiquat chloride uygulamalarının koza sayısı, koza kütlü pamuk ağırlığı, çırçır randımanı, lif uzunluğu ve lif inceliğini etkilemediğini belirtmiştir.

Wilson ve ark., (2007), mepiquat chloride uygulamaları, sıra aralıklarında (38 ve 97 cm), lif verimini %5 artırırken, lif özelliklerine etkisinin görülmediğini; Abbas ve ark., (2010), Mepiquat chloride uygulamalarının verime etkisinin olmadığını; O'Berry ve ark., (2009), MC uygulamalarının kütlü pamuk verimini ve bitki boyunu azalttığını; Haliloğlu (2010), MC uygulamalarının kütlü pamuk verimini azalttığı ve bitki boyunu kısalttığını, 100 tohum ağırlığı ve lif inceliğini olumsuz yönde etkilediğini; Ren ve ark., (2013), MC uygulamalarının lif verimini % 4.6 oranında azalttığını, koza ağırlığını arttırdığını azda olsa lif kalitesini yükselttiğini; Tung ve ark., (2018), MC uygulamalarının lif verimini % 6-29 oranında azalttığını; Echer ve Rosolem (2017), MC uygulamalarının lif inceliği dışında verim ve lif kalitesine etki etmediğini belirtmişlerdir.

Bu çalışma Harran Ovası koşullarında pamuğun verim ve teknolojik özelliklerini arttırmak amacıyla; normal ekim ile birlikte St-453 ve Fantom çeşitlerinin performansını belirlemek, ideal bitki sıklığını araştırmak, bitki büyüme düzenleyicisinin (mepiquat chloride) etkilerini görmek, üreticilere yeni pratik bilgiler sunmaktır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırma, 2006 ve 2007 yıllarında, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü deneme alanında tesadüf bloklarında bölünen bölünmüş parseller deneme desenine göre 3 tekerrürlü olarak düzenlenmiştir. Her parsel 10 metre uzunluğunda 4 sıradan oluşturulmuştur. Stoneville-453 ile Fantom pamuk çeşitleri (*Gossypium hirsutum* L) bitki materyalini oluşturmuştur.

Araştırma, normal ve geç ekim (15 Mayıs ve 15 Haziran) olacak şekilde iki ayrı deneme halinde planlanmış ve yürütülmüştür. Çalışmada, çeşitler ana parselleri, mepiquat chloride uygulamaları (taraklanma başlangıcı 50 cc + çiçeklenme başlangıcı 50 cc) alt parselleri, bitki sıklıkları ise alt alt parselleri (70x20 cm, 70x5 cm, 35x5 cm) oluşturmuştur.

Her iki yılda da çeşitlerin taraklanma ve çiçeklenme başlangıçları belirlenerek, mepiquat chloride dozunun yarısı (50 cc/da) taraklanma başlangıcında, diğer yarısı (50 cc/da) ise çiçeklenme başlangıcı döneminde olmak üzere dekara toplam 100 cc uygulanmıştır. Çalışmada her iki yılda da gübre uygulaması dekara 16 kg saf azot (N) ve 8 kg saf fosfor ($P_2 0_5$) esas alınarak, azotun yarısı ile fosforun tamamı ekimle birlikte, azotun diğer yarısı ise çiçeklenme başlangıcında % 33'lük amonyum nitrat gübresi olarak uygulanmıştır.

Parsellerde yeterli çıkış sağlandıktan sonra parsellerdeki istenen bitki sıklıkları göz önüne alınarak sıra üzeri mesafeleri 35x5 cm, 70x5 cm ve 70x20 cm olacak şekilde tekleme yapılmıştır. Denemenin her iki yılında da 1.el hasat 23-25 Eylül, 2.el hasat 23-25 Ekim tarihlerinde elle toplanarak yapılmıştır.

Deneme alanının toprağı alüviyal, derin profilli, kireç ve potasyum oranı yüksek, buna karşılık fosforca fakirdir. 2006 ve 2007 yıllarında olmak üzere her iki sezonda da ekimden önce denemenin kurulacağı araziden verimlilik ilkeleri çerçevesinde 0-20 cm derinlikten toprak örnekleri alınmış, kil oranı % 56.50 ve 59.04, pH 7.76 ve 7.66, organik madde % 1.59 ve 1.45, kireç % 25.4 ve 23.7

ISBN 978-605-7923-57-8

oranında saptanmıştır (Anonymous, 2007a). Pamuğun gelişme süresince (Nisan-Kasım Ayları) ortalama sıcaklık 2006 yılında, 11.4 ile 33.4 °C; 2007 yılında, 12.6 ile 34.0 °C; toplam yağış miktarı 2006 yılında, 0 ile 81.1 mm; 2007 yılında ise, 0 ile 49.2 mm arasında değişim göstermiştir (Anonymous, 2007b).

İncelenen özellikler için elde edilen verilerin değerlendirilmesi MSTAT-C istatistik paket programı ile yapılmış, ortalamalar ise L.S.D testine göre gruplandırılmıştır.

Kütlü Pamuk Verimi (kg/da)

2006 ve 2007 yıllarında normal zamanda (15 Mayıs) ekilen Fantom ve Stoneville-453 pamuk çeşitlerinden, sırasıyla 513.6 kg/da ve 562.1 kg/da kütlü pamuk alındığı, aynı çeşitlerin geç zamanda ekilmesi (15 Haziran) ile 392.5 kg/da ve 484.6 kg/da kütlü pamuk alındığı dolayısıyla normal zamanda ekimlerden daha fazla verim alındığı anlaşılmaktadır. Bu durum; erken ekimlerde genotiplerin daha fazla yetişme süresine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sonuç; Kaynak ve ark. (2003); Kıllı (2005); Kıllı ve Bölek (2005) adlı araştırıcıların sonuçlarıyla uyum içerisindedir. Dekara kütlü pamuk verimi bakımından her iki deneme yılında da çeşitler arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılık bulunmamıştır.

Her iki yılda da 35x5 cm dar sıra ekim sıklığı (490.0 kg ve 573.0 kg) diğer iki sıklığa göre daha fazla verim sağlamıştır (Çizelge 1). Dekara bitki sayısının artması, kütlü pamuk verimini artırmıştır. Jost ve ark. (2000); Siebert ve ark. (2005); Mao ve ark., (2014); Mao ve ark., (2015) adlı araştırıcılarda bitki sıklığının artması ile kütlü pamuk veriminin arttığını belirtmişlerdir. Mepiquat chloride uygulamaları her iki yılda da kütlü pamuk verimine önemli düzeyde etki etmemiştir.

Bitki Boyu (cm)

Çizelge 1'den, 2006 ve 2007 yıllarında bitki boyu üzerine; ekim zamanları ve ekim sıklığı her iki yılda da önemsiz bulunmuştur. Her iki yılda da 35x5 cm dar sıra ekim sıklığı (105.3 cm ve 87.0 cm) diğer iki sıklığa göre daha yüksek boylanmıştır (Çizelge 2). Bitki boyuna ilişkin bulgularımız Kerby ve ark. (1990); Sibert (2005); Sibert ve ark. (2006); Özdemir (2007)' Kaggvwa-Asiimwea ve ark., (2013)'nın çalışmalarıyla uyum içersindedir.

Mepiquat chloride uygulamalarında denemenin her iki yılında da kontrol parselleri (104.4 cm ve 84.9 cm), mepiquat chloride uygulamasına (96.0 cm ve 78.2 cm) göre daha yüksek bitki boyu oluşturmuştur. Mepiquat chloride uygulamasının (dekara 100 cc), kontrole göre bitki boyunu önemli düzeyde kısalttığı görülmektedir. Her iki yılda da kontrol parselleri (99.7 cm ve 82.6 cm), mepiquat chloride uygulamasına (92.2 cm ve 78.6 cm) göre daha yüksek bitki boyu oluşturmuştur (Çizelge 1). Mepiquat chloride uygulamasının (dekara 100 cc), kontrole göre bitki boyunu önemli düzeyde kısalmıştır. Pettigrew ve Johnsen (2005); O'Berry ve ark. (2009), Haliloğlu (2010); Mao ve ark., 2014; Echer ve Rosolem (2017) mepiquat chloride uygulamalarının pamuğun bitki boyunu kısalttığını belirtmişlerdir.

Koza Sayısı (adet/bitki)

Çizelge 1'den, çalışmanın her iki yılında da koza sayısı üzerine; ekim zamanları istatiksel olarak önemsiz bulunmuştur. Her iki yılda da 70x20 cm ekim sıklığı (16.28 ve 12.83 adet/bitki) diğer iki sıklığa göre daha fazla koza elde edilmiştir. Akhtar ve ark. (2002)'nın, en yüksek koza sayısının geniş sıra aralığından elde edildiğini; Çopur ve ark. (2003)'nın, sıra üzeri aralığının artması ile koza sayısının arttığı; Boquet (2005)'in, bitki sıklığında artışın, bitkide oluşan koza sayısını azalttığını; Siebert (2005)'in, yüksek bitki sıklığına oranla, düşük bitki sıklığında bitkideki toplam koza sayısında yaklaşık 2 kat artış olduğu; Dong ve ark. (2006)'nın, koza sayısının bitki sıklığı ile önemli düzeyde etkilendiği; Mao ve ark., (2015)'nın bitki sıklığının koza ağırlığını artırdığına ilişkin sonuçları sonuçlarımızı desteklemektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Mepiquat chloride uygulamalarında ise denemenin iki yılında da mepiquat chloride uygulaması (12.64 ve 9.84 adet/bitki) kontrole göre (14.01 ve 10.10 adet/bitki) daha az bitki başına koza sayısı oluşumuna neden olmuştur (Çizelge 1). Karataş (2007)'ın, mepiquat chloride uygulamalarının koza sayısında değişiklik oluşturmadığı, kontrol uygulamasının daha yüksek değerler oluşturduğu sonucu çalışmamızla uyum içerisindedir. Rashdi (1998)'nin, mepiquat chloride uygulamasının bitkideki koza sayısını arttırdığı yönündeki bulguları ile çelişmektedir.

Çizelge 2. 2006-2007 deneme yıllarında, normal ve geç ekimde farklı pamuk çeşitlerinin bitki sıklığı ve mepiquat chloride uygulamasından elde edilen ortalama kütlü pamuk verimi (kg/da), bitki boyu (cm) ve koza sayısı (adet/bitki) ile LSD testine göre oluşan gruplar

UYGULAMALAR		Kütlü Pamuk Verimi (kg/da)		Bitki Boyu (cm)		Koza Sayısı (adet/bitki)	
		2006	2007	2006	2007	2006	2007
EKİM ZAMANI	Normal Ekim	513.6 a	562.1 a	96.1	80.6	13.76	10.81
	Geç Ekim	392.5 b	484.6 b	104.3	82.5	12.89	9.13
	Ortalama	453.0	523.4	100.2	81.55	13.32	9.97
	LSD (0.05)	22.16	60.53	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d
	CV (%)	4.73	5.41	5.05	5.11	15.06	11.46
ÇEŞİTLER	Fantom	451.2	513.7	99.6	81.1	13.85	10.50 a
	ST-453	454.8	533.1	100.8	82.0	12.80	9.44 b
	Ortalama	453.0	523.4	100.2	81.5	13.32	9.97
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d	0.72
	CV (%)	4.73	5.41	5.05	5.11	15.06	11.46
EKİM SIKLIĞI	70x5 cm	411.2 c	503.3 b	92.9 b	75.4 b	11.13 c	10.01b
	70x20 cm	458.0 b	493.8 b	102.4 a	82.3 b	16.28 a	12.83 a
	35x5 cm	490.0 a	573.0 a	105.3 a	87.0 a	12.55 b	7.07 c
	Ortalama	453.0	523.4	100.2	81.5	15.06	9.97
	LSD (0.05)	12.51	16.51	2.954	2.43	1.17	0.67
	CV (%)	4.73	5.41	5.05	5.11	15.06	11.46
MC	Kontrol	452.0	525.3	104.4 a	84.9 a	14.01 a	10.10
	100 cc/da	454.0	521.5	96.0 b	78.2 b	12.64 b	9.84
	Ortalama	453.0	523.4	100.2	81.5	13.32	9.97
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	2.42	1.99	1.17	ö.d
	CV (%)	4.73	5.41	5.05	5.11	15.06	11.46

*: Aynı harf grubu içerisinde yer alan konular arasında istatistiki olarak önemli düzeyde (0.05) bir farklılık bulunamamıştır. ö.d: önemli değil, mc:mepiquat chloride

Koza Ağırlığı (g)

Çizelge 2'den, 2006 ve 2007 yıllarında koza ağırlığı üzerine; ekim zamanları, çeşitler, ekim sıklığı ve mepiquat chloride uygulamaları her iki yılda da önemsiz bulunmuştur.

Koza Kütlü Ağırlığı (g)

Koza kütlü ağırlığı üzerine; ekim zamanları ekim sıklığı ve mepiquat chloride uygulamaları her iki yılda da önemsiz bulunmuştur.

ISBN 978-605-7923-57-8

2006 ve 2007 yıllarında Stoneville-453 çeşidinin (5.11 g ve 4.64 g), Fantom çeşidine (5.05 g ve 4.21 g) göre daha yüksek koza kütlü ağırlığı değerleri saptanmıştır (Çizelge 2). Stoneville-453 çeşidinin, Fantom çeşidine göre daha yüksek koza ağırlığı oluşturması çeşitlerin farklı olgunlaşma gruplarına ve farklı genotip özelliklere sahip olmasına bağlanabilir. Bu sonuç; Kılıç (2008)'ın, Stoneville-453 çeşidini (5.17 g) ve Fantom çeşidine (4.47 g) göre daha yüksek koza kütlü ağırlığı değeri sonucuyla benzerlik göstermektedir.

100 Tohum Ağırlığı (g)

100 tohum ağırlığı üzerine; ekim zamanları 2006 yılında önemli, 2007 yılında ise önemsiz bulunmuştur. Denemenin 2006 yılında 100 tohum ağırlığı geç ekimin (15 Haziran) (11.44 g), normal ekime göre (15 Mayıs) (10.16 g) daha yüksek değerler oluşturduğu; 2007 yılında ise normal ekimin (15 Mayıs) (10.18 g), geç ekime göre (15 Haziran) (9.98 g) daha yüksek değerler oluşturduğu saptanmıştır (Çizelge 2). Benzer sonuçlar; Abd-el Gawad ve ark. (1986)'nın, 100 tohum ağırlığının ekim zamanlarından etkilenmediği; El-Debeby ve ark. (1996)' nın, çalışmasında erken ekimlerde 100 tohum ağırlığının arttığını; Gadagi ve ark. (1993)'nın erken ekimlerin 100 tohum ağırlığı yönünden daha iyi sonuç verdiğini rapor etmeleri çalışmadaki bulgularla kısmen veya tamamen uyum içerisindedir.

2006 ve 2007 yıllarında çeşitler arasındaki fark önemli bulunmuş Stoneville-453 çeşidi (11.15 g ve 10.49 g), Fantom çeşidine (10.45 g ve 9.67 g) göre daha yüksek 100 tohum ağırlığı değeri oluşturduğu saptanmıştır (Çizelge 2). Bu durum çeşitlerin sahip olduğu farklı genetik yapıdan kaynaklanmış olabilir. Birgül (2008)'ün, 100 tohum ağırlığı yönünden çeşitler ve hasat tarihleri yönünden önemli düzeyde (0.01) farklılıklar olduğunu; bu durumun, tohum ağırlığının farklı çeşit ve hasat tarihlerinden etkilendiğini, ayrıca Stoneville-453 çeşidini, Fantom çeşidine göre daha yüksek 100 tohum ağırlığı değerleri oluşturduğunu; Kılıç (2008)'ın, 100 tohum ağırlığı yönünden çeşitler arasında önemli düzeyde farklılık oluştuğunu, Stoneville-453 çeşidinde 100 tohum ağırlığı 11.93 g, Fantom çeşidinde 100 tohum ağırlığı 9.39 g olduğunu belirten sonuçları kendi sonucumuzla birebir örtüşmektedir.

İki yılda da 100 tohum ağırlığı üzerine bitki sıklığı istatistiksel olarak önemsiz bulunmuştur. Denemenin ilk yılında mepiquat chloride uygulaması (11.06 g) kontrole göre (10.54 g); ikinci yılında ise kontrol uygulaması (10.09 g), mepiquat chloride uygulamasına göre (10.08 g) daha fazla 100 tohum ağırlığı değerleri sonucu saptanmıştır (Çizelge 2). Azab ve ark. (1993); Boman ve Westerman (1994); Shumway (1998) ve Anlağan (2001) adlı araştırıcıların sonuçlarıyla kısmen veya tamamen uyum içerisindedir.

Çırçır Randımanı (%)

Çizelge 4'den, çırçır randımanı üzerine denemenin her iki yılında ekim zamanları, çeşitler, sıklıklar ve MC uygulamalarının istatiksel olarak herhangi bir farklılık bulunamamıştır. İki yıllık sonuçlara göre bitki sıklığının artması çırçır randımanın az da olsa düşmesine neden olmuştur.

ISBN 978-605-7923-57-8

Çizelge 2. 2006-2007 deneme yıllarında, normal ve geç ekimde farklı pamuk çeşitlerinin bitki sıklığı ve mepiquat chloride uygulamasından elde edilen ortalama koza ağırlığı (g), koza kütlü ağırlığı (g), ve100 tohum ağırlığı (g) ile LSD testine göre oluşan gruplar

UYGULAMALAR		Koza Ağırlığı (g)		Koza Kütlü Ağırlığı (g)		100 Tohum Ağırlığı (g)	
		2006	2007	2006	2007	2006	2007
EKİM ZAMANI	Normal Ekim	6.53	5.80	4.95	4.54	10.16 b	10.18
	Geç Ekim	6.83	5.73	5.21	4.31	11.44 a	9.98
	Ortalama	6.68	5.77	5.08	4.43	10.80	10.08
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d	0.37	ö.d
	CV (%)	5.48	7.66	5.65	7.94	4.96	5.33
ÇEŞİTLER	Fantom	6.65	5.60 b	5.05	4.21 b	10.45 b	9.67 b
	ST-453	6.72	5.93 a	5.11	4.64 a	11.15 a	10.49 a
	Ortalama	6.68	5.77	5.08	4.43	10.80	10.08
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	ö.d	0.18	0.24	0.32
	CV (%)	5.48	7.66	5.65	7.94	4.96	5.33
EKİM SIKLIĞI	70x5 cm	6.61	5.79	5.05	4.49	10.66	10.06
	70x20 cm	6.64	5.82	5.05	4.42	10.82	10.18
	35x5 cm	6.79	5.68	5.15	4.37	10.92	10.00
	Ortalama	6.68	5.77	5.08	4.43	10.80	10.08
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d
	CV (%)	5.48	7.66	5.65	7.94	4.96	5.33
MC	Kontrol	6.61	5.66	5.04	4.39	10.54 b	10.09
	100 cc/da	6.75	5.87	5.12	4.46	11.06 a	10.08
	Ortalama	6.68	5.77	5.08	4.43	10.80	10.08
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d	0.26	ö.d
	CV (%)	5.48	7.66	5.65	7.94	4.96	5.33

*: Aynı harf grubu içerisinde yer alan konular arasında istatistiki olarak önemli düzeyde (0.05) bir farklılık bulunamamıştır. ö.d: önemli değil, mc:mepiquat chloride

Birinci El Kütlü Pamuk Oranı (%)

Birinci el kütlü pamuk oranı üzerine; denemenin 2006 ve 2007 yıllarında normal ekimin (15 Mayıs) (% 78.22 ve % 83.22), geç ekime göre (15 Haziran) (% 70.11 ve % 71.11) daha yüksek birinci el kütlü pamuk oranı değerleri oluşturduğu saptanmıştır (Çizelge 4). Bu sonuç, Kıllı ve Bölek (2005) ve Wrather (2008)'in ekim tarihinin gecikmesiyle birinci el kütlü pamuk oranının düştüğünü belirtmesi çalışmamızdaki bulgularla örtüşmektedir.

Denemenin her iki yılında da Fantom çeşidinin (% 87.63 ve % 89.97), Stoneville-453 çeşidine (% 60.69 ve % 64.36) göre daha yüksek birinci el kütlü pamuk oranı elde edilmiştir (Çizelge 4). Stoneville-453 çeşidinin, Fantom çeşidine göre daha düşük değerler vermesi çeşitlerin farklı olgunlaşma gruplarına ve farklı genotipik özelliklere sahip olmasına bağlanabilir. Karademir ve ark. (2006)'nın materyal olarak Stoneville-453 ve Fantom çeşitlerini de içeren çalışmalarında; bu çeşitlere ait birinci el kütlü oranını St-453 çeşidinde (% 54.24) ve Fantom çeşidinde (% 80.75) bulması

ISBN 978-605-7923-57-8

çalışmamızla paralellik arz etmektedir. Kılıç (2008)'ın St-453 çeşidinde (% 39.30) ve Fantom çeşidinde (% 73.22) birinci el kütlü pamuk oranı bulması çalışmamızdaki sonuçlarla örtüşmektedir.

Çizelge 4'den, denemenin her iki yılında da 70x5 cm bitki sıklığından alındığı (% 82.04 ve % 86.75) ve bu değerler diğer iki sıklığa göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Birinci el kütlü pamuk oranı bakımından bitki sıklıkları arasında farklı gruplar oluşmuş, bitki sıklıkları arttıkça birinci el kütlü pamuk oranında en çok dar sıra ekim sıklığı (35x5 cm) etkilenmiştir (% 62.83 ve % 63.50). Benzer sonuçlar, Kerby ve ark.(1990)'nın m^2'de 10-15 bitki uygulamasının olgunlaşmayı geciktirdiğini; Kaynak (1995)'ın, 35 cm sıra aralığındaki ekimlerde erkencilik oranının azaldığını bildirmesi çalışmamızdaki bulgularla uyum içersindedir. Mepiquat chloride uygulamasının birinci el kütlü pamuk oranı üzerine etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 4. 2006-2007 deneme yıllarında normal ve geç ekimde farklı pamuk çeşitlerinin bitki sıklığı ve mepiquat chloride uygulamasından elde edilen ortalama çırçır randımanı ve birinci el kütlü oranı ile LSD testine göre oluşan gruplar

UYGULAMALAR		Çırçır Randımanı (%)		Birinci El Kütlü Oranı (%)	
		2006	2007	2006	2007
EKİM ZAMANI	Normal Ekim	39.21	39.56	78.22 a	83.22 a
	Geç Ekim	38.98	39.46	70.11 b	71.11 b
	Ortalama	39.09	39.51	74.16	77.16
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	6.21	0.84
	CV (%)	1.54	2.12	4.33	1.15
ÇEŞİTLER	Fantom	39.08	39.31	87.63 a	89.97 a
	ST-453	39.11	39.71	60.69 b	64.36 b
	Ortalama	39.09	39.51	74.16	77.16
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	5.84	1.08
	CV (%)	1.54	2.12	4.33	1.15
SIKLIK	70x5 cm	39.00	39.57	82.04 a	86.75 a
	70x20 cm	39.22	39.75	77.62 b	81.25 b
	35x5 cm	39.07	39.21	62.83 c	63.50 c
	Ortalama	39.09	39.51	74.16	77.16
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	1.87	0.52
	CV (%)	1.54	2.12	4.33	1.15
MC	Kontrol	39.18	39.70	74.58	77.36
	100 cc/da	39.00	39.31	73.75	76.97
	Ortalama	39.09	39.51	74.16	77.16
	LSD (0.05)	ö.d	ö.d	ö.d	ö.d
	CV (%)	1.54	2.12	4.33	1.15

*: Aynı harf grubu içerisinde yer alan konular arasında istatistiki olarak önemli düzeyde (0.05) bir farklılık bulunamamıştır. ö.d: önemli değil, mc:mepiquat chloride

SONUÇ

2006 ve 2007 yıllarında ekim zamanı yönünden normal ekimin, bitki sıklığında ise 35x5 cm'in daha yüksek kütlü pamuk verimi sağladığı; farklı çeşitler ve mepiquat chloride uygulamalarının kütlü pamuk verimi üzerine etkisinin olmadığı; mepiquat chloride uygulamasının bitki boyunu kısalttığı, 35x5 cm bitki sıklığı ve mepiquat chloride uygulamasız kontrol parsellerinin en yüksek bitki boyu

ISBN 978-605-7923-57-8

değerleri oluşturduğu; ekim zamanı ve çeşitlerin bitki boyları üzerine etkisinin önemsiz olduğu; 2006 yılında 70x20 cm bitki sıklığı ve mepiquat chloride uygulamasız kontrol parselleri en yüksek koza sayısı oluşturduğu, ekim zamanları ile çeşitlerin koza sayısına etkisinin istatistiksel olarak önemsiz bulunduğu; 2007 yılında ise 70x20 cm bitki sıklığı ve Fantom çeşidinin en yüksek koza sayısı değeri oluşturduğu ve ekim zamanları ile mepiquat chloride uygulamalarının koza sayısına etkisinin önemsiz olduğu; 2006 yılında ekim zamanları, çeşitler, bitki sıklığı ve mepiquat chloride uygulamaları koza ağırlığına etkide bulunmadığı; 2007 yılında ise, Fantom pamuk çeşidinden en yüksek koza ağırlığı tespit edilmiş, ekim zamanları, bitki sıklığı ve mepiquat chloride uygulamalarının koza ağırlığına istatistiki önem düzeyinde etki etmediği; ekim zamanları, çeşitler, bitki sıklığı ve mepiquat chloride uygulamalarının istatistiksel olarak fark oluşmadığı ve çırçır randımanına istatistiksel olarak önem düzeyinde etkide bulunmadığı; 2006 yılında geç ekim, Stoneville-453 pamuk çeşidi ve mepiquat chloride uygulamalarının (100 cc/da) en ağır tohumları oluşturduğu, bitki sıklığının tohum ağırlığına etki etmediği, 2007 yılında ise, Stoneville-453 pamuk çeşidi en yüksek 100 tohum ağırlığını oluşturmuş, ekim zamanları, sıklık ve mepiquat chloride uygulamalarının istatistiksel olarak önemsiz bulunarak 100 tohum ağırlığı üzerine etkisinin olmadığı; 2006 ve 2007 yıllarında normal ekim, Fantom çeşidi ve 70x5 cm bitki sıklığı en yüksek birinci el kütlü pamuk oranına sahip olduğu; mepiquat chloride uygulamalarının ise istatistiksel olarak erkenciliğe etki etmediği tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

ABD-EL-GAWAD, A.A., EL-TABAKH, A.E., EDRİS, A.S.A., and YASSEN, A.I.H.,1986. Yield and Fiber Properties Response of Some Egyptian and American Cotton Varieties to Planting Date. Egyptian- Journal of Agronomy, 11(1-2): 63-70.

AKHTAR, M., CHEEMA, M.S., JAMIL, M., FAROQ, M.R., and ASLAM, M., 2002. Effect of Plant Density on Four Short Statured Cotton Varieties. Asian Journal of Plant Sciences. 1(6): 644-645.

ANLAĞAN, M., 2001. GAP Bölgesi Harran Ovası Koşullarında Farklı Azot Gübre Dozlarının ve Büyüme Düzenleyicilerinin Pamuğun (*Gossypium hirsutum* L.) Önemli Tarımsal ve Teknolojik Özelliklerine Etkisi ve Bunlar Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana, 99s.

ANONYMOUS, 2007a. Şanlıurfa Meteoroloji Bölge Müdürlüğü İklim Veri Değerleri, Şanlıurfa

ANONYMOUS, 2007b. GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Laboratuar Kayıtları, Şanlıurfa

AZAB, A. S. M., EL-HALAWANY, S.H.M., and AHMED, F.M.M., 1993. Effect of Mepiquat Chloride Under High Nitrogen Rates on Productivity of Cotton Plant. Assiut Journal of Agricultural Sciences. 24:1,283-295. Cotton Research Institue, Agricultural Research Center. Giza, Egypt.

BEDNARZ, C.W., BRİDGES, D.C., and BROWN, S.M., 2000. Analysis of Cotton Yield Stability Across Population Densities. Agronomy Journal, 92: 128-135.

BİRGÜL, İ.H., 2008. Bazı Pamuk (*Gossypium hirsutum* L.) Çeşitlerinde Büyüme Parametreleri ve Hasat Devrelerine Göre Lif Özelliklerinin Saptanması. HR.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 68s.

BOMAN, R.K., and WESTERMAN, R.L., 1994. Nitrogen and Mepiquat Chloride Effects on the Production of Nonrank, Irrigated, Short-Season Cotton. Journal of Production Agriculture, 7(1):70-75.

BOQUET, D.J., 2005. Cotton in Ultra-Narrow Row Spacing: Plant Density and Nitrogen Fertilizer rates. Agronomy Journal. 97 (1): 279-287.

ISBN 978-605-7923-57-8

BRIGGS, R.E. 1980. Effect of the Growth Regulator Mepiquat Chloride on Cotton in Arizona. p. 32. *In* Proc. Beltwide Cotton Conf. St. Louis, MO. 6-10 Jan. 1980. Natl. Cotton Counc. Am., Memphis, TN.

CATHEY, G.W., and MEREDITH, W.R., 1988. Cotton Response to Planting Date and Mepiquat Chloride. Agron. J. 80: 463-466.

ÇOPUR, O., GÜR, M.A., ve HALİLOĞLU, H., 2003. Harran Ovası Koşullarında Farklı Sıra Arası ve Sıra Üzeri Aralıklarının Pamuğun (*G. hirsutum* L.) Verim ve Kalite Unsurlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. 5. Türkiye Tarla Bitkileri Kongresi. Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü ve Tarla Bitkileri Bilimi Derneği. Diyarbakır s.413-417.

DONG, H., LI, W., TANG, Z., and ZHANG, D., 2005. Increased Yield and Revenue with a Seedling Transplanting System for Hybrid Seed Production in Bt Cotton. J. Agron. Crop Sci. 191: 116-124.

DONG, H.Z., LI, W.J., TANG, W., LI, Z.H., and ZHANG, D.M., 2006. Effects of Genotypes and Plant Density on Yield, Yield Components and Photosynthesis in Bt Transgenic Cotton. J. Agronomy&Crop Science 192: 132-139.

ECHER, F.R., and ROSOLEM, C.A., 2017. Plant Growth Regulation: A Method for Fine-tuning Mepiquat Chloride Rates in Cotton. Pesq. Agropec. e-ISSN 1983-4063.Trop., Goiânia, v. 47, n. 3, p. 286-295, Jul./Sep. 2017.

EL-DEBABY, A.S., HAMMAM, G.Y., and NAGIB, M.N., 1996. Effect of Planting Date, N and P Application Levels on Seed Index, Lint Percentage and Tecnological Characters of Giza-80 Cotton Cultivar. Field Crops Abst. Vol:49, No:7.

GADAGI, D.D., PRABHAKAR, A.S., and DIXIT, L.A., 1993. Effect of Sowing Date and Plant Population on the Performance of Hybrid Cotton JayalaXmi. Field Crops Abst. Vol: 46, No: 7, 1993.

GENÇER, O., BOYACI, K., YÜKSEK, O., ve ATICI, O. 2003. Possibilities of Cultivation of Cotton *(Gossypium hirsutum* L) After the Wheat Production in Çukurova Region and Results of The Variety Trial. Institute of Natural and Applied Sciences University of Çukurova Adana, Turkey: 1 400-401.

HALEMANI, H.L., and HALLIKERI, S.S., 2002. Response of Compact and Early Maturing Cotton Genotypes to Plant Population Levels Under Rainfed Conditions. J. Cotton Res. Dev. 16: 143-146.

HALİLOĞLU, H., 2010. Farklı Gelişme Dönemlerinde ve Dozlarda Mepiquat Chloride Uygulamalarının Pamuğun (*Gossypium hirsutum* L.) Verim ve Lif Teknolojik Özelliklerine Etkisi. HRÜ.Z.F. Dergisi, 14 (1):27-36

HEILMAN, M.D., 1981. Interactions of Nitrogen with Mepiquat Chloride on the Growth and Yield of Cotton. pp. 47. *In* Proc. Beltwide Cotton Conf. New Orleans, LA. 4-8 Jan. Natl. Cotton Counc. Am., Memphis, TN.

JONES, M.A., and WELLS, R., 1997. Dry Matter Allocation and Fruiting Patterns of Cotton. Crop Science 37(3): 797-802

JOHNSON, J.T., and PETTIGREW, W., 2006. Effect of Mepiquat Pentaborate on Cotton

JOST, P.H., and COTHERN, T., 2000. Growth and Yield Comparisons of Cotton in Conventional and Ultra Narrow Row Spacing. Crop Science 40: 430-435.

KAGGVWA-ASİİMWEA, R., ANRADE-SANCHEZB, P., and WANGA, G., 2013. Plant Architecture Influences Growt and Yield Response of Population Density. Field Crops Reasearch. 145: 52-59.

KARADEMİR, E., KARADEMİR, Ç., EKİNCİ, R., ve KARAHAN, H., 2006. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Koşullarında İkinci Ürün Tarımına Uygun Pamuk Çeşitlerinin Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 21 (4): 119-126.

KARATAŞ, A., 2007. Bitki Sıklığı ve Pix (Mepiquat Chloride) Uygulamalarının Pamuk Büyümesi, Verimi ve Lif Kalitesi Üzerine Etkileri. Ç. Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 126s.

KAYNAK, M.A., 1995. Harran Ovası Koşullarında Farklı Sıra Arası Uzaklıklarının, Erkenci Pamuk Çeşitlerinin (*G. hirsutum* L.) Verim ve Verim Unsurlarına Etkisi Üzerinde Araştırmalar. HR. Ünv. Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(1):1-19

KAYNAK, M.A., ÜNAY, A., AYDIN, M. ve ÖZKAN, İ., 2003. Pamukta (*G. hirsutum* L.) Bazı Tarımsal ve Lif Kalite Özellikleri Üzerine Ekim Zamanı, K ve IAA Uygulamalarının Etkisi. 5. Türkiye Tarla Bitkileri Kongresi. Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü ve Tarla Bitkileri Bilimi Derneği, Diyarbakır, s. 223-227.

KERBY, T.A.; CASSMAN, K.G.; and KEELY, M., 1990. Genotypes and Plant Densities for Narrow-Row Cotton System, I. Height, Nodes, Earliness and Locations of Yield. Crops Science, 30: 644-649.

KILIÇ, Y., 2008. Mardin/Derik Ekolojik Koşullarında İkinci Ürün Olarak Yetiştirilebilecek Pamuk (*G. Hirsutum* L.) Çeşitlerinin Tarımsal ve Teknolojik Özellikleri ve Bunlar Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi Üzerinde Bir Araştırma.Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 42s.

KILLI, F., 2005. Effect of Early, Normal and Late Planting Dates on Yield Components of Two Cotten Cultivars Under Irrigated Conditions of Turkey. Innovative Scientific İnformation& Services Network Bioscience Research, 2 (1): 38-42.

KILLI, F., ve BÖLEK, Y., 2005. Timing of Planting is Cricial for Cotton Yield. Acta Agriculturae Scandinavica Section B-Soil and Plant Science.

MAO, L.,ZHANG, L., ZHAO, X., LIU, S., WERF, W., ZHANG, S., SPIERTZ, H., and LI, Z., 2014. Crop Growth, Light Utilization and Yield of Relay Intercropped Cotton as Affected by Plant Density and a Plant Growth Regülatör. Field Crops Research 155 (2014) 67-76.

MAO, L., Zhang, L., EVERS, J.B., WERF, W., LIU, S., ZHANG, S., and WANG, B., Li, Z., 2015. Yield Components and Quality of Intercropped Cotton in Response to Mepiquat Chloride and Plant Density. Field Crops Research 179 (2015) 63-71.

MERT, M., 2009. Lif Bitkileri. Nobel Yayın No:1446 Fen Bilimleri:96 Nobel Bilim Araştırma Merkezi Yayın No:52 ISBN978-605-395-243-5 1.Baskı, Ekim 2009.

O'BERRY, N.B., FAIRCLOTH, J.C., JONES, M.A., HERBERT, Jr.D.A., ABAYE, A.O., McKEMİE,T.E and BROWİNE, C., 2009. Differential Response of Cotton Cultivars When Appling Mepiquat Pentaborate. Agronomy Journal, 101:25-31.

OOSTERHUIS, D.M., and ZHAO, D.,1998. Physiological and Yield Responses of Cotton to MepPlus and Mepiquat Chloride. Special Report-Arkansas Agricultural Experiment Station. 188: 152-156.

ÖZDEMİR, M., 2007. Buğday Sonrası İkinci Ürün Pamuk (*G.Hirsutum* L.) Üretiminde Ekim Sıklığının Verim ve Lif Teknolojik Özelliklere Etkisi. KSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 45s.

PETTIGREW, W.T., and JOHNSON, J.T., 2005. Effect of Different Seeding Rates and Plant Growth Regulators on Early-planted Cotton. The Journal of Cotton Science, 9:189-198

RADEMACHER, W., 2000. Growth Retardants:Effect of Gibberallin Biosynthesis and Other Metabolic Pathways. Annu. Rev. Plant physiol.51, 501-531.

RASHDİ, S.M.H., 1998. Host Plant Resistance of Bioregulator Treated Cotton to Bollworms and Sucking Complex and Its Impact on Yield and Yield Components. Final Research Report. Nuclear Institute of Agriculture, Tandojam, Pakistan. pp.37.

REDDY, V.R., Trent, A., and ACOCK, B., 1992. Mepiquat Chloride and Irrigation Versus Cotton Growth and Development. Agron. J. 84: 930-933.

REDDY, V.R., HODGES, H.F., and BAKER, D.N., 1990. Temperature and Mepiquat Chloride Effects on Cotton Canopy Architecture. Argon. J. 82:190-195.

ISBN 978-605-7923-57-8

REN, X., ZHANG, L., DU, M., EVERS, J.B., WERF, W., TİAN, X and Lİ, Z., 2013. Managing Mepiquat Chloride and Plant Density for Optimal Yield and Quality of Cotton. Field Crops Research 149 1-10

SHUMWAY, C.R., 1998. A Comparison of MepichlorTM and MepPlusTM on Cotton Development and Yield Potential. Special Report. Arkansas Agricultural Experiment Station No.188,149-151.

SIEBERT, J.D., STEWART, A.M., and LEONARD, B.R., 2005. Plant Population and Intra Row Seeding Configuration Effects on Cotton Growth and Yield. pp.1949-1950. *In* Proc. Beltwide Cotton Conf. New Orleans, LA, 4-7 Jan. Natl. Cotton Counc. Am., Memphis, TN.

SIEBERT, J.D., 2005. Plant Population and Seeding Configuration Effects on Cotton Growth and Yield. A Dissertation Submitted to Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College in Partial Fullfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. Chapter 2. pp. 23-40.

SIEBERT, J.D., STEWART, A.M., and LEONARD, B.R., 2006. Comparative Growth and Yield of Cotton Planted at Various Densities and Configurations. Agronomy Journal, 98: 562-568.

SMITH, C.W., WADDLE, B.A., and RAMEY, H.H.Jr., 1979. Plant Spacings with Irrigated Cotton. Argon. J. 71:858-860.

TUNG, A.S., HUANG, Y., HAFEEZ, A., ALİ, S., KHAN, A., SOULİYANONH, B., SONG, X., LIU, A., and YANG, G., 2018. Mepiquat chloride effect on cotton yield and biomass accumulation under late sowing and high density. Field Crops Research, 215 (2018) 59-65

WALTER, H., GAUSMANN, H.W., RITTIG, F.R., NAMKIN, L.M., ESCOBAR, D.E., and RODRIGUEZ, R.R., 1980. Effects of Mepiquat Chloride on Cotton Plant Leaf and Canopy Structure and Dry Weights of Its Components. pp. 32-35. *In* Proc. Beltwide Cotton Prod. Res. Conf., St. Louis, MO.6-10 Jan. Natl. Cotton Counc. Am., Memphis, TN.

WANG, C., ISODA, A., and WANG, P., 2004. Growth and Yield Performance of Some Cotton Cultivars in Xinjiang, China an Arid Area with Short Growing Period. J. Agron. Crop Sci, 1190: 177-183.

WILLIFORD, J.R., 1992. Production of Cotton on Narrow Row Spacing. Trans. ASAE. 35: 1109-1112.

WİLSON, D.G.JR., YORK,A.C., and EDMİSTEN, K.L., 2007. Narrow-row Cotton Response to Mepiquat Chloride. The Journal of Cotton Science, 11:177-185

WRATHER, J.A., PHIPPS, B.J., STEVENS, W.E., PHILLIPS, A.S., and VORIES, E.D., 2008. Cotton Planting Date and Plant Population Effect on Yield and Fiber Quality in the Mississipi Delta. The Journal of Cotton Science, 12:1-7

ISBN 978-605-7923-57-8

ÖĞRETMENE YÖNELİK ŞİDDET HABERLERİNİN ANALİZİ

Doç.Dr. İ. Bakır ARABACI

F.Ü. Eğitim Fakültesi, arabacibaki@gmail.com

Ceyda AKILLI

Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, ceyda_akilli@hotmail.com

ÖZET

Şiddet yaşamın her alanında farklı tür ve şekillerde görülebilen, insanları tedirgin eden ve yaşam enerjisini olumsuz olarak etkileyen bir olgudur. Çeşitli şiddet türlerine maruz kalan çalışanların iş, sosyal ve özel yaşamlarında olumsuz yansımalarının görülmesi kaçınılmazdır. Eğitim kurumları şiddetin en az yaşanması gereken kurumlar olması gerekirken, son yıllarda okullarda görevli yönetici ve öğretmenlere yönelik şiddet olaylarının arttığı gözlenmektedir. 2017 yılında medyada yer alan bir habere göre öğrenci ve veli şiddetine maruz kalan öğretmenlerin oranının %41,40'tan %45,40' a yükseldiği, ancak şiddete uğrayan öğretmenlerin % 87'sinin şikâyette bulunmadığı belirtilmektedir (https://www. haberturk. com). Öğrenci davranışlarının şekillendirildiği ve toplumun eğitim merkezi olan okulda, eğitim personeline yönelik şiddetin artması, hem çalışan personel, hem de öğrenciler üzerinde olumsuz etkilere yol açması kaçınılmazdır. Okullarda öğretmenler ve çalışan personelin kendilerini güven içinde hissedecekleri bir çalışma ortamı sağlanmalıdır. Bireylerin kendilerini güvende hissetmedikleri ortamlarda etkili bir eğitim ve öğretimin gerçekleştirilmesi zordur. Öğrencilerin gözü önünde cereyan eden şiddet olayları, öğrencilerin psikolojik durumları ve kişilik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Okulda görev yapan eğitim personelinin güvenlik endişelerinin olması, onların mesleki motivasyonunun ve performanslarının düşmesine, görevlerine ilişkin duyarlılıklarının azalmasına neden olabilir. Bu nedenle okulda görülen şiddetin başta politika saptayıcılar ve toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir meseledir. Bu araştırma okullarda görülen ve eğitici personele yönelik şiddet olaylarını; olayın türü, yeri, yılı, nedeni, kimler arasında gerçekleştiğini ve olay sonucunu incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (feneomoloji) deseni kullanılmış, doküman analizi ile toplanmıştır. Veriler internet ortamında ve google'da "öğretmen, şiddet, öğretmene yönelik şiddet" terimleri kullanılarak toplanmıştır. Araştırma 2009-2018 yılları arasındaki 10 yıllık süreç dilimini kapsamaktadır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Medyada yer alan haberler, ilgili temalar altında kategorize edilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmene şiddetin çoğunlukla veli, öğrenci, yönetici, öğretmen tarafından gerçekleştirildiği, daha çok fiziksel şiddet türünün haber kaynağı olduğu, bazı olayların öğretmenin can kaybı ile sonuçlandığı ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda tüm okullarda güvenlik birimlerinin oluşturulması, okula giriş ve çıkışların kontrol altına alınması, yönetici ve öğretmenlere çatışmayı yönetme becerisi kazandırılmasına yönelik eğitimlerin verilmesi, okul-aile birliklerinin okul-aile işbirliğini sağlama konusunda etkin görev yapmaları, öğretmen ve aile işbirliğinin artırılması yönünde öneriler getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Medya, öğretmen, öğretmene şiddet, haber

ISBN 978-605-7923-57-8

GİRİŞ

Açık sistemlere ait en belirgin özellikleri taşıyan okul örgütleri; iç ve dış paydaşları ile birlikte sürekli olarak etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu etkileşim içerisinde, iletişim kanallarının güçlü bir altyapıya sahip olması, etkili iletişimin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Okullarda etkili iletişim süreçleri sağlanamadığı takdirde, çeşitli çatışmalar yaşanmaktadır. Bu çatışmalar profesyonel bir şekilde yönetilemediği takdirde şiddet, kavga gibi istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti "Kişinin kendisine, bir başkasına veya bir gruba karşı, yaralama, ölüm, psikolojik zarar veya yoksunlukla sonuçlanan kasıtlı kuvvet kullanımı" şeklinde tanımlamıştır (akt.Adak, 2004). Şiddetin ruhsal baskı oluşturan ve bireyde bu yönde negatif etkiler oluşturan boyutu da vardır (Ünsal, 1996). Okullarda yaşanan şiddet olayları, eğitim süreçlerinin temel amaç ve hedeflerine ulaşmasını büyük oranda engelleyici bir unsurdur.

Son dönemlerde, okullarda yaşanan şiddet olayları giderek artış göstermektedir. Milliyet haber internet sitesinden alınan verilere göre, okullarda yaşanan şiddet haberlerine ait sayılar Tablo 1'de gösterildiği gibidir:

Tablo 1. Milliyet Haber kaynağına göre okulda yaşanan şiddet haberlerine ilişkin sayısal veriler

Yıl	Haber Sayısı
2008	22
2009	31
2010	29
2011	54
2012	50
2013	32
2014	77
2015	102
2016	124
2017	109
2018	120

Tablo 1'de görüldüğü üzere, son 10 yılda okullarda gerçekleşene şiddet olayları neredeyse 6 kat artmıştır. Bu durumun sebepleri arasında parçalanmış ailelerdeki artış, ulusal ve yerel medyada yer alan şiddet haberleri, şiddet içerikli oyunlar, dizi ve filmlerde şiddete teşvik edici unsurların yer alması, sorunları şiddete başvurarak çözme anlayışı gibi etkenler bulunmaktadır. Öğretmenlere yönelik olarak gerçekleştirilen darp, yaralama ve hatta ölümle sonuçlanan vukuatlar da son yıllarda ciddi oranda artış göstermektedir. 2017 yılı verilerine göre öğrenci ve veli şiddetine maruz kalan öğretmen sayısı bir önceki yıla nazaran %4 artmıştır. 2016 yılında şiddete maruz kalan öğretmen oranı %41,4 iken; bu oran 2017 yılında %45,4'e yükselmiştir. Şiddete maruz kalan öğretmenlerin %87'si ise şikâyetçi olmayarak olayın hukuki boyut almasını engellemiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Okullarda gerçekleşen şiddet olayları öğretmenlerde korku, tükenmişlik, stres oluşturmakta, öğretim kalitesini düşürmekte, öğretmenlerin iş doyumu ve verimlilik düzeylerini en aza indirgemektedir (Douglas, Lyon ve Wilson, 2011). Şiddetin mağduru durumunda olan eğitimcilerin itibar kaybettiği, öğrenci ve velilere karşı prestij kaybı yaşadıkları gözlemlenmektedir (Atmaca ve Öntaş, 2014). Öğrencilerine davranış konusunda rol-model olan öğretmenin özellikle öğrencinin gözü önünde bir şiddet olayına maruz kalması öğretmenin konumunu sarsmaktadır (Astor ve Chen, 2009).

Bu araştırmanın amacı, son 10 yılda öğretmenlere yönelik gerçekleşen şiddet olaylarını; nedenleri, türü ve bölgelere göre dağılımı ile birlikte ortaya çıkarmaktır. Bu sayede öğretmene yönelik gerçekleşen şiddetin hangi bölgelerde yoğunluk gösterdiği, hangi nedenlerle ortaya çıktığını belirleyerek ilerleyen dönemlerde gerçekleşebilecek şiddet olaylarına yönelik gerekli önlemlerin alınabileceği düşünülmektedir.

BULGULAR

Tarama motorlarında son 10 yıla ait öğretmene yönelik olarak gerçekleşen okulda şiddet vakaları incelenmiş olup, Türkiye'nin farklı illerine ait haberler bir araya getirilmiştir. Haberler, şiddetin kim tarafından uygulandığına, gerçekleştiği yıla ve illere göre incelenerek tablo halinde sunulmaktadır.

2008-2018 Yılları Arasında Öğretmenlere Yönelik Olarak Gerçekleşen Şiddet Olaylarının İncelenmesi

2008- 2018 yılları arasında okullarda yaşanan şiddet olayları giderek artış göstermiştir. Özellikle son dönemlerde, öğretmenlerin veli ve öğrenciler tarafından şiddete maruz kalması, Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere birçok merkezi sistemin, sendikaların ve sivil toplum kuruluşlarının konu ile ilgili çeşitli önlemler almasına neden olmuştur. Öğretmene yönelik gerçekleştirilen şiddet olaylarının yerel ve ulusal medyada yer almasıyla, toplumsal bir duyarlılık oluşturulmaya başlanmıştır. Son 10 yılda öğretmenlerin yaşadıkları şiddeti içeren çarpıcı haberler ve bu haberlere ait bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. 2008-2018 yılları arasında öğretmenlere yönelik olarak gerçekleşen şiddet olaylarının incelenmesi

Sıra No.	Haber Başlığı	Mağdur	Şiddetin Kim Tarafından Gerçekleştiği	Yıl	İl
1	"Kadın öğretmen kız öğrenci tarafından darp edildi"	Öğretmen	Öğrenci	2015	Aydın
2	"Lise öğrencisi öğretmeni bıçakladı"	Öğretmen	Öğrenci	2012	Samsun
3	"Öğrenci öğretmeni darp etti"	Öğretmen	Öğrenci	2018	Kastamonu
4	"Okul müdürü silahlı saldırı sonucu öldü"	Okul müdürü	Veli	2017	İzmir
5	"Öğretmen veli tarafından kerpetenle darp edildi"	Öğretmen	Veli	2014	Karaman

ISBN 978-605-7923-57-8

6	"Veli okulu bastı, müdürü dövdü"	Okul müdürü	Veli	2016	Denizli
7	"Veli toplantı sırasında müdür yardımcısını darp etti"	Müdür yardımcısı	Veli	2012	Kocaeli
8	"Veli okul müdürünün omzunu kırdı"	Okul müdürü	Veli	2010	İstanbul
9	"Veli kadın öğretmene tokat attı"	Öğretmen	Veli	2018	İstanbul
10	"Çocuğu sınıfta kalınca müdür yardımcısına saldırdı"	Müdür yardımcısı	Veli	2017	Kayseri
11	"Boksör veli öğretmenleri hastanelik etti"	Öğretmen	Veli	2013	Mardin
12	"Öğrenci zayıf not alınca veli öğretmeni dövdü"	Öğretmen	Veli	2013	Muş
13	"Sınıfa geç gelen öğrenci öğretmeni bıçakladı"	Öğretmen	Öğrenci	2013	Erzurum
14	"Öğrenci öğretmeni bıçakladı"	Öğretmen	Öğrenci	2012	Samsun
15	"Okuldan atılan öğrenci öğretmenlere saldırdı"	Öğretmen	Öğrenci	2012	Yozgat
16	"Müdür yardımcısı kayıt işlemleri sırasında darp edildi"	Müdür yardımcısı	Veli	2018	Sivas
17	"Veliler okulu basarak müdüre saldırdı"	Müdür	Veli	2018	Batman
18	"Öğrencinin ağabeyi öğretmene saldırdı"	Öğretmen	Veli	2018	İzmir
19	"Bir veli kadın öğretmene tokat attı"	Öğretmen	Veli	2018	Tuzla
20	"Öğretmene veli şiddeti"	Öğretmen	Veli	2017	Bursa
21	"Kadın öğretmen, düşük not verdiği öğrencisinden dayak yedi"	Öğretmen	Öğrenci	2018	Denizli
22	"Sınıf öğretmeni öğretmenler gününde feci dayak yedi"	Öğretmen	Veli	2017	Gaziantep
23	"Öğretmen öğretmenler gününde dayak yedi"	Öğretmen	Özel Kalem Müdürü	2015	İzmir

ISBN 978-605-7923-57-8

24	"Öğretmene sınıfta dayak"	Öğretmen	Veli	2008	Kırklareli
25	"Veliden tekme tokat dayak"	Öğretmen	Veli	2018	İstanbul
26	"Uyardığı öğrencisi tekme tokat saldırdı"	Öğretmen	Öğrenci	2016	Kayseri
27	"Kadın öğretmene kadın veliden dayak"	Öğretmen	Veli	2015	Konya
28	"Müdüre, yardımcısına ve öğretmene dayak"	Müdür- Müdür yardımcısı-Öğretmen	Veli	2012	Mersin
29	"Öğrenci annesinden kadın öğretmene dayak"	Öğretmen	Veli	2014	Denizli
30	"Kadın öğretmenin burnu kırıldı"	Öğretmen	Veli	2013	İstanbul
31	"Okulda öğretmene dayak"	Öğretmen	Veli	2013	Şırnak
32	"Öğrenci velisinden öğretmene dayak"	Öğretmen	Veli	2013	Kocaeli
33	"Kavga eden öğrencileri ayırdı, veliden dayak yedi"	Öğretmen	Veli	2011	Muğla
34	"Tören alanında öğretmene dayak"	Öğretmen	Öğrenci	2010	Bursa
35	"Müdürden kadın öğretmene dayak	Öğretmen	Müdür	2009	İzmir
36	"Öğrencilerini korumak isteyen öğretmene dayak"	Öğretmen	Öğrenci yakını	2008	Adana
37	"Okuldan atıldıktan sonra mahkeme kararıyla geri dönen öğrenci öğretmeni öldürdü"	Öğretmen	Öğrenci	2013	Elazığ
38	"Manisa'da öğretmene şiddet"	Öğretmen	Veli	2017	Manisa

Tablo 1'de görüldüğü gibi eğitimcilere yönelik şiddet çoğunlukla veliler tarafından gerçekleştirilmektedir. Öğrenciler genellikle öğretmenlere şiddet uygularken; veliler müdür ve müdür yardımcılarını hedef almaktadır. Öğretmene yönelik şiddet olayları Türkiye'nin farklı bölgelerinde benzerlik göstermektedir. Kadın öğretmenlere yönelik gerçekleştirilen şiddet haberlerinde genellikle mağdurun cinsiyetine yönelik vurgu yapılmaktadır; fakat erkek öğretmenlere yönelik gerçekleşen şiddet olayları kadınlardan daha yüksek bir orana sahiptir.

Konu ile ilgili çarpıcı haberlerden alınan örnekler aşağıda sunulduğu gibidir:

"Meslek dersleri öğretmeni İhsan Tetikçi, yoklama sırasında sınıfta olmayan 17 yaşındaki öğrenciyi "yok" yazdı. 20 dakika sonra sınıfa giren genç öğretmeniyle tartışmaya başladı. Yanında

ISBN 978-605-7923-57-8

taşıdığı bıçakla Tetikçi'yi bacağından yaralayıp kaçtı. Meslektaşları tarafından hastaneye götürülen öğretmen yapılan müdahalenin ardından taburcu edildi. Yapılan şikâyet üzerine okul çevresinde dolaşırken yakalanan öğrenci gözaltına alındı."

"Edinilen bilgiye göre, gelen olayda bir sınıfta ders sırasında yaramazlık yaptığı iddia edilen 9. sınıf öğrencisi J.A'yı (16) edebiyat öğretmeni Mustafa Öztürk (43) uyardı. Öğrencinin uyarıya uymaması üzerine öğretmen Öztürk, J.A'yı sınıftan çıkarıp idareye götürmek isterken J.A, koridorda birlikte yürüyen öğretmenini karnından bıçakladı. Yaralanan Öztürk, başka bir öğretmen arkadaşı tarafından Samsun Gazi Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı. Olaydan sonra kaçan öğrenci J.A'nın yakalanmasına çalışılırken, soruşturma sürdürülüyor."

"Sivas'ta öğrenci velisi kayıt işlemleri sırasında okul müdür yardımcısı darp etti. Darp anı okulun güvenlik kamerası tarafından kaydedildi. Olay, Fatih Mahallesi'nde bulunan Süleyman Demirel Ortaokulu'nda meydana geldi. Edinilen bilgiye göre, okula öğrencisini kayıt ettirmek için gelen H.E., okulun müdür yardımcısı Sedat Taşar (48) ile tartışmaya başladı. Tartışmanın kavgaya dönüşmesi üzerine öğrenci velisi H.E., müdür yardımcısı Taşar'ı darp etti. Vücudunun çeşitli yerlerinden yaralanan müdür yardımcısı Taşar, hastaneye giderek darp raporu alarak H.E.'den şikayetçi oldu. Şikâyet üzerinde polis ekipleri okul müdürünü darp eden öğrenci velisini yakalamak için çalışma başlattı. Okul müdürünün odasında yaşanan darp anı okulun güvenlik kamerasınca kaydedildi."

"İzmir'in Bornova ilçesinde bulunan Doğanlar Hüsnü Bornovalı Ortaokulu'nda matematik öğretmeni Mustafa Yıldız, iddiaya göre, daha önce kendisini tehdit eden öğrencisinin ağabeyi ve 3 arkadaşının saldırısına uğradı. Yıldız, şüphelilere karşılık vermediği için bıçaklanmaktan kurtulduğunu söylerken, öğretmene yönelik şiddetin arttığını belirten eğitim sendikaları ciddi önlemler alınmasını istedi."

"Aydın'da bir ortaöğretim okulunda bir kadın öğretmenin, bahçede sigara içtiği için uyardığı kız öğrenci tarafından darp edildiği öne sürüldü. Vakadan sonra okuldan ayrılan öğrenci, ailesiyle birlikte polise gitti. Öğrencinin Çocuk Şubesi'nde ifadesi alındıktan sonra serbest bırakıldığı öğrenildi."

"Edinilen bilgiye göre, Samsun İstasyon Mahallesi'ndeki İlkadım Ticaret Meslek Lisesi ve Anadolu Ticaret Meslek Lisesi'nde meydana gelen olayda bir sınıfta ders sırasında yaramazlık yaptığı iddia edilen 9. sınıf öğrencisi J.A'yı (16) edebiyat öğretmeni Mustafa Öztürk (43) uyardı. Öğrencinin uyarıya uymaması üzerine öğretmen Öztürk, J.A'yı sınıftan çıkarıp idareye götürmek isterken J.A, koridorda birlikte yürüyen öğretmenini karnından bıçakladı."

"Öğrenci, sigara dumanını yüzüne üflediği öğretmenin yanından hızla uzaklaşıp okuldan kaçarken bahçe duvarından düşüp kolunu incitti. Tarsus Devlet Hastanesi'ne gidip bisikletten düştüğünü söyleyerek tedavi olan M.Ü., evde ağabeyi Ramazan Ü.'ye, öğretmenin kendisini kovaladığını anlattı. İki yakınıyla birlikte okula giden ağabey, müdür yardımcısı Bekir Çakır, öğretmen Halil Taşar ve müdür Ali Coşkun'la tartıştı. Daha sonra grup öğretmenleri tartaklayarak kaçtı. Polis, ağabeyi gözaltına aldı, diğer 2 kişiyi arıyor. "

"Sancaktepe Osmangazi Mahallesi'ndeki İbni Sina Ortaokulu'nda Türkçe Öğretmeni Ali Tamam iddialara göre okulda kavga eden iki öğrenciyi ayırdı. Daha sonra ayırdığı öğrencilerden biri öğretmeni tehdit ederek ayrıldı. Öğrencinin olayı velisine haber vermesinin ardından öğretmen

ISBN 978-605-7923-57-8

evinin önünde darp edildi. Burnu kırılan Türkçe öğretmeni olayın ardından darp raporu alarak savcılığa şikâyette bulundu."

Şiddete Uğrayan Eğitimcilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında elde edilen 38 habere göre, şiddete uğrayan eğitimcilere ait cinsiyet değişkenine göre dağılımları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Şiddete uğrayan eğitimcilerin cinsiyet değişkenine göre dağılımı

Şiddete Uğrayan Eğitimcinin Cinsiyeti	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kadın	7	18,43
Erkek	31	81,57
Toplam	38	100

Tablo 3'de görüldüğü gibi, erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre daha fazla şiddet olaylarına maruz kalmaktadır. Ayrıca araştırma kapsamında görülmektedir ki; kadın veliler ve kız öğrenciler kadın öğretmenlere şiddet uygularken, erkek veli ve öğrenciler genellikle erkek öğretmenlere şiddet uygulamaktadır.

Eğitimcilere Yönelik Uygulanan Şiddet Olaylarının Bölgelere Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında, Türkiye'nin hangi bölgelerinde eğitimcilere yönelik uygulanan şiddetin yoğunlukla gözlemlendiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 4. Eğitimcilere yönelik uygulanan şiddet olaylarının bölgelere göre dağılımı

Bölge	Frekans (f)	Yüzde (%)
Doğu Anadolu	6	15,78
Marmara	10	26,32
Karadeniz	3	7,89
Ege	10	26,32
Güney Doğu Anadolu	1	2,60
Akdeniz	2	5,26
İç Anadolu	5	13,13
Toplam	38	100

Tablo 4'te görüldüğü eğitimcilere yönelik şiddetin yoğun olduğu bölgeler Marmara ve Ege Bölgeleridir ve her iki bölgeye ait frekans sayısı 10'dur. Bu iki bölgeyi takiben Doğu Anadolu Bölgesinde 6; İç Anadolu Bölgesinde ise 5 şiddet olayına rastlanmıştır. Batı bölgelerinde öğretmene yönelik şiddetin diğer bölgelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni bu bölgelerde okula, öğretmene duyulan saygının azalması, toplumsal normlar yerine bireysel değerlerin ön plana çıkması olabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Eğitimcilere Yönelik Uygulanan Şiddetin Türü

Eğitimcilere yönelik uygulanan şiddet genellikle darp, yaralanma ve ölüm sonuçlarını doğurmaktadır. Araştırma kapsamında bu üç türe ilişkin bulgular ortaya çıkarılarak frekans sayıları belirlenmiştir.

Tablo 5. Eğitimcilere yönelik uygulanan şiddetin türü

Şiddetin Türü	Frekans (f)	Yüzde (%)
Darp	28	73,68
Yaralanma	8	21,06
Ölüm	2	5,26
Toplam	38	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi, eğitimcilere yönelik şiddet genellikle darp şeklinde gerçekleşmektedir. Yaralanma ve ölüm ile sonuçlanan olaylar sayıca azdır. Eğitim ortamlarında bir eğitimcinin dahi yaşamını yitirmesi; eğitimin özüne, kutsallığına yakışmamaktadır. Daha acı olan ve araştırma kapsamında elde edilen en çarpıcı sonuç, veliler eğitimcileri darp ederken, öğrencilerin yaralanma ve ölüm ile sonuçlanan şiddet olayları sergilemesidir.

Eğitimcilere Yönelik Uygulanan Şiddetin Nedenleri

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre, eğitimcilere yönelik uygulanan şiddetin nedenleri belirlenerek Tablo 6'da belirtilmiştir.

Tablo 6. Eğitimcilere yönelik uygulanan şiddetin nedenleri

Şiddetin Nedeni	Frekans (f)	Yüzde (%)
Aralarında sözlü münakaşa yaşandı	25	65,82
Öğrencisini uyardı	5	13,13
Öğrenci sınıfta kaldı	3	7,39
Öğrenci zayıf not aldı	2	5,26
Öğrenci derse geç girince yok yazıldı	1	2,60
Toplam	38	100

Tablo 6'da görüldüğü gibi, eğitimcilere yönelik uygulanan temel şiddet sebebi öğretmen ve öğrenci arasında sözlü münakaşanın yaşanmasıdır. Bu münakaşanın sebepleri arasında öğrencinin istenmeyen davranışları, sınıf düzenini bozması, arkadaşlarına zorbalıkta bulunması gibi unsurlar yer almaktadır. Tablo 6 incelendiğinde, öğrencilerini sözlü bir şekilde uyaran öğretmenlerin de şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin iletişim, çatışma çözme becerileri, öfke kontrolü, ikna kabiliyetlerinin yeterli olmamasından kaynaklanabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÖNERİLER

1. Öğretmene uygulanan şiddet giderek artmaktadır. Okulda şiddetin önlenmesi konusunda inzibati (Güvenlik görevlisi) tedbirlerin alınması önem taşımaktadır.
2. Eğitim ve eğitim kurumları ve eğitimcilere karşı toplumsal duyarlılığın geliştirilmesi (medyada örnek sosyal olaylar, kamu spotları..vs.), öğretmenin itibarının motivasyonel ve hijyenik (Ücret, çalışma ortamı) faktörlerin iyileştirilmesi gerekmektedir.
3. Öğretmenlere öfke kontrolü, çatışma yönetimi, liderlik, ikna becerileri konusunda eğitimler verilmelidir.

KAYNAKÇA

Adak, N. 2004. "*Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet*". *Bilig*, 27-38, 30.

Atmaca, T., Öntaş, T. 2014. "*Velilerin Öğretmenlere Uyguladığı Şiddete Yönelik Nitel Bir Araştırma * Qualıtatıve Research On Parental Vıolence Agaınst Teachers*". Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi, 47-62

Chen, J.-K., & Astor, R. A. 2009. "*Students' Reports of Violence Against Teachers in Taiwanese Schools*". *Journal of School Violence*, 2-17, 8.

Wilson, C. M., Douglas, K. S., & Lyon, D. R. 2011. "Violence Against Teachers: Prevalence and Consequences". *Journal of Interpersonal Violence*, 2353-2371, 26(12).

Ünsal, A. 1996. Genişletişmiş Bir Şiddet Tipolojisi. *Cogito*, 29-36, 6-7.
Vettenburg, N.

İnternet Kaynakları

1. https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/kadin-ogretmenin-kiz-ogrenci-tarafindan-darp-edildigi-iddasi

2. https://www.cnnturk.com/2012/guncel/11/05/lise.ogrencisi.ogretmenini.bicakladi/683330.0

/index.html

3. http://www.milliyet.com.tr/ogretmenine-siddet-uygulayan-ogrenciye-kastamonu-yerelhaber-3171471/

4. http://www.milliyet.com.tr/izmir-de-okul-mudurunun-oldurulmesi-adana-yerelhaber-2477138/

5. http://www.milliyet.com.tr/karaman-da-ogretmene-kerpetenle-saldiri-karaman-yerelhaber-407136/

6-7-8. http://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/view/searchResultviewListThesis.jsp

9. https://www.cnnturk.com/turkiye/kadin-ogretmene-tokat-atan-veli-gozaltinda

10. https://www.cnnturk.com/turkiye/cocugu-sinifta-kalinca-mudur-yardimcilarina-saldirdi

11.https://www.cnnturk.com/2013/guncel/10/25/boksor-veli-ogretmenleri-hastanelik-etti/728492.0/index.html

12.https://www.cnnturk.com/2013/turkiye/01/26/zayif.not.alinca.babasiyla.birlikte.ogretmenini.dovdu/694066.0/index.html

13.https://www.cnnturk.com/2013/turkiye/01/04/sinifa.gec.gelen.ogrenci.ogretmenini.bicakladi/691161.0/index.html

14.https://www.cnnturk.com/2012/turkiye/11/06/samsunda.ogrenci.ogretmenini.bicakladi/683448.0/index.html

15.https://www.cnnturk.com/2012/turkiye/10/10/okuldan.atilan.ogrenci.ogretmenlere.saldirdi/680024.0/index.html

16.http://www.milliyet.com.tr/ogrenci-velisi-kayit-islemleri-sirasinda-sivas-yerelhaber-3017062/

17. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/veliler-okulu-basti-kavgadan-haberim-yok-diyen-mudure-saldirdi-40995909

18. http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/izmir/izmirde-ogrencinin-agabeyinden-ogretmene-saldi-41021500

19. https://www.cnnturk.com/turkiye/kadin-ogretmene-tokat-atan-veli-gozaltinda

20.https://www.olay.com.tr/bursada-ogretmene-veli-dayagi-169300h.htm

21.https://m-haberler-com.cdn.ampproject.org/v/s/m.haberler.com/amp/kadin ogretmene-ogrencisinden-dusuk-not-dayagi-10449612

22.https://www.haber16.com/amp/haber/sinif.ogretmeni-ogretmenler-gunu-nde-feci-dayak-yedi-

23www.google.com&amp_tf=%251%24s%20alan%C4%B1ndan&ampshare=https%3A%2F

24.www.haber16.com%2Fsinif-ogretmeni-ogretmenler-gunu-nde-feci-dayak-yedi%2F15288%2F

25.https://www.ogretmenlersitesi.com/amp/haber/ogretmen-ogretmenler-gununde-dayak-yedi

26.www.ogretmenlersitesi.com%2Fogretmen-ogretmenler-gununde-dayak-yedi%2F11148%2F

27.https://sabah.com.tr/yasam/2018/03/14/veliden-ogretmene-tekme-tokat-dayak/

28.www.google.com&amp_tf=%251%s%20alan%C4%B1ndan&ampshare

29.http://www.hurriyet.com.tr/video/ogretmene-dayak-uyardigi-ogrencisi-tekmek-tokat-saldirdi-140575

ISBN 978-605-7923-57-8

30. http://www.hurriyet.com.tr/video/kadin-veliden-kadin-ogretmene-dayak-112691

31.http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mudure-yardimcisina-ogretmene-dayak-20529351

32.http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ogrenci-annesinden-kadin-ogretmene-dayak-27710284

33. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ogretmene-dayak-iddiasi-23473712

34. http://m.hurriyet.com.tr/ege/veliden-ogretmene-dayak-iddiasi-18941311

35. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mudurden-kadin-ogretmene-dayak-11017750

36.http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ogrencilerini-korumak-isteyen-ogretmene-dayak-10463176

37.https://m-mynet-com.cdn.ampproject.org/v/s/m.mynet.com/ogretmene-siddet-protesto-edildi-180100909163

38.https://m-milliyet-com-tr.cdn.ampproject.org/v/m.milliyet.com.tr/amp/manisa-da-ogretmene-siddet-protesto-manisa-yerelhaber

ISBN 978-605-7923-57-8

MAMOGRAFİ GÖRÜNTÜLERİNİN ARKA PLAN, ETİKET VE DİĞER GÜRÜLTÜLERDEN ARINDIRILMASI

Ramazan ALİOĞLU

Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, 142138201@firat.edu.tr

Çetin GENÇER

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, cgencer@firat.edu.tr

ÖZET

Mamografi görüntüleri her ne kadar hekimler tarafından incelenip değerlendirilse de görüntülemede kullanılan teknoloji, görüntülenen dokunun yapısı, hekim tecrübesi, hekimin yoğunluğu, mamogram çekim hataları gibi birçok nedenlerden dolayı teşhisle ilgili zaman zaman yanlış değerlendirmeler yapılmaktadır. Bazı durumlarda teşhisle ilgili şüpheye düşülmekte; ikinci bir hekim görüşüne, filmin ikinci kez çekilmesine, aynı zamanda hastadan gereksiz biyopsi alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple hekimin mamografi görüntüleri üzerinde doğru bir şekilde karar vermesini kolaylaştıracak görüntü iyileştirme yöntemleri ve bilgisayarlı karar destek sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Mamografi görüntülerinin işlenmesi sürecinde görüntü gürültülerden, etiket vb. yapay olgulardan arındırılması amacıyla bir takım ön işleme aşamalarından geçirilmelidir. Bu çalışmada mamografi görüntülerinde bulunan etiket bilgilerinin, arka planın ve diğer gürültülerin meme dokusuna zarar vermeden görüntüden çıkarılması amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmada MIAS (Mammographic Image Analysis Society) veri tabanına ait mamografi görüntüleri kullanılmıştır. Meme dokusunun doğal yapısı ile ilgili olmayan etiket bilgileri ve diğer görüntüler bilgisayarla işlenmesi ve değerlendirilmesi esnasında bir takım dezavantajlar oluşturur.

Mamogramların gürültü ve etiket bilgilerinden otomatik arındırılabilmesi amacıyla; MIAS veri tabanından farklı şekillerde yapay olgular içeren 50 adet mamogram seçilmiştir. Önerilen yöntemle görüntüler ön işlemden geçirilmiştir. Çalışma sonucunda 49 adet mamogram yapay görüntülerden otomatik olarak başarılı bir şekilde arındırılmış ve %98 başarım elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meme kanseri, Mamogram, Görüntü işleme, MIAS Veri Tabanı

1. Giriş

Kadınların kansere bağlı ölüm nedenlerinden ilk sırada meme kanseri gelmektedir. Meme kanserinin sebeplerinin tam olarak bilinememesinden dolayı hastalıktan korunmanın etkili bir yolu da yoktur. Bu yüzden hastalığı iyileştirmek ve ölüm oranını düşürebilmek için en etkili yöntem erken tanıdır [1].

ISBN 978-605-7923-57-8

Son dönemlerde meme kanserinin erken tanısında önemli başarılar elde edilmiştir. Hekim muayenesi, ultrasonografi ve mamografi ile memelerin incelenmesi ve tanı konulması mümkündür. Bu yöntemlerden mamografi, erken tanıda en etkin yöntem olarak kullanılmaktadır [2].

Düşük dozda X-ray ışını kullanan bir görüntüleme metodu olan mamografi etkinliği kanıtlanmış bir tarama yöntemidir. Mamografi taraması yapılarak erken tanı konulması sayesinde meme kanserinden kaynaklı ölüm oranlarının azaldığı ortaya konmuştur[3, 4]. Mamografi görüntülerinden hastalığının hangi aşamada olduğu ve tümörün hangi tür olduğu belirlenebilir. Fakat mamografi kullanılarak yapılan doktor tanılarında hâlâ birçok hatalar yapılmaktadır [4]. Çünkü Mamografi görüntülerinin değerlendirilmesi radyologlar açısından zor bir iştir. Rutin kontrollerde kitleler 10% ila 30% arası gözden kaçırılmaktadır [5].

Mamogram görüntülerindeki düşük kontrast, çok küçük boyutlardaki mikrokalsifikasyonlar, kitle ve meme dokularının birbirine benzerliği hastalıkla ilgili tanıyı zorlaştırmaktadır. Bu sebeple hekimin tanı performansını arttırmak için görüntü iyileştirme ve bilgisayar destekli karar destek sistemi tasarımı gerekli ve kritik bir iştir[1]. Görüntü işleme çalışmalarında görüntünün ön işlemden geçirilerek gürültülerden arındırılması gerekir.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında görüntüdeki gürültü seviyesini azaltmak için birçok lineer ve non-linear filtreler kullanılmıştır [6]. Mamografi görüntülerindeki gürültülerin giderilmesi ile ilgili literatürde ki çalışmalarda belirli başarılar elde edilmiş olsa da standart bir yöntem bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışmada mamogramların gürültü ve etiket bilgilerinden otomatik arındırılabilmesi için morfolojik yöntemler kullanılmıştır. Belirli boyutun altındaki bağımsız parçalar eritilerek yok edilmiştir. Bu yöntemle öncelikle ana görüntü için binarry bir şablon üretilmiştir. Meme yapısınız sınırlarının belirlendiği şablon kullanılarak mamogramdaki istenmeyen bölgeler meme dokusuna zarar vermeden görüntüden çıkartılmıştır.

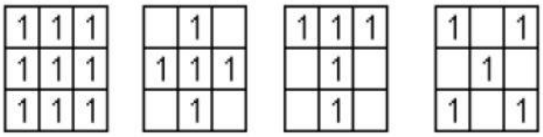
Çalışmada kullanıla mamogramlar MIAS veri tabanından alınmıştır. Çalışmayı değerlendirebilmek için 50 adet mamogram kullanılmış, 98% başarı elde edilmiştir.

2. Morfolojik İmge İşleme

Biyolojinin canlıların şekil ve yapıları ile ilgilenen dalına morfoloji denilir. Matematiksel morfoloji ise temel küme işlemlerine esas alan, görüntüdeki sınırlar, iskelet gibi yapıların tanımlanması, gürültü giderimi, bölütleme gibi uygulamalar için kullanılan bir araçtır. Gri tonlu, binary görüntüler üzerinde yapılan işlemlerdir. Morfolojik imge işleme metodunun temelinde aşınma (erosion) ve yayma (dilation) operatörleri yatmaktadır. Aşınma işlemi kümeler cebirinde kesişim işlemine, yayma işlemi ise kümeler cebirinde birleşim işlemine denk düşmektedir. [7].

ISBN 978-605-7923-57-8

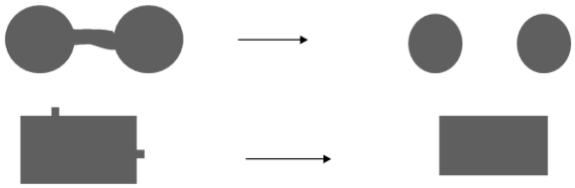
Morfolojik operatörlerin aşındırılacak/yayılacak **kaynak imge** ve işlemin şeklini belirleyen **yapısal eleman** olmak üzere iki girişi vardır. Yapısal eleman çeşitli geometrik şekillerde olabilir. Şekil 1'de 3x3'lük yapısal eleman örnekleri verilmiştir.

*Şekil 1 : 3*3 Çeşitli Yapısal Eleman Örnekleri*

2.1. Aşınma işlemi (Erosion)

İmgedeki nesneyi küçültmeye ya da inceltmeye yarayan morfolojik işlemdir. İmge içerisindeki nesneler ufalır, delik varsa genişler, bağlı nesneler ayrılma eğilimi gösterir [8]. Şekil 2'de aşınma işlemi uygulanmış imgeler gösterilmekte ve Denklem 1 ile tanımlanmaktadır.

$$A \ominus B = \{z \mid z + b \in A,\ \forall b \in B\} \qquad (1)$$

Şekil 2 : Aşınma İşlemi (Erosion)

Aşındırma, ikili görüntüde nesneyi küçültür ve görüntüden ilgisiz parçaları atar. Gri seviye görüntülerde ise yapı elemanının değerleri pozitif ise çıkış görüntüsü daha koyu olur. Aşındırma görüntüde parlak ayrıntıların etkisini azaltır. Ancak burada yapı elemanının biçimi ve boyutu önemlidir [9].

Gri seviyeli *A(s,t)* görüntüsünün *B(x,y)* yapı elemanıyla aşındırma işlemi $A \ominus B$ ile gösterilmekte ve Denklem 2' de ifade edilmektedir.

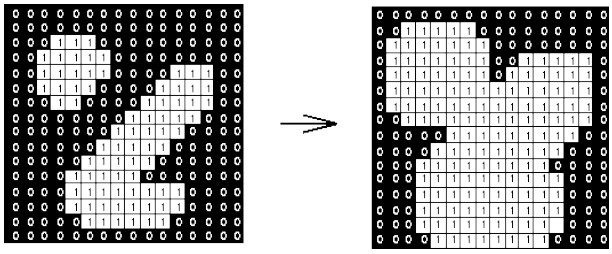
$$A \ominus B(s,t) = \min\{A(s + x, t + y) - B(x,y) \mid (s + x), (t + y) \in D_f\ ;\ (x,y) \in D_B\} \qquad \textbf{(2)}$$

Yukarıda verilen eşitliklerde *Df* ve *DB*, *A* ve *B*'nin düzlemlerini ifade etmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

2.2.Yayma işlemi (Dilation)

İmgedeki nesneyi büyütmeye ya da kalınlaştırmaya yarayan morfolojik işlemdir. İmge içerisindeki nesneler büyür, delik varsa kapanma eğilimi gösterir, birbirine yakın nesneler birleşme eğilimi gösterir [8]. Şekil 3'de yayma işlemi uygulanmış imge gösterilmekte ve Denklem 3 ile tanımlanmaktadır.

Şekil 3 Yayma İşlemi (Dilation)

$$A \oplus B = \{z \in Z2 \mid z = a + b, a \in A \quad \forall b \in B\} \qquad \textbf{(3)}$$

Gri seviye görüntülerde ise yapı elemanının değerleri pozitif ise çıkış görüntüsü daha parlak olur. Görüntüde parlak ayrıntıların etkisini arttırır [9]. Denklem 4 ile tanımlanmaktadır.

1414

$$A \ominus B(s,t) = \max\{A(s + x, t + y) - B(x,y) \mid (s + x), (t + y) \in D_f ; (x,y) \in D_B\} \qquad \textbf{(4)}$$

3. Uygulama

Önerilen sistem için MIAS veri tabanından alınan görüntüdeki gürültüler yok edilerek ikili sayı sistemine dönüştürüldükten sonra görüntünün şablonu oluşturulmuştur.

Görüntüdeki bağımsız parçaların aşındırılması için görüntü 50*50 kare **yapı elemanı** ile taranmıştır. Bu ölçüde yapı elemanı kullanılmasının sebebi etiket bilgilerin genişlik veya yüksekliğinin genellikle 100 pikselin altında olmasıdır. Her bir pikselin yeni değeri yapı elemanı ile örtüşen piksellerdeki değerlere göre belirlenmiştir. Yapı elemanı ile örtüşen piksellerdeki değerler küçükten büyüğe doğru sıraya dizildiği düşünüldüğünde, birinci sıraya yakın bir pikselin (onuncu sıradaki) değeri piksele yeni değer olarak atanır. Tuz biber gürültülerinden etkilenmemek amacıyla birinci sıradaki değer yerine birinci sıraya yakın başka bir değerin ataması yapılmıştır. Böylece siyah bölgelerin ortasında kalan genişliği veya yüksekliği 100 pikselden küçük gürültüler aşındırılarak yok edilmiştir.

Kullanılan yöntemi açıklamak için Tablo 1' de 5*5 lik daha küçük bir yapı elemanı, Tablo 2'de 8*8 piksellik bir görüntünün değerleri verilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

1	1	1	1	1
1	1	1	1	1
1	1	1	1	1
1	1	1	1	1
1	1	1	1	1

*Tablo 4: 4*4 Yapı Elemanı*

2	3	2	2	4	4	4	4
3	3	5	22	223	223	223	223
5	5	**155**	22	221	221	221	221
5	4	5	22	221	221	221	221
5	4	4	11	222	222	222	222
2	4	4	11	222	222	222	222
2	3	3	10	232	232	232	232
3	3	3	33	232	232	232	232

*Tablo 5: 8*8 Piksel Görüntü*

Tablo 1'de yapı elemanı Tablo 2 üzerinde gezdirildiğinde; işaretli bölgedeki değerler aşağıdaki gibi küçükten büyüğe doğru sıralanır;

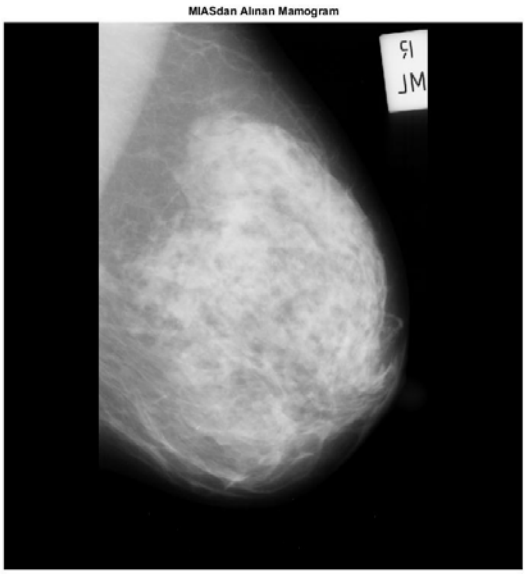
2, 2, 2, 3, 3, 3, 4, 4, 4, 4, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 11, 22, 22, 22, 155, 221, 221, 222, 223

Bu sıralamada 4. değer olan 3 sayısı ile piksel güncellenir. Koyu renkle belirtilen 155 değeri 3 olarak değiştirilir. Böylece bağımsız küçük parçalar yok olur, büyük parçaların kenarları aşınır.

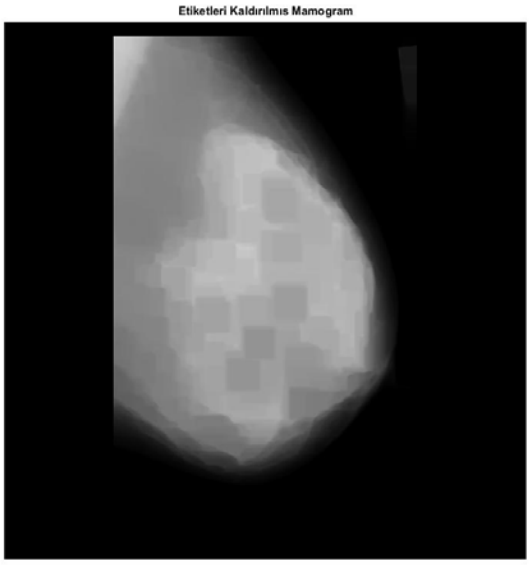
Şekil 4'de verilen MIAS veri tabanından alınan görüntünün (mdb126.pgm) uygulanan bu yöntemle etiket bilgisi çıkartılmış ve elde edilen görüntü Şekil 5' de verilmiştir.

Etiket bilgisi çıkartılan görüntü eşik değer yöntemi kullanılarak binary görüntüye dönüştürülmüştür. Binary görüntüye dönüştürülmüş ve meme kenarları aşınmış görüntü Şekil 6' da verilmiştir. Aşındırma işleminin tersi bir işlem uygulanarak (genişletme - dilation) aşınan kısımlar geri kazanılmıştır. Aşınan kısımların geri kazanılmasında da en yüksek değer kullanılması gerekirken, yine işlemin tuz biber gürültülerinden etkilenmemesi için en yüksek değere yakın bir değer (onuncu sıradaki değer) kullanılmıştır. Kenarları geri kazanılmış binary görüntü şablonu Şekil 7'de verilmiştir. Elde edilen kenarları geri kazanılmış görüntü şablonu ile MIAS veri tabanından alınan mamogram eşlenerek meme bölgesinin dışında kalan kısımlar bertaraf edilmiştir. Elde dilen görüntü Şekil 8'de verilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

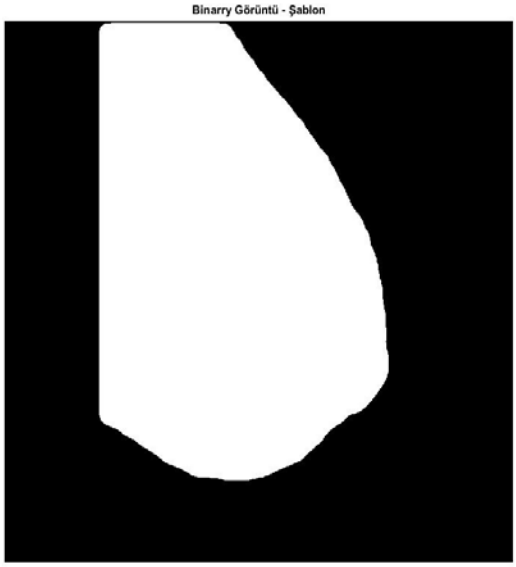
Şekil 4: MIAS'dan alınan orjinal görüntü

Şekil 5: Aşındırma yöntemi ile etiketlerden arındırılmış

Şekil 6 : İkili sayı sistemine dönüştürülmüş kenarları aşınmış görüntü

Şekil 7: İkili sayı sistemine dönüştürülmüş ve aşınan kenarlar geri kazanılmış görüntü

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 8: Gürültüleri çıkartılmış görüntü

4. Sonuç

MIAS veri tabanındaki mamogramlar 1024x1024 piksel boyutunda olsa da her bir mamogramın birbirinden farklı tümör, kalsifikasyon meme dokusu vardır. Kimi mamogramlardaki baskın yağ dokusu pektoral kas, etiketlerin varlığı BDT (Bilgisayar Destekli Teşhis) sistemini yanlış yönlendirebilmektedir. Bunun için mamogramların önişleme tabii tutulması elzemdir [10].

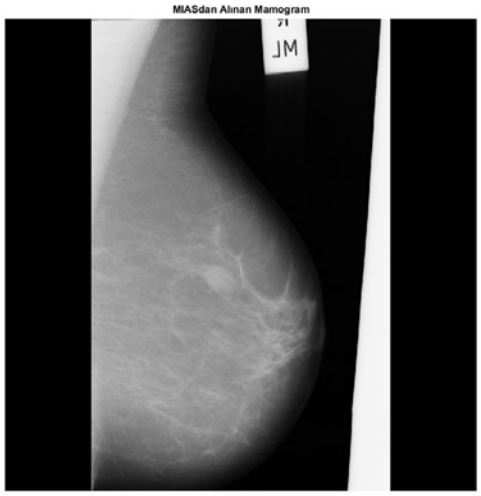
MIAS veri tabanından farklı şekillerde yapay olgular içeren 50 adet mamogram seçilmiştir. Önerilen yöntemle görüntüler ön işlemden geçirilmiştir. Çalışma sonucunda 49 adet mamogram yapay görüntülerden otomatik olarak başarılı bir şekilde arındırılmış ve %98 başarım elde edilmiştir. Başarısız olunan görüntüde etiket tamamen görüntüden çıkartılamamıştır.

Etiketin tamamen çıkartılamadığı mamogramın görüntüsü Şekil 9 ve Şekil 10 da verilmiştir.

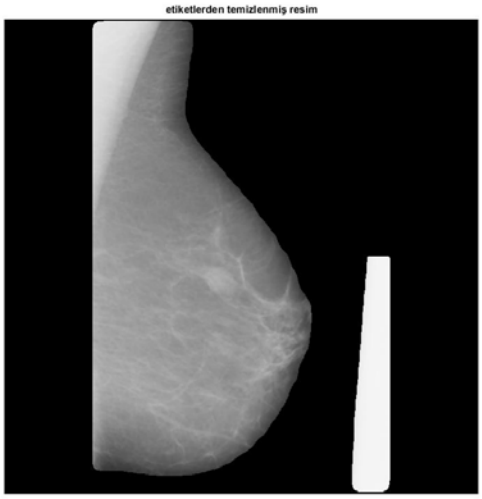
Şekil 9’ dan da anlaşılacağı gibi görüntü olağan dışı yabancı imge içermektedir. Normal şartlar altında mamografi görüntüleri bu tarz bir imge içermeyeceğinden dolayı önerilen yöntemin standart bir mamogramda da başarısız olacağı söylenemez.

Sonraki çalışmalarda Şekil 9’ daki gibi büyük boyutlarda gürültülerin çıkartılabileceği yöntemler geliştirilebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 9: MIAS mdb012.pgm görüntüsü

Şekil 10: mdb012.pgm ön işlem sonrası

5. KAYNAKÇA

[1] P. S. Vikhe_, V. R. Thooly, 2016, Contrast Enhancement in Mammograms Using Homomorphic Filter Technique, *International Conference on Signal and Information Processing (IConSIP-2016) IEEE, At SGGS Institute of Engineering and Technology, Vishnupuri, Nanded.*

[2] Yoldaş, M., Şakar, O., Dirlikli, M., Kılınç, O., Ergin, S., 2013, Mamografi İmgelerinden HOG Öznitelikleri Çıkartılarak Hastaların Kanser Seviyelerinin Belirlenmesi, Tmmob Emo Ankara Şubesi Haber Bülteni 2013/2.

[3] Humprey, LL. Helfand, M. Chang, BK. Woolf, SH. 2009, Breast cancer screening: a summary of the evidence for the U.S Preventive Services Task Force,

[4] Kopans, D.B., Feig, S.A., 1993, The Canadian National BreastCancer Screening Study.

[5] W. Peng, R. Mayorga, and E. Hussein, 2015, An automated confirmatory system for analysis of mammograms, Computer methods and programs in biomedicine.

[6] D. Srinivasulu Reddy, S. Varadarajan, M. N. GiriPrasad, 2012, 2D Dual-Tree Complex Wavelet Transform Based Image Analysis", *Contemporary Engi-neering Sciences, Vol. 5, no. 3, pp. 127-136.*

[7] U. Acar, B. Bayram, 2009, Morfolojik Görüntü Süzgeçleri İle İkonos Görüntülerinden Otomatik Bina Çıkarımı, *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı,* Ankara, 11-15.

[8] Rafael C. Gonzalez, Richard E. Woods, Steven L. Eddins, 2010, Digital Image Processing Using MATLAB.

[9] Canan Oral, 2011, Sayısal Mamografi Görüntülerine Yapay Zeka Yöntemlerinin Uygulanması, *Doktora Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun

[10] YURDUSEV, A., ORAL, C., 2018, Hekim, M., Mamografi Normalizasyonunun Sınıflandırma Performansı Üzerindeki Etkileri, *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi, Cilt 7, Sayı 1*

ISBN 978-605-7923-57-8

SPORTS MANAGEMENT AND INFORMATION TECHNOLOGY

Diyar Farooq Ahmed DALO
Firat University, Turkey, diyar.daloo@gmail.com

Doç. Dr. Yunus Emre KARAKAYA
Firat University, Turkey, emrekarakaya@firat.edu.tr

Doç. Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU
Firat University, Turkey, sdevecioglu@firat.edu.tr

ABSTRACT

In this study, we highlight the relationship between sports management and information technology in modern times. Sports management is a relatively new program in most institutions. This has seen significant growth in the last two decades with higher levels of postgraduate studies, and the development and development of sports management through information technology and its role in this area according to (Bloomberg) in the North American continent. The number of sports management programs in the worldwide has increased from 20 degrees in1980 to reaches in which more than 570 degrees to 2017, both at undergraduate and graduate level, there are more scores in the United States(us) and Canada(CAN) than in other countries, Where more than Eighty-five percent in the US and CAN. In addition, we talk about the effective relationship between sports management with information technology which has a vital role in human life beings, we see that technology has come a long way and affects the sports management as much as it affects the sport itself. Then we talk about, in the general sports field and management. Where helping to avoid the mistake of managing and organizing various sports at the global level. Through information technology, created scientific discipline, improve learning and training, and how to manage all sports have established in a disciplined, faster and easier way than before. As in every emerging field, this important role for information technology of sports management. Where different information systems are available to add new and significant improvements to event management, player registration, performance reports, team management, general reporting, finance, marketing, scheduling and managing tournaments, stadiums, venues, teams, Sales tickets are tracked. Where particularly important to use software tools that provide data analysis to help make the right decisions to improve accuracy, efficiency as well as the profitability of sports games.

1. INTRODUCTION

Sports management is a relatively new program in most institutions. This has experienced significant growth in the last two decades with higher levels of graduate studies. It has emerged as a multidisciplinary branch of learning between physical education, psychology, history, law, business and networking, with a focus on practical experience and a lifelong approach to health and personal well-being. The Sports Department graduated from its functions in marketing communications, event management, community relations, facility management, business operations, ticket sales, sales and recruitment (1,2).

ISBN 978-605-7923-57-8

This growth in the management area according to Bloomberg, North American sport industry revenue is expected to grow at a compounded annual rate of 4.8% to $67.7 billion by 2017 (3).

The number of sports management programs worldwide has increased from 20 degrees in1980 to reaches in which more than 570 degrees to 2017, both at undergraduate and graduate level, there are more scores in the United States(us) and Canada(CAN) than in other countries, Where more than Eighty-five percent in the US and CAN (4).

Then we talk about Information technology which has a vital role in human life beings, in the generally sport field and sports management. Where helping to avoid the mistake of managing and organizing various sports at the global level. Through information technology, created scientific discipline, improve learning and training, and how to manage all sports have established in a disciplined, faster and easier way than before (5).

As in every emerging field, this important role for information technology of sports management. Where different information systems are available to add new and significant improvements to event management, player registration, performance reports, team management, general reporting, finance, marketing, scheduling and managing tournaments, stadiums, venues, teams, Sales tickets are tracked. Where particularly important to use software tools that provide data analysis to help make the right decisions to improve accuracy, efficiency as well as the profitability of sports games (6).

In addition, we talk about the effective relationship between where information technology with sports management, we see that the technology has come a long way and affects the sports management as much as it affects the sport itself. In fact, technological innovation has not changed the way humans interact with sport over the past decades alone, but has changed the sport entirely attracting the fans and those interested in sport recent in times on the games on their iPhone devices and stemming online from the market electronic and they are posting especially video clips of their children (7). Moreover, should development of sports management in the future into the universities and schools because it is an academic discipline as well as analysis of sports management programs for students (8).

2. MANAGEMENT

2.1.The Meaning and Definition of Management

The origin of the Latin word for management means (The service), management means human efforts to accomplish specific goals of serving others (9).

The Basics provides an easy, jargon-free introduction to the fundamental principles and practices of modern management. Using examples ranging from people management at Cadbury and the Enron crisis to the marketing of fried chicken in China, it explains key aspects of management, including (10).

- Planning effective business strategy to meet goals.
- How successful marketing works.
- How to structured organizations and function.
- How to understand corporate finance.
- How people work to effective management human resource.
- The importance of knowledge and culture.

3. SPORT MANAGEMENT

Sports management is a process of planning, organizing, leading and monitoring the efforts of the members of the sports institution and using all resources to achieve the desired goals and specific and we can define Sports Management is an activity with content and contains several

ISBN 978-605-7923-57-8

key components, and done by people who are able to use the available resources to direct the workers towards the desired goals and specific (11).

3.1.The Traits and Attributes Assistant District Manager

The Assistant Director works with the Chief Manager and has a number of Traits and Attributes following (11):

- Have the ability to work with others.
- Liability and Capability for accountability.
- Work as a policy man, diplomat and mediator.
- The owner of making difficult decisions.

3.2.Sport Management Function

3.2.1. Planning

Planning is a management function that depends on setting goals and the course of action in order to achieve the desired goals. Managers should be aware of the environmental conditions they face in the organization, have sense and predict future circumstances, and must be excellent decision makers. Planning is a process that takes several steps, starting with the first environmental survey (12).

3.2.1.1. Different Types of Planning

There are three different types of planning that we will explain in the form of the following points

- *Strategic planning*
- *Tactical planning*
- *Operational planning*

3.2.2. Organisation

Regulation is the function of management functions that come after planning. A function in which a combination of human, material and financial resources coincides. Collecting existing resources is of great importance to get the desired results. According to Chester Barnard. Organization is a function through which role positions, relevant functions, and coordination between authority and responsibility are determined, so always the manager must be organizing in order to get the results (12).

3.2.3. Leading

Leadership is the art of ability and skill to influence the feeling of subordinates to accomplish the tasks assigned to them with enthusiasm and sincerity. Leadership is also to motivate and motivate individuals to accomplish what the leadership wants to achieve, that is to make individuals feel the goals of the institution as if they were their personal goals (9).

3.2.4. Controlling

Planning, organization, and mentoring should be pursued to maintain their efficiency and effectiveness. Oversight is the last function of management and is already concerned with following up each of these functions to assess the organization's performance towards achieving its objectives. Which include the control to ensure that the performance in order to deviate from the standards. The control consists of three main points (12).

- How to perform and set his standards.
- Compares actual performance against benchmarks.
- Corrective action taken when necessary.

ISBN 978-605-7923-57-8

4. SPORT MANAGEMENT IN TURKEY

After 2014 the sports management independence completely change the old system linked to the prime minister. With this step, the main public administration in sport is the General Directorate of Youth and Sports on 21.5.1986 with the book No. 3286 of the Directorate General of Youth and Sports, the problem is from the main departments of the administration, directorates and some councils. There are also district, district and sports districts, as well as provincial districts. In this move, the sports federations have become independent. The Ministry of National Education cooperated with the concerned departments in this ministry and the General Directorate of Youth and Sports in order to develop in this field and to create culture and understanding of athletes such as developed countries in sports management systems. And in the data of a population in Turkey according to Turkish Statistical Institute (TUIK), it is shown that 25% of the population ages 15-29 and the rest of the middle-aged and older population mean that the country needs more youth and sport directorates in order to cultivate and develop sports culture within Turkish society. The progress and development of the technological sector as well as developments in the fields of modern medicine, but increasing the need to exercise has a health aspect more than anything. According to the data of the General Directorate of Sport in Turkey (SGM) in 2013, the number of sports clubs in Turkey is 11761 Club Sports. According to the statistics of the Turkish Football Federation (TFF) and the Ministry of National Education (MEB), the total number of athletes in all the states of Turkey is 3,470,439, with the passage of time attention has been given to reducing the number of athletes in the clubs and can be due to the number of clubs and the economic situation of the country. Therefore, the Turkish government and sports clubs should develop the sports sector and its administrations in two ways, starting with working on age groups and paying special attention to them by bringing in experts and professionals in this field. The problems must be revealed by the management of sport, analysis and the provision of manner solutions for correcting the track of sport and that by experts and academics working in this sector (13).

5. INFORMATION TECHNOLOGY

Information Technology is a broad area of expertise that deals with all aspects of technology, processing, and management of information and communications especially in large organizations. And is a set of tools, processes, methodologies and also a technique that uses computers (such as coding / programming, data communications, data conversion, information transfer, storage and retrieval, systems analysis and design, and systems monitoring and protection). Today, the common term "information and communication" is often used for (ICT) technology because the computer and information systems do not work without the network for this reason it is called a name information and communication (14).

It is noteworthy that information technology has many definitions and clarifications according to experts and academics and we mention one of them. Information technology refers to the means used to produce, process, store, retrieve, and transmit information, whether in the form of verbal, written or image (15).

5.1. Functions of Information Technology

Information technology is classified into four functions and I have listed detailed points about these functions below (16).

- *Data capture:* A process of gathering information. This example can be illustrated by the example of e-commerce companies, such as Google, which uses cookies on the Internet to monitor content

ISBN 978-605-7923-57-8

and websites that we search for online, and then use that data to suggest ads tailored to the interests of Internet users. As well as to capture data Increase their sales and improve their service Many companies use cookies online because these data are used to design services and depending on the needs of users.

- *Data Processing:* One of the proxies that supports and involves the conversion, analysis, computing, production and capture of all forms of data and information. Then, based on the organization's desire to use the information, the system must reorganize the data. For example, when data on previous purchases are captured by a website for the online trade of its website, its system can organize that information about products of interest as well as prices. The next time a user visits the same online store dwarfs the site by suggesting related products because the old data is stored on site and this is a sign of organizing information in a good and effective way.
- *Information storage:* This function is a currency that preserves the information stored before a period of time and is used for necessity or in the future. An example of this is social networking site (Facebook), which is the social network that connects users. After registration on this site, the user must store his personal, personal and interest information. Such as primary school or specialty in sports, then Facebook will use that information to suggest friends to this user. The other way is that Facebook uses that information in its advertisements on the platform so it is easier for advertisers to reach more people and know their interests.
- *Retrieval of information:* Through this function the computer is used to copy and find data from the processor distribution. An example of this section is the search engine, one of the websites such as Yahoo, where these companies have stored data and information before, and then are bounced through the robots of the search engine enter the user and search for a word shows him several suggestions and words stored before for the query used for that information.

5.2. Information Technology in Turkey

Science and technology are one of the most important elements of long-term economic and social development, while science and technology policies are a means of influencing the speed and direction of this development (17).

ICT in Turkey has become an important sector and has a key role in the economic development of the present and future country. As well as have significant and direct effects on the economic factor, business and social sphere. Through ICT, it is possible to obtain the latest economic and social solutions. At the moment, Turkish state officials are working more and more on this sector and working to develop it in the near future in order to keep pace with the progress and rapid development of information technology in all countries of the world. Among the most important things and indicators of the process are the new laws regarding research and development issued to investors. With the expansion of the Internet market and the increase in the number of Internet subscribers and mobile phones, where the number reached 75 million subscribers in 2016, and the continuous increase and with the expected spending more on the technological sectors of the urging of software and other services where the budget can reach this large spending to 35 billion by 2018. According to the country's large domestic market, the growth rate is expected to rise sharply compared to previous years, with annual growth of 4 percent in 2012-2017. Currently, in general Turkey has reached the Internet lines to citizens by 3.76 percent. According to this report, Turkey is moving towards the right path in terms of ICT and also the federal government in the country is planning and orchestrating all projects and is implemented until the year 2023, which is one of the advanced economic countries

ISBN 978-605-7923-57-8

where IT has an essential role in the implementation of the government legislator. In its centennial establishment, the Republic envisages bold and significant objectives for the ICT sector in Turkey. These objectives include (14).

- Broadband reaches 30 million subscribers.
- The development in the speed of the Internet will save it to 14 million homes at a speed of 1000 MB in one second.
- Increase in the aesthetic GDP from 8% to 8%.
- Become one of the top 10 countries on the electronic level.
- The presence of 80 percent of the computer population reading and writing.
- An increase in the number of companies in the technological development.
- Zones to 5,500 companies; and the number of employees to 65,000. Exports to 10 billion.
- Growth in the market to reach about 15% annually through an increase in the size of the ICT sector to 160 billion USD.
- Increase in R & D expenditure to GDP to 3 per cent from 1 per cent.

6. CONCLUSION

In this research study we got the important and strong information for the relationship between sports management and information technology. Were We have found that in the technological current age, all countries are highly dependent on information technology in general and in particular sports management as well as the development of local and international sports. The Sports management cannot continue to progress and succeed without or away from IT. On the other hand, it turns out that information technology facilitates the administrative work of sport very much and very high. Then we also find a significant impact on the financial, economic and human resources, and reduce the time. Before long time management was taking a long time and disbursing large sums of money as well as an increase in human resources to strength we open the mathematical task and reach the desired goal but now and through information technology of several things mentioned above. Also has a great role in the development of scientific and administrative aspects and intellectual creativity in all areas of sports in general and sports management in particular.

7. REFERENCES

1. Atalay, A, Serdar, A and engin boztepe, y. A different approach to the modern sport administration: method of innovation. 2013, pp. 109-110.
2. All business. Scholes. Sports management career: 7 traits for success. http://www.allbusinessschools.com/business-careers/sports management/ 2016
3. Eichelberger, C. Sports revenue to reach $67.7 billion by 2017, pwc report says. Bloomberg business. Retrieved from. https://www.bloomberg.com / 2013.
4. Acadimic, Programs. Management, north american society for sport. Http://www.nassm.org/programs/academicprograms / 2017.
5. Ramesch, K. A. Role of information technology in enhancing sports performance. 2016, p. 277.
6. Brousell, L. 8 ways big data and analytics will change sports. Cio. Https:// https://www.cio.com /, 13, march, 2014.
7. Tomas, N. Agency athlete. Sports management degree. Http:// http://sportsmanagementdegree.org/ 20, 3, 2012.

ISBN 978-605-7923-57-8

8. Jones, D. F. brooks, D. D., & mak, J. Y. Examining sport management programs in the united states. 2008, pp. 1-2.
9. Rashid, S. H. Components sports management. 3, 12, 2017.
10. Witzel, M. Management: the basics. Psychology press : s.n., 2004.
11. Abdulgani, N. Abdulla, K. Sport management. S.l. : ministry of culture and information kingdom of bahrain, 2010.
12. Lamond, D. "a matter of style: reconciling henri and henry". Management decision. S.l. : 42,(2), 2004, pp. 330-356.
13. Gökçelik, E. Uğur, O A. Comparative of sport management model applied in turkey and australia. 2015, pp. 34-35.
14. Rendulić, D L. Project of computer e-education with open access. Zagreb : open society for idea exchange, 2015.
15. Carter, R. Information technology. London : made simple books, without place, 1991.
16. Karehka, R. Importance and function of information technology. Use of technology. https://www.useoftechnology.com / 5, 11, 2012.
17. Vision 2023. Scientific and technological research council of turkey. [online] 2003. Https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-vizyon-2023.

ISBN 978-605-7923-57-8

DİŞ HEKİMLİĞİ KLİNİĞİMİZE BAŞVURAN HASTALARDA DENTAL ANKSİYETE SIKLIĞI VE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI

Burkay YAKAR

Dr.Öğretim Üyesi, Fırat Üniversitesi, burkayakar@mynet.com / byakar@firat.edu.tr

Mehtap GÖMLEKSİZ

Araş. Görevlisi, Fırat Üniversitesi, mehtap_karakulak@hotmail.com

Edibe PİRİNÇCİ

Prof. Dr. Fırat Üniversitesi edibepirincci@yahoo.com.tr

AMAÇ:

Dental anksiyete dentak girişim durumlarına spesifik ortaya çıkan ve dental işlemin oluşturduğu strese karşı hastada oluşan kaygı ve korku durumu olarak tanımlanmıştır. Dental anksiyete sıklığı populasyonlarda %2,5 ile %20 arasında ülkemizde yapılan araştırmalarda ise %21,3 ila %23,5 arasında olduğu fakat farklı kültür ve gelenekler nedeni ile dental anksiyete düzeyleri hakkında kesin br sonuç elde edilemediği bildirilmiştir. Dental anksiyetenin diş tedavisini ve diş hekimlerinin işini yapmasını zorlaştırmasının yanında hastaların randevularına gitmeme, diş tedavilerini ertelemeye ve ağız-diş sağlığı problemlerine yol açtığı bildirilmiştir. Dental anksiyetenin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek, kişinin anksiyeteye yatkınlığı ve geçmişte yaşadığı kötü ve ağrılı diş muayenelerinden etkilendiği bildirilmiştir. Araştırmamızda literatür verileri ışığında dental anksiyete sıklığı ve dental anksiyeteye etki eden faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM: Tanımlayıcı-kesitsel tipte tasarlanan araştırmamızın evrenini bir üniversite diş hekimliği polikliniğine başvuran, çalışmaya katılmaya gönüllü ve çalışma kriterlerini karşılayan tüm hastalar oluşturmuştur. Bağımsız değişkenlerini elde etmek için literatür verileri taranarak oluşturduğumuz 12 soruluk sosyodemografik anket formu kullanılmıştır.

Çalışmamızın bağımlı değişkenleri olan dental anksiyete skoru ve sürekli kaygı durumlarını ölçmek için modifiye dental anksiyete skalası ve sürekli anksiyete (kaygı) envanteri kullanılmıştır. Çalışma sonucu elde ettiğimiz veriler SPSS 22.0 (SPSS for Windows, version 22.0, SPSS Inc., Chicago,IL, USA) programı ile hata kontrolleri, tanımlayıcı tablolar ve istatistiksel analizi yapılarak sunulmuştur. Verilerin analizinde student t-testi, One-way Anova ve Tukey's post hoc analizi kullanılmıştır. MDAS ve STAI ölçeklerinden elde edilen iki sayısal verinin analizinde Pearson's korelasyon analizi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi %95 güven aralığında ve $p < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

BULGULAR:

Araştırmaya katılan 342 katılımcının yaş ortalaması 34,41±11,78 idi. Katılımcıların %59,1'i kadın (n=202), %40,9'u (n=140) erkekti. Katılımcıların %42,1'nin (n=144) diş hekimi korkusu mevcuttu. Katılımcıların %56,4'ünde ise daha önce ağrılı ve zor diş muayenesi öyküsü mevcuttu. Diş hekimine başvurunun en sık nedeni %26,0 ile dolgu yaptırmak için gelen katılımcılar idi. Katılımcıların %78,9'luk büyük kısmı diş hekimine şikayetleri olduğu müddetçe başvuru yapmakta idi. Katılımcıların %36,8'lik kısmı dişlerini günde 1 kez düzenli fırçalamakta idi. Ağız diş sağlığını etkileyecek kötü alışkanlıklardan en sık olanı %27,5 ile sigara idi. MDAS ortalama puanı 13,13±4,48 idi. Katılımcıların %15,2'sinin (n=52) MDAS puanı 19 ve üzerinde dental anksiyetesi olanlar idi. Sürekli kaygı envateri (STAI) puanı 22 ila 65 puan aralığında idi ve ortalama puan 44,33±8,29' idi. Kadın cinsiyet, ağrılı diş muayenesi, kişilerin diş hekimi korkusu ve ev hanımlarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki mevcuttu.

SONUÇ:

Kadınlarda, ev hanımlarında, ağrılı ve zor diş muayenesi öyküsü olanlarda, diş hekimi korkusu olanlarda ve anksiyeteye yatkınlığı olanlarda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde dental anksiyete durumu yüksek saptanmıştır. Diş muayenesi öncesi hastalara dental anksiyeteyi arttırabilecek faktörlerin sorgulanması olası komplikasyonların önüne geçebileceği gibi kişilerin ağız-diş sağlığı açısından taşıdığı riski tahmin etmeye yardımcı olabileceği görüşündeyiz.

Anahtar kelimeler: Dental, anksiyete, MDAS, kaygı, STAI, korku

İletişim adresi:

Dr.Öğr.Üyesi Burkay Yakar

Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi
23119 Elazığ – TÜRKİYE
GSM: 505 9626932
Email: burkayakar@mynet.com / byakar@firat.edu.tr

ISBN 978-605-7923-57-8

MALATYA HEKİMHAN (TAŞHAN) KERVANSARAYI MİMARİ YAPI PROGRAMI ÜZERİNE TARİHSEL TİPOLOJİK BİR İNCELEME

Murat ŞAHİN

Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü /ELAZIĞ, msahin@firat.edu.tr

Halil Sencer ERKMAN

Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü /KAYSERİ, hserkman@gmail.com

ÖZET

XI. Yüzyılın sonlarından itibaren Türklerin Anadolu'ya fetihler yaparak yerleşmeye başlamaları ve Anadolu'yu yurt edinmeleri ile birlikte, yaşam kültürünün her alanında olduğu gibi mimarlık kültürü bakımından da yeni ve çok verimli bir sürecin başladığını görmekteyiz. Anadolu fetihlerini gerçekleştiren Akıncı beylerin kurdukları Danişmendli, Mengücekli, Sartuklu, Artuklu Beylikleri gibi siyasal güçlerin yanı sıra Konya merkezli Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulması ve güçlenmesi ile birlikte Türklerin Anadolu'daki sosyal ve kültürel varlıkları da kendini göstermeye başlamıştır. Bu süreçte, Orta Asya'dan Batıya göç serüveni içinde gelişerek zenginleşen Türk kültürü en verimli ifade ortamını Anadolu'da bulmuş, Türk ve İslam kültürünün birikimleri Anadolu'nun yerleşik kültür verileriyle kaynaşarak kusursuz bir sentez oluşturmuştur. Bu sentezin en etkili yansıması Türk sanatında ve anıtsal Türk mimarlığında karşımıza çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu Mimarisi XIII. Yüzyılda, cami, mescid, hanikah, medrese, hamam, kümbet, kervansaray, köprü, kale, saray, köşk gibi anıtsal nitelikte ve ölçekte hemen her yapı türünde zengin örneklerle gelişmiş ve klasik devirde öne çıktığını görüyoruz. Doğu ile batı arasında tarihi İpek ve Baharat yollarının geçtiği ve kesiştiği bir güzergahta bulunan Anadolu coğrafyasında ticaretin önemini kavrayan Anadolu Selçuklu sultanlarının bilinçli ekonomi politikaları sayesinde tarihi kervan yolları onarılmış, yol güzergahlarına belli aralıklarla kervansaray yapıları inşa edilmiştir. Bunların arasında bulunan ve Malatya'da I. İzzeddin Keykavus zamanında (1218) de yapımına başlanarak, kardeşi I. Alaeddin Keykubat zamanında (1220)'de tamamlanan Hekimhan(Taşhan) Kervansarayı tarihsel bir öneme sahiptir. Yapı, yalın ve mütevazi görünümüne sahip olmakla beraber, açık ve kapalı bölümleri içeren mimari programı ile mekan tipolojisi bağlamında klasikleşen sultan kervansaraylarının erken örneklerinden biri olmaktadır. Bu çalışmada Malatya Hekimhan kervansarayının Orta ve Ön Asya Türk mimari deneyimleriyle geliştirilen biçim geleneğini Anadolu'ya taşıyan öncü niteliğindeki tarihsel rolü ve mekan tipolojisi bağlamında taşıdığı değer ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçukluları, Kervansaray Mimarisi, Kervansaray tipolojisi Hekimhan Kervansarayı.

A HISTORICAL TYPICAL STUDY ON MALATYA HEKIMHAN (TAŞHAN) KERVANSARAYI ARCHITECTURAL BUILDING PROGRAM

ABSTRACT

Since the end of the 11th century, Turks began to settle in Anatolia by conquesting Anatolia, and with the acquisition of Anatolia, we see a new and very efficient process in terms of architectural culture as well as in every field of life culture. The political forces such as Danişmendli, Mengücekli, Sartuklu and Artuklu Principalities established by Akıncı gentlemen who conquered the Anatolian conquests along with the establishment and strengthening of the Anatolian Seljuk State with Konya started to show the social and cultural assets of the Turks in Anatolia. In this process, the Turkish culture, which

ISBN 978-605-7923-57-8

flourished in the course of the migration from Central Asia to the West, found the most efficient expression in Anatolia, and the accumulation of Turkish and Islamic culture fused with the settled cultural data of Anatolia and formed a perfect synthesis. The most effective reflection of this synthesis appears in Turkish art and monumental Turkish architecture. Anatolian Seljuk Architecture 13th century, mosque, mosque, hanikah, madrasah, bathhouse, tomb, caravanserai, bridge, castle, palace, pavilion, monumental and monumental buildings of all kinds, such as the rich and developed in the form of examples come forward in the classical era. The historical caravan roads were repaired thanks to the conscious economic policies of the Anatolian Seljuk sultans who understood the importance of trade in the Anatolian geography between the east and the west on a route where the historical Ipek and Spice roads crossed and intersected. Among these, Malatya, Izzeddin Keykavus (1218) in the time of the construction of the beginning of the construction, completed by his brother during the time of his brother Alaeddin Keykubat (1220) at the time of the completion of the Hekimhan Caravanserai has a historical importance. Although it has a simple and unobtrusive appearance, it is one of the early examples of the Sultan caravanserais in the context of the typology of space with its architectural program including open and closed sections. In this study, the historical role of the Malatya Hekimhan caravanserai in terms of its historical role and its typology in the context of the typology of Central Asia and Asia, which is the leading tradition of Turkish architecture developed in the context of Turkish architecture.

Key Words: Anatolian Seljuks, Caravanserai Architecture, Kervansaray typology, Hekimhan Caravanserai.

1.GİRİŞ

Anadolu Hitit, Urartu, Frig, Roma, Bizans gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu uygarlıklardan günümüze kadar birçok eser kalmıştır. Türkler Malazgirt zaferiyle birlikte Anadolu'ya kalıcı olarak yerleşmiş, bölge İslamlaşmaya ve Türkleşmeye başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devletinin kurulması ile yöneticilerin stratejik kararları sayesinde Anadolu hızla kalkınmaya ve gelişmeye başlamış, bölge bilim, sanat ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Anadolu Selçuklu Sanatı ve Kültürü; Türklerin Orta Asya(Türkistan)'dan miras aldıkları kültürden, İslam'la tanıştıktan sonra yaşantılarını her alanına yansıttıkları İslam anlayışı ve felsefesinden ve Anadolu'da karşılaştıkları kültürlerden etkilenmiştir. Bu etkileşim ve sentez sonucunda Anadolu Selçuklu Sanatı meydana gelmiş Türk Sanatı gücünü ve etkisini bu çeşitlilik ve zenginlikten almıştır (Alptekin,1989). Anadolu Coğrafyası dinlerin, dillerin, ırkların, sanatın ve kültürün kaynaştığı bir medeniyet bölgesi olmuştur. Anadolu jeopolitik özellikleri nedeniyle tarihi ticaret yollarının kesişim yerleri üzerinde yer almıştır. Anadolu'nun topoğrafik ve coğrafik özelliklerini iyi kavrayan Türkler dönemin koşul ve gerektirdiği şekilde imar faaliyetlerine önem vermiştir. Anadolu Selçuklu Döneminde kervansaray, cami, hamam, medrese, köprü gibi birçok anıtsal yapılar inşa edilmiştir. Bu anıtsal yapılar, Türk İslam kültürünü ve sanatını gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Sultanların ve yöneticilerin izlediği doğru politikalar sonucunda ticarete önem verilmiş tarihi kervan yolları onarılmış ve yeni ticaret yolları yapılmış, belli mesafelere birçok kervansaray yapıları inşa edilmiştir. Dönemin barınma, konaklama, ticaret savunma gibi birçok ihtiyacı karşılayan anıtsal kervansaray yapıları, Anadolu Selçuklu Döneminin soyo-kültürel izlerini, mimari anlayışını, ticaret ve yaşam tarzını bizlere aktaran önemli yapılardır. Anadolu'nun zengin kültürel ortamında şekillenen ve gelişen Selçuklu Mimarisini günümüze taşıyan en önemli mimari kaynakları kervansaray yapıları olmuştur. Bu bağlamda Anadolu Selçuklu Döneminde yapılmış Malatya –Sivas ticaret yolu üzerindeki Hekimhan Kervansarayı, önemli bir ticaret aksında yer almaktadır. Bölgede yerleşimin kervansaray sayesinde başlaması, Osmanlı Döneminde Köprülü Mehmet paşa zamanında Derbent bölgesi seçilmesi ve günümüzde de halen aktif olarak yöre halkının farklı amaçlara hizmet etmesi ve mekânsal tipolojisinin özellikleri neticesinde

çalışma kapsamına alınmıştır. Kervansaray yapısı plan tipolojisi ve kronolojik olarak Sultan kervansarayları ve diğer kervansaraylarla karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu kapsamda yapının kronolojik ve tipolojik yeri ve konumu belirlenmiş, diğer kervansaray yapıları ile farklılıkları ve benzerlikleri kıyaslanmış, Sultan Kervansaraylarının öncüsü olduğu irdelenmiştir. Yapının mimari özellikleri detaylı bir şekilde irdelenerek Anadolu Selçuklu Dönemi, Osmanlı Dönemi ve günümüzdeki işlevi ve konumunun önemi vurgulanması amaçlanmıştır.

2.ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ MİMARİSİ

Toplumların sahip olduğu gelenek ve göreneklер, sosyo-kültürel ortam, coğrafi koşullar gibi etmenlerin farklılık ve çeşitlilik göstermesi neticesinde oluşan sanat benzersiz ve çeşitlilik oluşturmaktadır. Sanatçı sahip olduğu malzemenin özelliklerinin yanı sıra düşünce ve duygularının zenginliği sayesinde ortaya koyduğu sanat ve mimarlık gelişmeye devam etmiştir. Sanat anlayışı dönem, bölge ve toplumlara göre farklılıklar göstermiştir(İlter,1982).

Türklerin Anadolu'ya akınlar düzenleyerek gelmesi ve Anadolu Selçuklu Devletinin kurulmasıyla birlikte bölge sosyo-kültürel ,etnik, dini, ekonomik, mimari gibi her alanda değişmeye ve gelişmeye başlamıştır. Türkler fetih ederek yerleştiği alanlara Orta Asya'dan getirdikleri kültür ve kimlikleri doğrultusunda kervansaray, han , hamam, medrese, cami gibi birçok anıtsal yapı inşa etmişlerdir. Anadolu'nun coğrafi konumu ve önemi nedeniyle Selçuklu Döneminde ticarete önem verilmiş ve bu bağlamada birçok hanlar, köprüler ve kervansaraylar inşa edilmiştir. Farklı fonksiyonlara ve işlevlere sahip bu anıtsal yapılar Anadolu Selçuklu Dönemi sanatının birçok özelliklerini bize yansıtmaktadır.

Kuban'a (1981) göre Türkler, Orta Asya'dan miras aldığı Türk ve İslam kültürünü Anadolu'da karşılaştıkları Bizans ve Roma gibi kültürleriyle sentezleyerek Anadolu Selçuklu Sanatını başarılı bir şekilde oluşturduğunu ifade etmektedir. Alptekin'e (1989) göre Anadolu Selçuklu sanatının kökenini üç kaynaktan aldığını vurgulamıştır. İlk etken; İslam anlayışı ve biçimlerin içindeki manevi öz ikinci etken; Anadolu kültürünün etkisi, üçüncü etken ise; İslam'dan öncelere dayanan Asya Türk sanatının etkisi olarak ifade etmiştir. Yukarıda bahsedilen unsurların harmanından oluşan Anadolu Selçuklu Sanatı bu kaynakların çeşitliliğine ve zenginliğine bağlı olarak güçlenmiştir (Çatin,2002;Alptekin, 1989).Tarih boyunca Türkler için topraklarını büyütme anlayışı ne kadar önemli ise fetih ettikleri yerleri iskan ederek geliştirmede o kadar önemli bir amaç olmuştur. Bu anlayış Anadolu'nun Türkleşmesi ve Türk Kültürü ve Sanatının gelişmesini sağlayan ana etmendir(Tekin,2012). Türk Tarihinde Hunlar ve Göktürklerden sonra Uygur Döneminden başlayarak Karahanlılar, Gazneliler Döneminde göçebe çadır kültürünün yanı sara yerleşik hayata yavaş yavaş geçmeye başlandığı görünmektedir. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Döneminde yapılan ve günümüze kalabilen birçok Han, Hamam, Kervansaray(Ribat), Cami, Medreseler gibi anıtsal yapılardan anlaşılacağı gibi bu dönemlerde yerleşik hayat mantığı güçlenmiştir. Bu nedenle Anadolu Selçuklu Döneminin yerleşik bir hayat kültürünün yaşadığı açıktır(Tekin,2012). Anadolu Selçuklu Dönemimde farklı ihtiyaçlara göre inşa edilen yapılarda Türk kültürünün etkisinde bir anlayışla tasarlanırken, farklılıkların daha çok banilerin veya ustaların süsleme gibi dekoratif alanlarda kendine has izlerini görmekteyiz. Bu nedenle Anadolu Sanatı bir devlet ekolünden daha çok bölgelerdeki farklı kültür, gelenek ve göreneklere göre ve insanların birbiriyle etkileşimden kaynaklanan farklılaşan bir mimari oluşum olarak nitelendirebiliriz(Öney,2002;Kuban,1981;Bayburtluoğlu,1978)[16].

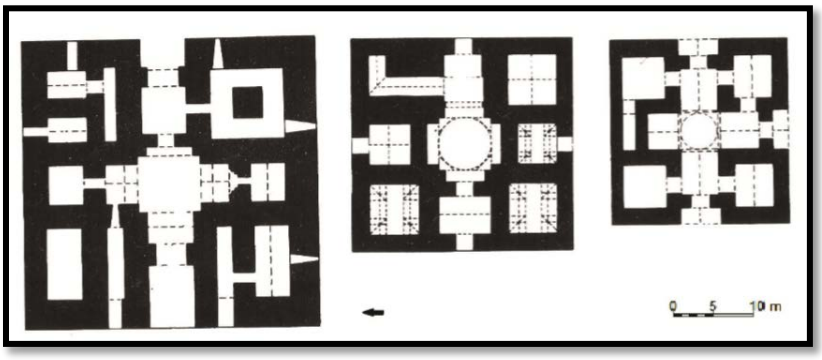
[16] Genel olarak Anadolu Sanatı taşınabilir minyatür, hat, süsleme gibi sanatlarda İslam dünyasıyla benzerlikleri fazladır. Fakat mimari, taş oymacılığı, çini gibi sanatlarda Anadolu'ya özgünleşmiş bir sanat görülmektedir . Detaylı bilgi için bknz. Öney, G.,2002.Anadolu Selçuklu Sanatı,ss.805-818. In: Türkler 7 (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca)Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.; Kuban, D.,1981.100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi. 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 304s.

ISBN 978-605-7923-57-8

Anadolu Selçuklu Mimari sanatının genel özelliklerini ifade edersek; Ana yapı malzemelerinin taş ve tuğladan oluştuğu, Selçuklu yapılarında ön cephe düzenine önem verildiği, yapıların kalın ve yüksek duvarlara sahip olduğu, yapılarda giriş kapıların yüksek ve anıtsal boyutta taç kapı olarak konumlandırılmıştır. Selçuklu mimarisinde ve sanatında geometrik, bitkisel ve hayvan motiflere yer verilmiştir. Bizans mimarisinden farklı olarak yapılarda kubbe ve kemerlerde dairesel formlar yerine külah gibi sivri biçimlenişler kullanılmıştır. Taşıyıcı sistem olarak sütundan ziyade dört köşeli ayaklar tercih edilmiştir. Sütunlar daha çok ön cephede cepheyi vurgulamak için kullanılmıştır(Bedirhan ve ark.,2012).

2.1. Anadolu Selçuklu Yapılarında Mekan Düzeni

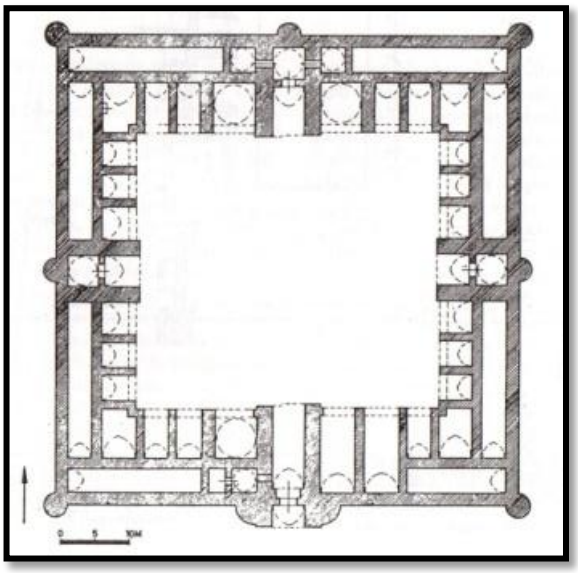
Anadolu Selçuklu Mimarisinde tek hacimden oluşan kümbetler, çok taşıyıcıdan oluşan cami mimarisi, açık veya kapalı avlu etrafındaki birimlerden oluşan kervansaray ve medreselere yapıları ve mimari yapılarda özellikle eyvan kullanımı çok önemli bir yere sahiptir. Üç tarafı kapalı ve bir tarafı açık tonoz gibi eğrisel örtü sistemiyle kapatılmış mekânsal alan olan eyvan İslam ve Türk mimarisinde yoğunlukla kullanılmıştır(Sözen ve ark., 2005; Ödekan,1996). Orta Asya'da Horasan ve Maveraünnehir bölgelerinde Türk mimarisinde V-VI. yüzyıllarda eyvan konutlarda karşımıza çıkmıştır(şekil1). Konutlardaki eyvan mimarisi özellikle haçvari, kubbeli merkez sofa etrafına yerleştirilmiş ve köşe odalarından oluşan bir plan şemasına sahiptir(Altun,1988;Cezar,1977).

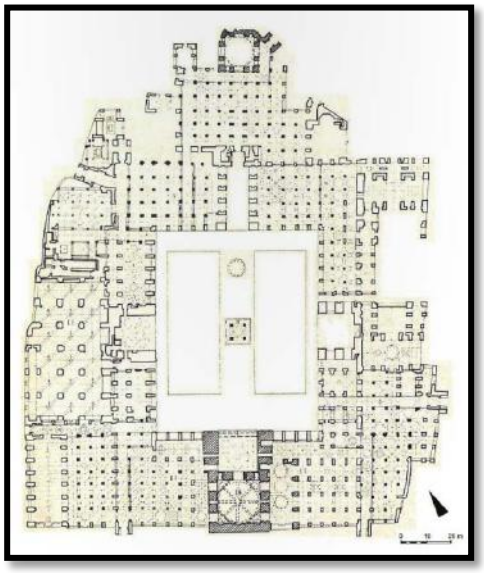
Şekil 1.Orta Asya'da Horasan ve Maveraünnehir bölgesinden- de V-VI. yüzyıla tarihlenen konutlar(Cezar,1977)

İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar Döneminde ilk defa yoğun olarak cami ve ticaret yollarındaki ribatlarda eyvanlar kullanılmaya başlanmıştır(Eraslan,2012). İran bölgesinde eyvanlar eski dönemlerden beri kullanılmasına rağmen dört eyvanlı ve avlu plan şeması kullanımı Gazneliler döneminde ilk olarak saray yapısında ortaya çıkmıştır(Turani,2013). Bu dönemde eyvanlar kubbe formuyla beraber kullanılarak yeni bir form arayışına gidilmiştir. Bu mimari anlayışı ilk olarak Ribat-ı Mahi'de karşımıza çıkmış, eyvanın arkasındaki mekanlar kubbeyle geçilmiştir(şekil2). Zamanla kubbe-eyvan beraber kullanım anlayışı cami mimarisinde kullanılmış, mihrap önü kubbesinden oluşan bu yeni formun ilk örneğini İsfahan Mescid-i Cuma camisinde görmekteyiz(şekil3)(Altun,1988).

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 2. Ribat-i Mahi Planı(Aslanapa,1993)

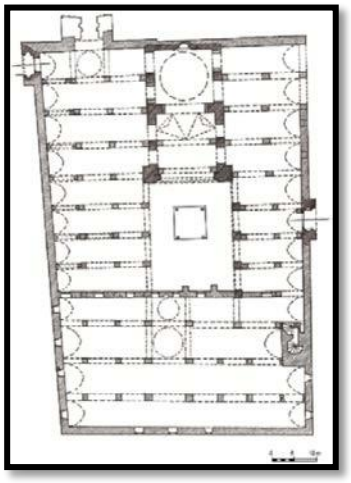
Şekil 3.İsfihan Mescid-i Cuma Camii (Altun,1988)

Büyük Selçuklu Döneminde miras aldıkları dört eyvanlı ve avlu plan tipini ustalıkla kullanan Anadolu Selçuklu Devleti, yapılarında eyvan kullanımının en görkemli dönemini yaşamıştır(Altun,1978;Güler ve ark.,2006)[17]. Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında mihrap önü kubbesinin, avluya bağlanan bir eyvanla sağlanması anlayışı etkin olmuştur. Bunun en özgün örneğini I. Alaeddin Döneminde yapılan Malatya Ulu Camisinde(1224) görmekteyiz(şekil4) (Eskici,2007). Bu dönemde camilerin yanında han, hamam, kervansaray, medrese gibi birçok anıtsal yapıda da kullanılmıştır. Medreselerde revak ve eyvanlar açık ve kapalı avlulu plan tipine sahip iki plan tipinde sevilerek kullanılmıştır(şekil5)(Kuban,1981;Öğel,1994)[18]. Kervansaray yapılarında ise özellikle açık ve kapalı mekanları oluştururken tonozla geçilmiş eyvanlar sıklıkla tercih edilmiştir(şekil6).

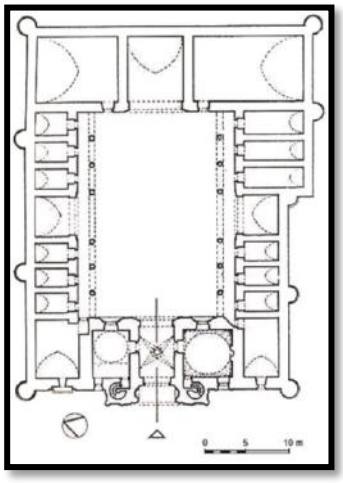
[17] Yapılarda avluları daha küçük ölçeklerde avlu mekanı halini almıştır. Bu yeni oluşumla mihrap önü kubbe ile eyvanın birleşmesi yapılarda farklı bir form oluşturmakla birlikte bütünlük katmıştır. Detaylı bilgi için bknz. Altun, A., 1978. Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s 276.;Güler, M., Kolay, İ. A., 2006. 12. yüzyıl Anadolu Türk Camileri, İTÜ Dergisi/a, 5(2):83-90

[18] Yapılarda genel olarak 3 veya 4 eyvanlı plan türü kullanılmıştır. Giriş aksının karşısındaki eyvan daha büyük tutulmuştur. Baş eyvanın yanındaki odalar genelde iklimsel koşullar düşünülerek kışlık odalar olarak planlanmıştır. Yapının mescidi bazen eyvanın kendisi, bazen bu kubbeli odalardan birisi iken bazen de giriş eyvanının yanındaki kubbeli bir oda olarak tasarlanmıştır. Bu tip yapılara bazıları Kayseri Çifte ve Sahibiye Medreseleri, Konya Sırçalı Medrese, Sivas Buruciye, Gök ve Çifte Minareli Medreseleri ile Erzurum Çifte Minareli medrese sayılabilir. Detaylı bilgi için bknz. Kuban, D.,1981.100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi. 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 304s.;Ögel, S., 1994. Anadolu'nun Selçuklu Çehresi, Akbank Yayınları, İstanbul.

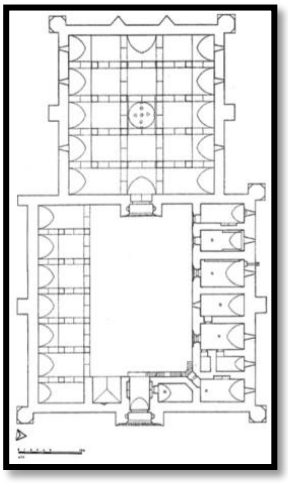
ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 4. Malatya Ulu Camii (Aslanapa,1993)

Şekil 5. Sivas Gök Medrese (Eraslan,2012)

Şekil 6. Sarı Han Avanos (Yavuz,1997)

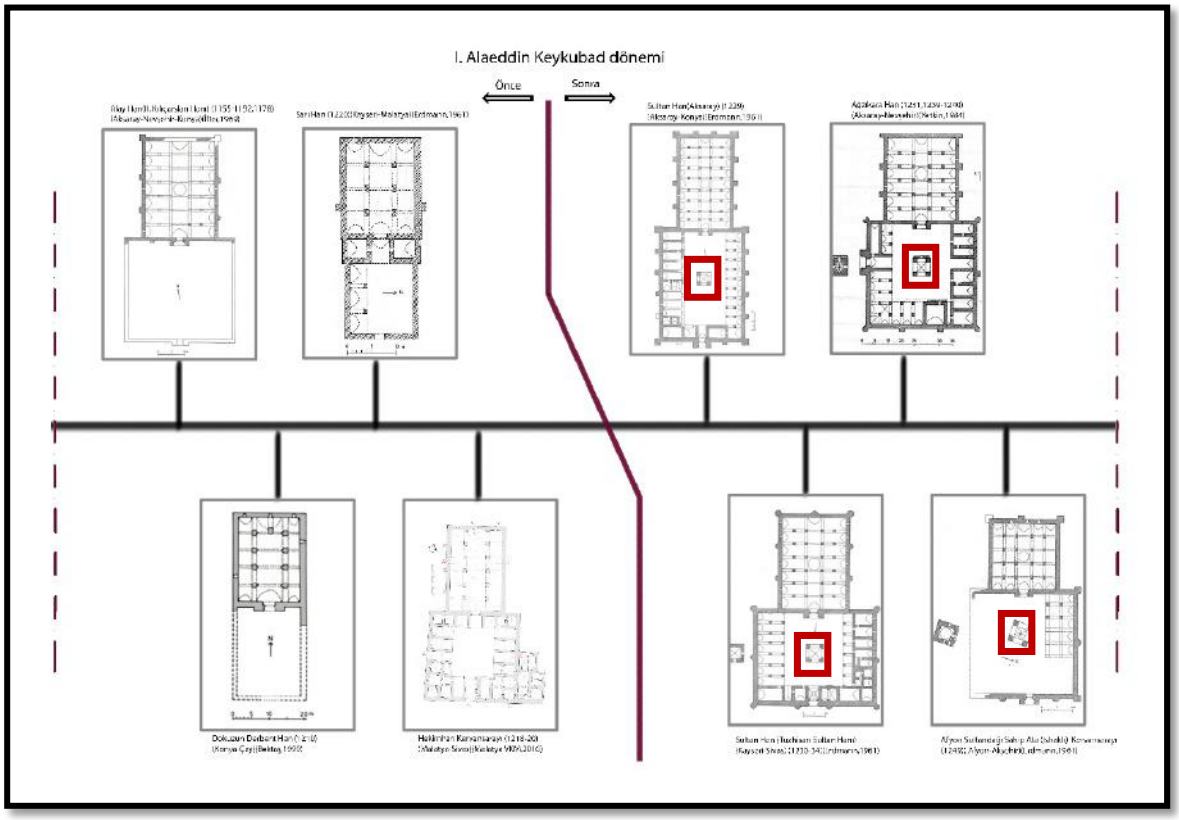
3. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KERVANSARAYLARI

Anadolu Selçuklu Kervansarayları ile kökeni olan ribat yapıları, dönem koşul ve şartlara göre benzer özellikler gösterse de mekan kurgusu ve mimari üslupta farklılıklar göstermektedir. Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu Dönemi kervansaraylarında bir mekan mescit olarak kullanılmışken, Anadolu Selçuklu Dönemi kervansaraylarında ise genelde köşk mescit olarak nitelendirilen avlunun merkezinde konumlanmış bir mimari mekanı mescit olarak ayrılmıştır(şekil 7)(Eraslan,2012).

Anadolu Selçuklu Devletinin yöneticileri fetih ettikleri yerlerde imar ve bayındırlığa önem vermiş, bu anlayış mimariye de yansımıştır. Parla'ya (1997) göre Alaeddin Keykubad Dönemiyle birlikte kervansaraylarda köşk mescit mekanları ortaya çıkmıştır. Keykubad'ın bizzat banisi olduğu Alara Han, Sultan Hanları gibi yapılar bunlara örnektir(şekil 8) (Parla,1997). Anadolu Selçuklu Dönemi kervansaray yapılarında üç ve beş nefli, bazilikal planlı kilise yapılarına benzer bir mekan kurgusuna sahip olduğu görünmektedir. Mimari yapılarda bu anlayışın yöresel ustaların geçmişten gelen birikimlerini kervansaray yapılarında da kullandığı düşünülmektedir(Kuban,1981).

Tablo 1. Anadolu Selçuklu Dönemi kervansarayların avlusunda köşk mescidin I. Alaeddin Keykubat'tan sonra yapılmaya başlandığını gösteren tablo(Şahin,2016)

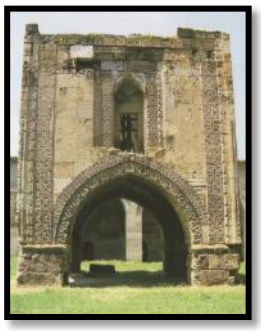
ISBN 978-605-7923-57-8

Anadolu Selçuklu Kervansaray yapıları ticari, askeri, dinsel, sosyo-kültürel, gibi ihtiyaçların ister hepsine isterse birine hizmet etsin yolcu-yük-hayvan üçlemesindeki barınma olayı bütün yapılarda vazgeçilmez bir koşul olmuştur. Bu bağlamda kervansaray yapıları hangi plan yapısına sahip olursa olsun barınma ve konaklama ihtiyacını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Kervansaray yapıların da barınma ihtiyacı kapalı, açık veya eş odaklı plandan oluşan mekanlarda karşılanmıştır. Bu yapılarda genelde insanlar ile hayvanlar aynı alanda bulunurken seki gibi kot farklarıyla bölümlemeler le ayrım yapılmıştır. Bu sekiler belli yükseklikte olup yükler ve insanlar için uygun bir zemin oluşturmuştur(Özcan,2015).

Şekil 7.Ağzıkara Han(Bektaş,1993)

Şekil 8. Kayseri Sultan (Tuzhisarı) Han Köşk Mescid (1230-34) (Bektaş, 1993)

Türkler yerleştikleri Anadolu coğrafyasına kervansaray yapılarını inşa ederek Türk İslam tarihinin kesintisiz ve en uzun ömrüne sahip yapılarını ortaya koymuşlardır(Cezar,1976). Anadolu Selçuklu Döneminde yapılan kervansaray yapıları tam olarak sayısı saptanamamıştır. Araştırmacılar eserlerinde birçok kervansaraya yer vermiştir. Erdmann'ın1961 yılında yayınladığı kervansaray kataloğuna ek olarak, Özergi'nin 1965 yılında yayınladığı Anadolu Selçuklu kataloğunda, toplam 132 tane han,19 tane incelenmesi gereken han ve Anadolu Selçuklu Kervansaray yolları üzerinde

ISBN 978-605-7923-57-8

kervansaraylar bulunmaktadır(Erdmann,1961; Özergin,1965). Yavuz,1992'deki çalışmasına göre bu kervansarayların dışında son 30 yılda kendisinin de katıldığı araştırmalara göre 15 tane yeni han keşfedilmiştir. Özcan,2015'deki çalışmasında Anadolu Selçuklu Döneminde keşfedilen 190 civarında kervansaray ve 40 kadar köprünün yapıldığını ifade etmektedir. Bu kervansarayların bazılarının banileri bizzat sultanlar olmuştur. Bunlar; I. Kılıçaraslan tarafından yaptırılan; Aksaray-Kayseri arası Alay Han(1156-1192, 1210-20,1219-36),I. Izzeddin Keykavus tarafından yaptırılan; Antalya-Isparta yolu üzeri Evdir Han(1214-1218), I. Alaeddin Keykubad tarafından yaptırılan; Konya -Aksaray yolu üzerinde Sultan Han (1229), Kayseri-Sivas yolunda Sultan Han (1230-34), Avanos'ta Sarı Han (1230-40) Alanya Antalya yolu üzeri Alara Han (1232), Gıyaseddin Keyhüsrev'in yaptırdığı İncir Han (1238-39),Eğirdir Han (1238-1239),Antalya-Isparta yolu üzeri Kırkgöz Han'dır.(1236-46) (Turan,2002; Aslanapa,1993; Schneider,2000; Öğel,1987; Erdmann,1961; Altun,2002).

3.1. Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansaraylarının Plan Özellikleri

Anadolu Selçuklu Döneminde kervansaray mimarisi ve mekan organizasyonu dönemin ihtiyaçları ve koşullarına göre şekillenmiştir. Kervansaray yapıları kervanların, seyyahların barınma, korunma, dinlenme gibi her türlü gereksinimlerini karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Korunma ve güvenlik ihtiyacından dolayı kervansaray yapılarını oluşturan duvarlar kalın ve masif örülmüş, yapılar burç, kule ve payanda gibi mimari öğelerle sağlamlaştırılarak adeta kaleyi andırmaktadır. Kervansarayda konaklayan insanların, hayvanların her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için depo, kiler, eczane, nalbant, veteriner, hamam gibi odalar ve bölümler ve bu için ehli insanlar bulunmaktadır. Anadolu bölgesinde yol güzergahlarına belli aralıklarda kervansaraylar yapılmış, bu nedenle farklı iklim ve topoğrafyaya sahip alanlarda kervansaray yapılarının mekânsal planlamaları şekillenmiş ve farklılık göstermiştir(Tuncer,2007). Birçok araştırmacı kervansarayların mekan organizasyonunu farklı plan tipolojilerine ayırarak sınıflamıştır. Bu çalışmada kervansarayları oluşturan mekanların kapalı ve açık bölümlerine göre sınıflandırma yapılmaktadır. Bu çalışmada Anadolu Selçuklu kervansarayların plan bağlamında mekan örgütlenmesi olarak

- Yalnızca kapalı kısımdan oluşan 'hol' hanlar
- Sadece açık kısımdan oluşan 'avlu' hanlar
- Hem kapalı hem de açık kısımdan oluşan hanlar
- İç içe geçmeli (eş odaklı) kervansaraylar olarak dört ana gruba ayrılmıştır (Bektaş,1999;Günel,2010;Aytaç,2002;Yavuz,1976;Aslanapa,1993;Karpuz,1995;Erdmann,1961).

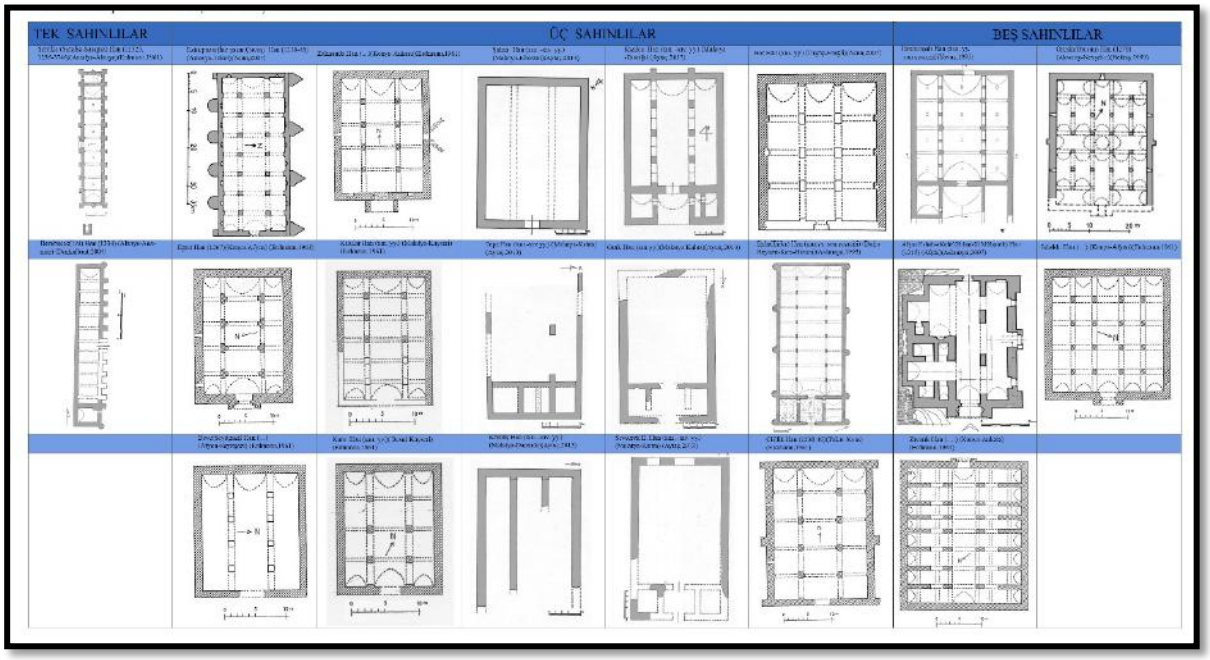
Bu gruplamalarda ise kapalı mekanlardaki sahın sayısına göre bir, iki, üç ve beş sahınlı kervansaraylar olarak alt gruplara ayrılmıştır.

3.2.Yalnız Kapalı bölümden Oluşan Kervansaraylar

Anadolu Selçuklu Kervansaray yapıları genel olarak kare veya dikdörtgen plan kurgusuna göre tasarlanmıştır. Kervansaray yapılarında konaklama ve korunma ihtiyaçlarını karşılamak için genellikle kapalı bölümleri ilk olarak yapılmıştır. Anadolu'da bulunan kervansarayların iklim koşulları, güvenlik gibi farklı sebeplerden dolayı yapıların avlu kısmı yapılamamış ve bu plan tipi ortaya çıkmıştır. Antalya-Alanya yolunda 'Şarapsahın', Amasya-Tokat yolunda 'Ezine-Pazar Hanı', Afyon-Kütahya yolunda 'Eğret Han', Aksaray-Kayseri yolunda 'Öresin Hanı' bu yapılara örnek olarak gösterilebilir(Karpuz,1995). Kapalı mekandan oluşan kervansaraylar, mekanı oluşturan sahın sayılarına göre üç'e ayrılmış ve tablo oluşturulmuştur. A-Tek sahınlı kervansaraylar, B- Üç sahınlı kervansaraylar, C-Beş sahınlı kervansaraylar olarak sınıflandırılmıştır.

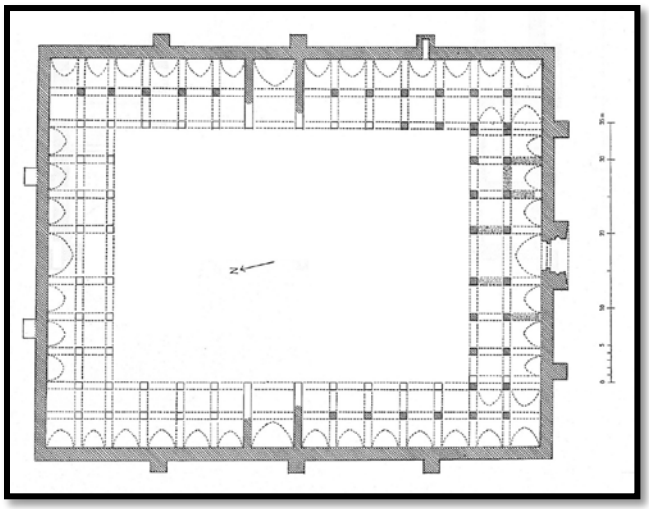
Tablo2: Sadece kapalı bölümden oluşan kervansarayların sahın sayısına göre gruplandırılmış halini gösteren tablo(Şahin,2016).

ISBN 978-605-7923-57-8

3.3.Yalnız Avludan Oluşan Kervansaraylar

Sadece avlu bölümünden oluşan bu kervansaray yapılarından Anadolu'da sadece günümüze Isparta-Antalya yolundaki Evdir Han ulaşmıştır(şekil9). I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırılan yapı bu plana sahip tek sultan kervansarayı olma özelliğine sahiptir.

Şekil 9. Evdir (Eski) Han Planı,(1211-1220)(Erdmann,1961).

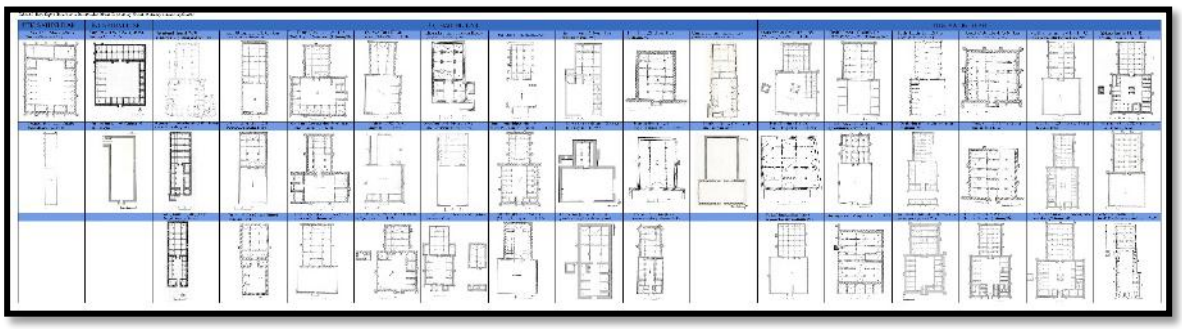
3.4. Hem Kapalı Hem de Avlu Bölümünden Oluşan kervansaraylar

Anadolu Selçuklu Döneminden günümüze kalmış en fazla örnek bu grupta yer almaktadır. Çalışmanın konusu olan Hekimhan Kervansarayı da bu plan tipinde inşa edilmiştir. Günümüze ulaşan dokuz tane sultan kervansarayından Alay Han, ,Sultan Hanları, İncir Han, Kırkgöz Han, Eğridir ve Sarıhan bu plan tipine sahiptir. Alay Han (Aksaray-Kayseri), Altınapa Hanı (Konya- Beyşehir), KuruÇeşme Hanı, Kızılören Hanı (Konya- Beyşehir), Dokuzun Hanı (Konya- Akşehir),Kadın Hanı (Konya-Akşehir), Ertokuş Hanı (Konya-Eğirdir), Sadettin-ZazadinHanı (Konya-Aksaray), Aksaray Sultan Hanı (Konya-Aksaray), Kayseri Sultan Hanı (Kayseri-Sivas) bu plan tipinde şekillenmiş

ISBN 978-605-7923-57-8

örneklerdir(Karpuz,1995). Bu nedenle kervansaraylar içerisinde en çok sevilen ve uygulanan yapı tipi olduğu düşünülmektedir.

Tablo3. Hem kapalı hem de avlu bölümden oluşan kervansarayların sahın sayısına göre gruplandırılmış halini gösteren tablo. A- Tek sahınlı kervansaraylar, B- İki sahınlı kervansaraylar C- Üç sahınlı kervansaraylar D- Beş sahınlı kervansaraylar olarak sınıflandırılmıştır(Şahin,2016).

3.5. Eş Odaklı(İç İçe Geçmeli) Bölümlerden Oluşan Kervansaraylar

Kervansaray yapıları arasında eş odaklı mekan kurgusuna sahip yapıların plan kurguları özel bir düzene sahiptir. Kervansarayların mekan kurgusu iç den dışa doğru avlu, odalar-eyvanlar ve servis-ahırlar olarak kurgulanmıştır. Diğer kervansaray yapılarına göre özelleşmiş oda sayıları ve insanlara ayrılan mekan sayısı fazladır. Bu bağlamda kervansaray yapıları plan şeması servis alan ve veren kısımların konumlanası bakımından özel bir plan tipine sahiptir. Benzer plana sahip sadece sultan hanlarından Alara Han bulunmaktadır (Karpuz,1995; Yavuz,1976;Yavuz,1991). Çalışma kapsamında bu kervansaraylar dördüncü grup olarak sınıflandırıp tablo haline getirilmiştir.

Tablo 4. Eş Odaklı(İç İçe Geçmeli) bölümden oluşan kervansarayların sahın sayısına göre gruplandırılmış halini gösteren tablo(Şahin2016)

4. MALATYA HEKİMHAN KERVANSARAYI MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Anadolu Selçuklu Devletinin gelişmiş kültürünü yansıtan Hekimhan Kervansarayı, adını verdiği Malatya'nın Hekimhan İlçesinde yer almaktadır. Hem kapalı hem de avlu bölümünden oluşan kervansaray 1218 yılında kapalı bölümü yapılmış 1220 yılında ise avlu bölümü tamamlanmıştır. Yöre halkı tarafından 'Taşhan' olarak ta adlandırılan yapının önünde kare tabanlı avlu ve etrafında çevrelenen odalardan oluşmaktadır. Avlunun ana taç kapı girişlerinin sağında ve solunda dikdörtgen planlı odalar kendi içinde bölümlere ayrılmıştır. Kapalı bölüm üç sahından oluşan dikdörtgen bir plana sahiptir(şekil10-11)(Demirbağ ve ark.,2013).

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 10. Hekimhan Kervansarayı genel görünüşü (http://hekimhanlisesi.meb.k12.tr/meb _iys_ dosyalar/ 44/08/181606/ fotograf_galerisi_ 394355. html)

Şekil 11. Hekimhan Kervansarayı genel görünüşü (https://www.google.com.tr/maps/place/Hekimhan,+Malatya/@38.8211539,37.9313362,2599m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x4077822a3850b701:0x5b102bf457992322!8m2!3d38.816525!4d37.930779!6m1!1e1).

Kervansaray yapısı üç sahından oluşan dikdörtgen planlı kapalı bölümü ve daha geniş avlusuyla Sultan Hanlarının plan şemasına benzemektedir. Kapalı bölümün taç kapısının üzerinde Arapça, Ermenice ve Süryanice olarak yazılmış kitabe yer almaktadır. Yapının banisi Malatyalı Hekim Ebu Salim bin ebil Hasan el Şemmas'tır(Aslanapa,2007; Aslanapa,2002; Aslanapa,1993). Kervansaray yapısı İlçenin en eski yapısı olduğundan ilçenin gelişimi kervansarayla birlikte olduğu düşünülmektedir. Kervansaray yapısının doğu avlu duvarına bitişik XVII. Yy'da yapıldığı düşünülen hamam yapısı bulunmaktadır. Yapıya 50 m uzaklıkta ise Sokullu Mehmet paşa Camii(1661) konumlandırılmıştır(şekil12). İlçedeki yaşlı insanların sözlü anlatımlarına göre bu yapıları çevreleyen kale surlarının varlığından bahsedilmektedir. Fakat günümüzde kale duvarından hiçbir iz bulunmamaktadır.

Şekil 12. 1-Hekimhan Kervansarayı ,2-Hekimhan Hamamı ve 3-Köprülü Mehmet Paşa Camii Kuş bakışı görünümü(https://www.google.com.tr/maps/place/Hekimhan,+Malatya/@38.8211539,37.9313362,2599m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x4077822a3850b701:0x5b102bf457992322!8m2!3d38.816525!4d37.930779!6m1!1e1).

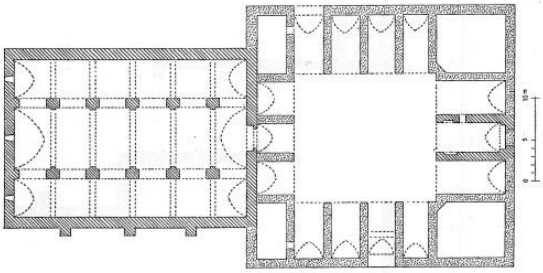
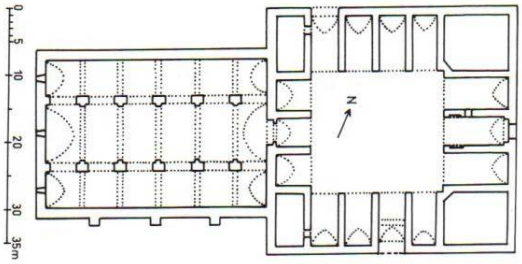
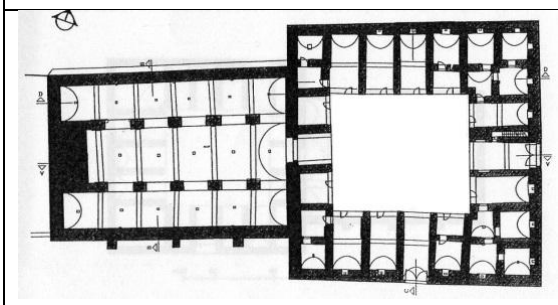
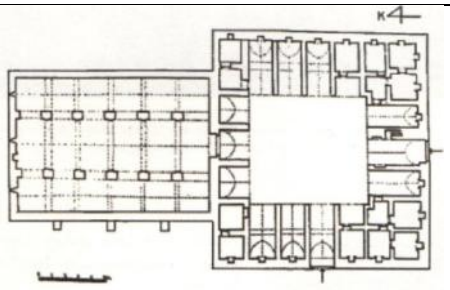
Son yapılan restorasyonlar neticesinde yöre halkının kervansaraya bitişik nizam yaptığı dükkanlar ve depolar yıkılmış ve yapı kötü görünümünden kurtulmuştur. Günümüzde kervansaray ve cami aktif olarak kullanılmakta fakat hamam yapısına bir işlev verilmemiştir. Yöre halkı mevlüt, kına, düğün gibi etkinliklerini kervansaray yapısında gerçekleşmektedir. Böylece yüzyıllarca yolcular, kervanlar,

ISBN 978-605-7923-57-8

tüccarlar gibi insanların çekim merkezi olan kervansaray yapısı halen yöre insanları tarafından toplanma ve etkinlik alanı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

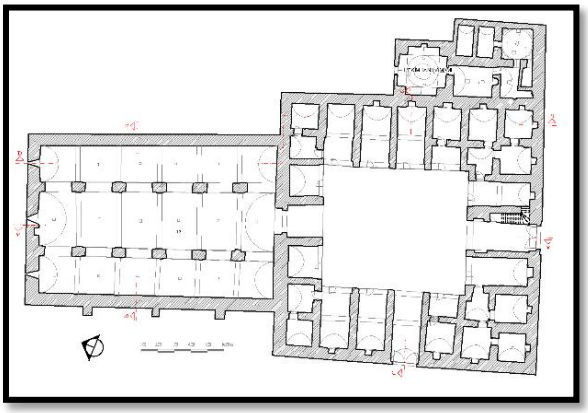
Araştırmacılar ve uzmanlar tarafından çeşitli zamanlarda yayınlanan kervansaray planlarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Edmann (1961) ve Bektaş (1999) gibi araştırmacıların planlarında avlunun doğu cephesi duvarında bir portal girişi bulunmaktadır. Ayrıca bu planlarda avlunun köşe odalarındaki mekan bölüntüleri ve odalara girişler yer almamaktadır. Kervansaray yapısının doğu cephesindeki portal girişinin han ve caminin yapılmasıyla ve bölgenin derbent bölgesi seçildikten sonra açıldığı düşünülmektedir(şekil13). Zamanla hanın işlevini yitirmesiyle doğu cephesindeki önemini ve özelliğini yitirmiş ve kapatılmıştır. Fakat batı cephesindeki sonradan açılan taç kapı işlevini koruğundan hale aktif olarak kullanılmaktadır. Yapının özellikle avlu bölümündeki farklılıkların, onarım ve restorasyonlar sırasında olduğu düşünülmektedir.

Tablo5. Hekimhan Kervansarayının farklı araştırmacılar tarafından yayınlanan planları.

 Plan : Hekimhan Kervansaray Planı, (Erdmann 1961)	 Plan: Hekimhan Kervansaray Planı (Bektaş 1999)
 Plan: Hekimhan Kervansaray Planı(Fındık 2007)	 Plan: Hekimhan Kervansaray Planı (Aytaç 2013)

Osmanlı Dönemi Köprülü Mehmet Paşa zamanında celali isyanları gibi sebeplerden dolayı bozulan düzeni tekrardan geri getirmek için Hekimhan'da Köprülü Mehmet paşa Camii(1661) yapılmış ve vakıf kurulmuştur. Böylece bölge derbent bölgesi ilan edilerek kervansaray, cami ve hamam yapılarının çevrelediği anlamlı alan bir tür menzil külliyesine çevrilmiş ve Osmanlı Döneminde de Kervansaray yapısı aktif olarak kullanılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 13. Hekimhan Kervansarayı Planı(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Bu planlar arasında günümüzde en yakın olanı(Şekil 13) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinden alınan plan olduğu anlaşılmaktadır. Kareye yakın bir forma sahip olan avluya iki giriş bulunmaktadır. Ana giriş, üzerinde bir kitabesi bulunan güney cephedeki kapıdır. Kervansarayın kapalı bölümü üç sahınlı beşer ayaklı iki sıra sütunlarla üç sahına bölünmüştür(şekil14). Orta sahını kapatan tonoz örtüsü diğer alanlara göre yüksek tutulmuştur(şekil15). Bu nedenle sahın sayısı ve orta bölümün daha yüksek tutulmasıyla yapı Bizans Dönemi bazilikal plan tipini andırmaktadır. Bu benzerliğin kervansaray yapı ustalarının geçmişten gelen birikimlerini bu yapılarda da kullanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. 1220 yılların başından 1260'ların sonuna kadar üç sahınlı planlı kervansaraylar sevilerek yapılmaya devam edilmiştir(Şahin,2006). Kervansaray yapıları kapalı bölümleri benzerlik gösterse de daha çok avlu kısımlarında farklılaşmalar meydana gelmektedir. Kapalı kısmın önünde bulunan üç açıklıklı revak sadece Hekimhan Kervansarayı'nda görülmektedir(Kuban,2002). Kapalı bölümün üç sahına ayrılması konusunda Hekimhan (Taşhan) (1218-1220), Altunapa (Selçukhan) (1201-02), Kuruçeşme Han (1207), Argıt (Altunap) Han (1201-02), Dokuzun Derbend Han (1210), Sarı Han (1220), Durak (Pervane Süleyman, Durağan) Han (1239-40), Tahtoba Han (1238-46), Akhan (Bozhan) (1238-78,1253-54) gibi kervansaraylarıyla benzerlik göstermektedir.

Şekil 14. Hekimhan Kervansarayı kapalı bölüm sol sahını.

Şekil 15. Hekimhan Kervansarayı kapalı bölüm orta sahını

4.1.Hekimhan Kervansarayı Kütle Biçimlenişi

Anadolu Selçuklu Dönemi anıtsal yapılarında ön cephe düzeni her zaman büyük bir öneme sahip olmuştur. Bunun en iyi örnekleri olan kervansaray yapılarında taç kapılar, sütün ve güçlendirme kuleleri gibi mimari ve dekoratif öğelerle cephe sürekli zenginleştirilmiştir. Sultan Hanları, Karatay Han, sarı Han gibi birçok kervansarayda taç kapılar; mukarnas, silme, küre-koni, kabara gibi mimari öğelerin yanında bitkisel ve geometrik motiflerle güçlendirilmiş ve cephe duvarından daha yüksek tutularak anıtsallaştırılmıştır. Hekimhan Kervansarayı'nda güney taç kapısı avlu duvarından biraz

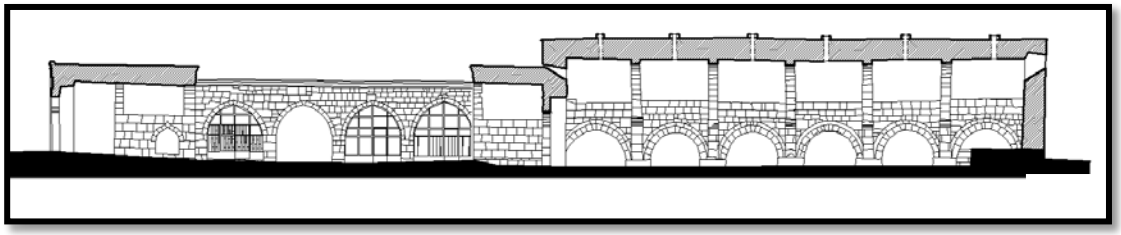
ISBN 978-605-7923-57-8

yüksek tutulmuş, basit kemerle geçilen taç kapı kavsarası sade bir görünüme sahiptir. Yapının kapalı bölümü üç sahından oluşan güney kuzey aksında dikdörtgen bir şekilde konumlanmış masif bir yapıya sahiptir(şekil 16). Yapının avlu kısmı kareye yakın bir planlamaya sahiptir ve avlu duvarları kapalı bölümden daha yüksek inşa edilmiştir.

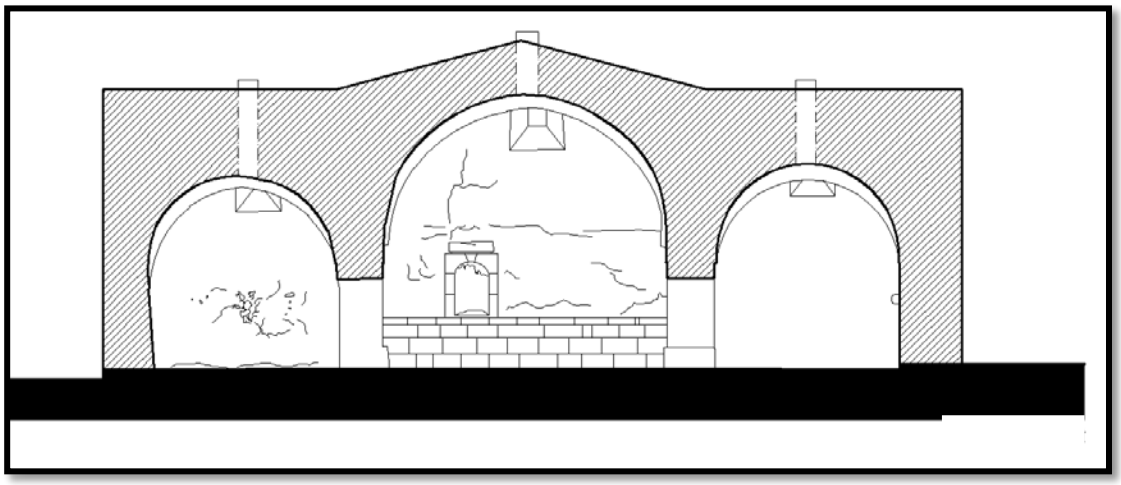

Şekil 16.. Hekimhan Kervansarayı genel görünüş(http://www.malatya.bel.tr/icerik/52/157/tashan.aspx)

Hekimhan Kervansarayının avlusuna günümüzde iki giriş bulunmaktadır. Yapının ana taç kapısı güney cephesinde bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu yapılarında genellikle taç kapılar 2/3 oranında yapılarak cephe duvarından yüksek inşa edilmiştir. Fakat Hekimhan Kervansarayında Ana taç kapı günümüzde basık kemerli ve neredeyse kareye yakın oranlarda ve cephe duvarıyla aynı kotta şekillenmiştir. Bu kapı oranını yıllar sürecinde yapılan restorasyonlar sonucunda bu seviyeye geldiği düşünülmektedir. Sonradan açılan batı duvarındaki kapı ise beton lento ile geçilmiş ve orijinalliği olmayan bir görünüme sahiptir(şekil17-18-19).

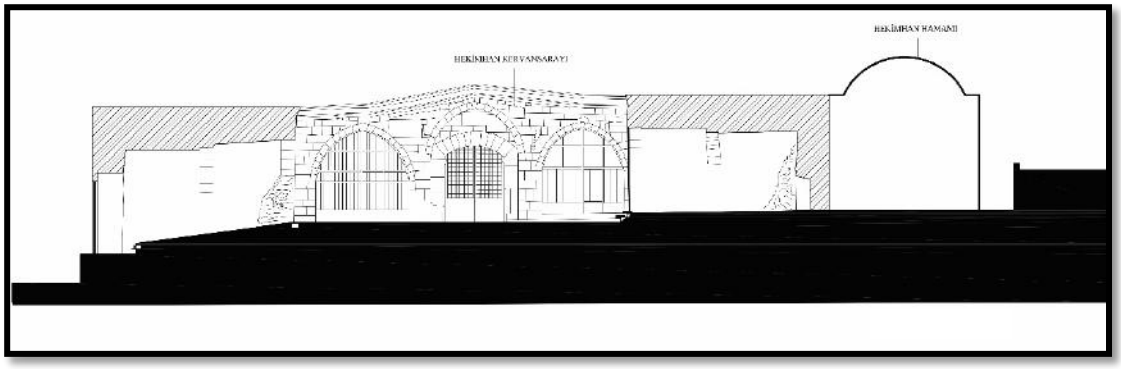

Şekil 17. Hekimhan (Taşhan) Kervansarayı Boyuna kesiti(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 18. Hekimhan (Taşhan) Kervansarayı Enine Kesiti (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 19 Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden düzeltilerek Hekimhan (Taşhan) Kervansarayı ve Hamamın(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

4.2.Hekimhan Kervansarayı Malzeme ve Yapım Tekniği

Hekimhan kervansarayı genel olarak sade ve masif bir görünüme sahiptir. Avlu bölümde moloz taş kullanılırken kapalı bölüm ise kesme taştan örülmüştür. Yapıda kesme taştan örülmüş basık kemerli taç kapısı, kapalı bölümün kemerlerinde, avludaki çatı saçaklarındaki basit profiller ve avlu ve kapalı bölümün üstündeki kitabeler dışında fazla bir süsleme yoktur. Hekimhan Kervansarayı'nda kesme taşlarda yapı ustaların işaretleri bulunmaktadır(şekil20)(Aytaç,2013).

Şekil 20. Hekimhan Kervansarayın taş ustalarının kullandığı işaretler(Aytaç,2013)

Hekimhan Kervansarayı duvarlarında görünen taş ustalarının izleri birçok kervansarayda görünmektedir. Fındık'a (2007) göre 'Aksaray Sultan Han, Kayseri Sultan Han, Karatay Han, Sivas Alaca Han, Ertokuş Han, Çardak Han, Ağzıkara Han, Horozlu Han, Sarı Han, Karatay Han, Kırkgöz Han, Alara Han, Alay Han, Sadeddin Han'da ki kervansaraylarda da benzer taş izleri bulunmaktadır(Fındık,2007). Kervansarayın avlu bölümüne iki giriş bulunmaktadır. Güney cephesindeki taç kapı basık kemerle geçilmişken batı duvarındaki giriş beton lento ile geçilmiştir. Batı duvarındaki giriş zamanla ihtiyaçtan dolayı eyvan duvarı yıkılarak açılmış ve günümüzde yöre halkının Pazar yerine açılmaktadır.

Yapının batı duvarında yöre halkının çeşitli işlevlerde kullandığı dükkan ve depolar bulunmaktaydı. Bu kötü görünümlü betonarme yapılar kervansaray yapısına ve duvarına zarar verdiğinden dolayı restorasyon sırasında yıkılarak temizlenmiştir. Resimlerde yıkılan yapıların etkisi kervansarayın duvarındaki ton ve derz farklılıklarından açıkça belli olmaktadır(şekil21-22).

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 21. Hekimhan Kervansarayı restorasyon öncesi avlu bölümü batı cephesi (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 22. Hekimhan Kervansa- rayı restorasyon sonrası avlu bölümü batı cephesi.

4.3.Hekimhan Kervansarayı Bezeme Özellikleri

Anadolu Selçuklu Mimari sanatında süsleme ve dekoratif öğeler anıtsal yapılarda sıklıkla kullanılmış, özellikle ön cephede ve taç kapılarda sevilerek tercih edilmiştir. Bu anlayış anıtsal kervansaray yapılarında da kendini göstermektedir. Kervansaraylarda geometrik, bitkisel ve dekoratif öğeler kullanılarak cephe ve taç kapılar zenginleştirilmiştir. Hekimhan Kervansarayı sade ve masif bir cepheye sahiptir. Yapının güney avlu duvarındaki ana taç kapısında 3 adet silme ile çevrelenmiş, kapının üstünde tahrip olmuş biçimde kitabe yer almaktadır(şekil23). Yapının batı girişi ise sonradan açıldığından dolayı çok tahrip olmuş ve orijinal değildir. Cephelerdeki en net mimari dekorasyon ise yapının batı kapalı bölüm duvarındaki üçer adet güçlendirme payandalarıdır(şekil24).

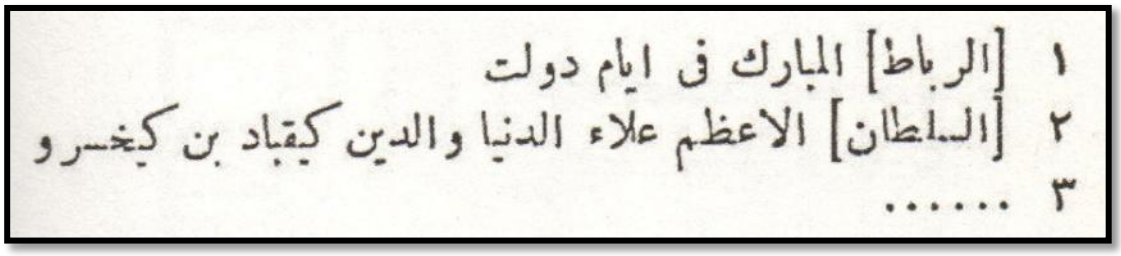
Şekil 23. Hekimhan Kervansarayı avlu bölümü güney ana taç kapı girişi ve kitabe.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 24. Hekimhan Kervansarayı batı cephesi payandaları.

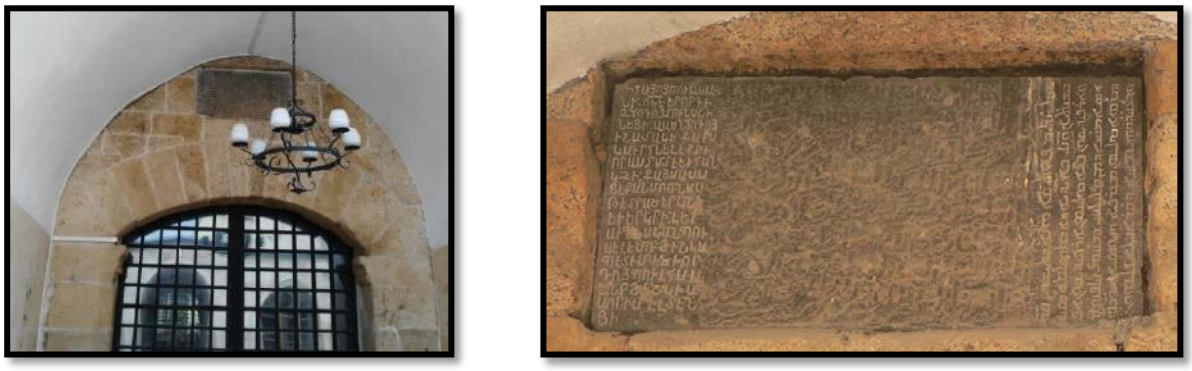
Yapının ana giriş kapısı güney avlu cephesinde bulunmaktadır. Güney cephesi taç kapıdaki kitabede okunan kısmıyla yapının dönemi anlaşılmaktadır. Kitabedeki açıklamada; *Bu mübarek ribat; büyük sultan, din ve dünyanın şereflisi Keyhüsrev'in oğlu Keykubad'ın saltanat günlerinde yapıldı.'* Yazmaktadır(şekil 25)(Aytaç,2013,Erdmann,1961).

1444

Şekil 25. Hekimhan Kervansarayı güney avlu taç kapı kitabesi (Aytaç,2013)

Kervansaray yapısının kapalı bölümünün taç kapı üzerinde Arapça, Süryanice ve Ermenice olarak 3 farklı dilde yazılmış bir kitabe yer almaktadır. Bu kitabede hangi dönemde yapıldığı, kimin ne amaçla yaptırdığı gibi konular hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. Hekimhan kervansarayı özel kitabesi sayesinde önemini arttırmaktadır(şekil 26)[19](Aytaç,2013).

Şekil 26. Hekimhan Kervansarayı kapalı bölüm girişi üzerindeki Süryanice, Selçuklu (Arapça) ve Ermenice olarak üç dilde yazılmış kitabe.

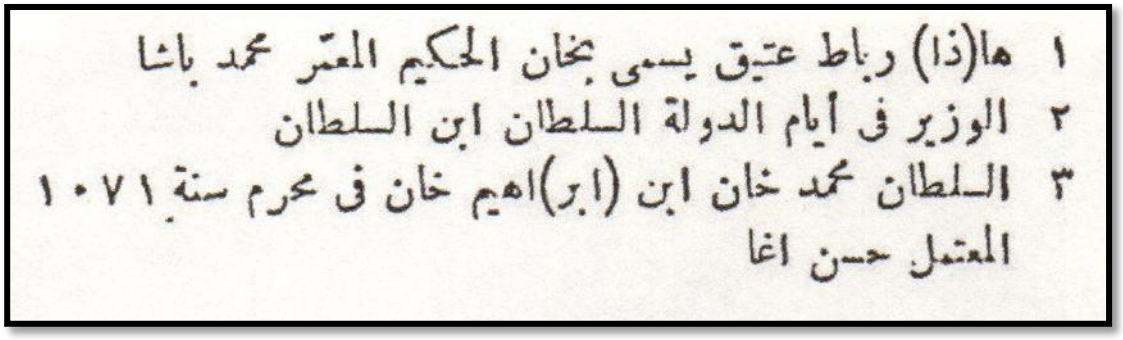
[19] Hekimhan kervansarayının kapılı bölümünün giriş kapısında bulanan kitabe ve diğer kitabelerin çevirisi ve detaylı bilgi için bakınız Aytaç, İ., 2013, Malatya Türk-İslam Dönemi Mimari Eserleri II, Malatya Kitaplığı, İstanbul,326s.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yukarıdaki kitabelerin acıkmalarından da yapının banisi Malatyalı Hekim Ebu Hasan'ın oğlu büyük Başhekim Ebu Salim olduğu anlaşılmaktadır. Farklı dillerde yazılan kitabesinden de anlaşılacağı gibi O dönemlerde farklı din ve ırktaki yolcuların, kervanların sürekli ve yoğun olarak konakladıkları ve uğradıkları bir bölge olduğu aşikardır.

4.4.Hekimhan Kervansarayı'nın Geçirdiği Restorasyonlar

Günümüze kadar ayakta kalabilmiş Hekimhan Kervansarayı yapılış tarihinden itibaren birçok kez onarım geçirdiği düşünülen yapının, avlu kısmının daha çok müdahale geçtiği düşünülmektedir. Yapıdaki bilinen en eski onarımın Osmanlı Döneminde 1660 yılında yapılan ve barınak portalinin doğu duvarında olması gereken fakat günümüzde avludaki bir mekanda yerde duran kitabesinden anlaşılmaktadır(şekil27). Bu kitabe şuan avluya bakan bir odada bulunmaktadır.

١ هاذا رباط عتيق يسمى بخان الحكيم المعتبر محمد باشا
٢ الوزير فى أيام الدولة السلطان ابن السلطان
٣ السلطان محمد خان ابن (ابر)اهيم خان فى محرم سنة ١٠٧١
المعتمل حسن اغا

Şekil 27. Hekimhan Kervansarayı kapalı bölümün portalinin doğu duvarının üstünde olması gereken fakat günümüzde yapının avlusunun bir odasında bulunan kitabenin Arapça yazılmış yazı(Aytaç,2013).

Onarımı anlatan kitabedeki açıklamada;

' Bu han, al-hekim adında eski bir ribattır. Sultan İbrahim Han oğlu Sultan Mehmet Han zamanında, Büyük vezir Mehmet Paşa onarttı.1071(M1660) senesinin muharrem ayı, onaran Hasan Ağa' ifadeleri ile yapının onarım yılı, kim tarafından yaptırıldığı açık bir şekilde verilmiştir(Aytaç,2013;Günel,2010).

Yapı zaman içerisinde Fındık'a(2007) göre 1958 ve 1983 yılında yapı onarım geçirmiştir(Fındık,2007). Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğünden alınan veriler ışığında 1977 ve 2007 yılında restorasyon geçirdiği ve 1987 yılında Taşhan, Köprülü Mehmet Paşa Camii ve Hekimhan Hamamı'nın çevresi kamulaştırılmıştır(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).

Osmanlı Dönemi Köprülü Mehmet Paşa zamanında Hekimhan'ın derbend bölgesi olarak seçilmesi nedeniyle kervansarayın 50m ilerisine cami yapılmıştır. Hekimhan Kervansarayı dönemin ihtiyaçları ve koşullarına göre Osmanlı Dönemi han yapıları niteliğinde kullanıldığı, yapının avlu bölümündeki doğu ve batı kapılarının, avlu bölümündeki odalardaki ocakların, avlu köşe odalarındaki oda bölümlemeleri ve kapalı bölüm önündeki revak mekanlarının bu dönemlerde yapıldığı düşünülmektedir(şekil28). Bu nedenle Osmanlı Döneminde özellikle avlu bölümünde günümüze kadar büyük onarımlar geçirdiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde halen aktif olarak kullanılan kervansaray yapısı genel olarak sağlam ve bakımlı bir şekilde kullanılmaktadır. Fakat özellikle kapalı bölümün dış cephe duvarlarında nem ve rutubetten dolayı çiçeklenmeler ve sıvalarda dökülmeler görünmektedir(şekil29).

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 28. Hekimhan Kervansarayı avlu bölümünün eyvan ve odalarında bulunun ocaklar.

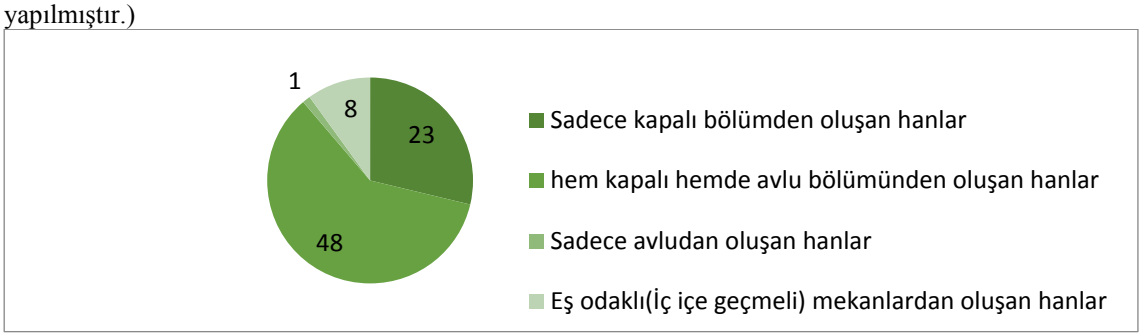

Şekil 29. Hekimhan Kervansarayı kapalı bölümün cephe duvarlarındaki bozulmalar.

5.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

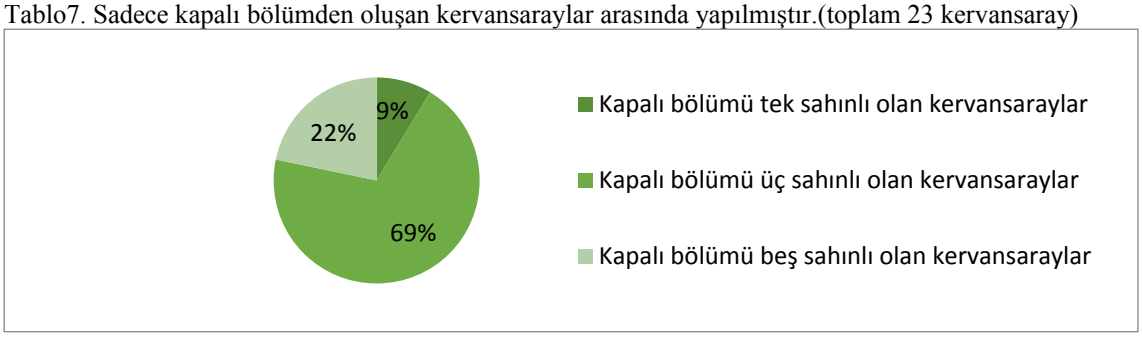
Anadolu tarih boyunca topoğrafik ve coğrafik özelikleri nedeniyle yerleşim alanı olmuş, bu coğrafyada farklı din, kültür, etnikteki insanlar bir arada yaşayarak etkileşim ve iletişim halinde olmuşlardır. Farklı kültürler zamanla bir sentez oluşturarak, ortaya kendine özgü mimari, sanat ve üslup ortaya çıkmıştır. Anadolu Selçuklu Dönemi ve Mimarisi bunun en önemli örneklerindendir. Türkler; Orta Asya'dan miras aldıkları kültürlerini İslam anlayışıyla yoğurarak, fetih ederek yerleştikleri Anadolu'da, yerleşik kültürlerle kaynaşması sonucunda Anadolu Türk Kültürü ve Sanatını oluşturmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde ticarete ve iskana önem verilmesi nedeniyle anadolu'da kervansaray, hamam, cami, medrese, köprü gibi yüzlerce yapı inşa edilmiş, bölgenin İslamlaşması ve Türkleşmesinde önemli bir etken olmuştur. Anadolu tarihi İpek ve Baharat yolunun üzerinde olması ve coğrafik özellikleri sayesinde Avrupa'ya açılan bir köprü görevi görmüştür. Bu bağlamda tarihi kervan yolları yenilenerek ek yollar ve güzergahlar yapılmış ve bu yolların güvenliği için Anadolu Selçuklu Mimarisine damga vuran yüzlerce kervansaray yapısı yapılmıştır. Bu kervansaraylar dönemin koşul ve tekniklerini, yaşam tarzını, mimari anlayışını bizlere aktaran en önemli yapılardır. Malatya-Sivas güzergâhında yer alan ve yerleşime ismini veren Hekimhan Kervansarayı, Osmanlı Dönemi Köprülü Mehmet Paşa zamanında derbent bölgesi seçilmesi, Osmanlı Döneminde han olarak işlevine devam etmiş ve günümüzde de halen farklı işlevlerde aktif olarak kullanılması, sosyo-kültürel yönden, plan özellikleri bakımından önemli bir yere sahiptir. Yapılan çalışmada plan tiplerine göre gruplandırdığımız seksenin üzerindeki kervansarayları grafik gösterimi ile orantısal karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tablo 6. Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayların plan bağlamında oranları (toplam 80 tane kervansaray arasında yapılmıştır.)

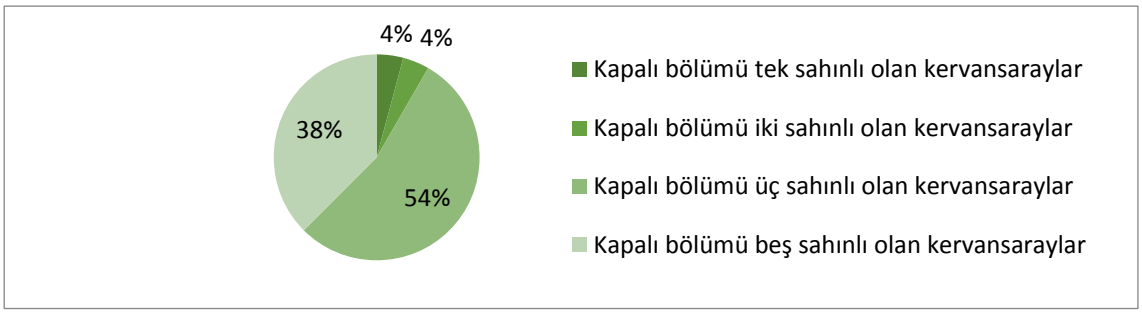

ISBN 978-605-7923-57-8

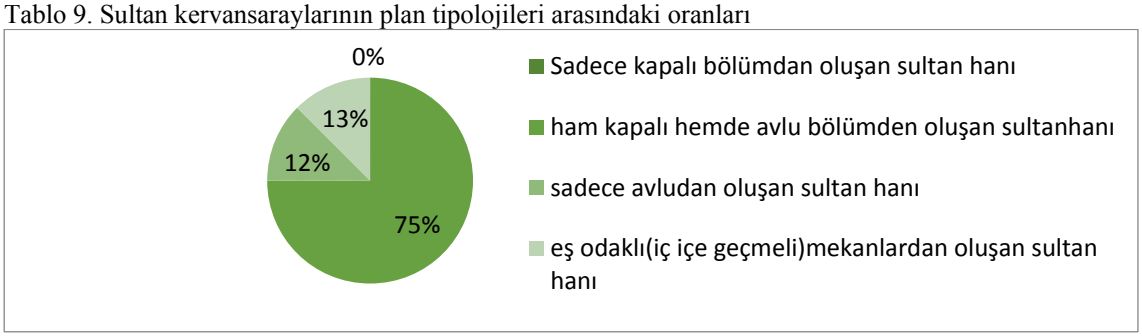
Tablo7. Sadece kapalı bölümden oluşan kervansaraylar arasında yapılmıştır.(toplam 23 kervansaray)

Tablo 8. Hem kapalı hem de avlu bölümü olan kervansaraylar arasında yapılmıştır.(toplam48 kervansaray)

Tablo 9. Sultan kervansaraylarının plan tipolojileri arasındaki oranları

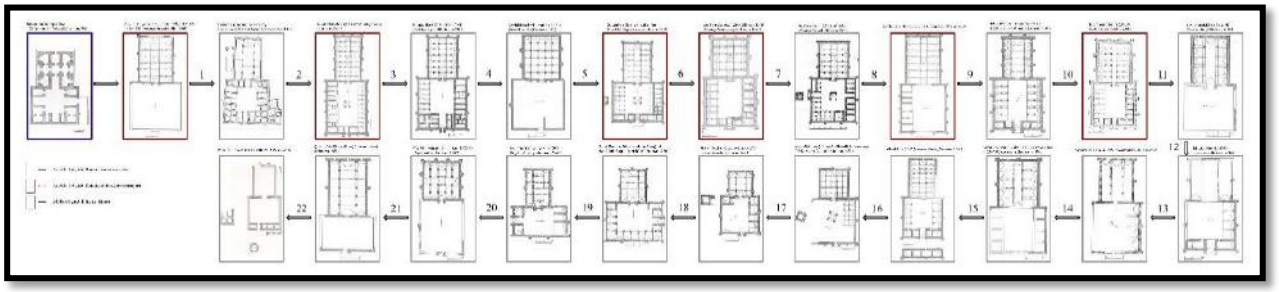

Bu veriler ışığında Anadolu coğrafyasında en çok oranda hem kapalı hem de avlu plan tipine sahip kervansaraylar bulunmaktadır. En az örnek ise sadece avlulu plana sahip grupta yer almaktadır. Kervansaray yapılarında ister sadece kapalı isterse de hem kapalı hem de avlu plan tipine sahip olsun, üç sahınlı mekan kurgusu en fazla örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizans üç nefli bazilikalarla üç sahınlı kervansaray yapılarının mekan kurgularının benzer olması ve sevilerek kullanılması Bizans Kültürü ile etkileşim halinde olması ve yapı ustalarının geçmişten gelen birikimlerinin kervansaray yapılarında kullanılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

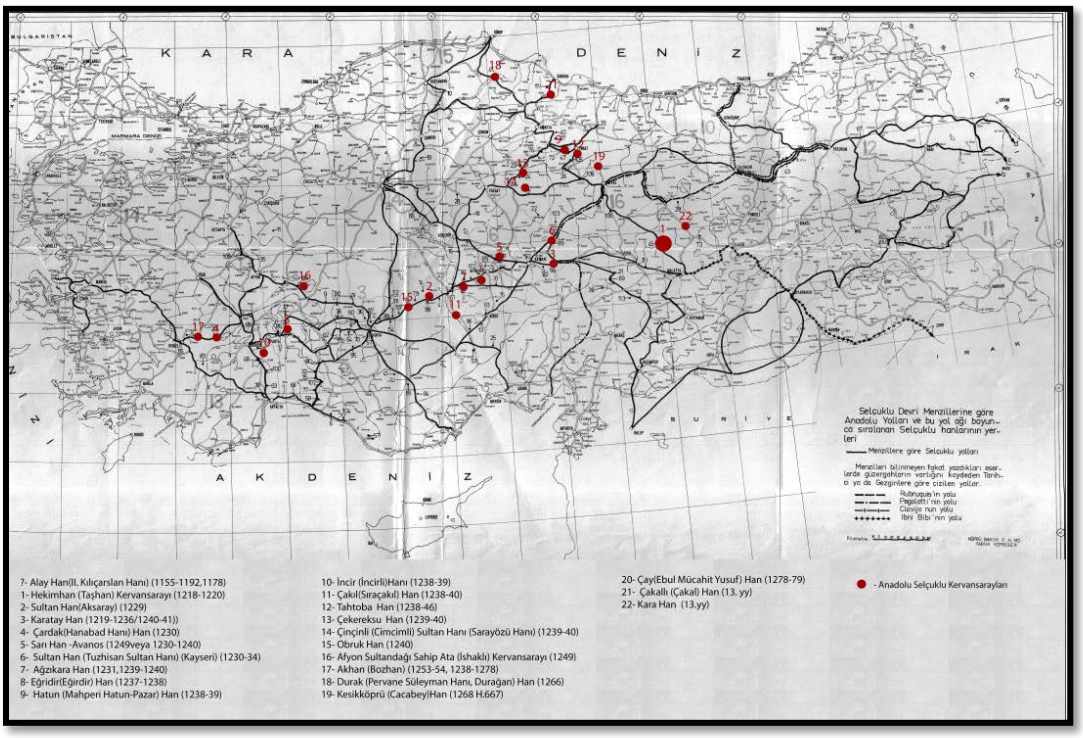
Çalışmanın konusu olan Hekimhan Kervansarayına benzer özellikteki planlar kronolojik olarak sıralanmıştır. Yapılan tabloda hem kapalı hem de avlu plan tipine sahip mekan oranları Hekimhan Kervansarayına benzer kervansaraylar kronolojik olarak yer almıştır. İlk örnek olarak Karahanlılar Döneminden kalma Başane Kurtlu Tepe Ribatı yer almaktadır. Alay Han'ın kitabesi olmayışından bazı araştırmacıları kervansarayın yapılışının daha eski dönemlere tarihlendirdiğinden kronolojik olarak Hekimhan Kervansarayından önde yer almasına rağmen zaman aralığı kesin değildir.

Tablo 10. Hekimhan Kervansarayı'nın mekan tipolojisine benzeyen yapıların kronolojik olarak sıralamasını gösteren tablo(Şahin,2016).

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu tabloda Hekimhan Kervansarayına benzer plandaki kervansarayların yapılış sırası , zaman aralığı, isimleri, plan açısından diğer kervansaraylarla benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılmıştır. Tabloda kırmızı kare içerisinde yer alan planlar Sultan Kervansarayını ifade etmektedir(Kuban,1981). Yukarıda yer alan tablo değerlendirildiğinde Hekimhan Kervansarayı'nın kapalı kısmında portal önündeki alanda revak ve odaların bulunması diğer kervansaraylar arasında benzersiz bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 30. Anadolu Selçuklu Dönemi ticaret yolları, İsmet İLTER,1969,(Tablodaki kervansaraylar kronolojik olarak sıralanmıştır.

Ayrıca Tabloda yer alan kervansaray yapıları harita üzerinde kervan yolları ve konumları belirlenerek kronolojik olarak sıralanarak işaretlenmiştir. Haritada yer alan noktalar benzer plandaki kervansarayları temsil etmektedir. Kervansaraylar ve kervan yolları doğu-batı, kuzey güney yönünde yoğun olarak yer almaktadır. Doğu- batı yönünde Konya, Aksaray, Kayseri, Malatya, Elazığ, Erzurum güzergâhındaki kervansaray yolunun aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Kuzey-Güney aksında ise Sinop, Tokat, Sivas, Kayseri, Konya, Antalya, Alanya yönünde yoğun bir kullanım olduğu ortaya çıkmaktadır.

Günümüze kadar gelen 9 Sultan Kervansarayının 7 tanesinin hem kapalı hem de avlulu plan tipine sahip olması, bunların 6 tanesinin Hekimhan Kervansarayı plan şemasına benzer olması gibi etmenler

ISBN 978-605-7923-57-8

göz önüne alındığında, bu kervansaray plan şemasının sevilerek ve benimsenerek kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Hekimhan Kervansarayı döneminin benzer plandaki örneklerinin öncüsü olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda plan tipolojisi bakımından Hekimhan Kervansarayını özel bir konuma taşımaktadır. Bu 7 sultan kervansarayından, Alay Han (1155-1192,1210-20,1219-1236), Sultan Han(Aksaray) (1229), Sultan Han (Tuzhisarı) (Kayseri) (1230-34), Eğridir(Eğirdir) Han (1237-1238), İncir (İncirli) Hanı (1238-39),Sarı Han Avanos(1230-1240) Hekimhan kervansarayıyla benzer plan şemasına sahiptir. Hekimhan kervansarayı Anadolu da en çok örneklerine karşılaştığımız kervansaray ve sultan kervansaraylarının içinde bulunduğu grup ta yer almaktadır ve kronolojik olarak ilk örnek olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda bakıldığında Hekimhan Kervansarayı'na benzer plan tipine ve mekan kurgusuna sahip kervansaraylara 'Sultan Kervansarayı' ifadesini kullanabiliriz.

6.KAYNAKÇA

Acun, H., 2007. Giriş, ss13-19, In: Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları (Edtr: H. Acun), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Alptekin, C., 1989. Türkiye selçukluları, ss.209-407, In: Doğuştan Günümüze Büyük İslam tarihi, (Edtr: K. Seyithanoğlu).Çağ yayınları, İstanbul.

Altun, A., 1978. Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 328s.

Altun, A., 1988. Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,114s.

Altun, A., 2002. Türkiye Selçukluları Mimarlığı, ss821-835. . In: Türkler 7 (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Aslanapa, O., 1993. Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, 450s

Aslanapa, O., 2002, Anadolu selçukluları ve beylikler devri kültür sanatı, ss703-722. In: Türkler 7 (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Aslanapa, O., 2007. Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişimi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Tüksek Kurumu, Ankara,213s,

Aytaç, İ., 2002. Selçuklu kervansarayları, ss854-864 . In: Türkler 7 (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

Aytaç, İ., 2013. Malatya Türk-İslam Dönemi Mimari Eserleri II, Malatya Kitaplığı, İstanbul, 326s.

Bayburtluoğlu, Z., 1978. Anadolu selçuklu devri büyük programlı yapılarda ön yüz düzeni. **Vakıflar Dergisi, 11**:67-107.

Bedirhan, Y., Atçeken, Z., 2012. Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi, Eğitim Yayınevi, Konya, 244s.

Bektaş, C., 1999. Selçuklu Kervansarayları Korunmaları, Kullanımları, Üzerine Bir Öneri, Yem yayınları, İstanbul,160s

Cezar, M., 1976. Türk tarihinde kervansaraylar,ss931-941.In VIII. Türk Tarihi Kongresi Bildirileri, cilt 2, 1981,Ankara.

Cezar, M., 1977. Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 520s.

Çetin, O., 2002. İskanlarla anadolu'nun türk vatanı haline gelmesi, ss260-269. In: Türkler 6 (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Demirbağ, H., Fırat, F., 2013. Medeniyetin Beşiği Malatya, Malatya valiliği Malatya Kitaplığı yayınları, Kültür-sanat dizisi 2, İstanbul, 496s.

Denkalbant, A., 2004. Anadolu Selçuklu Kervansaray Mescitleri, İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 412s.

Eraslan, A., 2012. Ortaçağ Türk Mimarlığında Eyvan Kullanımında Mekan-İşlev İlişkisi. **Megaron Dergisi, 23**(3): 145-160.

Erdmann K., 1961. Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts, Verlag Gebr. Mann, Berlin, 358s.

Eskici, B., 2007. Eski malatya ulu camii ve cumhuriyet dönemi onarımları üzerine. **İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi,** X: 361-370.

Fındık, Ö. N., 2007. Klasik Planlı Hanlar, Hekimhan, ss105-123. In: Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları, (Edtr. H. Acun), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Güler, M., Kolay, İ. A., 2006. 12. yüzyıl anadolu türk camileri, **İTÜ Dergisi/a, 5**(2):83-90

Günel, G., 2010. Anadolu selçuklu dönemi'nde anadolu'da ipek yolu-kervansaraylar-köprüler, **kebikeç, 29**:133-146.

İlter, İ., 1969. Tarihi Türk Hanları, KGM Matbaası, Ankara, 120s.

İlter; İ., 1982. Türk iran yapıları üzerine bir deneme, **Vakıflar Dergisi, (XVI)**:131-135.

Karpuz, H., 1995. Anadolu Selçuklu Mimarisi, Selçuk Üniversitesi yayınları, Konya, 150s.

Kuban, D.,1981. 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi. Gerçek Yayınevi, İstanbul, 304s.

Kuban, D., 2002. Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 459s.

Malatya Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 08.05.2016.

Ödekan, A., 1996. Eyvan, ss. 574-575. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, c. I. Yem yayınları, İstanbul.

Ögel, S., 1987. Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezniyatı. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 192s

Ögel, S., 1994. Anadolu'nun Selçuklu Çehresi, Akbank Yayınları, İstanbul,135s.

Öney, G.,2002.Anadolu selçuklu sanatı, ss.805-818. In: Türkler 7 (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca).Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Özcan, K., 2015. Selçuklu çağında anadolu kentleşme koridoru, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, bilig, (73)**:185-206.

Özergin, K. M., 1965. Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi XV**(20): 141-170.

Parla, C., 1997. I. Alaeddin Keykubad Dönemi Yapılarında Biçim Ve Estetik, Haccettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara. 863s.

Schneıder, G., 2000. Türk Mimarisinde Çizimler, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları no:26, İstanbul, 247s.

Sözen, M., Tanyeli, U., 2005. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul. 291s.

Şahin, M., 2016, Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisi Mekan Tipolojisi Bağlamında Malatya Hekimhan (Taşhan) Kervansarayı Üzerine Bir İnceleme, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 152s.

Tekin, B. B., 2012. Anadolu selçuklu kültürünü anlamak; Sanat tarihi açısından bir değerlendirme, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (32):**21-32.

Tuncer, C. O., 2007. Anadolu Kervan Yolları. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s234.

Turani, A., 2013. Dünya Sanat Tarihi, Remzi kitabevi, İstanbul.816s.

Turan, O., 2002. Selçuk Kervansarayları, ss753-764.In: Türkler 7 (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca)Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Yavuz, T. A., 1976. Anadolu'da eş odaklı selçuklu hanları, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2**(2):187-204.

Yavuz, T. A., 1991. Mirçinge Han ve Anadolu Selçuklu Dönemi Eş odaklı Kervansarayları Arasındaki Yeri, **ODTU MFD.11**(1-2):41-55.

Yavuz, T. A., 1992. Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekân-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma IX. Vakıf haftası Kitabı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 253-284s.

İnternet Kaynağı;

Hekimhan Kervansarayı genel görünüşü, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Malatya Hekimhan Lisesi, (Wep sitesi: **http://hekimhanlisesi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/44/08/181606/fotograf_galerisi_394355.html)**(Erişim tarihi: 28.04.2016)

Hekimhan Kervansarayı genel görünüşü, Google map, (Wep sitesi: **https://www.google.com.tr/maps/place/Hekimhan,+Malatya/@38.8211539,37.9313362,2599m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x4077822a3850b701:0x5b102bf457992322!8m2!3d38.816525!4d37.930779!6m1!1e1)**. (Erişim tarihi:28.04.2016)

Şahin, K, M., 2006. Anadolu Selçuklu Dönemi Önemli Yapılarından Çardak Han Üzerine Düşünceler, ss427-448,Geçmişten geleceğe Samsun sempozyumu.(wep Sitesi: **http://docplayer.biz.tr/4632458-Anadolu-selcuklu-doneminin-onemli-yapitlarindan-cakalli-han-uzerine-bazi-dusunceler.html)** (Erişim Tarihi: nisan 2016).

Hekimhan Kervansarayı Genel Görünüş. Malatya Büyükşehir Belediyesi, (Wep sitesi: **http://www.malatya.bel.tr/icerik/52/157/tashan.aspx).** (Erişim tarihi: Nisan 2016)

Yavuz, T. A., 1997. Anadolu selçuklu dönemi kervansarayları üzerinde çalışmalar, bilgiler, bulgular, (Wep ayfası: **http://seldjukian.blogspot.com.tr/2007/11/kervansaraylar-zerine-almalar-ayl-tkel.html),** (Erişim Tarihi:Nisan.2016).

ISBN 978-605-7923-57-8

MALATYA KENT MERKEZİNİN DEPREMSELLİĞİ

Onur ALKAÇ

Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Mühendislik Fakültesi Fırat Üniversitesi, Mühendislik Kampüsü, 23100, Türkiye. e-posta: oalkac@firat.edu.tr

Mahmut PALUTOĞLU

Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Mühendislik Fakültesi Fırat Üniversitesi, , Mühendislik Kampüsü, 23100, Türkiye. e-posta: mpalutoglu@firat.edu.tr

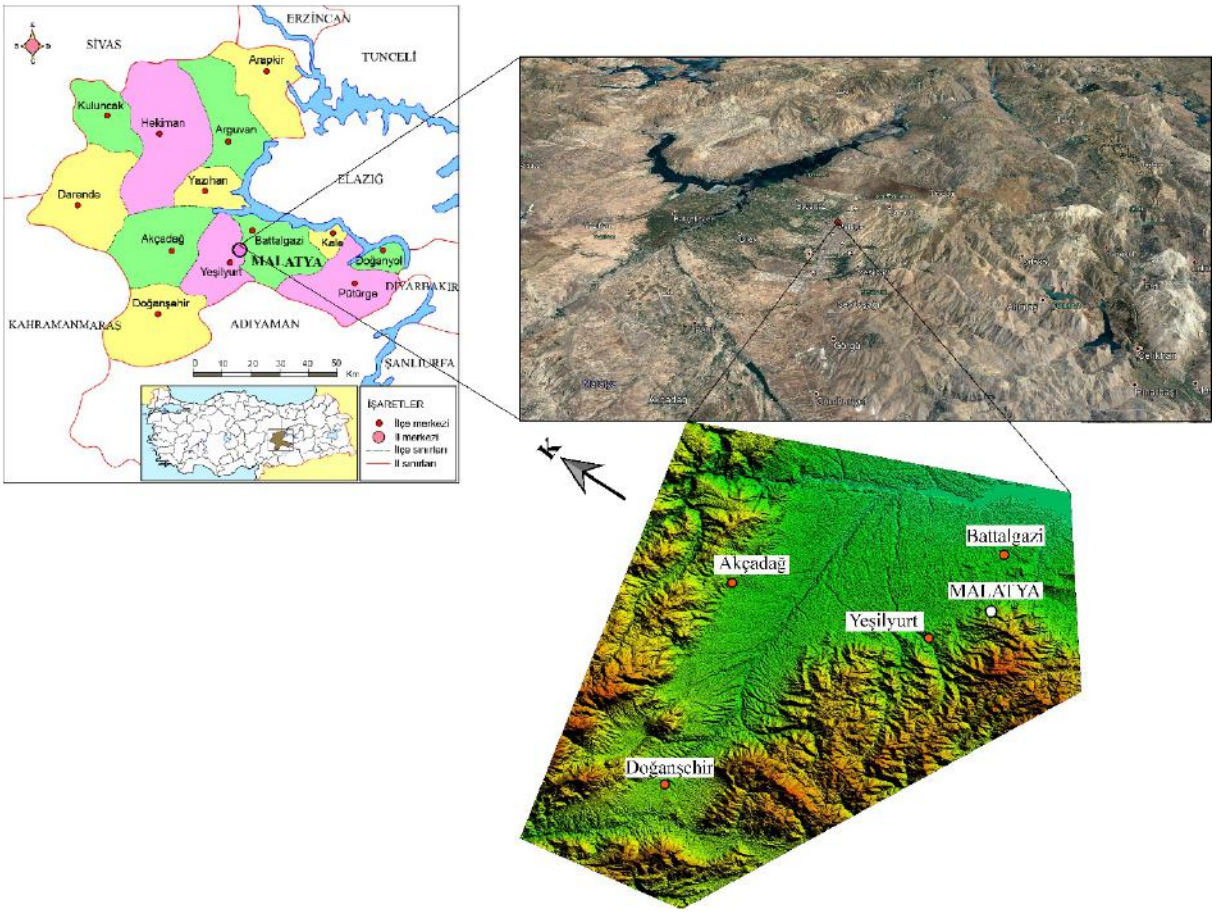
Malatya ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Havzası'nda; doğusunda Elazığ ve Diyarbakır illeri, güneyde Adıyaman ili, batıda ise Kahramanmaraş, kuzeyde Sivas ve Erzincan illeri yer almaktadır. Malatya il merkezinin nüfusu 786.676'dır ve 12/11/2012 kabul tarihli ve 6360 sayılı Kanunla büyükşehir olmuştur. Akçadağ, Hekimhan, Arguvan, Kale, Arapkir, Kuluncak, Battalgazi, Pütürge, Darende, Yazıhan, Doğanşehir, Yeşilyurt, Doğanyol olmak üzere 13 ilçesi bulunmaktadır. Bilindiği gibi kent merkezinin de yer aldığı Doğu Anadolu bölgesi birince derecede deprem bölgesinde yer almaktadır. Bölge içerisine dâhil olan Malatya kent merkezi, Malatya fay zonu ile Kale-Yeşilyurt fay zonu tarafından oluşturulan havzada bulunmaktadır. Ayrıca, kent merkezi Türkiye'nin önemli tektonik yapılardan olan Doğu Anadolu Fay Sistemi (DAFS)'ne yaklaşık 20 km uzaklıktadır. Kent merkezi, DAFS'nin etkisi altındadır. Malatya, tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik yapmasının yanı sıra, tektonik olarak aktif bir bölgede yer almasından dolayı, tarihi kaynaklarda Malatya ve çevresinde meydana gelmiş depremlerden ve bu depremlerdeki can kaybı ve yıkımlardan oldukça bahsedilmektedir. Tarihsel kaynaklarda, kent merkezi ve civarında meydana gelmiş en büyük deprem, 31 Mart 1893 yılında Kale ilçesinde meydan gelen IX. Şiddetinde depremdir. Yine, 4 Aralık 1905 yılında DAFS ana kırığı üzerinde meydana gelen ve 6,8 büyüklüğünde deki depremde önemlidir. Odağı Kent merkezi içine düşen tarihsel depremlerde mevcuttur. Ancak, Malatya fay zonu üzerinde meydana gelmiş önemli büyüklükte bir deprem olmaması dikkat çekicidir. Yapılan hesaplamalara göre, Malatya kent merkezini sınırlayan faylardan Malatya fay zonunun 7,4 büyüklüğünde bir deprem meydana getirebilir. Bu büyüklükteki bir depreme maruz kalma durumda önemli hasarlar oluşturabileceği öngörülmektedir. Malatya kent merkezinin, ülkemizdeki diğer kentler gibi 1900'lü yılların başında gelişmeye başlamış olması nedeniyle depremlerde çok önemli can ve mal kaybı yaşanmamıştır. Bu durum deprem riskli bir bölge olduğu gerçeğini kaybetmez.

Anahtar Kelimeler: Malatya fay zonu, Kale-Yeşilyurt fay zonu, depremsellik.

ISBN 978-605-7923-57-8

1.GİRİŞ

Malatya ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Havzası'nda; doğusunda Elazığ ve Diyarbakır illeri, güneyde Adıyaman ili, batıda ise Kahramanmaraş, kuzeyde Sivas ve Erzincan illeri yer almaktadır. Malatya il merkezinin nüfusu 786.676'dır ve 12/11/2012 kabul tarihli ve 6360 sayılı Kanunla büyükşehir olmuştur. Akçadağ, Hekimhan, Arguvan, Kale, Arapkir, Kuluncak, Battalgazi, Pütürge, Darende, Yazıhan, Doğanşehir, Yeşilyurt, Doğanyol olmak üzere 13 ilçesi bulunmaktadır (Şekil 1).

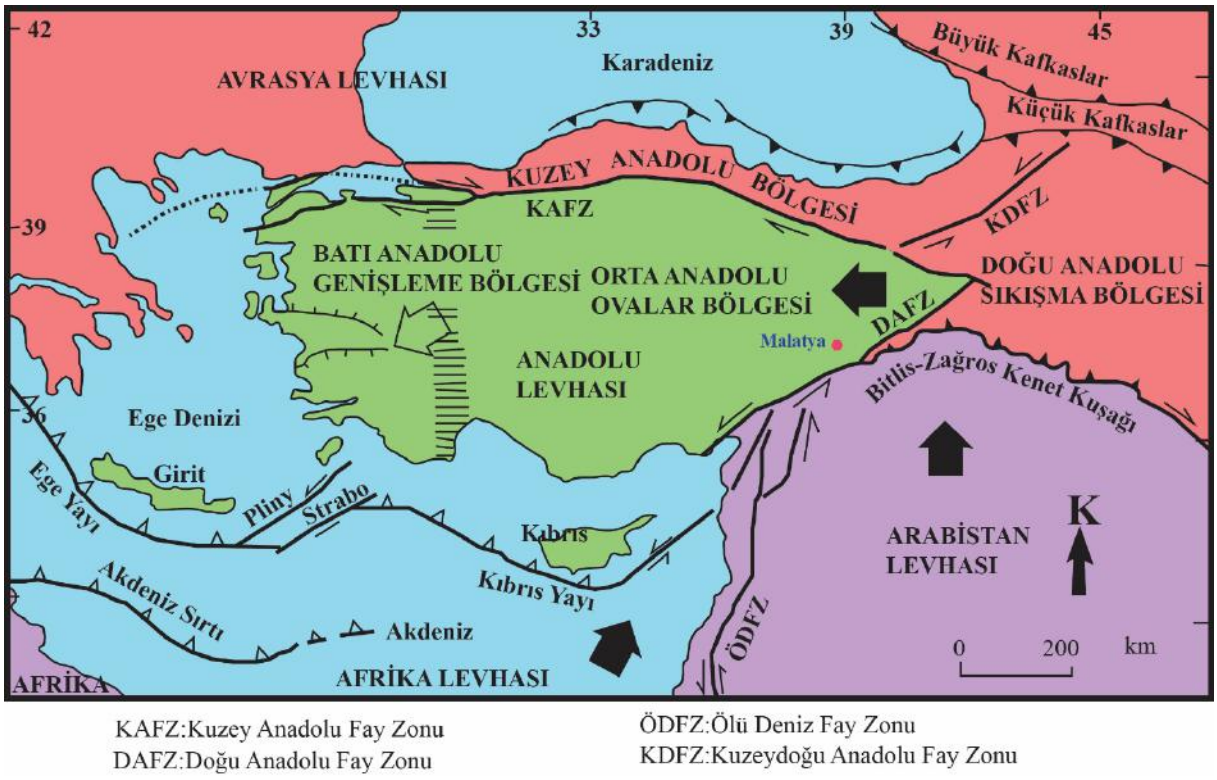

Şekil 11 Malatya kent merkezinin yerbulduru haritası

ISBN 978-605-7923-57-8

2.BÖLGESEL JEOLOJİ

Türkiye'de Neotektonik dönem, Afrika-Arap levhalarının kuzeyinde, Neotetis Okyanusu'nun yaklaşık D-B uzanımlı güney kolunun en doğuda Bitlis-Zagros Kenet Kuşağı boyunca Orta Miyosen (11 milyon yıl önce) sonunda tüketilmesi ve Arabistan ile Anadolu levhaları arasında kıta-kıta çarpışmasının gerçekleşmesiyle başlamıştır (Koçyiğit, 1984; Şengör ve Yılmaz, 1981; Bozkurt, 2001). Bu çarpışmanın ardından Doğu Anadolu sıkışıp kalınlaşmıştır. Bu kalınlaşmanın kıtasal kabuğun karşılamayacağı bir seviyeye ulaşmasının ardından, bu hareket Kuzey Anadolu (KAFZ) ve Doğu Anadolu (DAFZ) fay zonlarının oluşumuyla karşılanmış ve bu olay Türkiye'de Neotektonik dönemin başlangıcı olmuştur (Koçyiğit, 1984).

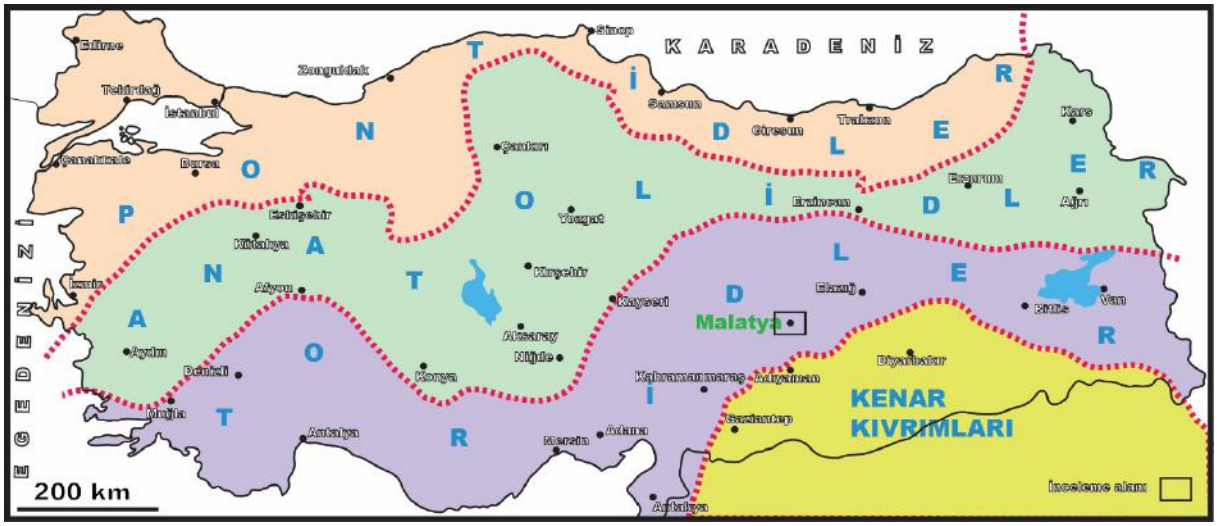

Şekil 2 Türkiye'nin tektonik yapısı (Bozkurt, 2001'den değiştirilerek).

ISBN 978-605-7923-57-8

Batıya doğru hareket etmeye başlayan Anadolu'nun bu hareketi sağ yanal atımlı KAFZ ve sol yanal atımlı DAFZ boyunca gerçekleşmiştir (Şekil 2). Avrasya ve Arabistan levhalarının çarpışması sonucu Bitlis Zagros Bindirme Kuşağı, batıda ise Afrika Levhasının Anadolu Bloğu'nun altına dalması sonucu Helenik Yayı ve Kıbrıs Yayı oluşmuştur (McKenzie, 1970,1972; Şengör ve Yılmaz, 1981; Dewey vd.,1986).

Malatya kent merkezi, Torid tektonik birliği içinde ve Anadolu plakası üzerinde yer almaktadır (Şekil 3).

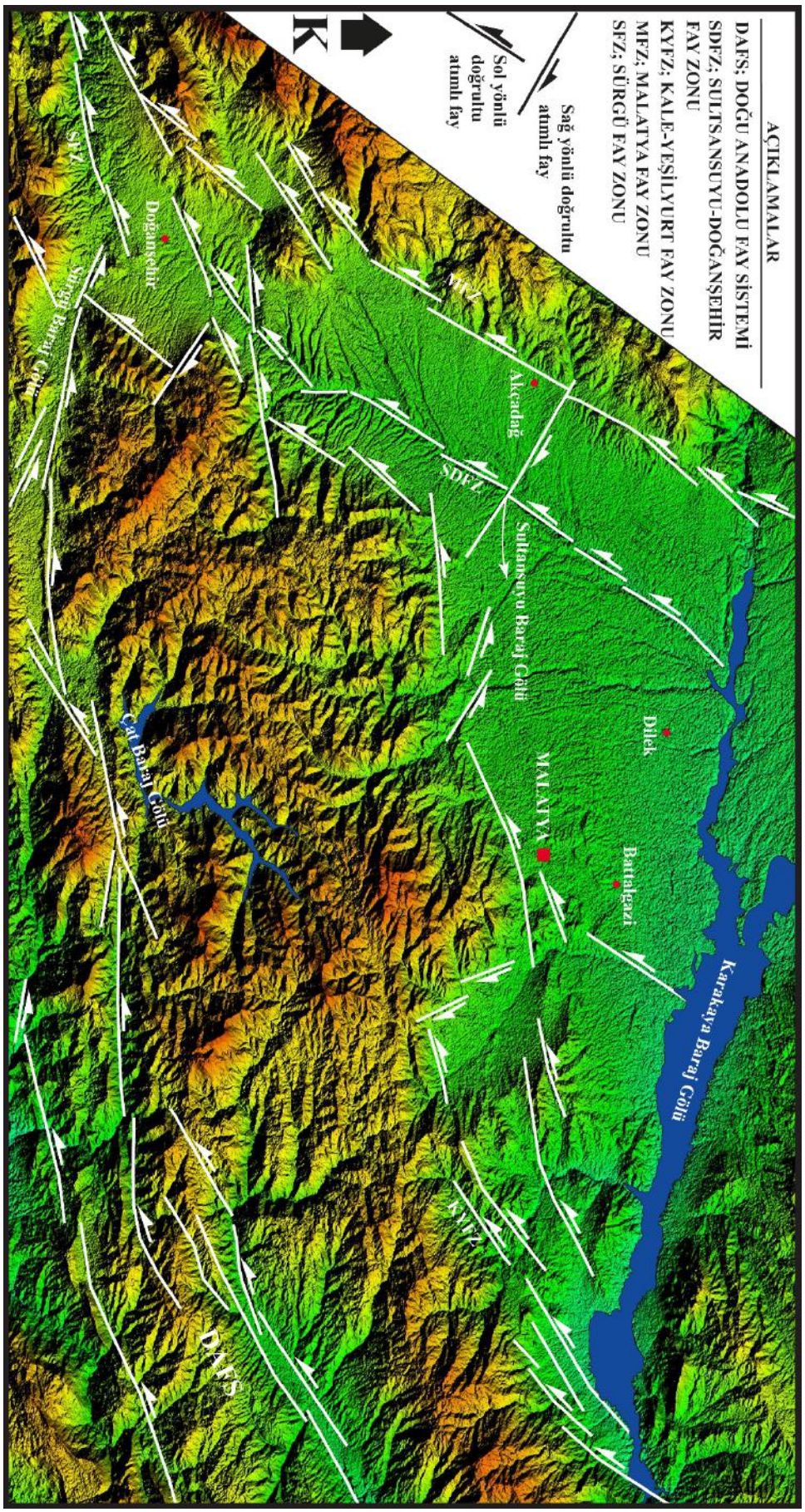
Şekil 3 Anadolu'nun tektonik birlikleri (Ketin 1966'dan değiştirilerek)

ISBN 978-605-7923-57-8

3.İNCELEME ALANININ TEKTONİK YAPISI

Malatya kent merkezi, faylar tarafından açılmış ve Malatya havzası olarak adlandırılan havzanın güney kesimlerinde bulunmaktadır. Havzanın kuzeyinde Malatya fay zonu (MFZ) ve Sultansuyu-Doğanşehir fay zonu (SDFZ), güneyinde Kale-Yeşilyurt fay zonu (KYFZ) bulunmaktadır. Ayrıca, daha uzak güneyde ise Doğu Anadolu Fay Sistemi (DAFS) ve Sürgü fay zonu (SFZ) yer alır (Şekil 4).

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 4 Malatya kent merkezi ve yakın çevresinin tektonik yapısı

ISBN 978-605-7923-57-8

3.1.Malatya fay zonu (MFZ)

Malatya Fay Zonu, Malatya Havzası'nın batısında KKD–GGB doğrultulu belirgin bir çizgisellikle izlenmektedir. İlk defa Arpat ve Şaroğlu (1975) tarafından değinilmiş ve DAFS ile ilişkili olabileceği belirtilmiştir. Aktimur (1979) söz konusu alanda, hava fotoğraflarının yorumuna dayalı çalışmasında, bu tektonik yapıyı haritalamış ve Malatya Fayı olarak adlandırmıştır. TPAO'nun yayınlanmamış haritalarında da söz konusu alanda bazı faylar haritalanmıştır (Şaroğlu vd., 1987). Malatya Fayı Doğanşehir GB'sındaki Söğüt Köyü yöresinden itibaren KD-GB genel doğrultusunda uzanır ve Doğanşehir batısında devam eder. Akçadağ güneyinden itibaren Malatya Ovası'nı batıdan morfolojik olarak sınırlayarak kuzeyde Yazıhan'a kadar belirgin olarak izlenir. Yaklaşık 75 km uzunluğundadır. Güney bölümünde diriliğine ilişkin verilerin mevcut olduğu fay kuzeye doğru morfolojik bir diskordans haline dönüşür. Fay, güneyde Söğüt yöresinde, Paleozoyik-Mezozoyik yaşlı Mordağ ve Malatya Metamorfitleri'nde izlenir. Doğanşehir KB'sında Malatya Metamorfitleri ile granitlerin dokanağını oluşturur. Doğanşehir kuzeyinde, Malatya Ovası'na ulaştığı bölümden Akçadağ kuzeyine kadar, olasılıkla doğu bloktaki çakıltaşı ve kumtaşından oluşan Pliyo-Kuvaterner yaşlı kayaçlarla batı bloğundaki Miyosen çökelleri arasından geçmektedir. Akçadağ kuzeyinde bir ara Üst Miyosen yaşlı kaya topluluğu içerisinde izlenen fay daha sonra yine Miyosen-Pliyo-Kuvaterner dokanağını oluşturur (Şaroğlu vd., 1987). İnceleme alanında Malatya fay zonu, irili ufaklı on bir adet faydan oluşmaktadır (Şekil 4).

3.2.Sultansuyu-doğanşehir fay zonu (SDFZ)

Sultansuyu-Doğanşehir Fay Zonu, Malatya Kent Merkezi kuzeyinde Karakaya Baraj Gölü kıyısında Duranlar Köyü kuzeyinde başlamaktadır. Buradan itibaren sırasıyla; Duranlar Köyü, Sultansuyu Dere, Şeyhler Köyü, Aksaray Köyü, Mazlum Mahallesi, Karahan Köyü, Ziyaret Mahallesi, Kırıkhan Mahallesi, Pınarlıgeçit Köyü, Çakırköy, Üçhöyük Mahallesi, Karanlıkdere Köyü, Sultasuyu Baraj Gölü, Dedeköy, Suçatı Köyü, Aşağısu Dere, Polatderesi Köyü, Topbük Çayı, Doğanşehir İlçe Merkezi kuzey kesimlerinde sonlanmaktadır. Sultansuyu-Doğanşehir Fay Zonu, sol yönlü ve KD-GB doğrultuludur. Fay zonu irili ufaklı onbir faydan oluşur. Bu fayların uzunluğu yaklaşık, 55 kilometre uzunluğundadır (Şekil 4).

3.3.Sürgü fay zonu (SFZ)

Malatya'nın, Doğanşehir ilçesi Kurucaova beldesi doğusunda DAFS'den ayrılan Sürgü Fay Zonu yaklaşık D-B doğrultusunda Sürgü yönünde zonlar şeklinde devam etmektedir. Arpat ve Şaroğlu (1975) bu fay sistemini DAFS'nin bir kolu olarak kabul etmişlerdir. Perinçek ve Kozlu (1984) ise Sürgü Fayı olarak isimlendirmişlerdir. Perinçek vd., (1987)'ne göre Sürgü Fayı eski (Üst Eosen ?) bir fay olup, oluşan zayıflık zonu neotektonik dönemde canlılığını korumuştur. Fayın kuzey ve güneyindeki birimler farklı özellikler gösterir. Elbistan-Göksun ovasında D-B doğrultulu uzanan fay, güney blokta yer alan metamorfik ve beraberindeki ofiyolitik birim ile kuzey bloktaki Yüksekova Karmaşığı'nı karşı karşıya getirmiştir (Perinçek ve Kozlu, 1984). Sürgü-Çelikhan GB'sı arasında

ISBN 978-605-7923-57-8

birbirine paralel iki ana kırık şeklinde uzanan fayın, Sürgü batısında tek çizgi olarak devam ettiğini ve bu alanın güneyinde bindirmelerin geliştiğini belirtmişlerdir (Şaroğlu vd., 1987).

3.4.Kale-Yeşilyurt fay zonu (KYFZ)

Kale-Yeşilyurt Fay Zonu, Kale fayı; Kale İlçesi kuzeyinde Bardaklı Mahallesi civarında bir noktadan başlamaktadır. KYFZ, bu noktadan itibaren sırasıyla; Kumluyazı Mahallesi, Üçdeğirmen Mahallesi, Dedeköy Mahallesi, Tepeköy, Değirmen Dere, Sarıot Köyü, Kalolar Mahallesi, Bentköy, Aydınlar Mahallesi, Bağönü Mahallesi, Gavuran Dere, Erenli Köyü güneyinde Yukarı Dere yatağında sonlanmaktadır.

Nohut Dağı Fayı; Kale İlçesi'nin kuzeybatısında Karakaya Baraj Gölü içinde bir noktadan başlamaktadır. Nohut Dağı Fayı, bu başladığı noktadan itibaren sırasıyla; Petrol boru hattı, Tilkidelik Dere, Mişikale Tepe, Merdivenler Köyü, Karatepe Mahallesi, Hacıali Dere, Nohut Dağı, Aydoğan Mahallesi, Yeniköy, Yenice Köyü kuzeydoğusunda sonlanmaktadır.

Kapıkaya Fayı, Kale İlçesi'nin batısında bulunan Kıyıcak Köyü kuzeydoğusunda Karakaya Baraj Gölü kıyısında bir noktadan başlamaktadır. Kapıkaya Fayı bu başladığı noktadan itibaren sırasıyla; Kıyıcak Köyü, Kırmızıtarla, Kapıkaya Köyü, Selolar Mahallesi, Çolaklı Köyü, Selvi Dağı güneyinde sonlanmaktadır.

Düzyol-Tokluca Fayı, Düzyol Köyü kuzeydoğusunda bir noktadan başlamaktadır. Düzyol-Tokluca Fayı buradan itibaren sırasıyla; Düzyol Köyü, Aşağı Dere, Hisartepe Köyü, Karatürk Tepe, Tokluca Köyü, Çiftehan Mahallesi, Elmalı Köyü ile Söğüt Köyü arasında sonlanmaktadır.

Beydağı Fayı, Elmalı Köyü ile Naldöken Dere arasında bir noktadan başlamaktadır. Beydağı Fayı buradan itibaren sırasıyla; Balıkderesi Köyü, Balık Dere, Büyükbeydağı, Küçükbeydağı, Bardacık Mahallesi, Pınarbaşı Mahallesi batısında sonlanmaktadır.

Yeşilyurt Fayı, Yeşilyurt İlçesi doğusunda Kilis Dere ile Kızılmağara Mahallesi arasında bir noktadan başlamaktadır. Yeşilyurt Fayı buradan itibaren sırasıyla; Dikmen Mahallesi, Yukarıkaragöz Mahallesi, Karagöz Köyü, Gündüzbey Köyü, Asmalı Dere, İkizce Köyü, Kurşunlu Dere, Sağırbaş Dere'yi geçip sonlanmaktadır.

Battalgazi-Yeşilyurt Fayı, Battalgazi İlçesi kuzeyinde Karakaya Baraj Gölü kıyısında bir noktadan başlamaktadır. Battalgazi-Yeşilyurt Fayı buradan itibaren sırasıyla; Battalgazi İlçesi, Malatya Kent Merkezi güneyinden, Yeşilyurt İlçesi doğu kesimlerinde sonlanmaktadır.

3.5.Doğu anadolu fay sistemi (DAFS)

Doğu Anadolu Fay Sistemi (DAFS) 550 kilometre uzunluğunda KD-GB gidişli sol yönlü doğrultu atımlı, ana faya paralel, yarı paralel ve oblik olarak yönlenmiş bir dizi faydan oluşan, ilk olarak Allen (1969) tarafından tanımlanmış, kuzey bölümü Arpat ve Şaroğlu (1971, 1972) tarafından haritalanmış ve Doğu Anadolu Fayı olarak adlandırılmıştır. Bazı araştırmacılar, DAFS'ni Ölü Deniz Fay Sistemi (ÖDFS) ile birleştirirken bazı araştırmacılar ise, fayı güneybatıya doğru Kıbrıs'a kadar uzatmaktadır. Fay zonu Anadolu ve Avrasya Levhası arasındaki sınırın bir bölümü ile Arap ve Afrika Levhaları arasındaki sınırın bir bölümünü oluşturan transform fay niteliğindedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

DAFS birbirinden farklı segmentler (bölüt)'den meydana gelmektedir. Malatya kent merkezi yakınlarında ise Yarpuzlu-Çelikhan Bölütü ve Erkenek Bölütü bulunur.

Yarpuzlu-Çelikhan Bölütü, Yarpuzlu Beldesi batısında Karagöl Köyü güneydoğusunda bir noktadan başlar ve Korucak Köyü kuzeyinden, Çat Baraj Gölü güneyinden, Köseuşağı Köyü güneyinden, Çelikhan İlçesi(Adıyaman) güneyinden geçerek Kurucaova (Adıyaman) İlçesi Alidede Mahallesi civarında sonlanmaktadır. Yarpuzlu-Çelikhan Bölütü, yaklaşık 30 kilometre uzunluğundadır.

Erkenek Bölütü, Kurucaova güneydoğusundan başlayıp, Kozaklı Köyü, Kırkbayır Mahallesi, Ortaçalılığın Tepe, Erkenek Beldesi içinden, Karanlıkdere Köyü güneyinden katederek Karbahşılı Köyü kuzeydoğusunda sonlanmaktadır. Erkenek Bölütü, Kurucaova ve Erkenek arasında Sürgü Fay Zonu ile kesişmektedir. Ayrıca, Erkenek Bölütü ve Gölbaşı Bölütü Harmanlı Beldesi kuzeydoğusunda kesişmektedirler. Yaklaşık olarak 35 kilometre uzunluğundadır.

4.İNCELEME ALANININ DEPREMSELLİĞİ

Malatya, tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik yapmasının yanı sıra, tektonik olarak aktif bir bölgede yer almasından dolayı, tarihi kaynaklarda Malatya ve çevresinde meydana gelmiş depremlerden ve bu depremlerdeki can kaybı ve yıkımlardan oldukça bahsedilmektedir. Tarihsel kaynaklarda, kent merkezi ve civarında meydana gelmiş en eski deprem, 1156'da Malatya İli Merkez İlçesi Zaviye Mahallesi ile Gazi Mahallesi arasında deprem meydana gelmiştir. 1514'de Malatya İli Merkez İlçesi Çolaklı Beldesi Merdivenler Köyü güneybatısında deprem meydana gelmiştir. 1890'da Malatya İli Merkez İlçesi Zaviye Mahallesi ile Gazi Mahallesi arasında deprem meydana gelmiştir. 31 Mart 1893'de Malatya İli Kale İlçesi Bağlıca Mahallesi ile Kuyucak Köyü arasında Karakaya Baraj Gölü içinde deprem meydana gelmiştir. 1895'de Malatya İli Merkez İlçesi Şahnahan Köyü içinde deprem meydana gelmiştir. Yine 1897 ve 1899'da Malatya İli Merkez İlçesi Zaviye Mahallesi ile Gazi Mahallesi arasında deprem meydana gelmiştir (Şekil 5).

4.1.Malatya güneyi (2 Mart 1893)

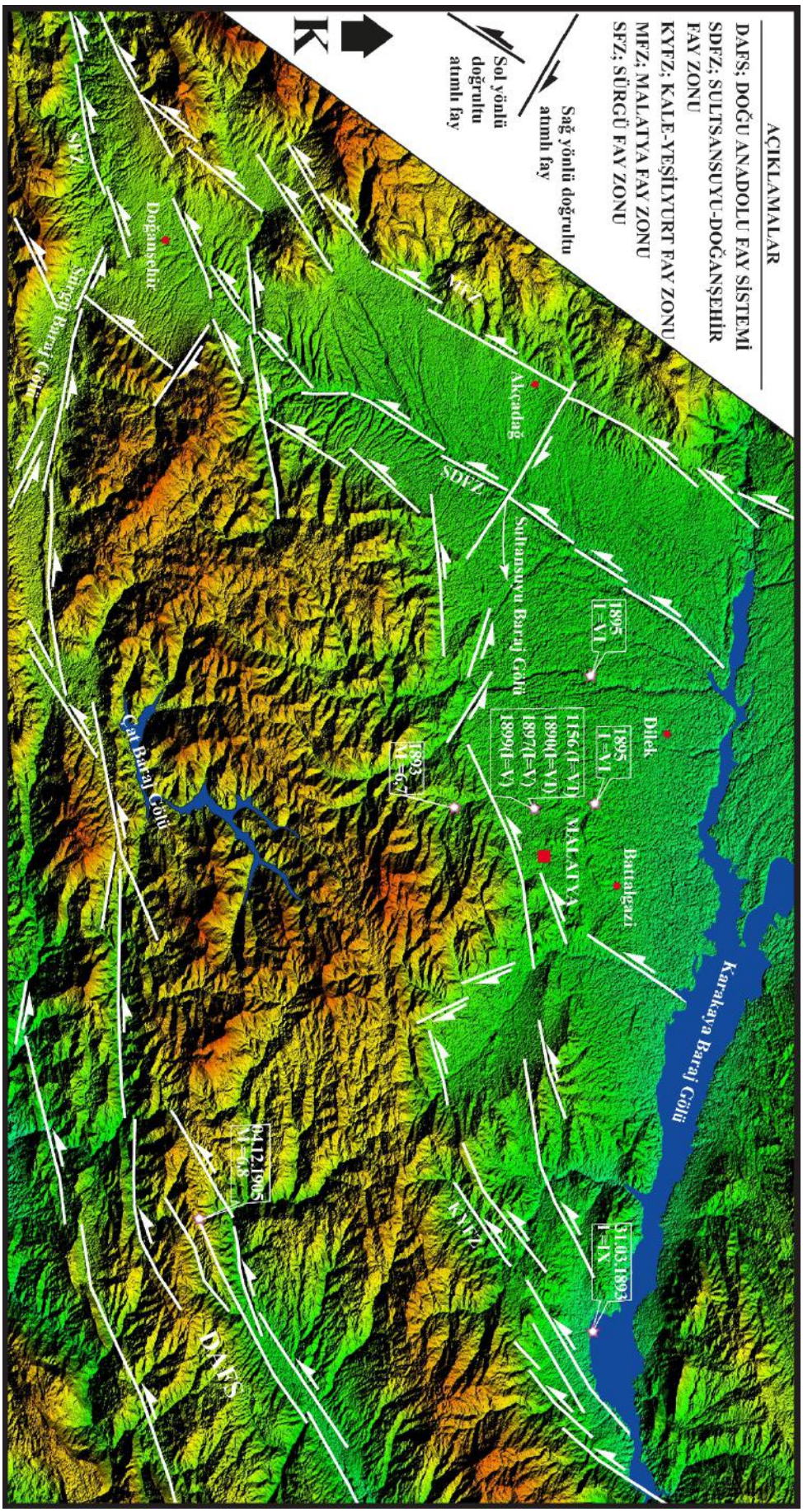
Bu deprem Malatya güneyindeki bölgeleri etkileyen oldukça şiddetli bir şoktur. 2 Mart 1893 günü saat 22.51'de olan deprem Malatya güneyindeki bölgede çok etkili olmuştur. Bu deprem 2700 km uzaklıktaki sismograflarca kaydedilmiştir (Roma ve Strazburg). En çok etkilenen bölgeler, Kubeli, Behesni, Hisn-i Mansur, Akçadağ, Karakiahta ve Mirdis olup, 220 km uzunluğunda ve 120 km genişliğinde bir alanda çok etkili olmuştur. Akçadağ bölgesinde, 11740 evden 2719 tanesi tamamen yıkılmış, 1345 tanesi oturulamaz hale gelmiş, 2195 tanesi az hasar görmüştür. 885 kişi hayatını kaybetmiş ve 164 kişi yaralanmıştır. Malatya ve Pütürge arasındaki dağ köylerinde, 7000 evden 5100'ü tamamen yıkılmış, 285 kişi ölmüş, 77 kişi yaralanmıştır. Buna ek olarak, 3260 baş koyun ve 226 sığır telef olmuş, zarar Mirdis'e kadar uzanmıştır. 10000 nüfuslu Adıyaman'da 3500 evin yaklaşık üçte biri tamamen yıkılmış, üçte biri ise ağır hasar görmüştür. Adıyaman'daki can kaybı ise 26 olarak kaydedilmiştir. Besni bölgesindeki 238 hasarla ilgili olarak detaylı bilgi yoktur fakat Erkenek ve Tut'a kadar yıkım olduğu belirtilmektedir (Ambraseys, 1989).

Uluova'da ise, Malatya yakınlarında 8 köy tamamen yıkılmış, 124 kişi hayatını kaybetmiştir. Yaklaşık 300 kişinin öldüğü 30000 nüfuslu Malatya'da ise birçok ev tamamen yıkılmış ve hasar

ISBN 978-605-7923-57-8

görmüştür (Kandilli verilerine göre 470 ölü).Depremde 47 cami, 3 kilise, 14 okul, 1 kışla ve 2 telgraf istasyonu yıkılmıştır. Urfa, Antep ve Elbistan'da birkaç ev yıkılmış fakat can kaybı olmamıştır. Deprem Kilis, İskenderun, Antakya, Harim, Idlib ve Maarat'da şiddetli bir şekilde hissedilmiştir. 12 Mart'a kadar şiddetli artçı sarsıntılar devam etmiş ve ana şokla hasar görmüş evler de yıkılmıştır. Depremin, Malatya'da 38,0 K 38,3 D koordinatlarında Ms=7,1 büyüklüğünde meydana geldiği belirtilmektedir (Ambraseys, 1989).

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 5 Malatya kent merkezi ve yakın çevresinin tektonik yapısı ve meydana gelmiş olan depremler

ISBN 978-605-7923-57-8

4.2.Malatya (4 Aralık 1905)

Saat 07.04'de Malatya güneydoğusunda meydana gelen deprem 62 istasyonda kaydedilmiştir. Altı istasyondan gelen yüzey-dalgası magnitüdü 6,8'dir. Aletsel kayıtlar, Malatya yakınlarında bir lokasyonu göstermektedir. Pütürge ve Sürgü arasındaki dağ köylerinde ağır hasar olup, çok sayıda can kaybı olmuştur. Kozluk, Abdülharap, Guzhane ve Erkenek kasabaları neredeyse tamamen yıkılmıştır. Malatya Ovası'nda da geniş alanda yıkım olmuş ve sıvılaşma meydana gelmiştir. Kâhta'da bir kalenin yıkıldığı, Malatya-Kâhta arasında birçok yerde toprağın yarıldığı ve heyelanlarla yolların kapandığı belirtilmektedir. Malatya'da can kaybı olmamıştır fakat bazı evler hasar görmüştür. 1893 depreminden sonra yapılan evlerin çoğu şoku az hasarlı olarak atlatmışlardır. Bununla birlikte bir önceki depremde hasar gören birçok ev yıkılmıştır. Ana şoku az sayıda ama oldukça şiddetli artçı şoklar (Ms:5,5) izlemiştir. Artçıların etkisi ise 2 hafta sürmüştür. Depremin, Malatya'da 38,1 K 38,6 D koordinatlarında Ms=6,8 büyüklüğünde meydana geldiği belirtilmektedir (Ambraseys, 1989).

5.İNCELEME ALANININ DEPREMSELLİK PARAMETRELERİ

Malatya fay zonu, içindeki en uzun fay yaklaşık 60 km uzunluktadır. Bu fay zonunda meydana getireceği en büyük deprem M=7.4 olarak hesaplanmıştır. Malatya kent merkezinin yanı başında bulunan bir fayda meydana gelebilecek bir deprem önemli hasar meydana getirecektir.

Sultansuyu-Doğanşehir Fay Zonu, içindeki en uzun fay yaklaşık 33 km uzunluktadır ve bu uzunluğa bağlı olarak meydana getirebileceği maksimum deprem büyüklüğü 7,1'dir.

Sürgü Fay Zonu, içindeki en uzun fay 16 km uzunluktadır. Bu fayın meynagetireceği büyüklük ise 6,8'dir.

Kale-Yeşilyurt Fay Zonu, bu zon içindeki en uzun fay 25 km uzunlukta ve 7.0 büyüklüğünde deprem meydana getirebilir.

Doğu Anadolu Fay Sistemi, Çelikhan Bölütü uzunluğu 30 km ve 7.1 büyüklüğünde deprem üretebilir.

6.SONUÇLAR

İnceleme alanı olan Malatya kent merkezi ve çevresi; Doğu Anadolu Fay Sistemi, Malatya Fay Zonu, Sürgü Fay Zonu, Sultansuyu-Doğanşehir Fay Zonu ve Kale-Yeşilyurt Fay Zonu gibi tektonik unsurlarla çevrilidir.

Malatya ve çevresinde meydana gelmiş en büyük deprem, 31 Mart 1893 yılında Kale ilçesinde meydan gelen IX. Şiddetinde depremdir. Yine, 4 Aralık 1905 yılında DAFS ana kırığı üzerinde meydana gelen ve 6,8 büyüklüğünde deki depremde önemlidir. Odağı Kent merkezi içine düşen tarihsel depremlerde mevcuttur. Ancak, Malatya fay zonu üzerinde meydana gelmiş önemli büyüklükte bir deprem olmaması dikkat çekicidir. Yapılan hesaplamalara göre, Malatya kent merkezini sınırlayan faylardan Malatya fay zonunun 7,4 büyüklüğünde bir deprem meydana getirebilir. Bu büyüklükteki bir depreme maruz kalma durumda önemli hasarlar oluşturabileceği

ISBN 978-605-7923-57-8

öngörülmektedir. Malatya kent merkezinin, ülkemizdeki diğer kentler gibi 1900'lü yılların başında gelişmeye başlamış olması nedeniyle depremlerde çok önemli can ve mal kaybı yaşanmamıştır. Bu durum deprem riskli bir bölge olduğu gerçeğini kaybetmez.

KAYNAKLAR

Aktimur, S., 1979. Malatya-Sivas Dolayının Uzaktan Algılama Yöntemiyle Çizgiselliklerinin İncelenmesi,. MTA Rapor No:66-51, Ankara.

Allen,C.R., 1969, Active faulting in northern Turkey. Contr.1577.Div. Geol. Sciences, Calif. Inst. Tech., 32 pp.

Ambraseys, N.,N, 1989, Temporary Seismic Quiescence: SE Turkey, Geopyhsical Journal, 96, 311-331.

Arpat, E. ve Şaroğlu, F., 1971. Doğu Anadolu Fayı ile ilgili gözlemler ve düşünceler. MTA Enst. Derg., 78, 44-50.

Arpat, E. ve Şaroğlu, F.,1972, Doğu Anadolu fayı ile ilgili bazı gözlemler ve düşünceler. MTA Dergisi, 78, 44-50.

Arpat, E. ve Şaroğlu, F.,1975. Türkiye'deki bazı önemli genç tektonik olaylar. TJK Bült., 18/1, 91-101.

Perinçek, D. and Kozlu, H., 1984. Stratigrapy and Structural relations of the units in the Afşin-Elbistan-Doğanşehir region (Eastern Taurus), Geology of the Taurus Belt, *International Symposium Proceedings*, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Ankara, s.181-198.

Perinçek, D., Günay, K., Kozlu, H., 1987, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yanal atımlı faylar ile ilgili yeni gözlemler, Türkiye 7. Petrol Kongresi Bildirileri, 89-103.

Şaroğlu, F., Boray, A., veEmre, M., 1987, Türkiye'nin Diri Fayları, MTA Rapor No: 8643, 394s. (yayımlanmamış).

ISBN 978-605-7923-57-8

AÇIK PLANLI OFİSLERDE GÜRÜLTÜNÜN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ-BİR ÖRNEK KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMELER

Semran ÖZDEM GÜRTÜRK
Yük. Mimar, Fırat Üniversitesi, sozdem@firat.edu.tr

Neşe YÜĞRÜK AKDAĞ
Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, nakdag@yildiz.edu.tr

ÖZET

Gürültü, çeşitli işlevlerin gerçekleştirildiği yapılarda uygun fiziksel koşulların sağlanmasını engelleyen çevre kirliliği etkenlerinden biridir. Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte hem yapı içi, hem yapı dışı gürültü kaynakları çoğalmakta ve çeşitlenmektedir. Öte yandan, açık planlı ofis, sanayi tesisi gibi, kimi yapı tiplerinde hacmin fiziksel özellikleri ve işlevleri nedeniyle, gürültü daha da önemli bir sorun durumundadır. Bankalar, çağrı merkezleri, tasarım ofisleri açık planlı ofis örnekleridir. Açık planlı bürolar gerek ekonomik açıdan, gerekse yapım süresi açısından işletmeye olumlu katkılar sağlasa da, özellikle kullanıcılar için birtakım problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu tür mekânlarda bölme duvarları bulunmadığı için, konuşmadan, telefonlardan ve diğer ofis araç gereçlerinden kaynaklanan sesler, ayak sesleri, klima ve aydınlatma düzeninin gürültüleri, ofis ekipmanı (faks makineleri, yazıcı gibi), dışarıdan gelen gürültüler çalışma verimini düşürebilir. Bu nedenle, açık planlı ofisler gürültü denetiminin zorunlu olduğu hacimlerdir.

Bu çalışmada, açık planlı ofislerdeki gürültünün, farklı yaş aralığındaki çalışanlar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Elazığ'da bulunan bir çağrı merkezinde 100 çalışan üzerinde anket çalışması yapılmıştır. 88 çağrı merkezi çalışanından geri bildirim alınabilmiştir. Çalışanların çoğunluğu 25-30 yaş (38 kişi 25-30, 25 kişi 18-25,17 kişi 30-35, 6 kişi 35-40, 2 kişi 40 yaş ve üzeri) aralığındadır. Anket çalışmasında ofis kullanıcılarına hacmin fiziki ve akustik konfor şartları, gürültü ve gürültüye bağlı ortaya çıkan sağlık problemleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Çalışma sonucunda ankete katılanların %42sini oluşturan 25-30 yaş aralığındaki çalışanların %76'sı hacmi gürültülü ve %24'ü hacmi kısmen gürültülü bulmuştur. Çalışanların %28'ini oluşturan 18-25 yaş aralığında çalışanların %80'i hacmi gürültülü %16' sı kısmen gürültülü bulmuştur. 30-35 yaş aralığında çalışanların %50'si hacmi gürültülü bulurken %45'i hacmi kısmen gürültülü bulmuştur. Akustik ve fiziki konfor şartları değerlendirildiğinde, çalışanların %47'si hacmi kötü ya da çok kötü olarak değerlendirirken, %40'ı orta ve %13'ü iyi olarak değerlendirmiştir. Çalışanların tamamında gürültü etkenine bağlı olarak baş ağrısı, işitme bozukluğu ve halsizlik gibi fiziksel sağlık problemleri olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma sonucunda yaş ortalaması arttıkça gürültüden rahatsız olma oranının azaldığı görülmüştür. Yapılan çalışma, gürültünün çağrı merkezlerinde ciddi bir problem olduğunu ortaya koymuştur. Bu tip hacimlerde, tasarım, yapım ve kullanım aşamalarında gürültü denetimine yönelik önlemlerin alınması, kişilerin fizyolojik ve psikolojik açıdan sağlıklarının korunmasının yanı sıra, verimli çalışma ortamları nedeniyle ülke ekonomisi açısından da önemli getiriler sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler : Gürültü, açık planlı ofis, akustik konfor

ISBN 978-605-7923-57-8

THE EFFECT OF NOISE ON EMPLOYEES IN OPEN PLANNED OFFICES-ASSESSMENTS WİTHİN THE SCOPE OF A SAMPLE

ABSTRACT

Noise is one of the environmental pollution factors that prevent the provision of appropriate physical conditions in the structures where various functions are performed. Nowadays, both the internal and external noise sources of building, are multiplied and diversified with the developing technology. On the other hand, noise is one of the major problems due to the physical properties and functions of the volume in some building types, such as the open-plan office, industrial facility. Banks, call centers, design offices are examples of open-plan offices. Although open-plan offices provide positive contributions to the business both in terms of economy and construction time, they bring some problems especially for the users. Since there are no partition walls in these places, noise of telephones and other office equipment, footsteps, noise of air conditioning and lighting systems, office equipment (such as fax machines, printers), outside noise can reduce the working efficiency. Therefore, open-plan offices are the volumes that require noise control.

In this study, the noise in open plan offices, aimed to assess the impact on employees in the different age ranges. For this purpose, the study survey was conducted on 100 employees at a call center in Elaziğ. 88 call center was able to get feedback from employees. The majority of the employees are in the 25-30 age range (38 people 25-30). 25 people 18-25,17 people 30-35,6 people range from 35-40years of age . 2 people is 40 years old and over age range. In the survey study, questions were asked about the physical and acoustic comfort conditions of the volume and the health problems caused by noise and noise.

76% of the employees in the 25-30 age group found the volume noisy and 24% found the volume partly noisy. 80% of the employees in the age range of 18-25, which accounted for 28% of the employees, found the volume to be noisy and 16% was partly noisy. While 50% of the employees in the 30-35 age group found the volume to be noisy, 45% found the volume to be partially noisy. When the acoustical and physical comfort conditions were evaluated, 47% of the employees evaluated the volume as bad or very bad, 40% considered moderate and 13% good. Due to noise, all of the employees have physical health problems such as headache, hearing impairment and fatigue. At the end of the study, it was seen that the rate of disturbance from noise decreased as the average age increased. The study showed that noise is a serious problem in call centers. In such volumes, during design, construction and use phases, taking measures for noise control, protecting people's physiological and psychological health, as well as efficient working environments will provide significant returns for the country's economy.

Keywords: Noise, open planned office, acoustic comfort

1. GİRİŞ

Açık planlı ofisler çok sayıda çalışanın bir arada olduğu mekânlardır ve bu hacimler günümüzde çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Ofis içindeki çalışmalar hem tek kişi hem de ekip halinde olabilmektedir. Açık planlı ofislerde kişiler arasında iletişim ve etkileşim sıkı bir şekilde gerçekleşirken, ekipler arasında bilgi akışı ve haberleşmeyi de kolaylaştırmaktadır [1,2]. Bu tür mekânlarda bölme duvarları bulunmadığı için, konuşmadan, telefonlardan ve diğer ofis araç gereçlerinden kaynaklanan sesler, ayak sesleri, klima ve aydınlatma düzeninin gürültüleri, ofis ekipmanı (faks makineleri, yazıcı gibi), dışarıdan gelen gürültüler çalışma verimini düşürebilir. Bu nedenle, açık planlı ofisler gürültü denetiminin zorunlu olduğu hacimlerdir. Açık ve serbest düzenli

ISBN 978-605-7923-57-8

ofislerde diğer ofis düzenlerinden farklı olarak, hem fon gürültüsü düzeyinin kabul edilebilir değerlerde olması, hem de konuşmanın gizliliğinin sağlanması önemlidir . Çalışanlar ya da çalışan grupları; bitkilerle, taşınabilir dolap, cihaz, aydınlatma elemanları gibi hem ihtiyaçlarını karşılayan hem de seperatör görevini üstlenen bölmeler ya da taşınabilir modüler panellerle ayrılmaktadır [3].

Günümüze kadar açık planlı bürolarda yapılan bir çok anket, gözlem ve çalışma özellikle kullanıcıların verimli çalışmasını etkileyen en önemli etkenlerin akustik ile ilgili sorunlar olduğunu ortaya koymuştur [4,5,6]. Açık planlı bürolarda genelde ihmal edilen akustik sorunların tasarım aşamasında ele alınmasını sağlayacak koşulların ortaya konulması kişilerin işitsel açıdan konforlu ortamlarda çalışmasını sağlayacaktır. Bu çalışmada açık planlı ofislerdeki gürültünün, farklı yaş aralığındaki çalışanlar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve açık planlı büro yapılarında akustik sorunların çalışanlar üzerindeki etkisinin anket yapılarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla akustik sorunların varlığının gözlemlerle belirlendiği açık planlı bir büro yapısı seçilerek, öncelikle, mevcut işitsel ve fiziksel konfor şartlarını ve bu şartların çalışanlar üzerindeki etkileri irdelenmiş, ardından mevcut şartların kullanıcı memnuniyetini ne ölçüde sağladığı değerlendirilmiştir.

2. AÇIK PLANLI BÜROLARDA AKUSTİK TASARIM

Açık planlı ofisler, çok sayıda çalışanın bir arada olduğu mekânlardır. Ancak mekânın tekli çalışmaya da elverişli hale getirilmesi gerekmektedir. Özellikle gürültü açısından gereken denetim sağlandığında, bir açık planlı ofiste, çalışma ortamı olarak oldukça yüksek verimin sağlanması olanaklıdır.

Açık planlı ofislerde minimum çalışma alanının net ölçüsü en az 2.8 m²'dir. Genel birimler için 3.5 m² ve üst personel içinse 6.5 m²'lik alana ihtiyaç duyulmaktadır. Sirkülasyonu uygun olan bir çalışma alanı için genel olarak bir personele 6 m² – 9 m² arasında değişen boyutlarda alanlar tahsis edilmelidir. Geleneksel plan tipli ofislerde personel başına 12 m²'lik alan düşmekteyken açık plan tipli ofislerde bu oran yarıya düşmektedir. Grup alanları için ayrılması gereken çalışma alanları ise, bu mekânda çalışacakların sayılarına, çalısacakları konulara ve gruplaşmalarına göre farklılıklar göstermektedir [7].

Açık büro, duvarsız bir alan değil, iletişime kolaylık getirirken gizliliği de gözeten bir tasarım biçimidir. Büroda çalışma hem tek kişi, hem de grup halinde olabileceği için, büro mekânı ile kişiler arasında sıkı bir ilişki kurulmaktadır. Açık planlı bürolarda ekipler arasındaki sıkı bilgi akışı ve haberleşme kolaylaşmakta, ancak çalışma verimi açısından da bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir [8]. Bu sorunların başında ise, sessel olaylar gelmektedir. Bilindiği gibi, uzun süre gürültülü ortamlarda bulunan kişilerde fizyolojik ve psikolojik açıdan birtakım sorunlar görülebilir. Öte yandan, gürültü nedeniyle, iş hayatını doğrudan etkileyen dikkatin dağılması, verimin azalması gibi birtakım olumsuz etkiler de ortaya çıkabilir.İşitsel konforun sağlanması için ofiste gürültüden arınmış, konuşma anlaşılabilirliğine olanak veren ve gerektiğinde işitsel gizliliği sağlayan koşulların elde edilmesi gerekmektedir [9]. Açık planlı büro hacimlerinde uygun akustik ortamın sağlanabilmesinde önem taşıyan etkenleri aşağıda görüldüğü gibi sıralamak olanaklıdır.

- Hacim içerisinde sesi direk yollarla geçişi engelleyerek bloke eden maksimum kapalılıkta çalışma alanları tasarlanmalıdır.
- Açık planlı çalışma alanları ile takım çalışma alanlarının bir arada olması halinde, takım gürültüsünü kontrol altına alan ve mahremiyeti sağlayan tam kat yüksekliğinde hareketli duvarlar ya da yeterli yükseklikte bölücü paneller kullanılmalıdır.
- Büro içinde bulunan makineler ve telefonların dağılımı uniform olmalı ve sesleri çalışma alanının dışına çıkmayacak şekilde ayarlanmalıdır.
- Konuşma gizliliğinin artması ve dikkat dağınıklığının azalması için iş istasyonları

ISBN 978-605-7923-57-8

mümkün olduğunca büyük yapılmalı böylece sesin uzaklıkla azalma özelliğinden faydalanılmalıdır.

- İş istasyonları kullanıcıları ses kaynaklarından koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- İş istasyonlarını oluşturan yüzeylerde sesi yutacak gereçler kullanılmalıdır.
- Açık planlı büro hacimlerinde bölücü panelleri kullanırken panelden ötürü kırınan seslerin yanı sıra, direk tavana giderek yansıyan sesleri de göz önünde bulundurmak gerekir.Tavan yüzeyinden yansıyan sesler tekrar hacme yayılır. Bu nedenle tavan yüzeyinde ses yutucu gereçler kullanarak sesin yansımasını önlemek gerekir.
- Engel yüzeyinde kullanılan gereçlerde hacimdeki yansımaları önlemeleri bakımından önem taşır. Bu nedenle engel yüzeylerinin ses yutucu gereçlerle kaplanmasında yarar vardır [1,2].

3. AÇIK PLANLI BÜROLARDA GÜRÜLTÜ SORUNUNUN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDE ETKİSİNİN BELİRLENMESİ

Açık planlı bürolarda gürültünün çalışanlar üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla Elazığ'da yer alan ve 500 ün üzerinde çalışanı barındıran bir çağrı merkezinde, çalışanlar ile anket çalışması yapılmıştır. Çalışma kapsamında, çağrı merkezi çalışanlarına hacimdeki fiziksel konfor şartları, işitsel konfor şartları ve bu durumun çalışanlar üzerindeki etkileri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Anket çalışması farklı yaş aralığındaki kişiler üzerinde gerçekleştirilmiştir.

3.1. Anket Yapılan Çağrı Merkezinin Mimari Özellikleri

Analizi yapılan çağrı merkezi Elazığ ilinde bulunmaktadır. Çağrı merkezi iş istihdamı açısından, şehir için önemli bir çalışma alanıdır.Yaklaşık 600 kişi bu çağrı merkezinde halen çalışmaktadır. Yapı çevresel gürültü açısından yoğunluğu az bir karayolu trafiğine maruz kalmaktadır. Bodrum+zemin+üç kattan oluşan çağrı merkezinde, her kat farklı sayıda çalışanın bulunduğu açık planlı ofis olarak kullanılmaktadır. Anket çalışmasının gerçekleştirildiği ofis, çağrı merkezinin 3. katında yer almakta ve bu katta 116 kişilik müşteri temsilcisi çalışma alanı ve 31 kişik çalışma ofisi bulunmaktadır (bkz. Şekil1).

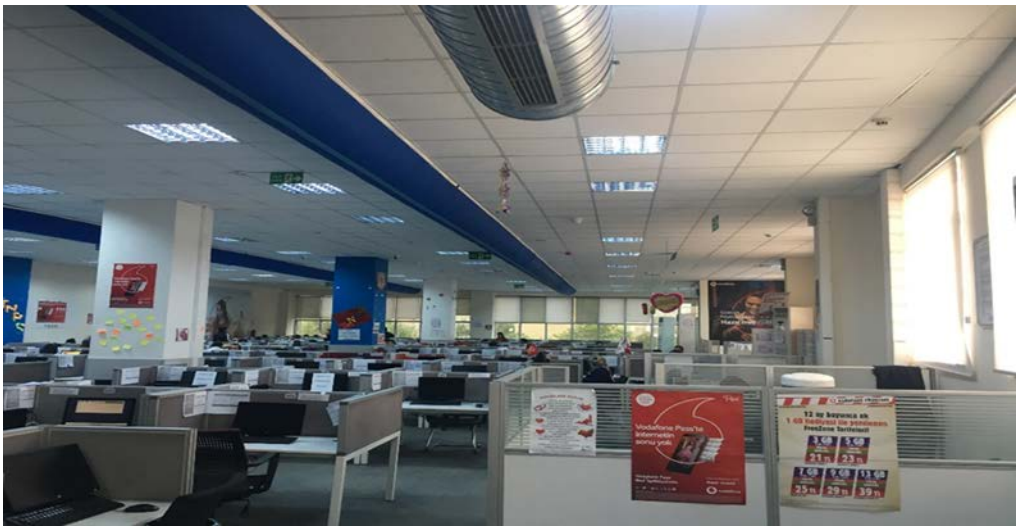

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 1. Çağrı merkezi kat planı

Anket çalışmasının gerçekleştirildiği ofisin mimari özellikleri aşağıda yer almaktadır.

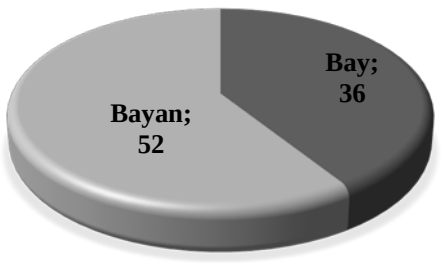
- Hacmi çevreleyen yapı kabuğu cam ve duvar olarak oldukça yansıtıcı yüzeylerden oluşmaktadır. Dolu kısımlar 20 cm kalınlığında gaz betondur ve hacim iç yüzeylerinde su bazlı boya kullanılmıştır.
- Döşemeler ses açısından oldukça yutucu olan halı kaplamadır (bkz. Şekil 2).
- Asma tavan taş yünü levhalardan oluşmaktadır. Tavandan geçen havalandırma kanalları kumaş malzeme ile kaplanmıştır.
- Çalışanlar arasında 50 cm yüksekliğinde,kumaş kaplı bölücü elemanlar bulunmaktadır.
- Kullanım saatleri sabah 09.00-akşam 19.00 olan hacimde 100 kişi çalışmaktadır.
- Hacimde etkili başlıca gürültü kaynakları; konuşma , telefon sinyal sesi ve büro araç gereçlerinin sesleridir.Yapı dışında ise önemli bir gürültü kaynağı bulunmamaktadır.

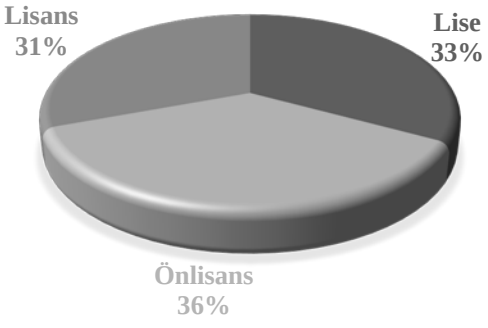

Şekil 2. Çağrı merkezinden görüntüler

3.2. Anket Çalışması ve Değerlendirmeler

Açık planlı büro hacminin akustik açıdan mevcut durumunu çalışanlar düzeyinde belirlemek amacıyla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket soruları yüz kişiye yöneltilmiş ve ankete katılan 88 çalışandan geri bildirim alınabilmiştir. Ankete katılan çalışanların 52' si kadın ve 36'sı erkektir. Çalışanların yarısından fazlası üniveriste mezunudur (bkz. Şekil 3).

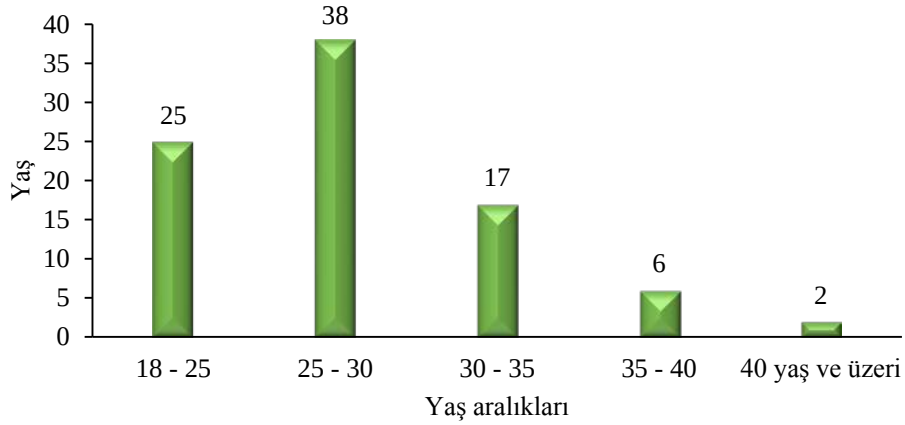

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 3. Çağrı merkezi çalışanları

Ankete katılan çalışanların yaş aralıkları aşağıda belirtilmiştir (bkz. Şekil 4).

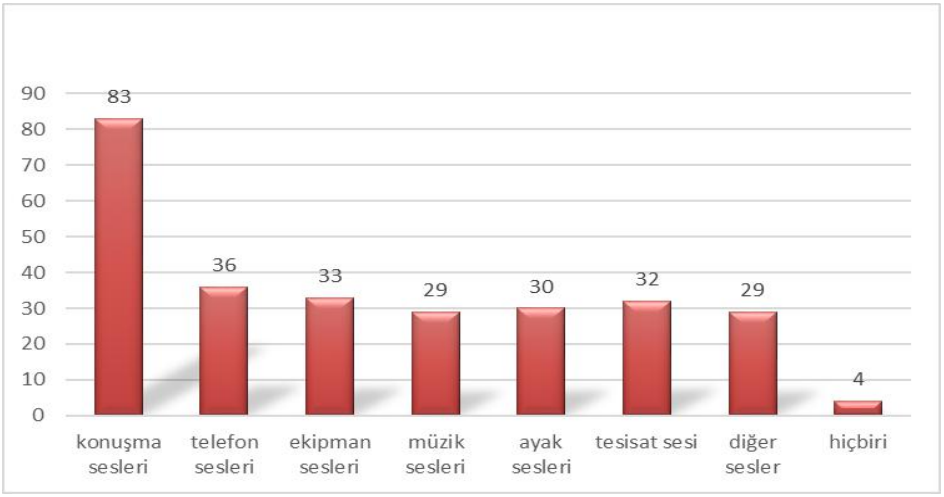

Şekil 4. Çağrı merkezi çalışanları yaş aralıkları

Anket çalışmasında ankete katılanların yaş aralıkları baz alınarak gürültü etkeninin ne düzeyde rahatsız edici olduğu sorulmuştur. Çalışanların ;

- Çalışanların %42' sini oluşturan 25-30 yaş aralığındaki kişilerin %76'sı hacmi gürültülü ve %24'ü hacmi kısmen gürültülü bulmuştur.
- %28'ini oluşturan 18-25 yaş aralığında çalışanların %80'i hacmi gürültülü %16' sı kısmen gürültülü bulmuştur.
- 30-35 yaş aralığında çalışanların %50'si hacmi gürültülü bulurken %45'i hacmi kısmen gürültülü bulmuştur.

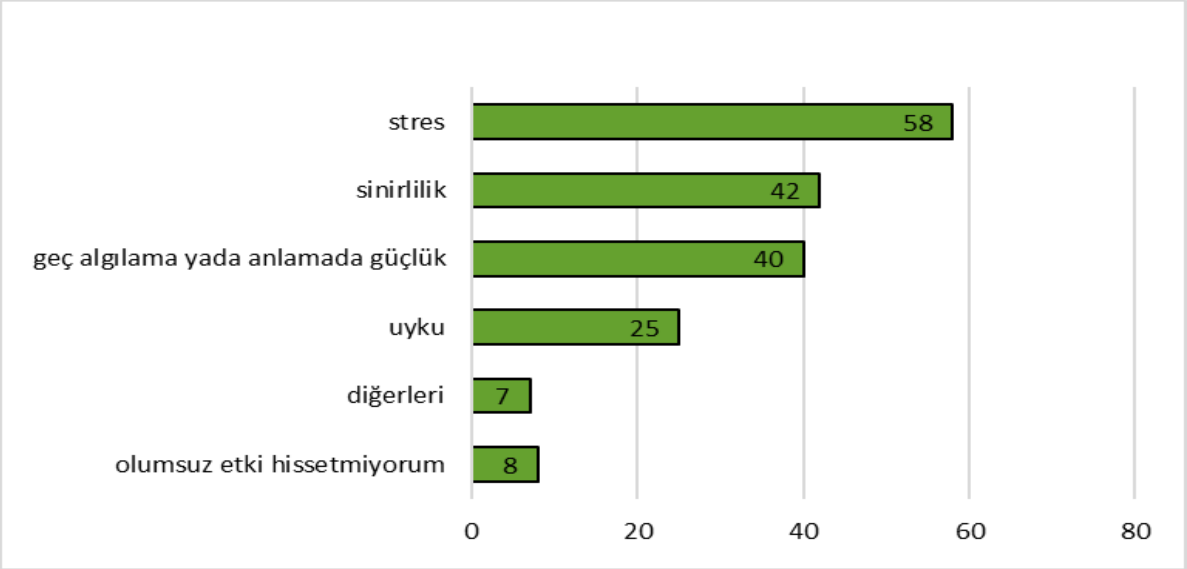
Akustik ve fiziki konfor şartları değerlendirildiğinde, çalışanların %47'si hacmi kötü ya da çok kötü olarak değerlendirirken, %40'ı orta ve %13'ü iyi olarak değerlendirmiştir. Bu veriler doğrultusunda çalışanlara, çalışma ortamında maruz kaldıkları gürültü etkenleri sorulmuştur.

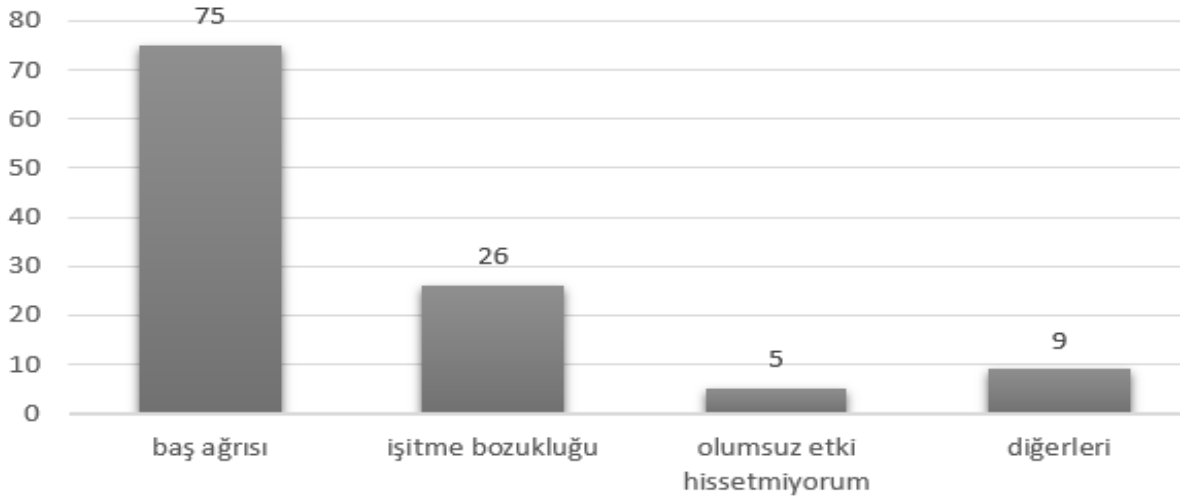
Şekil 5 . Çağrı merkezi gürültü kaynakları

ISBN 978-605-7923-57-8

Verilen cevaplar doğrultusunda çağrı merkezinde gürültü etkeni olarak en rahatsız edici etki konuşma sesleri olarak belirlenmiştir. Diğer gürültü etkenleri de akustik konforu olumsuz yönde etkileyen parametrelerdendir. Açık planlı ofis tasrımında bu gürültü etkenlerini engelleyecek düzenlemelerin yapılması, konfor şartlarının optimum düzeye getirilmesini sağlayacaktır (bkz. Şekil 4). Hacim içerisinde akustik konforu olumsuz yönde etkileyen gürültü etkenleri çalışanlar üzerinde fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklara neden olmaktadır (Şekil 6,7).

Şekil 6 . Çağrı merkezi gürültü etkenli psikolojik rahatsızlıklar

Şekil 7 . Çağrı merkezi gürültü etkenli fizyolojik rahatsızlıklar

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, açık planlı büro yapılarında gürültünün çalışanların verimini düşüren ve sağlığını bozan en önemli etkenlerden biri olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda yaş ortalamasının artmasıyla gürültü etkeninden rahatsız olma düzeyinin yüzdesel olarak azaldığı görülmüştür. Bu durumdan, işitsel konforsuzluğa alışma ya da işitme problemlerinin ortaya çıktığı sonucuna varılabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sayısı gittikçe artan ve daha çok çalışanın bir arada çalışmasına olanak veren açık planlı ofislerde uygun işitsel ortamı yaratmak için, gürültü, bir tasarım parametresi olarak alınmalıdır. Bu açıdan çalışma ünitelerinin uygun yerleşimi sağlanmalı, hacmin toplam ses yutuculuğunun arttırılması, uygun bölücü eleman/engel tasarımı benzeri önlemlerle gürültünün denetlenmesi sağlanmalıdır. Tüm diğer yapı tiplerinde olduğu gibi, açık planlı ofislerde de, tasarım, yapım ve kullanım aşamalarında mekân-ses ilişkisine yönelik önlemlerin alınması, kişilerin fizyolojik ve psikolojik açıdan sağlıklarının korunmasının yanı sıra, verimli çalışma ortamları nedeniyle ülke ekonomisi açısından da önemli getiriler sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir. Proje Numarası: FDK-2018-3425

KAYNAKLAR

[1]- Acar, B., (2007), "Açık Planlı Büro Yapılarında İşitsel Konforun Sağlanmasına Yönelik Yaklaşım Örnekleri", YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yapı Fiziği Programı, İstanbul.

[2]-Acar, B., Akdağ, N. Y. (2008). Açık planlı bürolarda akustik sorunlar ve denetim önlemleri: Bir örnek üzerinde değerlendirmeler. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 3(1), 53-67.

[3]- Erentok, M., (1991). "A'dan Z'ye Açık Ofis", Arredamento Dekorasyon, Ofis'91 Dergisi, 16-22.

1472

[4]- Keränen, J., (2002), Finnish Institute of Occupational Health Laboratory Acoustics in Open-Plan Offices – A Laboratory Study Finland. 2.

[5] - Jensen, K.L., Arens, E. and Zagreus, L., (2005), Acoustical Quality in Office Workstations, As Assessed by Occupant Surveys, Center for the Built Environment, University of California Berkeley, USA.

[6] Bradley, J.S., (2002), Prediction of the Speech Intelligibility Index behind a Single Screen in an Open-plan office, NRCC-44286

[7] Pickard Q., (2002). The Architects' Handbook, Blackwell Science Ltd., A Blackwell Publishing Company, UK, USA, Australia Germany.

[8] Anon.,Odeon User Manual,(2006).

[9] Aluçlu, İ, 2000, Özel Sektör Yönetim Binalarında (Holdinglerde) Kullanıcı Gereksinimi, Konfor Şartları ve Organizasyona Yönelik Sistem İyileştirme Modeli, Doktora Tezi, Y.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ISBN 978-605-7923-57-8

DİŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİNE BAŞVURAN HASTALARDA DENTAL ANKSİYETE SIKLIĞI VE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI

Burkay YAKAR

Dr. Öğretim Üyesi, Fırat Üniversitesi, burkayakar@mynet.com / byakar@firat.edu.tr

Türkan ÖZTÜRK KAYGUSUZ
Dr.Öğr. Üyesi, Tıp Eğitimi Anabilim Dalı, Fırat Üniversitesi, ELAZIĞ

Edibe PİRİNÇCİ
Prof. Dr.Fırat Üniversitesi, edibepirincci@yahoo.com.tr

Burkay YAKAR[1], Orcid no: 0000-0003-2745-6561
Edibe PİRİNÇCİ[1], Orcid no: 0000-0002-1344-4562

Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi Burkay YAKAR

Adres: Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, 23119 Elazığ – TÜRKİYE

e-posta: burkayakar@mynet.com / byakar@firat.edu.tr

AMAÇ:
Dental anksiyete dentaL girişim durumlarına spesifik ortaya çıkan ve dental işlemin oluşturduğu strese karşı hastada oluşan kaygı ve korku durumu olarak tanımlanmıştır. Dental anksiyete sıklığı populasyonlarda %2,5 ile %20 arasında ülkemizde yapılan araştırmalarda ise %21,3 ila %23,5 arasında olduğu fakat farklı kültür ve gelenekler nedeni ile dental anksiyete düzeyleri hakkında kesin br sonuç elde edilemediği bildirilmiştir. Dental anksiyetenin diş tedavisini ve diş hekimlerinin işini yapmasını zorlaştırmasının yanında hastaların randevularına gitmeme, diş tedavilerini ertelemeye ve ağız-diş sağlığı problemlerine yol açtığı bildirilmiştir. Dental anksiyetenin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek, kişinin anksiyeteye yatkınlığı ve geçmişte yaşadığı kötü ve ağrılı diş muayenelerinden etkilendiği bildirilmiştir. Araştırmamızda literatür verileri ışığında dental anksiyete sıklığı ve dental anksiyeteye etki eden faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır.
YÖNTEM: Kesitsel tipte tasarlanan araştırmamızın evrenini bir üniversite diş fakültesine başvuran, çalışmaya katılmaya gönüllü ve çalışma kriterlerini karşılayan tüm hastalar oluşturmuştur. Araştırmamızın Bağımsız değişkenlerini elde etmek için 12 soruluk sosyodemografik anket formu, bağımlı değişkenleri olan dental anksiyete skoru ve sürekli kaygı durumlarını ölçmek için modifiye dental anksiyete skalası ve sürekli anksiyete (kaygı) envanteri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde ettiğimiz veriler SPSS 22.0 programı ile değerlendirilmiş ve verilerin analizinde student t-testi, One-way Anova ve Tukey's post hoc analizi kullanılmıştır. MDAS ve STAI ölçeklerinden elde edilen iki sayısal verinin analizinde Pearson's korelasyon analizi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi %95 güven aralığında ve $p < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.
BULGULAR:
Araştırmaya katılan 342 katılımcının yaş ortalaması 34,41±11,78 idi. Katılımcıların %59,1'i kadındı.(n=202) Katılımcıların %42,1'nin (n=144) diş hekimi korkusu mevcuttu. Katılımcıların

ISBN 978-605-7923-57-8

%56,4'ünde ise daha önce ağrılı ve zor diş muayenesi öyküsü mevcuttu. Diş hekimine başvurunun en sık nedeni %26,0 ile dolgu yaptırmak için gelen katılımcılar idi. Katılımcıların %78,9'luk büyük kısmı diş hekimine şikayetleri olduğu müddetçe başvuru yapmakta idi. Katılımcıların %36,8'lik kısmı dişlerini günde 1 kez düzenli fırçalamakta idi. MDAS ortalama puanı 13,13±4,48 idi. Katılımcıların %15,2'sinin (n=52) MDAS puanı 19 ve üzerinde dental anksiyetesi olanlar idi. Sürekli kaygı envateri (STAI) puanı 22 ila 65 puan aralığında idi ve ortalama puan 44,33±8,29' idi. Kadınlarda, ağrılı ve zor diş muayene öyküsü olanlarda, diş hekimi korkusu beyan edenlerde ve ev hanımlarında dental anksiyete puanları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksekti.

SONUÇ:

Kadınlarda, ev hanımlarında, ağrılı ve zor diş muayenesi öyküsü olanlarda, diş hekimi korkusu olanlarda ve anksiyeteye yatkınlığı olanlarda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde dental anksiyete durumu yüksek saptanmıştır. Diş muayenesi öncesi hastalara dental anksiyeteyi arttırabilecek faktörlerin sorgulanması olası komplikasyonların önüne geçebileceği gibi kişilerin ağız-diş sağlığı açısından taşıdığı riski tahmin etmeye yardımcı olabileceği görüşündeyiz.

Anahtar kelimeler: Dental anksiyete, MDAS, kaygı, STAI, korku

GİRİŞ

Dental anksiyete ise dental girişim durumlarına spesifik ortaya çıkan ve dental işlemin oluşturduğu strese karşı hastada oluşan kaygı ve korku durumu olarak tanımlanmıştır.[1] Günümüzde diş hekimliği alanında ki modern ve teknolojik gelişmelere rağmen yapılan araştırmalar dental anksiyetenin hala önemli bir problem olduğunu göstermektedir. Dental anksiyete sıklığını saptamaya yönelik yapılan araştırmalarda Türk toplumunda %21,3-%23,5 arasında diğer populasyonlar da %2,5 ile %20 arasında, genç Suudi nüfusta ise %39 oranında dental anksiyete sıklığını bildiren çalışmalar mevcuttur.[2-5] Dental anksiyete hakkında birçok araştırma yapılmasına rağmen toplumların farklı kültür ve gelenekleri nedeni ile dental korku ve anksiyete düzeyleri hakkında kesin bir sonuç elde edilemediği bildirilmiştir.[6]

Sık olarak karşılaştığımız dental anksiyetenin diş tedavisini ve diş hekimlerinin işini yapmasını zorlaştıran bir etken olduğu ve dental korku ve anksiyetenin ağız diş sağlığının korunmasında büyük bir engel teşkil ettiği bildirilmiştir.[7,8] Dental anksiyete ve korku hastaların randevularına gitmeme ve tedaviyi ertelemelerine sebep olabilmektedir. Yapılan araştırmalarda dental anksiyeteye sahip bireylerin anksiyete ve korku düzeyi düşük olan bireylere nazaran daha fazla ağız ve diş sağlığı problemi yaşadığı da bildirilmiştir.[9,10]

Dental anksiyete ve korkuya sebep olan faktörlerin bilinmesi diş hekimliği muayenesinde anksiyeteyi azaltmada ve hastaların daha etkin ve kolay muayene edilmesine yardımcı olabilir. Dental anksiyetenin oluşmasında psikolojik ve çevresel etkenlerin rol oynadığı bildirilmiştir.[11] Literatürde dental anksiyetenin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek, kişinin anksiyeteye yatkınlığı ve geçmişte ki diş hekimi muayeneleri sırasında ki ağrı deneyimlerinden etkilendiği bildirilmiştir.[12-15] Türkiye ve diğer ülkelerde yapılan çalışmalar da erkeklere nazaran kadınlarda diş hekimi korkusu ve kaygısının daha fazla görüldüğü bildirilmiştir.[3,16,17] Bununla birlikte bekarlarda eğitim düzeyi ve sosyoekonomik seviyesi düşük olanlarda da dental anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir.[16]

Literatür taramalarından elde ettiğimiz veriler neticesinde dental anksiyetenin toplumda yaygın görüldüğü ve dental anksiyetenin kişilerin diş muayenesini ertelemelerine, ağız hijyenlerinde bozulmaya yol açtığı görülmüştür. Aynı zamanda dental anksiyete ve korku diş muayenesini zorlaştırmakta ve işlemler esnasında komplikasyonlara neden olabilmektedir. Bu bağlamda diş hekimlerinin dental anksiyeteye sebep olan faktörleri önceden bilmesi ve hastalarının dental girişim öncesi anksiyete ve korkularını azaltabilecek önlemler alması muayene işleminin kolaylaştırdığı gibi oluşabilecek komplikasyonlarında önüne geçebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu veriler ışığında çalışmamızda diş hekimliği kliniğimize başvuran hastalarda ki dental anksiyete sıklığını ve dental anksiyeteye neden olabilecek faktörleri araştırmak amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METODOLOJİ

Araştırmanın Tipi

Kesitsel tipte tasarlanan araştırmamızın evrenini bir üniversite diş hekimliği fakültesine başvuran, çalışmaya katılmaya gönüllü ve çalışma kriterlerini karşılayan tüm hastalar oluşturmuştur. Araştırmaya Ağustos-Ekim 2018 tarihleri arasında Diş hekimliği fakültesine başvuran çalışma kriterlerine uyan tüm hastalar dahil edilmiştir. Araştırmamız Fırat üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik kurulunun 19.07.2018 tarih ve 13/02 nolu etik kurul kararı ve hastane başhekimliğinden alınan izin sonrası başlatılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmamızın bağımsız değişkenlerini elde etmek için literatür verileri taranarak oluşturduğumuz 12 soruluk sosyodemografik anket formu kullanılmıştır.

Çalışmamızın bağımlı değişkenleri olan dental anksiyete skoru ve sürekli kaygı durumlarını ölçmek için modifiye dental anksiyete skalası ve sürekli anksiyete (kaygı) envanteri kullanılmıştır.

Modifiye dental anksiyete skalası (MDAS) 1995 yılında Humphris ve ark. Tarafından oluşturulmuş ve dental korku ve anksiyetenin değerlendirilmesi için kullanılmıştır.[18] Beş sorudan oluşan ve katılımcıların kendilerinin doldurduğu bu anket spesifik olarak dental anksiyeteyi sorgulamaktadır. MDAS'ın ilk dört sorusu Dental Anksiyete Skalası temel alınarak üretilmiş, beşinci soru ise ağız içine yapılan enjeksiyona karşı duyulan korku ve anksiyeteyi ölçmeye yönelik planlanmıştır. Anketin her bir sorusu katılımcının tedirginlik düzeyini ölçmeye yönelik tedirgin olmamakla ile aşırı tedirginlik arasında artarak değişen beş skordan oluşmaktadır. Her bir sorudan 1 ila 5 arasında skor elde edilir ve tüm anketten minimum 5, maksimum ise 25 skor elde edilir. MDAS için geçerlilik ve güvenirlik çalışması 2005 yılında İlgüy ve arkadaşları tarafından yapılmıştır ve ülkemiz için dental anksiyeteyi ölçmede geçerli ve güvenilir olduğu bildirilmiştir. MDAS için cut-off skoru 19 olarak değerlendirilmiş ve 19 puan ve üzeri yüksek dental anksiyete düzeyini göstermektedir.[19]

Çalışmamızda katılımcıların dental anksiyeteden bağımsız olarak sürekli kaygı seviyelerini değerlendirmek için Spielberger'in Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (STAI) öznel benlik-ölçüm testleri kullanılmıştır. STAI, 1964 yılında Speilberger ve Gorsuch tarafından geliştirilen envanter ile normal ve normal olmayan bireylerdeki sürekli ve durumluk kaygı düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Türk toplumunda geçerliliği Necla Öner tarafından gösterilmiştir. Türkçeye Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri olarak çevrilmiştir.[20] STAI durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini ölçer. Yirmişer maddeden oluşan iki ayrı ölçeği vardır. STAI, bireyin kendi kendine yanıtlayabileceği, uygulanması kolay bir envanterdir. Her iki ölçek de aynı zamanda uygulanabilir. Envanter okuma yazma bilmeyenlere bireysel olarak uygulandığında, maddeler uygulayıcı tarafından okunup, verilen yanıtlar yine uygulayıcı tarafından form üzerinde işaretlenir. On dört yaş ve üstünde bilinçli olan hastalara uygulanabilir. Testin kullanımı için özel eğitim gerekmediği bildirilmiştir.[21] Çalışmamızda katılımcıların sürekli kaygı düzeyini ölçmek amaçlı sadece sürekli kaygı ölçeği kullanılmıştır. Sürekli kaygı ölçeğinin yanıtlanmasında maddelerin ifade ettiği duyuş düşünce ya da davranışların sıklık derecesine göre, "Hemen Hiçbir Zaman", "Bazen", "Çok Zaman" ve "Hemen Her Zaman" şıklarından birinin seçilmesi ve işaretlenmesi istenmiştir. Ölçeklerde doğrudan ve tersine çevrilmiş ifadeler vardır. Olumlu duyguları dile getiren (tersine çevrilmiş) ifadelerde 4 değerlikli yanıtlar düşük, 1 değerlikli yanıtlar yüksek kaygıyı gösterir. Bu ifadeler puanlanırken 1 ağırlık değerinde olanlar 4'e, 4 aşırlık değerinde olanlar ise 1'e dönüştürülür. Olumsuz duyguları dile getiren

ISBN 978-605-7923-57-8

(doğrudan) ifadelerde ise 4 değerlikli yanıtlar en yüksek kaygıyı gösterir. Anket sonunda katılımcının aldığı puan arttıkça anksiyete seviyesi artışı olarak değerlendirilir.

Veriler araştırmayı yapan hekim tarafından diş hekimliği polikliniğinde sosyodemografik anket formu, MDAS formu ve TSAI envanterinin sürekli kaygı durumu formu kullanılarak hastalar ile yüz yüze görüşme tekniği ile toplanmıştır.

Çalışmamıza gönüllülük esasına uyan 18 yaş üzeri tüm bireyler dahil edilmiştir. Gönüllülük esasına uymayanlar, 18 yaşından küçük olanlar, bilinen anksiyete bozukluğu olan ve anksiyete nedeni ile tedavi görenler, iletişime ve anketi değerlendirmeye engel psikiyatrik ve nörolojik hastalığı olanlar ile anket formunu eksik veya yanlış dolduranlar çalışmamıza dahil edilmemiştir. Çalışmamız Fırat Üniversitesi girişimsel olmayan etik kurulundan ve ilgili fakülte yönetiminden gerekli izinler alındıktan sonra gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizi

Çalışma sonucu elde ettiğimiz veriler SPSS 22.0 (SPSS for Windows, version 22.0, SPSS Inc., Chicago,IL, USA) programı ile hata kontrolleri, tanımlayıcı tablolar ve istatistiksel analizi yapılarak sunulmuştur. Tanımlayıcı veriler yüzdeler ve ortalama ± olarak verilmiştir. İkili değişkenlerin elde edilen veriler ile istatistiğinde student t-testi, çoklu değişkenlerin veriler ile testindeOne-way Anova ve Tukey's post hoc analizi kullanılmıştır. MDAS ve STAI ölçeklerinden elde edilen iki sayısal verinin analizinde Pearson's korelasyon analizi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi %95 güven aralığında ve $p < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmamıza dahil edilen 342 katılımcının yaş ortalaması 34,41±11,78 idi. Katılımcıların %59,1'i kadın (n=202), %40,9'u (n=140) erkekti. Medeni durum sorgulamasında katılımcıların %62,9'u (n=215) evli idi. Meslek sorgulamasında %28,4 ile en fazla olan grup ev hanımları idi. Katılımcıların %83,6'sının gelir düzeylerini yeterli olarak algıladıkları görüldü. (Tablo 1)

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri

Özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	202	59,1
Erkek	140	40,9
Medeni Durum		
Evli	215	62,9
Bekar	127	37,1
Meslek		
Ev hanımı	97	28,4
Memur	80	23,4
Asgari ücretli çalışan	93	27,2
Çalışmayan ve öğrenci	72	21,1
Gelir Durumu		
Yetersiz	56	16,4
Yeterli	286	83,6
Yaş		
40 yaş altı	230	67,3
40 yaş ve üzeri	112	32,7
Eğitim durumu		
Lise altı	81	23,7
Lise ve üzeri	261	76,3

ISBN 978-605-7923-57-8

Katılımcıların %42,1'nin (n=144) diş hekimi korkusu mevcuttu. Katılımcıların %56,4'ünde ise daha önce ağrılı ve zor diş muayenesi öyküsü mevcuttu. Diş hekimine başvurunun en sık nedeni %26,0 ile dolgu yaptırmak için gelen katılımcılar idi. Katılımcıların %78,9'luk büyük kısmı diş hekimine şikayetleri olduğu müddetçe başvuru yapmakta idi. Katılımcıların %36,8'lik kısmı dişlerini günde 1 kez düzenli fırçalamakta idi. Ağız diş sağlığını etkileyecek kötü alışkanlıklardan en sık olanı %27,5 ile sigara idi. (Tablo 2)

Tablo 2. Katılımcıların ağız-diş sağlığı ile ilgili tutum ve davranışlarının dağılımı

Özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Diş hekimi muayene korkusu		
Var	144	42,1
Yok	198	57,9
Ağrılı ve zor diş çekimi deneyimi		
Var	194	56,7
Yok	148	43,3
Diş hekimine gelme nedeni		
Diş çekimi	77	22,5
Dolgu	89	26,0
Kanal tedavisi	45	13,2
Protez	23	6,7
Cerrahi işlem	40	11,7
Kontrol-muayene	68	19,9
Diş hekimi muayene sıklığı		
İlk gelişim	26	7,6
Şikayetim oldukça	270	78,9
6 ayda bir düzenli	26	7,6
Yılda bir düzenli	20	5,8
Diş fırçalama alışkanlığı		
Düzenli fırçalamam	107	31,3
Günde 1 kez düzenli fırçalarım	126	36,8
Günde 2 kez	86	25,2
Günde 3 kez	23	6,7

ISBN 978-605-7923-57-8

Diş sağlığını etkileyecek kötü alışkanlıklar		
Sigara	94	27,5
Alkol	3	0,9
Diş gıcırdatma	34	9,9
Tırnak yeme	14	4,1
Sert cisim ısırma-yeme	27	7,9
Yok	170	49,7

Katılımcıların Modifiye dental anksiyete skalasından (MDAS) aldığı puan 5 ila 25 puan aralığında bir dağılım gösterdi. MDAS ortalama puanı 13,13±4,48 idi. Katılımcıların %15,2'sinin (n=52) MDAS puanı 19 ve üzerinde dental anksiyetesi olanlar idi. Sürekli kaygı envateri puanı 22 ila 65 puan aralığında idi ve ortalama puan 44,33±8,29' idi. Dental anksiyetesi olanlarda diş hekimi korkusu ve zor diş muayenesi öyküsü istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksekti. (Tablo 3)

Tablo 3. Katılımcıların dental anksiyete durumlarına göre diş hekimi korkusu ve zor diş muayenesinin dağılımı

	Dental Anksiyete yok		**Dental anksiyete var**		**Toplam**		**İstatistik**
	Sayı	**yüzde**	**Sayı**	**yüzde**	**Sayı**	**yüzde**	
Diş hekimi korkusu							
Var	99	68,8	45	31,2%	144	100	X^2=49,67
Yok	191	96,5	7	3,5%	198	100	**P=0,001**
Zor ve ağrılı diş çekim öyküsü							
Var	152	78,4	42	21,6	194	100	X^2=14,44
Yok	138	93,2	10	6,8	148	100	**P=0,001**

Sosyodemografik özelliklerin dental anksiyete puanı ile ilişkisini değerlendirdiğimizde kadınlarda, diş hekimi korkusu olanlarda ve geçmişte ağrılı diş muayenesi olanlarda MDAS puanları istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksekti.(p<0.01) Kişilerin meslek sorgulamasında ev hanımlarının memur ve asgari ücretli çalışanlara nazaran dental anksiyete puanları daha yüksekti. Kötü alışkanlıkların MDAS puanlarına etkisini incelediğimizde diş gıcırdatma alışkanlığı olanların MDAS puanları sigara kullanıcılarına nazaran istatistiksel olarak daha yüksekti. (p<0.05) Kadın cinsiyet, 40 yaşın üzerinde olma, lise altı eğitim düzeyi, evli olma durumu, yetersiz gelir düzeyi ve diş hekim korkusu sürekli kaygı skorunu istatistiksel olarak anlamlı şekilde arttıran faktörler olarak tespit edildi. (p<0.05) Diş hekimi kontrolüne düzenli gitmeyenleri sürekli kaygı puanının düzenli gidenlere nazaran yüksek olduğu görüldü. (p<0.01) (Tablo 4)

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 4. Bazı özelliklerin MDAS ve STAI skorları ile ilişkisi.

Özellikler	Sayı	MDAS Skor		İstatistik	STAI Skor		İstatistik
		Mean	Std. Deviation		Mean	Std. Deviation	
Cinsiyet							
Kadın	202	14,27	4,52	**t=5,89**	45,14	8,53	**t=2,19**
Erkek	140	11,50	3,89	**p=0,001**	43,18	7,58	**p=0,03**
Yaş							
40 yaş altı	230	13,30	4,43	t=0,98	43,59	8,14	**t=2,44**
40 yaş ve üzeri	112	12,79	4,57	p=0,33	45,88	8,14	**p=0,02**
Eğitim düzeyi							
Lise altı	81	13,49	4,42	t=0,83	46,85	8,88	**t=3,20**
Lise ve üzeri	261	13,02	4,50	p=0,41	43,56	7,83	**p=0,001**
Medeni durum							
Evli	215	13,36	4,56	t=1,23	45,08	8,58	**t=2,19**
Bekar	127	12,75	4,32	p=0,22	43,08	7,37	**p=0,03**
Gelir düzeyi							
Yetersiz	56	13,30	4,32	t=0,31	46,98	8,75	**t=2,66**
Yeterli	286	13,10	4,51	p=0,76	43,82	8,00	**p=0,008**
Diş Hekimi korkusu							
Var	144	15,59	4,19	**t=9,98**	45,40	9,05	**t=2,06**
Yok	198	11,35	3,78	**P=0,001**	43,56	7,45	**P=0,04**
Ağrılı diş çekim öyküsü							
Evet	194	13,8969	4,69480	**t=3,67**	44,6753	8,58862	t=0,875
Hayır	148	12,1351	3,97209	**P=0,001**	43,8919	7,66753	P=0,382
Meslek							
Ev hanımı	97	14,63	4,50		46,46	9,19	
Memur	80	12,85	4,15	**f=6,02**	42,23	7,32	f=4,24
Asgari ücretli	93	12,00	4,64	**p=0,001**	44,46	8,01	p=0,06
Çalışmayan ve öğrenci	72	12,90	4,12		43,65	7,37	
Kötü alışkanlık							
Yok	170	13,40	4,38		43,47	8,24	
Diş gıcırdatma	33	14,55	5,15	**f=2,67**	47,36	8,57	f=2,23
Tırnak yeme	40	13,08	4,38	**p=0,04**	44,68	7,55	p=0,08
Sigara-alkol	99	12,23	4,33		44,68	8,11	

ISBN 978-605-7923-57-8

Diş fırçalama alışkanlığı							
Düzensiz	107	12,79	4,72	f=0,45	45,52	8,26	f=2,16
Günde 1 kez	126	13,28	4,34	p=0,64	43,29	7,78	p=0,12
Günde 2-3 kez	109	13,29	4,40		44,38	8,52	
Diş hekimi kontrol sıklığı							
Şikayetim oldukça		13,63	4,55	f=1,32	49,46	7,10	**f=53,60**
130							
6 ayda bir	145	12,88	4,16	p=0,27	41,20	6,36	**p=0,001**
düzenli							
Yılda bir düzenli	67	12,73	4,97		41,18	8,78	

Araştırmamızda kişilerin sürekli kaygı durumlarının dental anksiyete üzerinde ki etkisi incelenmiştir. Kişilerin sürekli kaygı puanları ve dental anksiyete puanları arasında zayıf ama istatistiksel olarak pozitif anlamlı bir korelasyon olduğu görülmüştür. (Tablo 5)

Tablo 5. Sürekli anksiyete puanı ve dental anksiyete puanı arasında ki ilişki

		STAI puan	MDAS puan
STAI puan	Spearman's rho	1,000	r=235**
	Sig. (2-tailed)	.	p<001
	N	342	342
MDAS puan	Spearman's rho	r=235**	1,000
	Sig. (2-tailed)	p<001	.
	N	342	342

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

TARTIŞMA

Araştırmamızda katılımcıların %42,1'i diş hekimi korkusu olduğunu bildirmiştir. Gana'da hastaların %47,3'ü[22] Amerika'da ise %50'si[23] diş hekimi korkularının olduğunu bildirmişlerdir. Elde ettiğimiz veriler literatür verileri ile benzerlik göstermektedir ve diş hekimi korkusunun hastalar arasında yüksek oranda görüldüğü saptanmıştır. MDAS skoruna göre dental anksiyetesi olanların oranı ise %15,2 olarak tespit edilmiştir. Literatür verilerine baktığımızda dental anksiyete prevalansı Gana'da %13,6, Brezilya'da %21,8 ve ülkemizde ise %21 ile 23,5 civarında bildirilmiştir.[3,22] Elde ettiğimiz %15,2 oranında ki dental anksiyete prevalansı literatür verileri ile benzerlik göstermiştir.

Kadınlarda dental anksiyete sıklığının anlamlı olarak erkeklerden fazla olduğu görülmüştür. Literatür taramalarının tamamına yakınında kadın cinsiyetin dental anksiyete için risk faktörü olduğu bildirilmiştir.[6,15,22,24,25] Elde ettiğimiz veriler literatür ile uyumlu olup kadınlarda dental anksiyete

ISBN 978-605-7923-57-8

sıklığı anlamlı olarak yüksek saptanmıştır. Eğitim durumu ve medeni durumun dental anksiyete ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmüştür. Literatür verilerinde eğitim düzeyi azaldıkça dental aksiyete düzeylerinin arttığı yönünde bulgular mevcuttur.[25,26] Elde ettiğimiz veriler ile literatür verileri desteklenememiştir. Araştırmamızda katılımcı sayısının azlığından dolayı eğitim seviyesini lise altı ve üzeri eğitim seviyesi olarak iki grupta değerlendirmemiz ve katılımcıların eğitim aldığı süreyi yıl bazında detaylı değerlendiremediğimiz için çalışmamız eğitim durumu ve dental anksiyete arasında ki ilişkiyi açıklamakta yetersiz kalmış olabilir. İleri de yapılacak araştırmalarda eğitim süresinin ve içeriğinin dikkate alınarak konunun incelenmesinin yaralı olacağı düşünülmüştür. Yıldırım ve ark.[25] elde ettiğimiz veriler ile uyumlu olarak medeni durum ile detal anksiyete düzeyleri arasında ilişki olmadığını bildirirken Egbor ve ark[27] ise bekarlarda dental anksiyetenin daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Elde ettiğimiz veriler Egbor ve ark. bildirdiği veriler ile çelişkili olmakla birlikte medeni durum ile dental anksiyete ilişkisinin daha fazla araştırılması gerektiği düşüncesindeyiz.

Yaş ve dental anksiyete arasında ki ilişki incelendiğinde literatür verilerinde genç yaşlarda dental anksiyete oranlarının daha yüksek olduğu bildirilmiştir.[15,22,28] Araştırmamızda istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte 40 yaş altı bireylerde dental anksiyete puanları daha yüksek bulunmuştur. Yaşlandıkça önceki deneyimlere bağlı olarak dental anksiyetenin azaldığı yönünde ki hipotez[24] araştırmamız verileri ile desteklenmiştir ve gençlerde dental anksiyetenin daha fazla görülme olasılığı olduğu saptanmıştır. Araştırmamızda ev hanımlarında dental anksiyete oranları diğer gruplara nazaran yüksek saptanmıştır. Literatür verilerinin büyük kısmında meslek ve dental anksiyete arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ve bulgularımız literatür verileri ile desteklenememiştir.[15] Hindistan popülasyonunda yapılan bir araştırmada ise ev hanımlarında ve öğrencilerde dental anksiyete diğer meslek gruplarından istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur[24] ve elde ettiğimiz veriler ile uyumlu olduğu görülmüştür. Kadınlarda dental anksiyetenin yüksek olması ev hanımlarında dental anksiyetenin yüksek çıkmasına sebep olmuş olabileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda meslek ve dental anksiyete arasında ki ilişkiyi açıklamak için yaş ve cinsiyet faktörlerini göz önüne alarak daha kapsamlı araştırmaların yapılması gerektiği görüşündeyiz.

Locker ve ark.[29] Ağrılı diş deneyiminin dental anksiyetenin en önemli belirleyicisi olduğunu bildirmişlerdir. Literatür verilerine baktığımızda[26,28] ise geçmişte yaşanmış kötü deneyimlerin dental anksiyeteyi arttırdığı bildirilmiştir. Elde ettiğimiz veriler literatür ile uyumlu olup geçmişte yaşanan kötü deneyimlerin dental anksiyete düzeyleri ile istatistiksel olarak yüksek derece de anlamlı olduğu görülmüştür. Elde ettiğimiz veriler literatür verileri ile desteklenerek geçmişte yaşanan kötü diş muayenesi deneyimlerinin dental anksiyete açısından önemli bir belirleyici kriter olduğu görülmüştür.

SONUÇ:

Dental anksiyete kişilerin ağız ve diş sağlığını bozmanın yanında dental girişim esnasında komplikasyon olasılığını da arttırmaktadır. Kadınlarda, ağrılı ve zor diş muayenesi öyküsü olanlarda, diş hekimi korkusu olduğunu beyan edenlerde ve anksiyete bozukluğu olanların dental anksiyete için

ISBN 978-605-7923-57-8

riskli gruplar, gençlerin ve ev hanımlarının ise olası riskli gruplar olduğu görülmüştür. Dental anksiyete durumunun kişilerin muayene olma durumunu ve ağız-diş sağlığını olumsuz etkileyebileceği görülmüştür. Diş muayenesi öncesi hastalara dental anksiyeteyi arttırabilecek faktörlerin sorgulanması olası komplikasyonların önüne geçilebileceği gibi kişilerin ağız-diş sağlığı açısından taşıdığı riski tahmin etmeye yardımcı olabileceği görüşündeyiz.

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ LİTERATÜR BİLGİLERİ:

1. Weiner A.A. The fearful dental patient. A guide to understanding and management. Oxford, England, UK: Blackwell Publishing Ltd; 2011.
2. Armfield JM, Spencer AJ, Stewart JF. Dental fear in Australia: who's afraid of the dentist? Aust Dent J 2006;51(1):78-85.
3. Firat D, Tunc EP, Sar V. Dental anxiety among adults in Turkey. J Contemp Dent Pract. 2006 Jul 1;7(3):75-82.
4. Moore R, Birn H, Kirkegaard E, Brødsgaard I, Scheutz F. Prevalence and characteristics of dental anxiety in Danish adults. Community Dent Oral Epidemiol. 1993 Oct;21(5):292-296.
5. Quteish Taani DS. Dental fear among a young adult Saudian population. Int Dent J. 2001 Apr;51(2):62-6. https://doi.org/10.1002/j.1875-595X.2001.tb00823.x
6. Emre BODRUMLU, A.Pınar SÜMER,Mahmut SÜMER, Hülya KÖPRÜLÜ. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesine Başvuran Bireylerde Dental Korkunun Değerlendirilmesi. Hacettepe Dişhekimliği Fakültesi Dergisi Cilt: 30, Sayı: 1, Sayfa: 51-56, 2006
7. Schwarz E. Dental anxiety in young adult Danes under alternative dental care programs. Scand J Dent Res. 1990;98:442–450
8. Milgrom P, Fiset L, Melnick S, Weinstein P. The prevalence and practice management consequences of dental fear in a major US city. J Am Dent Assoc. 1988; 116:641-647.
9. Locker D, Poulton R, Thomson WM. Psychological disorders and dental anxiety in a young adult population. Community Dent Oral Epidemiol. 2001 Dec;29(6):456-63.
10. Abrahamsson KH, Berggren U, Carlsson SG. Psychosocial aspects of dental and general fears in dental phobic patients. Acta Odontol Scand. 2000;58:37-43.
11. Vesa Pohjola, Satu Lahti, Miira M. Vehkalahti, Mimmi Tolvanen & Hannu Hausen Association between dental fear and dental attendance among adults in Finland, Acta Odontologica Scandinavica. 2007: 65(4); 224-230, DOI: 10.1080/
12. Marakoğlu I, Demirer S, Özdemir D, Sezer H. Level of statetrait anxiety iventory before periodontal treatment. Cumhuriyet Dental Journal 2003;6(2):73-79.
13. Köroglu A, Durkan R. An evaluation of the etiology and the treatment procedures of dental anxiety syndrome en countered in dental applications. J Dent Fac Atatürk Univ 2010;3(20):205-12.
14. Armfield JM, Pohjola V, Joukamaa M, Mattila AK, Suominen AL, Lahti SM. Exploring the associations between somatization and dental fear and dental visiting. Eur J Oral Sci 2011; 119(4):288-93.
15. I. Astramskaite, L. Poskevicius, G. Juodzbalys: Factors determining tooth extraction anxiety and fear in adult dental patients: a systematic review. Int. J. Oral Maxillofac. Surg. 2016; 45: 1630–1643. http://dx.doi.org/10.1016/j.ijom.2016.06.019
16. Erten H, Akarslan ZZ, Bodrumlu E. Dental fear and anxiety levels of patients attending a dental clinic. Quintessence Int 2006;37(4): 304-310.
17. Marya CM, Grover S, Jnaneshwar A, Pruthi N. Dental anxiety among patients visiting a dental institute in Faridabad, India. West Indian Med J 2012;61(2):187-190.

ISBN 978-605-7923-57-8

18. Humphris GM, Morrison T, Lindsay SJ. Modified Dental Anxiety Scale: validation and United Kingdom norms. Community Dent Health 12:143-150 (1995).
19. D Ilgüy, M Ilgüy, S Dinçer *et al*. Reliability and Validity of the Modified Dental Anxiety Scale in Turkish Patients. The Journal of International Medical Research. 2005; 33: 252 – 259
20. Öner N, Le Compte A. State Trait Anxiety Inventory Handbook. 1. Baskı, İstanbul, Boğaziçi University Publications, 1983.
21. Aydemir Ö, Köroğlu E. Psikiyatride Kullanılan Klinik Ölçekler. Ankara:Hekimler Yayın Birliği. 2006;s:153-63
22. Marian A Ofori, F Adu-Ababio, E A Nyako, Tom A Ndanu. Prevalence of dental fear and anxiety amongst patients in selected dental clinics in Ghana. Health Education Journal 68(2) 2009 130–139.
23. Milgrom P, Fiset L, Melnick S, Weinstein P. The prevalence and practice management, consequences of dental fear in a major US city. *J Am Dent Assoc*,1988: **116**: 641–7.
24. S. Acharya. Factors affecting dental anxiety and beliefs in an Indian population. J Oral Rehabil. 2008 Apr; 35(4): 259–267. doi: 10.1111/j.1365-2842.2007.01777.x
25. Tuba TALO YILDIRIM, Filiz ACUN KAYA, Ersin UYSAL. Diş Hekimi Korkusu ile Cinsiyet, Yaş,Medeni Durum, Diş Hekimine Gitme Sıklığı,Eğitim, Sosyo-Ekonomik ve Periodontal Durum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Turkiye Klinikleri J Dental Sci 2013;19(2): 77-85
26. Zuhal Yetkin AY, Yeşim ERDEK, Mine ÖZTÜRK, Gizem KILINÇ, Yeşim BOZKURT, Ramazan YILMAZ. Süleyman demirel üniversitesi diş hekimliği fakültesine başvuran hastalarda dental korku düzeyinin incelenmesi. Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi 2005;8(1):12-18
27. Egbor PE, Akpata O. An evaluation of the sociodemographic determinants of dental anxiety in patients scheduled for intra-alve- olar extraction. Libyan J Med 2014;9:25433. http://dx.doi.org/10.3402/ljm.v9.25433.
28. Doganer YC, Aydogan U, Yesil HU, Rohrer JE, Williams MD, Agerter DC. Does the trait anxiety affect the dental fear? Braz Oral Res. 2017 May 4;31:e36. doi: 10.1590/1807-3107BOR-2017.vol31.0036. DOI:10.1590/1807-3107BOR-2017.vol31.0036

ISBN 978-605-7923-57-8

ÜNİVERSİTE TOPLULUKLARINDA REKREATİF FAALİYETLERE KATILAN BİREYLERİN SERBEST ZAMAN TATMİN DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

İsmihan YİĞİT
İnönü Üniversitesi, ismihanyigit.1@gmail.com

Cemal GÜNDOĞDU
Doç.dr., İnönü Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Cmlgundogdu@hotmail.com

Bu araştırma İnönü Üniversitesindeki topluluklarda rekreatif faaliyetlere katılan bireylerin serbest zaman tatmin düzeylerinin incelenerek keşfedilmesini amaçlamaktadır.

Bu araştırma yakınsayan paralel desende hazırlanmış olup, karma araştırma modelinden yararlanılmıştır. Araştırmanın evreninde İnönü Üniversitesindeki rekreasyonel faaliyetlere katılan öğrenci topluluklarının 2071 üyesi oluştururken örneklemini ise rekrasyonel faaliyetlere katılan 485 topluluk üyesi oluşturmaktadır. Araştırmada Karlı ve arkadaşlarının (2008) Türkçeye çevirdiği serbest zaman tatmin öleceği kullanılmıştır. Katılımcıların serbest zaman tatmin düzeylerinin değişkenler ile aralarındaki farklar tek yönlü varyans analiziyle test edilmiştir. Katılımcıların cinsiyet ve gelir düzeyine ait değişkenleri bağımsız tek örneklem testi ile karşılaştırılmıştır. Nitel verilerde Nvivo 11 yazılım paketinden yararlanılarak söylemlerine tematik analiz uygulanmıştır.

Serbest Zaman Tatmin Ölçeği alt boyutlarında katılımcıların en yüksek aritmetik ortalama değerinin rahatlama boyutunda, en düşük ise fizyolojik boyutta olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet ve gelir düzeylerine göre katılımcıların serbest zaman tatmin düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Nitel bulgularda topluluğa üye olmasındaki neden, sosyal etkileşim ve entegrasyon, fizyolojik ve psikolojik iyi oluş, kişisel gelişim temalarına ulaşılmıştır.
Sonuçlara göre yaş arttıkça serbest zaman tatmin düzeyinin arttığı, halk oyunları topluluğunun diğer topluluklara göre serbest zaman tatmin düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Topluluklara üye olmak ve aktivitelere katılımın ilgi, merak, stres atmak ve kişisel gelişim için olduğu, fiziksel ve psikolojik olarak kendilerini iyi hissettikleri, sosyal etkileşim ve entegrasyonun önemli payı olduğu, kişisel gelişim gösterdiklerini aynı zamanda aktivitelere katılımların kişisel gelişimlerini sağlamak olduğunu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelime: Serbest Zaman, Rekreasyon, Tatmin Düzeyi

GİRİŞ

Son yüzyılda teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu değişim bireylerin zaman kullanımlarını etkilemiş ve bunu sonucunda bazı kavramlar hayatımıza girmiştir. Sanayinin ve teknolojinin gelişmesi ile insan gücüne duyulan ihtiyaç azalmış ve bu iş yükünden geri kalan serbest (boş) zaman kavramı karşımıza çıkmaktadır (1).

ISBN 978-605-7923-57-8

Günümüzde insan ihtiyaçları da tüketilmeye hazır bir şekilde ulaşmaktadır. Modern ve ileri teknolojilerin uygulanması ve yeni birtakım buluşların yapılması, gelişmiş ülkelerde zaman olarak daha az emeğe ihtiyaç hissettirmektedir. Sanayileşme ve teknolojik gelişimlerin insan yaşamında kolaylıklar sağladığı boş zaman kavramını ortaya çıkarmaktadır. 19. yüzyıl sonlarından günümüze baktığımızda serbest zamana ayrılan zaman artmıştır (2). Günümüz toplumlarında artık gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler serbest zamanlarını iyi değerlendiren, aktivitelerden haz alan, aktiviteleri keyif döngüsüyle yapan bireyler çalışma hayatlarında iş verimliliğini artırmayı başaran bu noktada haz ve keyif döngüsüyle yaşantılarını pozitif yönde etkilemeyi hedefleyen bir politika izlemeye başlamışlardır. Serbest zamanlarını planlı, etkili ve verimli kullanan bireylerin duygusal, ruhsal, zihinsel, toplumsal, mesleki ve fiziksel olarak sağlıklı bireyler olmalarını pozitif yönde etkiler. İnsanların olumlu sağlık düzeyini elde etmede en önemli unsurlardan birisi bireyin boş zamanlarını ne kadar etkili ve verimli kullandığı ile alakalı olduğu düşünülmektedir (3). Bundan dolayı bireyler, serbest zaman aktivitelerini kendileri seçerek boş zamanlarını ne şekilde ve nasıl değerlendirdikleri tatmin düzeylerini de etkilediği söylenebilir.

Bu araştırmada da bireylerin yaşantılarında olumlu etkileri olan rekreasyonel amaçlı katıldıkları bisiklet topluluğu, dağcılık topluluğu, dans topluluğu, fotoğrafçılık topluluğu, halk oyunları topluluğu, izcilik topluluğu, su altı topluluğu, oryantiring topluluğu, uzak doğu spor severler topluluğunun etkinlikleri sonucunda serbest zamanlarını istedikleri ve tatmin oldukları düzeyde kullanıp kullanamadıklarını belirlemek adına çalışmalar yapılmıştır.

MATERYAL ve METOT

Rekreatif etkinliklere katılan toplulukların serbest zaman tatmin ölçeğine yönelik düzeylerinin belirlenmesinde ve çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılmasında nicel verilerden yararlanılmışken bu nicel düzeylerin incelenmesi ve açıklanmasında nitel verilerden yararlanılmıştır. Bu iki verinin güçlü yanlarını güçlü bir şekilde ortaya koymak için karma yöntem araştırmalarından faydalanılmıştır. Bu çalışma İnönü Üniversitesindeki Bisiklet Topluluğu, Dağcılık Topluluğu, Dans Topluluğu, Fotoğrafçılık Topluluğu, Halk Oyunları Topluluğu, İzcilik Topluluğu, Oryantiring Topluluğu, Sualtı Topluluğu, Uzakdoğu Spor Severler Topluluğunda faaliyete katılan 485 gönüllü katıldı. Araştırmaya katılan bireylerin serbest zaman tatmin düzeylerini belirlemek amacıyla Beard ve Ragheb' in geliştirdikleri (4) Karlı ve arkadaşlarının (5) geçerlilik güvenilirlik çalışmasını yaparak Türkçe literatüre kazandırdıkları 39 sorudan olşan Serbest Zaman Tatmin Ölçeği kullanıldı. Verilerin analizi iki yönlüdür bunlardan ilki Nicel veriler için SPSS 21.0 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, niceliksel verilerin frekansları, yüzdeleri, dağılımları, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları belirlenmiştir. Dağılımların normalliği ve varyansların homojenliği değerlendirilerek dağılımların parametrik özellik sergilediği sonucuna varılmıştır. Katılımcıların serbest zaman tatmin düzeylerinin değişkenler ile aralarındaki farklar tek yönlü varyans analizi (OneWay ANOVA) yöntemi kullanılarak test edilmiş, anlamlı farklara ait grup içi ikili karşılaştırmalar Bonforonni testi ile yapılmıştır. Katılımcıların cinsiyet ve gelir düzeyine ait değişkenleri bağımsız tek örneklem testi (t-test) ile karşılaştırılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir. Nitel verilerde fenomolojik desen belirlenmiş bu desen kapsamında

ISBN 978-605-7923-57-8

içerik analizi görüşme dökümlerine ise, Nvivo 11 yazılım paketinden yararlanılarak söylemlerine tematik analiz uygulanmıştır. Böylelikle, nitel verilerden elde edilen kodların temalara, temalarında araştırma sorularına yönelik yanıtlara ulaştırmıştır.

BULGULAR

Nicel Bulgular

Tablo 1. SZTÖ'nün alt boyutlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların en yüksek aritmetik ortalama değerinin rahatlama alt boyutunda (X=4,27- X=0,28) , en düşük aritmetik ortalamanın ise fizyolojik alt boyutta (X=2,80- X=0,31) olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. SZTÖ alt boyutlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri.

	N	Min.	Max.	$\bar{x}$	SS
Eğitim	485	3,56	6,00	4,17	0,33
Fizyolojik	485	2,17	4,17	2,80	0,31
Estetik	485	2,00	5,00	2,86	0,43
Rahatlama	485	3,50	4,75	4,27	0,28
Sosyal	485	3,63	9,25	4,20	0,40
Psikolojik	485	3,00	5,00	4,23	0,35

Tablo 1. SZTÖ'nün alt boyutlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların en yüksek aritmetik ortalama değerinin rahatlama alt boyutunda (X=4,27- X=0,28) , en düşük aritmetik ortalamanın ise fizyolojik alt boyutta (X=2,80- X=0,31) olduğu belirlenmiştir.

.

Tablo 2. Katılımcıların yaşları ile SZTÖ alt boyutları arasındaki ANOVA testi sonuçları.

Ölçek ve Alt boyutları	Yaş	n	Ort.	Ss.	F	p	grup	p
Psikolojik	18-22(1)	231	4,19	0,36	3,71	0,02*	(2)-(1)	0,04*
	23-27	225	4,25	0,35				
	28 ve üstü (2)	29	4,37	0,23				
Eğitim	18-22	231	4,23	0,35	2,25	0,10		
	23-27	225	4,19	0,32				
	28 ve üstü	29	4,15	0,33				
Sosyal	18-22	231	4,07	0,27	0,40	0,66		
	23-27	225	4,17	0,33				
	28 ve üstü	29	4,19	0,41				
Rahatlama	18-22	231	4,21	0,40	0,51	0,60		
	23-27	225	4,25	0,22				
	28 ve üstü	29	4,20	0,40				

ISBN 978-605-7923-57-8

Fizyolojik	18-22	231	4,27	0,26	0,17		
	23-27	225	4,28	0,29		0,84	
	28 ve üstü	29	4,23	0,25			
Estetik	18-22	231	4,27	0,28	0,01		
	23-27	225	2,79	0,31		0,98	
	28 ve üstü	29	2,80	0,32			
Serbest zaman toplam puan	18-22	231	2,77	0,35	0,30		
	23-27	225	2,80	0,31		0,73	
	28 ve üstü	29	2,85	0,41			

***p<0,05 istatistiksel olarak anlamlıdır.**

Tablo 2. Ölçeğin alt boyutlarından psikolojik boyutunda (p<0,05) istatiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların üye oldukları topluluk SZTÖ alt boyutları arasındaki ANOVA sonuçları.

Boyut	Topluluk	N	X	Ss.	F	P	Gruplar	P
Psikolojik	Fotograf T.	62	4,34	0,36	1,53	0,14		
	İzcilik T.	75	4,20	0,31				
	Bisiklet T.	74	4,14	0,39				
	Uzak-Dogu T.	50	4,22	0,37				
	Dagcılık T.	63	4,23	0,31				
	Dans T.	34	4,24	0,42				
	Halkoyunları T.	40	4,27	0,26				
	Su altı T.	46	4,22	0,37				
	Oryantiring T.	41	4,27	0,31				
Eğitim	Fotograf T. (1)	62	4,23	0,35	7,86	0,00*	(9)-(1)	0,00*
	İzcilik T. (2)	75	4,21	0,29			(9)-(2)	0,00*
	Bisiklet T. (3)	74	4,18	0,37			(9)-(3)	0,00*
	Uzak-Doğu(4)	50	4,13	0,18			(9)-(4)	0,00*
	Dağcılık T. (5)	63	4,05	0,21			(9)-(5)	0,00*
	Dans T. (6)	34	4,09	0,22			(9)-(7)	0,00*
	Halkoyunları T. (7)	40	4,08	0,30			(9)-(8)	0,00*
	Su altı T. (8)	46	4,19	0,24				
	Oryantring T. (9)	41	4,14	0,28				
	Fotoğraf T. (1)	62	4,50	0,59				
	İzcilik T. (2)	75	4,17	0,33				
	Bisiklet T. (3)	74	4,31	0,23				

ISBN 978-605-7923-57-8

Sosyal	Uzak-Doğu T. (4)	50	4,38	0,85	3,34	0,01*	(2)-(3)	0,01*
	Dağcılık T. (5)	63	4,15	0,20			(2)-(5)	0,00*
	Dans T. (6)	34	4,15	0,20				
	Halkoyunları T. (7)	40	4,12	0,20				
	Su altı T. (8)	46	4,14	0,31				
	Oryantring (9)	41	4,17	0,25				
Rahatlama	Fotoğraf T.	62	4,15	0,21	1,49			
	İzcilik T.	75	4,17	0,16				
	Bisiklet T.	74	4,20	0,40				
	Uzak-Doğu T.	50	4,21	0,34				
	Dagcılık T.	63	4,23	0,25				
	Dans T.	34	4,27	0,25				
	Halkoyunları T.	40	4,31	0,25				
	Su altı T.	46	4,33	0,25				
	Oryantring T.	41	4,25	0,27				
Fizyolojik	Fotoğraf T. (1)	62	4,25	0,28	3.77	0,00*	(9)-(3)	0,04*
	İzcilik T. (2)	75	4,27	0,31			(9)-(4)	0,00*
	Bisiklet T. (3)	74	4,35	0,27			(9)-(5)	0,00*
	Uzak-Doğu T. (4)	50	4,27	0,28			(9)-(6)	0,00*
	Dağcılık T. (5)	63	2,82	0,26				
	Dans T. (6)	34	2,82	0,28				
	Halkoyunları (7)	40	2,79	0,29				
	Su altı T. (8)	46	2,69	0,23				
	Oryantring T. (9)	41	2,72	0,27				
Estetik	Fotograf T. (1)	62	2,72	0,30	14,16	0,00*	(1)-(2)	0,00*
	İzcilik T. (2)	75	2,85	0,32			(1)-(3)	0,00*
	Bisiklet T. (3)	74	2,79	0,33			(1)-(4)	0,00*
	Uzak-Doğu T. (4)	50	2,99	0,48			(1)-(5)	0,00*
	Dağcılık T. (5)	63	2,80	0,31			(1)-(6)	0,00*
	Dans T. (6)	34	3,34	0,77			(1)-(7)	0,00*
	Halkoyunları (7)	40	2,80	0,26			(1)-(8)	0,00*
	Su altı T. (8)	46	2,80	0,30			(1)-(9)	0,00*
	Oryantring T. (9)	41	2,70	0,26				
	Fotoğraf T. (1)	62	2,83	0,28				
	İzcilik T. (2)	75	2,79	0,31			(1)-(3)	0,00*
	Bisiklet T. (3)	74	2,80	0,35			(1)-(4)	0,00*
	Uzak-Doğu T. (4)	50	2,80	0,32			(1)(5)	0,00*

ISBN 978-605-7923-57-8

Serbest zaman toplam puan	Dağcılık T. (5)	63	2,73	0,28	8,62	0,00*	(1)-(6)	0,00*
	Dans T. (6)	34	2,86	0,43			(1)-(8)	0,04*
	Halkoyunları T. (7)	40	3,87	0,21				
	Su altı T. (8)	46	3,77	0,18				
	Oryantring T. (9)	41	3,71	0,12				

***p<0,05 istatistiksel olarak anlamlıdır.**

Tablo 3. Katılımcıların üye oldukları topluluk SZTÖ alt boyutunda psikolojik ve rahatlama boyutu hariç diğer boyutlarda (p<0,05) istatiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Nitel bulgular

Görüşülen kişilerin analizinde dört izleme teması ortaya çıkardı: (a) topluluğa üye olmasında ki sebep, (b)psikolojik ve fiziksel iyi oluş, (c) sosyal etkileşim ve entegrasyon ve (d) kişisel gelişim.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmamızda yararlandığımız serbest zaman takvimi ölçeğinin içerdiği altı alt boyut ile değişkenlerimiz arasında yapılan istatistiksel analizler sonucunda tablo 1.'de ölçeğin alt boyutu olan rahatlama alt boyutunun (4,27-0,28) diğer alt boyutlara oranla daha yüksek seviyede aritmetik ortalamaya sahip olduğu çalışma sonuçları arasındadır. En düşük aritmetik ortalama değerinin ise fizyolojik boyutta (2,80-0,31) olduğu belirlenmiştir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, Sönmezoğlu ve diğ., (6) Ankara, Bolu ve Düzce'deki gençlik merkezleri üyelerinin serbest zaman tatmin düzeylerinin araştırılması ve gençlik merkezi üyelerinin bazı demografik özellikleri ile serbest zaman tatmin düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi üzerine yaptıkları çalışmalarında, elde edilen bulgular incelendiğinde psikolojik (t= 2,09) alt boyutun en düşük, rahatlama (t= 3,83) alt boyutunun diğer alt boyutlara oranla daha yüksek seviyede aritmetik ortalamaya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların yaşları ile SZTÖ alt boyutları karşılaştırıldığında yaş değişkenine göre serbest zaman tatmin ölçeği psikolojik alt boyutunda tablo 2.'de istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre; psikolojik boyuta bakıldığında 28 ve daha üstü yaş grubu ortalaması diğer yaş grubu ortalamalarından daha yüksek sonuç elde edilmiştir. Eğitim, sosyal, fizyolojik, rahatlama ve estetik alt boyutlar ile yaş grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır (p>0.05). Literatür incelendiğinde, Ayyıldız (1) rekreatif etkinlik olarak dans faaliyetlerine katılan bireylerin serbest zaman tatmin düzeylerinin ve katılımcıların bazı demografik özellikleri ile serbest zaman tatmin düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla yaptığı çalışmada, yaş değişkenine göre serbest zaman tatmin ölçeği tüm alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre; eğitim boyutuna bakıldığında 23-30 yaş grubu ortalaması 31 ve üzeri yaş grubu ortalamasından daha yüksektir. Diğer bütün alt boyutlarda 23 yaş ve altı ve 23 – 30 yaş grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak

ISBN 978-605-7923-57-8

fark yokken, 31 yaş ve üzeri grubunun ortalamaları diğer iki gruptan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Sönmezoğlu ve arkadaşları (6) Ankara, Bolu ve Düzce'deki gençlik merkezi üyelerinin boş zaman tatmin düzeylerinin yanı sıra, boş zaman değerlendirme düzeyleri ile gençlik merkezi üyelerinin bazı demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada, katılımcıların gençlik merkezlerine üyelik süresi ile serbest zaman tatmin ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan korelasyon analizi (Pearson Correlation Moment) sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde gençlik merkezine üyelik süresi ile psikolojik boyut arasında anlamlı pozitif korelasyon (r= 0,12; p= 0,03) ve yine gençlik merkezine üyelik süresi ile eğitim alt boyutu arasında anlamlı pozitif korelasyon (r= 0,13; p= 0,02) bulunmuştur. Gençlik merkezlerine üyelik süresi ile diğer alt boyutlar arasında ise anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir.

Nicel sonuçlara göre katılımcıların aktivitelere katılımlarında rahatlama, sosyal, psikolojik ve eğitim boyutunun yüksek iken fizyolojik ve estetik boyutunun daha düşük olduğunu söyleyebiliriz. Bu sonuçlardan şunu söyleyebiliriz ki aktivitelere katılan bireylerde aktivitelerin rahatlatıcı etkisi önemli derecede yüksektir. Yaş değişkenine göre baktığımızda aktiviteye katılan bireylerin psikolojik olarak yaş arttıkça tatmin düzeyleri de artmaktadır. Toplulukların toplam Serbest zaman tatmin düzeylerine bakıldığında halk oyunları topluluğunda aktivitelere katılan bireyler serbest zamanlarını değerlendirmede daha tatminlerdir. Topluluklarda rekreasyonel aktivitelere katılan katılımcılarla görüşmeler sonucunda topluluklara üye olmalarındaki sebep ilgi, merak, stres atmak ve kişisel gelişim için katıldıkları, faaliyetlere katılımın fizyolojik ve psikolojik olarak iyi iyi hissettiklerini, sosyal etkileşim ve sosyal entegrasyonun pozitif yönde olduğu, aktivitelere katılımın bireylerde kişisel gelişimlerini sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Ayyıldız T. Rekreatif Dans Faaliyetlerine Katılan Bireylerin Serbest Zaman Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi 2015.
2. Küçüktopuzlu F, Gözek K ve Uğurlu A. Boş Zaman Rekreasyon İlişkisi ve Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Faaliyetlerini Değerlendirmeye Yönelik Bir Araştırma. I. Gençlik, Boş Zaman ve Doğa Sporları Sempozyumu, Gazi Üniversitesi. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi 2003.
3. Zorba E. Yaşam Boyu Spor, 3. Baskı. İstanbul, Bedray Basın Yayıncılık 2011.
4 Beard, J.,G., Ragheb, M.,G.. Measuring leisure satisfaction. *Journal of Leisure Research* 1980: 12 (1); 20–33.
5. Karlı Ü, Polat E, Yılmaz B, Koçak S. Serbest Zaman Tatmin Ölçeği'nin (Sztö-Uzun Versiyon) Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması. Spor Bilimleri Dergisi 2008: 19(2); 80-91.

ISBN 978-605-7923-57-8

6. Sönmezoğlu U, Polat E, Aycan A. Gençlik Merkezi Üyeleri ve Bazı Değişkenlere Göre Serbest Zaman Tatmin Düzeyleri. *International Journal of Science Culture and Sport* 2014: 2(Special Issue 1); 219-29.

ISBN 978-605-7923-57-8

TEKSTİL TASARIMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE BİYOPOLİMERLER

SUSTAINABILITY AND BIOPOLIMERS IN TEXTILE DESIGN

Banu Hatice GÜRCÜM
Prof. Dr.; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü; banugurcum@gmail.com

Mualla Gözde ÇALIŞKAN ÇOBAN
Yüksek Lisans Öğrencisi; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Lisansüstü Enstitüsü, Tekstil Tasarımı ABD; gozdecc@yahoo.com

Sıla BİNGÖL
Yüksek Lisans Öğrencisi; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Lisansüstü Enstitüsü, Tekstil Tasarımı ABD; slbngl@outlook.com

Özet

Artan nüfus ve ihtiyaçlar yaşadığımız Dünya üzerinde var olan kaynakları hızla tüketmekte, ekosistemin dengesini bozmakta, Dünya Limit Günü süresini kısaltmaktadır. Toplumların varlığını devam ettirme yolculuğunda çözüm aracı olarak karşımıza sürdürülebilirlik kavramı çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutta olup, birbirleriyle iç içe olacak şekilde ilişkili ve her geçen gün gelişmektedir. Ekosistemdeki kaynak, malzeme ve ürün kullanımını düzenleyen döngüsel ekonomi, malzeme akış analizi, yaşam döngüsü analizi gibi yöntemler, gerekli olan kaynakların kullanım miktarlarını sınırlamaya çalışmakta ve ağırlıklı olarak çevresel sorunları ortaya koymaktadır. Tespit edilen bu sorunlara çözüm yöntemi olarak polimer bilimi, biyonik olarak parçalanabilen, sıfır atıkla geri dönüştürülebilen yeni polimerler geliştirmektedir. Tekstil alanında da sürdürülebilir biyopolimer tekstil liflerinin üretilmesi için multidisipliner araştırmaların sürekli yapılmakta olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı tekstil alanında mevcut sürdürülebilirlik yöntemlerini incelemek ve sürdürülebilirliğin en yenilikçi yaklaşımlarından biri olan biyopolimerlere örnek olarak Umorfil lifinin özelliklerini açıklamak olarak belirlenmiştir. Umorfil lifi geri dönüştürülmüş balık pullarından elde edilen kalojen peptid amino asidi ile viskoz, polyester veya naylon6'nın birleşmesiyle oluşan bir hayvansal biyopolimer olduğundan, tekstil lifi olarak hem insanın ortaya koymuş olduğu katı atıkların dönüştürülmesiyle elde edilmesi, hem de tekstil ürünü haline geldiğinde doğada biyolojik olarak %100 çözünebilen özelliğiyle sürdürülebilirliğe etkin bir katkı sunmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Biyopolimer, Biyonik Lifler, Umorfil

Abstract

Increasing population and needs are rapidly consuming the resources on Earth, disrupting the balance of ecosystem and shortening World Limit Day time. The concept of sustainability emerges as a means of solution in the journey of societies to continue their existence. Sustainability has an environmental, social and economic dimension and is interdependent and evolving. Methods such as cyclic economy, material flow analysis, and life cycle analysis that regulate the use of resources, materials and products in the ecosystem try to limit the amount of use of the resources required and reveal environmental problems predominantly. As a method of solution" to these problems, polymer science develops new bionic-degradable, new waste-recyclable polymers. It is seen that multidisciplinary researches are continuously being made in the field of textiles for the production of sustainable biopolymer textile fibers. Therefore, the purpose of this study is to examine the sustainability methods in textile sector and to explain the properties of Umorfil fiber as an example of biopolymers which are one of the most innovative approaches of sustainability. Umorfil fiber is an animal

ISBN 978-605-7923-57-8

biopolymer formed by the combination of collagen peptide amino acid with recycled fish flakes and viscose, polyester or nylon6. It provides an effective contribution to sustainability with its 100% soluble property.

Keywords: Sustainability, Biyopolimer, Bionic Fiber, Umorfil

1. Giriş

Dünya'nın yaklaşık 4,5 milyar yıllık tarihinde, volkanik patlamalar, güneşe bağlı yörüngesel olaylar canlıların Dünya üzerindeki varlığını tehdit etmiş, sıcaklığın istikrarlı hale gelmesi ile Dünya üzerinde yaşam başlamıştır. İnsan, doğanın kendisine hükmettiği dönemleri unutmuş, ortaya koyduğu olumsuz şartlarla Dünya üzerindeki doğal kaynakları tüketme noktasına gelmiştir. Bu yüzyılda insanın yarattığı düzensizliklerin ortak adı olan antropojen etki, karbon döngüsü, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik azalması ile kendisini göstermektedir. Bu konuda Demir (2009:37) şunları şöylemektedir:

> *… 1860'lı yıllarda yaşanan Sanayi Devrimi'yle birlikte antropojen faaliyetlerin artması, insanların durmak bilmeyen "daha fazla" istemleri, hızlı nüfus artışı ve sanayileşme, çarpık yerleşme ve kentleşme, yanlış arazi kullanımı, ormansızlaşma ve doğal çevrenin hızlı tahribatı doğal iklim değişiminde istikrarı bozmuştur. Bunun sonucunda antropojen faaliyetlere dayalı, geri dönüşümü zor hatta imkânsız olan "küresel ısınma ve küresel iklim değişikliğinin" gerçekleştiği karmaşık bir sürece girilmiştir.*

Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD Türkiye) tarafından hazırlanan 100 Maddede Sürdürülebilirlik Rehberi'nde (SKD, 2016:4), materyal ve enerjiye bağımlı olarak yaşayan, günümüzde egemen ekonomik sistem içerisinde, ekonomiyi yani toplumsal metabolizmayı büyütmek için her gün daha çok kaynağa ihtiyaç duyulduğu, bu "ihtiyacı" karşılamanın ise gitgide daha da zorlaştığı, ancak bu sınırları yok sayıp dünyanın daha ücra köşelerine ve kaynaklarına uzanıldığı, bu nedenle ekolojik ayak izimizin her geçen gün büyümekte ve gezegensel limitlerin zorlanmakta olduğu, Dünya Limit Aşım Gününün her geçen sene biraz daha erkene çekildiği vurgulanmaktadır (SKD, 2016:4). Bu duruma sebep olarak insanın gezegen üstünde hâkimiyetini önemseyen ve sınırsız ekonomik büyümenin hedeflendiği bir yaklaşım olan antropojen yaklaşım gösterilmektedir. Bunun karşısında döngüsel ekonomi kavramı ile sürdürülebilirlik yaklaşımı yer almaktadır. Yücel (2014) doğrusal "Al, yap, tüket" modelinin sınırsız malzeme ve enerji kaynağına sahip iken, döngüsel ekonominin tüm malzeme ve enerjinin yerine konabilir olması üzerine geliştirilmiş bir endüstri ekonomisi olduğundan bahsetmektedir. Sistemlerin karmaşık döngüde birbiriyle ilintili çalıştıklarını, dolayısıyla bileşenlerin değil, tüm sistem optimizasyonunun gerekli olduğuna dikkat çeker. Malzeme akışlarını, biyolojik ve teknik olarak inceler, çöp oluşumunun ortadan kalkmasına odaklanır (Yücel, 2014). Yücel'in de vurguladığı gibi malzeme akış analizi antropojen etki ile mücadelede önemli ve etkin bir araçtır.

Malzeme akış analizi, döngüsel ekonomiyi incelemek için önemli bir araçtır ve yaşam döngüsü analizi (life cycle analysis) ve girdi/çıktı analizi (input/output analysis - I/O) gibi yöntemlerle de büyük ölçüde örtüşür (SKD Türkiye, 2016:53). Malzeme akış analizi çalışmaları çoğu zaman belirli bir coğrafi sınır ve zaman çerçevesi içindeki belirli bir malzemenin tüm yaşam döngüsünü (madencilik,

ISBN 978-605-7923-57-8

üretim, imalat, kullanım, atık işleme) kapsar (SKD Türkiye, 2016:53). Malzeme akış analizi, bir ekonomi içerisindeki malzeme ve enerji akışını niceliksel olarak ölçerek çevresel sorunların ve insan faaliyetlerinin bağlantısını ortaya koyar ve çevresel sorunlarla ilgili sistem çapında teşhis konulmasına yardımcı olur (Fischer-Kowalski,Hüttler, 1999, akt: SKD Türkiye, 2016:53). Gerekli önlemleri planlamayı destekler ve bu önlemlerin etkinliğini izlemek için imkân sağlar (SKD Türkiye, 2016:53).

Malzeme akış analizinin yanı sıra antropojen etkilerin detaylı olarak incelendiği bir başka analiz de Yaşam Döngüsü Analizi (YDA-Life Cycle Analysis/Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi-Life Cycle Assessment'dır. YDA, bir ürünün veya hizmetin beşikten mezara tüm yaşam döngüsündeki çevresel etkilerini ele alan bir değerlendirme yöntemidir (SKD Türkiye, 2016:59). Yaşam Döngüsü Analizi'nin en önemli özelliği, üreticilerin tasarım aşamasından atıkların bertaraf edilmesine kadar ürünlerinden kaynaklanan tüm etkilerin sorumluluğunu almalarıdır. Bu sebeple sürdürülebilir üretim/tüketim yaklaşımlarında önemli bir yer tutar (SKD Türkiye, 2016:59).

Yaşam Döngüsü analizi gibi analiz sistemlerinde hedef, ürünlerin çevresel etkisinin hesaplanmasıdır. Oysa güncel endüstriyel sistemin içerisinde çevresel maliyetler hesaba katılmamaktadır. Tekstil sektöründe temiz üretim teknikleri uygulanmadan üretilen ürünlerin örneğin pamuklu bir tişörtün çevresel etkisinin %80 i ülkemizde oluşmakta ancak ortaya konan katma değer maliyetin %16si Türkiye'de kalmaktadır (Url.1).

Görsel.1. Döngüsel ekonomi (Url.2)

Döngüsel ekonomi tekstil alanında bir kültürel dönüşümü ortaya koymaktadır. Bugün üretilen ipekli bir eşarp kullanım sürecinin sonunda kravat olarak tekrar kullanılmaya devam edebilir. Ancak böyle bir sistemin tekstil alanında oluşturulması için kültürel alt yapı kadar endüstriyel alt yapının ve sektör desteğinin de bulunması gerekmektedir.

Tekstil sektöründe döngüsel ekonomi konusunda küresel tedarik sistemini kullanan büyük şirketler tarafından yeni yaklaşımlar ortaya konmaktadır. Bu yaklaşımlar tedarik zincirinde üretici konumunda bulunan Türk tekstil sanayini etkileyecektir. Nike, Adidas, H&M, GAP, Esprit, Inditex, Puma, Levi's gibi markalar, Walmart, Marks and Spencer gibi perakendecilerden oluşan yaklaşık 60 üyeyi

ISBN 978-605-7923-57-8

bünyesinde barındıran Sürdürülebilir Giyim Koalisyonu (The Sustainable Apparel Coalition) endüstride büyük ölçekli ve anlamlı değişimler yaratılması konusunda yoğun çalışmalar sürdürmektedir. SAC, şu anda YDA yaklaşımları ile ürünlerin çevresel etkilerinin hazırlanması ve EPD belgelendirmeleri için altyapı çalışmaları yapmaktadır. Yakın zamanda Tekstil üreticilerinin üretmiş oldukları her bir ürün grubu için EPD belgesi hazırlaması gerekecektir. EPD belgesi (çevresel ürün beyanı belgesi) ürünlerin yaşam döngüleri boyunca ortaya çıkan çevresel etkilerini belirleyen, bağımsız bir belgedir. EPD belgesi yanı sıra AB Eko-etiketinin (EU Ecolabel) de tekstil ürünlerine alınabilmesi için temiz üretim altyapısının kurulması gerekmektedir. Ancak tekstil sektöründe reformist bir altyapı hazırlığının oluşmadığı görülmektedir. Bu nedenle tekstil tasarımcılarında bir farkındalık oluşturmak amacıyla bu araştırma konusu seçilmiştir. Bu bilgi ile donanık bir tekstil tasarımcısı, yaşam döngüsü analizini yakından takip etmeli ve yük getiren elyafın kullanımını azaltarak, etkin ve yenilikçi uygulamalarla gelecek nesillerin daha temiz ve sağlıklı bir dünyada yaşamasına zemin hazırlamak için döngüsel ekonominin getirilerini desteklemelidir. Burada sunulan derleme araştırmasında bu amaçla tekstilde sürdürülebilirlik konusu irdelenmiş ve sürdürülebilirliğin en yenilikçi yaklaşımlarından biri olan biyopolimerlere örnek olarak Umorfil lifinin özellikleri açıklanmıştır.

2. Türkiye'de Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı genel anlamıyla belirsiz bir süre boyunca bir durum veya sürecin sürdürülebilme kapasitesini ifade etmektedir (WordNet, 2008). Bu genel anlamıyla sürdürülebilirlik birçok farklı şekillerde algılanabilmekte ve tanımlanabilmektedir. Sürdürülebilirlik, temelde ekoloji ve ekolojik sistemlerin fonksiyonlarını, süreçlerini ve üretkenliğini gelecekte de devam ettirebilme yeteneği olarak algılanmaktadır (Chapin, Torn ve Tateno, 1996: 1017). Dünya kaynaklarının ve çevrenin insan faaliyetleri sonucu tükenme sınırına doğru ilerlediği konusunda artık genel bir görüş birliği bulunmaktadır (Turner, 2008: 397). Bu açıdan ele alındığın da sürdürülebilirlik ancak doğanın sunduğu kaynakların kendiliğinden yenilenebilmelerine olanak tanıyacak hızda kullanılmasıyla sağlanabilir. Sosyal açıdan sürdürülebilirlik, bugünkü insan neslinin ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaç karşılama olanaklarını zedelemeden karşılamak olarak ifade edilebilir (United Nations [UN], 2008). Kavram, ekonomi açısından değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınma kavramıyla birlikte ele alınarak, üretim sürecinde yenilenebilir kaynaklara yönelmek ve üretim faaliyetinin çevreye olan etkilerinden sorumlu olmak olarak tanımlanabilir (Yavuz, 2010:64-65).

Sürdürebilirlik kavramı ile ilgili dünya çapında her geçen gün yeni çalışmalar yapılmakta ve farkındalık yaratılmakta, antlaşmalar ile yeni görevler belirlenmektedir. Bu konuda önemli mihenk taşları; 1972 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, 1980 yılında Dünya Koruma Stratejisi, Büyümenin Limitleri, 1987 yılında Brundtland Raporu, 1990 yılında İnsani Gelişme Raporu, 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile Gündem 21 adında bir eylem planı, Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği

ISBN 978-605-7923-57-8

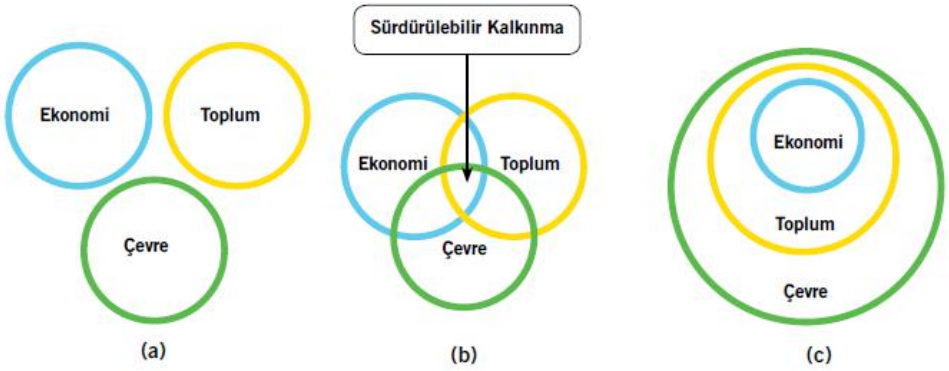
Çerçeve Sözleşmesi, 1997 yılında Kyoto Protokolü, 2000 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2015 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri, Paris İklim Anlaşması'dır. [20]

TİSK tarafından hazırlanan Herkes İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projesi kapsamında Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması, Ulusal İnceleme Raporu (2016:23)'nda; Türkiye, 1992 yılında Rio Zirvesi'nde BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ni (BMBÇS) imzalayan ilk ülkelerden biri olduğu, Gündem 21 Belgesi ile imzaya açılan BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesini (BMÇMS) 1994 yılında imzaladığı ve 2005 yılında da Ulusal Eylem Planı Resmi Gazete' de yayınladığı, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (BMİDÇS) 2004 yılında ve Kyoto Protokolü'ne de 2009 yılında taraf olduğu şeklinde bahseder. Bu rapora göre Türkiye, Yerel Gündem 21 programı ile 2001 yılında en iyi uygulama örneği olarak seçilmiş ve 2002'de Johannesburg Zirvesi'nde "iyi örnek" olarak tanıtılmıştır. 2004 yılında sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, tüm paydaşların katılımıyla plan, program ve stratejilere entegre edilmiş, Türkiye'ye özgü unsurlar göz önüne alınarak Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (USSK) kurulmuştur. 2003 -2007 dönemi için sürdürülebilir kalkınma temel prensipleri, mevzuat ve politikalarını da içeren AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye 2003 yılından beri Avrupa Çevre Ajansı'na tam katılım göstermektedir. 2002 yılında gerçekleşen Johannesburg Zirvesi'nin temel hedeflerinden biri de, iş dünyasının sürdürülebilir kalkınma çalışmalarına katkı vermesi yönünde olmuştur. Son yıllarda hızla gelişen sürdürülebilirlik konusu üç temel alanda (ekonomik– çevresel – sosyal) farklı uygulamalar, politikalar, modeller, stratejiler ve projelerle gelişimini sürdürmektedir. Türkiye'nin Onuncu Kalkınma Planı'nda sürdürülebilir kalkınmanın yer alması, Bakanlıklar ile ortak araştırmaların ve raporların hazırlanması, Borsa İstanbul'da Sürdürülebilirlik Endeksinin işlem görmeye başlaması, Türkiye'nin sürdürülebilirlik gündemini hızla ele aldığını göstermektedir (Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu, 2016:23). Sürdürülebilir kalkınma; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama imkanlarına zarar vermeden günlük ihtiyaçların temin edilmesi olarak tanımlanmaktadır (PWC, 2011:9).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı tarihsel gelişim süreci zaman içinde geliştiğini göstermektedir. Önceleri Görsel.2a'daki gibi ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları ayrı ayrı ele alan bir yaklaşımın hakim iken, Brundtland Raporu ile sürdürülebilir kalkınmanın ancak sosyal eşitliği, ekonomik büyümeyi ve çevresel korumayı aynı anda gözeten bir yaklaşımla mümkün olabileceği, yani bu üç boyutun Görsel.2b'de gösterildiği gibi kesiştiği noktada bulunması gerektiği anlaşılmıştır. 2015 yılında belirlenen sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin bir bakıma, sürdürülebilirlik kavramını insani gelişmeyi kapsayan bir yere koyduğu ve Görsel.2c'de betimlenen iç içe geçmiş bir sürdürülebilir kalkınma anlayışını temsil ettiği görülmüş, şeklinde ifade etmektedir (SKD Türkiye, 2016:6).

[20] Sürdürülebilirlik ile ilgili tarihsel süreç (SKD Türkiye, 2016) kaynağından erişilebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Görsel.2. İnsani gelişme kavramının sürdürülebilirlik açısından evrimi (SKD Türkiye, 2016:7)

Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek adlı raporunda; ekonomi, çevre, eğitim, sağlık, enerji ve yerel yönetimler gibi alanlarda hayata geçirilen reformlar ile kamu yönetiminde kurumsal yapılanmadaki ilerlemeler sürdürülebilir kalkınma bağlamında ele alınmış, tüm bu değişim ve gelişmeler, Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma konusundaki en iyi uygulamaların belirlendiği bir çalışma ile desteklenmiş, 181 proje başvurusu arasından bağımsız bir değerlendirme süreci ile incelenen uygulamalardan 24'ü "en iyi ülke uygulamaları" olarak paylaşılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2012 Haziran:2)[21].

3. Tekstil ve Sürdürülebilirlik

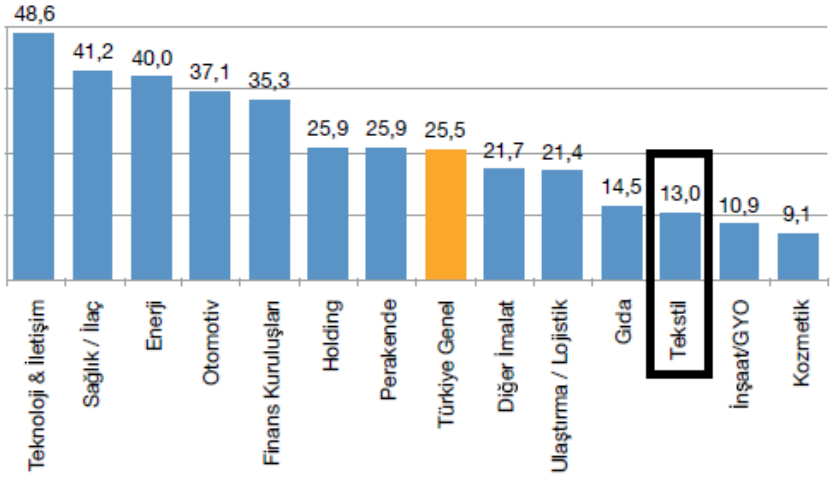
SUCSR tarafından gerçekleştirilen Türkiye'de Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Araştırmasında; Türkiye ekonomisini belirleyen 13 farklı sektörde toplam 501 firma değerlendirilmiş olup firmaların seçimi BIST ve Capital 500 listeleri dikkate alınarak yapılmıştır (Tablo.1). Türkiye ekonomisine yön veren holdingler de araştırmaya dahil edilmiştir (Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu, 2016:25). Sektörler bazında finansal olmayan raporlama dağılımına bakıldığında en çok [KSS] raporlama yapan üç sektör %40 ve üzeri oran ile teknoloji ve iletişim, sağlık/ilaç ve enerji sektörleri şeklindedir. Türkiye genelinin çok üzerinde konumlanan bu üç sektörün aksine; tekstil, inşaat/GYO ve kozmetik sektörleri %13 ve altı oran ortalaması ile en az raporlama yapan üç sektör olarak dikkat çekmektedir (Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu, 2016:27) (Çizelge.1).

Tablo 1. Türkiye'de sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları araştırması-Sektörlere göre dağılım (Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu, 2016:26)

[21] Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma en iyi uygulama örnekleri (Kalkınma Bakanlığı, 2012 Haziran, s. 37-38)

ISBN 978-605-7923-57-8

Sektör	Firma Sayısı
Enerji	35
Finans Kuruluşları	34
Gıda	62
Holding	54
İnşaat/GYO	55
Kozmetik	33
Otomotiv	35
Perakende	27
Sağlık/İlaç	34
Teknoloji &İletişim	35
Tekstil	23
Ulaştırma/Lojistik	28
Diğer İmalat	46
Genel Toplam	**501**

Çizelge 1. Sektörlere göre sürdürülebilirlik raporu yayınlama dağılımı (%) (Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu, 2016:27)

Birçok tekstil işletmesi hızlı üretim yapabilmek için hammadde, makine ve teknoloji ile ilgili asgari güvenlik kurallarını ikinci plana atmaktadır. Oysa etkin bir yatırım, uygun bir atık deşarjı veya geri dönüşüm ünitesi içermelidir. Sonuç olarak, açık çevrede, ekolojik türlerin yanı sıra insanlara doğrudan ya da dolaylı olarak etki eden tehlikeli kimyasallar açığa çıkmaktadır. Kimyasalların yavaş salınımı ve yüksek toksisitesi, toprak infertilesi gibi toplumun sağlığının bozulması, doğal kaynakların tüketilmesine neden olmaktadır (Kumar ve Suganya, 2017:1-2).

Tekstil işlemenin sürdürülebilirliği çeşitli yollarla geliştirilebilmektedir. Bunlar sürdürülemez tekstil malzemeleri ve kimyasalların daha yeşil organik ve biyobozunur malzemelerle ikame edilmesi, üretim ve ambalajlamada toksik kimyasalların kullanımının ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi, su ve kimyasal madde kullanımının en aza indirilmesi ve geri dönüştürülmesi, üretim ve ulaşımda enerji ve yakıt tüketiminin en aza indirilmesi, atıkların en aza indirilmesi ve kolay atık bertarafı, çevre yönetim sistemlerinin sıkı bakımıdır (Choudhury, 2017:274-275).

ISBN 978-605-7923-57-8

3.1.Tekstil lifleri ve çevresel etkileri

Tekstilde kullanılan hammadde doğal ve sentetik olarak ikiye ayrılmaktadır**.** Liflerin özelliklerine göre farklı kullanım alanları bulunmaktadır. Eser, Çelik, Çay ve Akgümüş (2016:46) Dünya pazarına bakıldığında sentetik bir lif olan polyester ve doğal bir lif olan pamuğun baskın konumda olduğunu ifade eder. Onlara göre;

> *2014 yılı itibariyle dünya lif üretiminin %63'ü sentetik lifler olup, bunun %82'lik bölümünü poliester lifleri oluşturmaktadır. Pamuk ikinci en önemli lif olup, tüm lifler içerisinde %29'luk bir orana sahiptir. Poliestere olan talep son yıllarda iki katına çıkmış ve uzun yıllardır en fazla kullanılan lif olma özelliği taşıyan pamuğun yerini almıştır. 2025 yılına gelindiğinde ise, pamuk lifi üretimi sabit kalırken, artan lif talebini karşılamak adına poliester lif üretiminin artacağı ve pamuk üretiminden 3 kat daha fazla olacağı öngörülmektedir* (Eser, Çelik, Çay ve Akgümüş, 2016:46).

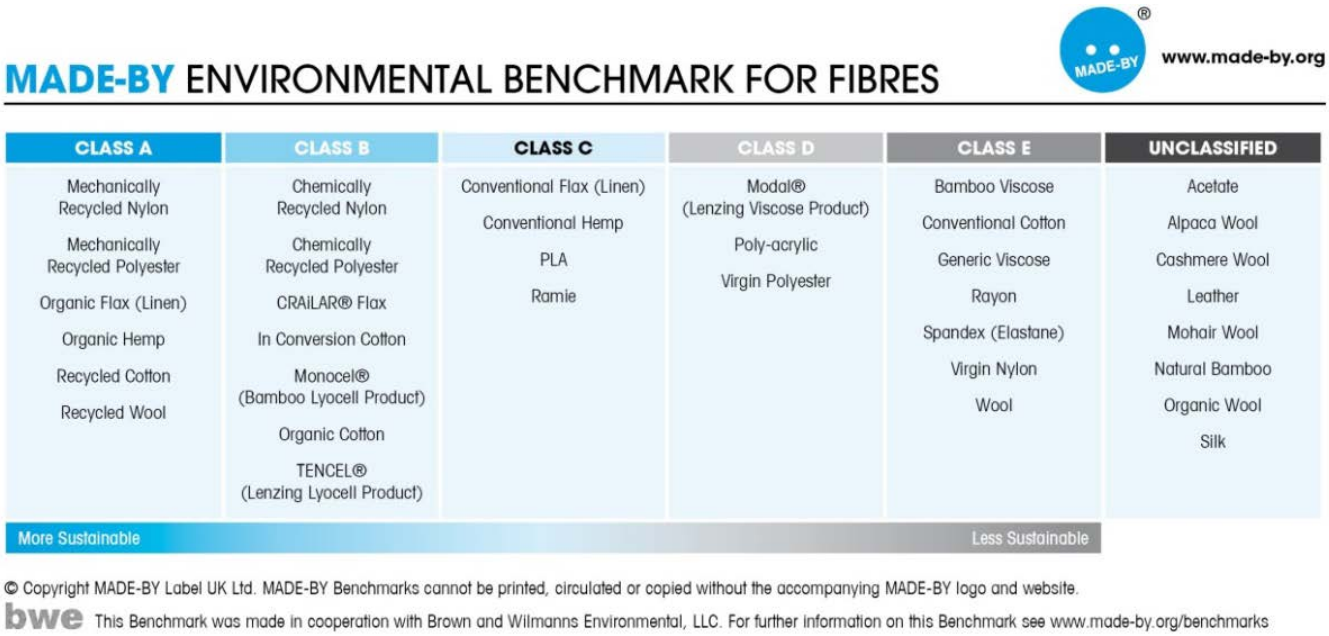
> *…Her elyafın kendine ait çevresel bir yükü söz konusudur. Bazı lifler elyaf üretimi aşamasında, bazıları ise tekstil üretim prosesleri sırasında yüksek miktarda doğal kaynak tüketimine neden olmaktadır. Bazı lifler yenilebilir kaynaklardan elde edilmesine karşın, geri kazanılmaları mümkün olmamaktadır, bazı lifler ise yenilenemeyen kaynaklardan üretilmelerine karşın kolaylıkla yüksek kaliteli ürünlere geri dönüştürülebilmektedir (Niinimäki, 2013: akt. Eser vd, 2016:46).*

Uluslararası çevre araştırma şirketi Brown & Wilmanns Environmental LLC ve Made-By, yaşam döngüsü analizleri ve malzeme güvenlik veri tabloları dahil olmak üzere 150'den fazla literatür kullanarak oluşturduğu Elyaf için Çevresel Ölçüm taslağını 2009 yılında yayımlamış, 2011 yılında geri dönüştürülmüş yün (A Sınıfı) ve geri dönüştürülmüş polyesteri kapsayacak şekilde güncellemiştir. Çevresel Kıyaslama Raporu (Environmental benchmarking Report) olarak yayımlanan bu raporda ölçüm kriterleri olarak yeşil ev gazı emisyonları, eko toksisite ve insan toksisitesi (her biri % 20'lik ağırlıkta) enerji ve su girdileri ve arazi kullanımı (her biri % 13.33'lük ağırlıkta) değerlendirilmiş ve tekstil liflerinin sürdürülebilirlik skalasında yerleri belirlenmiştir (Tablo.2) (Brown & Wilmanns Environmental, LLC, 2018: 4).

Bu parametrelere dayanarak, her bir elyaf puanlanmış ve A'dan E'ye kadar olmak üzere 5 sınıfa ayrılmıştır. Mevcut sağlam veri eksikliği nedeniyle bu kategorinin (henüz) bir parçası olmayan lifler, 'Sınıflandırılmamış' ek bir kategoride gösterilmiştir (Made-By, 2018).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2. Tekstil liflerinin çevresel etkileri açısından sınıflandırması (Url1) (Brown & Wilmanns Environmental, LLC, 2018, s. 6)

Made-By tarafından hazırlanan tabloya göre en yüksek sürdürülebilir tekstil lifleri A sınıfı, en düşük sürdürülebilir tekstil lifleri E sınıfıdır. A sınıfından E sınıfına sürdürülebilirlik düşmektedir. A sınıfı tekstil lifleri; mekanik olarak geri dönüştürülmüş naylon, mekanik olarak geri dönüştürülmüş polyester, organik keten, organik kenevir, geri dönüştürülmüş pamuk, geri dönüştürülmüş yündür. B sınıfı tekstil lifleri; kimyasal olarak geri dönüştürülmüş naylon, kimyasal olarak geri dönüştürülmüş polyester, crailar® keten, monocel® (bambu lyosel), organik pamuk ve tencel®'dir. C sınıfı tekstil lifleri; konvansiyonel keten, konvansiyonel kenevir, pla, ramidir. D sınıfı tekstil lifleri; modal®, poliakrilik, polyesterdir. E sınıfı tekstil lifleri; bambu, konvansiyonel pamuk, bakır amonyum ipeği, viskon, rayon, spandex (elastan),naylon, yündür. Bilgi eksikliği nedeniyle sınıflandırılmamış tekstil lifleri de mevcuttur. Bunlar asetat, alpaka yünü, kaşmir yünü, deri, moher yünü, doğal bambu, organik yün ve ipektir. Rapor genel kullanımı olan konvansiyonel lifleri sınıflamış olsa da, tekstil endüstrisinde geliştirilmekte olan yenilikçi lifleri örneğin biyopolimer lifleri kapsamına almamıştır. Oysa sürdürülebilirlik skalasının en başında yer alması gereken lifler şüphesiz yüzde yüze varan yeniden kullanım miktarlarıyla biyopolimer lifler olmalıdır.

4. Biopolimerler ve Umorfil

Sürdürülebilirlik stratejileri son yirmi yıldan beri yaygın olarak çevresel etkiyi azaltmak için temiz teknolojiler ile birlikte kullanılmaktadır (Ratledge ve Kristiansen, 2001, akt:Carvalhoa ve Santosa, 2015:6558). 21.yy'da bitki, hayvan ve mikroorganizmalara ait belirli özellik ve fonksiyonların, yeni araştırma alanlarına dönüştüğü görülmektedir. Biyonik yaklaşım, polimer teknolojisinden başlayarak tekstilde yeni uygulama alanları bulmaktadır.Ayhan (2002:8-10) polimeri, küçük tekrarlanabilir birimlerin oluşturduğu uzun zincirli moleküller olarak tanımlar. Doğal polimerler, biyonik olarak üretilen ve benzersiz işlevsel özelliklere sahip olan polimerlerdir. Başlıca doğal polimerler protein

ISBN 978-605-7923-57-8

(örneğin kolajen, jelatin vb.), polisakkaritler (selüloz, nişasta vb.), polinükleotidler (DNA, RNA)'dir. Doğal polimerler, sahip oldukları işlevlerinden dolayı kalınlaştırıcı, jel yapıcı, bağlayıcı, dağıtma ajanı, kayganlaştırıcı, yapıştırıcı ve biyomalzeme gibi değişik görevlerde kullanılmaktadır, şeklinde ifade eder (Ayhan, 2002:8-10). Polimerlerin yenilenebilir biyolojik kaynaklardan yapılması ve atıldıktan sonra biyolojik olarak bozulacak polimerlerin sentezlenmesi ve kullanılması tercih edilmektedir (Choudhury, 2017:276).

Polimerlerin günümüzde en önemli özelliği biyolojik bozunabilirlik olarak kabul edilmektedir. Yarımamül ya da mamül ürün olarak dünyayı kirleten (zehirli) atığın miktarını azaltmak için biyolojik olarak bozunabilir materyaller kavramından bahsedilmektedir. Biyo-bozunur malzeme belirli bir zaman zarfında karbondioksit, biyokütle, hidrojen/su, oksijen ve mikroorganizmalarla (yani, bakteri ve mantarlar) metana dönüşür. Dahası, su, oksijen ve sıcaklık gibi belirli faktörler dejenerasyon süresini etkiler, bazı malzemeler kompost, toprak, depolama sahası, tatlı su veya deniz suyunda farklı şekilde ayrışır (Performancedays Functional Fabric Fair, 2017). Malzemenin %60- 90'ının bu süre içinde parçalanması halinde, biyolojik olarak bozunabilir olarak kabul edilebilir (Performancedays Functional Fabric Fair, 2017). Tekstil liflerinin biyobozunurluğu Tablo.3'te detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Tablo 3. Liflerin Biyoparçalanabilirlik ve yok olma açısından karşılaştırma (Performancedays Functional Fabric Fair, 2017)

	Natural polymers (cellulose based)				Synthetic polymers	
Fibre	VISCOSE	LYOCELL	MODAL	VISCOSE	POLYESTER	NYLON
Product Logo	Viscose	TENCEL	Modal	UMORFIL Beauty Fiber	APEXA	
Producer	Lenzing	Lenzing	Lenzing	Camangi Corp	DuPont	Solvay
BIODEGRADABILITY IN						
Soil	x	x	x	x	-	x
Fresh Water	-	-	-	x	-	-
Marine Water	x	x	x	x	-	-
DISPOSAL IN						
Landfill	x	x	x	x	-	x
Home compost	x	x	x	x	x	-
Industrial compost	x	x	x	x	x	-
Aerobic or anaerobic?	aerob	aerob	aerob	anaerob	aerob	anaerob
NORMS/STANDARDS						
ISO (worldwide)	ISO 14855	-	-	ISO 14855-1	ISO 14855-1	-
EN (Europe)	EN 14046	EN 13432	EN 13432	-	-	-
ASTM (USA)	-	ASTM D6691	ASTM D6691	-	-	ASTM D5511
Percentage of biodegradation after test	100%	100%	100%	120%	85.5%	90%
Time of biodegradation	45 days	63 days	63 days	180 days	584 days	> 3 years

Lenzing şirketi tarafından üretilen viskoz, tencel ve modal liflerinin bozunma özellikleri şu şekildedir: Viskoz lifi 45 günde, tensel ve modal lifleri 63 günde %100 olarak biyobozunmaktadır. Üç lif de toprakta ve deniz suyunda biyonik olarak parçalanırken temiz suda parçalanmamaktadır. Her üç lif depolama, evde ve endüstride kompost haline getirilebilir, Oksiyen ile bozunduğundan dolayı aerobiktir.

Camangi Corp firması tarafından üretilen Umorfil Beauty Fiber lifi; toprakta, temiz suda ve deniz suyunda biyonik olarak parçalanmaktadır. Depolama, evde ve endüstride kompost haline getirilebilir. Oksijensiz ya da çok az oksijen ile bozunduğundan dolayı anaerobiktir. Biyobozunma süresi 180

ISBN 978-605-7923-57-8

gündür. Tablo.3 de polyester lifinin bozunma süresine 584 gün, poliamid 6.6 ya üçyıldan fazla bir süre verilmektedir.

Günümüzde yenilikçi bir sürdürülebilirlik yaklaşımı olarak üretilen biyopolimer liflerden biri olan umorfilin polyester ve poliamid ile kıyaslandığında daha az sürede biyolik olarak bozunduğu görülmektedir. Umorfil, Latince nem anlamına gelen "Umor" ve Fransızca iplik anlamına gelen "Fil" kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Bu bölümden sonra Umorfil lifinin üretim süreçleri açıklanacaktır.

5. Umorfilin Üretim Süreçleri

Biyopolimer bir lif olan umorfilin yapısında bulunan kalojen peptit, balık pullarından elde edilmektedir. Kalojen, memelilerde bağ dokusunun ana bileşenini oluşturan ve insanlarda deri, kemikler, kaslar ve eklemlerin elastikiyeti ve rejenerasyonunda hayati bir rol oynayan lif şeklindeki bir proteindir. Vücut yaşlandıkça kalojen yapma yeteneğini kaybeder, bu yüzden cilt sarkması, kırışıklıklar oluşur ve eklemler daha sert ve daha az esnek hale gelir (Dyson, Scaling Up, 2016:28). Tıp literatürüne göre, uygun miktarda kalojen peptid amino asit içeren malzemeler, cilde dost ve sağlıklı bakım özellikleri sunarak cildin pürüzsüz ve elastik olmasını ve kan dolaşımının ilerlemesini sağlayabilir, daha genç bir his ve görünüm sağlar (Dyson, Scaling Up, 2016:28). Bu nedenle kalojen insan sağlığı ve estetiği için önemli bir preteindir. Balık pullarından elde edilen kalojen peptit amino asidinin farklı tekstil materyalleri ile birleşmesi sonucunda 4 farklı umorfil lifi geliştirilmiştir.

Görsel 3. Balık pulları (Dyson, Scaling Up, 2016:29)

Umorfil® Beauty Fiber®: 2012 yılında Tayvan'nın Taipei şehrinde Camangi Şirketi tarafından üretilen Umorfil® Beauty Fiber® doğada %100 çözünebilen yeni nesil hayvansal protein elyafı olup, balık derisi pullarından elde edilen kolajen peptid amino asidi ve viskoz elyafından oluşmaktadır (Umorfil Beauty Fiber, 2018). Bu yapısı ile hem hayvansal hem de bitkisel özelliği birleştiren ilk liftir. Supramoleküler kuvvetler ile polimerize edilerek elde edilmiştir. Aynı zamanda Umorfil, viskoz lifinin performansını geliştirir (Dyson, Scaling Up, 2016:29; Dyson, Diverse Apperal, 2017:82). İpek gibi parlak, kaşmir gibi kaygan, nem tutma özelliğinden dolayı rahat ve cilt dostudur. (Umorfil Beauty Fiber, 2018) Umorfil% 16-18 nem tutar, bu özelliği ile doğal yüne benzer bir nem yönetimi sağlar (Dyson, Diverse Apperal, 2017:82)

ISBN 978-605-7923-57-8

Görsel 4. Umorfil beauty fiber (Dyson, Natural Choice, 2016:68)

Şekil 1. Umorfil beauty fiber üretim akışı (Umorfil Beauty Fiber, 2018)

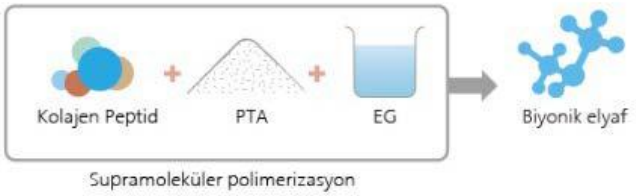
Görsel 5. Balık pulu- Odun/selüloz-Umorfil Beauty Fiber (Özgün,2018)

Umorfil® T:Umorfil T, kalojen peptid ile polyesterin polimerleşmesinden oluşmaktadır. Polyesterin moleküler yapısı değişerek supramoleküler biyonik polyester haline gelmektedir. Doğal rengi altın şampanya rengi olup biyonik özelliğe ve daha iyi uzamaya sahiptir (Umorfil Beauty Fiber, 2018). Burada kalojen peptit, PTA(tereftelik asit) ve EG(etilen glikol) birleşerek polimerleşmesi sonucu biyonik elyaf olan Umorfil® T'yi oluşturmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Görsel 6. Umorfil T (Umorfil Beauty Fiber, 2018)

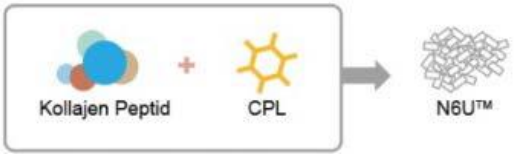

Şekil 2. Umorfil T elde edilişi (Umorfil Beauty Fiber, 2018)

Umorfil® N6U™:Peptid amino asidi ve standart naylon 6 ile birleştirilmesinden oluşan biyonik elyaftır. Naylon 6 ile benzer fiziksel özelliğine ek olarak çok daha güzel tuşesi ve yüksek renk haslığına sahiptir (Umorfil Beauty Fiber, 2018). Kalojen peptit ve CPL(kaprolaktam) birleşerek polimerleşmesi sonucu Umorfil® N6U™'yi oluşturmaktadır.

Görsel 7. Umorfil N6U™ (Umorfil Beauty Fiber, 2018)

Şekil 3. Umorfil N6U™ elde edilişi (Umorfil Beauty Fiber, 2018)

Umorfil-Tencel:2016 yılında başlatılan girişimler sonucunda Umorfil Beauty Fiber, Avusturya selülozik elyaf devi Lenzing'in liyosel elyafı Tencel ile %40/30 oranında birleşerek Umorfil-Tencel'i oluşturmaktadır. (Dyson, Natural Choice, 2016:69). Genel üretimde %35 umorfil ve %65 tencel kullanılmaktadır. %48Umorfil, %47 Tensel ve %5 OP(optik elyaf) oranıda endüstride sık sık tercih edilmektedir.

Görsel 8. Tencel ile Umorfil birleştirerek yeni elde edilen lif

6. SONUÇ

Her geçen gün artan ihtiyaçları karşılamak için Dünya üzerinde var olan kaynaklar hızla tüketilmektedir. Bu durum ekosistemin dengesini bozmaktadır. Toplumların varlığını devam ettirme yolculuğunda çözüm aracı olarak karşımıza sürdürülebilirlik kavramı çıkmaktadır. Ekosistemdeki kaynak, malzeme ve ürün kullanımını düzenleyen döngüsel ekonomi, malzeme akış analizi, yaşam

ISBN 978-605-7923-57-8

döngüsü analizi gibi yöntemler, gerekli olan kaynakların kullanım miktarlarını sınırlamaya çalışmakta ve ağırlıklı olarak çevresel sorunları ortaya koymaktadır.

Bu durumun çözüm aşamalarından biri de biyonik olarak parçalanabilen, çevreye zararı olmayan lifler üretmek olduğundan polimer bilimi, biyopolimer tekstil lifleri üretmek için devamlı araştırmalar yapmaktadır. Bu araştırma biyopolimer tekstil lifleri alanında bir farkındalık yaratma düşüncesi ile ortaya çıkmıştır. Araştırmanın amacına ulaşmak için tekstil alanında mevcut sürdürülebilirlik yöntemlerini incenmiş ve sürdürülebilirliğin en yenilikçi yaklaşımlarından biri olan biyopolimerlere örnek olarak Umorfil lifinin özelliklerini açıklanmıştır.

Katı atık balık pullarından elde edilen biyopolimer kalojen peptit amino asidinin; viskoz, polyester, naylon 6 ve tensel ile birleştirildiği çalışmalar da biyopolimerin birleştiği maddeye önemli yeni özellikler kattığı görülmüştür. Doğada biyolojik olarak %100 çözünebilme özelliğiyle ile ön plana çıkan umorfilin diğer liflerle birleştirilme çalışmaları da sürmektedir.

KAYNAKÇA

Ayhan, Y. D. (2002, Temmuz). Polimerik Biyomalzemeler. *Bilim ve Teknik*, s. 2-11.

Brown ve Wilmanns Environmental, LLC. (2018, 10 30). *Made-By Envıronmental Benchmark For Fıbres.* Made-By: http://www.made-by.org/wp-content/uploads/2014/03/Benchmark_environmental_condensed_240118.pdf adresinden alınmıştır

Carvalho, C. ve Santos G. (2015). Global Communities, Biotechnology and Sustainable Design – Natural / Bio Dyes in Textiles. *Procedia Manufacturing 6th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (AHFE 2015) and the Affiliated Conferences, AHFE 2015* (s. 6557-6564). Elsevier.

Choudhury, A. K. (2017). Sustainable chemical technologies for textile production. *Sustainable Fibres and Textiles.* içinde USA: Elsevier Ltd.

Demir, A. (2009). Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 37-54.

Dyson, J. (2016, 09). Natural Choice. *Twist*, s. 68-69. Umorfil: https://www.umorfil.com/tr/download/UMORFIL_Twist_magazines2016Sep.pdf s.69 adresinden alınmıştır

Dyson, J. (2016, 02/03). Scaling Up. *Twist*, s. 28-29. Umorfil: https://www.umorfil.com/tr/download/UMORFIL_Twist_magazines2016Feb.pdf adresinden alınmıştır

Dyson, J. (2017, 09). Diverse Apperal. *Twist*, s. 83-83. Umorfil: https://www.umorfil.com/tr/download/UMORFIL_Twist_magazines2017Sep.pdf adresinden alınmıştır

Eser, B., Çelik, P., Çay, A., & Akgümüş, D. (2016). Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Sürdürülebilirlik ve Geri Dönüşüm Olanakları. *Tekstil ve Mühendis*, 43-60.

Kalkınma Bakanlığı. (2012 Haziran). *Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu Geleceği Sahiplenmek 2012.* Ankara.

Kumar, P., & Suganya, S. (2017). Introduction to sustainable fibres and textiles. *Sustainable Fibres and Textiles* (s. 1-18). içinde Elsevier.

Made-By. (2018, 10 13). *Environmental Benchmark for Fibres.* Made-By: http://www.made-by.org/consultancy/tools/environmental/ adresinden alınmıştır

ISBN 978-605-7923-57-8

Performancedays Functional Fabric Fair. (2017, 24). *Biodegradable back to natura.* Performancedays Functional Fabric Fair: https://www.performancedays.com/library/focus-topic/biodegradable.html adresinden alınmıştır

PwC Türkiye Danışmanlık Hizmetleri Ortağı. (2011 Ekim). *Türk İş Dünyası'nda sürdürülebilirlik uygulamaları değerlendirme raporu.* Pwc Türkiye.

SKD Türkiye. (2016). *100 Maddede Sürdürülebilirlik Rehberi.* 100 Maddede Sürdürülebilirlik Rehberi: http://www.skdturkiye.org/yayin/100-maddede-surdurulebilirlik-rehberi adresinden alınmıştır

Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu. (2016, 02). Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu : http://tisk.org.tr/wp-content/uploads/2016/04/CSR.pdf adresinden alınmıştır

Umorfil Beauty Fiber. (2018, 10 1). Umorfil Beauty Fiber: https://www.umorfil.com/ adresinden alınmıştır

Yavuz, Y. D. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı Ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(14), 63 - 86.

Yücel, G. (2014, 05). *İlerlemeyi Tekrar Düşünmek.* Sustineo İstanbul: http://www.sustineoistanbul.com/tr/optimist-dergisi-mayis-yazimiz-dongusel-ekonomide-ilerlemeyi-tekrar-dusunmek/

Url1-https://www.metsims.com/tr/2018/05/04/surdurulebilir-ekosistem-gunlerinde-yasam-dongusu-degerlendirmesi-ve-dongusel-ekonomi-konusuldu/

Url2-http://metsims.tumblr.com/post/69594659160/tekstil-sekt%C3%B6r%C3%BCnde-s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik

ISBN 978-605-7923-57-8

MALATYALI FAHRİ KAYAHAN VE TÜRKÜLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ramazan KAMİLOĞLU

Dr. Öğretim Üyesi , İnönü Üniversitesi Devlet Konservatuvarı

Mail: ramazan.kamiloglu@inonu.edu.tr

ÖZET:

Cumhuriyet döneminde yetişen büyük sanatçılardan biri olan Malatyalı Fahri Kayahan yöresel sanat motifleri işleyerek ulusal müziğimize damgasını vuran nadir sanat adamlarımızdan birisidir. Hem klasik hem de türkü tadında beste türküleriyle halkın sevgisini kazanarak dillerden düşmeyen besteler ve derlemeler yapmıştır aynı zamanda da kaynak kişi olmuştur. Bu çalışmamızda Malatyalı Fahri Kayahan'ın kısa yaşam öyküsünden sonra Türkü formundaki eserlerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Türkü, sanat, Malatya

SUMMARY:

One of thegreatartists who grewup in theRepublican period, Malatyalı Fahri Kayahan is one of ourrare art men who has made his mark on our national music by processinglocal art motifs. He has composed composition sand compositions compiled from languages by winningt he love of thepublic with his songs of both classicaland folk songs. Inthisstudy, after he short life story of Malatyalı Fahri Kayahan, theworks of the Turku form will be evaluated.
KeyWords: Culture, Turki, art, Malatya

GİRİŞ

Malatya'n kültürel değerlerine büyük katkısı olanlardan biri olan Malatyalı Fahri Kayahan'ın bir müzik dehası olduğundan şüphe yoktur. 1915- 1969[22] seneleri arasında yaşayan Fahri Kayahan çileli hayatını türkülerine ve şarkılarına yansıtan adeta canlı ve gezici bir canlı kaynak olmuştur. Malatya türkülerinin ve şarkılarının kaynak kişilerindendir, iyi bir besteci ve tambur üstadıdır ayrıca özel bir sese sahiptir. Bazı bestelerinde başkalarına ait sözleri de kullanmıştır. Yurdumuzun değişik yörelerinin eserlerini de plaklara okuduğu için eserlerinin yöresini ve özelliklerini çok iyi yorumlamak, araştırmak, yazmak ve onları irdelemek gerekiyor. Cumhuriyet döneminde yetişen büyük sanatçılardan biri olan Malatyalı Fahri Kayahan yöresel sanat motifleri işleyerek ulusal müziğimize damgasını vuran nadir sanat adamlarımızdan birisidir. Hem klasik hem de türkü tadında beste türküleriyle halkın sevgisini kazanarak dillerden düşmeyen besteler ve derlemeler yapmıştır aynı zamanda da kaynak kişi olmuştur. Her yönüyle Malatya kültürüne ve folkloruna büyük katkıları olmuştur. Türk Sanat Müziğinde dillerden düşmeyen şarkılarını Atatürk'ün huzurunda icra eden nadir sanatçılarımızdandır. Türk Halk Müziğimize de eşsiz eserler bırakmıştır. Malatya da düzenlenen her hangi bir müzik icrasında Malatyalı Fahrinin eserlerinin olmadığı bir icra yok gibidir. Fahri

* İnönü Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Dr. Öğretim Üyesi

Mail: ramazan.kamiloglu@inonu.edu.tr

[22] Yaşar Kayahan'ın vermiş olduğu bilgidir

ISBN 978-605-7923-57-8

Kayahan'ın yaşadığı yıllar özellikle beste türkülerin ilk dönemi olması sebebiyle çok önemlidir. Biz bu çalışmamızda Malatyalı Fahri Kayahan'ın şarkılarını değil, Türk Halk Müziğimize katkısı olan Türkülerini, bilhassa beste formundaki türkülerin değerlendirmesini yapmaya çalışacağız. Çalışmamızda müzik dünyasında Fahri Kayahan'ın yeğeni olarak bilinen kuzeni Yaşar Kayahan'la da görüştük. Verdiği değerli bilgilerle Fahri Kayahan hakkında birinci elden önemli bilgiler öğrendik onları da paylaşacağız.Önce Fahri Kayahan'ın kısa hayat hikayesini anlattıktan sonra Türkülerinin değerlendirmelerini yapacağız.

A-FAHRİ KAYAHAN'IN HAYATI:

Fahri Kayahan'ın babası Malatya'nın en köklü ailelerinden olan Gaffar zadelerden Hacı Mustafa Beydir[i23]. Annesi de Osmanlı yönetimindeki Şam da kadılık yapmış bir zatın kızı olan Şerife Hanımdır[24]. Hacı Mustafa Bey ile Şerife Hanım'ın evliliklerinden sonra Fahri Kayahan dünyaya gelir.

Fahri Kayahan yakın dönem sanatçılarımızdan olmasına rağmen hayatı hakkında az şeyler bilinmektedir. Malatya Nüfus Müdürlüğünden verilen nüfus hüviyet cüzdanına göre doğum tarihi olarak 3 Nisan 1336 (miladi 1920)yılıdır. Daha sonra 21 Eylül 1937 da aynı Nüfus Müdürlüğüne tashih için müracaat edildiğinde doğum yılı 1334 (miladi 1918) olarak tashih edilmiştir[25].Başka bir kaynakta da doğum yılı 1918 olarak ifade edilmektedir[26].

Fahri Kayahan'ın yeğeni olarak bilinen ama aslında amcaoğlu olan Yaşar Kayahan'la Malatya da yaptığımız görüşmelerde Fahri Kayahan'ın doğum tarihinin 1915 olarak söylemesi daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

Daha sonra Hacı Mustafa Bey ve Şerife Hanım çiftinin ikinci çocukları Makbule ismindeki kızları olur. Makbule 11 yaşında ateşli bir hastalıktan dolayı vefat etmiş. Ailenin tek çocuğu Fahri kalmıştır[27]. Aile tek çocuğu kalınca Fahrinin iyi bir şekilde eğitimi için her türlü çabayı göstermişlerdir[28].

Öğrenim hayatını ilkokul, ortaokul ve lise olarak Malatya da tamamladı. Bu arada babasının manifatura dükkânında babasına yardım ediyordu. Ama onun asıl gönlü müzikteydi[29]. Boş zamanlarında gramofon dinler dinledikleri eserlere eşlik ederdi. Bu arada bağlamayı öğrenir ve öğrendiği eserleri icra etmeye başlar. Ancak bir süre bağlama çaldıktan sonra tambur çalan Karaköylü Reşat dayı isminde bir müzisyenle tanışır ve tambur dersleri almaya başlar[30]. Fahri Kayahan tambur tavrıyla ve bağlama tavrını harmanlayarak kendine has özel bir tavır geliştirmiştir. Ancak tamburun teknesi klasik tambur teknesi olmayıp Zeynel Abidin Cümbüş tarafından imal edilen ve kendisine

[23] Erim Uyar, Malatyalı Fahri Kayahan'ın Sanat Yaşamı, İstanbul Teknik Üniversitesi Devlet Konsevatuarı Basılmamış Bitirme Çalışması İstanbul, 2001, s, 1
[24] Ali Can Sekmeç, Sarı Kurdela Fahri Kayahan, İstanbul, 2015, s, 15
[25]Sekmeç, age,s.9
[26] Mehmet Gültekin, Malatyalı Musikişinaslar, Malatya, 2013, s,67
[27] Uyar age, s,1
[28]Sekmeç, age,s,11
[29] Erim Uyar, age,s,1
[30] Gültekin, age, s,67

ISBN 978-605-7923-57-8

hediye edilen madeni alüminyumdan yapılan tekne idi[31].Başta yadırganmasına rağmen daha sonra Fahri Kayahan'ın ustaca ve özel tavrı halkımız tarafından kabul görmüştür.

Gençlik yıllarında Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında ilgisini çeken ve başında sarı kurdelesi olan bir kız dikkatini çeker ve takip eder. Kızın ismi Fahriyedir. Bu kız yine Malatya'nın seçkin ailelerinden olan Hamik oğullarından Hacı Ağanın kızıdır. Aileler tanışır ve Fahri Kayahan'nın ailesi kızı isterler. Sonunda 1933 yılında Fahri ile Fahriye evlenirler. Huzurlu ve mutlu bir hayat sürerler.1934 yılında Suade adı koydukları kızları olur ve mutlulukları katlanır. Bu arda Fahri eşiyle birlikte kayınpederinin konağında kalmaktadır. Kayın pederi keman çalabiliyordu. Konakta keman, ud, piano, ve tambur vardır. Birlikte fasıllar yapılmaktadır. Herkes huzurlu ve mutludur.Fahriye eşini çok sever ve çok kıskanır.

Yaşar Kayahan'ın anlattığına göre '1936 yılının ocak ayı son gününün de Fahri ağabeyimle eşi bir arkadaşlarının evinde yılbaşı için davet edilir. Arkadaşları ile Milli Piyangoda büyük ikramiye çıkarsa ne yapacaklarına dair sohbet ediyorlarmış. Sıra fahri ağabeyime gelince''bir gazino açarız İstanbul'dan güzel hanımlar getiririz hem eğleniriz hem eğlendiririz demiş''. Bunu duyan Fahriye yengem çok bozulmuş ve'''eve gidelim sen görürsün''' demiş. Eve gergin bir şekilde döndükten sonra Yengem Fahri ağabeyimi yanın da istememiş. O gün Fahri ağabeyimin annesi Şerife yengem de konakta kalmaktaydı. Fahri ağabeyim annesinin yanına gider ve arkadaşlarıyla şaka yaptıklarını ancak Fahriyenin ciddiye alarakküstüğünü söyler. Şerife yengem gelininin yanına ortamı yumuşatmak için gider ancak bir netice alamaz tekrar aşağı iner. Bu sırada Fahriye hanımın odasından tek el silah sesi gelir. Herkes koşarak odaya girerler. Maalesef Fahriye Hanım kıskançlık krizine girmiş ve intihar etmiştir. Elinde bir not bırakmış 'intiharımdan kimse sorumlu değildir' diye. Velhasıl bir süre Fahri ağabeyim ceza evinde yattı. Suçsuz olduğu anlaşılınca serbest bırakıldı'[32].

Malatyalı Fahri eşini kaybetmenin acısıyla Malatya'dan ayrılma kararı alır. Yine Yaşar Kayahan'ın anlatımına göre 'Fahri ağabeyim İstanbul'a gitmeye karar verdikten sonra anne babasını ve çocuğunu bize bıraktı. Daha sonra dönüp onları alacağını söyledi ve İstanbul'a gitti. Amcam Yengem ve Suade bir süre bizim evde ikamet ettiler. Daha sonra Fahri ağabeyim Malatya'ya döndü anne babasını ve çocuğunu aldı İstanbul'a döndüler'.

Fahri Kayahan kısa sürede İstanbul' da o dönemin büyük sanatçılarıyla tanıştı kaynaştı ve kendisini bir anda sanat camiasının içerisinde buldu. Borsa Kıraathanesi ve Belvü Bahçesi başta olmak üzere o dönemin hareketli müzik merkezlerinde tamburuyla ve sesiyle programlar yaptı. Kendisi sazı ve sesiyle sanat camiasında ve halk tarafından kabul görür. Üst düzey yöneticilerin, bürokratların ve askeri erkan ile yakınlık kuran Fahri Kayahan İnönü ailesinin de dostluğunu kazanır. İstanbul'da ki yaşamı boyunca İnönü ailesinin desteklerini ve yardımlarını görmüştür[33].

Fahri Kayahan 1939 yılında Almanya'ya giderek Polydor firması için plaklar doldurdu. Yurda döndükten sonra geniş kitlelere ulaşarak Malatyalı Fahri Kayahan adıyla günden güne ünü arttı· Daha

[31] Uyar, age, s, 7
[32]Bunları Yaşar Kayahan yaptığımız görüşmelerde anlattı
[33] Gültekin, age, s,68

sonra başka firmalarla da plaklar çıkarttı. Bazı plakları o dönemde satış rekorları kırmıştır. Mesela Sarı Kurdelam plağı 210 000 satmıştır[34].

1940lı yıllar da büyük kabul gören sinema dünyasına giren Fahri Kayahan Müzeyyen Senar ile Kerem ile Aslı filminde, Suzan Yakar ile Saz ve Caz filminde başrol oynamıştır. Birçok filimde de ya tamburu ya sesi ya da müzikleri kullanılmıştır. Aynı zaman da senarist olan Fahri Kayahan 60 civarında senaryo yazmıştır. Bunlardan Sarı Kordela, Şirvan ile Abuzer, Ezo Gelin, Bülbül, Öldüren Yumruk, Gümüş Kırbaç, Perçemli Aslan, Yıldızlardan Gelen Dilber ve Sokak Rakkasesi senaryoları filme çekilmiştir[35].

1969 da ikamet etmekte olduğu Ömer İnönü'ye ait olan Galatasaray'daki evi soyulur ve bütün eşyaları çalınır. Olay karşısında şoka giren Fahri Kayahan hastaneye kaldırılır. Yaklaşık olarak bir ay hastane'de tedavi görür. Doktorların bütün çabalarına rağmen 22 Nisan 1969 da hazin hayatı sona ermiştir. Cenazesi Zincirlikuyu Mezarlığın defnedilmiştir.

Fahri Kayahan'ın TRT reperatuvarında yer alan eserleri şunlardır: Ayrılık ateşten bir ok, Bağrım açık kalbim delik, Bahçende bağında gül, Bir oda yaptırdım hurma dalından, Bir taş attım çaya düştü, Bizim yaylamız meşeli, Boyu hoş endamı güzel, Çıkabilsem şu dağların düzüne, Gidin bulutlar gidin, Gökte yıldız akıyor, Hanım hanım şen hanım, Hüdaya vasfeyle halimi, Kayalar gölgelendi, Kırmızı gül iken açtım ben seni, Sarı kurdelam sarı, Şu dağları delmeli.[36]

Kaynak kişi olarak kayıtlı bulunduğu Türküler şunlardır: Ağlama göründü Harput yaylası, Baba bu gün bu hava ne bulanık, Bahçelere ay doğdu, Bir emir geldi ki asker yürüdü, Bu gün ayın üçüdür, Çiçekten harman olmaz, Gelini gelini köyün gelini, Göründü üç beyler Halep yolunda, Hasret kaldım ben babamın yüzüne, Keklik dağlarda çağılar, Mor koyunum meleme, Nazlı yare fiske ile taş attım, Ne acıdır mapus hane havası, Ördeğin sürüsü kazınan gelir, Söyleyin güneşe erken doğmasın[37].

B- FAHRİ KAYAHAN'IN TRT TÜRK HALK MÜZİĞİ ARŞİVİNDE NOTALARI BULUNAN BAZI TÜRKÜLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

'Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi yeryüzünün ortak duygularını mertlik ve kahramanlık gibi milli karakterleri, tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir'[38].Türküler bizim her türlü hal ve hareketlerimizi anlatan canlı tanıklardır. İnançsal değerlerimizden tutun en basit olaylara kadar bütün değerlerimizi Türkülere yüklemişiz.

Türkülerin anonimlik yani halkın malı olma özeliği vardır. Yıllar geçerek müzik eserlerinin toplumun kabulünden sonra Türkü olma özelliği vardır. Lakin öyle eserler vardır ki bir anda dillere düşer ve bütün toplumun kabulünü görür. Mesela Aşk Veysel'in, Hacı Taşan'ın, Muharrem Ertaş'ın, Neşet Ertaş'ın ve Fahri Kayahan'ın. Fahri Kayahan hem bestekar, hem güfte yazarı, hem senarist,

[34] Gültekin, age,s, 68
[35] Gültekin, age, s, 68
[36] Gültekin, age, s,68
[37] Gültekin, age, s, 69
[38] Mehmet Özbek,Folklör ve Türkülerimiz,İstanbul 1994, s,63

ISBN 978-605-7923-57-8

hem de aşık ve ozandı. Yaşadığı dönemlerde hem kendi yaşadığı olayları hem de toplumsal olayları dile getirmiştir. Fahri Kayahan'ın yaşadığı dönemlerde meydana gelen Erzincan depremiyle ilgili,

Erzincan'a vardım başım selamet

Bir gece kalmadan koptu kıyamet

Dünyada olmadı böyle kıyamet

Ağlayıp yanmayan kimse kalmadı[39], dizeleriyle toplumda meydana gelen büyük olayların duygusal olarak anlatımını sağlamıştır. Zaten Türkülerin yakılmasında bu tür olayların etkisi çoktur. İster kaynak kişi olarak olsun ister beste türkü olsun bizim için ikisi de önemlidir. Fahri Kayahan'ın yaşadığı dönemler de derlemeciliğin yeni yayılmaya başladığı dönemlerdi. Fahri Kayahan'ın daha sonraları yeni eserleri çıkabilir. Şimdilik Bahçelere ay doğdu, Bu gün ayın üçüdür, Çiçekten harman olmaz, Şu dağları delmeli, Ördeğin sürüsü kazınan gelir, Nazlı yare fiske ile taş attım, Bir oda yaptırdım hurma dalından türkülerinin notalarını verip sonra da değerlendirmesini yapacağız.

[39] Uyar, age, s, 17

ISBN 978-605-7923-57-8

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2166
İNCELEME TARİHİ : 1_12_1982

YÖRESİ
MALATYA

KİMDEN ALINDIĞI
FAHRİ KAYAHAN

SÜRE : ♩ = 84

DERLEYEN
NİDA TÜFEKÇİ

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKÇİ

BAHÇELERE AY DOĞDU

Saz.....

I

II

BAH ÇE LE RE AY DOĞ DU
BAH ÇE LER DE ME LE ME
BAH ÇE LER BA RIN CA LAR

A Yİ SI DI GÜ NOL DU BE NİM YA Rİ MİÇ ME DEN
YA Rİ GÖĞ SÜN DÜĞ ME LE ME Ö LÜR SEM KA LIM SEN SİN
GÖ ZÜ LE RİN MA Yİ ÇA LA R YA LI NIZ GİT ME YO LA

VAL LA Hİ SER HO ŞOL DU BE NİM YA Rİ MİÇ ME DEN
GÖZ LE RİN SÜR ME LE ME Ö LÜR SEM KA LIM SEN SİN
SE Nİ BİR AV CI ÇA LAR YA LI NIZ GİT ME YO LA

1512

VAL LA Hİ SER HO ŞOL DU U YA M HAN YA RA M HAN
GÖZ LE RİN SÜR ME LE ME
SE Nİ BİR AV CI ÇA LAR

I II

YAK DIN YAN DIR DI NA M MAN YAK DIN YAN DIR DI NAM MAN

uysal

_1_
BAHÇELERE AY DOĞDU
AY IŞIDI GÜN OLDU
BENİM YARİM İÇMEDEN
VALLAHİ SERHOŞ OLDU
Bağlantı { UY AMMAN YAR AMMAN
YAKDIN YANDIRDIN AMMAN

_2_
BAHÇELERDE MELEME
YAR GÖĞSÜN DÜĞMELEME
ÖLÜRSEM KANLIM SENSİN
GÖZLERİN SÜRMELEME
Bağlantı.

_3_
BAHÇELER BARIN ÇALAR
GÖZLERİN MAVİ ÇALAR
YALNIZ GİTME YOLA
SENİ BİR AVCI ÇALAR.

ISBN 978-605-7923-57-8

1513

ISBN 978-605-7923-57-8

BUGÜN AYIN ÜÇÜDÜR
GİRME BOSTAN İÇİDİR BALAM
DUDAKLARIN BAL KAYMAK
DİLİN BADEM İÇİDİR

YARİM RİŞVAN BALASI
GAŞLARININ GARASI
CİLVESİ HEP EDASI
AH DİGEL DİGEL DİGEL DE ALLAH
AÇ KOLLARIN SAR BOYNUMA
BENİM OLURSUN İNŞALLAH

GİDİN BULUTLAR GİDİN
YARİME SELAM EDİN
YARİM TATLI UYKUDA
UYKUSUN HARAM EDİN

BAĞLANTI

BAĞLANTI

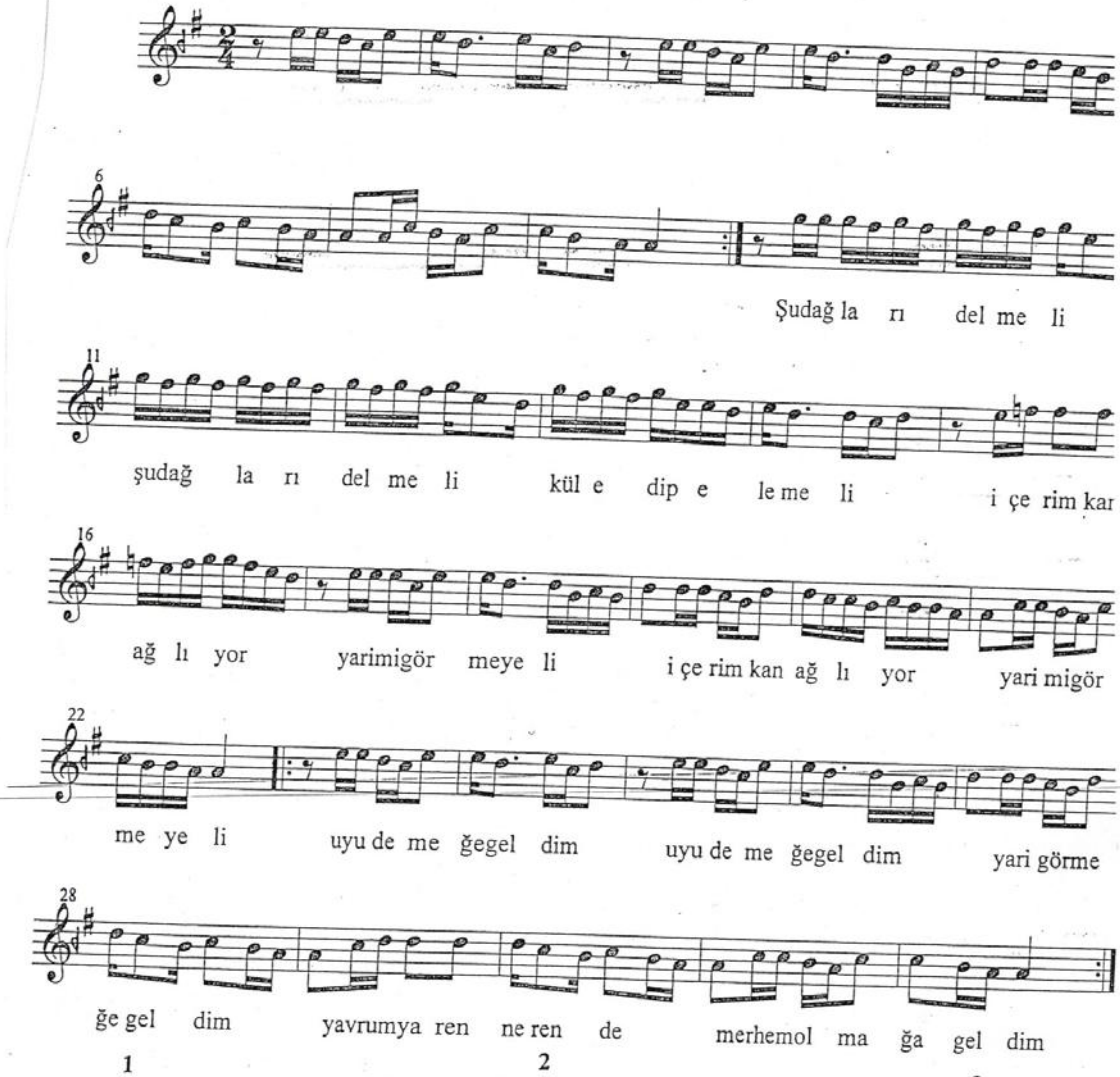
ISBN 978-605-7923-57-8

ISBN 978-605-7923-57-8

ŞU DAĞLARI DELMELİ

MALATYALI
FAHRİ KAYA

1516

1
Şu dağları delmeli
Kül edip elemeli
İçerim kan ağlıyor
Yarimi görmeyeli

Uyu demeğe geldim
Yari görmeğe geldim
Yavrum yaren nerende
Merhem olmağa geldim

2
Şu dağın arkasından
Öldüm yar sevdasından
El edip çağırsaydı
Giderdim arkasından

Uyu demeğe geldim
Yari görmeğe geldim
Yavrum yaren nerende
Merhem olmağa geldim

3
Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Ayırdı zalim felek
Derde bağladı beni

Uyu demeğe geldim
Yari görmeğe geldim
Yavrum yaren nerende
Merhem olmağa geldim

ISBN 978-605-7923-57-8

İstanbul Belediye Konservatuarı
Türk Halk Müziği Topluluğu

ÖRDEĞİN SÜRÜSÜ

MALATYALI
FAHRİ KAYAHA

Karadır kaşların yay eylemişler
Aklımı başımdan zay eylemişler
Duydum güzelleri pay eylemişler
Varam gidem bakam yar kime düştü.

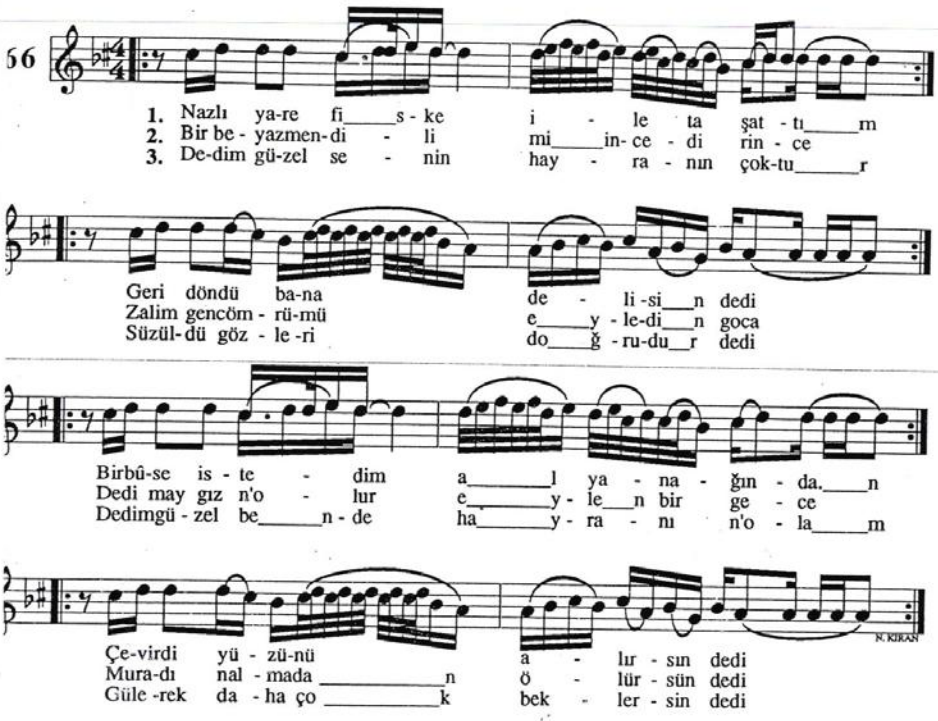
1517

ISBN 978-605-7923-57-8

Yöresi : *Malatya*
Kaynak : *Fahri Kayahan*

Derleyen : *Salih Turhan*
Notalayan : *Salih Turhan*

NAZLI YARE
FİSKE İLE TAŞ ATTIM

-1-
Nazlı yare fiske ile taş attım
Geri döndü bana delisin dedi
Bir bûse istedim al yanağından
Çevirdi yüzünü alırsın dedi

-2-
Bir beyaz mendilim incedir ince
Zalim genç ömrümü eyledin goca
Dedim ay gız ne olur eylen bir gece
Muradın almadan ölürsün dedi

-3-
Dedim güzel senin hayranın çoktur
Süzüldü gözleri doğrudur dedi
Dedim güzel ben de hayranın olam
Gülerek daha çok beklersin dedi

l Atılgan - Salih Turhan *"Malatya Müsikî Folkloru"*

125

1518

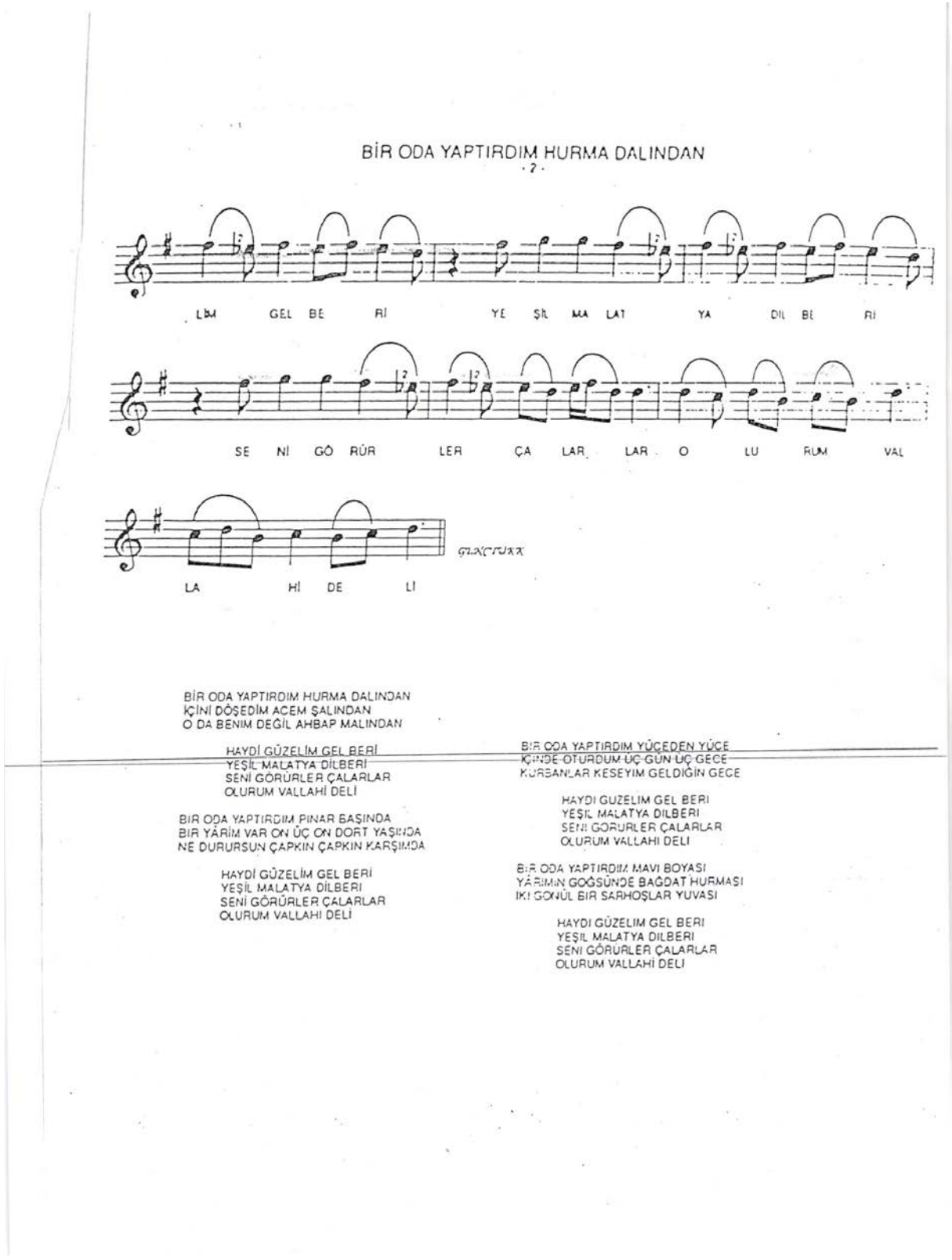
40

[40]Halil Atılgan-Salih Turan, Malatya MusikîFolkloru,Ankara 1999, s, 125

ISBN 978-605-7923-57-8

ISBN 978-605-7923-57-8

Şimdi de sırayla eserlerin değerlendirmesine geçiyoruz.

BAHÇELERE AY DOĞDU:

Eserin usulü dört zamanlı 4/4 lüktür. Eserin makamı çargah olarak seyrediyor ve do üzerinde karar veriyor. Sesler sekiz ses genişliğinde seyrediyor. Fa bakiye diyezi donanımda var ama

ISBN 978-605-7923-57-8

kanaatimizce bu ses geçici olmalıydı. Eserde görüldüğü dibi zaten bu sesi sürekli almıyor. Türk Halk Müziğindeki düzenlerden Müstezat düzeni olarak içra edilmelidir.

Çargah düzeninde bağlamanın telleri,

_____ sol

_____do

_____la seslerine çekilir.

BU GÜN AYIN ÜÇÜDÜR:

Eserin usulü on zamanlı 10/8 liktir .Usül 1-2, 1-2-3, 1-2, 1-2-3 olarak icra edilmektedir. Eserin makamı segah olarak seyredip si notasında karar kılmaktadır.Ancak mi notasına bir komalık bemol konulmamıştır. Ses genişliği sekiz sestir. Halk müziğinde genelde bu koma konulmamaktadır. Türk Halk Müziği düzenlerinden misket düzeninde icra edilmelidir.

Misket düzeninde bağlamanın telleri,

_____fa bakiye diyez

_____re

_____la seslerine çekilir.

ÇİÇEKTEN HARMAN OLMAZ:

Eserin usulü dört zamanlıdır 4/4 lüktür. Eser gerdaniye makamında seyrediyor ve la notasında karar veriyor. Ses genişliği sekiz sestir. Türk Halk Müziğindeki düzenlerden kerem ayağı olarak icra edilmelidir.

Kerem ayağında bağlamanın telleri,

_____sol

_____re

_____la seslerine çekilir.

ŞU DAĞLARI DELMELİ:

Eserin ara nağmesi hüseyni makamı gibi görülse de sözlere girişinde gerdaniye makamında seyretmektedir ve la notasında karar veriyor. Ses genişliği yedi sestir. Türk Halk Müziğindeki düzenlerden kerem ayağı olarak icra edilmelidir.

Kerem ayağında bağlamanın telleri,

_____sol

_____re

ISBN 978-605-7923-57-8

_____la seslerine çekilir.

ÖRDEĞİN SÜRÜRÜSÜ KAZINAN GELİR:

Eserin usulü iki zamanlı 2/4 lüktür. Hicaz makamında ve dokuz ses genişliğinde seyretmektedir. . Türk Halk Müziğindeki düzenlerden garip ayağında icra edilmelidir. Eserin içerisinde çeşitli geçgiler bulunmaktadır.

Garip ayağında bağlamanın telleri,

_____sol

_____re

_____la seslerine çekilir.

NAZLI YARE FİSKE İLE TAŞ ATTIM:

Usulü dört zamanlı 4/4 lüktür. Hicaz humayun makamında ve altı ses genişliğinde seyretmektedir.. Türk Halk Müziğindeki düzenlerden garip ayağında icra edilmelidir.

Garip ayağında bağlamanın telleri,

_____sol

_____re

_____la seslerine çekilir.

BİR ODA YAPTIRDIM HURMA DALINDAN:

Eserin usulü on zamanlı 10/8 lik aksaktır.1-2, 1-2-3, 1-2, 1-2-3 şeklinde icra edilmektedir. Re üzerinden hicaz makamı olarak notaya alınmış. Sekiz ses aralığında seyretmektedir. Türk Halk Müziğindeki düzenlerden garip ayağında icra edilmelidir.

Garip ayağında bağlamanın telleri,

_____sol

_____re

_____la seslerine çekilir.

Görüldüğü gibi Fahri Kayahan'ın türküleri farklı makamlarda ve farklı usullerdedir. Elimizde mevcut olan Türkü formunda ki eserleri; çargah, segah, gerdaniye, (uşşak gurubundaki makamlar), hicaz makamları işlenmiştir. Usul olarak da iki zamanlı, dört zamanlı ve on zamanlı usuller kullanılmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

KAYNAKÇA

Ali Can Sekmeç SarıKurdela Fahri Kayahan İstanbul 2015
Erim Uyar Malatyalı Fahri Kayahan'ın Sanat Yaşamı İstanbul Teknik Üniversitesi Devlet
Halil Atılgan- Salih Turan Malatya MuskîFolklörü Ankara 1999
Konsevatuarı Basılmamış Bitirme Çalışması İstanbul 2001
Mehmet Gültekin Malatyalı Musikişinaslar Malatya 2013
Mehmet Özbek Folklör ve Türkülerimiz İstanbul 1994
TRT Türk Halk Müziği Nota Arşivi

ISBN 978-605-7923-57-8

KERVANSARAY YAPILARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN BİR SELÇUKLU YAPISI: 'ELAZIĞ-KEBAN DENİZLİ KÖYÜ(MAKIT HAN) KERVANSARAYI ÖRNEĞİ

Muhammet KURUCU

Fırat Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Elazığ, Türkiye
e-posta: mkurucu2752@gmail.com

ÖZET

İlk zamanlardan itibaren Anadolu coğrafyası Hitit, Urartu, Frig, Helenistik, Roma, Bizans gibi bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İpek ve Baharat yollarının ve jeopolitik konumu sebebiyle Anadolu, Asya ile Avrupa kıtaları arasında her alanda bağlantı sağlamıştır. Anadolu Selçuklu Dönemi Türk mimarlığı için özel bir dönemdir. Türkler coğrafyanın jeopolitik önemi kavramış, dönemin ihtiyaçları ve koşulları içerisinde sosyo-kültürel,imar,ekonomi gibi her alanda çok önemli atılımlar yapmıştır. Anadolu'da gelenek ve göreneklerin çeşitliliği, topografik ve coğrafik koşullar gibi iç ve dış etmenler, sanatçılar ve kitlelerin etkileri sayesinde ortaya çıkan sanat benzersiz ve eşşiz olmuştur. Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu bölgelerini bağlayan kervan yollarının kesişim bölgesinde yer alan Elazığ Kenti, tarih boyunca bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Verimli toprakları, Iklim özellikleri ve topoğrafik yapısı sayesinde Elazığ tarih boyunca stratejik bir konuma sahiptir. Günümüzde de bu özelliğini halen korumaktadır. Kervan yolları üzerinde tüccar ve kervanları korumak, dinlenme ve barınma gibi her türlü ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortalama (30-40)km mesafelerde kervansaraylar inşa edilmiştir. Günümüze kadar kalabilen kervansaraylar bizleri o dönemin sosyo-kültürel ortamı, mimarisini ve yapım özellikleri gibi bir çok konuda aydınlatmaktadır. Bu çalışmada, Elazığ-Keban yolundaki Anadolu Selçuklu Döneminden kalan tek kervansaray olan ve harap durumdaki Elazığ Keban Makat Han ele alınmıştır. Kitabesi olmadığından XIII. Yy sonlarına tarihlendirilen Kervansaray sadece kapalı bölümden oluşmaktadır. Klasik Selçuklu kışlık plan tipine sahip olan yapı 26x17m uzunluğunda kare bir plana sahiptir. Kesme taştan yapılmış anıtsal bir taç kapısı bulunmaktadır. Giriş bölgesi eyvanla geçilmiş ve beşik tonozla örtülmüştür. Yapının üst örtüsü 6m yüksekliğinde tonozlarla geçilmiştir. 2018 Yılında Fırat Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim dalinca yürütülen Restorasyon Projesi dersi kapsamında yapı ele alınıp incelenmiş, analiz ve araştırmaları yapılarak, röleve, restorasyon-restitüsyon projeleri hazırlanmış,

ISBN 978-605-7923-57-8

yapılan değerlendirmeler sonucunda yapıya İşlik Evi veya Kent Müzesi işlevi kazandırılarak yapı yeniden işlevlendirilerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede kervansaray yapısının hem gelecek kuşaklara geçmişin izleri aktarılmış hem de yapının yaşatılması, Elazığ Keban Turizmine ve ekonomisine katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: , Anadolu Selçuklu, Keban, Makıt (Denizli) Han, Kervansaray, Yeniden İşlevlendirme.

A STRUCTURE OF A SELÇUKLU ABOUT THE RE-ACTIVATION OF CARAVANSERAI STRUCTURES: ELAZIĞ-KEBAN DENİZLİ VİLLAGE (MAKIT HAN) CARAVANSERAI EXAMPLE

Muhammet Kurucu[1*]

[1*]Fırat University, Faculty of Architecture, Elazığ, Turkey

e-mail: mkurucu2752@gmail.com

ABSTRACT

From the earliest times Anatolian geography has hosted many civilizations such as Hittite, Urartu, Phrygian, Hellenistic, Roman, Byzantine. Due to the Silk and Spice routes and geopolitical location, Anatolia has provided connections to every area between Asia and Europe. The Anatolian Seljuk Period is a special period for Turkish architecture. The Turks have made very important advances in every field, such as socio-cultural, zoning, economics, within the concept and geopolitical importance of the geography. The art that has emerged in Anatolia due to the effects of internal and external factors such as the diversity of traditions and customs, topographic and geographical conditions, artists and masses has been unique and unique. Anatolian Seljuk art and culture are the best examples of this. Many monumental buildings such as madrasa, mosque, caravanserai, baths, bridges, which are still standing. Elazığ City, which is located at the intersection of the caravan roads connecting the eastern and southeastern regions of Anatolia, has hosted many civilizations throughout history. Efficient soil, climate features and topographic structure make Elazig a strategic location throughout history. Today it still maintains this feature. The caravansaries that can stay up to the sun can illuminate us in many aspects such as the socio-cultural environment, architecture and construction characteristics of that period. Over time, as the importance of historical silk and spice roads decreased,

ISBN 978-605-7923-57-8

the values and functions of caravanserai structures also lost their importance. For this reason, many caravanserai have been disappearing at the edges of desert roads, many caravanserai and caravan roads have disappeared. In this study, Elazığ Keban Makat Han, the only caravanserai from the Anatolian Seljuk period on Elazığ-Keban road and devastated, was taken up. Since there is no inscription XIII. The caravanserai, which was dated to the end of the century, consists of only a closed section. The building, which has the traditional Seljuk winter plan type, has a square plan with a length of 26x17m. There is a monumental crown door made of cut stone. The entrance area is covered with ivory and covered with a barrel vault. The top of the building was crossed with vaults at a height of 6m. As a result of the relays, This study carried out in the department of restoration department of the university, required analysis and studies, restoration-restitution studies and analysis, it was aimed to reevaluate the structure by making the structure work house or city museum. The caravansaray structure on this site was traced to the future generations and it was aimed to contribute to Elazığ Keban Tourism and economy.

Keywords: Anatolian Selçuklu, Caravansaray, Keban, Makat, Restitution, Re-use

1.GİRİŞ

Çok kültürlü bir yapıda olan Anadolu, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlamanın yanı sıra, jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış olup tüm bu kültürler, uyum içinde, bir arada varlıklarını devam ettirmişlerdir. Hem geçmişte hem de günümüzde görülen bu çok kültürlü ortam, Anadolu'nun sanatsal, estetik ve mimari olarak gelişmesinin yanı sıra sosyo-kültürel olarak ta birçok –izm ler bırakmasını sağlamıştır,

XI. yy'de, Türklerin Anadolu'ya seferler düzenlemesiyle tüm bu çoğrafi yerleşmeler ekonomik, kültürel ve mimari gibi alanlarda gelişerek değişmeye ve şekillenmeye başlamıştır. Döneme iz bırakmış olan Sultanlar, kısa bir zaman dilimi içerisinde Anadolu'da zayıflayan siyasi ve otoriter bağları kuvvetlendirmiş, ticaret eksenli devlet politikaları ile bölgeyi imar etmeye ve mamur etmeye çalışmışlardır. Anadolu'da ticaretin gelişmesiyle beraber önemli kervan yolları ve ticaret ağları kurulmuştur. Tarihi İpek ve baharat yolları yenilenerek, Kuzey-Güney ticaret ağıyla beraber doğu-batı eksenli ticaret ağları hızla gelişmiş bu güzergahta birçok konaklama yapıları inşa etmişlerdir. Ticaret yollarını ve bu yolları kullanan kervan ve yolcuların güvenliğini ve bütün ihtiyaçlarını karşılayan belli mesafelerde(30-40km) kervansaraylar yapılmıştır. Bu anıtsal yapılar dönemin sosyo-kültürel izlerini, mimari üslubunu, yapım tekniği ve özelliklerini bizlere aktaran en önemli ögelerdir. Anadolu Selçuklu Devletini zirveye taşıyan bu Kervansaray yapıları, zaman içerisinde deniz yolunun öneminin artmasıyla birlikte kara yolu önemini yitirmiş bu nedenle kervan

ISBN 978-605-7923-57-8

yolları ve kervansaraylar değerini kaybetmiş ve yok olmaya yüz tutmuştur. Günümüzde yerleşim dışında kalan kervansarayların bir kısmı yok olmuş, bir kısmı ise terk edilerek kaderlerine bırakılmıştır. Yerleşim yerlerinin içerisinde kalan kervansaraylar (hanlar) ise nispeten daha fazla korunmuş ve zaman içerisinde işlev verilmeye çalışılmıştır. Anadolu Selçuklu Sanatı ve Kültürü, Türklerin Orta Asya(Türkistan)'dan miras aldıkları kültürden, İslam'la tanıştıktan sonra yaşantılarını her alanına yansıttıkları İslam anlayışı ve felsefesinden ve Anadolu'da karşılaştıkları kültürlerden etkilenmiştir. Bu etkileşim ve sentez sonucunda Anadolu Selçuklu sanatı meydana gelmiş Türk Sanatı gücünü ve etkisini bu çeşitlilik ve zenginlikten almıştır (Alptekin,1989). Bu çalışmada, Elazığ'ın Keban İlçesinde Denizli Köyünde yer alan, kesin yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen, kimi kaynaklarda IV. Murad'ın Bağdat seferine çıkarken yaptırdığı bir Osmanlı Hanı, kimi kaynaklarda ise IV. Murad'ın yol güzergahına uzak olması sebebiyle konumu, yapım tekniği, özellikleri ve yakın bölgelerdeki diğer Kervansaray yapılarıyla kıyaslandığında bir Selçuklu yapısı olabileceği ifade edilen Denizli Kervansarayı (Makıt Han), plan tipolojisi , mekân ilişkisi incelenmiş ve günümüz şartları ve koşullarına uygun işlev verilmeye çalışılmıştır. Kervansaray yapısı plan tipolojisi ve kronolojik olarak Sultan kervansarayları ve diğer kervansaraylarla karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu kapsamda yapının kronolojik ve tipolojik yeri ve konumu belirlenmiş, diğer kervansaray yapıları ile farklılıkları ve benzerlikleri kıyaslanmış, Anadolu Selçuklu Dönemi ve Osmanlı Dönemi ve günümüzdeki işlevi ve önemi vurgulanması amaçlanmıştır.

Bu Çalışma, 2018 yılı Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon A.B.D akademisyen ve Öğrencilerin Restorasyon projesi dersi kapsamında detaylı olarak incelenmiş, Rölöve, Restorasyon ve Restitüsyon Projeleri çizilerek yapıya yeni bir işlev kazandırılarak Venedik Tüzüğünün ilgili maddesi gereğince Korunarak Yaşatılması esas alınmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular ile terk edilmiş veya yanlış fonksiyon verilmiş kervansaray yapılarının kent turizmi ve ekonomisine kazandırılmasını sağlamak, en ideal işlevler kazandırılarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak hedef seçilmiştir.

1.1.ELAZIĞ KENTİ

Topoğrafik yapısı, çoğrafi konumu ve doğa güzelliklerini irdelediğimizde Elazığ Kenti ve önemli ilçelerinden Keban yöresi tarih öncesi çağlardan itibaren çeşitli medeniyetlerin uğrak yeri olmasıyla beraber jeopolitik konumu nedeniyle önemli Ticaret ağlarının ve güzergahlarının geçtiği bir merkez olmuştur. Şehirleşme süreci ise Urartu öncesi ve sonrasındaki gelişmelere bağlı olarak şekillenmiş ve günümüze değin stratejik konumunu koruyan bir kent merkezi olarak kalmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Ülkemizde geçmişin izlerini taşıyan ve bir Anadolu kenti olarak farklı dönemlere ait birçok mimari mirası bünyesinde barındıran yerleşimlerden biri de Keban olmuştur. Tarihi, M.Ö. 5000'e kadar uzanan Keban günümüze uzanan süreçte Sümerler, Hurriler, Hititler, Asurlular, Urartular, Persler, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler ile beraber Selçuklu Devleti, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Çubukoğulları Beyliği ve Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır. Günümüzde hızla gelişen, modernleşen ancak kültürel/mimari mirasın kısmen korunabildiği önemli bir kent hâlini almış olup, zamanla yerleşim değişime uğramış; günümüz Keban kent dokusu oluşurken Keban Kültürel Turizmine ait eserlerin ancak bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir.

Bir kentin oluşmasında en önemli yapı taşı olan kaleler, köprüler, ulaşım aksları, yollar, su yapıları, konut mimarisi; bilinen en eski yapı türü olmasına karşın, gerek çeşitli medeniyetlerin iç ve dış hesaplaşmalarından, gerekse dini, siyasi ve askeri gücün ön plana çıkmasıyla birçok yıkım ve tahribatla yüz yüze kalmış ve günümüze dek yeterince korunamamıştır. Bu bağlamda kültürel miras olarak adlandırabileceğimiz birçok yapı, hamam, konut, kale, çeşmeler, köprüler v.s. den bazıları günümüze dek gelebilmeyi başarmıştır.

Kent, Türk kent kültürünün ve mimarisinin yaşatıldığı zengin bir kültürel dokuya sahip olduğundan, 19.yy'ın ikinci yarısına kadar farklı bir değişikliğe uğramamıştır. Doğal gelişim içerisinde meydana gelen yıkım ve tahribatlar çeşitli dönemlerdeki onarımlarla korunmaya çalışmıştır. Bu anlamda koruma, Anadolu kültür ve medeniyetlerinin etkisiyle gelişen mimari mirasın gelecek nesillere aktarılabilmesi için büyük önem taşıyan bir yaklaşımdır.

Bu bağlamda Keban kenti tarihi, coğrafi, sosyo-kültürel, sanatsal ve mimari anlamda Yapılan veya yapılacak detaylı araştırmalar ve gözlemlerle, Kültürel Mirasın Restorasyon sürecinden geçirilerek bir an evvel Elazığ ve Keban Kent Turizmine kazandırılması kentin modernleşme sürecindeki sanatsal, estetik ve mimari kayıplarını en aza indirecektir. Son yıllarda modernleşen zamana ayak uydurabilmek için kültürel doku restorasyon süreçlerinden geçmekte ve kent merkezi korunmaya çalışılmıştır.

1.2.ÇOĞRAFYA-KEBAN

Keban İlçesi İl merkezine 46 km uzaklıktadır. Keban, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat bölümünde yer alan küçük bir ilçedir. Doğuda Elazığ, batıda Arapgir, kuzeyde Çemişgezek, kuzeybatıda Ağın, güneyde ise Baskil ile çevrili olup yüzölçümü 543 km. karedir. Keban ince uzun bir şerit halinde küçük bir suyun kenarında ve dağların arasına yerleşmiştir. İlçe merkezi doğudan batıya doğru uzanan Bezirgan deresi, Nallı Ziyaret tepesi, Bendin Taşı ve Seftil tepesi arasında sıkışmış bir vadidedir. Bu vadi 2.5 km. kadar uzanır ve meyve bahçeleri ile kaplıdır. Deniz

ISBN 978-605-7923-57-8

seviyesinden yüksekliği 780 m.dir. Fırat nehri ise ilçeyi adeta kıskaca almıştır. Keban Bulunduğu mevki olarak Keban ilçesi 3. derece deprem bölgesindedir. Keban denince akla ilk olarak Keban Barajı ve Hidroelektrik Santrali gelir. Ön çalışmaları 1936`lara uzanan ve derivasyon tünelleri ile 1965 yılında fiilen yapımına başlanan KEBAN BARAJI "Kaya Dolgu" ve "Beton Ağırlık" yapılarını içine alan karma bir yapıdır. Baraj yeri Elazığ'ın 45 km. kuzey batısında Malatya'nın 65 km. kuzey doğusunda olup, Karasu ile Murat baraj sahası nehirlerinin birleştiği yerden 10 km daha aşağıda nehrin aktığı en dar boğazlardan birindedir.
(Elazığkulturturizm.gov.tr/28.11.2018) 30 köyü, 21 mezrası bulunan İlçede ülkemizin en büyük barajlarından birisi olan Keban Barajı ile Yusuf Ziya Paşa tarafından inşa ettirilen ve kendi adıyla anılan bir camii ve çocuklarına ait bir tarihi türbe bulunmaktadır.

2. KERVANSARAY YAPILARI ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

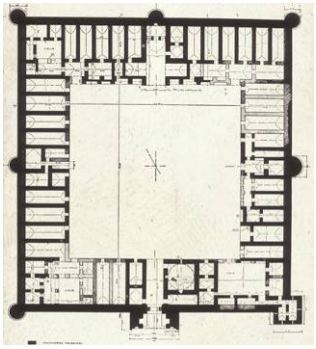
2.1.KÖKENİ ÜZERİNE

Kervansaray yapıları fonksiyonu ve planı ile Anadolu'ya Türklerin getirdiği bir yapı tipi olup, kitabelerde ve kaynaklarda kimi zaman "han", kimi zaman "ribat", kimi zaman da "Kervansaray" isimleriyle anılırlar. Köken olarak, Farsça "kârvan" ve "seray" kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Geçmişte ticari hayat; at, deve gibi binek ve yük taşıyıcı hayvanlarla gerçekleştirilirdi. Ulaşımlar sırasında, Kervanlar dinlenmek amacıyla yol güzergahlarında Şehirlerarasında veya şehir içlerinde inşa edilen han yapılarını tercih ederlerdi. Bu esnada hem ticari mallar güvence altına alınırdı. (Yalçıner, 1997:998; Uslu,1985:196; Taştan, 2010:4)

Han ve Kervansarayların ilk örnekleri ve orijini olarak kabul edilen Ribatlar, Arapça (RIT) kökünden türemiştir. Bu yapılar ilk önce din ve askeri müessese olarak inşa edilmiştir. Bu yapıların batıda benzerleri ise Manastırlar gösterilse de bu manastırların askeri bir yönü yoktur. İlk örnekleri de Türkistan Bölgesinde Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklularda görmekteyiz (Uslu, 1985:194)
.

Gaznelilere ait 11.yy ait Sengbest ve Ribat-ı Mahi örnek verilebilir. Bu yapıların planı Karahanlılara ait Ribat-i Melik ve Day Hatun Kervansarayına benzemekte ve 4 eyvanlı plan şeklinde inşa edilmiştir. Büyük Selçuklulara ait Maverahünnehir bölgesinde sadece bin Ribatın olduğundan ise İbn-i Halleken bahsetmektedir. Büyük Selçukluların en önemli yapılarındandır. Melikşah'ın oğlu Ebu Şüca Mehmet zamanında yapıldığı anlaşılmaktadır. Kareye yakın asıl yapı 4 eyvanlı bir avlu etrafında sıralanmış mekanlardan meydana gelmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu yapılar hakkında ünlü araştırmacı Karl Müller İran'daki Büyük Selçuklu Kervansaraylarının ve Doğu Roma Kastrumlarının iç avlu ve köşe kuleleri gibi benzerliklerine dayanarak Roma Kastrum'arının orjini olarak kabul etmekte vekastrumların kervansaraylara misal alınarak değiştirildiğini ileri sürmekte ve bu görüşe Kurt Erdman da katılmaktadır.

Şekil:1- Ribat-i Şerif Kervansarayı, Büyük Selçuklular (Erdman, 1976, 186.)

Aksaray civarında yer alan Pervane Kervansarayı hem Kervansaray hem de ribat terimiyle kimi kaynaklarda ifade edilmektedir. Ribatlar, VII. Asrın sonundan itibaren İslam dünyasının her tarafında sınır boylarında, önemli kavşak noktalarında, menzil yollarında, içinde bazen yolcuların, kervanların bazen de askerlerin barındığı dini ve askeri özellikte kale görünümlü yapılardır. Bunun yanı sıra bu yapıların içlerinde silah ambarları, depolar, mahzenler, mescit, hamalar, ahırlar bulunurdu (Turan:1946, 477-478)

2.2.PLAN TİPOLOJİSİ VE MEKÂN DÜZENİ

Tarihsel süreç içerisinde Şehir Yapılarını irdelediğimizde mekansal ve plan yapısının gelişimini bilmek, gerek planlama, gerekse planın uygulanması aşamalarında değerlendirme yapılmasını kolaylaştıracak ve gerekli korumaların yapılabilmesi için yol gösterici olacaktır.

Tarihi konaklama yapıları denince akla "han-kervansaray" gelmektedir. Tarihi gelişim içinde bu iki grup konaklama yapılarının temelini oluşturmaktadır. Kervansarayların yapılma amacı;

- Yolcuların ve ticaretle uğraşanların güvenlik içinde, rahatça seyahat etmeleri ve barınmaları için yapılmıştır.
- Kervansarayların ilk örneklerini biz diğer konularda olduğu gibi Orta Asya'dan öğrenmekteyiz. Bu yapılar özellikle Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklular zamanında görülmektedir.
- Özellikle Alaaddin Keykubad döneminde 1220 ve sonlarında Anadolu'da ticareti geliştirmek ve güvenliğini sağlamak için bu yapılar XIII.yy fazlaca karşımıza çıkar.

Kervansaraylar;

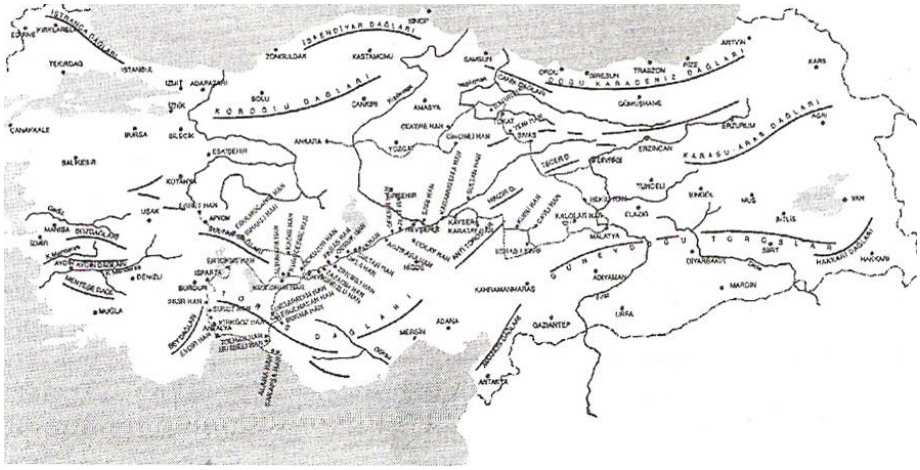
a- Şehirler Arası Hanlar: (ilk defa bu tip ortaya çıkmıştır).

b- Şehir Hanları: Ticari bölgelerin gelişmesiyle başlar. Tarihsel süreç içerisinde de Orta Asya'dan Anadolu'ya ve oradan da Avrupa'ya yayılarak değişik isimler alarak inşa edilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu isimler Orta Asya'da Ribat, Kervansaray, Han gibi isimlerle anılırken Batıda Cermenlerde Gasthoff, Anglo Saksonlarda İnn, Latinlerde Hospitium, Cenevizlerde Fondaco isimlerini alır.

Anadolu'nun bulunduğu coğrafyanın ticaret yolları üzerinde olması bölgede birçok kervansarayın yapılmasına sebep olmuştur. Ayrıca Selçuklularda ticaret çok önemli olması ve Alaaddin Keykubadın Alanya'yı alması ile Akdeniz ticareti ele geçirilmiş,ardından Sinop'un alınmasıyla Karadeniz ticareti hakimiyet altına alınmıştır. Böylece Kuzey-Güney yönündeki ticaret ağı canlanmış buralara önemli kervansaraylar yaparak güzergahın güvenliği sağlanmıştır.

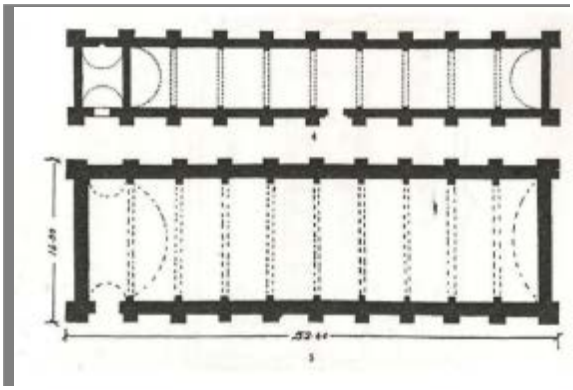
Şekil:2-Anadolu Kervan Yolları

Kervan yollarının geçiş güzergahı üzerinde, ticaret aksı üzerinde belli aralıklarla (takribi-30-40 km) inşa edilmiş olan ve deve yürüyüşü ile yaklaşık 8-9 saat mesafede inşa edilen bu Selçuklu eserleri dış görünüşleri ile bir kaleyi andırmaktadır (Yetkin, 1965;128;Mülayim, 1994:397). Anadolu'da Kervansaraylar Plan Tipolojisi olarak genel anlamda dört grupta incelenmektedir. Bunlar sırayla:

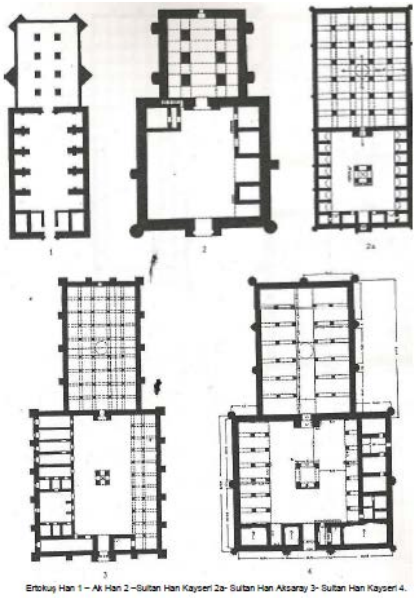
a. Sadece Kapalı Kısmı olan han yapıları, (Şarapsa Han)
b. Hem açık, hem Kapalı Kısmı olan han yapıları, (Sultan Hanları)
c. Avlunun Yapıya Hakim olduğu açık han yapıları, (Evdir Han)
d. İç içe geçmiş iki plan kurgusuyla oluşmuş han-"eşodaklı" yapıları'dır[41]. (Alara Han)

[41] Erdman, 1961;21-22; T.Yavuz, 1976:87; Karpuz, 2001:81;Yetkin, 1970:79, Şen, 2015:210) İç içe geçmiş iki plan kurgusuyla oluşmuş plan tipolojisi için "Eş Odaklı" han kavramını kullanmaktadır.

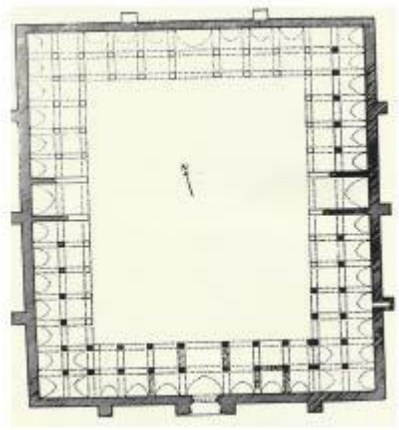
ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil:3- Sadece Kapalı Kısmı Olan Hanlar, Şarapsa Han, (Erdmann, 1976)

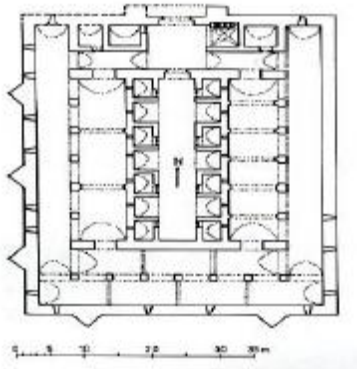

Ertokuş Han 1 – Ak Han 2 –Sultan Han Kayseri 2a- Sultan Han Aksaray 3- Sultan Han Kayseri 4.

Şekil:5- Avlunun Yapıya Hakim Olduğu Hanlar, Evdir Han, (Yetkin,129)

Şekil:4- Hem Açık Hem Kapalı Mekana Sahip Hanlar, (Erdmann,1976)

Şekil:6- İç İçe Geçmiş İki Plan Yapısına Sahip Hanlar, Alara Han.

ISBN 978-605-7923-57-8

3. KEBAN İLÇESİ DENİZLİ KÖYÜ (MAKITHAN) KERVANSARAYI

3.1.YAPI HAKKINDA GENEL BİLGİ (KONUM-TARİHÇE)

Geçmişten günümüze önemli bir kent misyonu üstlenen Keban topoğrafyası, dağlık ve tepelerin çevrelediği, tarihi ipek yolu üzerinde bulunan ticaret ağı sayesinde önemli stratejik bir konuma sahip olup yol üzerinde birçok kültürel miras öğelerine sahiptir. Kültürel mirastan ve Konaklama yapılarından biri olan Makıthan, Elazığ iline bağlı Keban ilçesinde, Denizli Köyü sınırları içerisinde, mülkiyeti Vakıflar Bölge Müdürlüğüne aittir. Yapı tarihi İpek yolu üzerinde, Harput-Sivas doğrultusunda Keban-Arapgir hattı üzerinde yer almaktadır (Tuncer, 2007:98-102-103).

Denizli Kervansarayı (Makıt Han) yapısının, 2018 yılında Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon projesi dersi kapsamında akademisyen ve öğrenci arkadaşlarla yapılan detaylı incelemede, kitabesinin olmadığı kanısına varılmış olup, herhangi bir arşiv belgesine de rastlanılmamıştır. *"Yukarı Fırat'ta Tarihi Eserler"* adlı kitap da IV.Murad'ın Bağdat Seferi sırasında yapılmış tipik bir Osmanlı eseri olduğu belirtilmiştir (Parlak, 2003:291).Ancak Denizli Kervansarayı'nın IV. Murad'ın Bağdat Seferi güzergahına uzak olduğu , o dönemde yapıldığına dair bir belgeye rastlanılmamıştır.

M.Kemal Özergin'in "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları" adlı makalesinde yapının kitabesinin olduğu , okunamadığı, hakkında pek bilgi bulunamadığı belirtilmiştit (Özergin, 1965:141-170; Şen, 2015:210-212).

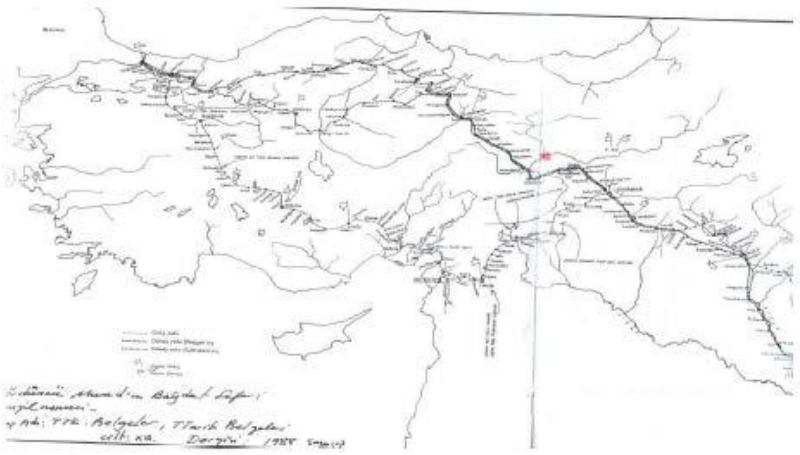

Şekil:7- Makıt Han Vaziyet Yerleşke Planı (Y.Totan'dan)

Yapılan detaylı araştırma ve incelemelerde, han yapılarının ticareti geliştirme ve yayma işlevi de göz önüne alınarak Keban ilçesi altın, gümüş, bakır ticaretinin yapıldığı, tekstil ve pamuklu

ISBN 978-605-7923-57-8

ürünlerinin ithal ve ihracat yapıldığı bir kent olduğu, yerinde alınan rölöve ölçümlerinde yapı bölgedeki diğer benzer yapılarla kıyaslandığında [42], yapının avlusuz olduğu, eyvan girişli taç kapı portaline sahip olması, Taç Kapı'nın dışarı doğru bir çıkıntı oluşturmayıp, (Fotolar:1-2) Eyvan tipi giriş kapısına sahip benzer Selçuklu Dönemi Türbe yapılarıyla benzer nitelikte olduğu, yapım tekniği, üst örtü sisteminin ve kemer ayaklarının en kesitlerine bakılarak Denizli Kervansarayı (Makıt Han'ın), Geç Dönem Bir Selçuklu Dönemi Yapısı olabileceği kanısına varılmış olup XIII. Yüzyılın sonu veya XIV. Yüzyılın başına tarihlemek mümkün görülmektedir.[43]

Şekil:8- IV.Murad'ın Bağdat Seferini Gösteren Harita, (Ünal, 1992;Şen,2015)

3.2.MİMARİ PLAN İNCELEMESİ

Makıthan (Denizli) Kervansarayı yerleşim planı olarak kuzey-güney istikametinde, dikdörtgen planlı, 16.70*25.80 m ebatlarındadır. Avlusunun yıkılmış olduğu düşünülerek, yapı, sadece kapalı kısma sahip han yapıları içinde yer almaktadır. Giriş açıklığı, 5.00*6.00 m boyutlarında, üstü tonoz örtü sistemiyle sonlandırılmış bir giriş eyvanına[44] sahiptir. Giriş eyvanının devamında 14.30*18.05 boyutlarında kapalı mekana geçilmekte olup, giriş açıklığının her iki yanında aynı ebatlarda han yapısının yönetildiği oda ve bir mescidin olabileceği düşünülmektedir. Kapalı kısma daha küçük ebatlarda bir kapıdan giriş sağlanmakta olup, iki sıra halinde beş ayağa atılmış altı kemer açıklığı ile üç sahna ayrılmaktadır. Kemerler hem birbirine hem de duvarlara bağlanmakta olup giriş aksında

[42] Yapı araştırlırken, bölgedeki diğer Selçuklu Dönemi yapıları ile kıyaslanmış, Sivas-Malatya Yolu üzerindeki Yapılar, Malatya Selçuklu Dönemi Hekimhan Kervansarayı, Kayseri ve Aksaray Sultan Hanları, v.b. yapılar dikkate alınarak Selçuklu dönemi Kervansarayı olabileceği tahmininde bulunulmuştur.

[43] Yapı ile ilgili daha önce araştırma yapan kaynaklarda, Ünal, 1969:70-149; Aslanapa, 1984;Sinclair,1989:55; Şen, 2015:211-2012)

[44] Parlak'ta, 2003:291, giriş eyvanından bahsetmekte olup, yapılan detaylı rölöve ölçümlerinde giriş eyvanının tahrip olduğu, değişik dönemlerde onarımlardan geçirildiği ve orijinal duvar örgü sisteminin dışında farklı anlayışta örgülerin olduğu tesbit edilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

üçüncü kemer ile duvar arasına bir destek kemeri atılmıştır[45]. Yan sahınlar, 4.10*16.90 ebatlarında olup, simetrik bir düzenleme esas alınmıştır. Han içindeki kemer yükseklikleri giriş kısmına göre daha alçak tutulmuşlardır.

Han'ın güney aksındaki duvarda ise tabandan 1.00 m yükseklikte yarım metre çapında bir açıklık yer alıp, dairesel bir görünüme sahiptir. Parlak'a göre, bu dairesel görünüm, dıştaki bazı birimlerle han'ın irtibatını sağladığı tahmin edilmektedir[46].

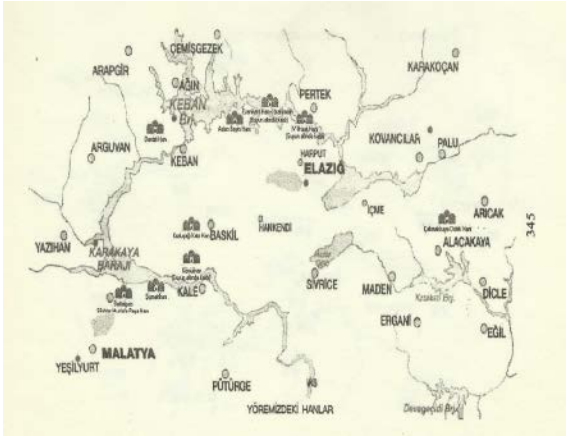
Yapım malzemesi olarak kaba yonu moloz taş ve kesme taş malzeme kullanılmıştır. Kemerlerde, ayaklarda, Taç Kapı portalinde (Şekil: 17) ilk kemer kavsarası hizasında kesme taş kullanılmıştır. Zemin döşemelerinde ne tür bir malzeme kullanıldığı bilgisine rastlanılmamış ancak diğer yakın bölge han yapılarıyla kıyaslandığında zemin tesviyesi sonrası kesme taş kaplama malzemesi olduğu sanılmaktadır.

Makıt Han (Denizli) Kervansaray yapısının işlevini irdeleyecek olursak; her ne kadar Keban madenlerinin Selçuklular zamanında işletildiğine dair yazılı bir kaynak olmamasına rağmen (Tızlak, 1997:28) diğer han yapıları gibi işlevsel olarak ortak özellikler gösterdiği, Keban Madenlerinden elde edilen değerli eşyaların işletilebilmesi için alışverişinin yapıldığı, geçiçi işcilerin barındığı ve ticaretle ilişkili konaklama yapısı olduğu düşünülecek olursa Selçuklu yapısı olma ihtimalini daha da güçlenmektedir. Makıthan'ın tarihi İpek yolu üzerinde olması (Erzincan-Sivas Güzergahı ve Divriği-Kemaliye-Arapgir-Keban), bu alanda geçmişte madenciliğin merkezi olması, buradan çıkarılan madenlerin Erzurum Çifte Minareli Medresenin etrafında yer alan zaanatçılara altın, gümüş getirildiğinin bilinmesi (Tuncer, 2007:21) yoğun bir ticaret işlevinin olduğuna işaret etmekte, bu da Makıthan yapısının zaman içinde İpek Yolu önemini yitirse de uzun bir süre madenler sayesinde etkisini sürdürdüğü düşünülmektedir. Bu bakımdan Selçuklu sonunda tahribata uğramış yapının Osmanlı döneminde yeniden ele alınıp değerlendirildiği düşünülebilir.

[45] Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 2017 Denizli Kervansarayı raporunda destek kemerlerinden bahsetmekte olup, 2018 yılı Mayıs ayındaki incelemelerimizde hayvan barınağı olarak kullanılması ve ateş yakılmasından dolayı destek kemerlerinin zarar gördüğü ve karardığı gözlemlenmiştir.

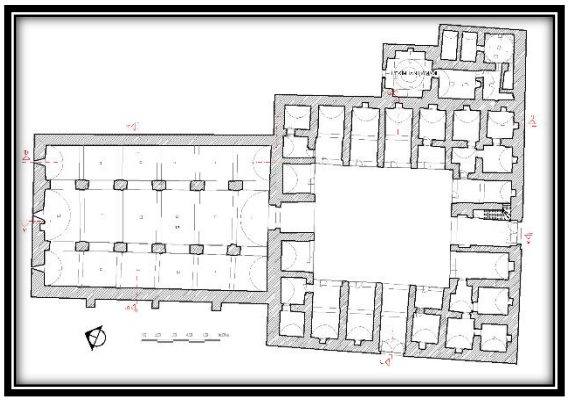
[46] Parlak, 2003:293, kitabında belirttiği gibi, bizimde yaptığımız incelemelerde silindir görünümlü açıklığın iç ve dış bağlantı noktası olabileceği düşünülmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil:9- Yöredeki Han Yapıları, (Parlak,2003)

Denizli (Makıthan) Kervansarayının tezyinatını incelediğimizde; ağırlıklı olarak Taç Kapı etrafında görülmektedir. Kapalı Mekandaki kemer ayaklarında, kazıma tekniğiyle çizgisel uslupta geometrik motiflere rastlanılmaktadır. Kapalı mekana girişi sağlayan giriş kapısında, kapının etrafında, kesme taş üzerine işlenmiş süslemelerdir. Yıldız Baklava dilimli geometrik motiflerin yanı sıra, kapı kemerinin kırılmış kilit taşının üstünde kartal motifi dikkat çekmektedir. (Şekil:18-19;Foto:6)

Şekil:10- Hekimhan Kervansarayı Planı

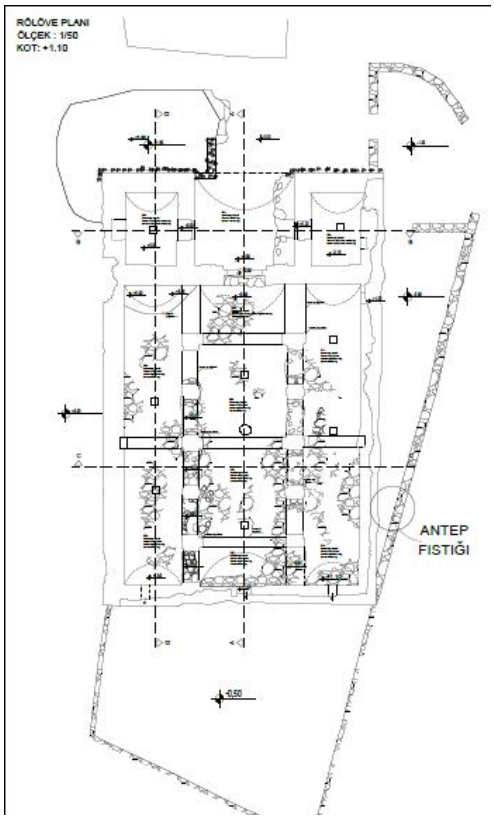
3.3.MAKIT HAN (DENİZLİ)'IN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ

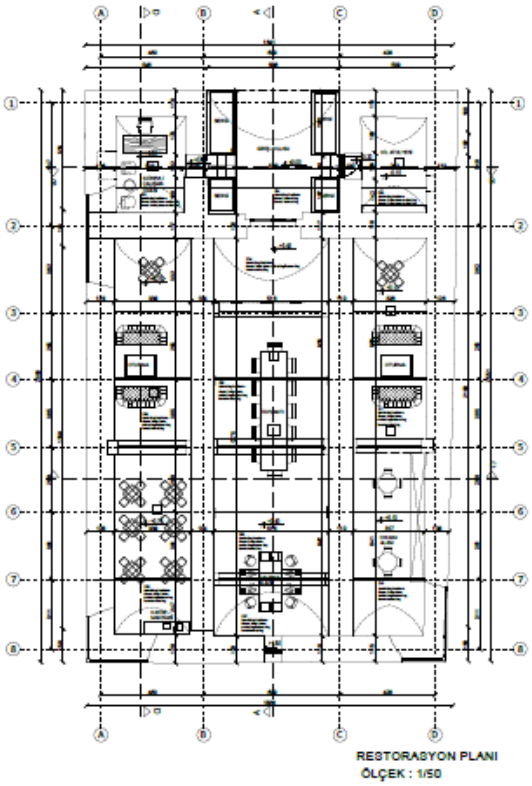
1964 Venedik Tüzüğü ilkelerinin 5.Maddesi ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunumuza göre, bir yapı veya yapılar topluluğu, gelişen teknoloji ve gelişmelere bağlı olarak ilk yapıldığı haldeki orijinal işlevini yerine getiremeyecek durumda ise yapının korunması ve gelecek kuşaklara aktarabilmesinin bir yolu da yapıya günün ihtiyaçlarına en uygun yeniden bir işlev kazandırılarak yaşatılmasıdır. Ancak işlevlendirme Koruma ve Restorasyon tekniği uygulanırken yapının dış cephesinin aynen korunarak iç mekanda en az müdahaleyle yeni işleve uygun hale

ISBN 978-605-7923-57-8

getirilebilir. Geleneksel Yöntemlerin mümkün olmadığı durumlarda günümüz teknoloji malzeme ve bilimi kullanılabilir ilkesinden yola çıkarak, yapıya öneriler getirilmiştir. Günümüzde harap ve yıkılma tehlikesi altında olan Denizli (Makıt Han) Kervansarayı da (Foto:1-2) ilk yapıldığı dönemdeki işlevini yerine getiremediği yapılan araştırmalarla tesbit edilmiş yapının hem Keban Turizmi ve Ekonomisine katkı sağlayacak hem yöredeki kırsal kalkınmaya katkı sağlayacak bir işlev verilmesi kararlaştırıldı. Yapının Yeniden işlevlendirilmesin de iki ayrı öneri getirilmiş olup, amaç Rölöve ölçümleri alınan yapının, bir an evvel Restorasyon kapsamına alınması ve yaşatılması sağlanmaktadır. Yapıya getirilen yeniden işlevlendirme önerileri arasında ilk olarak yörenin ihtiyacı düşünerekten Kent Müzesi olması düşünülmüş ve bu bağlamda çalışmalar yapılmıştır.

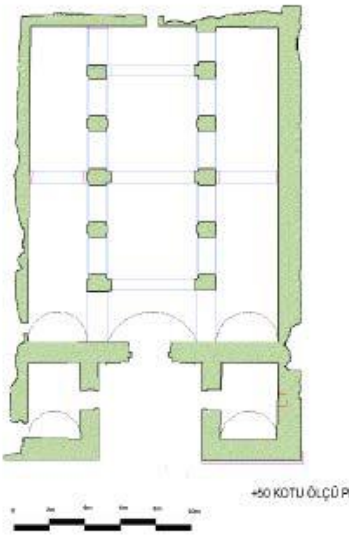
İkinci öneri olarakta yöre halkına katkı sağlayacak ve kırsal turizm açısından canlılık getirmesi hesap edilerekten İşlik Evi önerisi düşünülmektedir. Bu öneriler dışında yapılacak başka çalışmalarla başka alternatif önerilerde Koruma Bölge Kurulları tarafından değerlendirilebilir. (Şekil:16-17)

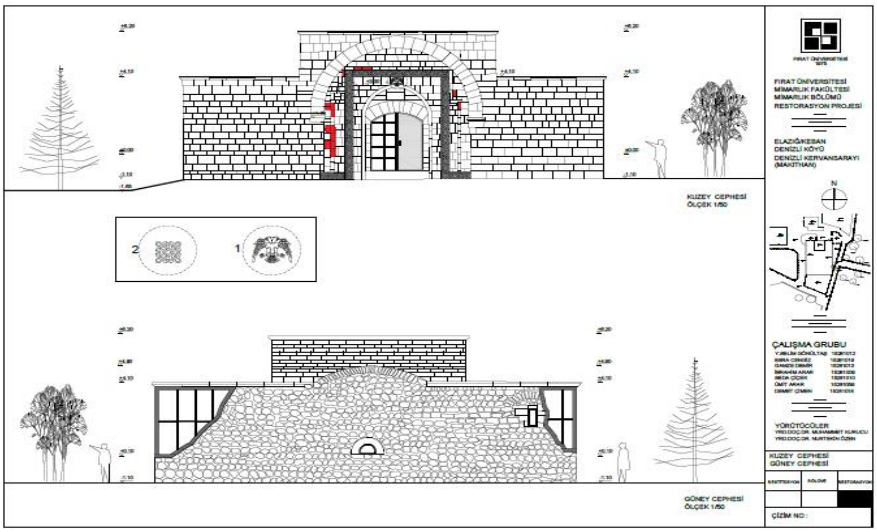

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil:11- Makıt Han Rölöve Planı, M.Kurucu, 2018. Şekil:12- Restorasyon Planı, İşlik Evi,M.Kurucu, 2018

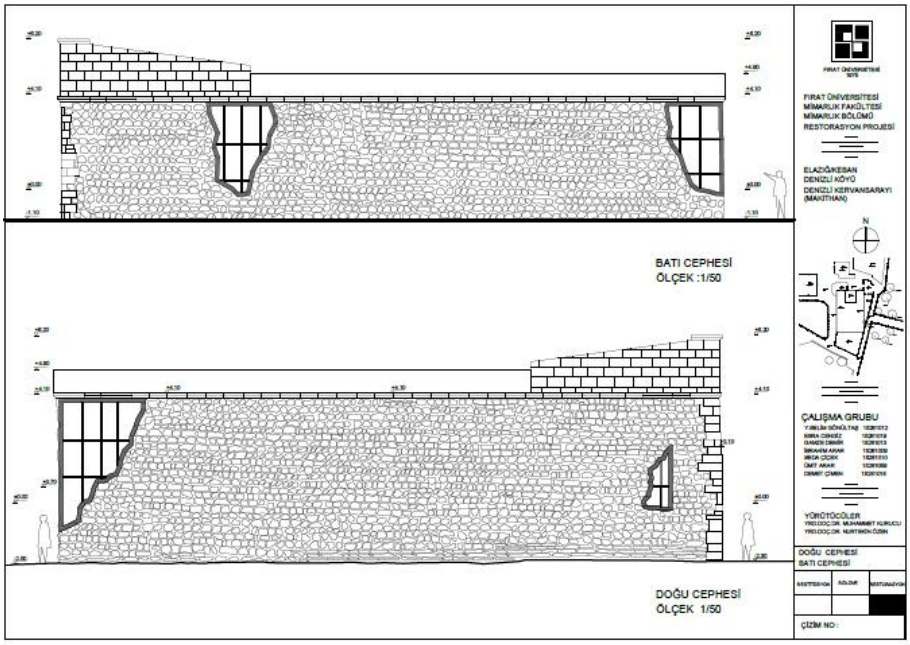

Şekil:13- Makıt Han'ın Mevcut Planı, (Y.M.Ö-Barut'tan)

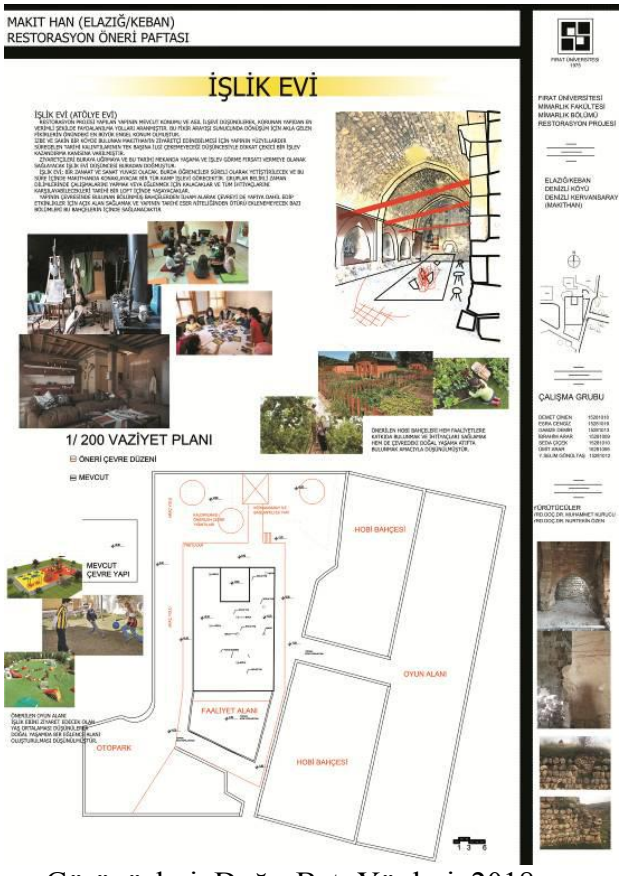

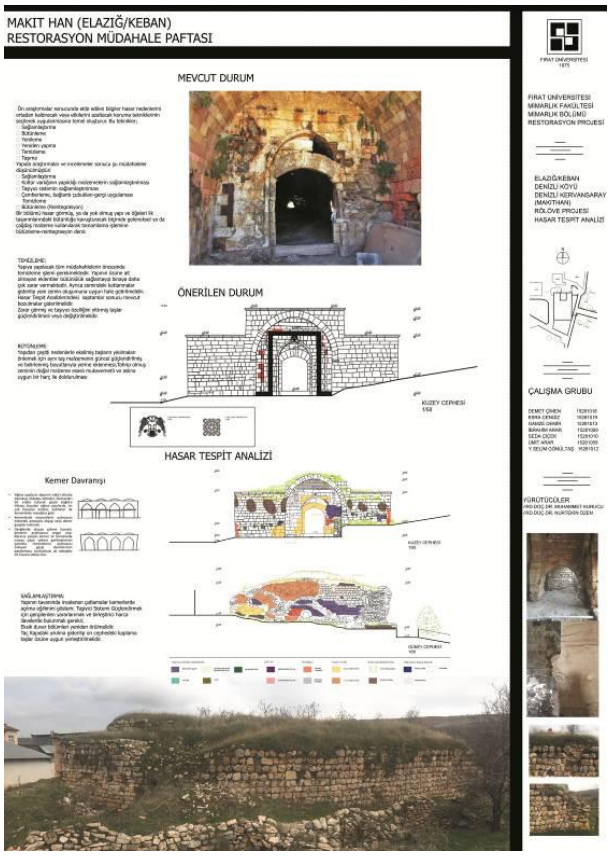
Şekil:14- Restorasyon Müdahale Görünüşleri Kuzey-Güney Yönleri, 2018.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil:15-Restorasyon Müdahale

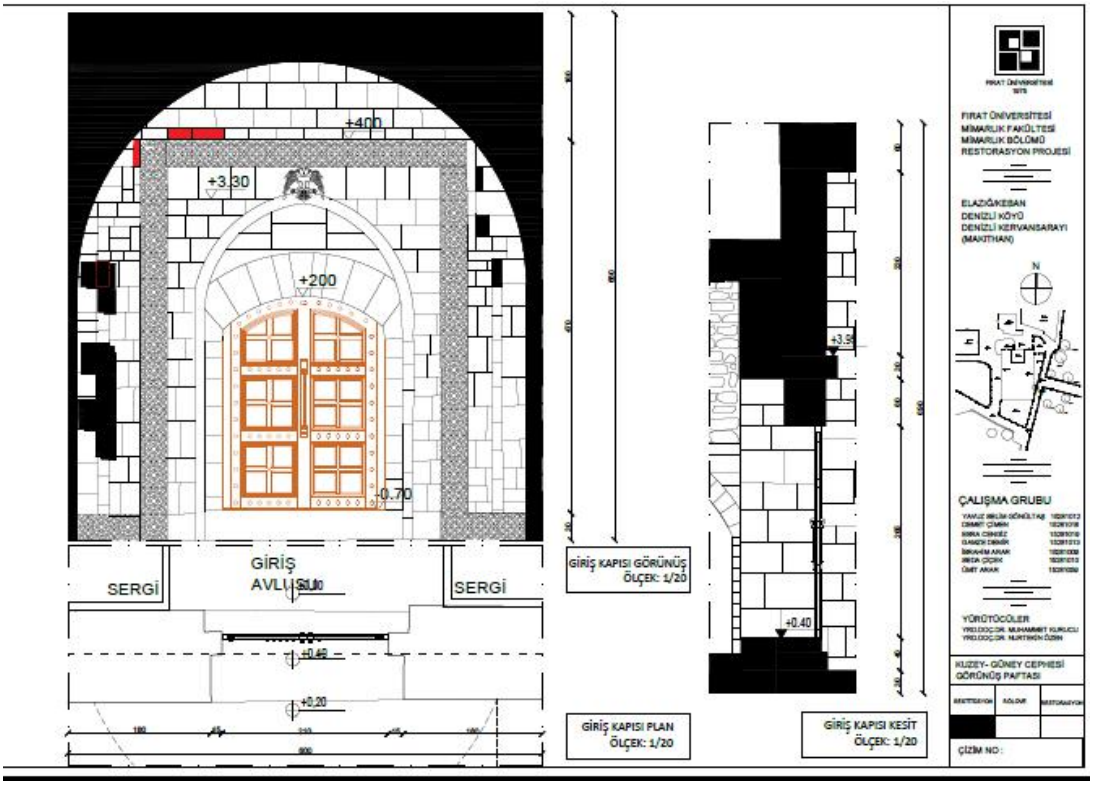

Görünüşleri, Doğu-Batı Yönleri, 2018.

Şekil:16- Makıt Han, İşlik Evi Öneri ve Restorasyon Müdahale Paftaları, 2018.

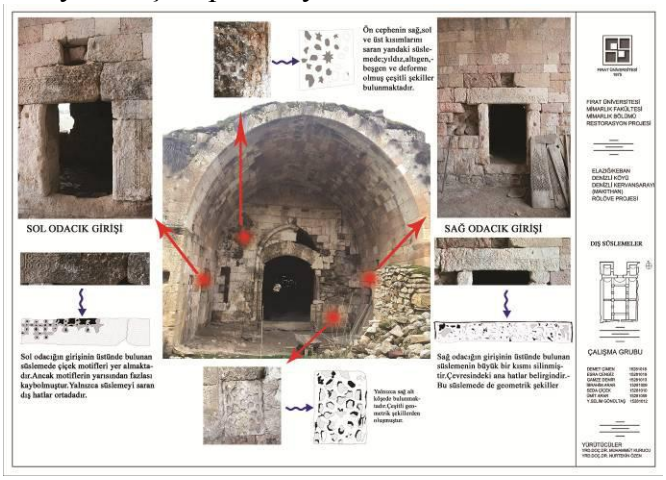
ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil:17- Makıt Han, Restorasyon Taç Kapı Detayı

Şekil:18-Makıt Han, İç süslemeler,M.Kurucu, 2018.

Şekil:19- Makıt Han, Dış Süslemeler, 2018.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Geçmişten günümüze değin gerek Elazığ il merkezi gerek Keban ilçe yerel yönetimleri Üniversiteler ile işbirliği yaparak koruma bilincinin oluşmasını her ne kadar benimsetmiş olsalar da bu yörelerde daha fazla sempozyumlar, paneller, seminerler düşünülerek Kültürel Mirasa dikkat çekilebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sahip olduğu zengin kültürel miras ve bu mirası gelecek nesillere en iyi şekilde bırakma arzusu Keban ilçesinin 'Kültürel Turizm' açısından cazibesini artırmakta ve kentte yaşayan halkı heyecanlandırmaktadır. Keban'daki kültürel dokunun restore edilmesinde ve yok olmaktan kurtarıp adeta gelişen ve modernleşen Keban kentiyle beraber yaşatılmasını sağlamak en başta Koruma ya bakış açısının değiştirilmesiyle olup bu bölgeye yoğunlaşılmasını da sağlayacaktır. Örnek koruma çalışmalarına Vakıflar Genel Müdürlüğü, Valilik, Elazığ Kudep birimi, Çekül Akademi, Palu Kaymakamlığı, Palu Belediyesi, Fırat Üniversitesi, v.b. gibi çeşitli kurumlar destek vermektedir.

Mimari koruma ile ilgili yasa ve tüzükler incelendiğinde, koruma uygulamalarının yalnızca tek yapı ölçeğinde değil, hem Venedik Tüzüğü hem de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde ele alınması değerlendirilmesi bütünleşik korumanın gerekliliği vurgulanmalıdır.

Korunan yapıların çevrelerinin geçmişteki durumu kullanıcılara aktarılmalıdır. Yaşama kültüründeki, teknolojideki, sanat ve estetik algısındaki değişimler, geleneksele öykünen yeni yapı çevreler yerine özgün geleneksel yapılı çevreyi korumayı destekleyecek biçimde yönlendirilmelidir. Bir yandan kentin özgün mimari değerleri kısmen korunabilirken, modern mimari karşısında hızla tüketilirken; bir yandan da geleneksele öykünen ancak kent belleğinde yeri olmayan yeni mimari ürünler oluşturulmuştur.

Makıt Han (Denizli) yapısı, mimari plan, mekan dizilimi ve karekteristik özellikleri incelendiğinde avlusuz oluşu, girişin eyvan biçimli dışarı çıkıntı oluşturmaması bakımından bilinen Selçuklu hanları arasında (Iğdır Han, İbrahim Şah Han ve Makıt Han) yer almaktadır. Aslanapa bu han yapısının Doğu Anadolu'ya özgü olduğunu belirtmekte olup (Aslanapa, 1984:169; Ünal,1969-70:14;Şen, 2015:214), kapalı mekana sahip han yapı türüne girmektedir. Erzincan-Sivas istikametinde Divriği-Kemaliye-Arapgir-Keban güzergahıyla Harput'a bağlantı sağlanan bu Kervansaray yapısının ilk yapıldığı haliyle faaliyetini sürdüremeyeceği düşünülerekten yapıya kent Turizmini canlandıracak olan Kent Müzesi veya yörede yaşayanlara gelir kaynağı oluşturabilecek İşlik Evi işlevi verilerek yaşatılması esas alınmıştır.

Çalışmanın sonucunda elde edilen verilerle, yapılan araştırma, Rölöve-Restorasyon ve Restitüsyon yapıya yeni bir işlev önerisi getirilerek Keban'da geçmişten günümüze ulaşan kültürel miras sorunları belirlenerek gerek sanat ve estetik bağlamında, gerekse tarihi, kültürel ve teknik anlamda değer taşıyan bu mirasın nasıl korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerektiği konusunda çıkarımlar yapılarak öneriler getirilmiştir. Bu anlamda yapılan çalışmanın, kentin yitirdiklerini hatırlatma, estetik kaygı ve Keban Kentinin hak ettiği yeri bulması, Turizme kazandırılması ve günümüze ulaşan mirası koruma bağlamında farkındalık oluşturacağı düşünülmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

5. KAYNAKLAR

ARKHE, Orta Asya'dan Anadolu'ya Selçuklular, Sayı.6.

ASLANAPA, O., (1984), Türk Sanatı, I-II Kervan Yayınları, İstanbul.

AYTAÇ, İ., (2013), Selçuklu Kervansarayları, s.854.

ERDMANN, K., (1961), "DasAnatolische Kervansaray" Des 13.Jahrhunderts, VerlagGrbr,Mann,Berlin.

KARPUZ, H., (2001), "Anadolu Selçuklu Mimarisi Yardımcı Ders Kitabı", Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı, Konya.

MÜLAYİM, s.,(1994), "Anadolu Selçuklu Sanatı, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi", Cilt.I, Kombassan Yayınları, Konya.

ÖZERGİN, M., (1965), "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", İstanbul Üniversitesi edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, İstanbul.

PARLAK,L., (2003), Yukarı Fırat'ta Tarihi Eserler, Elazığ.

ŞEN. K., (2015), Elazığ Denizli Köyü Kervansarayı, BEU, SBE Dergisi, C.4.S.5.

TAŞTAN, A., (2010), Türkiye Selçukluları Zamanında Tokat ve Çevresindeki Kervansaraylar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

TIZLAK, F.,(1997), Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

TUNCER, O.C., (2007), "Anadolu Kervan Yolları", Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayın., Ankara.

----------, "Kervan Yolları", *Mimarlık ve Sanat*, C.'.İstanbul.

TUNCEL, Metin, (2009), 'Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler', II. Uluslar arası Ağrı Dağı Nuh'un Gemisi Sempozyumu, Ebru Maatbacılık, s.388-389.

Uslu, H., (1985)., Başlangıcından Günümüze İslam Müesseleri, Gonca Yay., İstanbul.

ÜNAL, M. A., (1992), *"XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 7, s. 241-265.

YALÇINER, G., (1997), "Kervansaray", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.2, YEM Yay.,İstanbul.

YAVUZ, A.T., (1992), "Kervansarayların Tipolojisi", s.187.

YETKİN, S.K., (1970), "Türk Mimarisi", Bilgi Yay., Ankara.

http://elazigkulturturizm.gov.tr/TR,58515/keban.html-28.11.2018

Keban Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı

http://www.keban.bel.tr/keban_hakkinda.php-25.11.2018

http://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/diyarbakir-vilayeti/palu/yerel-oezellikler/evler-ve-mimari.html

ISBN 978-605-7923-57-8

6. FOTOĞRAFLAR

Foto:1-Denizli (Makıt Han)

Kervansarayı Dıştan Genel Görünüşler

ISBN 978-605-7923-57-8

Fotolar:2- Makıt Han, Kapalı Mekandan Görünüşler, 2018.

Fotolar: 3- Kapalı Mekan, Giriş Aksı Sol Bölme ve Doğu Duvarı Kartal Arması

ISBN 978-605-7923-57-8

Foto:4- Doğu Cephesi, Dairesel Açıklık, 2018.

Foto:5- Orta Kapalı Mekan, Güneybatıya Bakış,

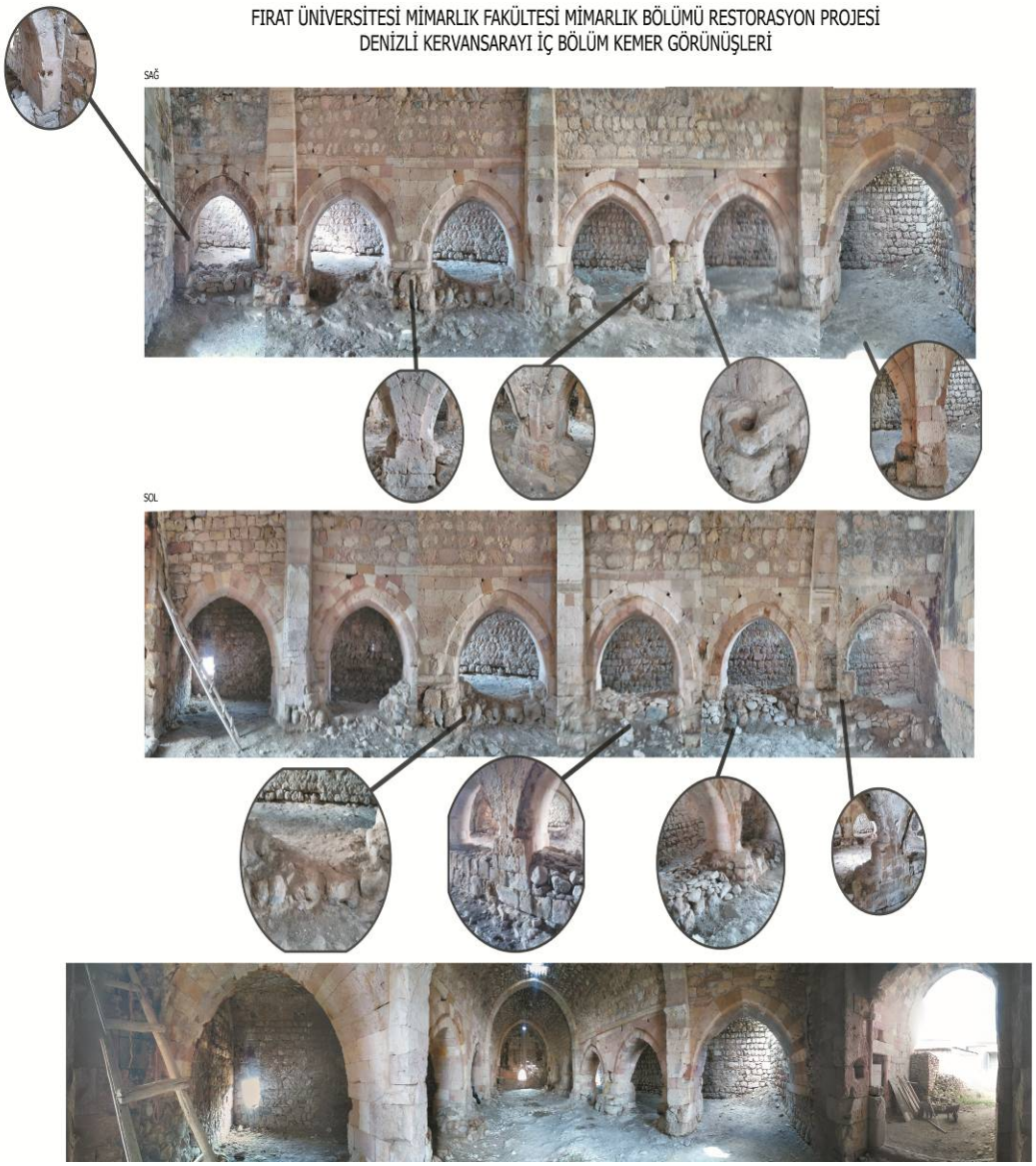

Foto:6- Makıt Han, İç Mekan Kemer Örgü Görünüşleri.

ISBN 978-605-7923-57-8

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО ЗДОРОВОГО ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Лев Владимирович Мардахаев,
доктор педагогических наук, профессор
Российский государственный социальный университет
(Москва, Россия)
mantissa-m@ mail.ru

Известно, что каково подрастающее поколение, таковы перспективы его самореализации и благополучие в обществе в целом. В научной литературе сложились такие понятия как социальное здоровье человека, среды, подрастающего поколения и общества в целом.

По определению Всемирной Организации Здоровья «это состояние полного физического, душевного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов» [8]. **Социальный** (от лат. socialis **–** общественный) – связанный с жизнью людей в обществе, их отношениями в обществе или к обществу, общественный; порождаемый условиями общественной жизни, условиями той или иной общественной среды, общественной формации.

Существуют несколько подходов к пониманию существа социального здоровья, в частности, – это: способность жить и общаться с другими людьми в нашем мире; совокупность потенциальных и реальных возможностей человека в осуществлении своих действий без ухудшения физического и духовного состояния, без потерь в адаптации к жизненной среде [1] и др. Социальное здоровье человека характеризует также и его способность противостоять негативным факторам среды жизнедеятельности, конструктивно проявляя себя в ней.

Изложенное позволяет определить *социальное здоровье,* как комплексную характеристику личности человека, способного противостоять диструктивным факторам социокультурной среды жизнедеятельности, активно проявлять свою нравственную позицию. Особенно важно оно для подрастающего поколения, так как от него зависит будущее российского общества, его устойчивость, способность динамично развиваться, преодолевая, трудности и проблемы.

Исследования, проведенные Е.М. Гамовой [1] и Н.Ю. Подылиным [5], показали, что социально-здоровая личность воспитанника характеризуется общественно значимыми смыслами и ценностями, которые лежат в основе их повседневного социально ответственного поведения, позволяющим им противостоять негативным факторам социокультурной среды,

ISBN 978-605-7923-57-8

успешно адаптироваться в ней, активно реализовывать себя как личность. Анализ существа социального здоровья подрастающего поколения позволил выделить в нем внутреннюю и внешнюю составляющие. Внутренняя составляющая – это нравственно духовная основа личности и развитость волевых качеств, необходимых для противодействия негативным факторам среды и проявления активности в самореализации, достижении общественно важных целей. Внешняя – повседневность конструктивного проявления человека в социокультурной среде жизнедеятельности.

Как качество личности социальное здоровье растущего человека, формируется в социокультурной воспитательной среде семьи, школы, улицы и других сфер, содержащие свои смыслы, ценности и традиции, способствующие его социальному становлению [1, с. 12]. Оно непосредственно определяет предрасположенность этого человека к конструктивному проявлению в деструктивной ситуации, перспективы дальнейшего развития и предполагает осознанное проявление его нравственно-активной позиции, эмоциональной устойчивости и развитых волевых качеств.

В основе социального здоровья человека лежит его нравственно-волевая устойчивость. По своей сущности социальное здоровье представляет собой стабильно проявляемую нравственную позицию воспитанника к преодолению внутренне-неустойчивого состояния, противодействию влияниям различных внешних факторов деструктивного характера, а также способность и готовность к целенаправленной эмоционально-волевой активности в жизненных ситуациях социального риска, устремленности к самосовершенствованию, достижению социально-значимых целей. Такая позиция способствует предупреждению виктимизации воспитанника в ситуациях социального риска. Виктимология (от лат. *victime* – жертва и греч. *logos* – слово, понятие, учение) – учение о поведении жертвы насилия. Термин был введен в криминалогии для изучения человека как жертвы криминального воздействияи причин такого воздействия. В социальной педагогике этот термин введен А. В. Мудриком, как раздел – социально-педагогическая виктимология. Он представляет собой процесс социально-психологических изменений личности человека под влиянием совокупности негативных внешних условий и факторов, способствующих его превращению в тот или иной тип жертв неблагоприятной социализации.

Следует подчеркнуть, что социальное здоровье выступает как противоположность социальной деструктивности воспитанника и характеризует его устойчивость к виктимизации. Социальная деструктивность, в свою очередь, – характеризует предрасположенность воспитанника к социальным изменениям негативного характера в соответствующей социокультурной среде, которые существенно сказываются на его социализации (социальном

ISBN 978-605-7923-57-8

развитии, усвоении социальных ролей, норм и правил, накоплении опыта социального поведения), социальном воспитании и нравственном проявлении. Данный факт диктует необходимость формирования социального здоровья воспитанников и профилактики его социальной деструктивности [3; 4].

Изучение существа социального здоровья воспитанников, требований предъявляемых к нему Н.Ю. Подылиным позволило выделить наиболее важные из них [5]:

– духовно-нравственная основа личности определяющая, общественно значимые смыслы и ценности. Духовно-нравственная основа личности – это, по сути, – стержень, определяющий устойчивость ее позиции в самопроявлении, основа, которая определяет общественно значимые смыслы и ценности воспитанника. Они во многом определяют социальную ответственность его поведении;

– социально ответственное поведение – зрелость воспитанника, его понимание того, что и почему он делает, каковы социальные последствия его действий, способность нести ответственность за нее;

– устойчивость к воздействию факторов социального риска и нестабильности. Она характеризует своеобразие воспитанника, развитость его волевых качеств. С учетом сформированности духовно-нравственной основы личности воспитанника устойчивость определяется степенью сформированности у него нравственно-волевых качеств, позволяющих ему активно противодействовать негативным факторам риска социокультурной среды жизнедеятельности;

– способность к адаптации в социокультурной воспитательной среде школы и во внешней социальной среде. Она характеризует адаптивность конкретного воспитанника к новой социокультурной среде, развитость его качеств личности, необходимых для успешной самореализации. Такая способность опирается на духовно-нравственную основу и устойчивость личности к воздействию факторов социального риска и нестабильности;

– повседневное проявление гражданской позиции в социокультурной воспитательной среде школы, в семье и в обществе.

К изложенным характеристическим особенностям социально-здоровой личности пришли и другие исследователи данного явления. В частности, Е.М. Гамова обращает внимание на необходимость формирования у воспитанников нравственно-волевой устойчивости в интересах предупреждениях их социальной деструктивности (виктимизации). Основными качественными характеристиками ее являются:

– осознание себя социально-значимой личностью *(когнитивный компонент)*;

ISBN 978-605-7923-57-8

– эмоциональная устойчивость воспитанника, позволяющая преодолевать деструктивные влияния своеобразия личности и среды *(эмоциональный компонент*);

– нравственно-волевая активность в преодолении внутреннего и внешне-неустойчивого состояния к рискам и опасностям в тех или иных жизненных ситуациях *(конативный компонент)*, стабильно проявляемые в противодействии влияниям различных факторов деструктивного характера, в достижении социально-значимых целей [1, с. 12-13].

Н.Ю. Подылин нравственно-волевую устойчивость воспитанника рассматривает как его социальное здоровье. Под ним он понимает социально-педагогическое качество и характеристика личности воспитанника, обладающего духовно-нравственной основой, общественно значимыми смыслами и ценностями, определяющими его повседневное социально ответственное поведение, устойчивость к воздействиям факторов социального риска, что позволяет ему адаптироваться в социокультурной среде, проявлять свою гражданскую позицию. Как качество личности оно определяет устойчивость воспитанника к факторам социального риска, способность его к адаптации в социокультурной среде жизнедеятельности, предрасположенность к проявлению гражданской позиции. Это качество определяет социально-педагогический потенциал воспитанника к адаптации в социокультурной среде. Оно формируется в социокультурной воспитательной среде школы, как части социокультурной среды общества, содержащей смыслы, ценности и традиции, способствующие социальному становлению личности воспитанника.

Основные компоненты социального здоровья воспитанника: *аксиологический* (духовно-нравственные основы личности, общественные смыслы и ценности, определяющие поведение); *когнитивный* (объем и качество знаний основ организации, технологии и методов социально значимой деятельности, определяющих гражданскую позицию воспитанников); *поведенческий* (устойчивость к воздействию факторов риска среды, повседневность самопроявления гражданской позиции).

Изложенное показывает, что по существу позиции Е.М. Гамовой и Н.Ю. Подылина сходны в понимании необходимости формирования социально здоровой личности воспитанника, с нравственно-волевой устойчивостью, что позволяет ему противостоять негативным факторам среды, предупреждая его виктимизацию.

Формирование социального здоровья и нравственно-волевой устойчивости воспитанников к виктимизации требует создания благоприятной социокультурной среды в семьях, общеобразовательных организациях, организациях профессионального образования, и, конечно же, улицы. Для этого каждая сфера требует педагогизации, о чем в свое время писал С.Т. Шацкий. Такая педагогизация требует комплекса мер. Как показывает практика, в основе

ISBN 978-605-7923-57-8

ее, с одной стороны, лежит целенаправленная воспитательно-профилактическая деятельность, направленная на формирование (коррекцию, утверждение) у воспитанника нравственного сознания, чувств и воли, включение его в ситуации проявления нравственно-волевой устойчивости по отношению к деструктивным факторам социального воздействия и накопление им соответствующего опыта нравственно-волевого поведения, а с другой – объединение усилий воспитателей различных категорий социокультурной среды в решении задач воспитательно-профилактической работы, с третьей – создание и поддержание благоприятной среды.

А.В. Павлов [6] выделил три блока, определяющих перспективы развития социокультурной среды образовательной организации (учреждения дополнительного образования): аксиологический (ценности социокультурной среды образовательного учреждения, детского воспитательного учреждения и воспитания, определяющие ее направленность), базовый (духовно-нравственный климат социокультурной среды образовательной организации, сплоченность субъектов воспитательного процесса, организационно-управленческая деятельность, ее целенаправленность и действенность, самоуправление, взаимодействие всех субъектов учебно-воспитательного процесса) и предметно-практический (предметная и событийная насыщенность учебной и внеучебной деятельности в социокультурной среде образовательной организации, мотивированность и активность воспитанников, их взаимовыручка и поддержка и пр.).

Практически всякая среда, в которой находится определенное время человек и ощущает на себе ее влияние, выступает как культурно-образовательная (социокультурная, образовательно-воспитательная). Д.А. Пряхина рассматривает культурно-образовательную среду как исторически сложившуюся, функционирующуюся в диалектическом единстве образовательно-обучающие (семья, учебные заведения) и культурно-воспитывающие (учреждения культуры, культура жизни: традиции, устои, мировоззренческие установки) сферы жизни [7, с. 14]. Когда речь идет об образовательном учреждении, то в этом случае под *образовательной (культурно-образовательной) средой* понимают – специально организованную среду обучения человека, группы. Данное понятие характеризует общие и специфические особенности конкретного образовательного учреждения, существенно влияющие на процесс обучения, воспитания, социализации тех, кто проходит в нем обучение. Оно рассматривается в широком и узком смысле. В широком – особенности образовательного учреждения в целом, его педагогический коллектив, богатство традиций и культура отношений в нем, возможности в предоставлении качественного образования, материальная база и информационные возможности для самостоятельной работы обучаемых. В узком –

ISBN 978-605-7923-57-8

особенности непосредственной среды обучения (аудиторий, детских воспитательных коллективов, профессиональной подготовки и педагогической культуры учителей, сложившихся традиций обучения и воспитания.

В общенаучном смысле культурно-образовательную среду следует понимать как некую составляющую бытия, доступную для восприятия, в которой субъекты в процессе жизнедеятельности имеют возможность удовлетворять свои потребности в образовании, расширять способы познания мира, развивать личностные качества. В ней непосредственно происходит передача культуры молодому поколению через среду и учебно-воспитательный процесс образовательного учреждения и происходит становление индивидуальной культуры обучающихся.

Культурно-образовательная (социокультурная) среда общеобразовательной школы является необходимым условием и фактором в системе подготовки подрастающего поколения к самостоятельной жизни. По форме она включает множество социокультурных микросред, к которым относятся:

– культура среды образовательной деятельности;

– культура администрации, педагогического коллектива, коллектива школьников;

– культура родительского сообщества, его взаимодействия с административно-педагогическим сообществом образовательного учреждения

– учебно-воспитательный процесс и его результативность [3].

Все представленные компоненты в совокупности составляют социокультурную среду отдельного образовательного учреждения. Такую среду называют «воспитывающей» и «воспитательной». Эти понятия в литературе обычно отличаются. Когда говорят о воспитывающей среде, рассматривают ее как процессуальное явление. В этом случае акцент делается на осмысление естественного воспитательного воздействия среды, ее факторов, на воспитанника (воспитанников), а также возможностей учета и использования ее потенциала в целенаправленном воздействии на него (них). Субъект воспитания изучает потенциал среды и старается влиять на те факторы, которые непосредственно и опосредованно влияют на личность воспитанника. По существу речь идет о его целенаправленном влиянии на объективно сложившиеся в социокультурной среде обстоятельства, потенциальные ресурсы в интересах регламентации влияния их на воспитанника, воспитанников. Такую деятельность субъекта воспитания называют – управление развитием потенциально существующей социокультурной среды в интересах повышения ее роли в воспитании.

Термин воспитательный выполняет характерологическую функцию. Он свидетельствует о том, что акцент делается на анализе или характеристике конкретной социокультурной среды,

ISBN 978-605-7923-57-8

факторов ее, с позиции оценки воспитательного воздействия на воспитанников, его направленности.

Литература:

1. Гамова Е.М. Формирование нравственно-волевой устойчивости подростков к виктимизации в условиях общеобразовательного учреждения: автореф. дисс. … к.пед.н.: 13.00.02. – М., 2010.

2. Казин Э. М., Литвинова Н. А. и др. Основы индивидуального здоровья человека: Введение в общую и прикладную валеологию : учеб. пособие для студ. вузов. – М. : Владос, 2000.

3. Мардахаев Л.В. Социальное здоровье подрастающего поколения и необходимость его формирования // Сплоченность общества и социальная справедливость: мировые тренды и российская реальность: сб. матер. XIII Междун. соц. конгр. (25-26 ноября 2013 г.). – М.: Изд-во РГСУ, 2014. – С. 230-233.

4. Мардахаев Л.В. Социальное здоровье подрастающего поколения: социально-педагогический подход // Ұлттық тәрбие: Республикалық ғылыми-көпшілік журнал. – 2014. - № 3(23). – С. 26-31.

5. Падылин Н.Ю. Развитие безопасной социокультурной воспитательной среды школы // Вестник государственного университета управления. – 2013. – № 3. – С. 272–275.

6. Павлов А.В. Формирование творческой воспитывающей среды учреждения дополнительного образования: автореф. дисс. … к.пед.н.: 13.00.02. – М., 2011.

7. Пряхин Д.А. Уникальность историко-культурной территории как фактор образовательного процесса в регионе (На примере Ельца и его исторической округи): автореф. дисс… к. пед. н. – Елец, 2000.

8. http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1402897

ISBN 978-605-7923-57-8

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN NOMOFOBİ DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Mehmet KARTAL

Adıyaman Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Adıyaman, Türkiye m.kartal@adiyaman.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Hande İNAN

Adıyaman Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Adıyaman, Türkiye hinan@adiyaman.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Fatih MURATHAN

Adıyaman Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Adıyaman, Türkiye fmurathan@adiyaman.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilerinin nomofobi düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmaya 46 bayan 62 erkek olmak üzere toplam 108 öğrenci gönüllü olarak katılım göstermiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Yildirim ve Correira (2015) tarafından geliştirilen ve Yildirim vd. (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ''Nomofobi Ölçeği (NMP-Q)'' ve araştırmacı tarafından geliştirilen ''Kişisel Bilgi Formu'' kullanılmıştır. Elde edilen normal dağılım gösteren verilerin analizinde T-testi, normal dağılım göstermeyen verilerin analizinde ise Mann Whitney U ve tanımlayıcı istatistiksel analizler kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS 15.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin nomofobi düzeyleri ile cinsiyet, yaş ve sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda cinsiyet, yaş ve sınıf değişkenlerinin öğrencilerin nomofobi düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Nomofobi, Beden Eğitimi, Spor, Öğrenci

GİRİŞ

İnternet, iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler cep telefonlarını günümüzde bireylerin hayatlarının önemli bir parçası haline getirmiştir. Günümüzde hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde cep telefonu kullanımı, özellikle de akıllı cep telefonu kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır (Liu vd., 2017: 108). Gelişmiş kapasiteleri, sürekli güncellenen işletim sistemleri ve işlem güçleri açısından cep telefonlarından daha yüksek performans gösteren akıllı telefonlar, milyonlarca insan için cazip hale gelmiştir (Bian ve Leung, 2014).

Cep telefonlarının kullanım oranının hızla artan teknolojik araçlardan biri olduğu söylenebilir. Mobil telefon kullanan kişi sayısı dünya nüfusunun %30'unu oluşturmakta ve bu oranın 2019 yılında ise %60'lara kadar yükselmesi öngörülmektedir (Fitchard, 2013). Akıllı telefonlar geniş kitleler tarafından arama, mesajlaşma, internet, navigasyon, oyun oynama, sosyal ağlar gibi birçok uygulamalarda kullanılmaktadır. Bu uygulamalar ile sosyal yaşantının vazgeçilmezleri arasına giren akıllı telefonlar, kullanıcıların her an kontrol etmek istedikleri bir cihaz hâline dönüşmüştür. Mesaj veya arama için sürekli kontrol etme isteğinin alışkanlıktan kaynaklandığını vurgulayan Lee, Chang,

ISBN 978-605-7923-57-8

Lin ve Cheng'e (2014, s. 373) göre kişiyi bu eylemlere zorlayan davranışlar mobil bağımlılığa yol açmaktadır. Bilişim teknolojilerinden kaynaklanan bir problem olan teknolojik bağımlılık, teknolojik cihazlarının aşırı kullanımlarının sebep olduğu mental bir durumdur (Turel ve ark., 2011, s. 1044). Başta psikoloji olmak üzere sosyoloji ve bilişim gibi farklı bilim dallarında araştırma konusu olan teknolojik bağımlılık, teknolojik büyüme ile artan toplumsal bir problem olarak görülmektedir (Young, 2007).

Bir nesne veya davranışa aşırı düşkünlük olarak tanımlanan bağımlılık kavramı genellikle sigara, alkol, uyuşturucu gibi sağlığa zararlı maddelerin kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. Ancak son yıllarda kumar, egzersiz, yeme, uyuma gibi bazı davranışların da bağımlılık yaptığı savunulmaktadır. Benzer durum bilgisayar, internet, çevrimiçi oyun, tablet, mobil telefon gibi teknolojik cihazlar ve uygulamalar için de geçerlidir. Bu teknolojiler aşırı kullanımlara bağlı olarak kişilerde teknolojik bağımlılıklara yol açmaktadır (Griffiths, 1995, s. 14). Nomofobi 2008'de İngiltere'de Posta İdaresi tarafından yapılan bir araştırma ile ortaya çıkmış, "no mobile phobia" yani "cep telefonundan mahrum kalma korkusu" kelimelerinden türetilmiştir (Hingorani, 2012; Erdem ve ark., 2017). Nomofobi, cep telefonlarının bağlantısının kesilmesi ve onlardan uzak kalınması ya da internete bağlanamama korkusu olarak tanımlanmaktadır (King, Valença ve Nardi, 2010). Nomofobi, bireylerin günlük yaşantılarını hem fiziksel hem de psikolojik olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Nomofobide, bireyler telefonlarını evde unutmak, telefonun sarjının bitmesi, veya cep telefonu sinyalinin kaybolması gibi çeşitli durumlarda endişeli hissetmeye başlarlar. Bu tür kaygıların, bireyleri günlük rutinlerine odaklamaktan alıkoyduğu söylenebilir (Dixit ve diğerleri, 2010). Değişimlere karşı adaptasyonu daha kolay olan gençlerin iletişim ve bilişim teknolojilerine duyduğu merak ve ilgi, akıllı telefon gibi işlevselliği daha yüksek olan araçların tüketimini gittikçe arttırmaktadır (Çakır ve Demir, 2014; Pavithra ve Madhukumar, 2015).

Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) (2015) son raporuna göre, 2015 yılı Nisan ayı itibariyle Türkiye'deki hanelerin %96,8'inde cep telefonu veya akıllı telefon bulunmaktadır. Ayrıca internet kullanım amaçları dikkate alındığında, 2015 yılının ilk üç ayında internet kullanan bireylerin %80,9'u sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşmak üzere interneti ağırlıklı olarak sosyal medya kullanımı için kullandıklarına yönelik istatistiki bilgilere yer verilmiştir. Kaur ve Sharma (2015) öğrencilerin %79'unun nomofobi geliştirme riski altında olduklarını, %74'ünün akıllı telefona sahip olduğunu ve çalışmaya katılan öğrencilerin büyük bir bölümünün gece yatarken bile cep telefonlarını açık konumda bıraktıkları sonucuna ulaşmışlardır. Tavolacci ve arkadaşları (2015) çalışmalarında üniversite öğrencilerinden her üç kişiden birinin nomofobik olduğunu ve kadın katılımcıların erkeklere göre daha fazla nomofobi eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmışlardır.

Bu araştırmada amaç, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin nomofobi düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir.

2.YÖNTEM

2.1.Çalışma Grubu

Bu araştırmaya 2017-2018 öğretim yılında Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda öğrenim gören 62 erkek, 46 bayan olmak üzere toplam 108 öğrenci gönüllü olarak katılım göstermiştir.

2.2.Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Yildirim ve Correira (2015) tarafından geliştirilen ve Yildirim vd. (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ''Nomofobi Ölçeği (NMP-Q)'' kullanılmıştır. Nomofobi ölçeği toplamda 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte veriler 7'li Likert (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 7. Kesinlikle Katılıyorum) olarak alınmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

2.3.Verilerin Analizi

Veri toplama işlemleri tamamlandıktan sonra elde edilen tüm veriler gerekli istatistiksel işlemlerin yapılması amacıyla hazır hale getirilerek SPSS 15.0 paket program kullanılmıştır. Verilerin analizinde T-testi, Man Whitney U testi ve tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo. 1. Nomofobi Ölçek Puanlarının Yaş Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Yaş	n	x	ss	sd	t	p
18-21 yaş	73	69,5753	18,16125	2,12561	3,45	**,001**
22-24 yaş	35	57,1143	16,13139	2,72670		

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre nomofobi düzeylerinde farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan ilişkisiz/bağımsız t testine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur (p<0,05).

Tablo 2. Nomofobi Ölçek Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Bayan	46	61,04	2808,00	1125,000	**,061**
Erkek	62	49,65	3078,00		

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre nomofobi düzeylerinde farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan mann whitney u testine göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (p<0,05).

Tablo 3. Nomofobi Ölçek Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sınıf	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
2. Sınıf	54	64,82	3500,50	900,500	**,001**
3.Sınıf	54	44,18	2385,50		

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf değişkenine göre nomofobi düzeylerinde farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan mann whitney u testine göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (p<0,05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, Adıyaman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilerinin nomofobi düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular alan yazında yer alan mevcut çalışmaların bulguları ile tartışılarak yorumlanmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre nomofobi düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Gezgin vd. (2017) öğretmen adaylarının nomofobik eğilim düzeylerini belirlemek üzere gerçekleştirmiş oldukları bilimsel bir araştırmada, yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu, katılımcıların yaş değişkeni arttıkça nomofobik eğilim düzeylerinin azaldığını belirtmişlerdir. Bu araştırma bulgusu mevcut araştırma bulgusu ile benzeşmektedir. Öz ve Tortop (2018)' in üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bilimsel araştırmada, yaş değikeni ile öğrencilerin nomofobik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Bu araştırma bulgusu mevcut araştırma bulgusunu desteklememektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre nomofobi düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p<0,05). Burucuğlu (2017) meslek yüksekokul öğrencilerinin nomofobi düzeyleri üzerinde yapmış olduğu bir araştırmada kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha yüksek düzeyde nomofobik eğilim gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Erdem vd., (2017)üniversite öğrencileri ve kamu ulaştırma sektörü çalışanları üzerinde yapmış oldukları bir araştırmada, araştırmaya katılım gösteren kadınların erkek katılımcılara oranla daha yüksek düzeyde nomofobik eğilim gösterdikleri sonucuna olaşmışlardır. Benzer şekilde alan yazında kadınların erkeklere oranla daha fazla nomofobik eğilim gösterdiğini belirten çalışmalar mevcuttur (Yıldırım vd., 2016; Tavolacci vd., 2015; Gezgin vd. 2017). Bu araştırma bulguları mevcut araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Özdemir vd. (2018) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları araştırmada erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla daha fazla nomofobik eğilim gösterdikleri, cinsiyet değişkeni ile nomofobik eğilim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırma bulgusu mevcut araştırma bulgusu ile kısmen benzeşmektedir. Literatürde erkekler ve kadınların nomofobik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirten çalışmalar da mevcuttur. Adnan ve Gezgin (2016) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir bilimsel araştırmada, öğrencilerin cinsiyet durumları ile nomofobi düzeyleri arasından anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu elde etmişlerdir. Aynı şekilde Dixit vd. (2010) Hindistan'da tıp öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir araştırmada erkekler ve kadınların nomofobik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Uysal ve diğ. (2016) öğrenciler üzerinde yapmış oldukları bir araştırmada öğrencilerin cinsiyet durumları ile nomofobik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmişlerdir. Öz ve Tortop (2018) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bilimsel araştırmada, cinsiyet değikeni ile öğrencilerin nomofobik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Bu araştırma bulguları mevcut araştırma bulguları ile çelişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf değişkenine göre nomofobi düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Adnan ve Gezgin (2016) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları bir bilimsel araştırmada, öğrencilerin sınıf düzeyleri ile nomofobi düzeyleri arasından anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu varmışlardır. Uysal ve diğ. (2016) öğrenciler üzerinde yapmış oldukları bir araştırmada öğrencilerin sınıf düzeyi ile nomofobik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu belirtmişlerdir. Bu araştırma bulguları mevcut araştırma bulgusunu destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, öğrencilerin nomofobi düzeyleri ile cinsiyet, yaş ve sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda cinsiyet, yaş ve sınıf değişkenlerinin öğrencilerin nomofobik eğilim düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Adnan, M., & Gezgin, D. M. (2016). Modern Çağın Yeni Fobisi: Üniversite Öğrencileri Arasında Nomofobi Prevalansı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 49 (1), 141-158.

Bian, M., & Leung, L. (2014). Linking loneliness, shyness, smartphone addiction symptoms, and patterns of smartphone use to social capital. Social Science Computer Review, 33(1), 61–79.

Çakır, F. & Demir, N. (2014). "Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Satın Alma Tercihlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 29(1), 213-243.

Dixit S., Shukla H., Bhagwat A., Bindal A., Goyal A., Zaidi A. K., & Shrivastava, A. (2010). A study to evaluate mobile phone dependence among students of a medical college and associated hospital of central India. Indian J Community Med., 35 (2): 339–341.

Erdem, H., Türen, U., Kalkın, G. (2017). Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) Yayılımı: Türkiye'den Üniversite Öğrencileri ve Kamu Çalışanları Örneklemi, Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10(1), 1-12.

Fitchard, K. (2013). Ericsson: Global Smartphone Penetration Will Reach 60% in 2019. https://gigaom.com/2013/11/11/ericsson-global-smartphone-penetration-will-reach-60-in-2019/ Erişim Tarihi: 20.11.2018.

Gezgin, D. M., Şumuer, E., Arslan, O., & Yıldırım, S. (2017). Nomophobia Prevalence among Pre-service Teachers: A case of Trakya University. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(1), 86-95.

Griffiths, M. D. (1995). Technological addictions. Clinical Psychology Forum, 76, 14–19.

Hingorani, K. K., Woodard, D. & Danesh N. (2012). "Exploring How Smartphones Supports Students' Lives", Issues in Information Systems. 13(2), 33-40.

Kaur, A., & Sharma, P. (2015). A Descriptive Study to Assess the Risk of Developing Nomophobia among Students of Selected Nursing Colleges Ludhiana, Punjab. International Journal of Psychiatric Nursing, 1 (2), 1-6.

King, A. L. S., Valença, A. M., & Nardi, A. E. (2010). Nomophobia: The mobile phone in panic disorder with agoraphobia: Reducing phobias or worsening of dependence? Cognitive and Behavioral Neurology, 23(1), 52– 54.

Lee, Y. K., Chang, C. T., Lin, Y., & Cheng, Z. H. (2014). The dark side of smartphone usage: Psychological traits, compulsive behavior and technostress. Computers in Human Behavior, 31, 373–383.

Liu, Q. Q., Zhou, Z. K., Yang, X. J., Kong, F. C., Niu, G. F., & Fan, C. Y. (2017). Mobile Phone Addiction and Sleep Quality Among Chinese Adolescents: A Moderated Mediation Model. Computers in Human Behavior, 72, 108-114.

Öz, H., & Tortop, H.S. (2018). Üniversite Okuyan Genç Yetişkinlerin Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) İle Kişilik Tipleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, e-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi – Ejnm, 2 (3), 146-159.

Özdemir, B., Çakır, Ö., Hussain, I. (2018). Prevalence of Nomophobia among University Students: A Comparative Study of Pakistani and Turkish Undergraduate Students, EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 14(4):1519-1532.

Pavithra, M. B. & Madhukumar, S. (2015). "A Study On Nomophobia-Mobile Phone Dependence, Among Students of A Medical College in Bangalore", National Journal of Community Medicine, 6(3), 340- 344.

Tavolacci, M. P., Meyrignac, G., Richard, L., Dechelotte, P., & Ladner, J. (2015). Problematic Use of Mobile Phone and Nomophobia among French College Students. The European Journal of Public Health, 25 (suppl 3), 206.

Turel, O., Serenko, A., & Giles, P. (2011). Integrating technology addiction and use: An empirical investigation of online auction users. MIS Quarterly, 35(4), 1043–1061.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2015). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660 Erişim Tarihi: 10.11.2018.

Uysal, Ş., Özen, H., & Madenoğlu, C. (2016). Social phobia in higher education: the ınfluence of nomophobia on social phobia. The Global e-learning Journal,5(2),1-8.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yıldırım, C., Sumuer, E., Adnan, M., & Yıldırım, S. (2016). A Growing Fear: Prevalence of Nomophobia Among Turkish College Students. Information Development, 32 (5), 1322-1331.

Young, K. S. (2007). Cognitive behavior therapy with internet addicts: Treatment outcomes and implications. Cyberpsychology & Behavior, 10(5), 671–679.

ISBN 978-605-7923-57-8

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER YÖNELİMLERİ

Gönül ŞENER

Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, gonulsener@munzur.edu.tr

Özet

Bu araştırma ile Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin değer yönelimlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak 2018-2019 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 60 meslek yüksekokulu öğrencisi çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Çalışma verilerinin analizinde nitel araştırma yöntemleri içinde sıklıkla kullanılan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiştir. Araştırmanın geçerli ve güvenilir kabul edilebilmesi için gerekli işlemler yapıldıktan sonra, görüşme formundan elde edilen veriler kodlanarak temalar oluşturulmuş, oluşturulan temaların frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda; öğrenci görüşlerinin en fazla evrenselcilik temasında toplandığı bu temayı iyilikseverlik, güvenlik, özyönelim, gelenek, güç, başarı, uyarılım, uyma ve hazcılık temaları izlemiştir. Evrenselcilik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimlerinin eşitlik, barış içinde bir dünya, açık fikirli olmak, sosyal adalet, erdemli olmak, güzel bir dünya, iç huzuru, çevreyi korumak, doğa ve tüm insanların refahına ilişkin anlayış, doğayla bütünlük, tolerans ve koruma olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Meslek Yüksekokulu, öğrenci, değer

Giriş

Değer, bir grup ya da toplumun üyesi olan bireylerin ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan, genellenmiş ahlaki inançlardır (Yazıcı, 2014). Değerler insanların duygu, düşünce ve davranışlarıyla yakından ilgilidir. Bilim insanları değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir ölçüt olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında değerler toplumsal yapının oluşmasında ve gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir (Kuşdil ve Kağıtcıbaşı, 2000).

Schwartz (1992, 1994, 2006) yapmış olduğu çalışmasında güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, iyilikseverlik, gelenek, uyma/itaat, evrenselcilik ve güvenlik olmak üzere on temel değer olduğunu vurgulamıştır. Schwartz'a göre (1992) evrensellik bütün insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek için anlayışlı, toleranslı, korumacı olmayı; iyilikseverlik bireyin hayatındaki kişilerin iyiliğini gözetmesini; geleneksellik geleneksel kültür ve dinin sunduğu alışkanlık ve fikirlere saygı ve bağlılığı; uyma toplumun sosyal beklentilerine ve kurallarına zarar verecek hareket ve eğilimleri kısıtlamayı; güvenlik ise toplum, ilişkiler ve bireyin kendisinin güvenli, dengeli ve istikrarlı olmasını; özyönelim seçim yaparken, araştırırken, yaratırken bağımsız düşünmeyi ve hareket etmeyi; güç sosyal statü ve saygınlık elde edip, insanların ve kaynakların üzerinde kontrol ve baskınlık kurmayı; başarı sosyal standartlara göre kişisel yeterlilik göstermeyi; hazcılık zevk ve duyumsal doyum sağlamayı; uyarılım heyecan, yenilik arayışını ifade eder.

Bireyler ilk eğitim yeri olan aile içinde belli temel değerleri kazanarak okula gelirler, okulda bu değerlerin üzerine katmanlar inşa edilir. Okuldan mezun olan öğrenciler belli değerleri kazanarak mezun olurlar. Bu açıdan bakıldığında bireyleri toplum yaşamına hazırlama misyonuna sahip olan okullar, hem akademik açıdan başarılı hem de temel değerleri benimsemiş bireyleri yetiştirme amacını gütmektedir. Böylelikle okullar hoşgörü, adaletli olma, paylaşma, işbirliği, güvenilir olma gibi temel değerlerin kazandırılmasında bilinçli uygulamalara yer vererek, bu değerlerin öğrencilerin

ISBN 978-605-7923-57-8

yaşayarak içselleştirmelerine kaynaklık etmektedir. Küreselleşen dünyada meydana gelen hızlı değişme ve gelişme toplumsal yapıda da kendini göstermektedir. Gençler bu değişme ve gelişimden en çok etkilenen bireylerdir.

Özellikle toplumsal yapıdaki değişimin gençler üzerindeki etkisinin en belirgin olarak gözlendiği alan gençlerin değer yönelimleri olmaktadır. Gençler toplumun bir üyesi olarak hem toplumsal değerlerdeki değişmelerden etkilenmekte hem de toplumdaki bu değer değişimini harekete geçirici bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin değer yargılarının bilinmesi tutum ve davranışları hakkında bilgiler sunması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin değer yönelimlerini belirlemektir.

YÖNTEM

Bu araştırma, nitel paradigma içerisinde değerlendirilen olgubilim "fenomenoloji" deseni ile şekillendirilmiştir. Olgubilim deseni, görebildiğimiz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgular üzerinde düşünmemizi sağlar. Olgubilim farkında olduğumuz ancak tam olarak anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmamıza yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi içinde yer alan tipik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 2017-2018 eğitim öğretim yılında Munzur Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören 60 öğrenci çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Tipik örnekleme; örneklemin araştırma problemi ile ilgili olarak evrende yer alan çok sayıdaki durumdan tipik olan biriyle oluşturulmasıdır (Büyüköztürk vd., 2008). Bu yöntemin seçilmesindeki neden ise incelenen konuyu en iyi yansıtacak elemanların seçimini öngörmesidir.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Değişkenler		*1*	*2*	*3*	*4*	*Toplam*
Cinsiyet		Kadın	Erkek			-
	N	41	19			60
	%	68.33	31.67			100
Bölüm		Çocuk Gelişimi	Bankacılık ve Sigortacılık	Yapı Denetimi	Büro Yönetimi ve Asistanlığı	-
	N	22	18	12	8	60
	%	36.66	30	20	13.34	100
Sınıf		1. Sınıf	2. Sınıf			-
	N	31	29			60
	%	51.67	48.33			100

Veri Toplanma Araçları

Çalışma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formuyla toplanmıştır. Öğrencilerin genel görüşlerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanan form görüşleri alınmak üzere öğrencilere dağıtılmıştır. Öğrencilere gerekli açıklamalar yapılarak bu formları doldurup teslim etmeleri istenmiştir. Doldurulan bu görüşme formları araştırmanın temel veri kaynağı olarak kabul edilmiştir. Görüşme formunda Schwartz'ın (1992) "Değer Yönelimleri Ölçeği"nde yer alan on boyut

ISBN 978-605-7923-57-8

(güç, başarı, hazcılık, özyönelim, evrenselcilik, gelenek, uyma, güvenlik, iyilikseverlik, uyarılım) verilerek bu boyutlara ilişkin öğrencilerin kendilerine uygun değerleri yazmaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

Öğrencilerin görüşleri dikkate alınarak elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmaların çözümlemesinde kullanılan "içerik analizi" yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada ilk olarak öğrencilerin görüşme formuna vermiş oldukları yanıtlar incelenmiş ve öğrencilerden toplanan bütün veriler 60 görüşme formu) geçerli kabul edilmiştir. Daha sonra bu anketler üzerinde çözümlemeler yapılmıştır. 60 formun her birine sırayla sayı numarası verilerek yanıtlar istatistiksel veri analiz programında analiz edilmiştir.

BULGU VE YORUMLAR

Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin değer yönelimlerini belirlemeye yönelik yapılan bu araştırmada temalara göre görüşler incelendiğinde öğrencilerin görüşlerinin en fazla evrenselcilik (f=308) temasında toplandığı bu temayı iyilikseverlik (f=290), güvenlik (f=210), özyönelim (f=182), gelenek (f=171), güç (f=140), başarı (f=140), uyarılım (f=99), uyma (f=88), hazcılık (f=72) izlediği görülmüştür. Evrenselcilik temasına uygun değerler analiz edilmiş, bu temaya ilişkin görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 1'de gösterilmiştir.

EVRENSELCİLİK (f=308)	Eşitlik (f=36)
	Barış içinde bir dünya (f=35)
	Açık fikirli olmak (f=34)
	Sosyal adalet (f=31)
	Erdemli olmak (f=30)
	Güzel bir dünya (f=29)
	İç huzuru (f=27)
	Çevreyi korumak (f=24)
	Doğa ve tüm insanların refahına ilişkin anlayış (f=23)
	Doğayla bütünlük (f=21)
	Tolerans ve koruma (f=18)

Şekil 1: Evrenselcilik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Evrenselcilik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde öğrenciler sıklıkla eşitlik (f=36), barış içinde bir dünya (f=35), açık fikirli olmak (f=34), sosyal adalet (f=31), erdemli olmak (f=30), güzel bir dünya (f=29), iç huzuru (f=27), çevreyi korumak (f=24), doğa ve tüm insanların refahına ilişkin anlayış (f=23), doğayla bütünlük (f=21), tolerans ve koruma (f=18) görüş

ISBN 978-605-7923-57-8

bildirmişlerdir. İyilikseverlik temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 2'de gösterilmiştir.

İYİLİKSEVERLİK (f=290)	Dürüst olmak (f=40)
	Yardımsever olmak (f=38)
	Gerçek dostluk (f=36)
	Sadık olmak (f=31)
	Bağışlayıcı olmak (f=26)
	Sorumlu olmak (f=26)
	Anlamlı bir yaşam (f=24)
	Kişinin sıklıkla ilişkili olduğu kişilerin refahının korunması ve artırılması (f=24)
	Sevgi (f=23)
	Manevi bir yaşam (f=22)

Şekil 2: İyilikseverlik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

İyilikseverlik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde öğrenciler sıklıkla dürüst olmak (f=40), yardımsever olmak (f=38), gerçek dostluk (f=36), sadık olmak (f=31), bağışlayıcı olmak (f=26), sorumlu olmak (f=26), anlamlı bir yaşam (f=24), kişinin sıklıkla ilişkili olduğu kişilerin refahının korunması ve artırılması (f=24), sevgi (f=23), manevi bir yaşam (f=22) görüşlerini belirtmişlerdir. Güvenlik temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 3'te gösterilmiştir.

GÜVENLİK (f=210)	Toplumsal düzen (f=35)
	Temiz olmak (f=33)
	Sağlıklı olmak (f=33)
	Aile güvenliği (f=30)
	İyiliğe karşılık vermek (f=24)
	Ulusal güvenlik (f=21)
	Toplumun, ilişkilerin ve kişinin kendisinin güvenliği, uyumu ve durağanlığı (f=18)
	Bağlılık duygusu (f=16)

Şekil 3: Güvenlik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Güvenlik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde öğrenciler sıklıkla toplumsal düzen (f=35), temiz olmak (f=33), sağlıklı olmak (f=33), aile güvenliği (f=30), iyiliğe

ISBN 978-605-7923-57-8

karşılık vermek (f=24), ulusal güvenlik (f=21), toplumun, ilişkilerin ve kişinin kendisinin güvenliği, uyumu ve durağanlığı (f=18), bağlılık duygusu (f=16) görüşlerine yer vermişlerdir. Özyönelim temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 4'te gösterilmiştir.

ÖZYÖNELİM (f=182)	Özgür olmak (f=40)
	Yaratıcı olmak (f=33)
	Bağımsız olmak (f=30)
	Kendine saygılı olmak (f=29)
	Kendi amaçlarını seçebilmek (f=27)
	Bağımsız düşünce ve davranış (f=23)

Şekil 4: Özyönelim temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Özyönelim temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde değerlerin sıklıkla özgür olmak (f=40), yaratıcı olmak (f=33), bağımsız olmak (f=30), kendine saygılı olmak (f=29), kendi amaçlarını seçebilmek (f=27), bağımsız düşünce ve davranış (f=23) görüşlerinde toplanmıştır. Gelenek temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 5'te gösterilmiştir.

GELENEK (f=171)	Mahremiyete ve özel haklara saygı (f=33)
	Alçak gönüllü olmak (f=29)
	Dindar olmak (f=29)
	Geleneksel kültür ve inancın sağladığı gelenekler ve düşüncelerin kabul edilmesi, saygı duyulması (f=26)
	Geleneklere saygı (f=26)
	Ilımlı olmak (f=16)
	Bana düşen hayatı kabullenmek (f=12)

Şekil 5: Gelenek temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Gelenek temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde öğrenciler sıklıkla mahremiyete ve özel haklara saygı (f=33), alçak gönüllü olmak (f=29), dindar olmak (f=29), geleneksel kültür ve inancın sağladığı gelenekler ve düşüncelerin kabul edilmesi, saygı duyulması (f=26), geleneklere saygı (f=26), ılımlı olmak (f=16), bana düşen hayatı kabullenmek (f=12) görüşlerine yer vermişlerdir. Güç temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 6'da gösterilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

GÜÇ (f=140)	Toplumdaki görünümü koruyabilmek (f=30)
	Zengin olmak (f=26)
	Otorite sahibi olmak (f=24)
	Sosyal statü ve prestij (f=23)
	Sosyal güç sahibi olmak (f=22)
	İnsanlar ve kaynaklar üzerinde kontrolü olmak (f=15)

Şekil 6: Güç temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Güç temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde değerlerin sıklıkla toplumdaki görünümü koruyabilmek (f=30) görüşünde toplandığı, bu görüşü zengin olmak (f=26), otorite sahibi olmak (f=24), sosyal statü ve prestij (f=23), sosyal güç sahibi olmak (f=22), insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrolü olmak (f=15) görüşlerinin takip ettiği görülmüştür. Başarı temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 7'de gösterilmiştir.

BAŞARI (f=140)	Başarılı olmak (f=43)
	Sözü geçen biri olmak (zeki olmak) (f=30)
	Sosyal standartlara göre yeterlilik göstererek başarılı olmak (f=28)
	Hırslı olmak (f=23)
	Yetkin olmak (f=16)

Şekil 7: Başarı temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Başarı temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde değerlerin sıklıkla başarılı olmak görüşünde toplandığı, bu görüşü sözü geçen biri olmak (zeki olmak) (f=30), sosyal standartlara göre yeterlilik göstererek başarılı olmak (f=28), hırslı olmak (f=23), yetkin olmak (f=16) görüşleri izlemiştir. Uyarılım temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 8'de gösterilmiştir.

UYARILIM (f=99)	Cesur olmak (f=40)
	Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak (f=38)
	Değişken bir hayat yaşamak (f=21)

Şekil 8: Uyarılım temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Uyarılım temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde öğrencilerin sıklıkla cesur olmak (f=40), heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak (f=38), değişken bir hayat yaşamak (f=21) görüşlerine yer verdikleri görülmektedir. Uyma temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 9'da gösterilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

UYMA (f=88)	Ana babaya ve yaşlılara değer vermek (f=46)
	Kibar olmak (f=30)
	Kendini denetleyebilmek (f=20)
	İtaatli olmak (f=12)
	Başka insanlara sosyal beklenti ve normlara zarar verme olasılığı olan davranış, güdü ve eğilimleri engellemek (f=10)

Şekil 9: Uyma temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Uyma temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde öğrenciler sıklıkla ana babaya ve yaşlılara değer vermek (f=46), kibar olmak (f=30), kendini denetleyebilmek (f=20), itaatli olmak (f=12), başka insanlara sosyal beklenti ve normlara zarar verme olasılığı olan davranış, güdü ve eğilimleri engellemek (f=10) görüşlerine yer vermişlerdir. Hazcılık temasına uygun görüşler frekanslarıyla birlikte Şekil 10'da gösterilmiştir.

HAZCILIK (f=72)	Yaşamdan zevk almak (f=53)
	İsteklerine düşkün olmak (f=19)

Şekil 10: Hazcılık temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri

Hazcılık temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri incelendiğinde değerlerin sıklıkla yaşamdan zevk almak (f=53) ve isteklerine düşkün olmak (f=19) görüşlerinde toplandığı görülmüştür.

SONUÇ

Öğrencilerin değer yönelimlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmanın sonucunda, temalara göre öğrenci görüşlerinin en fazla evrenselcilik temasında toplandığı bu temayı iyilikseverlik, güvenlik, özyönelim, gelenek, güç, başarı, uyarılım, uyma ve hazcılık temalarının izlediği görülmüştür. Evrenselcilik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri sıklıkla eşitlik, barış içinde bir dünya, açık fikirli olmak, sosyal adalet, erdemli olmak, güzel bir dünya, iç huzuru, çevreyi korumak, doğa ve tüm insanların refahına ilişkin anlayış, doğayla bütünlük, tolerans ve koruma olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. İyilikseverlik temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri öğrenciler dürüst olmak, yardımsever olmak, gerçek dostluk, sadık olmak, bağışlayıcı olmak, sorumlu olmak, anlamlı bir yaşam, kişinin sıklıkla ilişkili olduğu kişilerin refahının korunması ve artırılması, sevgi, manevi bir yaşam olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin güvenlik temasına ilişkin değer yönelimlerinin toplumsal düzen, temiz olmak, sağlıklı olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, ulusal güvenlik, toplumun, ilişkilerin ve kişinin kendisinin güvenliği, uyumu ve

ISBN 978-605-7923-57-8

durağanlığı, bağlılık duygusu olduğuna dair görüşlere yer vermişlerdir. Özyönelim temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri özgür olmak, yaratıcı olmak, bağımsız olmak, kendine saygılı olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız düşünce ve davranış olarak sıralanmıştır. Gelenek temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimlerinin mahremiyete ve özel haklara saygı, alçak gönüllü olmak, dindar olmak, geleneksel kültür ve inancın sağladığı gelenekler ve düşüncelerin kabul edilmesi, saygı duyulması, geleneklere saygı, ılımlı olmak, bana düşen hayatı kabullenmek görüşlerinde toplandığı görülmüştür. Güç temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimlerinin sıklıkla toplumdaki görünümü koruyabilmek görüşünde toplandığı, bu görüşü zengin olmak, otorite sahibi olmak, sosyal statü ve prestij, sosyal güç sahibi olmak, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrolü olmak görüşlerinin takip ettiği görülmüştür. Başarı temasına ilişkin öğrencilerin değer yönelimleri sıklıkla başarılı olmak görüşünde toplandığı, bu görüşü sözü geçen biri olmak (zeki olmak), sosyal standartlara göre yeterlilik göstererek başarılı olmak, hırslı olmak, yetkin olmak görüşleri izlemiştir. Uyarılım temasına ilişkin öğrencilerin cesur olmak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak, değişken bir hayat yaşamak görüşlerine yer verdikleri görülmektedir. Öğrencilerin uyma temasına ilişkin değer yönelimlerinin ana babaya ve yaşlılara değer vermek, kibar olmak, kendini denetleyebilmek, itaatli olmak, başka insanlara sosyal beklenti ve normlara zarar verme olasılığı olan davranış, güdü ve eğilimleri engellemek olduğu görülmüştür. Hazcılık temasına ilişkin görüşlerin yaşamdan zevk almak ve isteklerine düşkün olmak görüşlerinde toplandığı görülmüştür.

Toplumsal yaşamının önemli öğelerinden olan değerlerin meslek yüksekokulu öğrencileri tarafından nasıl algılandığının bilinmesi öğrencilerin bu değerlere olan yönelimleri konusunda ip uçları verecektir. Bu bağlamda öğrencilerin var olan değerlerine sahip çıkması yaşamında yer vermediği değerler konusunda gerekli yönlendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* PegemA: Ankara.

Kuşdil, E.,M., ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi. 15*(45), 59 - 76.

Schwartz, S. H. (1992). *Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries.* In M. P. Zanna, (Ed.), Advances in Experimental Social Psychology (pp.1-65). San Diego: Academic Press.

Schwartz, S.H. (1994). Are there üniversal aspects in the structure and contents of human values. *Journal of Social Isues. 50,* 19-45.

Schwartz, S.H. (2006). Basic human value: An overview. (Les valeurs de base de la personne, theorie, mesures et applications.) *Revue francaise de Sociologie, 4* (2), 249-288.

Yazıcı, M. (2014). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24*(1), 209-223.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ISBN 978-605-7923-57-8

RADYO BİTİYOR MU? Y KUŞAĞININ GÖZÜNDEN RADYO MECRASININ BUGÜNÜ VE GELECEĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Mihalis Kuyucu , İstinye Üniversitesi İ.İ.S.B. Fakültesi,

michaelkuyucu@gmail.com

Özet

Yüzyılı aşkın geçmişiyle medya tarihinin en eski ve en önemli mecralarından biri olan radyo mecrası iki binli yıllarda ekonomik açıdan sıkıntılar yaşıyor. Radyo mecrasının reklam harcamalarından aldığı payda düşüş yaşanırken mecranın takip edilme oranında da düşüşler meydana geliyor. Bu durum, Türkiye'de "radyo bitiyor mu?" sorusunun gündeme gelmesine ve bu konunun hem akademik hem de endüstriyel anlamda tartışılmasına neden oluyor. Bu çalışmada Türkiye'de üniversite eğitimi gören Y Kuşağı olarak adlandırılan kuşağın radyo mecrasına yönelik görüşleri analiz edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Y Kuşağı ile ilgili kavramsal bir araştırma ve kuşağın medya ile teknoloji kullanımı hakkında literatür araştırması yapılmıştır. Çalışmanın araştırma bölümünde "Radyo bitiyor mu?" sorusuna yanıt aranmış ve Y Kuşağı üniversite öğrencileri ile yapılan yapılandırılmış mülakatlarla genç kuşağın radyoya olan ilgisi, mecra hakkında düşünceleri ve mecraya bakış açısı ile ilgili betimsel anlamda bir analiz yapılmıştır. Araştırmanın sonunda elde edilen bulgular nezdinde Y Kuşağının radyo bitiyor mu sorusuna verdiği yanıtlar incelenmiş ve radyo mecrasının 2020li yıllardaki geleceği ve medyadaki konumu ile ilgili bir projeksiyon yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Radyo, Y Kuşağı , Radyo Yayıncılığı, Medya, İletişim

IS RADIO ENDING? A RESEARCH FOR THE PRESENT AND FUTURE FO RADIO PLATFORM THROUGH THE EYES OF GENERATION Y

Abstract:

Radio is one of the earliest and most important platforms of the history of media with a hundred years-old history but undergoes economic issues during the 2000s. The radio platform incurs decrease in the share it receives from advertising expenses as there is also a diminishing in the rates of application to radio. This, therefore, raises the question "is radio coming to an end?" in Turkey and entails both academic and industrial discussions in relation to this subject. This study examines the remarks on the use of radio of Generation Y that receives university education in Turkey. The first section of the study is dedicated to a conceptual research concerning Generation Y and to a literature review about the use of technology by such generation. The research section of the study attempts to answer the question "Is radio coming to an end?" and descriptively analyses the young generation's tendency for radio, thoughts for the platform and point of view of it in reference to structured interviews made with Generation Y students of university. According to the results obtained in consequence of the research, the responses provided by Generation Y to "Is radio coming to an end?" were analysed, and a projection was carried out for the future of the radio platform in the 2020s and its place in media.

Key Words: Radio, Generation Y, Radio Broadcasting, Media, Communications

ISBN 978-605-7923-57-8

Giriş

Y Kuşağı 1980 ile 1999 yılları arasında doğmuş bireylerden oluşur. Bugün en yaşlısı 32, en genci ise 13 yaşında. Bu kuşak, akıllı ve en önemlisi de teknolojiye aşırı düşkündür. Her biri teknoloji tutkunudur. Günlerinin büyük bir bölümünü medya ve iletişim teknolojileri ile etkileşim halinde geçiren kuşak olarak da adlandırabiliriz.

Teknolojiye bu aşırı düşkünlükleri, giyim tarzlarından tutunda, arkadaşlıkları ve aileleri ile olan ilişkilerini de oldukça etkilemektedir. Bu grup Flip-flop, kapri pantolon ve skinny Jean giymeyi seviyor, hepsinde İphone, İpad, İpod gibi apple ürünlerinin her çeşidi mevcuttur. Çoğu yaşam amaçlarını ifade eden dövmeler yaptırmaktadır. Sevdikleri grup ya da hayata bakış açısını göstermek onlar için çok önemlidir.

Çalışmayı seven Y kuşağı, araştırma yapmaktan hoşlanır. Kendilerine değişik gelen bir şey olduğunda hemen sahip oldukları son teknolojik ürünü kullanarak araştırma yapıyor ve konu hakkında her türlü detayı öğreniyorlar ancak hayatlarının sadece iş olmasını istemiyorlar, iş hayatın devamı için bir araç. X kuşağı ise öyle değil, Y kuşağının tam tersine, çalışmak için yaşayan bir grup.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) verilerine göre, 20-24 yaş arasında 7 milyon kişi var ve bunların yaklaşık 2,3 milyonu çalışıyor, yani Türkiye'deki Y kuşağı artık iş dünyasında boy gösteriyor ve yaklaşık 5-10 yıl içinde ise yönetici pozisyonunda olacaklar.

Y kuşağı için prestij ilk sırada yer almaktadır. Çalışırken de teknolojiye hâkim ve mobil olmayı tercih eden bu kuşak bireyleri, çalışırken paradan çok çalışma ortamı ve itibara bakıyorlar. Y kuşağı teknolojiyi çok iyi kullanan kablosuz bir nesil olarak adlandırmakta mümkündür.

İletişim teknolojilerinde yaşanan değişim, kuşakların teknolojiyi kullanım şekillerine göre de sınıflandırılmalarına neden olmuştur. Birinci ve ikinci dünya savaşına kadar tarihsel gelişmelere paralel olarak adlandırılan kuşaklar son yıllarda teknolojiyi kullanım özelliklerine göre de sınıflandırılmaktadır

İnternet teknolojisinin gelişmesinde en önemli adımları atan X kuşağından sonra ortaya çıkan Y kuşağı önceki kuşağın ortaya çıkarttığı iletişim teknolojilerini en fazla kullanan kuşaklardan biri olmuştur. Teknoloji Y kuşağının yaşam şeklini geliştirmiştir. Gençliğini ankesörlü telefonlar ile geçiren X kuşağının yanında Y kuşağı, elindeki cep telefonu ile daha kolay iletişim kurma şansını yakalamıştır. Önceki kuşaklar gazetelerin ilk baskısından ilk haberleri edinirken, Y Kuşağı ellerindeki akıllı telefonlarla anında ve hızlı bir şekilde gündemden haberdar olmuştur. Web 2,0 teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ışığında internet teknolojisi ile daha iç içe bir hayat yaşayan Y kuşağı için teknoloji hayatlarının vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur.

Bu çalışmada Y kuşağının radyo mecrasına yönelik düşünceleri araştırılmıştır. X kuşağının en önemli iletişim araçlarından biri olan radyo mecrası acaba Y kuşağı için neyi ifade ediyor? Y kuşağının radyo dinleme alışkanlıkları hangi yönde radyoyu etkiliyor? Radyo bitiyor mu? Sorusunun sektörel bağlamda gündeme geldiği iki bin onlu yıllarda yeni nesil olarak da adlandırılan Y kuşağının gözünde radyo bitiyor mu? Sorularının yanıtı aranmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

1.Kuşak Kavramı

Dilimizde kuşak, nesil, jenerasyon gibi kelimelerle ifade edilen kavram, İngilizce kaynaklarda "generation" olarak adlandırılmaktadır. Latince neden olmak, yol açmak, babası olmak anlamlarına gelen generāre kelimesinden türetilen generation sözcüğü, farklı bilimlerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Felsefe biliminde Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu olarak tanımlanırken, sosyoloji biliminde. Yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon‖ olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik açıdan Bir ürünün, bir aygıtın teknolojideki ve bilimdeki gelişmeye göre üretilen yeni biçimleri‖ (TDK) olarak tanımlanması, teknik açıdan bir sonraki kuşağın önceki kuşaktan daha gelişmiş niteliklere sahip olduğu veya olacağı anlamına gelmektedir.

Kuşak konusu ile ilgili bilimsel araştırmaları ilk başlatan kişi, sosyolojinin temellerini atan ve sosyoloji biliminin diğer bilimlerden üstün olduğunu savunan sosyolog ve filozof Auguste Comte'dur. Comte (1974: 635-641), 1830'lu yıllarda yaptığı çalışmalarında kuşaksal değişikliklerin tarihsel süreç içerisinde hareket eden kuvvetler olduğunu ortaya koyarak, sosyal ilerlemenin ancak bir kuşağın bir sonraki kuşağa aktaracağı birikimler ile mümkün olduğunu belirtmiştir.

Karl Mannheim (1952: 286-293) kuşaklar ile ilgili olarak 1950 yılında yaptığı çalışmasının sonucunda kuşakları, ortak alışkanlıkları, kültürü ve tarihsel süreci paylaşan insanlar topluluğu olarak tanımlamıştır. Anlamlı bir bütünlük oluşturabilmenin, sadece sosyal etkileşimden ibaret olmadığını, aynı zamanda belirli bir tarihsel ve sosyal zamanda doğmaktan, yaşlanmaktan ve ölmekten de geçtiğini belirten Mannheim, söz konusu kuşakların tarihsel miraslarına bağlılıklarının da vazgeçilmez bir şart olduğunu ifade etmiştir. Kuşakların, toplumsal durumundan bahsederken, duruma göre uygun davranış biçimlerine eğilim gösterdiklerini de belirtmiştir.

Son iki yüzyılın en iyi kuşak yazarlarından olan John Stuart Mill, August Comte ve Karl Mannheim'in kuşaklar üzerinde yapmış olduğu çalışmalardan yola çıkarak, William Strauss ve Neil Howe (1991) kuşakları tanımlamak için aşağıdaki ölçütleri temel almışlardır:

⇒ Kuşak üyeleri tarihte ortak bir yaş dönemini paylaşırlar. Dolayısıyla hayatlarının aynı dönemini yaşarlarken, aynı tarihi olaylar ve sosyal eğilimler ile karşılaşırlar.

⇒ Kuşak üyeleri, çocuk ya da genç yetişkinler olarak, karşıladıkları dönemin özelliklerine göre kalıcı olarak şekillenirler. Ayrıca risk alma, kültür ve değerler, sivil katılım ve aile hayatı gibi tutumlar da dâhil olmak üzere ortak inançları ve davranışları paylaşma eğilimindedirler.

⇒ Yaşıtları ile paylaştıkları deneyim ve becerilerin farkındadırlar ve aynı kuşağa ait oldukları bu kişiler ile ortak algılanan üyelik duygusuna sahip olma eğilimindedirler.

Yapılan pek çok araştırma farklı kuşaklardaki kişilerin ait oldukları kuşağın özelliklerini (her ne kadar dışarıdan böyle görülmeseler de) benzersiz ve tek olarak tanımladıklarını göstermektedir (Howe ve Strauss, 2007).

Alwin de, 2002 yılında yayınladığı çalışmasında, kuşakları tanımlamak için yukarıda bahsedilen tanım farklılıklarına bir boyut daha ekleyerek sorunu açıklama gereği duymuştur. Bu çalışmada kuşak kavramının üç farklı anlamı olduğu vurgulanmış ve ilk olarak, hepsi aynı zaman

ISBN 978-605-7923-57-8

aralıklarında doğmuş olan kişiler için kullanılan terimden bahsedilmiştir. İkinci olarak kuşak kavramı, bir aile içinde doğum yoluyla edinilen pozisyon olarak açıklanmıştır. Örneğin, Bush ailesinin ikinci kuşak devlet başkanı W. Bush'dur. Üçüncü olarak ise, bir grup insanın bilinçli bir şekilde kendilerini tanımlamaları ya da tarihsel açıdan sosyal bir gruba mensup olmaları nedeniyle başkaları tarafından tanımlanmalarını ifade etmekte kuşak kavramı kullanılmıştır. Örneğin, hippi'ler gibi. Bu anlam farklılıkları karmaşıklığa yol açtığından kuşak ya da nesil gibi terimleri kullanırken hangi tanıma göre ve neyi kastederek kullanıldığını vurgulamak gerekmektedir.

Reeves ve Oh (2008: 295) kuşakları, yaklaşık yirmi yıllık zaman diliminde doğan, ortak tarihi geçmişi, ekonomik ve sosyal yapıyı, teknolojik gelişmeleri ve diğer toplumsal değişimleri paylaşan insanlar topluluğu olarak tanımlamaktadır. İki kuşak arasındaki farklılık da ilk kez 1960'larda isyankâr Bebek Patlaması kuşağını ebeveynlerinden ayırt etmek için kullanılmışlardır.

2. Kuşakların Tarihsel Geçmişi ve Özellikleri

Taranan kaynaklarda kuşakların tam ve kesin tarihlerle birbirinden ayrılmadığı ve tarihlerin içiçe geçtiği görülmektedir. Kuşakları tam ve keskin tarihlerle ayırmak mümkün olmayabilir. Ama yine de belli tanımlamaların yapılabilmesi ve konunun kolay ele alınabilmesi için tarihsel ayrımların yapılması şarttır.

Kuşakların kronolojik sınıflaması son yüz yıllık zaman dilimi içinde yapılmaktadır. Bunun yanı sıra günümüzde çalışma hayatındaki dağılımına göre baktığımızda, çeşitli yazarlara göre tarihsel farklılıklar bulunmakla beraber, Brown (2003), çağımızın iş ortamında çalışma hayatı içerisinde yerini alan yetişkin kuşakların sessiz kuşak ve Baby Boomers kuşağı çalışanlarından, yeni kuşakların ise X ve Y kuşağı çalışanlardan oluştuğunu ifade etmektedir.

Roberts ve Manolis (2000), O'Bannon (2001), Smola ve Sutton (2002) ve Wallace (2006) yapmış oldukları çalışmalarda genel olarak kuşakların kronolojik sınıflandırmasını aşağıdaki gibi belirtmişlerdir:

- 1945'lerden önce doğanlar Sessiz Kuşak
- 1946-1964 yılları arsında doğanlar Baby Boomers (Bebek Patlaması) Kuşağı
- 1965- 1979 X Kuşağı
- 1980-1999 Y Kuşağı
- 2000'den sonra doğanlar ise Z Kuşağı

2. Sessiz Kuşak

1945'li yıllardan daha önce dünyaya gelen ferdler sessiz kuşak ya da gelenekseller şeklinde ifade edilmektedir (Kyles, 2005). 1945 yılından önce doğanlar çeşitli büyük toplumsal olayları yaşamışlardır. 1. Dünya Savaşı bunlardan sadece biri ve belki de en önemlisidir. Bu yüzden kimi yazarlarca bu kuşağa "Büyük Değişim Kuşağı" da denmektedir. Birinci Dünya Savaşı o yıllarda doğan ve yaşayan tüm insanları etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşına birçok devlet tüm kaynaklarıyla katılmıştır ve savaşın ardından çoğu kıtlık, yoksulluk gibi faktörlerle baş etmek zorunda kalmıştır (Roberts ve Manolis, 2000)

ISBN 978-605-7923-57-8

Savaşın ardından gelen kıtlık, hastalık ve yoksullukla mücadele etmek bu kuşağın genel kişilik ve karakteristik özelliklerini oluşturmuştur. Ayhün, (2013)'ün aktardığına göre 1929 ile 1939 yılları arasında dünyaya gelenler, istikballeri adına endişeli ve kaygılı bir nesil olmuştur.

Sessiz kuşak, savaşların, savaş sonrası yaşanan ekonomik sıkıntıların ve yeniden yapılanmaların gölgesinde yetişmiştir. Haliyle bu kuşak sorunlarla savaşan ve yoklukta dahi ayakta kalma mücadelesi veren bir kuşak olmuştur (Haeberle vd., 2009).

Sessiz kuşağın bireylerinin çocukluk ve gençlik yılları savaşla ve savaşın sıkıntılarıyla geçtiği için bu kuşağın iş hayatına bakışı da farklı olmuştur. Haeberle ve ark. (2009) 'na göre Sessiz kuşak iş hayatında şu özelliklere sahiptir:

- İş yerine ve yöneticilerine sadık,
- Otoriteye saygılı,
- Yöneticilerine karşı itaat anlayışı yüksek,
- Yaptığı işte sıkı çalışma,
- Fedakârlık duyguları yüksek,
- İş hayatı beklentileri sadece para kazanmaya endeksli,
- İş hayatında yükselme ve kariyer yapma olanaklarını çokça önemsemeyen,
- İş performansını daima yüksek tutan,
- İşinin kıymetini bilen,
- Ne iş olsa yapabilecek özellikte,
- İşine ve çalıştığı örgüte sıkı sıkıya bağlı,
- İş yerinde disiplinli ve takım çalışmasına yatkın özelliklere sahip işgücü olarak nitelendirilmektedir (Haeberle vd., 2009).

2.2. Baby Boomers (Bebek Patlaması) Kuşağı

Bu kuşak 1947-1964 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Bebek Patlaması kuşağı Sessiz kuşağın çocukları ve torunları olarak dünyaya gelmiştir (Wallace, 2006).

Bebek patlamasına neden olan faktörler net olarak bilinemese de Tolbize (2008)' e göre, ikinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan nüfus azalmasının hızlı bir şekilde toparlanmasını sağlama, ekonomik sıkıntıların ortaya çıkardığı etkilerinin azalması neticesinde ertelenen çocuk sahibi olma isteğinin bir yansıması ve daha iyimser bir bakış açısıyla döneme başlama ruhu bebek patlamasının sebepleri arasında gösterilebilir

İkinci Dünya Savaşından sonra aileler birçok çocuk yapmış, nüfus Sessiz kuşağa göre bir hayli artmıştır (Smola & Sutton, 2002). Bebek Patlaması kuşağı, ebeveynlerinin iş yerindeki özelliklerini devam ettirmiştir. Bu kuşak da işe sadık özellikler sergilemiştir. Bebek Patlaması kuşağı işine ve iş yerine sadık özellikler sergilemiştir. Bu kuşak iş yerinde ekip ruhunu önemsemiş ve iş arkadaşlarıyla yapıcı ve yakın bir ilişki kurmuştur. Baby Boomers kuşağı bugün hala iş hayatında bulunmaktadır. Bu kuşak günümüzde yöneticilik ve danışmanlık birimlerinde aktif olarak rol almaktadır (Smola & Sutton, 2002).

ISBN 978-605-7923-57-8

2.3. X Kuşağı

X Kuşağı 1965 ile 1980 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Kimi araştırmacılara göre Bebek Patlaması Kuşağının hemen ardından doğdukları için o kuşakla kimi yönlerden benzeşmektedirler (Twenge, 2010).

Önceki kuşaklar ile karşılaştırıldığında X kuşağı, kendine güvenen, özerk, bağımsız ve iş ile yaşam arasındaki dengeyi koruyabilen bir kuşaktır X (Zemke vd, 2000).

Bu kuşak açısından para bir motive etme aracı değildir, fakat paranın eksikliği motivasyon kaybına neden olur (Karp vd, 2002).

Yaptıkları herhangi bir iş sonucunda geribildirim almak onların çok hoşuna giderken ortaya çıkan değişimlere daha kolay uyum sağlarlar. Bunun yanında eneyebilir planlar onlar açısından daha çok tercih edilir ve bir işe katlanabilmeleri için ancak o an için eğlenceli olmaları gerekir. Olaylara bakış açıları, girişimci tavırları ve pragmatist özellikleri ile eski kuşaklardan bir adım daha öndedirler (Tolbize, 2008)

X Kuşağı bir nevi geçiş dönemidir. Türkiye 1965 ile 1980 yılları arasında ekonomik ve sosyal anlamda ciddi anlamda değişimler yaşadığı için bu kuşak Y Kuşağı öncesi bir nevi geçiş dönemidir (Keleş, 2011). X kuşağı kendinden önceki kuşaklara göre oldukça farklı özelliklere sahiptir. İşlerine sadık olmakla birlikte iş değiştirme anlayışına sahiptirler. İşlerinden verim elde edemediklerinde iş değiştirebilirler. X kuşağı iş-hayat dengesine kendinden önceki nesillere göre oldukça değer verir. Bu kuşaktan önceki nesiller hayat şartlarının olumsuz durumu nedeniyle iş-hayat dengesini aksatabilmekteydiler. Ancak ekonomik koşulların iyileşmeye başlamasıyla X kuşağı iş-hayat dengesine daha çok önem vermeye başlamıştır (Smola & Sutton, 2002). İş hayatı bakımından incelediğimizde Twenge (2010)'ye göre X kuşağıyla ilgili şu özelliklere ulaşmamız mümkündür;

- ⇒ İşlerine ve iş hayatına bağlıdırlar,
- ⇒ İşlerinden verim alamadıklarını düşünürlerse iş değiştirebilirler,
- ⇒ İş tatminine ve doyuma önem verirler,
- ⇒ Doyum aldıkları işlerde uzun yıllar çalışabilirler,
- ⇒ İş yerinde yükselme ve kariyer olanaklarını önemserler,
- ⇒ İş motivasyonları yüksektir,
- ⇒ Otoriteye saygılıdırlar ancak Y kuşağı kadar olmasa da yöneticilerini eleştirebilirler

2.4. Y Kuşağı

1980 ile 1999 yılları arasında doğan bireyler Y Kuşağını oluşturmaktadır. Y kuşağı Bebek Patlaması ve X kuşağının çocukları olarak dünyaya gelmiştir (Chester, 2003).

Bu kuşak kendinden önceki kuşaktan oldukça farklıdır ve yepyeni değişimlerin göbeğinde büyümüşlerdir. X kuşağı bir geçiş kuşağı ise, Y kuşağı tamamen değişimin gerçekleştiği kuşak olmuştur (Twenge vd., 2010)

Bu kuşak cep telefonlarının ve bilgisayarların giderek yaygınlaştığı zamanlarda büyümüş bir nevi globalleşen ilk nesil olma özelliğinin göstermiştir. Tabii bu dünyaya açılma hali Y Kuşağının kendinden önceki kuşaklardan bambaşka beklenti, istek ve hedeflere sahip olmasına neden olmuştur (Keleş, 2011).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tufur, (2011)'in aktardığına göre, Y kuşağı sosyal hayatı zengin bir kuşaktır. Y kuşağı gezmeyi, yeni yerler keşfetmeyi ve eğlenmeyi sever. Aynı zamanda Y kuşağı iş yerinde yoğun çalışır ve hayallerinin peşinde koşmaktan da çekinmez.

Mitchell (2005) araştırmasında Y kuşağının tercihlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

- Değişim sağlayan ve etki bırakan
- Kendilerini ifade edebilecekleri bir iş
- Aynı anda çok işi yürütme
- Aktif bir şekilde olaylara dahil olma, içinde yer alma
- Çalışma saatlerinde, dış görünüşte esneklik; rahat bir iş ortamı
- Takım çalışması
- İş başı eğitim
- Her şeyi hızlı ve kolay yoldan elde etme
- İş ve hayat dengesi (Mitchell, 2005).

Yukarıda sayılan özellikler ve nitelikler Y kuşağının kendinden önceki kuşaklardan bambaşka özelliklere sahip olduğunun net göstergeleridir. Y kuşağı kendinden önceki kuşaklara göre oldukça özgüven sahibidir ve özgürlüklerine düşkündürler.

Y kuşağının kendinden önceki kuşaklara göre değişen nitelikleri onların haliyle iş özelliklerine de yansımaktadır. Y kuşağının iş özelliklerini Chester (2003) aşağıdaki şekilde sıralamıştır;

- İş hayatında yüksek özgüvenlidirler,
- Esnek çalışma saatlerini benimserler,
- Evden iş yürütme özellikleri vardır,
- Part-time çalışma anlayışına sahiptirler,
- İş yerinde sorumluluk dağılımının dengeli olmasını önemserler,
- Yöneticileriyle aynı pozisyonda olmayı önemserler,
- Liderlerinden sürekli direktif almaktan ve emir altında çalışmaktan hoşlanmazlar,
- İdealistirler, gelecek planları vardır,
- İş yerinde yükselme ve kariyer olanaklarını önemserler,
- Bir işle yetinmezler, birden fazla işi bir arada yürütürler,
- Açık görüşlü, başarı odaklı ve meydan okuyucu bir tarafları vardır,
- İş hayatında yenilikler yapmaya ve değişimlere her zaman ve daima açıktırlar (Chester, 2003).

2.5. Z Kuşağı

2000 yılından sonra doğanları kapsamaktadır (Smola & Sutton, 2002). Z kuşağı henüz yirmili yaşlarına gelmediği ve iş/sosyal hayata tam olarak girmediği için dünyayı nasıl etkileyecekleriyle ilgili kesin bilgiler mevcut değildir. Ama yapılan tahminlere göre Z Kuşağı gizemiyle geleceği ciddi anlamda etkileyecektir (Haeberle vd. , 2009). Z Kuşağı teknolojik aletlerin içinde büyüdüğü için geleceğin dünyasının da teknolojiden uzak olmayacağı kesin gibidir. Ayhün, (2013)'ün aktardığına göre, hayatın getirdiği değişimler ve yenilikler Z kuşağının kendinden önceki kuşaklara göre bir hayli farklı özellikler taşımasına neden olmuştur.

ISBN 978-605-7923-57-8

3. Y Kuşağının Özellikleri

Genel anlamda 1980 ile 1999 yılları arasında doğan bireyler Y kuşağını oluşturmaktadır (Chester, 2003).

Bu kuşağın Türkiye'deki adlandırması 80 Sonrası Kuşak iken, diğer dünya ülkelerinde bu adlandırma karşımıza Non-Nuclear Family Generation, the Nothing-IsSacred Generation, the Wannabees, the Feel-Good Generation, CyberKids, the Do-orDie Generation ve the Searching-for-an-Identity Generational şeklinde karşımıza çıkar.

Kupperschmidt ise Y kuşağını üç farklı kategoride yani 'ilk dalga' (1979–1984), 'çekirdek grup' (1985–1989) ve 'son dalga' (1990–1999) şeklinde gruplandırmaktadır. Y kuşağını X kuşağından ayırt eden en önemli özellik, bu kuşaktaki bireylerin gerek teknolojiyle ve gerekse tüketimle yakın bir ilişki içerisinde olmalarıdır. Dahası uzman bir internet kullanıcısı olmaları sayesinde, artık çoklu kimlik sahibi olmaları kaçınılmaz olmuştur. Özellikle internetin ortaya koyduğu sanal dünyanın bireyin yaşamış olduğu gerçek dünya yerine geçmesi ve bireylerin hem kendilerini hem de ilişkilerini bu sanallığın ortaya koyduğu argümanlar üzerinden ortaya koyması sebebiyle, üretime dayalı olan dünya algısında bir kırılma yaşanmış, tüketime dayalı bir dünya algısının kapısını aralayan ilk kuşak olma ünvanını sahiplenmiştir (Yücebalkan, Aksu, 2013).

Y kuşağının kimi özellikleri başta iletişim ve iş dünyası olmak üzere birçok alanı derinden etkilemektedir. Özer (2011)' e göre bu özelliklerden bazıları şunlardır:

- Y kuşağı görev sorumluluğuna sahip, hedeflerini gerçekleştirmeye odaklı bir kuşaktır.
- Y kuşağı hayallerinin peşinden koşar.
- Y kuşağı haksızlıklar karşısında sessiz kalmaz ve sürekli sorgulamaktan çekinmez.
- Y kuşağı arkadaşlarının tavsiyesine duyarlıdır ve iş yerinde takım ruhu içinde çalışabilir.
- Y kuşağı spora, kültürel gelişmelere duyarlıdır ve sosyal etkinlikleri yakından takip ederler.

Y kuşağının internetin olduğu ortamda dünyaya gelmiş olması, bu kuşağı kendinden önceki kuşaklardan ayıran en önemli faktördür. İçinde doğduğu global şartlar bu kuşağa avantaj olarak dönmüştür. Y kuşağı internetin de etkisiyle sorgulayan, eleştiren, olayları olduğu gibi kabul etmeyen, kurcalayan, araştıran ve yenilikçi bir kuşak olmuştur. Y kuşağından önceki kuşaklar imkânların yetersiz olması nedeniyle olanla yetinmiş, yeni arayışlara girmemiştir. Ancak Y kuşağı sürekli yeni arayışlar yapan, olanla yetinmeyen bir kuşak olma özelliği göstermiştir (Twenge vd., 2010).

Y kuşağı özgüveni yüksek ve talepkâr bir kuşak olarak tanımlanmaktadır. Bu kuşağın tahammül gücü düşüktür ve genel olarak bu kuşağın mensupları sabırlı değildir. Maddi refahın iyi olduğu zamanlarda büyümeleri bu kuşağın sabırsız ve mükemmeliyetçi olmasına neden olmuştur. Bu durum Y kuşağının en temel dezavantajları olarak görülmektedir (Roberts & Manolis, 2000).

Yukarıdaki bilgilerin ışığında Y kuşağının kendinden önceki kuşaklara benzemediği ve kendinden sonra gelecek kuşakları da ciddi anlamda etkileyeceği kanısına ulaşılabilir.

Her kuşağın birbiriyle benzer özellikleri olduğu gibi farklı ve kendine has özellikleri de bulunmaktadır.

Y kuşağının sosyal, eğitsel, kişisel, kişilik ve iş açısından temel özellikleri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır. Bu özellikler literatürler taranarak araştırmacının kendi ifadeleriyle yorumlanarak derlenmiştir (Roberts & Manolis, 2000; O'Bannon 2001; Smola & Sutton 2002; Wallace, 2006).

ISBN 978-605-7923-57-8

- Y kuşağı genç, pratik, özgürlüklerine ve internete düşkün bir nesildir.
- İnternet ve bilgisayarla birlikte büyüdüğü için gününün büyük bir bölümünü internet ve bilgisayarla geçirmektedir. İnternet ve bilgisayarı iş dünyasında aktif olarak kullanmaktadır.
- Y kuşağı rahatına düşkündür ve rahatını bozan her şeyden rahatsız olabilir.
- Y kuşağı sorgulamaktan çekinmez. Bu nedenle iş yerinde patronunu rahatlıkla eleştirebilir ve sorgulayabilir.
- İnternetin hızının etkisiyle de bu kuşak hıza düşkündür. Her şeyin hızlı ve pratik olması ister.
- Önceki kuşaklarından farklı olarak bu kuşakta saygı kavramı değişmiştir. Her şeye sorgusuz sualsiz saygıyı bu kuşak reddeder.
- Y kuşağının gerçek arkadaş ortamı kadar, sosyal medyanın etkisiyle sanal bir arkadaş çevresi oluşmuştur.
- Y kuşağı hedeflerine önem verir ve kariyerine ulaşmak için kendilerine yatırım yapmaktadır.
- Y kuşağı hedeflerine ulaşmada engellendiklerinde ve sınırlandırıldıklarında tepkisel davranabilirler.
- Y kuşağı ikili ilişkilere önem vermektedir yalnız sadakat konusunda iyi durumda olduğu söylenemez.
- Y kuşağı oldukça yetenekli olduğuna inanmaktadır ve yeteneklerini göstermede de heveslidirler.
- Y kuşağı internet üzerinden alış-veriş yapmayı sever ve teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek değişen teknolojiye ayak uydururlar.
- Y kuşağı interneti ve sosyal medyayı çok kullandığı için dikkatini toplamada çeşitli sorunlar yaşamaktadır.
- Y kuşağı interneti ve sosyal medyayı çok kullandığı için çok fazla kitap okumamakta ve yazılı materyale ilgi duymamaktadır.
- Y kuşağı üniversiteye devam etmede ve mezun olmada en yüksek orana sahip olan kuşaktır. Bu da bu kuşağın eğitimli bir kuşak olduğunu ve eğitime önem verdiğini göstermektedir.
- Y kuşağı dünyaya geldikten sonra anne babaları tarafından titizlikle büyütülmüştür, bu da bu kuşağın özgüveni yüksek ve şımartılmış bir nesil olmasına neden olmuştur.
- Y kuşağının dünyadaki olaylardan haberdar olması nedeniyle sosyal sorumluluk bilinçleri yüksektir.
- Y kuşağı ailelerinin tek ya da birkaç çocuğundan biri olduğu için geniş bir aile çevresi tarafından korunmaktadır ve bu durum Y kuşağının kendini özel hissetmesine neden olur.
- Y kuşağı dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmekte ve kendisini dünyadaki gelişmelere kolayca adapte etmektedir. Y kuşağından önceki kuşaklar bu adapte konusunda çok başarılı değillerdir.
- Y kuşağı teknolojik gelişmeleri yakından takip ettiği için aileleri teknolojik bir alış-veriş yapacağı zaman çocuklarına danışmaktadırlar. Y kuşağı anne babalarını teknoloji konusunda danışmanlık yapmaktadır.
- Her kuşak yetiştiği ortamın gelişmelerinden etkilenmektedir. Y kuşağı ekonomik refahın olduğu bir ortamda büyüdüğü için tüketim bolluğu yaşamıştır. Y kuşağı kendinden önceki kuşaklara göre çok tüketim yapmaktadır.
- Y kuşağının tüketim alışkanlıkları da kendinden önceki kuşaklardan farklılık göstermektedir. Y kuşağı daha çok sanal alış-verişler yapmaktadır.
- Y kuşağı çok seyahat etmektedir. Kısa süreli gezileri çokça yapmakta, işlerden arta kalan vakitlerde tatil yapmaya zaman ayırmaktadır (Roberts & Manolis, 2000; O'Bannon 2001; Smola & Sutton 2002; Wallace, 2006).

ISBN 978-605-7923-57-8

- İş dünyasının yaratıcılığa önem vermesi bu kuşağın yaratıcık yönünü geliştirmeye yardım etmiştir. Y kuşağı farklı olanı bulmaya ve pazarlamaya yatkındır (Roberts & Manolis, 2000; O'Bannon 2001; Smola & Sutton 2002; Wallace, 2006)

Bu özelliklerin dışında Y kuşağıyla ilgili kimi yanlış ve önyargılı bilgiler de bulunmaktadır. Tembellik, savurganlık, bencillik, tartışmacılık, saygısızlık gibi özellikler bu kuşağa ait genel özellikler gibi algılanabilmektedir. Ancak yukarıda da yer alan bilgilere göre Y kuşağının böyle genel anlamda özellikleri bulunmamaktadır ve bu yargılar doğruyu yansıtmamaktadır.

Cisco tarafından gerçekleştirilen '2012 Cisco World Technology Report' ve Türkiye'nin de bulunduğu 18 ülkeden, yaşları 18 ile 30 arasında değişen 1800 üniversite öğrencisi ve çalışan ile birlikte 1800 teknoloji profesyonelinin katıldığı araştırmada Y kuşağının teknoloji kullanımı ile ilgili önemli veriler sunulmuştur. Araştırmanın ilk göze çarpan özelliği Y kuşağının %60'ının akıllı telefonlarını içgüdüsel olarak kullanmaları olmuştur. Elektronik posta, kısa mesaj ve sosyal ağlardaki güncellemeler hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş durumda. Araştırmaya katılan her beş kişiden ikisi eğer bu kontrolleri gerçekleştirmez ise kendisini huzursuz hissettiğini belirtmiştir. Türkiye açısından bakıldığında ise gençlerin %97'sinin sabah kalktıklarında ilk iş olarak akıllı telefonlarına bakmayı, giyinme, kahvaltı yapma ve dişini fırçalama gibi temel davranışlar ile bir tutmaktadırlar. Aynı yaklaşım küresel anlamda %90 oranında açıklanmıştır (Usta, 2012: 38). Y kuşağının teknoloji ile bütünleşmiş yaşamı onun medya kullanımına da yansımaktadır. İnternet kullanımının artması ve bunun Y kuşağının aktif olduğu döneme denk gelmesi radyonun geleneksel yollardan değil dijital medya aracılığı ile kullanılmasının da önünü açmıştır.

Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Sınırlılıkları

Radyo, icat edildiği yıllardan bu yana insanların bilgi almalarını ve eğlenmelerini sağlayan bir araç olmuştur. İcat edildikten çok sonra Türkiye'de de kullanıma başlanan televizyonun aksine, icadının ardından birkaç yıl sonra Türkiye'ye ulaşan radyo teknolojisi özellikle genç Cumhuriyet'in yeni bir toplum yaratma çabalarına katkı sağlamış ve halkın bilgi almasına katkıda bulunmuştur. Her ürünün olduğu gibi radyonun da bir yaşam eğrisi bulunmaktadır. Önce televizyon ardından da internetin icadı ve yaygınlaşması ile birlikte radyoya olan ilgi günden güne azalmaya başlamıştır. Ülkemizde tekel niteliğindeki TRT yayınlarının ardından özel radyoların yaygınlaşmaya başladığı dönemde ikinci baharını yaşayan, kapatılmaması için uğruna protesto gösterilerinin yapıldığı radyo, günümüzde internetin etkisiyle eski popülaritesini kaybetmiş gözükmektedir. Özellikle internet ile içli dışlı büyüyen Y kuşağına mensup olan günümüzün üniversite öğrencileri için radyo günden güne nostaljik bir araç haline gelmektedir. Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin radyonun geleceği ile ilgili olarak görüşlerini ve üniversite öğrencilerinin radyoların yayıncılık politikası ile ilgili olarak gelecek vizyonlarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden mülakat analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Mülakat analizinde katılımcılara belli bir konudaki görüşleri sorulmakta ve katılımcıların konuya ilişkin bakış açıları derinlemesine irdelenebilmektedir. Mülakatlar, yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile hazırlanan sorulara verilen yanıtlar kayıt altına alınmıştır. Mülakatlarda ses kaydı alma görüşme için en anlaşılır kayıt biçimidir. Görüşmenin tamamını, görüşmeci ve görüşülenin söyledikleri eksiksiz bir şekilde analiz için kaydedilebilir. Raporlama için birçok işe yarar ve söylem derlenebilir (Dawson,2015:59). Araştırmanın evrenini tüm üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Ancak bu denli büyük bir evrene ulaşmanın zamansal ve maddi maliyetleri nedeniyle örnekleme yoluna gidilmiştir. Araştırma İstanbul'da faaliyet gösteren 8 üniversitenin iletişim fakültelerinde öğrenim gören toplam 33 Y kuşağına ait üniversite öğrencisine

ISBN 978-605-7923-57-8

uygulanmıştır. Araştırmada seçilen denekler amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Amaçlı örneklemede seçilen kişilerin araştırmacının amaçlarına ölçüt, kolaylık yanında , amaca uygunluktur (Aziz,2014:55). Seçilen örneklem için Y kuşağına ait yani 1980-1999 yılları arasında doğan öğrenciler için bir ön eleme yapılmış ve araştırma bu kuşağa ait olan öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmadan veri elde edebilmek için katılımcılara üç soru yöneltilmiştir. Bunlar:

1. Radyo mecrasının geleceğine yönelik düşünceleriniz nedir?
2. Sizce radyo gelecekte biter mi?
3. Dinleyici olarak gelecekte nasıl bir radyo hayal ediyorsunuz?

Araştırma, bu sorular kapsamında toplanan veriler ve yukarıda tanımlanan örneklemle sınırlıdır.

2. Bulgular

Araştırmadan elde edilen bulgular, katılımcıların radyonun bitip bitmeyeceği ile ilgili olarak üç temel görüşe sahip olduğunu göstermektedir: "Gelecekte radyo bitecektir", "İlgi azalsa dahi varlığını sürdürecektir" ve "Radyo bitmeyecektir".

Gelecekte radyonun biteceğini düşünenlerin temel argümanları, esas olarak internetin ve akıllı cep telefonlarının yaygınlaşması nedeniyle "artık radyoya ihtiyaç kalmadığıdır." Bu görüşü savunanlara göre Youtube ve Spotify gibi mecralar nedeniyle insanlar "cızırtısız olarak", "hareket halindeyken", "istedikleri müziği istedikleri anda" dinleyebilmektedir. Bu görüşü savunanların radyoyu yalnızca bir müzik dinleme aracı olarak gördükleri açıktır. Bu nedenle de radyonun biteceğine yönelik fikirlerini, müzik dinleyebilecekleri diğer mecraların ve araçların varlığına bağlamaktadır.
Gelecekte radyoya olan ilginin azalsa dahi varlığını sürdüreceğini savunanlar da bu görüşlerini internetin ve akıllı telefonların yaygınlaşmasına bağlamaktadır. Bu görüşü savunanlar araştırmaya katılanların yüzde 55'ini oluşturmaktadır. Bunu savunanlar radyonun biteceğini düşünenlerden farklı olarak teknolojik gelişmeler ne kadar ileri olursa olsun, radyonun özellikle "trafikte" ve "bir iş yaparken" dinlenmesi nedeniyle bitmeyeceğini savunmaktadır. Bu görüşü savunanlar, toplu taşıma araçlarını kullananlardan ziyade araç başında trafikte çok fazla vakit geçiren insanların varlığına bağlı olarak "haber alma", "müzik dinleme", "keyifli vakit geçirme", "hava ve yol durumunu öğrenme" gibi nedenlerle radyonun varlığını sürdüreceği savunmaktadır. Buna karşılık toplu taşımadaki insanların ise mobil internet aracılığı ile alternatif müzik dinleme araçlarını kullanabildiğinden radyo dinlemeye yanaşmayacağını dile getirmektedir. Araştırmaya katılanlara göre "internetin yaygınlaşmasının gazeteleri bitirmesi gibi" bir durum radyonun başına tam olarak gelmeyecektir ancak internetin icadı radyoya olan ilgiyi azaltacaktır. Her ne kadar radyo yayınları internet üzerinden ve "cızırtısız olarak" da dinlenebiliyorsa da "Spotify, Fizy ve Youtube gibi araçlar", "haber almayı sağlayan uygulamalar" ve "sosyal medya siteleri" "istenilen müziği istenilen anda dinlemeyi" ve "habere anında ulaşabilmeyi sağlaması" nedeniyle radyoyu "gereksiz" bir hale getirecektir. Buna rağmen radyo varlığını sürdürecektir.

Gelecekte radyonun bitmeyeceğini savunanlar da trafik konusuna yoğun bir şekilde değinmiştir. Bu görüşü savunanlara göre insanların trafikte çok fazla vakit geçirmesi "sıkılmalarına", "yoldaş aramalarına" ve "ilgilendiği konulardaki konukların söyleyeceklerini merak edip dinlemelerine" neden olmaktadır. Bu görüşü savunanlar radyoyu bütünsel olarak ele almakta ve yalnızca bir müzik kutusu gibi görmeyip bir bilgi ve iletişim aracı olarak görmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yargı	Oran (%)
İlgi Azalacak ama Radyo Bitmeyecek	55
Radyo Bitmeyecek	35
Radyo Tamamen Bitecek	10
Toplam	100

Görüldüğü üzere katılımcılar radyonun geleceği ile ilgili olarak üç farklı görüş öne sürmektedir. Bu görüşlerin ortak dayanak noktaları olmakla birlikte bu dayanak noktalarını farklı yorumlama nedeniyle radyonun geleceği ile ilgili olarak farklı fikirler dile getirilmektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde Y kuşağına gelecekte nasıl bir radyo mecrası ve radyo yayıncılığı bekledikleri ile de ilgili görüşleri sorulmuş ve alınan yanıtlar kategorileştirilerek derlenmiştir. Radyonun gelecekteki yayıncılığı ile ilgili olarak hayal edilenler arasında temel bir ortak nokta bulmak zordur. Katılımcılar, kişisel isteklerini dile getirdiğinden her birinin öne sürdüğü fikir de farklıdır. Buna göre Y kuşağının en çok dile getirdiği "gelecekteki radyo vizyonu"nu şu şekilde sıralamak mümkündür:

- ⇨ Dış dünyadan soyutlayacak ve dinlendirecek bir müzik yayıncılığına sahip olmalı.
- ⇨ Daha kaliteli müzik, daha az konuşma olmalı.
- ⇨ Gündemi sosyal medyadan takip etme nedeniyle daha fazla müzik ve eğlence yayını olmalı
- ⇨ Ünlü bir konuk yerine halktan herhangi birini konuk edip onun istediklerini çalan bir müzik yayını olmalı
- ⇨ Resmi (soğuk) eğlence programları, yerine daha eğlenceli (sıcak ve samimi) programlar yapılmalı.
- ⇨ 80-90'ların müziklerine daha fazla yer verilen, popüler sanatçıları konuk alan yayınlar yapılmalı.
- ⇨ Haberin yanı sıra kültür, eğlence, bilgi, teknoloji gibi konularda da yayın yapılmalı.
- ⇨ Alterntif müzik ve Indie grupların daha fazla olduğu bir yayın politikası olmalı.
- ⇨ Reklamlar azaltılmalı.
- ⇨ Müzik hiç susmadan yalnızca eğlence programları olmalı.
- ⇨ Trafikte günün sıkıntısı ve gerginliğini atabilmek için güldürü ve mizahi içeriklere yer verilmeli.
- ⇨ Radyoda radyocuların değil sosyal medya fenomenlerinin talk Show programları yer almalı.
- ⇨ Sohbetler hayata dair olmalı.
- ⇨ Reklamların ve sunucuların sesinin olmadığı bir radyo olmalı.
- ⇨ "Arkası Yarın" tipinde mini hikayelerin olduğu ve gelecek programlarda nelerin olacağının dile getirilerek dinleyicide merak uyandıran tipte yayınlar olmalı.
- ⇨ Her yerde çalan şarkılar yerine unutulmayan şarkıların çalındığı, tek bir sözüyle hayatlara dokunabilecek ve düşünmeye itecek insanların program yaptığı bir radyo olmalı.

SONUÇ

1980'den 2000 yılına kadarki yirmi yıllık dönemde dünyaya gelen ve Y Kuşağı olarak adlandırılan kuşak önceki kuşaklardan daha farklı özelliklere sahip bir kuşak olarak tarihe geçmiştir. Önceki kuşaklara göre daha sabırsız, daha aceleci daha sosyal ve özgüveni daha yüksek bir kuşak olan Y kuşağının teknolojiyi kullanma biçimleri de önceki kuşaklara göre farklılık göstermektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yapılan Literatör araştırması sonucu Y kuşağı her gün cep telefonu ve interneti kullanmaktadır. Kuşağa ait bireylerin teknoloji iletişim araçlarından yalnızca ikisini seçme hakları olsaydı hangi ikiliyi seçecekleri sorulduğunda çoğunluğu 'internet' ve 'cep telefonu' yanıtını vermiştir. Daha önce Cisco tarafından yapılan '2012 Cisco World Technology Report' adlı araştırmada Türkiye'de Y kuşağının sabah uyanır uyanmaz ilk iş olarak cep telefonlarına baktığı açıklanmıştır. Bu durum, cep telefonu ve internetin günümüzde Y kuşağı olarak adlandırılan kuşağın hayatındaki önemini kanıtlamaktadır. Bu kuşak üyelerinin vazgeçemeyecekleri iki teknolojik iletişim aracı olarak cep telefonu ve interneti göstermeleri internet ve cep telefonunun onlarda yarattığı bağımlılık konusunu da tartışmaya açmaktadır. Bundan dolayı internet ve cep telefonu bağımlısı olarak yetişen Y kuşağının yaşayabileceği psikolojik tahribatların da incelenmesi gerekmektedir. Cisco'nun araştırmasında dikkat çeken bir diğer sonuç ise geleneksel medya kullanımının Y kuşağında düşmeye başlaması olmuştur. Radyo ve gazete katılımcıların tercih etmediği iletişim araçları olmuştur. Katılımcıların en çok tercih ettiği yeni medya araçları ve teknolojik iletişim araçları yüzde 80 ile internet, cep telefonu ve sosyal medya olmuştur.

Y kuşağı radyonun geleceğine yönelik görüşlerinin betimlenmesi için yapılan araştırmada genel olarak radyonun bitmeyeceğini ama mecraya olan ilginin azalacağını belirtmiştir. Radyo mecrasının geleceğinin olmadığını savunan kesim yüzde on oranında iken, radyonun günümüzdeki gibi aynı ivmede olacağını ve popülerliğinde herhangi bir ilerleme ya da gerileme olmayacağını savunanların oranı yüzde 35 olmuştur. Y kuşağı radyonun geleceğine tereddütle bakmaktadır. Bu tereddüttün en büyük nedeni ise dijital medyanın onlara sunduğu seçeneklerdir. Yeni neslin geleceğin radyo vizyonu ile ilgili elde edilen bulgularda genellikle kişileştirilmiş bir içerik ön plana çıkmaktadır. "Gelecekte nasıl bir radyo mecrası görmek istersiniz?" sorusuna verilen yanıtlar daha çok "kişileştirilmiş" içerik yönünde olmuştur. Y kuşağının bu isteği, günümüzde radyo kanallarının daha niş ve tematik düzeyde uzmanlaşmış bir içerikle yayın sunarak hedef kitlelerine odaklanma mecburiyetini ortaya çıkartmaktadır. Bu talebi dijital medya daha iyi sunabildiği için radyonun dijital medya ile rekabetinde zorlu bir süreç içinde olacağını söylemek mümkündür. Bu dijital savaşta radyonun geleneksel yayıncılık ile dijital yayıncılığı bütünleştirmesi ve bu alanda bütünleşik pazarlama yapması ise onu ayakta tutacak en önemli faktör olacaktır.

Kaynaklar

AYHÜN E, Sena (2013). Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar Ve Örgütsel Yansımaları, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:1.

AZİZ, A. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel Kitap.

BROWN, D., Ways Dietitians Of Different Generations Can Work Together, Journal Of The American Dietetic Association, Volume: 103, Issue: 11, 2003

CHESTER, E. (2003). Employing Generation Why? Katy, TX: Tucker House Books

CISCO (2012). Cisco 2012 World Technology Report. https://newsroom.cisco.com/feature-content?type=webcontent&articleId=1114851 kaynağından 10.08.2018 tarihinde erişilmiştir.

COMTE, A. (1974). The Positive Philosophy (Blumberg, Abraham S. b.). New York: AMS Pres.

DAWSON, C. (2015). Araştırma Yöntemlerine Giriş. Çeviri Editörü Asım Arı. Konya: Eğitim Yayınevi.

ISBN 978-605-7923-57-8

HAEBERLE, K., Herzberg, J. ve Hobbs, T. (2009). Leading The Multigenerational Work Force. Healthcare Executive, 24(5), 62-67.

HOWE, N., & Strauss, W. (2007). The Next 20 Years: How Customer and Workforce Attitudes Will Evolve. Harvard Business Review, 1-13.

ISLAM, Cheon ve DESA, H. (2011). "A Study On Generation Y Behaviours At Workplace in Penang, Australian Journal of Basics and Applied Sciences, 5(11)

KARP H., Fuller C., Sirias D., Bridging The Boomer Xer Gap : Creating Authentic Teams For High Performance At Work. Palo Alto, Ca: Davies-Black Pub, 2002

KELEŞ, H.N., Y Kuşağı Çalışanlarının Motivasyon Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt 3, Sayı 2, 2011 ISSN: 1309 -8039 (Online)

KYLES, D., Managing Your Multigenerational Workforce, Strategic Finance, Volume: 87, , Issue: 6, 2005

MANNHEİM, K., The Problem Of Generations, Chapter Vıı, Pp, 1952

MİTCHELL, B. (2005). Understanding and Managing Different Generations

O'BANNON, G. (2001). Managing Our Future: The Generation X Factor. Public Personnel Management, 30, 95-109

ÖZER, Y. (2011). En Yeni Nesil, Deneçli, C. Ve Deneçli S. Nabza Göre Şerbet, Kuşağa Göre Etkinlik: Eğlencenin Pazarlanması Ve Kuşaklar,

REEVES, T., & Oh, E. (2008). Generational Difference. J. M. Spector içinde, Handbook of Research on Educational Communications and Technology (3 b., s. 295-303). New York: Lawrence Erlbaum Associates

ROBERTS, J. & Manolis, C. (2000). Baby Boomers and Busters: An exploratory investigation of attitudes towards marketing, advertising and consumerism. Journal of Consumer Marketing, 17(6), 481–499.

SMOLA, K. W. & Sutton, C. D. (2002). Generational differences: revisiting generational work values for the new millennium, Journal of Organizational Behavior, 23, 363–382.
TOLBİZE, A. (2008). Generational Differences In The Workplace. Research and Training Center on Community Living: University of Minnesota.

TUFUR, M. (2011). Türkiye'nin Y Kuşağı. İstanbul: Contento

TWENGE, J. M., Campbell, S. M., Hoffman, B. J., & Lance, C. E. (2010). Generational Differences In Work Values: Leisure and Extrinsic Values Increasing. Social and Intrinsic Values Decreasing. Journal of Management, 36(5), 1117-1142

ISBN 978-605-7923-57-8

USTA, Ahmet. (2012). Yeni kuşağı anlamak, Bloomberg Businessweek Türkiye, 16/22 Aralık 2012.

YÜCEBALKAN B., Aksu B., Potansiyel İşgücü Olarak Y Kuşağının Transformasyonel Liderlerle Çalışabilirliğine Yönelik Bir Araştırma, Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, C:5 S:1, 2013

ZEMKE, R., Raines, C., & Filipczak, R., Generations At Work: Managing The Clash Of Veterans, Boomers, Xers, And Nexters İn Your Workplace, New York: Amacom, 2000

WALLACE, J. (2006). Work commitment in the legal profession: A study of baby boomers and generation Xers, International Journal of the Legal Profession, 13(2), 137–151.

ISBN 978-605-7923-57-8

MOBBİNG: ŞANLIURFA KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE AMPRİK BİR ÇALIŞMA

Kasım KAYA
Dr.Öğr.Üyesi, Harran Üniversitesi, kkaya@harran.edu.tr

Mobbing çok eski olmakla birlikte son zamanlarda üzerinde önemle durulan ve araştırmalara konu olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma ortamlarında psikolojik taciz, yıldırma ve psikolojik şiddet olarak adlandırılan mobbing son dönemlerde özellikle sağlık çalışanlarının karşı karşıya kaldığı bir durum olarak literatürde yer almaktadır. İşyerinde karşılaşılan moobing davranışları konusunda yapılan çalışmalarda mobbing davranışlarına maruz kalmada, cinsiyetin etkisi olup olmadığı tartışılmakla birlikte yapılan çalışmaların önemli bir kısmında bu sorunla kadınların, erkeklere göre daha yaygın ve düzenli biçimde karşı karşıya kaldıkları ve erkeklere oranla daha büyük sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir. Kadın çalışanlara yönelik mobbingin göreceli nedeni çalışan olmalarından daha çok kadın olmalarından ileri gelmektedir. Konu bu açıdan ele alındığında, kadın çalışanlara yönelen mobbing eylemleri, bir anlamda toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılıktan kaynaklı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, işyerinde mobbing kurbanı olan kadınların demografik özellikleri, çalışma yaşamında kadınlara yönelik gerçekleşen mobbing eylemleri, bu eylemlerin ortaya çıkma nedenleri, eylemlerin kadın çalışanlar üzerindeki etkilerinin irdelenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, kadın sağlık çalışanlarının demografik faktörleri bağlamında mobbinge maruz kalmalarında farklılık olup olmadığını belirlemektir. Hazırlanan anket Şanlıurfa'da sağlık sektöründe görev yapan 384 kadın çalışana gönüllü katılımlı olarak uygulanmıştır. Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler, SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada ölçeğin tek boyutluluk özelliğini araştırmak amacıyla Faktör Analizinden yararlanılmıştır. Güvenilirliğin belirlenmesi için Cronbach Alpha Testinden yararlanılmıştır. Mobbing açısından medeni durum bağlamında farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla T-testi yapılmıştır. Mobbing açısından eğitim durumu, yaş ve gelir durumu bağlamında bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla Anova Testi analizinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, eğitim düzeyi bağlamında, mobbinge maruz kalmalarında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, Sağlık, Kadın Çalışanlar

GİRİŞ

Mobbing Batı literatüründe son dönemlerde yer edinmesi nedeniyle, Türkçe karşılığı konusunda henüz bir netlik bulunmamakta ve Türkçe literatürde bir tanımlama kargaşası sorunu yaşanmaktadır. Psikolojik yıldırmanın Türkçe terim karşılığı olarak yıldırma, duygusal şiddet, zorbalık, psikolojik şiddet, psikolojik taciz ve psikolojik terör gibi çeşitli ifadeler kullanılmaktadır (Gündüz ve Yılmaz, 2008: 270, Alkan vd. 2011). İş yerinde mobbing, bir ya da daha fazla kişinin tek bir kişiye veya belli kişilere sistemli olarak gerçekleştirilen, etik dışı iletişim ile düşmanca davranışlarda bulunulması olarak tanımlanmaktadır(Yıldırım ve Yıldırım,2010;30, Murray,2009;18, Tınaz, 2011;8). Günümüzde dünyanın her yerinde çalışma ortamlarında mobbing davranışlarının bulunduğu kabul edilmektedir (Chappell ve Di Martino,2006,). Psikolojik şiddet

ISBN 978-605-7923-57-8

Leymann"a göre, bir psiko-terördür. Düşünce ve inanç farklılığı, çekememezlik ve cinsiyet ayrımına kadar her tür etken mobbingin gerçekleşmesinde etkili olabilmekte, korkutmak, sindirmek ve yılgınlığa uğratmak sonuçları ortaya çıkmaktadır (Leymann,1990;5, Çobanoğlu, 2005). Mobbing, örgütü deforme eden, çalışanlarda strese sebep olarak, iş tatminini olumsuz etkileyen ciddi sonuçlara neden olan bir sorun olarak görülmektedir. Çalışma hayatının her aşamasında karşılaşılabilen mobbing olgusu, çalışanların sağlığını çok ciddi boyutlarda etkilemektedir. Bu etki sadece bireysel olarak değil, örgütsel ve toplumsal açıdan da olumsuz sonuçları ile ortaya çıkmaktadır (Çobanoğlu, 2005: 28).

Bütün değerlendirmeler insan hayatının öncelikli olduğu sağlık sektöründe mobbingin daha büyük öneme sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmalar, sağlık çalışanlarının şiddete uğrama riskinin diğer hizmet sektörü çalışanlarına oranla 16 kat daha fazla olduğunu, hemşirelerin ise diğer sağlık çalışanları arasında üç kat daha fazla risk altında olduğunu göstermektedir (Kingma, 2001: 129). Psikolojik şiddet içeren davranışlar çalışanı fiziksel ve psikolojik açıdan olumsuz etkilemekte; bu etki sonucu birey, iş yeri ve toplum açısından ciddi sorun teşkil edebilecek sosyo-ekonomik zararlara yol açmaktadır.

1.LİTERATÜR

1.1. Mobbing Kavramı

Mobbing ifadesi Latince kökenli olan "mobile vulgus" sözcüğünden türetilen ve "kararsız kalabalık" anlamına gelen bir kavramdır. "Mob" fiili ortalıkta toplanmak, saldırmak ya da rahatsızlık vermek anlamlarını taşımaktadır (Davenport vd, 2003: 3). Bilimsel anlamda Mobbing ile ilgili ilk çalışmaları ele aldığımızda, mobbing kavramının 20. yy.'ın sonlarından başlayarak günümüze kadar uzanan bir araştırma sürecine sahip olduğunu ifade edebiliriz. Avusturyalı Konrad Lorenz 60'lı yıllarda tanınmış bir bilim adamı olarak mobbing kelimesini, avlanırken çaba sarf ederek düşmanı kaçırmaya çalışan hayvanların davranışlarını ifade etmek için kullanmıştır. 1972 yılında da İsveç'te "Mobbing: Çocuklar Arasında Grup Şiddeti" adlı kitabını yayınlamıştır (Davenport vd. , 2003:3, Atman, 2012). Daha öncesinde çalışmalar yapılmış olsa da mobbing kavramını 1980'li yılların başlarında bilinçli olarak Leymann'ın incelediği genel kabul edilen bir düşüncedir (Olweus, 1993). Mobbingi uygulayan kişi, mobbinge maruz kalan çalışanı iş yaşamından, hatta yaşadığı sosyal hayattan dışlamak amacıyla kasıtlı olarak mobbing eylemini gerçekleştirmektedir. Psikolojik yıldırma uygulayanların amacı, kurbanı kendi iradesine bağımlı hale getirip, kişiliğini tartışmasız kabul etmesini sağlamaktır (Tutar, 2004: 95).

1.2. Mobbing KonusundaYapılmış Çalışmalar

Uluslararası Çalışma Örgüt'ünün (ILO) 2017 raporuna göre, Dünya'da son yıllarda mobbinge maruz kalanların sayısında büyük bir artış olduğu ve bu durum sektörel bazda ele alındığında ise en fazla yoğunluğun sağlık sektöründe olduğu belirtilmiştir (ILO, 2017). Quine (2001)'de sağlık çalışanları üzerine yaptığı bir çalışmada, sağlık çalışanlarının mobbinge sıklıkla maruz kaldığını, özellikle hemşirelerin diğer sağlık çalışanlarına kıyasla bu süreci daha fazla yaşadıklarını belirtmiştir. Asunakutlu ve Safran'ın (2006) kamu sağlık kuruluşlarında çalışan ve %80'ni kadından oluşan 182 katılımcı ile yaptığı araştırmada, en sık karşılaşılan mobbing davranışının, çalışanların kendilerini özgürce ifade etme konusunda sınırlandırılıp engellenmesi olduğu ortaya çıkmıştır. Gökçe (2006) Türkiye'nin farklı bölgelerindeki resmi ve özel ilköğretim okullarında görev yapmakta olan 1842 öğretmen ve yöneticinin yıldırmaya ilişkin görüşlerini kendi geliştirdiği bir ölçek vasıtasıyla incelemiş öğretmen ve okul yöneticilerinin zaman zaman yıldırmaya maruz kaldıklarını belirtmiştir.Güngör (2007) İstanbul ilinde, eğitim, sağlık ve finans sektörlerinde görev yapan 382 kişiye ulaşmış katılımcıların mobbing kavramına ilişkin yüksek farkındalık

ISBN 978-605-7923-57-8

düzeyine sahip olduğu, önüne geçilmesi gereken önemli bir sorun olarak gördüklerini belirtmiştir.Karavardar (2009) İstanbul'da farklı sektörlerde çalışan 310 iş görene anket uygulamış araştırmaya katılanların %46,1'inin yıldırma mağduru olduğu ve bu kişilerin %58,7'sinin birden fazla psikolojik yıldırmaya maruz kaldığını belirlemiştir.Koçak ve Hayran (2011) Kocaeli'nde faaliyet gösteren finans, eğitim, sağlık, sanayi sektörlerinde 134 kadın iş gören üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda işyerinde mobbinge uğrayan kişilerin tepkilerinin görmezden gelme, üstlere bildirme, tacizi uygulayan kişiyle görüşme, başka pozisyon veya görev yerine tayin talebi ve hukuki yollara başvurma olduğu tespit edilmiştir.Aytaç ve Dursun (2013) Sağlık sektöründe görev yapmakta olan 865 katılımcı üzerinde kadına yönelik şiddet hakkındaki araştırmalarında kadın çalışanların yarısından fazlasının iş ortamında, mesai arkadaşları, amirleri veya hizmet vermiş oldukları kişilerin şiddet içeren davranışlarına maruz kaldıklarını tespit etmiştir.

Einarsen (2000) İşyerinde yıldırmaya ilişkin 7986 Norveç çalışanı üzerinde yaptığı araştırmasında katılımcıların %8,6'sının son altı ay içerisinde yıldırmaya maruz kaldığını tespit etmiştir. MacIntosh, Wuest, Gray, Aldous, (2010) Kanada'da çalışma ortamında psikolojik şiddete maruz kalan 36 kadın üzerinde yapılan bir araştırmada kadınların yıldırma ile baş etmesi aşamasında uzlaşmacı olma, yeniden düşünme, müdahaleyi azaltma, dengelerin yeniden oluşturulması şeklinde dört aşamalı bir sürece başvurdukları sonucuna ulaşılmıştır.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, kadın sağlık çalışanlarının demografik faktörler bağlamında mobbinge maruz kalmalarında farklılık olup olmadığını belirlemektir.

2.2. Örnekleme Süreci

Araştırmanın ana kütlesini Şanlıurfa'da çalışan kadın sağlık çalışanları oluşturmaktadır. Araştırma için gerekli olan birincil veriler, anket metodu uygulanarak toplanmıştır. Verilerin toplanmasında tesadüfi örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anketler 20.08.2018 ile 20.09.2018 tarihleri arasında bir ay süre ile Şanlıurfa'da çalışan kadın sağlık çalışanlarına yapılmıştır.

2.3.Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırma için hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Henz Leyman (1993) tarafından geliştirilen 45 maddelik mobbing ölçeği yer almaktadır. İkinci bölümde ise medeni durum, yaş, ortalama gelir düzeyi ve eğitim düzeyi gibi 4 demografik faktör sorusu yer almaktadır. Hazırlanan anket Şanlıurfa'da sağlık sektöründe görev yapan 384 kadın çalışana gönüllü katılımlı olarak uygulanmıştır.

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın modeli ve amacı doğrultusunda geliştirilen hipotez şu şekildedir:

H1: Kadın sağlık çalışanlarının mobbinge maruz kalmaları demografik faktörler bağlamında farklılık gösterir.

2.5.Verilerin Analizi

Araştırma amacı doğrultusunda oluşturulan anket Şanlıurfa genelinde sağlık sektöründe çalışan 384 kadına gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler, SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada ölçeğin tek boyutluluk

ISBN 978-605-7923-57-8

özelliğini araştırmak amacıyla Faktör Analizinden yararlanılmıştır. Güvenilirliğin belirlenmesi için Cronbach Alpha Testinden yararlanılmıştır. Mobbing açısından medeni durum bağlamında farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla T-testi yapılmıştır. Mobbing açısından eğitim durumu, yaş ve gelir durumu bağlamında bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla Anova Testi analizinden yararlanılmıştır.

2.6. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri

	Sıklık	Yüzdelik		Sıklık	Yüzdelik
Medeni Durum			**Eğitim Durumu**		
Evli	171	44,5	Lisans	194	50,5
Bekar	213	55,5	Yüksek Lisans	102	26,6
Toplam	**384**	**100**	Doktora	88	22,9
			Toplam	**384**	**100**
Yaş			**Aylık Gelir**		
22-28	80	20,8	2500-3000 TL	10	2,6
29-35	168	43,8	3001-4000 TL	66	17,2
35-41	113	29,4	4001-5000 TL	86	22,4
42 ve üstü	23	6,0	5001-6000 TL	49	12,8
Toplam	**384**	**100**	6001 TL ve üstü	173	45,1
			Toplam	**384**	**100**

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri incelenecek olursa, katılımcıların 171'i (%44,5) evli, 213'ü (%55,8) bekar bireylerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumu incelendiğinde 194'ü (%50,5) lisans düzeyinde, 102'si (%26,6) yüksek lisans düzeyinde ve 88'i (%22,9) doktora düzeyinde eğitim aldıkları görülmektedir. Ankete katılanların yaş dağılımı ise 80'i (%20,8) 22-28 yaş, 168'i (%43,8) 29-35 yaş, 113'ü (%29,4) 35-41 yaş ve 23'ü (% 6) 42 ve üstü yaş aralığındadır. Gelir grupları içerisinde en büyük payı 6001 TL ve üstü gelire sahip olanlar oluşturmaktadır (%45,1).

2.7. Araştırmanın Güvenirliliği ve Faktör Analizi

Mobbing ile ilgili olan veri setinin faktör analizine uygunluğunu test eden KMO değeri (0,868) faktör analizi yapılabilmesi için uygun ve mükemmel bir değerdir. Yine aynı amaca hizmet eden Bartlett testi significance = 0,00) olduğundan ve $p<0.05$ olması koşulunu sağladığından verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda, kullanılan ölçekteki ifadelerin beş boyut altında toplandığı görülmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2: Mobbing Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi ve Güvenirlilik Analizi

Maddeler	Açıklanan Varyans %	Cronbach's Alfa (,917)
Kendini Göstermek ve İletişim Oluşumunu Etkilemek	24,575	,881
Üstünüz kendinizi gösterme olanaklarınızı kısıtlar,		
Sözünüz sürekli kesilir,		
Meslektaşlarınız veya birlikte çalıştığınız kişiler kendinizi gösterme olanaklarınızı kısıtlar,		
Yüzünüze bağırılır ve yüksek sesle azarlanırsınız,		
Yaptığınız iş sürekli eleştirilir,		
Özel yaşamınız sürekli eleştirilir,		
Telefonla rahatsız edilirsiniz,		
Sözlü tehditler alırsınız,		
Yazılı tehditler gönderilir,		
Jestler ve bakışlarla ilişki reddedilir,		
Sosyal İlişkilere Saldırı	17,014	,757
Çevrenizdeki insanlar sizinle konuşmazlar,		
Kimseyle konuşamazsınız, başkalarına ulaşmanız engellenir,		
Size diğerlerinden ayrılmış bir işyeri verilir,		
Meslektaşlarınızın sizinle konuşması yasaklanır,		
Sanki orada değilmişsiniz gibi davranılır,		
İtibarınıza Saldırırlar		
İnsanlar arkanızdan kötü konuşur,		
Asılsız söylentiler ortada dolaşır,		

ISBN 978-605-7923-57-8

Gülünç durumlara düşürülürsünüz,	21,849	,815
Akıl hastasıymışsınız gibi davranılır,		
Psikolojik değerlendirme/inceleme geçirmeniz için size baskı yapılır,		
Bir özrünüzle alay edilir,		
Sizi gülünç düşürmek için yürüyüşünüz, jestleriniz veya sesiniz taklit edilir,		
Dini veya siyasi görüşünüzle alay edilir,		
Özel yaşamınızla alay edilir,		
Milliyetinizle alay edilir,		
Özgüveninizi olumsuz etkileyen bir iş yapmaya zorlanırsınız,		
Çabalarınız yanlış ve küçültücü şekilde yargılanır,		
Kararlarınız sürekli sorgulanır,		
Alçaltıcı isimlerle anılırsınınız,		
Cinsel imâlar söz konusudur		
Kişinin Yaşam Kalitesi ve Mesleki Durumuna Saldırılar	11,284	,701
Sizin için hiçbir özel görev yoktur,		
Size verilen işler geri alınır, kendinize yeni iş bile yaratamazsınız,		
Sürdürmeniz için anlamsız işler verilir,		
Sahip olduğunuzdan daha az yetenek gerektiren işler size verilir,		
İşiniz sürekli değiştirilir,		
Özgüveninizi etkileyecek işler verilir,		
İtibarınız düşürecek şekilde, niteliklerinizin dışındaki işler size verilir,		
Size mali yük getirecek genel zararlara sebep olunur,		
Eviniz ya da işyerinize zararlara sebep olunur.		
Kişinin Sağlığına Doğrudan Saldırılar	6,870	,790
Fiziksel olarak ağır işler yapmaya zorlanırsınız,		
Fiziksel şiddet tehditleri yapılır,		
Gözünüzü korkutmak için hafif şiddet uygulanır,		
Fiziksel zarar,		
Doğrudan cinsel taciz.		

1587

ISBN 978-605-7923-57-8

2.8. Hipotezlerin Test Edilmesi

Tablo 3: Medeni Duruma Göre Mobbinge İlişkin t-Testi Sonuçları

	N	Mean	T	Sig.
Evli	171	1,5423	-,734	,463
Bekar	213	1,5847		

Şanlıurfa'daki sağlık kurumlarında çalışan kadınların medeni durumlarına göre mobbinge maruz kalmalarında fark olup olmadığını ölçmek için bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Medeni duruma göre yapılan t-testi analizi sonucunda p= ,463> ,05 olmasından dolayı katılımcıların medeni durumları açısından mobbinge maruz kalmalarında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4: Eğitim Düzeyine Göre Mobbinge İlişkin Anova Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2,296	2	1,148	3,673	,026
Gruplar İçi	119,098	381	,313		
Total	121,395	383			

Şanlıurfa'daki sağlık kurumlarında çalışan kadınların eğitim düzeyine göre mobbinge maruz kalmalarında fark olup olmadığını ölçmek için Anova Testi yapılmıştır. Eğitim düzeyine göre yapılan Anova Testi sonucunda ulaşılan değer p= ,026 < ,05 olmasından dolayı katılımcıların eğitim düzeyi bağlamında, mobbinge maruz kalmalarında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5: Yaşa Göre Mobbinge İlişkin Anova Testi Sonuçları

Yaş	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1,809	3	,603	1,916	,126
Gruplar İçi	119,586	380	,315		
Total	121,395	383			

Şanlıurfada'ki sağlık kurumlarında çalışan kadınların yaş durumuna göre mobbinge maruz

ISBN 978-605-7923-57-8

kalmalarında fark olup olmadığını ölçmek için Anova Testi yapılmıştır. Yaş durumuna göre yapılan Anova Testi sonucunda ulaşılan değer p= ,126 > ,05 olmasından dolayı katılımcıların yaş durumu bağlamında, mobbinge maruz kalmalarında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: Aylık Gelir Düzeyine Göre Mobbinge İlişkin Anova Testi Sonuçları

Aylık Gelir Düzeyi	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1,482	4	,370	1,171	,323
Gruplar İçi	119,913	379	,316		
Total	121,395	383			

Şanlıurfa'daki sağlık kurumlarında çalışan kadınların aylık gelir düzeyine göre mobbinge maruz kalmalarında fark olup olmadığını ölçmek için Anova Testi yapılmıştır. Aylık gelir düzeyine göre yapılan Anova Testi sonucunda ulaşılan değer p= ,323> ,05 olmasından dolayı katılımcıların aylık gelir düzeyi bağlamında, mobbinge maruz kalmalarında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, kadın sağlık çalışanlarının demografik faktörlerİ bağlamında mobbinge maruz kalmalarında farklılık olup olmadığını belirlemektir.

Verilerin toplanmasında tesadüfi örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anketler 20.08.2018 ile 20.09.2018 tarihleri arasında bir ay süre ile Şanlıurfa'da sağlık sektöründe görev yapan 384 kadın çalışana gönüllü katılımlı olarak uygulanmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların 171'i (%44,5) evli, 213'ü (%55,8) bekar bireylerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumu incelendiğinde 194'ü (%50,5) lisans düzeyinde, 102'si (%26,6) yüksek lisans düzeyinde ve 88'i (%22,9) doktora düzeyinde eğitim aldıkları görülmektedir. Ankete katılanların yaş dağılımı ise 80'i (%20,8) 22-28 yaş, 168'i (%43,8) 29-35 yaş, 113'ü (%29,4) 35-41 yaş ve 23'ü (% 6) 42 ve üstü yaş aralığındadır. Gelir grupları içerisinde en büyük payı 6001 TL ve üstü gelire sahip olanlar oluşturmaktadır (%45,1).

Mobbing açısından medeni durum bağlamında farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla T-testi yapılmıştır. Medeni duruma göre yapılan t-testi analizi sonucunda katılımcıların medeni durumları açısından mobbinge maruz kalmalarında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır Mobbing açısından eğitim durumu, yaş ve gelir durumu bağlamında bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla Anova Testi analizinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, eğitim düzeyi bağlamında, mobbinge maruz kalmalarında bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın kısıtlarından biri araştırmada yöntem olarak anket yönteminin kullanılmış olmasıdır. Bir diğer kısıt ise örneklemin sağlık sektöründe çalışan kadın bireyleri kapsamasıdır. İleriki çalışmalarda farklı yöntemler ile farklı sektörlerde çalışan kadınlar üzerinde yapılması sonuçların genelleştirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu

ISBN 978-605-7923-57-8

çalışma sonucunda elde edilen veriler bilimsel katkı açısından oldukça önemlidir. Araştırmanın bilimsel katkısı, belirleyecekleri stratejilerde yöneticilere ve konu ile yakından ilgilenen akademisyenlere elde edilen bulgular ile rehberlik edilebilecek olmasıdır.

KAYNAKLAR

Alkan, E., Yıldız, S.M. ve Bakır, M. (2011). Mobbingin beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin tükenmişliği üzerine etkisi. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 13(3), 270-280.

Asunakutlu, T., Safran, B. (2006). Örgütlerde yıldırma uygulamaları (mobbing) ve çatışma arasındaki ilişki, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 11(2), 111-129.

Atman, Ü. (2012). İşyerinde Psikolojik Terör: Mobbing. Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 3, 157-174.

Aytaç, S., ve Dursun, S. (2013). Çalışma hayatında kadına yönelik şiddet: Sağlık sektöründe bir uygulama. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 71(1), 67-78.

Chappell D ve Di Martino V.(2006). Violence at Work, International Labour Organization, Third Edition, Geneva.

Çobanoğlu Ş.(2005) Mobbing-İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri.

Davenport, N., Schwartz, R. D., ve Elliott, G. P., (2003), "Mobbing: İşyerinde Duygusal Taciz", Çev.: Osman Cem Önertoy, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Einarsen, S. (2000). Harassment and bullying at work: A review of the Scandinavian approach. Aggression and Violent Behavior, 5,(4), 379-401.

Gökçe, T. A. (2006). İşyerinde yıldırma: özel ve resmi ilköğretim okulu öğretmen ve yöneticileri üzerinde yapılan bir araştırma. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Gündüz, H. B., ve Yılmaz, Ö. (2008). Ortaöğretim Kurumlarında Mobbing (Yıldırma) Davranışlarına İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri (Düzce İl Örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, *179*(2), 269-282.

ISBN 978-605-7923-57-8

International Labor Organization (2017). Vıolence and Harassment Agaınst Women and Men in the World of Work.

İstanbul, Timaş Psikoloji Dizisi.

Karavardar, G. (2009). İş yaşamında psikolojik yıldırma ve psikolojik yıldırmaya direnç gösteren kişilik özellikleri ile ilişkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kingma, M., (2001), "Workplace Violence in the Health Sector: A Problem of Epidemic Proportion", International Nursing Review, 48, 129-130.

Koçak, O. ve Hayran, N. (2011). Çalışma hayatında kadına yönelik taciz (mobbing): Kocaeli- Körfez ilçesi örneği, Sözlü Bildiri, Uluslararası 9. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 23-25 Haziran, Saraybosna, Bosna Hersek.

Leymann H.(1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. Violence Vict 5(2):119-126.

MacIntosh, J., Wuest, J., Gray, M. M., ve Aldous, S. (2010). Effects of workplace bullying on how women work, Western Journal of Nursing Research, 37(2), 910-931.

Murray JS.(2009). Workplace bullying in nursing: a problem that can't be ignored. Medsurg Nurs 18(5):273-6.

Olweus, D. (1993). Bullying at School What We Know and What We can Do, Oxfort, Blackwell.

Quine, L. (2001). Workplace bullying in nurses. Journal of Health psychology, 6(1), 73-84.

Tınaz, P. (2011), İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing), İstanbul, Beta Yayınları.

Tutar, H.(2004), İşyerinde Psikolojik Şiddet, Platin Yayınları, İstanbul.

Yıldırım D, Yıldırım A.(2010). Sağlık alanında çalışan akademisyenlerin karşılaştığı psikolojik şiddet davranışları ve bu davranışların etkisi. Turkiye Klinikleri J Med Sci 30(2):559-70.

ISBN 978-605-7923-57-8

İŞÇİ SENDİKALARININ ÖRGÜTLENMESİNİ ENGELLEYEN ETMENLER: TOKAT, SİVAS VE KAYSERİ'DE BİR ARAŞTIRMA
PREVENTING FACTORS OF ORGINISATION OF LABOUR UNION: A RESEARCH IN TOKAT, SIVAS AND KAYSERI

Fatma FİDAN
Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, ffidan@sakarya.edu.tr

Muhammed ŞAHİN
Y.L. Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, mhmmd.shn.91@gmail.com

ÖZET

Sendika, haklarını iyileştirmek, korumak ve geliştirmek amacıyla bir araya gelen işçilerin oluşturdukları teşekküllerdir. Türkiye'de sendikalaşma; sanayileşmenin yetersizliği, işçilerin mülksüzleşmemiş olması ve işçilerde sınıf bilincinin oluşmaması nedeniyle batılı ülkelere nazaran daha geç başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanının vermiş olduğu serbestlik ortamı grev ve işçi hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Artan grev ve işçi hareketlerinin bastırılması amacıyla 1909 tarihli Tatil-i Eşgal Kanunu çıkarılarak sendikal faaliyetler yasaklanmıştır. Daha sonra aynı yıl çıkarılan Cemiyetler Kanunu, 1925 tarihli Takrir-i Sükûn Kanunu ve 1938 tarihli ikinci Cemiyetler Kanunu ile de sendikalaşma engellenmeye devam etmiştir. Türkiye'deki sendikalarla ilgili ilk yasal düzenleme 1947 tarihli 5018 sayılı Sendikalar Kanunu'dur. Yasa olumlu düzenlemeler içerdiği gibi olumsuz düzenlemeler de içermektedir. 1963 tarihli 274 sayılı Sendikalar Kanunu sendikaların gelişmesi açısından önemli hükümler içermiş, sendikacılığın hızla gelişmesini sağlamıştır. Ancak 1983 tarihinde çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, sendikalaşma açısından birçok kısıtlayıcı hükme yer vermiş, sendikacılığın gelişimini durdurmuştur. Türk sendikacılığının gelişmesi amacıyla 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu 2012 yılında yürürlüğe girerek sendikacılığın gelişimi adına oldukça önemli hükümlere yer vermiştir.

Araştırmada Tokat, Kayseri ve Sivas illerinde faaliyet gösteren işçi sendikalarının örgütlenmesini engelleyen etmenlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma, sendika yöneticileri ile yüz yüze görüşme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme metodu kullanılmıştır. Araştırma Tokat, Kayseri ve Sivas illerinde faaliyet gösteren Türk-İş, Hak-İş ve DİSK üyesi sendikaların il-bölge temsilcileriyle gerçekleştirilmiştir. Kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada işgücü ve istihdam alanındaki değişimler, işsizlik oranlarının yüksek olması, ekonomik krizler, özelleştirme uygulamaları, işverenlerin sendikaları istememesi ve işçilerden kaynaklanan birçok etmenin işçi sendikalarının örgütlenmesini engellediği sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sendika, İşçi Sendikası, Örgütlenme, Sendikal Örgütlenme

ABSTRACT

The union is an organization that is established by the workers that want to improve, protect and develop their rights. Due to lack of industrialization and lack of class understanding for dispossessioned workers, labour union organization is seen in Turkey later than Europe. Freedom environment provided by Declaration of II. Constitution caused walkout and labour movements. Organizing for labour is prohibited with Tatil-i Eşgal Law in 1909 in order to suppress the increasing walkout and labour movements. Later, the same year, the law on associations, the law of Takrir-i

ISBN 978-605-7923-57-8

Sükûn in 1925, and the law on the Second Law of associations in 1938, continued to prevent unionization. The first legal regulation on labour unions in Turkey is with the Law no. 5018 Labour Union Act dated 1947. Although the law contains positive arrangement, it also contains negative arrangements. The Unions Act No. 274 of 1963 contained important provisions for the development of trade unions and ensured the rapid development of unionism. However, the Unions Law No. 2821, which was enacted in 1983, gave many restrictive provisions in terms of unionization and halted the development of unionism. In order to improve Turkish unionism, the Law No. 6356 on Labour Unions and Collective Bargaining Agreement came into force in 2012 and gave very important provisions for the development of unionism.

The aim of the research was to determine the factors that prevent the organization of labour unions operating in Tokat, Kayseri and Sivas provinces. The research was conducted through face-to-face interviews with union managers. A semi-structured interview method was used as a data collection tool in the research. The research was conducted with the provincial and regional representatives of the trade unions of Turk-Is, Hak-Is and DİSK member trade unions operating in Tokat, Kayseri and Sivas provinces. Easy sampling method was used. In the research, it is obtained that changes in the field of labor force and employment, high unemployment rates, economic crises, privatization practices, employers do not want unions and many factors arising from workers prevent the organization of labour unions as result.

Keywords: Union, Labour Union, Organization, Trade Union Organization

GİRİŞ

Sendika, haklarını iyileştirmek, korumak ve geliştirmek amacıyla bir araya gelen işçilerin oluşturdukları birliklerdir. Sendikalar, işçilerin hak arama yolu açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de sendikalaşmanın sanayileşme düzeyi ve işçilerin yetersizliği nedeniyle batılı ülkelere göre geç başlaması ve sendikaların faaliyetlerine zaman zaman müsaade edilse de çoğu kez çeşitli yasalarla engellenmesi sendikaların gelişmesine engel olmuştur.

Araştırmada Tokat, Kayseri ve Sivas illerinde faaliyet gösteren işçi sendikalarının örgütlenmesini engelleyen etmenlerin ortaya konulması amaçlanmış, veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme metodu kullanılmıştır. Araştırma Tokat, Kayseri ve Sivas illerinde faaliyet gösteren Türk-İş, Hak-İş ve DİSK üyesi sendikaların il-bölge temsilcileriyle yüz yüze görüşme yoluyla gerçekleştirilmiş ve kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır.

1. SENDİKA KAVRAMI

1768 yılında James Watt'ın buharlı makineyi keşfetmesiyle Sanayi Devrimi süreci başlamış ve bu süreç sendikacılığın doğuşuna yol açmıştır (Mahiroğulları, 2013: 5). Sendika ve sendikacılıktan söz edilince, işçi kesiminin kendi çıkarlarını korumak ve geliştirmek için bir araya gelerek kurdukları örgütlenmeler akla gelmektedir (Koray, 1992: 81-82).

Sendika kavramı İngiltere, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde sadece işçi teşekkülleri için kullanılmakta, işveren teşekkülleri ise farklı bir kavramla ifade edilmektedir. Ancak Fransa ve Türkiye gibi bazı ülkelerde ise hem işçi hem de işveren teşekkülleri için kullanılmaktadır (Tokol, 2001: 16-17).

ISBN 978-605-7923-57-8

2.TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK

Türkiye'de sendikacılık, sanayileşme düzeyi ve ücretli ve bağımlı şekilde çalışan işçi sınıfının yetersizliği nedeniyle batılı ülkelere nazaran oldukça geç başlamıştır (Mahiroğulları, 2017: 20). 1894-95 yıllarında İstanbul'da Tophane fabrikasında çalışan işçiler tarafından gizli bir şekilde kurulan Osmanlı Amele Cemiyeti ilk sendikal örgütlenme olarak kabul edilmektedir (Koç, 1998: 9).

II. Meşrutiyet'in ilanıyla oluşan serbestlik ortamı grev ve işçi eylemlerini artırmıştır. Artan grev ve eylemleri önlemek için 1909 yılında çıkarılan Tatil-i Eşgal Kanunu ile sendikaların kurulması yasaklanmış, akabinde aynı yıl çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile de sendikalaşmaya önemli ölçüde kısıtlamalar getirilmiştir. 1924 Anayasa'sının örgütlenme hakkı konusunda suskun kalması ve 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'nun örgütlenme ve toplu pazarlık hakkını yasaklaması sendikalaşmayı engellemiş ve bu durum Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam etmiştir. 1938 tarihinde çıkarılan Cemiyetler Kanunu sınıf esasına göre cemiyet kurulmasını açıkça yasaklarken 1946 yılında çıkarılan kanunla bu yasak kaldırılmıştır. 1947 yılında çıkarılan 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun ile sendika özgürlüğü yasal olarak ilk kez düzenlenmiştir (Akyiğit, 2014: 392-393).

1961 Anayasasına bağlı olarak 1963 yılında çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu sendikalaşma açısından önemli hükümler içermektedir. Bu kanunlar ile Türk işçisi batılı ülke işçilerinin yararlandığı ileri haklara sahip olmuştur (Mahiroğulları, 2017: 21).

1982 Anayasasına bağlı olarak 1983 yılında çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, çeşitli kısıtlamalarla birlikte sendikalaşma özgürlüğünü açık bir şekilde tanıyıp belirli bir düzene bağlamıştır. Ancak çalışma yaşamı ile ilgili demokratik toplum hayatının gereklerine uymayan hükümler yer almasına rağmen bu hükümler çeşitli tarihlerde yürürlükten kaldırılmıştır. 2012 yılında çıkarılan 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile 2821 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış (Akyiğit, 2014: 393) ve böylece sendikacılığın gelişimi adına önemli hükümlere yer verilmiştir.

3.ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmada Tokat, Kayseri ve Sivas illerinde faaliyet gösteren işçi sendikalarının örgütlenmesini engelleyen etmenlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma 05.12.2017 - 26.12.2017 tarihleri arasında nitel araştırma yöntemi kullanılarak ve yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla yüz yüze görüşme tekniği uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

3.3. Araştırmanın Örneklemi

Araştırma Tokat, Kayseri ve Sivas illerinde faaliyet gösteren Türk-İş, Hak-İş ve DİSK üyesi sendikaların il/bölge temsilcileri ile kolayda örneklem yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiş ve araştırmaya 5 sendika temsilcisi katılmıştır.

3.4. Araştırmanın Bulguları

Araştırma neticesinde Tokat, Kayseri ve Sivas illerinde işçi sendikalarının örgütlenmesini engelleyen birçok etmenin olduğu görülmektedir. Bu illerde faaliyet gösteren Türk-İş, Hak-İş ve DİSK üyesi sendikaların il/bölge temsilcileriyle yapılan görüşme sonucunda konfederasyon düzeyinde hazırlanan işçi sendikalarının örgütlenmesini engelleyen etmenlerle ilgili tablolar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Türk-İş Üyesi Sendikaların Örgütlenmesini Engelleyen Etmenler

TÜRK-İŞ	
Sendikal Örgütlenmeyi Engelleyen Etmenler	• İşgücü ve istihdam alanında meydana gelen değişimler • İşsizlik oranlarının fazla olması* • Ekonomik krizler • Özelleştirme uygulamaları • İşverenlerin sendikal örgütlenmeleri istememesi • İşçilerin sendikal üyeliğe cesaret edememesi • İşten çıkarılma-işsizlik korkusu • İşlerin kısa sürede bitmesi • Alt işverenlik (Taşeronluk)
*Kayseri İl Temsilcisi işsizliğin, sendikaların örgütlenmesiyle bağdaştırılamayacağını bildirmişlerdir.	

Araştırma kapsamındaki illerde Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu üyesi olan sendikaların örgütlenmesini engelleyen etmenlerin işgücü ve istihdam alanında meydana gelen değişimler, işsizlik oranlarının yüksek olması, sık sık yaşanan ekonomik krizler ve özelleştirme uygulamaları olduğu görülmektedir. Ayrıca işverenlerin işyerinde sendikaları istememesi, işçilerin işten kovulurum gerekçesiyle ve korkusuyla sendika üyeliğine cesaret edememesi, sendikaların faaliyet gösterdiği alandaki işlerin kısa sürede bitmesi ve taşeron uygulamaları sendikaların örgütlenmesini engellemektedir.

Tablo 2: Hak-İş Üyesi Sendikaların Örgütlenmesini Engelleyen Etmenler

HAK-İŞ	
Sendikal Örgütlenmeyi Engelleyen Etmenler	• İşgücü ve istihdam alanında meydana gelen değişimler • İşsizlik oranlarının fazla olması • Ekonomik krizler • Özelleştirme uygulamaları • İşverenlerin sendikal örgütlenmeleri istememesi • Toplu iş sözleşmelerinin iş güvencesi yönünden eksik olması

Araştırma kapsamındaki illerde Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu üyesi olan sendikaların örgütlenmesini engelleyen etmenlerin işgücü ve istihdam alanında meydana gelen değişimler, işsizlik

oranlarının yüksek olması, sık sık yaşanan ekonomik krizler, özelleştirme uygulamaları, işverenlerin işyerinde sendikaları istememesi ve imzalanan toplu iş sözleşmelerinin iş güvencesi açısından işçileri yeterince korumaması olduğu görülmektedir.

Tablo 3: DİSK Üyesi Sendikaların Örgütlenmesini Engelleyen Etmenler

DİSK	
Sendikal Örgütlenmeyi Engelleyen Etmenler	• İşverenlerin sendikal örgütlenmeleri istememesi • İşçilerde işsizlik korkusunun olması • İşçilerin yarı köylü-yarı işçi olması • İşçilerin sendikal örgütlenme yönünden bilgisiz olması • İşçi ve işçi sendikalarına siyasi olarak baskı yapılması • Sarı sendikacılık

Araştırma kapsamındaki illerde Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu üyesi olan sendikaların örgütlenmesini engelleyen etmenlerin ise, işverenlerin işyerinde sendikaları istememesi, işçi ve işçi sendikalarına siyasi olarak baskı yapılması ve sarı sendikacılık olduğu görülmektedir. Ayrıca işçilerin işten kovulurum gerekçesiyle ve korkusuyla sendikaya üye olmaması, işçilerin geçimini hem köy hem de çalıştığı işyerinden sağlaması nedeniyle sendikaya gerek duymaması ve işçilerin sendikal örgütlenme yönünden bilgisiz olması sendikaların örgütlenmesini engellemektedir.

4.SONUÇ

Çalışmada Tokat, Kayseri ve Sivas illerinde faaliyet gösteren işçi sendikalarının örgütlenmesini engelleyen etmenlerin neler olduğu araştırılmıştır. Sendikaların il-bölge temsilcileriyle yapılan görüşme neticesinde işçi sendikalarının örgütlenmesini engelleyen birçok etmenin olduğu ortaya çıkmıştır.

Ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmeler sonucu işgücü ve istihdam alanında yaşanan değişim ve dönüşümler, işsizlik oranlarının yüksek olması, sıklıkla yaşanan ekonomik krizler, kapsamlı bir şekilde devam eden özelleştirmeler ve işveren kesiminin sendikaları istememesi sendikaların örgütlenmesini engelleyen etmenler arasında yer almaktadır.

İşçi sendikalarının örgütlenmesini engelleyen bir diğer etmenin ise işçiler olduğu görülmektedir. İşçi kesiminin işten çıkarılma veya işsizlik korkusuyla sendikal üyeliğe cesaret edememesi, geçimini hem çiftçilik hem de işçilikle sağlaması nedeniyle sendikaya sadece ücret gözüyle bakıp üye olmaması ve sendikal örgütlenme yönünden bilgisiz olması sendikaların örgütlenmesini engellemektedir.

Öte yandan sendikaların faaliyet gösterdiği işkolu ile ilgili olarak işlerin kısa sürede bitmesi, işçi ve işçi sendikalarına siyasi baskı yapılması, taşeron uygulaması, toplu iş sözleşmelerinin iş güvencesi yönünden yetersiz olması ve sarı sendikacılığın yapılması da sendikaların örgütlenmesini engellemektedir.

KAYNAKÇA

Akyiğit, E. (2014). *İş Hukuku*. 10. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Koç, Y. (1998). *Sendikacılık Tarihi*. Ankara: Türk-İş Eğitim Yayınları No:1.

Koray, M. (1992). *Endüstri İlişkileri*. İstanbul: Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları: 22.

ISBN 978-605-7923-57-8

Mahiroğulları, A. (2013). *Dünyada ve Türkiye'de Sendikacılık.* 2. Baskı. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Mahiroğulları, A. (2017). *Osmanlı'dan Günümüze Türk Sendikacılık Tarihi*. 2. Baskı. Sivas: Özlem Kitabevi Yayınları.

Tokol, A. (2001). *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler.* Bursa: Vipaş A.Ş.

ISBN 978-605-7923-57-8

GELENEKSEL DARENDE KONUTLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

EXAMINATION OF TRADITIONAL DARENDE HOUSES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABILITY

Muhammet KURUCU

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, mkurucu2752@gmail.com

Tuba Nur OLĞUN

Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, tnbaz@firat.edu.tr

Özet

Geleneksel yapılar, ait oldukları dönemlerin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamalarının yanı sıra, günümüz modern yapıları için de birer örnek niteliği taşıyan önemli verilerdir. Tüm dünyada özellikle son yıllarda yoğun olarak tartışılan sürdürülebilirlik kavramı üzerinden de ele alınan geleneksel yapılar, doğayla uyumlu tasarım ve malzeme nitelikleriyle bu bağlamda da öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada; tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan zengin bir mirasa ev sahipliği yapan Anadolu topraklarında yer alan Malatya'ya bağlı Darende yerleşimindeki geleneksel konutlar, çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Geleneksel Darende konutları olarak nitelendirilebilecek bu yapıların genel özellikleri, yoğun olarak yer aldıkları Hacı Derviş, Heyiketeği, Beybağı, Günpınar, Aşağıulupınar ve Balaban Mahalleleri özelinde detaylandırılmaktadır. Bu anlamda yapılan çalışmanın amacı, Geleneksel Darende konutlarının genel niteliklerini ortaya koyarak; söz konusu yapıların sürdürülebilirliğine dikkati çekmektir.

Çalışma kapsamında yapılara ilişkin çeşitli araştırmalardan ve fotoğraflardan yararlanarak elde edilen çizimlerin yanı sıra yapıların rölövelerine yer verilmiştir. Elde edilen veriler eşliğinde Darende'de bulunan geleneksel konutların karakteristik özellikleri ve bu yapıların çevre – iklim şartlarına uygun olarak ortaya çıkan kendilerine özgü mimari özellikleri gözler önüne serilmiştir. Aynı zamanda geleneksel konut kullanıcılarının da kendi ihtiyaçları çerçevesinde yapılara müdahaleleri ve uyumları incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda geleneksel konutların yapısal anlamda ve mekân organizasyonu bakımından çevre ve iklim özelliklerine uygun olarak tasarlandığı saptanmış; bu sayede içindeki kullanıcıları da günümüz mimarlığının en önemli konularından biri olan sürdürülebilirlik kapsamında yönlendirdiği görülmüştür. Buradan hareketle yapılan çalışmanın Darende geleneksel konutları özelinde, geleneksel yapıların sürdürülebilirliğine katkı koyacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel konut, Mekan kurgusu, Darende konutları, Sürdürülebilirlik.

ISBN 978-605-7923-57-8

Abstract

Traditional structures, as well as meeting the vital needs of the periods they belong to, are important examples of the modern structures of today. Traditional structures, which have been discussed in the whole world, especially in the recent years, are discussed through the concept of sustainability, stands out in the context of its design and material qualities compatible with nature.

In this study; The traditional houses in Darende settlement in Malatya, which is located in Anatolia, which is home to a historical, social, cultural and economic rich heritage, are considered as multi-faceted. The general features of these structures, which can be considered as traditional Darende houses, are detailed in Hacı Derviş, Heyiketeği, Beybağı, Günpınar, Aşağıulupınar and Balaban Districts where they are located. In this sense, the aim of the study is to reveal the general characteristics of the traditional Darende houses; to draw attention to the sustainability of these structures.

Within the scope of the study, besides the drawings obtained from various researches and photographs related to the structures, architectural surveys of the structures were included. Accompanied by the data obtained, the characteristic features of the traditional houses in Darende and the architectural characteristics of these buildings, which are formed in accordance with the environmental - climatic conditions, have been revealed. At the same time, the interventions and adaptations of the traditional housing users within the framework of their needs have been examined. As a result of the study, it was determined that the traditional houses were designed according to the environmental and climatic features in terms of structural and spatial organization; In this way, it is seen that the users are guided by sustainability, which is one of the most important issues of today's architecture. It is thought that this study will contribute to the sustainability of traditional buildings in Darende traditional houses.

Keywords: Traditional house, Spatial construction, Darende houses, Sustainability.

GİRİŞ

Geçmişin yaşam kültürü, sosyal yapısı, ekonomik nitelikleri ve yapım teknikleri gibi birçok konuda veri niteliğinde olan geleneksel yapılar, ülkemizde Trakya'dan Anadolu'nun hemen hemen her köşesine kadar mimari miras olarak günümüze ulaşmıştır. Bu değerli mirasın yoğun olarak görüldüğü yerlerden biri de Darende yerleşimidir. Günümüzde Malatya ili sınırlarında yer alan bir ilçe konumunda olan Darende'de bugüne ulaşan geleneksel yapılar, genellikle konut işlevli olarak yoğunluk göstermektedir.

Gerek ülkemizin diğer yerleşimlerinde, gerekse Darende'de yer alan geleneksel konutlar, günümüzün en çok tartışılan kavramlarından biri olan sürdürülebilirlik bağlamında önemli veriler sağlamaktadır. Bu anlamda yapılan çalışmanın amacı geleneksel konut yapılarının genel niteliklerini ve önemini Darende'de yer alan örnekler üzerinden ele alarak; bu yapıların sürdürülebilirliğine dikkat çekmektir. Bu kapsamda geleneksel Darende evlerinin yoğun olarak yer aldığı Hacı Derviş, Heyiketeği, Beybağı,

ISBN 978-605-7923-57-8

Günpınar, Aşağıulupınar ve Balaban Mahalleleri özelinde çalışılmıştır. Bu yerleşimlerde incelenen konutların büyük bir kısmı, tescilli kültür varlıkları olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmada yöntem olarak; incelenen yapıların yapım tarihleri, taşıyıcı sistem bilgileri, kat sayısı, yapım tekniği, cephe ve plan özellikleri ortaya koyulmuş; seçilen geleneksel Darende konutlarının mimari ve yapısal özellikleri daha önceden tespit edildiği şekliyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgiler sonucu yapılan değerlendirmeler ile; geleneksel Darende konutlarında sürdürülebilirlik kavramı ve konut tasarımlarının kullanıcı üzerindeki sürdürülebilir yönlendirmeleri irdelenmiştir.

GELENEKSEL DARENDE KONUTLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRİLİK

Malatya iline bağlı 13 ilçeden biri olan Darende, Doğu Anadolu'nun batısında, Yukarı Fırat havzasının bir parçasını oluşturan Tohma Havzası içerisinde yer alır. Batıdan Sivas, güneybatıdan Kahramanmaraş illeriyle sınırlı olan Darende; kuzeyinde Kuluncak, doğusunda Hekimhan ve güneyinde Akçadağ ilçeleriyle komşudur. (Şekil 1). Önemli bir geçiş noktasında bulunan Darende, güney-kuzey kervan yolu üzerinde bulunduğu gibi, günümüzde doğu-batı arasında bağlantı vazifesi gören Malatya-Kayseri yolu üzerinde yer alır (Sözen ve Cengiz, 1990).

Şekil 1. Malatya ve Darende'nin harita üzerindeki konumu (URL 1)

1600

Darende, engebeli ve dağlık bir arazi üzerinde kurulu olup; doğuda Akçababa Dağı, batıda Hezanlı Dağları, güneyde Kuşkaya Tepesi, güneydoğuda Kepez Dağı ve kuzeydoğuda Leylek Dağı ile çevrilidir. İlçedeki yerleşim yerleri ise Tohma suyunu takip eden vadiler boyunca kurulmuştur. İlçe merkezine bağlı mahalleler, vadilerde kurulduklarından birbirlerinden uzak ve dağınık bir şekilde yerleşmiştir. Buna ek olarak oldukça dağlık bir bölge olan Darende'de iklim ve toprak yapısı, kayısı yetiştiriciliğine uygundur (Sözen ve Cengiz, 1990; Aytekin, 2012).

Ülkemizde bulunan geleneksel yerleşimlerin hemen hemen hepsi, içinde yer aldıkları çevreye, iklim koşullarına ve diğer doğal şartlara uyumlu olarak tasarlanmıştır. Bu açıdan 21. yüzyıla ait gibi görünen, özellikle son yıllarda mimarlık disiplini tarafından da sıkça tartışılan sürdürülebilirlik kavramı aslında Vitrivius'tan bu yana uygulanmakta ve geleneksel yapılarda bu anlayışın etkileri

ISBN 978-605-7923-57-8

açıkça görülebilmektedir. Geleneksel yerleşimlerde ve bu yerleşimlerin önemli bir parçası olan geleneksel konutlarda asıl amacın doğaya hükmetmek değil, ona uyum sağlamak olduğunu söylemek mümkündür. Ancak günümüzde mimarlık açısından sürdürülebilirlik; hem doğaya uyum sağlamak, hem de ona zarar vermeden ve kirletmeden doğaya ait elemanları yaşadığımız mekânlarla bütünleştirip, gelişmiş teknoloji ve malzemeyle konfor şartlarına uygun olacak biçimde uyarlamak olarak tarif edilebilir. Bu bağlamda ülkemiz için sürdürülebilir tasarım söz konusu olduğunda; Anadolu'daki geleneksel yerleşim ve yapıların, kültürel ve doğal koşullar etkisinde nasıl tasarlandığını incelemek ve günümüz koşullarına uyarlamak olumlu bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Tüm bu parametreler göz önünde alındığında, sürdürülebilir tasarım stratejilerinin Anadolu'daki geleneksel yerleşimlerde uzun zamandır uygulanmakta olduğu açıkça görülebilir.

Ülkemizde sürdürülebilirlik bağlamında veri oluşturan yerleşimlerden biri olan Darende'de, geleneksel konut yapıları bu anlamda önemli değerlerdir. Bu açıdan söz konusu konutların yoğun olarak yer aldığı Hacı Derviş, Heyiketeği, Beybağı, Günpınar, Aşağıulupınar ve Balaban Mahalleleri' nde yer alan geleneksel konut örneklerinden bazıları incelenecek ve değerlendirilecektir.

Darende Hacı Derviş Mahallesi Geleneksel Konut Örneği

Şekil 2. Darende Kifayet Ocakçı Evi dış ve iç mekânları (Aytaç, 2015)

Darende Hacı Derviş Mahallesi'nde yer alan Kifayet Ocakçı Evi, iki kattan oluşmaktadır. Temeli taş malzeme ile inşa edilen konutun duvarlarında kerpiç malzeme kullanılmıştır. Bir cephesi sokağa yönlenen yapının bahçesi de bulunmaktadır. kuzey cephesinden girilen yapının doğu cephesinde ise bir çıkma yer almaktadır. Ahşap zeminli yapının zemin kata üç odası ve üst kat sofasına açılan beş odası bulunmaktadır (Aytaç, 2015). (Şekil 2).

Yapı sürdürülebilirlik açısından ele alındığında; kullanılan malzemelerin taş, kerpiç ve ahşap yoğunluklu olması, doğal malzeme kullanımı açısından günümüz sürdürülebilirlik anlayışıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte yapının içinde bulunduğu çevre ile uyumu; bölgenin sosyal yaşamıyla uyumlu olarak kullanıcının mahremiyet ihtiyacını karşılayacak şekilde sokaktan avluya ve ardından yapıya ulaşılması da sürdürülebilir bir tasarımın göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Darende Heyiketeği Mahallesi Geleneksel Konut Örnekleri

ISBN 978-605-7923-57-8

Darende Hetiketeği Mahallesi, ilçe genelinde pek çok mahallede olduğu gibi oldukça nitelikli geleneksel konut yapılarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda mahallede yer alan ve yan yana konumlanan Sönmezler Evi ile Kurtaran Evi çalışma kapsamında ele alınacaktır.

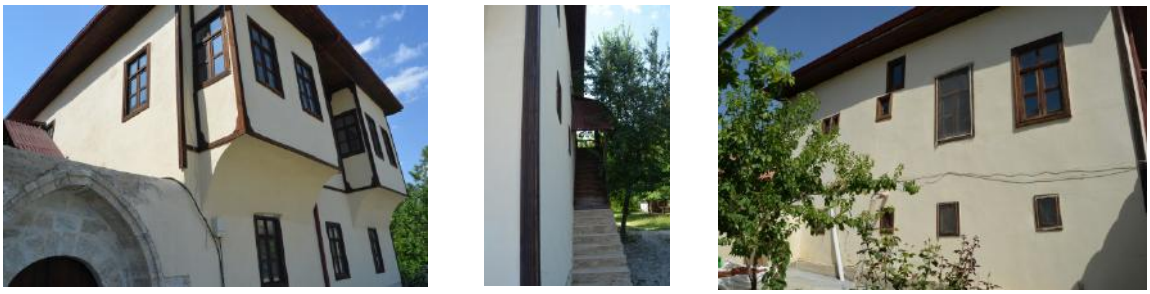

Şekil 3. Sönmezler Evi restorasyon öncesi (Şahin vd., 2014)

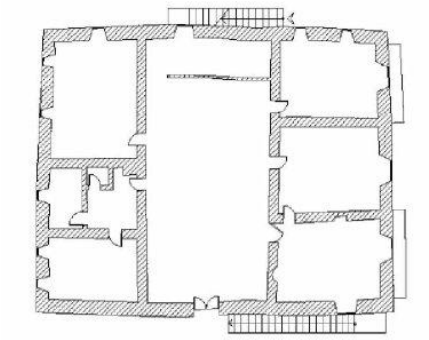

Şekil 4. Sönmezler Evi restorasyon sonrası (28.08.2017)

Şekil 5. Sönmezler Evi dış cepheleri (28.08.2017)

Şekil 6. Sönmezler Evi plan şeması (Şahin vd., 2014)

Sönmezler Evi, Heyiketeği Mahallesi, Yuvalı Sokakta inşa edilmiştir. Yapı iki katlı olup, taş temel üzerine kerpiç duvarlardan oluşmaktadır. Sokağa yönelen cephesinde şahniş çıkma ve taş kemerli ahşap kapı yer alır. (Şekil 3,4,5). Oda tavanları hezen üzerine atılan ahşap dikmeli olarak düzenlenmiştir. Kırma çatılıdır.. Dış yüzeyi restorasyon sonrası beton sıvalı ve badanalıdır. Avludan üst kata, ahşap merdivenle çıkılmaktadır. (Şekil 6). Üst katta yapılan onarım sonrası iki bağımsız mekân oluşturulmuştur. Diğer mekâna dışarıdan ulaşılan ahşap merdivenle çıkılmaktadır. Yapının üzerinde bulunduğu alan ise 165 m²'dir. 2011 yılında Malatya Valiliği tarafından Sokak Sağlıklaştırma Projesi kapsamında onarılmıştır. (Şahin vd., 2014).

ISBN 978-605-7923-57-8

Yapıda kullanılan taş, kerpiç ve ahşap malzemelerin doğayla uyumu; yapım tekniğinin kolay uygulanabilir olması ve kullanıcı ihtiyaçlarının tasarıma yansıması, sürdürülebilirlik açısından önemli bir örnek olmasını sağlamıştır. Değişen çevre koşulları ve ihtiyaçlara rağmen günümüzde aynı işlevle kullanımının devam etmesi de sürdürülebilirlik açısından olumlu bir nitelik olarak değerlendirilebilir.

Şekil 7. Kurtaran Evi restorasyon öncesi

(Şahin vd., 2014)

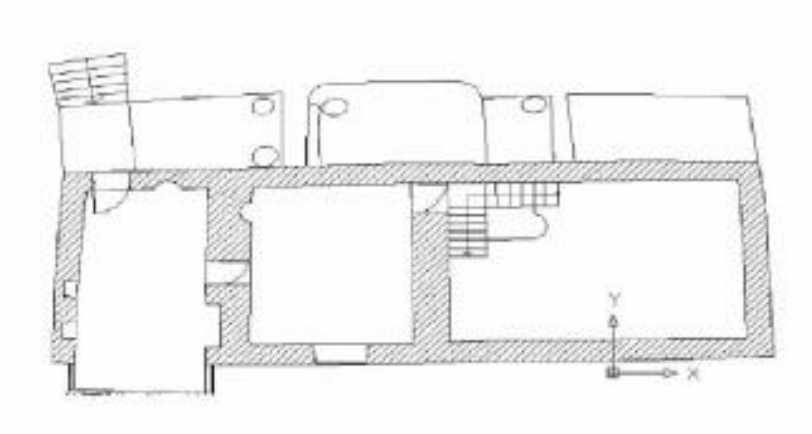
Şekil 8. Kurtaran Evi restorasyon sonrası

(28.08.2017)

Şekil 9. Kurtaran Evi ve bulunduğu sokak (28.08.2017)

Şekil 10. Kurtaran Evi plan şeması (Şahin vd., 2014)

Darende, Heyiketeği Mahallesi, Yuvalı Sokakta bulunan Kurtaran Evi, komşusu Sönmezler Evi'nde olduğu gibi iki katlı taş temel üzerine kerpiç malzemeden inşa edilmiştir (Şekil 7, 8, 9). Sönmezler Evi'nin kareye yakın dikdörtgen plan şemasına karşın uzun ve kısa kenarları arasındaki farkın daha fazla olduğu bir dikdörtgen plan şemasına sahip olan yapı; Yuvalı Sokak'a yönelen cephesinde bir şahnişli, arka sokak yönünde avlulu olarak tasarlanmıştır (Şekil 10). Giriş, avluya açılmaktadır. Girişte odunluk, kiler, sofa ve oda; birinci katta odalar ve sofa bulunmaktadır. İç duvarlar bağdadi teknikte inşa edilmiştir. İç mekânda her iki kat arasında geçişler bulunmaktadır. Dam üzeri eğilimli sac çatı ile örtülü ve toprak sıvalıdır. Yapı 104 m² alan üzerinde yer almaktadır. 2011 yılında Malatya Valiliği'nce Sokak Sağlıklaştırma Projesi kapsamında onarım görmüştür. (Şahin vd., 2014).

Yapı sürdürülebilirlik bakımından komşusu Sönmezler Evi ile benzer nitelikler taşımaktır. Temelin taş ve yapı duvarlarının kerpiç olması; bununla birlikte toprak sıvalı dam ve yer yer ahşap kullanımı, sürdürülebilir bir konut uygulaması örneği olmasını sağlamaktadır. Çevreyle uyumunun yanı sıra

ISBN 978-605-7923-57-8

sıcak bir iklimde bulunan yapının şahnişlerle sokağa gölge vermesi de tasarım açısından; sürdürülebilirlik bağlamında önemli bir detay olarak değerlendirilebilir.

Darende Beybağı Mahallesi Geleneksel Konut Örneği

Şekil 11. Beybağı Mahallesi Süleyman Çavuşoğlu Evi dış ve iç mekân görüntüleri (Aytaç, 2015).

Süleyman Çavuşoğlu Evi, giriş kapısının üzerinde bulunan kitabeye göre 1859 yılında inşa edilmiştir. Geleneksel Darende konutlarının pek çoğunda olduğu gibi taş temel üzerine hımış kerpiç duvar örgüsü görülmektedir. Yapı, taş duvarla çevrili bahçe içinde yer almaktadır. Bahçe içinde ise samanlık, ahır, tandırlık, hela, su kanalı ve yerden yükseltilmiş şekilde giriş kısmında bulunan eyvan yer almaktadır. Zemin katta üç mekân ve üst katta tek mekân bulunmaktadır. Zemin kattan üst kata çıkışta, giriş mekânında yer alan ahşap merdiven kullanılmaktadır. Özellikle giriş kapısı etrafında ve giriş katta yer alan ahşap direk üzerinde çeşitli süsleme ve bezemeler yer almaktadır. Daha önce düz toprak dam olan üst örtü, günümüzde sac kaplıdır. (Aytaç, 2015). (Şekil 11).

Yapı, malzeme ve mekân kurgusu olarak sürdürülebilir bir konut örneğidir. Bahçesinde yer alan su kanalı ve tandırlık gibi öğeler, yapı içi üretim ve doğal kaynakların ölçülü kullanımı açısından; sürdürülebilirlik bağlamında oldukça önemli detaylar olarak değerlendirilebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Darende Günpınar Mahallesi Geleneksel Konut Örneği

Şekil 12. Günpınar Mahallesi Mehmet Öztürk Evi genel görünümü (Aytaç, 2015)

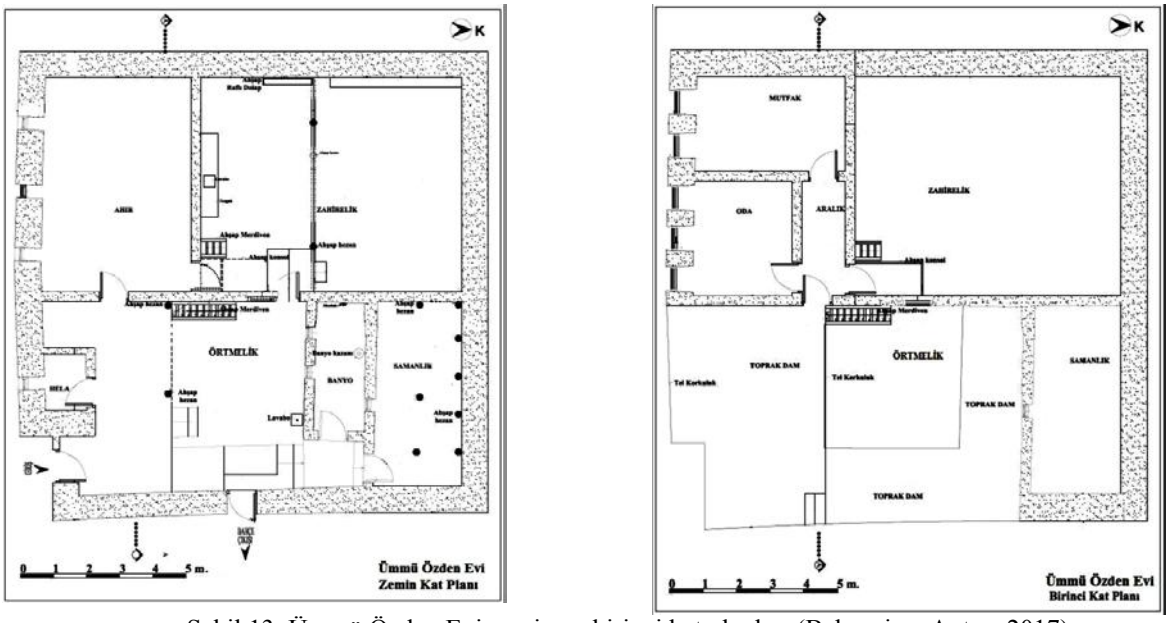
Günpınar Mahallesi'nde yer alan Mehmet Öztürk Evi, iki kattan oluşan; taş temel üzere hımış kerpiç duvarlı ve kerpiç sıvalı bir konut yapısıdır. Geleneksel Darende konutlarının genel özelliklerini yansıtan yapı, iç sofalı plan şemasına sahiptir. Yapının giriş cephesinde yer alan alt kat pencereleri, üst kat pencerelerine göre daha küçük boyutta tasarlanmıştır. Ahşap hatıl ve dikmelerle desteklenen yapıda yine ahşap malzemenin yer aldığı kapı ve pencereler yer almaktadır. (Aytaç, 2015).

Yapıda kullanılan taş, ahşap ve toprak malzeme, sürdürülebilir mimarlığın önemli bir parametresi olan doğal malzeme kullanımı açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Yapının mekân tasarımı da kullanıcı ihtiyaçlarını göz önüne alarak düzenlenmiş olması açısından sürdürülebilir bir kurguya sahiptir. Bu bağlamda Mehmet Öztürk Evi de Darende'de yer alan geleneksel konutların pek çoğu gibi sürdürülebilirlik bağlamında önemli bir örnek olarak ele alınabilir.

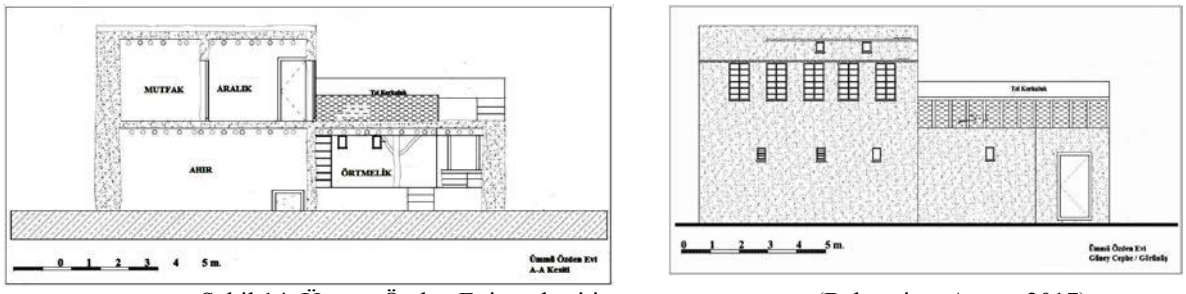
Darende Aşağıulupınar Mahallesi Geleneksel Konut Örnekleri

Aşağıulupınar Mahallesi, Geleneksel Darende konutlarının yoğun olarak günümüze ulaştığı yerleşim alanlarından biridir. Çalışma kapsamında ele alınan Ümmü Özden ve Mehmet Koçak Evleri de yörenin mimari niteliklerini yansıtan önemli örnekler olarak değerlendirilebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 13. Ümmü Özden Evi zemin ve birinci kat planları (Bahçeci ve Aytaç, 2017)

Şekil 14. Ümmü Özden Evi a-a kesiti ve güney görünüşü (Bahçeci ve Aytaç, 2017)

Şekil 15. Ümmü Özden Evi dış ve iç mekân görüntüleri

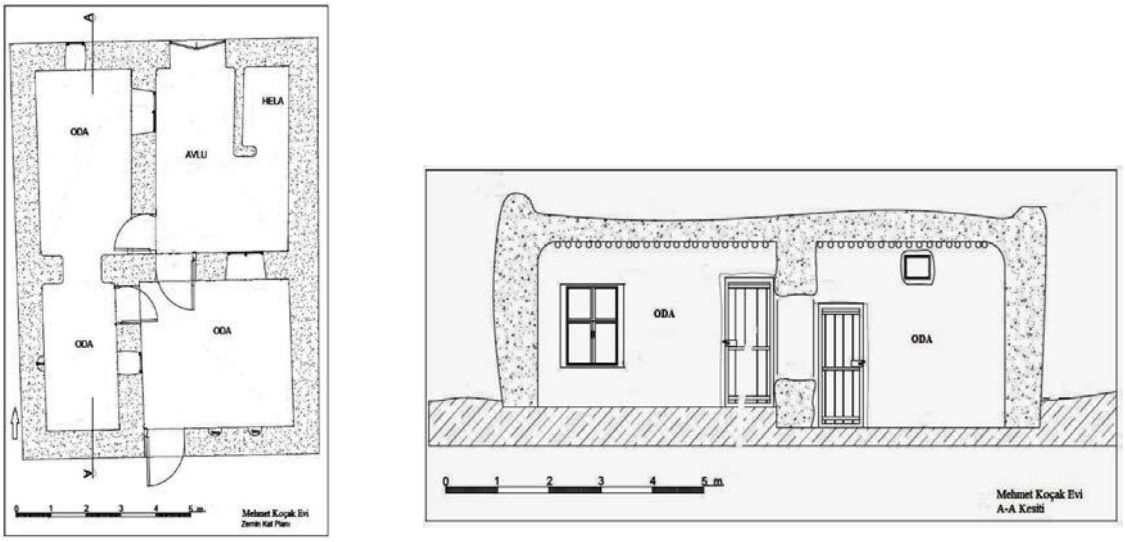

Ümmü Özden Evi'nin yapım tarihini belirten bir kitabe bulunmamakla birlikte, ev sahiplerinden alınan bilgilerle 20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Temeli taş malzeme ile inşa edilen

ISBN 978-605-7923-57-8

yapının duvarları kerpiçtir. İki katlı yapının üstü ise düz toprak dam ile örtülüdür. Ana giriş kapısından bir avluya ulaşılmaktadır. Avluda ahır, banyo ve samanlık yer alır. Yapının üst örtüsü meyve-sebze kurutma ve ekmek pişirme işlevleri için kullanılmaktadır.(Bahçeci ve Aytaç, 2017) (Şekil 13, 14, 15).

Özellikle üst örtü bağlamında günümüze özgün hâliyle ulaşmayı başaran Ümmü Özden Evi, çeşitli mekân değişikliklerine rağmen sürdürülebilir bir plan kurgusuna sahip olarak değerlendirilebilir. Kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik yapılan değişikliklerin genel mekânsal düzenle uyumlu olmasının yanı sıra; doğal malzeme ve kolay uygulanabilir yapım tekniklerinin de yapıyı sürdürülebilir kıldığını belirtmek mümkündür.

Şekil 16. Mehmet Koçak Evi zemin kat planı ve a-a kesiti (Bahçeci ve Aytaç, 2017)

Şekil 17. Mehmet Koçak Evi görüntüleri (Bahçeci ve Aytaç, 2017)

Aşağıulupınar Mahallesi'nde yer alan bir diğer geleneksel Darende evi de Mehmet Koçak Evi'dir. Yapı, diğer geleneksel Darende konutlarında olduğu gibi taş temel üzerinde kerpiç duvarlarla inşa edilmiştir. Ümmü Özden Evi'nde olduğu gibi bu yapı da ev sahipleri tarafından verilen bilgilere göre 20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Güney cephesindeki ana kapıdan avlusuna ulaşılan yapı tek kattan oluşmaktadır. Avluda yer alan helâ ile beraber beş mekândan oluşan yapının üst örtüsü sıkıştırılmış toprak ile inşa edilen düz damdan oluşmaktadır (Bahçeci ve Aytaç, 2017) (Şekil 16, 17).

Ümmü Özden Evi'nde olduğu gibi Mehmet Koçak Evi'nde de taş, kerpiç ve ahşap gibi doğal malzemelerin kullanımı, mekân kurgusunun kullanıcı ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş olması ve

ISBN 978-605-7923-57-8

içinde bulunduğu doğal ortamla uyumlu olma gibi nitelikler, yapıyı günümüz sürdürülebilirlik anlayışı bağlamında önemli veriler içeren bir mimari miras hâline getirmektedir.

Darende Balaban Mahallesi Geleneksel Konut Örnekleri

Balaban, geleneksel Darende evlerinin en yoğun bulunduğu yerleşim alanlarından biridir. Özgün dokusunu büyük oranda koruyan mahalle, günümüzde Malatya-Kayseri yolu üstünde yer almasıyla da stratejik bir konumda bulunması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Balaban Mahallesi, geleneksel Darende evlerini inceleyebilmek anlamında önemli verileri bünyesinde barındırmaktadır. (Şekil 18,19).

Şekil 18. 1925 yılında Balaban'ın genel görünümü (Demirbağ, 2013)

Şekil 19. Günümüzde Balaban'ın genel görünümü (28.08.2017)

Balaban Mahallesi'nde yer alan geleneksel konut örneklerinden biri, mahallede merkezi bir konumda yer alan Balaban Evi'dir. Yapının en dikkat çekici özelliklerinden biri, yola cephe veren yüzeyinde zemin kat hizasında yer alan, taş malzemeli çeşmesidir. Taş temel üzerine kerpiç malzeme ile inşa edilen yapının çeşmesi üzerinde şahniş yer almaktadır. İç sofalı bir planı bulunan yapının arka kısmında bahçe yer almaktadır (Aytaç, 2015). İki katlı olan ve 2011 yılında Malatya Valiliği tarafından onarılan evin alt katında iki kiler, bir başoda ve iki küçük oda yer alır (Şahin vd., 2014). Yapının üzeri düz dam ile örtülüdür ancak sonradan sac ile kaplanmıştır. (Şekil 20, 21).

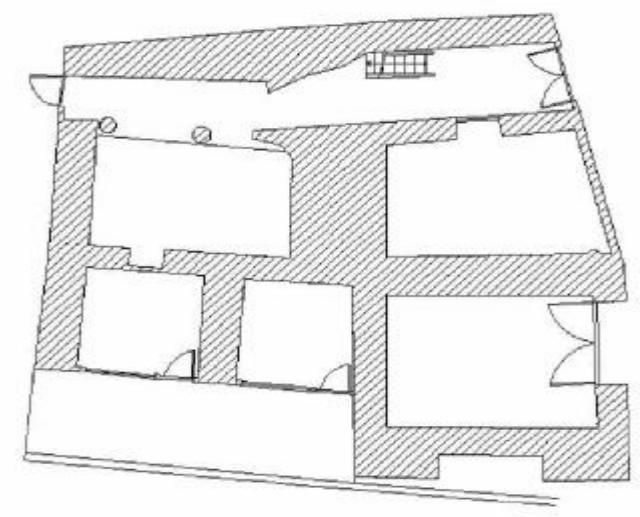
Şekil 20. Balaban Evi genel görünümü (28.08.2017)

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 21. Balaban Evi plan şeması (Şahin vd., 2014)

Balaban Evi gerek yapımında kullanılan malzemeler ve uygulanan yapım teknikleri, gerek kullanıcı ihtiyaçlarına göre şekillenmesi, gerekse içinde bulunduğu çevreyle uyumu bakımından günümüz sürdürülebilirlik anlayışıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte yapının cephesinde bulunan çeşme de doğal kaynakların dengeli kullanımı açısından, geleneksel bir doku içinde yer alan sürdürülebilir bir veri olarak değerlendirilebilir.

Şekil 22. Balaban Fahri Yılmaz Evi dış mekânı (28.08.2017)

Şekil 23. Balaban Fahri Yılmaz Evi iç mekân görüntüleri (28.08.2017)

Balaban Fahri Yılmaz Evi, taş temel üzerine kerpiç duvarlardan oluşan bir konut yapısıdır. İnşa tarihi bilinmeyen yapının döşemelerinde yer alan ahşap kirişlerin yanı sıra, kapı ve pencere doğramaları da ahşap malzeme ile oluşturulmuştur. Ancak günümüzde terk edilmiş olan yapının, sonradan yapılan müdahalelerle ahşap doğramalarından bazıları plastik malzemeli doğramalarla değiştirilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Fahri Yılmaz Evi, malzeme ve yapım tekniğinin yanı sıra içerdiği sosyal verilerle de günümüz sürdürülebilirlik anlayışı açısından önemli bir yere sahiptir. Yapının çevresindeki ev sahiplerinden alınan bilgiye göre, Fahri Yılmaz Evi'ni karşısında yer alan konuta bağlayan ahşap malzemeli köprünün inşa edilme nedeni, güçlü aile bağlarıdır. Ev sahibinin çocuklarının aileleriyle birlikte yaşadıkları, Fahri Yılmaz Evi'nin karşısında yer alan konut yapısına üst kattan sağlanan bu geçiş, sosyal anlamda sürdürülebilir bir tasarım örneğidir. Bu bağlamda söz konusu konut yapısı gerek malzeme, yapım tekniği, içinde bulunduğu doğal koşullar ve coğrafi yapıya uyum anlamında; gerekse sosyal anlamda günümüz sürdürülebilirlik yaklaşımlarına referans vermektedir.

SONUÇ

Geleneksel konutlar, günümüze ulaşan kültürel ve mimari miras öğeleri olarak korunmaları gereken yapılardır. Ülkemiz sınırları içinde yoğun olarak yer alan bu mirasın önemli bir kısmı da Anadolu kentlerinde bulunmaktadır. Bu anlamda geleneksel konut dokusunun yoğun olduğu Anadolu yerleşimlerinden biri de günümüzde Malatya iline bağlı bir ilçe olan Darende'dir.

Darende'de yer alan geleneksel konut yapılarının bir kısmı günümüze kullanılır şekilde ulaşırken; bir kısmı ise terk edilmiş durumdadır. Ancak her iki hâlde de söz konusu yapılar, yöreye özgü mimari nitelikleri yansıtmaları açısından korunmaları gereken önemli değerlerdir.

Günümüzde sıkça tartışılan sürdürülebilirlik kavramı, geleneksel konut mirasının da içinde barındırdığı doğayla uyum, esnek tasarım, kullanıcı ihtiyaçlarına yönelik minimalist yaklaşımlar gibi birçok veriyi kapsamaktadır. Söz konusu verileri içeren geleneksel Darende konutları, bu bağlamda sürdürülebilirlik açısından da öne çıkmaktadır. Sonuç olarak yapılan çalışmanın, Darende yerleşimi özelinde geleneksel konutların korunmasına ve sürdürülebilirliğine dikkat çekeceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aytaç, İ. (2015). Geleneksel Malatya Evleri Envanteri, Diltemizler Reklam ve Matbaa, Malatya.

Aytekin, A. (2012). Darende'deki Kültür Varlıklarının Çağdaş Seramik Sanatına Uyarlanması, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Bahçeci, F. ve Aytaç, İ. (2017). Kırsal Mimaride Malatya-Darende Aşağıulupınar Evlerinin Karakteristik Özellikleri, Social Sciences (NWSASOS), s. 12(2), ss. 118-139.

Demirbağ, H. (2013). Zaman Siyah Beyaz Akarken Malatya, Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı, Malatya.

Sözen, B. ve Cengiz, M. A. (1990). Tarihi Kültürü Tabiat Güzellikleriyle Darende, Ankara.

Şahin, H. vd. (2014). Malatya Kültür Envanteri, Malatya İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Malatya.

URL 1 https://tr.wikipedia.org/wiki/Malatya%27n%C4%B1n_il%C3%A7eleri erişim tarihi: 16.11.2018.

ISBN 978-605-7923-57-8

MUHASEBE EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN MUHASEBE MESLEĞİNE BAKIŞI: MALİYE PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Esra GÜR
Öğr. Gör. Bingöl Üniversitesi, egur@bingol.edu.tr

İlkay YILDIZ
Öğr. Gör. Bingöl Üniversitesi, ilkayyildiz@bingol.edu.tr

ÖZET

Muhasebe alanında eğitim birçok üniversitede ön lisans, lisans ve doktora düzeyinde verilmektedir. Ayrıca sadece Muhasebe Bölümü adı altında değil, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde yer alan İktisat, İşletme, Maliye gibi birçok bölümde yoğun şekilde muhasebe eğitimi sunulmaktadır. Öğrencilere sunulan muhasebe eğitimi hem çalışma dünyası açısından hem de akademik açıdan önemli bir bilgi birikimi sağlamaktadır. Ancak öğrencilerin aldıkları muhasebe eğitiminden sonra muhasebeye veya muhasebe alanına karsı tutumları ve muhasebeye ilişkin algıları bilinmeden verilen eğitimin etkileri, başarısı ve sonuçları hakkında bir bilgi sahibi olunamamaktadır. Özellikle çalışma yaşamının henüz başında bulunan üniversite düzeyindeki öğrenciler için, hem meslek seçiminde hem de eğitim süreci içinde daha istekli tutum geliştirmesinde mesleğin toplumu oluşturan bireylerin tümü açısından nasıl algılandığı, mesleğin itibar seviyesi önemli rol oynamakta ve meslekten sağlanması düşünülen maddi gelirden birçok zaman daha önde yer almaktadır. Muhasebe meslek mensuplarının mesleki etik kurallarına uygun hareket etmeleri muhasebe mesleğinin toplumdaki yeri açısından önemlidir. Mesleki etik kural ve kaidelere uygun hareket sağlandığında, hem mesleki ahlak gelişecek, hem de muhasebe mesleğine duyulan güven ve meslek itibarı artacaktır. Bu çalışmada; Maliye Programında öğrenim gören ve bu program dâhilinde eğitimini aldıkları muhasebe alanında iş yaşamlarına devam etme kararı alan öğrencilerin muhasebe mesleği ile ilgili genel düşünceleri, muhasebe mesleğini tercih etme nedenlerinden oluşan mesleğe bakış açıları ve bu bakış açılarının demografik faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu anket, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Maliye Programında öğrenim gören 30 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen anket verileri SPSS 17.0 programında analize tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Mesleği

I.GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sanayi ve hizmet sektörlerindeki karşılaşılan "ara eleman" eksikliği önemli bir sorun haline gelmiştir.Bu eksikliğin karşılanması ve önlenmesi için gelişmiş ülkeler, mesleki ve teknik eğitim kurumlarına her geçen gün daha fazla ehemmiyet vermeye başlamışlardır. Ekonomik kalkınmanın itici gücü özelliği taşıyan ara elemanlar bu kurumlarda yetiştirilmiştir (Büte, 2010:175).

Meslek yüksekokulları ülkemizin çeşitli bölgelerinde kurularak, ülkemizde her geçen gün artan ara eleman ihtiyacını karşılamak üzere görev yapmaktadır. Meslek yüksekokulları çeşitli alanlarda vermiş oldukları mesleki eğitimler ile işletmelerin ara eleman ihtiyacını karşılamayı hedeflemektedir. Bu alanlardan biri de muhasebedir. Muhasebe programlarının amacı ön lisans düzeyinde verilecek eğitimlerle, işletmelerin ihtiyacı olan ön muhasebe elemanlarının yetiştirilmesidir. (Özdemir, 2010:103). Ancak muhasebe eğitimi sadece Muhasebe programlarında değil, bunun yanı sıra Maliye ve İşletme Yönetimi programlarında da verilmektedir. Böylelikle bütün bu programlardan ön lisans derecesiyle mezun olan öğrenciler, yeterli muhasebe bilgi ve becerisine

ISBN 978-605-7923-57-8

sahip olarak, uzun yıllardan beri ülkemiz işletmelerinin ön muhasebe elemanı ihtiyacını karşılamış ve halen karşılamaya devam etmektedir.

Bireylerin yaşamlarında en önemli kararlarından birisi meslek seçimidir. Meslek seçim kararını etkileyen birçok etken vardır. Kişinin değer yargıları, ilgi ve inançları gibi etkenler örnek olarak verilebilir.. Mevcut bilgi birikimlerinin, kişisel ilgilerinin, sahip oldukları değerlerin, elde edecekleri tatmin ve kişisel özelliklerin meslek seçiminde bireyleri etkilediği görülmektedir. Bunların yanı sıra demografik, sosyoekonomik durum ve aile gibi faktörlerin de meslek seçiminde ülkeler ve kültürler arasında farklılık göstermekle birlikte, önemli rol oynadıkları görülmektedir (Gökgöz ve Zeytin, 2012: 68).

Sözü edilen etkenlerin öğrencilerin muhasebe mesleğini tercihinde ne derece rol oynadığını tespit etmek önem kazanmaktadır. Bu etkenlerdenhareketle gerekli iyileştirmeler yapılmak suretiyle öğrencileri muhasebe mesleğini daha fazla tercih eder hale getirmek mümkün olacaktır. Bu amaçla çalışmada; Maliye programında öğrenim gören ve bu program dâhilinde eğitimini aldıkları muhasebe alanında iş yaşamlarına devam etme kararı alan öğrencilerin muhasebe mesleği ile ilgili genel düşünceleri, muhasebe mesleğini tercih etme nedenlerinden oluşan mesleğe bakış açıları ve bu bakış açılarının demografik faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmesi amaçlanmıştır.

II. LİTERATÜR TARAMASI

Muhasebe literatürü incelendiğinde, ön lisans ve lisans programlarında muhasebe dersi alanöğrencilerin muhasebe mesleğini tercih etme nedenleri ve muhasebe mesleğine bakış açıları ile ilgili birçok çalışma yapılmış olduğu görülmektedir.

Erol ve Atmaca,Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne bağlı meslek yüksekokullarında muhasebe eğitimi alan ve staj yapan öğrencilerin oluşturduğu ve toplam 150 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmada,muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe mesleğine bakış açılarını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışma sonuçları incelendiğinde öğrencilerin aldıkları muhasebe eğitimini yeterli buldukları ve muhasebe mesleğinde kariyer planladıkları görülmektedir (Erol ve Atmaca, 2004:171-179).

Demir ve Çam (2006), meslek yüksekokuluna kayıtlı öğrencilerin muhasebeöğreniminde başarısızlıklarının nedenlerini tespit etmek amacıyla yaptıkları çalışmada, Meslek yüksekokullarında muhasebe teknolojilerinin etkin bir şekilde kullanılmadığı, öğrenci memnuniyetinin göz ardı edildiği, öğrencilerin demografik ve sosyolojik özellikleri uygun eğitim anlayışının benimsenmeyip bütün öğrencilere aynı eğitim metodunun uygulanması başarısızlık nedenleri olarak ortaya konulmuştur (Demir ve Çam, 2006:160-169).

Özcan, Ünal e Helhel tarafından yapılan çalışmada, Akdeniz Üniversitesi bünyesinde bulunan, hizmet ağırlıklı ön lisans eğitimi veren bir meslek yüksekokulunda, muhasebe programı öğrencilerinin muhasebe programını tercih etme sebepleri, muhasebecilik mesleğine bakış açıları, bu meslekte çalışmaya karşı tutumları ve aldıkları eğitimin mesleki hedeflerine katkıda yeterliliğini tespit etmek amaçlanmıştır. Antalya il merkezinde bulunan ön lisans eğitimi veren meslek yüksekokulununmuhasebe bölümündeki 312 öğrenciye uygulanan anketten elde edilen bulgulara bakıldığında, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla öğrenim gördükleri bölümden daha çok memnun oldukları, muhasebe mesleğini “dürüstlük esasında kayıt tutma” olarak nitelendirdikleri,

ISBN 978-605-7923-57-8

aldıkları muhasebe eğitiminin kariyer planlamasında olumlu etki sağladığıve toplumun muhasebe mesleğine olumlu baktığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, çalışmada muhasebe mesleğinin geleceğinin, öğrencilerin öğretim programlarıyla ne denli ilişkili olduğu incelenmiş olup birinci öğretim öğrencilerinin, ikinci öğretim öğrencilerine oranla mesleğin geleceğine ve meslek yüksekokulunda aldıkları eğitime daha olumlu baktıkları tespit edilmiştir (Özcan vd.,2009:170-181).

Albez ve Bilici ise yaptıkları çalışmada, meslek yüksekokullarında muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebemesleğine bakış açılarının belirlenmesini amaçlamışlardır. Bu amaçla Atatürk Üniversitesi bünyesinde bulunan Aşkale MYO, Erzurum MYO, İspir MYO, Hınıs MYO, Oltu MYO, Pasinler MYO ve Narman MYO Muhasebe programlarında okuyan toplam 481 öğrenciye anket uygulanmış ve sonuçları ortaya konulmuştur. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, ankete katılan 481 öğrencinin % 65'inin bilinçli tercih yaparak bölüm seçiminde bulundukları, meslek sahibi olmak için yüksekokula kayıt yaptırdığı ve bu öğrencilerin mezun olduktan sonra, öğrenim gördükleri bölümlere uygun şekilde muhasebe meslek elemanı olmak istedikleri görülmüştür. Meslek elemanı olmak isteyen 311 öğrencinin % 60'ının fakülte bitirip, 3 yıllık stajı tamamlayıp meslek mensubu olmak istedikleri; meslek elemanı olmak istemeyen 165 öğrencinin, % 30'unun kendini meslek elemanı olacak yeterlilikte görmedikleri belirlenmiştir (Albez ve Bilici, 2012:383-398).

Akın ve Onat tarafından yapılan çalışmada,öğrencilerin muhasebe mesleğine bakışı ve muhasebe mesleğini tercih etmelerinde yer alan etkenlerden demografik özellikler ve etkileri başta olmak üzere, mesleki tatmin, hedefler, bireysel beklentiler ve kariyer beklentilerinin muhasebe mesleğini seçmede etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışma sonuçlarına göre, muhasebe mesleğini tercih etmede temel nedenin iş olanaklarının fazlalığı, geçerli bir meslek olması olarak belirlenmiştir (

III. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

A. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 2018-2019 eğitim öğretim yılında, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Maliye Programında okuyan öğrencilerin muhasebe mesleği hakkında ne düşündüklerini ortaya koymaktır. Bu amaçla öğrencilerin, mezuniyet sonrası hedefleri, öğrenim gördükleri bölümde çalışmaya yönelik düşünceleri ve muhasebe mesleğine bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır.

B. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Bingöl Üniversitesi'nde muhasebe eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise aynı üniversitenin Sosyal Meslek Yüksek Okulu Maliye Programında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın verilerini oluşturan öğrencilerin seçiminde rastgele bir yöntem uygulanmıştır.

C. Araştırmanın Yöntem ve Analizi

Bingöl Üniversitesi Sosyal Meslek Yüksek Okulu Maliye Programı öğrencilerinin muhasebe mesleğine ilişkin görüşlerinin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu araştırma da veriler anket yöntemiyle toplanmıştır. Anket tekniği en basit anlamıyla soru-cevap şeklinde uygulanan bir veri toplama yöntemidir. Fakat anket gelişigüzel standart birkaç soruyu hazırlamayla oluşturulmaz

ISBN 978-605-7923-57-8

(Erdoğan, 2007:180). Bu anket önceden yapılan araştırmalar sonucu oluşturulmalı ve deneklere gerekli açıklamalar yapılarak uygulanmalıdır.

Veri toplama sürecinde önce muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe mesleğine bakışına ilişkin bir anket formu hazırlanmıştır. Bu anket formunun, farklı birçok bilimsel araştırmalarda kullanıldığı için güvenilir olduğu düşünülmüş bu nedenle öntest yapmaya gerek duyulmamıştır. Böylece ankette yer alan ifadelerin güvenilirliğinin ve geçerliliğinin, yapılan diğer araştırma sonuçlarıyla sağlandığı düşünülmüştür. Araştırmaya 2018-2019 öğretim yılında Bingöl Üniversitesi Sosyal Meslek Yüksek Okulu Maliye Programında eğitim gören 30 öğrenci katılmıştır. Araştırma betimleyici istatistikler kullanılarak incelenmiştir. Betimsel istatistik genel olarak "ne" sorusunu sorar ve verilen cevapların yorumlanmasını kolaylaştırır. Demografik özellikleri ölçmeye yarayan 4, öğrencilerin mezuniyet sonrası hedefleri ve muhasebe mesleğine bakışı konularında bilgi almayı sağlayan 3 soru bulunmaktadır. Bu 3 sorudan 1'i 3 dereceli likert tipine örnektir. 3 dereceli likert tipi sorularında öğrencilerden "eve -hayır-kararsız" ifadelerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. 5 dereceli likert tipinde ise öğrencilere 2 adet önerme verilmiştir. Öğrencilerden önermelere yönelik, "tamamen katılıyorum – katılıyorum – kararsızım – katılmıyorum – hiç katılmıyorum" ifadelerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Araştırmanın yönteminden elde edilen verilerin sonuçları bulgular ve yorum kısmında açıklanmıştır.

IV. BULGULAR VE YORUM

Tablo 1: Öğrencilerin Demografik Özelliklerinin Frekans Dağılımları

Yaş	**Cinsiyetler**		**Toplam**
	Kadın	**Erkek**	
17-22	5	8	13 (43,3)
23 ve üzeri	7	10	17 (56,7)
Toplam	12 (40,0)	18 (60,0)	30 (100,0)
Baba Meslek	**Cevaplayan Öğrenci**	**Anne Meslek**	**Cevaplayan Öğrenci**
Serbest Meslek	13(43,3)	**Serbest Meslek**	-
SMMM-Muhasebe Görevlisi	7 (23,3)	**SMMM-Muhasebe Görevlisi**	-
Emekli	2 (6,7)	**Emekli**	-
Çalışmıyor	6 (20,0)	**Çalışmıyor**	30 (100,0)
Vefat	2 (6,7)	**Vefat**	-
Toplam	30	**Toplam**	30

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 30 öğrencinin %43,3'ünü 17-22 yaş, %56,7'sini 23 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğrenciler oluşturmaktadır.

Cinsiyet dağılımına bakıldığında, %40'ının kadın, %60'ının erkek öğrenciden oluştuğu görülmektedir. Kadın öğrencinin sayıca az olmasının temelinde kadınların eğitim-öğretim hayatında bulunma sayısının azlığıyla doğru orantılı olduğu düşünülmüştür.

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne-baba meslek durumlarının dağılımına bakıldığında, ortaya çarpıcı sonuçlar çıktığı görülmektedir. Buna göre, baba meslek seçiminin %43,3 Serbest Meslek, %23,3 SMMM veya Muhasebe Görevlisi olduğu görülmektedir.Çalışmayanların %20 oranında ve diğer meslek dallarında görev yapanların da sayıca birbirine eşit olduğu dikkati çekmektedir. Anne meslek durumuna bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı "Çalışmıyor" seçeneğini işaretlemişlerdir. Kadınların çalışma hayatına katılım oranının düşük olması bu durumun sebebi olarak düşünülmüştür.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Maliye Bölümünü Bitirdikten Sonra Meslek Hayatıyla İlgili Düşüncelerine İlişkin FrekansDağılımları

Maliye Bölümünü bitirdikten sonra meslek hayatınızla ilgili düşüncenize uygun ifadeyi seçiniz.	Sayı	Yüzde
DGS' ye girip fakülte mezunu olmak	19	63,3
Askere gitmek	2	6,7
Bölümle ilgili bir işte çalışmak	19	63,3
Farklı bir işte çalışmak	2	6,7
Diğer	2	6,7

Araştırmaya katılan öğrencilerin Maliye Bölümünü Bitirdikten Sonra Meslek Hayatıyla İlgili Düşüncelerine İlişkin Frekans Dağılımlarına bakıldığında, "DGS' ye girip fakülte mezunu olmak" ve "Bölümle ilgili bir işte çalışmak" seçeneklerini tercih eden öğrencilerin %63,3'lük bir oranla birbirine eşit olduğu görülmektedir. Öğrencilerin geriye kalanlarının ise askere gitmek, farklı bir alanda çalışmak ve bunların dışında başka uğraşlar içinde olmak gibi düşüncelerinin birbirine sayıca eşit olduğu yapılan analiz sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3:Araştırmaya Katılan Öğrencilerin "Muhasebe Mesleği Güncel ve Geçerli Bir Meslektir" Önermesine verdikleri yanıtlara göre Frekans Dağılımları

Muhasebe Mesleği Güncel ve Geçerli Bir Meslektir	Sayı	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	6	20,0
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	-	-
Katılıyorum	11	36,7
Kesinlikle Katılıyorum	13	43,3

Araştırmaya katılan öğrencilerin "Muhasebe Mesleği Güncel ve Geçerli Bir Meslektir" önermesine %43,3'ünün kesinlikle katıldığı, %36,7'sinin katıldığı, %20'sinin de kesinlikle

ISBN 978-605-7923-57-8

katılmadığı görülmüştür. Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun muhasebe mesleğini güncel ve geçerli bir meslek olarak gördükleri sonucuna varmak mümkündür.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumlarına Göre Frekans Dağılımları

3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu Hakkında Bilgi Sahibiyim.	Sayı	Yüzde
Evet	14	46,7
Hayır	16	53,3
Kararsız	-	-

Araştırmaya katılan öğrencilerin "3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu Hakkında Bilgi Olma" durumlarınailişkin frekans dağılımına göre, öğrencilerin %53,3'ünün yeterli bilgiye sahip olmadıkları, %46,7'sinin ise ilgili kanun hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 5.
Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Meslek Hayatlarına İlişkin Düşüncelerinin Yaşa Göre Dağılımı

Meslek Hayatıyla İlgili Düşünceler*	**Yaş**		
	17-22	**23 ve Üzeri**	**Toplam**
DGS' ye girip fakülte mezunu olmak	9	10	19
Askere gitmek	1	1	2
Bölümle ilgili bir işte çalışmak	7	12	19
Farklı bir işte çalışmak	1	1	2
Diğer	1	1	2

*Öğrenciler birden fazla şık işaretlemişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin meslek hayatlarına ilişkin düşüncelerinin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında DGS' ye girip fakülte mezunu olmak ve bölümle ilgili bir işte çalışmak isteyen,"17-22" yaş aralığı ile "23 ve üzeri" yaş aralığında bulunan öğrencilerin yaş dağılımında bir farklılık görülmemiştir. Buna göre, DGS' ye girip fakülte mezunu olmak isteyen 17-22 yaş aralığındaki öğrencilerin sayısı 9 iken, 23 ve üzeri yaş aralığındaki öğrencilerin sayısı 10'dur. Yinebölümle ilgili bir işte çalışmak isteyen, 17-22 yaş aralığında bulunan öğrencilerin sayısı 7, 23 ve üzeri yaş aralığındaki öğrencilerin sayısı 12'dir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 6.
Araştırmaya Katılan Öğrencilerin "Muhasebe mesleği güncel ve geçerli bir meslektir" Önermesine İlişkin Düşüncelerinin Yaşa Göre Dağılımı

Muhasebe mesleği güncel ve geçerli bir meslektir.	Yaş		
	17-22	23 ve Üzeri	Toplam
Kesinlikle katılmıyorum	3	3	6
Katılmıyorum	-	-	-
Kararsızım	-	-	-
Katılıyorum	4	7	11
Kesinlikle katılıyorum	6	7	13

Tablo 6'da görüldüğü gibi, öğrencilerin yaş aralıkları ile önermeye verdikleri yanıtlar arasında bir farlılık görülmemektedir. "17-22" yaş aralığındaki öğrencilerin 10'u muhasebe mesleğini güncel ve geçerli bir meslek olarak görmekte, 3'ü ise bu görüşe katılmadıklarını belirtmektedirler. "23 ve üzeri" yaş aralığındaki öğrencilerin 14'ü muhasebe mesleğini güncel ve geçerli bir meslek olarak nitelendirmektedir. Buna karşın muhasebe mesleğinin güncel ve geçerli olmayan bir meslek olduğunu düşünen aynı yaş aralığındaki öğrencilerin sayısı ise, 3'tür.

Tablo 7.
Araştırmaya Katılan Öğrencilerin 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumlarının Yaşa Göre Dağılımı

3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu Hakkında Bilgi Sahibiyim.	Yaş		
	17-22	23 ve Üzeri	Toplam
Evet	5	8	13
Hayır	9	8	17
Kararsız	-	-	-

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu hakkında bilgi sahibi olma durumlarının yaşa göre dağılımına bakıldığında "17-22" yaş aralığındaki öğrencilerin 5'inin ilgili kanun hakkında bilgi sahibi oldukları, 9'unun ise bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. "23 ve üzeri" yaş aralığındaki öğrenciler ise bilgi sahibi olma konusunda 8'er öğrenci ile eşit dağılım göstermişlerdir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 8.

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Meslek Hayatlarına İlişkin Düşüncelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Meslek Hayatıyla İlgili Düşünceler*	Cinsiyet		
	Kadın	Erkek	Toplam
DGS' ye girip fakülte mezunu olmak	7	12	19
Askere gitmek	-	2	2
Bölümle ilgili bir işte çalışmak	8	11	19
Farklı bir işte çalışmak	-	2	2
Diğer	2	-	2

*Öğrenciler birden fazla şık işaretlemişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin meslek hayatlarına ilişkin düşüncelerinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında DGS' ye girip fakülte mezunu olmak ve bölümle ilgili bir işte çalışmak isteyen öğrencilerin cinsiyet dağılımında yüksek oranda bir farklılık görülmemiştir. Buna göre, DGS' ye girip fakülte mezunu olmak isteyen kadın öğrencilerin sayısı 7 iken, erkek öğrencilerin sayısı 12'dir. Yine bölümle ilgili bir işte çalışmak isteyen kadın öğrencilerin sayısı 8, erkek öğrencilerin sayısı 11'dir.

Tablo 9.

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin "Muhasebe mesleği güncel ve geçerli bir meslektir" Önermesine İlişkin Düşüncelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Muhasebe mesleği güncel ve geçerli bir meslektir.	Cinsiyet		
	Kadın	Erkek	Toplam
Kesinlikle katılmıyorum	4	2	6
Katılmıyorum	-	-	-
Kararsızım	-	-	-
Katılıyorum	5	6	11
Kesinlikle katılıyorum	3	10	13

Tablo 9'da görüldüğü gibi, kadın öğrencilerin 5'i muhasebe mesleğini güncel ve geçerli bir meslek olarak görmekte, 4'ü ise bu görüşe katılmadıklarını belirtmektedirler. Erkek öğrencilerin 6'sı muhasebe mesleğini güncel ve geçerli bir meslek olarak nitelendirmektedir. Buna karşın muhasebe mesleğinin güncel ve geçerli olmayan bir meslek olduğunu düşünen erkeköğrencilerin sayısı ise 2'dir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 10.

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu Hakkında Bilgi Sahibiyim.	**Cinsiyet**		
	Kadın	**Erkek**	**Toplam**
Evet	5	9	14
Hayır	7	9	16
Kararsız	-	-	-

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu hakkında bilgi sahibi olma durumlarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kadın öğrencilerin 5'inin ilgili kanun hakkında bilgi sahibi oldukları, 7'sinin ise bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Erkek öğrenciler ise bilgi sahibi olma konusunda 9'ar öğrenci ile eşit dağılım göstermişlerdir.

SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME

Bireylerin yaşamları boyunca aldığı en önemli kararlardan biri meslek seçimidir.Bireyin kendine uygun mesleği tercih edebilmesi için bu mesleğe ilişkin yeterliliğe sahip olması, mesleğin gerektirdiği özelliklerin kendisine uygun olmasına dikkat etmesi gerekir. Muhasebe mesleği işletmeler, işletme ortakları ve işletmeyle ilgilenen işletme içi ve işletme dışı kişi ve kurumlara bilgi vermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle muhasebe mesleğini yapacak olan bireylerin bu farkındalıkla faaliyetlerini sürdürmeleri ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usul ve Esaslarını düzenleyen yönetmeliğin Genel Mesleki Standartlarında yer alan meslek unvanı ile yeterlilik ilkesi, mesleki eğitim ve bilgi, dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık, sır saklama, sorumluluk, bağımsızlık ve haksız rekabetten kaçınma gibi niteliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu çalışmada, muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, mesleğe bakış açılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.Araştırmaya 2018-2019 öğretim yılında Bingöl Üniversitesi Sosyal Meslek Yüksek Okulu Maliye Programında öğrenim gören 30 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilere uygulanan anket ve elde edilen bulgular ışığında bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Öğrencilerin çoğunluğu iki yıl boyunca almış oldukları eğitimi dört yıllık eğitim veren fakültelerde tamamlama eğilimi göstermişlerdir. Bu göstermektedir ki öğrenciler mesleki tatmin ve başarılı bir kariyer planı için mesleki yeterlik konusuna gereken önemi vermektedirler.
- Yine öğrenciler öğrenim görmekte oldukları bölümle ilgili bir meslek tercihinde bulunmak istemektedirler.
- Muhasebe mesleğini güncel ve geçerli bir meslek olarak nitelendiren öğrencilerin sayıca çokluğu, muhasebe mesleğini tercih nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

- Muhasebe meslek yasası hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan öğrenci sayısı ile kendini yeterli bilgiye sahip gören öğrencilerin sayıca birbirine yakın olduğu görülmektedir. Yeterli bilgiye sahip öğrenci sayısı artırılarak, muhasebe meslek seçiminde öğrencilerin daha bilinçli ve mesleğe yatkınlık derecelerini daha somut ölçebilecekleri bir zemin oluşturmak mümkündür. Bunu sağlamak adına okulda mesleki bilgilere ve kariyer tercihlerine yönelik bilgilendirme yapılabilir. Ayrıca, muhasebe meslek yasanın ilgili derslerde öğrencilere aktarılması sağlanabilir.
- Meslek seçimine etki eden demografik faktörlerden olan yaşın, öğrencilerin meslek hayatlarına ilişkin düşüncelerinde belirleyici bir rol oynamadığı ortaya çıkan sonuçlar arasındadır. Buna göre yaş aralıkları fark etmeksizin öğrencilerin bölümlerini fakülte düzeyinde tamamlama ve öğrenim gördükleri bölümde çalışma kararı almalarında benzer etki gösterdiği görülmektedir.
- Öğrencilerin yaş aralıkları ile muhasebe mesleğini güncel ve geçerli bir meslek olarak nitelendirmeleri arasında da farklılık görülmemektedir. Bu görüşe katılmadığını belirten öğrencilerin yaş aralıkları farklı olmasına rağmen, sayıları eşittir.
- Muhasebe meslek mevzuatı hakkında yeterli bilgiye sahip olma durumuna bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin yaşı arttıkça bu oranın yükseldiği görülmektedir.
- Meslek seçimine etki eden demografik faktörlerden olan cinsiyetin, öğrencilerin meslek hayatlarına ilişkin düşüncelerinde belirleyici bir rol oynamadığı ortaya çıkan sonuçlar arasındadır. Buna göre yaş aralıkları fark etmeksizin öğrencilerin bölümlerini fakülte düzeyinde tamamlama ve öğrenim gördükleri bölümde çalışma kararı almalarında benzer etki gösterdiği görülmektedir.
- Muhasebe mesleğinin güncel ve geçerli bir meslek oluğunu düşünen erkek öğrenci sayısı, kadın öğrenci sayısından fazladır. Bu durumun muhasebe mesleğinde erkek çalışan sayısının kadın çalışan sayısından fazla olduğu gerçeğiyle birlikte ele alınarak incelendiğinde, erkek cinsiyeti tarafından daha çok tercih edilen bir meslek olmasından kaynaklandığı düşünülmüştür.
- Muhasebe meslek mevzuatı hakkında yeterli bilgiye sahip olma durumu cinsiyet farklılığı açısından değerlendirildiğinde, yeterli bilgiye sahip olma olmama ararında cinsiyet farkının etkili olmadığı görülmüştür.

Meslek yüksekokulları iş hayatında oldukça gereksinim duyulan ara eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla, mesleki teknik ve yeterliliğe dönük eğitim veren kurumlardır. Bu kurumlarda yer alan öğrencilerin gerekli mesleki donanıma sahip bireyler olarak iş hayatına kazandırılması ülke ekonomisine sunacağı katkı açısından yadsınamaz derecede yüksektir. Bundan dolayı meslek yüksekokullarında hem öğrencilere hem de üniversitelere büyük görevler düşmektedir. Öğrencilerin meslek seçim kararında bilinçli hareket etmeleri, ilgili bölüm hocalarının ve diğer personellerin de yol gösterici bir rol üstlenmeleri gerekmektedir. Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe mesleğine bakışını konu alan bu çalışmada öğrencilerin her ne kadar gerekli bilinç ve bilgiye sahip olduğu konusunda olumlu sonuçlara varılmış olsa da, yeterli değildir. Bunun

ISBN 978-605-7923-57-8

artırılabilmesi için meslek tanıtım günlerinin yapılması, varsa sayıca artırılması, danışmanlık saatlerinde danışman hocalar tarafından öğrencilerle yüz yüze ve imkân dâhilinde olmak kaydıyla birebir görüşmeler yapılması sağlanabilir. Ayrıca mesleki gelişimin artırılabilmesi için okul bünyesinde var olan gerekli teknik altyapı ve donanım güçlendirilebilir ve öğrencilerin bunlardan faydalanması artırılabilir.

KAYNAKLAR

Albez, A., Bilici, N. (2012). Meslek Yüksekokulları Muhasebe Öğrencilerinin Mesleğe Bakışları: Atatürk Üniversitesi'nde Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler EnstitüsüDergisi, 16, 383-398.

Akın, O. ve Onat, O.K. (2015). Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Meslek Seçimini EtkileyenFaktörler: Demografik Farklılaşmalar Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 15: 297-312.

Büte, M. (2010), "Meslek Yüksekokulu Yöneticilerinin Kişisel ve ÖrgütselVizyonları", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 4, ss. 175-193.

Demir, M. ve Çam, M. (2006), "Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Muhasebe Öğreniminde Başarılarını Olumsuz Etkileyen Faktörlere İlişkin Bir Araştırma", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 32, Ekim, ss. 160-169.

Erdoğan, İ. (2007), Pozitivist Metodoloji, Bilimsel Araştırma Tasarımı, İstatiksel Yöntemler, Analiz ve Yorum, Erk Yayınları, Ankara.

Erol M., Atmaca M. (2004). Meslek Yüksek Okullarında Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin İş Dünyasında Muhasebe Mesleğinde Çalışmaya Karşı Tutumları. Muhasebe Finansman Dergisi, 24, 171-179.

Gökgöz, A. ve Zeytin, M. (2012) "Muhasebe Mesleğinin Seçilmesini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Yalova ve Bilecik İlleri Örneği", International Journal of Economic & Administrative Studies, Cilt: 4, Sayı: 8, s. 67-85.

Özdemir, S. (2010), "Ön Lisans Muhasebe Öğrencilerinin Kariyer Planlanmasını Etkileyen Unsurlar: Ege Bölgesinde Bir Araştırma", Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, Haziran, ss. 103- 122.

Özcan, İ., Ünal, F., Helhel, Y. (2009). Muhasebe Programı Öğrencilerinin Cinsiyet ve Öğretim Durumunun Muhasebe Mesleğine Yönelik Tutumları ile İlişkilendirilmesi. Muhasebe veFinansman Dergisi, 41, 170-181.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÇOCUĞUM MÜKEMMEL OLMALI MI?

Prof. Dr. Şahin KESİCİ
N. Erbakan Üniversitesi A. Keleşoğlu Eğitim Fakültesi sahinkesici@kanya.edu.tr

Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi baloglu@hotmail.com

Dr. Öğrt. Üyesi H. İrem Özteke KOZAN
N. Erbakan Üniversitesi A. Keleşoğlu Eğitim Fakültesi iozteke@konya.edu.tr

Doç. Dr. Mehmet MURAT
Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Eğitim Fakültesi mmurat@gantep.edu.tr

Biz ebeveynler çocuklarımızdan ne istiyoruz? Çocuklarımız mükemmel mi olmalı? Gerçekten çocuklarımızın mükemmel olmasını istiyor muyuz? Çocuklarımızın hep en önde, ne olursa olsun sadece başarının arkasından koşan bireyler olmasını mı istiyoruz?

Bu sorulara cevap verebilmek için biz uzmanlar daha önce çocuk ve ergenlerle yaptığımız danışmalardan elde ettiğimiz bulgulara dayanarak cevap verebiliriz. Çünkü bu süreçte iki taraf söz konusudur. Birinci taraf çocuk veya ergenin kendisi diğer taraf ise onun eğitimi ile ilgilenen ebeveynleri, yakın ve sosyal çevresidir. İlk olarak biz uzmanları ilgilendiren çocuk ve ergenlerde oluşan mükemmeliyetçilik ile ilgili tespitlerdir. Çünkü çocuk kusursuzluk arayan mizaç tipine sahip ise yani bu özelliği mizacı gereği doğuştan getirilmiş ise ve ailesi de bu mizaç özelliğini pekiştirmiş ise çocuğun mükemmeliyetçi olması kaçınılmaz hale gelir. Çünkü çocuk her şeyin en iyisini yapmak ister, hatalara aşırı odaklanır, ailesini aşırı düşünür, aile beklentilerine aşırı duyarlı hale gelebilir. En önemlisi de kusursuz yani mükemmel olamadığı zaman kendisini baskı altında hisseder. Eğer çocuğun bir işi yapabilmek için gerekli yetenek ve potansiyeli varsa o işe odaklanır ve yapar. Ama burada istenmeyen bir durum ortaya çıkabilir. Birey, hatalara aşırı odaklanırsa yetenek ve performansını ortaya koyamayabilir ve zaman kaybedebilir ve yaptığı işten zevk almayabilir. Bu nedenle ebeveynler çocuğun kusursuzluk arayan mizacını pekiştirmeden ona sınır koyarak, zevk duyabileceği, kendini baskı altına almayacağı ve iyi hissedebileceği faaliyetlere yönlendirmelidir. Buna karşın çocuğun mizacı kusursuzluk arayan mizaç olup yetenek ve potansiyeli herhangi bir faaliyeti sergileyecek kadar yüksek olmayabilir. Bu durumda çocuk, sürekli erteleme davranışına girebilir. O zaman ebeveynlere düşen görev küçük adımlar ilkesi ile giderek çocuğun yapabileceği

ISBN 978-605-7923-57-8

faaliyetlere onu yönlendirmek olmalıdır. Hatalara odaklanmasına değil, yapabileceği faaliyetlerde yapabildiklerine odaklanmalarını sağlamalılar. Bazen de çocuklar aşırı zevk ve eğlenceye düşkün oldukları için daha ilerde alabilecekleri yüksek miktarda ödül yerine şu anda aldıkları düşük bir ödüle tercih etmektedirler. Çünkü çocuğun hedeflerini gerçekleştirip başarıya ulaşması için yoğunlaşması gerekmektedir. Bunun için de iki alternatif söz konusudur. Ya hemen ödevi yapıp başarıya ulaşıp daha sonra daha fazla oyun oynama şansı elde edecektir, ya da çocuk ilk önce oyun oynayıp sonra ödevini yapacaktır ve yoğunlaşamadığı için başarı şansını yitirip daha sonra çok daha fazla oynama şansını kaybedecektir. Bu nedenle biz uzmanlar çocukların mükemmeliyetçiliğe dair erteleme davranışını incelerken çocuğa yönelik üç tespit yapmak durumundayız. İlk olarak çocuğun yüksek düzeydeki hedefi gerçekleştirmek için gerekli potansiyele sahip olup olmadığını tespit etmek durumundayız. Burada da iki durum ortaya çıkabilir. Birinci olarak çocukta yüksek düzeydeki hedefi gerçekleştirmek için yeterli potansiyel olmadığı için erteleme davranışı ortaya çıkabilir. İkinci olarak ise bazen çocuk o yüksek düzeyde hedefi gerçekleştirmek için yeterli potansiyeli olsa bile ailesi ile inatlaştığı için erteleme davranışı sergileyebilir. İkinci tespit ise çocuğun yüksek düzeyde hedefi gerçekleştirmek için potansiyeli olabilir ama dürtüsel olduğu için yani arzularına ve isteklerine düşkün olduğu, odaklanamadığı, sabırsız olduğu, sürekli arzu ve hevesi ön planda tuttuğu için hedefe ulaşma noktasında çaba göstermeyebilir ve erteleme davranışına girebilir. Üçüncü tespit ise, ebeveynler çocuklarına çok yüksek düzeyde hedef koyarlar, çocuğun da bunu gerçekleştirmek için potansiyeli vardır. Ama çocuk yüksek düzeyde hedefi anlamlandırma konusunda zorluk çekip hedefi anlamsız bulup "Ailem de üzülmesin" şeklinde düşünerek erteleme davranışı gösterebilir.

İkinci taraf ise çocuğun ebeveynleri, geniş ailesi, öğretmenleri ve toplumdur. Bunların hepsinin tek taraf aldık çünkü çocuğun kendisi bir taraf diğeri ise çocuğun dışında kalan taraftır. Çünkü ilk önce ebeveynler daha sonra çocuğun yakın çevresi çocuğa çok yüksek standartlar koyarlar. Biz bu yüksek standartları mükemmeliyetçilik olarak adlandırırız.

Ebeveynlerin büyük bir kısmı çocuklarının her şeyin en iyisini yapmalarını, hep önde olmalarını ve sürekli kendilerini geliştirmelerini ister. Bunu yaparken de aşırı kural koyarlar, kurallarda esneklik yapmazlar. Özellikle de çocuklarına dair hedef belirlerken belirledikleri hedefler çocuğun potansiyeline göre olmayabilir. Ailenin bu tutumu çocuğu baskı altına alabilir. Çünkü çocuk hedefleri gerçekleştirmek ister. Gerçekleştiremeyince de baskı giderek artar ve bu baskıdan çocuk rahatsız olur. Bu düşünceler, çocukta mükemmeliyetçiliğin oluşmasına zemin hazırlayabilir. Mükemmeliyetçi ailelerde çocuğun uyması gereken kurallar çok katıdır, çocuk bu kurallara uymalıdır ve eğer uyarsa ödüllendirilirken uymazsa cezalandırılır. Yani kurallar katıdır. Bu katı kurallar çocukta "Ya hep ya hiç" dediğimiz bilişsel çarpıtmaları ortaya çıkartabilir. Aynı zaman da ebeveynler katı kurallar

ISBN 978-605-7923-57-8

uygulayıp sürekli cezayı ön plana çıkartırlarsa çocukta takıntı ve zorlantı ile ilgili rahatsızlıklar ortaya çıkabilir. Diğer taraftan ebeveynin yüksek hedeflerini yerine getiremeyip başarısız olan çocuk kendi kendini tembel ve işe yaramaz olarak adlandırabilir. Bu da çocuğun öz güvenini zedeleyebilir. Kısacası ebeveynlerin olmazsa olmazları vardır. Yani "meli malı" bilişsel çarpıtmalarını o kadar sık kullanırlar ki çocuk kendini şartlandırır ve sürekli baskı altında hisseder. Örneğin "Benim çocuğum hep en önde olmalı, benim çocuğum sürekli birinci olmalı, hiç hata yapmamalı, kusursuz olmalı" şeklindeki ifadeler çocuğun baskı altında hissetmesine yol açabilir.

Özetle "Ya hep ya hiç", "Etiketleme" ve "meli malı" şeklindeki düşünce hataları kullanan ebeveynlerin çocuklarında mükemmeliyetçilik gelişebilir ve bu çarpıtmalara bağlı olarak da çocukta yüksek standartlar şeması oluşabilir. Daha sonra başarı odaklı talepkar ebeveyn modu ile cezalandırıcı ebeveyn modunun içsel sesini dinleyen bireyin yüksek standartlar şeması tetiklenebilir. Böylece kişi tetiklenen şemanın etkisi ile ya hedefleri gerçekleştirmek için teslimiyetçi davranabilir ya da erteleyerek ve kaçarak hedeften uzaklaşabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kesici, Ş,Mert, A. ,Köklü, E. ve Kiper, C., (2015) *Vaka Örnekleri ile Birlikte Aile Danışma Kuramları ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Kesici, Ş.; Mert, A.; Büyükbayraktar, C. G. ve Ilgın, E. (2016) *Aile Terapisinde Kullanılan Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Özteke, H.İ. (2015). Bağlanma, Eş seçiminde sınırlandırıcı inançlar ve beden imgesi baş etme stratejilerinin romantik ilişkilerde mükemmeliyetçiliği yormaması (Yayınlanmamış doktora tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

ISBN 978-605-7923-57-8

MWCNT/ZrO_2 SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU

Onur ÖZGÜL

Öğr. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi, onur.ozgul@inonu.edu.tr

Funda OKUŞLUK

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, funda.gurer@inonu.edu.tr

Son yıllarda çok duvarlı karbon nanotüplere (MWCNT) duyulan ilgi her geçen gün artmaktadır. Bu ilginin artmasındaki en büyük neden karbon nanotüplerin gösterdikleri bir dizi benzersiz özelliklerden dolayıdır. Karbon nanotüpler yüksek iletkenliğe sahip grafit şeklindeki tüp duvarlardır. SP^2-C yapılı yüzeyleri mükemmel denilecek seviyede yüzey adsorpsiyonu ve hidrojen yayılması gösterirler ayrıca bu yüzey son derece yüksek mekanik mukavemet gösterir. CNTs olarak basitleştirilmiş çok duvarlı karbon nanotüpler yeni bir nano-karbon malzemesi türüdür. Karbon nanotüpler karbonun bir allotropu olup, tabakalarının silindirik bir biçimde katlanmasıyla meydana gelen ve dış çapları nanometre seviyesinde olan tüp şeklindeki yapılardır. Sıra sıra dizilen karbon atomlarının aynı bir kâğıt gibi kıvrılıp silindir şekline getirilmiş halidir. Bu silindirler tek katmanlı veya çok katmanlı olabilirler.

Kimyasal formülü ZrO_2 olan zirkonyum dioksit, zirkonya veya beddeleyit olarak da bilinir ancak daha çok zirkonyum silikat kumlarından ($ZrSiO_4$) zirkondan silikat bölümünü ayırmak için yapılan kimyasal ve ısıl işlemler sonucunda elde edilir. Zirkonya (ZrO_2), biyouyumluluğu, üretim kolaylığı ve hatta iyi derecede elektrokimyasal katalitik aktivite özelliklerinden dolayı çok önemli bir metaldir. ZrO2 termal kararlılığı, kimyasal inert özelliği ve toksisite eksikliği ile oksijen içeren gruplar için ve immobilizasyon biyomolekülleri için ideal bir materyal adayıdır. Yüksek kırılma tokluğu, mukavemeti ve düşük aşınma oranları ile zirkonyum özellikle biyomedikal protez uygulamalarında çekici bir ürün haline gelmiştir.

Çok duvarlı karbon nanotüpün (MWCNT) nano-ZrO_2' e hidrotermal yöntemle katkılanması ve MWCNT' ün kompozit içindeki miktarının değiştirilmesi sonucu ZrO_2' nin yapısında ne gibi değişiklikler meydana getireceğinin belirlenmesi ve elde edilen kompozitlerin yapısının karakterize edilmesi amaçlanan bu çalışmada, çıkış maddesi olarak Zirkonyum (IV) propoksit [$Zr(OCH_2CH_2CH_3)_4$], karbon nano tüp kaynağı olarak da MWCNT kullanıldı. Belirli mol oranlarında n_{Zr}/n_{H2O}, n_{Zr}/n_{HCl}, ve $n_{Zr}/n_{2\text{-Propanol}}$ karışımları manyetik karıştırıcıda karıştırıldıktan sonra karışım üzerine MWCNT eklenerek ultrasonik banyoda 90 dakika tutuldu. En son aşamada hazırlanan karışım hidrotermal ünitede 200 ^oC' de 420 dakika bekletildi. Elde edilen nano malzemenin karakterizasyonu için XRD, FT-IR, SEM analizleri yapıldı.

Anahtar Kelimeler: MWCNT, nano-ZrO_2, Kompozit Malzemeler, MWCNT/ZrO_2

ISBN 978-605-7923-57-8

1. GİRİŞ

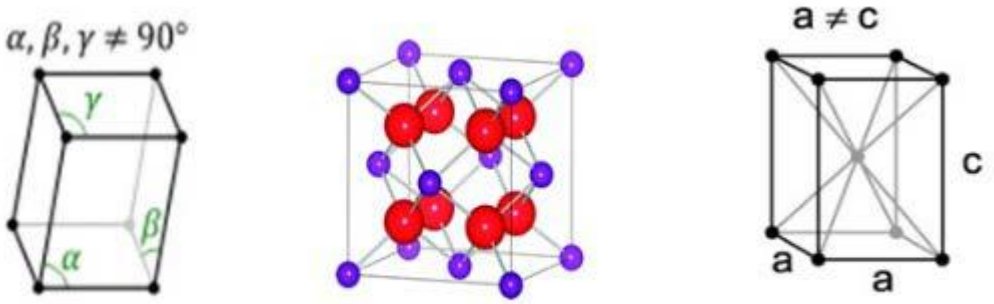
Karbon nanotüpler (CNTs), karbon nanomalzemelerin yeni bir formu olarak benzersiz elektriksel özellikleri, yüksek kimyasal kararlılıkları ve yüksek yüzey-hacim oranları ile güçlü bir takviye olarak kabul edilmişlerdir.

Karbon malzemelerin ortak kullanımı (örneğin; grafit, katalizör olarak aktif karbon, fullerenler, nanotüpler veya grafen) özellikle yüzey alanları ve gözeneklilik özelliklerinden dolayı katalitik olarak aktif fazın içinden geçen metal karbon desteğiyle etkileşime girer ve bu etkileşim katalitik aktivitesini etkiler, böylece bir nevi katalizör etkisi gösterirler [1-4]. Bu özellik karbon malzemelerin içsel özellikleridir. Örneğin; karbon yapısı sadece asidik ve baziklere karşı dayanıklı değildir, aynı zamanda yüksek sıcaklıklarda da (> 1000 K°) sabittir [5,6].

Geçiş metali oksitlerinin elektrik iletkenliklerini geliştirmek, mekanik ve termal özelliklerini arttırmak için geçişme sırasında oksitler özellikle ZrO_2 üzerinde yoğun olarak toplanırlar [7-9]. Redoks aktivitesi ve seçiciliği ile yüksek iyon değişim kapasitesi ve daha yüksek özellikleri gibi benzersiz özelliklerinden dolayı kataliz ve sensörlerdeki uygulamalar için aranan malzeme ZrO_2' dir [10-13].

ZrO_2 ' nin 3 poliformu vardır. Zirkonya 1000-1200°C'de monoklinik fazdan ($a \neq b \neq c$, $\alpha \neq \gamma = 90° \neq \beta$) tetragonal faza ($a = b \neq c$, $\alpha = \gamma = \beta = 90°$) ve 2370 °C'de kübik yapıya ($a = b = c$, $\alpha = \gamma = \beta = 90°$) dönüşüm gerçekleştirir [14]. t → m dönüşümü maksimum stres limitini aşarak malzemede çatlak oluşması ile sonlanabilecek önemli boyutsal değişikliklere (≈ %4 hacim artışı) yol açmaktadır [15].

1. Monoklinik (m-fazı), 1170 °C altında,
2. Tetragonal (t-fazı), 1170 ve 2370 °C arasında,
3. Kübik (c-fazı), 2370 °C altında.

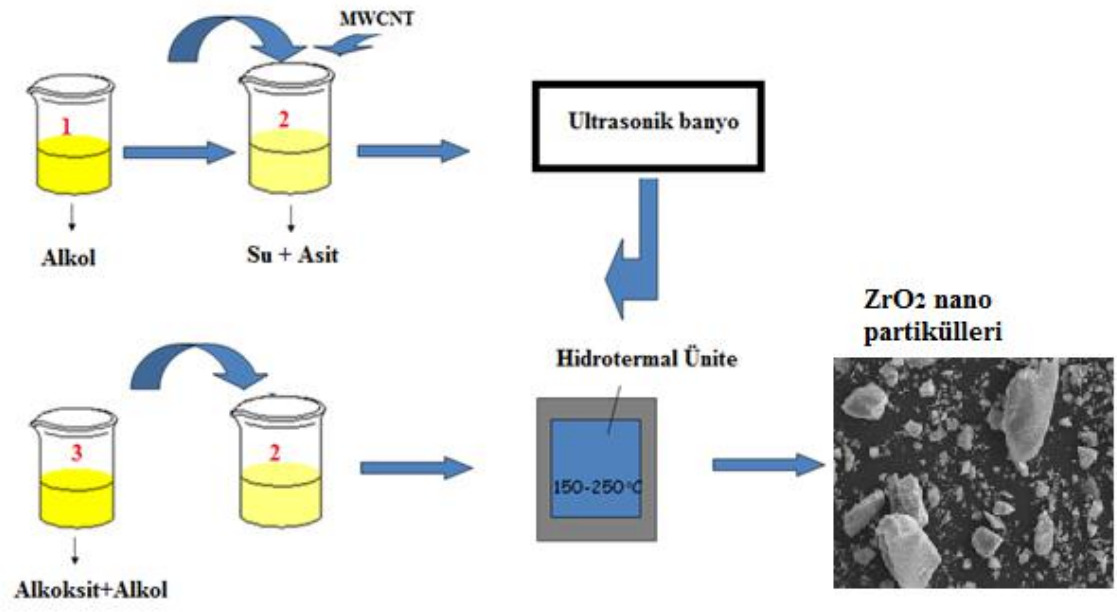
Şekil 1. ZrO_2 için Monoklinik, tetragonal ve kübik yapı

Kübik ZrO_2 çok daha iyi iyonik iletkenlik ve mekanik özelliklere sahiptir, ancak reaksiyonları nedeniyle elde etmek zordur. ZrO_2 ' ye doğru tipik olarak karma fazların oluşmasına yol açar [16].

ISBN 978-605-7923-57-8

2. MATERYAL VE METOT

Hidrotermal Yöntemle MWCNT/ZrO_2 Sentezi

Şekil 12: MWCNT/ZrO2 Nano malzemesinin Sentez şeması

Başlangıç malzemesi olarak, orijinal MWCNT' ler ve ZrO2 nanopartiküller birbirinden ayrıdır. Daha sonra ZrO_2 kaynağı olan Zr (IV) propoksit asitle muamele edilmiş MWCNT lere bağlanır. Bu aktif grupların karboksil ve hidroksil olduğu varsayılır. Bu gruplar asitle muamele edilmiş MWCNT' lerin yüzeyinde önemli rol oynarlar [17].

Mol oranları; n_{Zr}/n_{H2O} : 1/20, n_{Zr}/n_{HCl} : 1/0.3, $n_{Zr}/n_{2\text{-Propanol}}$: 1/100 olacak şekilde Şekil 1' de yer alan sıralamaya göre hazırlanan karışımlar manyetik karıştırıcıda bir süre karıştırıldı. Karışımın içerisine MWCNT eklendi. Elde edilen karışım bir süre daha manyetik karıştırıcıda karıştırıldıktan sonra hazırlanan Zirkonyum (IV) propoksit / alkol karışımı ilave edildi. Bu yeni karışım manyetik karıştırıcıda bir süre daha karıştırıldıktan sonra hidrotermal üniteye yerleştirildi. 200 ^oC' de 420 dakika bekletildi ve nano malzemeler elde edildi.

Asite ZrO_2 ile yapılan doping neticesinde yüksek yüsey alanlı bir süperasit oluşturuldu ancak bu süperasitin varlığı ZrO_2/MWCNT kristallerinin dokusal özelliklerinde bir değişikliğe neden olmadı [18].

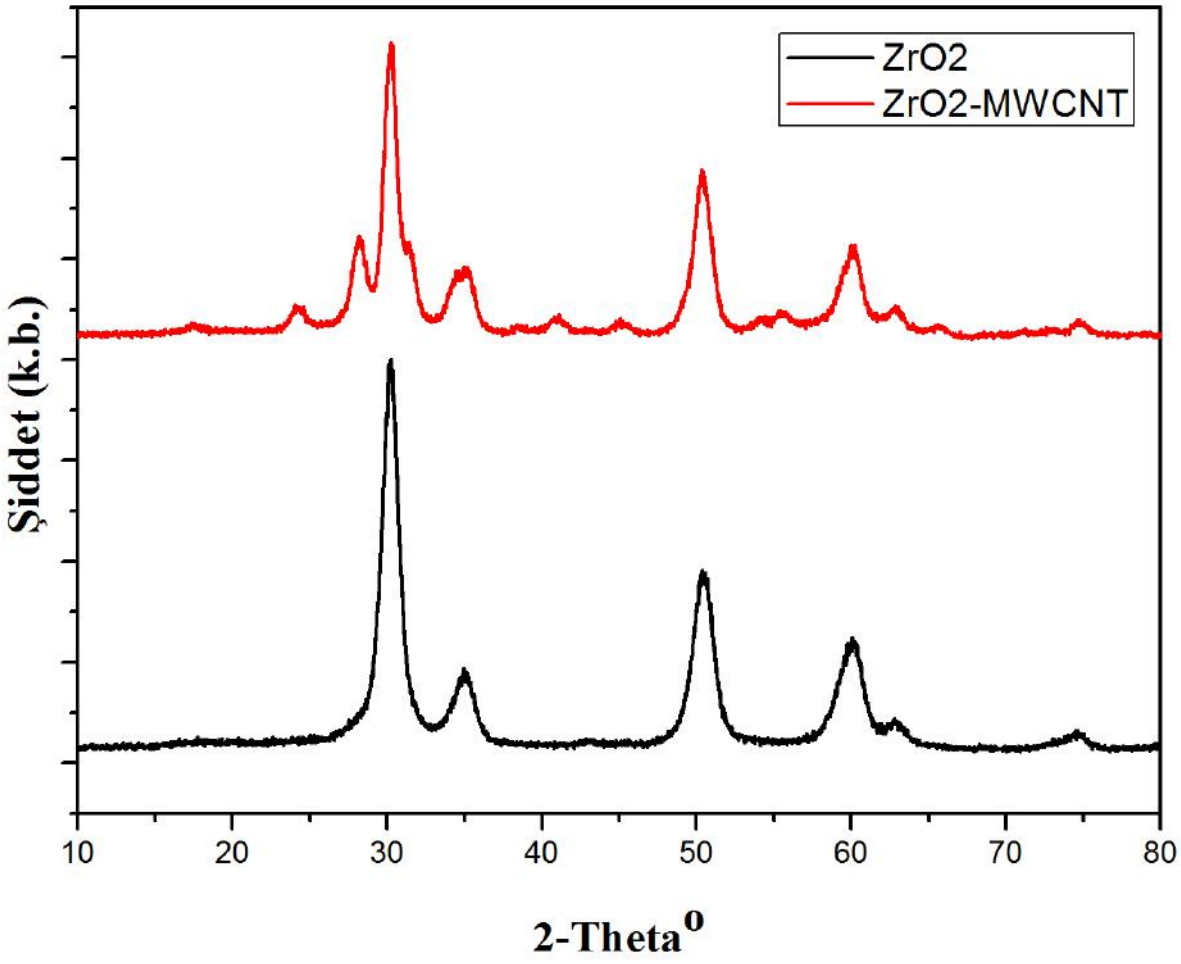
ISBN 978-605-7923-57-8

3. BULGULAR

Çeşitli ZrO_2 yüklemeleri ile ZrO_2/MWCNT kompozitleri sentezledik. Bu sentezlerde XRD sonuçları ile ZrO_2/MWCNT kompozitlerinin tetragonal kristaller olduklarını belirledik, ZrO_2/MWCNT partikül boyutlarının hem düşük yüklemelerde hem de yüksek yüklemelerde yaklaşık 10-30 nm. aralığında olduklarını SEM cihazı ile belirledik. ZrO_2/MWCNT tozlarına yaklaşık 500 ^oC de termal tavlama uyguladık, bu sayede partiküllerde monoatomik bir artışa neden olduk. Bu özellik de bu tarz malzemelerin kullanılabilir olduklarını gösterir [19].

Hazırlanan numunelerin kristalografik analizleri bilgisayar kontrollü Rigaku RadB-DMAX II X-Işını Difraktometresi kullanılarak incelenmiştir. Tüm ölçümler CuK_α (λ=1.5405 A^o) ışını kullanılarak ve 2θ = 2-80° arasında sabit 2°/dak. tarama hızı ile yapılmıştır. Sonuçlar değerlendirildiğinde bütün örneklerin tetragonal kristal yapısında olduğu belirlenmiştir. (Şekil 2)

ISBN 978-605-7923-57-8

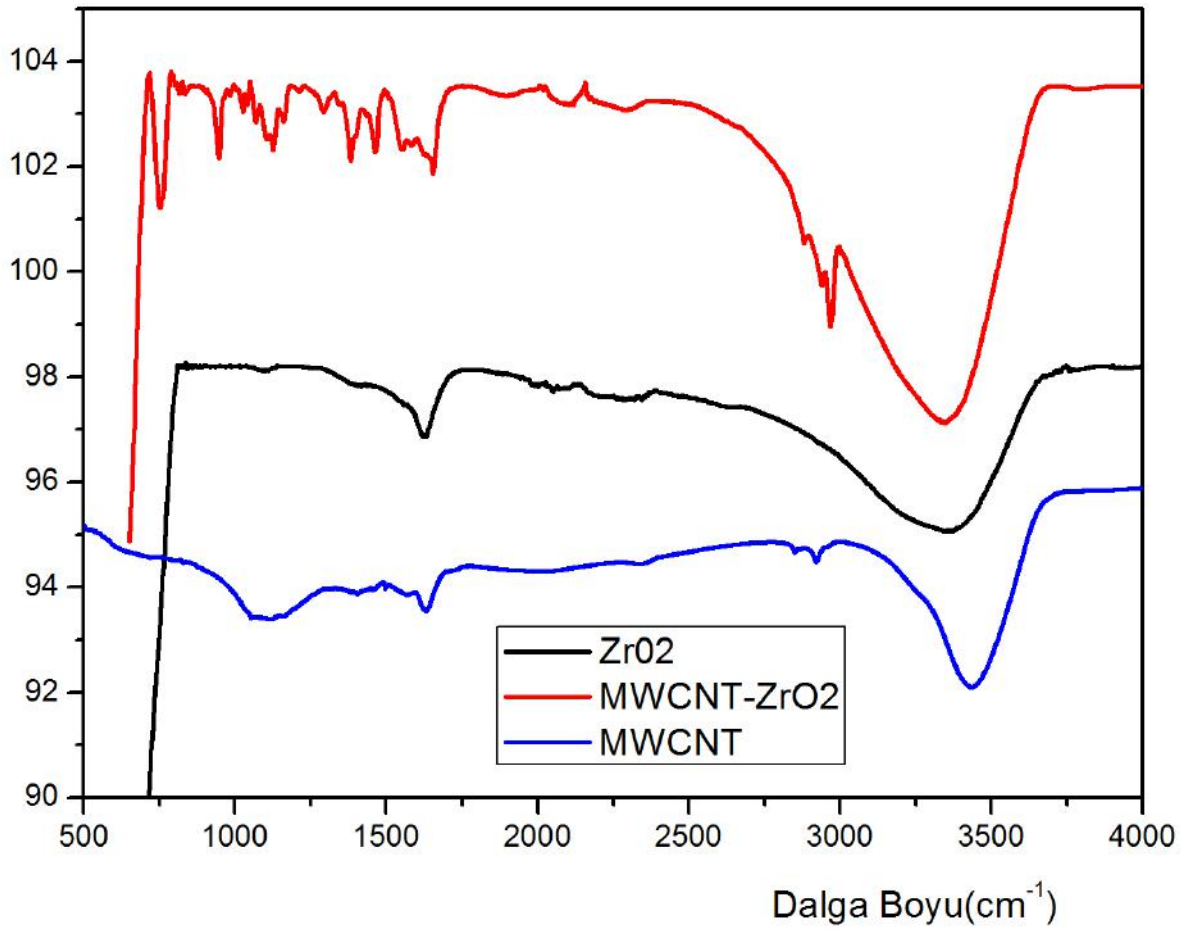

Şekil 2. Sentezlenen saf ZrO_2 ve ZrO_2-MWCNT' nin XRD kırınım deseni

Yukarıdaki Şekil 2 de verilen XRD kırınım desenindeki 2θ=26 º deki tepe noktası MWCNT için difraksiyon, 2θ=30 º deki pik ise ZrO_2 nin tetragonal yapısının çok net ve karakteristik bir pikidir. ZrO_2 yoğunluğu yoğunluğu arttıkça 2θ=35º deki zirveler ve omuz vermeler artacaktır.

Sentezlenen ZrO_2, ZrO_2-MWCNT ve saf MWCNT yapılarına ait FT-IR spektrumları Perkin Elmer 283 model Fourier Dönüşüm Infrared Spektrometre cihazı kullanılarak alınmıştır. Spektrumlar ise ATR (zayıflatılmış toplam yansıma) tekniği kullanılarak 400-4000 cm^{-1} dalga sayısı aralığında çalışılmıştır. Karşılaştırmalı olarak verilen spektrumlarda MWCNT yapısında C-C-C gerilme titreşimleri 3490 cm^{-1} de, 2900 – 3650 cm^{-1} de ise OH gerilme titreşimi net olarak görülmektedir. HCl-ZrO_2-MWCNT yapısında ise her iki gruba ait piklerde net olarak bulunmakta olup yapıya C-C gruplarının MWCNT ile girmesiyle alifatik karakterde ki C-C asimetrik titreşimi 1360 cm^{-1} de görülmektedir ve yapıya MWCNT' nin dâhil olduğu ispatlanmaktadır (Şekil 3).

ISBN 978-605-7923-57-8

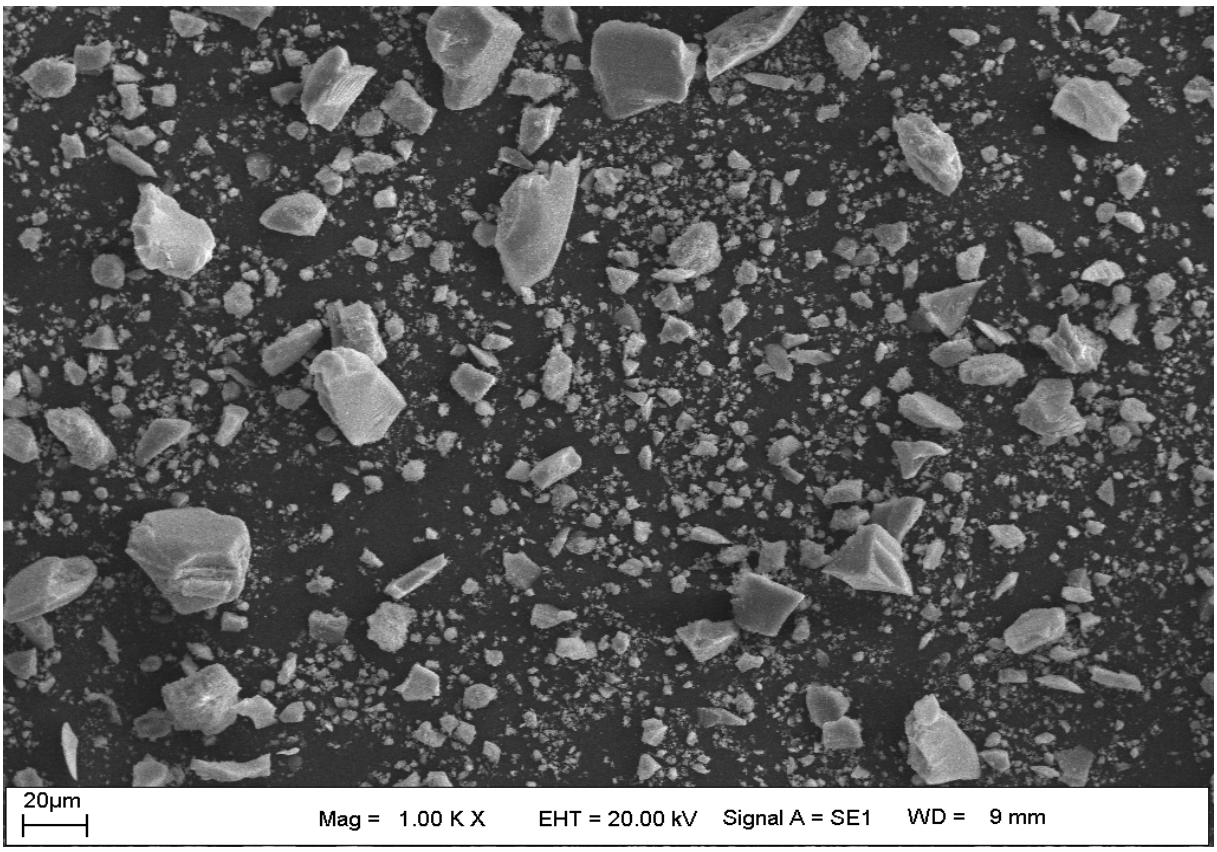

1630

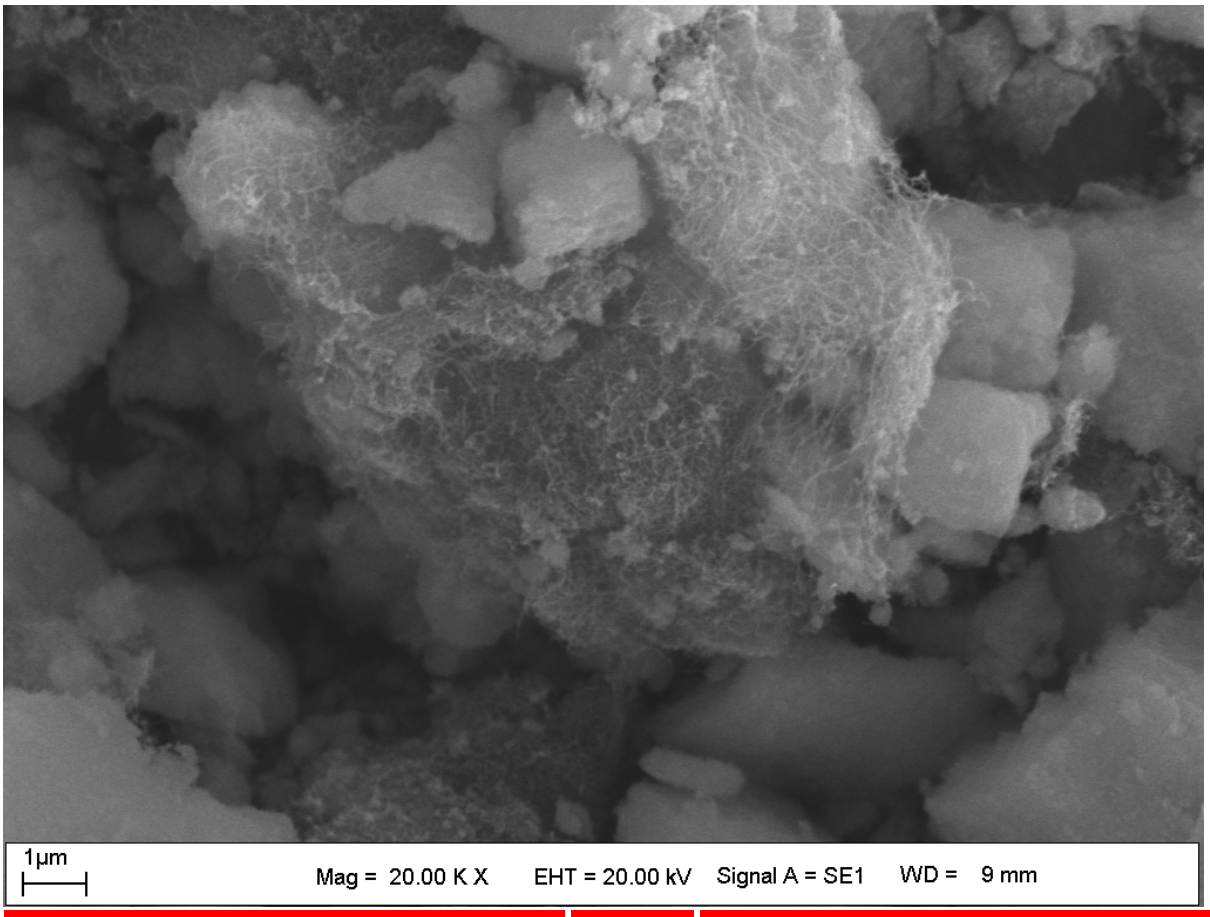
Şekil 3. Sentezlenen Saf ZrO_2, MWCNT ve ZrO_2-MWCNT nin FT-IR spektrumları

Nano boyuta sahip saf tetragonal ZrO_2 ve ZrO_2-MWCNT kompozitinin taneciklerine ait SEM görüntüleri Leo marka Evo-40 XVP model, 30 kV hızlandırma voltajında mikroskopla gerçekleştirilmiştir. SEM görüntülerinden de MWCNT' ün ZrO_2 ile etkileşerek yapıda bulunduğu görülmektedir (Şekil 4, 5, 6,7).

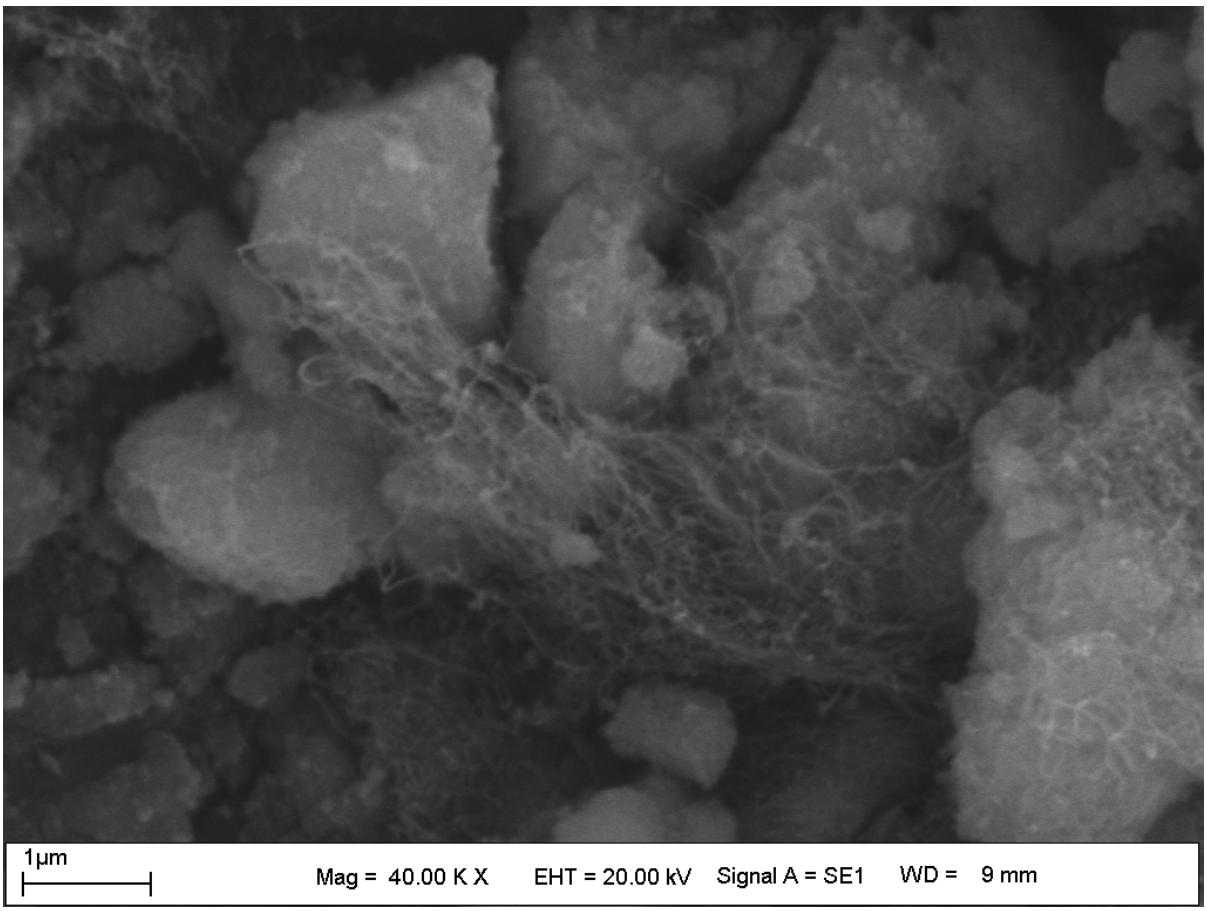
ISBN 978-605-7923-57-8

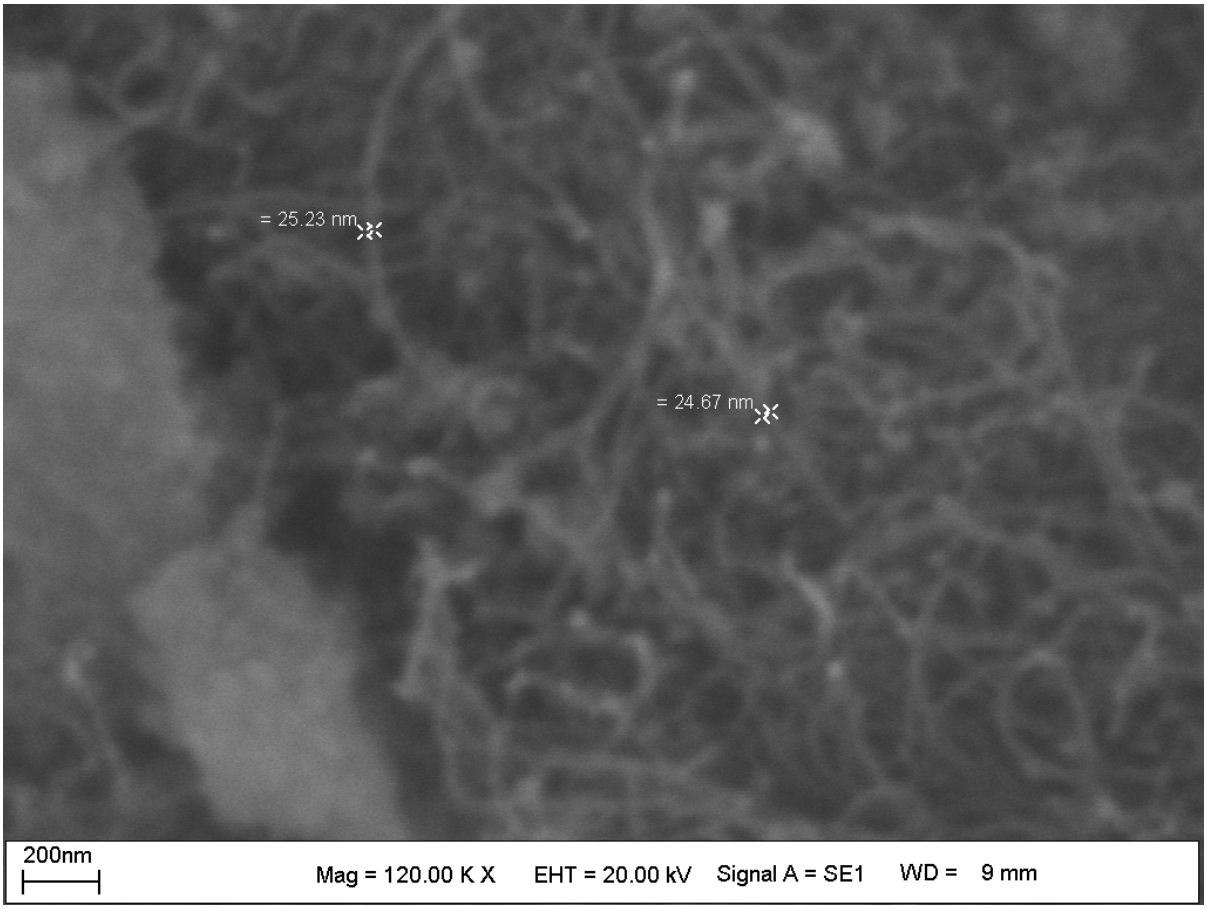

Şekil 4. Sentezlenen ZrO_2 nin ilk hali

ISBN 978-605-7923-57-8

ISBN 978-605-7923-57-8

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Sonuç olarak,

Çok duvarlı karbon nanotüplerin bulunduğu bir ortamda zirkonyum nanopartiküllerinin sentezini inceledik. Hidroksit öncüsü $Zr(OCH_2CH_2CH_3)_4$ ve karbon nanotüpler (MWCNT) varlığında zirkonyumun hidrotermal yöntemle sentezini gerçekleştirdik. Farklı oranlar kullanılarak elde edilen yeni ZrO_2-MWCNT nano kompozitlerinin XRD toz kırınım desenlerinde, ZrO2 nin tetragonal yapıda olduğu ve MWCNT eklenmesiyle kristal yapısında büyük bir değişiklik olmadığı, ancak SEM görüntülerinde; MWCNT eklendikçe homojen dağılmadan uzaklaşıldığı gözlemlendi.

5. KAYNAKLAR

1. Rodrigues-Reinoso, F. The Role of Carbon Materials in Heterogeneous Catalysis. Carbon 1998, 36 (3), 159−175.
2. Stevenson, S. A.; Dumesic, J. A.; Baker, R. T. K.; Ruckenstein, E. Metal-Support Interactions in Catalysis, Sintering, and Redispersion; Van Nostrand Reinhold: New York, 1987.
3. Coq, B.; Planeix, J. M.; Brotons, V. Appl. Catal., A 1998, 173,
175−183.
4. Pham-Huu, C.; Keller, N.; Charbonniere, L. J.; Ziessel, R.; Ledoux, M. J. Chem. Commun. 2000, 1871−1872.
5. Rodrigues-Reinoso, F. In Porosity in Carbons: Characterization and Applications; de Patrick, J. W., Ed.; Edward Arnold: London, 1995; p 253.
6. Satterfield, C. N. Heterogeneous Catalysis in Practice; McGraw-Hill: New York, 1980.
7. P.C. Chen, G.A. Shen, Y. Shi, H.T. Chen, C.W. Zhou, ACS Nano 4 (2010) 4403–4411.
8. K. Byrappa, A.S. Dayananda, C.P. Sajan, B. Basavalingu, M.B. Shayan, K. Soga,
M. Yoshimura, J. Mater. Sci. 43 (2008) 2348–2355.
9. K. Pal, D.J. Kang, Z.X. Zhang, J.K. Kim, Langmuir 26 (2010) 3609–3614.
10. T. Andersen, Q.N.T. Nguyen, R. Trones, T. Greibrokk, J. Chromatogr. A 1018 (2003)
7–18.
11. V. Idakiev, T. Tabakova, A. Naydenov, Z.Y. Yuan, B.L. Su, Appl. Catal. A Gen. 63
(2006) 178–186.
12. B. Liu, Y. Cao, D.D. Chen, J.L. Kong, J.Q. Deng, Anal. Chim. Acta 478 (2003) 59–66.
13. Q. Yuan, Y. Liu, L.L. Li, Z.X. Li, C.J. Fang, W.T. Duan, X.G. Li, C.H. Yan, Microporous Mesoporous Mater. 124 (2009) 169–178.
14. Tokgöz, 2008, Shockelford and Doremus, (2008).

ISBN 978-605-7923-57-8

15. Niepce, J., Boch, P. (2007). Ceramic Materials Processes, Properties, And Applications, ISTE.

16. M.N. Tahir, L. Gorgishvili, J.X. Li, T. Gorelik, U. Kolb, L. Nasdala, W. Tremel, Solid State Sci. 9 (2007) 1105–1109.

17. M.W. Shen, S.H. Wang, X.Y. Shi, X.S. Chen, Q.G. Huang, E.J. Petersen, R.A. Pinto, J.R. Baker, W.J. Weber, J. Phys. Chem. C 113 (2009) 3150–3156.

18. D.J. Guo, X.P. Qiu, W.T. Zhu, L. Quan, Chen Synthesis of sulfated ZrO2/MWCNT composites as new supports of Pt catalysts for direct methanol fuel cell application. 89 (2009) 597-601.

19. C. Liu, S. Lee, D. Su, Z. Zhang, L. Pfefferle and G.L. Haller, Synthesis and Characterization of Nanocomposites with Strong Interfacial Interaction: Sulfated ZrO2 Nanoparticles Supported on Multiwalled Carbon Nanotubes. 116 (2012) 21742-21752.

ISBN 978-605-7923-57-8

NASRETTİN HOCA FIKRALARINDA İLETİŞİM KODLARI

Dr. Fevziye ALSAÇ
MEB, Türk Dili ve Edb. Öğretmeni, fevziyealsac_23@hotmail.com

Gönül ALSAÇ
Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi 4. Sınıf öğrencisi, alsacgonul@gmail.com

ÖZET

Fıkra metinleri, mizah ve zekânın oluşturduğu bir mesaj içeren, toplumun değerleriyle şekillenen kısa; ancak derinlikli metinlerdir. Hikâye tarzında, kısa ve öz olarak, ince zekâ oyunları taşıyan nükteli bir dille yazılırlar. Fıkralarda tema olarak; dikkat çeken, iz bırakan sorunlar, olaylar, hareketler, sözler ve kişilik özellikleri seçilir. Bu bakımdan fıkra metinleri toplumsal iletişimi sağlayan; atalar ruhunu örneklendiren güçlü mesajlar veren okumalardır. İroni, düşüncenin ifade edilmesinde başlangıçta bilmez görünerek; diyalog ve tartışma yöntemini kullanarak ince bir zekâ oyunuyla asıl mesajı zıddının içinde saklamaktır. Karşıdakinin cevaplarını tüketip hiçlikle özgürleştirdikten sonra doğru olanı ona, alay yoluyla sezdirerek kabul ettirme sanatıdır. İroni bireyin özgürlük alanı, toplumsal eleştiri, doğruyu gösterme ve bilinçlendirme olgusunu kapsar. İroni sebep-sonuç bağlamıyla zıtlıklarla anlam kazanır ve iletişim sürecinde kanal işlevi görür. İronist, gönderici kimliğiyle ironi aracılığıyla alıcıya mesajı gönderir ve dolaylı anlatımla iletişim kurulur.

Nasreddin Hoca fıkralarında, toplum/insan adına eleştirel bir tavır sergilenir; eleştirel tavır ironi, mizah, yergi vb. bir dokundurma olan kültürel kodlarla güçlendirilir. Nasrettin Hoca fıkraları iletişim kodu olarak zekâ unsurunu öne çıkaran bir bilgelikle karşıdakini hayretler içinde bırakarak doğru olanı ona kabul ettirir. Söylemek istediğini zıddının içinde gizleyerek; asıl iletiyi ince bir zekâ oyunuyla iletir. Gerçeği ortaya koyma konusunda ironiyi kullanan Nasreddin Hoca fıkralarında kullandığı ironik dille güldürürken düşündürür. Fıkralarında toplumun duygu ve düşüncelerinden beslenen mesajlarını iletişim kodu bağlamıyla geleceğe taşır. Nasreddin Hoca diyalog ve tartışma sanatını kullanarak; ironiye dayanan bir iletişimle gerçeği ortaya koyar. Bu çalışmada ironik söylem olarak tanımlanan iletişim kodları, Nasreddin Hoca fıkralarından örneklerle değerlendirilmiştir. Millî kimliğin göstergesi olan ve kültürün içinde yer alan iletişim kodları, Nasreddin Hoca fıkraları bağlamıyla toplumun düşünüş felsefesiyle olan ilişkisi açısından yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Fıkra, Nasreddin Hoca, iletişim kodları, ironi.

COMMUNICATION CODES IN NASREDDIN HODJA'S

ABSTRACT

The texts of the jokes are short, formed by the values of society, which contain a message of humor and intelligence; but they are deep text. In a short and concise manner, they are written in a humorous language, with a play of wit. As the theme in jokes; attention, problems, events, movements, words and personality traits are selected. In this respect, jargon texts provide social communication; are powerful readings that exemplify the spirit of ancestors. The irony, in the expression of thought, seems initially unintelligible; Using the dialogue and discussion method, a subtle intelligence game is to hide the original message in its counterpart. After exhausting the answers of others and freeing them with nothingness, it is the art of making the righteous by accepting them through mockery. The irony covers the individual's field of freedom, social criticism, truth-making and awareness-raising. The irony gains meaning through contrasts with the cause-and-effect context and acts as a channel in the communication process. The ironist sends the message to the buyer through irony as a sender and communicates indirectly.

ISBN 978-605-7923-57-8

In Nasreddin Hodja jokes, there is a critical attitude towards society / human; critical attitude irony, humor, satire etc. İt is reinforced by cultural codes that are a touch. The anecdotes of Nasreddin Hodja, with the wisdom that emphasize the element of intelligence as the communication code, make the person who is righteous accepted by leaving him astonished. By hiding what he wants to say in his opposite; the original message with a subtle intelligence game. Using the irony in putting forward the truth, Nasreddin Hodja makes use of the ironic language he used in his anecdotes. It conveys the messages fed from the feelings and thoughts of the society to the future in the context of communication code. Nasreddin Hodja using his art of dialogue and discussion; irony In this study, communication codes defined as ironic discourse were evaluated with examples from Nasreddin Hodja jokes. The communication codes, which are indicative of national identity and which are included in the culture, have been interpreted in terms of the relationship of Nasreddin Hodja jokes with society's philosophy of thought.

Keywords: Joke, Nasreddin Hodja, communication codes, irony.

GİRİŞ

Edebiyat, güzel sanatların bir dalı olarak diğer bilim dallarıyla yakın bir ilişki içindedir. Özellikle konusu insan olan felsefe ve psikoloji bilimleriyle kullanım ve etkileşim içindedir. Felsefe; sorgulama, düşündürme ve ortaya çıkarma üzerine düşünceye ve düşündürmeye yoğunlaştıran bir bilim dalıdır. Fıkra metinleri de bu bağlamda güldürürken düşünceyi ve düşündürmeyi kısa anlatımıyla içinde barındırır. Fıkraların düşündürerek gerçeği ortaya koyma yöntemi ironik dille sağlanır; ironi fıkrada dokundurma, hicvetme ve hissettirme yoluyla iletişim kodu olarak ifade edilir. Sokrates, ironinin kurucusu olarak değerlendirilir. Onun diyalogları ve Platon'un tartışma sanatı çelişkili yollardan muhataplarını ikna etme sanatı anlamına gelmektedir. Karşıdakinin cevaplarını tüketerek onu özgürleştirme ve doğruyu buldurma amacıyla bu süreçte, düşünce ve tartışma arasındaki ilişkiden faydalanma karşıtlıkları kullanarak akıl yürütme vardır. İkna aşamasında imgeler aracılığıyla fikirlerini ortaya koyarak; doğru olanı karşıdakine kabul ettirme söz konusudur. İnce bir önsezi ve düşünsel bilinç sayesinde başkalaşma yaşanır. Bu amaç ve özellik fıkra metinlerinde de karşımıza çıkar. Fıkra metinlerinde ironik bir dille karşıdakinin soruları/cevapları hiçleştirilerek; mizahın ardından gerçek bilgi/mesaj ortaya konur.

Nasreddin Hoca Türk insanının kültürel belleğinde ruh bulmuş; millî karakter taşıyan bir fıkra tipidir. Toplumun mizahî belleği kültürel bellek kodudur ve bu durum özellikle fıkra metni ve fıkra tipiyle değer kazanır. "Toplumlar, kimlik ve değerlerini kültürel bellek aracılığıyla yaşar ve yaşatırlar. Mizahi bellek de kültürel belleğin önemli yapı taşlarından biridir." (Eker 2009: 578-579) Nasreddin Hoca'nın kendine özgü üslubunu örneklendiren hiciv ve mizah diliyle kendini ifade eder. Bu çalışmada edebî bir tür olan fıkraların felsefeyle olan bağlamı ortaya konarak Sokrates ve Platon'un düşünceleriyle temellenen iletişim kodları incelenecektir. Millî kimliğin göstergesi olan ve kültürün içinde yer alan iletişim kodları, Nasreddin Hoca fıkraları bağlamıyla toplumun düşünüş felsefesiyle olan ilişkisi açısından yorumlanacaktır.

1.FIKRA, İRONİ ve İLETİŞİM KODLARI

Fıkralar, anonim halk edebiyatı geleneğiyle oluşmuş kendine özgü bir anlatımı bulunan mizah ve zekânın oluşturduğu bir mesaj içeren, toplumun değerleriyle şekillenen kısa; ancak derinlikli metinlerdir. Fıkralar, "günlük hayatın karmaşasından süzülerek alınan iletişim mücadelelerinde anlamlı ve komik anlarının dondurulup yakalandığı ve özenle seçilmiş kelimelerle resmedildiği kısa metinlerdir." (Şenocak 2017: 28) Fıkra metinlerinde kısa ancak yoğun olan anlatım düşündürme unsuruyla ortaya çıkar. Fıkra metinleri hikâye tarzında, kısa ve öz olarak, ince bir alay ve ironi taşıyan nükteli bir dille yazılırlar. "Fıkralar güldürme, düşündürme, şaşırtma, öğretme ve ilgiyi çekme

ISBN 978-605-7923-57-8

eylemlerini küçük boyutlu metinler aracılığıyla gerçekleştiren metinlerdir. Bu geleneğin küçürek öyküyü etkilememesi mümkün değildir. Nükte tekniklerini kullanarak okuyucuyu güldürürken düşündüren ve düşündürürken şaşırtan bu yoğunlaştırılmış metinlerin dünyasından küçürek öyküye akan gizli bir kanal vardır." (Özcan 2013: 27) Fıkralar, kısa anlatım içinde yoğun anlamlar taşıyan düşünmeye sevk eden bir yapıya sahiptir. Fıkradaki son cümle okuyucunun muhayyilesinde bir boşluk yaratarak şok etkisi yapar. Yatay giden cümle yapısı dikey bir bindirme ile mantığın beklediği alışılmış cümle düzeninin dışına çıkar ve okuyucuyu sarsar. (Özcan 2013: 27) Fıkralarda tema olarak; dikkat çeken, iz bırakan sorunlar, olaylar, hareketler, sözler ve kişilik özellikleri seçilir. Bu bakımdan fıkra metinleri toplumsal iletişimi sağlayan; atalar ruhunu örneklendiren güçlü mesajlar veren okumalardır. Fıkra metinlerinde hikâye şeması vaka, tezat, muhakeme ve sonuç şeklinde varlık gösterir. Fıkra tipi/tipleri üzerinden toplum içindeki çatışma sunulur. Fıkra metinlerinde çatışmayı olması gereken ve olmaması gereken durum, olay ve tip; mizahı içeren komik karşıtlık ilgisiyle sunulur. "Tek bir vak'a üzerine kurulmuş olan fıkraların hikâye şeması içindeki iç mekanizması vak'a-tezat-muhakeme-sonuç unsurlarını ihtiva eder. Tezat bölümündeki tartışma gülmenin, istihzanın, hicvin ve hikmetli bir sözün ortaya çıkmasını sağlar." (Yıldırım 1999: 8) Fıkrada iletişim ögeleri gönderici, alıcı, kanal ve mesaj şeklinde verilir. Fıkra metinlerinde komiği oluşturan durum mizahı doğurur; mizah, zıtlık ve muhalefet ile yapılır. Fıkralarda ortak unsurlar hedef kitlenin sosyal yapısına göre oluşur. "hedef kitlenin mizah belleğinin göz önünde bulundurulması, katılımcıların ortak kod ve mesajları anlamlandırdıkları sosyal zemini paylaşmaları ve sunum teknikleridir." (Eker 2009: 73) Ait olduğu toplumun zihniyet dünyası, değerler evreni, mizahı ve komiği algılama düzeyi vb. unsurlar fıkra metinlerinin ortaya konuşunu belirler. Fıkrada mesaj; karakter/tip, fikir ve iletişim kodlarıyla sağlanır. İletişim kodları ironik dil yapısıyla sağlanır.

İroni, düşüncenin ifade edilmesinde başlangıçta bilmez görünerek; diyalog ve tartışma yöntemini kullanarak ince bir zekâ oyunuyla asıl mesajı zıddının içinde saklamaktır. Karşıdakinin cevaplarını tüketip hiçlikle özgürleştirdikten sonra doğru olanı ona, alay yoluyla sezdirerek kabul ettirme sanatıdır. Özgürlük duygusu, düzeni olumlu yönde değiştirmede bir ikna süreci oluşturmaktır. İroni bireyin özgürlük alanı, toplumsal eleştiri, doğruyu gösterme ve bilinçlendirme olgusunu kapsar. İroni, sebep-sonuç bağlamıyla zıtlıklarla anlam kazanır ve iletişim sürecinde kanal işlevi görür. İronist, gönderici kimliğiyle ironi aracılığıyla alıcıya mesajı gönderir ve dolaylı anlatımla iletişim kurulur. İronist akıllıca soru sorarak hayatla ve özgürlüğünü kısıtlayanlarla alay eder. Sokrates'in geliştirdiği bu kavram gelişerek kişilerin söylemek istedikleri, eleştirdikleri durum ve kişileri akıl oyunuyla yanlışlarını göstermeye yöneliktir. İroninin yaratım alanı; boşluk ve bilgisiz insana bağlanır. Sokrates bilgisiz görünerek; karşıdakini boşluğa düşürür ve aslında bilgisizliğinin ardında ince bir zekâ oyunuyla ortaya çıkan bilgisini ortaya koyar. Bilgisiyle karşısındakine üstünlük sağlar ve zaferini ilan eder. İroni zıtlıkla ve alışılmışın yıkımıyla ortaya çıkar. Başkaldırıyla gelişen bu süreçte dolaylı anlatım söz konusudur. İronik konuşma anlaşılmasına karşın dolaylı olarak anlaşılması ona ayrıcalık sağlar. İronik konuşmada ya çok ciddi bir konu esprili olarak ya da tam tersine esprili bir konu ciddi olarak ifade edilir. Bu durum bilmecenin ve cevabının aynı anda ortada olmasına benzer.

Diyalog yöntemi, düşüncenin nesnel olarak ifade edilmesini sağlar. Arzulanan içerikle soru sormada cevapta derin bir anlam oluşur. Açıkça görünen içeriği bir soruyla boşaltarak yalnızca boşluk bırakılır. Sokrates'in felsefesinde insanlığın hiçbir şey bilmeyen ve bu yargıyla son bulan durumu esas alınır, yani insan hiçbir şey bilmez biçimindedir. Bu yöntemde ironi vardır ve boşluktur. Sokrates kendini bilgili sayanların aslında hiçbir şey bilmediğini kanıtlama peşindedir ve güçlü bir ironisttir. İronist bireyle iletişiminde karşıdakini kendine bağlayan, sevdiğinin kanını emen ve ona serin rüzgarlar estiren bir vampirdir. "sevdiğini, ninnilerle uyutur ve uykusunda korkunç kabuslarla işkence eder ona." (Kierkegaard 2009: 58) İronistin bireye açılma derecesi kendini özgür ve yücelmiş hisseden bireyin ona esir düşmesini sağlar. Mesafeli iletişim, türlü kılıklara girme, muhteşem gizemi, görkemli ve yakalanamayan anlama anının ardından gelen yanlış anlama korkusu ironistin sevdiğini nasıl esir aldığını ortaya koyar. Sokrates ders alma kisvesiyle ders verir. Cahil gibi davranır bu da

ISBN 978-605-7923-57-8

Sokrates'in meşhur ironisidir. Sokrates'te insanlarla iletişim kurmanın bir yolu öznel diyalektiktir. Diyalog düşünceyi nesnel kılar. Açık sözlülükle yapılarak saflığa dönüşen bu süreç komik bir hal alır.

İroni için kurulu hiçbir şey yoktur. İroni hiçlikle oynanan sonsuz bir oyundur ve hiçlik konusunda bir ciddiyet vardır. Sokrates bilgiyi yok etmek için hiçliği kullanır ve bilgisizliğin içinde mutlu ve özgür olmaya bakar. Hafif ve olumsuzca özgür olmuştur. "ironi yaşlı bir cadı gibi, önce görebildiği her şeyi, ardından da kendisini yiyip yok etmek için olağanüstü bir çaba sarfeder. " (Kierkegaard 2009: 65) İronide kendi kendisini yok eden bir bilgi kuramı gelişmiştir. "Ötekiliğin ve ironinin dünyası hiçliğin tezahürüdür." (Paz 1996: 78) Bir düşünce ve bu düşünceyi akıllıca ortaya koyan zekâ ürünü bir süreç vardır. İroni mizahı ve kültürel kimliği ortaya koyar. İroninin de hayattaki diğer bakış açıları gibi çelişki, çatışma yenilgi ve zaferlerle oluşan bir bakış açısı vardır. Kuşku, kendisine karşı durmaya çalışan her şeyi itaate zorlar. Sokrates'in sınırı ideaydı ve kurulu düzene karşıydı. "Hiçbir şey bilmediğinin bilgisi, normalde gösterildiği gibi saf ve boş bir hiçlik değil, kurulu olan dünyanın belirli içeriğinin hiçliğidir." (Kierkegaard, 2009: 190) İnsanın/insanlığın yanılgısı ve her şeyi bildiği düşüncesinin içinin boşluğu/hiçliği; karşıt durum/tavır/tip üzerinden ortaya konur.

2.NASREDDİN HOCA FIKRALARINDA İLETİŞİM KODLARI BAĞLAMI

Türk fıkra tipleri içinde kendi içinde bir ekol oluşturan Nasreddin Hoca etrafında bir anlatım geleneği doğar. "Bugün sadece Anadolu'da değil, tüm dünyada tanınan ve yerelden evrensele uzanan yolda tüm insanlığın ortak sorunlarına çözümler bulan bir fıkra kahramanı vardır. Bu fıkra kahramanı Nasreddin Hoca'dır." (Bayraktar 2012: 266) Eskişehir'e bağlı Sivrihisar kasabasının Hortu köyünde dünyaya gelen Nasreddin Hoca'nın babası imam Abdullah Efendi'dir. İlk eğitimini babasından alan Nasreddin Hoca, Seyyid Mahmut Hayrani'den de ders alır. İyi bir eğitim aldığı ve kadılık yaptığı bilinen Nasreddin Hoca buna bağlı olarak mizaha ve ironiye dönen yoğun bir anlatımla fıkralarda Türk insanının duygu ve düşüncelerini kültürel kodlar olarak ortaya koyar. Türk kültüründe bir fıkra tipi olarak ünlenen Nasreddin Hoca işlenen temalar bağlamıyla toplum içinde zaman sınırından sıyrılarak; nesilden nesle güçlenerek; iletişim kurarak sağlar.

Nasreddin Hoca, Türk kültürünün toplumsal bakış açısını yansıtan sözü toplum adına söyleyen 'atalar ruhunun' temsilcisi bir tiptir. "Nasreddin Hoca; zeki, bilgili, sevimli, pratik zekâ sahibi, saf ve çıkarsız bir insan olup, ana-baba-çocuk ve yetişkin rolleriyle Türk halkının kültürünü, engin zekâsını, dünya görüşünü yansıtmaya, davranışlarını, çatışmalarını çözümlemeye çalışır. O, geçmişin yaşanmışlıklarla dolu tecrübelerini, akıp giden zamana sızdırarak sonsuza yürüyen bir kahramandır. Nasreddin Hoca bir anlamda, Türk halkının fıkraya dönüşmüş yüzüdür." (Şenocak 2017: 39) Fıkralarda, toplum/insan/insanlık adına eleştirel bir tavır sergilenir; eleştirel tavır ironi, mizah, yergi vb. bir dokundurma olan kültürel kodlarla güçlendirilir. Fıkralarda toplumun duygu ve düşüncelerinden beslenen mesajlar iletişim kodu bağlamıyla geleceğe taşınır.

Nasreddin Hoca bu bakımdan fıkralarında mizahla ortaya çıkan ironik bir dil kullanır. Fıkralarında toplum içinde yanlış olan davranış ve tutumları toplum adına eleştirir. Nasreddin Hoca toplumsal bir statünün sözcüsü olarak hazır cevap ve nüktedanlığın ön plana çıktığı fıkralarında toplumun aksayan yönlerini hicveder, çeşitli problemleri, arzu ve istekleri dile getirir. (Şimşek 2005: 31) İroni dilini oluşturan diyalog ve tartışma yöntemlerini etkili bir şekilde ortaya koyar. Nasreddin Hoca fıkraları iletişim kodu olarak zekâ unsurunu öne çıkaran bir bilgelikle karşıdakini hayretler içinde bırakarak doğru olanı ona kabul ettirir. Söylemek istediğini zıddının içinde gizleyerek; asıl iletiyi ince bir zekâ oyunuyla iletir. Gerçeği ortaya koyma konusunda ironiyi kullanan Nasreddin Hoca fıkralarında kullandığı ironik dille güldürürken düşündürür. Nasreddin Hoca diyalog ve tartışma sanatını kullanarak; ironiye dayanan bir iletişimle gerçeği ortaya koyar. İroni, toplumsal değerlerle yaratılır ve toplumun tavrıyla ortaya konur. İroni, topluma doğruyu göstermede ince bir zekâ ve alaycı bir tutumla sezdirerek, asıl olması gerekeni karşıtını söyleyerek ifade eder. Özellikle gülmece/mizah ironinin bu özelliğinden yararlanır.

ISBN 978-605-7923-57-8

İroni toplumun değer yargılarıyla oluşması özelliğiyle ait olduğu toplumun mizahî ve kültürel kimliğini de ortaya koyar. İnsanlara yanılgılarını gösteren Sokrates doğru olanı ifade biçimi olarak diyaloğu kullanır. Bilmez gözükerek karşıdakinin cevaplarını alan Nasreddin Hoca, verilen cevapların yanlış olduğunu alay yoluyla ortaya koyar. Doğru sandığı bilgilerini sarstığı kişilere, yine soru-cevap yöntemiyle doğruyu kabul ettirip söyletir ve bu durum zekânın sözcüklerle yarattığı bir iletişim koduna dönüşür. Bir şey bilmiyor görünerek cevabı karşıdakine buldurur. Diyalog yöntemiyle soru sorar ve karşıdakinin cevabını çürüterek yanlış olduğunu ispatlar.

Sözlü anlatımda diyalog ve tartışma etkileşimi görülür. Bu bağlamda sözlü anlatımla farklı dönemlerde yaşayan Nasreddin Hoca ve Timur aynı vaka içinde bir araya getirilir. Sözlü anlatım, ekleme yapılması ve yinelenmesi özellikleriyle anlatı düzleminde geleceğe taşınır. Nasreddin Hoca halk adına Timurla karşı karşıya gelir. Timur zulmüyle halkı bezdirir. Bu baskın gücün karşısında ironik dille zafer kazanan hoca halk adına iletişim kodlarını kullanır. "Nasreddin Hoca'nın aracılığıyla Timur'dan intikamını almayı arzulayan halk, fıkralarda Nasreddin Hoca ve Timur'u sık sık karşı karşıya getirir. Herkese hükmeden Timur'un, Nasreddin Hoca'nın mantıklı sorularına karşılık vermek şöyle dursun, şaşkınlığını gizleyememesi, lafın altında kalarak iğnelenmesi halkı güldürerek onlara zafer kazandırırken, büyük bir rahatlama sağlamıştır." (Şenocak 2017: 44) Nasreddin Hoca, Timur'un zulmünden sıkılan halkın ona söylemek istediklerini Timur karşısında söyleyebilen tek güçtür. Timur'un baskıcı, yıkıcı otoritesi karşısında değersiz bir insan olarak görüldüğü mesajı aşağıdaki fıkra metninde örneklenir:

"Bir gün Nasreddin Hoca, Timur ile birlikte hamama gider; göbek taşına otururlar.
Konuşma sırasında, bir ara, Timur gururlanarak sorar:
– Hoca, ben köle olsaydım, acaba kaç akçe ederdim?
Nasreddin Hoca şöyle bir bakar:
– Kırk akçe, cevabını verir.
Timur kızar, sert bir sesle:
– Hey, insafsız adam! Kırk akçe, yalnız belimdeki kuşağın değeridir, der.
Hoca'nın cevabı hazırdır:
– Ben de zaten ona değer biçmiştim." (Sakaoğlu, Alptekin 2009: 217). Timur, bu fıkrada Nasreddin Hoca'nın kendisine iltifat etmesini beklerken; sorusunun içi boşaltılarak bir bez kadar bile değerinin olmadığı vurgulanır. Timur, bu fıkrada olduğu gibi toplum içinde kendilerini değerli gören böbürlenen ve kibirli bir kişiliktir; varoluş çatışması yaşar. "Bir insan karşısındakinin sözlerini yanlış anlarsa ya da onun sözleriyle ilgisi olmayan bir mesaj verirse buna varoluş çatışması denir." (Dökmen 2003: 52) Zulmüyle nam salmış bir idareci/yönetici olan Timur, hiçleştirilerek alaya ve yergiye uğrar. Nasreddin Hoca Timur'un beklemediği bir cevap vererek; Timur'u susturur.

Halk muhayyilesinde, derin yıkımlar oluşturan Timur'un zulmü Nasreddin Hoca fıkralarında en çok işlenen temalardan biridir. Fıkra metinlerinde alay ve komik durum aracılığıyla rahatlama kuramını doğar. Fıkra aracılığıyla Timurla alay eden halk/toplum Nasreddin Hoca'nın sözcülüğüyle rahatlama etkisini yaşayarak doyum yaşar.

"Hoca bir gün Timur'un huzurundaymış. Aralarında tam iki arşın uzaklık varmış. Timur sormuş birden:
– Söyle bakalım Hoca, eşekle senin aranda ne fark var?
Hoca lafı yapıştırmış:
– Tam iki arşın efendimiz." (Babacan 2006: 47) Bu metinde Nasreddin Hocayla alay eden Timur; verilen cevapla yaratmak istediği komik duruma kendisi düşer. Nasreddin Hoca'nın ironik dil göstergeleri arasında zıtlık ve muhalefet bulunur ve bu durum mizahı güçlendirir. Mizah zıtlık, muhalefet ve koşutluk ile yapılır. Nasreddin Hoca'nın cevabı Timur'un cevabıyla koşutluk/andırış ilişkisi mevcuttur ve bu durum mizahı yaratır. "Çeşitli sözcük öbeklerinin veya dizi ve tümcelerin aynı yapıda kullanılması ve bir amaç için aynı eklerle bağlanması, koşutluğu oluşturur. Koşutluk, bir bakıma yapı yinelemesidir." (Usta 2005: 105)Nasreddin Hoca bilgisiz/cahil gözükürken; verilen güçlü cevapla Timur'un gücünü ve itibarını sarsar. Nasreddin Hoca'nın Timur karşısında kullandığı

ISBN 978-605-7923-57-8

dil karşıdakinin diliyle konuşarak ironik bir tavır almaktır. Timur, var olandan başkalaşmaya, hiçleşmeye doğru gerileyerek; yatay boyutta kalır. Nasreddin Hoca bilgi ve erdemle dikey boyutta yükselir. (Şenocak, 2017: 161) Nasreddin Hoca karşıdakinin diyalogdaki savını boşaltarak ve hiçleştirerek vurucu ironiyi yapar. Dikey boyutta yükseliş sağlayan Nasreddin Hoca'nın karşısındaki güç/kişi/durum yatay boyutta değersizleşir ve yok olur.

Felsefenin sorgulama ve kuşkuya götüren düşünce sisteminde bilgi, merkezî bir değere sahiptir. Toplumda bilge kişiler olarak saygı duyulan gruplar, toplum tarafından Nasreddin Hoca aracılığıyla hicvedilir. Nasreddin Hoca, "Dünyanın Orta Yeri" (Kabacalı 1991: 237) adlı fıkrada karşısına çıkan üç bilgin papazın sorduğu sorulara karşılık cevaplarıyla onları kuşkuya düşürerek; kendilerini akıllı sanan papazları ironik dille gülünç bir duruma düşürür. Dünyanın ortası neresidir sorusuna eşeğimin ön ayağının bastığı yerdir.' der ve buna inanmayan papaza 'inanmıyorsanız ölçün' der. İkinci papazın 'Gökte kaç yıldız vardır?' sorusuna 'Eşeğimin kuyruğundaki kıl sayısı kadar yıldız var.' diyerek; cevabının sorgulanması ve kuşkuyla karşılanması durumunda aynı sorgulamayla ve kuşkuyla 'mademki inanmıyorsunuz, sayın öyleyse' der. Bilginlerin bilgisinin hiç olduğunu ve onların hiçbir şey bilmediklerini mantıklı cevaplarla kanıtlar. Cevabı bilinmeyen sorulara aynı kelime oyunlarıyla cevap verir. Onun bilgisini ölçmeye çalışan bilge papazlara karşı bilgisiz görünerek bilgisiyle onlarla alay eder. Papazların sorularına iletişim kodlarını kullanarak cevap veren Nasreddin Hoca, bilgiyi ölçen bu kişilerin sorularını kendi cevaplarıyla hiçleştirerek bilginin açıklanması ve yorumunun da önemli olduğunu; aklı kullanmanın farklı olduğunu gösterir. Bu yenilgi karşısında üçüncü papaz soru sormaktan vazgeçer. Bu fıkrada akıllılıklarıyla tanınan bir toplumun bilginlerini hezimete uğratır ve bilgiyi kullanmanın değerini gösterir. Sokratik ironide bilgi en önemli silahtır ve karşıdakini kendi cevaplarıyla hiçleştirme esastır. Fıkrada felsefik bir görüşle bilginin veya bilginliğin bir akıl oyunu olduğu savı sunulur. İroni düşündüğünü alay amacıyla ve alay olduğunu belli edecek şekilde ifade etmektir. Nasreddin Hoca, kendini bu şekilde savunur ve kendini suçlayanlarla alay eder. Soru sorarak karşıdakinin yanlış davranışıyla hiçliğe düşmesini sağlar.

"Yok Devenin Başı" (Kabacalı 1991: 158-159) fıkrasında Nasreddin Hoca, eşinin eğirdiği ipleri pazara götürüp satar ancak her seferinde pazarcılar hileyle değerinin çok altında bir para öder. Hoca sonunda ipleri, bulduğu devenin başına sarar; pazarda satar. Hileye başvuran pazarcının hilesine karşılık; diyalog yöntemi ve tartışma yöntemini iletişim kodu bağlamıyla kullanır. Ertesi gün kendisini hile yaptığı için eleştiren pazarcıya 'Sorduğun zaman devenin başı dedim ya' diyerek pazarcıyı kendi cevabıyla ironik duruma düşürür. Nasreddin Hoca fıkralarında karşıdaki kişi/kişilerin yanlış veya eksik davranış, tutum ve düşünceleri karşısında öncelikle sessiz kalarak bilmezden gelme tavrını sergiler. Fıkranın devamında pazarcının gösterdiği tepki karşısında ince bir zekâ ve alaya dayanan diyalog ve tartışma sanatıyla haklılığını ortaya koyar. İnsanlar gerçeği çıkarları doğrultusunda algılayarak toplumsal düzeni ve ahlâkî değerleri değiştirir. Pazarcıya hatasını bu şekilde aktarmış/yansıtmış olur. Pazarcının işe hile katması karşısında aynı şekilde bir diyalog geliştirerek pazarcının kurnaz kişiliğini hiçleştirir ve pazarcıyı kendi düşünüş tarzıyla yener.

Nasreddin Hoca fıkralarında toplumsal eleştiri yanlış olan ve çoğunluğu oluşturan kişi, durum ve tavra karşıdır. Toplumun aklıyla hareket etmemesi, düşüncesizce hareket etmesi bu duruma bir örnektir. Fıkrada, Nasreddin Hoca'nın topak topak tuz yediğini gören kişiler 'Tuz aklı eksiltir.' derler. Bunun üzerine Nasreddin Hoca, 'Aklım herkesle bir olsun diye yiyiyorum" (Fuat'tan akt. Şenocak 2017: 169) şeklinde vurucu bir ironi yapar. Kendilerini akıllı gören kişilerin Nasreddin Hoca'yla alay etme gayesiyle söylediği söze karşılık hoca cevabıyla yanıldıklarını gösterir. Kendilerinin aklının eksildiği/yoksun kaldığı bu ince cevapla sunulur.

Nasreddin Hoca fıkralarında ironik dille eleştirilen bir durumda toplumun her ferdinin kendini bilgili ve akıllı görmesidir. Sosyal eleştirinin kullanımını örneklendiren "Akıllı Adam" (Özkan 1999: 60) adlı fıkrasında Nasreddin Hoca'nın sürekli kendi kendisiyle konuştuğu görülür. Hocanın kendi kendine konuştuğunu gören ve bu duruma çok şaşıran birisi: 'Hoca Efendi, neden sen böyle hep kendi kendinle konuşarak geziyorsun?' diye sorar; hoca istifini bozmadan: 'Ömür boyu akıllı insanlar ile konuşmaktan hoşlandım. Bu akıllı insanlardan biri de benim!' der. Bu fıkrada, baştaki kendi kendine

ISBN 978-605-7923-57-8

konuşma eylemi komik bir durumken diyalog ve tartışma yoluyla ortaya konan mesaj ince bir dokundurma ve akıl oyununa dayanır. Nasreddin Hoca kendi kendine konuşmanın delilik olarak kabul edildiği bir ortamda zıtlık bağlamıyla karşıdakine gerçeği aktarır. Nasreddin Hoca toplumdan uzaklaşmış komik duruma düşmüştür. "Toplumdan uzaklaşan herkes gülünç olur, çünkü komik, büyük ölçüde toplumdan uzaklaşmadan doğar. Komiğin bu kadar çoğunlukla törelere, düşüncelere, kısacası toplumun ön yargılarına bağlı olması bundan anlaşılıyor." (Bergson 2006: 75) Toplumun ön yargısı olan kendi kendine gülme eyleminde deli olarak görülen ve tek başına kalan hoca, toplum tarafından komik görülen öteki durumundadır. Bu örneklemde kendini akıllı sananların temsilcisi konumundaki kişi ve kendi kendine konuştuğu için deli konumunda görülen hoca arasındaki iletişim kodlu sembolik söylem toplumsal bir eleştiriyle dokundurma yoluyla soruyu soran kişiye hissettirilir. Cevap, karşıdakinin şaşkınlığıyla birlikte toplumda akıllı insan sayısının azaldığı gerçeği ortaya konur. Soruyu soran kişi toplum içinden bir kişidir; diğerlerini de temsil eder. Hocanın bu adama verdiği cevap; iletişim koduyla toplumda sayıları çok az olan gerçek anlamdaki akıllı bireylerin eksikliğidir. Bu durum hocanın kendi kendine konuşmasındaki mizahi ögeyle derin bir anlama götürür. Akıllı insan kalmadığı için hoca artık kendi kendiyle konuşur. Hocadan beklenmedik bir cevap alan kişi, toplum adına yönelttiği sorunun cevabını almış olur.

SONUÇ

Çalışmada Nasreddin Hoca fıkralarının iletişim kodlarının kullanımıyla oluşturduğu bağlam değerlendirilmiş ve bu fıkralarda görülen içini boşaltarak hiçleştirme eyleminin ironik dildeki etkisi sunulmuştur. İletişim kodları kişi ve toplum düzeyinde ironik bir dille yaratılan diyalog ve tartışma yöntemleriyle ortaya konur. İronide karşıdakini ikna etme doğru yola sevk etme vardır. Bu yöntem boşluk ve bilgisiz insana vurgu yapar. İnsanın kendini fark edebilmesi her şeyi yok etmesiyle mümkündür. İroni kişiye özgürlük sağlar. Görünmeyenin arkasındakini görmemizi sağlar. Günlük hayatta kişinin diyalogları aklı ve zekâyı birleştirmesi ironiyi doğurur. İronik dil fıkralarda karşıt güç olan tip, düşünce ve duyguyu diyalog ve tartışma yöntemiyle yok eder. Nasreddin Hoca, Türk fıkra kültüründe bilge ve usta olarak toplumsal eleştiriyi güldürürken düşündürerek sağlar. Nasreddin Hoca fıkralarında diyalog ve tartışma yöntemine dayanan iletişim kodlarını kullanarak ironik bir söylem oluşturur. Diyalog ve tartışma yöntemine dayanan iletişim kodları kişinin/toplumun yanlışlarının/eksiklerinin hissettirilmesiyle oluşur ve fıkradaki mizah ve komiğin ardından gelen düşündürücü mesajı/kodu somutlaştırır. Nasreddin Hoca fıkralarının bu bağlamda güçlü bir iletime sahip olduğu görülmüştür.

İronik söylem olarak tanımlanan iletişim kodlarının Nasreddin Hoca fıkralarında Türk kültürünün düşünüş ve duyuş felsefesini ortaya koyduğu görülür. İronik söylem/söylemler Türk insanının bakış açısını ileten bir olguya sahiptir. Nasreddin Hoca, insanın/toplumun kendi yaratılış gerçeğine tabiatına/doğasına aykırı davranmasını eleştirir. Nasreddin Hoca fıkralarında iletişim kodları olan diyalog ve tartışma unsurları ironik söylem olarak ifade edilmiştir. Baştaki mizah ve gülümseme sondaki düşündürücü ögeyle çarpıcı bir etki yaratır. İnsanın düşünerek doğruyu görmesi sağlanır; başlangıçtaki düşünce ve etki hiçleşerek yeni bir düşüncenin doğuşuna zemin oluşturur. Bir düşünce ve bu düşünceyi akıllıca ortaya koyan zekâ ürünü bir süreç vardır. Tezini karşıdakinin tezini alaya alarak akıllıca ortaya koyar. Nasreddin Hoca, karşıt gücün yanlış davranışıyla onu hiçleştirirken kendi bilgisi ve zekâsıyla ironik dili yüceltir. Tezini karşıdakinin tezini alaya alarak akıllıca ortaya koyar. İronide karşıdakini ikna etme doğru yola sevk etme vardır. Özgürlük duygusu, düzeni olumlu yönde değiştirmede bir ikna süreci oluşturmaktır.

ISBN 978-605-7923-57-8

KAYNAKÇA

BABACAN, Erdinç (2006), Nasreddin Hoca'yı Nasıl Bilirdiniz, Karmat Yayıncılık, İstanbul.
BAYRAKTAR, Zülfikar (2012), "Nasreddin Hoca ve Timur Konulu Fıkraların Gülmede Üstünlük Kuramı Açısından Değerlendirilmesi", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S. 1/1, s. 265-274.
BERGSON, Henri (2006), Gülme/Komiğin Anlamı Üstüne Deneme, Ayrıntı Yayınları İstanbul.
DÖKMEN, Üstün (2003), Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
EKER, Gülin Öğüt (2009), İnsan Kültür Mizah/Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah, Grafiker Yayınları, Ankara.
KABACALI, Alpay (1991), Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca Hayatı Kişiliği Fıkraları, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul.
KIERKEGAARD, Soren (2009), İroni Kavramı Sokrates'e Yoğun Göndermelerle , (Çev. Sıla Okur), İmge Yayıncılık Merkezi Yayınları, Ankara.
ÖZCAN, Tarık (2013), "Art Zamanlı Bir Geçiş: Kelile ve Dimne'den Küçürek Öyküye", Erdem-Küçürek Öykü Özel Sayısı, S. 65, s. 23-31
ÖZKAN, İsa (1999), Huca Nasreddin Mezeklere (Nasreddin Hoca Fıkraları), Tika Yayınları, Ankara.
PAZ, Octavio (1996), Çamurdan Doğanlar, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul.
SAKAOĞLU, Saim- Ali Berat Alptekin (2009), Nasreddin Hoca, Atatürk Kültür
ŞENOCAK, Ebru (2017), İronik Yaşamda Sonsuza Yürüyen Kahraman Nasreddin Hoca, Akçağ yayınları, Ankara.
ŞİMŞEK, Esma (2005), "Nasreddin Hoca'nın Şairliğini Konu Alan Fıkralar Üzerine Bir Değerlendirme", I. Uluslarası Nasreddin Hoca Sempozyumu (Bilgi Şöleni), 6-7 Temmuz Akşehir, Akşehir Belediyesi Yayınları, s. 30-38.
USTA, Çiğdem (2005), Mizah Dilinin Gizemi, Akçağ yayınları, Ankara.
YILDIRIM, Dursun (1999), Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları, Akçağ Yayınları, Ankara.

ISBN 978-605-7923-57-8

NEOLİTİK DÖNEMDE DAMGA MÜHÜR KULLANIMI, BELLEK VE ZAMAN

USE OF STAMP SEAL IN THE NEOLITHIC PERIOD, MEMORY AND TIME

Sevgi DÖNMEZ

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, sevgi.donmez@inonu.edu.tr

Özet

Mühür kullanımına ilişkin çalışmalarda mühür, genellikle yönetim, mülkiyet ve kayıt sisteminin bir parçası olarak ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı Neolitik toplumlarda damga mühür kullanımı ile bellek, zaman ve hesap sistemlerinin gelişimi arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktır. En erken damga mühür kullanımı Neolitik Dönem inanç sistemleri ve aktiviteleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Neolitik toplumların karmaşıklaşmaya ve sınırları belirginleşmeye başlayan bilişsel dünyalarında damga mühürler ve mühür baskıları aidiyet, kimlik, soyut düşünme, doğal çevre, mevsimsel döngü, bellek, ekonomik faaliyetler ve ritüel uygulamalarıyla ilişkili görünmektedir. Yarı göçebe veya tam yerleşik hayata geçen topluluklar, doğal çevre karşısında yeniden konumlanırken yeni bir yaşam modelinin yarattığı olumsuzluklar ve çelişkileri aşabilmek için daha farklı ve daha karmaşık düşünme biçimleri geliştirmek zorunda kalmışlardır. Üretim ilişkilerinin ve doğal çevrenin kullanımının farklılaştığı bu tür toplumlarda mevsimsel döngü temelinde yaşam modelleri oluşturan Neolitik toplumlar, fiziksel bileşenleri de kullanarak yeni bir çözümleme ve soyutlama yoluna başvurmuşlardır. Mevsimlerin ya da zamanın bir döngüsellik içinde tekrarı algısı üzerine şekillenmeye başlayan bir ekonomik model, Neolitik toplumlarda hesaplana bilirlik ve kontrol edebilme bilincinin gelişimine katkı sağlamıştır. Böylece Neolitik bilinç zamanın hesaplana bilirliğinden ürünlerin hesaplana bilirliğine doğru gelişim ve değişim göstermiştir. Yakındoğu'da Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'de Jerf el Ahmar, Müreybet ve Göbeklitepe'de ele geçen çeşitli çakmaktaşları üzerindeki semboller hesaplanabilir zaman algısı ve bellek ile ilişkili görünmektedir. İlerleyen dönemlerde bu kullanım biçimi yerini damga mühürlere bırakacaktır. Suriye'de Tell Bouqras (Tell Buqraş), Tell el-Kowm'da ele geçen damga mühürler M.Ö. VII. binyıla, Anadolu'da Çatalhöyük'te ele geçen damga mühürler ise M.Ö. VIII. binyıla tarihlendirilmektedir. M.Ö. VI. binyılın sonlarına doğru damga mühür kullanımına ilişkin bulgular ekonomik bir faaliyetin parçası olarak depolama amaçlı aktivitelerle ilişkilendirilmiştir. Kuzey Suriye'de Geç Neolitik Dönem yerleşimlerinden Tell Sabi Abyad'da ele geçen çok sayıda kil objeler üzerine damga mühür baskıları, mühür kullanımı ile depolama, koruma ve mülkiyet ilişkisini açığa vurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neolitik Bilinç, Damga Mühürler, Bellek, Zaman, Depolama,

Abstract

In the studies regarding the use of seals, the seals have been generally considered as part of the administrative, ownership and registration system. The purpose of this study is to put forward the relationship between the use of stamp seals in the Neolithic societies and the development of memory, time and accounting systems. The earliest usage of stamp seals includes significant information

ISBN 978-605-7923-57-8

regarding the belief systems and activities of the Neolithic Period. In the cognitive world of the Neolithic societies that started to become complicated and demarcated, the stamp seals and the seal impressions appear to be related with attachment, identity, intangible thinking, natural environment, seasonal cycle, memory, economic activity and ritual practices. While the communities, which are semi-nomadic or which have made the transition to settled life, were repositioning themselves against the natural environment, they had to develop more different and complicated ways of thinking for the purpose of overcoming the negativities and contradictions that the new model of life had created. In such societies, where the relations of production and the use of the natural environment have differentiated, the Neolithic societies, which have created models of living on the basis of seasonal cycles, have used the means of a new analysis and abstraction method by using the physical components. An economic model, which has started to be shaped based on the perception of repetitiveness of the seasons or time in cyclicality, has contributed to the development of the consciousness of calculability and ability to control. Thusly, the Neolithic consciousness has developed and changed from the calculability of time to the calculability of products. The symbols on various flint stones obtained in the Near East from the Pre-Pottery Neolithic Period in Jerf Al Ahmar, Mureybet, and Göbeklitepe appear to be related with the perception of calculable time and memory. In the upcoming periods, this type of usage would leave its place to the stamp seals. The stamp seals that were obtained in Tell Bouqras and Tell Al Kowm are dated back to the 7th century B.C. and the stamp seals obtained in Çatalhöyük in Anatolia are dated back to the 8th century B.C. Through the end of the 7th century B.C., the findings regarding the use of stamp seals are related to the activities performed for the purpose of storing as part of an economic activity. The stamp seal impressions on many clay objects obtained in Tell Sabi Abyad, which is one of the Late Neolithic Period settlements in Northern Syria, reveal the relationship between the use of stamp seals and storing, protection and ownership.

Keywords: Neolithic Consciousness, Stamp Seals, Memory, Time, Storage

Giriş

Arkeolojik her bulgu içerisinde sayısız sorular barındırır. Her objenin, ürünün, mekânın ve coğrafyanın bir tarihsel gelişimi, değişimi ve dönüşümü söz konusudur. Bu nedenle arkeolojik her mekân ilişki içerisinde bulunduğu her coğrafya ve objenin bir hafızası ya da belleği vardır. Yazı öncesi toplumlarda bireyin, toplumun ve coğrafyanın hafızası ya da belleğine ilişkin cevaplar, disiplinler arası çalışmalar arttıkça ve veriler çoğaldıkça, değişmekte, ayrıntılı bir biçimde yeniden ele alınıp yazılmaktadır.

Önasya'da, bitkiler ve hayvanların evcilleştirilmesi yanında, insanın ve mekânın evcilleşmesi şeklinde tanımlanan yerleşik hayata geçiş süreci, bölgesel anlamda farklılıklar içermektedir (Hodder 1990; Belfer-Cohen & Goring-Morris 2002; Banning 2003: 5). Önasya'da bölgesel farklılıklara rağmen Üst Paleolitik Dönemden itibaren yaklaşık bir kronolojik dizin oluşturmak mümkün olmuştur.

ISBN 978-605-7923-57-8

Dönem	Yaklaşık Tarihleme	Kültürel Tanımlar (Bölgesel)
Üst Paleolitik	M.Ö. 45,OOO – 25,000	
Erken Epipaleolitik	M.Ö. 23,000 – 15,000	Kerbaran (Levant)
Orta Epipaleolitik	M.Ö. 15,000 – 13,000	Geometrik Kebaran (Levant)
Geç Epipaleolitik	M.Ö. 13,000 – 10,300	Natufyen (Levant)
Erken Akeramik Neolitik (PPNA)	M.Ö. 10,300 -9,500/9,200	PPNA (Levant)
Geç Akeramik Neolitik (PPNB)	M.Ö. 9,500/9,200 – 6,900	Erken, Orta ve Geç & Final PPNB (Levant)
İlk Çanak-Çömlekli Neolitik	M.Ö. 6,900 – 6,800	
Erken Çanak-Çömlekli Neolitik	M.Ö.6,800 – 6,300	
Geç Çanak-Çömlekli Neolitik	M.Ö. 6,300 – 5,800	Pre-Halaf 1-2 ve Geçiş Dönemi (Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye

Tablo I: Üst Paleolitik Dönemden Neolitik Dönem sonuna kadar Önasya kronolojisi (Banning 1998: 188-191; Kuijt 2002: 5-11; Byrd 2005: 238-250, Tab. I-III; Kuijt 2008: 302-305, Tab. I; Watkins 2010: 622; Duistermaat 2010: 891, Tab.I; Freikman & Garfinkel 2017: 2-3'den revize edilmiştir).

Önasya'da, Geç Pleistosen'den Erken Holosen'e geçiş sürecinde, ani ve aşırı iklim değişiklikleri sıcaklık, yağış ve ekolojik çevre üzerinde önemli değişiklikler yaratmıştır. Bölgede iki önemli iklim değişikliği ve dalgalanmanın ilki M.Ö. 14.600 ± 300'lerde, ikincisi ise M.Ö.11.570 ± 10 civarında gerçekleşmiştir. Önasya'da Zağros Dağları'ndan Basra Körfezi'ne kadar olan bölge, M.Ö. 9,000'lere kadar yarı çöl alanlardan oluşmaktaydı. Yaşanabilir alanlar Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında yoğunlaşmaktaydı. Ormanlık ve ağaçlık alanlar, bozkır, meşe, Antep fıstığı, badem, mevsimlik otlak alanlar, bakliyat, özellikle Doğu Akdeniz kıyılarında hayvan ve insan toplulukları için yaşama elverişli alanlar sunmaktaydı. Levant Bölgesi Akdeniz rüzgârlarının da etkisiyle bol yağış almakta ve Önasya'nın diğer bölgelerinde etkili olan kuraklıktan fazla etkilenmemekteydi (Cauvin 2000: 12; Byrd 2005: 241-244). Küresel anlamda Son Buzul Çağı'nın bitmesiyle birlikte Önasya'da yeni ve istikrarlı iklim koşullarına geçiş süreci, ani ve aşırı iklimsel dalgalanma şeklinde devam ederken, bu gelişmeler, insan topluluklarının yaşamında da önemli izler bırakmış, topluluklar hayatta kalabilmek için bir takım stratejiler oluşturmuşlardır. Bunlardan en önemlisi de yaşamaya elverişli alanlara göç etme ve ortak kolektif bir bilinç etrafında birleşip, hareket etmedir. Yeni yaşam

ISBN 978-605-7923-57-8

koşullarına adaptasyon sürecinde, doğal çevreyle olan ilişki sosyal anlamda yeni bir boyut kazanmış, doğal çevre, bitki, hayvan ve mekân kullanımı, doğal-çevresel krizle bir çeşit baş etme yöntemi olarak, simgesel anlamda ele alınıp yorumlanmıştır. Topluluklar hayatta kalabilmek için göçebe ve yarı yerleşik avcı toplayıcı yaşam biçiminden, sosyal, doğal-çevresel değişim ve gelişmelerle birlikte, tam yerleşik hayata geçişi sağlamışlardır.

Mekân seçimi ve kullanımı, mağara resimleri, duvar resimleri, figürinler, kaya ve taş kabartmaları, taş ve kemikler üzerindeki basit ve geometrik çizikler, ritüeller, üç boyutlu hafıza araçları ve nihayetinde mühürler ve mühür baskıları nicel ve nitel bilginin aktarılmasında, aidiyet ya da kimlik kazanmada, bilişsel gelişimin sınırlarını belirlemede kullanılan bilgi aktarım araçlarıdır.

Bu çalışmanın amacı, Neolitik toplumlarda hesap sistemlerinin gelişimi, bu gelişimi hazırlayan duyusal ve fiziksel faktörler, zaman algısı, soyut ve somut bilginin taşınmasında kullanılan anımsatıcı araçlar ve genelde ekonomik bir terim olarak kullanılan depolamanın bilgi aktarımındaki etkisini yeniden değerlendirmektir.

Neolitik Hafıza Araçları ve Bellek

Prehistorik toplumlarda doğal çevre, mekân, zaman ve nesne algısı, modern dönem tanımları ile açıklanamayacak ölçüde farklılıklar içermektedir. Modern toplumlarda nesnel dünyayı *"anlama"* ve *"anlamlandırma"* sürecinin arka planını oluşturan tarihsel olgular, yaşanmışlık ya da deneyimler, ritüel toplumların nesnel dünyayı *"görme"* ve *"anlama"*sına eşlik eden deneyimler ve becerilerden oluşan bilişsel art alanla aynı değildir (Townsend 2002: 33-34). Habermas (2001: 72), ritüelleri ve mitosları tanımlarken *"insanların ve dünyanın karşılıklı görüntüsünün sonsuza dek birbirini yansıttığı, doğa ve kültür ilişkilerinin prizmasında sürekli olarak kırılıp birleştiği dev bir ayna oyunu"* benzetmesini yapar. Ritüel toplumlarda, benzeştirme ve karşıtlık oluşturma yoluyla nesnel dünya, deneyimler ve olgular simgesel bir düzen içinde tanımlanabilir, betimlenebilir ve aktarılabilir. Bu tür toplumlarda bilgi oluşum süreci, bir ağzı nesnel dünyaya bir ağzı ise simgesel dünyaya açılan uzun ve karanlık bir tünel gibidir. Simetrik olarak algılanan ve deneyimlenen dünya içerisinde, duyusal faktörler, toplumsal ilişkiler (evlilik, kan bağı, kolektif bir bilinç etrafında örgütlenen topluluğun bireyleri), ölüm, tanımlanabilir veya hesaplanabilir döngüsel zaman algısı, mekân ve tüm şeyler, Hodder'ın (2016) deyimiyle kendi içerisinde bir *"entanglement" "dolaşıklık"* oluşturarak bilme, kavrama ve aktarma sürecini meydana getirir. Atakuman (2013: 250), kimlik ve benliğin toplumsal eylemler yoluyla oluşturulması gereken yapılar olduğunu belirtir. Kan bağına dayalı aile organizasyonundan daha karmaşık bir topluluk seviyesine ulaşan ilişkiler içerisinde yer alan bireyler, maddi kültüre ait öğelerin sürekli manipülasyonu aracılığıyla kendini tanımlar.

Taşınabilir ve taşınamaz sembolik bilgi depolama ve aktarım araçlarının ortaya çıkışı, hesap sistemlerinin gelişiminden bağımsız bir yol izlememiştir. Sembolik davranış biçiminin bir parçası olarak, bilgi aktarım aracı işlevi gören objeler ve sembolik öğelerin ilk defa nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili bilgilerimiz hala çok sınırlıdır. Ancak Afrika'da Orta Paleolitik Döneme tarihlendirilen kemikler üzerindeki çizikler ve gömü pratiği; Üst Paleolitik Dönemde artan mağara resimleri ve figürinlerin yanı sıra taş ve kemikten çeşitli objeler üzerine biçimsel olarak farklılaşmış yüzlerce küçük işaretler, bilginin hiyerarşik olarak kodlandığını göstermektedir (d'Errico vd. 2003).

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu işaretlerin içerdiği bilginin neyle ilgili olduğuna dair bir fikir edinmemiz oldukça zordur. Ancak bu toplulukların yaşam biçimi ve mevcut besin kaynakları ile ilgili bolluk ve kriz dönemleri sembolik anlamda bilginin kodlanmasında etkili olmalıdır.

Önasya'da semantik (anlamsal) hafıza ve hesaplama araçlarının ortaya çıkışında, sembolik öğelerin eşlik ettiği kolektif bir eylem olarak ritüeller, ritüellerin önemli bir parçası olarak besin kaynaklarının seçilmesi, işlenmesi ve ritüel alanlara taşınması, ritüeller ve mevsimsel besin mevcudiyet durumu gibi etkenler önemli rol oynamıştır. Neolitik Dönem, yerleşik hayata geçmiş tarım topluluklarının sadece nesnel varlıklara ait bilgileri değil, sembolik öğeleri de işleyip harmanlandığı bir bilgi depolama sürecini içermektedir. Yazının gelişmesinden önce sembolik işleve sahip mekânlar, mimari öğeler ve objeler bir çeşit *"dış simgesel depolama"* araçları olarak işlev görmüş, bilginin topluluk içinde ve dışında eşzamanlı ve art zamanlı olarak taşınmasını sağlamıştır. *"Dış simgesel depolama",* sürekli yerleşimler, anıtsal yapılar, değerli eşyalar ya da prestij objeleri ile birlikte erken tarım toplumlarının sembolik maddi kültürünü temsil etmektedir (Renfrew 1998: 3-5; Watkins 2015: 155-157).

Neolitik Dönemde sembolik maddi kültür kalıntılarının yoğunlaştığı alanlar içerisinde Türkiye'de Göbekli Tepe, Çayönü, Hallan Çemi, Nevali Çori Körtik Tepe, Akarçay, Demirköy, Hamzan Tepe, Karahan, Kilisik, Sefer Tepe, Urfa-Yeni Yol, Cafer Höyük, Suriye'de Jerf el-Ahmar, Mureybet, Tell 'Abr 3, Tell Qaramel, Şeyh Hassan, Irak'ta Nemrik ve Qermez Dere önemli birer ritüel merkez işlevi taşımaktadırlar. Küçük T-biçimli taş sütunlar, taştan yapılmış büyük heykeller, küçük taş levhalar ve sembolik öğelerin işlendiği taştan sap düzleştiricileri, yivli taş kaplar, delikli taş boncuklar, dört ayaklı sürüngenler, dört ayaklı hayvanlar, yılanlar ve yılan kümeleri gibi ikonografik motifler içeren objeler Akeramik Neolitik Dönemde bu merkezlerin çoğunda ele geçmiştir. Bunların yanı sıra Göbekli Tepe'de açığa çıkarılan taştan yapılmış anıtsal daireler, taştan yapılmış T-biçimli taş sütunlar, kabartma olarak işlenmiş, üzerinde çeşitli hayvan ve insan tasvirlerinin yer aldığı büyük taş sütunlar, yazı öncesi toplulukların sembolik bilgi depolama ve aktarım teknolojilerinin anıtsal boyutunu temsil etmeleri bakımından önemlidir. Schmidt, bu sembolik öğeleri fonetikten bağımsız "*Neolitik Hiyeroglif*" olarak adlandırır (Scmidt 2005).

Neolitiğin erken dönemlerinde, insan toplulukları yerleşik hayata geçmiş olmalarına rağmen, yoğun olarak avcı toplayıcı bir sisteme dayanan ekonomik bir model hâkimdi. Natufyen ve Akeramik Neolitik A avcı ve toplayıcı toplulukları tarafından küçük ölçekte gerçekleştirilmiş olduğu kabul edilse de tam anlamda bitki ve hayvan evcilleştirilmesi Akeramik Neolitik B'de başarılır (Verhoeven 2011: 78). Yerleşimlerdeki nüfusun büyük çoğunluğu, hala avcı ve toplayıcı bir ekonomik model üzerinden şekillenen, bir geçim stratejisine dayalı, ekonomik model oluşturduklarından dolayı, yüz yüze iletişime gereksinim duyan sözel anlatım ve bilgi aktarımı yanında, avcı ve toplayıcılar için yüz yüze iletişimin olanaksız olduğu durumlarda, üç boyutlu bilgi aktarım araçlarına ihtiyaç duymuşlardır.

Önasya'da hasat, besin depolama ve yerleşik hayat, insanın bilişsel ve kültürel evrimi ile paralel bir zamanda ortaya çıkar. Önasya'daki topluluklar, bir çeşit manipülasyon ve simetri yoluyla oluşturmuş oldukları maddi kültürü, sintaktik (sözdizimsel) kurallardan bağımsız, semantik

ISBN 978-605-7923-57-8

(anlamsal) olarak, bir dili kullanır gibi kullandılar (Watkins 2006: 22). Önasya'da bilgi aktarım aracı olarak kullanılan, tanımlanabilir ve hesaplanabilir zaman kavramı ile ilişkilendirilebilecek üç boyutlu taşınabilir nesneler, paletler, pandantifler ve sap düzleştiricileri üzerinde mevsimsel simgeler olarak işlenen yılanlar, akrepler, konsantrik daireler, zikzak ve dalgalı çizgiler, yırtıcı kuşlar ve çeşitli dört ayaklı hayvanlardan oluşan ikonografik öğeler, Akeramik Neolitik Dönemde, Cafer Höyük, Göbekli Tepe, Jerf el-Ahmar, Tell 'Abr 3, Mureybet, Şeyh Hassan gibi yerleşimlerde ele geçmiştir (Cauvin 2000: 47-48, Fig. 19-20; Costello 2011: 250-251: Benz & Bauer 2013: 16, Fig. 4). Taş paletlerin, damga mühürler gibi bir kil sıva veya kilden objeler üzerine basmak için kullanıldığına dair herhangi bir kanıt yoktur. Ancak taşınabilir nesneler olan paletler ve pandantifler üzerindeki gravür görüntüsü geleneği, damga mühür yapım geleneği ile benzerlik göstermesi nedeniyle, damga mühürlerin, insize olarak işlenmiş paletler, pandantifler ve taş boncuk geleneğinden doğmuş olduğu önerilmektedir (Wickede, 1990: 39; Costello 2011: 252). Natufyen'de inciler, amuletler, taş ve kemikten yapılmış, yarım ay biçiminde ya da yuvarlak, silindir biçimli objeler bilgi aktarım aracı işlevi görürken, Neolitik Dönemle birlikte kilden damga mühürler ortaya çıkar. Kemik, istiridye kabukları ve hayvan dişlerinden yapılan amuletler, avcılık ve doğurganlık kültü ile ilişkili anlamlar içermektedir (Wickede 1990: 38).

Akeramik Neolitik B'nin ortalarından itibaren taşınabilir bilgi aktarım araçlarından olan damga mühürlerin ilk defa ortaya çıktığını görmekteyiz. Geçim ekonomisi temeline dayanan Akeramik Neolitik B toplulukları içerisinde avcılık ve toplayıcılık hala geçim stratejisinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bunun yanında ritüellerin arttığını gösteren yaygın kanıtlar ve seçkin gömü örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan damga mühürlerin hesaplama ve mülkiyet aracı olarak değil, kimlik ve aidiyet belirtme ve tılsım olarak kullanıldığına dair güçlü kanıtlar vardır. Damga mühürler, domestik alanlar yanında, ritüel alanlarda ve gömü alanlarında ele geçmiştir. Hayvan ve insan derisi yanında kumaşlar ve duvar sıvaları üzerine bir çeşit baskı aleti olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Türkcan 2006a: Duistermaat 2012: 6)

Pindera olarak da adlandırılan damga mühürler Tell Buqraş, Tell el-Kowm, Tell Halula, Tell Ayn el-Kerkh, Tell Shir, Tell el-Kaum, Abu Hureyra, Çayönü, Çatalhöyük, Munhata gibi yerleşimlerde yaygınlaşma başlar. Konik ve piramidal biçimde hazırlanan damga mühürlerin yassı yüzeyi üzerinde, dikdörtgen, girdap betimleri ve konsantrik daireler, noktalar, zikzak, dalgalı ve paralel çizgilerden oluşan geometrik desenler yer almaktadır (Wickede 1990: 39 vd; Türkcan 2006b, 2013; Costello 2011: 252; Duistermaat 2012: 2-7; Freikman & Garfinkel 2017).

Akeramik Neolitik B'de ortaya çıkan pintedera ya da damga mühürler, üzerlerindeki geometrik tasarımın çeşitliliği bölgeden bölgeye farklılık göstermekle birlikte semantik olarak bir mesaj ve bilgi aktarım aracı işlevi gördüğü açıktır (Costello 2011; 257-259; Duistermaat 2012: 7).

Kontrol sistemleri ve hesaplama ile ilişkili olabilecek en erken mühür kullanımı Erken Çanak Çömlekli Neolitik Dönem ya da Pre-Halaf Neolitik Suriye'de M.Ö. 6,300'ler ortaya çıkar. Konteyner olarak tasarlanan taşımalık sepetler, seramikten yapılmış kaplar vb. ıslak kil topakları üzerine bir damga mühür basarak kapatılmaktaydı. Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde Suriye'de Tell Ayn el-Kerkh, Tell Sabi Abyad, Tell Buqraş, Tell el-Kowm, İsrail'de Sha'ar Hagolan ve Munhata gibi

ISBN 978-605-7923-57-8

yerleşimlerde kil üzerine mühür baskılarının kullanıldığına dair materyaller toplanmıştır (Wickede 1990: 42 vd.; Akkermans & Duistermaat 2004; Duistermaat 1996; 2012: 8-10; Freikman & Garfinkel 2017). Genelde kil, kemik, taş ve egzotik malzemelerden yapılan damga mühürler üzerindeki motifler, pintaderalar üzerindeki bezeme geleneğinin gelişerek devam ettiğini göstermektedir. Düzenli (dikdörtgen, daire, çok yapraklı veya dört yapraklı rozet, üçgen) ve düzensiz (üç köşeli, oval, orak biçimli, yamuk veya piramit şeklinde) geometrik biçimlerde veya kuş, insan, hayvan ve ev şeklinde yapılan damga mühürler üzerinde geometrik daireler, zikzak, dalgalı, birbirini kesen paralel çizgiler, bitkisel motifler, yılan, akrep, dört ayaklı sürüngen tasvirleri yaygın olarak kullanılmıştır (Atakuman 2013).

"Dış simgesel depolama" işlevine sahip maddi kültür kalıntıları, bireyler ve bireyin ilişki içerisinde bulunduğu topluluklar üzerinde bir olayı, bir nesneyi, bir deneyimi, bir istenci anımsatan ve bir çeşit hafızayı uyaran anıları yineleyen özelliklere sahiptir. M.Ö. 8.000'lerde kullanılmaya başlayan ve M.Ö. 3.000 'lere kadar devam eden, arkeolojik kazılarda, Suriye, Filistin, Anadolu, İran ve Mezopotamya'da yaygın olarak ele geçen, kilden yapılmış, dörtgen, oval, üçgen, koni, disk, silindir, dörtyüzlü geometrik formlar yanında, hayvan başı, kap ve eşya formunda şekillendirilen, bir çeşit sayaç işlevine sahip, yaklaşık 1-2 cm boyutlarında, tokenler (jetonlar), dil, hesap sistemleri ve yazının gelişimi ile ilişkili görülmektedir (Scmandt-Besserat 1992, 1999; Bennison-Chapman 2012: 48). Tokenler bir çeşit hesaplama aracı olarak, kontrol amaçlı kullanılan damga mühürlerden önce ortaya çıkar. Tokenlerin kullanılmaya başlama süreci besin depolama pratiği ile paralellik gösterir (Jasim & Oates 1986: 351; Schmandt-Besserat 1994: 20-22). İlk defa token kullanımı Mureybet III'de M.Ö. 8,000 ± 100'de ortaya çıkar ve Akeramik Neolitik B boyunca Filistin, Suriye, İran ve Anadolu'ya yayılır Çanak-Çömlekli Neolitik Dönemde ise tokenler, Önasya'nın birçok yerleşiminde yaygın olarak kullanılır (Schmandt-Besserat 1992: 36-37). Tokenler, hafıza üzerinde, sözel iletişimle sağlanan uyaranlardan çok farklı olarak, görsel anlamda uyarıcı bir işleve sahiptir. Her token semantik (anlamsal) bir değere sahiptir. Aktarılan her bilgi tokenlerin biçimine göre spesifiktir ve her token ünik bir bilgi taşır. Her token biçimi, aynı anlamı taşıması amacıyla sistematik olarak tekrarlanır. Bu da arkeolojik anlamda benzer formlarda tokenlerin aynı alanda çok sayıda bulunmasının nedenini açıklamaktadır. Tokenlerin boyutları ve çeşitliliği fonetikten bağımsız olarak bir çeşit kodlamayı göstermektedir (Schmandt-Besserat 1992: 162-164). Tokenler bir çeşit hesaplama aracı olarak mal kontrolü amaçlı kullanılan damga mühürlerden önce ortaya çıkar. Tokenler, Neolitik Dönemde gündelik kullanım alanları dışında, mezar eşyası olarak, gömü alanlarında da ele geçmiştir (Beynon-Davies 2009: 10). Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde Tell Sabi Abyad'da, *"Yanmış Köy"*de ele geçen arşivlerde, tokenler, başsız figürler ve damga mühürlerle birlikte bulunmuştur. Tokenlerin ritüel objeler ve mühürlerle birlikte depolanması, ritüel hafıza araçları ve hesap sistemlerinin gelişimi arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından önemlidir (Verhoeven 2007). Hacı Firuz, Arpaçiya, Tell es-Sawwan ve Tepe Gawra'da gömü alanlarında tespit edilen tokenler, hesap sistemleri, depolama ve bilgi aktarım teknolojilerinin gelişiminde ritüellerin rolünü göstermesi açısından anlamlıdır (Schmandt-Besserat 1994: 20). Token kullanımının gelişim süreci açık bilgi sisteminden kapalı bilgi sisteminin gelişimine doğru yol alan tarihsel süreci aydınlatmada da önemli bir araçtır. Tokenlerin biçimleri ve üzerlerindeki işaretler, çentikler, oyuklar ve kil zarf sisteminin doğması, nesnel bilginin

ISBN 978-605-7923-57-8

özelleşerek aktarılmasını aydınlatmada önemli rol oynamıştır. Nitekim Neolitik Dönemden yaklaşık bir 4,000 yıl sonra Mezopotamya'da token kullanımı bürokrasinin gelişimine paralel olarak değişim gösterir (Schmandt-Besserat 1992: 49 vd.).

Sonuç

Taşınabilir objeler üzerinde yer alan çentikler, geometrik çizgiler, tokenler ve piktografik işaretler bilgi kodlama ve aktarım sürecinin önemli aşamalarını oluşturmaktadır. Yarı göçebe veya tam yerleşik hayata geçen topluluklar, doğal çevre karşısında yeniden konumlanırken, yeni bir yaşam modelinin yarattığı olumsuzluklar ve çelişkileri aşabilmek için daha farklı ve daha karmaşık düşünme biçimleri geliştirmek zorunda kalmışlardır. Üretim ilişkilerinin ve doğal çevrenin kullanımının farklılaştığı bu tür toplumlarda mevsimsel döngü ve sembolik bir bilinç temelinde yaşam modelleri oluşturan Neolitik toplumlar, fiziksel bileşenleri de kullanarak yeni bir çözümleme ve soyutlama yoluna başvurmuşlardır. Mevsimlerin ya da zamanın bir döngüsellik içinde tekrarı algısı üzerine şekillenmeye başlayan bir ekonomik model, Neolitik toplumlarda hesaplanabilirlik ve kontrol edebilme bilincinin gelişimine katkı sağlamıştır. Böylece Neolitik bilinç zamanın hesaplanabilirliğinden ürünlerin hesaplanabilirliğine doğru gelişim ve değişim göstermiştir. Depolama sistemlerinin ortaya çıkışında etkili olan ritüeller, bilgi depolama sistemlerinin de sembolik öğeler üzerinde taşınması ve biriktirilmesinde etkili olmuştur. Çanak Çömleksiz Neolitik boyunca ortaya çıkan paletler, amuletler, pintederalar ve damga mühürler sembolik anlamda bilginin depolanması aktarılmasında önemli bir role sahiptir. Çanak Çömlekli Neolitik'te ise somut bilgiye ilişkin verilerin depolanmasında etkili olan token sistemleri ve damga mühürler Neolitik toplulukların ekonomik faaliyetleri konusunda da önemli bilgi aktarım araçlarıdır.

Bibliyografya

Atakuman, Ç. 2013, "Deciphering Later Neolithic stamp seal imagery of Northern Mesopotamia", *Documenta Prähistorica* XL: 247-264.

Akkermans, P. M. M. G. & K. Dusitermaat 2004, "More Seals and Sealings from Neolithic Tell Sabi Abyad, Syria", Levant 36: 1-11.

Banning, E. B. 1998, "The Neolithic Period: Triumphs of Architecture, Agriculture, and Art", *Near Eastern Archaeology* 61/4: 188-237.

Banning, E. B. 2003, "Housing Neolithic Farmers", *Near Eastern Archaeology* 66/1-2: 4-21.

Belfer-Cohen, A. & N. Goring-Morris 2002, "Recent Developments in Near Eastern Neolithic Research", *Paléorient* 28/2: 143-148.

Bennison-Chapman, L. 2012, "Gaming Pieces, Toys, Counting Aids or Recording Devices? Discussing Geometric Clay Objects ('Tokens') from the World's Earliest Agricultural Villages", *Bulletin of the Council for British Research in the Levant* 7, Maney Publishing: 48-50.

ISBN 978-605-7923-57-8

Benz, M. & J. Bauer 2013. "Symbols of Power – Symbols of Crisis? A Psycho-Social Approach to Early Neolithic Symbol Systems", *Neo-Lithics* 2/13: 11-24.

Beynon-Davis, P. 2009, "Neolithic Informatics: The nature of Information", *International Journal of Management* 29: 3-14.

Byrd, B. F. 2005, "Reassessing the Emergence of Village Life in the Near East", *Journal of Archaeological Research* 13/3: 231-290.

Cauvin, J. 2000, *The Birth of the Gods and the Origins of Agriculture*, Çev. T. Watkins, Cambridge University Press, Cambridge.

Costello, S. K. 2011, "Image, Memory and Ritual: Re-viewing the Antecedents of Writing", *Cambridge Archaeological Journal* 21/2: 247-262.

d'Errica, F., C. Henshilwood, G. Lawson, M. Vanhaeren, A. M. Tillier, M. Soressi, F. Bresson, B. Maureille, A. Nowell, J. Lakarra, L. Backwell & M. Julien 2003, "Archaeological Evidence fort he Emergence of Languagei Symbolism, and Music-An Alternative Multidisciplinary Perspective", *Journal of World Prehistory* 17/1: 1-70.

Duistermaat, K. 1996, "The Seals and Sealings" (ed. P. M. M. G. Akkermans) *Tell Sabi Abyad: The Late Neolithic Settlement*, Vol. 2. Nederlands Historisch-Arkeologisch Instituut, İstanbul: 339-401.

Duistermaat, K. 2010, "Administration in Neolithic Societies? The first use of seals in Syria and Some consideration on seal owners, seal use and private property" *Die Bedeutung der minoischen und mykenischen Glyptik: VI. Internationales Siegel-Symposium aus Anlass des 50 jährigen Bestehens des CMS, Marburg, 9.-12. Oktober 2008 CMS* Beiheft 8: 167-182.

Duistermaat, K. 2012, "Which Came First, the Bureaucrat or the Seal? Some thoughts on the non-administrative origins of seals in Neolithic Syria" (eds. I. Regulski, K. Duistermaat & P. Verkinderen) *Seals And Sealing Practices in the Near East. Developments in Administration and Magic from Prehistory to the Islamic Period.* Orientalia Lovaniensia Analecta no. 219 Leuven, Uitgeverij Peeters. 1-16.

Freikman, M. & Y. Garfinkel 2017, "Sealings before cities: new evidence on the beginnings of administration in the ancient Near East", *Levant, The Journal of the Council for British Research in the Levant* 49/1: 1-22.
(http://dx.doi.org/10.1080/00758914.2017.1323290) (23.11.2018).

Habermas, J. 2001, *İletişimsel Eylem Kuramı,* Çev. M. Tüzel, Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.

Hodder, I. 1990, *The Domestication of Europe: Structure and Contigency in Neolithic Societies*. Basil Blackwell, Oxford.

ISBN 978-605-7923-57-8

Hodder, I. 2016, *Studies in Human-Thing Entanglement*, Online Published Book, Creative Common Attribution (CC BY 4.0), (http://www.ian-hodder.com/books/studies-human-thing-entanglement) (22.11.2018).

Jasim, S. A. & J. Oates 1986, "Early tokens and tablets in Mesopotamia: new information from Tell Abada and Tell Brak", *World Archaeology* 17/3: 348-362.

Kuijt, I. 2002, "Life in Neolithic Farming Communities : An Introduction" (ed. I. Kuijt) *Life in Neolithic Farming Communities: Socal Organization, Identity, and Differentation*, Kluwer Academic Publishers, New York & Boston & Dordrecht & London & Moscow: 3-13.

Kuijt, I. 2008, "Demography and Storage Systems During the Southern Levantine Neolithic Demographic Transition" (ed. J.P Bocquet-Appel & O. Bar-Yosef) *The Neolithic Demographic Transition and its Consequences*, Springer & Dordrecht: 287-313.

Renfrew, C. 1998, "Mind and Matter: Cognitive Archaeology and External Symbolic Storage" (eds. C. Renfrew & C. Scarre) *Cognition and Material Culture: The Archaeology of Symbolic Storage*. McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge: 1-6.

Schmandt-Besserat, D. 1992, *Before Writing Vol. 1: From Counting to Cuneiform*, University of Texas Press, Austin.

Schmandt-Besserat, D. 1994, "Tokens: A Prehistoric Archive System", (eds. P. Ferioli, E. Fiandra, G. G. Fissore & M. Frangipane) *Archives before Writing*. Pubblicazioni Degli Archivi di Stato, Torino: 13-28.

Schmandt-Besserat, D. 1999, "Tokens: the cognitive significance", *Documenta Praehistorica* XXVI: 21-27.

Schmidt, K. (2005) "Ritual Centres" and the Neolithisation of Upper Mesopotamia" *Neo-Lithics 2/05. A Newsletter of Southwest Asian Lithics Research*: 13-21.

Townsend, D. 2002, *Estetiğe Giriş*, Çev. S. Büyükdüvenci, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Türkcan, A. U. 2006a, "Some Remarks on Çatal Höyük Stamp Seals" (ed. I. Hodder) *Changing Materialities at Çatalhöyük; Reports from 1995 – 1999 Seasons*, Vol. 5, Cambridge: 175-185.

Türkcan, A. U. 2006b, "Çatalhöyük Damga Mühürleri", (ed. M. Haydaroğlu) *Topraktan Sonsuzluğa*, Yapı Kredi Yayınları: 45-49.

Türkcan, A. U. 2013, "Çatalhöyük Stamp Seals from 2000 – 2008" (ed. I. Hodder) *Substantive Technology at Çatalhöyük – Reports from 2000 – 2008 Seasons*. Çatalhöyük Research Project Series Vol. 9, British Institute at Ankara (BIAA) Monograph No. 48, Cotsen Institute of Archaeology Press, Los Angeles: 235-246.

Watkins, T. 2006, "Architecture and the Symbolic Construction of New Worlds" (ed. E. B. Banning & M. Chazan) *Domesticating Space*. Ex Oriente, Berlin: 15-24.

ISBN 978-605-7923-57-8

Watkins, T. 2010, "New Light on Neolithic revolution in South-west Asia", *Antiquity* 84: 621-634.

Watkins, T. 2015, "Ritual performance and religion in early Neolithic societies" (ed. N. Laneri) *Defining the Sacred: Approaches to the Archaeology of Religion in the Near East.* Oxbow Books, Oxford & Philadelphia: 153-160.

Verhoeven, M. 2007, "Losing One's Head in the Neolithic: On the Interpretation of Headless Figurines", *Levant* 39: 175-183.

Verhoeven, M. 2011, "The Birth of a Concept and the Origins of the Neolithic: A History of Prehistoric Farmers in the Near East", *Paléorient* 37/1: 75-87.

Wickede, A. van 1990, *Prähistorische Stempelglyptic in Vorderasien*. Profil Verlag, Munich.

ISBN 978-605-7923-57-8

DİKLORO[1-(2-METİL-2-PROPENİL)-3-(4-İZOPROPİLBENZİLBENZİMİDAZOL-2-İLİDEN]PİRİDİN PALADYUM(II) KOMPLEKSININ SENTEZI VE KATALITIK AKTIVITESI

SYNTHESİS AND CATALYTİC ACTİVİTY OF DİCHLORO[1-(2-METHYL-2-PROPENYL)-3-(4-İZOPROPYLBENZYL)BENZİMİDAZOLE-2-YLİDENE]PYRİDİNE PALLADİUM(II) COMPLEX

Neslihan ŞAHİN

Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sivas
İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Malatya
İnönü Üniversitesi, Kataliz Araştırma ve Uygulama Merkezi, Malatya
neslihan@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Biyolojik olarak aktif olan arillenmiş heterosiklik bileşiklerin sentezi oldukça ilgi çekmektedir. Bu çalışmada, bir yeni N-heterosiklik karben ligantı (NHC) (**1**) ve yeni bir paladyum(II)-NHC kompleksi (**2**) sentezlendi. Bileşiklerin yapıları elementel analiz, ^{1}H, ^{13}C NMR ve FT-IR spektroskopileri ile aydınlatıldı. Son olarak elde edilen Pd(II)-NHC kompleksinin (**2**) çeşitli aril bromürler ile 2-*n*-propiltiyazol, 4,5-dimetiltiyazol ve 2-asetiltiyofen arasında gerçekleşen direkt arilasyon tepkimelerindeki katalitik aktivitesi incelendi ve verilen tepkime koşullarında yüksek verimler elde edildi.

Anahtar sözcükler: N-heterosiklik karben, arillenmiş heterosiklik, direkt arilasyon.

ABSTRACT

Synthesis of arylated heterocyclic compounds which are biologically active is of great interest. In this study, a new N-heterocyclic carbene ligand (NHC) (**1**) and a new palladium(II)-NHC complex (**2**) were synthesized. The structures of the compounds were elucidated by elemental analysis, ^{1}H, ^{13}C NMR and FT-IR spectroscopies. Finally, obtained Pd(II)-NHC complex (**2**) was examined the catalytic activity in direct arylation reactions that resultant among 2-n-propylthiazole, 4,5-dimethylthiazole and 2-acetylthiophene with various aryl bromides and high yields were obtained under the given reaction conditions.

Keywords: *N*-Heterocyclic carbene, arylated heterocyclic, direct arylation.

ISBN 978-605-7923-57-8

GİRİŞ

İlk serbest N-heterosiklik karbenin (NHC) 1991 yılında Arduengo tarafından izole edilmesinden sonra, N-heterosiklik karbenlerin ligant olarak kullanımı organometalik kimyada yaygınlaşmaya başlamıştır [1]. N-heterosiklik karbenler kuvvetli σ-verici ve zayıf π-alıcı olan elektronca zengin nükleofillerdir [2,3]. Bunun yanında, organometalik kimyada ligant olarak kullanılan NHC'lerin elektronik ve sterik özellikleri azot atomları üzerindeki sübstitüyentler vasıtasıyla değiştirilebilirler [4,5]. Metal-NHC bileşikleri, biyolojik olarak aktif olmalarının yanında birçok katalitik tepkimede katalizör olarak kullanılmaktadırlar [6-11].

Arillenmiş heterosiklik bileşikler oldukça önemli biyolojik aktiveye sahip bileşiklerdir ve tıbbi tedavi edici olarak kullanılmaktadırlar [12-15]. Bu bileşiklerin sentezleri için kullanılan metotlardan, ekonomik ve çevreci olması nedeniyle paladyum katalizli heteroaromatiklerin direkt arilasyon tepkimeleri en önemli metotlardan biridir. Geçiş metal katalizli direkt arilasyon reaksiyonu ilk kez 1990 yılında Ohta tarafından bulunmuştur ve o zamandan beri arillenmiş heteroaromatik bileşiklerin sentezi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır [16-19].

Bu bilgiler ışığında, bu çalışmada bir NHC ligantı (**2**) ve bu ligantın Pd(II)-NHC kompleksi (**2**) sentezlendi. Daha sonra bu kompleksin çeşitli aril bromürler ile 2-*n*-propiltiyazol, 4,5-dimetiltiyazol ve 2-asetiltiyofen arasında gerçekleşen direkt arilasyon tepkimelerindeki katalitik aktivitesi incelendi.

MATERYAL VE METOT

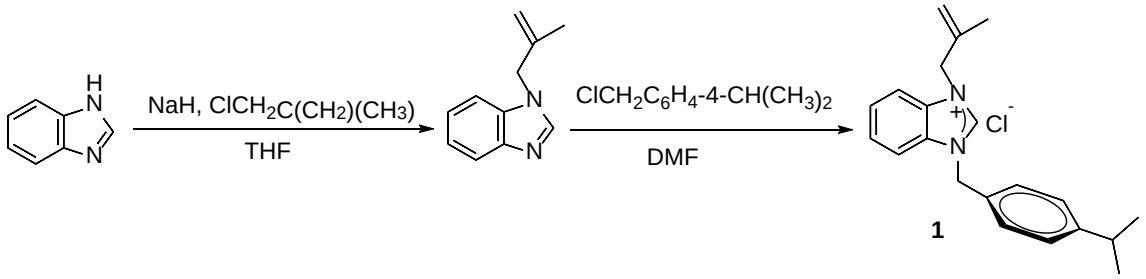
Bileşikler schlenk tekniği kullanılarak inert atmosfer altında sentezlendi. Çalışmada kullanılan kimyasallar ve çözücüler Sigma-Aldrich ve Merck'ten satın alındı. Çözücüler kullanılmadan önce standart metotlar kullanılarak kurutuldu. Elementel analizler İnönü Üniversitesi Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Merkezinde yapıldı. Erime noktaları Electrothermal-9100 ile kapiler tüplerde ölçüldü. FT-IR spektrumları Perkin Elmer Spectrum 100 FT-IR spektrometresinde 400-4000 cm^{-1} aralığında alındı. ^{1}H NMR ve ^{13}C NMR spektrumları, tetrametilsilan referans alınarak $CDCl_3$ çözücüsü içerisinde, 400 MHz (^{1}H), 100 MHz (^{13}C)'de çalışan "Bruker Avance III" spektrometrede alındı. NMR katlılıkları şöyle kısaltıldı: s = singlet, d = dublet, m = multiplet, hept. = heptet. Katalitik dönüşümler 30 m uzunluğunda, 0.32 mm çapında ve 0.25 µm film kalınlığında HP-5 kolonun kullanıldığı Agilent 6890N GC-FID ile analiz edildi, iç standart olarak dekan kullanıldı. Bütün ölçümler oda sıcaklığında ve taze olarak hazırlanan çözücülerde yapıldı.

1-(2-Metil-2-propenil)-3-(4-izopropilbenzil)benzimidazol Klorür, 1

Kuru tetrahidrofuran (30 mL) içindeki NaH (10 mmol) çözeltisine benzimidazol (10 mmol) yavaş yavaş eklendi ve 1 saat oda sıcaklığında karıştırıldı. Elde edilen karışıma damla damla 3-kloro-2-

ISBN 978-605-7923-57-8

metil-1-propen (10.1 mmol) eklendi ve 24 saat 60 ^{0}C de karıştırıldı. Soğutulan çözeltiden THF vakum altında uzaklaştırıldı ve diklormetan eklendi. Elde edilen çözelti süzüldü, sıvı kısmı damıtılarak 1-(2-metil-2-propenil)benzimidazol elde edildi. 1-(2-Metil-2-propenil)benzimidazol (1 mmol) ve 4-izopropilbenzilklorür (1 mmol) dimetilformamit içinde 80 ^{0}C'de 24 saat karıştırıldı. Çöken beyaz katı süzüldü, dietileter ile yıkandı ve vakumda kurutuldu. Ham ürün diklormetan/dietileter'de kristallendirildi (Şema 1). Verim: % 91, E.N: 158-160 °C. FT-IR $\nu_{(CN)}$: 1558 cm^{-1}. ^{1}H NMR (400 MHz, $CDCl_3$) δ (ppm): 1.20 (d, 6H, $CH_2C_6H_4$-4-($CH(CH_3)_2$), 1.79 (s, 3H, $NCH_2C(CH_3)(CH_2)$), 2.87 (hept., 1H, $CH_2C_6H_4$-4-($CH(CH_3)_2$), *J* = 8 Hz), 4.98 (s, 1H, $NCH_2C(CH_3)(CH_2)$), 5.12 (s, 1H, $NCH_2C(CH_3)(CH_2)$), 5.30 (s, 2H, $NCH_2C(CH_3)(CH_2)$), 5.87 (s, 2H, $CH_2C_6H_4$-4-($CH(CH_3)_2$), 7.22 (d, 2H, Ar-*H*, *J* = 8 Hz), 7.43 (d, 2H, Ar-*H*, *J* = 8 Hz), 7.54-7.57, 7.64-7.70 (m, 3H, Ar-*H*), 11.78 (s, 1H, NC*H*N). ^{13}C NMR (100 MHz, $CDCl_3$) δ (ppm): 19.8 ($NCH_2C(CH_3)CH_2$), 23.8 ($CH_2C_6H_4$-4-($CH(CH_3)_2$), 33.8 ($CH_2C_6H_4$-4-($CH(CH_3)_2$), 51.3 ($CH_2C_6H_4$-4-($CH(CH_3)_2$), 53.6 ($NCH_2C(CH_3)(CH_2)$), 116.1 ($NCH_2C(CH_3)(CH_2)$), 137.5 ($NCH_2C(CH_3)(CH_2)$), 113.7, 113.8, 127.1, 127.4, 128.3, 128.4, 130.2, 131.3, 131.7 ve 150.1 (Ar-*C*), 144.0 (N*C*HN). % Elementel Analiz: Hesaplanan: C, 73.99; H, 7.39; N: 8.22. Bulunan: C, 73.86; H, 7.26; N, 8.17.

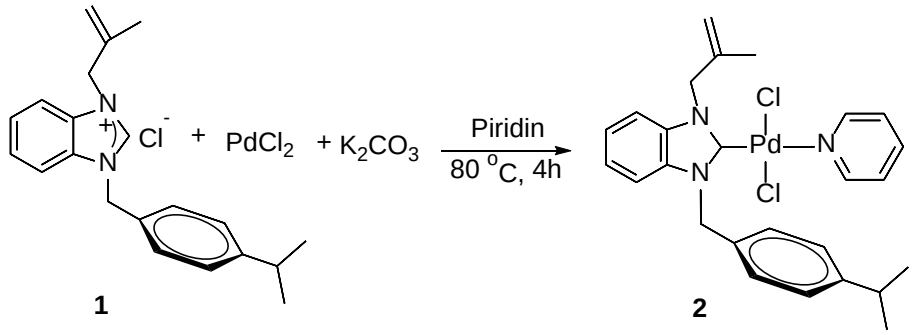
Şema 1. NHC tuzunun **(1)** sentezi

Dikloro[1-(2-metil-2-propenil)-3-(4-izopropilbenzilbenzimidazol-2-iliden]piridin paladyum(II), 2

1-(2-metil-2-propenil)-3-(4-izopropilbenzil)benzimidazolyum klorür (**1**) (1 mmol), $PdCl_2$ (1 mmol) ve K_2CO_3 (5 mmol) piridin içinde (5 mL) 80 ^{0}C'de 4 saat karıştırıldı. Tepkime bittikten sonra piridin vakumda uzaklaştırıldı ve kalan katı üzerine diklormetan (10 mL) eklendi. Oluşan çözelti selit ve silikajelden oluşan bir katman üzerinden süzüldü. Elde edilen sarı berrak çözeltiden diklorometan uzaklaştırılıp ürün vakumda kurutuldu. Ham ürün diklorometan/pentan karışımında kristallendirildi ve Pd(II)-NHC kompleksi (**2**) elde edildi (Şema 2). Verim: % 72, E.N: 137-139 ^{o}C. FT-IR $\nu_{(CN)}$: 1409 cm^{-1}. ^{1}H NMR (400 MHz, $CDCl_3$) δ (ppm): 1.21 (d, 6H, $CH_2C_6H_4$-4-($CH(CH_3)_2$, *J* = 8 Hz), 1.91 (s, 3H, $NCH_2C(CH_3)(CH_2)$), 2.88 (hept., 1H $CH_2C_6H_4$-4-($CH(CH_3)_2$), *J* = 4 Hz), 5.12 (s, 1H,

ISBN 978-605-7923-57-8

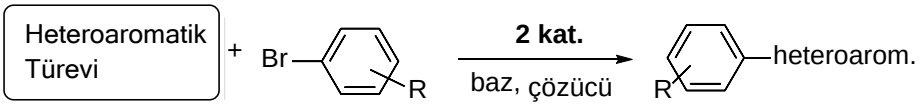
NCH$_2$C(CH$_3$)(C*H*$_2$)), 5.15 (s, 1H, NCH$_2$C(CH$_3$)(C*H*$_2$)), 5.59 (s, 2H, NC*H*$_2$C(CH$_3$)(CH$_2$)), 6.20 (s, 2H, C*H*$_2$C$_6$H$_4$-4-(CH(CH$_3$)$_2$), 7.12-7.22 (m, 4H, Ar-*H*), 7.33-7.37 (m, 3H, Ar-*H*), 7.41 (d, 1H, Ar-*H*, *J* = 8 Hz), 7.52-7.57 (m, 2H, Ar-*H*), 7.74-7.78 (m, 1H, Ar-*H*), 8.99-9.02 (m, 2H, C$_5$*H*$_5$). ^{13}C NMR (100 MHz, CDCl$_3$) δ (ppm): 20.4 (NCH$_2$C(*C*H$_3$)(CH$_2$)), 23.9 (CH$_2$C$_6$H$_4$-4-(CH(*C*H$_3$)$_2$), 33.8 (CH$_2$C$_6$H$_4$-4-(*C*H(CH$_3$)$_2$), 53.0 (*C*H$_2$C$_6$H$_4$-4-(CH(CH$_3$)$_2$), 54.9 (N*C*H$_2$C(CH$_3$)CH$_2$), 114.7 (NCH$_2$C(CH$_3$)(*C*H$_2$)), 138.1 (NCH$_2$*C*(CH$_3$)(CH$_2$)), 111.1, 111.5, 123.2, 124.5, 126.9, 127.9, 148.8 ve 151.3 (Ar-*C*), 164.6 (N*C*N). % Elementel Analiz: Hesaplanan: C, 55.68; H, 5.21; N: 7.49. Bulunan: C, 55.62; H, 5.14; N, 7.46.

Şema 2. Pd(II)-NHC (**2**) kompleksinin sentezi

Arilasyon Tepkimesi İçin Genel Yöntem

Bir şilenk tüp içine, argon gazı altında, KOAc (2.0 mmol), aril bromür (1.0 mmol), heteroaril türevi (2.0 mmol), Pd(II)-NHC kompleksi (**2**) ve N,N-dimetilasetamit (DMAc) (2 mL) eklendi. Karışım farklı sıcaklıklarda 1 saat karıştırıldı. Oda sıcaklığına soğutulan karışımdan çözücü vakum ile uzaklaştırıldı. Elde edilen katı kolon kromotografisi ile saflaştırıldı dönüşüm gaz kromatografisi ile belirlendi.

BULGULAR

Bileşiklerin Yapısal Karakterizasyonu

Çalışmada sentezlenen NHC ligantının ve Pd(II)-NHC kompleksinin yapıları elementel analiz, FT-IR, ^{1}H NMR ve ^{13}C NMR spektroskopileri ile aydınlatıldı. FT-IR spektrumunda NHC ligantının (**1**)

ISBN 978-605-7923-57-8

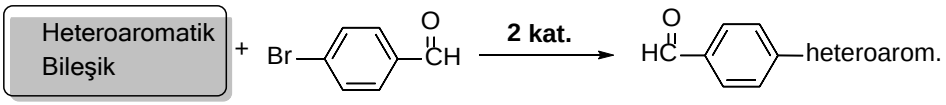
karakteristik C=N titreşimi 1558 cm^{-1} de pik verirken Pd(II)-NHC kompleksi (**2**) negatif bir kayma ile 1409 cm^{-1}'de pik verdi. ^{1}H NMR spektrumunda, NHC ligantının (**1**) asidik protonu (N*H*CN) 11.78 ppm'de pik verdi. Kompleks oluşurken bu asidik proton yapıdan uzaklaştığı için, Pd(II)-NHC kompleksinin (**2**) ^{1}H NMR spektrumunda 10-12 ppm civarı pik görülmedi ve bu Pd(II)-NHC kompleksinin oluştuğunun göstergesidir. ^{13}C NMR spektrumunda, karakteristik NH*C*N karbon piki, **1** ligantı için 144.0 ppm'de ve **2** kompleksi için N*C*N piki 164.6 ppm'de görüldü. Bu kayma yine kompleks oluşumunun bir ispatıdır. Bu değerler literatür ile uyumludur [20].

Pd(II)-NHC Kompleksinin (2) ArilasyonTepkimesindeki Katalitik Aktivitesi

Hazırlanan Pd(II)-NHC kompleksinin (**2**), heteroaromatik türevi bileşikler ile çeşitli aril bromürler arasında gerçekleşen direkt arilasyon tepkimesindeki katalitik aktivitesi incelendi. İdeal tepkime şartlarını bulmak için NaOAc, KOAc, K_2CO_3, KOH ve Cs_2CO_3 gibi bazların, toluen, DMF ve DMAc gibi çözücülerin, sıcaklığın ve katalizör miktarının etkisi araştırıldı. Yapılan çalışmalar sonucu, tepkimeye göre % 1 oranında kullanılan **2** katalizörünün, 2-*n*-propiltiyazol ve *p*-bromobenzaldehit arasında gerçekleşen direkt arilasyon tepkimesi için KOAc bazı ve DMAc çözücüsü ile birlikte 130 ^{0}C'de % 100 verim verdiği görüldü (Tablo 1, girdi 7). Katalizör oranı % 0.5'e düşürüldüğünde tepkime verimi % 91 olarak gerçekleşti (Tablo 1, girdi 8). Bu koşulların 2-asetiltiyofenin arilasyonu için de uygun olduğu görüldü (Tablo 1, girdi 12). Ancak 4,5-dimetiltiyazol'un arilasyon tepkimesinde aynı koşullar ile düşük verim elde edildi (Tablo 1, girdi, 9) ve tepkime sıcaklığı 150 ^{0}C'ye çıkarıldığında verim yükseldi (Tablo 1, girdi 10).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1. 2 Kompleksi ile Katalizlenen Direkt Arilasyon Tepkimesi İçin İdeal Koşulların Belirlenmesi

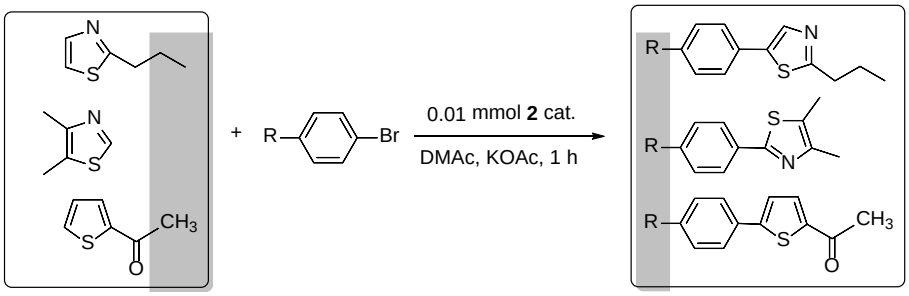
Girdi	Heteroaromatik Türevi	Çözücü	Baz	Katalizör (%)	Sıcaklık (°C)	Dönüşüm (%)	Verim (%)
1	2-*n*-Propiltiyazol	Toluen	NaOAc	1	130	52	52
2	2-*n*-Propiltiyazol	Toluen	KOAc	1	130	61	61
3	2-*n*-Propiltiyazol	Toluen	K_2CO_3	1	130	21	21
4	2-*n*-Propiltiyazol	Toluen	KOH	1	130	53	53
5	2-*n*-Propiltiyazol	Toluen	Cs_2CO_3	1	130	0	0
6	2-*n*-Propiltiyazol	DMF	KOAc	1	130	59	59
7	2-*n*-Propiltiyazol	DMAc	KOAc	1	130	100	100
8	2-*n*-Propiltiyazol	DMAc	KOAc	0.5	130	91	91
9	4,5-Dimetiltiyazol	DMAc	KOAc	1	130	21	21
10	4,5-Dimetiltiyazol	DMAc	KOAc	1	150	61	61
11	2-Asetiltiyofen	DMAc	KOAc	1	130	100	100
12	2-Asetiltiyofen	DMAc	KOAc	0.5	130	90	90

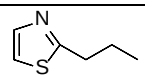
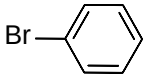
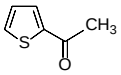
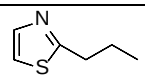
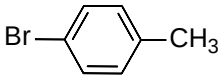
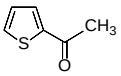
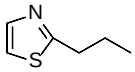
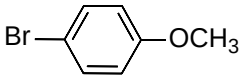
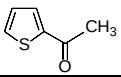
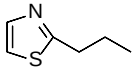
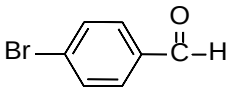
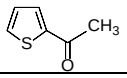
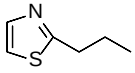
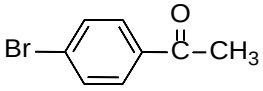
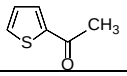
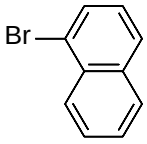
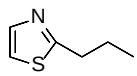
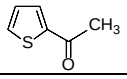
Tepkime Şartları: Heteroaromatik Türevi (2.0 mmol), *p*-bromobenzaldehit (1.0 mmol), baz (2 mmol), çözücü (2 mL), 1 saat.

Belirlenen ideal baz, çözücü, sıcaklık ve katalizör miktarına göre elde dilen sonuçlar Tablo 2'de verildi. Sonuçlara göre, 2-*n*-propiltiyazol ve 2-asetiltiyofenin arilasyonunda, brombenzen, *p*-bromoanisol ve *p*-bromoasetofenon için % 1 tepkime oranında **2** katalizörü kullanılırken, *p*-bromotoluen, *p*-bromobenzaldehit ve 1-bromonaftalen için % 0.5 oranında **2** katalizörü yeterli oldu. 4,5-Dimetiltiyazol'ün arilasyonunda ise tüm aril bromürler için % 1 oranında katalizör miktarı kullanıldı. 2-*n*-propiltiyazol'un arilasyon tepkimesinde, aril bromürler arasında *p*-bromoasetofenon ile yüksek verimde arillenmiş heteroaromatik ürün elde edilirken (Tablo 2, girdi 13), *p*-bromoanisol ile en düşük verimde ürün elde edildi (Tablo 2, girdi 7). 4,5-Dimetiltiyazol'ün *p*-bromotoluen ile arilasyonunda % 100 verim elde edilirken (Tablo 2, girdi 5), en düşük verimi *p*-bromoasetofenon verdi (Tablo 2, girdi 14). Son olarak, 2-asetiltiyofenin arilasyonu için en yüksek verim brombenzen ile elde edilirken (Tablo 2, girdi 3), en düşük verimi *p*-bromoanisol verdi (Tablo 2, girdi 9).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2. **2** Kompleksinin İdeal Koşullar Altında Arilasyon Tepkimesindeki Katalitik Aktivitesi

Girdi	Aril Bromür	Heteroaromatik Bileşik	Dönüş.(%)	Verim(%)
1			97	97
2			93[b]	93
3			100	96
4			95[a]	95
5			100[b]	100
6			94[a]	94
7			52	52
8			81[b]	81
9			52	52
10			91[a]	91
11			61[b]	61
12			90[a]	90
13			99	99
14			29[b]	29
15			63	87
16			93[a]	93
17			34[b]	34
18			72[a]	72

Tepkime Şartları: Heteroaromatik Türevi (2.0 mmol), Aril bromür (1.0 mmol), KOAc (2 mmol), DMAc (2 mL), 130 ^{0}C, 1 saat, **2** kat. (% 1), a) **2** kat. (% 0.5), b) 150 ^{o}C.

ISBN 978-605-7923-57-8

SONUÇ

Özetle, bir yeni N-heterosiklik karben ligantı (**1**) ve bu ligant kullanılarak bir yeni Pd(II)-NHC kompleksi (**2**) sentezlendi. Bileşiklerin yapıları elementel analiz, FT-IR, ^{1}H NMR ve ^{13}C NMR spektroskopileri ile aydınlatıldı. Daha sonra sentezlenen Pd(II)-NHC kompleksinin 2-*n*-propiltiyazol, 4,5-dimetiltiyazol ve 2-asetiltiyofen ile çeşitli aril bromürler arasında gerçekleşen direkt arilasyon tepkimelerindeki katalitik aktivitesi incelendi. Sonuçlar **2** kompleksinin arilasyon tepkimeleri için yüksek verimler verdiğini gösterdi.

KAYNAKLAR

[1] Arduengo III, A. J., Harlow, R. L., & Kline, M. (1991). A stable crystalline carbene. *Journal of the American Chemical Society*, *113*(1), 361-363.
[2] Raubenheimer, H. G., & Cronje, S. (2008). Carbene complexes of gold: Preparation, medical application and bonding. *Chemical Society Reviews*, *37*(9), 1998-2011.
[3] Herrmann, W. A. (2002). N-heterocyclic carbenes: a new concept in organometallic catalysis. *Angewandte Chemie International Edition*, *41*(8), 1290-1309.
[4] Peris, E., & Crabtree, R. H. (2004). Recent homogeneous catalytic applications of chelate and pincer N-heterocyclic carbenes. *Coordination chemistry reviews*, *248*(21-24), 2239-2246.
[5] Díez-González, S., & Nolan, S. P. (2007). Stereoelectronic parameters associated with N-heterocyclic carbene (NHC) ligands: a quest for understanding. *Coordination chemistry reviews*, *251*(5-6), 874-883.
[6] Abubakar, S., Ibrahim, H., & Bala, M. D. (2019). Transfer hydrogenation of ketones catalyzed by a trinuclear Ni (II) complex of a Schiff base functionalized N-heterocyclic carbene ligand. *Inorganica Chimica Acta*, *484*, 276-282.
[7] Gil, W., & Trzeciak, A. M. (2011). N-Heterocyclic carbene–rhodium complexes as catalysts for hydroformylation and related reactions. *Coordination Chemistry Reviews*, *255*(3-4), 473-483.
[8] Touj, N., Gürbüz, N., Hamdi, N., Yaşar, S., & Özdemir, İ. (2018). Palladium PEPPSI complexes: Synthesis and catalytic activity on the Suzuki-Miyaura coupling reactions for aryl bromides at room temperature in aqueous media. *Inorganica Chimica Acta*, *478*, 187-194.
[9] Mohammadi, E., & Movassagh, B. (2016). Synthesis of polystyrene-supported Pd (II)-NHC complex derived from theophylline as an efficient and reusable heterogeneous catalyst for the Heck-Matsuda cross-coupling reaction. *Journal of Molecular Catalysis A: Chemical*, *418*, 158-167.
[10] Buchmeiser, M. R. (2018). Molybdenum Imido, Tungsten Imido and Tungsten Oxo Alkylidene N-Heterocyclic Carbene Olefin Metathesis Catalysts. *Chemistry–A European Journal*, *24*, 14295-14301.
[11] Xi, Z., Zhou, Y., & Chen, W. (2008). Efficient Negishi Coupling Reactions of Aryl Chlorides Catalyzed by Binuclear and Mononuclear Nickel− N-Heterocyclic Carbene Complexes. *The Journal of organic chemistry*, *73*(21), 8497-8501.
[12] Gribble, G. W., & Li, J. J. (2000). *Palladium in Heterocyclic Chemistry: A Guide for the Synthetic Chemist* (Vol. 20). Elsevier.
[13] Hu, F., & Szostak, M. (2015). Recent developments in the synthesis and reactivity of isoxazoles: metal catalysis and beyond. *Advanced Synthesis & Catalysis*, *357*(12), 2583-2614.
[14] Pierce, A. C., Jacobs, M., & Stuver-Moody, C. (2008). Docking study yields four novel inhibitors of the protooncogene Pim-1 kinase. *Journal of medicinal chemistry*, *51*(6), 1972-1975.
[15] Colhoun, H. M., Betteridge, D. J., Durrington, P. N., Hitman, G. A., Neil, H. A. W., Livingstone, S. J., ... & Cards Investigators. (2004). Primary prevention of cardiovascular disease with atorvastatin in type 2 diabetes in the Collaborative Atorvastatin Diabetes Study (CARDS): multicentre randomised placebo-controlled trial. *The Lancet*, *364*(9435), 685-696.
[16] Ohta, A., Akita, Y., Ohkuwa, T., Chiba, M., Fukunaga, R., Miyafuji, A., ... & Aoyagi, Y. (1991). Palladium-Catalyzed Arylation of Furan, Thiophene, Benzo (b) furan, and Benzo (b) thiophene. *ChemInform*, *22*(14), no-no.

ISBN 978-605-7923-57-8

[17] Chen, S. Y., Pao, Y. C., Sahoo, S. K., Huang, W. C., Lai, Y. Y., & Cheng, Y. J. (2018). Synthesis of unsymmetrical benzotrichalcogenophenes by N-heterocyclic carbene–palladium-catalyzed intramolecular direct C3-arylation of chalcogenophenes. *Chemical Communications*, *54*(12), 1517-1520.
[18] He, X. X., Li, Y., Ma, B. B., Ke, Z., & Liu, F. S. (2016). Sterically Encumbered Tetraarylimidazolium Carbene Pd-PEPPSI Complexes: Highly Efficient Direct Arylation of Imidazoles with Aryl Bromides under Aerobic Conditions. *Organometallics*, *35*(16), 2655-2663.
[19] Campeau, L. C., Thansandote, P., & Fagnou, K. (2005). High-yielding intramolecular direct arylation reactions with aryl chlorides. *Organic letters*, *7*(9), 1857-1860.
[20] Doğan, Ö., Demir, S., Özdemir, İ., & Cetinkaya, B. (2011). Palladium(II)-NHC complexes containing benzimidazole ligand as a catalyst for C-N bond formation. *Applied Organometallic Chemistry*, *25*(3), 163-167.

ISBN 978-605-7923-57-8

OKUL ÖNCESİ 4.5.6 YAŞ ÇOCUKLARININ ÇİZDİKLERİ RESİMLERDE YAZI, SAYI, HARF KULLANIMI

Fahrettin GEÇEN

Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, fahrettin.gecen@inonu.edu.tr

Özet

Okul öncesi eğitim-öğretimi gören çocuklar yazı eğitimi almamaktadırlar. Okul öncesi öğrencilerinin eğitim öğretim programında yazı yazma öğretimi olmamasına rağmen bu yaş grubu çocuklara çizdirilen resimlerde sayı, harf, kelimeler yazdıkları ve semboller çizdikleri tespit edilmiştir. Araştırmanın amacı bu yaş grubu çocukların resimlerinde müfredat programında olmamasına rağmen resimlerinde neden yazı kullandıklarını ortaya çıkarmaktır. Çocukların resimlerinde yazı, sayı, harf, sembol kullanımlarının o yaş grubu çocuklara yazı ve sayı öğretilebilir mi? sorusuna yanıt açısından araştırma büyük önem taşımaktadır. Araştırma nitel bir araştırma deseni olup kitap, makale ve tezlere bakılarak literatür taraması yapılmıştır. Araştırma Malatya'da yer alan üç anaokulunda (Pek Çocuk, Melekbaba, Aşağıbağlar) yer alan 4.5.6 yaş grubu çocuklara uygulanmıştır. Araştırma uygulaması yapılan her okul için 20 öğrenciye toplamda ise 60 öğrenciye resimler çizdirilmiştir. Sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan zayıf, orta, iyi düzeyde olan okullar seçilerek amaçlı örnekleme gidilmiştir. Öğrencilerin cinsiyet sayılarında denge aranmamış anaokullarında yer alan öğrencilerin mevcut durumu göz önünde bulundurulmuştur. Öğrencilerin yazı yazıp yazmadıklarını görme amacıyla çizdirilen resim konusu okul olarak belirlenmiştir. Okul öncesi çocukların resimleri analiz edildiğinde kelime, harf ve sayı, sembol kullandıkları görülmüştür. Harf yazan öğrencilerin müfredatta olmamasına rağmen resimlerinde harf kullanmalarının bir nedeninin okul öncesi öğretmenlerinin öğrencilerin isimlerinin baş harflerini çizdirmesi olarak görülmüştür. Okul öncesi öğrencilerinin resimlerinde yazı kullanmalarının başka bir nedeni ise çocukların bakarak taklit ettikleri yani kendilerinin içlerinde olan merak duygusunun aracılığıyla yazdıkları görülmüştür. Bir kısım öğrencilerin ise isimlerinin aile yâda öğretmen tarafından öğretilmesinden kaynaklandığı görülmüştür. Okul öncesi çocuklarının resimlerinde sayı kullanmalarının nedeni ise ya aile öğretimi ya da taklitten kaynaklanması olarak tespit edilmiştir. Okul öncesi çocukların resimlerinde görülen başka bir bulgu ise levha vb. şeylerde yer alan sembollerin resimlerde kullanılmasıdır. Resimlerinde sembollerin kullanılması ise gözlem ve taklitten kaynaklandığı anlaşılmıştır. Yazı yazmak için ince kasların belirli bir seviyede gelişkin olması lazımken bazı öğrencilerin yazı, sayı, harf, sembolleri kullanması bu öğrencilerin öğreniminin kısmen de olsa okul öncesi öğretilebilirliği ile ilgili bir sorunsala da taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Sayı, Yazı, Harf, Sembol

4.5.6 WRITING, NUMBER, LETTER USAGE IN PICTURES DRAWN BY PRE-AGE CHILDREN

Abstract

Children who study pre-school education do not receive writing education. Although pre-school students have been not taught writing in the curriculum, it has determined that the children of this age group have been written numbers, letters, words and symbols in the pictures drawn to them. The aim of the study is to reveal why children of this age group use writing in their paintings, even though they are not in the curriculum. Can Writing, Number, letter, symbol usage in pictures of children be taught to children of that age group of writing and number? research is of great importance in response to the question. Research is a qualitative research pattern and a literature survey was conducted by

ISBN 978-605-7923-57-8

looking at books, articles and theses. The research was carried out on the children of the age group 4.5.6 in the three main schools (many children, Melekbaba, Altınbağlar) in Malatya. For each school in which the research application is made, a total of 20 students were drawn to 60 students. Socio-economic and cultural weak, middle, good-level schools were chosen for sampling purposes. The current status of the students in the preschools, whose gender is not in balance, has been taken into consideration. The subject of the painting, drawn to see whether the students write or not, is determined as a school. When pictures of preschool children were analyzed, it was observed that they used words, letters and numbers, symbols. Although letter writing students are not in the curriculum, one reason why they use letters in their paintings is that preschool teachers draw the initials of the students ' names. Another reason why pre-school students use articles in their paintings is because they are imitating children by looking at them, that is, they are writing themselves through the feeling of curiosity inside them. It has been observed that some students ' names are derived from teaching by family or teacher. The reason for the use of numbers in the pictures of preschool children was determined as the result of family education or imitation. Another finding in the pictures of pre-school children is the plate, etc. it is the use of symbols in pictures. The use of symbols in his paintings was understood to be caused by observation and imitation. While The muscles are fine at a certain level for writing when some students need to be developed writing, numbers, letters, symbols, partly to the use of students learning pre-school teaching a problem with, too.

Keywords: Pre-School, Number, Writing, Letter, Symbol

1. Giriş

İlk çocukluk evresinde (2-6 yaş) çocukların el-göz uyumu yetersiz olmasına rağmen koordinasyonunu sağlamaya başlamakta, ince ve kaba motor becerileri gelişmekte, okuma yazma için ön hazırlık sürecine girmekte, toplumsal kurallara dair doğru ve yanlış davranışı ayırt etmeye ve toplumsal rolleri öğrenmeye başlamakta, yaratıcılık, merak ve hayalleri gelişmekte, değişik yaş gruplarıyla iletişim kurmayı öğrenmekte görsel zekası gelişmektedir (http://dushunce.az/files/documents/gelisim.psikolojisi.ozet.07.03.2014.pdf). Çocuklar 4 yaş itibariyle şema öncesi döneme girmektedirler. Şema evresinde çocuk ince el kaslarını yeterince iyi kullanamadığından kalem kullanma becerisinde sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu dönemde çocuk kavram evresine girdiğinden tanımları öğrenmekte, bilmekte ve sembolleri algılayabilmektedir. Görsel zekâları gelişen çocuk çevreyi inceler incelediğini de çok iyi hafızasında tutar.

Yapılan bir araştırmada annenin meslek ve annenin öğrenim durumu değişkenleri ile yazı farkındalığı becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılırken, çocukların cinsiyet, babanın meslek ve babanın öğrenim durumu değişkenleri ile yazı farkındalığı becerileri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür (Bayraktar, 2018:49) Bu ilişkinin kurulamamasının nedeni çocuğun babayla olan iletişiminin anneye göre çok az olmasıdır. Yani çocuğun iletişim biçimi ve çevresel alanı, çocuğun öğrenmesine doğrudan etkilemektedir.

Çocuklar yetiştikleri ortama göre kendini şekillendirmektedir. Çocuklar gördüklerini ve duyduklarını kendilerine bilgi olarak edinirler ve kendilerinde yaşam formuna dönüştürürler. Çocuğun ailesi, yaşadığı çevre ve iletişim kurduğu akraba, komşular öğrenim ve gelişimini etkiler. Okul öncesine çocuklar 3 yaş itibariyle başlayabilmektedir. Alınan eğitim-öğretimde çocuğun eğitim-öğretimini etkiler. Örneğin bir öğretmen öğrencilere müfredatta olmamasına rağmen çocuklara isimlerinin baş harfini yazmayı öğretirse çocuk bunu öğrenebilmektedir. Araştırmada bu vb. durumların çocukların yazı, sembol, sayıyı öğrenmelerine etkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

Okul Öncesi 4.5.6 yaş çocuklarının çizdikleri resimlerde yazı, sayı, harf kullanımını belirlemek ve çocukların resimlerinde müfredat programında olmamasına rağmen resimlerinde neden yazı kullandıklarını ortaya çıkarmaktır.

3. Araştımanın Önemi

Okul Öncesi 4.5.6 yaş çocuklarının resimlerinde yazı, sayı, harf kullanımlarının o yaş grubu çocuklara yazı ve 10'un üstündeki sayılar öğretilebilir mi? Yoksa çocukların resimlerinde ve

ISBN 978-605-7923-57-8

öğrenimlerinde yazı, sayı, harfin öğretiminin onların gelişiminde yanlış mı? olduğu sorularına yanıt açısından araştırma büyük önem taşımaktadır.

4. Yöntem

Araştırma nitel bir araştırma deseni olup kitap, makale ve tezlere bakılarak literatür taraması yapılmıştır. Araştırma Malatya'da yer alan üç anaokulunda (Pek Çocuk, Melekbaba, Aşağıbağlar) 4.5.6 yaş grubu çocuklara uygulanmıştır. Araştırma uygulaması yapılan her okul için 20 öğrenciye toplamda ise 60 öğrenciye resimler çizdirilmiştir. Sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan zayıf, orta, iyi düzeyde olan okullar seçilerek amaçlı örnekleme gidilmiştir. Öğrencilerin cinsiyet sayılarında denge aranmamış anaokullarında yer alan öğrencilerin mevcut durumu göz önünde bulundurulmuştur. Öğrencilerin kişisel bilgileri de öğretmenlerinden öğrenilmiş ve araştırmada veri elde etmede kullanılmıştır. Öğrencilerin ne ismi ne de kişisel bilgiler araştırmada etik değerlerden dolayı isim ve bilgi olarak kullanılmamıştır. Öğrencilerin yazı yazıp yazmadıklarını görme amaçlı çizdirilen resim konusu okul olarak belirlenmiştir.

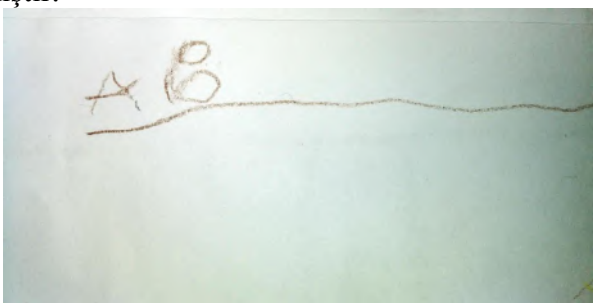
5. Bulgular

5.1. Pek çocuk anaokulu öğrecilerin resimlerine bakıldığında;

1. Öğrenci resminde yazı ve sayı kullanmamıştır.
2. Öğrenci resminde okulun tabelasının ismini belli belirsiz harflerle yazmaya çalışmıştır.
3. Öğrenci resminde, kapalı olan yolu "x" şeklinde bir tabela ile resmetmiştir.
4. Öğrenci okul içerisindeki panoya belli belirsiz karalama ve geometrik formlarla panodaki resim, yazı ve şekilleri vermeye çabalamıştır.
5. Öğrenci resminde yazı ve sayı kullanmamıştır
6. Öğrenci resminde anlamı anlaşılamayan "TOrl" şeklinde küçük büyük harfli yazı kullanmıştır.

7. Öğrenci resminde okul çatısına, yazısı belirsiz okul tabelası koymuş resmin bir köşesine de "A" ve "B" harflerini yazmıştır.

8. Öğrenci resminde yön tabelası kullanmıştır.

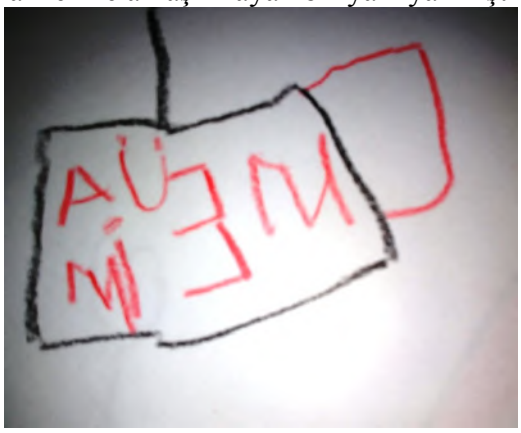
ISBN 978-605-7923-57-8

9. Öğrenci resminde belli belirsiz sayı ve harfler kullanmıştır.

10. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
11. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
12. Öğrenci resimde ters düz harfler ile anlaşılmayan bir yazı yazmıştır.

13. Öğrenci resminde kendi okulunun ismi olan pek çocuk yazısını yazmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

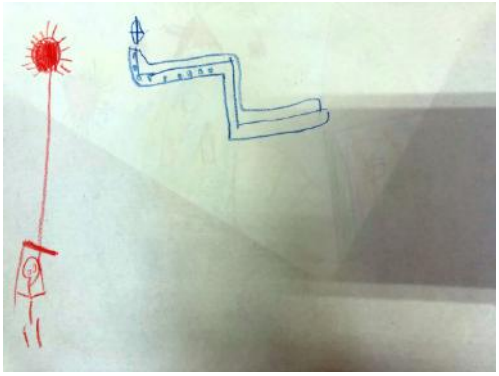
14. Öğrenci resminde resmin sol alt kısmında “M” harfini sağ alt kısmında ise “Mveters S” ye benzer harfler çizmiştir.

15. Öğrenci resminin üst ortasında okulun adını yazmaya çalışmış, resmin ortasında bir takım harfler yazmıştır.

16. Öğrenci resminde bir yol çizmiş yolun sonunda yuvarlak bir sembolün ortasına artı yaparak yolun kapalı olduğunu anlatmıştır.

17. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
18. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
19. Öğrenci resminde “2” sayısını kullanmıştır.
20. Öğrenci resminde okulunun ismi olan pek çocuk yazısını yazmış ve boyamıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

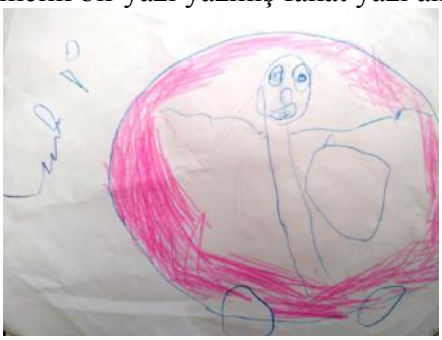

5.2. Melekbaba anaokulu öğrecilerin resimlerine bakıldığında;

1. Öğrenci resminde yazı ve sayı kullanmamıştır.
2. Öğrenci resminde isminin baş harfi olan "A" harfini kullanmıştır.

3. Öğrenci resminde iki kelimelik bir yazı yazmış fakat yazı anlaşılır değildir.

4. Öğrenci resminde karalamalar yapmış "H, 4" gibi harfe ve sayıya benzer karalamalar yapmıştır.

5. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

6. Öğrenci resminde "+" şeklinde bir sembol kullanmıştır.
7. Öğrenci resminde sarı pastel boya ile ismini yazmaya çalışmıştır.

8. Öğrenci resminde birçok harfi birden kullanmış ve büyükçe yazmıştır.

9. Öğrenci resminde ismini belli belirsiz büyük çizimlerle yazmaya çabalamıştır.

10. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
11. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
12. Öğrenci resminde yol çizgisi çizmiştir.

13. Öğrenci resminde ev imgesinde yer alan aşağı yön işareti ile bazı harfler kullanmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

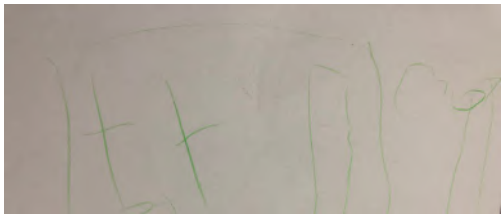
14. Öğrenci resminde isim olduğu düşünülen kelime ve harfler kullanmıştır.

15. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
16. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
17. Öğrenci resminde arı resmi çizip resmede arı kelimesi yazmıştır.

18. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
19. Öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır.
20. Öğrencinin resminde "+" sembolüne benzer işaretler ve harf olup olmadığı belirsiz şekiller görülmüştür.

5.3. Aşağıbağlar anaokulu öğrecilerin resimlerine bakıldığında;

13 öğrenci resminde yazı, sayı, sembol kullanmamıştır

14. Öğrenci resminde mandala çiziminin yanında "M" harfine benzer bir şekil görülmektedir. Bu şeklin çocuğun isminin baş harfi olduğu düşünülmektedir.

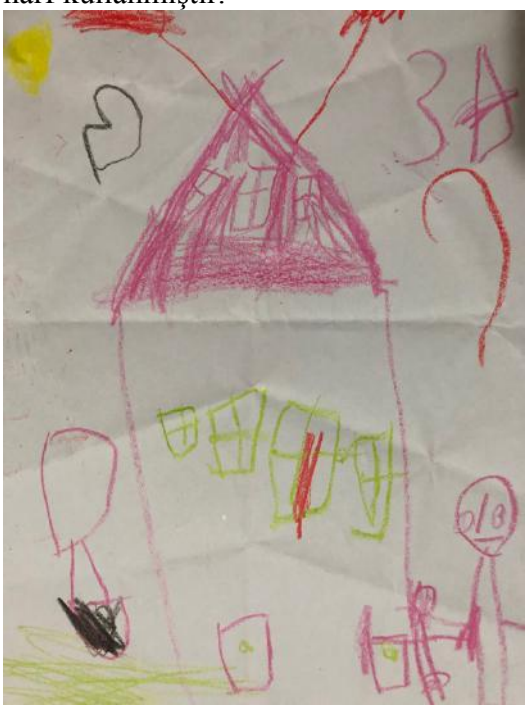
ISBN 978-605-7923-57-8

15. Öğrenci resminde "AY(ters) E İ" harflerini kullanmıştır. Kullandığı harfler arkadaşlarının baş harfleridir.

16. Öğrenci resminde sayı ve harf kullanmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

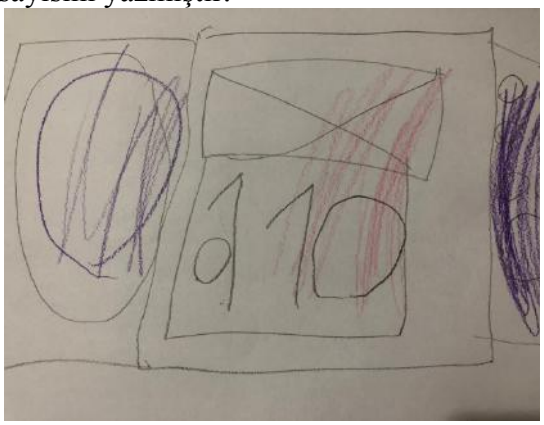
17. Öğrenci resminde kendi ismi olan “ADA” ismini yazmıştır.

18. Öğrenci resminde “A” harfini ve “2” sayısını yazmıştır.

19. Öğrenci resminde “110” sayısını yazmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

20. Öğrenci resminde “D, e, c” harflerine benzer imgeler kullanmıştır.

Sonuçlar

Anaokulu çocuklarının resimlerinde kelime, harf, sayı kullanmalarının birçok nedeni vardır. Kavram evresinde çocukların görsel hafızaları gelişkin durumdadır. Görsel hafızası üst düzeyde olan çocuk gördüğü yazı ve sayıları kopyalaya bilmekte ve resimlerinde de kullanabilmektedir. Resimlerde çocukların kalemi kullanabilme ve boyayı kullanabilme olanakları olduğundan yazı, sayı ve sembolleri çocukların resimlerinde görme imkânı doğmaktadır. Çocukların resimlerinde yazı kullanmalarının bir başka nedeni ise çocukların ebeveynlerinin çocuklara isimlerini yazmayı öğretip yazdırmalarındandır. Anaokulu çocuklarının fotoğrafik zekâları gelişkin olduğundan gördüğü yazı ve sembolleri resmetmektedirler.

Şema öncesi dönemde olan anaokulu çocukları el kasları yeterince gelişmediğinden ötürü büyük çoğunlukla yazdıkları kelimeleri ve harfleri ve tam olarak net yazamamaktadırlar. Bazı çocukların resimlerinde görülen yazı ve harfler bozuk şema formundadır. Bazı öğrencilerin ise yazıları ve harfleri anlaşılır değildir.

Okul öncesi çocukları belirli sayıya(10) kadar sayı öğrenmektedirler. Öğrendikleri sayıları da resimlerine yansıtmaktadırlar.

Bazı okul öncesi öğretmenleri milli eğitim müfredatında olmamasına rağmen çocuklara kendi isimlerinin baş harflerini öğretmektedirler. Çocukların resimlerinde harfleri kullanmalarının bir nedeni de bu olmakla birlikte bu yaş grubu çocuklara harf öğretilebileceği görülmektedir. Çocuklara ince motor becerilerinin gelişmemesine rağmen bu yaşlarda harf ve kelime öğretiminin yapılmasının sonuç vermesi öğretilip öğretilmemesi konusunda sorunsala dönüşmektedir.

Çocukların yazı dışında levhalarda yer alan sembolleri taklit etmeleri de göze çarpmakta sembollerin çocuklara kavramsal ve çizimsel öğretile bilirliğini göstermektedir

Kaynakça

BAYRAKTAR, VEDAT (2018). “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Yazı Farkındalığı Becerilerinin Çocuk ve Ebeveyn Değişkenleri Açısından İncelenmesi”. Eğitim ve Bilim Dergisi, C/S.43 (196): 49-65.

http://dushunce.az/files/documents/gelisim.psikolojisi.ozet.07.03.2014.pdf 14.11.2018 tarihinde

ISBN 978-605-7923-57-8

ORAL LİKEN PLANUS LEZYONLARININ TEŞHİS VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Sedef AKYOL

Araş. Gör., Gaziantep Üniversitesi, dt.sedefakyol@gmail.com

Eda Didem YALÇIN

Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, didemyalcn@gmail.com

Özet

Oral mukoza, pek çok kutanöz ve sistemik hastalığın ayırıcı tanısına yardımcı olması nedeniyle dermatolojik muayenede özellikle dikkat edilmesi gereken bir bölgedir. Oral mukoza lezyonları oldukça sık görülmekte olup bu lezyonlar genellikle benign karakterdedir. Ancak nadiren agresif seyreden malign lezyonlar da görülebilmekte ve bunlar genellikle prekanseröz olduğu düşünülen spesifik bir lezyondan meydana gelmektedir. Bu nedenle muayenede premalign lezyonların tespiti hem tanı hem de tedavi açısından önem taşımaktadır. Bu premalign lezyonlar arasında lökoplaki, eritroplaki, eritrolökoplaki, oral liken planus, oral submukoz fibrozis ve oral florid papillomatozis yer almaktadır. Ağız içinde görülen oral liken planus (OLP), tek başına oluşabildiği gibi deri lezyonları ile birlikte de bulunabilir. Oral liken planus üç çeşit klinik formda görülebilir: retiküler, eritematöz (atrofik) ve eroziv (ülsere, büllöz). Bu kronik inflamatuvar hastalık, en sık yanak mukozasında, dil sırtında ve daha seyrek olarak diş etinde görülür. Daha çok bilateral ve simetrik olarak izlenir. Genellikle asemptomatiktir. Retiküler tipte, papüller veya plaklar arasında uzanan beyaz çizgiler şeklinde ağsı bir görüntü vardır. Hasta genellikle lezyonun varlığından habersizdir. Eritematöz tip küçük, beyaz papüller veya plaklar şeklinde görülür. Bu lezyon, diş etinde deskuamatif gingivite neden olur. Eroziv tip ise, yırtılmış büllöz lezyonlar şeklinde izlenir. Bu hastalarda yemek yerken ağrı oluşabilir. Ayrıca, bu lezyonlardan anogenital bölge, konjunktiva, özefagus ve larenks gibi ekstraoral mukozal bölgeler de etkilenebilir. OLP, malign transformasyon gösterebilmektedir. Klinik tanıda, displazi ve malignite ayırıcı tanısı için biyopsi tavsiye edilmektedir. OLP'nin tedavisinde, topikal kortikosteroidler, topikal hiyaluronik asid, CO_2 lazer, topikal siklosporin-A kullanılmaktadır. Bu bildiride ağız mukozasında en sık görülen oral liken planus lezyonlarının teşhis ve tedavi yöntemlerinin sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oral Liken Planus, Premalign, Oral Lezyonlar

Giriş

Liken planus (LP) nispeten sık görülen cilt ve mukoza membranlarının kronik inflamatuvar bir hastalığıdır. Bu hastalık ilk defa 1869 yılında Erasmus Wilson tarafından tanımlanmıştır (1). LP'nin klinik varyantları deri lezyonları, deri ekleri ve mukozal olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır. Deri lezyonları, tipik, yassı, lokalize, annüler, lineer, hipertrofik, nodüler, atrofik, büllöz, eroziv,

ISBN 978-605-7923-57-8

aktinik, plantar ve lupus eritematozus ile birlikte görülen tip olarak bilinmektedir. Deri eklerinden tırnak ve saç tutulumu gözlenmekte olup bu grupta liken planopilaris ve foliküler LP yer almaktadır. Mukozal tutulum ise oral, genital ve anal bölge tutulumundan oluşur. Kadınlarda erkeklere oranla daha fazla görülmektedir (Kadın/erkek: 2/1). Bu hastalıktan, orta yaş ve üstü bireyler daha çok etkilenmektedir (2,3).

1895'te Wickham LP lezyonlarının üzerindeki beyaz çizgiyi tarif etmiş, oral lezyonların histolojik açıdan tanımlanması ise 1906'da Dubreuilh tarafından gerçekleştirilmiştir. Oral liken planus (OLP), en sık görülen noninfeksiyöz ağız mukozası hastalığıdır. OLP, oral mukozanın tüm beyaz lezyonlarının yaklaşık olarak %9'unu oluşturmaktadır. OLP, kendiliğinden iyileşme şansı düşük olan; sistemik LP'ye göre çok daha kronik seyreden ve yaklaşık 25 yıl sürebilen lezyonlardan oluşmaktadır. OLP'nin spontan gerileme oranı düşüktür. Literatürde bu oran %6.5 olarak bildirilmiştir (4). Eskiden OLP hastalığı tamamen zararsız bir hastalık olarak kabul edilirdi fakat bu bakış açısı OLP lezyonlarından gelişen karsinom vakalarının rapor edilmesiyle değişmiştir. OLP'nin premalign olma özelliği tartışmalı olsada skuamöz hücreli karsinom gelişme riski göz önünde bulundurulmalıdır.

Ağız içinde görülen OLP, tek başına oluşabildiği gibi deri lezyonları ile birlikte de bulunabilir. Oral liken planus beş çeşit klinik formda görülebilir: retiküler, atrofik, plak eroziv ve büllöz. Bu kronik inflamatuvar hastalık, en sık yanak mukozasında, dil sırtında ve daha seyrek olarak diş etinde görülür. Daha çok bilateral ve simetrik olarak izlenir. Genellikle asemptomatiktir. Bu nedenle hasta genellikle lezyonun varlığından habersizdir. Retiküler tipte, papüller veya plaklar arasında uzanan beyaz çizgiler şeklinde ağsı bir görüntü vardır. Bu ağsı görüntüyü oluşturan beyaz çizgilere 'wickham çizgileri' denir. Eritematöz tip küçük, beyaz papüller veya plaklar şeklinde görülür. Bu lezyon, diş etinde deskuamatif gingivite neden olur. Eroziv tip ise, yırtılmış büllöz lezyonlar şeklinde izlenir. Bu hastalarda yemek yerken ağrı oluşabilir (3,5,6). Ayrıca, bu lezyonlardan anogenital bölge, konjunktiva, özefagus ve larenks gibi ekstraoral mukozal bölgeler de etkilenebilir (7). OLP, malign transformasyon gösterebilmektedir (2,8). Klinik tanıda, displazi ve malignite ayırıcı tanısı için biyopsi tavsiye edilmektedir (3,9). OLP'nin tedavisinde, topikal kortikosteroidler (10), topikal hiyaluronik asid (11), CO2 lazer (12), topikal siklosporin-A (13) kullanılmaktadır.

Gelişme

Oral liken planus, T hücre aracılı otoimmün bir hastalık olmakla birlikte, etiyolojisi tam olarak bilinmemektedir. Bazı çalışmalar, OLP'nin diyabet, karaciğer hastalıkları (Hepatit C) bulunan kişilerde görüldüğünü ileri sürmektedir (3,14,15). Yine bir başka çalışmaya göre, OLP'li hastalarda yüksek anksiyete, derin depresyon ve psişik hastalıklar olduğu rapor edilmiştir (16). OLP'nin oluşturabileceği en önemli komplikasyon, oral skuamoz hücreli karsinoma dönüşebilmesidir (3). Pakfetrat ve ark. en çok retiküler form OLP ile karşılaştıklarını ve malign transformasyon oranının %0.07 olduğunu bildirmişlerdir (17). Fang ve ark. OLP'nin malign transformasyonu üzerine yaptıkları çalışmada, oranı %1,1, yaş ortalamasını 52 ve en sık malign transformasyonun dilde görüldüğünü ortaya koymuşlardır (2). Bu çalışmada, ağrı olan ve alkol/sigara kullanan yaşlı

ISBN 978-605-7923-57-8

hastalarda malign transformasyon görüldüğü belirtilmiştir. Neumann ve ark. 611 hasta üzerinde yaptıkları çalışmalarında sigara kullanan kişilerde retiküler ve atrofik OLP'yi, kullanmayan kişilere göre daha az gördüklerini iddia etmişlerdir (18). OLP olan hastaların, yaklaşık %15'inde deri lezyonları da görülmektedir. Bu lezyonlar oral lezyonlardan birkaç ay sonra oluşabilir. Kafa derisi ve tırnaklarda görülen LP'ye OLP'nin eşlik etmesi çok seyrektir. Ayrıca bu lezyonlar, daha az sıklıkla olmakla birlikte genital bölge, özafagus ve gözde de görülmektedir (19). OLP'nin tedavisinde lezyonun tipi, hastanın şikayetleri, alışkanlıkları ve yaşı rol oynamaktadır. Retiküler lezyonlar genellikle asemptomatik seyreder. Atrofik ve ülseratif lezyonlar rahatsız edici semptomlarından dolayı tedavi edilmelidir. Keskin dolgu veya protez kenarları gibi mekanik travma yaratan faktörler dikkatle incelenmelidir (3).

OLP'nin tedavisinde en çok kullanılan madde topikal kortikosteroiddir. Bu amaçla kullanılan kortikosteroidler arasında fluocinolone acetonide, fluocinonide ve süperpotent halogen kortikosteroidlerden olan klobetazol bulunmaktadır (20). Bu ilaçların oral mukozada atrofi ve kandidiyazis oluşması gibi yan etkileri olabilir. Oral florayı bozmamak için klobetazol gibi güçlü etkili kortikosteroid ile başlanıp, triamsinolon gibi orta etkili bir kortikosteroid ile devam etmek daha iyi olabilir. Oral floraya olumsuz etkisi ve adrenal süpresyona neden olma ihtimaline karşı, klobetazolun iki haftadan fazla kullanılmamasına dikkat edilmelidir (3). Nolan ve ark. OLP'nin tedavisinde %0.2'lik topikal hiyaluronik asid jel kullanmışlar, hastaların bu uygulamadan fayda gördüklerini bildirmişlerdir (11).

Van der Hem ve ark. CO_2 lazer uygulamasının başarılı olduğunu savunmuşlardır (12). OLP'nin tedavisinde kullanılan bir başka grup ise, kalsinörin inhibitörlerinden olan siklosporin ve takrolimus gibi immünosüpresif ilaçlardır. Conrotto ve ark. siklosporin ile klobetazolü karşılaştırmışlar, siklosporinin etkisinin klobetazole göre daha az olduğunu bildirmişlerdir (21). Yapmış olduğumuz taramalarda, literatürlere göre sık görülen retiküler tip LP'un malignite gibi ciddi sonuçlar doğurma ihtimaline rağmen, Türkçe makalelerde yeterince yer almadığı görüldü. Özellikle Pakfetrat ve ark.'nın yayınında en sık retiküler tip OLP ile karşılaşıldığı, dolayısıyla bu vakalardan sonra malign transformasyon oranının %0.07 olması, bu lezyonun dikkatli olarak değerlendirilmesinin önemini artırmaktadır (17). Hatta malignite oranı Fang ve ark.'nın çalışmasında %1.1'i bulmaktadır (2).

Liken planusa benzer klinik görünüme sahip lezyonların ayırıcı tanıda değerlendirilmesi önemlidir. Liken planusun; lökoplaki, kandidiazis, pemfigus, skatrisyal pemfigoid, rekürrent aft, lupus eritematozus, hiperkeratozis gibi lezyonlarla ayırıcı tanısı mikroskobik değerlendirme ile yapılabilmektedir (22). Klasik deri lezyonları varsa ve OLP'nin klinik özellikleri karakteristik ise tanıyı koymak daha kolaydır ancak klinik tanıyı doğrulamak, displazi ve malignite olasılığını değerlendirmek için oral lezyondan biyopsi alınması ve histopatolojik inceleme yapılması gereklidir. Histopatolojik değerlendirmenin ayırıcı tanıda yeterli olmadığı bazı durumlar da olabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sonuç

Sonuç olarak, sistemik hastalıklar ile ilişkili olarak seyredebilen OLP'nin ilk muayene esnasında tespiti ve tedavisi özellikle malignite açısından önem taşımaktadır. Oral hijyenin sağlanması, hazırlayıcı faktörlerin ortadan kaldırılması ve genellikle sistemik kullanıma gerek kalmadan topikal kortikosteroidler kullanılarak OLP'nin tedavisi mümkün olmaktadır.

Kaynaklar

1. Sonis TS, Faizo CR, Fang L. Oral Medicine. 2nd ed. Philadelphia: WB Saunders Co, 1995: 364-365.
2. Fang M, Zhang W, Chen Y, He Z. Malignant transformation of oral lichen planus: a retrospective study of 23 cases. Quint Int 2009; 40: 235-242
3. Eisen D, Carrozzo M, Bagan Sebastian JV, Thongprasom K. Number V oral lichen planus: clinical features and management. Oral Dis 2005; 11: 338-349.
4. Lundquist, G., Forsgren, H., Gajecki, M., & Emtestam, L. (1995). Photochemotherapy of oral lichen planus: A cotrolled study. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology and Endodontics, 79(5), 554-558.
5. Cawson RA, Odell EW, Porter S. Disease of the oral mucosa: Non-infective stomatitis. In: Cawson RA, Odell EW, Porter S (eds). Cawson's Essentials of Oral Pathology and Oral Medicine. 7th ed. London: Churchill Livingstone, 2002: 197-199. 4. Gedik R, Arıcı S, Hah Marufi. Lichen.
6. Silverman S Jr, Gorsky M, Lozada-Nur F. A prospective follow-up study of 570 patients with oral lichen planus: persistence, remission, and malignant association. Oral Surg Oral Med Oral Pathol 1985; 60: 30-34.
7. Bilen N. Problems in eroziv lichen planus treatment. T Klin J Int Med Sci 2005; 1: 156-160.
8. Rodstrom PO, Jontell M, Mattsson U, Holmberg E. Cancer and oral lichen planus in a Swedish population. Oral Oncol 2004; 40: 131–138.
9. Scully C, Carrozo M. Oral mucosal disease: Lichen Planus. Br J Oral Maxillofac Surg 2008; 46: 15-21.
10. Thongprasom K, Luengvisut P, Wongwatanakij A, Boonjatturus C. Clinical evaluation in treatment of oral lichen planus with topical fluocinolone acetonide: a 2-year follow-up. J Oral Pathol Med 2003; 32: 315-322.
11. Nolan A, Badminton J, Maguire J, Seymour RA. The efficacy of topical hyaluronic acid in the management of oral lichen planus. J Oral Pathol Med 2009; 38: 299-303.
12. Van der Hem PS, Egges M, van der Wal JE, Roodenburg JL. CO2 laser evaporation of oral lichen planus. Int J Oral Maxillofac Surg 2008; 37: 630-633.
13. Altınyazar C, Şaşmaz R, Aksoy D, Çelebi CR, Sakman M, Eskioğlu F. Ulcerative oral lichen planus treated by topical siclosporin-A. T Klin Dermatol 1996; 6: 40-42.
14. Scully C, Eisen D, Carrozzo M. Management of oral lichen planus. Am J Clin Dermatol 2000; 1: 287-306.

ISBN 978-605-7923-57-8

15. Lundstrom IM. Incidence of diabetus mellitus in patients with oral lichen planus. Int J Oral Surg 1983; 12: 147-152.
16. Soto Araya M, Rojas Alcayaga G, Esguep A. Association between psychological disorders and the presence of Oral lichen planus, Burning mouth syndrome and Recurrent aphthous stomatitis. Med Oral 2004; 9: 1-7.
17. Pakfetrat A, Javadzadeh-Bolouri A, Basir-Shabestari S, Falaki F. Oral Lichen Planus: a retrospective study of 420 Iranian patients. Med Oral Patol Oral Cir Bucal 2009; 14: E315-E318.
18. Neumann-Jensen B, Holmstrup P, Pindborg JJ. Smoking habits of 611 patients with oral lichen planus. Oral Surg Oral Med Oral Pathol 1977; 43: 410-415.
19. Eisen D. The evaluation of cutaneous, genital, scalp, nail, esophageal, and ocular involvement in patients with oral lichen planus. Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod 1999; 88: 431-436.
20. Lozada-Nur F, Miranda C, Maliksi R. Double-blind clinical trial of 0.05% clobetasol propionate (corrected from proprionate) ointment in orabase and 0.05% fluocinonide ointment in orabase in the treatment of patients with oral vesiculoerosive diseases. Oral Surg Oral Med Oral Pathol 1994; 77: 598-604.
21. Conrotto D, Carbone M, Carrozzo M, et al. Cyclosporin vs. clobetasol in the topical management of atrophic and erosive oral lichen planus: a double-blind, randomized controlled trial. Br J Dermatol 2006; 154: 139-145.
22. Jungell P. Oral lichen planus. A review. Int J Oral Maxillofac Surg. 1991,20, S:129-135.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN STATÜ DURUMU VE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME KONUSUNDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Doç.Dr. İ. Bakır ARABACI
F.Ü. Eğitim Fakültesi, arabacibaki@gmail.com

Ceyda AKILLI
Doktora Öğrencisi, ceyda_akilli@hotmail.com

Eğitim sisteminin toplumsal beklentilere cevap verebilmesi, eğitim-öğretim sürecinin kilit öğesi olan öğretmenin yeterliklerine ve performansına bağlıdır. Öğretmen yetiştirme politikalarında beklenen değişimlerin gerçekleştirilememesi, öğretmen yetiştirme uygulamalarında kalitenin azalması, öğretmenin rolünü oynayamaması, beklenen rol davranışları sergileyememesi, toplumun eğitim kurumlarına, okula ve öğretmene bakışını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun sonucu olarak eğitim kurumlarının ve öğretmenin toplum nezdindeki itibarı düşmekte, mesleki saygınlığı azalmaktadır. Bu araştırma öğretmenlik mesleğinin statü durumuna ve halihazırda öğretmen yetiştirme uygulamalarına ilişkin öğretmenlerin görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni, veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu, örnekleme yöntemi olarak uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 2018-2019 Güz Yarıyılında Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Bilim Dalı'nda tezsiz yüksek lisans öğrenimi gören 24 öğretmen araştırmanın çalışma gurubunu oluşturmuştur. Araştırma sonucunda katılımcılar öğretmen yeterliklerinin istenilen düzeyde olmadığını, öğretmen yetiştirme programlarının yetersiz ve beklentileri karşılamaktan uzak olduğunu, öğretmen yetiştirmede YÖK ve MEB'in etkin işbirliği yapmalarının gerektiğini, öğretmen yetiştirme sürecinde uygulama eğitimlerine daha fazla yer verilmesi gerektiğini, öğretmenlik mesleğinin statü durumunun giderek zayıfladığını vurgulamışlardır.

Anahtar kelimeler: Öğretmen yetiştirme, öğretmenlik mesleği, Öğretmenlik mesleğinin statü durumu

GİRİŞ

Eğitim, ülkelerin geleceklerinin inşasında yer alan faktörlerin başında gelmektedir. Eğitim bu nedenledir ki en az bireylerin gelişimi kadar, ülkelerin gelişiminde de önemli rol oynamaktadır. Eğitim sisteminin etkililik ve verimliliğini çok sayıda faktör etkilemekte ise de, bunların hiç birisi öğretmen faktörü kadar etkili değildir. Ancak eğitim sisteminin etkililik ve verimliliği konusunda öğretmen yetiştirme ve seçme sürecinin sorgulanması gerekirken, daha çok program, ortam, teknoloji …vb. faktörler sorgulanmaktadır. Öğretmen yetiştirme konusunda nicelik yerine nitelik açısından sorunlar bulunmaktadır. Batılı anlamda 16 Mart 1848 yılında Darülmüallimin-i Rüşdi'nin açılması ile başlayan 2018 yılı itibarı ile 170 yıllık bir geçmişe sahip öğretmen yetiştirme sistemi ne yazık ki tutarlı ve düzenli politikalara sahip değildir. Eğitim sisteminin toplumsal beklentilere cevap verebilmesi, eğitim-öğretim sürecinin kilit öğesi olan öğretmenin yeterliklerine ve performansına bağlıdır. Ancak, öğretmen yetiştirme politikalarında beklenen değişimlerin gerçekleştirilmemesi, öğretmen yetiştirme uygulamalarının giderek yozlaşması, öğretmenin rolünü oynayamaması, beklenen rol davranışlarını sergileyememesi, toplumun eğitim kurumlarına, okula ve öğretmene bakışını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun sonucu olarak eğitim kurumlarının ve öğretmenin toplum nezdindeki itibarı düşmekte, mesleki saygınlığı zarar görmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu araştırma öğretmenlik mesleğinin statü durumuna ve halihazırda öğretmen yetiştirme uygulamalarına ilişkin öğretmenlerin görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırma, nitel araştırma yöntem ve tekniklerine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni ile kurgulanmıştır. Olgu bilim günlük yaşamda farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanan,kişilerin olgu ile ilgili anlamlandırmalarını, deneyimlerini, algılarını, yönelimlerini, hissettiklerini, yargılarını tanımlamaya çalışan nitel araştırma desenidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu; ilgili literatür ışığında hazırlanmış, görünüş ve kapsam geçerliliği sağlamak için alan uzmanı iki akademisyenin ve iki öğretmenin incelemesine sunulduktan sonra geliştirilmiştir. Örnekleme yöntemi olarak uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 2018-2019 Güz Yarıyılında Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Bilim Dalı'nda tezli/tezsiz yüksek lisans öğrenimi gören 24 öğretmen araştırmanın çalışma gurubunu oluşturmuştur.

Tablo 1. Çalışma grubunun cinsiyet açısından dağılımı

Cinsiyet	**f**	**%**
Bay	17	70,84
Bayan	7	29,16
Toplam	24	100,00

1680

Cinsiyet açısından da çalışma grubunun % 29,16 kadın öğretmeler, % 70,84'unu erkek öğretmenler oluşturmaktadır. Tablo 2. Katılımcıların görev değişkeni açısından dağılımlarını göstermektedir.

Tablo 2. Katılımcıların görev değişkeni açısından dağılımları

Görev	f	%
Okul Müdürü	4	16,66
Müdür Yard.	10	41,67
Öğretmen	10	41,67
Toplam	24	100,00

Katılımcıların % 16,66'sını okul müdürleri, % 41,67'sinimüdür yardımcıları, % 41,67'sini öğretmenler oluşturmaktadır.

Verilerin toplama aracı ve verilerin analizi

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış anket formu hazırlanmış, uzman incelenmesinden sonra anket formu uygulamaya konulmuştur. Her bir görüşmeciye konu hakkında açıklamalarda

ISBN 978-605-7923-57-8

bulunulmuş, araştırmaya gönüllü olarak katkı sağlamak isteyen katılımcılara yarı yapılandırılmış anket formu dağıtılmıştır. Açıklama gereken durumlarda araştırmacılar katılımcıların ihtiyaç duydukları açıklamaları yapmışlardır. Görüşme formlarına katılımcıların özelliklerine göre kodlar verilmiştir (Örneğin 6 nolu Kadın öğretmen için KÖ6, 2 nolu erkek eğitim yöneticisi için EY2 kullanılmıştır). Elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Katılımcı görüşleri benzerlik durumları dikkate alınarak frekans ve yüzdelikleri belirtilip tablolaştırılmış, tablolar doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

BULGULAR

Katılımcılara hali hazırdaki öğretmen yetiştirme süreci hakkındaki görüşleri istenmiş, bu konuda katılımcı görüşleri Tablo 3'e yansıtılmıştır.

Tablo 3. Katılımcılara hali hazırdaki öğretmen yetiştirme süreci hakkındaki görüşleri

Öğretmen yetiştirme süreci	**f**	**%**
Öğretmen yetiştirme uygulamaları yeterli	2	8,33
Öğretmen yetiştirme uygulamaları yetersiz	22	91,67
Toplam	24	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%91,67) halihazırdaki öğretmen yetiştirme sürecini yetersiz bulmaktadır. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri doğrudan alıntı olarak aşağıya eklenmiştir:

"Öğretmen yetiştiren kurumlardaki öğretim elemanlarının uzun yıllar öğretmenlik deneyimi olanlar arasından seçilmesi, bu okullardaki niteliği artırır. "(EY8).

"Öğretmenlerin yeterlikleri ile MEB Öğretmen yeterlikleri birbirleri ile uyuşmuyor." (EÖ5).

Tablo 4. Katılımcılara öğretmen yetiştirme süreci (lisans eğitimi) teorik ve uygulama eğitimi konusundaki görüşleri

Teorik/Uygulama eğitimleri karşılaştırması	F	%
Teorik eğitim yeterli	9	37,50
Teorik eğitim yetersiz	15	62,50
Uygulama eğitimi yeterli	2	8,33
Uygulama eğitimi yetersiz	22	91,67

"Mesleğe yeni başlayan öğretmenler uygulamalardan bihaber" (EY8).

"Öğretmenlik uygulamaları farklı tür yerleşim yerlerindeki okullarda 3. Sınıftan itibaren yapılmalı." (EY7)."

ISBN 978-605-7923-57-8

Öğretmen yetiştirme süreci konusunda katılımcı görüşlerinden elde edilen içerik analizi Tablo 5' te yansıtılmıştır.

Tablo 5. Öğretmen yetiştirme süreci konusunda katılımcı görüşleri

S.N.	**Öğretmen yetiştirme eğitimi nasıl olmalı?**	f	%
1	Sadece MEB yapmalı.	1	4,17
2	Sadece YÖK yapmalı	2	8,33
3	MEB ve YÖK işbirliği içinde gerçekleştirilmeli	21	87,50
Toplam		24	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu öğretmen yetiştirme işinin MEB ve YÖK'ün işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Öğretmen yetiştirmede yüksek lisans uygulamasını nasıl buluyorsunuz sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar tablo da organize edilmiştir.

Tablo 6. Öğretmen yetiştirmede yüksek lisans uygulamasına yönelik görüşler

SN.	Öğretmen yetiştirmede yüksek lisans uygulamasına yönelik görüşler	f	%
1	Uygun buluyorum	16	66,67
2	Uygun ancak, sulandırılmamalı	5	20,83
3	Lisans düzeyinde olmalı,içerik yoğunlaştırılmalı	2	8,33
4	Öğretmen liseleri tekrar hayata geçirilmeli, eğitim fakültelerine yönlendirme yapılmalı.	1	4,17
	Toplam	24	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu yüksek lisans eğitimini olumlu bir uygulama olarak görmektedirler. Ancak bazı katılımcılar yüksek lisans eğitimini olumlu bir uygulama olarak görürken, nitelikten ödün verilmemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bazı katılımcılar da lisans düzeyinde eğitimin yeterli olduğunu, bazı katılımcılar da öğretmen liseleri uygulamasına geri dönülerek, lisans eğitimi ile bütünleştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Gerçekten de 1997 ve 1998 yılları ile 2007-2010 yılları arasında pedagojik formasyon uygulamaları yüksek lisans diploması olarak değerlendirilmekteydi (Aybek, 2017). Bu durum kaliteyi olumsuz yönde etkilediğinden bu uygulamadan vazgeçilmişti. Bazı katılımcı görüşleri aşağıda açıklanmıştır:

"Yüksek lisans yolu ile öğretmen yetiştirme uygulamalarını uygun buluyorum. Ancak halihazırdaki öğretmenlerden istekli olanlara uygulansın. " (KÖ2, EY5,EY6).

"Kavram olarak iyi. Ancak bir milyondan fazla öğretmen var. Hepsini eğitime almak için uzaktan eğitim gibi uygulamalar olursa, illüzyonist bir uygulama olur."(KÖ5).

"Yüksek Lisans için gerekli kolaylıklar sağlanmalı."(EY7, EY10).

Tablo 7.Katılımcı görüşlerine göre öğretmen yetiştirme sürecindeki en önemli sorunları yansıtmaktadır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 7. Öğretmen yetiştirme sürecindeki en önemli sorunlar

SN.	Öğretmen yetiştirme sürecindeki en önemli sorunlar	f	%
1	Pedagojik formasyon uygulaması	9	17,65
2	Uygulama eğitimlerinin yetersizliği	11	21,57
3	Öğretmen adaylarındaki motivasyon düşüklüğü,isteksiz adaylar	5	9,80
4	Öğretmenliğin toplum nezdindeki saygınlığının düşük olması	4	7,84
5	Öğretmen yetiştiren kurumların programlarının gerçek iş ortamına uygun olmaması	9	17,65
6	Öğretmen yetiştirme ortamlarında materyal eksikliği	2	3,92
7	Öğretmen yetiştirmede nitelik yerine niceliğe önem verilmesi	7	13,73
8	Öğretmen eğitiminde akreditasyonun bulunmayışı	4	7,84
Toplam		51	100

Öğretmen adaylarının hizmet içinde yetiştirilmeleri konusundaki katılımcı görüşleri Tablo 8. de yansıtılmıştır.

Tablo 8. Öğretmen adaylarına düzenlenen hizmet içi eğitim programlarının yeterliği konusunda katılımcı görüşleri

SN.	Hizmet içi eğitim programlarının yeterliği konusunda katılımcı görüşleri	f	%
1	Yeterli	2	8,33
2	Yetersiz	14	58,34
3	Kısmen	5	20,83
4	Görüş belirtmeyen	3	12.50
Toplam		24	100,00

Katılımcıların büyük çoğunluğu hizmet içi eğitimlerin öğretmen yetiştirme konusunda yeterli olmadığı görüşündedirler. Bu konuda bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

> "Ciddi bir hizmet içi eğitimle, bilgi ve beceriler geliştirilmeli." (EY1).

> "Hizmet içi eğitim almadan öğretmene görev verilmemeli." (EÖ4)

Katılımcılara öğretmenlik mesleğinin saygınlık durumu konusundaki görüşleri sorulmuş, elde edilen bilgiler Tablo 9' da yansıtılmıştır.

Tablo 9. Öğretmenlik Mesleğinin Saygınlık Durumuna İlişkin Katılımcı Görüşleri

SN.	Öğretmenlik Mesleğinin Saygınlık Durumuna İlişkin katılımcı görüşleri	f	%
1	Her geçen gün saygınlık azalıyor.	9	
2	Öğretmenlik mesleğinin statüsü yetersiz.	7	
3	Öğretmenlere gereken değer verilmiyor.	6	
4	Kırsal kesim öğretmene daha fazla değer veriyor.	3	
5	Öğretmen yeterliliğinde sorun var.	4	
6	Öğretmen memurla aynı ücreti alıyor.	3	
7	Öğretmenliğin statüsü iyi	4	
8	Öğretmenlik Meslek Kanunu çıkarılmalı	3	
9	Öğretmenlikte kariyer sistemi uygulanmalı	2	
Toplam			

ISBN 978-605-7923-57-8

"Öğretmenlere gereken değer verilmiyor. Öğretmenler okulda velilerin saldırısına uğruyor."(EÖ6).

"ALO 147 hattı öğretmenin statüsünü olumsuz olarak etkiliyor." (KÖ5).

"Öğretmenlik mesleğin in kutsallığı sadece kitaplarda değil, uygulamalarda da olmalı." (KÖ6).

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%91.67) öğretmen yetiştirme sürecinde teorik ve uygulama eğitimlerinin yeterli olmadığını, özellikle uygulama eğitimlerinin artırılması gerektiğini, öğretmen yetiştirme uygulamalarının YÖK ve MEB'nın işbirliği içerisinde yürütülmesi gerektiğini belirtmektedirler. Ereş (2000) tarafından gerçekleştirilen "ilköğretim müfettişlerinin öğretmen yeterliklerine yönelik görüşlerinin araştırıldığı çalışmada, müfettişler öğretmen yeterliklerinin "orta" düzeyde olduğunu, öğretmen seçiminin sadece merkezi sistemle yapılması yerine, öğretmen adaylarının eğitim fakültesine başlamadan önce değerlendirilmeleri gerektiği konusunda görüş belirttikleri ortaya çıkmıştır. Yine Çelikten, Şanal ve Yeni (2005), Ereş (2010) öğretmen yeterliklerine sahip olamayan adayların göreve atanmasının öğretmenlik mesleğinin niteliğini düşürdüğü belirtmektedirler. Akdemir (2013) ise YÖK, Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversitelerin birbirlerinden bağımsız hareket ettiklerini, öğretmen adaylarının seçiminde hiçbir fiziksel ve kişisel özelliğin dikkate alınmamasının ve adayların sadece kitaplarda yazılan bilgiler ve yazılı sınavlarla ölçülen testlerle belirlenmesinin büyük bir eksiklik olduğunu vurgulamaktadır. Türk Eğitim Derneği'nin 2009 yılında "Öğretmen Yeterlikleri" konusunda gerçekleştirdikleri bir araştırmada; sınıf öğretmenlerinin %39'u, branş öğretmenlerinin ise %32'sinin kendi ilgi ve isteği dışında zorunluluklardan kaynaklanan nedenlerle öğretmenlik mesleğini seçtiklerini vurgulamaktadır(TED,2009).

Katılımcılar öğretmen yetiştirme sürecinde yüksek lisans uygulamasını olumlu bir gelişme olarak görürken, uygulamada içerikten ödün verilmemesi gerektiği vurgulamaktadırlar. Türkiye'de 2007-2010 yılları arasında eğitim fakülteleri dışında öğretmenliğe atamaya esas olan programlarda lisans eğitimi yapan adaylara uygulanan pedagojik formasyon uygulamaları tezsiz yüksek lisans diploması olarak değerlendirilmekteydi. Bu uygulama birçok eleştiriye uğramış, üniversite senatoları bu programdan mezun olan öğrencileri doktora programlarına almama kararı almışlardı. 2011 yılından sonra da 2006 yılından önce olduğu gibi pedagojik formasyon uygulamalarına dönüş olmuştu. Bir milyondan fazla öğretmenin tezli yüksek lisans uygulamasına tabi tutulması düşünülemez. Burada büyük bir olasılıkla tezsiz yüksek lisans uygulaması yapılacağı açıktır. Lisans uygulamalarında 18-22 kredilik/hafta ders programının bulunduğu, bu derslerin iki iş gününe sıkıştırılabildiği dikkate alındığında, lisans programlarının etkili ve verimli kullanıldığı söylenemez. Öğretmen yetiştirmede

ISBN 978-605-7923-57-8

müfredatların verimliliği ve etkililiği sağlanmadan, tezsiz yüksek lisans uygulaması yolu ile öğretmen yetiştirme uygulamasına geçilmesinin çok ekonomik olacağını söylemek mümkün değildir.

Katılımcılar öğretmen yetiştirme sürecindeki en önemli sorunların uygulama eğitimlerinin yeterli olmayışı, pedagojik formasyon uygulamaları, öğretmen yetiştirme uygulamalarında nitelik yerine niceliğe önem verilmesi, uygulamaların gerçek iş ortamına uygun olmaması, öğretmen eğitiminde akreditasyon uygulamasının olmayışına bağlamaktadırlar.

Öğretmen yetiştirme sürecinde aday öğretmenlik ve hizmetiçi eğitim uygulamalarının yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu konuda gerçekleştirilen bazı çalışmalarda öğretmenlerin hizmetiçi eğitim faaliyetlerine ilişkin olumsuz görüşlerinin olduğu (Aydoğan; 2002), eğitim merkezlerinin, araç gereçlerin yetersiz olduğu (Öztürk ve Sancak, 2007) gibi özelliklerin hizmet içi eğitim uygulamalarının etkililik düzeyini düşürdüğü ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılar öğretmenlik mesleğinin her geçen gün statüsünün zayıfladığını, öğretmenlere verilen önem ve ücretin yeterli olmadığını, Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun bir an önce çıkarılması gerektiğini belirtmişlerdir. Karataş, Ardıç ve Oral (2017) Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerine öğretmen yeterlikleri ve geleceği ile ilgili görüş belirlemeyi amaçlayan çalışmada öğretmen adaylarının atanamama kaygısı yaşadıkları, mesleğin toplum içerisinde itibarını yitirmesine yönelik algılarının bulunduğu, mesleğin geleceğine ilişkin umutsuzluk içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. Yaklaşık olarak, her yüz öğretmen ve yöneticiden 40'ı, okul dışındaki toplumsal çevrede öğretmenlere mesleklerinden dolayı özel bir değer verilmediğini düşünmektedir(TED,2009).

ÖNERİLER

Araştırma bulgularına dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1. Öğretmen Eğitimini Tanıma Konseyi, öğretmen eğitiminde akreditasyon kurumu olarak görev alabilir. Öğretmen yetiştirme kurumlarına ilişkin yeterlikler geliştirebilir.
2. Öğretmen eğitiminde uygulama eğitimlerinin kredi/saatleri artırılabilir.
3. Öğretmen yetiştiren kurumlarında müfredat öğretmen yeterlikleri ile uyumlu hale getirilmelidir.
4. Gerçek iş ortamı deneyimi olan akademik personelin öğretmen yetiştiren kurumlarda görevlendirilmesi sağlanmalıdır.
5. Gündemde olan Öğretmenlik Meslek Kanunu hayata geçirilmelidir.
6. Uzmanlık gerektiren öğretmenlik mesleğinde ücretler artırılmalıdır.

KAYNAKLAR

Akdemir, A.Ş.(2013). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Programlarının Tarihçesi Ve Sorunları, *Turkish Studies* 8/12, 15-28,
Aybek, Ş, (2017). Pedagojik formasyondan patolojik formasyona. www.sahinaybek.com.tr.

ISBN 978-605-7923-57-8

Aydoğan, İ. (2002*). MEB İlköğretim okulları yönetici ve öğretmenlerinin personel geliştirmeye ilişkin görüşleri (Kayseri İli Örneği).* Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Çelikten, M., Şanal, M., & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(2), 207-237.

Ereş,F.(2010). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Genel Alan Yeterlikleri Kapsamındaki Kişisel ve Meslekî Değerler İle Meslekî Gelişim Yeterliklerine İlişkin İlköğretim Müfettişlerinin Görüşleri. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30 (*2),357-374

Karataş,K., Ardıç, T. ve Oral, E. (2017). Öğretmenlik mesleğinin yeterlikleri ve geleceği: Metaforik bir analiz. *Turkish Studies. 12* (33), 291-312.

Öztürk, M., Sancak, S. (2007), Hizmet İçi Eğitim Uygulamalarının Çalışma Hayatına Etkileri, *Journal Of Yaşar University, 2(*7)

TED, (2009) *Öğretmen yeterlikleri.* http://portal.ted.org.tr/yayinlar/Ogretmen_Yeterlik_Kitap.pdf

Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yay.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÖĞRETMENLERİN SINIF YÖNETİM YETERLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
A RESEARCH ON TEACHERS CLASS MANAGEMENT COMPETENCY LEVELS

Songül KARABATAK
Dr. Öğr. Gör., Fırat Üniversitesi, s_halici@hotmail.com

Müslim ALANOĞLU
Fırat Üniversitesi, muslimalanoglu@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliği düzeylerini sınıf yönetimi boyutları bağlamında incelemektir. Tarama modelinde gerçekleştirilen bu çalışmada Elazığ ilinde görev yapan 143 öğretmenin görüşü alınmıştır. Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerini belirlemek için Sınıf Yönetim Yeterliği Ölçeği (SYYÖ) kullanılmıştır. Veriler normal dağılım sergilediği için, verilerin analizinde bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi istatistikî tekniklerden faydalanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, öğretmenler kendilerini sınıf yönetiminin davranış yönetimi boyutunda "orta düzeyde yeterli", fiziksel düzen yönetimi boyutunda "yeterli" ve öğretim yönetimi, zaman yönetimi ve ilişki yönetimi boyutlarında da "çok yeterli" olduklarını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda cinsiyet, okul türü ve branş değişkenlerine göre öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliklerinin bütün boyutlarda anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliklerinin medeni durum değişkenine göre sadece zaman yönetimi boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği ve evli öğretmenlerin bekâr öğretmenlere göre daha yeterli oldukları ortaya çıkmıştır. Çalışma sonunda araştırmacılara ve uygulayıcılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sınıf Yönetimi, Sınıf Yönetim Yeterliği, Öğretmen

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the levels of classroom management competencies of teachers in the context of classroom management dimensions. n this study carried out in the survey model, the opinions of 143 teachers working in the province of Elazığ were taken. In order to determine the classroom management competency levels of the teachers, Classroom Management Proficiency Scale (CMPS) was used. Since data show normal distribution, independent groups t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) and statistical techniques such as frequency, percentage, arithmetic mean and standard deviation were used in data analysis. According to the findings obtained from the study, teachers stated that classroom management is moderately sufficient in the behavior management dimension, sufficient in the physical order management dimension and very adequate in the dimensions of teaching management, time management and relationship management. As a

ISBN 978-605-7923-57-8

result of the study, it was found that teachers' classroom management competences did not show a significant difference in terms of gender, type of school and branch. According to the marital status variable of the teachers' classroom management competences, it was found that there was a significant difference only in the time management dimension and married teachers were more adequate than single teachers. At the end of the study, various suggestions were made to the researchers and practitioners.

Keywords: Classroom Management, Classroom Management Competency, Teacher

GİRİŞ

Sınıf yönetimi, öğretme ve öğrenme sürecinin etkili bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan koşulların ve ortamın sağlanması sürecidir. Eğitim sürecinde, beklenen başarıyı elde etmenin en önemli şartı etkili sınıf yönetimidir (Aytekin, 2000). Yani öğrenci başarısının değişkenlerinden biri, belki de başlıcası sınıf yönetimidir (Pauly, 1991). Çünkü öğretmenlerin sınıf yönetimindeki başarısı öğrencilerin başarısını doğrudan etkilemektedir (Özdemir, 2004). Birçok çalışmada da başarılı sınıf yönetiminin öğrencilerin dikkatlerini, ilgilerini ve motivasyonlarını olumlu yönde etkileyerek öğrencilerin akademik öğrenme süresini geliştirdiği ortaya konmuştur (Oliver, Wehby ve Reschly, 2011; Piwowar, Thiel ve Ophardt, 2013; Wang, Haertel ve Walberg, 1993).

Eğitim yönetiminin etkililiğinin sınıf yönetiminin kalitesine bağlıdır ve iyi bir eğitimin nitelikli öğretmenlerle sağlanacağı göz ardı edilmemelidir (Ök, Göde ve Alkan, 2006). Bu nedenle öğretmenlerin sınıf yönetimi alanında yeterliliği önem taşımaktadır (Güneş, 2016). Sınıf yönetimi yeterlikleri, Başar (2004), Sarıtaş (2003) ve Çelik (2002) tarafından 5 boyutta incelenmektedir: (1) fiziksel düzen yönetimi, (2) öğretimin yönetimi, (3) zaman yönetimi, (4) ilişki yönetimi, (5) davranış yönetimi.

Sınıf yönetim yeterlik boyutları şu şekilde açıklanmaktadır (Güneş, 2016; Demirtaş, 2016):

1. *Sınıfın fiziksel ortamının yönetimi:* Sınıf yönetiminin fiziksel boyutunu, fiziki ortamının düzeni ve temizliği, eğitsel araçlar, öğrencilerin gruplandırılması ve oturma düzeni gibi etkenler oluşturmaktadır. Sınıfın fiziksel düzenin sağlanması, öğrencilerin rahat etmesini, okul ve sınıf ortamının çekiciliğinin arttırılmasını ve öğrenmenin kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır.
2. *Öğretimin yönetimi:* Amaçlar doğrultusunda plan ve program etkinliklerinin yönetilmesidir. Bu etkinliklerin mahiyetini, geçmişi ve var olan durumu ele alarak geleceği görme ve şekillendirme amaçlı çabalar olarak görmek gerekir. Öğretim yönetimi etkinlikleri içerisinde öğrenciyi tanıma, öğretim planlarını hazırlama, materyal sağlama, yöntem seçme, öğrencinin dikkatini derse çekme ve derse katılımlarını sağlama, gelişimlerini izleme ve değerlendirme gibi etkinlikler yer almaktadır.
3. *Zaman yönetimi:* Sınıf yönetiminin etkililiği, zamanın etkili yönetimine bağlıdır. Bu nedenle öğretimsel sürecin iyi planlanması ve yönetilmesi gerekir. Bu nedenle olayların ve olguların

ISBN 978-605-7923-57-8

önceliklerine göre sıraya konması önemli bir husustur. Öğrencinin derse dikkatinin çekilmesi, ders konuları arasındaki sorunsuz geçişler, ders dışı ve bozucu etkinliklere izin verilmemesi, dersin çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmesi, konunun sıkıcılığın önlenmesi, öğrencinin okulda-sınıfta geçirdiği zamanın arttırılması, devamsızlığın ve okuldan ayrılmaların önlenmesi zaman yönetimi boyutu altında yer almaktadır.

4. *Sınıfta ilişki yönetimi:* Sınıf kurallarının öğrencilerle birlikte belirlenmesi onlara benimsetilmesi ve uygulanması, sınıf içerisinde etkileşimde bulunan öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen iletişimin ve etkileşiminin yönetimi, sınıf içi davranışların şekillendirmesi gibi etkinlikler bu boyutta yer almaktadır.
5. *Öğrenci davranışlarının yönetimi:* Sınıfla ilgili etkinliklerin, eğitim ortamının istenen davranışı sağlayabilir hale getirilmesi, olumlu sınıf ikliminin oluşturulması, istenmeyen davranışların önceden tahmin edilerek önlenmesi, sınıf kurallarına uyulmasının sağlanması, ortaya çıkan istenmeyen davranışların değiştirilmesi ve sınıf liderliği bu boyutta yer almaktadır.

Araştırmanın Amacı

Sınıf yönetimi boyutlarının her biri öğrencilerin gelişim ve öğrenmeleri için ayrı bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla her boyutun gereklerinin sınıf ortamında sağlanması öğretmenin temel sorumluluklarındandır. Bu anlamda bir öğretmenin etkili bir sınıf yönetimi davranışı sergileyebilmesi için sınıf yönetimi boyutlarını bilmesi ve bu boyutları sınıfın yapısına uygun bir biçimde ders anlatımı sırasında sınıfa adapte edebilmesi gerekir.

Bu araştırmada, Elazığ il merkezinde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlilik düzeylerinin, kendi görüşlerine göre ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu araştırmada amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterlik düzeyleri nedir?

2. Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

3. Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri meslekî kıdeme göre farklılık göstermekte midir?

4. Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri çalıştıkları okul türüne göre farklılık göstermekte midir?

5. Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri medeni duruma göre farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, olay, birey ya da nesneleri var olan durumları ile tanımlanmaya çalışılan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2008, s. 77).

Evren ve Örneklem

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmanın evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Elazığ ili merkezinde görev yapan 5308 öğretmen oluşmaktadır. Araştırmada oransız eleman örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Oransız eleman örnekleme, evrendeki eleman türlerinden her birinden örnekleme girenlerin sayısı, tamamen şansa bırakıldığı örnekleme türüdür (Karasar, 2008, s. 113). Araştırma kapsamında görüş bildiren 143 öğretmenin 52'si (%36.4) erkek, 91'i (%63.6) kadın; 48'i (%33.6) bekâr, 95'i (%66.4), 79'u (%55.2) lisans mezunu, 46'sı (%32.2) lisansüstü mezunu ve 18'i (%12.6) de lisansüstüne devam eden öğretmenlerdir. Öğretmenlerin 48'i (%33.6) meslek öğretmeni, 27'si (%18.9) sayısal ders öğretmeni, 27'si (%18.9) sınıf öğretmeni ve 41'i (%28.7) de sözel ders öğretmeni ve 28'i (%19.6) ilkokulda, 56'sı (%39.6) lisede ve 59'u (%41.3) da ortaokulda görev yapmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verileri toplamak için Elçiçek, Kinay ve Oral (2015) tarafından geliştirilen Sınıf Yönetimi Yeterliliği Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmacılar ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısını .87 olarak hesaplamışlardır. 5 boyuttan ve 30 maddeden meydana gelen bir ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları da iyi uyum değerleri vermiştir (RMSEA: .047, ϰ2/df: 1.67). Anketler tesadüfî olarak belirlenen örneklem grubundaki öğretmenlere elden veya internet aracılığıyla ulaştırılmıştır. Bu anketlerden 143 tanesi geri dönmüştür. Bu çalışmada Cronbach Alpha güvenirlik katsayısını .85 olarak bulunmuştur.

Verilerin analizi için SPSS 22 programı kullanılmıştır. Analizlerde betimsel analiz yöntemlerinden frekans, yüzde ve aritmetik ortalama tekniklerinden ve bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) faydalanılmıştır. Araştırmada 1,00-1,80 arasındaki aritmetik ortalamalar "Çok Yetersizim", 1,81-2,60 arasındakiler "Yetersizim", 2,61-3,40 arasındakiler "Orta Düzeyde Yeterliyim", 3,41-4,20 arasındakiler "Yeterliyim" ve 4,21-5,00 arasındakiler "Çok Yeterliyim" olarak yorumlanmıştır.

BULGULAR

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Sınıf Yönetim Yeterliği Ölçeğinin Alt Boyutlarına ilişkin Bulgular

Boyutlar	N	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Fiziksel düzen yönetimi	143	4.13	.562	-.577	.859
Öğretimin yönetimi	143	4.23	.476	-.690	.678
Zaman yönetimi	143	4.38	.509	-.671	.219
İlişki yönetimi	143	4.35	.387	-.836	1.182
Davranış yönetimi	143	3.06	.788	.461	-.516

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmenlerin davranış yönetimi alt boyutunda orta düzeyde yeterli ($\bar{x}$ = 3.06), fiziksel düzen yönetimi alt boyutunda yeterli ($\bar{x}$ = 4.13), zaman yönetimi ($\bar{x}$ = 4.38), ilişki

ISBN 978-605-7923-57-8

yönetimi ($\bar{x}$ = 4.35) ve öğretim yönetimi ($\bar{x}$ = 4.23) alt boyutlarında da çok yeterliyim düzeyinde olduklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerinin cinsiyet değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-tesi sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Cinsiyet Değişkeninin Öğretmenlerin Sınıf Yönetim Yeterlikleri Üzerindeki Etkisini Gösteren t Testi Sonuçları

			$\bar{x}$				
Fiziksel Düzen Yönetimi	Kadın	91	4.15	.539	.539	141	.591
	Erkek	52	4.09	.604			
Öğretimin Yönetimi	Kadın	91	4.20	.489	-.987	141	.325
	Erkek	52	4.29	.451			
Zaman Yönetimi	Kadın	91	4.33	.521	-1.306	141	.194
	Erkek	52	4.45	.485			
İlişki Yönetimi	Kadın	91	4.32	.409	-1.200	141	.232
	Erkek	52	4.40	.342			
Davranış Yönetimi	Kadın	115	3.06	.662	-.064	141	.949
	Erkek	47	3.07	.976			

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün boyutlarda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir (p >.05). Boyutlara ilişkin aritmetik ortalamalar incelendiğinde, hem kadın hem de erkek öğretmenlerin en yüksek görüş bildirdikleri Zaman Yönetimi alt boyutunda erkek öğretmenler ($\bar{X}$ = 4,45) kadın öğretmenlere ($\bar{X}$ = 4,33) göre daha yeterli olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin en düşük görüş bildirdikleri Davranış Yönetimi alt boyutunda ise kadın ($\bar{X}$ = 3.06) ve erkek ($\bar{X}$ = 3.07) öğretmenlerin görüşlerinin yaklaşık aynı düzeyde yeterli oldukları görülmektedir. Ortalamalar bazında kıyaslandığında fiziksel düzen yönetiminde kadın öğretmenler erkek öğretmenlere göre; öğretim yönetimi, zaman yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi yeterliklerinde ise erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre daha yeterli oldukları görülmüştür. Erkek ve bayan öğretmenlerin, sınıf yönetim yeterlik düzeyleri ile ilgili benzer algılara sahip oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerinin medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-tesi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Medeni Durum Değişkeninin Öğretmenlerin Sınıf Yönetim Yeterlikleri Üzerindeki Etkisini Gösteren t-Testi Sonuçları

ISBN 978-605-7923-57-8

Boyutlar	Medeni Durum	N	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Fiziksel Düzen Yönetimi	Evli	95	4.15	.588	.705	141	.482
	Bekâr	48	4.08	.510			
Öğretimin Yönetimi	Evli	95	4.26	.496	.879	141	.381
	Bekâr	48	4.18	.433			
Zaman Yönetimi	Evli	95	4.46	.459	2.855	141	.005
	Bekâr	48	4.21	.565			
İlişki Yönetimi	Evli	95	4.35	.365	.019	141	.984
	Bekâr	48	4.35	.430			
Davranış Yönetimi	Evli	95	2.98	.827	-1.784	141	.077
	Bekâr	48	3.22	.681			

Medeni durum değişkenine göre; öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri sadece Zaman Yönetimi [t (141) = 2.855; p<.05] boyutunda anlamlı farklılık göstermektedir. Bu boyutta, evli öğretmenler ($\overline{X}$ = 4,46), Bekâr öğretmenlere ($\overline{X}$ = 4.21) göre zamanı kullanmada daha yeterli olduklarını belirtmişlerdir. Hem evli hem de Bekâr öğretmenlerin en düşük görüş bildirdikleri Davranış Yönetimi alt boyutunda ise Bekâr öğretmenlerin ($\overline{X}$ = 3.22) evli öğretmenlere ($\overline{X}$ = 2.98) göre davranış yönetimi konusunda daha yeterli olduklarını belirttikleri görülmektedir.

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerinin okul türü değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Okul Türü Değişkeninin Öğretmenlerin Sınıf Yönetim Yeterlikleri Üzerindeki Etkisini Gösteren ANOVA Sonuçları

Boyutlar	Okul Türü	N	$\overline{X}$	ss	Varyansın Kaynağı	Kareler Top.	SD	Kareler Ort.	F	p
Fiziksel Düzen Yönetimi	(1)İlkokul	28	4.21	.442	Grup İçi	1.20	2	.599	1.92	.15
	(2)Ortaokul	59	4.02	.546	Gruplar Arası	43.66	140	.312		
	(3)Lise	56	4.20	.619	Toplam	44.85	142			
	Toplam	143	4.13	.562						
Öğretimin Yönetimi	(1)İlkokul	28	4.26	.395	Grup İçi	0.02	2	.008	0.04	.97
	(2)Ortaokul	59	4.23	.418	Gruplar Arası	32.13	140	.229		
	(3)Lise	56	4.23	.569	Toplam	32.14	142			
	Toplam	143	4.23	.476						
Zaman Yönetimi	(1)İlkokul	28	4.35	.540	Grup İçi	0.26	2	.131	0.50	.61
	(2)Ortaokul	59	4.34	.497	Gruplar Arası	36.60	140	.261		
	(3)Lise	56	4.43	.511	Toplam	36.86	142			
	Toplam	143	4.38	.509						
İlişki Yönetimi	(1)İlkokul	28	4.46	.315	Grup İçi	0.69	2	.343	2.34	.10
	(2)Ortaokul	59	4.28	.386	Gruplar Arası	20.56	140	.147		
	(3)Lise	56	4.37	.410	Toplam	21.24	142			
	Toplam	143	4.35	.387						
Davranış Yönetimi	(1)İlkokul	28	3.11	.838	Grup İçi	0.09	2	.043	0.07	.93
	(2)Ortaokul	59	3.05	.703	Gruplar Arası	87.99	140	.628		
	(3)Lise	56	3.04	.857	Toplam	88.07	142			
	Toplam	143	3.06	.788						

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 4 incelendiğinde okul türü değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün alt boyutlarda anlamlı farklılık ($p > .05$) göstermemektedir. Öğretmenlerin en yüksek yeterliğe sahip olduklarını belirttikleri Zaman Yönetimi [$f(2,140) = 0.50$, $p > .05$] alt boyutunda, ilkokulda görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 4.35$ ile, ortaokulda görev yapanlar $\overline{X} = 4.34$ ile ve lisede görev yapanlar ise $\overline{X} = 4.43$ ile "Çok yeterliyim" düzeyinde görüş bildirmişlerdir. Buradan öğretmenlerin daha yaşı büyük gruptaki öğrencilerle zaman yönetimi sağlayabildikleri şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenlerin en düşük yeterliğe sahip olduklarını belirttikleri Davranış Yönetimi [$f(2,140) = 0.07$, $p > ,05$] alt boyutunda ise ilkokulda görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 3.11$ ile ortaokulda görev yapanlar $\overline{X} = 3.05$ ile ve lisede görev yapanlar da $\overline{X} = 3.04$ ile "Orta düzeyde yeterliyim" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Buradan öğrencilerin yaşları ilerledikçe öğretmenlerin davranış yönetiminde daha çok zorlandıkları ile ilgili bir yorum yapılabilir. Okul türü değişkenine göre, fiziksel düzen yönetimi, öğretim yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi ile ilgili ilkokul öğretmenlerinin daha yeterli olduklarını; ortaokul öğretmenlerinin de fiziksel düzen yönetimi, öğretim yönetimi, ilişki yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili boyutlarda daha düşük yeterlikte oldukları görülmektedir.

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerinin branş değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Branş Değişkeninin Öğretmenlerin Sınıf Yönetim Yeterlikleri Üzerindeki Etkisini Gösteren ANOVA Sonuçları

Boyutlar	Branş	n	$\overline{X}$	ss	Varyansın Kaynağı	Kareler Top.	sd	Kareler Ort.	F	p
Fiziksel Düzen Yönetimi	Sınıf Öğrt.	27	4.21	.449	Grup İçi	.345	3	.115	.360	.78
	Sayısal Ders Öğrt.	27	4.14	.480	Gruplar Arası	44.509	139	.320		
	Sözel Ders Öğrt.	41	4.06	.511	Toplam	44.854	142			
	Meslek Öğrt.	48	4.13	.697						
	Toplam	143	4.13	.562						
Öğretimin Yönetimi	Sınıf Öğrt.	27	4.25	.403	Grup İçi	.229	3	.076	.333	.80
	Sayısal Ders Öğrt.	27	4.26	.410	Gruplar Arası	31.915	139	.230		
	Sözel Ders Öğrt.	41	4.17	.501	Toplam	32.145	142			
	Meslek Öğrt.	48	4.26	.532						
	Toplam	143	4.23	.476						
Zaman Yönetimi	Sınıf Öğrt.	27	4.33	.547	Grup İçi	.502	3	.167	.640	.59
	Sayısal Ders Öğrt.	27	4.47	.395	Gruplar Arası	36.357	139	.262		
	Sözel Ders Öğrt.	41	4.31	.518	Toplam	36.859	142			
	Meslek Öğrt.	48	4.40	.541						
	Toplam	143	4.38	.509						
İlişki Yönetimi	Sınıf Öğrt.	27	4.46	.321	Grup İçi	.742	3	.247	1.678	.18
	Sayısal Ders Öğrt.	27	4.38	.278	Gruplar Arası	20.500	139	.147		
	Sözel Ders Öğrt.	41	4.37	.399	Toplam	21.242	142			
	Meslek Öğrt.	48	4.26	.448						
	Toplam	143	4.35	.387						
	Sınıf Öğrt.	27	3.14	.833	Grup İçi	1.009	3	.336	.537	.66

Davranış Yönetimi	Sayısal Ders Öğrt.	27	2.93	.651	Gruplar Arası	87.066	139	.626
	Sözel Ders Öğrt.	41	3.00	.909	Toplam	88.075	142	
	Meslek Öğrt.	48	3.13	.728				
	Toplam	143	3.06	.788				

Tablo 5 incelendiğinde branş değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün alt boyutlarda anlamlı farklılık ($p > .05$) göstermemektedir. Öğretmenlerin en yüksek yeterliğe sahip olduklarını belirttikleri Zaman Yönetimi [f (3,139) = 0.64, $p > .05$] alt boyutunda, sınıf öğretmenleri $\overline{X} = 4.33$ ile, sayısal ders branşlarında görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 4.47$ ile, sözel ders branşlarında görev yapan öğretmenler $\bar{x} = 4.31$ ile ve meslek dersi öğretmenleri ise $\bar{x} = 4.40$ ile "Çok yeterliyim" düzeyinde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin en düşük yeterliğe sahip olduklarını belirttikleri Davranış Yönetimi [f (3,139) = 0.537, $p > ,05$] alt boyutunda ise sınıf öğretmenleri $\overline{X} = 3.14$ ile, sayısal ders branşlarında görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 2.94$ ile, sözel ders branşlarında görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 3.00$ ile ve meslek dersi öğretmenleri ise $\overline{X} = 3.13$ ile "Orta düzeyde yeterliyim" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Branş değişkenine göre, fiziksel düzen yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi ile ilgili sınıf öğretmenlerinin; öğretim yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili boyutlarda da sayısal branşta görev yapan öğretmenlerin daha yeterli oldukları görülmektedir. Ayrıca ilişki yönetimi ile ilgili en düşük yeterliğe sahip olan öğretmenler meslek öğretmenleri; fiziksel düzen yönetimi, davranış yönetimi, öğretim yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili en düşük yeterliğe sahip olan öğretmenlerin de sözel branşta görev yapan öğretmenler olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular teker teker yorumlandığında ilk olarak, öğretmenlerin davranış yönetimi yeterliklerinin orta düzeyde; fiziksel düzen yönetim yeterliklerinin yeterli; zaman yönetimi, ilişki yönetimi ve öğretim yönetimi yeterliklerinin ise çok yeterli düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Can ve Arslan (2018) tarafından yapılan çalışmada ise öğrenciler, öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik ilkelere uyma, eğitim öğretim ilkelerine uyma ve sınıf yönetimi ilkelerine uyma boyutlarında öğretmenlerin orta düzeyde yeterli oldukları belirtilmiştir. Gündüz ve Can (2013) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre öğrenciler, öğretmenlerini öğretmen-öğrenci ilişkilerine uyma konusunda az yeterli, eğitim öğretime yönelik ilkelere uyma ve sınıf yönetimi ilkelerine uyma konusunda orta düzeyde yeterli oldukları şeklinde görüş beyan etmişlerdir. Bu sonuçlar, araştırmanın bulguları ile farklılık göstermektedir. Kuğuoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada aday öğretmenlerin sınıf yönetimi alanında kendilerini ortanın üzerinde yeterli gördükleri, olumlu olumsuz öğretmen davranışlarını bilme ve uygulama, sınıf içinde uygun öğretim araçlarını kullanabilme ve sınıf yönetimi ile ilgili kavramaları bilme, etkili öğretmen-öğretmen iletişimini kurma konularında kendilerini daha fazla yeterli düzeyde algılamaktadırlar. Demirtaş ve Kahveci (2010) tarafından yapılan çalışmada ilköğretim okulu öğrencilerinin kendi öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterliklerine

ISBN 978-605-7923-57-8

yönelik algılarının çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Özer Taşkaya ve Ural'ın (2017) çalışmasında katılımcıların tamamına yakını kendini sınıf yönetimi alanında yeterli gördüklerini belirtmişlerdir. Kuğuoğlu (2005), Demirtaş ve Kahveci (2010) ve Özer Taşkaya ve Ural (2017) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları, bu araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgularda, öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerinin fiziksel düzen yönetimi, öğretimin yönetimi, zaman yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi boyutlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Bu nedenle de erkek ve kadın öğretmenlerin, sınıf yönetim yeterlik düzeyleri ile ilgili benzer algılara sahip oldukları söylenebilir. Ancak ortalamalar bazında incelendiğinde ise fiziksel düzen yönetiminde kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre; öğretim yönetimi, zaman yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetiminde ise erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre daha yeterli oldukları görülmüştür. Özer Taşkaya ve Ural'ın (2017) çalışmasındaki bulgulara göre öğretmenlerin sınıf yönetimdeki yeterlikleri, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Kuğuoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada kadın öğretmenlerin kendilerini sınıf yönetim yeterlikleri konusunda daha başarılı algıladıkları görülmüştür. Bu araştırmanın sonuçları Özer Taşkaya ve Ural'ın (2017) çalışmasının sonuçları ile benzerlik gösterirken, Kuğuoğlu (2005) tarafından yapılan çalışma ile farklılık göstermektedir.

Medeni durum değişkenine göre; öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri sadece zaman yönetimi boyutunda anlamlı farklılık göstermemiştir. Buradan öğretmenlerin evli ve Bekâr öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerinin benzer olduğu söylenebilir. Bu boyutta, evli öğretmenler, Bekâr öğretmenlere göre zamanı kullanmada daha yeterli olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin en düşük görüş bildirdikleri davranış yönetiminde ise Bekâr öğretmenlerin evli öğretmenlere göre daha yeterli olduklarını belirtmişlerdir.

Okul türü değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün alt boyutlarda anlamlı farklılık göstermemiştir. Bu durum ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerinin benzer olduğu şeklinde yorumlanabilir. Okul türü değişkenine göre, ortamalar kıyaslandığında fiziksel düzen yönetimi, öğretim yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi konusunda ilkokul öğretmenlerinin daha yeterli olduklarını; ortaokul öğretmenlerinin de fiziksel düzen yönetimi, öğretim yönetimi, ilişki yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili boyutlarda daha düşük yeterlikte oldukları görülmüştür. Bu durum, sınıf seviyesi yükseldikçe öğretmenlerin kendi sınıf yönetim yeterliklerine ilişkin görüş düzeylerinin düştüğünü göstermiştir. Demirtaş ve Kahveci (2010) de sınıf seviyesi yükseldikçe öğrencilerin kendi öğretmenlerini mükemmel olarak görme seviyesinin düştüğünü belirtmişlerdir.

Branş değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün alt boyutlarda anlamlı farklılık meydana gelmemiştir. Bu nedenle, branş değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerinin benzer olduğu söylenebilir. Ancak branş değişkenine göre, ortalamalar kıyaslandığında fiziksel düzen yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi ile ilgili sınıf öğretmenlerinin; öğretim yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili boyutlarda da sayısal branşta görev yapan öğretmenlerin daha yeterli oldukları görülmüştür. Ayrıca ilişki yönetimi konusunda meslek öğretmenleri; fiziksel düzen

ISBN 978-605-7923-57-8

yönetimi, davranış yönetimi, öğretim yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili olarak da sözel branşta görev yapan öğretmenlerin düşük düzeyde yeterliğe sahip olduğu görülmüştür. Özer Taşkaya ve Uyar (2017) tarafından yapılan çalışmada mezun olunan okul türüne göre sınıf öğretmenliği bölümü mezunu öğretmenler ile diğer fakültelerden mezun olanlar arasında anlamlı farklılaşma olduğu görülmüştür ve sınıf öğretmenliği mezunları sınıf yönetimi öz yeterlik algılarının diğer öğretmenlerden daha düşük olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuç, bu çalışmanın sonucu ile örtüşmemektedir.

ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularına dayalı olarak, öğretmenlerin davranış yönetimi yeterliklerinin diğer yeterliklere göre düşük olduğu görülmüştür. Eğitimin en önemli amaçlarından biri de bireyde kalıcı davranış değişikliği meydana getirmektir. Bu nedenle sınıf yönetim yeterlikleri arasında davranış yönetim yeterliği önemli bir boyuttur. Davranış yönetimi yeterliği ile ilgili olarak öğretmenlerin etkili olabilmeleri için öğrencilerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini dikkate almaları oldukça önemlidir. Bu nedenle öğretmenlere davranış yönetimi yeterliklerinin nasıl arttırabilecekleri ile ilgili hizmet içi eğitimlerin verilmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca araştırmacılara öğretmenlerin davranış yönetimi yeterliklerinin diğer yeterliklere göre düşük çıkmasının nedenlerini araştırmaları önerilebilir. Ayrıca alanyazında öğrenci görüşlerine göre de öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerini inceleyen çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeyleri ile ilgili yalnızca öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Çalışmanın etkililiğinin arttırılması için aynı okulda öğrenim gören öğrenciler ile görev yapan öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşlerinin alındığı çalışmalar yapılabilir. Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri ile ilgili ampirik araştırmalar da yapılmalıdır. Denetmenlerin öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerine ilişkin görüşlerini inceleyen nitel çalışmaların da alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aytekin, H. (2000). Sınıf yönetimi ve disiplinle ilgili kurallar geliştirme ve uygulama. L. Küçükahmet (Editör). *Sınıf yönetimi.* Ankara: Nobel Yayıncılık, 71-81.

Başar, H. (2004). *Sınıf yönetimi* (11. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Can, E. Ve Arslan, B. (2018). Öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliklerine ilişkin öğrenci görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(18), 195 - 219

Çelik, V. (2002). *Sınıf yönetimi.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Demirtaş, H. (2016). Sınıf yönetiminin temelleri. H. Kıran ve K. Çelik (Editör). *Sınıf Yönetimi.* Ankara: Anı Yayıncılık, 1-30

Demirtaş, Z. & Kahveci, G. (2010). Öğrenci algılarına göre 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterlikleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*,18-29.

ISBN 978-605-7923-57-8

Elçiçek, Z., Kinay, İ., & Oral, B. (2015). Öğretmen adaylarının sınıf yönetimi yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 51-63.

Gündüz, Y. ve Can, E. (2013). Öğrenci görüşlerine göre ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerinin sınıf yönetimi ilkelerine uyma düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 19* (3), 419-446.

Güneş, H. (2016). *Sınıf yönetimi.* Ankara: EYUDER Yayınları.

Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuğuoğlu, İ. H. (2005). Sınıf öğretmenliği bölümü mezunu aday öğretmenlerin kendi algılamalarına göre sınıf yönetimi alanındaki yeterliliklerine dair görüşleri ve öneriler. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *11*, 214-236.

Oliver, R. M., Wehby, J. H., & Reschly, D. J. (2011). Teacher classroom management practices: Effects on disruptive or aggressive student behavior. *Society for Research on Educational Effectiveness*.

Ök, M., Göde, O., & Alkan, V. (2006). İlköğretimde öğretmen-öğrenci etkileşiminde sınıf yönetimi kurallarının etkisi. *Milli Eğitim Dergisi, 145.*

Özdemir, İ. E. (2004). Sınıf ortamında istenmeyen davranışlar. Ş. Erçetin ve Ç. Özdemir (Editör). *Sınıf yönetimi.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 269-295.

Pauly, E. (1991). The classroom crucible. New York: Basic Books.

Piwowar, V., Thiel, F., & Ophardt, D. (2013). Training inservice teachers' competencies in classroom management. A quasi-experimental study with teachers of secondary schools. *Teaching and Teacher Education*, *30*, 1-12.

Sarıtaş, M. (2003). Sınıf yönetimi ve disiplini ile ilgili kurallar geliştirme. L. Küçükahmet (Editör). *Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar.* Ankara: Nobel Yayınları.

Taşkaya, C. Ö., & Uyar, M. Konya İli İlköğretim Okulları Birinci Kademe Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimindeki Yeterlilikleri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, *1*(1), 1-11.

Wang, M. C., Haertel, G. D., & Walberg, H. J. (1993). Toward a knowledge base for school learning. *Review of Educational Research*, *63*(3), 249-294.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÖĞRETMENLERİN SINIF YÖNETİM YETERLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
A RESEARCH ON TEACHERS CLASS MANAGEMENT COMPETENCY LEVELS

Songül KARABATAK
Dr. Öğr. Gör., Fırat Üniversitesi, s_halici@hotmail.com

Müslim ALANOĞLU
Fırat Üniversitesi, muslimalanoglu@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliği düzeylerini sınıf yönetimi boyutları bağlamında incelemektir. Tarama modelinde gerçekleştirilen bu çalışmada Elazığ ilinde görev yapan 143 öğretmenin görüşü alınmıştır. Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerini belirlemek için Sınıf Yönetim Yeterliği Ölçeği (SYYÖ) kullanılmıştır. Veriler normal dağılım sergilediği için, verilerin analizinde bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi istatistikî tekniklerden faydalanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, öğretmenler kendilerini sınıf yönetiminin davranış yönetimi boyutunda "orta düzeyde yeterli", fiziksel düzen yönetimi boyutunda "yeterli" ve öğretim yönetimi, zaman yönetimi ve ilişki yönetimi boyutlarında da "çok yeterli" olduklarını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda cinsiyet, okul türü ve branş değişkenlerine göre öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliklerinin bütün boyutlarda anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliklerinin medeni durum değişkenine göre sadece zaman yönetimi boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği ve evli öğretmenlerin bekâr öğretmenlere göre daha yeterli oldukları ortaya çıkmıştır. Çalışma sonunda araştırmacılara ve uygulayıcılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sınıf Yönetimi, Sınıf Yönetim Yeterliği, Öğretmen

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the levels of classroom management competencies of teachers in the context of classroom management dimensions. n this study carried out in the survey model, the opinions of 143 teachers working in the province of Elazığ were taken. In order to determine the classroom management competency levels of the teachers, Classroom Management Proficiency Scale (CMPS) was used. Since data show normal distribution, independent groups t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) and statistical techniques such as frequency, percentage, arithmetic mean and standard deviation were used in data analysis. According to the findings obtained from the study, teachers stated that classroom management is moderately sufficient in the behavior management dimension, sufficient in the physical order management dimension and very adequate in the dimensions of teaching management, time management and relationship management. As a

ISBN 978-605-7923-57-8

result of the study, it was found that teachers' classroom management competences did not show a significant difference in terms of gender, type of school and branch. According to the marital status variable of the teachers' classroom management competences, it was found that there was a significant difference only in the time management dimension and married teachers were more adequate than single teachers. At the end of the study, various suggestions were made to the researchers and practitioners.

Keywords: Classroom Management, Classroom Management Competency, Teacher

GİRİŞ

Sınıf yönetimi, öğretme ve öğrenme sürecinin etkili bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan koşulların ve ortamın sağlanması sürecidir. Eğitim sürecinde, beklenen başarıyı elde etmenin en önemli şartı etkili sınıf yönetimidir (Aytekin, 2000). Yani öğrenci başarısının değişkenlerinden biri, belki de başlıcası sınıf yönetimidir (Pauly, 1991). Çünkü öğretmenlerin sınıf yönetimindeki başarısı öğrencilerin başarısını doğrudan etkilemektedir (Özdemir, 2004). Birçok çalışmada da başarılı sınıf yönetiminin öğrencilerin dikkatlerini, ilgilerini ve motivasyonlarını olumlu yönde etkileyerek öğrencilerin akademik öğrenme süresini geliştirdiği ortaya konmuştur (Oliver, Wehby ve Reschly, 2011; Piwowar, Thiel ve Ophardt, 2013; Wang, Haertel ve Walberg, 1993).

Eğitim yönetiminin etkililiğinin sınıf yönetiminin kalitesine bağlıdır ve iyi bir eğitimin nitelikli öğretmenlerle sağlanacağı göz ardı edilmemelidir (Ök, Göde ve Alkan, 2006). Bu nedenle öğretmenlerin sınıf yönetimi alanında yeterliliği önem taşımaktadır (Güneş, 2016). Sınıf yönetimi yeterlikleri, Başar (2004), Sarıtaş (2003) ve Çelik (2002) tarafından 5 boyutta incelenmektedir: (1) fiziksel düzen yönetimi, (2) öğretimin yönetimi, (3) zaman yönetimi, (4) ilişki yönetimi, (5) davranış yönetimi.

Sınıf yönetim yeterlik boyutları şu şekilde açıklanmaktadır (Güneş, 2016; Demirtaş, 2016):

6. *Sınıfın fiziksel ortamının yönetimi:* Sınıf yönetiminin fiziksel boyutunu, fiziki ortamının düzeni ve temizliği, eğitsel araçlar, öğrencilerin gruplandırılması ve oturma düzeni gibi etkenler oluşturmaktadır. Sınıfın fiziksel düzenin sağlanması, öğrencilerin rahat etmesini, okul ve sınıf ortamının çekiciliğinin arttırılmasını ve öğrenmenin kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır.
7. *Öğretimin yönetimi:* Amaçlar doğrultusunda plan ve program etkinliklerinin yönetilmesidir. Bu etkinliklerin mahiyetini, geçmişi ve var olan durumu ele alarak geleceği görme ve şekillendirme amaçlı çabalar olarak görmek gerekir. Öğretim yönetimi etkinlikleri içerisinde öğrenciyi tanıma, öğretim planlarını hazırlama, materyal sağlama, yöntem seçme, öğrencinin dikkatini derse çekme ve derse katılımlarını sağlama, gelişimlerini izleme ve değerlendirme gibi etkinlikler yer almaktadır.
8. *Zaman yönetimi:* Sınıf yönetiminin etkililiği, zamanın etkili yönetimine bağlıdır. Bu nedenle öğretimsel sürecin iyi planlanması ve yönetilmesi gerekir. Bu nedenle olayların ve olguların

ISBN 978-605-7923-57-8

önceliklerine göre sıraya konması önemli bir husustur. Öğrencinin derse dikkatinin çekilmesi, ders konuları arasındaki sorunsuz geçişler, ders dışı ve bozucu etkinliklere izin verilmemesi, dersin çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmesi, konunun sıkıcılığın önlenmesi, öğrencinin okulda-sınıfta geçirdiği zamanın arttırılması, devamsızlığın ve okuldan ayrılmaların önlenmesi zaman yönetimi boyutu altında yer almaktadır.

9. *Sınıfta ilişki yönetimi:* Sınıf kurallarının öğrencilerle birlikte belirlenmesi onlara benimsetilmesi ve uygulanması, sınıf içerisinde etkileşimde bulunan öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen iletişimin ve etkileşiminin yönetimi, sınıf içi davranışların şekillendirmesi gibi etkinlikler bu boyutta yer almaktadır.
10. *Öğrenci davranışlarının yönetimi:* Sınıfla ilgili etkinliklerin, eğitim ortamının istenen davranışı sağlayabilir hale getirilmesi, olumlu sınıf ikliminin oluşturulması, istenmeyen davranışların önceden tahmin edilerek önlenmesi, sınıf kurallarına uyulmasının sağlanması, ortaya çıkan istenmeyen davranışların değiştirilmesi ve sınıf liderliği bu boyutta yer almaktadır.

Araştırmanın Amacı

Sınıf yönetimi boyutlarının her biri öğrencilerin gelişim ve öğrenmeleri için ayrı bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla her boyutun gereklerinin sınıf ortamında sağlanması öğretmenin temel sorumluluklarındandır. Bu anlamda bir öğretmenin etkili bir sınıf yönetimi davranışı sergileyebilmesi için sınıf yönetimi boyutlarını bilmesi ve bu boyutları sınıfın yapısına uygun bir biçimde ders anlatımı sırasında sınıfa adapte edebilmesi gerekir.

Bu araştırmada, Elazığ il merkezinde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlilik düzeylerinin, kendi görüşlerine göre ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu araştırmada amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterlik düzeyleri nedir?

2. Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

3. Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri meslekî kıdeme göre farklılık göstermekte midir?

4. Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri çalıştıkları okul türüne göre farklılık göstermekte midir?

5. Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki yeterlikleri medeni duruma göre farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, olay, birey ya da nesneleri var olan durumları ile tanımlanmaya çalışılan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2008, s. 77).

Evren ve Örneklem

ISBN 978-605-7923-57-8

Araştırmanın evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Elazığ ili merkezinde görev yapan 5308 öğretmen oluşmaktadır. Araştırmada oransız eleman örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Oransız eleman örnekleme, evrendeki eleman türlerinden her birinden örnekleme girenlerin sayısı, tamamen şansa bırakıldığı örnekleme türüdür (Karasar, 2008, s. 113). Araştırma kapsamında görüş bildiren 143 öğretmenin 52'si (%36.4) erkek, 91'i (%63.6) kadın; 48'i (%33.6) bekâr, 95'i (%66.4), 79'u (%55.2) lisans mezunu, 46'sı (%32.2) lisansüstü mezunu ve 18'i (%12.6) de lisansüstüne devam eden öğretmenlerdir. Öğretmenlerin 48'i (%33.6) meslek öğretmeni, 27'si (%18.9) sayısal ders öğretmeni, 27'si (%18.9) sınıf öğretmeni ve 41'i (%28.7) de sözel ders öğretmeni ve 28'i (%19.6) ilkokulda, 56'sı (%39.6) lisede ve 59'u (%41.3) da ortaokulda görev yapmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verileri toplamak için Elçiçek, Kinay ve Oral (2015) tarafından geliştirilen Sınıf Yönetimi Yeterliliği Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmacılar ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısını .87 olarak hesaplamışlardır. 5 boyuttan ve 30 maddeden meydana gelen bir ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları da iyi uyum değerleri vermiştir (RMSEA: .047, ϰ2/df: 1.67). Anketler tesadüfî olarak belirlenen örneklem grubundaki öğretmenlere elden veya internet aracılığıyla ulaştırılmıştır. Bu anketlerden 143 tanesi geri dönmüştür. Bu çalışmada Cronbach Alpha güvenirlik katsayısını .85 olarak bulunmuştur.

Verilerin analizi için SPSS 22 programı kullanılmıştır. Analizlerde betimsel analiz yöntemlerinden frekans, yüzde ve aritmetik ortalama tekniklerinden ve bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) faydalanılmıştır. Araştırmada 1,00-1,80 arasındaki aritmetik ortalamalar "Çok Yetersizim", 1,81-2,60 arasındakiler "Yetersizim", 2,61-3,40 arasındakiler "Orta Düzeyde Yeterliyim", 3,41-4,20 arasındakiler "Yeterliyim" ve 4,21-5,00 arasındakiler "Çok Yeterliyim" olarak yorumlanmıştır.

BULGULAR

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Sınıf Yönetim Yeterliği Ölçeğinin Alt Boyutlarına ilişkin Bulgular

Boyutlar	N	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Fiziksel düzen yönetimi	143	4.13	.562	-.577	.859
Öğretimin yönetimi	143	4.23	.476	-.690	.678
Zaman yönetimi	143	4.38	.509	-.671	.219
İlişki yönetimi	143	4.35	.387	-.836	1.182
Davranış yönetimi	143	3.06	.788	.461	-.516

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmenlerin davranış yönetimi alt boyutunda orta düzeyde yeterli ($\bar{x}$ = 3.06), fiziksel düzen yönetimi alt boyutunda yeterli ($\bar{x}$ = 4.13), zaman yönetimi ($\bar{x}$ = 4.38), ilişki

ISBN 978-605-7923-57-8

yönetimi ($\bar{x}$ = 4.35) ve öğretim yönetimi ($\bar{x}$ = 4.23) alt boyutlarında da çok yeterliyim düzeyinde olduklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerinin cinsiyet değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-tesi sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Cinsiyet Değişkeninin Öğretmenlerin Sınıf Yönetim Yeterlikleri Üzerindeki Etkisini Gösteren t Testi Sonuçları

			$\bar{x}$				
Fiziksel Düzen Yönetimi	Kadın	91	4.15	.539	.539	141	.591
	Erkek	52	4.09	.604			
Öğretimin Yönetimi	Kadın	91	4.20	.489	-.987	141	.325
	Erkek	52	4.29	.451			
Zaman Yönetimi	Kadın	91	4.33	.521	-1.306	141	.194
	Erkek	52	4.45	.485			
İlişki Yönetimi	Kadın	91	4.32	.409	-1.200	141	.232
	Erkek	52	4.40	.342			
Davranış Yönetimi	Kadın	115	3.06	.662	-.064	141	.949
	Erkek	47	3.07	.976			

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün boyutlarda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir (p >.05). Boyutlara ilişkin aritmetik ortalamalar incelendiğinde, hem kadın hem de erkek öğretmenlerin en yüksek görüş bildirdikleri Zaman Yönetimi alt boyutunda erkek öğretmenler ($\bar{X}$ = 4,45) kadın öğretmenlere ($\bar{X}$ = 4,33) göre daha yeterli olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin en düşük görüş bildirdikleri Davranış Yönetimi alt boyutunda ise kadın ($\bar{X}$ = 3.06) ve erkek ($\bar{X}$ = 3.07) öğretmenlerin görüşlerinin yaklaşık aynı düzeyde yeterli oldukları görülmektedir. Ortalamalar bazında kıyaslandığında fiziksel düzen yönetiminde kadın öğretmenler erkek öğretmenlere göre; öğretim yönetimi, zaman yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi yeterliklerinde ise erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre daha yeterli oldukları görülmüştür. Erkek ve bayan öğretmenlerin, sınıf yönetim yeterlik düzeyleri ile ilgili benzer algılara sahip oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerinin medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-tesi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Medeni Durum Değişkeninin Öğretmenlerin Sınıf Yönetim Yeterlikleri Üzerindeki Etkisini Gösteren t-Testi Sonuçları

ISBN 978-605-7923-57-8

Boyutlar	Medeni Durum	N	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Fiziksel Düzen Yönetimi	Evli	95	4.15	.588	.705	141	.482
	Bekâr	48	4.08	.510			
Öğretimin Yönetimi	Evli	95	4.26	.496	.879	141	.381
	Bekâr	48	4.18	.433			
Zaman Yönetimi	Evli	95	4.46	.459	2.855	141	.005
	Bekâr	48	4.21	.565			
İlişki Yönetimi	Evli	95	4.35	.365	.019	141	.984
	Bekâr	48	4.35	.430			
Davranış Yönetimi	Evli	95	2.98	.827	-1.784	141	.077
	Bekâr	48	3.22	.681			

Medeni durum değişkenine göre; öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri sadece Zaman Yönetimi [t (141) = 2.855; p<.05] boyutunda anlamlı farklılık göstermektedir. Bu boyutta, evli öğretmenler ($\overline{X}$ = 4,46), Bekâr öğretmenlere ($\overline{X}$ = 4.21) göre zamanı kullanmada daha yeterli olduklarını belirtmişlerdir. Hem evli hem de Bekâr öğretmenlerin en düşük görüş bildirdikleri Davranış Yönetimi alt boyutunda ise Bekâr öğretmenlerin ($\overline{X}$ = 3.22) evli öğretmenlere ($\overline{X}$ = 2.98) göre davranış yönetimi konusunda daha yeterli olduklarını belirttikleri görülmektedir.

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerinin okul türü değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Okul Türü Değişkeninin Öğretmenlerin Sınıf Yönetim Yeterlikleri Üzerindeki Etkisini Gösteren ANOVA Sonuçları

Boyutlar	Okul Türü	N	$\overline{X}$	ss	Varyansın Kaynağı	Kareler Top.	SD	Kareler Ort.	F	p
Fiziksel Düzen Yönetimi	(1)İlkokul	28	4.21	.442	Grup İçi	1.20	2	.599	1.92	.15
	(2)Ortaokul	59	4.02	.546	Gruplar Arası	43.66	140	.312		
	(3)Lise	56	4.20	.619	Toplam	44.85	142			
	Toplam	143	4.13	.562						
Öğretimin Yönetimi	(1)İlkokul	28	4.26	.395	Grup İçi	0.02	2	.008	0.04	.97
	(2)Ortaokul	59	4.23	.418	Gruplar Arası	32.13	140	.229		
	(3)Lise	56	4.23	.569	Toplam	32.14	142			
	Toplam	143	4.23	.476						
Zaman Yönetimi	(1)İlkokul	28	4.35	.540	Grup İçi	0.26	2	.131	0.50	.61
	(2)Ortaokul	59	4.34	.497	Gruplar Arası	36.60	140	.261		
	(3)Lise	56	4.43	.511	Toplam	36.86	142			
	Toplam	143	4.38	.509						
İlişki Yönetimi	(1)İlkokul	28	4.46	.315	Grup İçi	0.69	2	.343	2.34	.10
	(2)Ortaokul	59	4.28	.386	Gruplar Arası	20.56	140	.147		
	(3)Lise	56	4.37	.410	Toplam	21.24	142			
	Toplam	143	4.35	.387						
Davranış Yönetimi	(1)İlkokul	28	3.11	.838	Grup İçi	0.09	2	.043	0.07	.93
	(2)Ortaokul	59	3.05	.703	Gruplar Arası	87.99	140	.628		
	(3)Lise	56	3.04	.857	Toplam	88.07	142			
	Toplam	143	3.06	.788						

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 4 incelendiğinde okul türü değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün alt boyutlarda anlamlı farklılık ($p > .05$) göstermemektedir. Öğretmenlerin en yüksek yeterliğe sahip olduklarını belirttikleri Zaman Yönetimi [$f(2,140) = 0.50$, $p > .05$] alt boyutunda, ilkokulda görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 4.35$ ile, ortaokulda görev yapanlar $\overline{X} = 4.34$ ile ve lisede görev yapanlar ise $\overline{X} = 4.43$ ile "Çok yeterliyim" düzeyinde görüş bildirmişlerdir. Buradan öğretmenlerin daha yaşı büyük gruptaki öğrencilerle zaman yönetimi sağlayabildikleri şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenlerin en düşük yeterliğe sahip olduklarını belirttikleri Davranış Yönetimi [$f(2,140) = 0.07$, $p > ,05$] alt boyutunda ise ilkokulda görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 3.11$ ile ortaokulda görev yapanlar $\overline{X} = 3.05$ ile ve lisede görev yapanlar da $\overline{X} = 3.04$ ile "Orta düzeyde yeterliyim" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Buradan öğrencilerin yaşları ilerledikçe öğretmenlerin davranış yönetiminde daha çok zorlandıkları ile ilgili bir yorum yapılabilir. Okul türü değişkenine göre, fiziksel düzen yönetimi, öğretim yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi ile ilgili ilkokul öğretmenlerinin daha yeterli olduklarını; ortaokul öğretmenlerinin de fiziksel düzen yönetimi, öğretim yönetimi, ilişki yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili boyutlarda daha düşük yeterlikte oldukları görülmektedir.

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerinin branş değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Branş Değişkeninin Öğretmenlerin Sınıf Yönetim Yeterlikleri Üzerindeki Etkisini Gösteren ANOVA Sonuçları

Boyutlar	Branş	n	$\overline{X}$	ss	Varyansın Kaynağı	Kareler Top.	sd	Kareler Ort.	F	p
Fiziksel Düzen Yönetimi	Sınıf Öğrt.	27	4.21	.449	Grup İçi	.345	3	.115	.360	.78
	Sayısal Ders Öğrt.	27	4.14	.480	Gruplar Arası	44.509	139	.320		
	Sözel Ders Öğrt.	41	4.06	.511	Toplam	44.854	142			
	Meslek Öğrt.	48	4.13	.697						
	Toplam	143	4.13	.562						
Öğretimin Yönetimi	Sınıf Öğrt.	27	4.25	.403	Grup İçi	.229	3	.076	.333	.80
	Sayısal Ders Öğrt.	27	4.26	.410	Gruplar Arası	31.915	139	.230		
	Sözel Ders Öğrt.	41	4.17	.501	Toplam	32.145	142			
	Meslek Öğrt.	48	4.26	.532						
	Toplam	143	4.23	.476						
Zaman Yönetimi	Sınıf Öğrt.	27	4.33	.547	Grup İçi	.502	3	.167	.640	.59
	Sayısal Ders Öğrt.	27	4.47	.395	Gruplar Arası	36.357	139	.262		
	Sözel Ders Öğrt.	41	4.31	.518	Toplam	36.859	142			
	Meslek Öğrt.	48	4.40	.541						
	Toplam	143	4.38	.509						
İlişki Yönetimi	Sınıf Öğrt.	27	4.46	.321	Grup İçi	.742	3	.247	1.678	.18
	Sayısal Ders Öğrt.	27	4.38	.278	Gruplar Arası	20.500	139	.147		
	Sözel Ders Öğrt.	41	4.37	.399	Toplam	21.242	142			
	Meslek Öğrt.	48	4.26	.448						
	Toplam	143	4.35	.387						
	Sınıf Öğrt.	27	3.14	.833	Grup İçi	1.009	3	.336	.537	.66

Davranış Yönetimi	Sayısal Ders Öğrt.	27	2.93	.651	Gruplar Arası	87.066	139	.626
	Sözel Ders Öğrt.	41	3.00	.909	Toplam	88.075	142	
	Meslek Öğrt.	48	3.13	.728				
	Toplam	143	3.06	.788				

Tablo 5 incelendiğinde branş değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün alt boyutlarda anlamlı farklılık ($p > .05$) göstermemektedir. Öğretmenlerin en yüksek yeterliğe sahip olduklarını belirttikleri Zaman Yönetimi [f (3,139) = 0.64, $p > .05$] alt boyutunda, sınıf öğretmenleri $\overline{X} = 4.33$ ile, sayısal ders branşlarında görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 4.47$ ile, sözel ders branşlarında görev yapan öğretmenler $\bar{x} = 4.31$ ile ve meslek dersi öğretmenleri ise $\bar{x} = 4.40$ ile "Çok yeterliyim" düzeyinde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin en düşük yeterliğe sahip olduklarını belirttikleri Davranış Yönetimi [f (3,139) = 0.537, $p > ,05$] alt boyutunda ise sınıf öğretmenleri $\overline{X} = 3.14$ ile, sayısal ders branşlarında görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 2.94$ ile, sözel ders branşlarında görev yapan öğretmenler $\overline{X} = 3.00$ ile ve meslek dersi öğretmenleri ise $\overline{X} = 3.13$ ile "Orta düzeyde yeterliyim" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Branş değişkenine göre, fiziksel düzen yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi ile ilgili sınıf öğretmenlerinin; öğretim yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili boyutlarda da sayısal branşta görev yapan öğretmenlerin daha yeterli oldukları görülmektedir. Ayrıca ilişki yönetimi ile ilgili en düşük yeterliğe sahip olan öğretmenler meslek öğretmenleri; fiziksel düzen yönetimi, davranış yönetimi, öğretim yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili en düşük yeterliğe sahip olan öğretmenlerin de sözel branşta görev yapan öğretmenler olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular teker teker yorumlandığında ilk olarak, öğretmenlerin davranış yönetimi yeterliklerinin orta düzeyde; fiziksel düzen yönetim yeterliklerinin yeterli; zaman yönetimi, ilişki yönetimi ve öğretim yönetimi yeterliklerinin ise çok yeterli düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Can ve Arslan (2018) tarafından yapılan çalışmada ise öğrenciler, öğretmen-öğrenci ilişkilerine yönelik ilkelere uyma, eğitim öğretim ilkelerine uyma ve sınıf yönetimi ilkelerine uyma boyutlarında öğretmenlerin orta düzeyde yeterli oldukları belirtilmiştir. Gündüz ve Can (2013) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre öğrenciler, öğretmenlerini öğretmen-öğrenci ilişkilerine uyma konusunda az yeterli, eğitim öğretime yönelik ilkelere uyma ve sınıf yönetimi ilkelerine uyma konusunda orta düzeyde yeterli oldukları şeklinde görüş beyan etmişlerdir. Bu sonuçlar, araştırmanın bulguları ile farklılık göstermektedir. Kuğuoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada aday öğretmenlerin sınıf yönetimi alanında kendilerini ortanın üzerinde yeterli gördükleri, olumlu olumsuz öğretmen davranışlarını bilme ve uygulama, sınıf içinde uygun öğretim araçlarını kullanabilme ve sınıf yönetimi ile ilgili kavramaları bilme, etkili öğretmen-öğretmen iletişimini kurma konularında kendilerini daha fazla yeterli düzeyde algılamaktadırlar. Demirtaş ve Kahveci (2010) tarafından yapılan çalışmada ilköğretim okulu öğrencilerinin kendi öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterliklerine

ISBN 978-605-7923-57-8

yönelik algılarının çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Özer Taşkaya ve Ural'ın (2017) çalışmasında katılımcıların tamamına yakını kendini sınıf yönetimi alanında yeterli gördüklerini belirtmişlerdir. Kuğuoğlu (2005), Demirtaş ve Kahveci (2010) ve Özer Taşkaya ve Ural (2017) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları, bu araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgularda, öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerinin fiziksel düzen yönetimi, öğretimin yönetimi, zaman yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi boyutlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Bu nedenle de erkek ve kadın öğretmenlerin, sınıf yönetim yeterlik düzeyleri ile ilgili benzer algılara sahip oldukları söylenebilir. Ancak ortalamalar bazında incelendiğinde ise fiziksel düzen yönetiminde kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre; öğretim yönetimi, zaman yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetiminde ise erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre daha yeterli oldukları görülmüştür. Özer Taşkaya ve Ural'ın (2017) çalışmasındaki bulgulara göre öğretmenlerin sınıf yönetimdeki yeterlikleri, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Kuğuoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada kadın öğretmenlerin kendilerini sınıf yönetim yeterlikleri konusunda daha başarılı algıladıkları görülmüştür. Bu araştırmanın sonuçları Özer Taşkaya ve Ural'ın (2017) çalışmasının sonuçları ile benzerlik gösterirken, Kuğuoğlu (2005) tarafından yapılan çalışma ile farklılık göstermektedir.

Medeni durum değişkenine göre; öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri sadece zaman yönetimi boyutunda anlamlı farklılık göstermemiştir. Buradan öğretmenlerin evli ve Bekâr öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerinin benzer olduğu söylenebilir. Bu boyutta, evli öğretmenler, Bekâr öğretmenlere göre zamanı kullanmada daha yeterli olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin en düşük görüş bildirdikleri davranış yönetiminde ise Bekâr öğretmenlerin evli öğretmenlere göre daha yeterli olduklarını belirtmişlerdir.

Okul türü değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün alt boyutlarda anlamlı farklılık göstermemiştir. Bu durum ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerinin benzer olduğu şeklinde yorumlanabilir. Okul türü değişkenine göre, ortamalar kıyaslandığında fiziksel düzen yönetimi, öğretim yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi konusunda ilkokul öğretmenlerinin daha yeterli olduklarını; ortaokul öğretmenlerinin de fiziksel düzen yönetimi, öğretim yönetimi, ilişki yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili boyutlarda daha düşük yeterlikte oldukları görülmüştür. Bu durum, sınıf seviyesi yükseldikçe öğretmenlerin kendi sınıf yönetim yeterliklerine ilişkin görüş düzeylerinin düştüğünü göstermiştir. Demirtaş ve Kahveci (2010) de sınıf seviyesi yükseldikçe öğrencilerin kendi öğretmenlerini mükemmel olarak görme seviyesinin düştüğünü belirtmişlerdir.

Branş değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri bütün alt boyutlarda anlamlı farklılık meydana gelmemiştir. Bu nedenle, branş değişkenine göre öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerinin benzer olduğu söylenebilir. Ancak branş değişkenine göre, ortalamalar kıyaslandığında fiziksel düzen yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi ile ilgili sınıf öğretmenlerinin; öğretim yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili boyutlarda da sayısal branşta görev yapan öğretmenlerin daha yeterli oldukları görülmüştür. Ayrıca ilişki yönetimi konusunda meslek öğretmenleri; fiziksel düzen

ISBN 978-605-7923-57-8

yönetimi, davranış yönetimi, öğretim yönetimi ve zaman yönetimi ile ilgili olarak da sözel branşta görev yapan öğretmenlerin düşük düzeyde yeterliğe sahip olduğu görülmüştür. Özer Taşkaya ve Uyar (2017) tarafından yapılan çalışmada mezun olunan okul türüne göre sınıf öğretmenliği bölümü mezunu öğretmenler ile diğer fakültelerden mezun olanlar arasında anlamlı farklılaşma olduğu görülmüştür ve sınıf öğretmenliği mezunları sınıf yönetimi öz yeterlik algılarının diğer öğretmenlerden daha düşük olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuç, bu çalışmanın sonucu ile örtüşmemektedir.

ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularına dayalı olarak, öğretmenlerin davranış yönetimi yeterliklerinin diğer yeterliklere göre düşük olduğu görülmüştür. Eğitimin en önemli amaçlarından biri de bireyde kalıcı davranış değişikliği meydana getirmektir. Bu nedenle sınıf yönetim yeterlikleri arasında davranış yönetim yeterliği önemli bir boyuttur. Davranış yönetimi yeterliği ile ilgili olarak öğretmenlerin etkili olabilmeleri için öğrencilerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini dikkate almaları oldukça önemlidir. Bu nedenle öğretmenlere davranış yönetimi yeterliklerinin nasıl arttırabilecekleri ile ilgili hizmet içi eğitimlerin verilmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca araştırmacılara öğretmenlerin davranış yönetimi yeterliklerinin diğer yeterliklere göre düşük çıkmasının nedenlerini araştırmaları önerilebilir. Ayrıca alanyazında öğrenci görüşlerine göre de öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerini inceleyen çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlik düzeyleri ile ilgili yalnızca öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Çalışmanın etkililiğinin arttırılması için aynı okulda öğrenim gören öğrenciler ile görev yapan öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşlerinin alındığı çalışmalar yapılabilir. Öğretmenlerin sınıf yönetim yeterlikleri ile ilgili ampirik araştırmalar da yapılmalıdır. Denetmenlerin öğretmenlerin sınıf yönetim yeterliklerine ilişkin görüşlerini inceleyen nitel çalışmaların da alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aytekin, H. (2000). Sınıf yönetimi ve disiplinle ilgili kurallar geliştirme ve uygulama. L. Küçükahmet (Editör). *Sınıf yönetimi.* Ankara: Nobel Yayıncılık, 71-81.

Başar, H. (2004). *Sınıf yönetimi* (11. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Can, E. Ve Arslan, B. (2018). Öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliklerine ilişkin öğrenci görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(18), 195 - 219

Çelik, V. (2002). *Sınıf yönetimi.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Demirtaş, H. (2016). Sınıf yönetiminin temelleri. H. Kıran ve K. Çelik (Editör). *Sınıf Yönetimi.* Ankara: Anı Yayıncılık, 1-30

Demirtaş, Z. & Kahveci, G. (2010). Öğrenci algılarına göre 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterlikleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*,18-29.

ISBN 978-605-7923-57-8

Elçiçek, Z., Kinay, İ., & Oral, B. (2015). Öğretmen adaylarının sınıf yönetimi yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 51-63.

Gündüz, Y. ve Can, E. (2013). Öğrenci görüşlerine göre ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerinin sınıf yönetimi ilkelerine uyma düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 19* (3), 419-446.

Güneş, H. (2016). *Sınıf yönetimi.* Ankara: EYUDER Yayınları.

Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuğuoğlu, İ. H. (2005). Sınıf öğretmenliği bölümü mezunu aday öğretmenlerin kendi algılamalarına göre sınıf yönetimi alanındaki yeterliliklerine dair görüşleri ve öneriler. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *11*, 214-236.

Oliver, R. M., Wehby, J. H., & Reschly, D. J. (2011). Teacher classroom management practices: Effects on disruptive or aggressive student behavior. *Society for Research on Educational Effectiveness*.

Ök, M., Göde, O., & Alkan, V. (2006). İlköğretimde öğretmen-öğrenci etkileşiminde sınıf yönetimi kurallarının etkisi. *Milli Eğitim Dergisi, 145.*

Özdemir, İ. E. (2004). Sınıf ortamında istenmeyen davranışlar. Ş. Erçetin ve Ç. Özdemir (Editör). *Sınıf yönetimi.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 269-295.

Pauly, E. (1991). The classroom crucible. New York: Basic Books.

Piwowar, V., Thiel, F., & Ophardt, D. (2013). Training inservice teachers' competencies in classroom management. A quasi-experimental study with teachers of secondary schools. *Teaching and Teacher Education*, *30*, 1-12.

Sarıtaş, M. (2003). Sınıf yönetimi ve disiplini ile ilgili kurallar geliştirme. L. Küçükahmet (Editör). *Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar.* Ankara: Nobel Yayınları.

Taşkaya, C. Ö., & Uyar, M. Konya İli İlköğretim Okulları Birinci Kademe Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimindeki Yeterlilikleri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, *1*(1), 1-11.

Wang, M. C., Haertel, G. D., & Walberg, H. J. (1993). Toward a knowledge base for school learning. *Review of Educational Research*, *63*(3), 249-294.

ISBN 978-605-7923-57-8

SANCAK (BİNGÖL) VE ÇEVRESİNDE SÜS BİTKİSİ OLARAK KULLANILABİLME POTANSİYELİ OLAN DOĞAL BİTKİLER

Ömer KILIÇ
Associate Prof. Dr., Bingöl Technical Science, Vocational College, Bingöl, Turkey
Corresponding author e-mail: omerkilic77@gmail.com

Şinasi YILDIRIMLI
Prof. Dr., Hacettepe University, Science Faculty, Department of Biology, Ankara-Turkey
ot@hacettepe.edu.tr

Özet

Peyzaj düzenlemelerinde doğal bitkiler en önemli canlı materyaller arasındadır. Ancak doğal bitkilerin peyzaj düzenlemelerinde kullanımı ülkemizde çok yaygın değildir. Doğal bitki türleri habitatı, jeolojik yapıyı, toprağı, iklimi ve hidrolojik yapıyı tamamlayıcı nitelikte işlevlere sahiptir. Bitkilerin, hava kirliliğini azaltma, peyzaj restorasyonunu sağlama, şehir estetiği ile çevre güzelliğine katkıda bulunma, yönlendirme, gölgeleme, stres azaltma, erozyonu önlenme, ısıyı dengeleme, gürültü kontrolü, rüzgar, toz, sera gazlarının zararlı etkilerini azaltma ve ışık yansımasının azaltılması gibi birçok açıdan kentsel çevrelere katkısı olan yönleri bulunur. Doğal bitkiler peyzaj sektöründe dikkate alınması gereken güzel, doğal ve estetik malzemelerdir. Ülkemiz florası, zengin doğal bitki tür sayısı ve çeşitliliğine sahipken, peyzaj planlama ve tasarımında doğal bitkilerin kullanımları konusunda çalışma sayısı azdır.

Bu çalışmada, 2018 vejetasyon dönemi boyunca Sancak (Bingöl-Merkez) bucağı ve çevresinde doğal olarak yayılışı olan ve süs bitkisi olarak kullanılma kapasitesi, görsel ve estetik değeri olan bazı bitki türleri belirlenerek fotoğraflandı.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Sancak, Süs Bitkileri.

Giriş

Coğrafik yapısı, bulunduğu iklim kuşağı ve ekolojik farklılıklar gibi sebeplerden dolayı ülkemiz bitki tür ve sayısı açısından zengindir. Floristik araştırmalar gösteriyor ki ülkemizdeki bitki takson sayısı Avrupa'dan fazla olup, 12.500'ün üzerindedir (Özhatay & Kültür, 2006; Özhatay et al., 2009; Özhatay et al., 2011; Özhatay et al., 2013; Özhatay et al., 2015; Özhatay et al., 2017). Ülkemizin floristik zenginliğini ve bitki örtüsünü ortaya koyan birçok çalışma yapılmış ve çeşitli bölgelerde benzer araştırmalar devam etmektedir. Bingöl ve çevresi de farklı ekolojik, habitat ve diğer faktörler nedeniyle bitki tür ve sayısı bakımından zengindir. Bozkır (step), sulak alan, kayalık, ormanlık alanlar gibi farklı habitatlara, farklı ekolojik özelliklere sahip olması, son yıllarda yapılmış olan floristik çalışmalar ve birkaç yıl içinde keşfedilen yeni bitki kayıt ve türleri (Yıldırımlı & Kılıç, 2014; Kılıç & Yıldırımlı, 2014; Yıldırımlı & Kılıç, 2015; Yıldırımlı & Kılıç, 2016; Kılıç & Yıldırımlı, 2017) Bingöl'ün floristik zenginliğini kanıtlamaktadır. Bitkiler insanların yaşadığı yapısal çevreler ile doğa arasında bir bağ oluşturup, özellikle süs bitkileri insan yaşantısına, konforuna, estetik ve duygusal yönlerine katkılarından dolayı bitkisel tasarım uygulamaları ile yaşam mekanlarına taşınarak günlük yaşantımızda önemini korumaktadır. Süs bitkileri yapı, şekil, form, renk ve estetik özellikleri ile öne çıkan otsu ve odunsu bitkiler olup, bu bitkiler çağlar boyu insanoğlunun acılarını ve sevinçlerini sembolize etmiş, teselli kaynağı olmuş, hayatlarına renk katmış, moral ve sağlıklı yaşam nedeni olmuştur. Doğal bitki türleri, ekolojik bölgede ve habitatlarında yaşama ve yetişme güçlerini kanıtlamış olduklarından peyzaj bitkilendirmelerindeki tür seçimleri için en güvenilir ve önemli unsurlardır (Dirik, 2008). Peyzaj bitkilendirilmesi konusunda yapılan birçok çalışmada egzotik türler

ISBN 978-605-7923-57-8

tercih edilmektedir. Oysa doğal bitki türleri bulunduğu peyzajın jeolojik yapısı, iklim ve hidrolojik durumu açısından bütünleyici unsurlardır. Doğal bitki türleri renk, doku, form, morfoloji gibi estetik ve fonksiyonel özellikleri nedeni ile kırsal ve kentsel peyzaj düzenlemelerinde kullanıldığı gibi tıbbi-aromatik özelliklerinden dolayı ilaç ile boya maddesi elde etmede, kozmetik sanayinde ve daha birçok açıdan ekonomik değere sahiptirler. Bu değerli özelliklerindendir ki doğal bitkiler, kırsal ve kentsel alanlarda kullanım isteği uyandırırlar. Son zamanlarda süs bitkisi ihtiyacı artmış olup, ihtiyaç duyulan bitkilerin temin edileceği yeterli sayıda ve uygun fiyatta bitki bulmak da güçleşmiştir. Dolayısıyla peyzaj düzenlemelerinde doğal bitkilerin değerlendirilmesinin birçok avantajı olup özellikle de proje maliyetinin düşürülmesine katkı sağlamaktadır (Koçan, 2010).

Son yıllarda doğal çevreden hızla uzaklaşan insanlar kentsel yeşil alanlara ve bu alanlardaki süs bitkilerine daha fazla gereksinim duymaktadırlar. Doğal bitkiler çevre koşullarına daha iyi uyum sağlayıp, bu bitkilerin peyzaj ve bahçelerde kullanılması peyzajda çeşitlilik, doğadan toplamayı azaltma, gen kaynaklarının muhafazası, erozyonun engellenmesi ve daha birçok hususta avantaj sağlamaktadır. Süs bitkilerinin dekoratif, estetik, doku, renk, bitkisel tasarım, yer örtücü, kirliliği azaltıcı, canlılık, fonksiyonel ve rekreasyonel alan oluşturma gibi daha birçok olumlu özellikleriyle bulunduğu alanı süsleme, bitkisel mekân oluşturma, kullanıldıkları mekânları daha yaşanılabilir ve güzel vakit geçirilebilir hale getirme, insanların doğadan kopmamasını sağlama ve doğaya daha fazla ilgi göstermesinde etkin rol alırlar. Peyzaj düzenlemeleri ve bitkisel tasarımda doğal türlerin kullanımı ile yapı kitleleri ile doğal çevre arasındaki uyum desteklenerek, görsel çevre kalitesinin artması yanında çevre bütünlüğü de sağlanmaktadır (Karagüzel & Atik, 2008). Peyzaj uygulamalarında bakım maliyetlerinin azaltılması, daha doğal bir bitki dokusu ile ortam oluşturma, yerel çevreye uyum, çevre kalitesinin iyileştirilmesi gibi nedenlerle doğal türlerin süs bitkisi olarak bu alanlarda kullanılması önemlidir.

Bu çalışmada Sancak (Bingöl) ve çevresinde yayılışı olan bazı doğal bitki taksonlarının bitkisel tasarım uygulamalarında süs bitkisi olarak kullanılma potansiyelleri konusu vurgulanarak bu hususta önerilerde bulunuldu.

Materyal ve Metot

Bu çalışmanın materyallerini Sancak (Bingöl-Merkez) beldesi ve çevresinde doğal alanlarda yetişen görsel ile estetik ve süs bitkisi olarak kullanılma potansiyeli olan bitki taksonları (*Linum nodiflorum*, *Lamium album*, *Scutellaria orientalis* subsp. *orientalis*, *Hypericum scabrum*, *Tulipa armena* var. *armena*, *Ajuga reptans*, *Bellis perennis*, *Pedicularis comosa* var. *acmodonta*, *Silene compacta*, *Aethionema armenum*, *Astragalus oocephalus*, *Inula salicina*, *Acanthus dioscoridis* var. *dioscoridis*, *Achillea wilmelmsii*, *Dianthus carmelitarum*, *Silene magenta*, *Melampyrum arvense*, *Salvia sclerae*, *Fritillaria caucasica*, *Iris reticulata* var. *reticulata*, *Alisma plantago-aquatica*) oluşturmuştur. Bu doğal bitkiler 2018 yılının vejetasyon döneminde toplandı, fotoğraflandı (Şekil 1), herbaryum tekniğine uygun şekilde kurutuldu ve teşhisleri bitki sistematikçileri Ö.Kılıç ve Ş.Yıldırımlı ve tarafından Flora of Turkey (Davis, 1965-1985) eserleri kullanılarak yapıldı. Bitki materyalleri Bingöl Üniversitesi Park-Bahçe Bitkileri Bölümü ve Yıldırımlı Herbaryumu'nda muhafaza edilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Çiçek, meyve, biçim, morfoloji, estetik, doku, renk gibi her bitkinin doğal yapısındaki özellikler tasarımcılar tarafından tasarı öğesi olarak değerlendirilmesi halinde, bitkisel peyzaj düzenleme sanatı kendisini göstermiş olur. Doğal bitki türleri ekolojik şartlara kültür bitkilerine göre daha dayanıklı türler olup, bu tür bitkilerin farklı amaçlarla özellikle de süs bitkisi olarak kullanımı yetersiz seviyededir. Doğal bitki türlerinin çiçek, meyve, biçim, doku, renk, koku gibi önemli özellikleri tasarımcılar tarafından tasarı öğesi olarak değerlendirilmekte ancak bunların bitkisel peyzaj

ISBN 978-605-7923-57-8

düzenlemelerinde kullanımının artması gerekmektedir. Doğal bitkilerin peyzaj alanlarında kullanılması o bölgenin iklim ve kültürel koşullarının bir göstergesi olmakta, toprak verimliliğine katkıda bulunmakta, erozyonu önleyici özellikleri gibi birçok avantajları bulunmaktadır (Borgmann & Rodwald, 2002). Araştırma sahamızda yaprağını döken ağaç ve çalılardan oluşan ormanlar, ağaçsız alanlarda bozkırlar, çalı-yarıçalı, kayalık alan, dere, sucul ve çayır formasyonları başlıca vejetasyon tipleridirler. Herhangi bir coğrafi bölgenin belli bir kesiminde, yaşama koşulları veya ekolojik istekleri birbirine benzeyen bitkilerin bir arada bulunmalarıyla bitki vejetasyonları veya diğer adıyla bitki formasyonları oluşmaktadır. Arazi çalışmalarımız neticesinde alandaki bitki tür ve çeşitliliği ve özellikleri alandaki bitki formasyonlarına göre ortaya çıktığı tespit edildi ve çeşitli biyolojik tiplere (fanerofit, kamefit, hemikriptofit, kriptofit, terofit) ait bitkilere rastlandı. Araştırma alanı Anadolu diyagonalinin doğusunda, Anadolu-Turan fitocoğrafik bölgesinde ve B8 karesinde yer almaktadır. İnceleme alanındaki toprak özellikleri üzerinde alanın büyük bölümünde hakim olan vejetasyon özellikleri etkili olmuş ve bunlar sonucunda da farklı toprak tipleri ortaya çıkmıştır.

Belirlenen bitki taksonları (*Linum nodiflorum, Lamium album, Scutellaria orientalis* subsp. *orientalis, Hypericum scabrum, Tulipa armena* var. *armena, Ajuga reptans, Bellis perennis, Pedicularis comosa* var. *acmodonta, Silene compacta, Aethionema armenum, Astragalus oocephalus, Inula salicina, Acanthus dioscoridis*. var. *dioscoridis, Achillea wilmelmsii, Dianthus carmelitarum, Melampyrum arvense, Salvia sclerae, Fritillaria caucasica, Iris reticulata* var. *reticulata, Alisma plantago-aquatica*) renk, form, doku, canlılık, etkileyicilik, büyüleyicilik, görsel özelliklerinden dolayı peyzaj alanlarındaki bitki kompozisyonlarında kullanımı denenebilir. Süs bitkisi özelliğindeki bu tür bitkiler farklı dönemlerde çiçeklenip, uzun süreli, gösterişli ve estetik özellikte çiçeklerinin ve yapılarının olması, uzun süreli renkli görüntülerinin hakim olması gibi özelliklerinden dolayı peyzaj sektöründe kullanılması tekdüzeliğin kırılmasında, daha kimlikli ve doğal özellikli kentler oluşmasında ve etkili bitkilendirme yapılmasında önemlidir. Ayrıca ekonomik değeri ve özellikle de bu çalışmada üzerinde durulan süs bitkisi olarak kullanılma potansiyeli olan doğal bitki türlerinin habitatlarında sürdürülebilir bir şekilde devamlılığının sağlanmasına yönelik koruma yöntemlerinin (yerinde yönetim, in-situ koruma, ex-situ koruma tamamlayıcı koruma yöntemleri) belirlenmesi ve bu yöntemlerin birbirini tamamlar nitelikte uygulanması önemlidir. Alan ve çevresindeki endemik, tehdit altında, yeni, ekonomik ve özellikle de süs bitkisi olarak kullanılabilme potansiyeli olan türlerin korunmasında bazı önemli hususlar şöyle sıralanabilir; habitatların korunması, doğal olup kültürü konusunda yeterli çalışma olmayan türlerin kültürünün yapılması, doğadan toplamanın azalması, tür koruma konusunda kurumlar arası iletişimin artırılması, türleri korumada veri tabanı teknolojilerinden daha fazla faydalanılması, geleneksel bilginin korunarak halkın koruma konusunda bilinçlendirilmesi, gerekli tohum yedeklemelerinin sağlanması.

Sonuç olarak, doğal kaynaklarımız ve özellikle de süs bitkisi potansiyeli olan doğal bitki türleri ülkemiz geleceği için çok değerli bir hazine ve ekonomik öneme sahip olup, bunların tanıtımı, kullanımı, ıslahı ve üretimine daha fazla önem verilmeli, tasarım ve planlamaya yönelik çalışmalarda doğal bitki türlerini daha çok tercih etmeliyiz. Ayrıca bu tür bitkiler özenle korunmalı ve bunlarla ilgili kültüre alma ve ıslah çalışmalarına hız verilmeli ve bu tür üretime yönelik çalışmalar sürekli desteklenmelidir. Doğal bitki potansiyeli yönünden oldukça zengin bir çeşitliliğe sahip olmamıza rağmen, bu potansiyelin ekonomik olarak değerlendirilmesi konusunda yetersiz durumdayız. Ekonomik değeri ve özellikle de süs bitkisi olabilme potansiyeli olan genetik kaynakların sistemli olarak toplanması, muhafazası ile değerlendirilmesi doğal bitki örtüsü ile çevreye ve en önemlisi de ülke ve il ekonomine doğrudan katkı sağlayacaktır.

Acknowledgments

The authors thank the financial support from the Bingol University Scientific Research Project Unit, Bingol/Turkey, Project no. Pikom-Bitki-2018.004.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kaynaklar

Özhatay N, Kültür Ş. (2006). Check-list of additional taxa to the Supplement Flora of Turkey III. Turk J Bot 30: 281-316.

Özhatay N, Kültür Ş, Aslan S. (2009). Check-list of additional taxa to the Supplement Flora of Turkey IV. Turk J Bot 33: 191-226.

Özhatay FN, Kültür Ş, Gürdal MB. (2011). Check-list of additional taxa to the Supplement Flora of Turkey V. Turk J Bot 35: 589-624.

Özhatay N, Kültür Ş, Gürdal B. (2013). Check-list of additional taxa to the Supplement Flora of Turkey VI. J Fac Pharm Istanbul 43(1): 33-82.

Özhatay N, Kültür Ş, Gürdal B (2015). Check-list of additional taxa to the Supplement Flora of Turkey VII. J Fac Pharm Istanbul 45(1): 61-86.

Özhatay N, Kültür Ş, Gürdal B. (2017). Check-list of additional taxa to the Supplement Flora of Turkey VIII. J Fac Pharm Istanbul 47(1): 31-46.

Kilic, O., Yıldırımlı, Ş. (2014). Bingöl Merkez Dikme yaylası ve çevresinin fulorası. Ot Sistematik Botanik Dergisi. 21, 1, 69-126.

Yıldırımlı, Ş., Kilic, O. (2014). Sivas ve Bingöl'den üç yeni tür.Ot Sist. Bot. Der.21,2, 1-14.

Yıldırımlı, Ş., Kilic, O. (2015). New taxa of tepaloid monocots from Turkey. Ot Sistematik Botanik Dergisi. 22, 1-2, 1-24.

Yıldırımlı, Ş., Kilic, O. (2016). New infrageneric taxa and species of *Aethionema* and their current key from Turkey. Ot Sistematik Botanik Dergisi. 23, 1-2, 1-66.

Kilic, O., Yıldırımlı, Ş. (2017). Some Natural Plants Possible to be Used as Ornamental Plants in Bingöl. Plant peyzaj ve süs bitkileri dergisi. 25. Sayı, 241-245.

Kilic, O., Yıldırımlı, Ş., Kıranşan K. (2017). Yüzenadalar (Bingöl-Solhan) Çevresinin Fulorası.. Ot Sistematik Botanik Dergisi. 24, 1.

Dirik, H., 2008. Plantasyon (Bitkilendirme ve Dikim) Teknikleri. İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 4729, Orman Fakültesi Yayın No: 490, ISBN: 9789754048001.

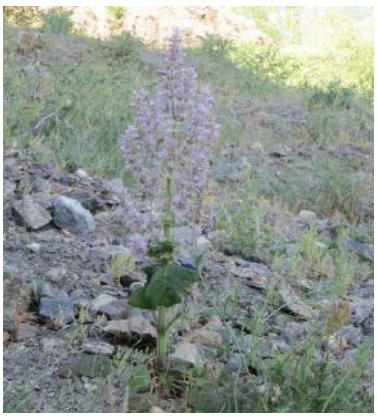
Koçan, N., 2010. Peyzaj Planlama ve Tasarım Çalışmalarında Kuşburnu (*Rosa canina* L.) Bitkisinin Değerlendirilmesi. HR. Ü. Z. F. Dergisi, 2010, 14(4): 33–37.

Karagüzel O., Atik M. (2008). Dış Mekan Süs Bitkileri ve Temel Özellikleri. Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yardımcı Ders Kitapları, Antalya, 11: 127s.

Davis P.H., Flora of Turkey and the East Aegean Islands, vols. 1-9, Edinburgh Unv. 1965-85.

Borgmann, K.L., 2002. Rodwald A. D., Butterfly Gardens. Extension Fact Sheet, 1–4.

ISBN 978-605-7923-57-8

Salvia sclerae ***Melampyrum arvense*** ***Dianthus carmelitarum***
Aethionema armenum ***Inula salicina***

ISBN 978-605-7923-57-8

Astragalus oocephalus ***Alisma plantago-aquatica*** ***Silene compacta***
Achillea wilhelmsii ***Fritillaria caucasica***

ISBN 978-605-7923-57-8

Iris reticulata* var. *reticulata ***Pedicularis comosa* var. *acmodonta*** ***Bellis perennis***
Ajuga reptans ***Tulipa armena* var. *armena***

Hypericum scabrum ***Scutellaria orientalis* subsp. *orientalis*** ***Linum nodiflorum***
Lamium album ***Acanthus dioscoridis* var. *dioscoridis***

Şekil 1: Çalışma alanında süs bitkisi olarak kullanılabilme potansiyeli olan doğal bitki taksonları.

ENDEMIC, AROMATIC AND MEDICINAL PLANTS OF SANCAK (BİNGÖL) AND IT'S SURROUNDINGS

Ömer KILIÇ
Associate Prof. Dr., Bingöl Technical Science, Vocational College, Bingöl, Turkey,
Corresponding author e-mail: omerkilic77@gmail.com

Şinasi YILDIRIMLI
Prof. Dr., Hacettepe University, Science Faculty, Department of Biology, Ankara-Turkey,
ot@hacettepe.edu.tr

Abstract

Medicinal and aromatic plants play a significant role in the life of people and are present in different forms. Medicinal plants are those plants which are used in official and various traditional systems of medicines throughout the world; these plants provide people with medicines - to prevent disease, maintain health or cure ailments. There are related issues, such as for nutrition, toiletry, body care,

ISBN 978-605-7923-57-8

incense and ritual healing. Aromatic plants are a special class of plants used for their aroma and flavour. Many of them are exclusively used also for medicinal purposes in phytotherapy especially aromatherapy as well as in various systems of medicine. Similarly a number of medicinal plants also produce essential oils as well as being used for perfumery. At the present time, especially in developing countries, the majority of the world population still uses aromatic pants to solve the health problems and for therapeutic purposes. The aromatic and medicinal plants have played very important role for human life and they are widely used in many countries for the maintenance of health. Nowadays, the usage of these plants are also play an important role in Turkey. The flora of Turkey is estimated to contain more than 12.500 plant taxa and approximately 33% of these are endemic.

This study was carried out vegetation seasons 2018 in order to contribute medicinal, aromatic and endemic plants knowledge of Eastern Anatolia Region of Turkey (Bingöl-Sancak); that might be useful for endemic, aromatic, medicinal plants knowledge, aromateraphy, phytoteraphy, economic agricultural policy development, ethnobotany and development of drug sector.

Keywords: Bingöl, Sancak, Medicinal, Aromatic, Endemic.

Introduction

Turkey is among the richest countries in the world in terms of flowering plant diversity. More than 12.500 plant taxa, the flora is the richest of any country in Europe, North Africa and Middle East; approximately 33% of these are endemic (Güner et al., 2001; Özhatay et al., 2017). In addition, more than 1000 plant taxa are used as medicinal treatments (Yesilada, 2002). Plants have played very important role for human life; in these days the usage of plants as a way of treatment is still very important and the plants that used for medicinal purposes are also play an important role in Turkey (Baytop, 1999). Medicinal and aromatic plants have played very important role for human life as a way of treatment of different illness; different extracts of these plants uses remedies for treatment of many diseases and uses in ethnobotany (Hussein et al., 2014). These plants have a wide range of useful effects in control of animal, plant and human diseases, as well as uses pharmaceutical and food industry (Pandey & Tripathi, 2011). Medicinal and aromatic plants produced more seconder metabolites than other plants and they have a good smell, rich essential oil, saponins, iridoids, glikozides, tannins, essential oils, flavonoids, ailkaloids and other chemical contents (Guleria & Tiku, 2009). Most of medicinal and aromatic plants in ethnobotany and used for many useful purposes in human life like cosmetic, medicinal, dyes, spices, colorants, aromatic and crop production (Slikkerveer, 2006). In addition medicinal and aromatic plants have antibacterial, antifungal, analgesic, stomatic, antioxidant and antimicrobial effects (Aburjai and Natsheh, 2003). Biological diversity faces many threats throughout the world, human actions are causing a biodiversity crisis, with species extinction rating up to 1000 times higher than background (Brooks et al., 2006). Major threats to ecosystems, biodiversity and endemic plants are habitat loss, pasturage, overexploitation, extreme collection from nature, pollution, invasion of alien species, global climate change and disruption of community structures (Novacek & Cleland, 2001). Endemic plant species, grows naturally only in a single geographic area, the size of which could be either narrow or relatively large. A plant species may be both rare and endemic if it lives in a narrow (and single) geographical area (Primack, 2006).

In this study medicinal, aromatic and endemic plants knowledge of Eastern Anatolia Region of Turkey (Bingöl-Sancak) contributed. This investigation included some medicinal aromatic and endemic plant taxa of Sancak provinces (Bingöl) during the vegetation seasons 2018; that might be useful for aromatic, medicinal and endemic plants knowledge.

ISBN 978-605-7923-57-8

Material and Methods

The materials of this study consists of some medicinal, aromatic (*Salvia multicaulis*, *Nigella arvensis* var. *glauca*, *Origanum vulgare* subsp. *hirtum*, *Hypericum elongatum* var. *elongatum*, *Clinopodium umbrosum*, *Origanum acutidens*, *Nepeta nuda*. subsp. *nuda*, *Stachys lavandulifolia* subsp. *lavandulifolia*, *Ajuga chamaepitys* var. *ciliata*, *Thymus haussknechtii*, *Ziziphora capitata*) and endemic plants (*Rumex nepalensis*, *Silene magenta*, *Silene konuralpii*, *Cyclothicrum niveum*, *Micromeria cilicica*, *Nepeta baytopii*, *Cirsium yildizianum*, *Gundelia komagense*, *Salvia absconditiflora*) grown in natural areas Sancak (Bingöl-Center) district. These natural plants were collected during the vegetation period of 2018, photographed (Figure 1), dried according to herbarium technique and identified with Flora of Turkey (Davis, 1965-1985) by plant taxonomists Ö.Kılıç and Ş.Yıldırımlı. Plant materials are stored in the Department of Park and Garden Plants of Bingöl University and in Yıldırımlı Herbarium.

Result and Discussion

Many of the industrially and commercially used pharmaceuticals, drugs, cosmetics.. are products of secondary metabolism in microbial or plant systems. Out of the 350.000 plant taxa known so far, between 35.000-50.000 are used worldwide for medicinal purposes and less than about 0.5% of these have been chemically investigated. About 100 plant taxa are involved in 25% of all drugs prescribed in advanced countries (Comer & Debus, 1996). Medicinal and aromatic plants have important position in human ilfe; however, the use of medicinal and plants is faced with constraints of identification, inventory, and characterization. The capability and properties of plants to either cure a disease or generate aroma is due to the biosynthesis of secondary metabolites. These groups of secondary metabolites may be classified into alkaloids, glikozides, essential oils, terpenoids, phenylpropanoids, and the complexes of these metabolites (Croteau et al., 2000). This study was carried out in order to contribute medicinal, aromatic and endemic plants knowledge of Sancak (Bingöl) and it's surroundings. In this context during the vegetation season 2018 some medicinal and aromatic (*Salvia multicaulis*, *Nigella arvensis* var. *glauca*, *Origanum vulgare* subsp. *hirtum*, *Hypericum elongatum* var. *elongatum*, *Clinopodium umbrosum*, *Origanum acutidens*, *Nepeta nuda*. subsp. *nuda*, *Stachys lavandulifolia* subsp. *lavandulifolia*, *Ajuga chamaepitys* var. *ciliata*, *Thymus haussknechtii*, *Ziziphora capitata*) and endemic plants (*Rumex nepalensis*, *Silene magenta*, *Silene konuralpii*, *Cyclothicrum niveum*, *Micromeria cilicica*, *Nepeta baytopii*, *Cirsium yildizianum*, *Gundelia komagense*, *Salvia absconditiflora*) were detected, collected and photographed. Detected aromatic and medicinal plants are used in ethnobotany. Aerial parts of *Origanum vulgare* subsp. *hirtum* mixed with chesee, used in pastry and as spice (Özdemir & Kültür, 2017). Flowers of *Ajuga chamaepitys* subsp. *chia* used to treatment of hemorroids and healing wounds (Kılıç & Bağcı, 2013). Leaves decoction of *Thymus haussknechtii* used for colds, flu, high cholesterol, respiratory tract problems; flower and leaves infusion of *Salvia multicaulis* used for colds, flu, digestive, tonsillitis, appetizer, diabetes disease (Kilic, 2016). The biodiversity and flora of a country or city combined with its natural sources richness; richness of a country's flora is detected based on the level of endemism and other plants. The endemic plants conservation programs should be implemented because endemic plant species have an important place in the biodiversity. In the literature, there are proposes about alternative preservation methods (Riemann & Ezcurra 2005; Casazaza et al., 2005). Some floristic studies have shown that Bingöl has a rich diversity of plant species and one of the most important city in terms of endemic plants (Kilic & Yildirimli, 2014; Yildirimli & Kilic 2014; Yildirimli & Kilic 2016; Kilic et al., 2017). The distribution of endemic plants of Irano-Turanian phytogeographic region is about 1200 (Ekim et al., 2000); in this study research area is also in the Irano-Turanian phytogeographic region so in future years number of endemic species is expected to increase with field studies from Sancak (Bingöl) district. Endemic and economically plants are very important in human life; so *In situ* protective action programs, *Ex situ* conservation programs and rehabilitation or restoration of damaged habitats should be implemented (Casazza *et al*., 2005).

ISBN 978-605-7923-57-8

In conclusion, in this study some endemic, medicinal, aromatic plants and rich biodiversity were detected from local region Sancak district (Bingöl) and presented some suggestions concerning the preservation and of detected plants.

Acknowledgments

The authors thank the financial support from the Bingol University Scientific Research Project Unit, Bingol/Turkey, Project no. Pikom-Bitki-2018.004.

References

Güner, A., Özhatay,N., Ekim,T., Başer, K.H.C, 2001. Flora of Turkey and the East Aegean Islands (SupplementII). Vol.11. Edinburg University Press, Edinburg.

Özhatay N, Kültür Ş, Gürdal B. (2017). Check-list of additional taxa to the Supplement Flora of Turkey VIII. J Fac Pharm Istanbul 47(1): 31-46.

Yesilada, E., 2002. Biodiversity in Turkish folk medicine.Biodi- versity: Biomolecular Aspects of Biodiversity and Innovative Utilization. Kluwer Academic/Plenum Publishers, London,pp.119–135.

Baytop T, Tiirkiye'de Bitkiler lie Tedavi, 2. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 1999.

Hussein HA, Abaas IS, Ali RH. Antibacterial activity of *Cinnamon zelanicum* L. and *Syzygium aromaticum* L. Essential oil s. Int J Pharm Sci. 2014; 6(5): 165-8.

Pandey, A.K.; Tripathi, N.N. Aromatic plants of Gorakhpur forest division: Their antimycotic property and medicinal value. Int. J. Pharm. Sci. Rev. Res. 2011, 7, 142–147.

Guleria, S., Tiku, A.K., 2009. Botanicals in pestmanagement: current status and future perpectives. In: Peshin, R., Dhawan, A.K. (Eds.), Integrated Pest Management: Innovation-Development Process, vol. 1. Springer, Berlin, pp. 317–330

Slikkerveer, L.J., Bogers, R.J., L.E. Craker, D. Lange (Eds.), Medicinal and Aromatic Plants: Agricultural, Commerical, Ecological, Legal, Pharmacological and Social Aspects, Springer, Dordrecht (2006), pp. 1–28.

Aburjai, T., Natsheh, F.M., 2003. Plants used in cosmetics. Phytother. Res. 17, 987–1000.

Brooks T. M., Mittermeier R.A., da Fonseca G. A. B., Gerlach J., Hoffmann M., Lamoreux J. F., Mittermeier C. G., Pilgrim J. D., Rodrigues A. S. L., 2006. Global Bio. Con. Priorities. Sci 313: 58-61.

Novacek M. J. & Cleland E.E., 2001. The current biodiversity extinction event: scenarios for mitigation and recovery. PNAS 98: 5466–5470.

Primack RB (2006). *Essentials of Conservation Biology*. Sinauer Assoc., Inc., Sunderland, MA.

Davis P.H., Flora of Turkey and the East Aegean Islands, vols. 1-9, Edinburgh Univ. Press., 1965-1985.

Comer M, Debus E (1996). A partnership: Biotechnology, biopharmaceuticals and biodiversity. In: di Castri F, Younnes T (eds) Biodiversity. Science and Development. Publ, Oxford, pp 488–499.

ISBN 978-605-7923-57-8

Croteau R, Gershenzon J (1994) Genetic control of monoterpene biosynthesis in mints (Mentha: lamiaceae). Genetic engineering of plant secondary metabolism. Rec Adv Phytochem 28:193–229.

Özdemir E, Kültür Ş. (2017). Wild Edible Plants of Savaştepe District (Balıkesir, Turkey). Marmara Pharmaceutical Journal 21/3: 578-589.

Kilic, O., Bagci, E. (2013). An ethnobotanical survey of some medicinal plants in Keban (Elazığ -Turkey). JMPR. 7 (23), 1675-1684.

Kilic, O., (2016). An ethnobotanical survey from Bingol (Turkey). J. of Applied Res. 2, 10, 685-691.

Riemann, H. and E. Ezcurra. (2005). Plant endemism and natural protected areas in the peninsula of Baja California, Mexico. Biological Conservation, 122(1): 141-150.

Casazza, G., G. Barberis and L. Minuto. 2005. Ecological characteristics and rarity of endemic plants of the Italian Maritime Alps. Biological Conservation, 123(3): 361-371

Kilic, O., Yıldırımlı, Ş., (2014). Bingöl Merkez Dikme yaylası ve çevresinin fulorası. The Herb Journal of Botany, 21, 1, 69-126.

Yıldırımlı, Ş., Kilic, O. (2014). Sivas ve Bingöl illerinden üç yeni tür. The Herb J. of Bot., 21, 2, 1-14.

Yıldırımlı, Ş, Kilic, O. 2016. New infrageneric taxa and species of *Aethionema* and their current key from Turkey. The Herb J. of Botany, 23, 1-2, 1-66.

Ö. Kılıç, Ş. Yıldırımlı, K. Kıranşan. (2017). Yüzenadalar (Bingöl-Solhan) Çevresinin Florası. The Herb Journal of Botany, 24, 2, 117-155.

Ekim, T., M. Koyuncu, M. Vural, H. Duman, Z. Aytaç and N. Adıgüzel. (2000). Red Data Book of Turkish Plants. Turkish Association for the Conservation of Nature & Van Centennial University, ISBN: 975-93611-0-8, Barışcan Ofset, 246pp, Ankara.

ISBN 978-605-7923-57-8

Salvia absconditiflora* (End.)** ***Ziziphora capitata ***Cyclothicrum niveum* (End.)** ***Nigella arvensis* var. *glauca*** ***Stachys lavandulifolia* subsp. *lavandulifolia***

ISBN 978-605-7923-57-8

Origanum vulgare* subsp. *hirtum ***Micromeria cilicica* (End.)** ***Clinopodium umbrosum***
***Nepeta baytopii* (End.)** ***Origanum acutidens* (End.)**

Hypericum elongatum* var. *elongatum ***Rumex nepalensis* (End.)** ***Silene konuralpii* (End.)**
***Cirsium yildizianum* (End.)** ***Gundelia komagense* (End.)**

ISBN 978-605-7923-57-8

Thymus haussknechtii* (End.)** ***Salvia multicaulis ***Nepeta nuda* subsp. *nuda*** ***Ajuga chamaepitys* subsp. *chia*** ***Silene magenta***

Figure 1: Endemic, medicinal and aromatic plants of studied area

ISBN 978-605-7923-57-8

PARİS İKLİM SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE

PARIS AGREEMENT AND TURKEY

Berkan DEMİRAL

Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, berkandemiral@trakya.edu.tr

Hakan EVİN

Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, evinhakan@hotmail.com

Özet

Dünya ülkeleri, Kyoto ile başlayan ve Paris'e kadar uzanan süreçte çevreye ilişkin gelecekleri konusunda tam anlamıyla bir uzlaşıya varamamışlardır. İnsanoğlunun kalkınma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik tüm çabalar hep çözümsüzlükle sonuçlanmıştır. Bundan dolayı BM düzenlediği çevre toplantılarına ilişkin karar alma sayı ve yöntemlerini bile değiştirmiştir. BM tarihinde ilk kez Kyoto'da oybirliği yönteminden vazgeçilerek oyçokluğu yöntemine geçilmiştir. Ancak ne yazık ki bu tür önlemler de sorunu çözmek açısından yeterli olmamıştır. Bu nedenle başta iklim değişikliği olmak üzere pek çok küresel çevre sorununun çözümüne ilişkin yapılan toplantılarda hep havanda su dövülmüştür. Son olarak 2009 yılında Kopenhag'da yaşanan fiyasko umutları tükenme noktasına getirmiştir.

RİO+20 sürdürülebilir kalkınma zirvesi tüm dünya açısından çevre politikalarına bakışı değiştirecek kimi önemli kararların alındığı bir zirve olmuştur. Bu zirvenin nihai raporu olarak adlandırılabilecek "*Arzu Ettiğimiz Gelecek*" bildirgesi dünya ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma (Sustainable Development) yerine sürekli kalkınma (Sustained Development) hedefine yöneldiğini ve çözümü küresel birliktelikte değil yerel çabalarda gördüğünü göstermiştir.

İşte Paris zirvesi bu koşullarda yapılmıştır. İki haftalık çok çetin müzakerelerden sonra tüm dünya ilk kez bu konuda ortak bir uzlaşıya varmış görünmektedir. Bir tarafta Çin ve ABD gibi ülkelerin öte yanda Hindistan gibi 3. Dünya ülkelerinin ayak diremeleri aşılabilmiştir. Bu zirvenin sonunda son derece önemli kararlar alınmış ve taahhütlerde bulunulmuştur. Türkiye'de artışta azalma sözü vererek bu konuya ilişkin politikalarını ortaya koymuştur.

3-14 Aralık 2018 tarihinde Katowice'de yapılacak olan Zirve'de Paris Anlaşması'nda eksik bırakılan konuların nihayetlendirilmesi umulmaktadır. Paris sonrası yapılan Marakeş ve Bonn Zirvelerinden bir netice alınamamıştır. Bu durum Paris Anlaşmasını gönülsüzce imzalayan ülkelerde olumsuz kıpırdanmalara neden olmaktadır. Son dönemlerde ABD başkanı Trump ABD'nin Anlaşmadan çekileceğinden söz etmeye başlamıştır.

Bu çalışmada Paris zirvesinin sonuçları çeşitli açılardan ele alınacak ve Türkiye'nin buna ilişkin yaklaşımları değerlendirilecektir. Son dönemlerde ABD başkanı Trump'ın açıklamalarıyla yeni bir

ISBN 978-605-7923-57-8

krizin eşiğine gelen bu anlaşma sonrası durum değerlendirilerek Türkiye'nin önüne bir yol haritası konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Çevre Sorunları, Türkiye'nin Çevre Politikaları, Paris İklim Zirvesi.

Abstract

World countries have not fully reached a consensus on their future concerning the environment in the process starting with Kyoto and extending to Paris. All bids to solve the problems that emerged as a result of human development efforts have always resulted in failure. Therefore, the UN has even changed the number and methods of decision-making on environmental meetings. For the first time in the UN history, the unanimity method had been abandoned in Kyoto and the majority method had been adopted. Unfortunately, such measures have not been sufficient to solve the problem. For this reason, in the meetings held regarding the solution of many global environmental problems, especially climate change, efforts have always gone to waste. Finally, the 2009 fiasco in Copenhagen brought about exhaustion of hopes.

The RIO + 20 sustainable development summit was the one in which important decisions were taken to change the view of environmental policies for the whole world. 'The Desirable Future' statement, which can be called the final report of this summit has shown that the countries of the world are moving towards the goal of sustained development instead of sustainable development and it has shown that the solution is in local efforts, not in global unity.

The Paris summit was held under these conditions. After two weeks of hard negotiations, the whole world seems to have reached a consensus on this issue for the first time. On the one hand, the persistence of the countries such as China and the USA, on the other hand the persistence of the third world countries such as India was able to be defeated. At the end of this summit, important decisions were taken and commitments were made. Turkey also revealed its policies on this issue by promising to decrease emissions.

It is expected to finalize the missing issues in the Paris Convention at the summit which is to be held on December 3-14, 2018 in Katowice. After Paris Agreement, no result was obtained from the summit in Marrakech and Bonn. This situation leads to negative attitudes in the countries that reluctantly signed the Paris Agreement. The US President Trump has recently begun to talk about the US withdrawal from the Treaty.

In this study, the results of the Paris summit will be discussed from various points and Turkey's approaches on this issue will be evaluated. After this deal, which has come to the brink of a new crisis, due to US president Trump's statement, a road map will be put in front of Turkey after assessment of the situation.

Keywords: Global Environmental Issues, Turkey's Environmental Policies, Paris Climate Summit

GİRİŞ

Yaklaşık 4,5 milyar yaşında olan Dünya insanoğlunun varlığı ile birlikte önemli dönüşümler yaşamaya başlamıştır. İnsanoğlu var olduğundan beri dünya yüzeyinde önemli sorunlar ortaya

ISBN 978-605-7923-57-8

çıkarmıştır. Ancak bu konunun özellikle sanayi devrimi ile birlikte daha da bir hızlandığını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar insanoğlu faaliyetlerinde doğaya çok büyük ve geri dönüşsüz zararlar vermek konusunda çok etkili değildir. Her ne kadar antik çağdan beri insanoğlu zaman zaman doğaya önemli zararlar vermiştir. Örneğin Romalılar Kartaca savaşından sonra Libya topraklarını tuzlayarak çoraklaştırarak düşmanlarına bir ders vermek istediklerinde ciddi bir çevre sorunu ortaya çıkarmayı başarmışlardır. Yine Romalıların meşhur hamamlarında kullanmak için kestikleri ağaçlardan dolayı kimi ormanlık alanlara önemli zararlar vermişlerdir.

Ancak yine de bunlar son derece sınırlı mekânda ve son derece sınırlı sayıda ortaya çıkmıştır. Oysaki sanayi devrimiyle birlikte fosil yakıt kullanımına geçilmesi, insanoğlunun çevre üzerindeki baskısını başka bir boyuta taşımıştır. Kentlerde biriken insan nüfusu gerek yoğunlaşmanın ihtiyaç duyduğu enerji gerekse ortaya çıkan yeni teknolojik araçların ihtiyaç duyduğu enerji için fosil yakıt kullanımı çevre üzerinde çeşitli sorunlara yol açacaktır. Sera gazları diye bilinen Kloroflorokarbon gazlarının atmosfere salınımı sonucunda ozon tabakasındaki incelme diğer tüm sorunlardan daha hayati öneme haizdir.

Küresel ısınmanın çok fazla abartıldığı, aslında sorunun o kadar büyük ölçekli olmadığı itirazlarına rağmen daha şimdiden Çin'in kuzey eyaletlerinde ortalama insan ömrünün 5,5 yıl geriye gittiği bilinmektedir. Antarktika'daki buzullardaki hızlı erime, giderek artan orandaki ısınmaya dayalı çevresel felaketler (kasırgalar, hortumlar, seller, kuraklıklar) ve bunların her geçen yıl daha ölümcül olması, sanayii devriminden bu yana geçen 150 yılı aşkın süre içerisinde yıllık ortalama ısının her yıl daha da ileri düzeylerde ölçülmesi, ada devletlerinin daha şimdiden sular altında kalma riski yüzünden giderek artan iklim göçmenliği ve tarımsal üretimde giderek düşen verimlilik küresel ısınmaya yönelik kanıtlar arasında verilmektedir (Lynas:2008).

İnsanoğlunun küresel çevreye verdiği zarara yönelik yerel çabalarla çözülemeyeceğinin ortaya çıkması uluslararası çevre olgusunun önemini daha da arttırmıştır. Buradaki temel sorun farklı çıkarlara sahip dünya ülkelerinin bu ortak sorunu çözmek için ne kadar birlikte hareket edebilecekleriydi. Birleşmiş Milletler (BM) bu konuda üzerine düşeni yaparak 1972 yılında Stockholm'de bir dünya zirvesi toplanmasına aracılık etmiştir. Bugün bu toplantının başlangıç tarihi olan 5 Haziran *"Dünya Çevrecilik Günü"* olarak kutlanmaktadır.

Stockholm ile birlikte dünyanın çevre sorunlarına olan ilgisi artmıştır. Bunun sonucu olarak BM'nin çeşitli sorunlara yönelik İskandinav ülkelerinin başbakanlarına verdiği görevlerden biri de Norveç'in ilk kadın başbakanı Bayan Gro Harlem Brundlandt başkanlığında toplanan çevre komisyonudur. Bu komisyonun hazırladığı rapor çok önemli iki katkıda bulunmuştur. Bunlardan biri çevre hakkının bir insan hakkı olarak kabul edilmesi öteki de ilk ve son kez uluslararası bir metinde *"Sürdürülebilir Kalkınma*" kavramının tanımlanması olmuştur.

BM Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) 1988 yılında, bir Devletlerarası İklim Değişikliği İzleme Kurulu (IPCC) oluşturmuşlardır. Bu kurulun amacı, sorunun çözümüne ışık tutacak bilimsel verileri sağlamaktır. Kurul 1990 yılında yayımladığı ilk raporunda, o günkü eğilimlerin olduğu gibi devam etmesi durumunda, ortalama küresel sıcaklığın her on yılda aşağı yukarı 0,3 ^{o}C yükseleceği tahmininde bulunmuştur. Bu sanayii devrimi öncesi dönemlere oranla,

ISBN 978-605-7923-57-8

küresel sıcaklığın 2025 yılında 2, 2100 yılında ise 4 ºC derece yükselmesi anlamına gelmektedir (Speth: 2006).

Brundlandt Raporunun önemli etkilerinden biri de 1992 yılında Rio'da toplanan BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'dır. 1992 yılına gelindiğinde çevresel endişelerin sürmekte olduğu ve daha geniş kapsamlı bir çalışma gereği ortaya çıkmıştır. En önemli tespit "*Çevreye rağmen kalkınmanın sağlanamayacağı, kalkınmanın ihmal edilmesi ile çevrenin korunamayacağı"*dır. Bu düşüncenin sonucu olarak BM en geniş katılımlı zirvelerinden biri olan zirvede 5 temel belge ortaya çıkmıştır: Sonuç bildirgesi, Gündem 21, Ormancılık İlkeleri, Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi.

Rio'da kabul edilen bu temel belgeler birer soft law (yaptırımı olmayan) niteliğindedirler. Bu belgeler içerisinde konumuz açısından önemli olan İklim değişikliği sözleşmesidir. Ancak bu sözleşmenin kabul edilip imzalanması uzun bir süreç alacaktır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS); atmosferdeki sera gazı emisyonlarının artması sonucu daha detaylı emisyon kaynaklarına, yani tarım, fosil yakıt, enerji, ulaştırma, atık, ormancılık ve arazi kullanımı gibi temel emisyon kaynaklarındaki azaltım çalışmalarına yönelik uluslararası çevre sözleşmesidir.

9 Mayıs 1992 tarihinde New York'ta kabul edilen ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren BMİDÇS, "*ortak fakat farklılaşmış sorumluluklar ve göreceli kapasiteler", "gelişme yolundaki ülkelerin ihtiyaçlarının ve özel koşullarının tam olarak tanınması", "önceden önlem alma yaklaşımı" ve "gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmalarının ve ekonomik büyümelerinin desteklenmesi"* gibi önemli temel ilkeler etrafında şekillenmiştir (Köse: 2018).

İklim değişikliği, insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan küresel bir sorundur. BM'nin uzman kuruluşu Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli Raporları'nda (IPCC) sıkça kullanılan bu gerçek, en son 30 Eylül 2013 tarihinde yayımlanan Beşinci IPCC Raporu'nun Ön Değerlendirme Raporu'nda (WGI; AR5), açık bir ifade ile "%95" oranla artık olasılık kavramından sıyrılmış bir halde "tartışmasız insan kaynaklı bir sorundur" ifadeleriyle kullanılmaktadır.

İklim değişikliğinin, önümüzdeki yıllarda sadece çevre politikalarında değil aynı zamanda sağlık, ekonomi, insan hakları politikaları ve hatta askeri harekâtların bile içeriğinde yer alması olağan hale gelecektir. Güvenlik algısı sadece ülke bağımsızlığı ya da siyasi ilişkilere bağlı olarak ülkelerarası askeri güç ilişkileriyle sınırlı kalmayıp, bilhassa "*çevre = güvenlik*" algısının giderek farklı boyutlara taşınmasıyla daha da belirginleşecektir. Hatta küresel çevre problemlerinin, olası etkilerinin azaltılması noktasında ulusal çıkarlar niteliğinde ve bazen de Avrupa Birliği'nin (AB) ortak güvenlik politikası çerçevesinde strateji raporları içerisinde yerini aldığını görmekteyiz.

Geliştirilen modeller ve senaryolar üzerinden ileriki dönemlerde iklim değişikliğinin olası etkilerinin en aza indirilmesi ya da daha önemlisi "iklim değişikliğine en yüksek seviyede uyumun sağlanması", en temel ihtiyaçlardan biri olarak gözükmektedir, gözükmelidir. Hiç şüphesiz geç kalınmaması, şimdi atılacak adımların doğruluğuna bağlı kalmaktadır.

BMİDÇS'nin yürürlüğe girdiği 1994 yılından itibaren, "Taraflar Konferansı" ya da kısaca "COP" toplantıları ayrı bir öneme sahiptir (Conferences of the Parties). Bu toplantılar, temel iklim değişikliği

ISBN 978-605-7923-57-8

ile mücadelede sergilenen çalışmaların ve uzun vadede atılacak küresel çalışma metinlerinin çıkış noktasını simgeler. Uluslararası konjonktürlere ve ülke performanslarına (taahhütlerine) bağlı olarak da gelişen COP toplantılarının sonuç belgeleri, iklim değişikliği müzakerelerinde hangi aşamaya gelin(eme)diğinin de açık birer sembolleri haline gelmektedir. Müzakerelerin en canlı olduğu dönemler, BM'nin en kapsamlı konferanslarından biri olan Rio Zirvesi'nin gerçekleştiği, ilk IPCC Raporlarının yayımlandığı, BMİDÇS'nin resmen kabul edildiği, COP toplantılarının sonuçlarının ilk defa kamuoyuyla paylaşıldığı ve bu süreçte Kyoto Protokolü'nün imzalanmasına tanıklık edilen 1990'lı yıllardır. Ancak 2000'li yılların müzakere atmosferi, ilk yılların hızlı çıkışından uzak bir halde, daha durağan ve hatta hiç ilerleme kaydedilemeyen toplantılara dönüşmüştür. 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü ise dönemin en önemli sonucudur.

PARİS'E GİDEN İLK BASAMAK BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ

BMİDÇS ve Kyoto Protokolü, iklim değişikliği ile mücadele için uluslararası alanda iklim politikalarına yön veren sürecin iki önemli parçasıdır. 1972 yılındaki Stockholm "İnsan Çevresi" Konferansı'ndan bu yana, iklim müzakerelerinde ülkeler yorucu ancak zorunlu bir süreçten geçmiştir ve geçmeye devam etmektedir. 2007 tarihli Bali Yol Haritasında şekillenen "Sözleşme" ve "Protokol" başlığı altında, iki yönlü uluslararası iklim değişikliği müzakerelerinin yürütüldüğü bir sürece girilmiştir.

İklim değişikliği müzakerelerini birkaç noktadan bakarak okumak gerekebilir. Birincisi; daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, 1970'li yıllardan itibaren çoğalan bilimsel çalışmalar ve tüm dünyada görülen çevre felaketleriyle, 1972 yılında Stockholm'de gerçekleşen konferans, ülkelerarası ortak çıkarlar bağlamında pek çok prensibin kabul edilmesi açısından başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Yani 1970'li yılların, küresel çevre kararlarında önemi büyüktür. İkincisi; 1970'li yıllardan özellikle 2007 yılına kadar gelinen süreçte, BMİDÇS ve Kyoto Protokolü'nün kabul edilmesinin yanı sıra, müzakere sürecini değiştiren 2007 tarihli Bali Yol Haritası'nın da önemli bir sürece işaret ettiğini unutmamak gerekir. Müzakere sürecinin bilhassa "şeklini" değiştiren Bali Yol Haritası'na bağlı olarak, müzakere sürecini "2007 sonrası" ve "2007 öncesi" şeklinde ayırmak mümkündür. Üçüncüsü; 2012 sonrası dönem için, tarafların iki önemli konuyu belirlemesi önem arz etmiştir. Bunlar, 2015 yılında imzalanması ve 2020 yılında yürürlüğe girmesi için Kopenhag'ta karara bağlanamayan "anlaşma metninin bir an önce hazırlanması" gerçeği ile Kyoto Protokolü'nün birinci yükümlülük döneminin sona erdiği 2012 yılından sonra anlaşmanın geçerli hale gelmesi düşünülen 2020 tarihine kadar sürecek "ikinci yükümlülük döneminin" karara bağlanmasıdır. 2012 yılından itibaren yapılan adımlar, bu çerçevede anlaşma olana kadarki dönemde Kyoto Protokolü'nün ikinci yükümlülük dönemini yansıtacaktır.

Yeterli sonuç alınamayan Kopenhag'taki Taraflar Konferansı'nın (COP 15) ardından, 2015 yılında kabul edilip 2020 yılında yürürlüğe girmesi planlanan ve uluslararası bağlayıcılığı olan yasal bir iklim değişikliği anlaşması başka bir toplantıya ertelenmiş ve bu durum uluslararası camiada "Kyoto-Tipi" müzakere sürecinin daha da belirgin bir şekilde sorgulanmasına neden olmuştur (Demiral vd: 2010). Hatta küresel çapta iklim değişikliği ile mücadelede önemli rol üstlenici AB bile bu eleştirilerden

ISBN 978-605-7923-57-8

kurtulamamıştır. Buradaki önemli husus, ülkelerin taahhütlerini doğrulama kararlılıklarındaki yetersizlikler ve bu tür bir müzakere sürecindeki siyasi ve ekonomik endişelere bağlı tıkanıklıklar nedeniyle "bir değil birden fazla Kyoto Protokolü'ne ihtiyaç duyulması" gerçeğidir.

İklim değişikliğine neden olan sera gazı salımlarını azaltmaya yönelik eylem stratejilerini ve yükümlülüklerini, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) düzenler. Haziran 1992'de Rio'da gerçekleştirilen Yerküre Zirvesi'nde imzaya açılan ve Mart 1994'te yürürlüğe giren BMİDÇS'ni bugüne kadar yaklaşık 190 ülke taraf olmuştur.

BMİDÇS'nin nihai amacı 2. madde de şu şekilde ifade edilmiştir: "Atmosferdeki sera gazı birikimlerinin, insanın iklim sistemi üzerindeki tehlikeli etkilerini önleyecek bir düzeyde durdurulması..." aynı sözleşmenin 3. maddesinde çerçeve sözleşmenin temel ilkeleri şöyle sıralanmıştır: Eşitlik, Ortak ama farklılaştırılmış sorumluluklar, Önleyici yaklaşım, Maliyet-etkin önlemler, Sürdürülebilir kalkınma hakkı ve Saydam bir uluslararası ekonomik sistem.

Sözleşmenin dördüncü maddesinde; "*tüm taraflar için belirlenmiş ortak sorumluluklar, ulusal sera gazı emisyon envanterlerinin düzenli bir şekilde hazırlanması, iklim değişikliğine uyum ve iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması, teknoloji transferi, biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir yönetimi, azaltım, bilim, araştırma ve eğitim alanlarında iş birliği ve uygulamaya yönelik bilgilerin iletimi"* şeklindeki düzenlemeler, bugünün müzakere sürecinin içeriğini ve yapılması gerekenleri yansıtmaktadır (Kıvılcım: 2013).

BMİDÇS Yükümlülükleri Protokol'ün ikinci maddesinde şöyle açıklanmıştır: 1) *Ortak Yükümlülükler*: Ülkelerin ortak ama farklı(laştırılmış) sorumlulukları, ulusal ve bölgesel kalkınma öncelikleri, amaçları ve özel koşulları dikkate alınarak, insan kaynaklı sera gazı salınımlarının azaltılması, iklim değişikliğinin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması vb. 2) EK- I Tarafları: İnsan kaynaklı sera gazı salınımları 2000 yılına kadar 1990 düzeylerinde tutma; gelişmekte olan ülkelere mali kaynak ve teknoloji aktarılması, onların özel gereksinimlerinin karşılanması, vb.

Küresel sera gazı salımlarını 2000 sonrasında azaltmaya yönelik yasal yükümlülük girişimleri ve yasal yükümlülük hedefleri, sırasıyla, önce COP I nihai metni Berlin Buyruğu'nda (Berlin Mandate) ve sonra da Kyoto Protokolünde (COP III) yer almıştır.

PARİS İÇİN İLK DÖNÜM NOKTASI KYOTO PROTOKOLÜ

Kyoto Protokolü ilk iki Taraflar Konferansından (COP) farklı olarak uluslararası hukukta önemli yankı uyandıracak kimi uygulamalara sahne olmuştur. Bu konferanstan önce BM kararları oybirliği ile alınırken bu protokolün uygulanması için nitelikli oy çokluğu yeterli sayılmıştır.

BMİDÇS, BM öncülüğünde imzalanmış, küresel ısınmaya yönelik uluslararası tek çevre sözleşmesidir. 1997 yılında imzalanan ve 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü, BMİDÇS'ne ait bir çerçeve niteliğindedir ve emisyonların azaltımını ülkeler temelinde ve yükümlülükleri derecesinde düzenleyen "uluslararası bağlayıcılığı" olan tek metindir. Herhangi bir yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde yaptırım gücüne de sahip olan Kyoto Protokolü, piyasa ekonomisine paralel bir yapıda ve kendine öz esneklik mekanizmalarıyla, üyelerini sorumluluk almaları konusunda yönlendiren bir metindir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kyoto Protokolü aslında BMİDÇS'nin hedeflerinin somut bir şekilde sunulmuş halidir. Bu somut adımın göstergesi de 1997 yılında Japonya'nın Kyoto kentinde gerçekleşen BMİDÇS Taraflar Konferansı'nda, gelişmiş ülkelerin, Kyoto Protokolü'nün 2008-2012 yılları arasındaki birinci yükümlülük dönemi için emisyonlarını 1990 yılına göre %5 oranında azaltma taahhüdünde bulunmalarıyla belirlenmiştir. 16 Şubat 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'ne taraf olan ülkeler, AB Üye Devletleri ve 191 ülkedir. Belirtildiği üzere Kyoto Protokolü, iklim değişikliği ile mücadele konusunda zorunlu hedefler içermesi bakımından uluslararası tek yasal belge özelliğini taşımaktadır. Kyoto Protokolü kapsamında gelişmiş ülkelerin bulunduğu EK-II ülkeleri listesi, ülkelerin belirli oranda emisyon indirim hedeflerini içermektedir. 2012 sonrası yeni dönemde Rusya Federasyonu, Yeni Zelanda, Kanada ve Japonya herhangi bir yükümlülük altına girmeyeceklerini açıklamıştır (Spash: 2016).

Sözleşme, farklı yükümlülüklere göre ülkeleri üç gruba ayırmıştır. Bunlar; EK-I, EK-II ve EK-I Dışı ülkeler'dir. Gelişmiş ülkeler, Ek I'de listelenen sera gazlarının insan kaynaklı CO_2 eşdeğer salımlarını, Ek II'de açıklanan niceliksel salım sınırlandırma ve azaltma yükümlülüklerine uygun olarak, 2008-2012 yükümlülük döneminde -tek başlarına ya da ortaklaşa- 1990 düzeylerine göre en az %5 azaltacaklardır.

Tablo 1 - Ek II Emisyon Hedefleri (Ek-1 Tarafı Olan Ülkeler)

Ülke	Emisyon Hedefi
Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Avrupa Birliği, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Monako, Hollanda, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık	**–8%**
Amerika Birleşik Devletleri	**–7%**
Kanada, Macaristan, Japonya, Polonya	**–6%**
Hırvatistan	**–5%**
Yeni Zelanda, Rusya, Ukrayna	**0**
Norveç	**+1%**
Avustralya	**+8%**
İzlanda	**+10%**

Kaynak: UNFCC Secreteriat, "Kyoto Protocol Reference Manual on Accounting of Emissions and Assigned Amounts", UN, Şubat 2007

Protokol çalışmanın önceki kısmında da belirttiğimiz şekilde gelişmiş ülkelerin 1990 yılı toplam CO_2 salımlarının en az %55'ini karşılayan sanayileşmiş ülkeleri de içerecek biçimde, BMİDÇS'ye taraf en az 55 ülke tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girebiliyor ve yasal olarak bağlayıcı olabiliyordu. 1990 salımlarının %17,4'üne sahip olan Rusya, 16 Şubat 2005 tarihinde Kyoto Protokolüne 141. ülke olarak taraf oldu.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 2. Ek-1 Ülkelerinin Toplam Sera Gazı Emisyonu Sıralamasında İlk 15 Ülke

	Ülke	Nüfus	Toplam Sera Gazı Emisyonu (Ton)	% (Ek-1 Ülkeleri İçinde)
1	ABD	298,444,215	7,067,600,000	39.4
2	Rusya Federasyonu	142,893,540	2,024,200,000	11.3
3	Japonya	127,463,611	1,355,200,000	7.6
4	Almanya	82,422,299	1,015,300,000	5.7
5	Kanada	33,098,932	758,100,000	4.2
6	Birleşik Krallık	60,609,153	665,300,000	3.7
7	İtalya	58,133,509	582,500,000	3.2
8	Fransa	60,876,136	562,600,000	3.1
9	Avustralya	20,264,082	529,200,000	3.0
10	İspanya	40,397,842	427,900,000	2.4
11	Ukrayna	46,710,816	413,400,000	2.3
12	Polonya	38,536,869	388,100,000	2.2
13	*Türkiye*	*70,413,958*	*293,800,000*	*1.6*
14	Hollanda	16,491,461	218,100,000	1.2
15	Romanya	22,303,552	154,600,000	0.9

Kaynak; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018); "Türkiye ve İklim Değişikliği Müzakereleri" Ankara.

Sonuç olarak; ABD (%39,4) olmaksızın EK-1 ülkelerinin 1990 yılı toplam salımlarının % 61,6 oranına ulaşıldı ve ABD ve Avustralya'nın küresel iklim sisteminin korunmasına yönelik olumsuz yaklaşımlarına karşın, Rusya'nın da sürece katılımıyla, uzun bir gecikme döneminden sonra Kyoto Protokolü 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girdi.

Protokol ayrıca piyasa yaklaşımına dayalı üç politika aracına daha yer vermekteydi. Bunlar: Salim ticareti (madde 17), temiz kalkınma mekanizması (madde 6) ve ortak proje uygulamasıdır (madde 2).

TÜRKİYE'NİN KYOTO PROTOKOLÜ'NE TARAF OLMASI

Türkiye başından itibaren bu protokole karşı mesafeli bir tutum izlemiştir. Ancak genelde bakıldığında konuya en fazla önem veren ülkelerin başında gelen bir ülke izlenimi vermiştir. Kyoto'da Türkiye başbakan düzeyinde temsil edilmiştir. Kyoto'da Türkiye'nin yaklaşımı bir tür "bekle ve gör" taktiğiydi. Önde gelen sanayileşmiş ülkelerin protokolü imzalamak konusunda ayak diremeleri de Türkiye'nin bu konudaki sözü edilen tavrına oldukça yardımcı olmuştur.

Kyoto'da Türkiye'nin kaçak yaklaşımına en büyük katkıyı protokolü hazırlayanların Türkiye'yi hem EK-I ve hem de EK-II ülkesi olarak kabul edip; hiçbir ülkeye yüklenmeyen sorumluluklar yüklenmesiyle yapılmıştır. Bu akıl almaz hatayı ileri sürerek Türkiye Protokolü imzalamamıştır. Üstelik de uzunca bir süre bu gerekçeyle protokole taraf olmamayı da başarabilmiştir.

Türkiye Kyoto boyunca kendisine haksızlık yapıldığını ileri sürerek protokole olumsuz tavrını sürdürmüştür. Bu tutumu nihayet Fas'ın Marakeş kentinde yapılan 7. Taraflar Konferansı'nda (COP 7) karşılık bulmuş ve Türkiye EK-II listesinden çıkarılmıştır (bu karar 28 Haziran 2002'de yürürlüğe girmiştir) ancak tüm taleplerine rağmen başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin vetosu nedeniyle EK-I listesinden çıkamamıştır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik yardım yükümlülüğü yapma durumu ortadan kalkmış, ancak salım azaltma

ISBN 978-605-7923-57-8

yükümlülüğü altına girmesi gereken ülkelerden biri olarak kalmış oldu. Türkiye'nin özel statülü ülke sınıfına kabulünden sonra ise Kyoto Protokolünü imzalama sürecine girilmiştir.

Türkiye'nin BMİDÇS'ye katılımı sonrasında, "BMİDÇS'ne Yönelik KP'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı (Kanun No. 5836)" Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından önemli tartışmalarla birlikte 5 Şubat 2009'da kabul edildi. 5836 No.lu Kanun 17 Şubat 2009'da 27144 Sayılı Resmi Gazetede yayımlandı. Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne katılımı (taraf olması), resmi uygun bulma belgesinin 28 Mayıs 2009'da BM'ye sunulmasından sonraki 90. günde, 26 Ağustos 2009'da yürürlüğe girmiş oldu.

Türkiye'nin imzaladığı protokol TBMM'de kabul edilen uluslararası sözleşmelerin bir yıl sonrasında yürürlüğe girer hükmünden dolayı tam olarak 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Bundan sonraki iki yıl sera gazı salımları envanterlerini raporlama dönemi olarak geçmiştir. Herhangi bir yükümlülüğün başlayacağı yıl olan 2012'de ise Kyoto Protokolünün geçerliliği bitmiştir. Böylece Türkiye bu dönemi herhangi bir yükümlülük altına girmeden tamamlamıştır. Bu dönemde Türkiye açısından tek olumsuz gelişme bütün istemelerine rağmen iklim değişikliği fonundan yararlandırılmaması olmuştur.

ÖNCESİ VE SONRASI İLE KOPENHAG İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KONFERANSI

7-18 Aralık 2009 Kopenhag Zirvesi öncesi son önemli toplantı özelliği taşıyan "*BMİDÇS'nin Uzun Süreli İşbirliği Eylemi Çalışma Grubunun*" yedinci (US-İŞB ÇG 7) ve "*Kyoto Protokolü Ek I Tarafları için Daha Kuvvetli Yükümlülükler Çalışma Grubunun*" dokuzuncu (KP ÇG 9) toplantısının ikinci bölümü 2-6 Kasım 2009 tarihlerinde Barselona'da yapıldı. Bunun sonucunda Kopenhag'da toplanacak olan taraflar konferansına ilişkin beklentilerde önemli artışlar olmuştur.

7-18 Aralık 2009 tarihlerinde 192 ülkeden delegeler, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMDİÇS) 15. Taraflar Konferansı'nda bir araya geldi. Barselona zirvesi sonrası Kopenhag beklentilerin üst düzeyde olduğu bir zirve olarak tanımlanmıştır (Demiral vd: 2010). İklim değişikliğine uyum ve teknolojik işbirliği başta olmak üzere özellikle enerji ve ulaştırmadan kaynaklanan sera gazı salımlarının azaltılması, İklim değişikliğine uyumun ve olumsuz etkilerin finansmanı ve kapasitenin kuvvetlendirilmesi, Gelişmiş ülkelerin sayısal olarak belirlenmiş ve yeterli/etkili düzeydeki sera gazı salımlarını azaltma yükümlülükleri gibi konular toplantıda ilerleme beklenen konuların başlıcalarıydı.

ALACAKARANLIK KUŞAĞINA BİR YOLCULUK: KOPENHAG MUTABAKATI

Sözleşmenin ana hatları, atmosferdeki sera gazı birikimlerini iklim sistemi üzerindeki tehlikeli antropojen etkiyi önleyecek düzeyde durdurmayı başarmaya yönelik nihai amacına ulaşmak için, küresel ortalama yüzey sıcaklığındaki artışın 2 °C'nin altında olması gerektiğinin kabul edilmesi, Uyum için, özellikle en az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve Afrika'daki etkilere açık gelişmekte olan ülkelerdeki esnekliği oluşturma ve etkilenebilirliği azaltmayı amaçlayan uyum eylemlerinin desteklenmesinin güvence altına alınması, Ek I taraflarının tek başlarına ya da ortaklaşa 2020 için niceliksel salım hedeflerini yürütme yükümlülüğü alması ve belirlenen bu niceliksel salım hedeflerinin 31 Ocak 2010 tarihine kadar BMİDÇS sekretaryasına sunulması, Ek I dışı taraflarının kabul edecekleri uluslararası destek arayan "kendi ulusal koşullarına uygun iklim

ISBN 978-605-7923-57-8

değişikliğiyle savaşım etkinliklerinin" (NAMAlar), ilgili teknoloji, finansman ve kapasite oluşturma desteğiyle birlikte kaydedilmesi ve desteklenen savaşım eylemlerinin ilgili listeye eklenmesi, ormanların bozulmasından ya da yok olmasından kaynaklanan salımların azaltılmasını içeren bir düzeneğin ivedilikle kurulması ve böyle eylemler için gerekli finansman kaynaklarının harekete geçirilmesi konularında uzlaşılması, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin gereksinimlerini karşılamak üzere 2020 yılına kadar ortaklaşa 100 milyar ABD Doları kaynağı harekete geçirme hedefini yüklenmiş olması, Çeşitli kaynaklardan derlenen bu fonun önemli bir bölümü Kopenhag Yeşil İklim Fonu aracılığıyla sağlanacaktır, teknoloji geliştirme ve aktarılmasını hızlandıracak olan bir Teknoloji Düzeneğinin kurulması ve 2010 yılında tamamlanacak olan bu uzlaşmanın yürütülmesinin, Sözleşme'nin nihai amacı ışığında değerlendirilmiş olması biçiminde sıralanabilir. Bu değerlendirme, 1,5 °C'lik sıcaklık artışını, "uyum gösterilebilirlik" açısından "Kabul edilebilir" gören bilimsel bilgi tarafından desteklenen çeşitli konularla bağlantılı uzun süreli hedefin kuvvetlendirilmesi düşüncesini kapsar.

Müzakerelerin son gününde açıklanan Copenhagen Accord "Kopenhag Mutabakatı başlıklı metinde ortak fakat farklı sorumluluklar ve kapasiteler çerçevesinde iklim değişikliği ile mücadele için güçlü bir politik irade vurgulanıyor ve küresel sıcaklık artışının 2 ^{o}C dereceden daha az olmasını sağlamak amacıyla emsiyonlarda kısıtlama yapılması gerektiği" ifade ediliyor. Ortalama küresel sıcaklık 20. yüzyılda yaklaşık 0.75 derece arttı. Karbon salımları bugün 2000 yılı seviyesinde sabitlense bile yerküre yaklaşık 0,5 derece daha ısınacak. Dolayısıyla hedef olarak konulan 2 ^{o}C derecenin zaten büyük bir kısmı gerçekleşmiş durumda. Hedefi tutturmak için geri kalan sıcaklık seviyesinde kalmak için bütün ülkelerin kısa sürede büyük salım indirimlerine gitmesi gerekiyor ki zirveden bu yönde bir karar çıkmadı. Ayrıca uluslararası çevre kuruluşu WWF (World Wide Fund for Nature), Zirve sonrası yaptığı analizde, Kopenhag Mutabakatının içeriğinin 3 derece veya daha fazla artışa denk düştüğünü, bunun da milyonlarca hayata, yüz milyarlarca dolara mal olacağını belirtti. 2 dereceye yönelik karar, başta Afrika ülkeleri olmak üzere iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkelerin yoğun tepkisi ile karşılaştı. Ada devletleri müzakereler boyunca küresel sıcaklık artışının 1,5 derecede tutulmasını aksi takdirde uluslarının yok olma tehlikesi ile karşı karşıya geleceklerini söylediler. 26 kilometrekare yüzölçümüne, 11 bin nüfusu sahip ve deniz seviyesinden sadece bir kaç metre yüksekte bulunan Tuvalu, müzakerelerin gününde, Kopenhag anlaşmasının yasal bağlayıcılığı olan bir anlaşma olmasını talep ederek müzakerelerin askıya alınmasını sağladı (Demiral vd: 2006).

Mutabakat metninde yer alanlar kadar yer almayan konular da tartışma yarattı. Küresel sıcaklık artışını 2 derecede tutmak için gerekli sera gazı azaltımları konusunda mutabakatta bağlayıcı hiçbir hedefe yer verilmedi. Orta vadede yani 2020 yılına kadar hiçbir hedef öngörülmezken, müzakereler boyunca telaffuz edilen 2050 yılına kadar küresel sera gazı salımlarının %50 azaltılması hedefi de (gelişmiş ülkeler için %80) mutabakata giremedi. Mutabakatın 4. Maddesi Ek-1 ülkelerinin bireysel veya ortak şekilde 2020'ye kadar salım indirim hedeflerini 1 Şubat 2010'dan önce Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sekretaryasına bildirmeleri gerektiğini söylüyor. Gelişmekte olan ülkelerden de sera gazlarını azaltmaya yönelik eyleme geçmeleri, bu alandaki çabalarının yine kendileri tarafından gözlemlemesi ve gözlem sonuçlarını iki yılda bir BM'ye iletilmesi öngörülüyor (Demiral,vd: 2006).

ISBN 978-605-7923-57-8

Kopenhag Mutabakatının 'en başarılı' çıktısı, iklim değişikliği sürecinin kısa ve uzun dönemli finansmanıyla ilgilidir. Kopenhag Mutabakatı'na göre, gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelerin gereksinimlerini karşılamak üzere; 2010-2012 dönemi için 30 milyar ABD Doları sağlayacak ve 2020'ye kadar ayrıca 100 milyar ABD Doları uzun dönemli fon çeşitli kaynaklardan oluşturulacaktır.

DURBAN'DA NELER OLDU? DURBAN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KONFERANSI'NIN SONUÇLARI

BMİDÇS Taraflar Konferansı'nın 17. ve Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı'nın 7. Toplantıları (UNFCCC COP17/CMP7), 28 Kasım – 9 Aralık 2011 tarihleri arasında Güney Afrika'nın Durban Kentinde gerçekleştirildi. Durban Konferansı'nın öncelikli amacı; Kyoto Protokolü'nün 2008-2012 birinci yükümlülük döneminin sonrasında, örneğin 2020 yılına kadar ve sonrası için, gelişmiş ülkelerin sayısal sera gazı salımlarını azaltma ve mali-teknolojik yükümlülüklerini belirlemek ve Yeşil İklim Fonu'nun uygulanmasını sağlamak, vb. şeklinde özetlenebilir (Savaresi: 2016).

Durban'da taraflar, 2015 yılını geçmemek üzere iklim değişikliğiyle savaşım için evrensel ölçekte yasal bir antlaşmayı kabul etmeyi kararlaştırdı. 35 gelişmiş ülkenin hükümetleri, Kyoto Protokolü'nün (KP Doha Düzeltmesi) 1 Ocak 2013'te başlayacak olan ikinci yükümlülük dönemi konusunda uzlaştı. Taraflar, ekonomi temelli hedeflerini niceliksel salım sınırlandırma ya da azaltma yükümlülüklerine ya da amaçlarına çevirecekler ve bu hedeflerini 1 Mayıs 2012'ye kadar sunacaklardı. Kyoto Protokolü Temiz Kalkınma Düzeneği kapsamında, hükümetler karbon yakalama/tutma ve biriktirme projelerine ilişkin işlemleri de kabul etti.

Durban'da ulaşılan uzlaşmaya ve alınan tüm bu kararlara göre, zayıf ya/da kuvvetli bir biçimde olsun; iklim değişikliğiyle savaşım, küresel ortalama yüzey sıcaklığının 2 ^{o}C'nin altında tutulması, Kyoto Protokolü'nün ikinci yükümlülük dönemi kullanılarak iklim değişikliği savaşımında gerekli yeni teknolojiler ve alt yapılar için yeni yatırımların, işbirliklerinin ve karbon pazarlarının (salım ticaretinin ya da alışverişlerinin) oluşturulması olanağının sürdürülebileceği, başka bir deyişle "Kyoto Protokolü'nün bir süre daha yoluna devam edeceği ve işlevini yerine getirebileceği" ortaya çıkıyordu.

Sonuç olarak, Durban Konferansı, çok zor da olsa, kısmen bilimsel temellere, ağırlıklı olarak da ülkelerin ya da ülke gruplarının ortak duygu ve gelecek çıkarlarına dayanarak; iklim değişikliğiyle yakın ve orta gelecekte savaşım için dünyaya kapıları 'aralık' tutmayı 'başarmış' oldu. Ancak, O, gelişmiş ülkeler için niceliksel olarak belirlenmiş yasal sera gazı salımlarını azaltma yükümlülükleri açısındansa, Aralık 2010'da Cancun Mutabakatları'nda ve öncesinde öngörülen küresel hedefler ve kazanımların korunması ve geliştirilmesi konusunda tümüyle başarısız olmuştur.

VARŞOVA

BMİDÇS Taraflar Konferansı'nın 19. ve Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı'nın 9. Toplantıları (UNFCCC COP19/CMP9), 11 – 22 Kasım 2013 tarihleri arasında Polonya'nın başkenti Varşova'da gerçekleştirildi. İlk kez gerçekleşen ilerleme ve kabul edilen başlıca kararlar: "İklim Değişikliğinin Etkileri ile Bağlantılı Hasar ve Kayıplar için Uluslararası Varşova Düzeneği" (FCCC/CP/2013/L.15) başlıklı BMİDÇS TK kararı. Bu Düzenekle, gelişmiş ülkeler 2014'ten başlayarak, gelişmekte olan

ISBN 978-605-7923-57-8

ülkelerin şiddetli tropikal fırtınalar gibi hızlı gelişen afetler ve deniz seviyesinin yükselmesi ya da çölleşme gibi yavaş gelişen iklim ilişkili olumsuz süreçlere karşı, teknik uzmanlık ve potansiyel mali yardım konularında yükümlülük almış oldu.

İlk kez gerçekleşen ilerleme ve kabul edilen kararlar: "Evrensel Bir İklim Değişikliği Antlaşmasının Hazırlanması ve İklim Değişikliği Savaşımı Yükümlülükleri için İş Planı": Varşova toplantılarında Taraflar, 2015 sonunda yapılacak olan ve gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin sera gazı salımlarını azaltma ve sınırlandırma ya da denetlemelerini öngören yeni bir evrensel iklim değişikliği antlaşmasının kabul edilmesinin beklendiği BMİDÇS Paris Zirvesine kadar çalıştırılacak yeni bir çalışma planı ve takvimi üzerinde zor da olsa bir uzlaşmaya varıldı. İş Planına göre, Tarafların küresel düzeydeki iklim değişikliği savaşımına özetle "kim ne kadar hazırsa ve ne kadarını yapmayı istiyorsa" şeklinde ifade edilebilecek olan 'niyet' temelli gönüllü katkı sağlamaları öngörülmektedir (Kemp: 2016).

Sonuçları açısından çok olumsuz etkiler yaratmış olan Kopenhag 2011 ve Paris 2015 arasında iklim sisteminin korunması ve iklim değişikliği ile savaşım açısından önemli sayılabilecek herhangi bir ilerleme sağlandığını söylemek ya da bir başarı hikayesi anlatmak olanaksızdır.

COP 21 VE PARİS ANLAŞMASI

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) 21. Taraflar Konferansı (COP 21) Aralık ayının ilk iki haftasında Paris'te gerçekleşmiştir. Sözleşmeye taraf olan 195 ülkenin temsilcilerini bir araya getiren bu konferans, 12 Aralık 2015 tarihinde, iklim değişikliğiyle mücadelede dönüm noktası olacak bir uzlaşıyı ortaya koyan Paris Anlaşması'nın kabul edilmesiyle noktalanmıştır.

Geneli itibariyle bakıldığında bu anlaşma ekonomik dönüşüme yönelik güçlü bir irade beyanı olarak görülebilir. Anlaşmanın geçtiğimiz Eylül ayında açıklanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ardından imzalanmış olması bu iradeyi daha da güçlü kılmaktadır. Nitekim COP 21 süresince insan hakları, çalışma şartları, sürdürülebilir üretim ve tüketim gibi konulara yapılan vurgular Paris Anlaşması ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasındaki güçlü ilişkiyi kanıtlar niteliktedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin sera gazı salımlarını azaltmak ve iklim değişikliğine uyum sağlamak yönünde önlem almalarını öngören bu anlaşma metni, kapsayıcılığı dolayısıyla bir ilki ortaya koymaktadır. COP21'e ev sahipliği yapan Fransa'nın yanı sıra Güney Afrika'nın ve Brezilya'nın uzlaştırıcı çabalarının da etkisiyle onaylanan bu metin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından sahiplenilmiştir. Bununla birlikte, anlaşma metninin yoksullukları ve coğrafi koşulları nedeniyle iklim değişikliğinden en fazla etkilenmekte ve etkilenecek olan az gelişmiş ülkelerin ve ada devletlerinin uğradıkları zararların tazmin edilmesine ilişkin talepleri açıkça reddettiğini de not düşmek gerekir. Öte yandan, Anlaşma metninin uyuma yönelik tedbirlerin desteklenmesi konusuna güçlü bir vurgu yaptığı görülmektedir. İklim değişikliğinin kuraklık, ekilebilir alanların azalması ve doğal afetler gibi çok sayıda etkisinin şimdiden kendini gösterdiği düşünüldüğünde bu vurgu özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için son derece önemlidir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Paris Anlaşması 1992 yılında imzalanan BMİDÇS ve buna bağlı olarak 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü'nden farklı olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin emisyon azaltımı konusunda sorumluluk almasını öngörmektedir. Bu çerçevede, bu anlaşma öncüllerinden farklı olarak sorumlulukları farklılaştırmaya yönelik ekler içermemektedir. Bununla birlikte, BMİDÇS'nin bir devamı niteliğindeki bu anlaşma, "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ve "göreceli kabiliyetler" prensiplerinden hareketle gelişmiş ülkelerin emisyon azaltımı konusunda daha fazla sorumluluk almasını ve gelişmekte olan ülkelere finansal destek sağlamalarını öngörmektedir. Ayrıca yine, Kyoto Protokolü'nden farklı olarak somut bir yaptırım içermeyen, ülkelerin alacakları sorumlulukları kendilerinin belirlemesini öngören bu anlaşmanın, bu yönleriyle gönüllülük esasına dayalı olduğu söylenebilir. Ancak yasal bağlayıcılığı bulunan bu anlaşmanın şeffaflık ve gözden geçirmeye ilişkin hükümleri ülkelerin aldıkları sorumlulukların takip edilmesine imkan sağlayacaktır.

Anlaşma'nın ikinci maddesinde tanımlanan hedef: Küresel sıcaklık artışını sanayi devrimi öncesine kıyasla 2 ºC düzeyinin oldukça altında kalacak biçimde 1,5 ºC ile sınırlandırmaya yönelik çabaları yoğunlaştırmak, İklim değişikliğinin etkilerine karşı uyum kapasitesini ve direnci artırmak, Finansman akışını düşük emisyonlu ve iklim değişikliğine karşı dirençli kalkınmayı destekler biçimde yönlendirmek olmak üzere üç unsuru içermektedir. Hedef tanımının iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında oldukça iddialı bir sayısal eşiğin yanı sıra uyum ve finansmanı da içeriyor olması gelişmekte olan ülkelerin beklentilerinin karşılanmasına katkı sağlamıştır (Falkner:2017).

Paris Anlaşması kapsamında ülkelerin salım azaltımına yönelik olarak üstlenecekleri sorumluluklar aşağıdaki biçimde özetlenebilir: Gelişmekte olan ülkelerin şartları göz önünde bulundurulmak kaydıyla bütün ülkelerin en kısa zamanda emisyonlarını azaltmaya başlamak, bu doğrultuda, bütün ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik ulusal katkılarını açıklamaları ve bu katkıları beş yılda bir olacak biçimde güncelleme yapmak, Ulusal katkılar dahilinde gelişmiş ülkelerin mutlak salım azaltımı hedefi alarak sürece liderlik etmeye devam etmek.

Bugün itibariyle 188 ülke ulusal katkı niyet belgesini (INDC) açıklamıştır. Revize edilmediği sürece 2020 yılı sonrasına yönelik ilk ulusal katkılar olarak kabul edilecek bu belgelerde ortaya konan hedefler, mevcut haliyle, 2 ºC eşiğinin oldukça üzerinde bir salım seviyesine tekabül etmektedir. Bu durum, 5 yıl sonra açıklanacak olan bir sonraki ulusal katkıların çok daha iddialı hedefleri içermesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Jayaraman: 2015).

Anlaşmanın finansmana ilişkin hükümleri gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarının karşılanması bakımından ümit verici olmakla birlikte önemli bir belirsizliği barındırmaktadır. Hali hazırda yıllık 100 milyar dolar tutarına ulaşması hedeflenen finansman miktarının gelişmiş ülkeler tarafından sağlanması kararlaştırılmış olmasına karşın bu hedefe hangi ülkenin ne ölçüde katkı sağlayacağına yönelik bir öngörü bulunmamaktadır. Ayrıca anlaşma içerisinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülke tanımlarının yer almaması bu belirsizliği daha da artırmaktadır. Bununla birlikte sağlanan, alınan ve ihtiyaç duyulan finansman miktarına ilişkin olarak kamuoyuna açık biçimde düzenli bildirimde bulunulması zorunluluğunun finansmana katkıda bulunmak konusunda isteksiz olan gelişmiş ülkeler üzerindeki baskıyı artırması beklenebilir (Höhne vd: 2017; Dimitrov: 2016).

ISBN 978-605-7923-57-8

Paris Anlaşması Kopenhag'tan sonra çok büyük bir başarı sayılabilir. Zirvenin başında Hindistan'ın anlaşmaya karşı olumsuz tavrı ve yakın gelecekte 300 termik santrali hedefini açıklaması kısa süreli bir şok etkisi yarattıysa da Hindistan vb. ülkeler düşük maliyetli alternatif enerji teknolojileri söz verilmesiyle kriz atlatılmış ve anlaşmaya varılmıştır. Ancak Anlaşmadan altı ay sonra ABD başkanlığına seçilen Donald Trump ABD'nin 2020 sonrası Anlaşmadan çekileceğini açıklamıştır. ABD'nin bu tavrı Türkiye'yi de cesaretlendirmiş ve Türkiye'de Anlaşmayı imzalamamıştır.

PARİS ANLAŞMASI VE TÜRKİYE

Türkiye açısından incelendiğinde ise anlaşma metni önemli bir eksiği barındırmaktadır. Zira söz konusu metinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin bir tanım bulunmamaktadır. Türkiye'nin BMİDÇS içerisinde gelişmiş ülkelerle birlikte EK- I listesinde yer alıyor olması emisyon azaltımına yönelik ortaya koyması gereken hedefin niteliği ve gelişmekte olan ülkelere sağlanacak yardımlara elverişliliği bakımından bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu durum, Türk Heyeti tarafından konferansın başkanlığını yapan Fransa Dışişleri Bakanı Laurent Fabius'a iletilmiş, kendisi de söz konusu belirsizliğin giderilmesine yönelik girişimlerde bulunacağına ilişkin güvence vermiştir. Bununla birlikte Türk Heyeti tarafından kapanış oturumunda belirtilen çekincede de ortaya konduğu üzere, Türkiye'nin statüsüne ilişkin bu belirsizliğin devam etmesi durumunda Anlaşmanın imzalanmaması veya imzalansa dahi TBMM tarafından onaylanmaması riski bulunmaktadır.

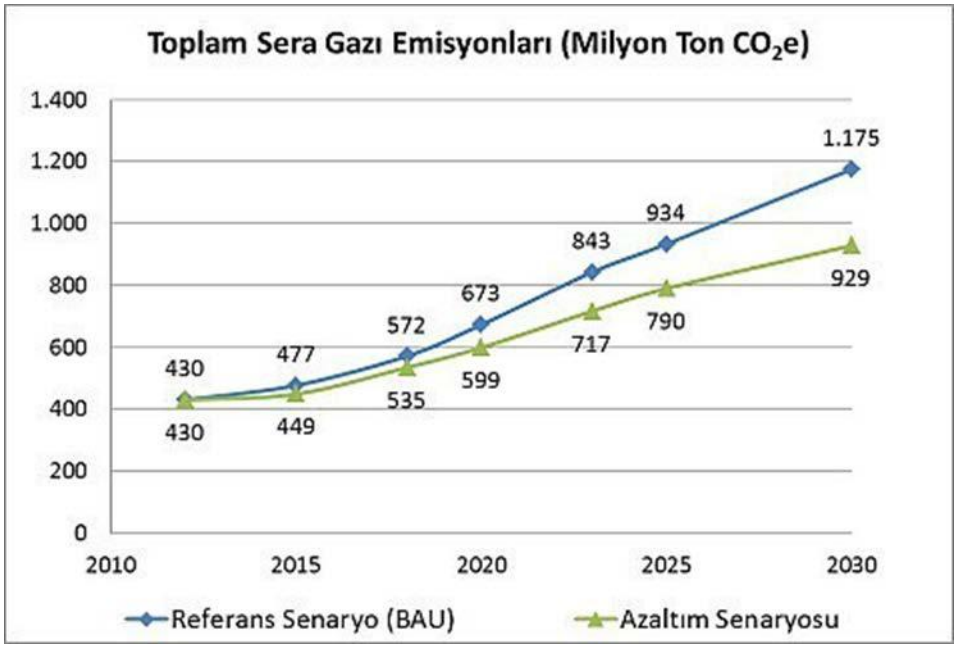
Anlaşmaya yönelik müzakereler sürecinde Türkiye tarafından açıklanan INDC sektörel birçok tedbir unsuru barındırmaktadır. Ancak, Anlaşmanın imzalanmasına yönelik değerlendirmelerin merkezinde enerji politikaları olacaktır.

Bu süreçte iş dünyasının yenilikçi dönüşümü gerçekleştirmek için öngörülebilirliğe; uyumlu çevre ve enerji politikalarına; bu politikaları destekleyen uygulanabilir hukuki yönlendirmeler ve uygun finansman mekanizmalarına gereksinimi vardır. Kalkınma Planı, Sanayi Stratejisi, Enerji Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi ve İklim Değişikliği Eylem Planı vb. uzun vadeli planlama dokümanlarının iklim değişikliğiyle mücadeleyi esas alacak biçimde bütüncül bir bakış açısıyla yeniden ele alınması bu çerçevede bir ilk adım olacaktır. Bu çerçevede, ülkemizin uzun vadeli enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik öngörülerin sürdürülebilir kalkınma dinamikleri dikkate alınarak yapılması; yenilenebilir enerji üretimine ve fosil yakıtlara uygulanan teşvikler de dahil olmak üzere mevcut politika araçlarında tutarlılık sağlanması bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, sanayide enerji verimliliğini teşvik eden ve düşük karbonlu üretime imkan sağlayan yatırımları ve bu yöndeki Ar-Ge projelerini destekleyen ekonomik ve hukuki araçlara da ihtiyaç vardır.

Türkiye, 2030 yılı için salım azaltımını "artıştan azaltım" hadefi olarak belirtmiştir. Toplantıya hazırlık sürecinde sunduğu, Ülkenin Hedefleyip Belirlediği Katkı (INDC) bildirimine göre 2012 yılında 430 milyon ton CO_2 eşdeğeri olan salım miktarının 2030 yılında 1.175 milyon ton yerine, yürütülecek politikalarla 929 milyon ton öngörülmekte, böylece %21 oranında bir azaltım hedeflenmektedir. AB'nin azaltım hedefi için başlangıç olarak aldığı yıl olan 1990 yılı yerine 2012 başlangıç yıl alınsa bile 2030 yılında Türkiye'nin salım düzeyi iki kattan çok artmış olacaktır. Bunun, değişmekte olan iklim düşünüldüğünde, Türkiye için kabul edilebilir bir hedef olmadığı açıktır (Samsunlu: 2016).

ISBN 978-605-7923-57-8

Grafik 1. Türkiye'nin Sera Gazı Salımları 2030 Hedefleri

Kaynak; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018); "Türkiye ve İklim Değişikliği Müzakereleri" Ankara.

SONUÇ

Türkiye Paris zirvesinde aktif bir rol oynar görünmekle birlikte, temel olarak bakıldığında istediği sonuçları elde etmiş görünmemektedir. Zirve'de daha önceki zirvelerin aksine EK-I ve EK-II gibi bir ayırım yapılmamıştır. Onun yerine kesin bir ayırım olmayan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayırımı tercih edilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin yararlanmak istediği fonlardan yararlanabilme olanağı olmamıştır. Bu durum Türkiye açısından kabul edilir bulunmamıştır.

Türkiye özellikle enerji temelli salım azaltımı konusunda itirazlarına bakıldığında da sorunun yüksek azaltım oranlarından çok Türkiye'nin enerji elde etme konusunda son derece verimsiz yöntemler kullanmasından kaynaklanmaktadır. Oysa Enerji Bakanı yaptığı açıklamada enerji açığını kapatmak için 41 yeni Termik Santral kurma niyetlerimi açıklamıştır. Türkiye'nin bu alanda danışmanlığını yapan bilim insanları da alternatif enerji kaynaklarının maliyetlerinin hala çok yüksek olduğunu iddia etmektedirler.

Görünen odur ki, Türkiye küresel iklim değişikliği konusunda tek başına neden olduğu yüksek oranlı etkilere rağmen bir taahhüt altına girmek istememektedir. Benzer bir durum Kyoto için ABD'de yaşanmış merkezi yönetimin aksine eyaletler resen hareket ederek Kyoto protokolüne uyma kararları almışlardır.

Buna benzer bir biçimde Türkiye açısından sorunun çözümünün yerel inisiyatifte olduğu görülmektedir. Gündem 21 için kurulmuş olan kent konseyleri ve/ve veya belediyeler konuya el atarak çözüm için yerel inisiyatifleri harekete geçirebileceklerdir.

Yapılması gereken ilk iş toplumda hızlı bir farkındalık yaratarak karbon ayak izlerini azaltmak suretiyle konuya sahip çıkılmasını sağlamak olmalıdır. Ardından yerel yönetimler ve yerel STK'lar harekete geçerek kentlerin karbon salımlarını sıfırlama gayretine girmelidirler. Amerika'da kimi

ISBN 978-605-7923-57-8

kentler daha şimdiden karbon salımlarını sıfırladıklarını açıklamışlardır. Almanya'da Karlsruhe kenti bütün binalarına güneş panelleri giydirmek suretiyle tüm kentin enerji ihtiyaçlarını bu panellerden elde ettiği enerjiyle karşılamaktadır. Avrupa'da pek çok kent fosil yakıtla çalışan otomobillere kente giriş izni vermemektedirler. Son dönemlerde de Türkiye'de merkezi yönetimin hedefleri arasına giren akıllı kent uygulamalarının tüm ülkeye yayılacak biçimde yaygınlaştırılması da önemli çözümler arasındadır.

Enerji ihtiyaçları azaldığında, özellikle de enerji üretim tesislerinde verimliliği arttıracak biçimde enerji teknolojileri kullanıldıkça (özellikle yerel girişimler bu anlamda çok önemlidir) fosil yakıtlara ihtiyaç da azalacaktır.

Sonuç olarak yerelin inisiyatif almasıyla merkezin hareketsiz kalmasına karşın Türkiye dünya sera gazı salımlarında üzerine düşen kadar bir azalmayı sağlayarak gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakma olasılığına güçlü bir katkı sunabilecektir.

KAYNAKÇA

Baliunas, S., (2002); The Kyoto Protocol and Global Warming, The Lavosier Group Inc.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018); Türkiye ve İklim Değişikliği Müzakereleri

Demiral, B., N.Demiral ve H. Evin.,(2010); "A Cry in the Dark Vol.15: Copenhagen and Beyond", 1st International Congress on Urban and Environmental Issues and Policies,Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey, 547-563

Dimitrov, R. S., (2016); Global Environmental Politics, Cilt:16, Sayı:3, DOİ: 10.1162/GLEP_a_00361

Höhne N, T Kuramochi, C Warnecke, F Röser, H Fekete, M Hagemann, T Day, R Tewari, M Kurdziel, S Sterl ve S Gonzales., (2017); "The Paris Agreement: resolving the inconsistency between global goals and national contributions, Climate Policy, 17:1, 16-32, DOI: 10.1080/14693062.2016.1218320

Hyden, G., (2018); "After the Paris Declaration: Taking on the Issue of Power", Cilt 26 Sayı: 3: ss: 259-274

Jayaraman, T., (2015); "The Paris Agreement on Climate Change: Background, Analysis and Implications", http://www.ras.org.in/print/the_paris_agrrement_on_climate_change (Erişim Tarihi: 10.05.2018)

Karakaya, E., (2015); "Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, ss:1-12

Kıvılcım, İ., (2013); "2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri Avrupa Birliği'nin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu", İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları Yayın No: 268: İstanbul

ISBN 978-605-7923-57-8

Kinley, R., (2017); "Climate change after Paris: from turning point to transformation, Climate Policy", Cilt: 17, Sayı:1, ss: 9-15, DOI: 10.1080/14693062.2016.1191009

Köse, İ., (2018); "İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nın İmza Süreci", Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı:1, ss:55-81

Obergassel, W(né Sterk); Arens C, Hermwille L, Kreibich, N, Mersmann F, Ott H ve Wang-Helmreich H., (2015); "Phoenix from the ashes: an analysis of theParis Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change – Part I", Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, 2016., www.wupperinst.org.

Sabuncu, T.B., (2015); "COP 21 ve Paris Anlaşması'nın Sonuçları", TÜSİAD Yay: Anakara

Falkner, R., (2017); "The Paris Agreement and the new logic of international climate politics, International Affairs" Cilt: 92, Sayı:5 ss:1107–1125

Kemp, L., (2016); "US-proofing the Paris Climate Agreement", Climate Policy, DOI: 10.1080/14693062.2016.1176007

Speth, J. G., (2006); "Şafakta Kızıl Gökyüzü", Truva Yayınları: İstanbul

Lynas, M., (2008); "6 Derece: Isınan Dünyada Geleceğimiz", NTV Yayınları: İstanbul.

Samsunlu, A., (2016); "Küresel Isınma ve 2015 BM Paris İklim Zirvesi (COP 21)", Yorum Dergisi, Sayı: 90

Savaresi, A., (2016) The Paris Agreement: a new beginning?, Journal of Energy & Natural Resources Law, cilt: 34:1, 16-26, DOI: 10.1080/02646811.2016.1133983

Spash, C. L., (2016); "This Changes Nothing: The Paris Agreement to Ignore Reality, Globalizations", 13:6, 928-933, DOI: 10.1080/14747731.2016.1161119

TC. Dışişleri Bakanlığı (2018); "BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", http://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa (Erişim Tar: 20.09.2018)

ISBN 978-605-7923-57-8

PARMAK VE MANŞET PAS BAŞARI TESTLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Hulusi BÖKE

Araştırmacı, İnönü Üniversitesi, yakamoz8386@gmail.com

Mehmet GÜLLÜ

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, mgullu44@gmail.com

Giriş

Eğitimin en temel ilkelerinden biri insanları, zihni ve bedeni yönleriyle bir bütün olarak yetiştirmektir. Kuşkusuz bireylerin bedensel ve ruhsal yönden sağlıklı ve mutlu olması, toplumsal kalkınmanın da önde gelen koşullarındandır. Dolayısıyla beden eğitimi dersi, öğrencilere sağlıklı aktivite alışkanlığı kazandırmak ve en uygun bir fiziksel uygunluğu hayat boyu devam ettirmek biçiminde belirginleşen amaçları kapsamaktadır (Petray, 1989).

Ortaokul Beden eğitimi ve spor dersi öğretim program'ında dersin genel yapısına ilişkin olarak; öğrencilerin fiziksel etkinliklere ve spora katılmalarına ve bu süreçlerde bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacak tüm eğitim süreçlerinin içirildiğinden bahsedilmektedir (MEB, 2018).

Ayrıca programda, üst düzey psikomotor (beceri hâline getirme, uyum ve yaratma), duyuşsal (örgütleme, kişilik hâline getirme) ve bilişsel (analiz, sentez, değerlendirme) alanlara ait kazanımlara yer verildiği belirtilmektedir. (MEB, 2018).

Buradan hareketle ortaokul beden eğitimi ve spor dersi öğretim programının bir yönüyle öğrencilerin bilişsel süreçlerinin gerçekleştirilmesi ve bilişsel kazanım edinebilmelerine yönelik bir amacının olduğu söylenebilir.

Tamer Ve Pulur (2001), çeşitli sportif etkinliklerin öğrenilmesi ve kavranması sonucu zihinsel gelişme oluşturacağını ve bununda eğitimin amacı ile yakından ilgili olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca bu amacın bilgi birikimi ve kavrama ile ilgili olduğunu, bilgi ve kavramaların zihinsel gücün parçalarını oluşturduğunu ve bunların yorum yapabilme, değerlendirebilme, karar verme ve düşünme kabiliyeti olduğunu ifade etmektedir (Tamer ve Pulur, 2001).

Eğitimin her alanında öğretim programına dair kararlar, eğitimin ayrılmaz bir parçası olan ölçme ve değerlendirme çalışmalarıyla verilebilir. Öğrenenlerin kendilerine aktarılan bilginin ne kadarını aldıklarının tespiti, onların akademik başarılarının ölçülmesi ile mümkündür (Bingöl ve diğerleri, 2017).

Öğrencilerin akademik başarı seviyelerini belirlerken, onların bilgiyi aynen hatırlama, okuduğunu anlama ve problem çözme gibi zihinsel etkinlikleri ölçülür. Akademik başarıyı ölçmek için kullanılan tekniklerde, öğrencilerin derste veya ders dışında öğrendiği bilgilerin ne kadarını yansıtabildiğine bakılır (Baykul, 2000).

Ölçme; geniş anlamıyla, herhangi bir niteliği gözlemek ve gözlem sonucunu sayılar ile ya da başka sembollerle ifade etmektir (M. F. Turgut, 1986). Değerlendirme ise ölçme sonuçlarının aynı alana ait bir kriter ile kıyaslayarak bir değer yargısına ve oradan da bir sonuca ulaşma sürecidir (Yilmaz, 1998).

Beden eğitimi ve spor dersi kazanımları voleybol konusuyla ilişkilendirildiğinde, öğrencilerin ders sürecinde edindiği bilişsel becerilerin ölçülmesine ihtiyaç duyulabilir. Alan yazın taranmış ve bu konu ile ilgili geliştirilmiş herhangi bir ölçme aracı olmadığı görülmüştür. Bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik bir başarı testinin geliştirilmesi gerektiği söylenilebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu çalışmada; ortaokul 7. sınıf beden eğitimi öğretim programına devam eden öğrencilerde öngörülen amaçların gerçekleşme durumunu ortaya çıkarmak amacıyla, bilişsel becerilerine odaklanan başarı testi geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Materyal Ve Yöntem

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2012). Bu çalışmada, tarama modeli kullanılmıştır. Bir başarı testi geliştirilmiş olup, bu test yardımıyla mevcut durum betimlenebilir.

Araştırmacı tarafından parmak pas ve manşet pas için ayrı ayrı çoktan seçmeli türde soru havuzu oluşturulmuştur. Parmak pas ve manşet pas için ayrı ayrı oluşturulan madde havuzu voleybol alanında uzman 2 öğretim elemanı ve ölçme-değerlendirme alanında çalışan 2 öğretim elemanı tarafından incelenmiştir. Uzmanların madde havuzundan belirlediği parmak pas için seçtiği 10 soruluk başarı testi taslağı ile manşet pas için seçtiği 10 soruluk başarı testi taslağı dil bilgisi uzmanı tarafından incelendikten sonra son şeklini almıştır.

Hazırlanan başarı testleri, geçerlilik ve güvenirlilik çalışması için, 2014-2015 eğitim öğretim yılı, Malatya ilinde 4 faklı ortaokulda 7.sınıfa devam eden toplam 104 öğrenciye uygulanmıştır.

Bulgular

Uygulama sonucunda başarı testlerinin madde güçlük indeksleri (P) ve ayırt edicilik indeksine (D) ilişkin veriler tablo 1 ve tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 1. Parmak pas Başarı Testi Testinde Yer Alan Maddelerin Ayırt Edicilik İndeksleri (D) ve Güçlük Dereceleri (P)

Maddeler	Üst Grup		Alt Grup		Toplam		Madde Güçlük İndeksi (P)	Ayrıt edicilik İndeksi (D)	Ortalama	Standart sapma	Varyans
	Doğru Sayısı	N	Doğru Sayısı	N	Doğru Sayısı	N					
1.Madde	24	28	17	28	41	56	0,73	0,25	0,82	0,39	0,15
2. Madde	25	28	11	28	36	56	0,64	0,50	0,72	0,45	0,20
3. Madde	24	28	9	28	33	56	0,59	0,54	0,57	0,50	0,25
4. Madde	17	28	6	28	23	56	0,41	0,39	0,43	0,50	0,25
5. Madde	15	28	7	28	22	56	0,39	0,29	0,42	0,50	0,25
6. Madde	19	28	10	28	29	56	0,52	0,32	0,49	0,50	0,25
7. Madde	23	28	10	28	33	56	0,59	0,46	0,63	0,48	0,23
8. Madde	22	28	5	28	27	56	0,48	0,61	0,57	0,50	0,25
9. Madde	26	28	16	28	42	56	0,75	0,36	0,82	0,39	0,15
10. Madde	26	28	13	28	39	56	0,70	0,46	0,71	0,46	0,21
TOPLAM	221	280	104	280	352	560	0,58	0,42	6,18	1,74	3,02

Tablo 1'de görüldüğü üzere 10 sorudan oluşan parmak pas başarı testinde soru maddelerin güçlük indeksleri 0,39 ile 0,75 arasında değişken testin ortalama güçlük indeksi 0,58'dir. Madde güçlük indeksi, bir maddenin kolay veya zor bir soru olduğunu gösterir ve 0 ile 1 arasında değişir. Diğer bir değişle bir maddeyi doğru yanıtlayan hiçbir öğrenci bulunmama durumunda "0" puan olarak hesaplanırken, bütün öğrencilerin doğru yanıtlaması durumunda ise "1" puan olarak hesaplanır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Madde güçlük indeksinin 0,50 olması ise sorunun orta güçlükte olduğunu gösterir (Atılgan, Kan ve Doğan, 2007). Bu durumda parmak pas başarı testi 7.sınıf öğrencileri için orta zorlukta bir testtir.

Parmak pas başarı testin ayırt edicilik indeksleri 0,25 ile 0,61 arasında değişken ortalama testin ayırt edicilik indeksi 0,42'dir. Çepni ve arkadaşları (2008)'na göre ayırt edici değeri 0,25 ve üstü puanlar alan maddelerin bilen ile bilmeyen öğrencileri ayırt etmede başarılı maddeler olduğu belirtilmektedir (Çepni ve diğerleri, 2008). Turgut'a (1992) göre ayırt edicilik indeksi sıfır veya negatif olan maddeler teste dâhil edilemez; ayırt edicilik indeksi 0,40 veya daha yüksek bir değerde ise madde çok iyi, düzeltilmesi gerekmez; 0,30-0,40 arasında ise iyi, düzeltilmesi gerekmez; 0,20-0,30 arasında ise madde zorunlu hallerde aynen kullanılabilir veya değiştirilebilir; 0,20'den daha küçük bir değerde ise madde kullanılmamalıdır veya yeniden düzenlenmelidir (Turgut, 1992). Bu durumda parmak pas başarı testinin ayırt ediciliği iyi sayılabilecek düzeydedir.

Tablo 2. Manşet pas Başarı Testi Testinde Yer Alan Maddelerin Ayırt Edicilik İndeksleri (D) ve Güçlük Dereceleri (P)

Maddeler	Üst Grup		Alt Grup		Toplam		Madde Güçlük İndeksi (P)	Ayrıt edicilik İndeksi (D)	Ortalama	Standart sapma	Varyans
	Doğru Sayısı	N	Doğru Sayısı	N	Doğru Sayısı	N					
1.Madde	28	28	13	28	41	56	0,73	0,54	0,79	0,41	0,17
2. Madde	19	28	11	28	30	56	0,54	0,29	0,54	0,50	0,25
3. Madde	18	28	7	28	25	56	0,45	0,39	0,43	0,50	0,25
4. Madde	17	28	8	28	25	56	0,45	0,32	0,51	0,50	0,25
5. Madde	22	28	7	28	29	56	0,52	0,54	0,52	0,50	0,25
6. Madde	25	28	10	28	35	56	0,63	0,54	0,66	0,47	0,23
7. Madde	14	28	5	28	19	56	0,34	0,32	0,30	0,46	0,21
8. Madde	23	28	3	28	26	56	0,46	0,71	0,45	0,50	0,25
9. Madde	20	28	6	28	26	56	0,46	0,50	0,52	0,50	0,25
10. Madde	27	28	8	28	35	56	0,63	0,68	0,62	0,49	0,24
TOPLAM	213	280	78	280	291	560	0,52	0,48	5,32	2,01	4,04

Tablo 2'de manşet pas başarı testinin madde güçlük indeks değerleri 0,34 ile 0,73 arasında değişmekte olup testin ortalaması 0,52'dir. Bu durumda manşet pas başarı testi 7.sınıf öğrencileri için orta zorlukta bir testtir. Yine testteki maddelerin ayırt edicilik indeks değeri 0,32 ile 0,71 arasında değişmekte olup testin ortalaması 0,48'dir. Bu durumda manşet pas başarı testi öğrenciler için iyi ayırt edicilik özelliğine sahip bir testtir.

Tartışma Ve Sonuç

Bu çalışmada ortaokul 7. sınıf beden eğitimi dersi öğretim programı kapsamında öğrencilerin başarılarını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek ve bu aracın madde analizlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Beden eğitimi öğretim programı kapsamsında öğrenimine devam etmekte olan 7. sınıf öğrencilerinde öngörülen kazanımların, gerçekleşme durumunu ortaya çıkarmak amacıyla bilişsel becerilerine odaklanan başarı testi geliştirilmiştir.

Gerçekleştirilen madde analizleri sonucunda geçerliği ve güvenirliği yüksek, 10 soruluk parmak ve 10 soruluk manşet pas başarı testi oluşturulmuştur.

Sonuç olarak parmak ve manşet pas başarı testi, orta zorlukta ve iyi ayırt edici bir özelliğe sahip testtir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Kaynak

Atılgan, H., Kan, A. ve Doğan, N. (2007). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (2. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Baykul, Y. (2000). *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme, Klasik Test Teorisi ve Uygulaması*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı. (2018). Ankara. http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018120201950145-Beden Egıtımı Ve Spor Ogretım Program 2018.pdf adresinden erişildi.

Bingöl, A., Üniversitesi, F., İşlem, B., Başkanlığı, D., Doç, Y., Halisdemir, N., … Bölümü, İ. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Temel Bilgi Teknolojileri Dersine Yönelik Akademik Başarı Testi Geliştirme Çalışması Development Of Academıc Achıevement Test For The Unıversı-Ty Students In Basıc Informatıon Technologıes Course. *The Journal of Academic Social Science Studies. International Journal of Social Science* , (54), 541–554. doi:10.9761/JASSS6984

Çepni, S., Bayrakçeken, S., Yılmaz, A., Yücel, C., Semerci, Ç., Köse, E., … Gündoğdu, K. (2008). *Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pagem Akademi.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Petray, C. K. (1989). Organizing Physical Fitness Assessment (Grades K-2). *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, *60*(6), 57–60. doi:10.1080/07303084.1989.10604483

Tamer, K. ve Pulur, A. (2001). *Beden Eğitimi ve Sporda Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Ada Matbaacılık.

Turgut, M. (1992). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (9. bs.). Ankara: Saydam Matbaacılık.

Turgut, M. F. (1986). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Saydam Yayınları.

Yilmaz, H. (1998). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Konya: Mikro Yayınları.

ISBN 978-605-7923-57-8

TÜRKİYE AKARSU MİLLİ TAKIMI SPORCULARININ (K1-C1) ANTROPOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMALI İNCELENMESİ

Serdar ORHAN

Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye

Ali Serdar YÜCEL

Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye

Baha Engin ÇELİKEL

Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye,
Doktora Öğrencisi

Pınar DEMİRCİ

Türkiye Kano Federasyonu Akarsu Slalom Kano Antrenörü

Özet

Bu çalışma antrenman yaşı 3 ve üzeri yıl olan farklı kategorilerdeki (K1 ve C1) akarsu kano sporcularının antropometrik özelliklerinin incelemesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın örneklem grubuna antrenman yaşı 3 ve üzeri yıl olan 8 elit sporcunun 6'sı Kano federasyonundan gerekli izinler alınarak dahil edilmiştir. Bu bağlamda sporcuların antropometrik özelliklerinin incelemesi yönelik olarak yaş, kilo, antreman yaşı, boy uzunluğu, oturma boyu, vücut ağırlığı, vücut yağ yüzdesi ölçümleri yanında uzunluk, çevre ölçümü, bench prees, dıps, rear deltoıd, seated row, lat pull down, el pençe kuvveti ölçümleri alınmıştır. Verilerin elde edilmesinde Holtain marka skinfold, kayan kaliper, mezura ve el pençe kuvveti ölçümleri için Takai marka dinamometre kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmış ve betimleyici istatistiklerden ve t testi analizinden faydalanılmıştır. Araştırmada Oturma boyu, Calf sol, Kulaç, alt bacak (sağ ve sol), biacromial, femur (sağ ve sol), humerus (sağ ve sol), biiliac, biceps çevre (ekstansiyonda sağ ve sol), göğüs çevre, calf sol çevre, 1 TM bench press, Rear deltoid, Seated row ölçümlerinde K1 daha fazla ortalamaya sahip iken, Lat pull down, Dips, el kavrama (Sağ ve sol), biceps (fleksiyonda sağ ve sol), calf sağ çevre, uyluk sol, üst kol (sağ ve sol), ön kol (sağ ve sol), Suprailiac (Sağ ve sol), Subscapula (Sağ ve sol), biceps (sağ ve sol), triceps (sağ ve sol) ölçümlerinde ise C1 kanocuların ortalama değerleri daha fazla bulunmuştur.

Araştırma sonunda K1 ve C1 kano sporcularının antropometrik özelliklerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği, ancak ortalama değerler bakımından farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. K1 (kayak) ve C1 (kano) sporcularda ortaya çıkan bu farklılıkların kullanılan tekne şekil ve ebatları, kullanılan kürek şekli ve kürek çekerken sporcunun tekne içindeki durumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Akarsu, Kano, Antropometrik, Elit

ISBN 978-605-7923-57-8

GİRİŞ

Kano Sporu genel olarak kano (C1) ve kayak (K1) olmak üzere iki ana disiplinden oluşur. Kullanılan tekne şekil ve ebatları ile kürek şekli ve kürek çekerken sporcunun tekne içindeki durumuna göre bu disiplinler arasında farklılıklar vardır. Kayakta kürek iki taraflı (palalı), kano da ise palalı taraflıdır. Kayak küreğinin her iki ucu da suyun içine sokulup çekilmeyi sağlayacak şekilde düz pala, orta kısmı ise tutmayı sağlayacak şekilde yuvarlak boru (şaft) gibidir. Kano küreğinin bir ucu sadece tutulmak için tutamak şeklinde diğer ucu ise suyun içine girip çekilmesini sağlayacak şekilde (pala) düzdür. Kayakta sporcu teknenin içinde ayakları öne doğru düz uzatılmış şekilde oturarak kürek çeker. Kano da ise, akarsu slalom kategorisinde ise iki dizi üzerinde oturarak kürek çekmektedir (Szanto ve Dallos, 1987'den akt: Akça ve Müniroğlu, 2006).

Kayak sınıfı Kayağın baş harfi olan (K) harfi ile Kano sınıfı ise Canoe'nin baş harfi olan (C) harfi ile tanımlanmaktadır. Kano sporunun kuralları İnternational Canoe Federation (ICF) tarafından belirlenmiştir. Bu kategori için hızlı akan doğal akarsular veya yapay akarsu gerekmektedir. Yarışma, zorluk derecesi ortalama klas III olan nehirlerde, en az 6 tanesi ters olmak şartıyla 18-25 kapıdan oluşup 250 ile 400 m lik parkurlarda yapılmaktadır. Yarışmacının parkura yerleştirilmiş kapıların (yukarıdan sarkıtılmış iki çubuğun arası) içinden geçerek, parkuru hatasız (kapılara çarpmadan ve kapı atlamadan), en kısa sürede tamamlaması hedeflenmektedir. Kırmızı beyaz renkte ki kapılar ters, Yeşil beyaz renkteki kapılar düz kapılardır. Yarışmacının mutlaka kask ve can yeleği takması gereklidir. (Szanto, 2003; http://www.turkaf.org.tr/ 2018, 12.03.2018). Bu iki disiplinin sporcular üzerinde farklılık oluşturacağı söylenebilir. Bu farklılıklar sporcuların antropometrik özellikleri üzerinde de görülebilir.

Antropometrik özellikler ise insanların fiziki yapılarının tanımlanması, sınıflandırılması ya da karşılaştırılmasında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Fry ve Morton, 1992). İnsanların antropometrik yapıları üzerinde genetik faktörler etkili olabildiği gibi, sporcuların uğraştıkları spor branşları veya aktivite düzeyleri de bu durum üzerinde etkili olabilmektedir. Ayrıca antropometrik yapı ile motorik performans arasında ilişki ve bu ilişkinin sporcu performans düzeylerine olan etkisi bilinmektedir (Özer, 1993). Bu bağlamda çalışmada 19.9 ±2.82 olan farklı kategorilerdeki (n=6) Türkiye kano milli takımı Akarsu kano sporcularının antropometrik özelliklerinin incelemesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Türkiye Kano Federasyonundan gerekli izinler alınmış olup; muhtelif bir kamp döneminde sporculardan gerekli olan yaş, kilo, antreman yaşı, boy uzunluğu, oturma boyu, vücut ağırlığı, vücut yağ yüzdesi ölçümleri yanında uzunluk, çevre ölçümü, bench prees, dıps, rear deltoıd, seated row, lat pull down, el pençe kuvveti ölçümleri alınmıştır. Verilerin elde edilmesinde Holtain marka skinfold, kayan kaliper, mezura ve el pençe kuvveti ölçümleri için Takai marka dinamometre kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmış ve betimleyici istatistiklerden ve t testi analizinden faydalanılmıştır.

BULGULAR

Bağımlı değişkenler	Gruplar	N	X	Ss	Sd	Levene		t	p
						F	p		
Oturma boyu	K1	3	89,3333	7,02377	4	2,350	,200	,709	,517
	C1	3	86,3333	2,08167	2,349				
Triceps sağ	K1	3	6,0000	1,00000	4	4,000	,116	-,612	,573

ISBN 978-605-7923-57-8

	C1	3	7,0000	2,64575	2,560				
Triceps sol	K1	3	6,3333	1,15470	4	,235	,653	-1,206	,294
	C1	3	7,6667	1,52753	3,723				
Biceps sağ	K1	3	4,0000	,00000	4	13,081	,022	-,718	,512
	C1	3	5,3333	3,21455	2,000				
Biceps sol	K1	3	4,0000	,00000	4	13,081	,022	-,718	,512
	C1	3	5,3333	3,21455	2,000				
Sscapula sağ	K1	3	9,0000	1,00000	4	5,565	,078	-,343	,749
	C1	3	9,6667	3,21455	2,384				
Sscapula sol	K1	3	10,0000	1,73205	4	5,479	,079	-,468	,664
	C1	3	11,3333	4,61880	2,552				
Siliac sağ	K1	3	7,6667	,57735	4	10,125	,033	-,490	,650
	C1	3	9,3333	5,85947	2,039				
Siliac sol	K1	3	6,6667	,57735	4	7,605	,051	-,909	,415
	C1	3	9,6667	5,68624	2,041				
Calf sağ	K1	3	13,0000	4,00000	4	,272	,629	-,187	,861
	C1	3	13,6667	4,72582	3,894				
Calf sol	K1	3	15,0000	6,24500	4	,934	,388	,310	,772
	C1	3	13,6667	4,04145	3,425				
Kulaç	K1	3	1,77002	9,16515	4	,023	,886	,188	,860
	C1	3	1,75672	8,14453	3,946				
Önkol sağ	K1	3	25,6667	,57735	4	2,571	,184	-2,121	,101
	C1	3	27,6667	1,52753	2,560				
Önkol sol	K1	3	24,6667	1,52753	4	,000	1,000	-2,405	,074
	C1	3	27,6667	1,52753	4,000				
Üstkol sağ	K1	3	33,0000	5,29150	4	3,226	,147	-1,000	,374
	C1	3	36,3333	2,30940	2,735				
Üstkol sol	K1	3	33,3333	5,50757	4	4,966	,090	-,981	,382
	C1	3	36,6667	2,08167	2,560				
Altbacak sağ	K1	3	35,0000	2,64575	4	,051	,833	,714	,515
	C1	3	33,3333	3,05505	3,920				
Altbacak sol	K1	3	34,6667	3,21455	4	,045	,842	,521	,630
	C1	3	33,3333	3,05505	3,990				
Biacromial	K1	3	45,6667	2,08167	4	,500	,519	2,683	,055
	C1	3	41,6667	1,52753	3,670				
Femur sağ	K1	3	9,6667	,57735	4	16,000	,016	2,000	,116
	C1	3	9,0000	,00000	2,000				

ISBN 978-605-7923-57-8

Femur sol	K1	3	9,6667	,57735	4	16,000	,016	2,000	,116
	C1	3	9,0000	,00000	2,000				
Humerus sağ	K1	3	6,3333	,57735	4	16,000	,016	1,000	,374
	C1	3	6,0000	,00000	2,000				
Humerus sol	K1	3	6,3333	,57735	4	16,000	,016	1,000	,374
	C1	3	6,0000	,00000	2,000				
Biiliac	K1	3	31,3333	4,04145	4	,022	,888	,299	,780
	C1	3	30,3333	4,16333	3,996				
Göğüs çevre	K1	3	92,3333	10,06645	4	1,191	,337	,410	,703
	C1	3	89,6667	5,03322	2,941				
Bicepseks çevre sağ	K1	3	33,0000	4,35890	4	2,481	,190	,585	,590
	C1	3	31,3333	2,30940	3,041				
Biceps eks sol	K1	3	32,0000	4,58258	4	1,225	,330	,552	,610
	C1	3	30,3333	2,51661	3,106				
Uyluk çevre sağ	K1	3	61,6667	20,20726	4	9,846	,035	,616	,571
	C1	3	54,3333	4,04145	2,160				
Uyluk çevre sol	K1	3	62,0000	19,92486	4	9,257	,038	,764	,487
	C1	3	53,0000	4,35890	2,191				
Calf sağ çevre	K1	3	34,0000	1,00000	4	3,571	,132	-,277	,795
	C1	3	34,6667	4,04145	2,244				
Calf sol çevre	K1	3	34,0000	1,73205	4	3,379	,140	,139	,896
	C1	3	33,6667	3,78594	2,802				
Biceps fleks sağ	K1	3	26,6667	3,05505	4	,634	,471	-,228	,831
	C1	3	27,3333	4,04145	3,723				
Biceps fleks sol	K1	3	27,0000	3,60555	4	,182	,692	-,250	,815
	C1	3	27,6667	2,88675	3,817				
El kavrama sağ	K1	3	45,3333	11,84624	4	1,826	,248	-,503	,641
	C1	3	49,3333	7,02377	3,252				
El kavrama sol	K1	3	42,0000	11,26943	4	6,202	,067	-,194	,855
	C1	3	43,3333	3,78594	2,446				
Bench press	K1	3	76,6667	37,85939	4	6,716	,061	,368	,732
	C1	3	68,3333	10,40833	2,301				
Dips	K1	3	20,3333	12,85820	4	,927	,390	-,223	,835
	C1	3	22,3333	8,73689	3,522				
Rear deltoid	K1	3	98,3333	30,13857	4	,486	,524	,638	,558
	C1	3	85,0000	20,00000	3,475				
Seated row	K1	3	81,6667	24,58319	4	,078	,794	,312	,771

1747

ISBN 978-605-7923-57-8

	C1	3	76,0000	19,69772	3,819				
Lat pull down	K1	3	60,3333	21,50194	4	,819	,417	-,136	,898
	C1	3	62,3333	13,65040	3,387				

Tablo incelendiğinde K1 ve C1 sporcularının antropometrik özellikleri arasında anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir. Ancak Oturma boyu, Calf sol, Kulaç, alt bacak (sağ ve sol), biacromial, femur (sağ ve sol), humerus (sağ ve sol), biiliac, biceps çevre (ekstansiyonda sağ ve sol), göğüs çevre, calf sol çevre, 1 TM bench press, Rear deltoid, Seated row ölçümlerinde K1 daha fazla ortalamaya sahip iken, Lat pull down, Dips, el kavrama (Sağ ve sol), biceps (fleksiyonda sağ ve sol), calf sağ çevre, uyluk sol, üst kol (sağ ve sol), ön kol (sağ ve sol), Suprailiac (Sağ ve sol), Subscapula (Sağ ve sol), biceps (sağ ve sol), triceps (sağ ve sol) ölçümlerinde ise C1 kanocuların ortalama değerlerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonunda K1 ve C1 kano sporcularının antropometrik özelliklerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği, ancak ortalama değerler bakımından farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. K1 (kayak) ve C1 (kano) sporcularda ortaya çıkan bu farklılıkların kullanılan tekne şekil ve ebatları, kullanılan kürek şekli ve kürek çekerken sporcunun tekne içindeki durumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Sporcuların tekne şekil ve ebatları, kullanılan kürek şekli ve kürek çekerken tekne içindeki durumdan kaynaklı olarak kullandıkları vücut bölümlerine yönelik olarak çalışma programları düzenlenebilir ve ağırlık çalışmaları uygulanabilir.

KAYNAKLAR

1. Akça, F., Müniroğlu, S., (2006). Türk Erkek Kano Milli Takımı Durgunsu Kayakçılarının Somatotip Özelliklerinin İncelenmesi, Spormetre: Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, IV (2) 43-47.
2. Fry, R.W., Morton, A.R., (1991). Physiological and kinanthropometric attributes of elite flat water kayakists. Medicineand Science in Sports and Exercise. 23: 1297-1301.
3. Özer K. (1993). Antropometri, Sporda Morfolojik Planlama., Kazancı Matbaacılık, s.114, İstanbul,.
4. Szanto, C. (2003). Uluslararası Kano Federasyonu Antrenör Eğitim Kitabı, Ankara: Nisan Yayımcılık.
5. Szanto.,C., Dallos, F., (1987). Olympic Kayak and Canoe Handbook. China.
6. http://www.turkaf.org.tr/, Türkiye Kano Federasyonu, Erişim tarihi: 13 Mart 2018.

ISBN 978-605-7923-57-8

ARGUVAN LİNYİTİNİN PİROLİZ ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Aydan AKSOĞAN KORKMAZ*
Öğr.Grv.Dr., İnönü Üniversitesi, aydan.korkmaz@inonu.edu.tr

İsmail BENTLİ
Doç.Dr., İnönü Üniversitesi, ismail.bentli@inonu.edu.tr

Özet

Piroliz, oksijensiz ortamda ısıtma yoluyla özellikle kömür gibi fosil yakıtlardan gaz, sıvı ve katı ürünler üretme prosesinin genel adıdır. Bu proses, aynı zamanda karbonizasyon olarak da isimlendirilmektedir. Piroliz yüksek kaliteli katı ürün (çar) veya bir takım gaz ve sıvı ürünler elde edebilmek için yapılan en önemli dönüşüm proseslerinden biridir. Pirolizde etkili olan önemli proses değişkenleri; sıcaklık, zaman, tane boyutu, gaz akış hızı ve ısıtma hızıdır.

Piroliz çalışmalarında 200 ml/dk N_2 gazı akışı ve 3°C/dk ısıtma hızı sabit tutularak; optimum tane boyutu, sıcaklık ve piroliz süresi belirlenmiştir. Optimum şartlar belirlenirken piroliz ürün verimleri gözönüne alınmıştır.

Optimum tane boyutunu belirlemek amacıyla ilk önce numunelerin tamamı 4,75 mm, 3,35 mm ve 1,18 mm tane boyutlarının altına indirilerek, 500°C'de 30 dakika süreyle piroliz deneyleri yapılmıştır. Optimum sıcaklığı belirlemek amacıyla ilk set deneylerde belirlenen tane boyutunda 30 dakika süreyle, 400°C, 500°C, 600°C, 700°C ve 800 °C sıcaklıklarda piroliz deneylerine devam edilmiştir. Son aşamada ise deneylerle belirlenen tane boyutu ve sıcaklıkta 15, 30, 45 ve 60 dakika piroliz süreleri için deneyler gerçekleştirilmiştir.

Tüm bu deneyler sonucunda, Arguvan linyiti için en uygun tane boyutunun -3,35 mm olduğu belirlenmiştir. Bu boyutta %62,25 çar, %29,13 sıvı ve %8,62 gaz verimi elde edilmiştir. Beslemenin sabit karbonu %28,61'den %40,15'e yükselmiştir. Bundan sonraki aşamalarda piroliz tane boyutu olarak 3,35 mm altı kullanılmıştır. Çar verimi ve buna bağlı olan sabit karbon içeriğinin yüksek olduğu ve nispeten çar ürünün külünün az olduğu 500°C piroliz sıcaklığının optimum olduğu saptanmıştır. Arguvan linyitinin 500°C'de yapılan piroliz deneylerinde süre açısından 30 dakika ve 45 dakika kıyaslandığında, çar ürünün veriminin daha yüksek olması nedeniyle 45 dakikanın seçilmesi uygun görülmüştür.

Sonuç olarak Arguvan linyiti için; -3,35 mm tane boyutu, 500°C piroliz sıcaklığı ve 45 dakika piroliz süresi optimum piroliz şartları olarak belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Linyit, Piroliz, Karbonizasyon, Çar

ISBN 978-605-7923-57-8

1. GİRİŞ

Piroliz, genellikle hava veya diğer bazı gazların varlığında kömürün termal bozunması olarak tanımlanmaktadır (Zhang, 2005). Piroliz için teorik olarak gerekli ısı miktarı, organik maddenin kimyasal yapısını bozacak ve yeni kimyasal maddelerin oluşumunu sağlayacak düzeyde olmalıdır. Kullanılan sıcaklığa bağlı olarak 500°C-600°C düşük sıcaklık pirolizi veya semi-karbonizasyon, 900°C-1100°C ise yüksek sıcaklık pirolizi veya koklaşma olarak adlandırılmaktadır. Yüksek sıcaklık karbonizasyonunun temel amacı metalürjik kok üretmektir. Düşük sıcaklık karbonizasyonu ise, sokakların aydınlatılmasında, kimya sanayinde katran ürününde, yerel ve endüstriyel amaçlı dumansız yakıt eldesinde kullanılmaktadır (Sychkov vd., 2009; Miller, 2005).

Pirolizde, kömür termal olarak gaz, sıvı ve katı ürünlere dönüştürülmektedir. Geleneksel piroliz süreçleri, yüksek verimli, ucuz maliyete sahip sürekli sistemler olup, piroliz ürünleri gaz, odun kömürü ve pirolitik sıvı olmaktadır. Süreç şartlarına bağlı olarak ürünler farklı miktarlarda elde edilmektedirler. Gaz ürün için 650ºC'nin üzerindeki sıcaklıklar kullanılırken, sıvı ürün için düşük sıcaklıklar tercih edilmektedir (Miller, 2005).

Kömür molekülü, yoğun aromatik yapılanmalar ve bu yapıları birbirine bağlayan alifatik bağlar ve çeşitli fonksiyonel gruplar olmak üzere, üç boyutlu polimerik bir yapı olarak kabul edilmektedir. Kömür ısıtıldığında, önce birincil piroliz tepkimeleri ve ardından ikincil piroliz tepkimeleri gerçekleşmektedir. Kömürün birincil pirolizi, çeşitli paralel ve ardışık tepkimeleri içermektedir. Önce, aromatik yapılanmaların arasındaki kimyasal bağların ısıl parçalanması gerçekleşmekte, bunun sonucunda, serbest radikaller oluşmaktadır. Sonra, bu radikaller, atomların yeniden düzenlenmesi ya da başka cins atomlarla birleşmesiyle kararlı yapılara ulaşmaktadırlar. Kararlı bileşiklerin hafif fraksiyonları katranı, daha ağırları ise çarın (piroliz sonucu elde edilen katı ürün) bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Pirolizde, birincil uçucu giderme tepkimeleri sonucunda, gaz, sıvı ve katı ürünler oluşmaktadır. Kararsız, birincil uçucu bileşikler, ikincil tepkimelere girebilmektedirler. İkincil tepkimeler, çatlama (cracking) ve/veya buharlaştırma ya da polimerizasyon şeklinde gelişmektedir. Böylece, molekül yapıları küçülmekte ya da büyümekte, katı-sıvı ürün dağılımı etkilenmektedir (Özdoğan ve Karaosmanoğlu, 1998).

Pirolizden elde edilen gaz ürün, kompleks ısıl parçalanma proseslerinden elde edilen CH_4 gibi doymuş ve H_2 ve CO gibi doymamış hidrokarbon karışımları ve gazları içermektedir. Bileşim olarak H_2, CO_2, CO, CH_4, H_2O ve organik bileşiklerin buharlarından oluşmaktadır. Elde edilen gaz ürün, güç santrallerinde ve ısıtma işlemlerinde kullanılabilmektedir. Pirolizden elde edilen sıvı ürünler oldukça kompleks, su veya suda çözünen düşük molekül ağırlıklı veya yağ olarak adlandırılan suda çözünmeyen yüksek molekül ağırlıklı organik bileşiklerdir (Miller, 2005).

Pirolizde etkili önemli proses değişkenlerinden biri sıcaklıktır. En yüksek katran veriminin elde edildiği sıcaklık, kömürün rankına ve oluşan katranın kararlılığına bağlı olarak değişmektedir. Bu sıcaklıktan daha yüksek sıcaklıklarda da, gaz tepkimeye girmeye devam etmekte ve toplam uçucu bileşik verimi de artan sıcaklığa paralel olarak artmaktadır. Kömürün ısıl bozunmasında sıcaklık-zaman ilişkisi de önemli olmaktadır. Bu ilişki, ısıtma hızı değişiminden doğrudan etkilenmektedir. Yüksek ısıtma hızlarında, katranın uçucu bileşiklerinin ayrılmasının yüksek sıcaklıklarda gerçekleştiği ve yüksek uçucu giderme verimlerinin de arttığı bilinmektedir. Kömürün tane büyüklüğü de pirolizi etkileyen önemli bir özelliktir. Tane büyüklüğü, içinde oluşan uçucu bileşiklerin kömürün dış yüzeyine taşınmasını etkilemektedir. Tane büyüklüğünün artması, uçucu bileşiklerin, daha uzun süre kömür yapısı içinde kalmalarına ve ikincil tepkimelere girmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, büyük taneler içinde sıcaklık farklılıkları da oluşmaktadır. Tane büyüklüğü, ısı ve kütle taşınımını etkilediği için pirolizi de büyük oranda etkilemektedir. (Özdoğan ve Karaosmanoğlu, 1998).

ISBN 978-605-7923-57-8

2. MALZEME VE YÖNTEM

2.1.Malzeme

Çalışmada kullanılan Arguvan linyiti, yeraltından çıkarılan kömürün boşaltıldığı silo çıkışından belirli periyotlarla yeterli miktarda alındıktan sonra 750 kg'a kadar indirilmiştir. Daha sonra numune azaltma yöntemleriyle laboratuvar çalışmaları kapsamında kullanılacak temsili örnekler 2'şer kg'lık poşetlerde saklanmıştır.

Arguvan linyitinin havada kuru bazda gerçekleştirilen elementel analiz sonuçlarına göre %31,80 C, %3,54 H, %0,66 N ve %3,88 S içerdiği belirlenmiştir. ASTM standartları ile belirlenen havada kuru baz analiz değerlerine göre hesaplanan orijinal, kuru ve kuru-külsüz baz değerleri Çizelge 1'de, XRD analiz sonucu ise Şekil 1'de verilmiştir.

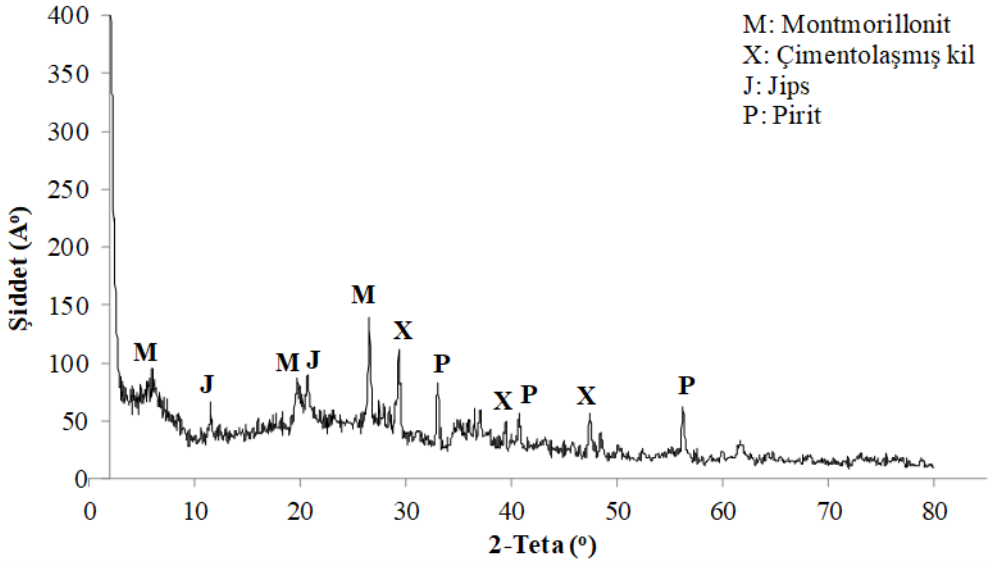
Çizelge 1. Arguvan linyitinin kısa analiz sonuçları

İçerik	Orijinal baz	Havada kuru baz	Kuru baz	Kuru-külsüz baz
Kaba nem (%)	15,98	-	-	-
Nem (%)	22,67	7,96	-	-
Kül (%)	31,73	37,77	41,04	-
Uçucu madde (%)	21,56	25,66	27,88	47,28
Sabit C* (%)	24,04	28,61	31,08	52,72
Toplam S (%)	3,23	3,85	4,18	-
AID (kcal/kg)	2068	2576	2851	4747

* Fark ile

Orijinal nem oranı göz önünde tutularak yapılan dış görünüş linyit sınıflamasına göre, %22,67 nem içeren Arguvan linyiti sert linyit sınıfına girmektedir. Sert linyitler parça sağlamlığı ve yıkanabilirliklerinin nispeten iyi olmasıyla bilinmektedirler (Kemal ve Arslan, 2010). Arguvan linyitinin diğer bir karakteristik özelliği de havada kuru bazda %37,77 gibi yüksek oranda küle sahip olmasıdır. Normalde sert linyitlerde bu kadar yüksek oranda kül içeriği beklenen bir durum değildir. Kuru-külsüz kömür bazında %47,28 uçucu madde içeren Arguvan linyiti, Riediger katı yakıt sınıflamasına göre de sert linyit sınıfına girmektedir (Kemal ve Arslan, 2010).

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 1. Arguvan linyitinin XRD analiz sonucu

Arguvan linyit örneğinin XRD analizi sonucu incelendiğinde (Şekil 1), heterojen linyit yapısı içerisinde belirgin olarak kil minerallerinden montmorillonit ($Al_4SiO_8O_{20}$ $(OH)_4$. nH_2O), jips ($CaSO_4.2H_2O$), pirit (FeS_2) ve çimentolaşmış kil minerallerine ait piklere rastlanmıştır.

Piroliz deneyleri için linyit örnekleri çeneli kırıcıyla 30 mm altına indirildikten sonra merdaneli kırıcıdan kırılarak kapalı devre halinde tamamı 4,75 mm, 3,35 mm ve 1,18 mm altına indirilene kadar geçirilmiştir.

2.2.Yöntem

Piroliz çalışmalarında 200 ml/dk N_2 gazı akışı ve 3°C/dk ısıtma hızı sabit tutularak optimum tane boyutu, sıcaklık ve piroliz süresini belirlemiştir. Optimum tane boyutunu belirlemek amacıyla numunelerin tamamı 4,75 mm, 3,35 mm ve 1,18 mm tane boyutlarının altına indirilerek, 500°C'de 30 dakika süreyle piroliz deneyleri yapılmıştır.

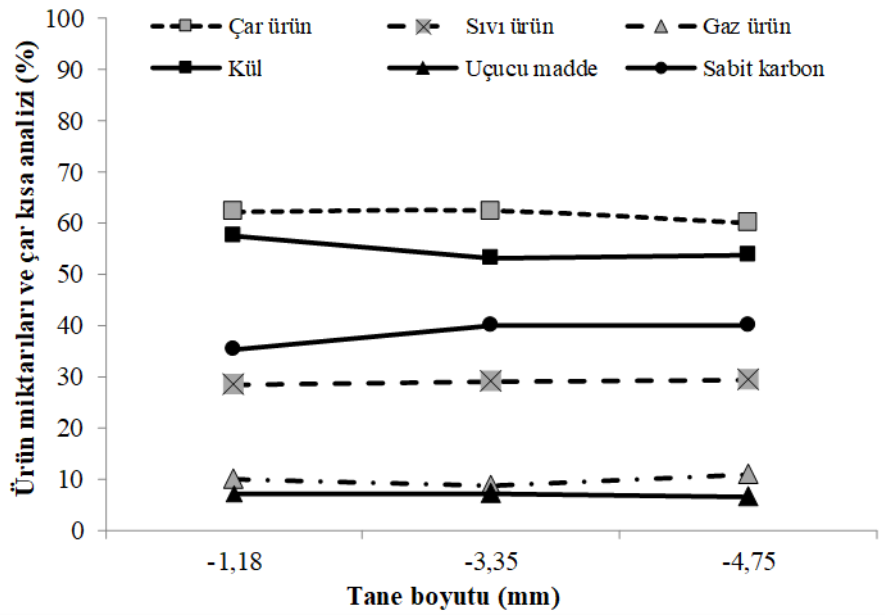
Optimum sıcaklığı belirlemek amacıyla ilk deneyde belirlenen tane boyutunda 30 dakika süreyle, 400°C, 500°C, 600°C, 700°C ve 800 °C sıcaklıklarda piroliz deneylerine devam edilmiştir.

Son aşamada ise belirlenen tane boyutu ve sıcaklıkta 15, 30, 45 ve 60 dakika piroliz süreleri deneyleri gerçekleştirilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Piroliz için en uygun tane boyutunu belirlemek amacıyla yapılan piroliz deneylerinin tane boyutuna göre ürün verim değişimleri ve çar ürüne ait kısa analiz sonuçları Şekil 2'de gösterilmiştir.

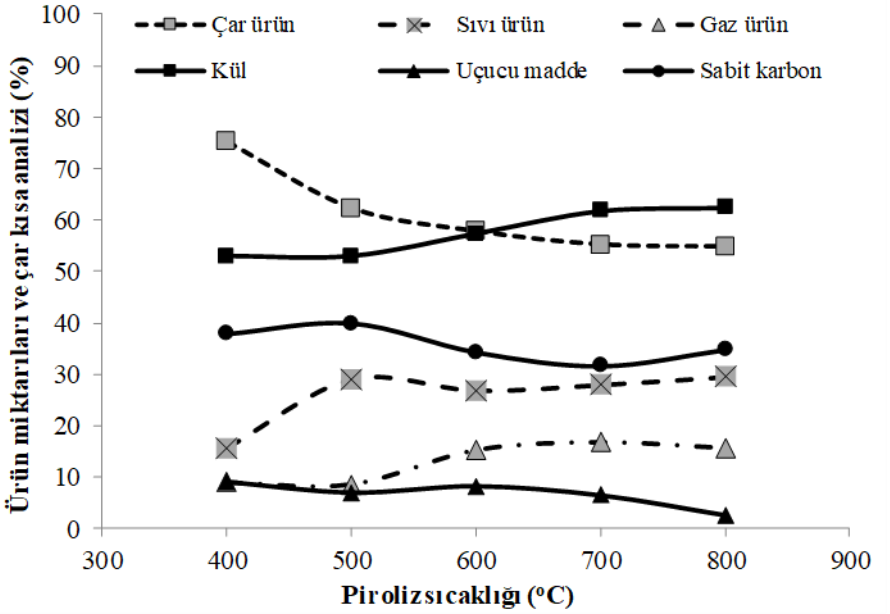
ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 2. 500°C sıcaklık ve 30 dakika pioliz süresinde farklı tane boyutlarına göre ürün verimleri ve çarın kısa analizi

Şekil 2 incelendiğinde, Arguvan linyiti için en uygun tane boyutunun -3,35 mm olduğu belirlenmiştir. Bu boyutta %62,25 çar, %29,13 sıvı ve %8,62 gaz verimi elde edilmiştir. Beslemenin sabit karbonu %28,61'den %40,15'e yükselmiştir. Bundan sonraki aşamalarda piroliz tane boyutu olarak 3,35 mm altı kullanılmıştır.

-3,35 mm tane boyutunda, optimum sıcaklığı belirlemek amacıyla 400°C, 500°C, 600°C, 700°C ve 800°C'lerde piroliz deneyleri gerçekleştirilmiştir. Piroliz sıcaklığına ait deney sonuçları Şekil 3'de gösterilmiştir.

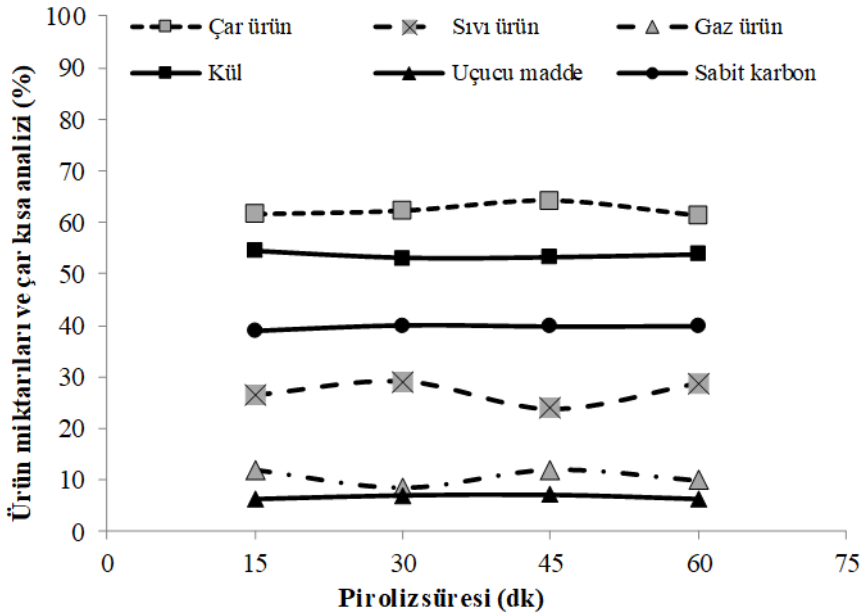

Şekil 3. -3,35 mm tane boyutu ve 30 dakika piroliz süresinde farklı sıcaklıklara göre ürün verimleri ve çarın kısa analizi

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 3'de Arguvan linyiti için piroliz sıcaklık artışına bağlı olarak, çar verimi azalırken, sıvı ve gaz ürün verimleri artış göstermiştir. Bu durum literatürdeki çalışmalarla uyum içerisindedir (Saydut vd., 2010; Wei vd., 2012; He vd., 2015; Lievens vd., 2013; Li vd., 2015). Çar verimi ve buna bağlı olan sabit karbon içeriğinin yüksek olduğu ve nispeten çar ürünün külünün az olduğu 500°C piroliz sıcaklığının optimum olduğu saptanmıştır.

Fırın 500°C'ye ulaştıktan sonra 15, 30, 45 ve 60 dakika süreyle bekletilen numunelerin piroliz deney sonuçları Şekil 4'de gösterilmiştir.

Şekil 4. -3,35 mm tane boyutunda ve 500°C sıcaklıkta farklı piroliz sürelerine göre ürün verimleri ve çarın kısa analizi

Şekil 4'den Arguvan linyitinin 500ºC'de yapılan piroliz deneylerinde süre açısından 30 dakika ve 45 dakika kıyaslandığında, çar ürünün veriminin daha yüksek olması nedeniyle 45 dakikanın seçilmesi uygun görülmüştür. Ancak 45 dakika ve 30 dakika piroliz süresinde çar ürünün kül ve sabit karbon içeriği arasında önemli bir değişiklik görülmediğinden, ekonomik açıdan değerlendirildiğinde 30 dakika piroliz süresinin de seçilmesinin uygun olabileceği düşünülmüştür.

Tüm bu piroliz deneyleri sonucunda, Arguvan linyiti için -3,35 mm tane boyutu, 500°C piroliz sıcaklığı ve 45 dakika piroliz süresinin optimum piroliz şartları olarak belirlenmiştir.

4. SONUÇLAR

Tüm bu deneylerin sonucunda, Arguvan linyiti için optimum piroliz şartları -3,35 mm tane boyutu, 500ºC piroliz sıcaklığı, 45 dakika piroliz süresi olarak belirlenmiştir. Bu şartlarda yapılan piroliz sonucunda; çar ürün verimi %62,25, sıvı ürün verimi %29,13 ve gaz ürün verimi %8,62 olarak bulunmuştur. 6827 kcal/kg kalorifik değere sahip çar ürünün %53,01 kül, %6,84 uçucu madde, %40,15 sabit karbon ve %3,02 kükürt içerdiği hesaplanmıştır.

Çar üründe sabit karbonun %28,61'den, %40,15'e ve kalorifik değerin 4747 kcal/kg'dan 6827 kcal/kg'ya yükseldiği, buna karşılık kükürt içeriğinin ise %3,85'den %3,02'ye düştüğü belirlenmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tüvenan linyit ve çarın her 1000 kcal başına düşen kükürt oranları sırasıyla 0,81 %S/1000 kcal ve 0,44 %S/1000 kcal olarak hesaplanmıştır.

Bu sonuçlar ve kısa analiz sonuçları, pirolizden elde edilen çarın dumansız yakıt olarak kullanılmasını teorik olarak mümkün hale getirmiştir. Ancak, konuyla ilgili daha ayrıntılı çalışmaların yapılması gereklidir.

TEŞEKKÜR

Bu yayında sunulan araştırma, BAP-2015/34 sayılı proje kapsamında İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

REFERANSLAR

He, Q., Wan, K., Hoadley, A., Yeasmin, H., Miao, Z. (2015). TG-GC-MS study of volatile products from Shengli lignite pyrolysis. *Fuel* 156, 121-128.

Kemal, M., Arslan, V. (2010). *Kömür Teknolojisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları, No.33, İzmir, Türkiye, 394 s.

Li, X., Xue, Y., Feng, J., Yi, Q., Li, W., Guo, X., Liu, K. (2015). Co-pyrolysis of lignite and Shendong coal direct liquefaction residue. *Fuel* 144, 342-348.

Lievens, C., Ci, D., Bai, Y., Ma, L., Zhang, R., Chen, Y.J., Gai, Q., Long, Y., Guo, X. (2013). A study of slow pyrolysis of one low rank coal via pyrolysis-GC/MS. *Fuel Processing Technology* 116, 85-93.

Miller, B.G. (2005). *Coal Energy Systems*. Elsevier Academic Press, San Diego, USA, 526 s.

Özdoğan, S., Karaosmanoğlu, F. (1998). Kömürün pirolizi (syf:497-509). Kural, O.(Ed.), *Kömür Özellikleri, Teknolojisi ve Çevre İlişkileri*. 28.Bölüm, Özgün Ofset Matbaacılık A.Ş. İstanbul.

Saydut, A., Duz,M.Z, Erdoğan, S., Hamamcı, C. (2010). The characterization of liquid product via flash pyrolysis of coal (Hazro, SE Anatolia, Turkey). *Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization and Environmental Effects* 32, 1821-1828.

Sychkov, P.A., Jirnov, B.S., Khajbullin, A.A. (2009). *Not fuel using of brown coal*. Oil and Gas Business, 1-10.

Wei, Q., Qiang, X., Yuyi, H., Jiatao, D., Kaidi, S., Qian, Y., Jincao, W. (2012). Combustion characteristics of semicokes derived from pyrolysis of low rank bituminous coal. *International Journal of Mining Science and Technology* 22, 645-650.

Zhang, D. (2005). *Thermal decomposition of coal*. Encyclopedia of Life Supp. Systems, 261-267.

ISBN 978-605-7923-57-8

POSTMODERNİZMİN EKLEKTİK ANLAYIŞI

Arş.Gör. Şule SAYAN

İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü
sule.sayan@inonu.edu.tr

ÖZET

Postmodernizm bir akım olmaktan çok bir dönem, üslup veya eleştirel bir tutumdur. Belli bir kuramın bağıntısında olmaksızın, kuralsızlığın getirmiş olduğu çoğulcu (eklektik) bir anlayışa sahiptir. Genellikle sanat içerisinde kullanılan eklektizm tanımının her türden sanat disiplinlerinin birbirine karıştırarak onlardan yerinde bir sonuç çıkarmak veya tarafsızlıkla beğenmek ve toplamak veya her tarzın etkisi altında bulunarak sanat yapmaktır. Yani tek bir tarz ve mesleğe intibak etmemek olarak tanımlanabilir. Eklektik bir sanat anlayışıyla çalışmalar yapan sanatçılar hiçbir pratik altına girmeden eserlerinde başka sanat ve kültürlerin değerlerini kullanmışlardır. İçerisinde bulunduğumuz postmodernist anlayışta çoğulcu, eklektisist tavırların öne çıktığı, özellikle güzel sanatlarda görülen, kolaj, asamblaj, taklit, pastiş, gibi tekniklerin kullanıldığı sanat eserleri yaratılmış ve bu eserlerin yeni orijinaller olduğu öne sürülmüştür. Bu çalışmayla postmodern sanat eserinin oluşum süreci içerisinde eklektik etkileri araştırılmaya çalışılarak; eser üretiminde sanatçının kavramsal ve yorumsal çerçevede yaptığı açıklamalara yer verilecektir.

Postmodernizmin Eklektik Anlayışı adlı bu çalışma, günümüz sanatına işaret eden postmodern sanat ve kültürün niteliklerini araştırmak, eklektik bir yapı içerisinde ortaya çıkan sanat eserlerini incelemeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Postmodern Sanat, Çoğulculuk, Eklektizm.

THE ECLECTICAL UNDERSTANDING OF POSTMDERNISM

ABSTRACT

Postmodernism is a period, a style or a critical attitude rather than a current. It has a pluralist (eclectic) understanding of irregularity, without the relation of a certain theory. In general, the definition of eclecticism used in the art of all kinds of art disciplines by confusing them to create a conclusive conclusion or objectively like to collect and collect or under the influence of each style to make art. In other words, it can be defined as not to adapt to a single style and profession. The artists, who work with an eclectic understanding of art, have used the values of other arts and cultures in their works without any practicality. In the postmodernist conception we have been in, we have created works of art using collage, assemblage, imitation, pastiche, especially in fine arts, in which pluralistic and eclecticist attitudes come forward, and it has been suggested that these works are new originals. The aim of this study is to investigate the eclectic effects of postmodern art in the process of formation; in the production of works will be included in the conceptual and interpretative framework of the artist.

This study, called The Eclectical Understanding of Postmodernism, aims to investigate the characteristics of postmodern art and culture pointing to contemporary art and to examine the artworks that emerged within an eclectic structure.

Key Words: Postmodern Art, Multiplism, Eclecticism

ISBN 978-605-7923-57-8

GİRİŞ

Postmodern sanat denilen kavramın günümüzde ne kadar yaygınlık kazandığı şüphesiz herkesin kabul ettiği bir durumdur. Ancak kavramlar kargaşası içerisinde bulunan kültür ve sanat ortamı, postmodern çağın sınırlarını tam olarak belirleyememiştir. Bunun en büyük nedeni günümüz sanatının modern sanat kriterleri gibi sabit değerleri ve kuralları yoktur. Bir kuralsızlık içerisinde yola çıkan postmodern sanatın hangi noktaya ne zaman varacağı bilinmemektedir. Post sanatın sınırları esnek, kuralları yok denecek kadar bağımsız, kaynakları ve araçları sonsuz denecek kadar geniştir. Bu nedenle seçkin ve popüler sanat arasındaki sınırlar erimiştir. Lyotard'ın tanımladığı gibi bu bir gevşeme dönemidir ve bu dönem postmodernizm olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz,2006: 343).

Postmodern sözcüğünün yaygın bir alanı kapsaması ve bu alanlarla ilgili nitelemelere sürekli yapılan göndermeler, içerik ve işleyişinin esnek ve eklektik bir yapıda olması, onun kavramsal olarak tanımlanmasını güçleştirmiş; bu nedenle sözcüğün anlamlı bir hale getirilmesi oldukça zorlaşmıştır. Postmodern sanatçıya baktığımızda ise kendisini bir akımın içerisinde görmemiştir. Jean François Lyotard'ın "*Postmodern Durum*" adlı kitabında bunu eklektik bir yapı içerisinde tanımlar (Lyotard,1997:151).

Eklektizm, ismi çok kullanılmasa da her dönemde kendisini gösteren karmaşık bir yapıdır. Sanatsal dönemler kendilerine ait eklektik oluşumlar gösterirler. Bu eklektik oluşumlar önce yapıştırma, tutturma ve ekleme gibi görünse de belli bir zaman sonra yapının karakteristik özelliklerini taşıyan bir oluşum içerisine girmeye başlamışlardır.

Eklektik sözcüğü çoğu zaman felsefe daha çok mimari ve güzel sanatlarda kullanılan bir tanımdır. En basit ifadeyle eklektik olan, farklı kaynaklardan alınıp, birleşimci bir anlayışla ortaya konulan nesne veya nesneleri ifade eden bir terimdir. Sanatta kullanılan eklektizm tanımının her türden sanat disiplinlerinin birbirine karıştırılarak onlardan, yerinde bir sonuç çıkarmak veya tarafsızlıkla beğenmek ve toplamak veya her tarzın tesirleri altında bulunarak sanat yapmaktır. Yani tek bir tarz ve mesleğe intibak etmemek mesleği olarak değerlendirilmektedir (Arseven, 1998: 515). Sanatsal ifadenin bir sonucu olarak karşımıza çıkan eklektizm farklı sanatsal dizgelerden alınan ögelerin yeni bir yapı içinde kullanılmasıdır. Kısacası sanattaki farklı dönem ve üsluplardan seçilip sentezlenen ögelerin yeni bir tasarım ya da ürün oluşturmak için ele alınması olgusunu ifade eden bir kavramdır eklektizm.

Eklektizim bir üslup değil, bir davranış biçimi olarak değerlendirilebilir. Eklektizm kullanıldığı çağa, döneme veya üsluba göre farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. Ancak çalışma kapsamında postmodern dönem içerisindeki eklektik anlayışa değinilecektir.

Tarih boyunca eklemlenerek gelen sanat anlayışı sürekli olarak kendinden önceki döneme öykünerek, taklit ederek ayakları üzerinde durmayı başarmış. Postmodern kültür içerisinde olduğumuz şu dönemlerde postmodern yapıtın oluşumunda önemli bir yere sahip olan eklektik anlayışın araştırılması, içinde yaşadığımız sanat kültürünü özümsememiz açısından önemlidir.

POSTMODERNİZMİN EKLEKTİK ANLAYIŞI

Postmodern dönemde ortaya çıkan ve sanatta sınırların erimesi anlamına gelen; farklı disiplin alanlarının bir araya gelmesi postmodern sanat anlayışının öne çıkan bir özelliğidir. Çoğulcu anlayışın öne çıktığı, melezlik, taklit, asamblaj, kolaj, pastiş (alıntılama) gibi üslupların kullanıldığı sanat eserleri yaratılmış ve bu eserlerin yeni orijinaller olduğu düşünülmüştür. Postmodernizmin eklektik anlayışını belirleyen çeşitlilik; kolaj, asamblaj, pastiş (alıntılama) gibi üsluplar üzerinden okunabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yaklaşık olarak yüzyıl önce, çağın avangart tutumunun da etkisiyle, kolaj, estetik bir malzeme ve çağdaş bir teknik olarak, Modern Sanatta ki yerini almıştır. (Gürsoytrak, 2003: 1).
Günümüzde görsel sanatların tümünde bir düzenleme tekniği olarak kullanılan kolaj; XX. yüzyıl başında kübizm ile sanata girmiştir (Oskay, 2003: 51). Postmodern sanat anlayışı içerisinde ise kolaj eklektizmin vazgeçilmez unsurlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem akımları incelendiğinde kolaj kavramı Pop Sanat'tan başlayarak Dadaizmin de etkisiyle kavram genişletilmiş ve asamblaj haline dönüştürülmüştür.

Kolajdaki bir araya getirmeyi, bir bütünün parçalarını yerine takmak, yani parçaların tasarlanan bütüne eklemlenmesi gibi düşünülebilir. Kolajda parçalar bütünden kopup geldikleri için o bütünü işaret etmeyi sürdürebilir. Pop sanatçılardan biri olan Robert Rauschenberg'in "Lincoln" (Resim 1) adlı kolaj çalışmasında Amerika'nın eski başkanlarından Lincoln'ün bir fotoğrafı yapıştırılmış, kumaş, yağlıboya, kalem boya vb. malzemeler ile resim yapıştırmalarla sentetik olarak oluşturmuştur.

Resim 1. Robert Rauschenberg, *"Lincoln"*, 43.2x53cm, Kolaj, Chigago Sanat Enstitüsü, ABD, 1958.

Kısaca üç boyutlu kolajlar diye tanımlayabileceğimiz asamblaj ise günlük hayatta kullanılan nesnelerin genellikle değiştirilmeden kompozisyonun içinde yer alması ile oluşturulan üç boyutlu saat yapıtları için verilen isimdir. Sanatçılar gerçekleştirdikleri happening, performans, video, arazi sanatı, yoksul sanat gibi sanat hareketlerinde asamblajı kullanmışlar, Asamblaj kolaj tekniğinin gelişmiş bir evresi olarak tanımlanabilir. Sanatın nesneye bakış açısının getirmiş olduğu yeni bir aşamadır.

Resim 2. Bernard Pras, *"Büyük Dalga"*, 120x160cm, Karışık Teknik, 2007.

Postmodernizmin eklektik anlayışını belirleyen teorilerden bir tanesi de pastiş (alıntılama) terimidir. Postmodern teori pastiş gibi ifadelerle modern sanatın temel avant-garde özelliğine karşı çıkmış; postmodern teori kaynağını tarihten, parodi, pastiş yollarıyla eklektik öğeleri alarak oluşturmuştur. Pastiş geçmişle günümüz sanatının bağlarını kuran, eski anlayış ve fikirlerin yeniye uyarlanmasıdır diyebiliriz. Bu durumda pastiş kavramının eklektik bir yapı içerisinde kullanılması günümüz sanat ve eserinin önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır (Şahin, 2015: 114).

ISBN 978-605-7923-57-8

Resim 3. Soldaki: "Afrodit Büstü", M.Ö. 360 Roma Dönemi Kopyası,

Sağdaki Hedi Xandt, "Koruluk Tanrıçası", 2013.

Eklektik bir sanat anlayışıyla çalışmalar yapan sanatçılar hiçbir baskının altına girmeden herhangi bir kurala bağlı olmadan eserlerinde başka sanat ve kültürlerin izlerini kullanmışlardır. Bu bağlamda bakıldığında pastiş; fikirlerin ve ya görüşlerin kuralsız, karmaşık bir araya getirilerek oluşturulduğu yeni bir oluşumun eklektik kompozisyonun bir elemanı olma niteliğindedir.

Bir sanatçının üslübunu, tarzını taklit ederek ve önceki formdan hareket ederek yeniden oluşturulan eser olarak tanımlanabilir, pastiş (Şahin, 2015: 117).

Resim 4. Soldaki; Rembrant, "Yaşlı Adam", T Ü.Y. 1654.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sağdaki; Nicholas Chistiakov, "Yaşlı Adam" 2013 T.Ü.Akrilik

Geleneksel anlayışlardan uzaklaşarak, farklı yaklaşımlar ve yeni stratejilerle hareket etmeye başlayan sanat eserlerinin hangi bağlama yerleştiği konusu günümüzde oldukça kompleks bir hale gelmiştir. Dolayısıyla bu çetrefilli durum, çeşitli üretim yaklaşımlarına dair yeni kategoriler, sınıflandırmalar, başlıklar ya da tanımlar önerilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Eklektizm bunlardan bir tanesi olmuştur. Postmodern kültür içerisinde olduğumuz bugünlerde sanatı yalnızca sanatın parametreleriyle değerlendirerek kavrayabilmek elbette mümkün değildir.

Bugün artık sanatta disiplinlerarası melezleşme sanatı da yeni bir platforma taşımıştır. Multisipliner yaklaşımların böylesine geniş bir alana yayıldığı durumda sanatçıların da üretimlerini katı, kesin, değişmez bağlamlara yerleştirmeyi uygun bulmadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Yukarıda bahsedilen örneklerden yola çıkarak postmodern sanatta eklektik anlayışın çeşitlilik boyutunu sanatçıların sınırları olmayan açık bir bağlamsal alanda ilerliyor oluşuna bağlayabiliriz. Bu örnek sanatçıların, yapıtlarından da anlaşılacağı gibi, her ne kadar bu çalışmanın temellendiği örnekler sanat başlığı altına yerleşiyor olsa da, bu güncel pozisyonlara zemin hazırlayan nedenler büyük ölçüde bahsi gecen diğer disiplinler için de geçerlidir.

SONUÇ

Geçen zaman içerisinde sanatın hangi biçim, üslup, teknik veya yönelim alacağını kestirmek imkansızdır. Ancak sanatın sabit, değişmez ve kuralcı dönemlerine baktığımızda yine de bir yenilenme çabası içerisinde olduğu, yeni olanı bulma, değiştirme, bozma geliştirme içerisinde olduğu görünmektedir. Günümüz sanatının bu hızlı yenilenme çabası sonucunda ortaya çıkan melez yapısı sanatta eklektizmi ortaya çıkarmaktadır.

Postmodernizm bilindiği üzere bir akım, dönem, üslup vb. olmaktan çok eleştirel bir tutumdur. Belli bir kuramın bağıntısında olmaksızın, kuralsızlığın getirmiş olduğu çoğulcu (eklektik) bir anlayışa sahiptir. Post sanat eserlerine baktığımızda çeşitli kültür ve tekniklerin beraberliğini oluşturan yapıtlar görmekteyiz. Eklektik bir yapı içerisinde sunulan bu sanat eserleri birleştirme, çoğaltma ile birlikte orijinal olanmış gibi başyapıt niteliği kazanmıştır. Kolaj, asamblaj, pastiş gibi üsluplarla kendini bir orjinallik içerisinde göstermektedir. Elbette postmodernist akımlar içerisinde de eklektik anlayışa sahip bir çok sanat yapıtı vardır. Ancak Postmodern anlayışa tesir eden bütün özelliklerin çalışmada sıralanması mümkün değildir. Ancak; araştırmada belirtilen ve ifadesini bulan farklı yönlerin ele alınması, postmodern kültür ve sanatının anlaşılması açısından önemli görülmektedir.

Sanatın sorgulandığı post sanat, eklektizm anlayışıyla gerek üslup gerek teknik açısından öne çıkan değerlerden biri olarak günümüzde sanatçıların eserlerinde görülebilmektedir. Postmodern sanat içerisinde eklektizm konusunun ne kadar esnek ve çelişkilere bir o kadar açık olduğunu görülmektedir. Sanatta eklektizm uzun zamandır var olan, günümüz postmodern anlayışı içerisinde sanatçıların eserlerine etki eden faktörlerden biridir. "Postmodernizmin Eklektik Anlayışı" isimli bu çalışma, postmodern sanat anlayışının çözümlenmesi noktasında yararlar sağlayacağı düşünülmüş ve sanatın geçmişle günümüz arasında köprü kuran eklektik değerlerine yeni bakış açıları kazandırmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- ARSEVEN, Celal Esat (1998). "Eklektizm". *Sanat Ansiklopedisi.* (I. Cilt). (1. Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 515.

ISBN 978-605-7923-57-8

- GÜRSOYTRAK, Hakan. (Mayıs 2003). "Kolaj, Montaj ve Yüzyıl Sanatı". *Genç Sanat Dergisi*. (Sayı: 105), 1-5.
- LYOTARD, Jean-François (1997). "Postmodern Durum". (Çeviren: Ahmet Çiğdem). (2. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.
- OSKAY, Alev (2003). "Kübist Kolajlar". *Journal Kültür University*. (Sayı: 3). 51-56.
- ŞAHİN, Hikmet (2015). "Günümüz Sanatında Üslup Karmaşası ve Pastiş" Süleyman Demirel
- Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, ART---E Mayıs---Haziran 15 Sayı:15-110-126.
- YILMAZ, Mehmet (2006)." Modernizmden Postmodernizme Sanat". (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınları.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÖZEL FİTNESS SALONUNA GELEN SEDANTER BAYANLARA UYGULANAN REFORMER EGZERSİZİNİN BAZI PARAMETRELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Serdar ORHAN

Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye

Ali Serdar YÜCEL

Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye

Baha Engin ÇELİKEL

Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye,
Doktora Öğrencisi

Ebru KENGER

Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Lisans Öğrencisi

Özet

Son yıllarda yaygınlaşan çok yönlü bir ekipmanı kapsayan reformer egzersizi tercih edilmeye başlayan spor egzersizleri arasında yerini almaya başlamıştır. Reformer, sadece sedanter bireylere yönelik değil hobi, sağlık, güzellik, zindelik vb. pek çok amaçla katılım sağlayan bireylere ve ayrıca profesyonel sporculara dahi hitap eden bir egzersiz aletidir. Reformer günümüzde bayanların tercih ettikleri yeni spor trendlerinden biri olarak görülebilir. Bu çalışmada Elazığ ilinde fitness salonlarına gelen sedanter bayanlara uygulanan reformer egzersizinin bazı parametreler üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Örneklem grubu belirlenirken planlanan dönem içerisinde fitness salonuna devam eden ve reformer egzersizi yapan mevcut katılımcıların %80 nine ulaşılması amaçlanmış ve çalışma 16 sedanter kadın üzerinde yürütülmüştür. Bu sedanter bireylere sekiz haftalık bir süreçte sonuçlanması planlanan çalışma için haftada üç gün olmak üzere günde elli dakika reformer egzersizleri yaptırılarak, katılımcıların; vücut çevre ölçüleri (göğüs, basen, karın, bacak vb.) metabolizma yaşı, vücut yağ oranı, vücut su oranı ve kilolarındaki değişiklikler ön test ve son test uygulamasıyla kayıt altına alınmıştır. Uygulama esnasında kişinin fiziksel durumu göz önüne alınarak egzersizlerin zorluk dereceleri kişiye göre belirlenmiş ve aşamalı olarak bu egzersizler artırılarak yaptırılmıştır. Verilerin toplanmasında vücut çevre ölçüleri ve boy ölçümü metre ile ölçülmüştür. Vücut yağ oranı, su oranı, metebolizma yaşı ve kilo ölçümleri tanita marka cihazla ölçülmüştür.

Elde edilen verilerin normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiş ve verilerin analiz edilmesinde eşleştirilmiş t testi (Paired samples t test) uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 programı kullanılmış ve anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak belirlenmiştir. Araştırma sonunda katılımcıların uygulanan 8 haftalık reformer egzersizleri sonucunda tüm değerlerinde azalma olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sedanter, Reformer, Pilates

GİRİŞ

Teknolojik alandaki gelişimler ile yaşam şartları kolaylaşırken, insanlar daha az hareket etmektedir. Hareketsiz yaşam biçimi de çok ciddi sağlık sorunları beraberinde getirmekte ve insan sağlığını tehdit etmektedir (Akdur ve ark., 2007).

ISBN 978-605-7923-57-8

Kişiler formda kalmak, kaslı ve zarif görünmek için pek çok yola başvurmaktadırlar.. Fiziksel aktivite ve egzersiz insanların bedenlerini belirli bir şekle sokarak ideal bir vücut yapısına sahip olmalarını sağlamaktadır (Cusumano ve ark., 1997).

Bedensel yönden sağlığın temeli olan fizyolojik kapasiteyi yükseltmek, fiziksel uygunluğu ve sağlığı uzun yıllar muhafaza etmek düzenli egzersiz ile mümkün olabilmektedir (Zorba, 2001). Bu egzersiz biçimlerinden biride günümüzde reformer olarak da ifade edilen aletli plates egzersizleridir. Pilates egzersizleri, koordinasyon, denge, esneklik ve kassal dayanıklılığı geliştirebilen ender egzersizlerden biridir (Cozen, 2000). Günümüzde gittikçe yaygınlaşan Pilates egzersizleri, özellikle konsantrasyon gerektiren hareketler ile vücut postürünü geliştirmek ve sağlıklı bir vücuda sahip olmak için uygulanmaktadır (Selby, 2002). Ayrıca literatür araştırmasında Pilates egzersizlerinin, vücut ağırlığı, vücut kütle indeksi ve vücut kompozisyonu gibi antropometrik özellikler üzerindeki etkilerini içeren az sayıda çalışmanın olduğu görülmüştür (Segal ve diğ., 2004; Touvhe ve diğ., 2008).

MATERYAL VE METOT

Bu çalışmada Elazığ ilinde fitness salonlarına gelen sedanter bayanlara uygulanan reformer egzersizinin bazı parametreler üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklem grubunu Elazığ ilinde bir pilates merkezinde gönüllü olarak katılım sağlayan sedanter bayanlar oluşturmuştur. Bu sedanter bireylere sekiz haftalık bir süreçte haftada üç gün olmak üzere günde elli dakika reformer egzersizleri yaptırılmıştır.

Veri Toplama Yöntemi

Katılımcılara öncelikle yaş bilgisi sorulmuş, boy uzunluğu ve vücut ağırlığı vücut çevre ölçüleri, metabolizma yaşı, vücut yağ oranı, vücut su oranı ölçümü alınmıştır. İkinci evre olarak reformer hareketleri, sedanter bireylerin fiziksel durumları dikkate alınarak ön koşul hareketler yaptırılarak asıl hareketlere geçilmiş ve ilerleyici bir egzersiz programı zorluk dereceleri ayarlanarak uygulanmıştır. Denek grubuna 8 hafta süresince haftada üç gün reformer egzersizleri uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında kilo ölçümlerinde hassas terazi, boy ölçümlerinde hassas boy ölçüm cihazı kullanılmıştır. Vücut çevre ölçüleri metre ile ölçülmüştür. Vücut yağ oranı, su oranı, metabolizma yaşı tanita marka cihaz ile ölçülmüştür.

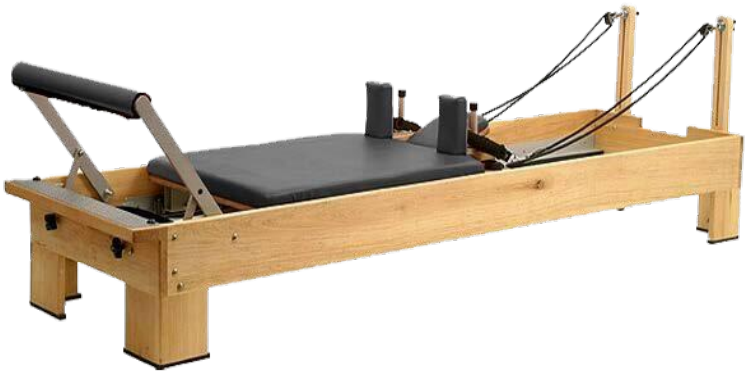
Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiş ve verilerin analiz edilmesinde eşleştirilmiş t testi (Paired samples t test) uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 programı kullanılmış ve anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak belirlenmiştir.

Kullanılan Ekipmanlar ve Ölçümler

Reformer

Reformer Joseph H. Pilates tarafından geliştirilmiş çok yönlü bir ekipmandır (http://bodydesignpilates.blogspot.com, 12.11.2018).

Resim 1. Reformer aleti (http://bodydesignpilates.blogspot.com, 12.11.2018)

Vücut Ağırlığı Ölçümü

ISBN 978-605-7923-57-8

Vücut ağırlığı ölçümü Tanita marka dijital baskül ile yapılmıştır. Ölçümü yapılan bireyden üzerinde ince bir tayt ve tişört olması istenmiştir. Birey baskül üzerine çıkar ve sabit olarak bekler. Vücut ağırlığı, vücut su oranı, vücut yağ oranı, metabolizma yaşı ekranda görülür ve kaydedilir.

Boy Uzunluğu Ölçümü

Boy uzunluğu ölçümü Seca boy ölçer ile yapılmıştır. Katılımcıların ayakları çıplak ya da kalınlığı az olan bir çorap giymesine müsaade edilmiştir. Bireyin duvar skalasına doğru bir açıda durarak her iki ayağına ağırlığı eşit dağıtması sağlanmış, topuklar birleşik, kalça çıkıntısı, baş arkası dikey skalaya yanaşmış, kollar yandan sarkıtılmış biçimde ölçüm esnasında derin bir nefes alınarak hareketli parça başın üst noktasına getirilerek ölçüm sonucu not edilmiştir.

Vücut ölçüleri

Kişilerin vücut çevre ölçüleri metre ile ölçülmüştür ve tek tek kaydedilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin ölçüm değerleri

Değişkenler	N	X	Sd	z	p
METEBOLİZMA YAŞI ÖN	16	44,0000	9,13601	-2,812	0,005
METEBOLİZMAYAŞI SON	16	40,9375	10,46562		
YAĞ ÖN	16	37,5625	5,04604	-3,432	0,001
YAĞ SON	16	35,2500	5,72131		
KİLO ÖN	16	74,3750	11,87645	-3,427	0,001
KİLO SON	16	71,9375	11,61303		
SU ÖN	16	44,0000	3,32666	-3,458	0,001
SU SON	16	45,8125	3,76331		
KAS ÖN	16	43,1250	3,77492	-2,387	0,017
KAS SON	16	43,8750	3,46170		
İÇYAĞ ÖN	16	6,3125	2,65126	-3,638	0,000
İÇYAĞ SON	16	5,3750	2,57876		
GÖGÜS ÖN	16	101,7500	8,60620	-3,529	0,000
GÖGÜS SON	16	98,0625	8,08677		
GÖGÜS ALT ÖN	16	91,0000	8,92935	-3,521	0,000
GÖGÜS ALT SON	16	84,9375	6,63796		
BEL ÖN	16	88,0625	10,06293	-3,538	0,000
BEL SON	16	82,5000	8,88444		
KARIN ÖN	16	103,5000	10,53249	-3,539	0,000
KARIN SON	16	99,2500	10,42753		
KALÇA ÖN	16	110,4375	9,47255	-3,423	0,001
KALÇA SON	16	106,5625	9,17946		
BASEN ÖN	16	105,7500	9,21954	-3,414	0,001
BASEN SON	16	101,5625	8,80128		
SAĞ ÜST BACAK ÖN	16	64,9375	7,27066	-2,949	0,003
SAĞ ÜST BACAK SON	16	62,9375	6,01630		
SOL ÜST BACAK ÖN	16	65,0625	6,99970	-3,078	0,002
SOL ÜST BACAK SON	16	63,1250	5,92030		
SAĞ BALDIR ÖN	16	38,5625	3,36588	-2,401	0,016
SAĞ BALDIR SON	16	37,6875	3,19831		
SOL BALDIR ÖN	16	38,8750	3,57538	-2,862	0,004
SOL BALDIR SON	16	37,5625	3,20351		
SAĞ ÜST KOL ÖN	16	33,9375	3,06526	-3,002	0,003
SAĞ ÜST KOL SON	16	32,6250	4,01456		
SOL ÜST KOL ÖN	16	34,0000	3,14113	-2,859	0,004
SOL ÜST KOL SON	16	32,6875	4,02854		

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo incelendiğinde reformer egzersizlerin katılımcıların tüm değerlerinde anlamlı farklılık oluşturduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonunda katılımcıların uygulanan 8 haftalık reformer egzersizleri sonucunda tüm değerlerinde azalma olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Reformer egzersizlerine yönelik olarak özellikle sedanter bayanlara yönelik bilgilendirmeler yapılarak, onların bu egzersiz türü ile tanışmaları sağlanmalı ve bu egzersizin vücut postürü ve pek çok değer üzerindeki pozitif katkıları anlatılarak sağlıklı ve zinde kalmaları ve olumlu beden algısı kazanmaları sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Akdur, H,Sözen A B., Yiğit Z, Bolata N, Güven Ö. (2007). ‘’The effect of Walking and Step Aerobic Exercise on Physıcal Fıtness Parameters In Obese Women’’ İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi dergisi Cilt 70,Sayı

Cozen, D.M. (2000). Use of Pilates in foot and ankle rehabilitation. Sports Medicine and Arthroscopy Revıew 8 (4): 395-403 Oct-Dec.

Cusumano DL. Thompson JK. (1997). Body imageand body shapeideals in magazines: exposure, awareness, andinternalization. SexRoles A Journal of Research.November 1997, Vol.37, Issue 9–10, pp 701–721

http://bodydesignpilates.blogspot.com/2014/03/reformer-pilates.html, erişim tarihi: 12.11.2018

Segal, N.A., Hein, J., Basford, J.R. (2004). The Effects of Pilates Training on Flexibility and Body Composition: An Observational Study, Archives of Physical Medicine and Rehabilitation, 85: 1977-1981.

Selby, A. (2002). Pilates For Pregnancy, Harper Collins Publishers Ltd., London.

Touvhe, R.L., Escalante, K. (2008). Linares M.T. Treating non-specific chronic low back pain through the Pilates method. J. Bodyw Mov Ther., 12: 364-370.

Zorba, E., (2001). Fiziksel Uygunluk, Ankara: Gazi Kitapevi

ISBN 978-605-7923-57-8

PSİKOZ SAĞALTIMINDA KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİNİN ETKİLERİ: SİSTEMATİK BİR DERLEME

THE EFFECTS OF ACCEPTANCE AND COMMİTMENT THERAPY IN PSYCHOTIC TREATMENT: A SYSTEMATIC REVİEW

Erman YILDIZ

Arş. Grv., İnönü Üniversitesi, erman.yildiz@inonu.edu.tr

Özet

Son yıllarda psikotik bozuklukların sağaltımında, antipiskotik ve somatik tedavi ile beraber psikososyal yaklaşımların birlikte kullanımı altın standart olarak görülmektedir. Bu hastalık grubunda psikososyal yaklaşımlar arasında grup danışmanlığı, psikoeğitim, ve terapiler genel olarak birey ya da grup halinde yapılabilmektedir. Bu kapsamda bilişsel yaklaşımın üçüncü (son) dalga terapilerden olan Kabul ve Kararlılık Terapisi (ACT) psikotik sorunların iyileştirilmesinde kullanılmaya başlanmıştır. ACT, hastaların psikotik belirtileri ile etkileşime girdiği süreci değiştirmek için dikkat ve kabul bazlı müdahaleleri içerir. Genel olarak, ACT modeli deneyimsel kaçınmayı hedeflemeye çalışır. Çeşitli klinik örneklemlerde yapılan çalışmalar, deneysel kaçınmanın psikopatoloji ile güçlü bir korelasyona sahip olduğunu ortaya koymaktadır. ACT, deneyimsel kaçınmayı kendine özgü çeşitli stratejileri kullanarak, psikozla ilgili yoğunluğu ve sıkıntıyı azaltmayı hedefler. Psikotik bozukluklarda ACT'in etkinliği ile ilgili mevcut randomize kontrollü çalışmaları (RKÇ) belirlemek, değerlendirmek, sentezlemek ve bu bilgi ve deneyimleri hemşirelik literatürüne entegre etmek amaçlanmaktadır. Bu gözden geçirme süreci temel bir sistematik tarama sürecini barındıran PRISMA yönergeleri doğrultusunda şekillendi. Veri kaynakları olarak; PubMed ve ScienceDirect'de Haziran 2018'ye kadar olan İngilizce dilinde yayınlanmış makaleler kullanılmıştır. Değerlendirmeye alınan makaleler, PRISMA kontrol listesi kullanılarak kalite değerlendirmelerine tabi tutuldu. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde 8 çalışma (%80) ile en çok çalışmanın 2010 yılından sonra yayınlandığı saptandı. ACT'in psikotik bozukluklarda görülen depresyon, anksiyete ve halüsinasyonlar üzerinde etkili olduğuna dair kanıtlar mevcuttur. Bu derlemenin sonuçları, ACT'in psikotik bozuklukları iyileştirebileceğini düşündürmektedir. Tanımlanan müdahalelerin zamanlaması, uzunluğu, yoğunluğu ve içeriği gibi farklılıkların yanında yönlendiği amaç, popülasyon ve metodoloji nedeniyle doğrudan karşılaştırma yapılamamasına rağmen, birçok müdahale benzer bileşenleri paylaşmaktadır. Bu bileşenler semptomlarla pozitif baş etme stratejilerini desteklemektedir. Bununla birlikte konu ile ilgili mütevazi bir literatür belirlenmiştir. Müdahalelerin etkinliği konusunda ise, RKÇ'lerin yeterli olmadığı, nitelik ve nicelik kapsamında arttırılması gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikotik bozukluklar, Şizofreni, Sistematik gözden geçirme, Kabul ve Kararlılık Terapisi, ACT, Hemşire.

Abstract

The use of psychosocial approaches along with antipiscotic and somatic therapy in the treatment of psychotic disorders has been seen as the gold standard in recent years. In this group of diseases, group counseling, psychoeducation, and therapies can be carried out individually or in groups. In this context, Acceptance and Stability Therapy (ACT), which is one of the third (last) wave therapies of cognitive approach, has been used to improve psychotic problems. ACT includes attention and admission-based interventions to change the process in which patients interact with psychotic symptoms. In general, the ACT model attempts to target experiential avoidance. Studies in various clinical samples show that experimental avoidance has a strong correlation with psychopathology. ACT aims to reduce the intensity and distress associated with psychosis by using various strategies of experiential avoidance. It is aimed to determine, evaluate and synthesize the current randomized controlled trials (RCTs) related to the efficacy of ACT in psychotic disorders and to integrate these

ISBN 978-605-7923-57-8

knowledge and experiences in nursing literature. This review process was shaped according to the PRISMA guidelines, which included a basic systematic screening process. As data sources; Articles published in English in PubMed and ScienceDirect until June 2018 were used. The assessed articles were subjected to quality assessments using the PRISMA checklist. When the distribution of the studies included in the study was examined by years, it was found that the most studies were published after 2010 with 8 studies (80%). There is evidence that ACT is effective on depression, anxiety and hallucinations in psychotic disorders. The results of this review suggest that ACT may improve psychotic disorders. Although direct comparison cannot be made because of the purpose, population and methodology, as well as the timing, length, density and content of the interventions described, many interventions share similar components. These components support positive coping strategies with symptoms. However, a modest literature on the subject has been identified. As for the effectiveness of the interventions, the idea that the RCTs are not sufficient and should be increased within the scope of quality and quantity comes to the fore.

Keywords: Acceptance and Commitment Therapy, ACT, Nurse, Psychotic Disorders, Schizophrenia, Systematic Review.

GİRİŞ

Son yıllarda Bilişsel Davranışçı Terapilerin (BDT) üçüncü kuşak terapilerden olan Kabul ve Kararlılık Terapisinin (ACT) psikotik özellikli hastalıkların erken dönem çalışmaları ümit verici sonuçlar sağlamıştır (1, 2). Son meta-analizler ACT'nin en az BDT'nin daha geleneksel formları kadar etkili olduğunu ve semptomlar üzerinde akut ve uzun vadeli etkiler açısından istendik sonuçlara yol açtığı belirtilmektedir (3, 4). ACT halen Amerikan Psikoloji Birliği tarafından psikoz da dahil olmak üzere bir dizi psikiyatrik koşulda ampirik olarak desteklenen bir psikoterapi olarak listelenmektedir (5, 6). Aralarında ACT'in de bulunduğu üçüncü kuşak terapilerin psikoz grubu hastaların tedavisindeki etkileri inceleyen yakın zamanlı meta-analizin sonuçlarına göre mevcut terapilerin hastaların işlevsellikleri üzerinde anlamlı iyileşmeler gösterdiğini bildirmektedir (7).

ACT'in benimsemiş olduğu bazı kavram ve fikirler ruh sağlığı hemşirelerinin temel felsefesiyle paralel görünüyor. Örneğin ACT; (a) birey ile iletişimde eşitlikçi bir ilişkiyi savunur, (b) bireyin değişim sürecine katkıda bulunma deneyimini ön plana çıkarır, (c) esnek bir yaklaşımı rehber alır, (d) bireyle açıkça karşılaşmaktan kaçınmayarak trandiagnostik bir yaklaşımı esas aldığı için (8, 9) ruh sağlığı hemşirelerinin benimsediği felsefik yaklaşıma da ters düşmemektedir (10, 11). Böylece ACT, şizofreni tanılı bireylerin tedavisinde önemli engellerin aşılması konusunda ruh sağlığı hemşireleri tarafından uygulanabilir. Öte yandan uluslararası hemşirelik literatüründeki incelemeler neticesinde, ACT'in test edildiği herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bu yönüyle psikotik bozukluklarda ACT'in test edildiği çalışmaların sonuçları ruh sağlığı hemşireleri açısından oldukça önemlidir. Ruh sağlığı hemşirelerinin ACT'i entegre etmek suretiyle, grup terapileri yürüterek hastaların psikososyal tedavisinde faydalı sonuçlar elde edeceği varsayılmaktadır. Bu sebeple söz konusu terapinin bu hasta grubundaki sonuçları, hastalarla en uzun süre tedavi ve bakımda bulunan ruh sağlığı hemşireliği ve bu alanla ilgili literatüre katkıları olacağı düşünülmektedir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Amaç

Bu araştırmanın birinci amacı psikotik bozukluklarda ACT'in kanıta dayalı etkisi hakkında mevcut en iyi kanıtları belirlemek, değerlendirmek ve sentezlemektir. İkinci amacı ise ruh sağlığı hemşirelerinin psikotik bozukluklarda ACT'in etkisi hakkında kanıta dayalı bilgi becerileri nasıl entegre edeceklerinin sentezini sağlamaktır.

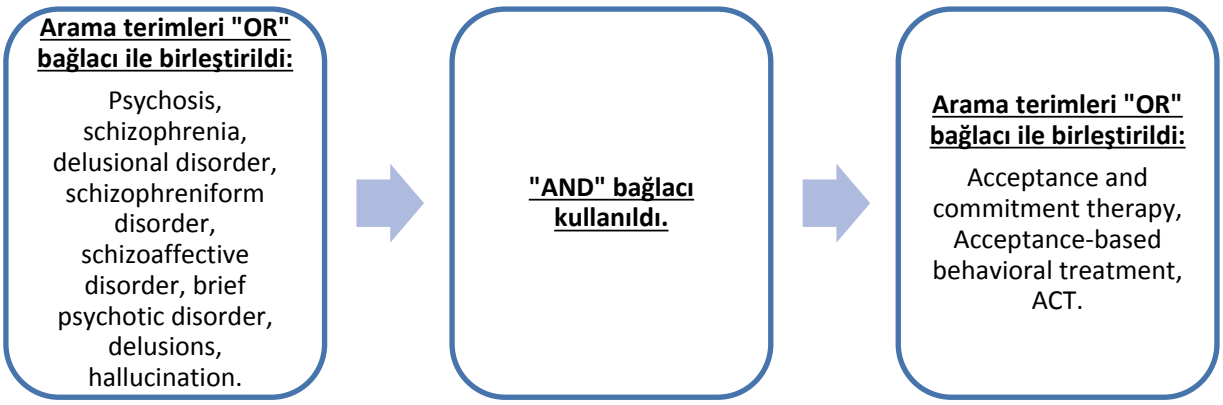
YÖNTEM

Tasarım

Bu araştırma sürecinde makalelerin tanımlanması ve seçilmesi gibi tüm ayrıntılar PRISMA (Sistematik İncelemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri) yönergelerinden yararlanılarak yürütüldü (12).

Literatür Araştırması

Araştırmada yıl sınırlaması olmaksızın Haziran 2018'ye kadar olan PubMed ve ScienceDirect veri tabanlarında İngilizce olarak yayınlanmış, ilgili anahtar kelimeler ile, özet ve tam metnine ulaşılabilen randomize kontrollü çalışmalar (RKÇ) değerlendirildi. Söz konusu veri tabanları biyomedikal ve psikoloji alanında önemli düzeyde kanıta dayalı literatüre sahip olmaları sebebiyle tercih edildi. Gözden geçirme sürecinde tutarlılığı elde etmek için başlık kelimelerinde basit bir arama algoritması tercih edildi. Seçim süreci iki aşamada tamamlandı. Çalışmaların başlık ve özet kısımları uygunluk açısından ve araştırmacıdan kaynaklanan hataları en az düzeyde tutmak amacıyla ilk olarak Nisan 2018 ve ikinci olarak Mayıs 2018'de sistematik olarak incelendi. Çalışmaların başlığı ve özetinde yeterli bilgi bulunmadığı zaman, gerekli veriler tam metinlerden elde edildi ve değerlendirildi. Gözden geçirme sürecinde kullanılan arama terimleri şekilde verilmiştir (Şekil 1.).

Şekil 1. İnceleme sürecinde kullanılan arama terimleri.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1. Araştırmaya dahil edilme ve dışlama kriterleri

Dahil Etme Kriterleri;	Dışlama Kriterleri;
• **Psikoz, şizofreni, sanrılı bozukluk, şizofreniform bozukluk, şizoaffektif bozukluk, kısa psikotik bozukluk, sanrı, halüsinasyon, kabul ve kararlılık terapisi, kabul-temelli davranışçı tedavi ve ACT ile ilgili konuları ele alan çalışmalar;** • **İngilizce bilimsel bir dergide yayınlanan makaleler;** • **Konuyla ilgili randomize kontrollü çalışmalar.**	• Gri edebiyat ve tezler, metodolojik veya teorik açıklamalar, kurumsal raporlar veya yerel veya endekslenmemiş dergilerden veya kitaplardan metinler; • Ayrıca, sağlık, klinik zorluklar, psikotik bozukluklar ve ACT'e ilişkin konuları ele almadıkça, psikotrop ilaç tedavisi, elektrokonvulsif terapi, eğitim, hukuk, etik, sağlık politikaları, adli psikiyatri, sosyoloji, terminoloji, tarih, sivil haklar ve sosyal mücadeleler, hukuk, kötü muamele ve bağımlılık konularına odaklanan çalışmalar da hariç tutuldu.

BULGULAR

Çevrimiçi olarak ScienceDirect aramasında 4794, Pubmed aramasında ise 390 makale, bulundu. Farklı veritabanlarından alınan sonuçlar birleştirildi ve yinelenen çalışmalar kaldırıldı. Değerlendirmeye alınan çalışmaların 2002-2018 yılları arasında yayınlandığı tespit edildi. Çalışmaların ABD (13-15); Avustralya (16-18); Birleşik Krallık (19, 20), İran (21) ve Kanada (22) ülkelerinde gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Çalışmalardan 4 tanesi (%40) tek kör RKÇ arştırma tipolojisine sahipti (16-18, 20). Çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde 8 çalışma (%80) ile en çok çalışmanın 2010 yılından sonra yayınlandığı saptandı. Örneklem büyüklükleri 13 ile 96 arasında değişmektedir. Her bir randomize çalışmanın dahil edilme ve dışlama kriterleri açıkça belirtilmiştir. Her bir müdahale kolunda ortalama yaş 36.1'den 50'e kadar değişiyordu.

Dahil edilen çalışmalarda çok çeşitli tasarımlar, müdahaleler ve popülasyonlar kullanıldı. Örneğin iki çalışmanın popülasyonu şizofreni ve / veya şizoaffektif bozukluk tanısı alan bireyleri kapsıyordu (16, 17). Program uzunluğunu oturum (14, 22); hafta (18, 21) ve ay (13, 15-17, 19, 20) olarak aktaran çalışmalar tespit edildi. Çalışmalarda ACT müdahaleleri eğitimli klinisyenler (terapist, klinik psikolog) tarafından gerçekleştirildi. Öte yandan mevcut çalışmalarda oturmların sayısı değişkenlik gösterirken, oturumların süreleri ağırlıklı olarak 45-50 dakika sürdüğü tespi edildi. Karşılaştırma grubu ile ilgili olarak, 4 çalışmada TAU'dan yararlanılırken, 3 çalışmada Befriending kullanılmıştır. ACT müdahalelerinin bir rehber (el kitabı) eşliğinde yürütüldüğü sadece bir çalışma saptandı (16). Değerlendirmeler kapsamında ACT müdahalesinin en uzun olduğu çalışma 12 aylık süre içinde 10 oturum şeklindeyken (18), en kısa olan çalışma ise 3 oturumluk (14) bir yapıya sahipti.

Araştırma kriterlerini karşılayan çalışmalar çeşitli ölçüm araçları ve ölçüm takibi kullandı. Çalışmalarda kullanılan ölçüm araçlarının niceliği ve niteliği farklılıklar ortaya koymakla birlikte, *"Positive and Negative Syndrome Scale (PANSS) ve Client Satisfaction Questionnaire (CSQ)"* en sık kullanılan ölçüm araçları arasında yerini almaktadır. Öte yandan bir çalışmada standart bir ölçüm aracı kullanılmayarak nitel bir değerlendirmeye gidilmiştir (15). Bir araştırmada deney ve kontrol gruplarında ölçüm, çalışmanın başında, müdahale sonrası ve 3 ay sonra takip edilirken (22), diğer çalışmalarda bu takip süresi 6 aya kadar uzanabilmektedir (16-18).

Kanada çalışması ACT'in çocukluk çağı travması geçiren psikotik hastalara faydalı olabileceğine (genel semptom şiddetinde, anksiyete belirtilerinde ve duygusal düzenleyici kabiliyetlerin kabulü) dair kanıtlar saptanmıştır (22). İran'da yapılan bir çalışmada ACT'in genel sağlığı geliştirdiğini ve psikozdan muzdarip metamfetamin bağımlılarında saldırganlığı azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (21). Psikotik bozukluklarda yaşanan depresyonun tedavisinde ACT'in umut

ISBN 978-605-7923-57-8

verici bir terapi olduğu vurgusu iki çalışmanın ortak sonucu olarak görülmektedir (19, 20). ACT'in psikotik bozukluklarda subjektif bir yarar sağladığı (16), tedavi memnuniyeti ve iyileşme beklentileri üzerinde de olumlu etkileri olduğu bildirilmektedir (13). Psikotik bozukluklar bağlamında ACT'in diğer terapilere kıyasla daha kolay ve az maliyetli olması ilgi çekici bulgular arasında yerini almaktadır (17). Değerlendirmeye alınan bir çalışmada ACT'in psikotik bozukluklarda sıkça karşılaşılan pozitif belirtilerden olan halüsinasyon sıklığı ile birlikte yaşanan sıkıntıyı azalttığı bildirilirken (14), bir başka çalışmada komuta halüsinasyonlarının iyileştirmede anlamlı bir farklılık bildirilmemiştir (18). 2002'de yapılan ve sadece 4 ACT oturumdan oluşan çalışmanın bulgularına göre, ACT pozitif psikotik belirtileri %50 oranında azaltmıştır (15).

TARTIŞMA

Bu sistematik derlemede, psikotik bozukluğa ya da inatçı psikotik semptomları olan bireylerde ACT müdahalelerin etkilerini araştıran randomize kontrollü çalışmalar belirlenmiştir. Bu derlemenin amacı psikotik bozukluğu bulunan popülasyonda ACT ile ilgili kanıt temelli bilgi ve deneyimleri hemşirelik literatürüne entegre etmektir. Genel olarak sonuçlar, ACT müdahalelerin psikotik semptomlar (depresyon, halüsinasyon) üzerinde olumlu etkileri olduğu konusunda temkinli destek sağlar. Araştırma, klinik ortamlarda farklı semptom yapısına sahip popülasyon ile birlikte bir dizi psikososyal müdahaleyi yansıtmaktadır. Bu heterojenlik nedeniyle, bulguları desteklemek için daha fazla araştırma yapılması gerektiği düşünülmektedir. Psikotik bozukluklarda ACT için az sayıda çalışma yapılmış ve bu bulgular çeşitli psikotik bozukluklar ile birlikte farklı yoğunlukta müdahele içeriği barındırdığı için, farklı hastalıklar için en uygun ACT içeriğinin hangisi olduğunu belirlemek zor görünüyor. Herşeyden önce dahil edilen çalışmaların hepsi küçük örnekleme sahip olduğu için düşük kalite değerlendirmesine sahipti. Bu sebeple bulgular, bugüne kadar tanımlanan sınırlı literatürün mevcut bağlamında dikkate alınmalıdır.

Çoğu araştırma ACT'in psikotik bozuklukların pozitif semptomlarından olan halüsinasyonlar üzerinde çalışmış (14, 15, 18) ve anlamlı iyileşme sağladığını vurgulamıştır (14, 15). Bununla birlikte ACT'in psikotik bozuklukta seyreden depresif duygudurum ile ilgili çalışmalar da mevcut olup (13, 19-21), dpresyon için ümit verici sonuçlar elde edildiği belirtilmiştir (13, 19, 20). Özellikle psikoz ile ilişkili madde kullanım bozukluğu tanısı olan bireylerde ACT'in çok yönlü etkinliğini değerlendiren çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Şizofreni ya da şizoaffektif bozukluğu olan popülasyonda ACT'in daha verimli bir tedaviye kapı araladığı ve subjektif bir yarar sağladığına dair bir miktar kanıt elde edilmiştir (16). Konu ile ilgili çalışmalar bu hastalık grubunda ACT'in önemli bir psikiyatrik parametre olan anksiyete seviyelerini de düşürdüğünü bildirmektedir (21, 22). Karşılaştırılabilir en belirgin sonuç olması sebebiyle psikotik bozukluklarda ACT'in (a) tedavi sonuçları, (b) tedavi süresi, (c) eğitim kolaylığı ve (d) maliyet açısından geleneksel CBT uygulamalarına göre daha avantajlı olduğunu savunan sınırlı kanıt bulunmuştur (17). Ne yazık ki, bu on çalışmanın her biri farklı veri kaynakları kullanmıştır ve sonuçlar doğrudan karşılaştırılabilir değildir, muhtemelen araştırmacılar psikotik bozuklukların doğası gereği bir çok farklı alanda bozulma yaratttığını göz önünde bulundurularak hareket ettiklerinden farklı alanları incelemek zorunda kaldılar. Psikotik bozuklukların motivasyon (23), tedaviye (terapi, ilaç, somatik tedavi) uyum (24), işlevselllikle ilgili alanlarda sıkıntılar başta olmak üzere (25), birçok karmaşık dinamiği içermesi olgusu, fenomenle ilgili bütünsel bir görüşe izin vermeyebilir. Ayrıca bu çalışmalar, klinisyenlerin erken koruyucu ve müdahale stratejileri hakkındaki bilgisinden ziyade, hastalık oluştuktan sonraki sonuçları ele alma eğiliminde olmuştur. Gözden geçirme sürecinde tek bir psikotik bozukluğun ele alındığı çalışma bulunmamakla birlikte daha çok şizofreni ve şizoaffektif bozukluk tanılı popülasyonun çalışmalara dahil edilmesi dikkat çekicidir. Muhtemelen psikotik bozuklukların çoğunluğunu şizofreni tanısını alan bireylerin oluşturması (26), araştırmacıları bu yönde ilerlemeye zorunlu kıldı.

Bu sistematik derlemenin bulguları, ACT'in hasta bireyler üzerindeki semptomlar üzerinde akut ve uzun vadeli etkiler açısından istendik sonuçlara yol açtığı hakkındaki diğer incelemelere

ISBN 978-605-7923-57-8

benzerdir (3, 4, 7). Bununla birlikte ACT müdahalesinin nasıl uygulanacağını (ne zaman, kime, müdahale süresi ve oturum sıklığı) incelemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Psikotik spektrum hastalıklarında çoğunlukla ilk atakların 14 ile 35 yaşları arasında olduğu düşünüldüğünde (27), risk faktörünü barındıran sağlıklı bireyler için erken müdahale etmenin avantajları olabilir. Bu kapsamda ACT, hastalığın gelişmesi ve ilerlemesi açısından erken sağlanan tıbbi ve psikososyal müdahalelerin kapsamlı bütüncül bir parçası olabilir. İyileşmeyi değerlendirme yöntemi bir başka önemli husustur. Çalışmaların çoğu standardize derecelendirmeler kullanmıştır. Üstelik bir çalışmada bu standardize edilmiş ölçeklerin kullanım sayısı 2 ile 14 arasında değişmektedir. Kuşkusuz bu standardize ölçümler kaliteyi arttıran işaretlerdir ancak psikiyatride hastaların öznel deneyimleri de oldukça önemlidir (28). Öznel hasta deneyimlerini en iyi ortaya koyan nitel verilerin, standardize edilmiş ölçüm araçları ile beraber kullanımları iyileşmeyi daha iyi değerlendirme açısından fayda sağlayabilir.

Bu gözden geçirmede de vurgulandığı gibi, sağlık çalışanlarının mesleki sorumlulukları çerçevesinde psikotik bozukluğu olan bireyleri tespit etme, koruma, yardımcı olma ve tedavi etmeye istekli oldukları görülmektedir. Bu alanlarda çalışan ruh sağlığı hemşireleri odak alanlarının doğası gereği daha ayrıcalıklı bir konumdadır. Ruh sağlığı hemşirelerinden hastaların tedaviye katılımını sağlamak amacıyla müdahale ve görüşme yöntemlerini bilmesi ve uygulayabilmesi böylece tedavi işbirliğini sürdürmesi beklenmektedir (26, 29). Psikiyatri alanında çalışan hemşirelerin bu hastalık grubunda ACT'i danışmanlık, psikoeğim, terapi gibi psikososyal yaklaşımları yapılandırarak uygulayabilmesi, bireylerin sağlık arama davranışlarını ve tedaviye katılımı arttırma ve potansiyel olarak istenmeyen sağlık sonuçlarını önleme açısından fayda sağlayabilir.

SONUÇ

Bu derlemenin sonuçları, ACT'in psikotik bozuklukları iyileştirebileceğini düşündürmektedir. Tanımlanan müdahalelerin zamanlaması, uzunluğu, yoğunluğu ve içeriği gibi farklılıkların yanında yönlendiği amaç, popülasyon ve metodoloji nedeniyle doğrudan karşılaştırma yapılamamasına rağmen, birçok müdahale benzer bileşenleri paylaşmaktadır. Bu bileşenler semptomlarla pozitif baş etme stratejilerini desteklemektedir. Bununla birlikte konu ile ilgili mütevazi bir literatür belirlenmiştir. Müdahalelerin etkinliği konusunda ise, RKÇ'ların yeterli olmadığı, nitelik ve nicelik kapsamında arttırılması gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Kingdon D, Turkington D. Cognitive therapy of psychosis: Research and implementation (Article in Press). Schizophrenia Research. 2017.
2. Aust J, Bradshaw T. Mindfulness interventions for psychosis: a systematic review of the literature. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing. 2017;24(1):69-83.
3. Öst L-G. Efficacy of the third wave of behavioral therapies: A systematic review and meta-analysis. Behaviour Research and Therapy. 2008;46(3):296-321.
4. Powers MB, Zum Vörde Sive Vörding MB, Emmelkamp PMG. Acceptance and Commitment Therapy: A Meta-Analytic Review. Psychotherapy and Psychosomatics. 2009;78(2):73-80.
5. Walser RD, Karlin BE, Trockel M, Mazina B, Barr Taylor C. Training in and implementation of Acceptance and Commitment Therapy for depression in the Veterans Health Administration: Therapist and patient outcomes. Behaviour Research and Therapy. 2013;51(9):555-63.

ISBN 978-605-7923-57-8

6. Society of Clinical Psychology. Acceptance and Commitment Therapy for Psychosis. http://www.div12.org/psychological-treatments/treatments/acceptance-and-commitment-therapy-for-psychosis/ Accessed: 6 May 2018. 2018.
7. Louise S, Fitzpatrick M, Strauss C, Rossell SL, Thomas N. Mindfulness- and acceptance-based interventions for psychosis: Our current understanding and a meta-analysis. Schizophrenia Research. 2018;192:57-63.
8. Hayes SC, Strosahl KD, Wilson KG. Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change: Guilford Press; 2011.
9. Hayes SC. Acceptance and commitment therapy, relational frame theory, and the third wave of behavioral and cognitive therapies. Behavior Therapy. 2004;35(4):639-65.
10. Koji T, Masami H, Yutaka N, Masato O. Nursing Philosophy of community mental health nurses in Japan: A qualitative, descriptive study. International Journal of Mental Health Nursing. 2018;27(2):765-73.
11. Fitzpatrick JJ. Relationship Based Care and the Psychiatric Mental Health Nurse. Archives of Psychiatric Nursing. 2014;28(4):223.
12. Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PG. Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. PLoS Medicine. 2009;6(7):e1000097.
13. Gaudiano BA, Busch AM, Wenze SJ, Nowlan K, Epstein-Lubow G, Miller IW. Acceptance-based Behavior Therapy for Depression with Psychosis: Results from a Pilot Feasibility Randomized Controlled Trial. Journal of psychiatric practice. 2015;21(5):320-33.
14. Gaudiano BA, Herbert JD. Acute treatment of inpatients with psychotic symptoms using Acceptance and Commitment Therapy: Pilot results. Behaviour Research and Therapy. 2006;44(3):415-37.
15. Bach P, Hayes SC. The use of acceptance and commitment therapy to prevent the rehospitalization of psychotic patients: A randomized controlled trial. Journal of Consulting and Clinical Psychology. 2002;70(5):1129-39.
16. Shawyer F, Farhall J, Thomas N, Hayes SC, Gallop R, Copolov D, et al. Acceptance and commitment therapy for psychosis: Randomised controlled trial. British Journal of Psychiatry. 2017;210(2):140-8.
17. Thomas N, Shawyer F, Castle DJ, Copolov D, Hayes SC, Farhall J. A randomised controlled trial of acceptance and commitment therapy (ACT) for psychosis: study protocol. BMC Psychiatry. 2014;14(1):198.
18. Shawyer F, Farhall J, Mackinnon A, Trauer T, Sims E, Ratcliff K, et al. A randomised controlled trial of acceptance-based cognitive behavioural therapy for command hallucinations in psychotic disorders. Behaviour Research and Therapy. 2012;50(2):110-21.
19. Gumley A, White R, Briggs A, Ford I, Barry S, Stewart C, et al. A parallel group randomised open blinded evaluation of Acceptance and Commitment Therapy for depression after psychosis: Pilot trial outcomes (ADAPT). Schizophrenia Research. 2017;183:143-50.
20. White R, Gumley A, McTaggart J, Rattrie L, McConville D, Cleare S, et al. A feasibility study of Acceptance and Commitment Therapy for emotional dysfunction following psychosis. Behaviour Research and Therapy. 2011;49(12):901-7.
21. Ghouchani S, Molavi N, Massah O, Sadeghi M, Mousavi SH, Noroozi M, et al. Effectiveness of Acceptance and Commitment Therapy (ACT) on aggression of patients with psychosis due to methamphetamine use: A pilot study. Journal of Substance Use. 2018;23(4):402-7.
22. Alicia S, Tania L, David K, Isabelle D. Acceptance and commitment therapy for psychosis and trauma: Improvement in psychiatric symptoms, emotion regulation, and treatment compliance following a brief group intervention. Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice. 2018;91(2):248-61.
23. Choi J, Medalia A. Intrinsic Motivation and Learning in a Schizophrenia Spectrum Sample. Schizophrenia research. 2010;118(1-3):12-9.

ISBN 978-605-7923-57-8

24. Fiszdon JM, Kurtz MM, Choi J, Bell MD, Martino S. Motivational Interviewing to Increase Cognitive Rehabilitation Adherence in Schizophrenia. Schizophrenia Bulletin. 2016;42(2):327-34.
25. Silvana G, Alessandro R, Paola R, Alessandro B, Armida M, Paola B, et al. The influence of illness-related variables, personal resources and context-related factors on real-life functioning of people with schizophrenia. World Psychiatry. 2014;13(3):275-87.
26. Aylaz R, Yıldız E. The care burden and coping levels of chronic psychiatric patients' caregivers. Perspectives in Psychiatric Care. 2018;54(2):230-41.
27. McGorry P. At Issue: Cochrane, Early Intervention, and Mental Health Reform: Analysis, Paralysis, or Evidence-Informed Progress? Schizophrenia Bulletin. 2012;38(2):221-4.
28. Rice MJ. Evidence-Based Practice in Psychiatric and Mental Health Nursing: Qualitative Meta-Synthesis. Journal of the American Psychiatric Nurses Association. 2008;14(5):382-5.
29. Coşkun E, Şahin Altun Ö. The Relationship Between the Hope Levels of Patients With Schizophrenia and Functional Recovery. Archives of Psychiatric Nursing. 2018;32(1):98-102.

,

ISBN 978-605-7923-57-8

MALATYA'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA DİNAMİKLERİNE COĞRAFİ BİR BAKIŞ
A GEOGRAPHIC VIEW OF MALATYA'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT DYNAMICS

Prof. Dr. Ramazan SEVER
Giresun Üniversitesi, ramsey4401@gmail.com

Özet

Türkiye'de nicel verilerden yola çıkılarak ortaya çıkan sosyoekonomik dengesizliği azaltma adına önemli gelişmeler yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte doğal ve kültürel potansiyeli yüksek olan bazı yörelerimiz sosyoekonomik bakımdan halen istenilen düzeye getirilemediği gibi gelişmeleri de durma noktasına gelmiştir. Bu yörelerimizden biri de Malatya'dır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Havzası Bölümünde yer alan Malatya sosyoekonomik göstergeler bakımından her ne kadar Bölgenin en gelişmiş illerinden biri olsa da Türkiye'nin gelişmesini tamamlayamamış illerinden biridir. DPT'nin 1996 ve 2003 yılında çeşitli kriterler kullanılarak yaptığı araştırmasında Malatya 81 il sıralamasında 1996'da 38 ve 2003 yılında da 39. basamakta yer almıştı. Malatya yaklaşık geçen on yıllık süreçte sosyoekonomik ilerleme kaydedilmediği gibi, bir gerileme olmuştur. Nitekim Kalkınma Bakanlığı'nın, 2012'de yayımladığı İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında (SEGE) Malatya üç sıra daha gerileyerek 42. sırada yer alarak Dördüncü Kademe Gelişmiş iller kategorisinde kalmıştır. Bütün bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere Malatya sosyoekonomik gelişme için zengin doğal ve kültürel potansiyeline rağmen hem ait olduğu bölgede beklenen sıçramayı yapamamış hem de Türkiye genelinde kalkınamayan durağan bir il durumunda kalmıştır.

Malatya'nın gelişmişlik sıralamasında geride olmasının geleneksel olarak sürdürülen ekonomik faaliyetler başta olmak üzere çeşitli nedenleri olsa da, kuşkusuz içinde yer aldığı bölgenin ve bölümün de olumsuz etkileri vardır. Nitekim DPT'nin 1996 ve 2003 yılında yaptığı bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik endeksi sonuçlarına göre yedi coğrafi bölge içinde sosyoekonomik gelişmişlik düzeyini ülke ortalamasının altında kalan üç bölgeden biri Doğu Anadolu Bölgesi (Diğer ikisi Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi). Bölgeler içerisinde en çok ile sahip bölgelerden biri olan (14) sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi (SEGE) açısından ülke ortalamasının altında kalarak altıncı sırada yer almıştır. SEGE 2011'e göre Doğu Anadolu Bölgesi illeri olan Elazığ 39, Malatya 42, Erzincan 45, Tunceli 58, Erzurum 59, Kars 68, Iğdır 69, Ardahan 71, Bingöl 72, Van 75, Bitlis 76, Ağrı 79, Hakkari 80, Muş 81'inci sırada yer almıştır. Türkiye'de de yıllardan beri uygulanan teşviklere ve alınan önlemlere rağmen; iller ve bölgeler arasındaki dengesizlik halen devam etmektedir.

Bu çalışmada Malatya'nın geri kalma nedenlerinde coğrafya ilmimin araştırma yöntemleri ve ifade tekniklerini kullanarak bazı tespitler yapılacaktır. Ayrıca sahaya yönelik sürdürülebilir kalkınma modelleri ve yerinde kalkınmaya konusunda çeşitli çözüm önerileri üretilecektir.

Bilindiği üzere geri kalmış veya az gelişmiş yörelerin kalkındırılması, öncelikle mekânın iyi tanınmasına ve ihtiyaçlarının bilimsel esaslara dayandırılarak tespit edilmesine bağlıdır. Çünkü yerleşmelerin sürdürülebilir kalkındırılmasında yerel doğal kaynaklar büyük önem taşır. Hatta yerinde kalkınma açısından, bu gibi kaynakların değerlendirilmesi sürekli ve güvenilir kalkınmanın da temelini oluşturur. Ayrıca bölgesel gelişme yaklaşımının, merkezi idarenin öncü rol üstlendiği kalkınma anlayışından, yerel ekonomik aktörlerin daha etkin işlevler üstlendiği yerelden genele kalkınma anlayışına doğru değişim geçirdiği bir dönemde bu artık bir zorunluluktur. İşte, yerel kaynaklara dayanarak kalkınmanın zorunlu olduğu yörelerden biri Malatya'dır.

Anahtar Kelimeler: Malatya, coğrafi şartlar, geri kalmış, sürdürülebilir kalkınma.

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Havzası Bölümü'nde yer alan Malatya ili sosyoekonomik göstergeler bakımından her ne kadar Bölgenin en gelişmiş illerinden biri olsa da Türkiye'nin gelişmekte olan illerinden biridir. DPT'nin 1996 ve 2003 yılında çeşitli kriterler kullanılarak yaptığı araştırmasında Malatya 81 il sıralamasında 1996'da 38 ve 2003 yılında da 39.

ISBN 978-605-7923-57-8

basamakta yer almıştı. Malatya yaklaşık geçen on yıllık süreçte sosyoekonomik ilerleme kaydedilmediği gibi, bir gerileme olmuştur. Nitekim Kalkınma Bakanlığı'nın, 2012'de yayımladığı İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında (SEGE) Malatya üç sıra daha gerileyerek 42. sırada yer alarak Dördüncü Kademe Gelişmiş iller kategorisinde kalmıştır. Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere Malatya sosyoekonomik gelişme için zengin doğal ve beşeri potansiyeline rağmen hem ait olduğu bölgede beklenen sıçramayı yapamamış hem de Türkiye genelinde kalkınamayan durağan bir il durumunda kalmıştır.

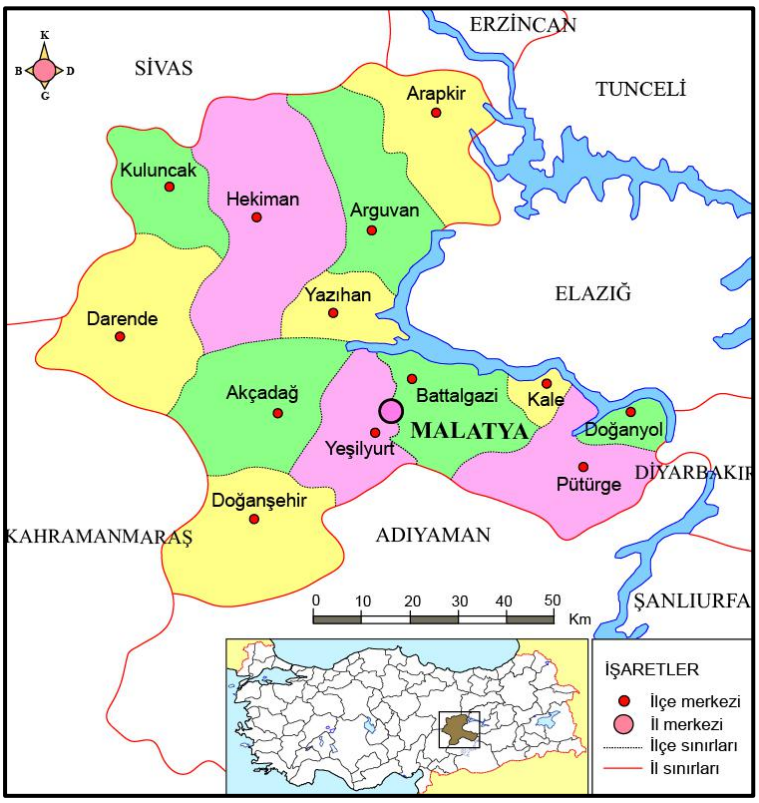
Bilindiği üzere kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve topluluklara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ve bu toplulukların ekonomik, toplumsal, kültürel kalkınmalarını sağlama uğraşısına kırsal kalkınma denir. Bu tanıma göre kırsal kalkınma; küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir. Kırsal kalkınma politika ve programları; merkezi hükümet, mahalli idareler, üretici kuruluşları, özel sektör kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ve yerel halk arasında işbirliği ile yürütülmek durumundadır. Çünkü geniş bir yelpazede gerçekleşen kırsal kalkınma uygulaması, sadece bir kurum veya kuruluşun üstesinden tek başına gelebileceği bir faaliyet değildir (http://ekutup.dpt.gov.tr). Kırsal alanların kalkındırılması ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlu olup çok yönlü analiz ve planlamalar gerektirmektedir. Bu nedenle kalkınma modellerinin belirlenmesinde ve geliştirilmesinde ortamın coğrafi özelliklerinin tespit edilmesi, hedeflerin tutturulması bakımından son derece önem taşımaktadır.

Malatya İlinin Coğrafi Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Malatya ilinin yüzölçümü 12 313² km olup 65/km² kişi düşmektedir. Malatya nüfusu 2017 yılına göre 786 676'dir. Bu nüfus, 391.869 (49,81) erkek ve 394.807(%50,19) kadından oluşmaktadır (Şekil 1).

Tektonik kökenli bir depresyon olan Malatya Havzası, Tersiyer başlarında Eosen Denizi tarafından işgal edilmiş ve bu devre esnasında karbonatlı malzemeler çökelmiştir. Büyük bir ihtimal ile Pliyosen'de Malatya Havzası'nın yer aldığı alan çökmüştür. Havzanın çökmesi ile yüksek sahalarda akarsu aşındırması şiddetli olarak canlanmış ve taşımış olduğu malzemeleri havzanın orta kesimine biriktirmiştir. Göl-akarsu ortamının hâkim olduğu havzanın kenarlarında kum-çakıl ve bloklarla temsil edilen kaba malzeme, göl havzasının merkezi kesimlerinde ise killi, kireçli tortullar birikmiştir. Muhtemelen Pleistosen sonlarına doğru Malatya Havzası, Güneydoğu'dan sokulan Fırat Nehri tarafından kapılmış ve böylece havza dış drenaja bağlanmıştır. Fırat Nehri'nin taban seviyesindeki alçalmaya bağlı olarak, yüksek alanlardan Fırat'a kavuşan Tohma, Sultansuyu ve Kuruçay tarafından Pliyo-Kuvaterner çökelleri 100 m'den daha fazla yarılmış ve böylece Malatya Havzası'nda Pliyo-Kuvaterner çökelleri üzerinde uzanan plato görünümünde bir yüzey ortaya çıkarmıştır (Atalay,1982,89). Beydağı (2544 m), Göldağı (2402 m), Kepez Dağı (2140 m), Korudağ (2100 m), Leylek Dağı (2052 m) ve Akçadağ (2013 m) Malatya'nın önemli dağlarını oluşturur.

ISBN 978-605-7923-57-8

Şekil 1: Malatya'nın lokasyon haritası

Münferit tepeler dışında Malatya Ovası, tabanı eski ve yeni birikinti yelpazeleri ile kaplıdır. İlçenin doğusuna doğru gittikçe artan tepelik alanlar ise Pliyosen yaşlıdır. Eski birikinti yelpazeleri, havza tabanı ile tepelik sahaların birleştiği eğim kırıklığından itibaren başlar ve Karakaya Baraj Gölü'ne kadar uzanır. İlçenin büyük bir kısmının da içinde yer aldığı bu alanda ortalama eğim % 2 civarındadır (Karadoğan,1998,58).

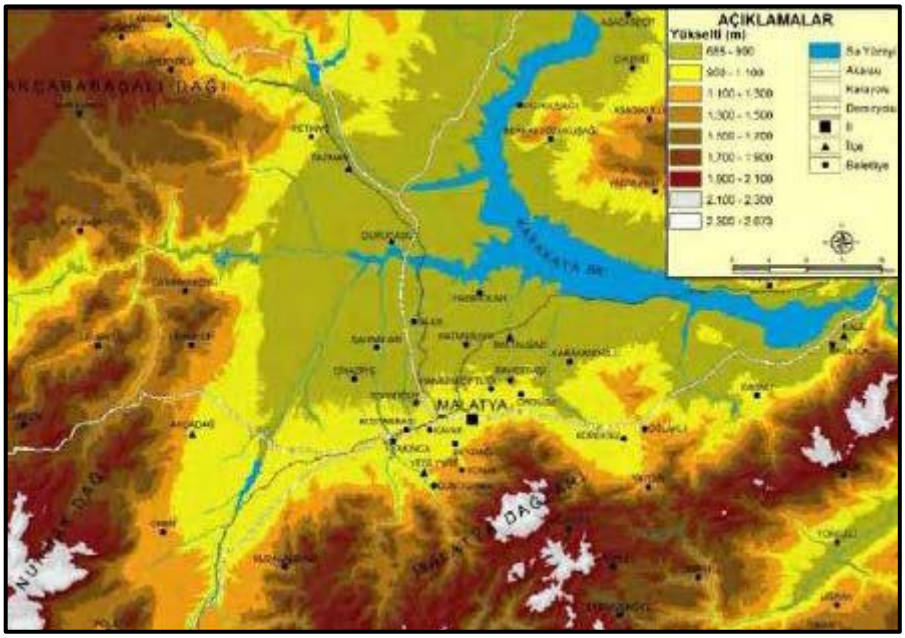
İlde litolojik yapının genellikle tortul kayaç türlerinden olması, konglomera ve alüvyal malzemenin geniş yer tutması nedeniyle, sahada ilk yapılan meskenlerden günümüze kadar temel yapı malzemesi olarak *taş* ve *kerpiç* kullanılmasına yol açmıştır. Bugün yerleşim sahasında her ne kadar modern konutların sayısı artmış olsa da ilçe merkezleri ve köy yerleşmelerinde halen bu tür malzemelerin kullanıldığı meskenlerin sayısı çoktur.

Malatya ilinde yükseltinin en düşük olduğu alanlara sahanın kuzey sınırını da oluşturan Karakaya Barajı kıyılarında ulaşılır. Burada yükselti 700 m nin altına inmektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanış gösteren ilçenin özellikle batısı ve orta kesimlerinde yükselti en fazla 800-850 m'lere kadar ulaşabilmektedir (Şekil 2). Anadolu'nun bu kesiminde genel taban seviyesinin düşük olması (700-800 m) yerleşme tarihi bakımından oldukça önemlidir. Çünkü bu yükselti değeri Doğu Anadolu Bölgesi'nde (Iğdır 860 m, Elazığ 1067 m, Bingöl 1151 m Erzincan 1185 m, Muş 1404 m, Erzurum 1853) ve İç Anadolu Bölgesi'ndeki birçok sahadan (Sivas 1285 m, Kayseri 1054 m) alçak olduğundan tarımsal faaliyetler ve yerleşmelerin kurulması için cazip bir mekan ortaya çıkarmıştır.

Malatya Ovası ve çevresi Doğu Anadolu karasal bölgesi ile İç ve Güneydoğu Anadolu'nun yarı kurak bölgeleri arasındaki geçiş sahasında yer alır. Yıllık ortalama sıcaklık 13,5 °C'dir. Bu ortalama gerek İç Anadolu gerekse Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki birçok il ortalamasından (Ankara11,6 °C, Kayseri 10,6 °C, Sivas 8,6°C, Erzurum 5,3°C, Bingöl 12, °C) yüksektir. Ocak ayı sıcaklık ortalaması -0,5 °C, temmuz ayı sıcaklık ortalaması ise 27 °C'dir. Sahada don olaylı gün sayısı

ISBN 978-605-7923-57-8

ise ortalama 82 gündür. Bu rakam Doğu Anadolu hatta İç Anadolu'daki birçok yerleşim merkezine (Kayseri 127, Konya 100, Sivas 121, Erzurum 171, Erzincan 110, Bingöl 94 gün) oranla düşüktür. Bunun yanında matematiksel mevsimlerle doğal mevsimlerin birbirine örtüştüğü bir saha olması, geçmişten günümüze tarımsal çeşitliliği artırdığı gibi sosyal ve ekonomik faaliyetleri de kolaylaştırmıştır.

Şekil 2. Malatya İlinin Topografya haritası (Çağlıyan, A., Dağlı, D., 2017)

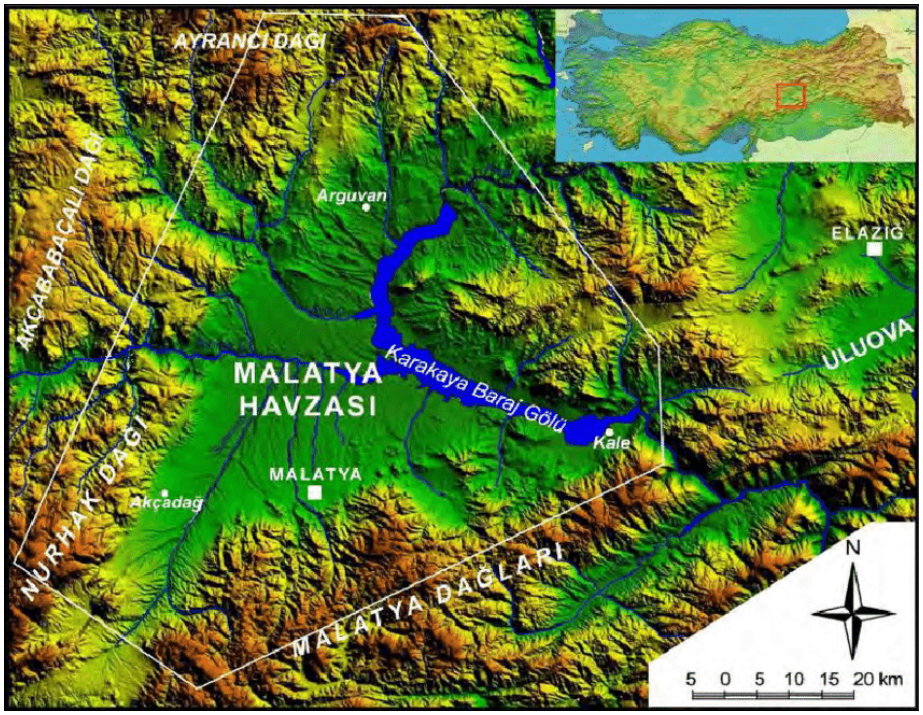
Malatya Havzası ve çevresi yağış rejimi bakımından İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nin Erzurum, Erzincan ve Kars çevresinde görülen karasal iklim tipi ile Akdeniz kıyı boyu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde rastlanan Akdeniz iklim tipi arasında bir geçiş alanı niteliğindedir (Ak,2003,30). Yarı kurak bir özelliğe sahip yörede yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür (379 mm). İlçe altı ay kadar süren bir kurak devreye sahiptir. Bununla birlikte sahadaki bu kuraklık, dünya ölçüsünde bilinen çöl şartlarına benzemediği gibi zirai kuraklık sınırına da girmemektedir. Başka bir ifadeyle yağışlara bağlı kuru tarım yapılmasına uygundur. Ayrıca kurak dönemde tarım ürünlerinin ihtiyaç duydukları su, yüzlerce yıldır çevredeki zengin su kaynaklarından (yer altı suları, sulama kanalları, akarsular, baraj ve göletler vb.) sağlanmaktadır (Karadoğan,1998,79-80). Sahada özellikle yaz kuraklığının şiddetli olması bir dezavantajmış gibi görülse de başta kayısı tarımı olmak üzere, diğer tahıl türleri bakımından olumlu bir ortam oluşturur. Başlangıçta bu kuraklık şartlarına bakılarak, bu sahada yerleşme tarihinin çok eskilere gitmemesi düşünülebilir. Ancak bu değerlendirmeyi yaparken, Dünyada ve Ülkemiz de günümüzden 8000-10 000 yıl önceki iklim şartlarının bugünkünden farklı olduğu ve zengin yer altı su kaynaklarının varlığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Battalgazi ilçesi İran-Turan flora bölgesinde yer almaktadır. Doğu Anadolu'nun diğer tektonik depresyonlarında ve havzalarında olduğu gibi Malatya çevresinde de İran-Turan step elemanları yaygındır (Atalay,2002). Ova tabanında Pliyo-Kuvaterner depoları üzerinde çeşitli step elemanları yaygın olarak görülür. Vadi tabanlarında akarsu boyu bitkileri yoğun olarak bulunur (kavak, söğüt, dişbudak, yabani gül (Rosa), iğde, böğürtlen vb. gibi). Yüksekliğin artışına bağlı olarak

ISBN 978-605-7923-57-8

dikenli-yastık biçimli bitkiler artar. İlde ormanlık saha oldukça sınırlıdır. Ancak sahada yoğun bir kayısı tarımı yapıldığından, kıraç ve taşlık alanlar ile tarıma uygun olmayan kesimler dahi kayısı bahçelerine dönüştürülmüştür. Ortaya çıkan bu biyoekonomik peyzaj Malatya'ya *Yeşil Malatya* isminin verilmesine neden olmuştur. Gerçekten de Malatya şehir yerleşim alanından başlayarak Battalgazi ilçesi ve Karakaya Barajı rezervuar sahasına kadar kesintisiz bir kuşak oluşturan kayısı bahçelerine kuşbakışı bakıldığında bir vaha görünümü hatırlatmaktadır.

Sahanın litolojik yapısı genellikle karstik olduğundan yerüstü suları fazla değildir. Ancak az da olsa yağış ve kaynak suları ile beslenen mevsimlik akarsular bulunur. İlin en önemli akarsular ; Fırat, Tohma (52,5 km), Kuruçay (67 km), Sultansuyu (22,5 km) Hatunsuyu, Morhamam Çayı (22,5 km), Sürgü (30 km), Orduzu, Ballıdere, Söğütlü Çayı (17,5 km) ve Şişman gibi sulardır. Daha çok karstik kaynakların yer aldığı ilde içme-kullanma su ihtiyacı son yıllarda Malatya Şehri su şebekesinden sağlarken tarımsal sulama içinde sulama kanalları (Derme) ile Karakaya Baraj Gölü'nden yararlanılır. Bunun dışında bazı kesimlerde özellikle bahçe tarımı ile uğraşanların yaralandığı debisi düşük bazı kaynaklara da rastlanır. İldeki barajlar ise; Karakaya, Sürgü, Sultansuyu, Polat, Medik, Kapıkaya (Turgut Özal barajı), Boztepe (Recai Kutan barajı) baraj gölleri ile Sofular, Arapgir, Güzelyurt göletidir.

Şekil 3. Malatya ilinin Hidrografya Haritası (Çağlıyan, A., Dağlı, D., 2017)

Bölgedeki yerleşmelerin tarihi MÖ 8000 yıllarına kadar uzatılabilmektedir. Malatya şehrinin ismi, ilk olarak Hitit devri kaynaklarında Maldiya olarak görülür. İlk olarak Arslantepe'de ortaya çıkmış olan şehir, Romalıların eline geçtik ten sonra yer değiştirerek bugünkü Battalgazi'nin bulunduğu sahaya taşınmıştır. Yüzlerce yıl pek çok uygarlığın himayesine girmiş olan şehir, son olarak 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır (Göğebakan,2004,XIV).

ISBN 978-605-7923-57-8

Cumhuriyet Döneminde Malatya'nın il olmasından sonra bugünkü Battalgazi, Eski Malatya adı ile 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye olmuştur. Eskimalatya Belediyesi 1987 yılında Battalgazi ismini alarak ilçe olmuştur. Bugün Malatya ilinde 13 ilçe, 35 belde ve 700'den fazla mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Toplam il nüfusunun (786 676) 494 918'i merkez ilçe de yaşamaktadır.

Malatya ekonomik faaliyet tarımdır. Malatya Ovası'nın hâkim tarım faaliyetini oluşturan kayısı yetiştiriciliği ilin en önemli geçim kaynağıdır. İlde organize sanayi bölgelerinin kurulması, tekstil fabrikaları ve kurulan kayısı işleme ve paketleme fabrikaları ile imalat sektörü canlanmıştır. Hayvancılık faaliyetleri daha ziyade ailelerin ihtiyacına yönelik olarak yapılmaktadır. Mera hayvancılığının pek yapılmadığı ilde besi hayvancılığı giderek gelişmekte ise de genel ekonomik yapıyı etkileyebilecek düzeye henüz ulaşamamıştır. Karakaya Baraj Gölü'nde kültür balıkçılığı ve olta balıkçılığı da yapılmaktadır. Turizm potansiyelinin özellikle de kültür ve inanç turizmin yüksek olduğu ilde turizm gelirleri ise oldukça düşüktür.

Malatya'ya Yönelik Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri

Malatya'nın ekonomik ve sosyokültürel sorunlarına çözüm bekleyen bir ilimizdir. Bu sorunların giderilmesi ve sahanın hedeflenen kalkınma hamlesini yakalanması için acil eylem planları hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır. Ancak bu planların hazırlanmasından önce sahanın coğrafi özellikleri iyi analiz edilmeli, potansiyeli belirlenmeli ve güvenilir envanterler oluşturulmalıdır.

Anadolu illerinde olduğu gibi Malatya'da da hızlı bir göç yaşanmıştır. Malatya her ne kadar Adıyaman ve Bingöl başta olmak üzere çevre illerden göç alıyor olsa da göç veren bir ildir. Nitekim il nüfusu 2000 yılında 853 658 iken 2007 de 722 065'e kadar gerilemiştir. Bugün il nüfusu toplamı 786 676'dir (2018 nüfusunun 789 823 olması beklenmektedir). Malatya nüfusuna kayıtlı 1 358 678 kişinin ancak 615 298'i (% 45.3) Malatya'da yaşamaktadır. Diğer Malatyalıların büyük bir kısmı İstanbul (410 567, %30.2) başta olmak üzere, Ankara (53 332, %3,9) İzmir (35 702,%2,6), Adana (25 759, %1,9) ve diğer illerde hayatına devam etmektedir (http://www.malatya.gov.tr/istatistiklerle-malatyar). Malatya ilini gelişmesini sağlamak için öncelikli olarak 35 belde, 494 köy ve 718 mahalle yerleşmesinde yaşayan nüfusun ekonomilerini sürdürülebilir şekilde kalkındırmak gerekmektedir.

Ülkemizde bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi amacıyla makro ve mikro ölçekte gelişme planları hazırlanmaktadır. Bunların başında, hem bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak hem de özellikle kırsal alanda sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla hazırlanan Bölgesel Gelişme Planları gelmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları; sektörsel ve genel kalkınma sorunlarını belirleyen, bunların çözümüne yönelik imkânları ve çözümleri saptayan ve bunları geliştiren projeleri yerel kalkınmayı sağlamak amacıyla destekleyen birimlerdir. Bu özellikleri ile başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyada sayıları her geçen gün artmaktadır. Türkiye'de ise Bölgesel Kalkınma Ajansları 2006 yılında yasal zeminin oluşmasıyla kurulmaya başlamışlar ve kısa sürede bugün 26 bölgede aktif olarak faaliyetlerini sürdürür hale gelmişlerdir. Sürecin bu şekilde başarıyla sürdürülmesinde Avrupa Birliği'nin etkisinin yanında, bölgesel dengesizliklerinin giderilmesine, gelir adaletsizliklerinin hafifletilmesine, kalkınmanın yerele yayılmasına ve ulusal gelirden tüm toplumun dengeli pay almasına yönelik toplumsal talepler de çok etkili olmuştur.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bölgesel kalınma planı; bir bölgenin kalkınması amacıyla, ulusal düzeyde üretilen politika, plan ve stratejiler ile yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi belirlemek; yerel düzeyde yer alan kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu güçlendirmek; kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek; bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak; kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve bölgesel program ve projelere temel oluşturmak üzere hazırlanan strateji, koordinasyon ve yönlendirme belgesidirBölgenin sosyo-ekonomik ve fiziksel durumunun değerlendirilmesi, bölgedeki mevcut sektörlerin değerlendirilmesi, bölge içi alt bölgelerin değerlendirilmesi, bölgenin GZFT (Güçlü yanlar, Zayıf yanlar, Fırsatlar, Tehditler) analizinin yapılması, yereldekilerin talep ve ihtiyaçlarının belirlenerek çözümler üretilmesi, amaç, hedef ve stratejileri ortaya koyarak bölgenin gelişmesinin programlanması Bölge Planı yapılmasının amaçlarıdır.

Merkezi Erzurum'da bulunan Doğu Anadolu Projesi (DAP)[47] Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Türkiye genelinde kurulmuş olan diğer 25 kalkınma ajansı gibi, DAP ta kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan paydaşlar arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyelleri harekete geçirmek suretiyle, ulusal plan ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmuştur. Malatya ilinin içinde yer aldığı bir diğer kalınma amaçlı kuruluş Fırat Kalkın Ajansıdır[48].

Yukarda belirtilen bölge kapsamında sürdürülen kalkınma projelerinin ne derece başarıya ulaşacağını burada tartışmak çözüm getirmeyecektir. Ancak böyle projelerde ortaya çıkan envanterler bile bu alanda yapılacak çalışmalar için nitelikli alt yapılar ortaya çıkardığından olumlu bir gelişmedir. Ne var ki böylesine geniş alanları kapsayan bölge veya iller bazında hazırlanan kalkınma projeleri yerine daha küçük, başka bir ifade ile mikro saha çalışmaları yapılsa daha rasyonel ve uygulanabilir planlamalar ortaya çıkacaktır. Ancak bundan sonra yapılacak daha geniş kapsamlı stratejiler hedeflerini tutturabilir. Nitekim ülkemizde son yıllarda bununla ilgili mikro ölçekte çalışmalar da başlatılmıştır. Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği (SÜRKAL) kapsamında gerçekleştirilen İlçe Kalkınma Kurulları Projesi buna bir örnektir. SÜRKAL katılımcılığı destekleyecek, yerel halk ile yönetim arasındaki diyalogu geliştirecek mekanizmalar kurmayı; yerel kalkınma sorunlarına yerel kaynakları kullanmak yoluyla çözüm üretmeyi hedeflemektedir. Bununla ilgili olarak Kars, Sivas, Karaman, Erzurum ve Ardahan illerinde yapılan projelerden yararlanarak Giresun'daki kırsal alanlarda uygulamalar yapılabilir (www.surkal.org.tr. 16.07.2012).

[47]Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı hinterlantında 14 (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) il bulunmakta iken, Bakanlar Kurulunun 8.06.2016 tarihli 29736 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan kararıyla bu illere Sivas'ta eklenmiş olup, sayı 15'e yükselmiştir. DAP İdaresi merkez teşkilatı olup, İdare yeri Erzurum'dur. Doğu Anadolu Projesi' nin genel amacı uygulandığı illerdeki yatırımların gerektirdiği araştırma, planlama, programlama, projelendirme, izleme, değerlendirme ve koordinasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi suretiyle Doğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınmasını hızlandırmaktır.

[48]Fırat Kalkınma Ajansı; ulusal düzeyde DPT koordinasyonunda, kendine özgü teknik ve finansman (bütçe) mekanizmasına sahip, kâr amacı gütmeyen, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idarelerin dışında, kamu, özel sektör ve STK'ları bir araya getiren, tüzel kişiliği haiz, 5449 sayılı Kanunla düzenlenmemiş işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (düzey 2 bölgeleri) esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan fakat destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kalkınma birimleridir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Türkiye'de daha önce yapılan ve kırsal alanların sosyokültürel kalkınmasını hedefleyen projelerden biri de Ordu ili Mesudiye ilçesindeki 9 köy yerleşmesini (Çavdar, Dayılı, Ilışar, Türkköyü, Göçbeyi, Çardaklı, Esatlı, Kuışlacık, Yuvalı) kapsayan Köykent Projesidir. Birçok nedene (Hükümet değişimleri, Merkezi denetimden uzak olması, coğrafi koşulların pek dikkate alınmaması, interdisipliner olmaması…) bağlı olarak proje istenilen hedeflere ulaşılamamış olsa da birçok yarar sağlamıştır (Başıbüyük,2004,322-323). En azından köy yerleşmelerine yatırımlara başlanılmadan önce mutlaka ilçe merkezlerinin öncelikli olarak kalkındırılması sağlamanın daha isabetli adım olacağı anlaşılmıştır. Bu gibi projelere Malatya ilinde de ihtiyaç vardır. Belki bazı mahallelerin ya da köylerin birleştirilmesi, merkez köyler oluşturulması burada önerilebilir. Ayrıca kırsal kesimdeki küçük parsellerin birleştirme yoluna gidilmesini sağlamak için planlamalar yapılmalıdır.

Bilindiği üzere Malatya ili dünyanın en önemli kuru kayısı üretim merkezi konumundadır. Malatya çevresinin ekolojik özelliklerinden dolayı renk, tat, koku, aroma ve kuru madde bakımından dünyanın en kaliteli kayısıları Malatya'da yetiştirilmektedir. Tarihi önemi ve dünya piyasasındaki bu hâkimiyeti nedeniyle Malatya ili kayısı ile anılmış, Malatya ile kayısı adeta iki özdeş kelime haline gelmiştir. Günümüzde Malatya bir marka şehir ve Dünya Kayısı başkenti olarak hafızalara kazınmıştır. Türkiye yaş kayısı üretiminin yaklaşık yüzde 60'ı, kuru kayısı üretiminin ise yüzde 95'i Malatya ilinde yapılmaktadır. Malatya'da 8 milyon civarında kayısı ağacından yaklaşık 350 000 ton yaş kayısı, 110 bin ton kuru kayısı elde edilmektedir. İlçeler bazında değerlendirme yapıldığında en fazla üretimin sırasıyla Battalgazi, Akçadağ, Darende, Yeşilyurt, Yazıhan, Doğanşehir, Hekimhan, Pütürge, Doğanyol, Kuluncak, Kale, Arguvan ve Arapgir şeklinde sıralanabilir.

Malatya'nın tek başına dünya yaş kayısı üretiminde %11, dünya kuru kayısı üretiminde ise yaklaşık %70'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Yaklaşık olarak İlde 50-60 bin ailenin geçim kaynağı olan kuru kayısı sektörü, Türk ekonomisine önemli bir istihdam ve sermaye katkısı sağlamaktadır. İlde kayısı üretimi ile ilgili olarak sorunlar ve yapılması gerekenler ile ilgili pek çok bilimsel yayın yapılmıştır. Bunlar mutlaka dikkate alınmalıdır. Özellikle çiçeklenme döneminde sıcaklık hassasiyeti yüksek olan kayısı tarımı için iklim ve meteorolojik parametrelerinin yakından izlenmelidir. Dünyadaki diğer üretici ülkelerin pazarlama ve ticari faaliyetleri takip edilmelidir. Kayısı üreticisin sattığı fiyat ile perakende fiyatındaki fark düşürmelidir. Kuru kayısı sektöründe hedeflenen yıllık 1 milyar USD döviz gelirinin yakalanması için geleneksel ticaret ve pazar sisteminden vazgeçilmesi gerekir. Gelişmiş modern bir yapı olan lisanslı depoculuk sistemi ivedilikle kuru kayısı sektöründe de uygulamaya geçirilmesi gerekir. Kayısı üretiminde uygulanan emek yoğun işçiliğe dayanmaktadır. Günümüzde emek yoğun üretimden ziyade teknoloji yoğun üretim avantaj sağlıyor. Malatya'da kayısının hasadı, kurutulması, depolaması gibi birçok aşama, maalesef halen bundan ekstantif yöntemlerle yapılmaktadır. Bu durum hem birim maliyetlerin artmasına hem de standart ve hijyenik bir ürün elde edilememesine sebep olmaktadır.

Malatya'da 3 adet yapımı devam eden OSB ile birlikte toplam 5 adet Organize Sanayi Bölgesi (OSB) mevcuttur. Malatya OSB'lerine bakıldığında ağırlıklı sektörlerin gıda ve tekstil olduğu görülmektedir. Malatya'da ayrıca 5 Küçük Sanayi Sitesi'nde (KSS) 1437 işyeri mevcuttur. 21 farklı sektör grubunda, 99 ülkeye yapılan ihracatta hazır giyim ve tekstil ürünleri ikinci sırada yer almaktadır. İstihdamda en büyük payı oluşturan tekstil/konfeksiyon sektörü hem yetişmiş eleman sayısı, hem de bu alandaki bilgi birikimi nedeniyle ilimizde cazip yatırım alanı olma özelliğini

ISBN 978-605-7923-57-8

sürdürmektedir. 7 entegre kumaş ve denim üretim tesisi, 4 iplik üretim tesisi ve 6'sı büyük çapta olmak üzere çok sayıda konfeksiyon tesisinin bulunduğu Malatya'da, üretimin yaklaşık %50'si ihraç edilmekte, pek çok ulusal ve uluslararası marka için üretim yapılmaktadır. Malatya'da bir diğer önemli sektör de gıda sektörüdür. OSB'de faaliyet gösteren firmaların yaklaşık % 35'lik bölümü Gıda Sektöründedir. Faaliyet gösteren firmaların üretim alanları da oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Malatya'da gerek ilin ihtiyacını karşılamak, gerek ülkenin gerekse yurtdışındaki ihtiyaçlara cevap verebilmek için makine ve teçhizatları üretimi de oldukça geniş bir çeşitlilikle gelişmiştir.

Malatya'da hayvancılık küçük ölçekli aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Ancak son yıllarda hayvancılıkta yaşanan gelişmeler sonucunda modern anlamda büyük çaplı hayvancılık işletmeleri kurulmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler Organize Hayvancılık Bölgeleri oluşturulma fikrini ortaya çıkarmıştır. Malatya'da 46 080 kültür sığırı, 75 649 melez sığı, 12 806 yeli sığır. 236 786 yerli koyun, 12458 kıl keçisi ve 122 baş da merinos bulunmaktadır. İl besi hayvancılığı için yüksek bir potansiyele sahipitir.

Malatya Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verilerine göre Malatya 173 389 ha sulanan, 218 557 ha sulanabilir ve 33 504 ha susuz olmak üzere toplam 425 450 ha tarım alanına sahiptir. Bununla birlikte ilde 729 551 ha mera ve ormanlık alan mevcuttur. Mevcut üretim verilerine bakıldığında Malatya, sadece kayısı değil, tarla bitkileri ve sebze/meyve üretimi için de oldukça uygun bir iklim ve toprak yapısına sahiptir. İldeki başlıca tarım ürünleri; buğday, nohut, mercimek, mısır, arpa, şekerpancarı ve yonca ekimi yapılmaktadır. Kayısı üretiminin yaygınlaşması ile tahıl üretiminde azalma gözlenmişse de geniş tarım arazileri tahıl üretimi için oldukça uygundur. Bölgede son yıllarda hayvancılıktaki artışa paralel olarak yem bitkileri üretimi yaygınlaşmaya başlamıştır. Bölgede yer alan Boztepe Barajı, Kapıkaya Barajı, Medik Barajı, Polat Barajı, Sultansuyu Barajı, Sürgü Barajı, Yoncalı Barajı ve Çat Barajlarına ek olarak, yapımı tamamlanmak üzere olan Recai Kutan Barajı ile sulanabilen tarım arazisi miktarında büyük ölçüde artış olacaktır.

İlde önemli ekonomik faaliyetlerinden birini de göl balıkçılığı oluşturur. Özellikle Ekim-Mart aylarını kapsayan balık sezonunda ilin balık ihtiyacının fazlası ticarete de konu olmaktadır. Karakaya Barajı'nda kültür balıkçılığının, ekonomik sürdürülebilirliğinin yanı sıra çevresel sürdürülebilirliği de dikkate alınmalıdır. Her ne kadar barajın yakın çevresinde kirletici büyük yerleşimler ve sanayi kuruluşlarının varlığından söz edilemese de, sürdürülebilir bir balıkçılık için, su kalitesinin mevcut olumlu durumu korunmalı, ilgili kurum ve kuruluşlar bu konuda gereken hassasiyeti göstermeli, sanayi ve evsel atıklarla, balık üreticiliğinden kaynaklanan kirliliğe karşı etkin önlemler alınmalı, alınmalıdır. Kültür balıkçılığı ile ilgili başka sorular da vardır. Bunlar, hizmet binalarının (kuluçkahane, soğuk hava deposu, satış yeri, büro vb.) ve su dinlendirme havuzlarının yeterli düzeyde olmamasıdır. Balık yetiştiriciliği hem yeni bir iş alanı olması hem de çok değişik faktörlerden etkilenmesi, dolayısıyla bilgili ve nitelikli insan gücüne ihtiyaç duyar. Bununla ilgili olarak Bölge üniversitelerinin yardım ve destek sağlanabilir. İlde göl ve gölet kafeslerinde balık yetiştiriciliği üreticisini teşvik amacıyla kredi temini, tesis kurulumu, yavru balık ve yem sağlanması ile elde edilen ürünün pazarlanmasına yardımcı olunması gibi alternatifler üzerinde de durulabilir.

Malatya'da gelir getirici bir diğer faaliyet olarak kültür balıkçılığı önerilebilir. Dünyada ve ülkemizde agvakültür veya kültür balıkçılığı olarak bilinen balık yetiştiriciliği gittikçe önem kazanmaktadır. Hatırlanacağı üzere bu gibi yerler bir yandan besin ihtiyacı sağlarken diğer yandan

ISBN 978-605-7923-57-8

peyzaj güzellikleri ile insanları kendine çeken rekreaktif sahalar durumundadır. Gerçekten de ilde litolojik, klimatik ve hidrografik özelliklerine bağlı olarak çok sayıda soğuk su kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynakların akım ve rejimlerinin yeterli ve düzenli olması, suların fiziki ve kimyasal özellikleri ilde kültür balıkçılığı bakımından büyük bir potansiyel ortaya çıkarmıştır. Malatya ili Doğanşehir ilçesine bağlı Sürgü Kasabası da böyle sahalardan biridir. Pınarbaşı, Takaz kaynakları ve Sürgü Barajı göl sahasına bağlı olarak ortaya çıkan kültür balıkçılığı, kasabada önemli sayılabilecek bir ekonomik uğraş halini almıştır. Kasabadaki 14 alabalık yetiştirme tesisinde yılda ortalama 300 ton kadar alabalık üretilirken, yaklaşık 100 kişiye de istihdam oluşturmaktadır. Sürgü kasabası ziyaretçilerin günübirlik yararlanabileceği bir mesafede ve konumda olması nedeniyle rekreasyonel etkinlikler bakımından da son derece önem taşımaktadır. Özellikle Pınarbaşı ve Takaz rekreasyon sahalarına Malatya ve Adıyaman'dan çok sayıda ziyaretçi gelmektedir. Bunun yanında, Malatya-Adana karayolunun kasabanın içinden geçmesi de yöreye ilgiyi artıran bir diğer faktördür.

Sahada yapılan kültür balıkçılığı ve bunla ilgili tesisleri tanıtan broşürler hazırlanmalı, bölgede yer alan yazılı ve görsel medya aracılığı ile tanıtımı yapılmalıdır. Bunun yanında Malatya'yı diğer illere bağlayan karayoluna mutlaka reklâm panoları yerleştirilmelidir. Ayrıca gerekli görülen noktalarda piknik yerleri, koşu ve gezi parkuru, kamp yerleri, spor alanları gibi aktif rekreasyon sahaları da tesis edilebilir. Belirtilen alanların oluşturulması hem peyzaj hem de ilin imajı bakımından da katkı sağlayacaktır.

Fotoğraf 1. Karakaya Barajı'nda balıkçıların ağına takılan 2 m uzunluğunda ve 153 kg ağırlığındaki kurşun balığı (Malatya Balık Pazarı.2018).

Yörede modern tavuk çiftliklerinin kurulabileceği uygun bir potansiyel olsa da bu değerlendirilememiştir. Karakaya Baraj Gölü çevresi ve özellikle vadi kesimleri iklim ve ulaşım olanaklarının da kolaylığı nedeniyle tavuk çiftliklerini kurmak için en uygun alanları oluşturur. Özellikle Battalgazi, Yeşilyurt, Yazıhan ve Kale ilçesi topografik bakımdan en uygun yerler olarak söylenebilir. İlde 2 302 688 piç, 376 140 yumurta tavuğu, 2724 hindi, 533 kaz ve 788 ördek bulunmaktadır (2015). Entegre tesisler kurularak civciv, yumurta ve piliç üretimi yanında yem üretiminin de yapılması sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde ile gelir getirici bir ekonomik faaliyet

ISBN 978-605-7923-57-8

olabilir. Ayrıca göl ve göletler ile vadi tabanlarında taban su seviyesinin yüksek olmasına bağlı olarak oluşan sulak alanlar ördek ve kaz gibi kanatlı hayvan yetiştiriciliği için uygun koşullar oluşturabilir.

Malatya sahip olduğu doğal çevre özellikleri nedeniyle, arıcılık faaliyetleri bakımından Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesinin elverişli sahalarından birini oluşturur. Ne var ki çeşitli nedenlere bağlı olarak, sahada arıcılık komşu illerdeki kadar yaygın değildir. Malatya'nın arıcılık ve arıcılığın temel ürünü olan bal üretimi açısından son derece zengin bir floraya sahip olmasına karşın, bazı sorunlar nedeniyle koloni başına üretimin, bir hayli düşük olması ve ana arı yetiştirildiği söylenebilir. İlde 82 115 yerli kovan ve 3 359 eski kovan olmak üzere 85 474 kovandan 794 831 ton bal ve 3494 bal mumu elde edilmektedir. İldeki söz edilen arıcılık potansiyeli desteklendiğinde Malatya ekonomisine önemli katkı sağlayacaktır. Bu nedenle yörede arıcılığın geliştirilmesi için eğitici kurslar, pazarlama, kredi ve kooperatifleşme konusunda bir an önce girişimlere başlanılmalı ve arıcılığın yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. İnönü Üniversitesi Arıcılık Geliştirme-Uygulama ve Araştırma Merkezi bu konuda öncülük yapabilir. Nitekim ilde Arı Yetiştiriciler Birliği 2004 yılında 30 kişi ile kurulmuş iken bugün bu sayı 1500 kayıtlı üyeye ulaşmıştır (http://www.mabir.org/hakkimizda.html).

Malatya'nın iklim koşulları, sulama olanakları ve tecrübeli tarım çiftçisi potansiyeli dikkate alındığında örtü altı sebzecilik-çiçekçilik diğer bir ifadeyle seracılık alternatif iş kolu olarak kullanılabilir. Son dönemde Yazıhan başta olmak üzere bazı yerlerde pilot uygulamalar yapılmış ve olumlu sonuçlar alınmıştır.

Malatya'yı çevre illere bağlayan karayollarının standartları yükseltilerek duble yola dönüştürülmesi oldukça memnuniyet vericidir. Karayollarının iyileştirilmesi ülkenin bu kesiminde sosyal ve ekonomik açıdan bir canlılık kazandırmıştır. Ancak demiryolu ve havayollarında da mutlaka iyileştirmeye ihtiyaç vardır. Bunlardan bölge ve ülke için em önemlisi demiryollarıdır. Hızlı tren projelerin hız kesmeden devam ettiği ülkemizde Malatya da bu hizmet ulaştırılması oldukça önemlidir. Söz konusu hızlı tren hatları; İskenderun-Malatya ve Adana, Sivas-Malatya ve Elazığ-Diyarbakır hızlı tren projeleridir.

Malatya ili, sahip olduğu jeolojik ve litolojik yapı gereği çeşitli maden yatakları oluşumu için uygun bir ortam sunmaktadır. Bölgede yapılan araştırmalar sonucu endüstriyel hammadde ve metalik maden yatak ve zuhurları ortaya çıkarılmıştır. Türkiye'nin tek, dünyanın da sayılı profillit yataklarından biri Malatya Pütürge'de bulunmaktadır. Metalik maden açısından, bu yöre demir ve bakır yönüyle zengindir. Ayrıca ilde dolomit, fluorit, vermikülit, mermer ve çimento hammaddeleri bulunmaktadır. Türkiye'nin en önemli demir yataklarından biri olan Hekimhan-Hasançelebi demir yatakları, Malatya'dadır. Bu yataklarda 865 milyon ton görünür ve muhtemel rezerv, Hekimhan-Deveci'de, 40 milyon ton, Hekimhan-Karakuz'da 14.5 milyon ton rezerv bulunmaktadır. Türkiye'deki Demir yataklarının toplam potansiyelinin yarısından fazlasını oluşturan Hasançelebi Demir Yatağı yüksek titan içeriği nedeniyle işletilememektedir. Akçadağ ilçesinde mermer yatakları ilin diğer önemli bir maden kaynağıdır.

Malatya'nın göl-plaj turizmi (Karakaya Baraj Gölü ve diğer yapa göller) klimatizm-alpinizm (Beydağları), su sporları, içme (İspendere), inanç turizmi (Battalgazi) gibi değişik turizm çekiciliği olup, bunların değerlendirilmesi halinde yöre ekonomisine katkı sağlayacağı bir gerçektir. Malatya'yı turistik bir marka haline gelebilecek çok önemli bir doğal ve beşeri kaynağa sahiptir. Her şeyden önce gerek Türkiye'de gerekse ait olduğu bölümünde bakir kalabilen çok az yöreden biridir. Özellikle

ISBN 978-605-7923-57-8

topografyası, bitki örtüsü, yaban hayatı ve hidrografik özellikleri ile ekoturizm ve kırsal turizm için son derece elverişlidir. Ancak uzun yıllar bölgede yaşanan ulaşım ve konuklama-barınma sorunları nedeniyle bu alanda istenilen yatırımlar gerçekleştirilememiştir. Ayrıca Malatya'nın turizm kaynakları yeterince tanıtılamamış ve pazarlanamamıştır. Başta et ve bulgura dayalı benzersiz yemek çeşitliliğine sahip olan Malatya mutfağı, yeni ve farklı lezzetler arayışındaki insanlar için önemli bir duraktır. En az Gaziantep veya Adana sofrası kadar farklı bir yemek kültürü özelliği gösteren Malatya yemekleri, yemek turizmi, gastronomi turizmi veya gurme turizm adı altında değerlendirilebilir.

Malatya ve çevresi özellikle ornitolojik çalışmalar ve kuş gözlemciliği bakımından araştırmacılara geniş seçenekler sunmaktadır. Ayrıca ilde tarihi ve kültürel değerler, spor amaçlı turizm, turizm merkezleri, yaylalar, göller ve mağaralar bakımından oldukça zengin bir potansiyel vardır. Malatya'da 77 familyaya ait 276 kuşun yaşadığını tespit edilmiştir. İlde relief genliğinin yüksek olmasına bağlı olarak farklı ekosistemler bulunmaktadır. Malatya ilinde, sulak ve kurak alanlarının varlığının, uçurumların ve göllerin Malatya kuş çeşitliliğinin yüksek olmasını sağlamıştır. Son yılarda Karakaya Baraj Gölü bir kuş gözlem alanı olamaya adaydır. Ayrıca Akçadağ Sultansuyu civarında yaşayan ve uçabilen en büyük canlı olarak bilinen Toy kuşunun son yıllarda yapılan avlanmalarla türünün neredeyse ortadan kalkması içinde özel tedbirler alınmalıdır.

İlde çok sayıda Festival ve şenlik düzenlenmektedir. Bunlar; Malatya Fuarı-Uluslararası Kültür Sanat ve Kayısı Festivali, Yeşilyurt Kiraz, Kültür ve Spor Şenliği, Malatya-Arguvan Uluslararası Türkü Festivali, Hekimhan Ceviz, Maden ve Kültür Festivali, Darende Zengibar Karakucak Güreş ve Kültür Festivali, Arapkir Bağbozumu Şenlikleri, Doğanşehir Elma ve Kültür Şenliği, Malatya Uluslararası Film Festivali, Fethiye Kültür ve Sanat Festivali, Akçadağ Belediyesi Bal, Armut Kültür ve Sanat Şöleni, Melita'dan Battal Gazi'ye Tarih-Kültür-Arkeoloji-Sanat Günleri, Malatya Anadolu Kitap ve Kültür Fuarı, Uluslararası Kervansaray Buluşması, Somuncu Baba ve Hulusi Efendi Anma Merasimi, 53.Kütüphane Haftası, Turizm Haftası, Müzeler Haftası, 21 Mart Nevruz Bayramı, Hıdırellez Kültür-Bahar Bayramı, Ahilik Kültürü Haftası, İstiklal Marşı'nın Kabulü ve Mehmet Akif Ersoy'u Anma Günü'dür. Ancak bu festivallerin sayısından çok nitelik ve aktivite sayısının artışı hedeflenmelidir. Her ilçe festival veya şenlik yerine katılımın yüksek olmasını sağlayacak büyük ve özel şenliklerin tertiplenmesi ve bu konu da ulusal medyanın desteğinin de sağlanması düşünülmelidir (Malatya Uluslararası Film Festivali gibi). Bu nedenle yakın mesafelerde bulunan yerleşmelerde yapılan festivallerden bazıları birleştirilerek uluslararası şeklinde düzenlenmesi sağlanmalıdır. Ayrıca bu festival ve şenliklere verilen önem artırılmalı, bölge ve ülke genelinde tanıtımı yapılmalıdır. Bu etkinlik çerçevesinde diğer başta inanç turizmi olmak üzere rekresayonel faaliyetlere de ağırlık verilmelidir. Festival süresi uzatılmalı, tüm yıla dağıtılmalı, çeşitli etkinlikler düzenlenmeli, gelecek misafir ve ziyaretçiler için uygun alt yapı hizmetleri hazırlanmalıdır.

İlde ticaret hizmetlerini geliştirebilecek ve ekonomik hareketliliği artıracak aktörlerden biri de İnönü Üniversitesidir. 1976 yılında kurulan ve her geçen yıl fakülte ve program sayısı artıran İnönü Üniversitesinin 2012 yılında toplam 17 300 civarında öğrencisi bulunmaktadır. Ayrıca ilde hemen her ilçe merkezinde yüksekokul ve meslek yüksekokullarının bulunması öğrencilerinde bir yerleşkede toplanmasını engellemiş, birçok ilçeye öğrenci sağlamıştır. Dolayısıyla İnönü Üniversitesi sadece il merkezinin değil ilçe merkezinin de ticaret ve ekonomik canlılık yaratmasında önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır. İnönü Üniversitesi ilde eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve yaygın etkiye sahip bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmesi gibi geleneksel sorumluluklarının yanı sıra, son dönemlerde yörenin ekonomik ve sosyal kalkınmalarına katkı sağlamaya da başlamıştır. Ayrıca

ISBN 978-605-7923-57-8

üniversitelerin sağladığı bu katkıların uzun süreli olması nedeniyle sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilmesine de fırsat sağlayabilir. Üniversiteler, her ne kadar eğitim-öğretim hizmeti veren kurumlar olarak görülseler de bulundukları bölgelerinde ekonomik açıdan pozitif ve önemli katkılar sağlarlar. Çeker tarafından yapılan bir çalışmada İnönü Üniversitesinde bir öğrencinin aylık ortalama 524,58 TL harcama yaptığı ve öğrenci harcamalarının yıllık temelde 185.909.369,9 TL olduğu gözlemlenmiştir. Malatya ekonomisine 171.100.045 TL doğrudan; 314.706.307 TL dolaylı ve 288.812.258 TL uyarılmış olmak üzere toplam gelir katkısı 774.618.610 TL olarak hesaplanmıştır. İnönü Üniversitesinin Malatya ekonomisine 3.480 kişi doğrudan; 5 238 kişi dolaylı ve 4 807 kişi uyarılmış olmak üzere toplam istihdam katkısı 13 525 kişi olarak tespit edilmiştir. (Çeker, K, 2017 http://openaccess.inonu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11616/8761). Kuşkusuz Malatya Turgut Özal Üniversitesinin (2018) açılmasıyla ilde iki devlet üniversitesinin olması Malatya'da sanatsal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesine olumlu katkıda bulunacağı gibi, konaklama, sosyal ve eğlence mekânları, alışveriş merkezleri gibi ticari girişimlerin yatırım kararlarına da olumlu katkı yapacaktır.

İnönü Üniversitesi bünyesinde 1996 yılında hizmete açılan ve Türkiye'nin en modern hastanelerinden biri olan Turgut Özal Tıp Merkezi, 827 yatak kapasitesine sahiptir. Hastanenin nitelikli yatak sayısı 339 olup, 120 yoğun bakım yatağı ve 26 adet son teknoloji ile donatılmış ameliyathane mevcuttur (Turgut Özal Tıp Merkezi, 2010). Kemik iliği ve göz kornea nakli hizmetlerini sunan, karaciğer naklinde Avrupa ve dünya sıralamasında en önlerde yer alan Turgut Özal Tıp Merkezi, böbrek ve kalp nakilleri de yaparak önemli bir organ nakli merkezi olmayı hedeflemektedir. 2010 yılında faaliyete giren yanık ve kanser tedavi üniteleri ile bölgenin en önemli sağlık ihtiyaçlarını karşılayan tıp merkezi, bölgenin sağlık açısından önemli bir çekim merkezi olmasını ve bu sayede gerçekleşecek sağlık turizmi ile önemli bir gelir kaynağının oluşmasını amaçlamaktadır (Turgut Özal Tıp Merkezi, 2010). 2009 yılı sonu ile 2010 yılı ortası arasında yurt dışından 10 nakil hasta kabul edilmiş olup bu hastalar Azerbaycan, Suriye ve Sudan'dandır. Diş tedavi ve organ nakli ücretleri özellikle Avrupa ülkelerine kıyasla oldukça düşük olduğundan organ nakliyle beraber diş tedavilerinde de bölge yabancı hasta çekme potansiyeline sahiptir. Malatya Eğitim ve Araştırma Hastanesinin de açılması ile sağlık sektörüne yönelik malzeme ve ekipmanın ilde üretilmesi ve konaklama altyapısının oluşturulması sağlık turizmi bakımından Malatya cazibe merkezi olabilir.

Sonuç

Ülkemizin birçok yöresinde olduğu gibi Malatya'da gerek küresel krizler gerekse bazı siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle mevcut ekonomik potansiyelini kullanıp arzu edilen kalkınma seviyesine ulaşamamıştır. Dünyanın ve Türkiye'nin en önemli kayısı üretim sahalarından biri olan kayısı tarımı, yüksek bir kazanç getirmekte ve ekonomik sorunların çözümüne de önemli katkı sağlamaktadır. Birçok bakımdan aranan ürünlerin başında gelen ve her geçen yıl talebi artan kuru kayısı, bahsettiğimiz sorunları çözülürse ve diğer önerilen alternatif kaynakların değerlendirilmesiyle, sahada ticaretin daha da artacağı beklenebilir. Kuşkusuz ildeki diğer doğal kaynak potansiyellerinin de kullanılması ile yöre ekonomisinin hızlı bir şekilde kalkınması gerçekleşecektir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Yapılması gereken yöreyi kapsayan rasyonel ve radikal sürdürülebilir kalkınma planlamalarının hazırlanarak bir an önce uygulamaya geçirilmesidir. Ayrıca ildeki faktörleri harekete geçirecek, farklı bileşenler arasında dengeyi sağlamak, bölgenin SWOT (güçlü zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler) analizi yapılarak kısa, orta ve uzun vadeli kalkınma stratejileri geliştirilmelidir. Özellikle bölgeye yatırım yapmayı planlayan yatırımcılara danışmanlık ve destek hizmetlerinin içeriği ve niteliği artırılamılıdır. İldeki özel ve resmi kurumlar arasında koordinasyon sağlanarak, bilimim ve akademisyenlerin öncülüğünde mesleki eğitim ve nitelikli eleman noktasında yardımcı olunmalıdır. İle yapılması planlanan yatırımlarda mevcut ödenekler ve kamu bütçeleri yanında AB hibe fonları, Köydes ve Beldes projeleri kapsamında alınabilecek ödenekler de bu amaçla kullanılabilir.

Malatya ile ilgili araştırmalar, çalışmalar ve yayınların sayısı memnuniyet vericidir. Fırat Kalınma Ajansı tarafından hazırlanan; Malatya Yatırım Destek Ofisi, Kayısı Araştırma Raporu (2015), Ulusal Kayısı Çalıştayı (2014), Malatya İş Adamları Derneği tarafından yayımlanan Malatya ili Yerel Ekonomik Araştırmaları (2007), T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi (2018), Bilgi Yolu Eğitim Kültür ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (BİLSAM) Malatya Vizyon 2023 Malatya İl Gelişim Raporu (2011), T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü 2018 Malatya-Elazığ-Bingöl-TunceliPlanlama Bölgesi 1/100000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Hükümleri yayını. Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Sayılarla Malatya, Seçilmiş Göstergeler Bazında Trb1 Bölgesi İlleri İle Karşılaştırma (2015), X. ULUSLARARASI KERVANSARAY BULUŞMASI Melita'dan Battalgazi'ye Tarih, Arkeoloji, Kültür Ve Sanat Günleri (2018) gibi yayımlar ve etkinlikler sayılabilir. Bunların devam ettirilmesi ve çeşitlenmesi yöreye yönelik her türlü yatırım için güçlü bir envanter kaynak oluşturacaktır.

KAYNAKLAR

Anonim, 1984, Malatya İli Arazi Varlığı, Tarım ve Köy İşleri Bak. Topraksu Gen. Müd. Yay. No:759, Ankara

Anonim, 2001, Kent Araştırmaları Bibliyografyası. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

Ardos, M., 1984, Türkiye Ovaları'nın Jeomorfolojisi, Cilt:1, İst. Üniv. Yayını No:3263, Edb. Fak. Yayını No:3199, İstanbul.

Arslan, Ö., Hayli, S., 2007, Battalgazi İlçesinin Nüfus Coğrafyası, Fırat Üniv. Sosyal Bil Der. Cilt:17, Sayı:2, s.1-30, Elazığ.

Arslan, Ö.,2006, Battalgazi İlçesinin (Malatya) Beşeri ve ekonomik Coğrafyası. Fırat üniv. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

Atalay, İ., 1982, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, E.Ü. Sos. Bil. Fak. Yayın No:9, İzmir

Başıbüyük A., 2004, Mesudiye (Ordu) Köykent Projesi, Doğu Coğrafya Dergisi. Sayı:11, s.301-326, Konya.

Başıbüyük, A., 2004, Coğrafi Açıdan Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sorunu. Doğu Coğrafya Dergisi. Sayı:12, s.43-65, Konya.

Bayartan, M., 2005, Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından şehir ve Osmanlı Şehri. İstanbul Üniv. Edb. Fak. Coğrafya Böl. Coğrafya Der. Sayı:13, s.85-92, İstanbul

Bektaş, C., 1996, Türk Evi, Yapı Kredi Bankası Yay. Sanat:28, İstanbul

Delaporte, L., 1936,Les Hitites,Paris

Dinçer B., Özaslan, M., 2004, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

Dinçer B., Özaslan, M., Kavasoğlu, T., 2003, İl ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No:2671, Ankara.

Doğanay, H., 1980, Türkiye Hayvancılığı ve Nüfusun Beslenmesi. Atatürk Üniv. Edb. Fak. Araştırma Dergisi Sayı:12, Fasikül 2, s.379-412, Erzurum.

ISBN 978-605-7923-57-8

Doğanay, H., 1984, Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları, Atatürk Üniv. Fen-Ede. Fak. Edebiyat Bölümü Ders notları No:63, Coğrafya Bölümü Ders Notları No:8, Erzurum.
Doğanay, H., 1991, Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sorunları. Atatürk Üniv. KK Eğt. Fak. Arş. Der. Sayı:2, Erzurum.
Doğanay, H., 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası, MEB. Yayınları: 2982, Bil. ve Kül. Eser. Dizisi: 877, Eğit. Dizisi:10, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
Türk Evi Plan Tipleri,İstanbul Teknik Üniv. Mimarlık Fak., Pulhan Matba., İstanbul
Evliya Çelebi, 1999, Evliya Çelebi Sehatnamesi, Yapı Kredi Yay., İstanbul
Göğebakan, G., 2000, Malatya, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansk., Cilt:27, s.468-473, İstanbul.
Göğebakan, G., 2002, XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560). Malatya Belediyesi Kültür Yayınları No:6, Uğurel Mat., Malatya.
Göğebakan, G., 2004, Fotoğraflarla Geçmişte Malatya, Malatya Belediyesi Kültür Yay. No:11, Malatya.
Göyünç, N., 1971, Silahdar Mustafa Paşa Hanına Ait Bir Vesika, İst. Üniv.Edeb. Fak.
Göyünç, N., 1979, Hane Deyimi Hakkında, İst.Üniv. Edb. Fak., Tarih Derg., S:32, s.331-348, İstanbul.
Göyünç, N., 1985, Malatya'dan Görüş, İstanbul
Gülsoy, E., Taştemir, M.,2007, Vakıf ve Mülk Defteri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay. XIV. Dizi-Sayı:16, Ankara.
Gültekin, N. T., 2005, Geleneksel Kentsel Konut ve Dokusunun Yeniden Kazanımı, Şehircilik Çalışmaları, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
Gümüşcü,O.,2006,Tarihi Coğrafya,Yeditepe Yayınevi.İstanbul.
Günay, R., 1999, Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
Güney, E.,1999, Antik Çağ Türkiye Kentleri, Bilgili Yay.,İstanbul
Honıgmann, E., 1970, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, (Çev: Fikret Işıltan), İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. No:1528, İstanbul.
Işık, A., 1998, Malatya 1830-1919, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul
Karadoğan, S., 1998, Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi, (F.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
Karpuz, H. 1993, Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yay:562, Yayımlar Dairesi Başkanlığı Sanat-Sanat Tarihi Dizisi:5-4, Ankara
Kayserli, A., Altaş, N.T., 2010, Horasan İlçesindeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi. Doğu Coğrafya Der. Sayı:23, s.81-101, Erzurum
Kırımhan, M., 1989, Malatya İlinde Turizm Faaliyetleri ve İl Ekonomisindeki Önemi, Tabiat ve İnsan Derg.,Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Yay., Yıl:23, Sayı:4, Ankara.
Kırımhan, M., 1990, Battalgazi'de (Eski Malatya) Nüfus ve Yerleşme, (F.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ
Köse, A., 2005, Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk İzleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:VII, Sayı:2, Afyon,
Köse, A., 2007, Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:18, Çizgi Kitabevi, Konya
Mutluer, M., 1999, Türkiye'de Bölgesel Dengesizlikler ve Bölge Planlama Çalışmaları Üzerine Gözlemler. Ege Coğrafya Dergisi. Sayı:10, s.173-194,İzmir.
Ocak, Y., Ahmet, 1992, Battal Gazi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansk., Sayı:5, s.204-205, İstanbul.
Oğuz, M., 2000, Malatya Tarihi ve Sosyo Ekonomik Durumu (M.Ö. 5500-M.S.1920, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul
Ögel, B., 1988, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul
Özdemir, A., Altıparmak, A.,2005, Sosyo-ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 24, s. 97-110. Kayseri
Özdemir, Ü., 2000, Safranbolu'da Köy Meskenleri, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:4, Sayfa: 159-172, Atatürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Basımevi, Erzurum
Özdemir, Ü., 2006, Sosyal ve Ekonomik Yönden az Gelişmiş Bir İlçe Eskipazar. Aktif Yayınevi, Erzurum.
Özey, Ramazan, 1994, Coğrafî Bölgeler Perspektifinde Kalkınma Modelleri. Türk Coğrafya Dergisi. Sayı:29, s.115-124, İstanbul.
Sami, K., 2007, Diyarbakır'da Geleneksel Konut: Sosyal Yaşam Bağlamında Mekân ve Kültürel Etkileşim, Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği (AKADER) Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Sayı:9, Diyarbakır

ISBN 978-605-7923-57-8

Sözen, M., 2001,Türklerde Ev Kültürü, Doğan Kitabcılık Yay.,İstanbul

Tuncel, M., 1977, Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında İlk Not, İst. Üniv. Coğ. Enst. Derg., Sayı:20-21, s.119-128, İstanbul

Tuncel, M.,1980, Türkiye'de Kent Yerleşmelerin Tarihçisine Toplu Bir Bakış, İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Der. Sayı:23, s.123-160, İstanbul

Tunçdilek, N., 1967, Türkiye İskan Coğrafyası- Kır İskanı (Köy Altı İskan Şekilleri), İst.Üniv. Yay. No:1283, Coğ. Enst. Yay. No:49, İstanbul.

www.surkal.org.tr

Yıldız, E.B., Sivri, U., Berber, M.,2010, Türkiye'de İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010), KTÜ, İİBF, İktisat Bölümü, Trabzon

Yinanç, R., Elibüyük, M., 1983, Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560), Gazi Üniv. Yay. No:31,Gazi Eğitim Fak. Yay. No:1, Ankara.

Yürekli, H., Yürekli, F., 2007, Türk Evi Gözlemler Yorumlar, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul

Çağlıyan, A., Dağlı, D., 2017 Malatya Havzası'nda Meyveciliğe Uygun Alanların Cbs Tabanlı Analitik Hiyerarşiyöntemi İle Coğrafi Analizi, İnternatıonal Symposıum On Geomorphology, 12-14 October 2017, Elazığ/Türkiye

http://www.malatya.gov.tr/istatistiklerle-malatyar.

http://ekutup.dpt.gov.tr

http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge

http://tuikapp.tuik.gov.tr

http://www.doka.org.tr/

http://www.giresuntso.org.tr/site/

www.dpt.gov.tr

ISBN 978-605-7923-57-8

REJENERE SELÜLOZ CUPRO LİFİ İLE TEKSTİLDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YAKLAŞIMI

SUSTAINABILITY APPROACH IN TEXTILE WITH REGENERATED CELLULOSIC CUPRO FIBER

Banu Hatice GÜRCÜM
Prof.Dr.; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü; banugurcum@gmail.com

Sıla BİNGÖL
Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü, Tekstil Tasarımı ABD; slbngl@outlook.com

Mualla Gözde ÇALIŞKAN ÇOBAN
Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü, Tekstil Tasarımı ABD; gozdecc@yahoo.com

Özet

Tekstil ve hazır giyim tüketimi, dünya genelinde yaşam standartlarının değişmesi ve nüfus artışına paralel olarak gelişmiştir. Günümüz koşullarında küresel ölçekte tekstil ve hazır giyim üretimi yıllık 80 milyon tonun üzerinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle işletme rekabetçiliği, sürdürülebilirlik, doğal kaynakların sınırlandırılması, çevresel ve sosyal konular ile ilgili konular etkiler giderek daha fazla dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla endüstrinin çevresel performansının iyileştirilmesi anlamına gelen sürdürülebilirlik tüm insanlık için önem taşımaktadır. Tekstil sektöründe sürdürülebilir yaklaşıma güzel örneklerden biri de cupro lifleridir. Cupro pamuk linterinden üretilen ve bir eko tekstil olarak kabul edilen rejenere selülozik elyaftır.

Genel olarak Cupro lifi diğer tekstil lifleri ile kıyaslandığında yaygın kullanıma sahip değildir. Bununla birlikte, tekstil tasarımcısının tekstilde sürdürülebilirlik konusunda teknik bilgiye sahip olması ve bir farkındalık ortaya koyması gerekmektedir. Dünya genelinde en büyük dört tekstil üreticisinden bir konumunda olan Türk tekstil sektörü üretim ve tasarım yaklaşımlarının tamamında sürdürülebilirliği bir prensip olarak kabullenmelidir. Bu amaçla tekstil tasarımcısı, tasarım isterlerinin belirlenmesinde olduğu kadar, hammadde seçiminden, üretim aşamalarına kadar sorumluluk hissetmeli ve etkin uygulamalarla gelecek nesillerin daha temiz ve daha sağlıklı bir dünyada yaşamasına zemin hazırlamak için sıfır atık ilkesini benimsemelidir. Bu derleme araştırmasında Tekstilde sürdürülebilirliğin ve biyo uyumluluğu çok yüksek olan Cupro lifinin özelikleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilirlik, Cupro, Rejenere lifler*

Giriş

Tekstil üretimi ve buna bağlı olarak tüketimi, dünya genelinde yaşanan endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin, yaşam standartlarındaki değişmenin ve nüfus artışının bir sonucu olarak artmaktadır. Tekstil ve hazır giyim sektörü, ihracat rakamları, istihdam değerleri ve üretim miktarları açısından Türkiye'nin en önemli sektörlerinden birisidir ve ihracat gelirlerinin yaklaşık olarak %22'sını karşılamaktadır [1]. Günümüz koşullarında küresel ölçekte tekstil ve hazır giyim üretimi yıllık 80 milyon tonun üzerinde gerçekleşmektedir [2]. Bu nedenle tekstil ve hazır giyim işletmelerinin oluşturduğu çevresel ve sosyal etki büyük olmaktadır. Dünyayı en fazla kirleten sektörlerden biri olan tekstil sektöründe oluşan atıklar doğaya geri alınamaz zararlar vermektedir. Sektördeki atık sorununa

ISBN 978-605-7923-57-8

çözüm olarak sürdürülebilir hammadde ve sürdürülebilir üretim yöntemlerinin kullanımının yanı sıra, üretim süreçlerinde bulunan kimyasal maddelerin azaltılması ve giderek daha doğal hammaddelerin sürece eklenmesi önerilmektedir.

Eser, Çelik, Çay ve Akgümüş (2016) sürdürülebilirlik kavramını, Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu (World Commission on Environment and Development) olarak bilinen Brundtland raporunda belirtildiği şekilde, "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yetenekleri ile uygunsuzluk oluşturmaksızın, bugünün ihtiyaçlarının karşılanması" olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda sürdürülebilirlik, insan ile doğa arasında denge kurarak, doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına olanak verecek şekilde, bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır [2].

Yirmi birinci yüzyılda modern endüstriyel yaklaşım, üretenin küresel sorumluluk duygusuyla hareket etmesini gerektirmektedir. İşletmeler, ekonomik performansla birlikte çevresel performans gösterme konusunda rekabetçi, yasal ve toplumsal baskı altındadırlar [3]. Bu nedenle Türk Tekstil ve Hazır giyim üreticileri uluslararası alanda rekabet güçlerini kaybetmemek amacıyla sürdürülebilirlik kavramının gereklerini hızla yerine getirmek zorunda kalmışlardır. Tekstil sektöründe bu yaklaşımın ortaya koyduğu yaptırımlar arasında, doğal liflerin ve doğal polimerlerin üretim hammaddesi olarak tercih edilmesi, tarım alanların ve hayvanların istismar edilmeden kullanılması, sıfır atık ya da üretim sonrası geri dönüşüm süreçlerinin geliştirilmesi yer almaktadır. Tekstil sektörünün ülkemiz sanayisindeki payı (endüstriyel üretimin %16,3'ü ve sanayi istihdamının üçte biri) dikkate alındığında, yapılacak çalışmaların doğrudan ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunacağı çok nettir [4].

Yalın bir bakış açısıyla tekstil işletmelerinin çevresel performansının iyileştirilmesi anlamına gelen sürdürülebilirlik için doğal kaynakların kullanımının sınırlandırılması, çevresel ve sosyal konularda oluşturulan sorunların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Örneğin bir pamuklu iplik üreten bir işletmenin temel girdileri pamuk, enerji ve işgücüdür. Bir kg pamuk üretebilmek için 7000-29.000 litre su gerekmektedir. Dünyanın en önemli pamuk üreticilerinden olan Özbekistan'da toksik zirai kimyasallar nedeni ile toprak, hava ve içme suyu kirliliği tehlikeli sınırlara ulaşmıştır. Diğer sorun azot ve fosfor esaslı gübrelerin oluşturduğu önemli çevre sorunlarıdır. İplik üretim teknolojilerinde yoğun enerji tüketimi, kullanılan bitim yağları, uçuntu ve tozların insan sağlığına verdiği zarar, lif ve iplik atıklarının çevrede birikmesi sonucunda oluşan katı atık miktarı iplikçilik üretiminde önemli sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır [5]. Bu sorunların giderilmesi için organik pamuk üretimi bir çözüm olarak görüldüğü gibi, rejenere selüloz liflerinin üretilmesi de önemli katkılar sağlamaktadır.

Yün, ipek, pamuk ve diğer doğal lifler, kimyasal liflerin ortaya çıktığı 19. yüzyıl sonuna kadar tekstil hammaddesi olarak kullanılmıştır. Bu dönemde gelişen kimya endüstrisi ve artan talep nedeniyle tekstil sektöründe yeni lif arayışlarına gidilmiştir.1890'lı yıllarda bu taleplere yönelik olarak rejenere selüloz lifleri üretilmeye başlanmıştır [6]. Tekstil sektöründe etkin sürdürülebilirlik yaklaşımı örneklerinden biri de Cupro lifleridir (Görsel.1). Genel olarak Cupro lifi diğer tekstil lifleri ile kıyaslandığında yaygın kullanıma sahip değildir. Bununla birlikte, tekstil tasarımcısının tekstilde sürdürülebilirlik konusunda teknik bilgiye sahip olması ve bir farkındalık ortaya koyması gerekmektedir. Dünya genelinde en büyük dört tekstil üreticisinden bir konumunda olan Türk tekstil

ISBN 978-605-7923-57-8

sektörü üretim ve tasarım yaklaşımlarının tamamında sürdürülebilirliği bir prensip olarak kabullenmelidir. Bu amaçla tekstil tasarımcısı, tasarım isterlerinin belirlenmesinde olduğu kadar, hammadde seçiminden, üretim aşamalarına kadar sorumluluk hissetmeli ve etkin uygulamalarla gelecek nesillerin daha temiz ve daha sağlıklı bir dünyada yaşamasına zemin hazırlamak için sıfır atık ilkesini benimsemelidir. Bu derleme araştırmasında Tekstilde sürdürülebilirliğin ve biyo uyumluluğu çok yüksek olan Cupro lifinin özelikleri açıklanmıştır.

Görsel.1-Cupro Lifi [8]

1. Tekstilde Sürdürülebilirlik Yaklaşımı

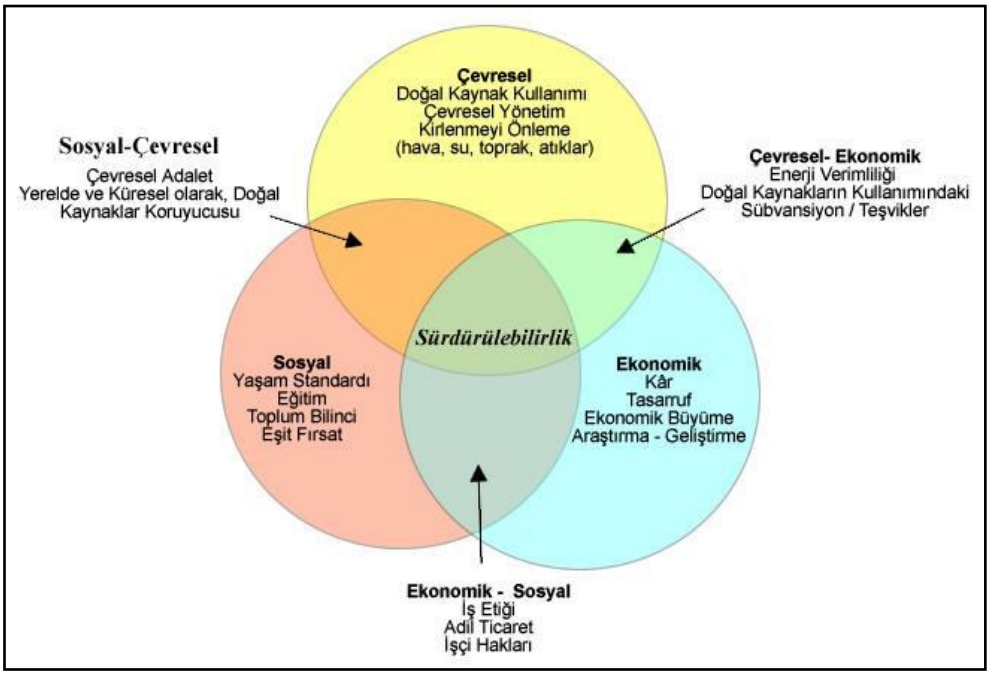
Sürdürülebilirlik, toplumun ekonomik, sosyal, kurumsal ve çevresel yönlerinin sürekliliği ile ilgili sistemik bir kavramdır [9]. Sürdürülebilirlik, bir kurumun, ekonomik, sosyal ve çevresel dinamikleri göz önünde bulundurarak, bu üç dinamiğin birbiriyle etkileşiminde ekonomik kalkınmayı, insan yaşantısını ve çevresel dengeyi olumlu yönde etkileyecek adımlar atarak ilerlemesidir [2]. Sürdürülebilirlik, ekosistemindeki çeşitliliğin ve yenilenemez kaynakların gelecek nesillere aktarılabilmesi için, bugünkü neslin yenilenemez kaynak kullanımını sınırlandırması ve ekosistem üzerindeki olumsuz etkilerinin sistemin kapasitesinin üzerine çıkmayacak düzeyde tutulmasıdır [10]. Sürdürülebilirliğin hem insani hem ekonomik hem de sosyal boyutu bulunmaktadır. Bu 3 boyuta kültürel sürdürülebilirlik olarak dördüncü bir boyutta eklenmiştir. Sürdürülebilirlik, insan geçim ve refahını etkileyen, hem küresel hem de yerel olarak ekolojik, ekonomik ve sosyopolitik boyutları kesişen, karmaşık çevresel dinamikleri içermektedir (Görsel.2) [11]. Sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi için bu üç boyutunun da sağlanması gerekmektedir:

-Ekolojik sürdürülebilirlik ile hedeflenen doğanın ve çevrenin gelecek nesiller için korunması, toksik olmayan, fiziksel çevreye zarar vermeyen dönüştürülebilir kaynakların kullanılmasıdır.

-Ekonomik sürdürülebilirlik ile sağlanmak istenen hammadde, enerji ve insan gücü gibi ekonomik kaynakların ihtiyaç olduğu kadar kullanılmasıdır.

-Sosyal sürdürülebilirlik ise insan hakları, işçi hakları göz önünde bulundurularak bireyin temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla sağlanan sürdürülebilirliktir [11].

ISBN 978-605-7923-57-8

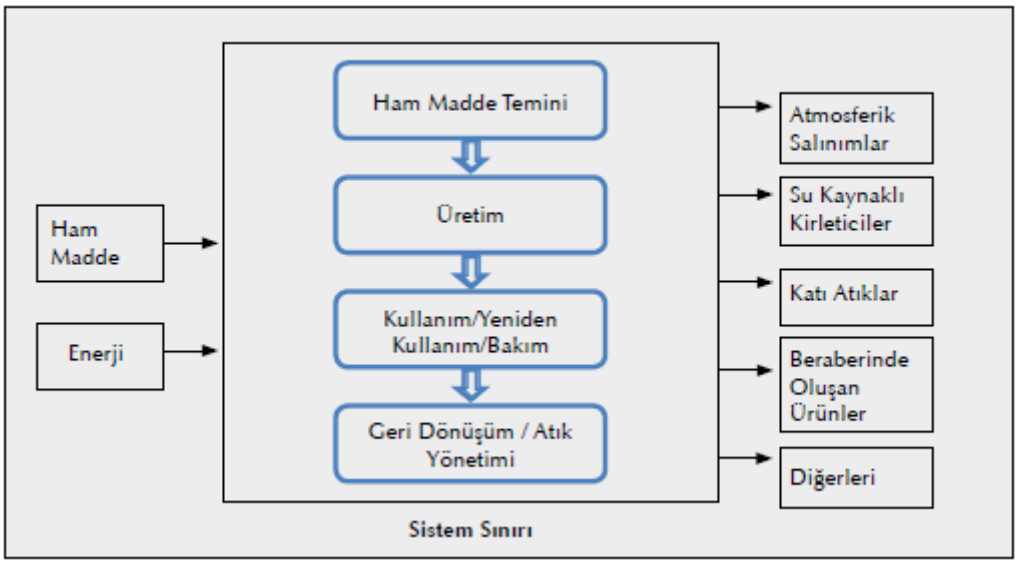

Görsel 2. Sürdürülebilirlik [11]

Günümüzde sürdürülebilirlik kapsamında "Yeşil Tekstiller", "Organik Tekstiller", "Ekolojik Tekstiller", "Ekolojik Tasarım", "Çevre İçin Tasarım", "Sürdürülebilir Tasarım (Design for Sustainability- D4S)" "Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi-YDD (Life Cycle Assessment- LCA)", gibi birçok kavram ortaya atılmıştır [1]. Avrupa'da yoğun olan organik- ekolojik ürün talebi bütün alanları olduğu gibi tekstil ve hazır giyim sektörünü de etkisi altına almıştır. İhracatının büyük kısmını Avrupa Birliği ülkelerine yapan Türk tekstil sanayi de bu ülkelerin uyguladığı yaptırımlar sonucunda direk olarak etkilenmiş, tekstilde de eko-tekstil olayı gündeme gelmiştir [12]. Ekolojik tekstil veya eko tekstil; elyaf halinden bitmiş halde ürün oluncaya kadar tüm işlem basamaklarında çevre gözetilerek üretilmiş, kullanım aşamasında kullanıcıya zarar vermeyen ve kullanıldıktan sonra atılacak olan ürünün tekrar geriye kazanılır olması (recycling) veya çevreye zararsız ürünlere dönüşebilen ürün demektir [12]

Yaşam Döngüsü Analizi [Değerlendirmesi], bir ürün ya da hizmet üretiminde kullanılan hammaddelerin elde edilmesinden başlayarak, ilgili tüm üretim, sevkiyat, tüketici tarafından kullanım ve kullanım sonrası atık olarak bertarafı da kapsayan yaşam döngüsünün farklı aşamalarındaki çevresel etkilerini belirlemek, raporlamak ve yönetmek için kullanılan bir yöntemdir [13]. Yaşam döngüsü değerlendirmesi, tüm dünyada kullanılan, ISO 14040 serisinde ayrıntılı biçimde tanımlanmış ve standardize edilmiş bilimsel bir analiz metodudur [4] ve süreç aşamaları Görsel.3'te açıklanmaktadır:

ISBN 978-605-7923-57-8

Görsel 3. YDA'nın aşamaları [13]

YDA çalışması yapıldığı aşamaya göre "beşikten mezara", "beşikten kapıya", "beşikten beşiğe" ve "kapıdan kapıya" olarak tanımlanmaktadır. "Beşikten mezara" bir ürün ya da sürecin tüm yaşam döngülerini kapsayan analiz çalışmaları için kullanılan bir tanımlama olup, hammadde eldesinden ("beşik") ortaya çıkan atıkların tasfiyesine ("mezar") kadar geçilecek tüm süreçleri içine alır. "Beşikten kapıya" bir ürün ya da süreci, hammadde eldesinden ("beşik") itibaren fabrikaya iletildiği aşamaya ("kapı") kadar olan süreçleri yani yaşam döngüsünü kısmen kapsar. "Beşikten mezara" yaklaşımının en son yaşam döngüsü olan atık tasfiyesi aşamasında atıkların geri kazanımı söz konusu ise bu "beşikten beşiğe" yaklaşımı olarak anılmaktadır. "Kapıdan kapıya" bir ürün ya da sürecin tek bir aşamasına ait yaşam döngüsünün ele alındığı bir yaklaşımdır [4].

Günümüzde tekstil endüstrisinde tüketici pamuk yaşam döngüsü değerlendirmesi konusunda bilinçlenme yaşamaktadır. Ancak pamuk geri dönüşümü, sadece yeşil pazarlamayla ilgili görülmekte ve işletmelerin hedefi tüketiciyi (satın alma kararını verdirmek amacıyla) ikna etmeye yönelik olmaktadır. Oysa YDA araştırmalarının temelinde pamuğun geri dönüştürülmesinde artan çevresel kazançlarını ölçülmesi ve geri dönüştürülebilir pamuk lifinin kullanım alanlarının yaygınlaştırılması olmalıdır. Gelişmiş ülkelerde örneğin Amerika Birleşik Devletlerde yürütülmekte olan Yaşam döngüsü envanterleri, 21.yüzyıl tekstil verisinin ortaya konması amacıyla yürütülmektedir. Yaşam döngüsü envanteri (YDE - LCI), ilgili enerji ve materyal girdileri ile pamuğun tohumdan-kapıya (elyaf) üretimi ve kapıdan-kapıya (kumaş) imalatıyla ilgili çevresel salınım verilerinin sayısallaştırılmasıdır. Söz konusu yaşam döngüsü değerlendirmesi (YDD - LCA), temsili pamuklu giysilerin (örgü golf tişörtü ve dokuma pamuklu pantolon) çevresel etkilerini tarladan, müşteri bakımı, kullanımı ve elden çıkarmasına (beşikten-mezara) kadar modellemektedir. Bu modelin hammadde, üretim, montaj-dikim, perakende satış, kullanım, geri dönüşüm, demontaj ve yok etme süreçlerini kapsadığı görülmektedir [13].

Çin, Hindistan ve ABD dünya genelinde en büyük üç pamuk üreticisi konumundadır. Türkiye, Hindistan, Çin ve Latin Amerika ise tekstil üretiminde en büyük rakamları olan dört üretici konumundadır. Bu beş ülkenin de dünyanın geleceği üzerine etkin farkındalık ortaya koyması

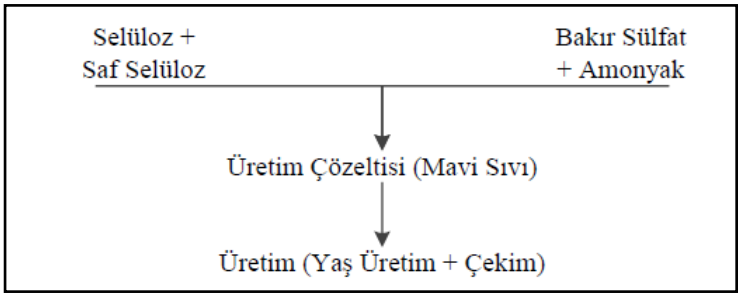
ISBN 978-605-7923-57-8

gerekmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı tekstil sektörü için büyük bir anlam ve önem ifade etmektedir. Dünya ve Türkiye üzerinde sürdürülebilirlik ile ilgili farkındalık artmakta, sürdürülebilirlik uygulamaları sektör içinde daha çok yer almaktadır.

2. Cupro (Cuproamonyum) Lifleri

Doğal polimerlerden elde edilen yapay liflere rejenere lifler denir. Bilindiği gibi bunların esas maddeleri doğada mevcut olup lif haline dönüştürülürken, kimyasal yapılarında bir değişim meydana gelmemektedir. Sadece fiziksel yapıları değişikliğe uğrayarak yeni bazı özellikler kazanmaktadırlar. Selülozik liflere önceleri yapay ipek denilmiş olmasına rağmen, sonraları bu tabirden vazgeçilerek rayon adının verilmesi uygun görülmüştür [13]. Nitrat rayonu, bakır amonyum rayonu, viskoz rayonu gibi. Bakır amonyum rayonu, rejenere selülozun bakır amonyum [üretim] prosesi ile üretilmesi ile oluşmaktadır. Ayrıca Amerikan Federal Ticaret Komisyonuna göre rayonun bir alt sınıfında yer almaktadır. Cupramonyum yani bakır amonyum lifleri kısaca cupro lifleri olarak da adlandırılmaktadır [13].

Cupro, pamuk linterinden üretilen rejenere selülozik elyaftır. 1857 yılında Matthias Eudard Schweizer tarafından selülozun bakır oksit ve amonyak karışımında çözünmesinin keşfedilmesi ile başlayan araştırmalar sonucu 1897 yılında "Cupro" prosesi adı verilen prosesle Cupramonyum lifleri üretilmiştir [14]. 1909 yılında Bemberg Cupro İpliği olarak piyasaya sunulmuştur. Günümüzde hala kullanılan bu yöntem, pamuk selülozu ve bakır tuzları kullanılmasının getirdiği yüksek maliyetlerden ötürü viskoz rayonu kadar geniş üretim miktarlarına ulaşamamıştır [15]. Bakır amonyum lifini elde etme prosesi (cuoxam) viskoz lifini elde etme prosesine benzemektedir (Görsel.4) [13]. Selüloz karışık bir çözelti içinde çözülür. Bakır tuzları ve amonyak, daha sonra çözelti içine sıkıştırılır. Bir spinneret kullanarak bir koagülasyon banyosu yapılır. Selüloz bir multifilament form vererek rejenerasyona tabi tutulur. Bu yüzden de Cuprammonium Rayon olarak adlandırılır [19].

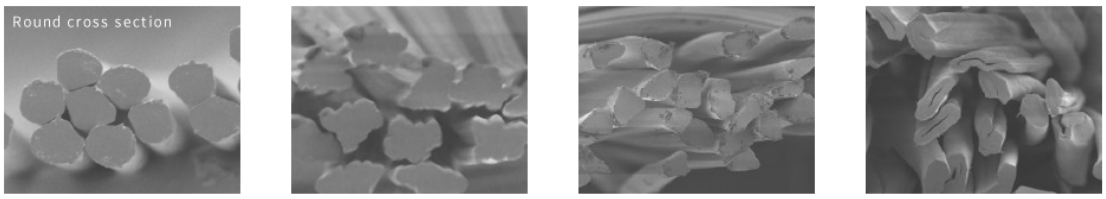

Görsel.4-Bakır amonyum lifinin üretiminin şeması [13]

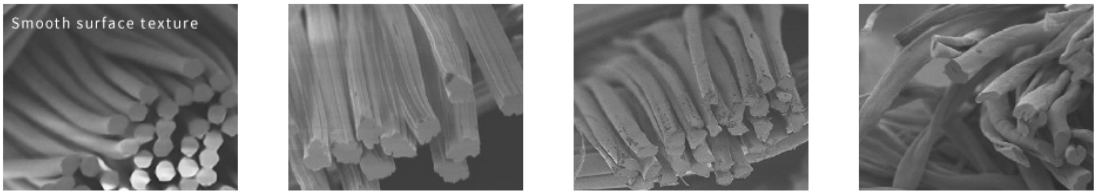
Üretilen bakır amonyum lifleri için ham madde olarak çoğunlukla, pamuk linterleri veya odun hamuru kullanılmaktadır. Pamuk linterleri içerdiği saf selüloz bakımından tercih edilmektedir. Bunun sonucunda yüksek kalitede mamuller elde edilmekle birlikte odun hamuruna göre daha pahalıdır[13]. Genel olarak bakır amonyum liflerinin çekilmesi için pratikte iki prosesin uygulandığı görülmektedir. Bunlardan birisi Batchwise (yığma) ile çekim yöntemi diğeri ise sürekli (kontinü) çekim yöntemidir [7].

ISBN 978-605-7923-57-8

Cupro Liflerinin Fiziksel Özellikleri

Görsel.5-Cupro, viskon, ipek ve pamuk lifinin enine kesiti [20]

Görsel.6 Cupro, viskon, ipek ve pamuk lifinin boyuna görüntüsü [20]

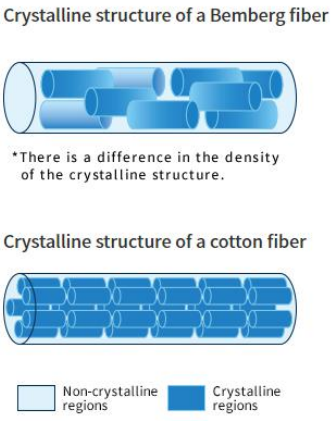
İncelik: Bütün rejenere liflerin içerisinde bakır amonyum lifleri yapı olarak en çok ipeğe benzeyen liftir. Düzgün bir yüzeye sahip olup üzerinde hiçbir pürüzlülük yoktur. Mikroskop altında boyuna kesiti dairesel olup enine kesiti de oldukça düzgün ve daireseldir (Görsel 5-6). Filamentler son derece ince olup genellikle incelikleri 1,4 dtex (1,3den)'tir [13]. Yuvarlak kesite sahip oluşu beraberinde pürüzsüz bir doku getirmektedir. Cupro lifi bu özelliği ile cildi diğer liflere göre daha az tahriş etmektedir.

1796

Mukavemet: Bakır amonyum liflerinin kuru haldeki mukavemeti 15-20 cN/tex (1,7-2,3 g/den); ıslak halde ise biraz mukavemetinden kaybeder ve 9,7-11,9 cN/tex'e düşebilir (1,1-1,35 g/den). Bakır amonyum liflerinin mukavemeti viskoz lifinden denye başına 2-3 gram daha fazladır [13].

Uzama ve elastikiyet: Bakır amonyum liflerinin kuru halde iken uzama oranı % 10-17, ıslak halde ise % 17-33 arasındadır. Esneklik yeteneği ise % 20-75 arasındadır [13].

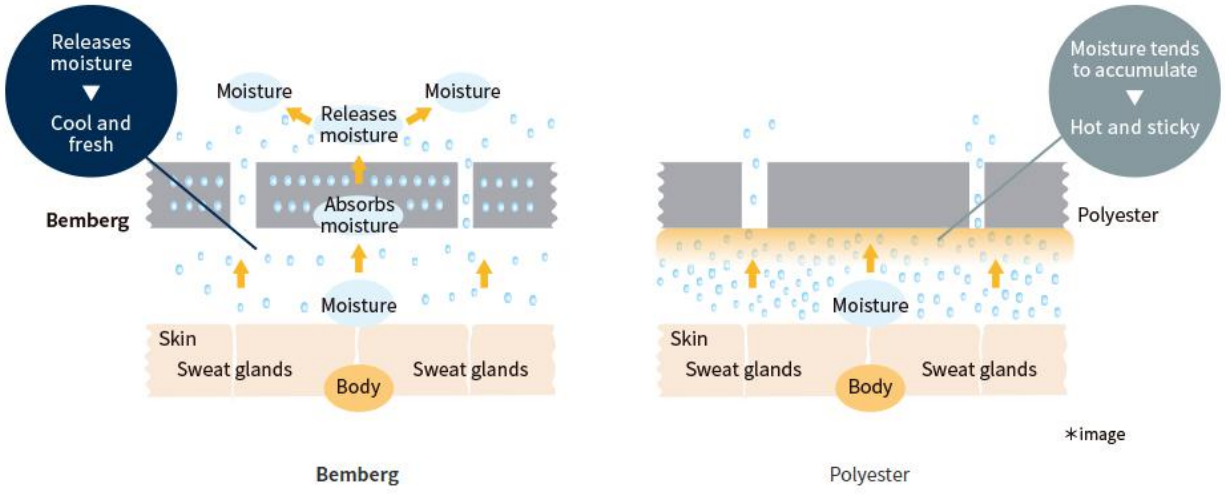
Sıcaklık: 250 °C'ye kadar ısıtılırsa bileşimi yumuşamadan bozulmaya başlar. Bakır amonyum iplikleri ve mamulleri kolay yanar ve az miktarda kül bırakır. Uzun süre gün ışığına maruz bırakılırsa yapısı zayıflar ve sağlamlığı azalır. Bakır amonyum lifleri kuru oldukları zaman elektriği iletmezler. Bu liflerin tutumları ipek gibi yumuşaktır ve kendilerine özgü şekilde parlaktır [13].

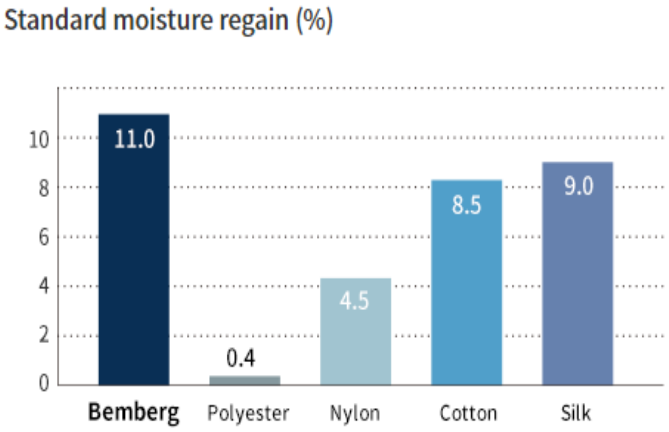
Görsel.7-Cupro lifinin Kristalim bölge oranı [20]

ISBN 978-605-7923-57-8

Cupro lifleri pamukla kıyaslandığında yüksek bir amorf bölgeye sahiptir (Görsel.7). Liflerde amorf bölgelerin yüksek nem içeriği cildin yüzeyinden ısının kaçmasını ve yaz mevsimlerinde kullanıcının serin kalmasını sağlar. Görsel 8'da cupro ve poliester liflerinin nem emme özellikleri karşılaştırılmıştır.

Görsel.8-Cupro ve polyester liflerinin nem yönetimi [20]

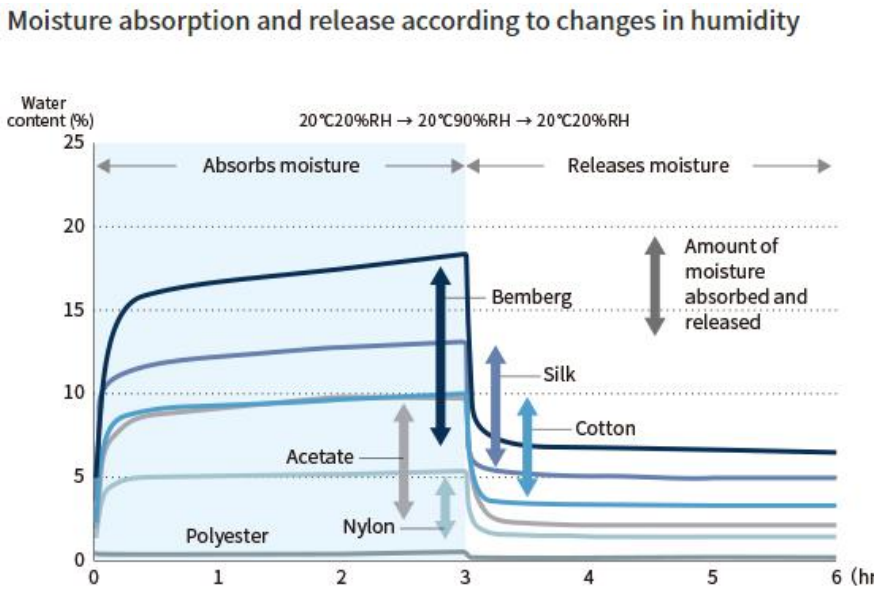

Görsel.9-Standart nem geri kazanım yüzdesi [20]

Nem: Cupro lifleri deri yüzeyinde oluşan nemi hızla emer ve çıplak gözle görülmeyen su kanalları ile tekstil dışına atar. Böylece kullanıcıyı serin, ferah ve konforlu tutar. Normal koşullar altında % 11-13 oranında nem absorbe eder (Görsel.9). Bu oran en çok % 14 oranına kadar yükselebilir. Suda şişer ve mukavemetinden kaybeder [13].

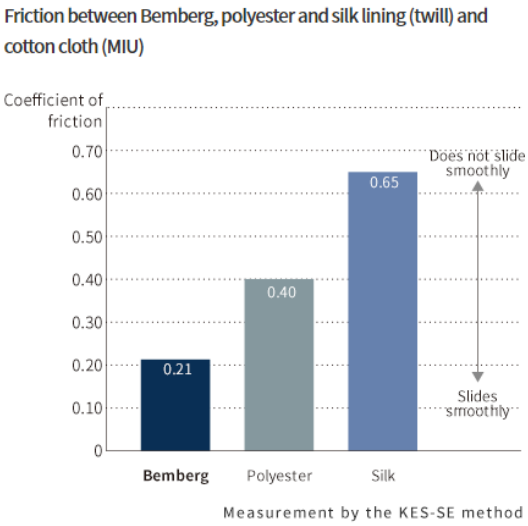
Görsel.10'da nem değişimine göre nem emilim ve salınımı görülmektedir. Ortalama bir günde, insan vücudu terleme yoluyla 600cc veya dört bardak su buharı salar. Bemberg, bu terlemeyi emen ve serbest bırakan mükemmel nem emici ve serbest bırakma özelliklerine sahiptir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Görsel.10-Rutubet değişimine bağlı olarak Cupro lifinin nem emme ve bırakma grafiği [20]

Sürtünme: Görsel 11'de Bemberg, polyester ve ipek astar (dimi) ve pamuklu bez (MIU) arasındaki sürtünme görülmektedir. Cupro lifleri neredeyse tamamen yuvarlak bir kesite sahip olan Bemberg, hafif ve rahat bir uyum için yumuşak bir şekilde kayan bir sürtünme katsayısına sahiptir.

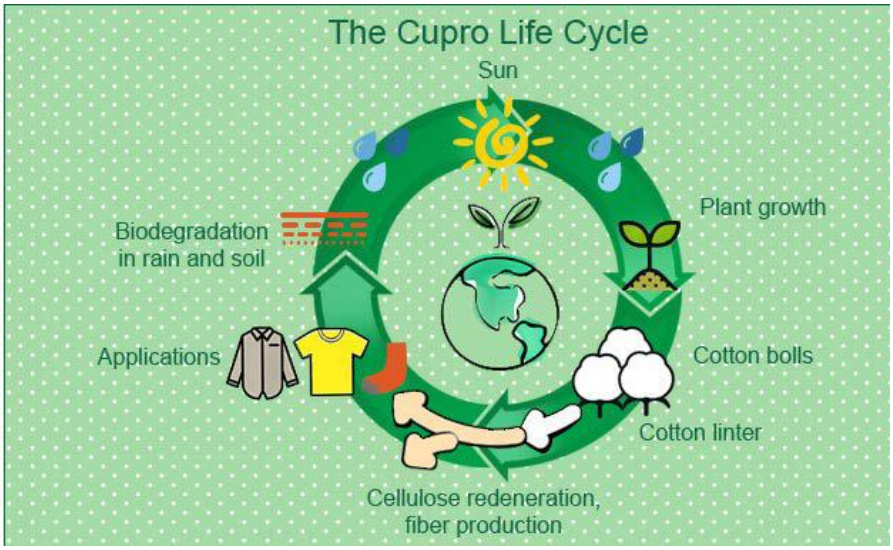
Görsel.11-Sürtünme durumu [20]

Bakır amonyum genel olarak diğer rejenere selüloz liflerinden daha pahalıdır. Sahip olduğu ekstra inceliği ve mukavemeti, yumuşak tuşesi, mevcut parlaklığı ve iyi dökümlülük gibi özellikleri yüksek kaliteli ürünlerin üretiminde elbette fiyatını da yükseltmektedir [13].

Bakır amonyum içerikli kumaşlar şifonlarda, satenlerde, dantellerde, ağlarda, ince ipeklerde ve çok ince tül kumaşlarda kullanılır. Bu iplik ve iplikten elde edilen kumaşlar daha çok iç giyimde, elbiselik kumaşlarda ve astarlarda kullanılmaktadır. Ayrıca spor giysileri, kravat, bluz, perdelik, bayrak bezi, yatak örtüleri ve döşemelik eşya yapımında kullanılır. Pazar piyasasında bakır amonyum lifleri sahip olduğu yüksek ısı transfer özelliği ile anılmaktadır. Sonuç olarak bakır amonyum içerikli mamuller

ISBN 978-605-7923-57-8

iç giyimde kullanılırsa tüketiciye serinletici bir his vermekte; yüksek nem çekme yeteneği ile yaz giysilerinde kullanılırsa da çok iyi konfor özellikleri sağlamaktadır [13].

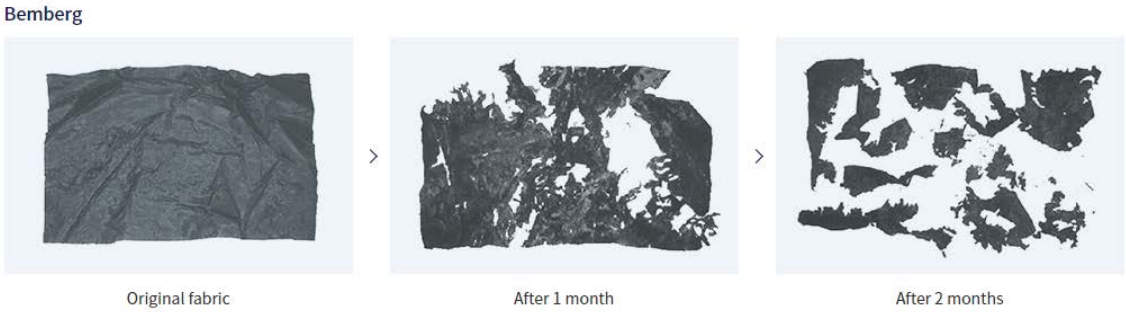
Görsel.12-Cupro lifinin yaşam döngüsü [22]

Cupro ile sürdürülebilirlik

Cupro bir eko-tekstil olarak kabul edilir. Ayrıca, cupro çevreye zarar vermeden kısa sürede toprakta çözünür. Yani biyolojik olarak parçalanabilir [19]. Cupro lifinin YDA Görsel.12'de sunulmaktadır. Cupronun fiziksel yapısından kaynaklanan soğutma performansı, yazın daha az klima kullanmamıza ve enerji tüketimini azaltmamıza izin verir. %100 olarak geri dönüştürülebilmektedir.

Kullanılmayan Atıklardan üretilmesi: Pamuk çekirdeğini koruyan yumuşak lif kullanılmayan bir atık olduğundan Cupro lifinin üretimi esnasında sıfır atık prensibine uygun bir süreç yürütülmüştür. Bu nedenle Cupro doğuştan sürdürülebilirdir.

Topraktaki biyolojik parçalanabilirlik: 2 ayda Cupro'nun %50 oranında toprakta çözündüğü ispatlanmıştır. Cupro, çok az çevresel yük ile biyolojik olarak parçalanabilir ve toprağın doğal bileşenlerine ayrışır. Örneğin, yaz şartlarında (sıcaklık 35 °C, nem% 80), malzemenin ağırlığı yaklaşık iki ayda bir buçuk azalır. Lif, canlı organizmalar tarafından parçalanır ve toprağa döner. Görsel.13 ve 14'te Cupro ve polyesterin kullanım sonrasında toprakta parçalanması görülmektedir.

Görsel.13-Cupro'nun toprakta parçalanması [21]

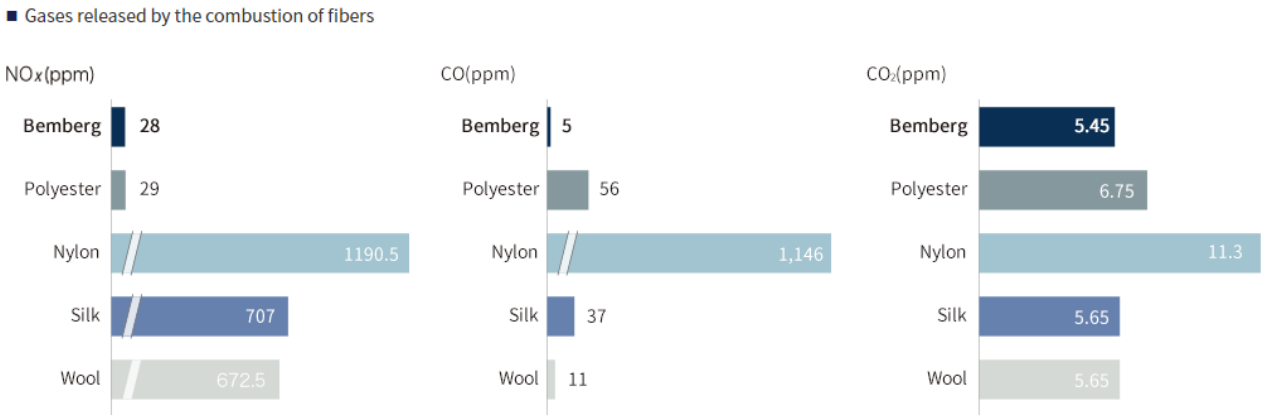
ISBN 978-605-7923-57-8

Görsel.14-Polyesterin toprakta parçalanması [21]

CO2 konsantrasyonunu düşürmesi: Pamuk bitkisi yenilenebilir bir kaynaktır ve genellikle ilkbaharda ekilir, çiçeklenir ve Kasım ayında toplanır. Büyüdükçe, CO2'yi havadan emer ve ardından atmosferik konsantrasyonu azaltır.

Düşük emisyonlu yanma: Cupro da dünya ve çevre üzerinde çok hassastır. Saf bir selülozdan dolayı, doğal olarak, çok az zararlı gaz emisyonu ile yakılarak yok edilir. Cupro liflerinin yanarken bile düşük çevresel etki gösterdiği görülmektedir (Görsel.15). Bemberg üretim sürecinden elde edilen lif atıkları enerji üretimi için yakıt olarak yeniden kullanmaktadır. Yakıldığında bile Cupro daha az toksik madde üretmektedir.

1800

Görsel.15- Cupro lifinin yanması ile açığa çıkan gazlar diğer liflerle kıyaslamalı olarak görülmektedir [21]

Parlak ve pürüzsüz yüzeyi nedeniyle cupramonyum rayonu genellikle hafif gramajlı yazlık giysilerde ve bazen de pamuk karışımlarında kullanılmaktadır. Bununla birlikte, Cupronun önemli özelliği tuşesi, dökümlülüğü ve biolojik uyumluluğudur [16-18].

7.Sonuç

Dünyaya ve çevreye verilen zarar, tekstil sektörü açısından sürdürülebilir çalışmalar ile yaklaşılmadıkça artacaktır. Tekstil ve hazır giyim firmaları ile birlikte bireylerin tüketim alışkanlık ve davranışları değişmeli, çevreye olan sorumluluk arttırılarak sürdürülebilirlik sağlanmalıdır [1].

ISBN 978-605-7923-57-8

Sürdürülebilir yaklaşımın en gerekli yolu olan doğal kaynakları tüketmeden ve çevreye zarar vermeden gelişme sağlanması ve yaşanabilir bir dünya sağlamak için bir takım çözüm önerileri bulunmaktadır. İlk olarak tekstil endüstirisinde meydana gelen atıkların azaltılarak çevre ve dünyaya verdiği zarar en aza indirilmesi gerekmektedir. Bu soruna çözüm önerileri olarak tekstil ürünlerinin geri dönüşümlerinin ve yeniden kullanımlarının sağlanması, sadece ürünün değil o ürünün yaşam döngüsünün de tasarlanması, hammadde kaynağı olarak doğal ürünlere öncelik verilerek doğada bozunabilen hammaddelerin kullanılması verilebilir. [4]

Bu anlamda sürdürülebilir yaklaşıma güzel bir örnek olarak eko-tekstil olarak kabul edilen ve biyolojik olarak bozulabilen cupro liflerine dikkat çekmek amacıyla bu araştırma yapılmıştır. Cupro liflerinin yapı özelliği olarak ipeğe olan benzerliğiyle, fiziksel özellik olarak iyi dökümlülük, yumuşaklık ve parlaklık gibi tüketiciye geniş ve kaliteli bir kullanım alanı sağlamaktadır. Türk iplik işletmelerinde kapıdan kapıya YDA çalışması yapılması bile diğer liflerin kullanımında çok etkili olmazken Cupro'nun kullanımında büyük etki sağlayacaktır. Cupro'nun yüzde yüz çözünebilir olması ve yüzde sıfır emisyon etkisi nedeniyle pahalı olmasına rağmen kullanılması sürdürülebilirlik için katkı sağlayacaktır. Tekstil tasarımcısının sürdürülebilirlik sorumluluğu ile ekolojik etkisi olmayan, az olan ürünler konusunda bir farkındalığı olması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

1-Kalkancı,M. (2017). Sürdürülebilir tekstil üretiminde "Organik Pamuk" ve Önemi *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi,* C1, S3, 121-130.

2-Eser,B. Çelik,P. Çay,A. Akgümüş,D. (2016). Tekstil ve konfeksiyon sektöründe sürdürülebilirlik ve geri dönüşüm olanakları,*Tekstil ve Mühendis,* 23: 101, 43-60.

3-Anoop A.T., Joseph, N, ve Kumar R. (2014). Review of Green and Sustainable Indicators for Indian Supply Chain Networks. International Journal of Engineering and Advanced Technology, 3(3), 326-330.

4-Tekstilde Çevre, Tekstilde Terbiye Sektöründe Temiz Üretim için Örnek Modellerin oluşturulması Projesi, Teknolojik Değerlendirme Raporu, http://www.butekom.org/Data/SayfaEk/705183ba-ea92-4069-a4fe-19244e7fd5a7.pdf

5- http://depo.btu.edu.tr/dosyalar/sanayi/Dosyalar/SULE__HOCA.pdf

6-Özbağcı,Ö.(2017).*Pamuk ve bazı rejenere selüloz esaslı süprem örgü kumaşların fiziksel ve boyutsal özellikleri.*Dokuz Eylül Üniversitesi,Fen Bilimleri Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İzmir

7-Gündüz,G.(2016).*Bakıramonyum/pamuk karışımlı örme kumaşların nem yönetim performansının incelenmesi.*Pamukkale Üniversitesi,Tekstil Mühendisliği Anabilim Dalı,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Denizli

8-https://www.asahi-kasei.co.jp/fibers/en/bemberg/sustainability/production.html

ISBN 978-605-7923-57-8

9-Curteza,. A., (2012), Sustainable Textiles, Technical University of Iasi, Faculty of Textiles - Leather and Industrial Management, Romania. http://www.2bfuntex.eu/sites/default/files/materials/Sustainable%20textiles_Antonela%20Curteza.pdf

10-Ercoşkun, Ö. Y. (2007). Sürdürülebilir Kent İçin Ekolojik-teknolojik (Eko-tek) Tasarım: Ankara-güdül Örneği. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 227, Ankara.

11-Can,Ö. ve Ayvaz,K.,(2017).Tekstil ve modada sürdürülebilirlik.*Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, 2017* C1, S3, 110-119.

12-Özdemir,S. ve Tekeoğlu,O.(2012).Ekolojik tekstil ürünlerinde kullanılan hammaddeler*, 1. Uluslararası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu Bildiri Kitabı*.

13-Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Yayınları-1,Yaşam Döngüsü Analizi, https://rec.org.tr/dyn_files/20/5928-I-YASAM-DONGUSU-ANALIZI.pdf

14-Andreoli C and Freti F (2006). *Reference Books of Textile Technologies – Man-made Fibres* (Milano: Acimit Fundation) .

15-Woodings, C.(2001). *Regenerated Cellulose Fibres* (Cambridge: Woodhead Publishing).

16-Griffiths, P ve Kulke T (2001). T. Clothing movement–visual sensory evaluation and its correlation to fabric properties, *J. Sens. Stud.* 17 229-255

17-Essick G K, McGlone F, Dancer C, Fabricant D, Ragin Y, Phillips N and Guest S. (2010). Quantitative assessment of pleasant touch.*Neurosci. Biobehav. R.* 34 192-203

18-Koyama S, Morishima M, Miyauchi Y and Ishizawa H (2014). *Int. J. Eng. Sci.* 3(32):60-66.

19-Dirgar,E.,(2017), The performance properties of the fabrics produced from cupro and some other regenerated cellulose fibers.*Tekstil ve Konfeksiyon*,(2) 22

20-http://www.asahi-kasei.co.jp/fibers/en/bemberg/bemberg-world/feature.html

21-http://www.asahi-kasei.co.jp/fibers/en/bemberg/bemberg-world/material.html

22-http://www.bebeknit.com.tw/bebeknit/cupro.html

ISBN 978-605-7923-57-8

RELATIONS ON BI-PERIODIC JACOBSTHAL SEQUENCE

Şükran UYGUN

Hasan KARATAŞ

Ersen AKINCI

suygun@gantep.edu.tr

Department of Mathematics, Science and Art Faculty,

Gaziantep University, Campus, Gaziantep, Turkey

December 8-9, 2018

ABSTRACT

Since Fibonacci wrote his book called Liber Abaci at the beginning of the thirteenth century, his intriguing sequence has fascinated mathematicians through the years not only for its inherent mathematical riches, but also for its applications in art, nature, arhitecture. So there are many papers concern about special second order sequences such as Fibonacci, Lucas, Jacobsthal, Jacobsthal Lucas, Horadam, Pell, Pell Lucas etc. The ratio of two consecutive elements of Fibonacci sequence is called Golden Ratio. It is very important because of in many research areas. And, it is well known that computers use conditional directives to change the flow of execution of a program. In addition to branch instructions, some microcontrollers use skip instructions which conditionally bypass the next instruction.This brings out being useful for one case out of the four possibilities on 2 bits, 3 cases on 3 bits, 5 cases on 4 bits, 11 cases on 5 bits, 21 cases on 6 bits,..., which are exactly the Jacobsthal numbers Because of the importance of special integer sequences, the researchers generalize them by the different methods such as changing initial conditions, adding new parameters to recurrence relations. You can see the generalization of special integer sequences all of our references.

Our study is about Jacobsthal sequence. So first of all the definition of Jacobsthal sequence is given by using the recurrence relation as $J_{n+2}=J_{n+1}+2J_n$, with initial conditions $J_0=0$ and $J_1=1$. A new generalization of the Jacobsthal sequence is defined by Uygun and Owusu called bi-periodic Jacobsthal numbers. In this paper, through a much broader study on this new generalization, particularly considering its Binet formula, some numerous new identities and properties of this sequence are investigated. For example, consecutive terms of bi-periodic Jacobsthal numbers, some different sum formulas of this sequences and interesting explicit formula for bi-periodic Jacobsthal numbers are obtained. The results are used for classic Jacobsthal numbers.

Keywords: Generalized Jacobsthal sequence; Binet formula; Generating Functions.

1803

RELATIONS ON BI-PERIODIC JACOBSTHAL SEQUENCE

MAIN RESULTS

Definition 1 (Uygun and Owusu, 2016). For any natural number n and nonzero real numbers a and b, the generalized bi-periodic Jacobsthal sequence $\{J_n\}_{n=0}^{\infty}$ is defined recursively by

$$J_0 = 0, \quad J_1 = 1, \quad J_n = \begin{cases} aJ_{n-1}+2J_{n-2} & if\ n\ is\ even \\ bJ_{n-1}+2J_{n-2} & if\ n\ is\ odd \end{cases} \quad (n \geq 2).$$

ISBN 978-605-7923-57-8

If we take $a = b = 1$, we have the classical Jacobsthal sequence.

The first four terms are listed below:

$$J_0 = 0, \quad J_1 = 1, \quad J_2 = a \quad J_3 = ab + 2 \ldots$$

Lemma 2 (Uygun and Owusu, 2016). The sequence $\{J_n\}_{n=0}^{\infty}$ satisfies the following properties

1. $J_{2n} = (ab + 4)J_{2n-2} - 4J_{2n-4}$
2. $J_{2n+1} = (ab + 4)J_{2n-1} - 4J_{2n-3}$

Theorem 3 (Uygun and Owusu, 2016). *(Generating function)* The generating function for bi-periodic Jacobsthal sequence $\{J_n\}_{n=0}^{\infty}$ is given by

$$J(x) = \frac{x(1 + ax - 2x^2)}{1 - (ab + 4)x^2 + 4x^4}.$$

Theorem 4 (Uygun and Owusu, 2016). *(Binet formula)* For every n belonging to the set of natural numbers, the Binet formula for the bi-periodic Jacobsthal Lucas sequence is given by;

1804

$$J_n = \frac{a^{1-\xi(n)}}{(ab)^{\left\lfloor \frac{n}{2} \right\rfloor}} \left(\frac{\alpha^n - \beta^n}{\alpha - \beta} \right)$$

where

The parity function is defined as;

$$\xi(n) = \begin{cases} 0 & n \text{ is even} \\ 1 & n \text{ is odd} \end{cases}$$

and

$$\alpha = \frac{ab + \sqrt{a^2b^2 + 8ab}}{2} \quad \text{and} \quad \beta = \frac{ab - \sqrt{a^2b^2 + 8ab}}{2}$$

are the roots of the characteristic polynomial given by $x^2 - abx - 2ab = 0$.

Lemma 5 (Uygun and Owusu, 2016). *(7 Golden properties and their proofs)*

1. $(\alpha + 2)(\beta + 2) = 4$

ISBN 978-605-7923-57-8

2. $\alpha+\beta=ab$

3. $\alpha\beta=-2ab$

4. $\alpha+2=\frac{\alpha^2}{ab}$

5. $\beta+2=\frac{\beta^2}{ab}$

6. $-\beta(\alpha+2)=2\alpha$

7. $-\alpha(\beta+2)=2\beta$

Theorem 6: For any nonnegavite integer n, we have

$$J_{n+6}=(ab+6)a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}J_{n+3}-8J_n$$

Proof. One can use the extended Binetís formula to drive the above result. However, we prefer to use the recurrence relation as follows. For any positive integer $m\geq 2$,we have

$$J_{n+6}=(ab+4)J_{n+4}-4J_{n+2}$$

1805

hence

$$\begin{aligned}
J_{n+6} &= (ab+4)[a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}J_{n+3}+2J_{n+2}]-4J_{n+2}\\
&= (ab+4)a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}J_{n+3}+(2ab+4)J_{n+2}\\
&= (ab+6)a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}J_{n+3}+(2ab+4)J_{n+2}-2a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}J_{n+3}\\
&= \begin{array}{l}(ab+6)a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}J_{n+3}+(2ab+4)J_{n+2}\\ -2a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}[a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}J_{n+2}+2J_{n+1}]J_{n+3}\end{array}\\
&= (ab+6)a^{1-\xi(n)}b^{\xi(n)}J_{n+3}-8J_n
\end{aligned}$$

when a = b = 1 the above result reduces to a known identity of Jacobsthal numbers

$$J_{n+6}=7J_{n+3}-8J_n$$

Theorem 7: For any positive integer m, we have

$$J_m=a^{\xi(m-1)}\sum_{k=0}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\binom{m-k-1}{k}(ab)^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor-k}2^k$$

ISBN 978-605-7923-57-8

Proof. We will use the principle of mathematical induction to show the validity of the above formula. It is clear that the result is true when m = 1, since

$$J_1 = 1 = \sum_{k=0}^{\left\lfloor \frac{m-1}{2} \right\rfloor} \binom{m-k-1}{k} (ab)^{\left\lfloor \frac{m-1}{2} \right\rfloor - k} 2^k$$

Assume that it is true for any n such that $1 \le n \le m$ Then by the induction assumption and a known fact about binomial coefficients, we get

$$\begin{aligned}
J_{m+1} &= a^{\xi(m)} b^{1-\xi(m)} J_m + 2J_{m-1} \\
&= a^{\xi(m)} b^{1-\xi(m)} a^{\xi(m-1)} \sum_{k=0}^{\left\lfloor \frac{m-1}{2} \right\rfloor} \binom{m-k-1}{k} (ab)^{\left\lfloor \frac{m-1}{2} \right\rfloor - k} 2^k \\
&\quad + 2a^{\xi(m-2)} \sum_{k=0}^{\left\lfloor \frac{m-2}{2} \right\rfloor} \binom{m-k-2}{k} (ab)^{\left\lfloor \frac{m-2}{2} \right\rfloor - k} 2^k \\
&= ab^{\xi(m+1)} \sum_{k=0}^{\left\lfloor \frac{m-1}{2} \right\rfloor} \binom{m-k-1}{k} (ab)^{\left\lfloor \frac{m-2}{2} \right\rfloor - k} 2^k \\
&\quad + a^{\xi(m)} \sum_{k=0}^{\left\lfloor \frac{m-2}{2} \right\rfloor} \binom{m-k-2}{k} (ab)^{\left\lfloor \frac{m-2}{2} \right\rfloor - k} 2^{k+1} \\
&= a^{\xi(m)} (ab)^{\xi(m+1)} \sum_{k=0}^{\left\lfloor \frac{m-1}{2} \right\rfloor} \binom{m-k-1}{k} (ab)^{\left\lfloor \frac{m-1}{2} \right\rfloor - k} 2^k \\
&\quad + a^{\xi(m)} \sum_{k=0}^{\left\lfloor \frac{m-2}{2} \right\rfloor} \binom{m-k-2}{k} (ab)^{\left\lfloor \frac{m-2}{2} \right\rfloor - k} 2^{k+1}
\end{aligned}$$

ISBN 978-605-7923-57-8

$$= a^{\xi(m)}\left[\sum_{k=0}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\binom{m-k-1}{k}(ab)^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor-k+\xi(m-1)}2^k + \sum_{k=0}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\binom{m-k-1}{k}(ab)^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor-k+\xi(m-1)}2^k\right]$$

$$= a^{\xi(m)}\left[\binom{m-1}{0}(ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor-0} + \sum_{k=1}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\binom{m-k-1}{k}(ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor-k}2^k + \sum_{k=1}^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor}(ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor-k}2^k\right]$$

$$= a^{\xi(m)}\left[(ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor} + \sum_{k=1}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\left[\binom{m-k-1}{k}+\binom{m-k-1}{k-1}\right](ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor-k}2^k + \binom{m-\frac{m}{2}-1}{\frac{m}{2}-1}(ab)^{\frac{m}{2}-\frac{m}{2}}2^{\frac{m}{2}}\right]$$

$$= a^{\xi(m)}\left[\sum_{k=1}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\left[\binom{m-k}{k}\right](ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor-k}2^k + (ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor}+2^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor}\left(1-\xi(m)\right)\right]$$

$$= a^{\xi(m)}\left[\sum_{k=0}^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor}\left[\binom{m-k}{k}(ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor-k}2^k\right]\right]$$

Theorem 8: For any two positive integers m and n, we have

$$J_{m+n-1} = a^{\xi(mn+n-m)}b^{1-\xi(mn+n-m)}J_mJ_n + 2a^{-\xi(mn)}b^{\xi(mn)}J_{m-1}J_{n-1}$$

Proof: we will prove the above result using the extended Binet's formula. First, note that $\xi(m+n) = \xi(m)+\xi(n)-2\xi(mn)$ and

ISBN 978-605-7923-57-8

$$
\begin{aligned}
&a^{\xi(mn+n-m)}b^{1-\xi(mn+n-m)}J_mJ_n \\
&=\left(\frac{b}{a}\right)^{1-\xi(mn+n-m)}\frac{a^{1-\xi(n)}}{(ab)^{\left\lfloor\frac{n}{2}\right\rfloor}}\left(\frac{\alpha^n-\beta^n}{\alpha-\beta}\right)\left(\frac{\alpha^m-\beta^m}{\alpha-\beta}\right)\frac{a^{1-\xi(m)}}{(ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor}} \\
&=\frac{a^{1-\xi(m)-\xi(n)+\xi(mn+n-m)}b^{1-\xi(mn+n-m)}}{(ab)^{\left\lfloor\frac{n}{2}\right\rfloor+\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor}}\frac{\alpha^{m+n}+\beta^{m+n}-\alpha^n\beta^m-\alpha^m\beta^n}{(\alpha-\beta)^2} \\
&=\frac{a^{1+\frac{\xi(m+n)}{2}}b^{1-\frac{\xi(m+n)}{2}}}{(ab)^{\frac{m+n}{2}}}\frac{\alpha^{m+n}+\beta^{m+n}-\alpha^n\beta^m-\alpha^m\beta^n}{(\alpha-\beta)^2}
\end{aligned}
$$

similary we may obtain

$$
\begin{aligned}
&2a^{-\xi(mn)}b^{\xi(mn)}J_{m-1}J_{n-1} \\
&=2\frac{b^{\xi(mn)}a^{-\xi(m)+1-\xi(n-1)+1-\xi(m-1)}}{(ab)^{\left\lfloor\frac{n}{2}\right\rfloor+\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor}}\left(\frac{\alpha^{n-1}-\beta^{n-1}}{\alpha-\beta}\right)\left(\frac{\alpha^{m-1}-\beta^{m-1}}{\alpha-\beta}\right) \\
&=2\frac{a^{1+\frac{\xi(m+n)}{2}}b^{1-\frac{\xi(m+n)}{2}}}{(ab)^{\frac{m+n}{2}}}\frac{\alpha^{m+n-2}+\beta^{m+n-2}-\alpha^{n-1}\beta^{m-1}-\alpha^{m-1}\beta^{n-1}}{(\alpha-\beta)^2} \\
&=2\frac{a^{\frac{\xi(m+n)}{2}}b^{-\frac{\xi(m+n)}{2}}}{(ab)^{\frac{m+n}{2}-1}}\frac{\alpha^{m+n-2}+\beta^{m+n-2}-\alpha^{n-1}\beta^{m-1}-\alpha^{m-1}\beta^{n-1}}{(\alpha-\beta)^2}
\end{aligned}
$$

The right hand side of part the equality is given by

$$
\begin{aligned}
&=\frac{a^{1+\frac{\xi(m+n)}{2}}b^{1-\frac{\xi(m+n)}{2}}}{(ab)^{\frac{m+n}{2}}}\frac{\alpha^{m+n-1}\left(\alpha+2ab\alpha^{-1}\right)+\beta^{m+n-1}\left(\beta+2ab\beta^{-1}\right)}{(\alpha-\beta)^2} \\
&=\frac{a^{1+\frac{\xi(m+n)}{2}}b^{1-\frac{\xi(m+n)}{2}}}{(ab)^{\frac{m+n}{2}}(\alpha-\beta)^2}\left(\alpha^{m+n}+2\alpha^{m+n-2}ab+\beta^{m+n}+2\beta^{m+n-2}ab\right) \\
&=\frac{a^{1+\frac{\xi(m+n)}{2}}b^{1-\frac{\xi(m+n)}{2}}}{(ab)^{\frac{m+n}{2}}(\alpha-\beta)^2}\left(\alpha^{m+n-1}(\alpha-\beta)-\beta^{m+n-1}(\alpha-\beta)\right) \\
&=\frac{a^{1+\frac{\xi(m+n)}{2}}b^{1-\frac{\xi(m+n)}{2}}}{(ab)^{\frac{m+n}{2}}}\frac{\alpha^{m+n-1}-\beta^{m+n-1}}{(\alpha-\beta)}
\end{aligned}
$$

The right hand side of part Theorem 8 is given by

ISBN 978-605-7923-57-8

$$\alpha^{\xi(mn+n-m)}\beta^{1-\xi(mn+n-m)}j_m j_n + 2\alpha^{-\xi(mn)}\beta^{\xi(mn)}j_{m-1}j_{n-1}$$
$$= \frac{a^{1+\frac{\xi(m+n)}{2}}b^{1-\frac{\xi(m+n)}{2}}}{(ab)^{\frac{m+n}{2}}}\frac{\alpha^{m+n-1}\left(\alpha+2ab\alpha^{-1}\right)-\beta^{m+n-1}\left(\beta+2ab\beta^{-1}\right)}{(\alpha-\beta)^2}$$

Theorem9: Any positive integer $m \le 2$, we have

$$aJ_{2m-1} = J_{m+1}J_m + J_{m-1}J_{m-2}$$

Proof: Using Theorem 8 we get

$$J_{m+n-1} = \alpha^{\xi(mn+n-m)}b^{1-\xi(mn+n-m)}j_m j_n + 2\alpha^{-\xi(mn)}b^{\xi(mn)}j_{m-1}j_{n-1}$$

$$\begin{aligned} aj_{2m-1} &= a^{\xi(m+1)}b^{1-\xi(mn+n-m)}j_{m+1}j_{m-1} + 2\alpha^{1-\xi(m+1)}b^{\xi(m+1)}j_m j_{m-2} \\ &= \alpha^{1-\xi(m)}b^{\xi(m)}j_{m+1}j_{m-1} + 2\alpha^{1-\xi(m+1)}b^{\xi(m+1)}j_m j_{m-2} \\ &= j_{m+1}\left(\alpha^{1-\xi(m)}b^{\xi(m)}j_{m-1}\right) + 2\alpha^{1-\xi(m+1)}b^{\xi(m+1)}j_m j_{m-2} \\ &= j_{m+1}\left(j_m - j_{m-2}\right) + 2\alpha^{1-\xi(m+1)}b^{\xi(m+1)}j_m j_{m-2} \\ &= j_{m+1}j_m - j_{m-2}\left(j_{m+1} - \alpha^{1-\xi(m+1)}b^{\xi(m+1)}j_m\right) \\ &= j_{m+1}j_m - j_{m-2}j_{m-1} \end{aligned}$$

1809

Theorem 10 (Generalized Catalanís Identity). For any positive integer $m \le 2$,we have

$$j_m = \frac{a^{\xi(m+1)}}{2^{m-1}}\sum_{k=0}^{\left\lfloor\frac{m-2}{2}\right\rfloor}\binom{m}{2k+1}(ab)^{\left\lfloor\frac{m-2}{2}\right\rfloor-k}(ab+8)^k$$

Proof. Note that and are roots of the quadratic equation.

$$x^2 - abx - 2ab = 0$$

Since

$2\alpha = ab + \sqrt{ab(ab+8)}$ and $2\beta = ab - \sqrt{ab(ab+8)}$

it is clear to see that

$$\begin{aligned} (2\alpha)^m &= \left(ab + \sqrt{ab(ab+8)}\right)^m \\ &= \sum_{k=0}^{m}\binom{m}{k}(ab)^{m-\frac{k}{2}}(ab+8)^{\frac{k}{2}} \end{aligned}$$

ISBN 978-605-7923-57-8

$$(2\beta)^m = \left(ab-\sqrt{ab(ab+8)}\right)^m = \sum_{k=0}^{m}\binom{m}{k}(-1)^k (ab)^{m-\frac{k}{2}}(ab+8)^{\frac{k}{2}}$$

$$(2\alpha)^m-(2\beta)^m = 2\sqrt{ab(ab+8)} \sum_{J=0}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\binom{m}{2j+1}(ab)^{m-j-1}(ab+8)^j$$

By using the Binet formula for Jacobsthal sequence

$$J_n = \frac{a^{1-\xi(n)}}{(ab)^{\left\lfloor\frac{n}{2}\right\rfloor}}\left(\frac{\alpha^n-\beta^n}{\alpha-\beta}\right)$$

$$\frac{a^{(1-\xi(m))}}{(ab)^{\left\lfloor\frac{m}{2}\right\rfloor}}\frac{1}{2^{m-1}}\sum_{J=0}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\binom{m}{2j+1}(ab)^{m-j-1}(ab+8)^j$$

$$\frac{a^{\xi(m+1)}}{2^{m-1}}\sum_{J=0}^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor}\binom{m}{2j+1}(ab)^{\left\lfloor\frac{m-1}{2}\right\rfloor-j}(ab+8)^j$$

Theorem 11 For every n belonging to the set of natural numbers, we obtain

$$J_n J_{(n+2)} = \left(\frac{a}{b}\right)^{\xi(n+1)}\left[\left(\frac{b}{a}\right)^{\xi(n)}\frac{a^{(1-\xi(n+1))^2}}{(ab)^{2\left\lfloor\frac{n+1}{2}\right\rfloor}}\left(\frac{\alpha^{n+1}-\beta^{n+1}}{\alpha-\beta}\right)^2+(-1)^{n+1}\right]$$

Proof: By using Binet form, it is written that

$$J_n J_{(n+2)} = \frac{\left(a^{1-\xi(n)}\right)^2}{(ab)^{2\left\lfloor\frac{n}{2}\right\rfloor+1}}\left[\left(\frac{\alpha^{n+2}-\beta^{n+2}}{\alpha-\beta}\right)\left(\frac{\alpha^n-\beta^n}{\alpha-\beta}\right)\right]$$

$$= \frac{a^{2\xi(n+1))^2}}{(ab)^{n-\xi(n)+1}}\left(\frac{\alpha^{2n+2}+\beta^{2n+2}-(-2ab)^n(a^2b^2+4ab)}{(\alpha-\beta)^2}\right)$$

Fort he right hand side of the equality, it is obtained that

ISBN 978-605-7923-57-8

$$\left(\frac{a}{b}\right)^{\xi(n+1)}\left[\left(\frac{b}{a}\right)^{\xi(n)}\frac{a^{2\xi(n)}}{(ab)^{n+1-\xi(n+1)}}\frac{\alpha^{2n+2}+\beta^{2n+2}-2(\alpha\beta)^{n+1}}{(\alpha-\beta)^2}\right.$$
$$\left.+(-1)^{n+1}\right]$$
$$=\left(\frac{a}{b}\right)^{\xi(n+1)}\left[\frac{1}{(ab)^n}\left(\frac{\alpha^{2n+2}+\beta^{2n+2}-2(-2ab)^{n+1}-(-2ab)^n(a^2b^2+8ab)}{(\alpha-\beta)^2}\right.\right]$$

Theorem 12 For every n belonging to the set of natural numbers, we obtain

$$\sum_{i=1}^{2n}\left(\frac{a}{b}\right)^{\xi(i)}\frac{J_iJ_{i+2}}{2^i}=\frac{1}{b}\left(\frac{J_{2n+1}J_{2n+2}}{2^{2n}}-a\right)$$

Proof:

$$\left(\frac{a}{b}\right)^{\xi(i)}\frac{J_iJ_{i+2}}{2^i}$$
$$=\left(\frac{a}{b}\right)^{\xi(i)}\frac{a^{2(1-\xi(i))}}{(ab)^{2\left\lfloor\frac{i}{2}\right\rfloor+1}}\frac{\left(\alpha^i-\beta^i\right)\left(\alpha^{i+2}-\beta^{i+2}\right)}{(\alpha-\beta)^2 2^i}$$
$$=\left(\frac{a}{b}\right)\frac{\alpha^{2i+2}+\beta^{2i+2}-(-2ab)^i(a^2b^2+4ab)}{(\alpha-\beta)^2(2ab)^i}$$

Then

$$\sum_{i=1}^{2n}\left(\frac{a}{b}\right)^{\xi(i)}\frac{J_iJ_{i+2}}{2^i}=$$
$$=\frac{a}{b(\alpha-\beta)^2}\sum_{i=1}^{2n}\frac{\alpha^{2i+2}+\beta^{2i+2}-(-2ab)^i(a^2b^2+4ab)}{(2ab)^i}$$
$$=\frac{a}{b(\alpha-\beta)^2}\left[\frac{\alpha^{4n+3}+\beta^{4n+3}}{ab(2ab)^{2n}}-\left(\alpha^3+\beta^3\right)\right]$$

Theorem 13

For every n belonging to the set of natural numbers, we obtain

$$\sum_{i=1}^{2n}\frac{J_iJ_{i+3}}{2^{i+1}}=\frac{1}{b}\left(\frac{J_{2n+1}J_{2n+3}}{2^{2n+1}}-(ab+1)\right)$$

REFERENCES

[1] T. Koshy, Fibonacci and Lucas Numbers with Applications, John Wiley and Sons Inc., NY 2001.
[2] A. H. George, Some formulae for the Fibonacci sequence with generalization, Fibonacci Quart.,7 1969, 113-130.
[3] : S. P. Pethe, C. N. Phadte, A generalization of the Fibonacci sequence, Applications of Fibonacci numbers, Vol. 5 (St. Andrews, 1992), 465-472.

ISBN 978-605-7923-57-8

[4] A. F. Horadam, Jacobsthal representation numbers, The Fibonacci Quarterly.,37(2), 1999, 40-54.

[5] M. Edson, O. Yayenie, A new generalization of Fibonacci sequences and the extended Binet.s formula, INTEGERS Electron. J. Comb. Number Theor., 9 2009, 639-654.

[6] O. Yayenie, A note on generalized Fibonacci sequence, Appl. Math. Comput., 217 2011, 5603-5611.

[7] G. Bilgici, Two generalizations of Lucas sequence, Applied Mathematics and Computation, 245, 2014, 526-538.

[8] A. Coskun, N.Taskara, The matrix sequence in terms of bi-periodic Fibonacci numbers, arXiv:1603.07487v2 [math.NT] 4 Apr 2016.

[9] A. Coskun, N. Yilmaz, N.Taskara, A note on the bi-periodic Fibonacci and Lucas matrix sequences, arXiv:1604.00766v1 [math.NT] 4 Apr 2016.

[10] S. Uygun, E. Owusu, A New Generalization of Jacobsthal Numbers (Bi-Periodic Jacobsthal Sequences), Journal of Mathematical Analysis 7(5), 2016, 28-39.

[11] S. Uygun, E. Owusu, Matrix Representation of Bi-Periodic Jacobsthal, arXiv:1702.00604v1 [math.CO] 2 Feb 2017.

[12] Jun S. P., Choi K.H, Some properties of the Generalized Fibonacci Sequence by Matrix Methods, Korean J. Math, 24(4), 2016, 681-691.

ISBN 978-605-7923-57-8

RUH SAĞLIĞINDA DEĞERLER NEDEN ÖNEMLİDİR? BİR DERLEME ÇALIŞMASI

WHY IS VALUES IMPORTANT IN MENTAL HEALTH? A REVIEW STUDY

Erman YILDIZ

Arş. Grv., İnönü Üniversitesi, erman.yildiz@inonu.edu.tr

Özet

Değerler, yaşamımızda bizim için önemli olan dinamikleri barındırır. Literatürde çeşitli tanımlamaları olmakla birlikte değerler; birey-birey, birey-toplum ilişkilerine ve yaşantılarına yön verebilen dinamik yapılar olarak bilinmektedir. Bu yapıların kişilerarası iletişimin unsurlarını netleştirme, bireyin tercihlerinde yardımcı olma gibi işlevsel parametreleri barındırdığı bildirilmektedir. Bu kapsamda değerler, karar verme ve eylemleri güdüleyen öncelikli bireysel inançları belirtmekle birlikte bireylerin davranışlarına öncülük etmesi sebebiyle önemli kavramlardır. Ruh sağlığında değerlerin önemi de aslında davranışlar üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, ruh sağlığında değerler konusunda mütevazı bilgiler söz konusudur. Bu noktada konu ile ilgili reel bilgilere ihtiyacın olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular doğrultusunda bu derleme, değerler ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda ulusal ve uluslararası literatür ilgili anahtar kelimeler kullanılarak taranmıştır. Çalışmaların başlığında ve özetinde yeterli bilgi bulunmadığında, gerekli veriler tam metinlerden elde edilmiştir. Bu gözden geçirme sürecinin tutarlı olmasını sağlamak adına, değerler ile ruh sağlığı ilişkisine açık bir şekilde değinen çalışmalar dahil edilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda konu ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bununla birlikte değerlerin yaşama yön verdiği, anlam kazandırdığı ve yeni yaşantıları, düşünceleri ve ilişkileri birleştirmek, açıklamak ve değerlendirmek için bir çerçeve oluşturduğu vurgulanmıştır. Genel olarak değerlerin sağlık alanında, özellikle bir olgu karşısında bireyin kendisini, başkalarını ya da olayları değerlendirmesinde, doğru ve etkin kararlar almasında ve tercihlerde bulunmasında, uyuşmazlıkları çözmesinde, oldukça önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ruh sağlığı bağlamında değerler; yapıcı ve tutarlı yönler sunmaları, psikolojik esnekliği teşvik etmeleri ve motivasyon sağlamaları, etkili ve pragmatik hedef belirlemeye izin vermeleri ile birlikte davranış değişikliğinde etkin rol üstlenmeleri sebebiyle önemli bulunmuştur. Ayrıca bireyler değerleri ile teması kaybettiklerinde ya da değer kaybı yaşadıklarında, günlük hayatlarının kontrolünü ve hayata yükledikleri anlamı da kaybedebilecekleri söylenebilir. Değerler, çevredeki olayları belirli bir süzgeçten geçirip, davranışlara yön vermeyi sağlayan olgular olmaları sebebiyle bireyin değerlerinin netleştirilmesi, hayatında meydana gelen durumlar karşısında onun davranışlarının öngörülmesine yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Ruh sağlığı, Psikiyatri.

Abstract

Values contain the dynamics that are important to us in our lives. Although there are various definitions in the literature; individual-individual is known as dynamic structures that can direct individual-society relations and experiences. It is reported that these structures contain functional parameters such as clarifying the elements of interpersonal communication and assisting the individual in their preferences. In this context, values are important concepts because they lead to the behavior of individuals, while specifying the individual beliefs that motivate decisions and actions. The importance of values in mental health is also due to the effect on behavior. However, there is modest information about values in mental health. At this point, it can be said that you need real information about the subject. Based on the findings, this review aims to investigate the relationship between values and mental health. For this purpose, national and international literature was scanned using the relevant keywords. When there is not enough information in the title and summary of the

ISBN 978-605-7923-57-8

studies, the necessary data are obtained from full texts. In order to ensure that this review process is consistent, studies that explicitly address the relationship between values and mental health have been included. As a result of the evaluations, it can be stated that the studies related to the subject are limited. However, it is emphasized that values constitute a framework for combining, explaining and evaluating new lives, thoughts and relationships. In general, it can be said that values play a very important role in the field of health, especially in the face of an individual, in evaluating oneself, others or events, making correct and effective decisions and making choices and resolving disputes. Values in the context of mental health; It was found important to provide constructive and coherent aspects, to encourage psychological flexibility and to provide motivation, and to enable effective and pragmatic goal setting, and to play an active role in behavior change. In addition, when individuals lose contact with their values or experience a loss of value, it can be said that they lose their daily lives and lose their meaning. Values can help to predict its behavior in the face of situations that occur in life, because it is a fact that passes events from the environment and directs behaviors.

Keywords: Values, Mental health, Psychiatry.

GİRİŞ

Değerler, yaşamımızda bizim için önemli olan dinamikleri barındırır. Değerler, insanların bağlamlar, kültürler ve zaman boyunca algılarını, tutumlarını ve davranışlarını yönlendiren görece istikrarlı, geniş hedefler olarak tanımlanmaktadır [1]. Değerler; inançlar, maneviyat, gelenekler ve yaşam deneyimleriyle sık birliktelik gösterirler [2]. Değerler birey-birey, birey-toplum ilişkilerine ve yaşantılarına yön verebilen dinamik yapılardır. Bu yapıların kişilerarası iletişimin unsurlarını netleştirme, bireyin tercihlerinde yardımcı olma gibi işlevsel parametreleri barındırdığı bildirilmektedir. Değerlerin sağlık konusunda, özellikle bir olgu karşısında bireyin kendisini, başkalarını ya da olayları değerlendirmesinde, doğru ve etkin kararlar almasında ve tercihlerde bulunmasında, uyuşmazlıkları çözmesinde, oldukça önemli bir rol oynadığı söylenebilir [3].

Değerler, çevredeki olayları belirli bir süzgeçten geçirip, davranışlara yön vermeyi sağlayan olgular olmaları sebebiyle bireyin değerlerinin netleştirilmesi, hayatında meydana gelen durumlar karşısında onun davranışlarının öngörülmesine yardımcı olabilir. Bu kapsamda değerler, karar verme ve eylemleri güdüleyen öncelikli bireysel inançları belirtmekle birlikte bireylerin davranışlarına öncülük etmesi sebebiyle önemli kavramlardır [4]. Bireylerin öncelikleri değerlerinden etkilenmekte ve karar verme süreçlerine yardımcı olmaktadır [1].

Bir toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılan değerlerin, tercih, tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi dolaylıdır. Değerlerin bu etkisi geniş bir kabul görmesine rağmen, bu savı desteklemeyen görüşler de mevcuttur. Örneğin Williams'a göre, değerlerin bir davranışı tam olarak belirlediği söylenemez [5]. Bu yönüyle değerlerin herkes için tanımı ve işlevi konusunda farklı farklı söylemleri olabilir. Ruh sağlığında değerlerin önemi de aslında davranışlar üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, ruh sağlığında değerler konusunda mütevazı bilgiler söz konusudur. Bu noktada konu ile ilgili reel bilgilere ihtiyacın olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular doğrultusunda bu derleme, değerler ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Konu ile ilgili araştırma makalelerinin eksikliği sebebiyle bu araştırmanın sunumu anlatı sentezi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

DEĞERLER VE DEĞİŞİM

Yaşam değerleri, bir kişinin hayatında yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden, önem sırasına göre değişen, trans-durumsal hedefler olarak tanımlanmaktadır. Klinik örneklerle yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar, kanser tanısı konduktan sonra yaşam değerleri algısının değişebileceğini göstermektedir [6-9]. İnsanlar sık sık değişen koşullara uyum sağlayıp, beklentilerini ve odaklarını yeniden ayarlayarak adapte olurlar. Başka bir deyişle, kronik hastalık ve bununla ilişkili

ISBN 978-605-7923-57-8

özellikler önceliklerde ve değerlerde bir değişikliğe yol açabilir. Hasta olan bireyler, daha önce değer verilmiş olana, ancak artık mümkün olmayacak ve daha fazla öneme sahip olana daha az önem vermeye başlayabilirler [10, 11]. Örneğin, kronik bir hastalıktan önce, kişinin iş rolüne önemli bir vurgu yapması, kişinin iş rolüne değer bulması olabilir. Ancak, hastalığın ardından, iş artık önceliğe sahip olmayabilir bunu yerine aile ve sağlık öncelikleri daha yüksek olabilir. Çalışmalar yanıt kayması olgusunu desteklese de, ampirik kanıtlar şu ana kadar evrensel öneme sahip bu tür bir öncelik değişikliğini desteklememektedir ve az sayıda çalışma gerçek beklentilerde ya da yaşam değerlerinde değişiklikleri araştırmıştır [12]. Kişisel olarak önemli yaşam değerlerine bağlı kalmanın ve bu yaşamdaki değerlerin yaşamla ilgili anlam sağladığı için iyi olma hali ile pozitif yönde ilişkili olduğuna dair önemli kanıtlar vardır [13-17].

Genel olarak, insanlar hedeflerine ulaşmak konusunda iyimser olduklarında daha yüksek mutluluk, yaşam memnuniyeti veya refah düzeyi bildirmektedirler [18]. Ancak, çoğunlukla, dışsal yaşam değerlerine (finansal başarı, güç, çekicilik ve popülerlik) odaklanmış olan kişiler nispeten daha düşük refah ve mutluluk seviyelerine sahipken, içsel yaşam değerlerine (kendini kabul etme, bağlılık ve toplum hissi) daha çok yönelmiş insanlar daha yüksek düzeyde refah ve mutluluğa sahiptir [19, 20]. Ayrıca, özellikle zenginlik ve finansal başarıya yönelmiş olan insanların birçok psikolojik bozukluğa daha duyarlı oldukları bildirilmektedir [21, 22]. Her ne kadar kronik hastalıklar üzerine yapılan çalışmaların çoğu klinik örneklere dayanmakta ve kesitsel bir tasarım kullansalar da, mevcut bulgular yaşam değerleri ve esenlik arasındaki ilişkileri desteklemekle birlikte kronik hastalık tanısı konulduktan sonra bireylerin yaşam değerlerinde önemli değişikliklere yol açabileceğini göstermektedir [12]. Kronik hastalığı olan ve olmayan kadınların yaşam değeri ve ruhsal sağlığını uzunlamasına araştıran bir çalışmanın sonuçlarına göre; kronik hastalığı olan kadınların; güç, ün ve fiziksel çekiciliği içeren değerlerinin öneminde önemli bir düşüş yaşadığını gösterirken ve sağlıklı ve sevecen ve bir başkası tarafından sevilmek gibi değerlerin öneminde önemli bir artış olduğunu bildirmektedir. Benzer şekilde kronik hastalığı olan kadınlarda, ruhsal sağlık, güç ve şöhretin öneminin azaldığı, sevginin ve sevilmenin önem kazandığı belirtilmektedir. Kronik hastalığı olmayan kadınlar için yaşam değeri değişikliği ve ruh sağlığı arasındaki ilişki önemli bulunmamıştır. Aynı çalışmada öneriler ise şöyle sıralanmaktadır: Kronik hastalığa uyumun çeşitli yönlerini açıklamak için bir dizi model öne sürülse de, uyum sürecinin nasıl geliştiğini açıklayan bütüncül bir yaklaşım gereklidir. Böyle bir anlayış, klinisyenlerin uyum sağlamayı kolaylaştıran ve uzun süreli ruhsal sağlık sorunlarını önleyebilecek müdahaleleri geliştirmelerine yardımcı olabilir. Optimal bir sağlık bakımı sağlamak için hastanın kronik hastalığa uyumunu kolaylaştırmak önemlidir [12].

DEĞERLER VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ

Literatürde araştırmacılar kişilik özelliklerinin değerlerin temelini oluşturduğu ve kişiliğin değerleri etkileyebileceğine dair söylemlerde bulunmuşlardır. Değerler ve kişilik arasındaki bu tespitler kuşkusuz kişiliğin daha ayrıntılı ve kapsamlı olarak anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Esasen hem kişilik hem de değerler zor değişen yapılar olmaları sebebiyle benzer özellikleri barındırırlar. Öte yandan değerler kişilik özelliklerinden etkilenmektedir ve belirli zaman ve koşullarda öğrenilir [23]. Şimdiye kadar olan kanıtlar değerler ile kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişkiyi vurgulamıştır [24, 25]. Literatürde değerler ve liderlik, kişilik ve değerler, kişilik ve liderlik, arasındaki ikili ilişkileri araştıran çalışmalar bulunmaktadır [25-30]. Kişilik-değerler ve değerler-liderlik arasındaki ilişkilerde tutarlı sonuçlar bulunmaktadır. Bununla birlikte, kişilik ve liderlik konusundaki çalışma sonuçları çelişkilidir. Bu sebeple alan ve konu ile ilgili çalışmaların arttırılması gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır [28]. Rokeach'a göre, kişilik değerlerden önce gelmektedir ve kişilik değerleri yordamaktadır [29]. Fiedler'in liderlik kuramına göre ise, liderler kendi değer yargılarıyla ters düşecek biçimde davranmazlar [31].

DEĞERLER VE HEDEFLER İLİŞKİSİ

Değerlerin doğru olarak tanımlanması, felsefi bir yaşantısal eylemi içerdiğinden zorlu olabilmektedir [32]. Hayes ve ark.'na göre ise değerler "Süregiden bir eylemin arzu edilen kapsayıcı

ISBN 978-605-7923-57-8

nitelikleridir" [33]. Değerler " süregiden eylem" ile ilgilidir. Bir başka ifadeyle değerler, yapmakta olduğunuz işleri "nasıl yapmak?" istediğinizle-neyi yapmaya devam etmek isteğinizle ilgilidir. Örneğin sizin değerleriniz açık ve dürüst olmayı, sevmeyi ve önemsemeyi, verici olmayı, paylaşmayı, katılımcı olmayı, iyi arkadaş olmayı içerebilir. Öte yandan hedefler; kazanmak, elde etmek ve tamamlamak istediğiniz durumlarla ilgilidir. Bu sebeple eğer devam etmekte olduğunuz eylemleriniz süregiden nitelikte değillerse, değer olma özelliğinde de değildir. Mutluluk bir değer değildir, zira mutluluk yaratamazsınız. Başkaları tarafından sevilmek ve saygı duyulmak değer değildir, zira doğrudan yapılamaz. Aynı şekilde güzel bir eve, arabaya, işe, çok uyumlu bir partnere ya da fit bir vücuda sahip olmak da değer değildir, bunlar hedeflerinizdir. Sıklıkla değerleri açığa çıkartmak için başvurulan faydalı sorgulamaları şöyle aktarabiliriz:

- ✓ *"Kalbinin derinliklerinde senin için önemli olan nedir?"*
- ✓ *"Hayatta ne için yaşamak istiyorsun?"*
- ✓ *"Hangi kişisel yeteneklerini ve niteliklerini geliştirmek istiyorsun?"*
- ✓ *"İlişkilerinde nasıl davranmak istiyorsun?"*

Buna karşın bireyler bu soruları yanıtlarken değerlerinden ziyade daha çok hedeflerini anlatabilirler. Toplumun genelinde değer odaklı değil de hedef odaklı bir yaklaşımın hakim olması pek çok açıdan şaşırtıcı görünmeyebilir. Bu sebeple konu ile alakalı küçük ölçekli psikoeğitim fayda sağlayabilir. Öyle ki psikoeğitimin içeriğinde: hedeflerin başarmak veya tamamlamak istediğimiz parametreleri tanımladığı belirtilirken; değerlerin, yaşantımız içerisinde gitmek istediğimiz yönler gibi oldukları açıklanabilir [34].

RUH SAĞLIĞINDA DEĞERLER NEDİR NE DEĞİLDİR

Değerlerin gücü, uzun süre boyunca kompleks davranış kalıplarını organize etme ve harekete geçirebilme yetisinden ileri gelmektedir. Değerleri, belli bir yaşam hedefi olmaktan ziyade bir hayat prensibi ya da hayatta gidilen bir doğrultu olarak düşünmekte yarar vardır. Çeşitli yaşam olayları ve kazanılan başarılar bir değerin görünen yüzü olabilir, fakat yaşamın içerisinde bu değerin hayata geçebileceği durumların neredeyse sonu gelmez. Örneğin *"Adil, saygılı ve sevecen bir ebeveyn olmak istiyorum."* şeklindeki bir değerin uygulanabileceği imkanlar hiç bitmez. Bireyin yaşamının sonuna kadar sergileyebileceği daha adil, saygılı ve sevecen eylemler varlığını sürdürecektir [35]. Değerler ruh sağlığı bağlamında (a) yapıcı ve tutarlı yönler sunmaları (b) davranış esnekliğini teşvik etmeleri ve (c) davranış değişikliği için motivasyon sağlamaları gibi sebeplerden dolayı önemli adledilirler [36].

Değerler çalışması, ruhsal problemi olan bireylerin kaçış, kaçınma ve kaynaşmanın davranışlarını kontrol etmediklerinde hayatlarının neyle ilgili olabileceğini tanımlamasına yardımcı olmayı içerir. Çoğu zaman pataloji ile ilişkili kaçınma ve kaçma temel olarak bazı deneyimlerden kurtulmak ve onları uzak tutmakla ilgilidir. Değerler odaklı davranış yapıcıdır; bu, belirli bir yöne doğru ilerlemek veya yaşamda belirli bir kaliteyi teşvik etmekle ilişkilidir. Değerli bir yönün tanımlanması, yaşamın fırtınaları sırasında eylemi yönlendirmek için kullanılabilecek tutarlı bir pusula başlığı oluşturur. Duyguların dalgaları ve düşünce akımlarının ortasında, bireyin değerleriyle uygun bir rota çizebilir. Bireyler değerlerini açıklığa kavuşturduklarında ve ifade ettiklerinde, bu değerler psikolojik fırtınalar sırasında kayalardan kurtulmalarına yardımcı olabilecek bir deniz feneri haline gelir. Değerler, motivasyon açısından da merkezi bir noktadır hem tükenmez bir pozitif takviye kaynağı oluşturabilir hem de kişinin mevcut yaşam biçimi arasındaki tutarsızlıklarla teması sağlayabilirler. Böylece istendik davranış değişikliklerinin gerçekleşmesi yolunda önemli bir adım atılabilir. Değerlerin ruh sağlığı alanında önemli olmasının bir diğer önemli nedeni de değerlerin daha küçük amaçlar ile daha uzun ve kalıcı bir yaşam amacına ulaşma noktasında tutkal görevi üstlenebilmesidir. Öte yandan hedefler daha büyük bir amaç duygusundan ayrıldığında motivasyon, tutarlılık, karar verme ve kaçınma ile ilgili çeşitli zorluklar ortaya çıkabilir [36]. Bir kişinin değerlerini bilmek, onun gerçek hayat deneyimleri ve deneysel durumlardaki davranışlarını tahmin etmeyi mümkün kılar. Diğer taraftan değer ve davranış arasındaki bağı kurarken, tek bir değere ya da

tutuma dayanarak davranışı tahmin etmek gerçek dışı bir yaklaşımın olduğunu gösterir. Bir diğer ifadeyle tek bir değer ile davranış analizinin yapılması o kadar basit ve somut olmayabilir [37].

Bilişsel açıdan değerler bireyin kognitif dünyasının başlıca unsurları şeklinde tanımlanmıştır. Değerler arasında anlamlı bir uyumun olması, varsa tutarsızlıkların giderilmesi insanın kendisini ahenkli hissetmesi için gereklidir. Örneğin; birey özgürlük değerine önem veriyorsa otoriter bir oluşuma aynı şekilde değer veremez. Buna göre insanın çeşitli değer alanlarındaki davranışlarında bir tutarlılık olduğu söylenebilir. Öte yandan bazı insanlarda keskin değer içeriği ayrımları olmayabilir ve uzlaşmaz denilen değerler bir arada bulunabilir [38]. Bireyler değerleri ile teması kaybettiklerinde ya da değer kaybı yaşadıklarında davranışlarını etkileyen değerlerin yerine sosyal ve kültürel normlar, eleştiri ve utançtan kaçınma dürtüsü, hayatlarındaki önemli kişilerin baskıları gibi dinamikler tarafından kontrol edilmeye başlar. Böyle bir durumda günlük hayatlarının kontrolünü ve hayata yükledikleri anlamı da kaybederler [35]. Burada klinisyenler açısından önemli olan nokta insanların kendi değerlerinden kopmasının kabul edilebilir bir şey olduğunu fark edebilmeleridir. Zira klinisyenin başlamak istediği yerden daha çok, bireyin bulunduğu yerden başlaması gerekir. Klinisyenin bireyin dikkatini şimdi ve buradaya çekmek adına; hayattaki büyük resme ve birey için gerçekten neyin önemli olduğuna dair bir iletişim kurması yararlı olabilir. Hayattaki zorlukların ortasındayken de dimdik durabilmek için değerleri kullanmak oldukça önemlidir. Bu önemi vurgulamak için; *"Bu durumda sizin için önemli olan nedir?"* ya da *"Bu durumu sizin için daha saygın, anlamlı ve meşru kılacak olan nedir?"* gibi sorular sorulabilir. Ek olarak, bireyde anksiyeteye yol açabilecek yeni ve alternatif eylemler deneme motivasyonunu arttırmak için değerleri merkeze alan bir iletişim sağlanabilir. Örneğin *"Şu anda gitmekte olduğunuz yerle aslında gitmek istediğiniz yerin farklı olması ile ilgili bir şeyler yapmak ister misiniz?"* ya da *" Bu konuyu ele aldığınız takdirde, hayatınızın gideceği yönden hoşnut olur muydunuz?"* gibi sorular fayda sağlayabilir [35].

KAYNAKLAR

1. Calogero, R.M., A. Bardi, and R.M. Sutton, *A need basis for values: Associations between the need for cognitive closure and value priorities.* Personality and Individual Differences, 2009. **46**(2): p. 154-159.
2. M., P.C., et al., *Improving the Spiritual Dimension of Whole Person Care: Reaching National and International Consensus.* Journal of Palliative Medicine, 2014. **17**(6): p. 642-656.
3. Maboçoğlu, F., *Duygusal Zekâ ve Duygusal Zekânın Gelişimine Katkıda Bulunan Etkenler.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. Ankara, 2006.
4. Çalişkur, A., A. Demirhan, and S. Bozkurt, *Değerlerin belirli meslek alanları ve demografik değişkenlere göre incelenmesi.* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2012. **17**(1).
5. Jerry J. Vaske, M.P.D., *A Value-Attitude-Behavior Model Predicting Wildland Preservation Voting Intentions.* Society & Natural Resources, 1999. **12**(6): p. 523-537.
6. Frank-Stromborg, M. and P. Wright, *Ambulatory cancer patients perception of the physical and psychosocial changes in their lives since the diagnosis of cancer.* Cancer Nursing, 1984. **7**(2): p. 117-130.
7. Halldórsdóttir, S. and E. Hamrin, *Experiencing existential changes: the lived experience of having cancer.* Cancer nursing, 1996. **19**(1): p. 29-36.
8. Lampic, C., et al., *Life values before versus after a breast cancer diagnosis*.* Research in Nursing & Health, 2002. **25**(2): p. 89-98.
9. Landmark, B.T., M. Strandmark, and A.K. Wahl, *Living With Newly Diagnosed Breast Cancer—The Meaning of Existential Issues: A Qualıtatıve Study of 10 Women Wıth Newly Dıagnosed Breast Cancer, Based on Grounded Theory.* Cancer Nursing, 2001. **24**(3): p. 220-226.
10. Diener, E., *Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index.* American psychologist, 2000. **55**(1): p. 34.

ISBN 978-605-7923-57-8

11. Wright, B.A., *Physical disability-a psychosocial approach*. 1983: HarperCollins Publishers.
12. Chen, H., S. Kasen, and P. Cohen, *Life values and mental health: A longitudinal study comparing chronically ill women to women without chronic disease.* Psychology & Health, 2009. **24**(4): p. 395-405.
13. Brunstein, J.C., *Personal goals and subjective well-being: A longitudinal study.* Journal of personality and social psychology, 1993. **65**(5): p. 1061.
14. Emmons, R.A., C. Cheung, and K. Tehrani, *Assessing Spirituality Through Personal Goals: Implications for Research on Religion and Subjective Well-Being.* Social Indicators Research, 1998. **45**(1): p. 391-422.
15. Myers, D.G. and E. Diener, *Who Is Happy?* Psychological Science, 1995. **6**(1): p. 10-19.
16. Sheldon, K.M., et al., *The Independent Effects of Goal Contents and Motives on Well-Being: It's Both What You Pursue and Why You Pursue It.* Personality and Social Psychology Bulletin, 2004. **30**(4): p. 475-486.
17. Wrosch, C., et al., *Adaptive Self-Regulation of Unattainable Goals: Goal Disengagement, Goal Reengagement, and Subjective Well-Being.* Personality and Social Psychology Bulletin, 2003. **29**(12): p. 1494-1508.
18. Bandura, A., *Self-efficacy: The exercise of control*. 1997: Macmillan.
19. Kasser, T. and R.M. Ryan, *A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration.* Journal of personality and social psychology, 1993. **65**(2): p. 410.
20. Kasser, T. and R.M. Ryan, *Further Examining the American Dream: Differential Correlates of Intrinsic and Extrinsic Goals.* Personality and Social Psychology Bulletin, 1996. **22**(3): p. 280-287.
21. Dykman, B.M., *Integrating cognitive and motivational factors in depression: initial tests of a goal-orientation approach.* Journal of personality and social psychology, 1998. **74**(1): p. 139.
22. Lapierre, S., L. Bouffard, and E. Bastin, *Personal Goals and Subjective Well-Being in Later Life.* The International Journal of Aging and Human Development, 1997. **45**(4): p. 287-303.
23. Dobewall, H., et al., *A comparison of self-other agreement in personal values versus the Big Five personality traits.* Journal of Research in Personality, 2014. **50**: p. 1-10.
24. Michele, V., et al., *Higher-order factors of the big five and basic values: Empirical and theoretical relations.* British Journal of Psychology, 2011. **102**(3): p. 478-498.
25. Parks-Leduc, L., G. Feldman, and A. Bardi, *Personality Traits and Personal Values:A Meta-Analysis.* Personality and Social Psychology Review, 2015. **19**(1): p. 3-29.
26. John, D. and S.C. G., *Personality, Ideological Attitudes, and Group Identity as Predictors of Political Behavior in Majority and Minority Ethnic Groups.* Political Psychology, 2016. **37**(1): p. 109-124.
27. Gianvittorio, C., V. Michele, and S.S. H., *Mediational role of values in linking personality traits to political orientation.* Asian Journal of Social Psychology, 2009. **12**(2): p. 82-94.
28. Bruno, L.F.C. and E.G.E. Lay, *Personal values and leadership effectiveness.* Journal of Business Research, 2008. **61**(6): p. 678-683.
29. Olver, J.M. and T.A. Mooradian, *Personality traits and personal values: a conceptual and empirical integration.* Personality and Individual Differences, 2003. **35**(1): p. 109-125.
30. Judge, T.A. and J.E. Bono, *Five-factor model of personality and transformational leadership.* Journal of applied psychology, 2000. **85**(5): p. 751.
31. Fiedler, F.E., *The Contingency model: H Theory of Leadership Effectiveness.* Small Groups: Key Readings, 2006: p. 369.
32. Harris, R., *(Çev. Edt: Hasan Turan Karatepe & K. Fatih Yavuz) Kabul ve Kararlılık Terapisi ACT'i Kolay Öğrenmek İlkeler ve Ötesi İçin Hızlı Bir Başlangıç- ACT Made Simple*. 2. Baskı ed. 2017, İstanbul: Litera Yayıncılık.
33. Hayes, S.C., F.W. Bond, and D. Barnes-Holmes, *Acceptance and mindfulness at work: Applying acceptance and commitment therapy and relational frame theory to organizational behavior management*. 2006: Psychology Press.

ISBN 978-605-7923-57-8

34. Hayes, S.C., et al., *Acceptance and commitment therapy*. 2012: Guilford Press New York, NY.
35. Strosahl, K.D., P.A. Robinson, and T. Gustavsson, *(Çev. Edt: Yavuz Selim Altındal) Radikal Değişimler İçin Kısa Müdahaleler- Brief Interventions for Radical Change*. 1 ed. 2017, İstanbul: Litera Yayıncılık.
36. Luoma, J.B., S.C. Hayes, and R.D. Walser, *Learning ACT: An acceptance & commitment therapy skills-training manual for therapists*. 2 ed. 2017: New Harbinger Publications.
37. Rokeach, M., *The nature of human values*. 1973: Free press.
38. Güngör, E., *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar: Ahlak Psikolojisi.* Ahlâkî Değerler ve Ahlâkî Gelişme, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998.

ISBN 978-605-7923-57-8

RUHSAL BOZUKLUKLARDA FİZİKSEL SAĞLIK KONUSUNDA LİTERATÜR NELER SÖYLÜYOR?: BİR DERLEME ÇALIŞMASI

WHAT DOES THE LITERATURE SAY ABOUT PHYSICAL HEALTH IN MENTAL DISORDERS? A REVIEW STUDY

Erman YILDIZ

Arş. Grv., İnönü Üniversitesi, erman.yildiz@inonu.edu.tr

Özet

Günümüzde şizofreni, bipolar bozukluk ve tedaviye dirençli majör depresyon gibi kronik ruhsal hastalığı (KRH) olan bireylerde yüksek tıbbi ek tanı, sağlık harcamaları ve erken ölüm oranları ile ilgili endişeler artmaktadır. KRH'li bireylerin fiziksel hastalıklara ve olumsuz sonuçlara karşı artan savunmasızlığa yol açabilecek çeşitli parametrelerin olduğu belirtilmektedir. Bu dinamikler arasında kötü beslenme ve sedanter yaşam tarzı, antipsikotik ilaçların metabolik etkileri, madde kullanım bozuklukları, sigara kullanım prevalansında artış da dahil olmak üzere daha düşük kaliteli bakım sayılabilir. Ruhsal hastalıklara eşlik eden fiziksel bozukluk ve hastalıkların endişe verici seviyelerde giderek artması ve mortaliteyi arttırması, daha etkili tedavi modellerinin geliştirilmesi konusunda bir çabayı da beraberinde getirmiştir. KRH'li olan bireyler birçok farklı fiziksel sağlık sorununa eğilimlidir. Bu hastalıklar genel popülasyonda da yaygın olmakla birlikte, KRH'li bireyler üzerindeki etkisi daha fazladır. Öte yandan ruhsal hastalığı bulunan bireylerde fiziksel sağlık konusunda sınırlı veri bulunmakta ve uygulamada çeşitli engeller ve sıkıntılar bulunmaktadır. Bu araştırma ruhsal bozukluklarda fiziksel sağlığın çok yönlü değerlendirmesini ve ilgili alandaki bilginin sentezlenmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda ulusal ve uluslararası literatür ilgili anahtar kelimeler kullanılarak taranmıştır. Çalışmaların başlığında ve özetinde yeterli bilgi bulunmadığında, gerekli veriler tam metinlerden elde edilmiştir. Bu gözden geçirme sürecinin tutarlı olmasını sağlamak adına, ruhsal bozukluklarda fiziksel sağlık konusuna açık bir şekilde değinen çalışmalar dahil edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda KRH'ı olan bireylerde obstetrik komplikasyonlar, obezite, metabolik sendrom, HIV, hiperlipidemi ve vasküler hastalıklar başta olmak üzere birçok fiziksel hastalık ya da semptomun prevalanslarının arttığı vurgulanmıştır. Ayrıca KRH'ı olan bireylerde tüberküloz, hepatit B-C, obeziteye bağlı kanser, osteoporoz / azalmış kemik mineral dansitesi, diş sağlığı sorunları, akciğer fonksiyon bozukluğu, cinsel işlev bozukluğu ve diabetes mellitus gibi fiziksel sağlığı oldukça zorlayacak durum ve bozukluklarda da ciddi artışın olduğuna dair kanıtların olduğu söylenebilir. Genel olarak KRH'ı bulunan bireyler fiziksel sağlık açısından çeşitli dezvantajlara sahiptir bu sebeple genel popülasyona göre daha kısa bir yaşamları olur. KRH'ı olan insanlarda aşırı ölüm oranının olası nedenleri, genel olarak hastalar, klinisyenler ve sağlık sistemi ile ilgilidir. Bu popülasyondaki artmış morbidite ve mortalitenin büyük oranda, sağlıksız yaşam tarzı davranışlarıyla ilişkili değiştirilebilir risk faktörlerinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel sağlık, Kronik ruhsal hastalıklar, Psikiyatri, Ruhsal bozukluklar, Tıbbi durum.

Abstract

Today, there are increasing concerns about high medical comorbidities, medical expenses and early mortality in individuals with chronic mental illness (CRI) such as schizophrenia, bipolar disorder and treatment-resistant major depression. It is stated that individuals with CRI have various parameters that can lead to increased vulnerability to physical diseases and negative consequences. These dynamics include poor diet and lower quality care, including sedentary lifestyle, metabolic effects of antipsychotic drugs, substance use disorders, and increased prevalence of smoking. Physical disorders and diseases associated with mental illnesses have increased with increasing levels of anxiety and

ISBN 978-605-7923-57-8

increased mortality and have made an effort to develop more effective treatment models. Individuals with CRI tend to have many different physical health problems. Although these diseases are common in the general population, they have more effect on individuals with CRI. On the other hand, there are limited data on physical health in individuals with mental illness and there are various obstacles and difficulties in practice. This research aims at the multidimensional assessment of physical health in mental disorders and the synthesis of knowledge in the relevant field. For this purpose, national and international literature was scanned using the relevant keywords. When there is not enough information in the title and summary of the studies, the necessary data are obtained from full texts. In order to ensure the consistency of this review process, studies addressing the issue of physical health in mental disorders are included. According to the findings, it has been emphasized that the prevalence of many physical diseases or symptoms, especially obstetric complications, obesity, metabolic syndrome, HIV, hyperlipidemia and vascular diseases, is increased in individuals with CRI. In addition, in individuals with CRI, there is a significant increase in the conditions and disorders that may lead to severe physical health such as tuberculosis, hepatitis B / C, obesity-related cancer, osteoporosis / decreased bone mineral density, dental health problems, lung dysfunction, sexual dysfunction and diabetes mellitus. There is evidence of evidence. Generally, individuals with CRI have various disadvantages in terms of physical health and therefore have a shorter life compared to the general population. The possible causes of excessive mortality in people with CRI are generally related to patients, clinicians and the health system. It is concluded that increased morbidity and mortality in this population is due to the changeable risk factors associated with unhealthy lifestyle behaviors.

Keywords: Physical health, Chronic mental illness, Psychiatry, Mental disorders, Medical condition.

GİRİŞ

Genel olarak kronik ruhsal hastalığı (KRH) olan bireylerde çok yönlü ve karmaşık etkileşimler fiziksel sağlığı olumsuz etkiler (1). KRH'lı kişilerin, obez olma, metabolik sendrom, diyabet, kardiyovasküler hastalık belirtileri veya solunum hastalığına yakalanma olasılıkları en az iki kat artmış iken; edinilmiş immün sistem yatmezliği (HIV) virüsüne yakalanma olasılıkları ise sekiz kat daha fazladır. Ayrıca bu grup hastalarda yetersiz beslenme, düşük fiziksel aktivite, sigara içme, yasadışı uyuşturucu kullanma, alkol kullanım bozuklukları ve riskli cinsel aktiviteler gibi davranışsal problemler genel popülasyona göre daha fazla görülür (2). Son yıllarda şizofreni, bipolar bozukluk ve tedaviye dirençli majör depresyon gibi KRH'ı olan bireylerde yüksek tıbbi ek tanı, sağlık harcamaları ve erken ölüm oranları ile ilgili endişeler artmaktadır (3-5). KRH'li bireylerin fiziksel hastalıklara ve olumsuz sonuçlara karşı artan savunmasızlığa yol açabilecek çeşitli faktörlerin olduğu bulunmuştur (6). Bunlar arasında; kötü beslenme ve sedanter yaşam tarzı, antipsikotik ilaçların metabolik etkileri, madde kullanım bozuklukları, sigara kullanım prevalansında artış da dahil olmak üzere daha düşük kaliteli bakım sayılabilir (4). Ruhsal hastalıklarda sağlık bakımında yaşanan sorunlar, rutin tarama ve bakımda fiziksel hastalıkların saptanamamasından kaynaklanabileceği gibi, tanımlanan hastalıkların yetersiz tedavi edilmesinden de ileri gelebilir (1).

KRH'li bireylerde eşlik eden tıbbi hastalıkların yetersiz algılanması ve yönetilmesinin olumsuz sonuçları, metabolizma, fizyoloji ve aktivite gibi kritik öneme sahip alanlarda yaşla ilişkili değişikliklerle birlikte daha da artmaktadır. KRH'li olan yaşlı bireyler sıklıkla sağlık hizmetlerine erişimde engellerle karşılaşarak daha kötü sağlık hizmeti alırlar (4). Ruhsal hastalıklara eşlik eden fiziksel bozukluk ve hastalıkların endişe verici seviyelerde giderek artması ve mortaliteyi arttırması sebebiyle daha etkili tedavi modellerinin geliştirilmesi konusunda bir çabayı da beraberinde getirmiştir (1, 6). Bu noktada ruhsal sağlık ve fiziksel sağlık hizmetlerinin entegrasyonunun sağlanması öncelikli bir adım olarak görülmektedir. KRH'li olan bireyler birçok farklı fiziksel sağlık sorununa eğilimlidir. Bu hastalıklar genel popülasyonda da yaygın olmakla birlikte, KRH'li bireyler üzerindeki etkisi daha fazladır (7). Kronik ruhsal hastalıklarda prevalansın arttığı fiziksel hastalıklar Tablo 1. de gösterilmiştir (4).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1. Kronik ruhsal hastalıklarda prevalansın arttığı fiziksel haastalıklar

Hastalık kategorisi	Sıklığı artan fiziksel hastalıklar
Bakteriyel enfeksiyonlar	Tüberküloz*
Viral hastalıklar	HIV**, hepatit B / C*
Kanser	Obeziteye bağlı kanser*
Kas-iskelet sistemi hastalıkları	Osteoporoz / Azalmış kemik mineral dansitesi*
Stomatognatik hastalıklar	Diş sağlığı sorunları*
Solunum yolu hastalıkları	Akciğer fonksiyon bozukluğu*
Ürolojik ve erkek cinsel organ hastalıkları	Cinsel işlev bozukluğu*
Kadın genital hastalıkları ve gebelik komplikasyonları	Obstetrik komplikasyonlar**
Kardiyovasküler hastalıklar	İnme, miyokard enfarktüsü, hipertansiyon, diğer kardiyak ve vasküler hastalıklar**
Beslenme ve metabolik hastalıklar	Obezite**, diabetes mellitus*, metabolik sendrom**, hiperlipidemi**
*Artmış risk için iyi kanıt ** Risk artışı için çok iyi kanıt	

YÖNTEM

Bu gözden geçirme sürecinin tutarlı olmasını sağlamak adına, ruhsal bozukluklarda fiziksel sağlık konusuna açık bir şekilde değinen çalışmalar dahil etmek için basit bir arama algoritması seçilmiştir.

Veri kaynakları

Değerlendirmeye alınan çalışmalar; Google Scholar, PubMed, Wiley Online Library, Sage Journals Online'de Temmuz 2018'ye kadar olan İngilizce dilinde yayınlanmış makaleleri içermektedir. Söz konusu veri tabanları biyomedikal ve psikoloji alanında önemli düzeyde kanıta dayalı literatüre sahip olmaları sebebiyle tercih edildi.

İnceleme Yöntemleri

İngilizce dilindeki aramalar, *"Physical health"*, *"Chronic mental illness"*, *"Psychiatry"*, *"Mental disorders"* ve *"Medical condition"* anahtar kelimeleriyle tam metnine ulaşılabilen çalışmaların incelenmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Seçim süreci iki aşamada tamamlandı. Çalışmaların başlık ve özet kısımları uygunluk açısından ve araştırmacılardan kaynaklanan hataları en az düzeyde tutmak amacıyla ilk olarak Haziran 2018 ve ikinci olarak Temmuz 2018'de incelendi. Çalışmaların başlığı ve özetinde yeterli bilgi bulunmadığı zaman, gerekli veriler tam metinlerden elde edildi ve değerlendirildi. Bu aşamada uygun görülen çalışmaların tam metinleri, her dahil etme ölçütünün varlığını doğrulamak için indirildi ve okundu.

ISBN 978-605-7923-57-8

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan taramalar sonucunda KRH'ı bulunan bireylerin fiziksel sağlık açısından çeşitli dezvantajlara sahip olduğu bu sebeple genel popülasyona göre artmış morbidite ve mortalite oranlarına sahip oldukları görülmektedir. Yaşam kalitesini bozan ve yaşam süresini azaltan bu oranların önemli bir kısmının ise sağlıksız yaşam tarzı davranışlarıyla ilişkili değiştirilebilir risk faktörlerinden kaynaklandığı bildirilmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda KRH'ı olan bireylerde obstetrik komplikasyonlar, obezite, metabolik sendrom, HIV, hiperlipidemi ve vasküler hastalıklar başta olmak üzere birçok fiziksel hastalık ya da semptomun prevalanslarının arttığı vurgulanmıştır. Ortaya çıkan bu çok yönlü nispeten karmaşık durumu daha sade sunmak adına bu araştırmada bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

KRH ve Obezite

KRH'lı olan bireylerde obezite gelişimi, yaşam stili faktörlerine (egzersiz yetersizliği, zayıf diyet), hastalıkla ilişkili (negatif, dağınık ve depresif belirtiler) ve tedavi ile ilgili faktörlerle (psikotrop ajanların advers etkiler gibi) ilişkilidir (8). Dahası KRH'lı olan bireylerde obezite riski tanı ile değişen bir tablo gösterir (4). Şizofreni hastalarının obez olma ihtimali yüksektir, hastaların % 42-60'ında obezite (BKI ≥30) bildirilmiştir (9, 10). Öte yandan, majör depresyonda (MD) obezite oranı yaklaşık olarak %60 seviyelerinde iken (11), bipolar bozukluğu olan bireylerde bu oranın %68'e kadar yükseldiği bildirilmiştir (12). Şizofreni hastalarının akut ve idame tedavisinde kilo artışı, hastaların % 15 ila 72'sini etkiler ve antipsikotiklerin iyi bilinen bir yan etkisidir. Bipolar bozukluğu olan hastalarda da benzer etkilere dair artan kanıtlar vardır. Antipsikotik kullanımının kilo artışı ve obeziteye yol açması bilgisi randomize kontrollü çalışmalar da dahil olmak üzere meta-aanalizlerde de kanıtlanmıştır (13, 14).

KRH ve Metabolik Sendrom

Metabolik sendrom şizofreni tedavisi alan hastalarda % 19.4 ile % 68 arasında değişen değerlerde görülebilir. Şizofreni tanılı erişkinlerde metabolik sendrom prevelansının % 32.5 olduğunu bildiren bir çalışmada, metabolik sendrom prevelansını etkileyen en güçlü faktörün şizofreni süresi olduğu vurgulanmıştır (15). Bipolar bozuklukta bu oran %22-30 arasında değişmekte iken, şizoaffektif bozukluk hastalarında bu oranın %42'lerde olduğu bildirilmiştir. Obezite de olduğu gibi KRH'lı olan bireylerde antipsikotik kullanımı ile birlikte yaşam tarzı ve davranış kalıpları (sigara içimi, fiziksel hareketsizlik, beslenme alışkanlıkları) KRH'lı olan popülasyonlarda metabolik sendrom prevalansında önemli rol oynar (16-18).

KRH ve Diyabet

Kanıtlar şizofreni hastalarının yanı sıra bipolar bozukluk ve şizoaffektif bozukluğu olan kişilerde diyabet prevelansının genel popülasyona göre 2-3 kat yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte depresyon ya da depresif belirtileri olan kişilerde diyabet riski, depresyonu olmayan insanlara göre 1.2-2.6 kat daha fazladır (8). KRH'ı olan bireylerde diyabet riskinin artmasının nedeni genetik ve yaşam tarzı faktörlerinin yanı sıra bireyin hastalık ve tedaviye spesifik yanıtları da dahil olmak üzere birçok faktöre dayanmaktadır. Bununla birlikte, ek faktörlerde (hastalık, tedavi) önemlidir ve araştırmalar şizofreni hastalarında genel popülasyona kıyasla diyabet prevalansının farklı yaş gruplarında 4-5 kat daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca diyabetin komplikasyonlarından olan diyabetik ketoasidoz insidansı, şizofreni hastalarında genel nüfusa kıyasla yaklaşık 10 kat daha fazla olduğu ve antipsikotik tedavisiyle beraber riskin arttığı bildirilmiştir (19-21).

KRH ve Kardiyovasküler Hastalık

Yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak, majör depresyon, bipolar bozukluk ve şizofreni hastalarının kardiyovasküler morbidite ve mortalite açısından genel popülasyona oranla daha fazla risk taşıdığı

ISBN 978-605-7923-57-8

bildirilmiştir. Ayrıca KRH'ı olan bireylerde kardiyovasküler hastalıklar en yaygın ölüm nedenidir (22). Yetişkinlerde yıllık şizofreni prevalansı, ABD'de % 0.25 ila % 0.51 arasında tahmin edilmektedir (23), etkilenen bireylerin genel nüfustan 15-30 yıl daha kısa tahmini ortalama ömrü vardır. Bu ciddi ölüm oranlarının arkasında ise, diabet ve kardiyovasküler hastalıklar gibi kardiyometabolik komorbiditelerin yüksek oranları yatmaktadır (24). Şizofreni ve bipolar bozukluğu olan özellikle genç bireylerde kardiyovasküler hastalık prevalansı yaklaşık 2-3 kat artmıştır. Tanı grupları arasında bipolar bozukluk %35-250 gibi yüksek seviyelerde kardiyovasküler hastalık riskini barındırmaktadır. Depresyon hastalarının % 50'den daha fazla oranlarda kardiyovasküler hastalık riski vardır. 2018 yılında yayınlanmış bir meta analiz çalışmasının sonuçlarına göre bipolar bozukluk tanılı hastalarda hipertansiyon riskinin %27 (%15-40) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (25).

KRH ve Koroner Kalp Rahatsızlığı

Koroner kalp rahatsızlığı, koroner dolaşımın yetersiz olması sebebiyle kalp kası ve çevredeki dokularda iskemiye ve miyokard enfarktüsüne neden olabilecek bir patalojiye işaret eder. 21. yüzyılda koroner kalp hastalığı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ölümün önde gelen nedenleri arasında yer almaktadır. Şizofreni hastalarında koroner kalp hastalığı riski 2-3.6 kat daha yüksek seviyelerde gözükmektedir (26). Kapsamlı bir çalışmaya göre, şizofreni tanılı bireylerdeki on yıllık koroner kalp hastalığı riskinin erkeklerde (% 9.4 - % 7.0) ve kadınlarda (% 6.3 - % 4.2) kontrol grubuna göre anlamlı olarak yüksek olduğu saptanmıştır. Koroner kalp hastalığı, şizofreni hastalarında prematüre ölümlerin önde gelen nedenidir (27). Bipolar bozukluğu olan insanlarda 2.1 kat yüksek risk söz konusudur (28). Koroner kalp hastalığına sahip hastalarda depresyon daha da güçlü bir risk faktörüdür: prospektif çalışmalar depresyonun koroner kalp hastalığı olan hastalarda ölüm riskini veya ölümcül olmayan kardiyak olayları yaklaşık 2.5 kat arttırdığını göstermiştir (29).

KRH ve Serebrovasküler Hastalık

Serebrovasküler hastalık, beyine kan tedarik eden damarların hastalıklarıyla ilgili bir grup beyin fonksiyon bozukluğudur ve serebrovasküler hastalık felce neden olabilir. Şizofreni hastalarında serebrovasküler hastalık riski 1.5-2.9 kat daha fazladır, bipolar bozukluk tanılı bireylerde bu oran 2.1 ila 3.3 kat artmıştır (28, 30). Öte yandan MD'da hastalar açısından serebrovasküler hastalık gelişme riski 1.22 ile 2.6 kat dolaylarındadır. Obezite, diyabet, kardiyovasküler hastalık ve depresif belirtiler serebrovasküler olay için risk faktörleri olarak kabul edilmektedir (31).

KRH ve Viral hastalıklar

KRH'ı olan bireylerde, HIV ve hepatit C virüsü ile ilişkili hastalıklar görülebilir. Bu hastalarda özellikle madde bağımlılığının olduğu durumlarla ilişkili olarak gelişen riskli cinsel davranışlar (prezervatifsiz cinsel ilişki gibi) ve HIV ile ilgili konularda bilgi eksikliği söz konusu olduğunda HIV prevalansı artmaktadır. Bu sebeple KRH'ı olan bireylerde HIV testi önemli bir yere sahiptir. Öte yandan yapılan çalışmalar bu hastalarda HIV'in yeterli oranlarda test edilemediğine işaret eder. Çeşitli ülkelerde yapılan çalışma sonuçlarının bildirdiğine göre, KRH'ı olan bireylerde belirgin olarak yüksek hepatit virüsü enfeksiyonu oranları bildirilmiştir. Kapsamlı bir çalışmaya göre, KRH'ı olan bireylerde hepatit B virüsünün % 23.4 ve hepatit C virüsünün % 19.6 prevalans oranlarına sahip olduğu bulunmuştur. KRH'ı olan bireylerde en yaygın bulaşma yolları olarak, uyuşturucu kullanma davranışları ve uyuşturucu kullanımıyla ilgili cinsel davranışlar sıralanmıştır (32-34).

KRH ve Solunum Yolu Hastalıklar

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de zatürre ve tüberküloz gibi solunum hastalıkları, KRH'ı olan bireylerde daha yaygındır. Çalışmalar şizofreni hastalarında tüberküloz insidansını genel popülasyona göre daha fazla göstermektedir. Bazı ülkelerde tüberküloz o kadar sık görülür ki psikiyatri hastanelerinde hem tüberküloz hem de şizofrenisi olan bireyler için özel yatak odaları olduğu bildirilmektedir (35). Tüberkülozun tedavi edilmediği bu hastalarda hastaların prognozu ölümle sonuçlanabilir, ancak etkili tüberküloz etdavisi sonrası hastaların büyük çoğunluğu iyileşme

ISBN 978-605-7923-57-8

eğilimindedir (36). Yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre şizofreni, akut solunum yetmezliği için 1.37 kat, mekanik ventilasyon için ise 1.34 kat daha fazla risk ile ilişkili bulunmuştur (37). Aynı şekilde kronik bronşit ve amfizem gibi kronik obstrüktif akciğer hastalıklarının prevalansı, KRH'ı olanlarda karşılaştırma gruplarına göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (38-40).

KRH ve Kanser

Obezite ve sağlıksız yaşam tarzı davranışları gibi birçok parametrenin çok sayıda kanser türü açısından risk faktörü olduğu bilinir. Bu gibi birçok dezavantajlı durum KRH'ı olan bireylerde de sıkça görülebilmektedir. O halde KRH'lı hastalarda daha yüksek kanser oranları görmeyi bekleyebiliriz. Ancak, KRH ve tüm kanser türleri arasında ilişkiyi inceleyen çalışmalar çelişkili sonuçlar göstermiştir. Bazı çalışmalar şizofrenide azalmış bir kanser riski olduğunu göstermiştir (41-43). Öte yandan, diğer çalışmalar , şizofreni hastalarında genel popülasyona kıyasla artmış bir kanser öyküsünden bahsetmiştir. Benzer bulgular kronik ruhsal hastalıklardan olan bipolar bozukluk için de geçerlidir (44, 45).

KRH ve Kas İskelet Sistemi Hastalıkları

KRH'ı olan bireylerde düşük kemik mineral yoğunluğu tespit edilmiştir. Genel popülasyona kıyasla, tedavi görmemiş şizofrenili tanılı bireylerde, osteoporoz gelişme riski artmış gibi gözükmektedir. Bunun nedeni olarak , hastalığın kendisinden ötürü, yaşam biçimiyle (ör. Sigara içmek, fiziksel aktiviteyi azaltmak, alkol bağımlılığı, vitamin D ve kalsiyum eksikliği, polidipsi) ilgili risk faktörlerinin olması düşünülmektedir. Depresyon ile osteoporoz arasındaki ilişki tutarsız olarak rapor edilmesine rağmen, çoğu çalışma depresif belirtileri olan veya major depresif bozukluğu olan hastalarda osteoporoz bulmuştur (46-48). Konu ile ilgili yapılan iki meta-analizde, depresyonun osteoporoz ile ilişkili olduğu ve osteoporoz için önemli bir risk faktörü olarak düşünülmesi gerektiği doğrulanırken, artmış riskin antidepresanlar, aracılığıyla olabileceği bildirilmiştir (49, 50).

KRH ve Cinsel İşlev Bozukluğu

KRH'da cinsel işlev bozukluğu, klinisyenlerden nispeten az ilgi görmüştür. Bu düşük farkındalık hastaların tedavisi, bakımını ve dolayısıyla yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir (4). Konu ile ilgili araştırmalar şizofreni tanılı bireylerde cinsel işlev bozukluğunun normal popülasyona göre daha sık görüldüğünü belirtmektedir. Öyle ki cinsel işlev bozukluğu, şizofreni tanılı kadın popülasyonunda %30-80 erkek popülasyonunda ise yaklaşık %80 gibi ciddi oranlarda görülebilmektedir (51-53). Bu işlev bozukluğu, hastalığın kendisi ve birlikte görülen fiziksel bozukluklara ikincil şekilde ortaya çıkabilir veya antipsikotiklerin yan etkileri sebebiyle de gerçekleşebilir. Cinsel işlev bozukluğu aynı zamanda depresyonun yaygın bir semptomudur. Depresyon hastalarının % 70'inde cinsel işlev bozukluğu olabilir. Majör depresyonu olan hastaların yaklaşık % 25'inde ereksiyon ile ilgili sorunlar yaşanabilir (54, 55).

KRH ve Gebelik Komplikasyonları

Şizofreni tanısı alan kadınlarda obstetrik komplikasyonların arttığını bildiren kapsamlı bir literatürden bahsedilebilir. Hamilelik sırasında psikotropik ilaçların güvenilirliğini değerlendirmek önemlidir. KRH'ı olan birçok kadın, ilacını almayı bırakamaz, zira günlük yaşam aktiviteleri önemli oranda kısıtlanmış olabilir (56). Öte yandan, gebelikte antipsikotik kullanımı ile doğum kusurları veya diğer olumsuz sonuçlar açısından artmış risk bildiren kesin bir ilişki bulunamamıştır (56, 57). Antidepresanlar arasında sınıflandırılan seçici serotonin geri alım inhibitörleri (SSRI) ve muhtemelen serotonin ve noradrenalin geri alım inhibitörleri (SNRI), erken doğum, solunum sıkıntısı, serotonin rebound sendromu, pulmoner hipertansiyon ve yenidoğanda beslenme sorunları ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, duygudurum dengeleyicilerinden olan karbamazepin ve valproat da dahil olmak üzere fetal malformasyonlarla ilişkili bir dizi duygudurum düzenleyicisi vardır (58, 59).

ISBN 978-605-7923-57-8

KRH ve Ağız Sağlığı

KRH'ı olan bireylerin diş sağlığı genel olarak kötü bulunmuştur. Bir çalışmaya göre, şizofreni hastalarının yalnızca % 42'sinin dişlerini günde en az iki kez düzenli olarak fırçaladıkları sonucu elde edilmiştir (60). Bu zayıf diş sağlığı işlevsel zorluklara neden olur. Konu ile ilgili kapsamlı bir çalışmada (n = 4,769) KRH'ı olan bireylerin % 34.1'inin ağız sağlığı sorunları nedeniyle besin tüketimlerinin olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir (61). Bu grup hastaların ağız sağlığını etkileyen faktörleri ise şöyle sıralamak mümkün olabilir: ruhsal hastalığın tipi, şiddeti ve evresi; duygudurum, motivasyon ve benlik saygısı; ağız sağlığı sorunlarının algılanamamış olması; alışkanlıklar, yaşam tarzı (örn., sigara içme) ve öz bakım, diş hekimliği devamını sürdürme becerisi; sosyo-ekonomik faktörler; ilacın etkileri (kuru ağız, karbonhidrat özlemi); ve ruhsal sağlık sorunları ile ilgili diş sağlığı ekiplerinin tutum ve bilgileri şeklindedir. KRH'ı olan bireyler diğer birçok sağlık bakımında olduğu gibi ağız bakımı konusunda da eşitsizliklere maruz kalabilmektedir. Karışık bir psikiyatrik popülasyondaki bir çalışmada % 15'i son 2 yılda diş hekimliğine gitmediği saptanmıştır (62). Konu ile ilgili şizofreni tanılı bireylerde yapılan bir çalışmada, hastaların yalnızca % 31'i diş hekimini düzenli olarak ziyaret etmiştir (63).

KRH ve Diğer Fiziksel Sağlık Koşulları

KRH'ı olan bireylerde görülen hematolojik hastalıklar, literatürde psikotropik ilaçların potansiyel ciddi komplikasyonları olarak karşımıza sıkça çıkmaktadır. Antidepresanların (örn. Amitriptilin, klomipramin, imipramin) yanı sıra lityum, kan diskrazisi ile ilişkilidir. Antipsikotikler (örn., Klozapin, haloperidol, olanzapin, fenotiyazinler, ketiapin, risperidon, ziprasidon) nötropeni / agranülositozun en yaygın nedenidir. Antidepresanların nadiren agranülositoz ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bazı fiziksel koşullar, önemli olmasına rağmen, nadiren incelenmiş, rapor edilmemiş ve sistematik olarak değerlendirilmemiştir. Ağır derecede ciddi sonuçlar doğuran ve hatta ölümle sonuçlanabilen yan etki profiline sahip olan antipsikotikler, kabızlığa da yol açabilmektedir. Bu fiziksel durumun en çok bildirilen komplikasyonları, paralitik ileus, dışkı uyuşması, bağırsak tıkanıklığı ve bağırsak / bağırsak perforasyonlarıdır. Farklı antipsikotikler için randomize kontrollü çalışmalarda kabızlık prevalansı: zotepin için % 39.6, klozapin için % 21.3, haloperidol için % 14.6 ve risperidon için % 12 olarak verilmiştir (64). İlaç etkilerinin yanı sıra, yaşam tarzı ve diyet faktörleri (hareketsiz yaşam, düşük fiziksel aktivite, lifte düşük diyet, sınırlı sıvı alımı), KRH'ı olan kişilerde kabızlık oluşumuna yol açabilir (65). Klinisyenler, kabızlık semptomlarını ve muhtemel komplikasyonlarını konusunda dikkatli olmalıdır.

SONUÇ

- KRH'ı bulunan bireyler fiziksel sağlık açısından çeşitli dezvantajlara sahiptir bu sebeple genel popülasyona göre daha kısa bir yaşamları olur.
- KRH'ı olan insanlarda aşırı ölüm oranının olası nedenleri, genel olarak hastalar, klinisyenler ve sağlık sistemi ile ilgilidir.
- Bu popülasyondaki artmış morbidite ve mortalite büyük oranda, sağlıksız yaşam tarzı davranışlarıyla ilişkili değiştirilebilir risk faktörlerinden kaynaklanmaktadır.
- Davranışsal, eğitimsel ve psikolojik bileşenler de dahil olmak üzere çeşitli psikososyal yaklaşımlar, sağlıklı yaşam biçimini geliştirmeye yönelik geliştirilmiştir.
- Psikososyal yaşam tarzı müdahaleleri arasındaki temel farklar, ilgili profesyonellerin biçimi, ayarı, süresi ve rolü ile ilgilidir.
- Şu andaki kanıtlar, yaşam biçimindeki psikososyal müdahalelerin hastaların fiziksel sağlığını iyileştirmede ve genel popülasyona bağlı mortalite açığını azaltmada etkili olabileceğini göstermektedir.
- Uzun vadede fizibilite ve etkililiklerini değerlendirmek için kanıta dayalı çalışmalar gereklidir.

ISBN 978-605-7923-57-8

KAYNAKLAR

1. Ehrlich C, Chester P, Kisely S, Crompton D, Kendall E. Making sense of self-care practices at the intersection of severe mental illness and physical health—An Australian study. Health & Social Care in the Community. 2018;26(1):e47-e55.
2. Scott D, Happell B. The High Prevalence of Poor Physical Health and Unhealthy Lifestyle Behaviours in Individuals with Severe Mental Illness. Issues in Mental Health Nursing. 2011;32(9):589-97.
3. Mueser KT, Bartels SJ, Santos M, Pratt SI, Riera EG. Integrated Illness Management and Recovery: A Program for Integrating Physical and Psychiatric Illness Self-Management in Older Persons with Severe Mental Illness. American Journal of Psychiatric Rehabilitation. 2012;15(2):131-56.
4. De Hert M, Correll CU, Bobes J, Cetkovich-Bakmas M, Cohen DAN, Asai I, et al. Physical illness in patients with severe mental disorders. I. Prevalence, impact of medications and disparities in health care. World Psychiatry. 2011;10(1):52-77.
5. Shen C, Sambamoorthi U, Rust G. Co-occurring mental illness and health care utilization and expenditures in adults with obesity and chronic physical illness. Disease Management. 2008;11(3):153-60.
6. Coates D, Woodford P, Higgins O, Grover D. Evaluation of a general practitioner-led cardiometabolic clinic: Physical health profile and treatment outcomes for clients on clozapine. International Journal of Mental Health Nursing. 2018;27(1):303-10.
7. Berti L, Bonfioli E, Chioffi L, Morgante S, Mazzi MA, Burti L. Lifestyles of Patients with Functional Psychosis Compared to Those of a Sample of the Regional General Population: Findings from a Study in a Community Mental Health Service of the Veneto Region, Italy. Community Mental Health Journal. 2018.
8. Quiñones MM, Lombard-Newell J, Sharp D, Way V, Cross W. Case study of an adaptation and implementation of a Diabetes Prevention Program for individuals with serious mental illness. Translational Behavioral Medicine. 2018:ibx064-ibx.
9. McElroy SL, Guerdjikova A, Kotwal R, Keck Jr P. Severe mental illness and obesity. Managing metabolic abnormalities in the psychiatrically ill: a clinical guide for psychiatrists: American Psychiatric Publishing, Arlington; 2006. p. 55-119.
10. Strassnig M, Brar JS, Ganguli R. Body mass index and quality of life in community-dwelling patients with schizophrenia. Schizophrenia Research. 2003;62(1):73-6.
11. Simon GE, Ludman EJ, Linde JA, Operskalski BH, Ichikawa L, Rohde P, et al. Association between obesity and depression in middle-aged women. General Hospital Psychiatry. 2008;30(1):32-9.
12. McElroy S, Kotwal R, Malhotra S, Nelson E, Keck P, Nemeroff C. Are Mood Disorders and Obesity Related? A Review for the Mental Health Professional2004. 634-51, quiz 730 p.
13. Leucht S, Corves C, Arbter D, Engel RR, Li C, Davis JM. Second-generation versus first-generation antipsychotic drugs for schizophrenia: a meta-analysis. The Lancet. 2009;373(9657):31-41.
14. Kahn RS, Fleischhacker WW, Boter H, Davidson M, Vergouwe Y, Keet IPM, et al. Effectiveness of antipsychotic drugs in first-episode schizophrenia and schizophreniform disorder: an open randomised clinical trial. The Lancet. 2008;371(9618):1085-97.
15. Mitchell AJ, Vancampfort D, Sweers K, van Winkel R, Yu W, De Hert M. Prevalence of Metabolic Syndrome and Metabolic Abnormalities in Schizophrenia and Related Disorders—A Systematic Review and Meta-Analysis. Schizophrenia Bulletin. 2013;39(2):306-18.
16. Vancampfort D, Knapen J, Probst M, van Winkel R, Deckx S, Maurissen K, et al. Considering a frame of reference for physical activity research related to the cardiometabolic risk profile in schizophrenia. Psychiatry Research. 2010;177(3):271-9.
17. Meyer JM, Stahl SM. The metabolic syndrome and schizophrenia. Acta Psychiatrica Scandinavica. 2009;119(1):4-14.
18. Fagiolini A, Chengappa KNR, Soreca I, Chang J. Bipolar Disorder and the Metabolic Syndrome. CNS Drugs. 2008;22(8):655-69.
19. Wong JO, Fu JC, Hung GB. Olanzapine-induced diabetic ketoacidosis in a Chinese man. Hong Kong Medical Journal. 2007;13(1):73.
20. Nihalani ND, Lamberti JS, Olson D, Olivares T, Costea GO, Tang W. Diabetic Ketoacidosis among Patients Receiving Clozapine: A Case Series and Review of Socio-Demographic Risk Factors. Annals of Clinical Psychiatry. 2007;19(2):105-12.

ISBN 978-605-7923-57-8

21. Henderson DC, Cagliero E, Copeland PM, Louie PM, Borba CP, Fan X, et al. Elevated hemoglobin A1c as a possible indicator of diabetes mellitus and diabetic ketoacidosis in schizophrenia patients receiving atypical antipsychotics. The Journal of clinical psychiatry. 2007;68(4):533-41.
22. Ramudo Cela L, Ávila González MJ, Yáñez Rubal JC, Díaz Platas LM, Martín Herranz MI, Díaz del Valle JC. Coronary vascular disease event risk and metabolic syndrome prevalence in patients enrolled in an assertive treatment community program. Comprehensive Psychiatry. 2018;81:28-32.
23. Simeone JC, Ward AJ, Rotella P, Collins J, Windisch R. An evaluation of variation in published estimates of schizophrenia prevalence from 1990─2013: a systematic literature review. BMC Psychiatry. 2015;15(1):193.
24. Lafeuille M-H, Tandon N, Tiggelaar S, Kamstra R, Lefebvre P, Kim E, et al. Economic Impact in Medicaid Beneficiaries with Schizophrenia and Cardiometabolic Comorbidities Treated with Once-Monthly Paliperidone Palmitate vs. Oral Atypical Antipsychotics. Drugs - Real World Outcomes. 2018.
25. Ayerbe L, Forgnone I, Addo J, Siguero A, Gelati S, Ayis S. Hypertension risk and clinical care in patients with bipolar disorder or schizophrenia; a systematic review and meta-analysis. Journal of Affective Disorders. 2018;225:665-70.
26. Hennekens CH, Hennekens AR, Hollar D, Casey DE. Schizophrenia and increased risks of cardiovascular disease. American Heart Journal. 2005;150(6):1115-21.
27. Haddad C, Hallit S, Salameh P, Bou-Assi T, Zoghbi M. Coronary heart disease risk in patients with schizophrenia: a Lebanese cross-sectional study. Journal of comorbidity. 2017;7(1):79.
28. Osborn DJ, Levy G, Nazareth I, Petersen I, Islam A, King MB. Relative risk of cardiovascular and cancer mortality in people with severe mental illness from the united kingdom's general practice research database. Archives of General Psychiatry. 2007;64(2):242-9.
29. Blumenthal JA. Depression and coronary heart disease: association and implications for treatment. Cleve Clin J Med. 2008;75 Suppl 2:S48-53.
30. Kisely S, Campbell LA, Wang Y. Treatment of ischaemic heart disease and stroke in individuals with psychosis under universal healthcare. The British Journal of Psychiatry. 2009;195(6):545-50.
31. Lin H-C, Tsai S-Y, Lee H-C. Increased risk of developing stroke among patients with bipolar disorder after an acute mood episode: A six-year follow-up study. Journal of Affective Disorders. 2007;100(1):49-54.
32. Stanley D. Rosenberg PD, Richard W. Goldberg PD, Lisa B. Dixon MD, M.P.H. ,, George L. Wolford PD, Eric P. Slade PD, Seth Himelhoch MD, M.P.H. ,, et al. Assessing the STIRR Model of Best Practices for Blood-Borne Infections of Clients With Severe Mental Illness. Psychiatric Services. 2010;61(9):885-91.
33. Loftis JM, Matthews AM, Hauser P. Psychiatric and Substance Use Disorders in Individuals with Hepatitis C. Drugs. 2006;66(2):155-74.
34. Meyer JM. Prevalence of hepatitis A, hepatitis B, and HIV among hepatitis C-seropositive state hospital patients: results from Oregon State Hospital. The Journal of clinical psychiatry. 2003;64(5):540-5.
35. Leucht S, Burkard T, Henderson J, Maj M, Sartorius N. Physical illness and schizophrenia: a review of the literature. Acta Psychiatrica Scandinavica. 2007;116(5):317-33.
36. Lönnroth K, Jaramillo E, Williams B, Dye C, Raviglione M. Tuberculosis: the role of risk factors and social determinants. Equity, social determinants and public health programmes. 2010;219.
37. Chen Y-H, Lin H-C, Lin H-C. Poor Clinical Outcomes Among Pneumonia Patients With Schizophrenia. Schizophrenia Bulletin. 2011;37(5):1088-94.
38. Copeland LA, Mortensen EM, Zeber JE, Pugh MJ, Restrepo MI, Dalack GW. Pulmonary disease among inpatient decedents: Impact of schizophrenia. Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry. 2007;31(3):720-6.
39. Carney CP, Jones L, Woolson RF. Medical Comorbidity in Women and Men with Schizophrenia: A Population-Based Controlled Study. Journal of General Internal Medicine. 2006;21(11):1133-7.
40. Seth Himelhoch, Anthony Lehman, Julie Kreyenbuhl, Gail Daumit, Clayton Brown, Lisa Dixon. Prevalence of Chronic Obstructive Pulmonary Disease Among Those With Serious Mental Illness. American Journal of Psychiatry. 2004;161(12):2317-9.
41. Grinshpoon A, Barchana M, Ponizovsky A, Lipshitz I, Nahon D, Tal O, et al. Cancer in schizophrenia: is the risk higher or lower? Schizophrenia Research. 2005;73(2):333-41.
42. Dalton SO, Mellemkjær L, Thomassen L, Mortensen PB, Johansen C. Risk for cancer in a cohort of patients hospitalized for schizophrenia in Denmark, 1969–1993. Schizophrenia Research. 2005;75(2):315-24.

ISBN 978-605-7923-57-8

43. Barak Y, Achiron A, Mandel M, Mirecki I, Aizenberg D. Reduced cancer incidence among patients with schizophrenia. Cancer. 2005;104(12):2817-21.
44. Dutta R, Boydell J, Kennedy N, Van Os JIM, Fearon P, Murray RM. Suicide and other causes of mortality in bipolar disorder: a longitudinal study. Psychological Medicine. 2007;37(6):839-47.
45. Kisely S, Smith M, Lawrence D, Maaten S. Mortality in individuals who have had psychiatric treatment: Population-based study in Nova Scotia. British Journal of Psychiatry. 2005;187(6):552-8.
46. Eskandari F, Martinez PE, Torvik S, et al. Low bone mass in premenopausal women with depression. Archives of Internal Medicine. 2007;167(21):2329-36.
47. Kahl KG, Rudolf S, Dibbelt L, Stoeckelhuber BM, Gehl H-B, Hohagen F, et al. Decreased osteoprotegerin and increased bone turnover in young female patients with major depressive disorder and a lifetime history of anorexia nervosa. Osteoporosis International. 2005;16(4):424-9.
48. Yazıcı KM, Akıncı A, Sütçü A, Özçakar L. Bone mineral density in premenopausal women with major depressive disorder. Psychiatry Research. 2003;117(3):271-5.
49. Wu Q, Magnus JH, Liu J, Bencaz AF, Hentz JG. Depression and low bone mineral density: a meta-analysis of epidemiologic studies. Osteoporosis International. 2009;20(8):1309-20.
50. Mezuk B, Eaton WW, Golden SH. Depression and osteoporosis: epidemiology and potential mediating pathways. Osteoporosis International. 2008;19(1):1-12.
51. Harley EW-Y, Boardman J, Craig T. Sexual problems in schizophrenia: prevalence and characteristics. A cross sectional survey. Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology. 2010;45(7):759-66.
52. Macdonald S, Hallıday J, Macewan T, Sharkey V, Farrıngton S, Wall S, et al. Nithsdale Schizophrenia Surveys 24: sexual dysfunction. Case—control study. 2003;182(1):50-6.
53. Smith S, O'Keane V, Murray R. Sexual dysfunction in patients taking conventional antipsychotic medication. British Journal of Psychiatry. 2002;181(1):49-55.
54. Williams K, Reynolds MF. Sexual Dysfunction in Major Depression. CNS Spectrums. 2006;11(S9):19-23.
55. Kanhouwa S, Gowdy JM, Solomon JD. Phenothiazines and breast cancer. Journal of the National Medical Association. 1984;76(8):785.
56. Einarson A, Boskovic R. Use and safety of antipsychotic drugs during pregnancy. Journal of Psychiatric Practice®. 2009;15(3):183-92.
57. Trixler M, Gáti Á, Fekete S, Tényi T. Use of Antipsychotics in the Management of Schizophrenia during Pregnancy. Drugs. 2005;65(9):1193-206.
58. Gentile S. Neurodevelopmental effects of prenatal exposure to psychotropic medications. Depression and Anxiety. 2010;27(7):675-86.
59. Lund N, Pedersen LH, Henriksen T. Selective serotonin reuptake inhibitor exposure in utero and pregnancy outcomes. Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine. 2009;163(10):949-54.
60. Hede B. Dental health behavior and self-reported dental health problems among hospitalized psychiatric patients in Denmark. Acta Odontologica Scandinavica. 1995;53(1):35-40.
61. Kilbourne AM, Horvitz-Lennon M, Post EP, McCarthy JF, Cruz M, Welsh D, et al. Oral Health in Veterans Affairs Patients Diagnosed with Serious Mental Illness. Journal of Public Health Dentistry. 2007;67(1):42-8.
62. Persson K, Axtelius B, SÖDerfeldt B, ÖStman M. Monitoring oral health and dental attendance in an outpatient psychiatric population. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing. 2009;16(3):263-71.
63. Nielsen J, Munk-Jørgensen P, Skadhede S, Correll CU. Determinants of poor dental care in patients with schizophrenia: a historical, prospective database study. The Journal of clinical psychiatry. 2011;72(2):140-3.
64. Ozbilen M, Adams CE. Systematic overview of Cochrane reviews for anticholinergic effects of antipsychotic drugs. Journal of clinical psychopharmacology. 2009;29(2):141-6.
65. De Hert M, Hudyana H, Dockx L, Bernagie C, Sweers K, Tack J, et al. Second-generation antipsychotics and constipation: A review of the literature. European Psychiatry. 2011;26(1):34-44.

ISBN 978-605-7923-57-8

SAĞLIK PROFESYONELLERİ VE ANNELERİN ÇOCUKLARA TABLET, KAPSÜL VE DAMLA ŞEKLİNDEKİ İLAÇLARI TARİFLEME VE UYGULAMA YÖNTEMLERİ: KALİTATİF ÇALIŞMA

Öznur TİRYAKİ

Uzman Hemşire, Sakarya Üniversitesi Eğitim Araştırma Hastanesi, oznuritiryaki@gmail.com

Sümeyra TOPAL

Öğr. Gör.,Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, sumeyratopal@ksu.edu.tr

Dilek MENEKŞE

Araş.Gör. Dr.,Sakarya Üniversitesi, dkose@sakarya.edu.tr

Nursan ÇINAR

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, ndede@sakarya.edu.tr

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı doktor, eczacı, hemşire ve annelerin çocuklara tablet, kapsül ve damla şeklindeki ilaçları tariflemeve uygulama yöntemlerini incelemektir.

Gereç ve Yöntem: Araştırma, bir eğitim araştırma hastanesindeki Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı, Çocuk Kliniği Hemşiresi, Çocuk Kliniğinde yatışı olan çocukların anneleri, kurumun eczacıları ile 05-30/04/2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup niteliksel fenomenolojik bir çalışmadır. Araştırmanın evrenini hastanenin Çocuk Kliniğinde ve Eczane Biriminde belirtilen zaman dilimi içerisinde iletişim sorunu olmayan, çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 8 doktor, 10 hemşire, 8 eczacı ve 8 anne (sağlıkla ilgili bir mesleği olan anneler çalışmaya dahiledilmedi) örneklemi oluşturmuştur. Veri toplamada derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeler araştırmacılar (ÖT, ST, DM, NÇ) tarafından bilgisayar ortamında tekrar tekrar dinlenerek Microsoft Word programında yazıya geçirilmiştir. Çalışmanın yapılabilmesi için araştırmanın yapıldığı kurumdan yazılı izin ile etik kurul onayı (02/04/2018-85) ve bütün katılımcılardan çalışmaya katılmaya gönüllü olduklarına dair onamları alınmıştır. Ses kayıt cihazının kullanımıyla ilgili katılımcılar bilgilendirilmiş ve herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

Bulgular: Bu çalışmada anneler, eczacılar, hemşire ve doktorlar ile derinlemesine görüşme sonucu temalar elde edilmiştir. Annelerle derinlemesine görüşme sonucunda elde edilen temalar; tablet şeklindeki ilaçları hazırlamada farklılık, tablet şeklindeki ilaçları çocuğa vermede farklılık, damla şeklindeki ilaçları çocuğa vermede farklılık, önerilen dozu verememe endişesi, ilaçların kullanımı konusunda ayrıntılı bilgiye gereksinim duymadır. Eczacılarla derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalar; çocuklarda tablet, kapsül, damla kullanımını tariflemede farklılık (Standart Olmaması), diğer sağlık çalışanları ile iletişim ve işbirliği sorunları, ebeveynlerin beklentileri olarak sıralanmıştır. Hemşirelerle derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalar; tabletlerin çocuk dozuna bölünmesinde standartların olmaması, önerilen dozu tam olarak verememe endişesi, çocuğa özgü ilaç formlarının olması gereksinimi, aile eğitimi olarak sınıflandırılmıştır. Doktorlarla derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalar; tabletlerin kullanımını tariflemede farklılıklar, aileye ilacı (tablet, kapsül, damla) tariflemede yöntem farklılığı, ilaçların önerilen dozda alınıp alınmadığı şüphesi, çocuğa özgü ilaç formlarının olması gereksinimi olarak sınıflandırıldı.

Sonuç: İlaç kullanımı doktor, eczacı, hemşire, hasta/hasta yakını dörtgeninden oluşmaktadır. Bu dörtgenin içinde yer alan bireyler, ilaçların güvenli ölçüler içinde verilmesinde ayrı ayrı önemli sorumluluklara sahiptir. Çünkü çocuklarda ilaç verme ve hazırlamadaki doğruluk gereksinimi

ISBN 978-605-7923-57-8

yetişkin hastalardan daha önemlidir. Pediatrik dozlar, yetişkin dozlarla karşılaştırıldığında göreceli olarak küçük olduğu için, ilaç miktarındaki herhangi bir yanlışlık büyük hatalara yol açabilir ve istenmeyen sonuçlara sebep olabilir. Bu nedenle multidisipliner ekip ve aile iş birliği içinde sağlık personelleri ve ailelerin pediatrik ilaçları kolayca uygulayabileceği ilaç formlarının ve rehberlerinin geliştirilmesi önerilebilinir.
Anahtar Sözcükler: ilaç uygulamaları, ilaç güvenliği, ilaç hatası, çocuk, sağlık profesyoneli, anne

GİRİŞ

Sağlık bakım sistemlerinin en önemli önceliği hasta güvenliğidir. İlaç hataları hasta güvenliğini etkileyen en önemli unsurlardan biridir (Alcan, Eren Tekin ve ÖzbucakCivil, 2012). Çocuk hastalarda ilaç tedavisi kritik öneme sahiptir. Çocukların gelişimsel dönemlerinin kendine özgü fizyolojik, psikolojik, zihinsel farklılıkların olduğu bilinmektedir (Çimen, 2013). Bu farklılıklara bağlı olarak çocuklarda görülen ilaç hataları yetişkin hastalara oranla daha fazladır (Ghaleb, Barber, FranklinveWong, 2010; Törüner ve Erdemir, 2010). Çocuk kliniklerinde yapılan ilaç hataları ile ilgili çalışmalarda hataların ilaçların hazırlanması ve uygulanmasına yönelik olduğu bildirilmiştir (Ghalebet al., 2010; Lan et al., 2014; Otero, Leyton, Mariani ve Cernadas2008; Törüner ve Uysal, 2014). İlaç hatalarının geri dönüşümsüz sorunlara yol açma olasılığı, akılcı, güvenli ve doğru ilaç kullanımının önemini artırmaktadır (Manias, Kinney, Cranswick, ve Williams, 2014).

Çocuk hastalarda ilaç uygulamaları erişkine göre önemli farklılıklar gösterir. İlaçların çocuklara özgü formları yoktur (Gök ve Yıldırım Sarı, 2016). Çocuğun yaşı, kilosu ve vücut yüzeyine göre hesaplanarak ve uygun doz belirlenerek çocuğa verilmektedir. Bu süreçte çocuğa verilecek uygun dozun hesaplanmasında veya uygulanmasında hatalar oluşmaktadır (Bolt, Yates, Mahon, ve Bakri, 2014; Boztepe, Özdemir, Karababa, ve Yıldız, 2014; Çimen, 2013). Özellikle tablet şeklindeki ilaçların kullanımında piyasada bulunan çocuklar için şurup, preparat gibi formlarının öncelikle kullanılması önerilmektedir (Boztepe ve ark., 2014).Yetişkin dozu için üretilen tabletlerin çocuklarda kullanabilmesi için bölünmek zorunda olması kaçınılmazdır (Yemşen ve Canefe, 2014). Bazı durumlarda çocuğun yaşına ve kilosuna göre bir tabletin veya dozun altı ya da sekize bölünmesi istenebilmektedir. Bu şekilde ilacın hazırlanması ve uygulanması hem hemşire, hem de bu sorumluluğu evde üstlenecek aileler için karışık ve kompleks olabilmektedir (Hill, Varker, Karlage, veMyrdal, 2009; Yemşen ve Canefe, 2014). Konu ile ilgili çoğunlukla yaşanan sorunlar arasında tabletin uygun dozda kırılamaması, tabletlerin ezilmesi ve sıvı içerisinde homojen olarak dağılmaması, ilacın enjektöre veya kadehe yapışması, parçalama sırasında bulaş olması, besinlerle birlikte karıştırılarak verilmesi şeklinde bildirilmiştir (Akram ve Mullen, 2012; Boztepe ve ark., 2014). İlacın uygun bir şekilde bölünmesi ve verilmesi, çocuğun tedaviye uyumu ve güvenliği açısından önemlidir (Yemşen ve Canefe, 2014).

İlaçların hazırlanmasında ve verilmesinde yaşanan bir diğer sorun kapsül şeklindeki ilaçların açılarak içeriğin sıvı içinde çözdürülerek verilmesidir. Bu uygulama doz kayıplarına ya da ilacın tadını beğenmeyen çocuğun ilacı almamasına neden olabilmektedir (Boztepe ve ark., 2014; Hansen, Tulinius, ve Hansen, 2008). Potansiyel ilaç hatasına neden olabilecek diğer bir uygulama ise damla şeklindeki ilaçların uygulama yöntemidir. Damla şeklindeki ilaçları çocuklarda direk ağıza damlatma, kaşık ile verme gibi farklı yöntemlere bağlı hatalar oluşabilmektedir (Boztepe ve ark., 2014). Çocuklarda kullanılan tablet, kapsül ve damla şeklindeki ilaçların hazırlanması ve uygulanmasına yönelik standart prosedürün olmamasından dolayı ilaç hataları oluşmakta, istenilen doz verilememekte ve bu durum çocuğun tedaviye cevabını azaltmaktadır (Manias et al.,2014).

Fizyolojik ve psikolojik açıdan tam olgunlaşmayan çocuklar oluşabilecek bu hatalar yönünden riskli ve önemli bir gruptur (Çavuşoğlu, 2015). Bu nedenle ilaçların doğru ve güvenli bir şekilde uygulanmasında hekim, hemşire, eczacı, hasta/hasta yakına büyük sorumlulukları bulunmaktadır (Öztürk ve Ayar, 2014;Yemşen ve Canefe, 2014). Multidisipliner bir ekip gerektiren ilaç uygulamaları, akılcı ilaç kullanımı doğrultusunda ilacın hekim tarafından yazılması, eczacı tarafından kontrol edilerek hazırlanması, hemşire tarafından güvenli ve doğru bir şekilde uygulanması ve evde

ISBN 978-605-7923-57-8

de anne tarafından bu sürecin devam ettirilmesini içermektedir. İlaçların güvenli ve doğru bir şekilde hazırlanması, uygulanması ve ailelere ilaçların kullanımı hakkında eğitimlerin verilmesi hemşirenin en önemli sorumluluklarından biridir (Alcan ve ark.,2012; Özkan, Kocaman ve Öztürk, 2013). Pediatri hemşireleri ilaç uygulamalarında aile merkezli bakımı doğrultusunda ebeveynin uygulamaya katılmasını sağlamalı ve çocuğun evde bakımına yönelik aileleri hazırlamalıdır (Öztürk ve Ayar, 2014).

Bu bilgiler ışığında "önce zarar verme" ilkesini benimseyen meslek grubu olan sağlık profesyonellerinin ilaçların hazırlanması ve uygulanmasında güvenli ve doğru yaklaşımı sergilemeleri ve toplumun bu konuda bilgi düzeylerini arttırmada önemli rolleri bulunmaktadır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma sağlık profesyonelleri ve annelerin çocuklara tablet, kapsül ve damla şeklindeki ilaçları tarifleme ve uygulama yöntemlerini belirlemek amaçlı yapılmıştır.

Araştırmanın Tasarımı, Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma, bir eğitim araştırma hastanesinde çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı, çocuk kliniği hemşiresi, çocuk kliniğinde yatışı olan çocukların anneleri, kurumun eczacıları ile 05-30/04/2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup niteliksel fenomenolojik bir çalışmadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini hastanenin çocuk kliniğinde ve eczane Biriminde belirtilen zaman dilimi içerisinde iletişim sorunu olmayan, çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 8 doktor, 10 hemşire, 8 eczacı ve 8 anne (sağlıkla ilgili bir mesleği olan anneler çalışmaya dahil edilmedi) örneklemi oluşturdu.

Veri Toplama Araçları ve Uygulanması

Veri toplamada derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Veriler, katılımcılara ait bilgilerin olduğu bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Görüşme; karşılıklı aynı düzeyde oturularak yapılmış, aktif dinleyerek, soru formları yardımıyla yönlendirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmenin süresi 20-30 dakika arasında değişmektedir. Katılımcıların verdiği cevaplar bulgular bölümünde aynen ifade edildiği gibi belirtilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme, ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeler araştırmacılar (ÖT, ST, DM, NÇ) tarafından bilgisayar ortamında tekrar tekrar dinlenerek Microsoft Word programında yazıya geçirilmiştir. Veriler defalarca okunmuştur.

İstatistiksel Analiz

Verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Verileri üç araştırmacı değerlendirmiş olup, fikir birliğine varılarak her bir kelime ve cümleden çıkabilecek kodlar oluşturulmuştur. Daha sonra araştırmacılar bir araya gelerek ortak bir kod listesi oluşturmuşlardır. Oluşan kodlardan sonra tematik kodlamaya geçilmiş ve kodlar araştırmacılar tarafından sınıflandırılmış, uygun temalar çıkarılmıştır. Ardından tüm görüşme verileri kodlandırılmış ve yorumlanarak rapor haline getirilmiştir.

Etik Yaklaşımlar

Çalışmanın yapılabilmesi için araştırmanın yapıldığı kurumdan yazılı izin (02/04/2018-85) ve bütün katılımcılardan çalışmaya katılmaya gönüllü olduklarına dair onamları alınmıştır. Araştırma etiği çerçevesinde katılımcıların isimleri kullanılmamıştır. Bu nedenle katılımcı anneler A (A1, A2, A3, vs), hemşireler H (H1, H2, H3, vs), doktorlar D (D1, D2, D3, vs), eczacılar E (E1, E2, E3, vs) kodlarıyla isimlendirilmiştir. Ses kayıt cihazının kullanımıyla ilgili katılımcılar bilgilendirilmiş ve herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

BULGULAR

Doktorlara Ait Bulgular

ISBN 978-605-7923-57-8

Çalışmaya katılan hekimlerin yaş ort. 41,25±3,05 (min.30-max.56), meslekteki çalışma yılı ort. 15,62 (min.5-max.28), 4'ünün kadın 4'ününde erkek olduğu görüldü. Doktorlarla derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalar;
1-Tabletlerin kullanımını tariflemede farklılıklar,
2-Aileye ilacı (tablet, kapsül, damla) tarifleme de yöntem farklılığı,
3-İlaçların önerilen dozda alınıp alınmadığı şüphesi,
4- Çocuğa özgü ilaç formlarının olması gereksinimi, olarak sınıflandırıldı.

1-Tabletlerin kullanımını tariflemede farklılıklar

D1 'Çeyrek ilacı çentik varsa çentikli yerinden bölmesini, çentik yoksa bıçak bistüri gibi kesicilerle bölebileceğini tarif ediyorum. Çeyrek olarak kullanılan ilacı içme suyu içinde eritip çocuğa vermesini söylüyorum. Akşama aynı ilaçtan vermesi gerekirse kalanını kullanabileceğini ama akşam başka doz verilmeyecekse kalanını atmasını yarın başka ilaç kullanmasını söylerim'

D2 'Çentik olan ilaçlarda kırmak bölmek kolay ama çentik olmayanlarda tablet ezici öneriyorum ya da bıçakla ortadan bölmesini söylerim.'

D3 'Tableti yarım çeyrek kullanılacaksa ilacı kırıp içme suyu, kaynatılıp soğumuş su ya da hazır suda sulandırılıp verilmesini öneriyorum.'

D4 'Tablet ilacı bölüp normal içme suyunda sulandırılmasını öneriyorum. Bazı ilaçlar pahalı olduğu için artan ilaç sulandırılmış yata bölünmüş olsun aileye attırmıyorum. Doz kaybı olmasın ki maliyet olmasın.'

D7 'Çentikleri bölmek kolay çentik olmayanları bıçakla kesebilirsiniz diyorum. Diğer yarısınıda akşam dozu varsa akşama, günde bir defa ise kalanı yarın kullanmasını söylüyorum.

D8 'Bebeklerde bazen tablet kullanıyorum. İlaç hazırlanırken mutlaka her tedavide tek tablet kullanılmasını isterim. Çünkü tabletin her yeri eşit homojen değil bilemem bebeğe ne kadar ilaç verildiğini. Pahalı tablet ilaçlarda ilacın çentiği varsa bölüp yoksa bir tableti sulandırıp geri kalanını 24 saat kullanacak şekilde buzdolabı kapağında saklatırım. Maddi açıdan ilaç zayiatı da önemli bir durum.'

2-Aileye ilacı (tablet, kapsül, damla) tarifleme de yöntem farklılığı

D1 'Tablet ilaç çok sık kullanmıyorum, kullanmak zorunda kalırsam mutlaka kendim aileye tarif ederim. İlacın resmini çiziyorum, çeyrek ya da yarım kullanacaksa ona göre anlatıyorum. Mesala ilaç 50 mg çocuk için 30mg kullanılacaksa enjektöre 1 tableti 5ml içme suyu ile sulandır 3ml çocuğa ver gerisini at kullanma diyorum. Enjektörün sayılarının da resmini çizip anlatıyorum. Damla ilaçları direk ağız içine damlatabilirler. Kapsüllerin içi toz olanları suda çözdürüp içi sıvı olan kapsüllerinde ağız içine damlatılarak uygulanabileceğini söylüyorum. Kapsülü temiz iğne ucu ile delip içinden kaç damla kullanılacaksa ihtiyaç kadarını aldırıyorum. Poliklinikte yine ilacın resmini çizip tarif ediyorum. Bazen tablet kullanacak çocuğa sırf ilaç eğitimi yapılsın diye yatış verdiğim oluyor ama çok nadir. 5 yılda 8-10 çocuk ancak bunun için yatış vermişimdir.'

D2 'Bir kağıt üzerine ilacı çiziyorum annesine ya da ilacı uygulayacak yakınına resim üzerinden anlatırım. Taburculukta ilacı tarif ediyorum sözlü bazen şekil çizerim ama hemşireler nasıl anlatıyor yaptırıyor hiç görmedim hiç bilmiyorum.

D3 'Klinikte çocuk hastanın yakınına taburculukta sözel anlatıyorum hemşireler size nasıl uygulayacağını gösterecek diyorum. Hemşireler nasıl anlatıyor yaptırıyor hiç görmedim hiç bilmiyorum. Hemşirelerin ilaç uygulamasını bizden daha iyi yaptıklarını düşünüyorum. Poliklinik hastalarına tablet kullanacaksam sözel anlatıp eczanede size nasıl kullanacağınızı tarif edecekler diyorum. Damla türü ilaçlarda çocuk uslu, uysalsa direk ağzına hırçınsa kaşıkla verilmesini öneririm. Kapsül ilaç hiç kullanmadım bir önerimde yok herhalde içindeki toz sulandırılıp verilir diye düşünüyorum.

D4 'Bir kağıda ilacı çiziyorum annesine yada ilacı uygulayacak yakınına resim üzerinden anlatırım. İlacı aç ya da tok verilecekse bunlara dikkat ederim. Damla ilaçların mutlaka kaşıkla verilmesi gerektiğini fazla verirse toksik etki yapabileceğini söylerim.'

D5 'Aileye tablet ilaçları anlatırken kağıt üzerine çiziyorum mesela çeyrek tarifini yaparken ilacı resim olarak 4'e bölüyorum 1 tane çeyreği koyu renkli karalıyorum bunu çocuğa suda eritip ver diyorum. Poliklinikte mutlaka kağıt üzerine çizip veriyorum. Yatan hastaların ilaç eğitimini hemşire

ISBN 978-605-7923-57-8

arkadaşlar yapıyor. Onlar nasıl tarif ediyor bilmiyorum. Sormakta hiç aklıma gelmedi. Damla olan ilaçları asla ağzına damlatmayın fazla ilaçverebilirisiniz şekilde söylüyorum. Önce kaşığa damlatın sonra çocuğa verin. Süt meyve suyu gibi sıvı içeceklerle verebilirsiniz diye öneride bulunuyorum.'
D6 'Kendim ilacı hiç tariflemedim. Eczanede ilacı alınca tarif edildiğini düşünüyorum. Yatan hastaya tablet damla kullandığımda hemşire arkadaşlar anlatıyor. Onlar bu konuda bizden daha iyiler.'
D7 'Tablet ilaç çok sık kullanmıyorum, kullanmak zorunda kalırsam mutlaka kendim aileye sözel olarak tarif ederim. Eczane de zaten anlatılıyordur. İlaç kullanımı konusunda ailelerin sıkıntı yaşadığını görmedim.'
D8 'Aileye Tablet ezici hiç tavsiye etmiyorum ilacın tozundan çok azda olsa ezicide kalıyor doz kaybı oluyor. Damla verilecekse kaşığa damlatıp öyle verilmesi gerekir. Bir keresinde damla şeklindeki ilacı bebeğin ağzına direk damlatırken kapak çıkıp ilacın yarısı çocuğun ağzına boşlamıştı. Bu konuda özellikle iş arkadaşlarımı aileleri hep uyarıyorum.'

3-İlaçların önerilen dozda alınıp alınmadığı şüphesi

D1 'Tablet ilaçların fazla verilmesinden ziyade eksik doz verildiğini düşünüyorum. İlacı kırma parçalama sıkıntısı yaşayan aileler doz kaybı olmasın diye tablet eziciler öneriyorum.'
D2 'Tablet ilaçla tedavide eksik ilaç verildiğini düşünmüyorum.'
D3 'Ne olursa olsun tablet ilaç çocukta kullanmak çok kolay değil. Biz yazıyoruz ama uygulayan hemşire olsun anne olsun gerçekten uygun istenilen miktarda veriyor mu bilmiyoruz.'
D4 'Tablet ilaçlarda eksik ilaç verildiğini düşünüyorum hastanın kliniği iyi görünüyorsa benim için önemli olan budur.'
D5 'Her ilacın düzeyine baktıramıyorum. Kişiden kişiye aynı dozdaki ilaç farkı biyo yararlanma nedeniyle güvenilirde bulmuyorum. Sadece tedaviye yanıt hastanın klinik durumu ilaç ayarlamam yön veriyor. Sizinle konuşurken şunu düşündüm belkide aile istenilen dozu veremediği için ilaç, doz değişikliği bile yapıyor olabilirim.'
D6 'Tabletin yarım çeyrek verildiğinde bir doz kaybı olacağını düşünmüyorum. Sonuç her parça eşit ilaç içerir öyle üretilmiştir. Birde hastada iyileşme varsa ilacı yeterince almıştır doz kaybı olmamıştır.'
D7 'İlacın yeterli ya da az mı çok mu verildiği ile ilgili şimdiye kadar hiç şüphem olmadı. Sizin konuşunca acaba yeterli miktarda tedavi dozu uygulanıyormu düşünmeye başladım. Her ilacında düzeyine bakılamaz ki hem maliyetli hem de her çocuğun ilaçtan yararlanma düzeyi farklıdır.'

4- Çocuğa özgü ilaç formlarının olması gereksinimi

D1 'Keşke bu ilaçların pediatrik dozları süspansiyon şurup formları olsa hem bizim için hem aile hem de çocuk için daha iyi olur.'
D3 'Bir standart olsa bu ilaçlarda verilişlerinde herkes aynı şekilde uygulasa daha iyi olur.'
D4 'Okuduğum ve gittiğim kongrelerde pediatrik ilaç formları yurt dışında varmış. Hem hasta hem aile hem sağlık çalışanları için pediatrik ilaçlar yapılmalı, bu ilaçların süspansiyonu şurubu ile işimiz daha kolay olur. Sağlık Bakanlığı İlacım ne eksik ne fazla diyor ama buna bir standart getirmiyor.'
D5 'Bu tablet damla ilaçlar çocuk hastaya uygun değil hazırlanması zor ve ne kadar hastaya verebildiğimizden emin olamıyoruz. Süspansiyon şurup gibi formları olmalı. Benim kullandığım tablet ilaçlar piyasadaki en ucuz ilaçlar sanırım şişe ve süspansiyon maliyeti nedeniyle kimse bunu çocuklara uygun hazırlamayacaktır.'
D6 'Keşke kapsül tablet ilaçların şurup şeklinde olanları olsa hem biz hem aile hemde çocuk zorlanmazdı.'
D7 'Standart sıvı şurup süspansiyon formunda olsa hem biz hem aile tedaviye daha rahat uyum sağlar.'
D8 'Keşke maliyet kaygısı olmasa da çocuk ilaçları hep sıvı olsa bizde kolaylıkla kullanabilsek' ifadelerine yer verdiler.

Eczacılara Ait Bulgular

Çalışmaya katılan eczacıların yaş ort. 33,12±1,04 (min.29-max.36) olup beşi kadın üçü erkek idi.
Eczacılarla derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalar;
1-Çocuklarda tablet, kapsül, damla kullanımını tariflemede farklılık (Standart Olmaması),
2-Diğer sağlık çalışanları ile iletişim ve işbirliği sorunları,
3-Ebeveynlerin beklentileri, olarak sıralanmıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

1-Çocuklarda tablet, kapsül, damla kullanımını tarifleme de farklılık (Standart Olmaması)

E1 'Yarım tablet için çentikli tabletleri iki bölebileceklerini yada tablet kırıcı kullanmalarını, çeyrek içinde yarımları tekrar ikiye bölmelerini öneririm. Kapsül ve damla bölünmez. Damlayı çay kaşığına döküp vermesini, yine de doktorunuza tekrar sorun diyorum.'

E2 'Yarım tablet elde etmek için çentikli tablet önce ikiye bölünür. Yarım ilaç bir şeyin içine katarak verebilirsiniz. ¼ tablet için yarım tablet bir daha ikiye bölerek verebilirsiniz. Çeltik kısmı yoksa eğer o zamanda tümü eritip istenilen miktar (yarım, çeyrek) verilir. Kapsül yarım verilmez. …… ½ damla verilmez. Doktor özellikle yarım damla …….yazmış ise o zaman bir damla kaşığa damlatılır sulandırılır ve yarısı verilir.'

E3 'Tablet formu genelde nadiren verilmelidir. Her ilacın çözülebileceği sıvı farklıdır. Su nadiren süt ya da meyve suyuöncelikli su ile verilmelidir. İçebileceği kadar suya ilacı bölüp katılmalı, arkasından yine su içirilmelidir. Kapsülü bölmekdoğru değildir, yarısı ya da çeyreğiverilmemelidir.'

E4 'Tablet ikiye bölünür yarım hale getirilir. Bazı tabletlerde çentik olur, oradan böleriz, bazılarında yoktur göz kararı bölebiliriz. Çeyrek için yarımlar tekrar ortadan bölünür. İlaç suda eritilerek çocuğa verilir. Kapsül ilaçların dışı çıkarılıp toz hali göz kararı ikiye ayrılmalıdır. Anneler yarı yarıya bölmeyi göz kararı yapabilirler.'

E5 'Önce ortadan ikiye kır (yarım) sonra tekrar kır (çeyrek) sulandır yada ezerek mamayla ver. Kapsülün içi açılır, kapsül şırınga ile sulandırılır, ona göre istenilen miktar verilir. Damla yarım damla olarak verilemez, çünkü bölünemez.'

E6 'Eğer ilaç kırılmayacak, ezilmeyecek, çiğnenmeden yutulacaksa, o ilaç çentikli yerden kırılır yada kesilir. Sonra ezilerek verilir. Sterilliği gittiyse ilacın geri kalan kısmı atılmalıdır. Kapsülün yarısını vermek çok tercih edilmemektedir. Kapsülün içi çıkartılır yarısı göz kararı dökülür. Damlanın yarısı verilmesi gerekiyorsa damlanın uç kısmından azıcık sıkarak verilir.'

E7 'Tablet ikiye bölünüp, yarım tablet kırılıp havanda dövebilir. Büyük çocuklarda yutabilir. Kapsül hassasterazidesteril şekilde açılıp verilebilir.Damla ilaçlar yarım damla olarak ölçülemez. Bir damla verilebilir ondan daha az ölçeklenme yapılamaz. İlacın bir damlası kaç miligram(mg) ise ilaç damlası mg çevrilerek verilebilir.'

E8 'Eğer yutamıyorsa tablet kırılmaz, ezilmez ve sulandırılamaz. Kesinlikle şurup formu kullanılmalıdır.'

2-Diğer sağlık çalışanları ile iletişim ve işbirliği sorunları

E1 'Doktor ve hemşireler ilaç kullanımı için bize hiç danışmıyorlar.'

E2 'Genelde doktorlar ve hemşireler piyasada kalkan ilaçlarda bizlere danışırlar. Onun dışında ilaçlarla ilgili pek bir şey sormazlar.'

E3 'Doktor ve hemşireler ilaç kullanımını genelde danışmıyorlar.'

E4 'Diğer sağlık çalışanlarıyla pek bir iletişime geçmiyoruz.'

E5 'Hemşire ve doktorlar danışmıyor, danışmalarına da gerek yok.'

E6 'Hemşireler ilaç kodları için sorarlar. Hekimler danışmazlar.'

E7 'Diğer sağlık çalışanları genelde ilaç kullanımını danışmıyorlar.'

E8'Genelde biz onları reçetede bir şeyleri düzelttirmek için arıyoruz.Onlar bize danışmıyorlar.'

3-Ebeveynlerin beklentileri

E1 'İlaçların yan etkilerini, nasıl hazırlayacağını evdeki diğer ilaçları getirip etkileşim olup olmayacağını sorarlar.'

E2 'Genelde ilaç kullanımı nasıl olur, aç karına mı tok karına mı kullanılır, ölçekler konusunda danışırlar.'

E3 'Ailelerin çoğu sorun yaşıyorsa bize gelir. Özellikle dozlarını, dokunup dokunmayacağını olumsuz etkileri soruyorlar. İlaç kullanımı konusunda hangi ilaçları kullanalım, başkasının çocuğuna iyi gelmiş bizim çocuğu da iyi gelir diye düşünenler fikir almak için danışırlar.'

E4 'İlacın tadından dolayı ilacı kullanamama da nasıl verilebilir, meyve suyuna katılabilir mi?'

E5 'Doktora soru soramıyorlar. Doktordan alamadıkları bilgileri bizden alıyorlar.'

E6 'Ya ilacı nasıl kullanacağını anlamazlar yada ateş düşürücü almak için gelirler.'

E7 'Aileler reçetedeki ilaçların nasıl kullanacağını, basit ilaçları (ateş düşürücü, kabızlık gibi) danışıyorlar. Bazen hastaneye hangi durumda gitmesi gerektiğini de soranlar olabiliyor.'

ISBN 978-605-7923-57-8

E8 'Çocuklarda şurubun ne kadarını vereceklerini, aç mı tok mu vereceğini ve yan etkilerini soruyorlar.'

Hemşirelere Ait Bulgular

Çalışmaya katılan hemşirelerin yaş ort. 37,7±2,59 (min.26-max.53), meslekteki deneyim yılı ort. 17,4 (min.2-max.33), çocukla ilgili klinikte görev aldıkları yıl ort. 11,5 (min.1-max.20), 2'sinin yüksek lisans, 5'nin lisans, 3'nün önlisans mezunu, hepsi evli ve çocuk sahibi idi.

Hemşirelerle derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalar;

1-Tabletlerin çocuk dozuna bölünmesinde standartların olmaması,

2-Önerilen dozu tam olarak verememe endişesi,

3-Çocuğa özgü ilaç formlarının olması gereksinimi,

4-Aile Eğitimi, olarak sınıflandırıldı.

1-Tabletlerin çocuk dozuna bölünmesinde standartların olmaması

H1 'Tablet formu ilaçları yarım yada çeyrek yani tableti tamamen vermeyeceksem tableti özellikle çentiği varsa kırıyorum, çentik olmayanları kırmak zor oluyor. Onları tablet ezici ile kırıp öyle sulandırıyorum. Genelde hazır sularla yapıyorum sulandırmayı. Eğer tableti günde 2 defa bölüp vereceksem aynı tabletin yarısını akşam için veriyorum ama günde 1 yarım tablet vereceksem kalan yarımı tehlikeli atık kutusuna atıyorum, yarın başka ilaç sulandırıyorum. Damla ilaçları çocuk 6 yaşından büyükse ağzına damlatıyorum daha küçük çocuklarda kaşığa damlatıp veriyorum.

H2'Tableti kırarak veriyorum ve distile su ile sulandırıyorum. Damla türü ilaç kullanacağımız zaman kaşıkla veriyorum. Eğer beslenme sondası varsa beslenmede kullandığım enjektöre damlatıyorum. Kapsül ilaçların içindeki toz tam erimiyor (mesela ……ilacı kapsülü açıp tozunu suya döküyorum tam çözülmüyor yada …..ilaç topaklaşıp kalıyor), çözülmüyor.

H3 'Kliniğimizde tabletler kırılmıyor. Üretilen ilaçların etken maddesi ilacın her tarafına homojen dağılmadığı için tabletleri kırmıyoruz. Benim vermek istediğim miktar tabletin ne tarafında daha yoğundur bilemem, onun için mutlaka her tedavide tam tablet kullanıyorum. İhtiyacım olanı çekiyorum geri kalanı tehlikeli atığa atıyorum. Bazen pahalı bulunması zor olan tabletler var sulandırdığımda geri kalanını atmıyorum, bu nedenle iki gün sulandırılmış ilacı kullanmak zorunda olduğum durumlar oluyor. Damla ilaçları kaşık ya da beslenme sondasından enjektörün için damlatıp veriyorum. Kapsülleri sulandırıyoruz toz olanlar için bazen kapsülün içinde sıvı ilaç olabiliyor. Sıvı ilacı tamamını insülin enjektörüne çekip vereceğim dozu öyle hesaplıyorum.'

H4 'Tableti enjektörün içine atıp istediğim oranda (5-10 ml) kaynatılmış soğutulmuş su ekleyerek sulandırıyorum. İhtiyacım olanı alıp geri kalanı atıyorum. Kapsüllü ilaçların içini açıp tozunu boşaltıp o şekilde sulandırıyorum. İçi sıvı kapsüllü ilaçlarda steril iğne ucu ile delip damla olarak kullanıyorum. Damla olarak kullanılacak ilaçları direk ağız içine damlatmak gerektiğini düşünüyorum.'

H5 'Tablet ilaç nadiren kullanıyoruz. Örneğin 20mg ilaçtan 5 mg kullanılacaksa tablet kırıcı ile 4 parça bölüp sulandırıyorum. Damla ilaçları genelde kaşıkla vermeyi tercih ediyorum. Kampüs ilaçları da tozunu boşaltıp sulandırıp orantı kurarak istediğim miktarı hazırlıyorum.'

H6 'İlaçları tablet ezici ile ezdikten sonra başka bir malzeme ile aldığımızda (ör: peçete) doz kaybı oluyor. Ezicinin sıkıştırma kapağında da bir miktar ilaç bulaşığı kalıyor yine doz kaybı olmaktadır. Bu nedenle enjektör içine istediğim miktarda ilacı kırıp atıyorum. Sulandırıp gerekli miktarı başka enjektörle çekiyorum.'

H7 'Her hazırladığım tedavide tek tablet kullanıyorum. İlacın etken maddesinin tabletin her yerinde homojen olmadığı okumuştum. İstediğim miktarda distile su ile sulandırıp istediğim dozu alıp geri kalanını atıyorum. Damla ilaçları önce kaşığa sonra çocuğun ağzına veririm. Direk ağzına damlatırsam yanlışlıkla fazladan ilaç verilebilir. Kapsüllerinin de içindeki toz ya da sıvı ilaca göre hesaplama yaparım. Toz ise sulandırırım, sıvı ise hepsini enjektöre çekerim.'

H8 'Tabletin yarım ya da çeyreğini kullanacaksam çentik olsa da olmasa da bölerim. Kapsülün tamamını boşaltıp sulandırarak istediğim miktarı elde ederim. Damla ilaçları ya mamasına ya da kaşığa damlatıp veririm.'

ISBN 978-605-7923-57-8

H9 ‘Tablet ezicilerden faydalanıyorum. Ezicide bazen bir önce kullanımdan kalan ilaç bulaşığı kalıyor. Önce eziciyi yıkayıp temizlerim. Sonra istediğim miktarda ilacı ezip bir kaşık içine ilacı alırım çok az su ekleyip eritirim. Çocuğa sulandırıldıktan sonra veriyorum. Damla ilacı önce kaşığa sonra çocuğun ağzına veriyorum. Kapsül kullanmak çok zor içinde ki tüm toz ilacı boşaltıp öyle sulandırıp kullanıyorum.
H10 ‘Bizim klinikte tablet ve kapsül çok kullanılmaz. Karşılaşırsam da mutlaka doktora sorarım nasıl vermem gerektiğini öyle uygularım. Bazen de annelere nasıl uyguladığını sorarım. Damla ilaçları anneler veriyor. Onlara önce çay kaşığına sonra çocuğun ağzına şeklinde tarif ediyorum.’

2-Önerilen dozu tam olarak verememe endişesi

H1 ‘İlaçları tablet ezicilerle ezdiğimde biraz ilaç kapta kalabiliyor, tamamen hepsini kullanamıyorum diye düşünüyorum. Ben tablet ilaçları hazırladığımda bazeneksik ilaç verdiğimi düşünüyorum, yeterince tedavisini alamamış gibi geliyor.’
H2 ‘Tablet, kapsül ilaçları uygularken ilacı tam, eksik ya da fazla verdiğimi düşündüğüm anlar oluyor.’
H3 ‘Nasıl yaparsak yapalım kapsül ve tablet ilaçların hastaya yeterli uygun dozda verebildiğimi düşünmüyorum. Bazen bebek kusuyor ilacı çıkardığı için tekrar ilaç vermek gerekirmi nasıl yapmak lazım bu konuda da yetersiz kalıyoruz.’
H4 ‘Bazen tablet ve kapsül ilaçlarda tam doz veremediğimi düşünüyorum.’
H5 ‘Tedavi de yeterli dozda ilaç verdiğimi düşünüyorum.’
H6 ‘Çocuklara ne kadar dikkatli ilaç hazırlasam da istenilen dozda ilaç verebildiğimi sanmıyorum.’
H7 ‘Yeterli dozda ilaç verdiğimi düşünüyorum.’
H8 ‘Bence yeterli dozda ilacı veriyorumdur.
H9 ‘İlaçların yeterli dozda verildiğini düşünmüyorum, ama elimden geldiği kadar doğru hazırlamaya çalışıyorum.’
H10 ‘Bunu hiç düşünmedim yeterlidir diye düşünüyorum.’

3-Çocuğa özgü ilaç formlarının olması gereksinimi

H1 ‘Tablet ilaçların yerine çocuklara uygun şurup formları olsa daha iyi olur.’
H2 ‘Keşke bu ilaçların şurubu, küçük dozlarda olan tabletleri olsa uygulaması daha kolay olacaktır.’
H3 ‘Bu ilaçların damlası şurubu olsa çok daha iyi olur.’
H4‘İlaçların pediatrik formları olsa tablet yerine şurup ya da süspansiyon olabilir. Bu ilaçların kullanımı ve hazırlanması için standart oluşabilir.’
H5 ‘Kesinlikle çocuklarda kullanılan tüm ilaçlar sıvı ya da süspansiyon şeklinde olmalıdır.’
H6 ‘Çocuk hastalarda bu tür ilaçların hazırlanması ile ilgili bir standart geliştirilmeli.’
H7 ‘Çocukların tüm ilaçları şurup olsa çok iyi olurdu.’
H8 ‘Kliniğimizde oral ilaçlar hep sıvı halde olsa çok iyi olur.’
H9 ‘Tablet ilaçların hazırlanışı konusunda eczacıların bir rehber oluşturması gerekir.’
H10 ‘Çocuklara süspansiyon, şurup kullanılması bizim işimizi daha da kolaylaştırır.’

4-Aile Eğitimi

H1 ‘Taburcu olmadan 1-2 önce kendi hazırladığım gibi annenin ilaç hazırlanası için yardımcı oluyorum. Önce ben gösteriyorum sonraki tedavileri o yapıyor, bende onu gözlemliyorum. Bazı doktorlar tabletleri nasıl kullanması gerektiğini yazarak tarif edebiliyorlar. Bazen de eczaneden ilaçları alırken size tarifi yapılacaklardır diyoruz. Genelde taburculukta doktor sadece ilacı yazıyor hemşire hanımlar tarif edecek size diyorlar. Benim ilaç konusunda eczacı ya da hekimden daha fazla bilgili olmam mümkün değil. Bu ilaçları doktor ve eczacının tarif etmesi gerekir. Özellikli bir ilaç ise doktor tarifini ayrıntılı yapmalı, bende o tariften aileye öğretebilirim.’
H2 ‘Çocuklar bizde uzun yatıyor, en az bir hafta önceden taburculuk eğitimine başlıyorum. Nörolojik, kardiyak sisteme özgü ilaçlar kullanıyorsa taburculuk eğitimi biraz daha uzun olabiliyor.’
H3 ‘Taburculukta aileye kendim ilacı nasıl hazırlıyorsam öyle anlatıyorum. Anlattığımı kağıda yazıp taburculukta eline veriyorum. Zaten anneye iyice öğretip tamamen ilacı kendisinin verdiği 2-3 günlük taburculuk eğitimi sonrası evine gönderiyoruz.’

ISBN 978-605-7923-57-8

H4 'Hasta taburcu olurken enjektör üzerinde yazarak göstererek hastaya veriyorum. Bazen hastalar evde tablet kullanmak zorunda kalıyorlar. Taburcu olmadan aileye tedavi hazırlamada eşlik edip iyice öğretiyorum.'
H5 'Tablet, damla ve kapsül ilaçların evde nasıl kullanılacağı hastanın doktoru tarafından anlatılıyor.'
H6 'Kendi hazırladığım gibi anneye ilacı tarif ediyorum. Annenin öğrendiğinden emin olmadan doktora hastanın taburcu olmaması gerektiği konusunda bilgi veriyorum.'
H7 'Önce ben hazırlıyorum anne izliyor. Daha sonraki tedavileri anne hazırlıyor ben izliyorum. Annenin öğrendiğinden emin olmadan kliniğimizden ayrılmıyorlar.'
H8 'Hem çocuk hem de anne tedaviye uyum sağlayıp anne doğru hazırlama ve doğru veriliş şeklini öğrenip öyle taburcu oluyorlar
H9 'İlacın doğru hazırlanması doğru şekilde verebilmesini öğretiyorum. Bunları gözlemlemeden taburcu olmaz.'
H10 'Doktor ilaçları anneye tarif ediyor. Bir sorun olursa eczacıya da danışabileceği söyleniyor.'

Anneye ve Çocuğu Ait Bulgular

Annelerin yaş ort:27±1,08 (min.23-max.29), eğitim durumlarına göre; 6'sı lise, 1'i ilköğretim, 1'i üniversite mezunu, yarısının bir işte çalıştığı, 7 annenin evli 1 annenin bekar olduğu bulundu. Çocukların ise ay ort: 38,25±5,18 (min.18-max.60), 5'inin erkek 3'ünün kız, hastalıklarına göre; 2 astım, 2 kronik bronşit, 1 epilepsi, 1 opere konjenital kalp, 1 serebral palsi (SP), 1 kawasaki sendromu tanısı aldığı saptandı. Annelerle derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalar;

1-Tablet şeklindeki ilaçları hazırlamada farklılık
2-Tablet şeklindeki ilaçları çocuğa vermede farklılık
3-Damla şeklindeki ilaçları çocuğa vermede farklılık
4-Önerilen dozu verememe endişesi
5-İlaçların kullanımı konusunda ayrıntılı bilgiye gereksinim duyma şeklinde sıralanmıştır

1-Tablet (yarım ya da çeyrek) şeklindeki ilaçları hazırlamada farklılık

A1 'Çocuğuma tablet şeklinde ilaç kullanmadım ama yarım ya da çeyrek tableti çocuk yutamaz bence, eğer kullanmak zorunda olsaydım yarım tablet için ortadan bölerim çeyrek içinde yarımları ortadan bölerdim, sonra ezip toz haline getiririm.'
A2 'Tableti yutamaz, boğulur, bende korkarım verememe öyle. Tableti ortasındaki çizgi yerinde yarıma bölüyorum, kaşıkla ezip un haline getiriyorum, yemeğine katıp veriyorum.'
A3 'Çocuğuma tablet şeklinde hiç ilaç vermedim. Zaten küçük çocuk yutamaz tableti. Yarım yada çeyrek tablet verecek olsam ortasından ikiye sonra tekrar yarımları da ikiye bölerim. Çay kaşığına ilacı alırım üzerine biraz su ilave edip çözülmesini beklerim sonra çocuğa veririm.'
A4 'Çocuk tableti yutamaz. Ortadan kırıp suda eritip mamasına katıp veririm.'
A5 'Yutamazdı bu nedenle tablet vermedim. Vermem gerekirse ortasında bölerim ezerim öyle veririm ama doktora da sorarım nasıl hazırlayacağımı.'
A6 'Çocuğuma tablet kullanıyorum. İlacı 10 ml ile sulandırıp 1,5ml içinden çekiyorum. Ucuz bir ilaç olduğu için geri kalanını atıyorum.'
A7 'Tablet hazırlamadım hiç ama kullanacak olsam ortadan bölüp suda eritip çocuğuma veriridim.'
A8 'Çocuğum epilepsi hastası 9 aylıkken 1,5 tablet kullanıyordum. İlacı enjektörün içine atıp arkasını takıyorum, içine biraz su çekip eritiyorum.'

2-Tablet şeklindeki ilaçları çocuğa vermede farklılık

A1 'Tableti ezip toz haline getirip yemeğine katıp verirdim.'
A2 'Un haline getiriyorum, yemeğine katıp veriyorum.'
A3 'Çay kaşığına su ilave edip çözülen ilacı çocuğun ağzına hemen aynı çay kaşığı ile veririm.'
A4 'Çocuğum CP'li yutamaz, ilacı eritip mamasına katıp veriyorum.'
A6 ' Sulandırdığım tableti kaşıkla içiriyorum.'
A7 'Sulandırıp yoğurt ya da mamasına katarım.'
A8 'Enjektörün içinde tableti eritip enjektörle ağzına yavaş yavaş sıkıp veriyorum.'

3-Damla şeklindeki ilaçları çocuğa vermede farklılık

A1 'İçinden çıkan ölçekle çocuğun ağzına bir damla damlatıyorum. Bu şeklide vermeyi eczacı ve doktorlardan öğrendim.'

ISBN 978-605-7923-57-8

A2 ‘Damlanın nasıl kullanacağını doktor söyler. Bana ölçeğin üzerinde gösterilen çizgiye kadar damladan çekmem söylendi. Çizgiye kadar çekip kaşık ile çocuğa veriyorum.’
A3 ‘İçindeki ölçekle çocuğun ağzına akıtıyorum.’
A4 ‘Damlayı içindeki ölçekle çekip 1 damla şeklinde ağzına akıtıyorum.’
A5 ‘2 damla damlalıkla ağzına akıtıyorum.’
A6 ‘Vitamin damlası kullanıyorum. Ağzına bir damla damlatıyorum.’

4-Önerilen dozu verememe endişesi

A1 ‘Yiyeceğine kattığım için yemeğini bitirmezse tam doz ilaç vermemiş oluyorum, içime sinmiyor, panik oluyorum.’
A2 ‘Hepsinin ölçeği, kaşığı var, ayarlıyorum, korkum kalmıyor.’
A3 ‘Damla ilaç da bile tam verip vermediğimi bilmiyorum tablette hiç emin olamıyorum.’
A4 ‘Tablette tam doz verip vermediğimi bilemem ama damlada tam doz veriyorum.’
A5 ‘Eminim, internetten de araştırdım.’
A6 ‘Aklımda hiç şüphe yok tam doz veriyorum.’
A7 ‘Emin olamam tam dozu verdiğime.’
A8 ‘Ölçekli kaplar kullandığım için ilaç konusunda hiç şüphem, endişem kalmıyor.’

5-İlaçların kullanımı konusunda ayrıntılı bilgiye gereksinim duyma

A2 ‘İlaçların nasıl kullanılacağını doktorlar ailelere anlatmalı.’
A4 ‘Doktorlar ve eczacılar ilaç kullanımı konusunda bilgi veriyorlar, onların sayesinde öğreniyoruz.’
A8 ‘Çocuğun boyunu kilosunu eczacıya ve doktora hep söylüyorum, ilacın ayarlanması doğru yapılsın diye.’

TARTIŞMA

Hastaların tedavisinde temel ilke, Hipokrat’ın milattan önce 400’lerde söylediği gibi önce zarar vermeme ilkesidir. Genellikle ilacı yazan doktorun hasta başına ayırabildiği zamanın azlığı, ancak muayene ve ilaç yazmasına yetmektedir. Bu nedenle ilacın anlatılmasına yeterli zaman ayrılmadığından hasta güvenliği sorunlarına neden olmaktadır (Gök ve Yıldırım Sarı, 2016). İlaç uygulamalarında hemşirenin rolü ise sadece doktorun yazdığı ilaçları uygulanması değildir. Hemşirenin verilen ilaç konusunda bilgi sahibi olması, ilaçları hatasız ve güvenli bir şekilde vermesi, ilaca karşı hasta veya hasta yakınının cevabını gözlemlemesi, yorumlaması ve ilaç konusunda hastayı eğitmesi gerekmektedir (Törüner ve Erdemir, 2010; Çimen, 2013). Hekim kaynaklı ilaç hataları, reçeteleme, dağıtım, hazırlama, uygulama ve ilacın etkilerinin izlenmesi aşamalarının herhangi birinde meydana gelmektedir. Bu çalışmada da doktorlarla derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalar; tabletlerin kullanımını tariflemede farklılıklar, aileye ilacı (tablet, kapsül, damla) tariflemede yöntem farklılığı, ilaçların önerilen dozda alınıp alınmadığı şüphesi, çocuğa özgü ilaç formlarının olması gereksinimi olarak sınıflandırıldı. Çocuklarda ilaç hatalarının görülme sıklığı erişkinlere göre daha yüksektir. Çocukta ilaç uygulamalarındaki hatalar ile ilgili yeterli veri bulunmamakla birlikte Merino ve ark. yapmış olduğu çalışmada yapılan ilaç hatalarının %34 oranında reçeteleme, %28 oranında ise uygulama aşamasında hata tespit etmişlerdir (Merino ve ark, 2013). Hemşire, doktor tarafından hastaya verilen ilaçların güvenli ve doğru bir şekilde hazırlanması, uygulanması ve ailelere ilaçların kullanımı hakkında eğitimlerin verilmesi temel sorumlu kişidir (Alcan ve ark.,2012; Özkan, Kocaman ve Öztürk, 2013). Hemşireler için pediatrik ilaçların güvenli şekilde hastaya verilmesi en zor konudur. Çünkü gerek ülkemizde gerekse yurt dışından üretilen ilaçların birçoğu yetişkinler için uygun olan şekilde hazırlamaktadır. Çocuklar için uygun dozları ayarlamak mümkün olmadığında çocuk hemşireleri tarafından bazı ilaçlar çocuklara verilmeden önce tabletler parçalanmakta veya tabletleri istenilen düzeye getirebilmek için sıvı ile sulandırılması yapılmaktadır. Diğer bir durum ise kapsül şeklindeki ilaçların çocuklara verilmesidir. Bu tür ilaçları verirken kapsül şeklindeki ilaçlar çocuğa verilmeden önce açılmakta, içerik sıvı içinde çözülmekte veya kapsül içindeki tanecikler sayılarak çocuğa verilmektedir. Bu uygulama şekli hemşire açısından zaman kaybına neden olan hem de potansiyel hatalara neden olabilen, en önemlisi de çok kötü bir tat nedeniyle çocukların ilaç almalarını zorlaştıran bir uygulamadır (Akram ve Mullen, 2012; Boztepe, Özdemir, Karababa ve Yıldız, 2014). Bu tarz uygulamalar doz kaybına sebep olmakta ayrıca ailenin tedaviye uyumunu

ISBN 978-605-7923-57-8

olumsuz etkileyebilmektedir (Toruner ve Uysal, 2014; Manias, Kinney, Cranswick ve Williams, 2014). Konu ile ilgili literatür de yapılan benzer bir çalışmada hemşirelerin tamamının ilaç hazırlama ve uygulama sırasında güçlük yaşadıkları belirlenmiş en sık belirtilen güçlükler tabletlerin tam olarak çözülmemesi, sıvıda homojen dağılmaması (%54,6) ve tabletleri uygun dozda kırmakta güçlük yaşanması (%45,3), kapsül şeklindeki ilaçları tam olarak verememe olarak belirtilmiştir. Karşılaşılan bu sorunlara yönelik ise en sık belirttikleri çözüm önerileri ise; küçük çocuklarda ilaçların süspansiyon şeklinde verilmesi ve çok düşük dozdaki ilaçların eczane tarafından hazırlanmasıdır (Boztepe, Özdemir, Karababa ve Yıldız, 2014). Çalışmamızda da hemşirelerle derinlemesine görüşme sonucu elde edilen temalarda benzer sorun ve endişelerin olduğu görülmüştür.

Hemşirelerin çocuk hastanın ilaç tedavisini uygulamada yaşadığı sorunların hemen hemen hepsini hasta veya hasta yakını da yaşamaktadır. Sağlık personeli tarafından yeterince doğru şekilde eğitim almamış aileler tedavi süreçlerine uyum sağlamakta zorlanmakta ve bu döngü kısır bir hal almaktadır (Çavuşoğlu, 2015). Aileler ve hemşireler birçok tableti veya kapsül şeklindeki ilaçları çocuklarına vermeden önce yutma kolaylaşabilmek ya da ilacın kötü tadını maskelenmek için ilacı parçaladıktan sonra yiyeceklerle karıştırarak veya su gibi içeceklerle seyrelterek vermektedirler. Literatürde hemşireler benzer şekilde ilacı sıvı ile karıştırdıkları ve çözüm önerisi olarak da besinlerle karıştırmayı önerdikleri ve hemşirelerin büyük bir bölümünün ilaç besin etkileşimini bilmediği belirlenmiştir (Akram ve Mullen, 2012; Boztepe, Özdemir, Karababa ve Yıldız, 2014; Toruner ve Uysal, 2014). Benzer şeklide bu çalışmada da aileler ve hemşireler tablet, kapsül, damla şeklindeki ilaçları hazırlarken sağlık elemanlarının kendilerine öğrettikleri şekli ile hazırladıklarını, önerilen dozu verememe endişesi yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu nedenle, hemşirelerin ilaç hatalarının önlenmesi konusunda kendini geliştirmesi, çocukların ve ailelerinin bakım kalitesini ve güvenliğini arttıracağı düşünülmektedir.

Ayaktan polikliniklere başvuran hastanın teşhis koyarak tedavisini düzenleyen kişi doktor olmakla birlikte, tedaviye başlamadan önce hastanın son karşılaştığı sağlık elemanı genellikle eczacıdır. Genellikle ilacı yazan hekimin hasta başına ayırabildiği zamanın azlığı, ancak muayene ve ilaç yazmasına yetmektedir. Bu nedenle ilacın anlatılması genellikle eczacıya kalmaktadır. Eczacı, tedavi ile hasta arasındaki son basamağı oluşturmaktadır. Bu nedenle ilacın temininden sonra hastanın durumu ve tedavisindeki ilaçlar konusunda bilgilendirilmesi, hastanın tedaviye uyumu, ilacın doğru şekilde kullanımı, saklanması açısından eczacının rolü önemlidir (Toklu ve Dulger, 2011). Bu çalışmada eczacıların pediatrik ilaçları tariflemede farklılıklar, sağlık çalışanları ile iletişim ve işbirliğinde sorunlar, anne ve babaların beklentilerinin olduğu saptanmıştır. Literatürde eczacıların pediatrik ilca kullanımı ile ilgili yeterli çalışmaya rastlanılmamıştır. Pirhan ve Özçelikay'ın eczacılar ile yapmış olduğu çalışmada çocuk ilaçlarında yetişkin ilaçlarına göre bazen (% 43.55) daha zorluk çektiklerini, eczacıların (% 70,96) sının çocuk hastaların anne ve babasına tablet formlarını yarıya veya dörde bölmek gibi önerilerde hiçbir zaman bulunmadıkları saptanmıştır. Çalışmaya katılan eczacıların, çocuk ilaçlarında süspansiyon formlarda kullanılan ölçeğin kullanımı hakkında anne babayı çoğu zaman (%42,74) bilgilendirdikleri ifade etmiştir. Yurt dışında pediatrik hastalarla yapılan bir çalışmada ise ekip iş birliğini sağlayan, aileye gerekli açıklamaları yapan eczacıların hem hasta bakımının kalitesini arttırmak hem de sağlık bakım maliyetlerini düşürmede önemli rol üslendiği görülmüştür (Kelishadi ve Mousavinasab, 2012). Bu çalışmanın sonuçları bizim yaptığımız çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Tüm dünyada eczacıların hastaların doğru yönlendirmesi ile yanlış ilaç kullanımından dolayı zararlı etkiler, ilacın etkinliğinin azalması ve tedavi olamama gibi sonuçlar ortadan kalkmaktadır. Türkiye' de de halkın en kolay ulaşabileceği sağlık personeli olan eczacıların özellikle çocuk ilaçları konusundaki yeterli bilgi birikimi ile ebeveynlere çocuklarının ilaçlarının kullanımını doğru yönlendirme bilinci içinde olması gerekmektedir.

SONUÇ

İlaç kullanımı doktor, eczacı, hemşire, hasta/hasta yakını dörtgeninden oluşmaktadır. Bu dörtgenin içinde yer alan bireyler, ilaçların güvenli ölçüler içinde verilmesinde ayrı ayrı önemli sorumluluklara sahiptir. Çünkü çocuklarda ilaç verme ve hazırlamadaki doğruluk gereksinimi yetişkin hastalardan daha önemlidir. Pediatrik dozlar, yetişkin dozlarla karşılaştırıldığında göreceli olarak küçük olduğu

için, ilaç miktarındaki herhangi bir yanlışlık büyük hatalara yol açabilir ve istenmeyen sonuçlara sebep olabilir. Bu nedenle pediatrik ilaç formları geliştirilmelidir. Tablet, kapsül ve damla şeklindeki ilaçların hazırlanması ve uygulanmasına yönelik bir protokol oluşturulmalı ve pediatrik ilaç kullanımına yönelik uygulamalarda yol gösterici rehberler geliştirilmelidir. Ailelere ilacın kullanımı hakkında görsellerle desteklenmiş yazılı ve sözlü eğitimler verilmelidir. Ayrıca sağlık profesyonellerine yönelik ilaç doz hesaplaması, ilacın farmakolojik özellikleri ve ilaçların besin etkileşimleri içeren kanıta dayalı bilgilerin hizmet içi eğitim ve seminerler verilmesi ve hemşirelerin lisans eğitiminde almış oldukları farmakoloji dersinin konu içeriklerine pediatrik farmakolojik ağırlıklı verilmesini önerilebiliniz.

Teşekkürler

Çalışmaya katılan hekim, hemşire, eczacı ve annelere teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Akram, G.,andMullen, A.B. (2012).Paediatricnurses' knowledgeandpractice of mixing medication into food stuff. *Int J PharmPract*, 20: 191-8https://doi.org/10.1111/j.2042-7174.2011.00179.x

Alcan, Z., Eren Tekin, D., ve Öz bucak Civil, S. (2012). *Hasta güvenliği beklenmedik olaylarda hemşirenin rolü*, İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Bolt, R.,Yates, J.M., Mahon, J.,Bakri, I. (2014).Evidence of frequent dosing errors in paediatrics and intervention to reduce such prescribing errors. *Journal of Clinical Pharmacy and Therapeutics*, 39, 78–83 https://doi.org/10.1111/jcpt.12114

Boztepe, H., Özdemir, H., Karababa,Ç., ve Yıldız, Ö. (2014). Ağızdan ilaç hazırlama ve uygulama sırasında yaşanan güçlükler. *Türk Ped Arş,* 49: 231-7 https://doi.org/10.5152/tpa.2014.1795

Çavuşoğlu, H. (2015). *İlaçların uygulanması.* Çavuşoğlu H. (ed). Çocuk Sağlığı Hemşireliği. Ankara: Sistem Ofset Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti. ss. 251-270

Çimen, S. (2013). Çocuklarda ilaç uygulamaları. Conk Z, Başbakkal Z, Balyılmaz H, Bolışık B (ed). Pediatri Hemşireliği. İstanbul: Akademisyen Tıp Kitabevi.

Ghaleb, M.A.,Barber, N., Franklin, B.D., Wong, I.C. (2010). The incidence and nature of prescribing and medication administration errors in paediatric in patients. *Arch Dis Child*, 95: 113-8. https://doi.org/10.1136/adc.2009.158485

Gök, D., Yıldırım Sarı, H. (2016). Pediyatride ilaç hataları ve hata bildirimi, *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 6(3):165-173https://doi.org/ 10.5222/buchd.2016.165

Hansen, D.L.,Tulinius, D., Hansen, E.H. (2008). Adolescents' struggles withs wallowing tablets: barriers, strategies and learning. *Pharm World Sci*, 30: 65-9.https://doi.org/10.1007/s11096-007-9142-y

Hill, S.W.,Varker, A.S., Karlage, K., Myrdal, P.B. (2009). Analysis of drug content and weight uniformity for half-tablets of 6 commonly split medications. *J Mamag CarePharm*, 15(3):253-61. https://doi.org/10.18553/jmcp.2009.15.3.253

Lan, Y- H.,Wang, K-W. K., Yu, S., Chen, J., Wu, H.F., Tang, F.I. (2014). Medicationerrors in pediatric nursing: Assessment of nurses' knowledge and analysis of the consequences of errors. *Nurse Education Today*, 34 (5): 821-828. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2013.07.019

Manias, E.,Kinney,S., NCranswick, N.,Williams, A. (2014). Medication errors in hospitalised children. *Journal of Paediatricsand Child Health*, 50: 71–77 https://doi.org/doi:10.1111/jpc.12412

Merino P, Martin MC, Alonso A, et. al. Medicationerrors in Spanish intensive care units. Medicana Intensiva 2013;37(6):391-399.

Kelishadi, R.,&Mousavinasab, F. (2012). Rationaluse of medicine in the pediatricage group: A summary on the role of clinical pharmacists. *Journal of research in pharmacypractice*, *1*(1), 10.

ISBN 978-605-7923-57-8

Otero, P.,Leyton, A., Mariani, G., Cernadas, J.M.C. (2008). Medication errors in pediatricin patients: prevelance and results of a prevention program. *American Academy of Pediatrics*, 122:737-743.https://doi.org/10.1542/peds.2008-0014

Özkan, S., Kocaman, G., ve Öztürk, C. (2013). Çocuklarda ilaç uygulama hatalarının önlenmesine yönelik yöntemlerin etkinliği. *Türk Pediatri Arşivi,* 299-302.

Öztürk, C., ve Ayar, D. (2014). Pediatri Hemşireliğinde Aile Merkezli Bakım, *DEUHYO ED,*7 (4), 315-320

Toruner, E.K., Uysal, G. (2012). Causes, reporting, and prevention of medication errors from a pediatric nurse perspective. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 29(4):29-35.

Toklu, H.Z. & Dulger, G.A. (2011). Akılcı İlaç Kullanımı ve Eczacının Rolü. *Marmara Pharmaceutical Journal*, 15(3), 89-93.

Pirhan, R.,&Özçelikay, G. Pediatrik ilaçların kullanımında eczacının rolü. *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, *34*(2), 95-105

Törüner,E.K., ve Erdemir, F. (2010). Pediatrik hastalarda ilaç uygulama hatalarının önlenmesi. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi,* 63-71.

Yemşen, Ö., ve Canefe, K. (2014). Tabletlerde bölünebilirliğin farmakoekonomik açıdan değerlendirilmesi, *J Clin Anal Med*, 5(6): 475-9. https://doi.org/10.4328/JCAM.1246

ISBN 978-605-7923-57-8

SAĞLIKLI YAŞAM TARZI DEĞİŞİKLİKLERİNDE KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİNİN (ACT) ETKİLERİ: SİSTEMATİK DERLEME

THE EFFECTS OF ACCEPTANCE AND COMMİTMENT THERAPY (ACT) IN HEALTHY LIFESTYLE CHANGE: A SYSTEMATIC REVİEW

Erman YILDIZ

Arş. Grv., İnönü Üniversitesi, erman.yildiz@inonu.edu.tr

Özet

Fiziksel inaktivite, sağlıksız beslenme, sigara ve aşırı alkol tüketimi gibi sağlıksız davranışlar, özellikle bulaşıcı olmayan hastalıklar olmak üzere birçok soruna yol açmaktadır. Çalışmalar bulaşıcı olmayan hastalıkların dünya genelinde ölüm ve sakatlığın %60'ından sorumlu olduklarını göstermektedir. Öte yandan, yaşam tarzı ve davranış değişikliğinin önemi sadece fiziksel hastalıklar için değil ruhsal birçok hastalık açısından da önemli bir fenomendir. Bipolar Affektif Bozukluk, Şizofreni ve Majör Depresif Bozukluk gibi ağır ruhsal bozukluklarda, metabolik sendrom nedeniyle gelişen kardiyovasküler hastalıkların da mortalite riskini arttırdığı bilinmektedir. Araştırmalar, yaşam boyu sağlık davranışlarına odaklanan (örneğin, fiziksel olarak aktif olan, sağlıklı bir vücut ağırlığını koruyan, besleyici bir diyet tüketen) yaşam tarzı modelinin, hiçbir ilaç veya ameliyatın rekabet edemeyeceği şekilde kronik hastalığın oluşumunu önleyebileceğini veya önemli ölçüde geciktirebileceğini belirtmektedir. Yaşam tarzı müdahalelerinin etkili olabilmesi için bireylerin dikkatini çeken yaklaşımların sağlanması çok önemlidir ve sağlıklı bir yaşam tarzına katılımı arttırmak için çok düzeyli ve çok paydaşlı bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Son zamanlarda yaşam tarzı değişikliklerini teşvik etmek için psikolojik esnekliği geliştirmeyi amaçlayan psikososyal yaklaşımlara karşı artan bir ilgi vardır. Psikolojik esnekliği hedefleyen farkındalık, kabul ve değer temelli yöntemler, Kabul ve Kararlılık Terapisinin (ACT) savunduğu temel parametrelerdendir. Bu sistematik derlemenin amacı, sağlıklı yaşam tarzı değişiklikleri bağlamında ACT'in etkilerini sentezlemek ve entegre etmektir. Değerlendirilen makaleler PRISMA kontrol listesi kullanılarak kalite değerlendirmelerine tabi tutuldu. Veri kaynakları; PubMed ve Medline olarak belirlendi. Değerlendirilen çalışmaların önemli bir kısmının (% 54) 2015'ten sonra yayınlandığı belirlenmiştir. Ayrıca, gözden geçirmede yer alan çalışmaların büyük çoğunluğu (% 77), etkili beslenme yönetimi / kilo kaybına ulaşmayı hedefleyen yaşam tarzı değişikliklerine odaklanmıştır. ACT'in uzun vadeli yaşam tarzı değişikliğini desteklediğine dair kanıt bulunmuştur. Bu sistematik gözden geçirmede, ACT'in istenen yaşam tarzı değişikliğinde umut verici sonuçlar bulmasına rağmen, sınırlı kanıt desteği olduğunu göstermektedir. Bu nedenle gelecekteki çalışmaların kalite ve miktar kapsamında artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: ACT, Kabul ve Kararlılık Terapisi, Klinisyenler, Sistematik derleme, Yaşam tarzı.

Abstract

Unhealthy behavior such as physical inactivity, unhealthy nutrition, smoking and excessive alcohol consumption lead to many problems, especially non-communicable diseases. Studies show that non-communicable diseases are responsible for 60% of death and disability worldwide. On the other hand, the importance of lifestyle and behavior change is an important phenomenon not only for physical illnesses but also for many mental illnesses. It is known that cardiovascular diseases caused by metabolic syndrome increase the risk of mortality in severe mental disorders such as Bipolar Affective Disorder, Schizophrenia and Major Depressive Disorder. Research suggests that the lifestyle model that focuses on lifelong health behaviors (for example, physically active, consuming

ISBN 978-605-7923-57-8

a healthy body weight, consuming a nutritious diet) can prevent or significantly delay the occurrence of chronic disease in a way that no drug or surgery can compete. In order for lifestyle interventions to be effective, it is very important to provide individuals with attention-grabbing approaches and a multi-level and multi-stakeholder approach is needed to increase participation in a healthy lifestyle. Recently, there has been a growing interest in psychosocial approaches aimed at promoting psychological flexibility to promote lifestyle changes. Awareness, acceptance and value based methods aiming at psychological flexibility are among the basic parameters that Acceptance and Stability Therapy (ACT) advocates. The purpose of this systematic review is to synthesize and integrate the effects of ACT in the context of healthy lifestyle changes. The evaluated articles were subjected to quality assessments using the PRISMA checklist. Data sources; PubMed and Medline. It was determined that a significant portion of the studies evaluated (54%) were published after 2015. Furthermore, the majority of studies (77%) in the review focused on lifestyle changes aimed at achieving effective nutrition management / weight loss. There is evidence that ACT supports long-term lifestyle change. This systematic review shows that although ACT has found promising results in the desired lifestyle change, there is limited evidence support. Therefore, it is recommended to increase the quality and quantity of future studies.

Keywords: Acceptance and Commitment Therapy, ACT, Clinicians, Lifestyle change, Systematic review.

GİRİŞ

Fiziksel inaktivite, sağlıksız beslenme, sigara içme ve aşırı alkol tüketimi gibi sağlıksız davranışlar, bulaşıcı olmayan hastalıkların (BOH) gelişmesine yol açmaktadır (1, 2). BOH'lar dünya genelinde ölüm ve sakatlığın % 60'ından sorumludurlar (3, 4). BOH'lar çok geniş bir hastalık grubundan oluşur, ancak erken ölümler açısından, kardiyovasküler hastalık, kanser, diyabet ve kronik solunum yolu hastalıkları üzerinde durulmuştur (5). Dünya Sağlık Örgütü'nün Küresel Eylem Planı, ulusal hükümetleri insanların sağlıklarını iyileştirmek için BOH hedefleri ve halk sağlığı stratejileri geliştirmeye teşvik etmektedir (6). BOH'lar, yaşam tarzı faktörleri ile ilgilidir ve etkili, bireysel olarak uyarlanmış davranışsal yaşam tarzı müdahaleleri ile önlenebilir (7). Tüm kardiyovasküler hastalık ölümlerinin %90'ından fazlasının yaşam tarzı ve davranış değişiklikleri ile önlenebilir olduğu düşünülmektedir (8).

Bununla birlikte, yaşam tarzı ve davranış değişikliğinin önemi sadece fiziksel hastalıklar için değil ruhsal birçok hastalık açısından da önemli bir fenomendir. Bipolar Affektif Bozukluk, Şizofreni ve Majör Depresif Bozukluk gibi şiddetli mental bozukluklarda, metabolik sendrom nedeniyle gelişen kardiyovasküler hastalıkların da mortalite riskini arttırdığı bilinmektedir (9, 10). Metabolik sendrom ağır ruhsal hastalığı bulunan bireylerin tedavisinde kullanılan psikotrop ilaç kullanımı sebebiyle genel topluma kıyasla 2-3 kat daha yaygındır ve bu sendromun fiziksel egzersiz, kilo yönetimi, sağlıklı beslenme uygulamaları ve sigara bırakma gibi yaşam tarzı ve davranış değişikliği müdahaleleri ile yönetilmesi gerektiği belirtilmektedir (11, 12).

Elde edilen bulgular sağlığın geliştirilmesi için yaşam tarzı değişikliklerine ihtiyacın olduğuna vurgu yapmaktadır. Araştırmalar, yaşam boyu sağlık davranışlarına odaklanan (örneğin, fiziksel olarak aktif olan, sağlıklı bir vücut ağırlığını koruyan, besleyici bir diyet tüketen) yaşam tarzı modelinin, hiçbir ilaç veya ameliyatın rekabet edemeyeceği şekilde kronik hastalığın oluşumunu önleyebileceğini veya önemli ölçüde geciktirebileceğini belirtmektedir (13, 14). Öte yandan bu değişiklikler hem klinisyenler hem de hastalar açısından zor bir süreci de beraberinde getirmektedir (15). Klinisyenler tarafından sıklıkla kullanılan standart davranışsal müdahaleler istendik değişimin sağlanmasında kısa dönemde işe yarayabilir, ancak etkisi genellikle uzun sürmediği için sorun çözücü nitelikleri tartışmalıdır. Araştırmalar uzun vadeli değişikliklerin sağlanabilmesi için bireyin özerkliğinin ve içsel motivasyonunun desteklenmesiyle mümkün olabileceğini göstermektedir. Bir

ISBN 978-605-7923-57-8

diğer tabirle yaşam tarzı ve davranış değişikliği için içsel motivasyonun sağlanabilmesi kişinin kendi iyiliği ve özgür iradesi ile sağlıkla ilgili davranışlarda bulunması ve kişinin kendi değerleri ve amaçları ile uyumlu olmasını gerektirmektedir (16, 17).

Yaşam tarzı müdahalelerinin etkili olabilmesi için bireylerin dikkatini çeken yaklaşımların sağlanması çok önemlidir ve sağlıklı bir yaşam tarzına katılımı arttırmak için çok düzeyli ve çok paydaşlı bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Son zamanlarda yaşam tarzı değişikliklerini teşvik etmek için psikolojik esnekliği geliştirmeyi amaçlayan psikososyal yaklaşımlara karşı artan bir ilgi vardır. Psikolojik esnekliğin psikolojik sağlığın temel şartlarından biri olduğu öne sürülmektedir. Psikolojik esneklik, bir kimsenin: tutarsız durumlara uyum sağlaması, zihinsel kaynakları yeniden yapılandırması, bakış açılarını değiştirmesi ve ambivalan düşünce ve ihtiyaçları dengelemesini sağlar. Psikolojik esnekliği hedefleyen farkındalık, kabul ve değer temelli yöntemler, Kabul ve Kararlılık Terapisi (ACT) gibi psikolojik müdahaleleri içerir (18, 19). ACT, çok çeşitli psikolojik ve davranışsal sağlık sorunlarını ele almak için kabulü, dikkati ve değerleri temel alan stratejileri vurgulayan bağlamsal bir bilişsel davranışçı terapidir. ACT stratejileri, değerlerin tanımlanmasını ve içselleştirilmesini kolaylaştırmak ve bu değerlerle tutarlı davranışlara olan bağlılığı kolaylaştırmak için tasarlanmıştır ve böylece uzun vadeli yaşam tarzı değişimini hedefler (20). ACT birçok olumsuz sonuçla ilişkilendirilmiş olan deneyimsel kaçınma sürecini zayıflatmaya çalışır bu, davranışsal düzenlemenin bir yöntemi olarak özel deneyimleri değiştirmeye veya bunlardan kaçınmaya çalışmak eğilimindedir (21). ACT, bugüne kadar psikolojik esnekliği hedefleyen müdahale yaklaşımlarından en fazla araştırılan trandiagnostik modeldir (22) ve yaşam tarzı ve davranış değişiklikleri noktasında uygun bir alternatif sağlayabilir. ACT'in önemli yaşam tarzı değişikliklerinden olan sigara bıraktırma tedavisinde diğer müdahalelere (örn. Nikotin replasman tedavisi, fonksiyonel analitik psikoterapi ve bilişsel davranışçı terapi) kıyasla etkili olduğu çeşitli ampirik çalışmanın ortak bulgusu olarak karşımızda durmaktadır (23-26). ACT yeme ve fiziksel aktivitede değişiklikler de dahil olmak üzere, sağlıkla ilgili davranış değişikliğinin teşvik edilmesi için ümit vaat eden bir çerçeveyi temsil etmektedir (27, 28). Ulusal ve uluslararası alanda yapılan incelemeler neticesinde ACT'in yaşam tarzı ve davranış değişiklikleri üzerindeki etkisini inceleyen herhangi bir sistematik derleme ve meta-analiz çalışması tespit edilememiştir. Bu yönüyle ACT'in çeşitli sorunlar ve hastalıklar karşısında yaşam tarzı ve davranış değişiklikleri üzerindeki etkisinin test edilmesi sağlığın korunması ve geliştirilmesi açısından önemlidir. Klinisyenlerin psikososyal bir yöntem olan ACT'in arzu edilen yaşam tarzı ve davranış değişiklikleri üzerindeki etkilerini bilerek hareket etmeleri faydalı sonuçların ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, ACT'in yaşam tarzı ve davranış değişiklikleri üzerindeki kanıta dayalı etkileri hakkında mevcut en iyi kanıtları belirlemek, değerlendirmek ve sentezlemektir.

YÖNTEM

Tasarım

Bu araştırma sürecinde makalelerin tanımlanması ve seçilmesi gibi tüm ayrıntılar PRISMA (Sistematik İncelemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri) yönergelerinden yararlanılarak yürütüldü (29).

Literatür Araştırması

Araştırmada yıl sınırlaması olmaksızın Temmuz 2018'ye kadar olan PubMed ve Medline, veri tabanlarında İngilizce olarak yayınlanmış, ilgili anahtar kelimeler ile, özet ve tam metnine ulaşılabilen randomize kontrollü çalışmalar (RKÇ) değerlendirildi. Gözden geçirme sürecinde tutarlılığı elde etmek için başlık kelimelerinde basit bir arama algoritması tercih edildi. Seçim süreci iki aşamada tamamlandı. Çalışmaların başlık ve özet kısımları uygunluk açısından ve araştırmacıdan kaynaklanan hataları en az düzeyde tutmak amacıyla ilk olarak Mayıs 2018 ve ikinci olarak Haziran 2018'de

ISBN 978-605-7923-57-8

sistematik olarak incelendi. Çalışmaların başlığı ve özetinde yeterli bilgi bulunmadığı zaman, gerekli veriler tam metinlerden elde edildi ve değerlendirildi. Reddedilen çalışmalar ayrı ayrı kaydedildi ve dışlanma nedenleri gösterildi. Gözden geçirme sürecinde kullanılan arama terimleri şekilde verilmiştir (Şekil 1.).

Şekil 1. İnceleme sürecinde kullanılan arama terimleri.

Tablo 1. Araştırmaya dahil edilme ve dışlama kriterleri

Dahil Etme Kriterleri;	Dışlama Kriterleri;
Yaşam tarzı değişikliği, kilo verme / yönetim, diyet / beslenme, fiziksel egzersiz, davranış değişikliği, kabul ve bağlılık tedavisi, kabul-temelli davranışsal tedavi ve ACT ile ilgili konuları ele alan çalışmalar; **İngilizce bilimsel bir dergide yayınlanan makaleler;** **Konuyla ilgili randomize kontrollü çalışmalar.**	Gri edebiyat, tezler, sistematik derleme, meta-analiz , nitel, yarı deneysel, kohort, tanımlayıcı veya kesitsel çalışma tasarımına sahip el yazmaları; Çalışma protokolleri, kurumsal raporlar veya yerel veya endekslenmemiş dergilerden veya kitaplardan metinler; Ayrıca, sağlık, klinik zorluklar, yaşam tarzı ve davranış değişiklikleri ve ACT'e ilişkin konuları ele almadıkça, sigara, alkol madde kullanım bozuklukları, stres yönetimi, psikotik bozukluklar, kronik ağrı, depresyon, eğitim, hukuk, etik, sağlık politikaları, adli psikiyatri, sosyoloji, terminoloji, tarih, sivil haklar ve sosyal mücadeleler, hukuk, kötü muamele ve bağımlılık konularına odaklanan çalışmalar da hariç tutuldu.

BULGULAR

Çevrimiçi olarak, Pubmed aramasında 727 makale, Medline aramasında ise 881 makale bulundu. Farklı veritabanlarından alınan sonuçlar birleştirildi ve yinelenen çalışmalar kaldırıldı. Değerlendirmeye alınan çalışmaların 2007-2018 yılları arasında yayınlandığı tespit edildi. Çalışmaların ABD (30-35); Finlandia (36-38); İsveç (39, 40); Birleşik Krallık (41) ve Kanada (42) ülkelerinde gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde 7 çalışma (%54) ile en çok çalışmanın 2015 yılından sonra yayınlandığı saptandı. Dahil edilen çalışmalarda katılımcıların ortalama yaşları 22 ile 51,64 arasında değişirken çalışılan popülasyonun ağırlıklı olarak kadınlardan oluştuğu gözlenmektedir. Ayrıca çalışmaların örneklem büyüklükleri 39 ile 219 arasında değişmektedir.

Dahil edilen çalışmalarda çok çeşitli müdahale uzunluğu, ölçümler ve popülasyonlar kullanıldı. Örneğin değerlendirmeye alınan çalışmalar arasında en kısa süreli müdahale süresine sahip

ISBN 978-605-7923-57-8

olan çalışmada süre 8 hafta (37) iken en uzun mudahale süresine sahip olan bir diğer çalışmada bu süre 40 haftayı bulmaktadır (34). Araştırma kriterlerini karşılayan çalışmalar çeşitli ölçüm araçları ve ölçüm takibi kullandı. Çalışmalarda kullanılan ölçüm araçlarının niceliği ve niteliği farklılıklar ortaya koymakla birlikte, ACT'e özgü Acceptance and Action Questionnaire II (AAQ-II), Food Craving Acceptance and Action Questionnaire (FAAQ) ve Physical Activity Acceptance Questionnaire (PA-AAQ) gibi nicel ölçüm araçları sık tercih edilenler arasında yerini almaktadır. Dahil edilen çalışmalarda ölçümlerin sıklıkları incelendiğinde 6 çalışmada (%46) toplamda üç adet ölçüm (31, 36-39, 41), 3 çalışmada (%23) toplamda 5 adet ölçüm yapılırken (30, 32, 34), bir çalışmada bu durum ile ilgili belirsizlik hakimdi (42). Çalışmalarda örneklemi oluşturan katlımcılar incelendiğinde yüksek beden kitle indeksi (BKİ) skoruna sahip popülasyon üzerinde yoğunlaşan 8 çalışma (%62) olduğu (30, 32-34, 36, 37, 41, 43), fiziksel olarak inaktif olan popülasyonu inceleyen 2 çalışmanın (%15) olduğu (38, 42), bariatrik cerrahi geçiren bireyleri inceleyen 2 çalışamanın (%15) olduğu (39, 40) ve son olarak tip-2 diyabet öyküsüne sahip bireyleri inceleyen 1 çalışmanın (%8) olduğu saptandı (35).

Finlandiya'da gerçekleştirilen iki çalışmada yüz yüze ya da mobil uygulamalar yoluyla uygulanan ACT'in yeme davranışının çeşitli yönleri üzerinde yararlı olabileceğine dair kanıtlar saptanmış (36) ve yaşam tarzı değişiklikleri için ACT yönelimli müdahalelerin, bireylerin kilo hakkında olumsuz duygular ve düşüncelerle karşı karşıya kaldıklarında bile değerli faaliyetlerini sürdürme yeteneklerini geliştirdiklerini vurgulamıştır (37). BKİ'si yüksek olan bireylerde Kabul Tabanlı Davranışsa Mudahale (KTDM) ile Standart Davranışsal Tedavi (SDT) karşılaştıran çalışmalara göre, KTDM grubundaki katılımcılar, SDT'ye kıyasla değerler ile tutarlı davranışlarda daha fazla iyileşme göstermiş (30) ve KTDM 'nin kilo geri kazanımının büyüklüğünü azaltarak kilo sonuçları üzerinde SBT'ye göre olumlu bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir (31, 34, 43). Kısa kabul tabanlı davranışsal müdahalenin (33) ya da ACT'in (41) kontrol grubuna göre kilo yönetiminde etkli olduğuna dair kanıt sunan RKÇ'ler de belirlenmiştir.

Kanada'da yapılan bir çalışmada fiziksel aktivitesi düşük kadınlarda ACT'in fiziksel egzersiz zevkini ve etkisini arttırdığı bulunmuştur (42). Benzer popülasyonda (fiziksel olarak aktif olmayan bireyler) yapılan diğer bir çalışmada ACT'in egzersiz ve fiziksel aktivite ile ilgili bilişleri geliştirebileceğini göstermiştir (38).

İsveç'te yapılan ve bariatrik cerrahi sonrası bireyleri ele alan çalışmanın sonuçlarına göre, ACT grubundaki katılımcıların standart tedavi grubundaki bireylere göre psikolojik esneklik geliştirerek davranış değişikliği konusunda daha motive oldukları ve önemli iyileşmeler gösterdikleri bulunmuştur (39). Aynı popülasyonda (bariatrik cerrahi geçiren bireyler) ACT'in duygusal yeme, vücut memnuniyetsizliği ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini inceleyen RKÇ'nin bulgularına göre, ACT grubundaki katılımcılar yeme bozukluğu davranışları, vücut memnuniyetsizliği, yaşam kalitesi ve kilo ile ilgili düşünceler ve duyguların kabulü konusunda standart tedavi grubuna göre önemli iyileşmeler göstermiştir (40). Davranış değişikliğinin vurgulandığı bir diğer RKÇ'nin bulgularına göre, Tip-2 diyabetli bireylerde ACT pozitif baş etmeyi destekleyerek, diyabet öz yönetimini ve normal sınırlardaki HbA1C değerlerine sahip olma olasılıklarını arttırmıştır (35).

TARTIŞMA

Bu sistematik derlemede, ACT'in yaşam tarzı değişiklikleri ya da davranış değişiklikleri üzerindeki etkilerini araştıran randomize kontrollü çalışmalar belirlenmiştir. Bu derleme, çeşitli popülasyon ve durumlarda ACT'in yaşam tarzı ve davranış değişikliği noktasındaki kanıtların güncel sentezini sağlayarak ilgili alandaki literatüre ve klinisyenlerin bilgisine entegre etmeyi amaç edinmiştir. Bu araştırmadan elde edilen kanıtlara göre, ACT'in psikolojik esneklik, mevcut anla ile temas, kognitif ve duygusal değişkenlere odaklanarak uzun süreli yaşam tarzı ve davranış değişikliğini desteklediği söylenebilir. Nitekim ACT'in sağlıklı yaşam tarzı değişikliği için, zor düşünceleri veya duyguları doğrudan değiştirmeye çalışmak yerine, daha fazla davranışsal düzenlemeyi teşvik etmek için kabul ve bilinçli beceriler geliştirmeye odaklandığı görülmektedir. ACT'e göre, bireylerin sağlık davranışlarındaki değişimi başlatmak ve sürdürmek için nihai hedefi,

ISBN 978-605-7923-57-8

söz konusu değişiklik (ler)i, zor düşünceler veya duygular karşısında bile, seçilmiş değerleri ile tutarlı bir şekilde (örneğin, sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olmak) yapmaktan geçmektedir (22). ACT'nin nihai hedefinin bireylerin kişisel değerleriyle bağ kurmalarını ve bu değerlerle uyumlu, kararlı eylemlerde bulunmalarını sağlamak olduğu düşünüldüğünde (44-46), bu araştırmanın bulguları istenen yaşam tarzı değişiklikleri için ACT'in alternatif bir yol sunabileceğini desteklemektedir (30).

Araştırma, klinik ortamlarda farklı semptom yapısına sahip popülasyon ile birlikte bir dizi psikososyal müdahaleyi yansıtmaktadır. Bu heterojenlik nedeniyle, bulguları desteklemek için daha fazla araştırma yapılması gerektiği düşünülmektedir. ACT'in yaşam tarzı ve davranış değişikliği üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar çoğalmaktadır öte yandan çalışmalar farklı yoğunlukta müdahele içeriği barındırdığı için, farklı hastalıklar ya da durumlar için en uygun ACT içeriğinin hangisi olduğunu belirlemek zor görünüyor. Bu sebeple bulgular, bugüne kadar tanımlanan sınırlı literatürün mevcut bağlamında dikkate alınmalıdır. Çoğu araştırma ACT'in kilo kaybı/yönetimi ve yeme davranışı üzerindeki etkilerinde yoğunlaşmış ve önemli gelişmelere yol açtığı vurgulanmıştır (30-34, 36, 37, 41). Dahil edilen çalışmalarda yüz yüze grup oturumlarındaki kadar olmasa da mobil uygulama tarafından sağlanan ACT temelli müdahalelerin yeme davranışının çeşitli yönleri üzerinde yararlı etkilerinden bahsedilmiştir (36, 37). Buna göre ACT temelli mobil uygulamaların, sağlık hizmetlerinde zaman ve maliyet tasarrufu sağlayabildikleri ve hastalara kolayca erişebildikleri için umut verici çözümler getirdikleri yorumu yapılabilir.

Değerlendirmeler kapsamında yaşam tarzı ve davranış değişikliğinde bir diğer önemli parametre olan fiziksel aktivite ve egzersiz üzerinde ACT'in kognitif alanla (38) birlikte davranış isteği ve etkisini arttıracağı ile ilgili ümit verici sonuçlar elde edilmiştir (42). Özellikle sedanter yaşamı olan bireylerde ACT'in çok yönlü etkilerini değerlendiren çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. ACT'in yaşam biçimi ve davranış değişikliği bağlamında bariatrik cerrahi geçiren bireyler (39, 40) ve tip-2 diyabetlilerde de (35) ümit verici sonuçlardan bahseden bir miktar kanıt elde edilmiştir. Karşılaştırılabilir en belirgin sonuç olması sebebiyle yaşam tarzı ve davranış değişikliğinde ACT'in (a) tedavi sonuçları, (b) tedavi süresi ve (c) tedavi memnuniyeti açısından SDT'ye göre daha avantajlı olduğunu savunan sınırlı kanıt bulunmuştur (30-32, 34). Ne var ki, bu çalışmaların her biri farklı veri kaynakları kullanmıştır ve sonuçlar doğrudan karşılaştırılabilir değildir, muhtemelen araştırmacılar yaşam tarzı ve davranış değişikliğinin kompleks doğası gereği bir çok farklı alanı göz önünde bulundurarak incelemek zorunda kaldılar. Ayrıca bu çalışmalar, klinisyenlerin erken koruyucu ve müdahale stratejileri hakkındaki bilgisinden ziyade, hastalık veya sorun oluştuktan sonraki sonuçları ele alma eğiliminde olmuştur. Gözden geçirme sürecinde dahil edilen RKÇ'lerin örneklem grubunun tek bir cinsiyetten (yani kadın cisiyet) oluşması (33, 41, 47) ya da kadın cinsiyetinin %46.9 ile %90 seviyesinde (30, 32, 35, 36, 38-40) temsil edilmesi dikkat çekicidir. Buna göre kadın popülasyonun yaşam tarzı ve davranış değişikliği konusunda söz konusu psikososyal yaklaşımı deneme noktasında daha motive ve istekli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ACT müdahalesinin nasıl uygulanacağını (ne zaman, kime, müdahale süresi ve oturum sıklığı) incelemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Yaşam tarzı ve davranış değişikliği ile birçok hastalığın daha başlamadan önlenebildiği düşünüldüğünde (7), risk faktörünü barındıran sağlıklı bireyler için erken müdahale etmenin avantajları olabilir. Bu kapsamda ACT, hastalığın gelişmesi ve ilerlemesi açısından erken sağlanan tıbbi ve psikososyal müdahalelerin kapsamlı bütüncül bir parçası olabilir. Sağlanan ilerlemeyi ve süreci değerlendirme yöntemi bir başka önemli husustur. Çalışmaların çoğu standardize derecelendirmeler kullanmıştır. Üstelik bir çalışmada bu standardize edilmiş ölçeklerin kullanım sayısı 2 ile 9 arasında değişmektedir. Kuşkusuz bu standardize ölçümler kaliteyi arttıran işaretlerdir ancak psikiyatride hastaların öznel deneyimleri de oldukça önemlidir (48). RKÇ'lerde öznel hasta deneyimlerini en iyi ortaya koyan nitel verilerin, standardize edilmiş ölçüm araçları ile beraber kullanımları süreci daha iyi değerlendirme açısından fayda sağlayabilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Bu gözden geçirmede de vurgulandığı gibi, klinisyenlerin mesleki sorumlulukları çerçevesinde yaşam tarzı ve davranış değişikliğine ihtiyacı olan bireyleri tespit etme, koruma, yardımcı olma ve tedavi etmeye istekli oldukları görülmektedir. Öte yandan klinisyenler yaşam tarzı danışmanlığı hakkında çok az eğitim alıyorlar ve bu nedenle yaşam tarzı sorunlarını klinik uygulamaya dahil etmek için yeterince donanımlı değiller (49). Yaşam tarzı ve davranış değişikliği hiç şüphesiz multidisipliner bir ekip anlayışıyla ele alınmalıdır. Psikososyal yaklaşım çerçevesinde psikiyatri alanında çalışan klinisyenler odak alanlarının doğası gereği daha ayrıcalıklı bir konumdadır. Bu alanda çalışan klinisyenlerden bireylerde istenilen yaşam tarzı ve davranış değişikliklerini sağlamak amacıyla müdahale ve görüşme yöntemlerini bilmesi ve uygulayabilmesi böylece işbirliğini sürdürmesi beklenmektedir. Bu noktada klinisyenlerin ana hedefi yaşam tarzıyla ilgili davranışların gücünden yararlanarak ve içinde yaşanılan çevreyi etkileyerek sağlıklı bir yaşama yaklaştırmak olmalıdır. ACT yeme ve fiziksel aktivitede değişiklikler de dahil olmak üzere, sağlıkla ilgili yaşam tarzı ve davranış değişikliğinin teşvik edilmesi için ümit vaat eden (27, 28) açıklayıcı ve pragmatik yaklaşım olması sebebiyle klinsiyenler tarafından kullanılması ve test edilmesi makul bir yaklaşım olarak görülüyor.

SONUÇ

Bu derlemenin sonuçları, ACT'in uzun süreli yaşam tarzı ve davranış değişikliğini sağlamada işe yarayacağını düşündürmektedir. Tanımlanan müdahalelerin zamanlaması, uzunluğu, yoğunluğu ve içeriği gibi farklılıkların yanında yönlendiği amaç, popülasyon ve metodoloji nedeniyle doğrudan karşılaştırma yapılamamasına rağmen, birçok müdahale benzer bileşenleri paylaşmaktadır. Bu bileşenler yeme ve fiziksel aktivitede değişiklikler de dahil olmak üzere, sağlıkla ilgili yaşam tarzı ve davranış değişikliğini desteklemektedir. Bununla birlikte konu ile ilgili mütevazi bir literatür belirlenmiştir. Müdahalelerin etkinliği konusunda ise, RKÇ'lerin yeterli olmadığı, nitelik ve nicelik kapsamında arttırılması gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Feroz A, Kadir MM, Saleem S. Health systems readiness for adopting mhealth interventions for addressing non-communicable diseases in low- and middle-income countries: a current debate. Global Health Action. 2018;11(1):1496887.
2. Atun R, Jaffar S, Nishtar S, Knaul FM, Barreto ML, Nyirenda M, et al. Improving responsiveness of health systems to non-communicable diseases. The Lancet. 2013;381(9867):690-7.
3. Feigin VL, Abajobir AA, Abate KH, Abd-Allah F, Abdulle AM, Abera SF, et al. Global, regional, and national burden of neurological disorders during 1990–2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015. The Lancet Neurology. 2017;16(11):877-97.
4. Benziger CP, Roth GA, Moran AE. The Global Burden of Disease Study and the Preventable Burden of NCD. Global Heart. 2016;11(4):393-7.
5. Assembly UN General. Political declaration of the high-level meeting of the general assembly on the prevention and control of non-communicable diseases: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/L.1; Sept 16, 2011. (Access: 29.07.2018). New York: United Nations. 2011.
6. World Health Organization. Global action plan for the prevention and control of noncommunicable diseases 2013–2020. Geneva: WHO; 2013. Public Health England Interactive map–NHS health check www healthcheck nhs uk/interactive_map. 2013.
7. Pisa PT, Landais E, Margetts B, Vorster HH, Friedenreich CM, Huybrechts I, et al. Inventory on the dietary assessment tools available and needed in africa: a prerequisite for setting up a common

methodological research infrastructure for nutritional surveillance, research, and prevention of diet-related non-communicable diseases. Critical Reviews in Food Science and Nutrition. 2018;58(1):37-61.
8. Yusuf S, Hawken S, Ôunpuu S, Dans T, Avezum A, Lanas F, et al. Effect of potentially modifiable risk factors associated with myocardial infarction in 52 countries (the INTERHEART study): case-control study. The Lancet. 2004;364(9438):937-52.
9. Singh VK, Karmani S, Malo PK, Virupaksha HG, Muralidhar D, Venkatasubramanian G, et al. Impact of lifestyle modification on some components of metabolic syndrome in persons with severe mental disorders: A meta-analysis. Schizophrenia Research. 2018.
10. Murray R, Correll CU, Reynolds GP, Taylor D. Atypical antipsychotics: recent research findings and applications to clinical practice: Proceedings of a symposium presented at the 29th Annual European College of Neuropsychopharmacology Congress, 19 September 2016, Vienna, Austria. Therapeutic Advances in Psychopharmacology. 2017;7(1_suppl):1-14.
11. Ohaeri JU, Akanji AO. Metabolic Syndrome in Severe Mental Disorders. Metabolic Syndrome and Related Disorders. 2011;9(2):91-8.
12. Chacón F, Mora F, Gervás-Ríos A, Gilaberte I. Efficacy of lifestyle interventions in physical health management of patients with severe mental illness. Annals of General Psychiatry. 2011;10(1):22.
13. Åkesson A, Larsson SC, Discacciati A, Wolk A. Low-Risk Diet and Lifestyle Habits in the Primary Prevention of Myocardial Infarction in Men. A Population-Based Prospective Cohort Study. 2014;64(13):1299-306.
14. Sagner M, McNeil A, Arena R. Chapter 30 - The Next Chapter: The Future of Health Care and Lifestyle Interventions. In: Egger G, Binns A, Rössner S, Sagner M, editors. Lifestyle Medicine (Third Edition): Academic Press; 2017. p. 437-46.
15. Kelly MP, Barker M. Why is changing health-related behaviour so difficult? Public Health. 2016;136:109-16.
16. Michie S, West R, Campbell R, Brown J, Gainforth H. ABC of behaviour change theories: Silverback Publishing; 2014.
17. Samdal GB, Eide GE, Barth T, Williams G, Meland E. Effective behaviour change techniques for physical activity and healthy eating in overweight and obese adults; systematic review and meta-regression analyses. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity. 2017;14(1):42.
18. Kashdan TB, Rottenberg J. Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. Clinical Psychology Review. 2010;30(7):865-78.
19. Lappalainen R, Sairanen E, Järvelä E, Rantala S, Korpela R, Puttonen S, et al. The effectiveness and applicability of different lifestyle interventions for enhancing wellbeing: the study design for a randomized controlled trial for persons with metabolic syndrome risk factors and psychological distress. BMC Public Health. 2014;14(1):310.
20. Hayes SC, Strosahl KD, Wilson KG. Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change: Guilford Press; 2011.
21. Hayes SC, Wilson KG, Gifford EV, Follette VM, Strosahl K. Experiential avoidance and behavioral disorders: A functional dimensional approach to diagnosis and treatment. Journal of consulting and clinical psychology. 1996;64(6):1152.
22. Zhang C-Q, Leeming E, Smith P, Chung P-K, Hagger MS, Hayes SC. Acceptance and Commitment Therapy for Health Behavior Change: A Contextually-Driven Approach. Frontiers in Psychology. 2018;8(2350).
23. Bricker JB, Copeland W, Mull KE, Zeng EY, Watson NL, Akioka KJ, et al. Single-arm trial of the second version of an acceptance & commitment therapy smartphone application for smoking cessation. Drug and Alcohol Dependence. 2017;170:37-42.
24. Bricker JB, Mull KE, Kientz JA, Vilardaga R, Mercer LD, Akioka KJ, et al. Randomized, controlled pilot trial of a smartphone app for smoking cessation using acceptance and commitment therapy. Drug and Alcohol Dependence. 2014;143:87-94.

ISBN 978-605-7923-57-8

25. Hernández-López M, Luciano MC, Bricker JB, Roales-Nieto JG, Montesinos F. Acceptance and commitment therapy for smoking cessation: A preliminary study of its effectiveness in comparison with cognitive behavioral therapy. Psychology of Addictive Behaviors. 2009;23(4):723-30.
26. Gifford EV, Kohlenberg BS, Hayes SC, Antonuccio DO, Piasecki MM, Rasmussen-Hall ML, et al. Acceptance-based treatment for smoking cessation. Behavior Therapy. 2004;35(4):689-705.
27. Forman EM, Butryn ML, Hoffman KL, Herbert JD. An Open Trial of an Acceptance-Based Behavioral Intervention for Weight Loss. Cognitive and Behavioral Practice. 2009;16(2):223-35.
28. M. RJ, Madeleine F, Kylie M, P. LC, Leah B. Mindfulness-based interventions for adults who are overweight or obese: a meta-analysis of physical and psychological health outcomes. Obesity Reviews. 2017;18(1):51-67.
29. Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PG. Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. PLoS Medicine. 2009;6(7):e1000097.
30. Lillis J, Thomas JG, Niemeier HM, Wing RR. Exploring process variables through which acceptance-based behavioral interventions may improve weight loss maintenance. Journal of Contextual Behavioral Science. 2017;6(4):398-403.
31. M. FE, L. BM, M. MS, D. CR, P. GS, P. WE, et al. Acceptance-based versus standard behavioral treatment for obesity: Results from the mind your health randomized controlled trial. Obesity. 2016;24(10):2050-6.
32. Lillis J, Niemeier HM, Thomas JG, Unick J, Ross KM, Leahey TM, et al. A randomized trial of an acceptance-based behavioral intervention for weight loss in people with high internal disinhibition. Obesity. 2016;24(12):2509-14.
33. Katterman SN, Goldstein SP, Butryn ML, Forman EM, Lowe MR. Efficacy of an acceptance-based behavioral intervention for weight gain prevention in young adult women. Journal of Contextual Behavioral Science. 2014;3(1):45-50.
34. Forman EM, Butryn ML, Juarascio AS, Bradley LE, Lowe MR, Herbert JD, et al. The mind your health project: A randomized controlled trial of an innovative behavioral treatment for obesity. Obesity. 2013;21(6):1119-26.
35. Gregg JA, Callaghan GM, Hayes SC, Glenn-Lawson JL. Improving diabetes self-management through acceptance, mindfulness, and values: a randomized controlled trial. Journal Of Consulting And Clinical Psychology. 2007;75(2):336-43.
36. Järvelä-Reijonen E, Karhunen L, Sairanen E, Muotka J, Lindroos S, Laitinen J, et al. The effects of acceptance and commitment therapy on eating behavior and diet delivered through face-to-face contact and a mobile app: a randomized controlled trial. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity. 2018;15(1):22.
37. Sairanen E, Tolvanen A, Karhunen L, Kolehmainen M, Järvelä-Reijonen E, Lindroos S, et al. Psychological flexibility mediates change in intuitive eating regulation in acceptance and commitment therapy interventions. Public Health Nutrition. 2017;20(9):1681-91.
38. Kangasniemi AM, Lappalainen R, Kankaanpää A, Tolvanen A, Tammelin T. Towards a physically more active lifestyle based on one's own values: the results of a randomized controlled trial among physically inactive adults. BMC Public Health. 2015;15(1):260.
39. Weineland S, Hayes SC, Dahl J. Psychological flexibility and the gains of acceptance-based treatment for post-bariatric surgery: six-month follow-up and a test of the underlying model. Clinical Obesity. 2012;2(1-2):15-24.
40. Weineland S, Arvidsson D, Kakoulidis TP, Dahl J. Acceptance and commitment therapy for bariatric surgery patients, a pilot RCT. Obesity Research & Clinical Practice. 2012;6(1):e21-e30.
41. Tapper K, Shaw C, Ilsley J, Hill AJ, Bond FW, Moore L. Exploratory randomised controlled trial of a mindfulness-based weight loss intervention for women. Appetite. 2009;52(2):396-404.
42. Ivanova E, Jensen D, Cassoff J, Gu F, Knauper B. Acceptance and Commitment Therapy Improves Exercise Tolerance in Sedentary Women. Medicine & Science in Sports & Exercise. 2015;47(6):1251-8.

ISBN 978-605-7923-57-8

43. Forman EM, Butryn ML, Manasse SM, Crosby RD, Goldstein SP, Wyckoff EP, et al. Acceptance-based versus standard behavioral treatment for obesity: Results from the mind your health randomized controlled trial. Obesity. 2016;24(10):2050-6.
44. Strosahl KD, Robinson PA, Gustavsson T. (Çev. Edt: Yavuz Selim Altındal) Radikal Değişimler İçin Kısa Müdahaleler- Brief Interventions for Radical Change. 1 ed. İstanbul: Litera Yayıncılık; 2017.
45. Harris R. (Çev. Edt: Hasan Turan Karatepe & K. Fatih Yavuz) Kabul ve Kararlılık Terapisi ACT'i Kolay Öğrenmek İlkeler ve Ötesi İçin Hızlı Bir Başlangıç- ACT Made Simple. 2. Baskı ed. İstanbul: Litera Yayıncılık; 2017.
46. Davies J, Nagi C. Individual Psychological Therapies in Forensic Settings: Research and Practice: Taylor & Francis; 2017.
47. Ivanova E, Yaakoba-Zohar N, Jensen D, Cassoff J, Knäuper B. Acceptance and Commitment Therapy and Implementation Intentions Increase Exercise Enjoyment and Long-Term Exercise Behavior Among Low-Active Women. Current Psychology. 2016;35(1):108-14.
48. Lal S. Prescribing Recovery as the New Mantra for Mental Health: Does One Prescription Serve All? Canadian Journal of Occupational Therapy. 2010;77(2):82-9.
49. Mechanick JI, Kushner RF. Why lifestyle medicine? Lifestyle Medicine: Springer; 2016. p. 1-8.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÇALIŞANLARIN İŞ TATMİN DÜZEYLERİNİN İŞ PERFORMANSLARINA ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA

AN APPLİCATİON TO MEASURE THE EFFECT OF WORKERS' LEVELS ON WORK PERFORMANCE

Saliha EMRE DEVECİ

Dr., Gaziantep Üniversitesi SBMYO, salihaemre@gantep.edu.tr

Özet

İş tatmini bir çok yazar tarafından farklı şekillerde tanımlanan bir kavramdır. Bunun altında yatan neden ise, çalışanın işinden tatmin olmasını sağlayan birçok unsurun var olması ve tanımlamalarında bu unsurlar çerçevesinde yapılmış olmasından denilebilir. İş tatmini ile ilgili yapılan tanımlamalardan bazılarını şu şekilde sayabiliriz. "Çalışanların işinden duyduğu mutluluk", "kişinin işini veya iş deneyimini değerlendirmesinden kaynaklanan hoşa giden veya olumlu duygusal durum" şeklinde tanımlanmaktadır. Çeşitli iş özellikleri, koşulları ve çıktıları iş tatmini ile ilgilidir. Rolden kaynaklanan stres kaynakları (çatışma, aşırı yüklenme ve belirsizlik), iş ortamında yaşanan olaylar, beklenti-değer ve inançlar ile i görenin örgütten beklentileri ile örgütün sağladıklarının düzeyi bunlara örnek verilebilir. İş tatmini elde edemeyen kişinin psikolojik olgunluğa erişmesi zorlaşır ve bu durum bireyi hayal kırıklığına uğratır. İş tatmini çalışanın verimliliğini artırırken iş tatminsizliği çalışanın verimliliği ve performansını düşürmektedir. Bu psikoloji içindeki çalışan işini sabote edebilmekte ve hatta işten ayrılabilmektedir. İnsansız örgüt ve yönetim olabilmesi mümkün değildir. Örgütler insanlarla doğar, gelişir veya ortadan kalkarlar. Bu nedenle örgütler ne kadar teknoloji ile donatılmış olursa olsunlar temel olarak insana dayalıdırlar. Bu nedenle çalışanların iş tatmin düzeyleri önemlidir.

İş performansı ise; bir iş görenin ilgili olduğu birimin ve örgütün amaçlarına niteliksel ve niceliksel katkılarının toplam ölçüsüdür. Performans kavramı; başarı, etkililik, verimlilik, yetenek, amaca ulaşma düzeyi ve memnuniyet gibi kavramlarla birlikte, onların derecelerini belirleyici bir unsur olarak kullanılmaktadır. Performans algısının uygulayıcısının bakış açısına bağlı olması, farklı şekillerde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Performans değerlendirmesi, kişilerin, birimlerin ya da kurumların performanslarının önceden belirlenmiş bazı kriterlere göre ya da "benzer diğerlerinin performansları" temelinde "ölçme işlemini" içeren bir süreçtir. İnsan kaynakları yönetimi alanındaki bazı araştırma ve uygulamacıların vurguladığı gibi performans değerlendirmesi en zor, karmaşık ve ilgili herkesi memnun etmesi mümkün olmayan bir insan kaynakları faaliyetidir.

Bu çalışmada, çalışanların iş tatmin düzeylerinin iş performanslarına etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. İş tatmin düzeyini belirlemek için Minnesota İs Tatmini Ölçeği ve iş performansını ölçmek için iş performans ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Gaziantep'te faaliyet gösteren 300 çalışanı olan bir market ve şubesi oluşturmaktadır. Bu evrenden kolayda örneklem yöntemi ile 135 çalışan seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışanların iş tatmini ile iş performansı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik Çoklu Regresyon ve Basit Regresyon analizi yapılmıştır.
Anahtar Kelimeler: İş tatmini, Performans, İş Performansı, Minnesota İş tatmin ölçeği.

Abstrac

Job satisfaction is a concept defined by many authors in different ways. The underlying reason for this is that there are many elements that enable the employee to be satisfied with his job and his descriptions are made within the framework of these elements. Some of the definitions about job

ISBN 978-605-7923-57-8

satisfaction can be counted as follows. Olumlu Employee happiness ”is defined as“ a pleasant or positive emotional state arising from the evaluation of a person's work or work experience “. Various job characteristics, conditions and outcomes relate to job satisfaction. These include stress sources (conflict, overload and uncertainty), events in the business environment, expectations-values and beliefs, and the expectations of the organization from the organization as well as the level of the organization's achievements. The person who cannot achieve job satisfaction becomes more difficult to reach the psychological maturity and this situation disappoints the individual. Job satisfaction increases employee productivity while job dissatisfaction reduces employee productivity and performance. The employee within this psychology can sabotage the job and even leave the job. Unmanned organization and management is not possible. Organizations are born, developed, or disappeared. For this reason, no matter how much technology they are equipped with, organizations are fundamentally human. Therefore, job satisfaction levels of employees are important.

Business performance; is a total measure of qualitative and quantitative contributions to the objectives of the unit and organization to which an employee is involved. Performance concept; they are used as a determinant element in terms of success, effectiveness, efficiency, ability, level of achievement and satisfaction. The perception of performance depends on the perspective of the practitioner and causes it to be evaluated in different ways. Performance evaluation is a process that involves the ler measurement process kurum on the basis of some predetermined criteria of the performance of individuals, units or institutions, or lar performances of similar ones Performans. As some research and practitioners in the field of human resources management emphasize, performance evaluation is the most difficult, complex and human resource activity that cannot be satisfied by all concerned.

In this study, the effect of the job satisfaction levels of the employees on the job performance was measured. Minnesota Job Satisfaction Scale and job performance scale were used to measure job satisfaction. The universe of the study consists of a market and a branch with 300 employees in Gaziantep. A total of 135 employees were selected from this population with easy sampling method. Face to face survey method was used as a data collection tool. Multiple Regression and Simple Regression analyzes were conducted to determine the relationship between job satisfaction and job performance of the employees.

Keywords: Job Satisfaction, Performance, Job Performance, Minnesota Job Satisfaction Scale.

1.GİRİŞ

Çalışanların yüksek performans gösterebilmeleri ve verimli bir şekilde çalışabilmeleri ise, onların işlerinden yeterince tatmin olmalarına bağlıdır. Bunun yanında, çağdaş yöneticilerden, çalışanların iş tatminlerinin sağlanması ve artırılması için gereken çabayı göstermeleri beklenmektedir. Her şeyden önce, çalışan tatminini sağlamak için yöneticilerin, çalışanların salt bir üretim faktörü olduğu yönündeki önyargılarından kurtulmaları gerekmektedir. Diğer bir deyişle, yöneticiler, çalışanların sadece ekonomik bir varlık olmadığını, aynı zamanda sosyal yönlerinin de bulunduğunu, ekonomik beklentilerinin dışında farklı sosyal ve psikolojik beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir örgütte çalıştıklarını göz önünde bulundurmalıdırlar. Çalışanların iş tatminlerinin sağlanması aynı zamanda örgütlerin sosyal görevidir (Toker, 2007, 93).

İş tatmini, iş şartlarının (işin kendisi, yönetimin tutumu) ya da işten elde edilen sonuçların (ücret, iş güvenliği) kişisel bir değerlendirmesidir. İş tatmini, bireyin normlar, değerler, beklentiler sisteminden geçerek işlenen iş ve iş koşullarına ilişkin algılarına karşı geliştirdiği içsel tepkilerden oluşmaktadır. Bu anlamda, iş tatmini, çalışanların iş ve işin sağladıklarına ilişkin bir algısı ve bu algıya karşılık olarak verdiği duygusal cevaptır. İş tatmini genellikle çalışanın iş ortamındaki deneyimlerinin onun üzerinde bıraktığı olumlu etki olarak düşünülür. Kişi işinden gerekli tatmini buluyorsa işine ve iş ortamına karşı olumlu bir tutuma sahip olacaktır (Çekmecelioğlu, 2007, 84).

ISBN 978-605-7923-57-8

İş tatmini elde edemeyen kişinin psikolojik olgunluğa erişmesi zorlaşır ve bu durum bireyi hayal kırıklığına uğratır. İş tatmini çalışanın verimliliğini artırırken iş tatminsizliği çalışanın verimliliği ve performansını düşürmektedir. Bu psikoloji içindeki çalışan işini sabote edebilmekte ve hatta işten ayrılabilmektedir. Üretken ve mutlu insan sadece işinde değil aynı zamanda sosyal yaşamında da tatminlidir. Organizasyonlarda iş görenlerin iş tatmininin düşük olması diğer bir ifade ile iş tatminsizliğinin yaşanması sadece bireysel anlamda olumsuz sonuçlar doğurmayacaktır. Olayın örgütsel sonuçlarına baktığımızda iş görende işe gitmede isteksizlik, örgütten ayrılma, yetersizlik duygusu, işbirliği sağlayamama, işte hata yapma, işten uzaklaşma isteği, isabetsiz kararlar verme ile nitelik ve nicelik düşmesi yaşanabilecektir (Bozkurt, 2008,3).

Performans değerlendirmesi, kişilerin, birimlerin ya da kurumların performanslarının önceden belirlenmiş bazı kriterlere göre ya da "benzer diğerlerinin performansları" temelinde "ölçme işlemini" içeren bir süreçtir. İnsan kaynakları yönetimi alanındaki bazı araştırma ve uygulamacıların vurguladığı gibi performans değerlendirmesi en zor, karmaşık ve ilgili herkesi memnun etmesi mümkün olmayan bir insan kaynakları faaliyetidir (Yelboğa,2006,200).

Performans örgütlerde belirli bir amacın, fonksiyonun veya görevin yürütülmesiyle ya da gerçekleştirilmesiyle ilişkili bir kavramdır. Bireysel performans değişime ve etkiye açık olarak, kişinin sahip olduğu nitelikler ve yetenekler ile inanç ve değerlerine bağlıdır. Yazın taramasında araştırmacıların iş performansına yönelik farklı tanımlarına rastlamak mümkündür. Rousseau ve McLean (1993), iş performansını çalışanların ücret karşılığında sarf etmeleri gereken gayret olarak nitelendirirken, Kohli (1985) ise, çalışanın kendine eşdeğer çalışanlara kıyasla iş ile ilgili davranış ve çıktılarının verimlilik düzeyi olarak tanımlamıştır. İş performansı, çalışan tarafından kontrol edilen ve organizasyonun hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunan her türlü faaliyet ve davranış olarak ta ele alınmaktadır. Hizmet sektöründe iş performansı, hem hizmet sunumu gibi somut, hem de kişiler arası davranış ve duygu gösterimleri gibi soyut görünümlü olarak karşımıza çıkabilir (Begenirbaş ve çalışkan,2004,112).

2. ARAŞTIRMANIN METODOJİSİ

Bu bölümde öncelikle araştırmanın amacı ele alınmakta, daha sonra araştırmanın evreni ve örneklem kümesinin seçimi hakkında bilgi verilmekte, son olarak da hipotezleri sunulmaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, çalışanların iş tatminin iş performansına olan etkisini ölçmek amacıyla yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem Kümesinin Seçimi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Gaziantep'te faaliyet gösteren 300 çalışanı olan bir market ve şubesi oluşturmaktadır. Bu evrenden kolayda örneklem yöntemi ile 135 çalışan seçilmiştir. . İş tatmin düzeyini belirlemek için Minnesota İs Tatmini Ölçeği ve iş performansını ölçmek için Kabadayı (2018) çalışmasında kullandığı iş performans ölçeği kullanılmıştır.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezleri şunlardır:

H1: İş tatmininin içsel doyumu iş performansını etkilemektedir.

H2: İş tatmininin dışsal doyumu ise iş performansını etkilemektedir.

3.Bulgular

İş tatmini ve iş performansı ölçeklerine yönelik güvenilirlik analizi, basıklık ve çarpıklık değerleriyle Kolmogorov-Smirnov test sonuçları tablo 1'de görülmektedir. İlgili tabloya göre hem iş tatmini hem de iş performansı ölçeğinin güvenilir ölçekler olduğu öne sürülebilir. Bununla birlikte her iki ölçeğin basıklık ve çarpıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olması, verilerin normal bir dağılıma sahip olduğunu ifade etmektedir (George ve Mallery, 2010).

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 1: İş Tatmini ve İş performansı Ölçeklerinin Güvenilirlik, Basıklık-Çarpıklık ve K-S Test Sonuçları

Değişken	Güvenilirlik Cronbach's Alpha	Basıklık	Çarpıklık	Kolmogorov Smirnov
İş Tatmini	,897	,219	-455	,006
İş Performansı	,746	1,449	-1,182	,000

3.1.Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular tablo ..'de verilmiştir. İlgili tabloya göre katılımcıların % 57,5'i erkek, % 42,5'i kadındır. Katılımcıların % 91,7'si 20 yaşından büyük iken % 8,3'ü 20 yaşından küçüktür. Katılımcıların % 41,7'si lise, % 31,7'si ilköğretim, % 26,7'si ise üniversite ve üzerinde bir eğitime sahiptir. Katılımcıların % 61,7'si 5 yıldan az bir süredir işletmede çalışma deneyimine sahipken, % 38,3'ü ise 5 yıldan fazla bir süredir deneyime sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo2: Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	51	42,5
Erkek	69	57,5
Toplam	120	100
Yaş		
20'den küçük	10	8,3
20'den büyük	110	91,7
Toplam	120	100
Eğitim Düzeyiniz		
İlköğretim	38	31,7
Lise	50	41,7
Üniversite ve Üzeri	32	26,7
Toplam	120	100
Çalışılan Süre		
5 Yıldan Az	74	61,7
5 Yıldan Fazla	46	38,3
Toplam	120	100

3.2.İş Tatmininin İş performansına Olan Etkisine İlişkin Bulgular

İş görenlerin iş tatmin düzeylerinin iş performansına olan etkilerinin tespit edilmesine ilişkin yapılan basit regresyon analizi tablo 3 'de verilmiştir. İlgili tabloya göre iş tatmininin iş performansının % 26,2'sini açıkladığı tespit edilmiş olup; bununla birlikte iş tatmininin iş performansını etkileme oranı ise B=,512 olmuştur. Yani diğer bir ifadeyle iş tatmininde gerçekleşecek olan bir birimlik artış iş performansını, 512 oranında arttıracağı tespit edilmiştir.

Tablo3: İş Tatmininin İş Performansına Olan Etkisine İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken		Bağımlı Değişken	R^2 (%)	F	Standart Beta	p
İş Tatmini	→	İş Performansı	26,2	41,990	,512	,000

ISBN 978-605-7923-57-8

İş tatmininin iş performansını arttırma düzeyinin tespit edilmesiyle birlikte önemli olan diğer bir husus ise ilgili literatürde ortaya konulan iş tatmininin dışsal ve içsel doyum boyutlarının iş performansına etkilerinin olup olmadığının ortaya konularak, eğer bir etki var ise bu etkinin hangi boyuttan ortaya çıktığının tespit edilmesi oluşturmaktadır. İş tatminini oluşturan boyutların iş performansına olan etkisinin tespit edilmesine yönelik yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları tablo 4'de gösterilmektedir. Söz konusu tabloya göre oluşturulan genel modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).Öte yandan aynı modele göre iş tatmininin içsel doyumu iş performansını etkileyen bir husus olmamakla birlikte ($p>0,05$); iş tatmininin dışsal doyumu ise iş tatminini etkileyen bir boyut olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bu noktadan hareketle iş tatmininin dışsal boyutu iş performansını B=,294 düzeyinde etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle dışsal doyuma yönelik bir birimlik artış iş performansını ,294 düzeyinde arttırdığı ifade edilebilir.

Tablo 4:İş Tatminini Oluşturan Boyutların İş Performansına Olan Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken		Bağımlı Değişken	R^2 (%)	F	Standart Beta	p	p (Model Genel)
İçsel Doyum	→	İş Performansı	26,3	20,827	,248	,054	,000
Dışsal Doyum	→	İş Performansı			,294	,023	

4.SONUÇ

Gerçekleştirilen çalışmada, çalışanların iş tatmin düzeylerinin iş performanslarına etkisi ölçülmeye çalışılmış ve bu amaçla basit doğrusal regresyon ve çoklu regresyon analiz uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda genel anlamda iş tatmini iş performansını etkilemektedir. Ayrıca iş tatmininin içsel doyumu iş performansını etkileyen bir husus olmamakla birlikte, iş tatmininin dışsal doyumu ise iş tatminini etkileyen bir boyut olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Begenirbaş M.&Çalışkan A.(2014).Duygusal Emeğin İş performansı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Kişilerarası Çarpıklığın Aracılık Rolü. Business and Economics Research Journal.109-127.

Bozkurt Ö.&Bozkurt İ.(2008).İş Tatminini Etkileyen İşletme İçi Faktörlerin Eğitim Sektörü Açısından Değerlendirmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. Doğuş Üniversitesi Dergisi.9-1.

Çekmecelioğlu H.(2007).Örgüt İkliminin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi:Bir Araştırma.Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.9-1.

Kabadayı M.(2018).Yönetsel Gücün Örgütsel Güven-Performans ve Özdeşleşme Etkileşimi Kapsamındaki Rolü: Bodrum'daki Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst.Sakarya.

Toker B.(2007).Demografik Değişkenlerin İş Tatminine Etkileri.:İzmir'deki Beş ve Dört Yıldızlı Otellere Yönelik Bir Uygulama. Doğuş Üniversitesi Dergisi.8-1.92-107.

Yelboğan A.(2006).Kişilik Özellikleri ve İş performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İş, Güç Endüstri İlişkileri Dergisi.8-2.1303-2860.

ISBN 978-605-7923-57-8

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN SOSYAL ZEKÂ DÜZEYLERİNE ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA

A STUDY FOR MEASURING THE EFFECT OF THE DEMOGRAPHIC PROPERTIES OF UNIVERSITY STUDENTS ON SOCIAL INTELLIGENCE LEVELS

Saliha EMRE DEVECİ

Dr., Gaziantep Üniversitesi SBMYO, salihaemre@gantep.edu.tr

Özet

İnsanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özellik ve insanın yaşadığı topluma uyumunu sağlayan zekâ kavramı hakkında yapılan birden çok tanım vardır. Eğitim bilimcileri zekâyı öğrenmek olarak tanımlarken; biyologlar çevreye uyum sağlama, psikologlar muhakeme yaparak sonuca ulaşma ve çözüm bulma, bilgisayar mühendisleri ise zekâyı bilgi işleme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Şüphesiz insanların bir takım fizyolojik temel ihtiyaçlarının yanında sosyalleşme, diğer insanlarla ilişkiler kurma, toplum içinde bir yer edinme, kendini bir grubun, bir sosyal kimliğin parçası gibi hissetme güdüleri de bulunmaktadır. İnsanların diğer insanlarla ilişkisi gözlemlendiğinde bazılarının bunu oldukça etkin bir biçimde yaptığı, sağlıklı bir biçimde etkileşim ve iletişimde bulunduğu bazılarının ise bu konuda başarısız olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle araştırmacılar sosyal zekâ, sosyal beceri kavramları üzerinde durmuşlardır. Sosyal zeka kavramı 1920'li yıllardan beri psikologları uğraştıran bir kavramdır. Zaman zaman unutulmuş, zaman zaman büyük ilgi çekmiştir.

1858

Thorndike (1920) zekâyı; soyut, mekanik ve sosyal zekâ olmak üzere üçe ayırarak incelemiştir. Thorndike'a göre, soyut zekâ düşünceleri; mekanik zekâ insanın çevresinde yer alan somut materyalleri anlama ve yönetme yeteneğini içermektedir. Sosyal zekâ ise, diğer insanları anlama ve yönetme, insan ilişkilerinde akıllıca davranma yeteneğini kapsamaktadır. Sosyal zekâ genel hatlarıyla bireyin toplumsal beklentilerle kendi beklentilerini ustaca harmanlaması, sosyal açıdan uyumlu ve ilişkilerinde empati yeteneğine sahip olması anlamındadır. Bireyin çevresiyle kurduğu farkındalık, empati ve sosyal uyum olan sosyal zeka aile ilişkileri, arkadaş ve çevreyle yapılan etkinliklerin desteği ile gelişmektedir. Sosyal zekânın gelişmesinde birçok faktörün önemli rolü olsa da en temel kaynak ebeveyn ve aile ortamı olmaktadır. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar ergenlik döneminde çocukların sosyal dünyalarındaki değişiklikler aile baskısı ve sosyal kapasitenin yetersiz kaldığı durumlarda ergenlerin bu ara çağda yaşıtlarına karşı düşmanca yaklaşımlarda ve davranışlarda bulunduklarını belirtmektedir.

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin çeşitli demografik özelliklerinin sosyal zeka düzeylerine etki ölçülmeye çalışılmıştır. Sosyal zekâ seviyesini belirlemek için Tromso Sosyal Zekâ Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Bu evrenden kolayda örneklem yöntemi ile 215 öğrenci seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada t-testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Zekâ, Sosyal zekâ, sosyal zekâ alt boyutları.

Abstrac

There are multiple definitions about the most distinctive feature that distinguishes man from other living things, and the concept of intelligence that enables human adjustment to society. Educational scientists define intelligence as; biologists define adaptation to the environment, psychologists make

ISBN 978-605-7923-57-8

conclusions by finding reasoning, and computer engineers define intelligence as the ability to process information. There is no doubt that people have a number of physiological basic needs as well as socializing, building relationships with other people, getting a place in society, and making a group feel like a part of a social identity. When the relationship of people with other people is observed, some of them do it quite effectively, others interact and communicate in a healthy way and it fails to do so. From this point of view, researchers emphasized social intelligence and social skills. The concept of social intelligence is a concept that has been struggling with psychologists since the 1920s. From time to time forgotten, it has attracted great attention from time to time.

Thorndike (1920); abstract, mechanical and social intelligence. According to Thorndike, the ideas of abstract intelligence; mechanical intelligence includes the ability to understand and manage concrete materials around the human being. Social intelligence encompasses the ability to understand and manage other people, and to act wisely in human relations. Social intelligence generally means that the individual skillfully blends social expectations with his / her own expectations, is socially compatible and has the ability to empathize in their relations. Social intelligence, which is the awareness, empathy and social cohesion that an individual establishes with his / her environment, develops with the support of family relations, friends and environmental activities. Although many factors play an important role in the development of social intelligence, the main source is the parent and family environment. Researches on this subject indicate that adolescents have hostile behaviors and behaviors towards their peers in these interim periods when the changes in the social worlds of adolescents are insufficient in family pressure and social capacity.
In this study, the effects of various demographic characteristics of university students on social intelligence levels were tried to be measured. Tromso Social Intelligence Scale was used to determine the level of social intelligence. The universe of the study is composed of the students of Gaziantep University Vocational School of Social Sciences. From this universe, 215 students were chosen with easy sampling method. Face to face survey method was used as a data collection tool. In the study, t-test and one-way variance analysis were performed.

Key words: Intelligence, Social Intelligence, social intelligence sub-dimensions.

1.GİRİŞ

Bireylerin okul ve isteki performanslarını ve başarılarını etkileyen en önemli faktörün çoklu zekâ düzeyi olduğu uzun yıllardır tartışılmaktadır. Çoklu zekâ kuramını geliştiren Gardner, zekânın tek boyuttan oluşmadığını, insanda birçok zekâ türünün olduğunu ve bu zekâ türlerinin birbirinden bağımsız oldukları için ayrı ayrı kullanılıp geliştirilebileceğini savundu. Bireylerin başarısını ve performansını etkileyen faktörlerin basında ise "sosyal zekâ" gelmektedir (Kaya vd.,2016,50).

Sosyal zekânın ilk tanımı Edward Thordike (1920) tarafından; "İnsan ilişkilerinde akıllıca hareket etme, erkekleri, kadınları, kız ve erkek çocuklarını anlama ve yönetme yeteneği" olarak yapılmıştır. Thorndike'ın (1920) Üç Faktör Zekâ Teorisindeki zekâ türleri içinde soyut, mekanik ve sosyal zekâ olarak yer almıştır. Thordike'nin bu tanımı Harward Gardner'in Çoklu Zekâ Teorisindeki sosyal zekâ tanımı ile yakınlık göstermektedir. Bu teori içinde altıncı sırada yer alan sosyal zekâ; "Bireyin diğer insanların ruh hallerini, duygularını, isteklerini, motivasyonlarını ve niyetlerini, nasıl çalıştıklarını, onlarla nasıl ortaklaşa çalışılabileceğini anlayabilme, problemleri ve karışıklıkları çözebilme" yeteneği olarak tanımlanmıştır. Ayrıca "yüz ifadelerine, seslere ve mimiklere karşı duyarlı olmayı, bireylerarası ilişkilerde farklı özelliklerin farkına varma ve uygun ve etkili cevap verebilme" olarak ta tanımlanabilir (Karagüven, 2015,190).
Bireyin karşısındakini anlaması ve kendisini anlatması esasına dayanan bu zekâ türü; kendini ifade etme, diğer kişilerin duygu ve düşüncelerini analiz etme, onlara empati ve duyarlılıkla yaklaşma gibi yeteneklerden oluşur. Bu zeka etkili dinleme ve konuşma, sözsüz iletişim becerilerini etkili bir şekilde kullanabilme, grupla işbirliği içinde çalışabilme, empatik davranabilme, sinerji yaratma ve sürdürme

ISBN 978-605-7923-57-8

gibi etkinleri kapsar. İnsanlarla iletişim ve ilişki kurma yeteneğini ifade eden sosyal zekâ; bireylere liderlik, yönetim ve organizasyon ile adaptasyon gibi avantajlar sunmaktadır (Parlak, 2013, 58-59).

2. ARAŞTIRMANIN METODOJİSİ

Bu bölümde öncelikle araştırmanın amacı ele alınmakta, daha sonra araştırmanın evreni ve örneklem kümesinin seçimi hakkında bilgi verilmekte, son olarak da hipotezleri sunulmaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin çeşitli demografik özelliklerinin sosyal zekâ düzeylerine olan etkisini ölçülmek amacıyla yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem Kümesinin Seçimi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda eğitim gören 215 öğrenciye uygulanmıştır. Sosyal zekâyla ilişkin olarak Silvera ve ark. tarafından geliştirilen Tromso Sosyal Zekâ Ölçeği kullanılmıştır. TSZÖ sosyal zekâyı, Sosyal Bilgi Süreci (SBS), Sosyal Farkındalık (SF) ve Sosyal Beceri (SB) olmak üzere üç ayrı boyutta ölçmektedir.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmanın amacına yönelik olarak geliştirilen hipotezler şunlardır:
H1: Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerinin sosyal zekâ düzeylerine etkisi bulunmaktadır.
H2: Üniversite öğrencilerinin aile tutumlarının sosyal zekâ düzeylerine etkisi bulunmaktadır.
H3: Üniversite öğrencilerinin yaşadığı yerin sosyal zekâ düzeylerine etkisi bulunmaktadır.

3.BULGULAR

Araştırma analizlerine geçilmeden önce ölçeklerde anlam ve içerik açısından olumsuz olan sorular (2,4,5, 8, 11,12,13, 15,16, 20,21) olumluya çevrilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik analizi, basıklık ve çarpıklık değerleriyle Kolmogorov-Smirnov test sonuçları tablo 1'de verilmiştir. İlgili tabloya göre sosyal zekayı ölçmeye yönelik ölçeğin genelinin güvenilirlik katsayısının yüksek derecede güvenilirliği temsil eden ,801 olduğu tespit edilirken, ölçeğin Kolmogorov-Smirnov değerinin ise anlamsız olması (p>,05) verilerin normal bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktadan hareketle araştırmanın amacını gerçekleştirmek için verilere parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir.

Tablo1: Ölçeğin Güvenilirlik, Basıklık, Çarpıklık ve Kolmogorov-Smirnov Test Sonuçları

Değişken	Güvenilirlik Cronbach's Alpha	Basıklık	Çarpıklık	KolmogorovSmirnov
Sosyal Bilgi Süreci	,683	-,265	,095	,001
Sosyal Beceri	,796	-,131	-,422	,000
Sosyal Farkındalık	,650	,431	-,523	,000
Sosyal Zeka Genel	,801	-,046	,055	,200

3.1.Katılımcıların Demografik özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular tablo 2'de verilmiştir. İlgili tabloya göre katılımcıların% 74,4'ü kadın, % 25,6'sı erkektir. Katılımcıların yetiştiği aile tutumlarına bakıldığında % 41,9'u koruyucu ailede yetiştiğini belirtirken, % 29,8'i demokratik ailede, % 15,3'ü ise otoriter ailede yetiştiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların üniversiteye başlamadan evvel yaşamını geçirdiği yere bakıldığında yarısından fazlasının büyükşehirlerde (%54,4), önemli bir kısmının ise şehirlerde

ISBN 978-605-7923-57-8

yaşadığını (%35,8) ifade etmişlerdir. Katılımcıların oldukça az bir kısmı ise kasaba ve köylerde yaşamaktadır.

Tablo 2:Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişken	n	%
Erkek	55	25,6
Kadın	160	74,4
Toplam	215	100
Aile Tutumu		
Demokratik	64	29,8
Otoriter	33	15,3
Koruyucu	90	41,9
İlgisiz	8	3,7
Mükemmelliyetçi	20	9,3
Toplam	215	100
Üniversiteye Başlamadan evvel yaşamın geçirildiği Yer		
Köy	13	6
Kasaba	8	3,7
Şehir	77	35,8
Büyükşehir	117	54,4
Toplam	215	100

3.2. Katılımcıların Cinsiyetinin Sosyal Zekâ Düzeyine Etkisine İlişkin Bulgular

Katılımcıların cinsiyetinin sosyal zekâ düzeyine etkisine ilişkin yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçları tablo 3'de verilmiştir. İlgili tabloya göre erkek ve kadınların sosyal zekâyı genel olarak algılama düzeyi birbirlerine yakın bir seviyede gerçekleşirken (Erkek: 3,73; Kadın:3,70), sosyal zekanın her üç boyutunda da erkeklerle kadınların algıları arasında herhangi bir anlamlı farklılığın olmadığı görülmektedir (p>0,05). Diğer bir ifadeyle cinsiyet öğrencilerin sosyal zeka düzeyine etki eden bir demografik değişken olmamaktadır.

Tablo 3:Katılımcıların Cinsiyetinin Sosyal Zekâ Düzeyine Etkisine İlişkin Bulgular

Değişken	Erkek X	Kadın X	t	p
Sosyal Bilgi Süreci	3,85	3,78	-782	,437
Sosyal Beceri	3,80	3,71	-731	,467
Sosyal Farkındalık	3,53	3,63	923	,358
Sosyal Zeka Genel	3,73	3,70	-276	,783

3.3.Katılımcıların Aile Tutumunun Sosyal Zekâ Düzeyine Etkisine İlişkin Bulgular

Katılımcıların aile tutumlarının sosyal zekâ düzeyine etkisine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tablo 4'de verilmiştir. İlgili tabloya göre katılımcıların aile tutumları ne olursa olsun sosyal zekâyı genel olarak algılama düzeyi birbirlerine yakın seviyede olduğu (Demokratik:3,75; Otoriter:3,61; koruyucu:3,68; ilgisiz:3,68; mükemmelliytçi:3,95) tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle katılımcılar gerek demokratik gerek otoriter gerek koruyucu ve ilgisiz gerekse mükemmeliyetçi bir ailede yetişiyor olsun, tüm öğrencilerin genel olarak sosyal zekâyı algılama düzeyi birbirine yakın seviyede olduğu söylenebilir (p<,05). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin aile tutumunun sosyal zekâyı etkileyen bir demografik değişken olmadığı ifade edilebilir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Tablo 4:Katılımcıların aile tutumunun sosyal zekâ düzeyine Etkisine İlişkin Bulgular

Değişken	Demokratik	Otoriter	Koruyucu	İlgisiz	Mükemmeliyetçi	F	P
Sosyal Bilgi Süreci	3,81	3,72	3,78	3,81	3,99	,891	,470
Sosyal Beceri	3,78	3,66	3,66	3,73	4,03	1,068	,373
Sosyal Farkındalık	3,66	3,43	3,59	3,50	3,84	1,513	,199
Sosyal Zeka Genel	3,75	3,61	3,68	3,68	3,95	1,939	,105

3.4.Katılımcıların Üniversiteye Başlamadan Evvel Yaşamını Geçirdiği Yerin Sosyal Zekâ Düzeyine Etkisine İlişkin Bulgular

Katılımcıların üniversiteye başlamadan evvel yaşamını geçirdiği yerin sosyal zekâ düzeyine etkisine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tablo 5'de verilmiştir. İlgili tabloya göre katılımcıların üniversiteden evvel yaşamını geçirdiği yer ile sosyal zekâ algı düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (Köy:3,65; Kasaba:3,68; Şehir:3,60; Büyükşehir:3,80). Ortaya çıkan bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit edebilmek için Scheffe testi yapılmış ve söz konusu farklılığın büyükşehirde yaşayan öğrencilerle şehirde yaşayan öğrenciler arasında, büyükşehirde yaşayan öğrenciler lehine gerçekleştiği tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle büyükşehirde yaşayan öğrencilerin sosyal zekayı kullanma düzeyi şehirde ve diğer yerlerde yaşayan öğrencilere göre daha yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin üniversiteden evvel yaşadığı yer sosyal zekâ kullanım düzeyini etkileyen bir demografik değişken olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Tablo 5: Üniversiteden evvel yaşanan yerin sosyal zekâya etkisine ilişkin bulgular

Değişken	Köy	Kasaba	Şehir	Büyükşehir	F	p	Gruplar arası Farklılık
Sosyal Bilgi Süreci	3,81	3,81	3,72	3,86	1,064	,365	
Sosyal Beceri	3,59	3,73	3,59	3,85	1,845	,140	
Sosyal Farkındalık	3,56	3,50	3,49	3,69	1,707	,167	
Sosyal Zeka Genel	3,65	3,68	3,60	3,80	2,783	,042*	Şehir<Büyükşehir

4.SONUÇ

Gerçekleştirilen çalışmada üniversite öğrencilerinin çeşitli demografik özelliklerinin sosyal zekâ düzeylerine olan etkisini ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla tek yönlü varyans analizi ile t testi uygulanmıştır. Bu kapsamda öğrencilerin aile tutumunun ve cinsiyetlerinin sosyal zekâ düzeylerine etki eden demografik değişkenler olmamak birlikte, öğrencilerin üniversiteden evvel yaşadığı yer sosyal zekâ kullanım düzeyini etkileyen bir demografik değişken olduğu sonucu tespit edilmiştir.

ISBN 978-605-7923-57-8

KAYNAKÇA

Karagüven H.M.(2015).Empati ve Sosyal Zeka.The Journal of Academic Social Science Studies. 34.187-197.

Kaya N.&Turan N.&Kamberova H.&Cenal Y.&Kahraman A.&Evren M.(2016). Hemşirelik Öğrencilerinin Sanat Özelliklerine Göre İletişim Becerileri ve Sosyal Zeka Düzeyleri. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi.13,50-58.

Parlak K.(2013).Girişimci Kişilik Özelliklerine Sahip Olmak İle Kendini ve Başkalarını Tanıma (İçsel ve Sosyal) Zekaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Silvera DH, Martinussen M, Dahl TL. The Tromso Social Intellegence Scale, a self-report measure of social intelligence. Scandinavian Journal of Psychology 2001; 42: 313-319.

ISBN 978-605-7923-57-8

SANAYİNİN KURULUŞ YERİ VE GELİŞİMİNDE HUZURKENT (MERSİN) ÖRNEĞİ

HUZURKENT (MERSİN) EXAMPLE OF LOCATİON AND DEVELOPMENT OF INDUSTRY

ZEKİ BOYRAZ

Prof. Dr. ,Fırat üniversitesi insani ve sosyal bilimler fakültesi, zboyraz@gmail.com

NURDANE ATEŞ

Doktora öğrencisi, Fırat üniversitesi insani ve sosyal bilimler fakültesi, Nurdane-ates@hotmail.com

Özet

Sanayinin kuruluşu ve gelişmesinde hammadde, iş gücü, ulaşım, enerji ve pazarlama faktörleri etkilidir. Çalışma sahasını oluşturan Huzurkent, konumu itibariyle sanayinin geliştiği bir coğrafyada yer almaktadır. Adana ve Mersin arasında kalan saha, iki büyük kentin ticari olanaklarından yararlandığı gibi Mersin Serbest Bölge'sine ve Mersin Limanı'na yakınlığı ile de lojistik anlamda avantajlı bir konumda olması, Huzurkent' de sanayinin kurulmasına ve gelişmesine imkan tanımış ve çalışma sahasında sanayi, Mersin-Tarsus karayolu üzerinde ve Mersin-Tarsus organize sanayi bölgesinin bulunduğu alanlarda gelişim göstermiştir.

Tarıma dayalı sanayi tesisleri açısından hammaddenin kaynağına yakınlık, miktarı, bozulma durumu ve pazar durumu sanayinin kuruluş yeri seçiminde önem taşır. Verimli tarım alanları ve uygun iklim koşullarının sahada yarattığı avantajlar tarımsal üretime yönelmesine yol açmış ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesine olanak tanımıştır. Bunların yanında cam, inşaat, petro-kimya, kağıt, makine ve metal sanayi kolları da gelişme göstermiştir.

Sanayinin gelişimindeki önemli etkenlerden biri de ucuz işgücüdür ki bölgenin önemli nüfus potansiyeli olan Huzurkent ve çevresi, OSB için ucuz işgücü teminini kolaylaştırarak üretimin daha verimli yapılabilmesini sağlamıştır. Günümüzde üretimin en büyük sorunlarından biri olan ve üretim maliyetini büyük ölçüde etkileyen ulaşım, Huzurkent OSB'nin coğrafi konumu itibariyle önemli ölçüde aşılmıştır. OSB, bir yandan D-400 Devlet karayoluna yakın olması, diğer yandan Mersin Serbest Bölge'sine ve Mersin Limanı'na yakınlığı üretim girdilerinin maliyetlerini düşürücü unsurlardandır. Aynı şekilde üretilen ürün için oluşturulacak pazarın da, bölgenin büyük şehirlere ve lojistik merkezlerine yakın olması dolayısıyla daha kolay olmaktadır. Huzurkent Organize Sanayi Bölgesi'nin temel enerji kaynağı ise büyük oranda Çukurova'dan karşılanmaktadır.

Huzurkent' de sanayinin bu koşullar çerçevesinde gelişim gösterdiği söylenebilir. Sahada yer alan sanayi faaliyetleri hem Huzurkent hem de çevresindeki yerleşim alanları için önemli bir istihdam alanı oluştururken aynı zamanda sanayinin gelişmesinde de etkilidir.

Anahtar Kelimeler: Huzurkent, Sanayi, Hammadde, Ulaşım, Organize Sanayi Bölgesi

ISBN 978-605-7923-57-8

Abstract

Raw materials, labor, transportation, energy and marketing factors are effective in the establishment and development of industry. Huzurkent, which forms the study area, is located in a geography where the industry develops. The area between Adana and Mersin, which has benefited from the commercial opportunities of two big cities and has an advantageous place in the logistics sense with its proximity to Mersin Free Zone and Mersin Port, has enabled the establishment and development of the industry in Huzurkent and the industry in the working area, Mersin- Tarsus highway and Mersin-Tarsus organized industrial zone has shown improvement in areas.

In terms of agriculture-based industrial facilities, the proximity, quantity, deterioration status and market situation of the raw material are important in the selection of the location of the industry. The advantages of fertile agricultural areas and suitable climatic conditions in the field have led to agricultural production and the development of agriculture-based industry. Besides, glass, construction, petro-chemistry, paper, machinery and metal industry branches have also improved.

One of the most important factors in the development of industry is cheap labor. The important population potential of the region, Huzurkent and its surroundings, facilitated the provision of cheap labor for OIZ and made production more efficient. Today, transportation, which is one of the biggest problems of production and which greatly affects the cost of production, has been significantly exceeded due to the geographical location of Huzurkent OIZ. The OIZ is close to the State Highway D-400 and on the other hand its proximity to Mersin Free Zone and Mersin Port. In the same way, the market for the produced product is much easier because it is close to big cities and logistics centers of the region. The main energy source of Huzurkent Organized Industrial Zone is mostly met by Çukurova.

Huzurkent developing industry can be said to develop under these conditions. Industrial activities in the field constitute an important area of employment for both Huzurkent and the surrounding settlements, but also for the development of industry.

Keywords: Huzurkent, Industry, Raw Materials, Transportation, Organized Industrial Zone.

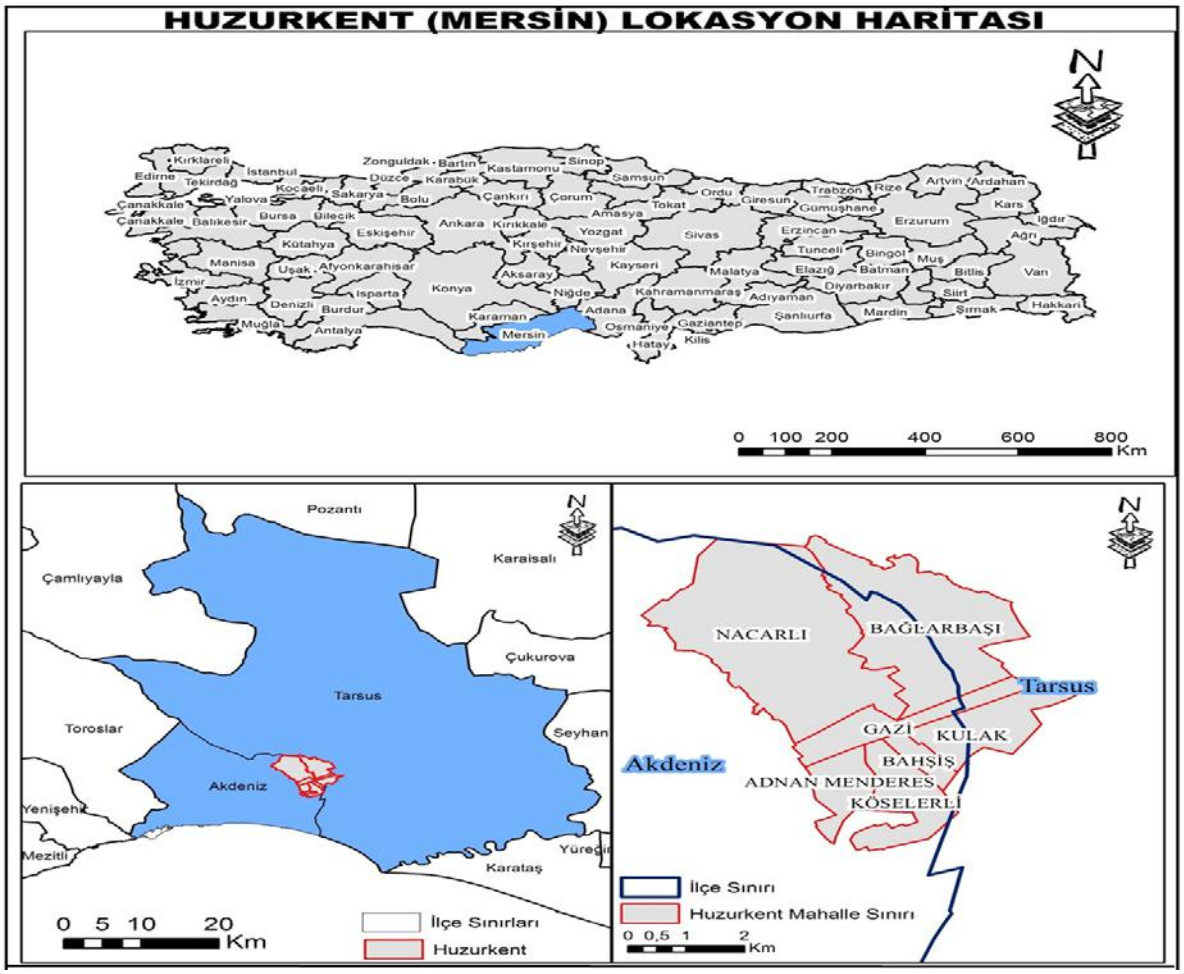
SANAYİNİN KURULUŞ YERİ VE GELİŞİMİNDE HUZURKENT (MERSİN) ÖRNEĞİ

HUZURKENT (MERSİN) EXAMPLE OF LOCATİON AND DEVELOPMENT OF INDUSTRY

Sanayi, hammaddeleri işlenmiş hale getirip değerlendirmeye yarayan işlem, yöntem ve araçların bütünü şeklinde tanımlanır (Atalay, 2005: 197). Sanayi insanların başlıca faaliyetleri arasında yer alır. İnsanların gıda, barınma, giyinme, çeşitli aletler ve diğer ihtiyaçların temini sanayi faaliyetleriyle sağlanır. Sanayi faaliyetleri; yüksek nüfus yoğunluğuna, iyi hayat seviyesine, yüksek enerji tüketimine, gelişmiş ulaşım sistemlerine, güçlü pazarlara, siyasi ve askeri güce karşılık gelir (Tümertekin, 1969: 34).

ISBN 978-605-7923-57-8

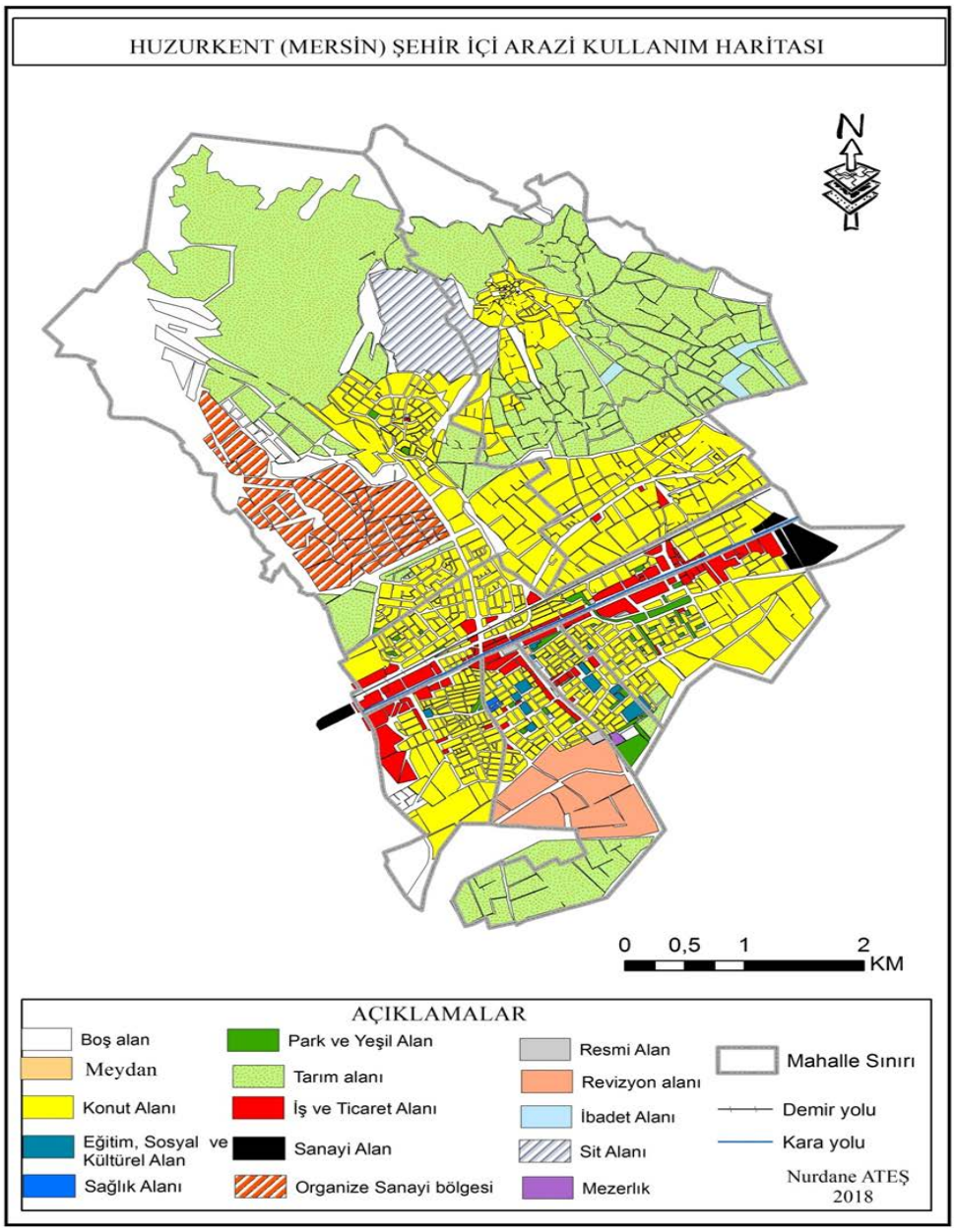
Sanayi faaliyetleri birçok beşeri ve iktisadi olay gibi yeryüzünde eşit olarak dağılmamıştır. Diğer beşeri ve iktisadi olaylara oranla belirli sahalarda gelişmiştir (Tümertekin, 1969: 58). Herhangi bir sahada sanayinin kuruluşu ve gelişiminde; hammadde, sermaye, enerji, işgücü, ulaşım ve pazarlama faktörleri etkilidir. Çalışma sahasını oluşturan Huzurkent, Mersin ili idari sınırı içerisinde yer alır. Doğusunda Tarsus, batısında Mersin ili yer almaktadır (Bkz. Harita 1).

Harita 1. Huzurkent (Mersin) Lokasyon Haritası (Ateş, 2018).

Huzurkent, konumu itibariyle sanayinin gelişebileceği bir coğrafyadadır. Adana, Tarsus ve Mersin arasında kalan saha bu büyük kentlerin ticari olanaklarından yararlanmaktadır. Ayrıca Mersin Serbest Bölge'ye ve Mersin Limanı'na yakınlığı ile de lojistik anlamda olanaklı bir konumda olması Huzurkent' de sanayinin kurulmasına ve gelişmesine imkan tanımıştır. Çalışma sahasında sanayi, Mersin-Tarsus karayolu üzerinde ve D-400 karayolu ile Mersin- Adana demiryolunun kuzeyinde yer alan sahada kurulmuştur. Huzurkent' de sanayi faaliyetleri ilk olarak Mersin-Tarsus karayolu üzerinde gelişim göstermiştir. 1993'de Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi' nin, D-400 karayolu ve Mersin- Adana demiryolunun kuzeyinde kurulmasıyla sanayi faaliyetleri bu alanda gelişme göstermeye başlamıştır (Bkz. Harita 2).

ISBN 978-605-7923-57-8

Harita 2: Huzurkent'in Şehir içi Arazi Kullanım Haritası (Ateş, 2018).

Huzurkent' de sanayinin kuruluşu ve gelişiminde etkili olan faktörler:

Hammadde

Sanayi faaliyetlerinin kuruluşu ve gelişiminde hammadde faktörü önem taşımaktadır. Çünkü hammaddenin bozulabilir olma durumu, hammaddede imalat sırasında kayıpların meydana gelmesi, imalat sonucunda elde edilen ürünün bozulabilir olması, hammaddenin taşıma maliyeti gibi unsurlar bir yerde sanayinin kuruluş yerini ve gelişmesini belirleyen hammadde etmenleridir. Bu etmenlere bağlı olarak Huzurkent, hammaddenin varlığı, bozulma durumu, taşıma maliyeti açısından önem taşımaktadır. Sahada verimli tarım arazilerinin varlığı ekonomik değeri yüksek olan tarım ürünlerinin yetişmesine imkan tanımıştır. Huzurkent' de tarımsal üretimin yoğun olarak yapılması tarıma dayalı

ISBN 978-605-7923-57-8

sanayi kollarında hammadde temini açısından önem taşımakta ve tarıma dayalı sanayi kollarının gelişmesine imkan tanımaktadır.

Enerji

Sanayide kullanılan enerji, çeşitli yakıt ve güç kaynaklarından elde edilir. Madenlerin eritilmesi, birçok gıda sanayi kolunda ısı elde etme, makineleri çalıştırma ya da hammadde olarak kullanılmak üzere enerjiye ihtiyaç duyulur (Tümertekin– Özgüç, 2005: 433). Huzurkent' in bulunduğu bölge enerji temini açısından önemli bir alandır. Özellikle sanayi tesislerinde kullanılan enerjinin büyük bir kısmı Çukurova'dan sağlanmaktadır. Enerji teminin sağladığı avantajlara bağlı olarak Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesinin kurulduğu alan Huzurkent yerleşmesi tercih edilmiştir. Organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren gıda, cam, petro-kimya vd. sanayi kollarında ihtiyaç duyulan enerji temininde Huzurkent ve bulunduğu bölge önem taşımaktadır.

İşgücü

Günümüzde makineleşmenin gelişmesine rağmen sanayide işgücünün varlığı ve maliyeti sanayinin kuruluşu ve gelişmesinde önemli faktörler arasında yer almaktadır. İşgücü maliyetleri sonucunda ortaya çıkan toplam maliyetler sanayiden sanayiye farklılıklar gösterir. İşçi ücretlerinin mekânsal farklılığı, işçi elde edilebilirliğinin mekânsal farklılığı ve belirli imalat faaliyetleri için gerekli usta işgücünün dağılışındaki farklılıklar sanayi kuruluş yeri üzerinde etkilidir (Tümertekin – Özgüç, 2005: 435). Huzurkent' in; Mersin, Tarsus, Adana gibi nüfusun yoğun olduğu 3 büyük kente yakın olması, çevresinde önemli yerleşim alanlarının varlığı işgücü temini açısından önem arz etmektedir. Bu nüfus potansiyelini oluşturan Huzurkent ve çevresi, Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi için ucuz işgücü teminini kolaylaştırarak üretimin daha seri yapılabilmesini sağlamıştır.

Ulaşım

Günümüzde üretimin en büyük sorunlarından biri olan ve üretim maliyetini büyük ölçüde etkileyen ulaşım, Huzurkent' in coğrafi konumu itibariyle önemli ölçüde aşılmıştır. D-400 Devlet karayolu, Mersin-Tarsus bağlantı yolu, Mersin-Adana demiryolunun varlığı ulaşım faktörü açısından Huzurkent' e avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca Huzurkent, Adana üzerinden havayolu ulaşımı, Mersin üzerinden de denizyolu ulaşımının bağlantı kısmında bulunmaktadır. Diğer yandan Mersin Serbest Bölge'sine ve Mersin Limanı'na yakınlığı üretim girdilerinin maliyetlerini düşürücü unsurlardandır. Aynı zamanda küreselleşmenin önem kazanması sonucu uluslararası şirketler ürün temini konusunda zaman faktörünü değerlendirmeye büyük önem verir (Ateş, 2018).

Pazarlama

Sanayi tesislerinde üretilen ürünlerin tüketici nüfusa ulaşması açısından Pazar faktörü önemlidir. Huzurkent' in bulunduğu coğrafi konum itibariyle Mersin, Tarsus, Adana gibi büyük ticaret merkezlerine yakın konumda olması gelişmiş ulaşım sistemlerinin varlığına bağlı olarak üretilen ürünlerin pazarlara taşınması açısından önem arz etmektedir. Aynı şekilde üretilen ürün için oluşturulacak pazarın da, sahanın büyük şehirlere ve lojistik merkezlerine yakın olması nedeniyle daha kolay olmaktadır. Bu koşullar çerçevesinde Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi'nin Huzurkent' de kurulmasına ve gelişmesine imkan tanımıştır.

ISBN 978-605-7923-57-8

Sanayi kuruluşları

Huzurkent' de faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarını değerlendirdiğimizde Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi'nde 180 adet sanayi kuruluşu yer almakta olup bunun 98 tanesi Huzurkent sınırları içerisinde yer alan 1. Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi'ni oluşturmaktadır. Huzurkent' de faaliyet gösteren 98 işletmeyi 13 ayrı sektörde ele almak mümkündür. Bu sektörler cam imalat sektörü, inşaat sektörü, gıda sektörü, kâğıt ve kâğıt mamulleri üretim sektörü, kimyasal ürünler üretim sektörü, makine sanayi sektörü, medikal ürün üretim sektörü, metal sanayi sektörü, mobilya sanayi sektörü, orman sanayi sektörü, plastik sanayi sektörü, sigara ve tütün ürünleri üretim sektörü ve tekstil sanayi sektörüdür. 4323 personelle faaliyet gösteren sektörler, bazı iş kolları dışında yakın bölge pazarlarına da hizmet verdiği söylenebilir. İhraç edilen ürünlerin ise bölgeye özgün üretimi yapılan ürünler olduğu görülmektedir.

Huzurkent' de yer alan 1. Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi üzerindeki sanayi kuruluşları, sektörel dağılım olarak incelendiğinde (Bkz. Tablo 1):

Cam sanayi, 6 ayrı işletme ile bölge içerisinde faaliyet göstermektedir. Cam sanayinin 72 milyon m²'lik üretim kapasitesiyle en büyük üretim bandına sahip "levha, cam, ayna" sektörü 672 çalışanıyla da personel kapasitesi en yüksek olan sanayi koludur. Bununla birlikte bölge içerisinde personel açısından en yüksek istihdama sahip sektör cam sanayisidir. 898 personele sahip olan sektör, personel açısından sahadaki diğer sektörlerin %15,5'lik kısmını oluşturmaktadır.

19 ayrı işletmeden oluşan gıda sanayi sektörü 451 personeli ile sahada yer almaktadır. Bu yönüyle de Organize Sanayi Bölgesi içerisinde en fazla işletmeye sahip sektörlerden biri konumunda olan gıda sanayisinin gelişmesinde, bölgenin tarıma dayalı üretimi referans almasının bir sonucu olduğu söylenebilir. Gıda sanayi Organize sanayi içerisinde 451 personel istihdamı ile sanayinin %10,4'ünü oluşturmaktadır.

8 ayrı işletme ile organize sanayi içerisinde yerini alan inşaat sanayi sektörü çok gelişmiş olmamakla birlikte çevrenin ihtiyacını kısmen karşılaması açısından önemlidir. Özellikle sera oluk üretimi, seracılığın yaygın olduğu bölgede ihtiyacı karşılamaktadır. 184 personel istihdamı ile %4,2'lik kısmı oluşturan sektör, gıda ve cam sanayi gibi sektörlere göre geriden seyretmektedir.

Mukavva ve ambalaj işletmeleri ile Organize Sanayi bölgesinde faaliyet gösteren kâğıt sanayi sektörü 183 personel istihdamı ile sanayi personelinin %4,2'lik kısmını oluşturmaktadır. Bölgedeki lojistiğin önemi düşünüldüğünde üretim sektörünün önemi artmaktadır.

Tarımsal üretimin yaygın olması özellikle tarım kimyasının da önemini arttırmaktadır. Bu anlamda organize sanayi içerisinde üretim bandına sahip kimya sanayi 14 işletme ile bölgenin önemli sanayi kolları arasında yerini almıştır. 259 personelin istihdamını sağlayan kimya sanayi, bölgedeki personelin %6'sını oluşturmaktadır. Aynı şekilde üretim bandına sahip olan makine sanayinin 10 işletme üzerinden ürettikleri ürünler tarım makineleri ve parçalarıdır. Toplamda 547.433 parça üretime sahip makine sanayinin fiili üretimi de 19.539 adettir. Bu haliyle 354 kişiyi istihdam eden sektörün istihdamdaki payı da % 8,1'dir.

ISBN 978-605-7923-57-8

Organize sanayi bölgesinde medikal sanayi sektörü içerisinde 1 işletme mevcut olup hasta solunum cihazı üretmektedir. 250.000 üretim kapasitesine sahip işletmede çalışan personel sayısı da 26'dır. Sanayinin önemli bir kolunu oluşturan metal sanayi sektörü 17 işletme ile faaliyettedir. Bu haliyle sektörel üretimler incelendiğinde tarımın ve ticaretin gereklerine göre üretim seyri görülmektedir. İş kolunun ağırlığı, OSB içerisindeki ayaklardan birini oluşturması gibi nedenlerle istihdam edilen personel sayısı 731'dir. Bu hali ile en yüksek personel sayısına sahip, personelin %16,9'luk kısmının bu sanayi kolunda istihdam edildiği anlaşılmaktadır.

Sektörel sahada 2 adet işletme, mobilya imalatında görev almaktadır. Toplamda 32.950 parça ürün üretim kapasitesine sahip olan işletmelerin 69 personeli bu iş için istihdam ettiği görülmektedir. Bölge açısından bu oran %1,5 dolayındadır. Aynı şekilde orman sanayinin de orman ürünleri üretimi yapan 1 işletmesi mevcuttur. İşletmenin 14.940 m³ ürün üretim kapasitesi mevcut iken bu ürünü 21 personelle üretmektedir.

Bölgedeki plastik sanayinin 10 işletme kolu incelendiğinde işletmelerin ağırlıklı olarak diğer sektörlere, özellikle de tarımsal üretime katkı sağlamaya yönelik üretim yaptığı görülmektedir. Bu halde 463 personelin istihdamını sağlayan plastik sanayi sektörü %10,7'lik istihdam payına sahiptir.

Sigara ve aparatlarının üretimini gerçekleştiren sigara sanayi 6 işletme ile organize sanayi içerisinde yerini almıştır. Bu haliyle 372 personelle birlikte üretim yapan sigara sanayi en büyük üretimi ve buna bağlı olarak en büyük istihdamı "sigara, işlenmiş tütün, sarmalık tütün" üretimi yapan işletme üzerinden sağlamaktadır. Bu haliyle bölgedeki personelin %8,6'lık kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 1: Huzurkent' de Sanayi Sektörleri

SEKTÖR	ÜRETİM	KAPASİTE	FİİLİ ÜRETİM	BİRİM	ÇALIŞAN SAYISI
CAM	cam dekoratif	546.021	436.817	m^2	22
	levha, cam, ayna	72.143.419	50.899.142	m^2	672
	şişe	479	479	Kg	145
	boyalı cam, satina cam	858.033	513.221	m^2	35
	ful organik cam boyama	2.592.000	0	Adet	19
	dekoratif cam	155.500		m^2	5
GIDA	un, kepek	43.200	6.384	Ton	6
	helva, reçel, tahin	1.256	82	Ton	6
	tahin-tahin helvası	1.435	1.189	Ton	19
	bitkisel yağ	48.688	752	Ton	82
	harnup pekmezi, unu, çekirdeği	3.140	233	Ton	10
	şalgam suyu	680	600	Ton	10
	mısır	15.200	14.000	Ton	23
	Cezerye	3.232	323	Ton	14
	hazır yemek	3.253.062	3.365.570	Adet	32
	bitkisel yağ	35.638	1.219	Ton	42
	süt ürünleri	329	60	Ton	6
	ham yağ ve kürbe	42.512.590	0	Kg	12
	ceviz içi	241.920		Kg	6
	keçiboynuzu zamkı, keçiboynuzu ürünleri, stabilizer	6.147.600		Kg	5
	tatlı	18.000		Kg	1
	somun ekmek	85.000		Kg	5
	aşurelik buğday, kepek	3.800.000		Kg	4
	hazır yemek	10.037.500		Kg	161

ISBN 978-605-7923-57-8

	yağ (rafine bitkisel)	11.553.360		Kg	7
İNŞAAT	karo ve hazır basamak	750.000	880.000	m^2	82
	sera olukları	15.273	943	Ton	19
	sıvı betan katkı maddeleri	45.900		Ton	11
	asfalt	499.200		Ton	53
	boya	222.071		Kg	12
	derz dolgu, karsit üstübeç	380.000		Kg	2
	briket	900.000		Kg	2
	beton direk	90.000		Kg	3
KAĞIT	mukavva	16.275.168		Kg	161
	ambalaj kutusu (baskılı)	9.180.000		Kg	22
KİMYA	k3 vitamin ve kompleksi	881	1.585	Ton	49
	NPK'lı gübre, bitkisel organik gübre	12.581	254	Ton	29
	madeni yağ	26.180	3.219	Ton	18
	etil alkol (suma)	4.000	4.033	Ton	39
	yapı kimyasalları	19.440	30.030	Ton	19
	madeni yağ geri dönüşüm	1.582	0	Ton	25
	gübre	720.000		Kg	10
	motor, sanayi endüstriyel gres yağı	7.984.000		Kg	12
	akü elektroliti	7.235.000		Kg	27
	alüminyum sülfat	18.865.900		Kg	5
	kalıp yağı, bezir yağı, antifriz sıvıları, cam suyu antifrizi	2.700.000		Kg	6
	polietilen, plastik boya hammaddesi	2.052.000		Kg	3
	kimyasal gübre, organominaral gübre	3.840.000		Kg	5
	yağ ve müstahzarları, gres soğutma	39.000.000		Kg	12
MAKİNE	römork	350	420	Adet	16
	bardak kalıbı-ring	387.019	17.904	Adet	78
	hazır beton santrali	231	37	Adet	104
	tarım makineleri	816	278	Adet	22
	çapa makineleri, süt sağma mak.	2.670	900	Adet	20
	güneş enerji makinası	299		Adet	3
	süpürge, et kıyma mak, blender	150.000		Adet	64
	çelik hasır kaynak mak.	36		Adet	10
	su pompası hidrofor	6.000		Adet	35
	asansör	12		Adet	2
MEDİKAL	hasta solunum cihazları	250.000		Adet	26
METAL	çelik konstrüksiyon	2.852	30.000	Ton	8
	çelik boru	150.000	51.523	Ton	195
	sandviç panel	26.990.651	15.035.085	m^3	83
	çelik konstrüksiyon	1.789	677	Ton	35
	çelik konstrüksiyon	2.936	2.634	Ton	93
	kumlama-boyama	2.010	3.500	m^2	35
	bağlantı parçaları	5.233	252	Ton	19
	alüminyum profil levha	576	119	Ton	67
	çelik konstrüksiyon	338.000		Kg	8
	prafabrik tank	1.550.000		Kg	92
	metal aksesuar, plastik aksesuar	115.200		Kg	8
	çelik boru, çelik plaka, saplama	5.250.000		Kg	25
	güneş enerji sistemi	11.520		Adet	15
	karoser kasa	450		Adet	16
	galvaniz kaplama, çinko kaplama	627.000		Kg	22
	soğutucu metal tank	12		Adet	2
	cıvata	4.700.000		Kg	8
MOBİLYA	mobilya	22.950	18.300	Adet	54

1871

ISBN 978-605-7923-57-8

	mutfak dolabı, kapı, granit tezgah	10.000		Adet	15
ORMAN	kereste	14.940	1.550	m^3	21
PLASTİK	plastik, depo, palet, çöp v.b.	3.672	774	Ton	29
	damlama, sulama ek parçaları	101	40	Ton	20
	plastik kasa	1.900.000	1.501.250	Adet	168
	plastik boru	8.700	7.000	Ton	117
	pvc-parke-süpürgelik	17.280	50.000	Adet	9
	plastik ambalaj kutusu	590.580	514.197	Kg	40
	PVC doğrama	710.000	648.000	m^2	48
	plastik kasa	153.765		Kg	5
	kauçuk, conta, kauçuk hamuru	1.584.000		Kg	19
	EPS	1.400.000		Kg	8
SİGARA	sigara, işlenmiş tütün, sarmalık tütün	21.600.000.000	3.581.280.000	Adet	260
	sigara filtresi	1.903.680.000	783.115.700	Adet	44
	işlenmiş tütün	1.152	22	Ton	16
	filtreli sigara tüpü, işlenmiş tütün	1.152	7	Ton	24
	makaron (filtreli sigara tüpü)	518.400		Kg	24
	tütün (aromalı nargilelik tütün)	1.620.000		Kg	4
TEKSTİL	kağıt,karton, masura	318.000.000	226.010.968	Adet	226
	konfeksiyon	1.941.922	1.343.058	Adet	86

Kaynak: Mersin Bilim ve Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü 2017 Verileri

SONUÇ

Mersin-Adana karayolunun güneyinde kurulan Huzurkent, coğrafi konumunun sağladığı avantaj ile sanayi faaliyetlerinin gelişme gösterdiği bir sahadır. Huzurkent' de Sanayinin kuruluşu ve gelişmesinde hammadde, iş gücü, ulaşım, enerji ve pazarlama faktörleri etkilidir. Adana, Tarsus ve Mersin arasında kalan saha, bu büyük kentlerin ticari olanaklarından yararlandığı gibi Mersin Serbest Bölge'sine ve Mersin Limanı'na yakınlığı ile de lojistik anlamda avantajlı bir konumda olması nedeniyle sanayi faaliyetlerinin bu sahada yoğunlaşmasına imkan tanımaktadır.

Ulaşımın önem kazandığı dönemde sanayi faaliyetlerinin bir araya gelmesi ve ortak yollara bağlanması büyük öneme sahiptir. Küreselleşmenin önem kazanmasıyla, uluslararası şirketler ürün temini konusunda zaman faktörünü değerlendirmeye büyük önem verir. Çalışma sahasının ulaşım ve pazarlama konusunda avantajlı bir saha olması yatırımcıları bu sahaya çekmektedir. Sanayi, Huzurkent ve çevresindeki yerleşim alanları için son derece önemli bir ekonomik faaliyet alanıdır. Sanayi faaliyetleri Mersin-Adana karayolu üzerinde ve Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi'nde yoğunluk gösterir. Mersin-Adana karayolu üzerinde un fabrikaları, cam sanayi, çimento sanayi, gübre sanayi, otomotiv sanayi yer almaktadır. Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi'nde 180 tane sanayi kuruluşu yer almakta olup bunun 98 tanesi Huzurkent sınırları içinde yer almaktadır. Mersin-Tarsus Organize Sanayi Bölgesi'nde ise gıda sanayi, cam sanayi, Petro-kimya, plastik sanayi yer almaktadır.

Çalışma sahasını oluşturan Huzurkent sanayi ve ulaşım faaliyet alanları çevresindeki diğer kasaba yerleşmelerine nazaran gelişme gösteren bir yerleşim alanıdır. Günümüzde sanayi kuruluş yeri ve gelişimi açısından avantaj sağlayan saha, bulunduğu coğrafi konumun etkisiyle önemli bir sanayi alanı olma özelliğini devam ettirecektir

ISBN 978-605-7923-57-8

KAYNAKÇA

Akova, S. B. (1999). Mersin Serbest Bölgesi: Özellikleri, Etkileri Ve Etkilendiği Coğrafi Şartlar. Coğrafya Dergisi, (7).

Atalay, İ. (2005). Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya. Meta Basım, İzmir.

Ateş, N. (2018). Huzurkent' in (Mersin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ

Karabağ, S. & Şahin, S. (2009). Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. Gazi Kitabevi, Ankara.

Tümertekin, E. (1969). Sanayi Coğrafyası. Taş Matbaası, İstanbul

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2005). Ekonomik Coğrafya, Kalkınma ve Küreselleşme, Çantay kitabevi, Ankara.

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2014). Beşeri Coğrafya. Çantay kitabevi, Ankara.

Mersin Ticaret ve Sanayi Odası 2016 - 2017 Ekonomik Raporu

Mersin Bilim ve Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü 2017 Verileri

Nacarlı Etüd Raporu 1993.

URL1.www.kgm.gov.tr, (Son erişim (10.06.2018)

URL2.http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/TrafikveUlasimBilgileri/16TrafikUlas%C4%B1mBilgileri.pdf. Son Erişim Tarihi (27.06.2018)

URL3.T.C. Devlet Demiryolları İstatistik Yıllığı (2002-2016), http://www.tcdd.gov.tr/files/istatistik//20122016yillik.pdf. Son Erişim Tarihi: (27.06.2018)